

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

6

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ
(ΜΔ' — ΡΚΓ')

ΚΕΙΜΕΝΟ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ — ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τόν

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Θεολόγο

Επόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Επιμελητής

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1982

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΟΜΙΛΙΑ	ΜΔ	6—85
»	ΜΕ	86—101
»	ΜΣ	102—135
»	ΜΖ	136—157
»	ΜΗ	158—229
»	ΜΘ	230—295
»	ΡΗ	296—323
»	ΡΘ	324—379
»	ΡΙ	380—423
»	ΡΙΑ	424—461
»	ΡΙΒ	462—479
»	ΡΙΓ	480—517
»	ΡΙΔ	518—535
»	ΡΙΕ	536—565
»	ΡΙΣΤ	566—567
»	ΡΙΖ	568—607
»	ΡΙΘ	608—629
»	ΡΚ	630—641
»	ΡΚΑ	642—655
»	ΡΚΒ	656—662
»	ΡΚΓ	664—677
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ		679—699
1.	Εύρετήριο χωρίων της Γραφής	679—668
2.	Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων	688—699

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΔ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Επιτίκιος ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τῶν υἰῶν
Κορέ». Ἄλλος, «Τῷ νικητοποιῷ ἐπὶ τοῖς κρι-
5 νοῖς τῶν υἰῶν Κορέ». Ὁ δὲ Ἑβραῖος ἀντὶ τοῦ,
«Κρίνοις», «Ἀλ σωσανεῖμ» λέγει. «Συνέσε-
ως ἄσμα εἰς τὸν ἀγαπητόν». Ἄλλος, «Ε-
πισιτήμονος ἄσμα πρὸς φιλίας». Ἄλλος,
«Τοῖς ἡγαπημένοις»· ὁ δὲ Ἑβραῖος «Ἰδιθώθ»
10 φησιν. Οἱ δὲ ἑβδομήκοντα, «Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ
τῶν ἀλλοιωθησομένων τοῖς υἰοῖς Κορέ,
εἰς σύρεσιν, ὧ δὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ».

«Ἐξηρεύξαιτο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν». Ἄλλος,
«Ἐξείρωσεν». Ἄλλος «Ἐκινήθη ἡ καρδία μου λό-
15 γον ἀγαθῷ».

1. Ἐβουλόμην παρεῖναι νυκτὶ Ἰουδαίους ἄπαντας καὶ Ἑλ-
ληνας, καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο παρὰ Ἰουδαίων λαβών, οὔτως ἀ-
ναγνῶναι τὸν ψαλμόν. Ἴστε γὰρ γήπον τοῦτο, διὲ καὶ ἐν τοῖς
δικαστηρίοις καὶ πανταχοῦ τότε μάλιστα ἀνύποπιος ἡ μαρτυ-
20 ρία τῶν πραγμάτων γίνεται, ὅταν παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτὴ
φέροται. Ἴν' οὖν καὶ σήμερον τοῦτο συμβαίη, ἀπὸ τῆς Πα-
λαιᾶς παρεχόμεθα τὴν μαρτυρίαν. Ἴνα καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἑλ-
ληνες καταισχύνωνται· Ἰουδαῖοι μὲν, ἀναγνώσκοιτες, καὶ
οὐ γινώσκοιτες. Ἑλληνες δέ, ὁρῶντες παρὰ τῶν ἐχθρῶν τὰ
25 βιβλία ἡμῶν γερόμενα. Οὐ γὰρ δήπου πεπλάσθαι παρ' ἡμῶν

1. Ψαλμός διδασκτικὸς πού συντάχθηκε ὁπὸ ποιητῆ τῆς οἰκαγένειας
Κορέ, στὸν ὁποῖο ἐξυμνοῦνται οἱ γάμοι βασιλέως περιλαμπροῦ γιὰ
τὴν ὠραιότητα, ἀνδρεία, δικαιοσύνη καὶ τὸ θεῖο χαρακτῆρα του,
μὲ πριγκίπισσα ἄλλου γένους, ἀλλ' ἀνταξίας αὐτοῦ, καὶ τέτοιος βασιλεὺς
εἶναι μᾶλλον ὁ Μεσαίας. Συνεπῶς εἶναι πρᾶφητικὸς ψαλμός, ἀναφερό-
μενος στοὺς μυστικὰς γάμους τοῦ νυμφίου Χριστοῦ μετὰ τῆς ἐκκλη-
σίας του γενικὰ καὶ μὲ κάθε ψυχὴ εἰδικά.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΔ΄ ΨΑΛΜΟΝ΄

«Ἐπινίκιος ὕμνος ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν τῶν υἱῶν Κορέ». Ἄλλος, «Στὸ νικητὴ γιὰ τὰ κρίνα τῶν υἱῶν Κορέ». Ὁ δὲ ἑβραῖος ἀντὶ τοῦ «κρίνα» λέγει «Ἄλ σωσανεῖμ». «Ἄσμα συνέσεως στὸν ἀγαπητό». Ἄλλος, «ἄσμα ἐπιστήμονος ὑπὲρ φιλίας». Ἄλλος, «στοὺς ἀγαπημένους»· ὁ δὲ ἑβραῖος λέγει, «Ἰδιθώθ». Οἱ δὲ ἑβδομήκοντα λέγουν· «Στὸ τέλος ὑπὲρ ἐκείνων πού θὰ μεταμορφωθοῦν ἠθικά πρὸς τοὺς υἱοὺς Κορέ γιὰ σύνεση· ὡδὴ πρὸς χάρη τοῦ ἀγαπητοῦ».

«Ἐξείλισε ἀπὸ τὴν καρδιά μου λόγος καλὸς καὶ σωτήριος». Ἄλλος, «Ἐξῆλθε». Ἄλλος, «Παρακινήθηκε ἡ καρδιά μου ἀπὸ λόγο ὠραῖο».

1. Ἦθελα αὐτὴ τὴ στιγμή νὰ ἦταν παρόντες ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἐθνικοί, καὶ παίρνοντας αὐτὸ τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἀναγνώσω αὐτὸν τὸν ψολμό. Διότι γνωρίζετε βέβαια αὐτό, ὅτι καὶ στὰ δικαστήρια καὶ παντοῦ τότε πρὸ πάντων ἡ μαρτυρία γιὰ τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων καθίσταται ἀναμφισβήτητη, ὅταν αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Γιὰ νὰ συμβεῖ λοιπὸν καὶ σήμερα αὐτό, λαμβάνομε τὴ μαρτυρία ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὥστε νὰ νοιώσουν ἐντροπὴ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἐθνικοί· οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, μὲ τὸ νὰ ἀναγινώσκειται ὁ ψαλμὸς καὶ νὰ μὴ καταλαβαίνουν τὸ νόημά του, οἱ δὲ ἐθνικοί, βλέποντας νὰ παίρνομεν τὰ βιβλία ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Διότι βέβαια δὲν θὰ μπορέσουν νὰ λέγουν

αὐτὰ δυνήσονται λέγειν, οὐχ ἡμῶν, ἀλλὰ τῶν τὸν Χριστὸν
 σιαυρωσάντων τὰ βιβλία παρεχομένων ἡμῖν τὰ περὶ τῆς αὐ-
 τοῦ δυνάμεως διαλεγόμενα. Ἄλλ' εἴτε πάρεισιν, εἴτε μὴ
 πάρεισιν οὗτοι, ἡμεῖς τὸ ἡμέτερον ποιήσωμεν, καὶ τῆς ἐρημη-
 5 ρείας ἀγώμεθα. Εἰς γὰρ τὸν Χριστὸν ὁ ψαλμὸς οὗτος ἀνα-
 γέγραπται διὸ καὶ «Εἰς τὸν ἀγαπητόν, καὶ Ὑπὲρ τῶν ἀλ-
 λοιωθησομένων τὴν προγραφὴν ἔχει. Ἀλλοίωσιν γὰρ μεγά-
 λην ἡμῖν καὶ οὗτος εἰργάσατο, καὶ πραγμάτων μεταβολὴν καὶ
 μετὰστασιν. Ταύτην τὴν ἀλλοίωσιν δηλῶν καὶ ὁ Παῦλος ἔ-
 10 λεγεν· «Ὡστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις». Διὸ καὶ ἀρχό-
 μενος οὐχ οὕτω φησὶν, «εἶπεν ἡ καρδία μου». Ἐπειδὴ γὰρ
 οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦν τῶν λεγομένων, ἀλλ' οὐράνια καὶ πνευ-
 ματικά διηγείσθαι ἔμελλε, καὶ οὐκ ἐξ οἰκειάς εὐθέσεως, ἀλλ'
 ἐκ θείας ἐνεργείας, τῷ ὀνόματι τῆς ἐρυγῆς τοῦτο παρτίση-
 15 σιν. Ἐρυγγόμεθα γὰρ οὐχ ὅτι βουλόμεθα· τὸν μὲν γὰρ λόγον
 τοῦτον φθεγγόμεθα ὅτι θέλομεν, καὶ λέγομεν, καὶ κατέχομεν
 τὴν δὲ ἐρυγὴν οὐχ ὁμοίως. Δεικνὺς τοίνυν ὅτι οὐκ ἀνθρωπί-
 νης σπουδῆς ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ θείας ἐπιπνοίας τῆς κι-
 τούσης αὐτόν, ἐρυγὴν τὴν προφητείαν ἐκάλεσεν. Ὡσπερ γὰρ
 20 ἐπὶ τῆς ἐρυγῆς τῆς τῶν σιτίων ποιότητός ἐστι τὸ γινόμενον,
 οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας. Τοιαῦτα τοίνυν
 ἠρεῦγεται, οἷα καὶ ἐσιτεῖτο.

Ὅρα δὲ καὶ ἀλλαγῷ ἕτερον προφήτην αἰσθητῇ εἰκόνι
 ταύτην παραβάλλοντα τὴν ἐνεργειαν, καὶ ἐσθίοντα τὴν κεφα-
 25 λίδα τοῦ βιβλίου, καὶ μεθ' ἡδονῆς ἐσθίοντα. «Ἐγένετο», γὰρ,
 φησὶν, «ἐν τῷ στόματί μου ὡς μέλι γλυκάζον». Ἐπεὶ οὖν ἐ-
 δέχοιτο τὴν πνευματικὴν χάριν, τοιαῦτα καὶ ἠρεῦγοντο. Ὅτι

1α. Β' Κορ. 5, 17.

2. Ἐρυγή εἶναι τὸ ρέψιμο.

3. Ἰεζ. 3, 3.

ὅτι αὐτὰ ἐπινοήθηκαν καὶ γράφηκαν ἀπὸ μᾶς δὲν εἶναι δικά μας, ἀλλὰ τὰ βιβλία ἐκείνων ποὺ σταύρωσαν τὸ Χριστὸ παρέχουν σὲ μᾶς τίς πληροφορίες γιὰ τὴ δύναμη αὐτοῦ. Ἄλλ' εἶτε εἶναι αὐτοὶ παρόντες, εἶτε εἶναι ἀπόντες, ἔμεῖς θὰ κάνουμε τὸ καθῆκον μας καὶ θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸν ἐρμηνεύσουμε. Διότι ὁ ψαλμὸς αὐτὸς γράφηκε γιὰ τὸ Χριστό· γι' αὐτὸ καὶ ἔχει τὴν ἐπιγραφή «Στὸν ἀγαπητό», καὶ «ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων». Καθόσον αὐτὸς ἐπέφερε σὲ μᾶς μεγάλη ἀλλοίωση καὶ μεταβολὴ πραγμάτων καὶ μεταμόρφωση. Θέλοντας αὐτὴ τὴν ἀλλοίωση νὰ δηλώσει καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγε· «Ὡστε, ἂν κάποιος εἶναι ἐνωμένος μὲ τὸ Χριστό, ἀποτελεῖ νέο δημιούργημα»^{1α}. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχίζοντας τὸν ψαλμὸ δὲν λέγει αὐτό, εἶπε ἢ καρδιὰ μου'. Διότι, ἐπειδὴ τὰ λεγόμενα δὲν ἦταν κάτι τὸ ἀνθρώπινο, ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ διηγηθεῖ οὐράνια καὶ πνευματικὰ πράγματα, ποὺ δὲν προέρχονταν ἀπὸ τὴ δική του σκέψη, ἀλλ' ἀπὸ τὴν θεία ἐπενέργεια, παρουσιάζει αὐτὸ μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐρυγῆς². Καθόσον ρευγόμαστε χωρὶς νὰ θέλομε· διότι τὸν μὲν λόγο τὸν συνηθισμένο τὸν ἐκφραζόμαστε ὅταν θέλομε καὶ τὸν λέγομε καὶ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσία μας, ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸ ρέψιμο. Γιὰ νὰ δείξει λοιπὸν ὅτι τὰ λεγόμενα δὲν εἶναι ἀνθρώπινης ἐπινοήσεως, ἀλλὰ θείας ἐμπνεύσεως ποὺ κινεῖ αὐτόν, ὀνόμασε τὴν προφητεία ἐρυγή. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἢ περίπτωση τοῦ ρεψίματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν τροφῶν, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὴν πνευματικὴ διδασκαλία. Τέτοια δηλαδὴ ρευόταν, τέτοια ποὺ ἦταν καὶ ἐκεῖνα ποὺ τρεφόταν.

Πρόσεχε δὲ καὶ ἀλλοῦ ἄλλον προφήτη ποὺ παρομοιάζει μὲ αἰσθητὴ εἰκόνα αὐτὴ τὴν ἐνέργεια καὶ νὰ τρώγει τὴν ἐπικεφαλίδα τοῦ βιβλίου καὶ μάλιστα νὰ τὴν τρώγει μὲ εὐχαρίστηση. Διότι λέγει, «ἔγινε στὸ στόμα μου γλυκὸ σὰν τὸ μέλι»³. Ἐπειδὴ λοιπὸν δέχονταν τὴν πνευματικὴ χάρη, γι' αὐτὸ καὶ τέτοια ρεύονταν. Τὸ ὅτι βέβαια ἢ αἰσθη-

γὰρ οὐ περὶ ἐρουγῆς ὁ λόγος τῆς αἰσθητῆς ταύτης, οὐδὲ περὶ
 οὐτίων, ἀκουσον τί ἐρεύγεται, καὶ τίς ἐστιν ὁ ἐρευγόμενος.
 Οὐχ ὁ σιόμαχος ὁ τὰ σιτία δεχόμενος, ἀλλ' ἡ καρδία. «Ἐξι-
 ρεύξαιτο» γὰρ, φησὶν, «ἡ καρδία μου». Καὶ τί ἐρεύγεται;
 5 Οὐ οἶτον, οὐδὲ ποιόν, ἀλλὰ τὰ συγγενῆ τῇ τραπεζίῃ, «Λόγον
 ἀγαθόν», τὸν περὶ τοῦ Μονογενοῦς· οὗτος γὰρ μάλιστα ἀγα-
 θός. «Ἦλθον» γὰρ, φησὶν, «οὐχ ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ'
 ἵνα σώσω τὸν κόσμον». Πάντα προσηγῆ, πάντα κολάσεως ἀπηλλ-
 λαγμένα. Ἐρεύγεται δὲ τοιαῦτα, ἐπειδὴ τὴν καρδίαν αὐτοῦ
 10 ἐξεκάθαρσεν. Ὅσπερ γὰρ ἡ γαστήρ, ὅταν μὲν ρυπαρῶν γέμῃ
 χυμῶν, συγγενῆ τοῦτοις ἐρεύγεται, ὅταν δ' ὄγεινῃ τις οὔρου
 τυγχάνῃ, κατ'ἀλλήλον ποιεῖται τὴν ἐρουγῆν, οὕτω καὶ ἡ καρ-
 δία τοῦ προφήτου, ἐπειδὴ ἀμωσσημάτων ἦν ἀπηλλαγμένη,
 Πνεῦματος ἐδέξατο χάριν, καὶ λόγον ἐρεύγεται ἀγαθόν. Ἐν-
 15 τεῦθεν καὶ ἔιερόν τι μαρθάνομεν, ὅτι οἱ προφηταὶ οὐχ ὡς οἱ
 μάντιες ἦσαν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ δαίμων, ὅταν εἰς τὴν ψυχὴν
 ἐμπέσῃ, πληροῖ τὴν διάνοιαν καὶ σκοποῖ τὸν λογισμόν, καὶ οὐ-
 τως ἅπαντα φθέγγονται, εὐδὲν τῶν λεγομένων ἐπισταμένης
 τῆς διανοίας αὐτῶν, ἀλλ' οἷον ἀνλοῦ τινος ἀψύχου φθεγγόμε-
 20 ρου. Τοῦτο καὶ τις τῶν παρ' αὐτοῖς φιλοσόφων ἔφη οὕτως
 εἰπών· Ὅσπερ οἱ χρησμοφοδοὶ καὶ οἱ θεουμάντιες λέγουσι μὲν
 πολλὰ, ἴσασι δὲ μηδὲν ὧν λέγουσιν'.

Ἄλλ' οὐ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτω ποιεῖ, ἀλλὰ καρδίαν
 ἀφίησιν εἰδέναί τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ μὴ ἦδει, πῶς ἔλεγεν,
 25 «Λόγον ἀγαθόν»; Ὁ μὲν γὰρ δαίμων, καθάπερ ἐχθρός καὶ
 πολέμιος, πολεμεῖ τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ, τὸ δὲ Πνεῦμα ἅ-
 γιον, καθάπερ κηδόμενον, καὶ εὐεργετοῦν, κοινωνεῖν τῆς γνώ-
 μης τοὺς δεχομένους ποιεῖ, καὶ μετὰ τῆς ἐκείνων διανοίας
 ἀποκαλύπτει τὰ λεγόμενα. «Λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασι-

τῇ αὐτῇ εἰκόνα δὲν ἀναφέρεται στὸ ρέψιμο, οὔτε στὶς τροφές, ἄκουσε τί ρεύεται καὶ ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ρεύεται. Δὲν εἶναι τὸ στομάχι ποὺ δέχεται τίς τροφές, ἀλλ' ἡ καρδιά. Διότι λέγει, «Ρεύθηκε ἡ καρδιά μου». Καὶ τί ρεύεται; Ὅχι τροφή, οὔτε ποτό, ἀλλὰ τὰ συγγενῆ μὲ τὴν τράπεζα, «Λόγο ἀγαθό», γιὰ τὸν μονογενῆ· διότι αὐτὸς ὁ λόγος πρό πάντων εἶναι ἀγαθός. Διότι λέγει, «Ἦλθα ὄχι νὰ κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον»¹. Ὅλα γεμάτα ἀπὸ πραότητα, ὅλα ἀπαλλαγμένα ἀπὸ τιμωρία. Ρεύεται δὲ τέτοια, ἐπειδὴ καθάρισε τὴν καρδιά του. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ κοιλιά, ὅταν μὲν εἶναι γεμάτη ἐπὶ βρώμικα ὑγρά, ρεύεται ἀνάλογα μὲ αὐτά, ὅταν δὲ συμβαίνει νὰ εἶναι ὑγιής, εἶναι κατάλληλο καὶ τὸ ρέψιμο, ἔτσι καὶ ἡ καρδιά τοῦ προφήτη, ἐπειδὴ ἦταν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἁμαρτήματα, δέχθηκε τὰ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀφήνει ν' ἀνεβεῖ στὰ χεῖλη λόγος ἀγαθός. Ἀπὸ αὐτὸ μαθαίνομε καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι οἱ προφῆτες δὲν ἦταν ὅπως οἱ μάντις. Διότι στὴν περίπτωση τῶν μάντεων, ὅταν ὁ δαίμονας εἰσορμήσει στὴν ψυχὴ, τυφλώνει τὴ διάνοια καὶ σκοτίζει τὴ σκέψη, καὶ ἔτσι ἀρχίζουν νὰ ὀμιλοῦν χωρὶς νὰ γνωρίζουν ἢ διάνοιάν τους τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέγουν, ἀλλὰ μοιάζουν μὲ κάποιον αὐλὸν ποὺ παράγει φθόγγους. Αὐτὸ τὸ εἶπε καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους τοὺς μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: Ὅπως ἀκριβῶς οἱ χρησμοδοὶ καὶ οἱ θεομάντις λέγουν μὲν πολλά, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέγουν².

Ὅμως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλ' ἀφήνει τὴν καρδιά νὰ γνωρίζουν τὰ λεγόμενα. Διότι, ἂν δὲν γνώριζε, πῶς θὰ ἔλεγε, «Λόγο ἀγαθό»; Ὁ μὲν λοιπὸν δαίμονας σὰν ἐχθρὸς καὶ πολέμιος ποὺ εἶναι, πολεμεῖ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἐνῶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπειδὴ φροντίζει καὶ εὐεργετεῖ τὸν ἄνθρωπον, κάμνει, αὐτοὺς ποὺ τὸ δέχονται, κοινωνοὺς τῆς θείας σκέψεως καὶ ἀποκαλύπτει μὲ τὴν διάνοιαν τῶν προφητῶν τὰ λεγόμενα. «Ἀπαγγέλλω ἐγὼ

λέγει. "Άλλως, «Τὰ ποιήματά μου». Ἔργα ποῦτά φησι; Τὴν προφητικὴν Καθάρτην γὰρ τοῦ χαλκῆος ἔργον, τὸ σκέπαρον ἐργασασθαι, καὶ τοῦ οἰκοδόμου τὴν οἰκίαν ποιῆσαι, καὶ τοῦ ραββίτου τὸ ραβδὸν συγκολλῆσαι, οὕτω καὶ τοῦ προφήτου τὸ
 5 προφητικὴν ἠγάπησαι. "Οὗτοι γὰρ καὶ τοῦτο ἔργον ἐστίν, ἄκουσον τοῦ Ἀριστοῦ λέγοντος περὶ τῶν ἀποστόλων· «Ἄξιός ἐστι ἡ ἐργασίας τοῦ μισθῶν αὐτοῦ». Καὶ Παῦλος· «Μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Εἰ δὲ μὴ ἔργον ἦν, πῶς κόποιον ἔχει; Τί γὰρ τῶν ἔργων τούτου τιμιώτερον; τί δὲ χρησιμώ-
 10 τερον, Ἡσῶν τῶν τεχνῶν ἐστὶν ἀνώτερον.

Τί οὖν λατὴ τὸ ἔργον, ὃ λέγει τῷ βασιλεῖ; Τὸν ἕμνον τοῦτον, τὴν προφητικὴν ταύτην. Καὶ οὐκ εἶπε ποῖον βασιλεῖ. δηλοῦν ἔτι τῷ Θεῷ τῶν ὄλων. "Ὅσοι γὰρ ὅταν λέγωμεν τὸν Περσῶν βασιλέα, οὐκ ἀπλῶς βασιλέα καλοῦμεν, ἀλλὰ τὸν
 15 τῶν Περσῶν προστίθεμεν, καὶ τὸν τῶν Ἀρμενίων ὁμοίως, ἔτι δὲ τῶν ἡμέτερον λέγομεν, οὐ δεόμεθα προσθήκης, ἀλλ' ἀρκουμεθα τῷ εἰπεῖν βασιλέα, οὕτω καὶ ὁ προφήτης, ἐπειδὴ περὶ τῶν ὀντιος βασιλέως ἔλεγεν, ἀρκεῖται τῷ εἰπεῖν Βασιλεῖ.
 20 "Ὅμοιο γὰρ παντοκράτορα εἰπόντες, οὐ δεόμεθα προσθήκης, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον παντοκράτορα, οὕτω βασιλέα λέγοντες, οὐ δεόμεθα ἐτέρας προσθήκης, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον βασιλέα Θεόν. "Άλλως δὲ καὶ ὁ λέγων βασιλεὺς ἦν. "Ὁ Θεὸς δηλοῦν ἔτι οὐ περὶ ἀνθρώπου ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ τῶν ἁλων Θεοῦ· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε «βασιλεῖ», ἀλλὰ «Τῷ βασιλεῖ»,
 25 ἢ προσθήκῃ τοῦ ἁλοῦ τὴν κυριότητα παριστάς.

2. Ἐπιτα πάλιν δεικνύς ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνης ἦν ἐννοίας τὰ λεγόμενα, καὶ μελέτης καὶ συνθήκης, ἀλλὰ θείας χάριτος.

8. Λουκά 10, 7.

9. Α' Τιμ. 5, 17.

τὰ ἔργα μου στὸ βασιλιά». Ἄλλος λέγει, «Τὰ ποιήματά μου». Ποιὰ ὀνομάζει ἔργα; Τὴν προφητεία. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἔργο τοῦ χαλκουργοῦ εἶναι τὸ νὰ κατασκευάσει τὸ σκεπάρνι, καὶ τοῦ οἰκοδόμου τὸ νὰ κατασκευάσει οἰκία, καὶ τοῦ ναυπηγοῦ τὸ νὰ ἀρμολογήσει τὸ πλοῖο, ἔτσι καὶ τοῦ προφήτη τὸ ἔργο εἶναι ἡ δημιουργία τῆς προφητείας. Τὸ ὅτι βέβαια καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο, ἄκουσε τὸ Χριστὸ πού λέγει γιὰ τοὺς ἀποστόλους· «ὁ ἐργάτης εἶναι ἄξιος τοῦ μισθοῦ του»⁵. Καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «Πρὸ πάντων ἐκεῖνοι πού κοπιᾶζουν μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὴ διδασκαλία»⁶. Ἄν ὅμως δὲν ἦταν ἔργο, πῶς θὰ εἶχε κόπο; Διότι τί εἶναι τιμιώτερο ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἔργο; Τί χρησιμώτερο; Εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλες τὶς τέχνες.

Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ ἔργο πού ἀπαγγέλλει στὸ βασιλιά; Εἶναι αὐτὸς ὁ ὕμνος, αὐτὴ ἡ προφητεία. Καὶ δὲν εἶπε σὲ ποιὸ βασιλιά, δηλώνοντας ὅτι ἀπευθύνεται πρὸς τὸ Θεὸ τῶν ὄλων. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ὀμιλοῦμε γιὰ τὸ βασιλιά τῶν Περσῶν, δὲν τὸν ὀνομάζομε ἀπλῶς βασιλιά, ἀλλὰ προσθέτομε, τὸ βασιλιά τῶν Περσῶν, καὶ ὅμοια καὶ τὸ βασιλιά τῶν Ἀρμενίων, ὅταν ὅμως ὀμιλοῦμε γιὰ τὸ δικό μας, δὲν χρειαζόμαστε προσθήκη, ἀλλ' ἀρκοῦμαστε στὸ νὰ τὸν ὀνομάσομε βασιλιά, ἔτσι καὶ ὁ προφήτης, ἐπειδὴ μιλοῦσε γιὰ τὸν πραγματικὸ βασιλιά, ἀρκεῖται στὸ νὰ τὸν ὀνομάσει «βασιλιά». Διότι, ὅπως ἀκριβῶς λέγοντας τὴν λέξη ἰπαντοκράτορας» δὲν χρειαζόμαστε προσθήκη, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἄλλος παντοκράτορας, ἔτσι λέγοντας βασιλιά, δὲν χρειαζόμαστε ἄλλη προσθήκη, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἄλλος βασιλεὺς Θεός. Ἄλλωστε δὲ καὶ αὐτὸς πού τὰ λέγει αὐτὰ ἦταν βασιλεὺς. Ἄρα γίνεται φανερό, ὅτι δὲν μιλοῦσε γιὰ ἄνθρωπο, ἀλλὰ γιὰ τὸ Θεὸ τῶν ὄλων· γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, σὲ βασιλιά, ἀλλὰ «στὸ βασιλιά», γιὰ νὰ παραστήσει μὲ τὴν προσθήκη τοῦ ἄρθρου τὴν κυριότητά του.

2. Στὴ συνέχεια πάλι γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὰ λεγόμενα δὲν ἦταν ἀνθρώπινα ἐπινοήματα καὶ μελέτη καὶ σύνθεση,

- καὶ τὴν γλώττιαν ὑπὸν αὐτὸς ἐδάμεισεν, ἐπήγαγεν· «Ἡ γλῶσ-
 σά μου κάλαμος γουιματιέως ὀξύρῳρον». Ὁ δὲ κάλαμος ταῦ-
 τα γράφει, ἄνω ἂν ἢ κατέχουσα αὐτὸν κελεῦθαι χεῖρ. Ἐτερος
 δὲ γηγοῖ· «Ἡ γλῶσσά μου ὡς γραφεῖον γραφέως ταχινοῦ».
- 5** Τί βούλῃται αὐτὸς «Ταχινοῦ»; Ἴνα κἀντεῦθεν τὴν χάριν δείξῃ.
 Ὁ μὲν γὰρ οἴκοθεν ἠθεγγόμενος, μέλλει καὶ θροαδύσει μελε-
 τῶν, σενιθῆς, ἐμποδιζόμενος καὶ ἀγνοίᾳ καὶ ἀμαθίᾳ καὶ
 μελλήσῃ, καὶ πολλὰ ἐστὶ τὰ λυμαινόμενα τῷ τάχει τοῦ λόγου,
 οὐδὲν δὲ Πνεῦμα κινήσῃ τὴν διάνοιαν, οὐδὲν τὸ κωλύον, ἀλλ’
- 10** ὡσαύτω ἴσῃτος ῥόμῃ πολλῶν τῶν ῥοίζῳ φερομένη προσέρχεται,
 οὕτω καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις μετὰ πολλῆς τῆς ταχύτητος
 πρόφθι, πάντα λεία πάντα εὐμαρῇ προσφέρουσα.

- Εἶτα πάλιν αὐτὸ τοῦτο διακαθαίρων, καὶ δεικνὺς οὐδὲν
 ἀνθρώπινον ὄν τῶν λεγομένων ἐπήγαγεν· «Ὡραῖος κάλλει πα-
 ρὰ τοὺς οἴους τῶν ἀνθρώπων». Τινὲς μὲν οὖν περὶ τῆς γλῶτ-
 τῆς εἰρησθῆαι τοῦτο λέγουσιν, οὗ κάλαμος ὠραῖος κάλλει, ἐ-
 μοὶ δὲ δοκεῖ λοιπὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγειν αὐτόν. Αὐτὸ καὶ
 εἰρησθῆαι ἔρμηνευτὴς· «Κάλλει ἐκαλλωπίσθη ἀπὸ οἴων
 ἀνθρώπων». Εἰς γὰρ αὐτὸν πρόπει τὸν λόγον ὑπὸ πολλῆς
- 20** θεουσίτης, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν διαθέσεως, ὡς καὶ Ἰακώβ
 ἔλεγει· «Ἐκ βλαστοῦ, οὐκ ἐξ ἀνάπτεσων ἐκοιμήθη
 ὡς λέων». Ἐνθους γὰρ γενόμενος αὐτῷ λοιπὸν διαλέγεται,
 καὶ πρὸς αὐτὸν ἀποτείνει τὸν λόγον. Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ σύγ-
 κρισίν φησιν· οὐ γὰρ εἶπεν, ὠραιότερος, ἀλλ’ «Ὡραῖος κάλ-
25 λει παρὰ τοὺς οἴους τῶν ἀνθρώπων». Ἄλλο τοῦτο, φησί,

ἀλλ' ἦταν ἔργο τῆς θείας χάριτος, καὶ ὅτι αὐτὸς μόνον τῇ γλώσσᾳ δάνεισε, πρόσθεσε· «Ἡ γλώσσα μου εἶναι σάν πέννα ταχυγράφου γραφέα». Ἡ δὲ πέννα αὐτὰ γράφει, αὐτὰ ποῦ ἤθελε διατάξει τὸ χέρι ποῦ τὴν κρατᾷ. Ἄλλος δὲ λέγει· «Ἡ γλώσσα εἶναι σάν γραφίδα γρήγορου γραφέα». Ποιὰ ἢ σημασία τοῦ «ταχινού»; Γιὰ νὰ δείξει καὶ μὲ αὐτὸ τῇ θεῖᾳ χάρι. Διότι ἐκεῖνος μὲν ποῦ ὁμιλεῖ ἀπὸ μόνος του, προετοιμάζεται καὶ ἀργεῖ νὰ μιλήσει μὲ τὸ νὰ μελετᾷ καὶ νὰ ἐτοιμάζει τὴν ὁμιλία του, ἐμποδιζόμενος καὶ ἀπὸ τὴν ἀμάθεια καὶ ἀπὸ τὴν προετοιμασία, καὶ πολλὰ εἶναι ἐκεῖνα ποῦ ἐμποδίζουν τὴν ταχύτητα τοῦ λόγου, ὅταν ὅμως τὸ Πνεῦμα κινεῖ τὴ σκέψη, δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἡ ὄρμη τοῦ νεροῦ προχωρεῖ προκαλώντας πολὺ θόρυβο, ἔτσι καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖ μὲ πολλὴ ταχύτητα, καὶ ὅλα λέγονται μὲ φυσικὸ τρόπο καὶ μὲ εὐκολία.

Ἐπειτα πάλι, γιὰ νὰ ξεκαθαρίσει αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ γιὰ νὰ δείξει, ὅτι τίποτε ἀπὸ τὰ λεγόμενα δὲν εἶναι ἀνθρώπινο, πρόσθεσε· «Εἶναι ὡραῖο τὸ κάλλος σου, διαφορετικὸ ἀπὸ ὅλους τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων». Ὅρισμένοι βέβαια λέγουν ὅτι αὐτὸ λέχθηκε γιὰ τὴ γλώσσα, ὅτι εἶναι σάν πέννα ποῦ γράφει πάρα πολὺ ὡραῖα, ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι αὐτὸς ὁμιλεῖ πλέον περὶ τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλος ἐρμηνευτὴς λέγει· «Στολίσθηκες μὲ ὁμορφιὰ περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων». Δηλαδὴ στρέφει τὸ λόγο πρὸς αὐτὸν μὲ πολλὴ θερμότητα καὶ πολὺ πάθος γι' αὐτὸν, ὅπως καὶ ὁ Ἰακώβ ἔλεγε· «Προῆλθες, υἱέ μου, ἀπὸ βλαστό· ἀφοῦ ξάπλωσες, κοιμήθηκες σάν λιοντάρη»⁷. Διότι, ἀφοῦ κυριεύθηκε ἀπὸ θεῖα ἔμπνευση, συνομιλεῖ πλέον μὲ αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπευθύνει τὸ λόγο. Αὐτὸ δὲ δὲν τὸ λέγει γιὰ νὰ κάμει σύγκριση· διότι δὲν εἶπεν, ὡραιότερο, ἀλλὰ «Εἶναι ὡραῖο τὸ κάλλος σου, διαφορετικὸ ἀπὸ ὅλους τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων». Εἶναι, λέγει, αὐτὸ τὸ κάλλος διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν

τὸ κάλλος παρ' ἐκεῖνο. Καὶ σκόπει πῶς τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας
 πρῶτον κινεῖ λόγον. "Οτι δὲ περὶ τῆς οἰκονομίας ἐστὶ
 τοῦτο, δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γάρ, «Ὡραῖος κάλλει παρὰ
 τοὺς υἰοὺς τῶν ἀνθρώπων», ἐπήγαγεν «Ἐξεχύθη χάρις ἐν
 5 χεῖλεσί σου». Χεῖλη δὲ ὁ Θεὸς οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας
 ἐστὶν ὁ λόγος. "Ετερος δὲ ἐρμηνευτὴς εἰπὼν, «Ἀνεχύθη χά-
 ρις τοῖς χεῖλεσί σου», σαφέστερον τοῦτο ἐποίησε. Τί δέ ἐστιν,
 «Ἀνεχύθη», ἢ, ὡς ἂν εἴποι τις, ἡ ἔνδον οὖσα ἀνέβλυσεν, ἐπή-
 γασε; Πῶς οὖν ἕτερος προφήτης λέγει, «Εἶδομεν αὐτόν, καὶ
 10 οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον,
 ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἰοὺς τῶν ἀνθρώπων»; Οὐ περὶ ἀμορφίας
 λέγων, μὴ γένοιο, ἀλλὰ περὶ τοῦ εὐκαταφρονήτου. Καταδεξά-
 μενος γάρ ἅπαξ γενέσθαι ἄνθρωπος, διὰ τῶν εὐτελῶν ἀπάν-
 των διήλθεν, οὔτε μητέρα βασιλίδα ἐπιγραφάμενος, οὔτε ἐν
 15 καιρῷ τῶν οπαργάνων ἐπὶ κλίνης τεθεὶς χρυσῆς, ἀλλ' ἐν φά-
 τῃ, οὔτε ἐν οἰκίᾳ τραφεὶς πολυτελεῖ, ἀλλ' ἐν εὐτελεῖ τέκτο-
 νος δωματίῳ. Καὶ λαβὼν μαθητὰς πάλιν, οὐ ρήτορας καὶ φι-
 λосоφους καὶ βασιλέας ἔλαθεν, ἀλλ' ἄλιεας, καὶ τελώνας
 καὶ τὸν βίον τὸν λιπὸν τοῦτον μετήει, οὔτε οἰκίαν ἔχων, οὔτε
 20 ἱμάτια περιβεβλημένος πολυτελεῖ, οὔτε τραπέζης ἀπολαύων
 τοιαύτης, ἀλλὰ παρ' ἐτέρων τρεφόμενος, ὑβρίζόμενος, κατα-
 φρονοῦμενος, ἐλαυνόμενος, διωκόμενος. Ταῦτα δὲ ἐποίει ἐκ
 πολλῆς τῆς περιοουσίας τὸν τῆσον πατρῶν τὸν ἀνθρώπινον.
 Ἐπεὶ οὖν οὔτε φαντασίαν τινα καὶ κόμπον περιβεβέλητο, οὔτε
 25 ἀκολούθους εἶχε καὶ δορυφόρους, ἀλλ' ἔστιν ὅτι καὶ μόνος
 περιήει, ὡς εἷς τῶν πολλῶν, διὰ τοῦτο ἐκεῖνος μὲν φησιν,
 «Εἶδομεν αὐτόν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὔτε κάλλος», οὗτος δὲ

ἀνθρώπων. Καὶ πρόσεχε πῶς διατυπώνει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν περὶ τῆς θείας οἰκονομίας λόγο. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὸ ἀναφέρεται στὴ θεία οἰκονομία, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ἑξῆς. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἡ ὠραιότητά σου εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων», πρόσθεσε· «Ἐσχύθηκε ἄφθονη ἡ χάρη σου στὰ χεῖλη σου». Χεῖλη δὲ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος ἀναφέρεται στὴ θεία οἰκονομία. Ἄλλος δὲ ἐρμηνευτὴς ἔκαμε αὐτὸ πιὸ σαφές μὲ τὸ νὰ πεί, «Ἀναχύθηκε χάρη στὰ χεῖλη σου». Τί ἄλλο δὲ σημαίνει τὸ «Ἀναχύθηκε» παρὰ σὰν νὰ ἔλεγε κάποιος, ἡ χάρη ποὺ ἦταν μέσα σου ἀνέβλυσε, πήγασε; Πῶς λοιπὸν ἄλλος προφήτης λέγει, «Εἶδαμε αὐτὸν καὶ δὲν εἶχε ἐξωτερικὴ μορφὴ ἐμφανίσιμη, οὔτε κάλλος, ἀλλ' ἡ μορφὴ του ἦταν ἄσχημη, καὶ ὑπολειπόταν ἀπ' ὅλους τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»; Δὲν ἐννοεῖ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ προσώπου του, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὁμιλεῖ γιὰ τὸ εὐκαταφρόνητο αὐτοῦ. Διότι, ἀφοῦ καταδέχθηκε νὰ γίνῃ ἀνθρωπος, πέρασε ἀπὸ ὅλες τὶς εὐτελεῖς καταστάσεις, οὔτε μητέρα βασίλισσα δέχθηκε νὰ ἔχει, οὔτε τότε ποὺ σπαργανώθηκε, τοποθετήθηκε μέσα σὲ χρυσοῦ κλίνη, ἀλλὰ στὴ φάτνη, οὔτε τράφηκε σὲ πολυτελὴ οἰκία, ἀλλὰ σὲ ταπεινὸ δωμάτιο τοῦ μαραγκοῦ. Καὶ ὅταν πάλι ἔλαβε μαθητές δὲν ἔλαβε ρήτορες καὶ φιλοσόφους καὶ βασιλεῖς, ἀλλ' ἄλιεις καὶ τελῶνες· καὶ ζοῦσε μὲ αὐτὸν τὸν ὀπλοϊκὸ τρόπο, μὴ ἔχοντας οὔτε οἰκία, οὔτε φορῶντας ἐνδύματα πολυτελῆ, οὔτε ἀπολαμβάνοντας πολυτελὴ τράπεζα, ἀλλὰ τρεφόταν ἀπὸ ἄλλους, ὑβριζόμενος, περιφρονούμενος, καταφεύγοντας πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ καὶ καταδιωκόμενος. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔκαμνε γιὰ νὰ κατασυντρίψει τὴν ἀνθρώπινη ὑπερηφάνεια. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε φανταχτερὰ πράγματα φοροῦσε, οὔτε καυχιόταν, οὔτε εἶχε ἀκολούθους καὶ δορυφόρους, ἀλλὰ πολλὰς φορές καὶ μόνος του περιερχόταν, σὰν κάποιος ἀπὸ τοὺς πολλούς, γι' αὐτὸ ἐκεῖνος μὲν λέγει, «Εἶδαμε αὐτὸν καὶ δὲν εἶχε πρόσωπο ἐμφανίσιμο καὶ κάλλος», αὐτὸς δὲ λέγει, «Ἡ

φησιν, «Ὁραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»,
τὴν χάριν δηλῶν, τὴν σοφίαν, τὴν διδασκαλίαν, τὰ θαύματα.

Εἶτα ὑπογράφων τὴν ὄραιότητα, φησὶν «Ἐξεχύθη χά-
ρις ἐν χεῖλεσί σου». Ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος;
5 Τίς δέ ἐστιν αὕτη ἡ χάρις; Δι' ἧς ἐδίδασκε, δι' ἧς ἐθανυμα-
τοποιεῖ. Τὴν χάριν ἐνιαῦθα λέγει τὴν ἐλθοῦσαν ἐπὶ τὴν σάρ-
κα «Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα», φησί, «καταβαῖνον ὡσεὶ
περισσεράν, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων».
Πᾶσα γὰρ ἡ χάρις ἐξεχύθη εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον. Οὐ γὰρ
10 ἐν μέτρῳ δίδωσιν ἐκείνῳ τὸ Πνεῦμα· «Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐκ
τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν, ὁ δὲ ναὸς ἐκεῖνος ὀλόκλη-
ρον τὴν χάριν ἔλαβε». Τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαΐας δηλῶν ἔλεγεν·
«Αναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦ-
μα βουλήσ καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας. Πνεῦ-
μα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν». Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ὀλόκληρος ἡ
15 χάρις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων μικρόν τι, καὶ ραγὶς ἀπὸ τῆς
χάριτος ἐκείνης. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, 'δίδωμι τὸ Πνεῦμα',
ἀλλ', «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα».

3. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐξέδη. Πᾶσα γὰρ ἡ οἰκουμένη ἐκ τοῦ
20 Πνεύματος ἐδέξατο ἐκεῖνον. Ἦρξαιτο μὲν γὰρ ἐκ Παλαι-
στίνης τὸ δῶρον, προῆλθε δὲ εἰς Αἴγυπτον, εἰς Φοινίκην, τὴν
τῶν Σύρων, τὴν Κιλικίαν, τὸν Εὐφράτην, τὴν Μέσην τῶν
ποταμῶν, τὴν Καππαδοκῶν, τὴν Γαλατῶν, τὴν Σκυθῶν, τὴν
Θρακῶν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Γάλλων, τὴν Ἰταλῶν, τὴν Λιβύην
25 ἅπασαν, τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν, εἰς αὐτὸν τὸν Ὠκεανόν.
Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Ὅσῃν ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, τοσαύ-
την ἐπῆλθεν ἡ χάρις αὕτη· καὶ ἡ σταγὼν αὕτη καὶ ἡ ραγὶς
τοῦ Πνεύματος τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐνέπλησε τῆς γνώσε-
ως. Διὰ ταύτης τὰ σημεῖα ἐγίνετο, τὰ ἁμαρτήματα πάντων
30 ἐλύετο. Ἄλλ' ὅμως ἡ ἐν τοσοῦτοις κλίμασι διδομένη χάρις,

9. Ἰω. 1, 33.

10. Ἦσ. 11, 2.

11. Ἰωήλ 3, 1.

ώραιότης σου διαφέρει ἀπὸ ὅλους τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων», γιὰ νὰ δηλώσει τὴν χάρη, τὴ σοφία, τὴ διδασκαλία, τὰ θαύματα.

Ἐπειτα ἐπιβεβαιώνοντας τὴν ὡραιότητα, λέγει· «Ἐξυῦθηκε ἡ χάρη σου στὰ χεῖλη μου». Βλέπεις ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ τὴ θεία οἰκονομία; Ποιὰ δὲ εἶναι αὐτὴ ἡ χάρη; Εἶναι ἐκείνη μὲ τὴν ὁποία δίδασκε, μὲ τὴν ὁποία ἔκαμνε τὰ θαύματα. Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴ χάρη, ποὺ ἦλθε στὴ σάρκα· «Σὲ ὅποιον δεῖς τὸ Πνεῦμα», λέγει, «νὰ κατεβαίνει σὰν περιστέρι καὶ νὰ μένει ἐπάνω σ' αὐτόν, αὐτὸς εἶναι ποὺ βαπτίζει»⁹. Καθόσον ὅλη ἡ χάρη ἔξυῦθηκε σ' ἐκείνο τὸ ναό. Διότι τὸ Πνεῦμα δὲν δίνει σ' ἐκείνον μὲ μέτρο. Ἐμεῖς μὲν λάβαμε ἀπὸ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ, ἐνῶ ἐκεῖνος ὁ ναὸς ἔλαβε ὀλόκληρη τὴ χάρη. Αὐτὸ δηλώνοντας καὶ ὁ Ἡσαΐας, ἔλεγε· «Θ' ἀναπαυθεῖ σ' αὐτόν Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς καὶ δυνάμεως, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας. Μὲ πνεῦμα φόβου Θεοῦ θὰ γεμίσει αὐτόν»¹⁰. Ἄλλὰ στὸ μὲν Χριστό δόθηκε ὀλόκληρη ἡ χάρη, στοὺς ἀνθρώπους ὅμως δίνεται ἐλάχιστο μέρος καὶ σταγόνα ἀπὸ τὴν χάρη ἐκείνη ποὺ δόθηκε σ' ἐκείνον. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'δίνω τὸ Πνεῦμα', ἀλλὰ «θὰ ἐκπέμπω τὸ Πνεῦμα μου σὲ κάθε ἄνθρωπο»¹¹.

3. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ συνέβηκε. Καθόσον ὅλη ἡ οἰκουμένη ἔλαβε ἀπὸ ἐκείνο τὸ Πνεῦμα. Διότι ἄρχισε μὲν τὸ δῶρο ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη, ἀπλώθηκε στὴν Αἴγυπτο, στὴ Φοινίκη, στὴ χώρα τῶν Σύρων, τὴν Κιλικία, τὸν Εὐφράτη, τὴ Μεσοποταμία, τὴν Καππαδοκία, τὴ Γαλατία, τὴ Σκυθία, τὴ Θράκη, τὴν Ἑλλάδα, τὴ Γαλλία, τὴν Ἰταλία, σ' ὀλόκληρη τὴ Λιβύη, τὴν Εὐρώπη, τὴν Ἀσία καὶ μέχρι σ' αὐτόν τὸν Ὀκεανὸ. Καὶ γιατί νὰ τ' ἀναφέρω ὅλα; Ὅση γῆ ἐποπτεύει ὁ ἥλιος, σ' ὅλη αὐτὴ ἔφθασε ἡ χάρη αὐτὴ καὶ ἡ σταγόνα αὐτὴ καὶ ἡ σταλαγματιὰ τοῦ Πνεύματος γέμισε ὅλη τὴν οἰκουμένη ἀπὸ τὴν θεία γνώση. Μ' αὐτὴ γίνονταν τὰ θαύματα καὶ συγχωροῦνταν τὰ ἁμαρτήματα ὅλων. Ἄλλ'

μέρος τι τῆς δωρεᾶς ἐστὶ καὶ ἀρραβών. «Δοῦς» γάρ, φησί, «αὐτὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν»· τὸ μέρος λέγει τῆς ἐνεργείας. Οὐ γὰρ δὴ ὁ Παράκλητος μερίζεται.

5 «Ὅρα δὲ τὴν πηγὴν, ὅση τίς ἐστιν. «Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, εἰτέρω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, εἰτέρω δὲ πίστις, ἄλλω δὲ χαρίσματα

10 ιαμάτων, ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλω δὲ προφητεῖαι, εἰτέρω δὲ διακρίσεις πνευμάτων, εἰτέρω δὲ γένη γλωσσῶν». Καὶ τοσαῦτα χαρίσματα ἐν τοσοῦτοις ἔθνεσιν ἢ ἐν τῷ βαπτίζομαι χάρις ἐπὶ τὴν γῆν ἅπασιν ἐξέτεινε· καὶ πάντα ταῦτα ἢ ρανὶς τοῦ Πνεύματος ἐργάζεται. «Οὐ γὰρ ρανὶς ἦν, ἐδήλωσε τῷ εἰπεῖν, «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου», καὶ τῷ ἀρραβῶνα καλέσαι. Διὰ γὰρ τούτου

15 ὁ ἄγγελος, ὅτι μικρόν τι τοῦ παντός ἐδόθη. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης τοῦτο αὐτὸ δηλῶν ἔλεγεν· «Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν», ἐκ τοῦ υπερβλύζοντος, ὡς ἂν εἴποις, ἐκ τοῦ περιτιεύοντος, ἐκ τοῦ ὑπερεκχεομένου πάντες ἐλάβομεν. Ἐνόησον τοίνυν Πνεύματος χάριν, πῶς ἐστὶ παν-

20 αρχής, τοσαύτη οἰκουμένη ἐπὶ τοσοῦτοις ἀρκούσου χρόνοις, καὶ οὐδὲ οὕτω περιγράφεται, οὔτε ἀναλίσκεται, ἀλλὰ πάντας μὲν ἐμπύπλοιοι πλούτου καὶ χάριτος, αὐτὴ δὲ οὐδαμοῦ δαπανᾶται.

Ἐἴτα ἐπειδὴ πολυώνυμόν τι ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ πνεύματος (καὶ γὰρ καὶ ἄγγελος, καὶ ψυχὴ, καὶ ἄνεμος τοῦτο καλεῖται,

25 καὶ ἕτερα πλείονα), ἐπήγαγεν, «Ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου». «Ὅσοιο ὄν ἀνθρώπου πνεῦμα συγγενές ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν ἰδίᾳ ὑποσιάσει μένον. Καὶ τοῦ-

12. Β' Κορ. 1, 22.

13. Α' Κορ. 12, 8· 10.

14. Ἰωήλ 2, 28.

15. Ἰω. 1, 16.

16. Ἰωήλ 2, 28.

ὅμως ἡ χάρις πού δόθηκε σέ τόσες πολλές χώρες εἶναι ἓνα μικρὸ μέρος τῆς δωρεᾶς καὶ ὑπόσχεση. Διότι λέγει, «ἔδωσε στὶς καρδιές μας τὴν ὑπόσχεση τοῦ Πνεύματος»¹², ἐννοώντας ἓνα μέρος τῆς ἐνέργειας. Καὶ βέβαια ὁ παράκλητος δὲν μερίζεται.

Πρόσεχε δὲ τὴν πηγὴ, πόση εἶναι. «Διότι σ' ἄλλον μὲν δίνεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα λόγος σοφίας, σ' ἄλλον δίνεται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα λόγος γνώσεως, σ' ἄλλον πίστη, σ' ἄλλον τὸ χάρισμα θεραπείας ἀσθενειῶν, σ' ἄλλον ἐνέργειες τοῦ ἁγίου Πνεύματος γιὰ ἐπιτέλεση ὑπερφυσικῶν ἔργων, σ' ἄλλον προφητεῖες, σ' ἄλλον ἡ ἰκανότητα νὰ διακρίνει τὰ πνεύματα, καὶ σ' ἄλλον τὸ χάρισμα νὰ ὀμιλεῖ πληθος γλωσσῶν»¹³. Καὶ τόσα πολλὰ χαρίσματα σὲ τόσα ἔθνη ὀλόκληρης τῆς γῆς σκόρπισε ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὲ τὸ βάπτισμα· καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ κάμνει ἡ σταγόνα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι, τὸ ὅτι ἦταν σταγόνα, τό δήλωσε μὲ τὸ νὰ πεῖ, «Θὰ σκορπίσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου»¹⁴, καὶ μὲ τὸ νὰ τὸ ὀνομάσει ἀρραβώνα. Διότι μὲ αὐτὸ γίνεται φανερό, ὅτι ἓνα πολὺ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὅλο δόθηκε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωάννης γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὸ τὸ ἴδιο, ἔλεγε· «Ὅλοι ἐμεῖς λάβαμε ἀπὸ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ»¹⁵, ὅλοι λάβαμε ἀπ' αὐτὸ πού ὑπερχειλίζει, ὅπως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ, ἀπ' αὐτὸ πού δίνει μὲ ἀφθονία, ἀπ' αὐτὸ πού πλημμυρίζει ἀπὸ παντοῦ. Ἀναλογίσου λοιπὸν τὴ χάρις τοῦ Πνεύματος, πόσο ὑπεράφθονη καὶ πανίσχυρη εἶναι, ὥστε νὰ ἀρκεῖ ἐπὶ τόσα πολλὰ χρόνια γιὰ μιὰ τόσο μεγάλη οἰκουμένη, καὶ οὔτε περιορίζεται, οὔτε δαπανιέται, ἀλλ' ὅλους μὲν τοὺς γεμίζει ἀπὸ πλοῦτο καὶ χάρις, ἐνῶ αὐτὴ δὲν λιγοστεύει καθόλου.

Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα ἔχει πολλὰ ὀνόματα (καθόσον καὶ ἄγγελος ὀνομάζεται καὶ ψυχὴ καὶ ἀνεμος καὶ πολλὰ ἄλλα), πρόσθεσε, «Ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου»¹⁶. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου συνυπάρχει μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ

το δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Τίς γὰρ οἶδεν ἄνθρωπον τὰ τοῦ
 ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω
 καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ·
 οὐ συγγέων τὰς ἕποσιάσεις, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν εὐγένειαν
 5 τοῦ Πνεύματος δηλῶν. Ὅση γοῦν ψυχῆς αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν
 ἢ συμφωνία, τοσαύτη τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα ἢ συγ-
 γένεια. Ὡσπερ οὖν καὶ ὁ Υἱὸς Λόγος λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἀνυ-
 πόσιαιτος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο τὸ πρὸς τὸν Πατέρα συγγενὲς ἵνα
 μάθωμεν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα λέγεται,
 10 ἀλλ' οὐκ ἀνυπόσιαιτον. Καὶ ὡσπερ ἐπειδὴ γνήσιός ἐστιν Υἱ-
 ὸς τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο νύθεσιαν ἡμῖν χαρίζεται, οὕτω
 καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ φύσει τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ Θεοῦ,
 τὰ χαρίσματα ἡμῖν παρέχει. Ἐπεὶ καὶ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ
 φύσει ἄνθρωπός ἐστι, διὰ τοῦτο γράφαι δύναται εἰκόνα ἀν-
 15 θρώπου.

«Διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα». Ἄλλος
 λέγει, «Ἐπὶ τοῦτο». Ὅπως πῶς δι' ὅλου πρὸς αὐτὸν ἀποιεί-
 νεται ἐκ διαθέσεως; Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχῶ οὐχ ἀπλῶς προ-
 φητεύει, ἀλλ' ἐν σχήματι ἐγκλήματος, ὡς ὕταν λέγῃ· «Ἴνα
 20 τί ἐφρούρασαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;» οὕτω δὴ καὶ
 ἐνταῦθα λέγων, «Διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶ-
 να». Οὐδὲν γὰρ περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ διαλεχθεῖς, οὐδὲ
 περὶ ἀνατροφῆς, οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων, ἐντεῦθεν ἐμβάλλει
 τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. Τί δήποτε; Ὅτι τὸ μὲν ἅπαντα κατὰ
 25 ἀκολουθίαν λέγειν, τῶν εὐαγγελιστῶν ἐστὶ διὸ καὶ ἐκείνοις
 αὐτὰ εἰήρησε· καὶ γὰρ τῆς ἐκείνων διηγήσεως ἦν προφη-
 τείας δέ ἐστιν ἔργον, μέρη τινα ἀπολαμβάνειν, καὶ περὶ τού-

17. Α' Κορ. 2, 11.

18. Ψαλ. 2, 1.

ὅμως ἰδιαίτερη ὑπόσταση. Καί γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὸ ὁ Παῦλος, ἔλεγε· «Διότι ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους γνωρίζει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πού ὑπάρχει μέσα σ' αὐτόν; Ἔτσι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ κανεὶς δὲν τὸ γνωρίζει, παρὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»¹⁷, χωρὶς φυσικὰ νὰ συγγέει τίς ὑποστάσεις, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ θέλει νὰ δηλώσει τὴν ἔνδοξη καταγωγή τοῦ Πνεύματος. Ὁση λοιπὸν συμφωνία τῆς ψυχῆς ὑπάρχει πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς, τόση εἶναι ἡ συγγένεια τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν καὶ ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται Λόγος, ὅμως δὲν εἶναι ἀνυπόστατος, ἀλλ' ὀνομάζεται ἔτσι γιὰ νὰ μάθουμε τὴν συγγένειά του πρὸς τὸν Πατέρα, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὀνομάζεται Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν εἶναι χωρὶς ὑπόσταση. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, ἐπειδὴ εἶναι γνήσιος υἱὸς τοῦ Πατέρα, γι' αὐτὸ μᾶς χαρίζει τὴν υἰοθεσία, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ ἐκ φύσεως εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ τοῦ Θεοῦ, μᾶς παρέχει τὰ χαρίσματα. Διότι καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ἐκ φύσεως εἶναι ἄνθρωπος, γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ζωγραφίσει τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου.

«Γι' αὐτὸ καὶ σὲ εὐλόγησε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ ὑπάρχεις στὸν αἰῶνα». Ἄλλος λέγει, «ἐξ αἰτίας αὐτοῦ». Βλέπεις πῶς μὲ πολὺ πόθο ἀπευθύνεται πρὸς αὐτόν καὶ ὅλα τὰ λέγει γι' αὐτόν; Γι' αὐτὸ καὶ ἀλλοῦ, δὲν προφητεύει ἀπλῶς, ἀλλὰ προφητεύει ὑπὸ μορφή κατηγορίας, ὅπως ὅταν λέγει· «Γιατί ἀφηγίασαν οἱ ἐθνικοὶ καὶ οἱ λαοὶ συνέλαβαν σχέδια ἀνόητα καὶ μάταια;»¹⁸, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, λέγοντας, «Γι' αὐτὸ σὲ εὐλόγησε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ ὑπάρχεις στὸν αἰῶνα». Χωρὶς λοιπὸν νὰ πει τίποτε γιὰ τὴν γέννηση αὐτοῦ, οὔτε γιὰ τὴν ἀνατροφή του, οὔτε γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζει τὸ λόγο γι' αὐτόν. Γιατί τέλος πάντων; Ἐπειδὴ ἡ μὲν λεπτομερὴς ἐξιστόρηση τῆς ζωῆς του εἶναι ἔργο τῶν εὐαγγελιστῶν, γι' αὐτὸ καὶ τὰ φύλαξε αὐτὰ γι' αὐτούς· καθόσον ἦταν κάτι πού ἔπρεπε νὰ τὸ διηγηθοῦν ἐκεῖνοι· ἔργο ὅμως τῆς προφητείας εἶναι νὰ παραλαμβά-

των διαλέγεσθαι. Διὰ δὲ τοῦτο οἱ προφηταὶ πανταχοῦ τοῦτο ποιῶσιν· ὀλίγα τινὰ γὰρ εἰς τὴν ἱστορίαν ἐμβάλλοντες καὶ συσκιάζοντες ἀναχωροῦσι. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτος, «Εὐλόγησέ σε», φησί, «ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα» οὕτως εἰπὼν, ὅτι τοσαύτης χάριτος ἔγεμεν αὐτοῦ τὰ ρήματα.

Σκόπει γοῦν τὴν δύναμιν τῆς χάριτος. Παρεπορεύειό ποτε παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ εὗρισκει Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, καὶ λέγει αὐτοῖς· «Δεῖτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων». Οἱ δὲ καὶ τὸν πατέρα ἀφέντες καὶ τὰ δίκτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ. Ἐἶτα ἄλλοτε πᾶσι τοῖς μαθηταῖς λέγων, «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;», λέγει αὐτῷ Πέτρος· «Κύριε, ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις, καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος καὶ πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;». Τί λέγω τοὺς μαθητάς; Αὐτοὶ οἱ Φαρισαῖοι ἀποστείλαντες ὑπηρέτας, ἤκουον λεγόντων· «Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος». Καὶ ἕτεροι πάλιν ἔλεγον, «Οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ». «Καὶ ἐξεπλήσσοντο», φησί, «ὅτι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι».

4. Εἰ δὲ βούλει μαθεῖν καὶ σὺ τὴν χάριν, ἄκουε τῶν ἐπιταγμάτων αὐτοῦ τὸν ὄγκον, καὶ ὄρει ταύτης τὴν δύναμιν. «Ἐὰν μὴ τις ἀποτάξῃται πᾶσιν, ἔτι δὲ μισήσῃ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν», φησί, «οὐκ ἔστι μου ἄξιος». Ἄλλ' ὅμως ἴσχυσεν ὁ λόγος ἔργον γενέσθαι τοσαύτη ἦν αὐτοῦ ἡ χάρις. Καίτοι τί ψυχῆς οικειότερον; Ἀλλὰ καὶ αὕτη καταπεφρόνηται διὰ τὸ πρόσταγμα τὸ ἐκεῖνον. Σὺ δὲ ἀκούων, «Εὐλόγησέ σε ὁ Θε-

19. Ματθ. 4, 21.

20. Ἰω. 6, 68 - 70.

21. Ἰω. 7, 46.

22. Ματθ. 9, 33.

23. Ματθ. 7, 28 - 29.

24. Λουκᾶ 14, 33 καὶ Ἰω. 12, 25.

νουν μερικά μέρη από αυτά και να μιλοῦν γι' αυτά: Γι' αὐτὸ λοιπὸν οἱ προφῆτες πάντοτε αὐτὸ κάμνουν· ἀφοῦ δηλαδὴ διηγηθοῦν λίγα καὶ αὐτὰ συσκιασμένα, μεταφέρουν τὸ λόγο σ' ἄλλα. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς λέγει, «Σὲ εὐλόγησε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ ὑπάρχεις στὸν αἰῶνα»· μίλησε ἔτσι, ἐπειδὴ τὰ λόγια του ἦταν γεμάτα ἀπὸ τόση πολλὴ χάρη.

Σκέψου λοιπὸν τὴ δύναμη τῆς χάριτος. Περπατοῦσε κάποτε κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ βρίσκει τὸν Ἰάκωβο καὶ τὸν Ἰωάννη καὶ λέγει σ' αὐτούς· «Ἀκολουθεῖστε με καὶ θὰ σᾶς κάμω ἀλιεῖς ἀνθρώπων»¹⁹. Ἐκεῖνοι δέ, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν καὶ τὸν πατέρα τους καὶ τὰ δίκτυα, ἀκολούθησαν αὐτόν. Ἄλλη φορὰ πάλι ἀπευθυνόμενος πρὸς ὄλους τοὺς μαθητὲς του καὶ λέγοντας, «Μήπως καὶ σεῖς θέλετε νὰ φύγετε;», λέγει σ' αὐτόν ὁ Πέτρος· «Κύριε, ἔχεις λόγια ζωῆς αἰώνιας καὶ ἐμεῖς ἔχομε πιστέψει καὶ ἔχομε γνωρίσει, ὅτι σὺ εἶσαι ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωντανοῦ· σὲ ποιὸν λοιπὸν νὰ πᾶμε;»²⁰. Καὶ γιατί ἀναφέρω τοὺς μαθητὲς; οἱ ἴδιοι οἱ φαρισαῖοι, ὅταν ἀπέστειλαν ὑπηρέτες πρὸς τὸν Ἰησοῦ, ὅταν ἐπέστρεφαν αὐτοὶ ἄκουαν νὰ τοὺς λέγουν· «Οὐδέποτε μίλησε ἔτσι ἄνθρωπος, ὅπως αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος»²¹. Καὶ ἄλλοι πάλιν ἔλεγαν, «Οὐδέποτε φάνηκαν τέτοια πράγματα στὸν Ἰσραὴλ»²². «Καὶ ἔμεναν κατάπληκτοι», λέγει, διότι δίδασκε αὐτούς σὰν κάποιος ποὺ εἶχε ἐξουσία καὶ ὄχι ὅπως οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ φαρισαῖοι»²³.

4. Ἐὰν ὅμως θέλεις καὶ σὺ νὰ γνωρίσεις τὴ δύναμη τῆς χάριτος, ἄκουε τὸν ὄγκο τὸν ἐντολῶν του, καὶ θ' ἀντιληφθεῖς τὴ δύναμη αὐτῆς. «Ἄν κανεὶς δὲν ἀπαρνηθεῖ ὅλα», λέγει, «καὶ ἀκόμη, ἂν δὲν μισήσει καὶ τὴν ψυχὴ του, δὲν εἶναι ἄξιος μαθητῆς μου»²⁴. Ἄλλ' ὅμως ὁ λόγος αὐτὸς κατόρθωσε νὰ γίνῃ πραγματικότητα· τόσον μεγάλη ἦταν ἡ χάρη του. Καὶ ὅμως τί εἶναι πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας; Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἀκόμη περιφρονήθηκε ἔξ ἀιτίας τῆς ἐντολῆς ἐκείνου. Σὺ ὅμως ἀκούοντας, «Σὲ εὐλόγησε ὁ

ός», μὴ καταπέσης, μηδὲ ταπεινόν τι ἐννοήσης. Ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπών, περὶ τῆς σαρκὸς ὁ λόγος ἐστὶ, τῆς χεῖλι ἐχοῦσης, περὶ τῆς δεχομένης τὴν χάριν, περὶ τῆς δεχομένης τὴν εὐλογία. Ὁ γὰρ Θεὸς εὐλογίας οὐ δεῖται, οὐδὲ χάριτος·
 5 ἀνερδεὲς γὰρ τὸ Θεῖον. Ὡς περὶ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει, φησί, «τοὺς νεκροὺς καὶ ζῴοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζῴοποιεῖ». Καὶ πάλιν· «Τὰ ἔργα ἃ ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ» καὶ πάλιν· «Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, καὶ γὰρ γινώσκω τὸν Πατέρα». Τὸ γὰρ, «Οὕτω» καὶ τό,
 10 «Ὅμοίως», καὶ τό, «Καθὼς», ἀπαρραλλαξίας ἐστίν.

Ἄλλ' ἐνταῦθα περὶ τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος. Ἀκούομεν δὲ καὶ αὐτοῦ πάλιν λέγοντος· «Διὰ τοῦτό με ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων». Ἄρα οὖν πρὸ τοῦτου αὐτὸν οὐκ ἠγάπα; Πῶς οὖν ἔλεγεν, «Οὕτως
 15 ἐστὶν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός»; Ἄλλὰ θέλων δεῖξαι τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, τοῦτο τέθεικεν. Ὡς περὶ οὖν ἐκεῖ ἡ αἰτιολογία ἔχει τινὰ αἰτίαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ αἰτία δήλη. Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν εἶπεν, «Ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων», καὶ, «Ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖλεσί σου»,
 20 καὶ, «Διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα», εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας ἔλκων λόγον, ἵνα ὅταν μέλλῃ τι πάλιν λέγειν τῆς αὐτοῦ ἀξίας καταδεῆς, μὴ καταπέσης, ἀλλ' ἴδης περὶ τίνος ὁ λόγος. Οὕτω καὶ ὁ Ἰακώβ τὴν οἰκονομίαν δηλῶν μετὰ τὸ πολλὰ εἰπεῖν ἔλεγε· «Χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς
 25 οἶνος, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα». Ὀδόντας δὲ ἡ θεότης οὐκ ἔχει. Καὶ ἄλλος προφήτης ἠοῖ· «Πατάξει τὴν γῆν λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ πνεύματι χειλέων ἀνελεῖ

25. Ἰω. 5, 21.

26. Ἰω. 5, 19.

27. Ἰω. 10, 15.

28. Ἰω. 10, 17.

29. Ματθ. 3, 17.

30. Γεν. 49, 12.

31. Ἠσ. 11, 4.

Θεός», μὴ παραχθείς, οὔτε νὰ σκεφθεῖς κάτι τὸ ταπεινὸ. Διότι, ὅπως προανέφερα, τὰ λόγια αὐτὰ ἀναφέρονται στὴ σὰρκα, ποὺ ἔχει χεῖλη, ποὺ δέχεται τὴ χάρη, ποὺ δέχεται τὴν εὐλογία. Καθόσον ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτα. Διότι λέγει· «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατέρας ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει»²⁵. Καὶ πάλι· «Τὰ ἔργα ποὺ κάμνει ἐκεῖνος, αὐτὰ ὅμοια κάμνει καὶ ὁ Υἱὸς»²⁶. καὶ πάλι· «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατέρας γνωρίζει ἐμένα, ἔτσι καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα»²⁷. Καθόσον τὸ «οὔτω καὶ τὸ «ὁμοίως» καὶ τὸ «καθώς», φανερώνουν τὸ ἀκριβῶς ὅμοιο.

Ἄλλ' ἐδῶ τὰ λόγια ἀναφέρονται στὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ. Ἀκοῦμε δὲ καὶ τὸν ἴδιο πάλι νὰ λέγει· «Γι' αὐτὸ ὁ Πατέρας μου μὲ ἀγαπᾷ, διότι ἐγὼ θυσιάζω τὴν ψυχὴ μου ὑπὲρ τῶν προβάτων»²⁸. Μήπως ὅμως πρὶν ἀπὸ τὴ θυσία δὲν τὸν ἀγαποῦσε; Πῶς λοιπὸν ἔλεγε, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός»²⁹; Τὸ ἀνέφερε αὐτὸ, ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξει τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖ ἡ αἰτιολογία ἔχει κάποια αἰτία, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ αἰτία εἶναι φανερὴ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἐκ τῶν προτέρων λέγει, «Ἡ ὠραιότητά σου διαφέρει ἀπὸ ὅλους τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων», καὶ «πλημμύρισε ἡ χάρη σου τὰ χεῖλη μου», καὶ «Γι' αὐτὸ σὲ εὐλόγησε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ ὑπάρχεις στὸν αἰῶνα», φέροντας τὴ σκέψη μας στὸ ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας, ὥστε, ὅταν πρόκειται πάλι νὰ πει κάτι ποὺ ὑπολείπεται τῆς ἀξίας, νὰ μὴ ἀνησυχῆσεις, ἀλλὰ ν' ἀντιληφθεῖς τὸ νόημα τῶν λόγων του. Ἔτσι καὶ ὁ Ἰάκωβος, θέλοντας νὰ δηλώσει τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀπὸ πολλὰ ποὺ εἶπε, ἔλεγε· «Οἱ ὀφθαλμοὶ του λάμπουν ἀπὸ χαρὰ, ὅπως ὁ οἶνος, καὶ τὰ δόντια του εἶναι λευκὰ ὅπως τὸ γάλα»³⁰. Δόντια ὅμως ὁ Θεὸς δὲν ἔχει. Καὶ ἄλλος προφήτης λέγει· «Θὰ πατάξει τὴ γῆ μὲ τὸν λόγον τοῦ στόματός του καὶ μὲ τὴν πνοὴ τῶν χειλιῶν του θὰ καταστρέψει τὸν ἀσεβή»³¹, λέγοντας τὰ ἴδια μὲ τὸν Παῦλο,

ἀοσεβῆ», τὰ αὐτὰ τῷ Παύλῳ φθεγγόμενος λέγοντι· «Ὁν ὁ Κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ σιόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ». Ἴν' οὖν μὴ ἀκούσας σὺ ταῦτα καταφρονησῆς, δείκνυσί σοι τῆς θεότητος
5 τὴν ἰσχύν.

Οὐδὲ γὰρ τὴν σάρκα διαιρεῖ τῆς θεότητος, οὔτε τὴν θεότητα τῆς σαρκός, οὐχὶ τὰς οὐσίας συγχέων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν ἔνωσιν δεικνύς. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἐὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα». Τίς δὲ τῆς εὐλογίας ὁ τρόπος; Ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι παρεσθήκασι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἔξουσiai, αἶνον ἀναπέμποντες· πᾶσα ἡ γῆ ἀπὸ περῶτων εἰς τὰ πέρατα
10 δοξολογεῖ καὶ ἠμνεῖ καὶ εὐφημεῖ τὸν σαρκωθέντα Θεόν. Ὁ μὲν γὰρ πρῶτος Ἀδὰμ μωρίας ἐνεπλήσθη κατάρως, οὗτος δὲ ἀπειραντίας ἐκείνῳ πολλῆς τῆς εὐλογίας. Ἐκείνος ἤκουσεν,
15 «Ἐπικατάρατος σὺ ἐν τοῖς ἔργοις σου»· καὶ ὁ μετ' ἀκείνον πάλιν, καί, «Ἐπικατάρατος ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς»· καί, «Ἐπικατάρατος, ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ»· καί, «Ἐπικατάρατος ὁ κορυμμένος ἐπὶ ξύλον». Ὅσας πόσαι κατάραι; Τούτων ἠλευθέρωσέ
20 σε ὁ Χριστός, γερόμενος κατάραι. Ὡσπερ γὰρ ἐταπεινώσεν ἑαυτόν, ἵνα σε ὑψώσῃ, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα σε ἀθάνατον ἐργασθῆται, οὕτω καὶ κατάραι ἐγένετο, ἵνα σε εὐλογίας ἐμπλήσῃ. Τί τῆς εὐλογίας ταύτης ἴσον, ὅταν διὰ κατάρως εὐλογίαν χαρίζηται; Οὐ γὰρ αὐτὸς ἐδεήθη εὐλογίας, ἀλλὰ σοὶ ταύτην
25 δίδωσιν. Ὡσπερ γὰρ διὰ εἶπω, ὅτι ἐταπεινώθη, οὐ μεταβολὴν λέγω, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τὴν συγκατάθεσιν, οὕτω καὶ διὰ εἶπω ὅτι ἠυλογήθη, οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι ἐδεήθη εὐλογίας, ἀλλὰ πάλιν τῆς οἰκονομίας δείκνυμι τὴν συγκατάθε-

32. Β' Θεσ. 2, 8.

33. Γεν. 3, 17.

34. Ἱερ. 48, 10.

35. Δευτ. 27, 26.

36. Δευτ. 21, 23.

37. Γαλ. 3, 13.

πού λέγει· «Τὸν ὁποῖο ὁ Κύριος θὰ ἐξολοθρεύσει μὲ τὴν πνοὴ τοῦ στόματός του καὶ θὰ τὸν ἐξαφανίσει μὲ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐλεύσεώς του»³². Γιὰ νὰ μὴ τὰ περιφρονήσεις λοιπὸν αὐτά, ὅταν τὰ ἀκούσεις, σοῦ δείχνει τὴ δύναμιν τῆς θεότητος.

Οὔτε βέβαια χωρίζει τὴ σάρκα ἀπὸ τὴ θεότητα, οὔτε τὴ θεότητα ἀπὸ τὴ σάρκα, οὔτε συγχέει τίς οὐσίες, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ δείχνει τὴν ἔνωσιν. Γι' αὐτὸ λέγει· «Σὲ εὐλόγησε ὁ Θεὸς στὸν αἰῶνα». Ποιὸς δὲ εἶναι ὁ τρόπος τῆς εὐλογίας; Ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι παρέστησαν, θρόνοι καὶ κυριότητες, ἀρχές καὶ ἐξουσίες, ἀναπέμποντας ὕμνον πρὸς αὐτόν· ὅλη ἡ γῆ ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρον μέχρι τὸ ἄλλο δοξολογεῖ καὶ ὕμνεῖ καὶ ἐπαινεῖ τὸ σαρκωθέντα Θεό. Διότι, ὁ μὲν πρῶτος Ἄδὰμ φορτώθηκε μὲ ἀμέτρητες κατάρεις, ἐνῶ αὐτὸς ἀντίθετα μὲ ἐκείνον, ἔλαβε πολλὴ εὐλογία. Ἐκεῖνος ἄκουσε, «καταραμένος νὰ εἶσαι σὺ στὰ ἔργα σου»³³ καὶ ὁ μετὰ ἀπὸ ἐκείνον πάλιν λέγει «καταραμένος νὰ εἶναι αὐτὸς πού ἐκτελεῖ μὲ ἀδιαφορία τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου»³⁴ καί, «Καταραμένος νὰ εἶναι ἐκεῖνος πού δὲν θὰ μείνῃ πιστὸς σ' ὅλα αὐτὰ πού εἶναι γραμμένα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον»³⁵ καί, «καταραμένος νὰ εἶναι αὐτὸς πού κρεμιέται ἐπάνω σὲ ξύλον»³⁶. Βλέπεις πόσες κατάρεις; Ἀπὸ αὐτὲς σὲ ἐλευθέρωσε ὁ Χριστὸς, γενόμενος γιὰ χάριν σου κατάραι»³⁷. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ταπεινώσε τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ ὑψώσει ἐσένα, καὶ πέθανε γιὰ νὰ σὲ κάμῃ ἀθάνατον, ἔτσι ἔγινε καὶ κατάραι, γιὰ νὰ σὲ γεμίσει μὲ εὐλογία. Τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὴ τὴν εὐλογία, ὅταν μὲ τὴν κατάραι χαρίζει εὐλογία; Καθόσον δὲν εἶχε ἀνάγκη αὐτὸς ἀπὸ εὐλογίας, ἀλλὰ τὴ δίνει σ' ἐσένα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγω, ὅτι ταπεινώθηκε, δὲν ἐννοῶ μεταβολή, ἀλλ' ἐννοῶ τὴ συγκατάβασιν τῆς θείας οἰκονομίας, ἔτσι καὶ ὅταν λέγω, ὅτι εὐλογήθηκε, δὲν ἐννοῶ αὐτὸ, ὅτι εἶχε ἀνάγκη τῆς εὐλογίας, ἀλλὰ πάλιν δείχνω τὴ συγκατάβασιν τῆς θείας οἰκονομίας. Εὐλογήθηκε

οιν. *Πυλόγηθη τοῖνυν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. Χριστός γὰρ ἐγεσθεις ἐκ νεκρῶν, οὐκ ἔτι ἀποθνήσκει, οὐδὲ κατάρρα ὑπόκειται μᾶλλον δὲ οὐδὲ πρὸ τούτου ὑπέκειται, ἀλλ' ἀνέλαβε τὴν κατάρρα, ἵνα σε ταύτης ἀπαλλάξῃ.*

5 «Περιζῶσαι τὴν ρομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ». Ἄλλος, «Ζῶσαι μάχαιράν σου ἐπὶ μηρόν». «Περιίδου ὡς μάχαιράν σου ἐπὶ τοῦ μηροῦ». *Τῇ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου». Ἄλλος φησί, «Τὸν ἔπαινόν σου καὶ τὸ ἀξίωμα σου». Ἄλλος, «Ἐπιδοξότητί σου καὶ διαπρεπείᾳ σου». Τίς ἢ με-*
 10 *ταβολὴ καὶ τίς ἢ μετὰστασις τῶν ρημάτων; Περὶ γὰρ διδακάλου διαλεγόμενος (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «Ἐξεγύθη χάρις ἐν χεῖρεσί σου»), ἐξαίτης ἡμῶν βασιλέα καθωπευόμενον ὑπογράφει, καὶ οὐκ ἐν τάξει προφητείας, ἀλλ' ἐν τάξει ἰκετηρίας. Οὐ γὰρ εἶπε, «περιζῶσεται τὴν ρομφαίαν αὐτοῦ», ἀλλ'*
 15 *ἐν ἀξιοῖ καὶ φησί, «Περιζῶσαι τὴν ρομφαίαν σου». Εἶτα καὶ τῇ ὀπλίσει ταύτῃ κάλλος ἀναμίγνυσι, νῦν μὲν ὀπλίτην δηλῶν, νῦν δὲ ὠραιζόμενον. «Τῇ γὰρ ὠραιότητί σου φησί, «καὶ τῷ κάλλει σου». Εἶτα τοξότην. «Τὰ βέλη γὰρ σου», φησὶν, «ἤχορημένα, δυνατέ». Καὶ πάλιν νικητὴν καὶ τροπαιοῦ-*
 20 *χον. «Ἀσὶ ὑποκάτω σου», φησί, «πρῶτονται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως». Καὶ τοῦτον δὲ αὐτὸν πάλιν εἰσάγει μύθοις χριστόμενον τὸν ὀπλίτην, καὶ βασιλέα, καὶ τοξότην, καὶ νικητὴν. «Σμύρνα» γὰρ, φησὶ, «καὶ σιακτὴ, καὶ κασσία ἀπο τῶν ἱματίων σου».*

25 5. *Τίς οὖν κοινοῖα ὄλοις καὶ μύθοις, χριστάτι καὶ ρομφαίᾳ, διδασκαλίᾳ καὶ πολέμῳ, τόξοις καὶ ὠραισμοῖς; Τὰ μὲν γὰρ εἰσὶν εἰρήνης σύμβολα, τὰ δὲ μάχης καὶ παρατάξεως. Τίς οὖν εἰσὶν ὁ εἰρηνικὸς ὁμοῦ καὶ πολεμικὸς; ὁ μύθον*

λοιπόν ἡ ἀνθρώπινη φύση. Διότι, ἀφοῦ ἀναστήθηκε ὁ Χριστός ἀπὸ τοὺς νεκρούς, δὲν πεθαίνει πλέον²⁸, οὔτε ὑπόκειται σὲ κατάρρα, ἀλλ' ἔλαβε ἐπάνω του τὴν κατάρρα, γιὰ νὰ ἀπαλλάξει ἐσένα ἀπὸ αὐτῆ.

«Ζῶσε καὶ κρέμασε τὴ ρομφαία σου ἀπὸ τὸ μηρό σου, δυνατέ». Ἄλλος λέγει, «Ζῶσε καὶ κρέμασε μάχαιρα ἀπὸ τὸ μηρό σου». Ἄλλος, «Θέσε γύρω ἀπὸ τὸ μηρό σου σὰν μάχαιρα». «Μαζὶ μὲ τὴν ὠραιότητά σου καὶ τὸ κάλλος σου». Ἄλλος λέγει, «Τὸν ἔπαινό σου καὶ τὸ ἀξίωμά σου». Ἄλλος, «πρὸς δόξα καὶ μεγαλοπρέπειά σου». Γιατί αὐτὴ ἡ μεταβολὴ καὶ ἀλλαγὴ τῶν λέξεων; Διότι, ἐνῶ ὁμιλεῖ περὶ διδασκάλου (καθόσον αὐτὸ σημαίνει τὸ «Ἐσχύθηκε χάρη στὰ χεῖλη σου») Ἐσφνικὰ μᾶς παρουσιάζει βασιλιά ὀπλισμένο καὶ ὄχι μὲ μορφὴ προφητείας, ἀλλ' μὲ μορφὴ ἱκεσίας. Διότι δὲν εἶπε, Ἐθὰ ζωσθεῖ τὴ ρομφαία του, ἀλλὰ προβάλλει τὴν ἀξίωση καὶ λέγει, «Ζῶσε τὴ ρομφαία σου». Ἐπειτα ἀναμινγνύει μὲ αὐτὸ τὸν ὀπλισμὸ καὶ κάλλος, καὶ ἄλλοτε τὸν δείχνει σὰν ὀπλίτη, ἄλλοτε δὲ σὰν στολισμένο μὲ ὠραιότητα· διότι λέγει· «Μὲ τὴν ὠραιότητα καὶ τὸ κάλλος σου». Ἐπειτα τὸν δείχνει σὰν τοξότη, διότι λέγει· «Τὰ βέλη σου εἶναι ἀκονισμένα». Καὶ πάλι τὸν δείχνει σὰν νικητὴ καὶ τροπαιοῦχο· «Ἐθὰ πέφτουν», λέγει, «οἱ λαοὶ πληγωμένοι μπροστὰ σου καὶ τὰ βέλη σου θὰ εἰσχωροῦν στὴν καρδιά τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως». Καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιο πάλι, τὸν ὀπλίτη, τὸν βασιλέα, τὸν τοξότη καὶ νικητὴ, μᾶς τὸν παρουσιάζει νὰ χριεῖται μὲ μύρο· διότι λέγει· «Σμύρνα καὶ σταχτόνερο καὶ κιννάμωμο ἐκπέμπουν τὴν εὐωδιά τους ἀπὸ τὰ ἐνδύματά σου».

5. Ποιὰ λοιπόν σχέση ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ὀπλων καὶ μύρων, μεταξὺ χρίσματος καὶ ρομφαίας, μεταξὺ διδασκαλίας καὶ πολέμου, μεταξὺ τόξων καὶ καλλωπισμοῦ; Διότι τὰ μὲν πρῶτα ἀπὸ τὰ ζεύγη εἶναι σύμβολα εἰρήνης, τὰ δὲ δεύτερα μάχης καὶ παρατάξεως πολεμικῆς. Ποιὸς λοιπόν εἶναι ὁ εἰρηνικὸς καὶ συγχρόνως καὶ πολεμικὸς; αὐ-

σιάζων, καὶ ὄπλοις φροατιόμενος; ὁ προΐων ἀπὸ θάραων ἐ-
 λεφαντίνων, καὶ μυρίους βάλλον τῶν ἐχθρῶν, καὶ τοσαύτας
 ἐργαζόμενος σφαγάς; Πῶς λύσομεν τὴν ἀπορίαν ταύτην;
 "Ἄν γνῶμεν ἀκριβῶς διὸ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ταῦ-
 5 τια λέγεται. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν εἰσάγει ὁ προφήτης ἀλλαγῶ
 ὀπλιζόμενον, ὡς ἴσταν λέγει· «Ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ρομ-
 φαίαν αὐτοῦ σιλιθώσει τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινε, καὶ ἠτοιμα-
 σεν αὐτό, καὶ ἐν αὐτῷ ἠτοιμάσασκεν θανάτου». Καὶ πάλιν
 ἀλλαγῶ· «Ἐνδύσεται θώρακα δικαιοσύνης». Ὅμοι δὲ καὶ αὐ-
 10 θεντίαν τὴν αὐτήν. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ φησι, «Τὴν ρομφαίαν
 αὐτοῦ σιλιθώσει», οὐ παρὰ τινος κελενοθεῖς, ἀλλ' αὐτὸς ἀφ'
 ἑαυτοῦ, οὕτω καὶ ἐν ταῦτα· «Γὰρ θέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα,
 λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βα-
 σιλέως».

15 Ἐἶτα δεικνύς, διὸ οἴκοθεν πάντα ποιεῖ, λέγει· «Ὁδηγή-
 σει σε θαυμασιῶς ἢ δεξιά σου». Οὐχ ἐτέρωθεν, φησί, ἐνέρο-
 γειαν δέχη, ἀλλ' αὐτὸς ἐαυτῷ ἀρκεῖς. Ἄκουε δὲ καὶ αὐτοῦ
 λέγοντος τοῦ τῆς εἰρήνης Θεοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς· «Οὐκ
 ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν». Καὶ πά-
 20 λιν· «Ἦνθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον εἰ ἤδη
 ἀνῆφθη;». Οὗτος δὲ περὶ αὐτοῦ λέγων, πῶς ἤξει, φησί·
 «Καταθήσεται ὡς νετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὥσει σιαγῶν ἢ σιά-
 ζουσα ἐπὶ τὴν γῆν». Ταῦτα λέγω, ἵνα διεγερθεμένοι ἦτε,
 καὶ τὰ ἀπὸ τῶν λέξεων σημαίνόμενα μετὰ ἀκριβείας ἐκλαμ-
 25 βάνοιτες, λύητε παρ' ἑαυτοῖς καὶ ἀπορίαν. Ταῦτα γὰρ τὰ
 ὀνόματα τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐσὶ σημαντικά. Οὕτω τοίνυν
 καὶ ἐν ταῦτα ἴσταν ἀκούσης, «Περίξωσαι τὴν ρομφαίαν σου
 ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ», τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ εἶναι ὄνο-
 μα νόμιζε· καὶ τὰ τόξα καὶ τὰ δόλη. Ὡσπερ γὰρ δογίζεσθαι

39. Ψαλμ. 7, 13.

40. Σοφ. Σαλ. 5, 18.

41. Ματθ. 10, 34.

42. Λουκᾶ 12, 49.

43. Ψαλμ. 71, 6.

τός πού στάζει μύρο καί εἶναι ἀρματωμένος μέ ὄπλα; αὐτός πού βγαίνει ἀπό πύργους ἐλεφάντινους καί ρίχνει τὰ βέλη του ἐναντίον μυριάδων ἐχθρῶν καί κάμνει τόσες πολλές σφαγές; Πῶς θά λύσουμε αὐτή τήν ἀπορία; Ἐγνωρίσουμε καλά ὅτι αὐτά λέγονται καί γιά τόν Πατέρα αὐτοῦ. Καθ' ὅσον καί αὐτόν ἀναφέρει ἄλλοῦ ὁ προφήτης ὀπλιζόμενο, ὅπως ὅταν λέγει: «Ἄν δέν ἐπιστρέψετε, θά ἀκονίσει τή ρομφαία του· τὸ τόξο του τὸ τέντωσε καί τὸ ἐτοίμασε καί ἔθεσε σ' αὐτὸ τὰ θανατηφόρα βέλη»³⁹. Καί πάλι ἄλλοῦ λέγει: «Θά ἐνδυθεῖ ἀντί γιά θώρακα, δικαιοσύνη»⁴⁰. Πρόσεχε δὲ καί ἐξουσία τήν ἴδια. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέγει, «Θ' ἀκονίσει τή ρομφαία του», χωρὶς νὰ διαταχθεῖ ἀπό κάποιον, ἀλλ' ἐνεργεῖ ἀπὸ μόνος του, ἔτσι καί ἐδῶ λέγει, «Τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἔχουν ἀκονισθεῖ, λαοὶ θά πέφτουν κάτω πληγωμένοι ἀπὸ τὰ βέλη σου πού θά καρφώνονται στήν καρδιά τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλιᾶ».

Ἐπειτα, γιά νὰ δείξει, ὅτι ὅλα αὐτά τὰ κάμνει ἀπὸ μόνος του, λέγει: «Ἡ δύναμη τῆς δεξιᾶς σου θά σέ ὀδηγήσει σέ ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα». Δέν δέχεσαι, λέγει, ἀπὸ ἄλλοῦ ἐνέργεια, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἐπαρκεῖς γιά τὸν ἑαυτό σου. Ἄκουε δὲ καί αὐτόν, τὸ Θεὸ τῆς εἰρήνης, νὰ λέγει πρὸς τοὺς μαθητές του: «Δέν ἦλθα νὰ θάλω εἰρήνη στή γῆ, ἀλλὰ μάχαιρα»⁴¹. Καί πάλι: «Ἦλθα γιά νὰ θάλω φωτιά στή γῆ, καί τί θά ἤθελα ἂν ἤδη ἔχει ἀνάψει;»⁴². Ὁ ἴδιος δὲ μιλώντας γιά τὸν ἑαυτό του, πῶς θά ἔλθει, λέγει: «Θά κατεβεῖ ὅπως ἡ βροχὴ ἐπάνω στό μαλλί πού μόλις κουρεύθηκε καί σάν σταγόνα πού στάζει πάνω στή γῆ»⁴³. Αὐτά τὰ λέγω γιά νὰ εἰσθε προσεκτικοὶ καί ἐρμηνεύοντας μέ ἀκρίβεια αὐτά πού σημαίνουν οἱ λέξεις νὰ λύνετε μόνοι σας καί τήν ἀπορία. Διότι αὐτά τὰ ὀνόματα φανερώνουν τίς ἐνέργειες αὐτοῦ. Ἔτσι λοιπὸν καί ἐδῶ, ὅταν ἀκούσεις «Ζῶσε καί κρέμασε τή ρομφαία σου στό μηρό σου, δυνατό», νὰ θεωρεῖς, ὅτι ἔτσι ὀνομάζει τήν ἐνέργεια αὐτοῦ τὸ ἴδιο καί γιά τὰ τόξα καί τὰ βέλη. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς

τὸν Θεὸν ἡ Γραφή λέγει, οὐ πάθος αὐτῷ περιάπτουσα, ἀλλὰ
 διὰ τῆς λέξεως ταύτης τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν κολαστικὴν
 παριστοιῶσα, καὶ τῶν παχυτέρων καθυπιομένη, οὕτω καὶ τὰ
 ὄπλα λέγουσα τοῦτο δηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡμεῖς οὐ δι' ἑαυτῶν,
 5 ἀλλὰ δι' ἐτέρων ὀργάνων τιμωρούμεθα, θέλων δεῖξαι τὴν
 τιμωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν διὰ τῶν γνωρίμων ἡμῖν ὀνομά-
 των ἐδήλωσεν, οὐχ ἵνα ὄπλα περὶ Θεὸν νοήσωμεν, ἀλλ' ἵνα
 ἐμφαντικώτερον τὴν κόλασιν αὐτοῦ ἀκούσωμεν.

Ἄλλὰ πολλοί, φησὶν, ἐνιευθεν ἐβλάβησαν ἀλλ' εἰκῆ καὶ
 10 μάτην καὶ ὑπὸ τῆς οἰκείας ἀνοίας· μάλιστα μὲν γὰρ ἀκούον-
 τες Θεόν, ὄφειλον συνιέναι, ὅτι τροπικώτερον εἴρηται, νυνὶ
 δὲ οὐ διὰ ρημάτων ἐτέρων αὐτοὺς παιδεῦσαι τὸ ἀπαθὲς τοῦ
 Θεοῦ ἡμέλιον ἡ Γραφή. Ἄκουσον γοῦν ἀλλυχοῦ πῶς αὐτοῦ
 δείκνυσι τὴν εὐκολίαν τῆς τιμωρίας, λέγων· «Ἀνασιήτω ὁ
 15 Θεός, διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ». Μὴ χρεία ὄ-
 πλων; μὴ χρεία ρουφαίας; Ἄρκει μόνον, φησὶν, ἡ ἀνάστα-
 σις. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν παχύ διὸ πολλαχοῦ λέγει· «Ὁ
 ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμει». Καὶ πάλιν
 20 παχύ. Ἄκουσον τὸ ὑψηλότερον· «Πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίη-
 σε»· ἄρκει γὰρ αὐτῷ τὸ θελήσαι μόνον. Σκόπει δὲ πῶς καὶ
 ἐν αὐτοῖς τοῖς παχυτέροις τούτοις δείκνυσι τὸ ἀνευθεὲς τοῦ
 Θεοῦ. Οὐ γὰρ πρότερον ὄπλων ἐμνημόνευσεν, ἕως ὅτε δυνα-
 τὸν αὐτὸν ἐκάλεσε· καὶ πάλιν καταλέξας τὰ ὄπλα, ὅλην τὴν
 25 νίκην τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ ἐλογίσαιτο, τοντέσι, τῇ φύσει αὐτοῦ
 καὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Ὅπερ καὶ ἄλλος προφήτης δηλῶν,
 ἔλεγεν· «Ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ», οὐχ ἵνα ὄμου

44. Ψαλμ. 67, 2.

45. Ψαλμ. 103, 32.

46. Ψαλμ. 113, 7.

47. Ψαλμ. 134, 6.

48. Ἦσ. 9, 5.

λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ὀργίζεται ὁ Θεός, χωρίς ν' ἀποδίδει πάθος σ' αὐτόν, ἀλλὰ μέ τῆ λέξη αὐτῆ παριστᾶ τὴν τιμωρητικὴ ἐνέργεια αὐτοῦ, προσελκύοντας ἔτσι καὶ τοὺς πνευματικὰ ἀνώριμους, ἔτσι καὶ ὅταν ἀναφέρει τὰ ὄπλα, αὐτὸ δηλώνει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐμεῖς δὲν τιμωροῦμε μόνοι μας τὸν ἑαυτὸ μας, ἀλλὰ τιμωρούμαστε μέ ἄλλα ὄργανα, θέλοντας νὰ δείξει τὴν τιμωρητικὴ δύναμη αὐτοῦ, τὸ δήλωσε μέ τὰ γνωστὰ σέ ἐμᾶς ὀνόματα, ὄχι γιὰ νὰ σκεφθοῦμε, ὅτι ὁ Θεός ἔχει ὄπλα, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀκούσουμε μέ πιὸ παραστατικὸ τρόπο τὴν τιμωρία αὐτοῦ.

Ἄλλὰ πολλοί, λέγει, Ζημιώθηκαν ἀπὸ αὐτὸ ὅμως χωρίς λόγο καὶ ἄδικα καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀνοησίας τους ἰδίῳ ἔπρεπε βέβαια ν' ἀντιληφθοῦν ὅτι λέγονταν ἀλληγορικά, ἀκούοντας νὰ λέγονται αὐτὰ γιὰ τὸ Θεό, τώρα ὅμως δὲν παραμέλησε ἡ Γραφή νὰ διδάξει αὐτοὺς μέ ἄλλες λέξεις τὴν ἀπάθεια τοῦ Θεοῦ. Ἔκουσε λοιπὸν ἄλλοῦ πῶς δείχνει τὴν εὐκολία τῆς τιμωρίας αὐτοῦ, λέγοντας: «Ἄς ἀναστηθεῖ ὁ Θεός καὶ ἄς διασκορπισθοῦν οἱ ἐχθροὶ του»⁴⁵. Μήπως χρειάζονται τὰ ὄπλα; Μήπως χρειάζεται ἡ ρομφαία; Ἄρκει μόνο, λέγει, ἡ ἀνάσταση. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ πάλι παχυλό γι' αὐτὸ σέ πολλὰ μέρη λέγει: «Αὐτὸς ποῦ ρίχνει τὸ βλέμμα του στὴ γῆ καὶ τὴν κάμνει καὶ τρέμει»⁴⁶. «Ἀπὸ τὴν παρουσία του σαλεύθηκε ἡ γῆ»⁴⁶. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ πνευματικὰ εἶναι κατώτερο. Ἔκουσε τὸ ὑψηλότερο. «Ὅλα, ὅσα θέλησε, τὰ ἔκαμε»⁴⁷. ἰδίῳ ἄρκει σ' αὐτόν μόνο νὰ θελήσει. Πρόσεχε δέ πῶς καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ παχυλότερα δείχνει, ὅτι ὁ Θεός δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε. Διότι δὲν μίλησε προηγουμένως γιὰ ὄπλα, μέχρις ὅτου ὀνόμασε αὐτόν δυνατόν καὶ πάλι, ἀφοῦ ἀνέφερε τὰ ὄπλα, ὄλη τὴ νίκη τὴν ἀπέδωσε στὴ δεξιὰ του, δηλαδὴ, στὴ φύση καὶ τὴ δύναμή του. Πράγμα ποῦ γιὰ νὰ δηλώσει καὶ ἄλλος προφήτης, ἔλεγε: «Ἡ ἐξουσία του βρίσκεται στοὺς ὠμούς του»⁴⁸, ὄχι γιὰ νὰ σκεφθεῖς ὦμο, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ γιὰ νὰ

νοήσης, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἵνα εἰδῆς, ὅτι οὐ δεῖται ἐτέρων
Θεὸς συμμαχίας.

«Περίζωσαι τὴν ρομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ,
τῆ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου». Τί οὖν ἐπιαῦθα λέγει;
5 Διὰ τῶν παχυτέρων ὀνομάτων τούτων τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ
δείκνυσι, δι' ἧς τὴν οἰκουμένην καιώρθωσε, δι' ἧς τὸν πόλε-
μον ἔλυσε, καὶ τὸ τρόπαιον ἔσποιησε. Καὶ γὰρ πόλεμος ἦν χα-
λεπός, πολέμων ἀπάντων ὁ πικρότατος, οὐ βαρβάρων πολε-
μούντων, ἀλλὰ τῶν δαιμόνων ἐπιβουλευόντων, καὶ τὴν οἰκου-
10 μένην διαφθειρόντων ἄπασαν. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαΐας
ἔλεγε· «Καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖται σκύλα· καὶ πάλιν· «Πνεῦ-
μα Κυρίου ἐπ' ἐμέ· οὐ ἔνεκεν ἐχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτω-
χοῖς ἀλέσσαικέ με, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφρου». Διὰ δὴ
τοῦτο καὶ Παῦλος πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν προγράφων ἔ-
15 λεγε· «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν». Καὶ
πάλιν· «Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμ-
φότερα ἔν».

Ἴνα δὲ μὴ ἀκούον, «Περίζωσαι τὴν ρομφαίαν σου», μά-
χαιραν νομίσης αἰσθητήν, ἄκουε τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γὰρ, «Πε-
20 ρίθον τὴν μάχαιράν σου», ἐπήγαγε, «Τῆ ὠραιότητί σου, καὶ
τῷ κάλλει σου· τοῦτό ἐστιν ἡ μάχαιρα, ἡ ὠραιότης αὐτοῦ,
καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ, καὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ ἀξίωμα, καὶ ἡ με-
γαλωσύνη, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια. Οὐδενὸς γὰρ δεῖται ἡ οὐσία
ἐκείνη εἰς τὸ κατορθῶσαι τὰ προκείμενα ἀνευδεῆς γὰρ ἐστι.
25 Παρακαλεῖ τοίνυν ὁ προφήτης, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης εἰς πό-
λεμον αὐτὸν ἐξάγων. Εἶτα ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν πάλιν ἐπὶ τὰ
παχύτερα καταγεί τὸν λόγον. Εἰπὼν γὰρ μάχαιραν καὶ μη-
ρόν, ἀνηλθεν εἰς τὴν ὠραιότητα καὶ πάλιν ἐκεῖθεν κάτεισιν
ἐπὶ τὰ σωματικώτερα, καὶ φησιν· «Καὶ ἔτριψε, καὶ κατενο-

49. Ἡσ. 53, 12.

50. Ἡσ. 61, 1.

51. Ἐφ. 1, 2.

52. Ἐφ. 2, 24.

μάθεις, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τῆ συμμαχία τῶν ἄλλων.

«Ζῶσε καὶ κρέμασε τὴ ρομφαία σου στὸ μηρὸ σου, δυνατέ, σὰν πρόσθετο ὄπλισμό μαζί μὲ τὴν ὠραιότητά σου καὶ τὸ κάλλος σου». Τί ἐννοεῖ λοιπὸν ἐδῶ; Μὲ τίς παχύτερες αὐτές λέξεις δείχνει τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, μὲ τὴν ὁποία κυριάρχησε στὴν οἰκουμένη, μὲ τὴν ὁποία τερμάτισε τὸν πόλεμο καὶ ἔστησε τὸ τρόπαιο. Καθόσον ἦταν πόλεμος φοβερός, ὁ πιὸ χειρότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς πολέμους, διότι δὲν πολεμοῦσαν θάρβαροι, ἀλλ' οἱ δαίμονες πολεμοῦσαν μὲ ὑπουλο τρόπο καὶ κατέστρεφαν ὅλη τὴν οἰκουμένη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε· «Καὶ ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς θὰ μοιράσει λάφυρα»⁴⁹· καὶ πάλι· «Πνεῦμα Κυρίου ὑπάρχει σ' ἐμένα, μὲ τὸ ὁποῖο μὲ ἔχρισε καὶ μὲ ἀπέστειλε νὰ φέρω τὴ χαρμόσυνη εἶδηση στοὺς φτωχοὺς καὶ νὰ κηρύξω τὴν ἐλευθερία στοὺς αἰχμαλώτους»⁵⁰. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος σ' ὅλες τίς ἐπιστολές του ἔγραφε στὴν ἀρχὴ καὶ ἔλεγε «Χάρη καὶ εἰρήνη νὰ εἶναι σέ σᾶς ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα μας»⁵¹. Καὶ πάλι· «Διότι αὐτὸς εἶναι ἡ εἰρήνη μας, ποὺ ἔνωσε τὰ δυὸ ἀντίθετα»⁵².

Ἄλλ' ὁμως γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ἀκούοντας «Ζῶσε τὴ ρομφαία», ὅτι πρόκειται γιὰ μάχαιρα αἰσθητὴ, ἄκουε τὰ ἐξῆς. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Κρέμασε τὴ μάχαιρά σου», πρόσθεσε, «μὲ τὴν ὠραιότητά σου καὶ τὸ κάλλος σου»· αὐτὸ εἶναι ἡ μάχαιρα, ἡ ὠραιότητα αὐτοῦ, καὶ τὸ κάλλος του, καὶ ἡ δόξα του, καὶ τὸ ἀξίωμά του καὶ ἡ μεγαλωσύνη του καὶ ἡ μεγαλοπρέπειά του. Καθόσον ἡ οὐσία ἐκείνη δὲν χρειάζεται τίποτε γιὰ νὰ κατορθώσει τὰ προλεχθέντα, διότι εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ἀνάγκη. Παρακαλεῖ λοιπὸν ὁ προφήτης καὶ παροτρύνει αὐτὸν σὲ πόλεμο ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης. Ἐπειτα πάλι μεταφέρει τὸ λόγο ἀπὸ τὰ ὑψηλά πνευματικὰ πρὸς τὰ κατώτερα. Διότι, ἀφοῦ ἀνέφερε τὴ μάχαιρα καὶ τὸ μηρὸ, μετέφερε τὸ λόγο στὴν ὠραιότητα· καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πάλι κατεβαίνει στὰ σωματικώτερα, καὶ λέγει· «Καὶ τέντωσε

δοῦ, καὶ βασίλευε». Εἰπὼν δέ, «Ἐντεινε», τὸ τόξον ἡμῶν ἐδήλωσε καὶ τὸ θέλος. Ἐἶτα δεικνὺς πάλιν, ὅτι οὐχ ὄπλων αὐτῷ δεῖ, ἐπήγαγε, «Καὶ κατενοδοῦ καὶ βασίλευε». Ἐτερος δὲ ἐρμηρευτῆς φησι, «Πρόκοπιτε». Βασιλείαν δὲ ἐνταῦθα λέγει, ἢ ἐλθὼν κατώρθωσεν ἐν ὑσιάτοις καιροῖς, τὴν κατ' οὐκείωσιν καὶ γνῶσιν.

6. Ταῦτα δὲ τὰ ρήματα τοῦ πόθου μάλιστα ἐστὶ τοῦ προφητικοῦ, ὁρῶντος ἤδη τὰ κατορθώματα, καὶ τὴν οἰκουμένην πρὸς ἀλήθειαν χειραγωγουμένην. Διὰ τοῦτο τρόπον παρ-
 10 κλεινομένῳ κέχρηται τῷ σχήματι τῆς λέξεως. Ἔθος γὰρ καὶ τοῖς ἐλάττωσιν, διὰν διαθερμαίνόμενοι πρὸς τοὺς μείζους ὦσι, ταύταις κεχοῆσθαι ταῖς λέξεσιν. «Ἐνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης. Ἐπιρροῆματι ἀληθείας χοῆται. Ὁρᾷς πῶς ἐαυτὴν ἐρμηρευεῖ ἡ Γραφή, καὶ δείκνυσι νοερὰν
 15 οὐσαν τὴν νίκην καὶ πνευματικὴν; Ὁ γὰρ ὄπλων μνημονεύσας καὶ οὐραίας καὶ τόξων πῶς πραότητος ἐνταῦθα μέμνηται; Ποία γὰρ κοινωνία πραότητι καὶ πολέμῳ, ἐπεικειά καὶ μάχῃ; Πολλὴ μὲν οὖν, ἐάν τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ. Ἐπεὶ καὶ Λαυὶδ καὶ Μωϋσῆς προῶσι ἦσαν. Διὸ περὶ μὲν ἐκείνου φη-
 20 σὶν ἡ Γραφή «Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ Λαυὶδ καὶ πάσης τῆς πραότητος αὐτοῦ», περὶ δὲ Μωϋσέως, ὅτι «Ἦν πραότατος Μωϋσῆς πάντων ἀνθρώπων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς», ἀλλ' ὅμως φαίνονται οὗτοι οἱ πάντων πραότατοι, μάλιστα πάντων ἀνωόμενοι. Ἀλλ' εἰ θούλεσθε, πρότερον τὴν πραότητα αὐτῶν
 25 εἰπομεν. Πολλάκις λαθὼν ὁ μακάριος οὗτος τὸν Σαουλ, καὶ γενόμενος κύριος ἀνελεῖν, οὐκ ἐπήγαγε τὴν χεῖρα· ἀλλὰ καὶ ἐτέρων ἐγγελουμένων, ἐφείσατο, καὶ τὸν θυμὸν ἐγάλασε. Καὶ τοῦ Σεμεὶ δὲ τοιαῦτα ὑβρίζοντος, καὶ τῇ συμφορᾷ τότε

53. Ψαλμ. 131, 1.

54. Ἀριθμ. 12, 3.

55. Α' Βασ. 24, 11 καὶ 26, 7-12.

τὸ τόξο σου καὶ προχώρα ἀνεμπόδιστα καὶ βασίλευε». Μὲ τὸ νὰ πεῖ «τέντωσε», δήλωσε τὸ τόξο καὶ τὸ βέλος. Ἔπειτα γιὰ νὰ δείξει πάλι, ὅτι δὲν χρειάζεται αὐτὸς ὄπλα, πρόσθεσε, «Καὶ προχώρα ἀνεμπόδιστα καὶ βασίλευε». Ἄλλος δὲ ἐρμηνευτὴς λέγει, «Πρόκοπτε». Βασιλεία δὲ ἐδῶ ὀνομάζει ἐκείνη πού πέτυχε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ὅταν ἦλθε στὸν κόσμο, πού μπορούμε νὰ τὴ γνωρίσουμε καὶ νὰ τὴν ἀποκτήσουμε.

6. Τὰ λόγια ὁμως αὐτὰ πηγάζουν πρὸ πάντων ἀπὸ τὸν πόθο τοῦ προφήτη, πού βλέπει ἤδη τὰ κατορθώματα καὶ τὴν οἰκουμένη νὰ ὀδηγεῖται πρὸς τὴν ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖ στίς λέξεις τρόπο ἰκετευτικό. Διότι συνηθίζουν καὶ οἱ κατώτεροι νὰ χρησιμοποιοῦν τέτοια λόγια, ὅταν κυριεύονται ἀπὸ ἐνθουσιασμό πρὸς τοὺς ἀνωτέρους τους. «Ἐξ αἰτίας τῆς ἀλήθειας, τῆς πραότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης». Χρησιμοποιεῖ λέξεις ἀλήθειας. Βλέπεις πῶς ἡ Γραφή ἐρμηνεύει αὐτὰ πού λέγει καὶ δείχνει ὅτι ἡ νίκη εἶναι νοερὴ καὶ πνευματικὴ; Διότι ἐκεῖνος, πού ἀνέφερε ὄπλα καὶ ρομφαία καὶ τόξα, πῶς ἐδῶ ἀναφέρει πραότητα; Ποιὰ δηλαδὴ σχέση ὑπάρχει μεταξὺ πραότητος καὶ πολέμου, μεταξὺ ἐπιείκειας καὶ μάχης; Ὑπάρχει πράγματι μεγάλη σχέση, ἂν κανεὶς τὸ ἐξετάσει μὲ προσοχή. Διότι καὶ ὁ Δαυὶδ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἦταν πῶροι. Γι' αὐτὸ ἡ Γραφή λέγει γιὰ τὸ Δαυὶδ· «Θυμήσου, Κύριε, τὸ Δαυὶδ καὶ ὅλη τὴν πραότητά του»⁵². ἐνῶ γιὰ τὸ Μωϋσῆ λέγει, ὅτι «Ἦταν ὁ Μωϋσῆς ὁ πιὸ πῶρος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς»⁵⁴, ἀλλ' ὁμως φαίνονται αὐτοί, πού ἦταν οἱ πιὸ πῶροι ἀπὸ ὅλους, οἱ πιὸ πολεμικοὶ ἀπὸ ὅλους. Ἄλλ' ἐὰν θέλετε ἄς μιλήσουμε πρῶτα γιὰ τὴν πραότητά τους. Ἄν καὶ ὁ Δαυὶδ, ὁ μακάριος αὐτός, πολλές φορές συνέλαβε τὸν Σαοὺλ καὶ μπορούσε νὰ τὸν θανατώσει, δὲν σήκωσε χερί ἐπάνω του, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη ἄλλοι τὸν πρότρεπαν νὰ τὸν σκοτώσει, τὸν λυπήθηκε καὶ χαλάρωσε τὸ θυμὸ του⁵⁵. Καὶ ὁ Σεμεὶ δὲ, ἐνῶ τὸν ἔβριζε κατὰ τέτοιο τρόπο καὶ ἀναμειγνυό-

ἔπεμβαίνοντος ἐκείνου, καὶ τῶν στρατηγῶν ἀξιούντων δια-
 βῆναι καὶ ἀποιτεμεῖν τὸν ὑβριστὴν τοιαῦτα ἐμπαροινούντα, οἷα
 φθέγγεται ῥήματα πάσης σοφίας γέμοντα; Τὸν δὲ πατραλοί-
 αν ἐκείνον καὶ ἀκόλαστον νεανίσκον, πῶς παρακαταίθεται
 5 τοῖς ἑαυτοῦ στρατηγοῖς λέγων, «Φείσασθέ μοι τοῦ παιδαρίου
 Ἀθουσαλώω;» Ὅτε δὲ ἐν προσομίσις πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς
 διελέγετο διαφθορομένους καὶ βασκαίνοντας διὰ τὴν ἐσω-
 μένην νίκην, ἐνόησον πῶς προῶς διαλέγεται, «Μὴ οὐχὶ οἴ-
 μά ἐστι;» λέγων.

10 Τί δὲ Μωϋσῆς; Ὑπὲρ τῶν λιθασάντων αὐτόν, ὑπὲρ
 τῶν ἀνελόντων, τὸ γε εἰς αὐτοὺς ἦγον, ἄκουσον τί φησὶν
 «Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, καμὲ
 ἐξάλειπρον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας». Ἐτέρων δὲ πάλιν
 αὐτόν εἰς ἕληρον κινούντων, καὶ παροξυνόντων εἰς ἀγανάκτη-
 15 σιν, τὰ φιλόσοφα ἐκεῖνα ἐφθέγγετο ῥήματα λέγων «Τίς δὲ ὧν
 πάντα τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας εἶναι;». Ὑπὲρ δὲ τῆς ἀ-
 δελφῆς πάλιν λοιδορησάσης αὐτόν, ὅσην τίθειαι τὴν ἰκετη-
 ρίαν; Καὶ πολλαχόθεν ἐτέρωθεν ἴδοι τις ἂν αὐτοῦ τὴν προ-
 ῶτητα, διε καὶ τῆς γῆς ἐκπεσόν, καὶ εἰς τὴν Παλαιστίνην
 20 κωλυθεὶς εἰσελθεῖν μετὰ πάσης ἐπιεικειᾶς διαλέγεται τοῖς
 Ἰουδαίοις. Ἀλλ' ὅμως οὗτος ὁ προῶς τὸν Δαυὶδ καὶ Ἀ-
 βειθὸν καὶ Κορὲ ἠξίωσε καταποθῆναι, ἠνίκα τῇ ἱερωσύνῃ
 ἐπανέστησαν ὑπὸ τῆς γῆς, καὶ τοὺς ἄλλους ἐμπρησθῆναι, ὅτε
 προσήνεγκαν πῦρ ἀλλότριον. Καὶ ὁ Δαυὶδ δὲ τὸν Γολιᾶθ
 25 κατήνεγκεν ὁ προῶς, καὶ τὸ στρατόπεδον ἤλασε, καὶ τὴν νί-
 κην ἤρατο.

Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶ προῶς, τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν ἀφεί-

56. B' Βασ. 16, 5 ε.ε.

57. B' Βασ. 18, 5

58. A' Βασ. 17, 29.

59. *ΕΕ. 17, 4.

60. *ΕΕ. 32, 32.

61. Ἄρ. 11, 29.

62. Ἄρ. 12, 13.

63. Ἄρ. 16, 15

64. A' Βασ. κεφ. 17.

ταν τότε στή συμφορά του αύξάνοντας αυτή, καί ἐνῶ οἱ στρατηγοί του ζητοῦσαν νά περάσει ἀπέναντι καί νά ἀποκεφαλίσαι τὸν ὑβριστὴ πού τὸν πρόσβαλλε μὲ τέτοιες ὑβρεις, ποιά λόγια, γεμάτα ἀπὸ ὅλη τὴ σοφία, λέγει⁵⁸; Πῶς δὲ παραδίνει στοὺς στρατηγούς του τὸ διεφθαρμένο ἐκεῖνο νεανίσκο πού ἤθελε νά φονεύει τὸν πατέρα του, λέγοντας, «Λυπηθεῖτε, σᾶς παρακαλῶ, τὸ παιδί μου τὸν Ἄβεσσαλώμ»; Ὅταν δὲ συνομιλοῦσε μὲ τοὺς ἀδελφούς του, πού τὸν φθονοῦσαν καί τὸν κακολογοῦσαν, πρὶν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα του μὲ τὸν Γολιάθ, πού θὰ χάριζε τὴ νίκη, μὲ πόση πραότητα συνομιλεῖ μαζί τους, λέγοντας: «Δὲν εἶναι αὐτὸ πού εἶπα ἕνας ἀπλὸς λόγος;»⁵⁸.

Τί κάμνει δὲ ὁ Μωυσῆς; Ἄκουσε, μιά πού τὸ ἔφερε ὁ λόγος, τί λέγει πρὸς χάρη ἐκείνων πού τὸν λιθοβολοῦσαν, πού ἐπιχείρησαν νά τὸν φονεύσουν⁵⁹. «Ἄν μὲν συγχωρήσεις τὴν ἁμαρτία, συγχώρησέ την, ἄλλοιῶς ἔγραψε καί ἐμένα ἀπὸ τὸ βιβλίον πού μὲ ἔγραψες»⁶⁰. Ὅταν δὲ πάλι ἄλλοι ἐπιχειροῦσαν νά τὸν κάνουν νά φθονῆσαι καί τὸν παρότρυναν σὲ ἀγανάκτηση, εἶπε τὰ γεμάτα ἀπὸ φιλοσοφία ἐκεῖνα λόγια: «Ποιὸς δὲν θὰ ἤθελε νά δώσει ὁ Κύριος ὅλος ὁ λαός του νά εἶναι προφητες;»⁶¹. Ὑπὲρ δὲ τῆς ἀδελφῆς του πάλι πού τὸν συμπεριφέρθηκε ἄπρεπα, μὲ πόση πραότητα παρακαλεῖ τὸ Θεό⁶². Καί ἀπὸ πολλές ἄλλες περιπτώσεις θὰ μπορούσε κανεὶς νά διαπιστώσει τὴν πραότητα αὐτοῦ, καί ὅταν στερήθηκε τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας καί ἐμποδίσθηκε νά εἰσέλθει εἰς τὴν Παλαιστίνη, συνομιλεῖ μὲ ὅλη τὴν ἐπιεικίαν του πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Ἄλλ' ὅμως αὐτὸς ὁ πρῶτος ζήτησε νά καταπιεῖ ἡ γῆ τοὺς Δαθάν, Ἄβερών καὶ Κορέ, ὅταν θέλησαν νά ἀρπάξουν τὴν ἱερωσύνη, καί τοὺς ἄλλους νά τοὺς κατακάψει ἡ φωτιά, ὅταν πρόσφεραν ξένη φωτιά γιὰ θυσία⁶³. Καί ὁ Δαυὶδ δὲ ὁ πρῶτος φόνευσε τὸν Γολιάθ καί τὸ στρατὸν ἔτρεψε σὲ φυγὴ καί τὴ νίκη κέρδισε⁶⁴.

Πράγματι αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ

ραι, τοῖς δὲ ἀδικοῦμένοις ἀμένειν, καθάπερ καὶ ὁ Χριστὸς
 ἐποίησεν. Εἰς γὰρ τὸν σταυρὸν ἀναβάς ἔλεγε· «Πάτερ, ἄφεσ
 αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδαςι τί ποιοῦν». Καὶ θρησῶν πάλιν τὴν
 Ἱερουσαλήμ ἔλεγε· «Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέ-
 5 κτα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠθελήσατε· ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν
 ἔσρημος». Καὶ ραπιζόμενος, οὐκ ἀντιερράπισεν, ἀλλ' ἀπολογεῖ-
 ται τῷ ραπίζοντι καὶ δαιμονῶν καλούμενος, δαίμονας ἐξέ-
 θάλει καὶ πλάνος καὶ ἀντίθεος καλούμενος, εἰς τὴν βασιλεί-
 αν αὐτοῦ ἐχειραγώγει. Καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐκέλευσε παντα-
 10 χοῦ μαστιγοῦσθαι, διώκεσθαι, ἐλαύνεσθαι, καὶ τὴν ἐλάττω
 καταδέχεσθαι τάξιν. «Ὁ γὰρ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος»,
 φησί, «ἔστω ὑμῶν διάκονος». Καὶ τὸ ἐπόδειγμα οἰκοθεν
 ἐπῆγε λέγων· «Καθάπερ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε δια-
 κονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύ-
 15 τρον ἀντὶ πολλῶν». Εἰ δὲ ἐλαύνει δαίμονας, καὶ πολεμεῖ τῷ
 διαβόλῳ, καὶ τὴν πλάνην ἀναιρεῖ, καὶ τοῦτο μάλιστα προαίτη-
 τός ἐστι, τὸ τὴν κακίαν μὲν πάσαν λύειν, τοὺς δὲ κατεχομέ-
 τους ἐλευθεροῦν, τὸ τοὺς ἐπιβουλεύοντας δαίμονας ἀνασιέλ-
 λειν τοὺς δὲ ἐπηρεασθέντας ἀπαλλάττειν τῶν δεινῶν.
 20 Τί δὲ ἐστίν, «Ἐνεκεν ἀληθείας, καὶ προαίτητος, καὶ δι-
 καιοσύνης»; Εἶπε τὸν πλεμον. εἶπε τὴν παρόταξιν, ἔδειξε
 τὸν ὀπλίην· λέγει λοιπὸν καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὰ κατορ-
 θώματα, λέγει τοῦ τροπαίου τὸ εἶδος, λέγει τῆς νίκης τὴν
 φύσιν. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι βασιλεύοντες πο-
 25 λεμοῦσιν, ἢ πόλεων ἔνεκεν, ἢ χρημάτων, ἢ ἔχθρας, ἢ κερδο-
 ξίας, αὐτὸς δὲ δι' οὐδὲν τούτων, ἀλλ' ἔνεκεν ἀληθείας, ἵνα

65. Λουκᾶ 23, 34.

66. Ματθ. 23, 37-38.

67. Ἰω. 18, 22-23.

68. Ματθ. 9, 32-34.

69. Ἰω. 7, 12.

70. Ματθ. 20, 26.

71. Ματθ. 20, 28.

πράου, τις μὲν βλάβες πρὸς αὐτὸν νὰ τις παραβλέπει καὶ νὰ τις συγχωρεῖ, νὰ ὑπερασπίζεται ὅμως τοὺς ἀδικουμένους, ὅπως ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ Χριστὸς. Καθόσον, ὅταν ἀνέβηκε στὸ σταυρὸ, ἔλεγε· «Πατέρα συγχώρησέ τους, διότι δὲν γνωρίζουν τί κάμνουν»⁶⁵. Καὶ θρηνώντας πάλι τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε· «Πόσες φορές θέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ τέκνα σας καὶ δὲν θελήσατε· νά, τώρα ἀφήνεται ὁ οἶκος σας ἔρημος»⁶⁶ καὶ ραπιζόμενος, δὲν ἀνταπέδωσε τὸ ράπισμα, ἀλλὰ ζητεῖ τὸ λόγο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν ράπισε⁶⁷ καὶ ὀνομαζόμενος δαιμονισμένος, ἔδιωχνε δαίμονες⁶⁸ καὶ ὀνομαζόμενος λαοπλάνος καὶ ἀντίθεος, ὁδηγοῦσε αὐτοὺς στὴν οὐράνια βασιλεία⁶⁹. Καὶ στοὺς μαθητὲς του ἔδινε ἐντολὴ παντοῦ νὰ ὑπομένουν τις μαστιγώσεις, τις διώξεις, τὴν ἐξορία καὶ νὰ προτιμοῦν τὴν πιὸ ἀσήμαντη θέση. Διότι λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ θέλει ἀπὸ σαῶς νὰ εἶναι πρῶτος, ἄς εἶναι ὑπηρέτης σας»⁷⁰. Καὶ σὰν παράδειγμα ἀνέφερε τὸν ἑαυτό του, λέγοντας· «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἤλθε γιὰ νὰ ὑπηρετηθεῖ, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ νὰ δώσῃ τὴ ζωὴ του σὰν λύτρο γιὰ χάρη τῶν πολλῶν»⁷¹. Ἐάν δὲ ἐκδιώκει δαίμονες καὶ πολεμεῖ τὸ διάβολο καὶ καταργεῖ τὴν πλάνη, καὶ αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι τὸ γνῶρισμα τῆς πραότητος, τὸ νὰ καταλύει ὅλη τὴν κακία, τὸ νὰ ἐλευθερώνει ἐκεῖνους ποὺ εἶναι αἰχμάλωτοι ἀπ' αὐτῆ, τὸ νὰ ἐμποδίζει τοὺς δαίμονες ποὺ ἐπιδιώκουν τὸ κακό μας καὶ ν' ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ δεινὰ ἐκεῖνους ποὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ τοὺς δαίμονες.

Τί σημαίνει δὲ «Ἔνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης»; Ἄνεφερε τὸν πόλεμο, ἀνέφερε τὴν παράταξη, ἔδειξε τὸν ὀπλίτη, ἀναφέρει στὴ συνέχεια καὶ τῆς βασιλείας τὰ κατορθώματα, ἀναφέρει τὸ ρῖδος τοῦ τροπαίου, ἀναφέρει τὴ φύση τῆς νίκης. Διότι ὅλοι μὲν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι πολεμοῦν ἢ γιὰ τὴν ἐξουσία, ἢ γιὰ τὴν κατάκτηση πόλεων ἢ γιὰ χρήματα ἢ ἀπὸ ἔχθρα ἢ ἀπὸ ματαιοδοξία, αὐτὸς ὅμως δὲν πολεμᾷ γιὰ τίποτε ἀπὸ αὐτά,

- αὐτὴν ἐν τῇ γῇ φυτεύσῃ· καὶ πραότιτος, ἵνα θηρίων ὄντας χαλεποτέρους, πρῶτους ἐργάσῃται· καὶ δικαιοσύνης, ἵνα ὑπὸ τῆς ἀνομίας τραγαννομένους, δικαίους ποιήσῃ, πρῶτον μὲν ἀπὸ χάριτος, δεύτερον δὲ καὶ ἀπὸ κατορθωμάτων.
- 5 7. «Καὶ ὁδηγήσει σε θανμασιῶς ἢ δεξιὰ σου». Ἄλλος, «Καὶ φωτίσει σε ἐπὶ φοβερὰ ἢ δεξιὰ σου». Ἄλλος, «Καὶ ὑποδείξει σοι φοβερὰ ἢ δεξιὰ σου». Εἶδες πῶς πάλιν παρήνοιξεν ἡμῖν τοῦ τὰ τοιαῦτα κατορθοῦντος τὸ ἀξίωμα; Ὡσπερ γὰρ ἀνωτέρω εἰπὼν ὕλα καὶ ρομφαίαν, ἐπὶ τὴν ὀφραιότητα
- 10 ἀρέθῃ, καὶ πρὸς τὰς ἀσωμάτων ἐννοίας τὸν ἀχροατὴν ἤγγυεν, οὔτω πάλιν ἐπὶ τὸ παχύτερον καταβάς, τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη, κατὰ μικρὸν ἀνάγει πάλιν τὸν ἀχροατὴν, λέγων τοῦ πολέμου τὰς αἰτίας, ἀλήθειαν καὶ πραότητα καὶ δικαιοσύνην· εἶτα πάλιν καὶ τὸν τρόπον τῆς νίκης. Ποῦτον δὲ τοῦτον; «Καὶ
- 15 ὁδηγήσει σε», φησί, «θανμασιῶς ἢ δεξιὰ σου». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· αὐτὴ ἑαυτῇ ἀρεκὴ ἢ φέσις, αὐτὴ ἑαυτῇ ἀρεκὴ ἢ δύναμις εἰς τὸ καὶ ἰδεῖν τὰ πρακτέα, καὶ τέλος αὐτοῖς ἐπιθεῖναι. Καὶ καλῶς ἕτερος εἶπε, «Φοβερὰ ἢ δεξιὰ σου»· πολὺν γὰρ φοβερὰ τὰ κατορθωμένα καὶ φρίκης γέμοντα.
- 20 Θάνατος ἐλύθη, ἄδης ἀνεροράγη, παράδεισος ἀνεώχθη, ὁ οὐρανὸς ἀνεπειτάσθη, δαίμονες ἐπεστομίσθησαν. ἀνεμίγη τὰ κάτω τοῖς ἄνω, Θεὸς ἀνθρώπος γέγονεν, ἀνθρώπος ἐπὶ βασιλικοῦ κάθηται θρόνον· ἀναστάσεως ἐλπιδες ἠροίγησαν, ἀθάνατοι προσδοκίαι, ἀγαθῶν ἀπορορήτων
- 25 ἀπόλαυσις, τὰ ἄλλα ὅσα διὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας κατώρθωσε. Διὰ δὲ τοῦτο εἶπεν, «Ὁδηγήσει σε ἐπὶ τὰ φοβερὰ ταῦτα ἢ δεξιὰ σου», δεικνὺς ὅτι ἀρεκὴ ἑαυτῇ ἢ φέσις, φησί, καὶ

ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀλήθεια, γιὰ νὰ φυτέψει αὐτὴ στὴ γῆ, καὶ γιὰ τὴν πραότητα, ὥστε, ἐνῶ εἴμαστε φοβερῶτεροι ἀπὸ τὰ θηρία, νὰ μᾶς κάνει πράους, καὶ γιὰ δικαιοσύνη, ὥστε, ἐνῶ τυραννιόμαστε ἀπὸ τὴν ἀνομία, νὰ μᾶς καταστήσει δικαίους, πρῶτα μὲν μὲ τὴ χάρη, δεύτερον δὲ καὶ μὲ τὰ κατορθώματα.

7. «Καὶ θὰ σὲ ὀδηγήσει ἡ δεξιὰ σου σὲ θαυμαστὰ ἔργα». Ἄλλος λέγει: «Καὶ θὰ σὲ φωτίσει ἡ δεξιὰ σου σὲ φοβερὰ πράγματα». Ἄλλος, «Καὶ θὰ σοῦ ὑποδείξει ἡ δεξιὰ σου φοβερὰ πράγματα». Εἶδες πῶς πάλι μᾶς φανέρωσε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ πού κατορθώνει αὐτὰ τὰ πράγματα; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως, ἀφοῦ ἀνέφερε τὰ ὄπλα καὶ τὴ ρομφαία, ἀνέβηκε στὴν ὠραιότητα καὶ μετέφερε τὸν ἀκροατὴ πρὸς τίς ἀσώματες ἐννοίες, ἔτσι πάλι, ἀφοῦ μίλησε γιὰ ὑλικά πράγματα, τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη, σιγά - σιγά ἀνεβάζει πάλι τὸν ἀκροατὴ, ἀναφέροντας τίς αἰτίες τοῦ πολέμου, τὴν ἀλήθεια, τὴν πραότητα καὶ τὴ δικαιοσύνη· ἔπειτα πάλι ἀναφέρει καὶ τὸν τρόπο τῆς νίκης. Ποιὸς δὲ εἶναι αὐτός; «Καὶ θὰ σὲ ὀδηγήσει», λέγει, «ἡ δεξιὰ σου σὲ θαυμαστὰ κατορθώματα». Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· εἶναι ἀρκετὴ ἡ φύση τοῦ αὐτῆ καθ' ἑαυτῆ, καὶ ἀρκεῖ ἡ δύναμή του αὐτῆ καθ' ἑαυτῆ γιὰ νὰ δεῖ αὐτὰ πού πρέπει νὰ γίνουν καὶ νὰ πραγματοποιήσει αὐτά. Καὶ καλὰ εἶπε ἄλλος «θὰ ἐπιτελέσει φοβερὰ ἡ δεξιὰ σου»· διότι εἶναι πολὺ φοβερὰ τὰ κατορθώματά του καὶ γεμάτα ἀπὸ φρίκη. Ὁ θάνατος καταλύθηκε, ὁ ᾄδης κατακρημνίσθηκε, ὁ παράδεισος ἄνοιξε, ὁ οὐρανὸς ἄνοιξε, οἱ δαίμονες ἀποστομώθηκαν, ἀναμίχθηκαν τὰ οὐράνια μὲ τὰ ἐπίγεια, ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος κάθεται ἐπάνω ἐν βασιλικῷ θρόνῳ, ἐλπίδες ἀναστάσεως ἄνοιξαν, προσδοκίαις ἀθανασίας, ἀπόλαυση ἀπορρήτων ἀγαθῶν, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πού κατόρθωσε μὲ τὴν παρουσία του. Γι' αὐτὸ λοιπὸν εἶπε, «Θὰ σὲ ὀδηγήσει ἡ δεξιὰ σου σὲ φοβερὰ κατορθώματα», γιὰ νὰ δείξει, λέγει, ὅτι ἀρκεῖ αὐτῆ καθ' ἑαυτῆ ἡ φύση καὶ

ἡ δύναμις εἰς τὸ καὶ εἶρεῖν καὶ ἀνύσει τὰ προκείμενα. Οἱ δὲ ἐβδομήκοτά γασιν, «Ὁδηγήσει σε θαυμασιῶς ἡ δεξιὰ σου» τοιέσθιν, οὐ μόνον τὰ κατορθωμένα δεῖ θαυμάζειν, ἀλλ' ὅτι καὶ παραδόξως κατορθώθη. Διὰ θανάτου γὰρ θά-
 5 νατος ἐλύθη, διὰ κατάρας κατάρα ἀνῆρέθη, καὶ εὐλογία ἐδόθη· διὰ θρώσεως ἐξεβλήθημεν πρῶην, διὰ θρώσεως εἰσήχθημεν πάλιν. Παρθένος ἡμᾶς ἐξέβαλε παραδείσῳ, διὰ παρθένου ζώην εὗραμεν αἰωνίαν. Δι' ὧν κατεκρίθημεν, διὰ τούτων ἐστεφανώθημεν. Ταῦτα τοῖσιν ἐννοῶν ὁ προφήτης, ἔλε-
 10 γει· «Ὁδηγήσει σε θαυμασιῶς ἡ δεξιὰ σου». Μή τι ὄπλων χρεῖα; μή τι ρομφαίας; μή τι τόξων καὶ βελῶν; Εἶδες πῶς αὐτάρχης αὐτῇ ἐαυτῇ ἡ φύσις, ἡ δύναμις; Ἄλλ' ὅρα πάλιν αὐτόν, καθάπερ ἄριστον χορευτήν, πάλιν ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ παχύτερα καταβαίοντα.

15 (Τὰ θέλη σου ἠκουημένα, δυνατέ. Λαοὶ ὑποκλίτω σου πεσοῦνται, ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως). Ἄλλος φησί, «Κατὰ καρδίας οἱ ἐχθροὶ τοῦ βασιλέως». Ὅρα πάλιν, ὅτε βελῶν ἐμνημόνευσε, πῶς τὸ ρῆμα τοῦ δυνατοῦ προσέλαβεν. ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ βελῶν δεῖται, ἀλλ' αὐτὸς ἐαυτῷ ἀρκεῖ.
 20 Ἡ δὲ ἀκολουθία αὐτῇ ἐπὶ «Τὰ θέλη σου ἠκουημένα, δυνατέ, ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως». Τὸ δέ, «Λαοὶ ὑποκλίτω σου πεσοῦνται», παρέγκειται μέσον. Ἐνταῦθα τοῖσιν διπλῆ εἶναι μοι δοκεῖ ἡ ἐξηγήσις· ἢ γὰρ τὴν ἄλωσίν φησι τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ τὸν τῆς πόλεως ἀνδραποδιομὸν καὶ τὴν πανω-
 25 λεθρίαν, ἢ κατὰ ἀναγογὴν τὴν τοῦ λόγου δύναμιν θέλη καλεῖ. Καὶ γὰρ βελῶν ὀξύτερον τὴν οἰκουμένην περιῆλθεν ἅπασαν,

ἡ δύναμή του γιὰ νὰ βρεῖ καὶ νὰ κατορθώσει τὰ ἀναφερθέντα. Οἱ δὲ ἑβδομήκοντα λέγουν, «Θὰ σὲ ὀδηγήσει ἡ δεξιὰ σου σὲ θαυμαστά κατορθώματα»· δηλαδή, ὄχι μόνο πρέπει νὰ θαυμάζουμε τὰ ὅσα κατόρθωσε, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὰ θαυμάζουμε καὶ ἐπειδὴ κατορθώθηκαν κατὰ τρόπο παράδοξο. Διότι μὲ τὸ θάνατό του καταλύθηκε ὁ θάνατος, μὲ τὴν κατάρρα καταργήθηκε ἡ κατάρρα καὶ δόθηκε ἡ εὐλογία· μὲ τὸ νὰ φᾶμε τὸν ἀπαγορευμένο καρπὸ διωχθήκαμε ἀπὸ τὸν παράδεισο στὴν ἀρχή, μὲ τὸ νὰ φᾶμε δὲ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα του εἰσήλθαμε καὶ πάλι στὸν παράδεισο, μὲ παρθένο δὲ βρῖκαμε ζωὴ αἰώνια. Μὲ ἐκεῖνα πού καταδικασθήκαμε, μὲ αὐτὰ καὶ στεφανωθήκαμε. Αὐτὰ λοιπὸν σκεπτόμενος ὁ προφήτης, ἔλεγε· «Θὰ σὲ ὀδηγήσει ἡ δεξιὰ σου σὲ θαυμαστά κατορθώματα». Μήπως χρειάσθηκαν ὄπλα; μήπως ρομφαία; μήπως τόξα καὶ βέλη; Εἶδες πῶς ἡ φύση του καὶ ἡ δύναμή του ἀρκεῖ γιὰ ὅλα αὐτὰ αὐτὴ καθ' ἑαυτή; Ἄλλὰ πρόσεχε πάλι αὐτόν, πού, σὰν ἄριστος χορευτὴς, κατεβαίνει πάλι ἀπὸ τὰ ὑψηλά πρὸς τὰ παχύτερα.

«Τὰ βέλη σου εἶναι ἀκονισμένα, δυνατέ. Οἱ λαοὶ θὰ πέφτουν κάτω ἀπὸ τὸ ἄρμα σου πληγωμένοι ἀπὸ τὰ βέλη σου πού εἰσέρχονται στὶς καρδιές τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως». Ἄλλος λέγει· «Οἱ ἐχθροὶ τοῦ βασιλέως θὰ κτυπηθοῦν στὴν καρδιά». Πρόσεχε πάλι, πῶς, ὅταν μίλησε γιὰ βέλη, ἀνέφερε τὴν λέξη «δυνατός», γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ βέλη, ἀλλ' ἀρκεῖ ἡ δύναμή του αὐτὴ καθ' ἑαυτή. Ἡ λογικὴ σειρὰ τῶν λέξεων εἶναι αὕτη· «Τὰ βέλη σου, δυνατέ, εἶναι ἀκονισμένα, καὶ πλήττουν τὴν καρδιά τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως». Τὸ δὲ «Οἱ λαοὶ θὰ πέφτουν πληγωμένοι κάτω ἀπὸ τὸ ἄρμα σου», βρίσκεται στὸ μέσο. Ἐδῶ λοιπὸν νομίζω ὅτι εἶναι διπλὴ ἡ ἐξήγηση· ἢ δηλαδή ἐννοεῖ τὴν ἄλωση τῆς Ἰουδαίας καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ τὴν καταστροφή, ἢ ἀληγορικὰ βέλη ὀνομάζει τὴν δύναμη τοῦ λόγου. Καθόσον γρηγορώτερα καὶ ἀπὸ τὰ βέλη περιέτρεξε ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ἐκέντησε

καὶ τῶν πρὸ τούτου ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως τῆς καρδίας ἤγνα-
το, οὐχ ἵνα ἀνέλῃ, ἀλλ' ἵνα ἐλισπιάσῃται ὅπερ καὶ ἐπὶ Παύλου
γέγονεν. Οὐ γὰρ ἄν τις ἁμάρτοι τὸ ρῆμα ἐκεῖνο θέλος εἰπών,
ὅπερ ἐξ οὐρανοῦ ἀκοντισθὲν ἤγνατο τῆς καρδίας τοῦ πρὸ τού-
5 του ἐχθροῦ, καὶ φίλον ἐποίησε.

«Δαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται». Εἶδες τοῦ πολέμου τὸ
κατόρθωμα; τὴν προσαγωγὴν τῶν πρὸ τούτου στασιαζόντων,
τὴν διδασκαλίαν; τὴν κατήχησιν; Ἡ γὰρ πρόσωπις αὐτῆ,
καὶ τὸ ὑποκάτω αὐτοῦ, πᾶσιν ἕφους ἐστὶν ἐπιθέσεις καὶ ρίζα.
10 Ἀπαλλάξας γὰρ αὐτοὺς ἀποροίας καὶ κενοῦ τύχου, καὶ τῆς
τῶν δαιμόνων πλάνης, ἐαντιῶ ὀπέταξεν. Οὔτω καὶ ἕτερος
προφήτης δείκνυσιν αὐτὸν ἰμιαγμένον, οὕτω λέγων· «Τίς οὗ-
τος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδῶμ; ἐρῶνθιμα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ
Βοσόρ;». Οὐδαμοῦ ὄπλα ἐκεῖ, καὶ τόξα καὶ βέλη, ἀλλ' ἱμά-
15 τια. Παχύτερον μὲν τὸ ρῆμα, πλὴν τούτου λεπτότερον ὅμως
καὶ ἐν τῇ παχύτητι, κακεῖ κατὰ μικρὸν πρὸς τὰ ἀσώματα
ἀνάγει τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐρωτᾷ ὁ προφήτης πόθεν
ἐρῶνθὰ τὰ ἱμάτια, φησὶ· «Ληρὸν ἐπάτησα μονώτατος», τὴν
εὐκολίαν δεικνὺς τῆς νέκης, καὶ τὸ μηδένα σχεῖν τὸν συνε-
20 γοῦντα αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἐαντιῶ ἤρκεσεν. Ὡσπερ γὰρ
ἐνταῦθά φησιν, «Ὁδηγήσει σε θανμασιῶς ἢ δεξιᾶ σου», οὕ-
τω καὶ ἐκεῖ, «Ληρὸν ἐπάτησα μονώτατος». Ὁν τρόπον γὰρ
τῷ ληροβίτῃ ράδιον καταπατεῖν τοὺς βότους, οὕτω τῷ Θεῷ,
ἐργάσασθαι ἅπερ ἠθέλησε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως, ἀλλὰ καὶ
25 πολλῶ πλεῖον.

«Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος».

72. Ἦσ. 63, 1.

73. Ἦσ. 63 2.

τὴν καρδιὰ ἐκείνων ποὺ ἦταν πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἐχθροὶ τοῦ βασιλέως, ὄχι γιὰ νὰ τοὺς φονεύσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς προσελκύσει, πράγμα ποὺ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Παύλου. Καθόσον δὲν θὰ ἔσφαλλε κανεὶς ἂν ὀνομάσει βέλος τὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ ρίχθηκαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ κέντησαν τὴν καρδιὰ ἐκείνου ποὺ ἦταν πρὶν ἀπὸ αὐτὸ τὸ συμβάν ἐχθρός, καὶ τὸν ἔκαμε φίλο.

«Οἱ λαοὶ θὰ πέφτουν πληγωμένοι ἀπὸ τὸ ἄρμα σου». Εἶδες τοῦ πολέμου τὸ κατόρθωμα; τὴν προσέλκυση ἐκείνων ποὺ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἦταν ἐπαναστάτες; τὴν διδασκαλία; τὴν κατήχηση; Καθόσον αὐτὴ ἡ πτώση μπροστὰ του καὶ κάτω ἀπὸ αὐτόν, ἀποτελεῖ ἀφορμὴ καὶ ρίζα ἐξυψώσεως ὄλων. Διότι, ἀφοῦ τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ἀναισθησία καὶ τὴν κενοδοξία καὶ τὴν πλάνη τῶν δαιμόνων, τοὺς ὑπέταξε στὸν ἑαυτὸ του. Ἔτσι καὶ ἄλλος προφήτης παρουσιάζει αὐτόν αἱματωμένο, λέγοντας τὰ ἑξῆς: «Ποιός εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἑδῶμ; Τὰ ἐνδύματά του εἶναι κόκκινα ἀπὸ τὴν Βοσόρ;»⁷². Πουθενὰ ἐκεῖ δὲν γίνεται λόγος γιὰ τόξα καὶ βέλη, ἀλλὰ γιὰ ἐνδύματα. Καὶ ἐδῶ τὰ λόγια ἀναφέρονται σὲ ὑλικά πράγματα, ἀλλ' εἶναι λεπτότερα ἀπὸ τὰ προηγούμενα ὅμως καὶ μὲ τὰ ὑλικά αὐτὰ ποὺ ἀναφέρει, ἀνυψώνει τὸ λόγο σιγὰ-σιγὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τὰ ἀσώματα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ προφήτης ἐρωτᾷ, ἀπὸ ποῦ εἶναι κόκκινα τὰ ἐνδύματα, λέγει: «Πάτησα ὀλομόναχος τὰ σταφύλια στὸ πατητήρι»⁷³, γιὰ νὰ δείξει τὴν εὐκολία τῆς νίκης καὶ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανένα συνεργάτη, ἀλλ' ἀρκεῖ αὐτὸ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ λέγει, «Θὰ σὲ ὀδηγήσει ἡ δεξιὰ σου σὲ κατορθώματα θαυμαστά», ἔτσι καὶ ἐκεῖ λέγει, «Πάτησα ὀλομόναχος σταφύλια στὸ πατητήρι». Διότι ὅπως εἶναι εὐκολο στὸ ληνοβάτη νὰ πατᾷ τὰ σταφύλια, ἔτσι εἶναι εὐκολο στὸ Θεὸ νὰ κάμει ἐκεῖνα ποὺ θέλησε, μᾶλλον δὲ ὄχι ἔτσι ἀκριβῶς, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερο.

«Ὁ θρόνος σου, Θεέ μου, ἀκλόνητος στὸν αἰῶνα.

Ράβδος εὐθύτητος, ἢ ράβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησους
δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θε-
ός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως, παρὰ τοὺς μετόχους σου». **5**
Ἄλλος, «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός αἰώνιος», καὶ ἔτι, ὁ δὲ Ἐ-
βραϊὸς φησι τό, «Ὁ Θεός, ὁ Θεός σου», «Ἐλωείμ, Ἐλωάχ». **5**
Τί ἐνιαῦθα εἶποι ὁ Ἰουδαῖος; Περὶ τίνος γὰρ τὰ λεγόμενα;
Τί δὲ ὁ αἰρεικός; Εἰ γὰρ δὴ λέγοι περὶ τοῦ Παιτρὸς λέγε-
σθαι «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», πῶς
ἀρμύσει αὐτῷ τὸ ἐξῆς, «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός
10 σου»; Οὐ γὰρ δὴ ὁ Πατήρ ἐστιν ὁ Χριστός, οὐδὲ αὐτὸς κέ-
χρισται. Ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ τοῦ Μονογενοῦς ὁ λόγος, περὶ
οὗ καὶ τὰ ἔμπροσθεν εἰρηται ὕπερ καὶ ὁ Ἡσαΐας ἔλεγεν.
ὅτι «τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔστι τέλος».

8. Ἄλλ' ἴσως ἂν τις ἐκεῖνο ζητήσῃ, τί δήποτε νῦν
15 περὶ τῆς θεότητος διαλέγεται, πρότερον περὶ τῆς οἰκονομίας
ποιησάμενος τὸν λόγον; Ὅτι καὶ ὁ Ματθαῖος οὕτω ποιεῖ. Ἀ-
πὸ γὰρ τῆς σαρκὸς ἄρχεται καὶ προσομιᾶζεται οὕτω «Βίβλος
γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ὅμοίως καὶ Λουκᾶς καὶ Μάρ-
κος ὁ Ἰωάννης δὲ μόνος ἐτίερος. Πρότερον γὰρ περὶ τῆς
20 θεότητος εἰπὼν, «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς
τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος», καὶ πολλὰ περὶ αὐτῆς δια-
λεχθεὶς, τότε εἶπε «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκή-
νωσεν ἐν ἡμῖν». Εἰ δὲ καὶ ἀπειραντίας τοῖς ἄλλοις ἐχρήσαιο
τῇ γραφῇ τοῦ εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ οὕτω μεγάλην πρὸς αὐ-
25 τοὺς τὴν συμφωνίαν ἐπέδειξε. Καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον, φη-
σίν, ἐν τῷ ἐναντίῳ συμφωνίαν εἶναι; Οὐκ οἶσθα, ὅτι καὶ τὸ
ἐσθλεῖν τῷ μὴ ἐσθλεῖν ἐναντίον ἐστί, καὶ τὸ πίνειν τῷ μὴ

74. Ἦσ. 9, 6.

75. Ματθ. 1, 1.

76. Ἰω. 1, 1.

77. Ἰω. 1, 14.

Τὸ σκῆπτρο καὶ ἡ βασιλική σου ἐξουσία εἶναι ἐξουσία εὐθύτητας καὶ δικαιοσύνης. Ἀγάπησες τὴ δικαιοσύνη καὶ μίσησες τὴν ἀνομία. Γι' αὐτὸ σ' ἔχρισε, Θεέ μου, ὁ Θεός σου μὲ ἔλαιο πού χαρίζει ἀγαλλίαση σ' ὅλους ἐκείνους πού μετέχουν σ' αὐτὴ τὴ χρίση». Ἄλλος λέγει «Ὁ θρόνος σου, Θεέ μου, εἶναι αἰώνιος» καὶ τὰ στή συνέχεια, ὁ δὲ Ἑβραῖος λέγει τὸ «Ὁ Θεός, ὁ Θεός σου», «Ἐλωείμ, Ἐλωάχ». Τί θὰ μπορούσε ὁ Ἰουδαῖος νὰ πεῖ ἐδῶ; Γιὰ ποιὸν λέγονται αὐτά; Τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ ὁ αἰρετικός; Διότι βέβαια, ἐάν ἤθελε πεῖ, ὅτι λέγονται γιὰ τὸν Πατέρα τὸ «Ὁ θρόνος σου, Θεέ μου, μένει στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνα», πῶς ταιριάζει σ' αὐτὸ τὸ στή συνέχεια «Γι' αὐτὸ σέ ἔχρισε, Θεέ μου, ὁ Θεός σου»; Διότι ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι ὁ Πατέρας ὁ Χριστός, οὔτε αὐτὸς ἔχει χρισθεῖ. Ἐπομένως γίνεται φανερό, ὅτι ὁ λόγος γίνεται γιὰ τὸ Μονογενῆ, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουν λεχθεῖ καὶ τὰ προηγούμενα, πράγμα πού καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἔλεγε, ὅτι «Δὲν θὰ ὑπάρξει τέλος τῆς βασιλείας αὐτοῦ»⁷⁴.

8. Ἄλλ' ἴσως θὰ μπορούσε νὰ ρωτήσῃ κανεὶς, γιατί τέλος πάντων τώρα ὁμιλεῖ γιὰ τὴ θεότητα, ἐνῶ προηγουμένως μίλησε γιὰ τὴ θεία οἰκονομία; Διότι καὶ ὁ Ματθαῖος ἔτσι κάμνει. Καθόσον ἀρχίζει ἀπὸ τὴ σάρκωση τοῦ Κυρίου καὶ ἀναφέρει στὴν ἀρχὴ τὰ ἐξῆς: «Βίβλος τῆς γενεαλογίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁷⁵. Ὁμοῖα καὶ ὁ Λουκᾶς καὶ ὁ Μάρκος, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης μόνος ὁμιλεῖ κατὰ διαφορετικὸ τρόπο. Διότι, ἀφοῦ προηγουμένως εἶπε γιὰ τὴ θεότητα, «Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦταν πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς ἦταν ὁ Λόγος»⁷⁶, καὶ ἀνέφερε πολλὰ ἄλλα γι' αὐτὴ, τότε εἶπε: «Καὶ ὁ Λόγος ἐγένε ἀνθρώπος καὶ ἔμεινε μετὰξὺ μας»⁷⁷. Ἄν καὶ ἀντίθετα πρὸς τοὺς ἄλλους ἔγραψε τὸ εὐαγγέλιό του, ἀλλὰ καὶ ἔτσι παρουσίασε μεγάλη τὴ συμφωνία πρὸς αὐτοὺς. Καὶ πῶς θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ, λέει, ἡ ὑπαρξη συμφωνίας στὸ ἀντίθετο; Δὲν γνωρίζεις, ὅτι καὶ τὸ νὰ τρώγῃ κανεὶς εἶναι ἀντίθετο τοῦ

πίνειν, τὸ δοῦναι τῷ μὴ δοῦναι; Πολλάκις δὲ καὶ ἰατρὸς πολ-
 λὰ τοιαῦτα ποιεῖ, οὐχ ἑαυτῷ μαχόμενος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα
 συμφωνῶν· πρὸς γὰρ ἔν ὁρᾷ τέλος, τοῦ κάμνοντος τὴν υγιεί-
 αν. Τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῶν εὐαγγελιστῶν γέγονεν. Ἐπει
 5 καὶ τὸ θέρος ἀπεναντίας τοῦ χειμῶνος ἐστίν, ἀλλὰ πρὸς ἔν
 βλέπει τέλος, τὴν τῶν καρπῶν ἀκμὴν καὶ εὐθηνίαν. Καὶ
 ὁ κόσμος ἅπας ἐξ ἐναντίον συνέστηκεν, ἀλλὰ πολλὴν εἰς τὴν
 ζωὴν τὴν ἡμετέραν ἐπιδείκνυται τὴν συμφωνίαν. Καὶ πρὸς
 τὸν Ἰωάννην δὲ ἀπεναντίας ὁ Χριστὸς ἦλθεν. Ὁ μὲν γὰρ
 10 ἦσθιεν, ὁ δὲ οὐκ ἦσθιεν. «Ἦλθε γὰρ Ἰωάννης», φησί, «μήτε
 ἐσθίω, μήτε πίνω, καὶ λέγουσι, δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ
 Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίω καὶ πίνω καὶ λέγουσιν, ἰδοὺ
 ἄνθρωπος φάγος, καὶ οἰνοπότης». Ἀλλ' εἰ καὶ ἐναντία ἦν
 τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὅμως πρὸς ἔν ἔβλεπε τέλος, τῶν μελλόν-
 15 τῶν σαρηγεύεσθαι τὴν σωτηρίαν.

Οὕτω δὴ καὶ ἡ τάξις αὕτη ἢ περὶ τῆς θεότητος καὶ περὶ
 τῆς οἰκονομίας, εἰ καὶ ἀπεναντίας τοῖς ἄλλοις γέγονε παρὰ
 Ἰωάννου, ἀλλ' ὅμως σφόδρα συμφώνως αὐτοῖς. Καὶ πῶς,
 ἐγὼ λέγω. Ὅτι παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν οὐδέπω τοῦ λόγου σα-
 20 ρέντος, ἀκόλουθον ἦν τῷ τῆς οἰκονομίας ἐνδιατριβεῖν λόγῳ,
 καὶ περὶ τὴν τῆς σαρκὸς γυμνάζειν διδασκαλίαν, ἀπὸ τῶν
 παχυτέρων καὶ αἰσθητῶν προσομιαζομένους, ἐπειδὴ δὲ ἐπά-
 γει τὰ τῆς γνώσεως, καὶ ἐδέξαντο τὸ κήρυγμα, λοιπὸν εὐκαι-
 ρον ἦν ἀνωθεν ἀρχεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ προσῆται, εἴ ποτε
 25 περὶ αὐτοῦ διαλέγονται, ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ποιοῦνται τὴν
 ἀρχὴν καὶ τὰ προσομια. Ὅρα γοῦν ὁ Μιχαῖας πῶς κάτω-

νά μὴ τρώγει, καὶ τὸ νά πίνει ἀντίθετο τοῦ νά μὴ πίνει, καὶ τὸ νά δίνει τοῦ νά μὴ δίνει; πολλές φορές δὲ καὶ ὁ ἰατρός πολλά τέτοια κάμνει, ὄχι ἀντιμαχόμενος τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ βρισκόμενος σὲ πάρα πολὺ μεγάλη συμφωνία· διότι σὲ ἓνα σκοπὸ ἀποβλέπει, τὴν ὑγεία τοῦ ἀσθενή. Αὐτὸ λοιπὸν συνέβηκε καὶ μὲ τοὺς εὐαγγελιστές. Ἄλωςτε καὶ τὸ θέρος εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ χειμῶνα, ἀλλὰ πρὸς ἓνα σκοπὸ ἀποβλέπει, τὴν ὠριμότητα καὶ τὴν ἀφθονία τῶν καρπῶν. Καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἀπὸ ἀντίθετα πράγματα συνίσταται, ἀλλὰ παρουσιάζει μεγάλη ἄρμονία στὴ ζωὴ μας. Καὶ ὁ Χριστὸς ἦλθε στὸν κόσμο ἐνεργώντας ἀντίθετα πρὸς τὸν Ἰωάννη. Καθόσον ὁ μὲν ἔτρωγε, ὁ δὲ δὲν ἔτρωγε· διότι λέγει· «Ἦλθε ὁ Ἰωάννης χωρὶς νά τρώγει καὶ χωρὶς νά πίνει καὶ λέγουν, ὅτι ἔχει δαιμόνιο. Ἦλθε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τρώγοντας καὶ πίνοντας καὶ λέγουν, νά ἓνας ἄνθρωπος φαγὰς καὶ οἰνοπότης»⁷⁸. Ὅμως ἂν καὶ ἦταν ἀντίθετα τὰ ὅσα αὐνέβαιναν, ἀλλ' ὅμως πρὸς ἓνα σκοπὸ ἀπέβλεπε, στὴν προσέλκυση ἐκείνων πού ἐπρόκειτο νά σωθοῦν.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς διηγήσεως περὶ τῆς θεότητος καὶ περὶ τῆς θείας οἰκονομίας, ἂν καὶ στὸν Ἰωάννη εἶναι ἀντίθετος πρὸς τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστές, ἀλλ' ὅμως βρίσκεται σὲ πλήρη συμφωνία πρὸς αὐτούς. Κοι πῶς, θὰ σᾶς τὸ ἐξηγήσω. Στὴν ἀρχὴ δηλαδὴ πού ἀκόμη δὲν εἶχε διαδοθεῖ τὸ κήρυγμα, ἐπόμενο ἦταν νά ἀσχολοῦνται μὲ τὰ σχετικὰ τῆς θείας οἰκονομίας καὶ νά περιστρέφουν τὴν διδασκαλία γύρω ἀπὸ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Κυρίου, μεταφέροντας πρὸς τὰ ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ κατώτερα καὶ αἰσθητά, ὅταν ὅμως σταθεροποιήθηκαν τὰ τῆς γνώσεως καὶ δέχθηκαν τὸ κήρυγμα, εὐκαιρία πλέον ἦταν ν' ἀρχίσει ἡ περὶ τῆς θεότητος διδασκαλία. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ προφῆτες, κάθε φορὰ πού ὁμιλοῦν περὶ αὐτοῦ, ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν θεία οἰκονομία καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐνσάρκωση. Πρόσεχε λοιπὸν ὁ Μιχαίας πῶς ἀρχίζει ἀπὸ

θεν ἔρχεται· «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡ-
 γούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ». Καί-
 5 οὐκ ἐναπέμεινε τούτῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἀνέβη πρὸς τὴν θεότητα,
 λέγων· «Καὶ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος». Καὶ ὁ Ἰσοαῖος πάλιν· «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστροῖ ἐξεί, καὶ
 τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ
 ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». Ὅρας πῶς καὶ
 10 οὗτος ἀπὸ τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν θεότητα ἀνέβη; Καὶ πάλιν
 ἀλλαγῶ σκόπει τοῦτο αὐτὸ γινόμενον· φησὶ γάρ· «Παιδίον
 ἐγεννήθη ἡμῖν υἱός, καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα
 αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμασιὸς σύμβουλος, Θεὸς
 15 αἰῶνος». Ὅρας πῶς πάλιν ἀπὸ παιδίου, καὶ τῆς κατὰ σάρκα
 οἰκονομίας, ὥστερ διὰ τινῶν θαυμάτων ἀναβαίνων ἴσταιται πε-
 ρὶ τὴν θεότητα;

Οὗτω καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ἐγνωρίσθη ἀπὸ τῆς κτίσεως
 πρώτον. «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτεῶ», φησὶν ὁ Παῦλος «ἀπὸ κτί-
 20 σεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοραῖται». Διὰ δὲ
 τοῦτο καὶ αὐτὸς σχηματίζει πολλάκις ἐαυτὸν εἰς αἰσθητὴν
 ὄψιν, κατὰ μικρὸν ἀνάγων τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὰς
 ἀσωμάτους ἐννοίας. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ τῶν δογμα-
 25 τῶν οὕτως ἐχρήσατο τῇ οἰκονομίᾳ, ὅπου γε καὶ ἐπὶ τῶν πα-
 ραγγελιαῖων καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιτολῶν αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ; Διὰ
 δὲ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης οὕτως ἐνταῦθα κέχρηται τῷ λόγῳ,
 ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τὴν θεότητα ἀναβαίνων (τὰ γὰρ χεῖλη
 τῆς σαρκὸς ἐστὶ), καὶ ἀπὸ τῆς θεότητος πάλιν ἐπὶ τὴν σάρκα
 κατελθὼν καὶ τῇ ποικιλίᾳ τοῦ λόγου πρὸς τὴν τῶν κατηχον-

79. Μιχ. 5, 1.

80. Αὐτόθι

81. Ἦσ. 7, 14 καὶ Ματθ. 1, 23.

82. Ἦσ. 9, 6.

83. Ρωμ. 1, 20.

τὰ κατώτερα· «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ γῆ τοῦ Ἰούδα, δὲν εἶσαι καθόλου ἀσήμαντη μετὰ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Ἰούδα. Διότι ἀπὸ σένα θὰ προέλθει ἀρχηγός, πού θὰ ποιᾶνει τὸ λαό μου τὸν Ἰσραήλ»⁷⁹. Ἄν καὶ βέβαια δὲν προερχόταν ἡ θεότητα ἀπὸ τῆ Βηθλεὲμ, ἀλλ' ἡ σάρκα. Ἄλλ' ὅμως δὲν σταμάτησε μόνο σ' αὐτό, ἀλλ' ἀνέβηκε καὶ πρὸς τὴ θεότητα, λέγοντας· «Καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπάρξεώς του φθάνει στὴν αἰωνιότητα»⁸⁰. Καὶ ὁ Ἡσαΐας πάλι λέγει· «Νὰ ἡ παρθένος θὰ συλλάβει καὶ θὰ γεννήσει υἱὸ καὶ θὰ τὸν ὀνομάσουν Ἐμμανουήλ, πού μεταφραζόμενο σημαίνει, ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας»⁸¹. Βλέπεις πῶς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν σάρκα ἀνέβηκε πρὸς τὴ θεότητα; Καὶ πάλιν πρόσπεχε ἀλλοῦ ὅτι γίνεται τὸ ἴδιο· διότι λέγει· «Γεννήθηκε παιδί καὶ μᾶς δόθηκε υἱὸς καὶ θὰ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀγγελιαφόρος τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Θεοῦ, θαυμαστός σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἄρχοντας εἰρήνης, πατέρας τοῦ μέλλοντα αἰῶνα»⁸². Βλέπεις πῶς πάλι ἀπὸ τὸ παιδί καὶ ἀπὸ τὴν ἔνσαρκο οἰκονομία, σὰν μὲ κάποιες βαθμίδες, ἀνεβαίνει καὶ σταματᾶ στὴ θεότητα;

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Πατέρας αὐτοῦ γνωρίσθηκε κατὰ πρῶτον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν κτίση. Διότι λέγει ὁ Παῦλος «Οἱ ἀόρατες ιδιότητες αὐτοῦ βλέπονται καθαρὰ ἀπὸ τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος καὶ νοεῖται μέσω τῶν δημιουργημάτων»⁸³. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ ἴδιος ἐμφανίζεται πολλές φορές ὑπὸ μορφὴ αἰσθητοῦ προσώπου, μεταφέροντας σιγὰ - σιγὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος πρὸς τίς ἀσώματες ἔννοιες. Καὶ γιατί θαυμάζεις, ἂν ὡς πρὸς τίς δογματικὲς ἀλήθειες χρησιμοποίησε ἔτσι τὴν θεία οἰκονομία, τὴ στιγμὴ βέβαια πού κάμνει τὸ ἴδιο καὶ ὡς πρὸς τὰ παραγγέλματα καὶ τίς ἐντολές; Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης ἐδῶ ἔτσι χρησιμοποιοῖ τὸ λόγο, ἀνεβαίνοντας ἀπὸ τὴ σάρκα πρὸς τὴ θεότητα (διότι τὰ χεῖλη ἀνήκουν στὴ σάρκα) καὶ ἀπὸ τὴ θεότητα πάλι κατεβαίνει στὴ σάρκα καὶ χρησιμοποιοῖ τὴν ποικιλία αὐτῆ τοῦ λόγου

μένων χρώμενος σωτηρίαν. «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»· θρόνον ἐνταῦθα οὐ θρόνον ἀπλῶς λέγων, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν. Ἐνταῦθα μὲν αἰῶνιον ἄγει, ἀλλαγῶ δὲ ὑψηλόν «Ἐἶδον» γάρ, φησί, «τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ». Καὶ πάλιν «Ὅτι ὑψηλός σου ὁ θρόνος». Καὶ ἄλλος δὲ προφήτης βλέπει καθήμενον ἐπὶ θρόνου δόξης· ὁ δὲ Δαβὶδ καὶ φιλανθρωπίας τὸν θρόνον δείκνυσιν «Ἐλεος» γάρ, φησί, «καὶ κρίσις κατόρθωσις τοῦ θρόνου αὐτοῦ».

9. Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶρηται, ὅτι ἄ-ελεύητος (ιοῦτο γὰρ ἐσιν, εἰς αἰῶνα αἰῶνος), ὅτι ἔνδοξος, ὅτι ὑψηλή, ὅτι κραταιὰ καὶ ἰσχυρά. Πάλιν δι' ἀναρχος, ὅταν λέγῃ· «Ἡ βασιλεία σου, βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων». Ὡσπερ οὖν ὁ θρόνος τῆς βασιλείας σύμβολον, οὕτω καὶ ἡ ράβδος καὶ τῆς βασιλείας, καὶ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας. Αὐὸ φησι· «Ράβδος ἐνθύητος, ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου». Καθαρὸν γὰρ ἐκεῖ τὸ δίκαιον, καθαρὸν ἐκεῖ τὸ ὁρθόν, ἐνδὲν ἐκεῖ ἐπισκιάζόμενον. Ἀκουέτωσαν οἱ μαινόμενοι, καὶ παραλιῆγες· μᾶλλον δὲ οἱ τούτων χεῖρους. Τίνες δὲ εἰσιν οἷτοι; Οἱ τῆ τοῦ Θεοῦ προνοία ἐγκαλοῦντες καὶ λέγοντες· 20 διὰ τί τὸ καὶ τὸ οἷτω γέγονε; Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τέκνονι μὲν παρακαθήμενον, καὶ διακλῶντα ξύλα, καὶ διαπρίζοντα θεώμενον, μὴ ἀπαιτεῖν λόγον, μηδὲ ἐνθύνας· καὶ ἰατρον τέμνοντα καὶ καίοντα σάρκα, καὶ ἐν οἰκίσκῳ κατακλείοντα καὶ λιμῶ ἄγχοινα τὸν κάμωντα, μήτε τῶν παρεσιώτων τινά, μηδὲ 25 αὐτὸν τὸν πάσχοντα περιεργάζεσθαι τὰ γινόμενα· καὶ κυβερνήτην τείνοντα σχοινίον, καὶ χαλῶντα ἰσιτία, καὶ πάλιν ἀνιέντα καὶ βαπίζοντα τοῖχον νηός, μὴ πολυπραγμονεῖν, μηδὲ πε-

84. Ἦσ. 6, 1.

85. Δαν. 7, 9.

86. Ψαλμ. 96, 2.

87. Ψαλμ. 144, 13.

πρὸς σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. «Ὁ θρόνος σου, Θεέ μου, θὰ μένει ἀσάλευτος στὸν αἰῶνα»· θρόνο ἐδῶ δὲν ἐννοεῖ ἀπλῶς τὸ θρόνο. ἀλλὰ τὴν βασιλεία. Ἐδῶ μὲν τὸν ὀνομάζει αἰῶνιο, ἀλλοῦ δὲ ὑψηλό· διότι λέγει· «Εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται ἐπάνω σὲ ὑψηλό θρόνο»⁸⁴. Καὶ πάλι· «Διότι ὁ θρόνος σου εἶναι ὑψηλός». Καὶ ἄλλος δὲ προφήτης τὸν βλέπει νὰ κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνο δόξας⁸⁵, ὁ δὲ Δαυὶδ τὸν παρουσιάζει καὶ σὰν θρόνο φιλανθρωπίας· διότι λέγει· «Ἡ εὐσπλαγχνία καὶ ἡ δικαιοσύνη θὰ ἀποτελοῦν τὸ στήριγμα τοῦ θρόνου του»⁸⁶.

9. Ὅλα αὐτὰ δὲ λέχθησαν γιὰ τὴ βασιλεία του, διότι εἶναι χωρὶς τέλος (διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «εἰς αἰῶνα αἰῶνος»), διότι εἶναι ἐνδοξη, διότι εἶναι ὑψηλή, διότι εἶναι δυνατὴ καὶ ἰσχυρή. Ἐπίσης ὅτι εἶναι χωρὶς ἀρχή, ὅταν λέγει· «Ἡ βασιλεία σου εἶναι βασιλεία ὄλων τῶν αἰῶνων»⁸⁷. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ θρόνος εἶναι σύμβολο τῆς βασιλείας, ἔτσι καὶ ἡ ράβδος εἶναι σύμβολο καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου θὰ εἶναι ράβδος δικαιοσύνης». Διότι ἐκεῖ τὸ δίκιο εἶναι καθαρὸ, ἐκεῖ καθαρὸ τὸ ὀρθό, τίποτε ἐκεῖ δὲν ἐπισκιάζεται. Ἄς τὰ ἀκούουν οἱ μανιακοὶ καὶ παράφρονες, μᾶλλον δὲ οἱ χειρότεροι ἀπὸ αὐτοῦς. Ποιοὶ δὲ εἶναι αὐτοί; Ἐκεῖνοι πού κατηγοροῦν τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ λέγουν· γιατί αὐτὸ καὶ αὐτὸ ἔγιναν ἔτσι; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο, ὅταν, καθισμένος κανεὶς πλησίον τοῦ Ξυουργοῦ καὶ βλέποντας αὐτὸν νὰ σπάζει καὶ νὰ πριονίζει ξύλα, δὲν ζητεῖ τὸ λόγο, οὔτε καὶ εὐθύνες, καὶ βλέποντας τὸν ἰατρὸ νὰ κόπτει καὶ νὰ καυτηριάζει τὴ σάρκα καὶ νὰ περιορίζει τὸν ἀσθενὴ σὲ δωμάτιο καὶ νὰ τὸν βασανίζει μὲ πείνα, νὰ μὴ ἀσχολεῖται μὲ τὰ ὅσα συμβαίνουν κανεὶς, οὔτε ἀπὸ τοὺς παραβρισκομένους ἐκεῖ, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ τὸν κυβερνήτη νὰ τεντώνει τὸ σχοινὶ καὶ νὰ κατεβάζει τὰ πανιά καὶ πάλι νὰ τὰ ἀνεβάζει καὶ νὰ βυθίζει τίς πλευρὲς τοῦ πλοίου στὸ νερό,

- ριεργάζεσθαι καὶ ἕκαστον τῶν δημιουργῶν τούτων, ἀλλ' ἠ-
 πωχάζειν καὶ σιγᾶν, καίτοι γε πολλάκις αὐτῶν διαμαρτανόν-
 των περὶ τὴν τέχνην· τὴν δὲ ἄφατον σοφίαν, τὴν ἄφατον φι-
 λανθρωπίαν τὴν κηδεμοσίαν τὴν ἀπέραντον ταύτην περιεργά-
 5 ζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν; Καὶ ποίας ταῦτα οὐ μανίας; Καὶ
 δοηθῆσαι μὲν, καὶ προέσθαι χρήματα ὑπὲρ ἀδικουμένων, καὶ
 περὶ τῶν, οὐκ ἂν ῥαδίως ἔλοιπτο, ἐξετάζουσι δὲ δι' ὄλου,
 διὰ τί ὁ δεῖνα πένης, διὰ τί ὁ δεῖνα πτωχός, διὰ τί ὁ δεῖνα
 πλοῦσιος.
- 10 Ποιῶν δὲ δοῦλε καὶ ἀνόητε, οὐ κύπεις καίτοι, οὐδὲ καιι-
 γνώσκεις σαυτοῦ, οὐδὲ ἐπιτίθης χαλινὸν τῇ γλώσση, οὐδὲ
 κατασιτέλλεις τὴν διάνοιαν, οὐδὲ ἀφείς τὸ ταῦτα πολυπρα-
 γμονεῖν, τὴν περιεργίαν ταύτην ἐπὶ τὸν βίον σιρόφεις τὸν
 σόν; Διάκρυπον εἰς τὰ πεπραγμένα σοι, εἰς τὸ πέλαγος τῶν
- 15 ἁμαρτημάτων, καὶ εἰ περιεργος εἶ καὶ πολυπραγμον, ἀπαί-
 τησον ἑαυτὸν εὐθύνας τῶν ῥημάτων, τῶν πραγμάτων, ὧν κα-
 κῶς εἶπες, ὧν κακῶς ἐποίησας· νῦν δὲ σαυτὸν μὲν ἀνεξέτα-
 στος ἀφείς, καίτοι γε τῆς ῥαθυμίας ταύτης κόλασιν φερούσης,
 τῆς δὲ πολυπραγμοσύνης σωτηρίαν, τῷ Θεῷ κάθη δικάζων,
- 20 καὶ προσπιθεις σοι τοῖς ἁμαρτήμασιν. Οὐκ ἀκούεις τοῦ προ-
 φήτου πρὸς αὐτὸν λέγοντος, «Ράβδος εὐθύτητος, ἢ ῥάβδος
 τῆς βασιλείας σου»: Καὶ ἕτερον πάλιν «Τὸ κρίμα αὐτοῦ ὡς
 φῶς ἐξελεύσεται». Εἰ δὲ οὐκ οἶσθα ἀκριβῶς πάντα τὰ τοῦ
- 25 Αεσπότου σου, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν δόξασον, διὰ τοῦτο μάλι-
 στα αὐτὸν προσκύνησον, διὰ τὸ ἄφατον αὐτοῦ τῆς μεγαλωσύ-

νά μή πολυπραγμονεῖ καί νά μή περιεργάζεται τόν καθένα ἀπό τοὺς τεχνίτες αὐτοῦς, ἀλλὰ νά ἡσυχάζει καί νά σιωπᾷ, ἂν καὶ βέβαια πολλές φορές αὐτοὶ κάμνουν σφάλματα γύρω ἀπὸ τὴν τέχνη τους, ἐνῶ τὴν ἀπεγίγραπτη σοφία, τὴν ἀνεκδιήγητη φιλανθρωπία καὶ τὴν ἀπέραντη αὐτὴ φροντίδα τοῦ Θεοῦ νά περιεργάζεται καὶ νά ἀσχολεῖται λεπτομερειακὰ μὲ αὐτὴ; Καὶ ποιᾶς μανίας δὲν εἶναι αὐτὰ γνωρίσματα; Καὶ τὸ νά βαηθῆσουν μὲν καὶ νά δώσουν χρήματα ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων καὶ πεινασμένων δὲν θὰ μπορούσαν νά τὸ ἀποφασίσουν καὶ νά τὸ κάμουν εὐκόλα, ἀλλ' ὁμως ἐξετάζουν μὲ λεπτομέρεια, γιατί ὁ τάδε δὲν ἔχει νά φάγει, γιατί ὁ τάδε εἶναι φτωχός, καὶ γιατί ὁ τάδε εἶναι πλούσιος.

Πονηρὲ δουῖλε καὶ ἀνόητε, δὲν σκύβεις τὸ κεφάλι σου κάτω. δὲν κατακρίνεις τὸν ἑαυτό σου, δὲν βάζεις χαλινάρι στὴ γλῶσσα σου, δὲν ταπεινῶνεις τὴ διάνοιά σου, δὲν ἀφήνεις κατὰ μέρος αὐτὴ τὴ λεπτομερειακὴ ἐξέταση αὐτῶν τῶν πραγμάτων, καὶ νά στρέψεις τὴν περιέργεια αὐτὴ στὸν τρόπο ζωῆς σου; Ρίξε τὸ βλέμμα σου στὶς πράξεις σου, στό πέλαγος τῶν ἀμαρτημάτων σου, καὶ ἐὰν εἶσαι περιεργός καὶ πολυπράγμονας, ζήτησε εὐθύνες ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου γιὰ τὰ λόγια σου, γιὰ τὰ ἔργα σου, γιὰ ἐκεῖνα πού εἶπες κακῶς καὶ γιὰ ἐκεῖνα πού ἔπραξες κακῶς· τώρα ὁμως τὸν μὲν ἑαυτό σου τὸν ἀφήνεις ἀνεξέταστο, ἂν καὶ βέβαια ἡ ἀδιαφορία σου αὐτὴ ἐπιφέρει τιμωρία, ἢ δὲ λεπτομερειακὴ ἐξέταση τοῦ ἑαυτοῦ σου ὀδηγεῖ στὴ σωτηρία, καὶ κάθεσαι καὶ δικάζεις τὸ Θεὸ καὶ προσθέτεις στ' ἀμαρτήματά σου καὶ ἄλλα; Δὲν ἀκούεις τὸν προφήτη πού λέγει πρὸς αὐτόν «Ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου εἶναι ράβδος δικαιοσύνης»; Καὶ ἀλλοῦ πάλι πού λέγει «Ἡ δίκαια κρίση αὐτοῦ θὰ ἔλθει σὰν φῶς»¹⁰. Ἄλλ' ἐὰν δὲν γνωρίζεις ἀκριβῶς τὰ ὅσα ἔχουν ἀχέση μὲ τὸν Κύριό σου, καὶ γι' αὐτὸ δόξασέ τον, γι' αὐτὸ πρὸ πάντων προσκύνησέ τον, γιὰ τὴν ἀπεγίγραπτη μεγαλωσύνη του, γιὰ τὸ ἀκα-

νης, διὰ τὸ ἀκατίληπιον αὐτοῦ τῆς προνοίας, διὰ τὸ ποικίλον αὐτοῦ καὶ σοφὸν τῆς κηδεμονίας.

«*Ἠγάπησους δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν*». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἄνω τὰ κατορθώματα, τὰ νίκας, τὰ τροπαια, τῆς οἰκουμένης τὴν σωτηρίαν, ὅτι ἀληθείας αὐτὴν ἐπέπλησεν, ὅτι 5 προάτιτος, ὅτι δικαιοσύνης, δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἀλεικὸς ταῦτα γενέσθαι, διαλέγεται λοιπὸν περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ κατορθωκότος, ὅτι Θεός, ὅτι βασιλεύς, ὅτι ἀτελεύτητος, ὅτι δικαστῆς ἀδέκαστος, ὅτι τῶν δικαίων ἐρασιῆς, ὅτι μισολήτρως. 10 Ἐπειδὴ τοιοῦτός ἐστιν, φησί, διὰ τοῦτο τοιαῦτα αὐτῷ κατορθώματα. Μηδεὶς τοίνυν ἀπιστεῖτω, φησίν. Ὁ γὰρ κατορθώσας τοσαῦτα, καὶ δυνάμενος καὶ βουλόμενος ταῦτα κατορθώσῃ.

Τὰ τῆς θεότητος ὑψηλὰ γούν αὐτοῦ εἰπὼν, πάλιν ἐπὶ τὴν σάρκα κατάρχει τὸν λόγον, καὶ φησι «*Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ 15 Θεός, ὁ Θεός σου*». Ἄλλος φησίν, «*Ἐπὶ τοῦτω ἤλειφέ σε*. Ἐπὶ τῷ κατορθῶσαι τὰ εἰρημένα, φησίν, ἀνομίαν ἐκβαλεῖν, δικαιοσύνην φησὶν εἰσεῖναι, ποιῆσαι ἅπερ ἐποίησας. Σὺ δὲ μὴ θοροβηθῆς ἀκούων, ὅτι ταῦτα τῷ Πατρὶ λογίζεται. Οὐ γὰρ αὐτὸν ἀποστρεφῶν τῶν κατορθωμάτων ταῦτά φησιν, ἀλλὰ τὰ 20 τοῦ Παιδὸς τῷ Πατρὶ ἀγαπιθεῖς, ὥσπερ καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ φησιν εἶναι «*Πάντα γὰρ τὰ ἐμὰ σὰ ἐσιν, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ*». Ἐπεὶ καὶ περὶ τῆς ἀνασίσεως ὁ μὲν Παῦλος διαλεγόμενος λέγει, ὅτι «*Ὁ Θεός αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν*», ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶ «*Ἀύσατε τὸν ναθὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν*». Τί δέ ἐστιν, «*Ἐλαιον ἀγαλλιήσεως*; Καὶ μὴν ἐλαίῳ ὁ Χριστὸς σὺδαμοῦ ἐχρίσθη, ἀλλὰ Πνεύματι ἁγίῳ. Λιὰ τοῦτο προσέθηκε, «*Παρὰ τοὺς μετόχους σου τοῦτο*

89. Ἰω. 17, 10.

90. Α' Κορ. 6, 14.

91. Ἰω. 2, 19.

τάληπτο τῆς πρόνοιός του, γιά τήν ποικιλόμορφη καί γεμάτη ἀπό σοφία κηδεμονία του.

«Ἀγάπησες τήν δικαιοσύνη καί μίσησες τήν ἀνομία». Ἐπειδὴ δηλαδή ἀνέφερε προηγουμένως τὰ κατορθώματα, τίς νίκες, τὰ τρόπαια, τῆ σωτηρία τῆς οἰκουμένης, ὅτι τήν γέμισε αὐτὴ ἀπὸ ἀλήθεια, ἀπὸ πραότητα, ἀπὸ δικαιοσύνη, γιά νὰ δείξει, ὅτι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔγινε παράλογα, ὁμιλεῖ πλέον γιά τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο πού κατόρθωσε αὐτὴ, ὅτι δηλαδή εἶναι Θεός, ὅτι εἶναι βασιλεύς, ὅτι εἶναι αἰώνιος, ὅτι εἶναι δικαστὴς ἀπροσοπώλητος. ὅτι ἀγαπᾷ τοὺς δικαίους καί ὅτι μισεῖ τοὺς πονηροὺς. Ἐπειδὴ, λέγει, τέτοιος εἶναι, γι' αὐτὸ πέτυχε τέτοια κατορθώματα. Κανείς λοιπὸν, λέγει, ἄς μὴ ἀπιστεῖ. Διότι ἐκεῖνος πού κατόρθωσε τέτοια κατορθώματα, τὰ κατόρθωσε καί ἐπειδὴ μπορούσε καί ἐπειδὴ ἤθελε.

Ἄφοῦ λοιπὸν μίλησε γιά τὰ ὑψηλά τῆς θεότητάς του, πάλι μεταφέρει τὸ λόγο στὴ σάρκα καί λέγει «Γι' αὐτὸ σέ ἔχρισε, Θεέ μου, ὁ Θεός σου». Ἄλλος λέγει, «Γιά τὸ σκοπὸ αὐτὸ σέ ἄλειψε». Γιά νὰ κατορθώσεις, λέγει, τὰ ὅσα ἀναφέρθηκαν, γιά νὰ ἐξαλείψεις τήν ἀνομία, νὰ φυτέψεις δικαιοσύνη, νὰ κάνεις ἐκεῖνα πού ἔκανες. Σὺ ὁμως μὴ θορυβηθεῖς ἀκούοντας ὅτι αὐτὰ ἀναφέρονται στὸν Πατέρα. Διότι δὲν τὰ λέγει αὐτὰ ἀποστερώντας αὐτὸν ἀπὸ τὰ κατορθώματα, ἀλλ' ἀποδίδοντας στὸν Πατέρα τὰ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὅτι καί τὰ τοῦ Πατέρα εἶναι δικά του. «Ὅλα τὰ δικά μου εἶναι δικά σου καί τὰ δικά σου εἶναι δικά μου». Καθόσον καί γιά τήν ἀνάσταση, ὁ μὲν Παῦλος μιλώντας γι' αὐτὴ λέγει, ὅτι «ὁ Θεός ἀνέστησε αὐτὸν ἀπὸ τοὺς νεκρούς»⁹, ὁ δὲ Ἰωάννης λέγει «Γκρεμίστε αὐτὸ τὸ ναὸ καί σέ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»¹⁰. Τί σημαίνει δέ, «ἐλαίον ἀγαλλιάσεως»; Καί βέβαια ὁ Χριστὸς πουθενὰ δὲν χρίσθηκε μὲ ἐλαίο, ἀλλὰ μὲ ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε «Πολύ περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους πού μετέχουν σ' αὐτὴ τὴ χρίση», γιά νὰ δηλώσει

αὐτὸ δηλῶν, ὅτι οὐδεὶς οὕτως ὡς αὐτός. Πολλοὶ μὲν γὰρ πρὸ αὐτοῦ χριστοί, οὕτως δὲ οὐδὲ εἷς ὥσπερ πολλοὶ ἀμοροί, αὐτὸς δὲ ἐξαιρέτως, οὕτω πολλοὶ υἱοί, αὐτὸς δὲ ὁ Μονογενής. Πάντα γὰρ τὰ αὐτοῦ ἐξαιρέτια, οὐ τὰ τῆς θεότητος μόνον, 5 ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας· Πνεύματι γὰρ οὐδεὶς ἐχορίσθη τοιοῦτω. Εἰ δὲ «ἔλαιον» αὐτὸ καλεῖ, μὴ θαυμάσῃς· προφήτης γὰρ ὢν, αἰνιγματωδέστερον διαλέγεται. Καὶ καλῶς εἶπεν, «Αγλαλλιάσεως», ἵνα δείξῃ, ὅτι εὐφροσύνης. «Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη». Ἄλλος δέ, «Ἐλαίω 10 ἀγλαΐσμοῦ», εἶπεν. Ὁ δὲ Ἑβραῖος, «Σασών», τιντέσι, καλλωπισμοῦ, δόξης, κόσμον. Εἰ δὲ καὶ εὐφροσύνης, καὶ τοῦτο ἀληθές. Ὡσπερ οὖν ρομφαίων ἀκούσας, οὐ ρομφαίαν νοεῖς, καὶ βέλη καὶ τόξα, οὐ τόξα καὶ βέλη, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν σὺ τοῦ τὴν τὰ τοιαῦτα κατορθώσασαν, ἄπερ προεῖπον, οὕτω καὶ 15 ἔλαιον ἀκούσας, μὴ ἀπλῶς ἔλαιον νόμιζε, ἀλλὰ τὴν χρῆσιν νόει. Καὶ γὰρ τὸ ἔλαιον σύμβολον τοῦ Πνεύματος ἦν, καὶ τὸ προηγουμένον καὶ ἀναγκαῖον τὸ Πνεῦμα ἦν.

Τοῦτον τοίνυν τοιοῦτον ὄντιος μηδὲν ἀμφίβαλλε Χριστὸν αὐτὸν καλεῖν, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἄβραάμ χριστὸς ἐκαλεῖτο, καὶ οὐ 20 προφητῆται, ἀλλ' οὐ πάντες ἐλαίω ἐχορίσθησαν ὥσπερ ὅταν λέγῃ· «Μὴ ἀπειθετε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρέυθετε». Πότε δὲ ἐχορίσθη ὁ Χριστός; Ὅτε ὡς ἐν εἶδει περιστερᾶς τὸ Πνεῦμα ἦλθεν ἐπ' αὐτόν. Μειόχους δὲ ἐνταῦθα πάντας καλεῖ τοὺς πνευματικούς, καθάπερ 25 Ἰωάννης ἡγήσιν· «Ἡμεῖς πάντες ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν»· περὶ δὲ αὐτοῦ, «Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσι τὸ Πνεῦμα ὁ Θεός». Καὶ πάλιν, «Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα». Ἐκεῖ δὲ οὐκ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὁ-

92. Ἰω. 1, 29.

93. Γαλ. 5, 22.

94. Ψαλμ. 104, 15.

95. Ματθ. 3, 16.

96. Ἰω. 1, 16.

97. Ἰω. 3, 34.

98. Ἰωήλ 3, 2.

ἀκριβῶς αὐτό, ὅτι κανεὶς δὲν χρίσθηκε ἔτσι, ὅπως αὐτός. Πολλοὶ βέβαια πρὶν ἀπ' αὐτόν χρίσθηκαν, οὔτε ἓνας ὁμως ἔτσι· ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχουν πολλοὶ ἄμνοί, αὐτὸς ὁμως εἶναι ὁ Ξεχωριστός²², ἔτσι ὑπάρχουν πολλοὶ υἱοί, αὐτὸς ὁμως εἶναι ὁ Μονογενής. Διότι ὅλα τὰ δικά του εἶναι Ξεχωριστά, ὄχι μόνο τὰ τῆς θεότητος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας· διότι κανεὶς δὲν χρίσθηκε μὲ τέτοιο Πνεῦμα. Ἐὰν δὲ ὀνομάζει αὐτὸ «ἔλαιο», μὴ θαυμάσεις· διότι, σὰν προφήτης πού εἶναι, ὁμιλεῖ πρὸ αἰνιγματικά. Καὶ καλῶς τὸ ὀνόμασε, «ἀγαλλιάσεως», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι χαρίζει εὐφροσύνη. «Διότι ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη»²³. Ἄλλος δὲ εἶπε, «μὲ ἔλαιο καλλωπισμοῦ». Ὁ δὲ ἔβραϊὸς λέγει «Σασών», δηλαδὴ καλλωπισμοῦ, δόξας, στολισμοῦ. Ἐὰν δὲ τὸ ὀνομάσεις καὶ εὐφροσύνης, καὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθές. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἀκούοντας ρομφαία, δὲν ἐννοεῖς τόξα καὶ βέλη, ἀλλὰ τὴν ἐνέργεια αὐτοῦ πού κατόρθωσε αὐτά, πού προανέφερα, ἔτσι ἀκούοντας καὶ ἔλαιο, μὴ νομίζεις ἀπλῶς ἔλαιο, ἀλλὰ νὰ ἐννοεῖς τὴ χρίση. Καθόσον τὸ ἔλαιον ἦταν σύμβολο τοῦ Πνεύματος, καὶ συνεπῶς τὸ σπουδαιότερο καὶ τὸ ἀναγκαῖο ἦταν τὸ Πνεῦμα.

Ἐποὶ λοιπὸν τὸ ἔλαιο εἶναι σύμβολο τοῦ Πνεύματος, μὴ ἀμφιβάλλεις καθόλου νὰ ὀνομάζεις αὐτὸν Χριστό, καθόσον καὶ ὁ Ἄβραᾶμ ὀνομαζόταν Χριστός, καθὼς καὶ οἱ προφῆτες, ἀλλὰ δὲν χρίσθηκαν ὅλοι μὲ ἔλαιο· ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει· «Μὴ ἐγγίζετε τοὺς χριστοὺς μου καὶ μὴ σκέπτεσθε κακὰ γιὰ τοὺς προφῆτες μου»²⁴. Πότε δὲ χρίσθηκε ὁ Χριστός; Ὅταν κατέβηκε σ' αὐτόν ὑπὸ μορφὴν περιστερᾶς τὸ Πνεῦμα²⁵. Μετόχους δὲ ἐδῶ ὀνομάζει ὁλους τοὺς πνευματικούς, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ Ἰωάννης. «Ὅλοι ἐμεῖς λάβαμε ἀπὸ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ»²⁶, ἐνῶ γι' αὐτὸν λέγει· «Δὲν δίνει ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα μὲ μέτρο»²⁷. Καὶ πάλι, «Θ' ἀφήσω νὰ χυθεῖ χάρη ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου σὲ κάθε ἄνθρωπο»²⁸. Στὸ Χριστό ὁμως δὲν κατέβηκε μόνο

λόκληρον τὸ Πνεῦμα ἦλθε· διὸ καὶ ἔφησεν· «Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα».

10. «Σμύρα καὶ σιακτὴ καὶ κασσία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου». Ἄλλος, «Εἰς τὸν ἱματισμόν σου». Ἄλλος, «Πάντα τὰ
 5 ἱμάτιά σου». Τίνες μὲν οὖν φασὶ· τὸν τάφον αἰνίττεσθαι διὰ τούτων τὸν προφήτην, ἄλλοι δέ, τὸ ἐνηλλαγμένον τῆς χρίσεως δηλοῦν. Οὐ γὰρ ἐκ τούτων τῶν μύρων τὸ χρίσμα συνέκειται τὸ παλαιόν, ἀλλ' ἐξ ἑτέρων. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ἕτερος χρίσεως τρόποσ οὗτός ἐστι, τῇ διαφορᾷ τῶν ἁλῶν τὴν δια-
 10 φορὰν τῆς ἐνεργείας ἐδήλωσε. Τὸ δέ, «Ἀπὸ τῶν ἱματίων σου», δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τῆς χάριτος ἔγεμεν. Οὕτω γοῦν ἡ αἰμόρρους τοὺς τῶν αἱμάτων ἔπιησε κρουνοὺς, τοῦ κρασπέδου ἀφαμένη. Ἐἴτε δὲ τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο ἐκκληπιέον, οὐδεὶς κωλύει λόγος· ἀμρότερα γὰρ ἐμοὶ ἀποδεκτά. Ὡσ-
 15 περ οὖν (οὐδὲν γὰρ κωλύει πάλιν τὰ αὐτὰ λέγειν) ἰόζον καὶ ρομφαίαν ἀκούων, καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐκ αἰσθητῶς ἀκούεις, οὔτω μηδὲ σμύραν, μηδὲ κασσίαν ἀκούσας, αἰσθητῶς νοήσῃς, ἀλλὰ νοερώς. «Ἀπὸ θάρεων ἐλεφαντίνων, ἐξ ὧν εὐφρανάν σε θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου». Ἄλλος
 20 γησίν, «Ἀπὸ ραῶν ἐλεφαντίνων, ὅθεν εὐφρανάν σε, ἐν τῷ τιμᾶν σε». Ἄλλος, «Ἐν τοῖς ἐνδόξοις σου». Εἰπὼν ἂ κατώρθωσέ, λέγει καὶ τὴν ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ ἀκολουθήσασαν τιμῇ· ὅτι ἐν ραῶις μέλλει προσκυνεῖσθαι πολυτίμοις. Τὸ γὰρ παλαιὸν αὕτη μάλιστα ἢ ἕλη τιμία, καὶ περισπού-
 25 δαστος ἦν ἢ ἀπὸ τῶν ἐλεφαντίνων. Διὸ καὶ ἄλλος προφήτης ἔλεγεν· «Οὐαὶ οἱ καθεύδοτες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων». Καὶ δείκνυσιν πάλιν ὅτι τὸ κήρυγμα οὐκ ἰδιωτῶν ἀφεται μόνον,

99. Ἰω. 3, 34.

100. Ματθ. 9, 20.

101. Ἀμώς 6, 4.

μέρος από τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ὁλόκληρο τὸ Πνεῦμα ἦλθε· γι' αὐτὸ καὶ εἶπε· «Δὲν δίνει ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα μὲ μέτρο»⁹⁹.

10. «Ἄρωμα ἀπὸ σμύρνα καὶ σταχτόνερο καὶ κασσία ἐκπέμπεται ἀπὸ τὰ ἐνδύματά σου». Ἄλλος, «Στὰ ἐνδύματά σου». Ἄλλος, «Ὅλα τὰ ἐνδύματά σου». Μερικοὶ βέβαια ἰσχυρίζονται, ὅτι ὑπονοεῖ ὁ προφήτης μὲ αὐτὰ τὸν τάφο, ἄλλοι δὲ λέγουν, ὅτι φανερῶνει τὴ διαφορὰ τῆς χρίσεως. Διότι τὸ χρίσμα τὸ παλαιὸ δὲν ἀποτελοῦνταν ἀπὸ αὐτὰ τὰ μύρα, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλα. Καὶ διὰ νὰ μάθεις, ὅτι αὐτὸς εἶναι διαφορετικὸς τρόπος χρίσεως, μὲ τὴ διαφορὰ τῶν ὑλικῶν δῆλωσε τὴ διαφορὰ τῆς ἐνέργειας. Τὸ δέ, «Ἀπὸ τὰ ἐνδύματά σου», δείχνει, ὅτι καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ ἦταν γεμάτα ἀπὸ τὴ χάρη. Πράγματι ἔτσι ἀποξηράνθηκε τὸ αἷμα τῆς αἱμορροούσας, πού ἔτρεχε σάν βρῦση, μόλις ἄγγισε τὸ ἄκρο τοῦ ἐνδύματος τοῦ Κυρίου¹⁰⁰. Τίποτε δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ δεχθοῦμε εἴτε τὴ μιά, εἴτε τὴν ἄλλη· διότι ἐγὼ τίς ἀποδέχομαι καὶ τίς δυὸ. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν (διότι τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ἐπαναλαμβάνω τὰ ἴδια) ἀκούοντας τόξο καὶ ρομφαία καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, δὲν τὰ ἐννοεῖς σάν αἰσθητὰ πράγματα, ἔτσι ἀκούοντας τώρα σμύρνα καὶ κασσία, μὴ τὰ ἐννοήσεις μὲ αἰσθητὴ ἔννοια, ἀλλὰ μὲ πνευματικὴ. «Προερχόμενα ἀπὸ πύργους ἐλεφαντίνους, μὲ τὰ ὁποῖα σὲ γέμισαν ἀπὸ εὐφροσύνη θυγατέρες βασιλέων πού ἀποτελοῦν τὴν τιμητικὴ συνοδεία σου». Ἄλλος λέγει, «Ἀπὸ ναοὺς ἐλεφαντίνους, ἀπὸ ὅπου σὲ γέμισαν ἀπὸ εὐφροσύνη μὲ τὸ νὰ σὲ τιμοῦν». Ἄλλος, «Στὰ ἐνδοξά σου». Ἄφου ἀνέφερε ἐκεῖνα πού κατόρθωσε, λέγει, καὶ τὴν τιμὴ πού ἀκολούθησε ἀπὸ τὰ κατορθώματά του· καθόσον πρόκειται νὰ προσκυνεῖται σὲ ναοὺς πολυτίμους. Διότι τὴν παλιά ἐποχὴ αὐτὴ ἡ ὕλη ἦταν ἢ κατ' ἐξοχὴ πολυτιμὴ καὶ περιζήτητη, πού προερχόταν ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλος προφήτης ἔλεγε· «Ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνους πού κοιμοῦνται σὲ ἐλεφάντινα κρεβάτια»¹⁰¹. Καὶ δείχνει πάλι, ὅτι τὸ κήρυγμα δὲν θὰ προσελκύσει μόνο

ἀλλὰ καὶ βασιλείας ὑποτάζει, καὶ ἀναστήσουσιν αὐτῷ οἴκους πολυτίμους. Ταῦτα ἤδη ὁρᾶται ἐπὶ τῶν πραγμάτων γινόμενα.

Βουλόμενος γὰρ ὁ προφήτης δεῖξαι τοῦ κηρύγματος τὴν ἰσχύν, λέγει πῶς εἶλε, πῶς ἐχειρώσατο γυναῖκας, ἄνδρους, 5 ἰδιώτας, πλουσίους, αὐτοὺς τοὺς τὰ διαδήματα περικειμένους, καὶ τὰς συνοικούσας αὐτοῖς, ὡς πανταχοῦ ναοὺς ἐγείρειν τῷ Θεῷ. Εἶτα ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τοῦτον ἐξέβη τὸν λόγον, πλατύτερον αὐτὸν ὑφαίνει, τοὺς θεραπευτὰς αὐτοῦ καὶ ἰκέτους ὑπογράφων. Καὶ πῶς λαοὶ ὑπέπεσον δεικνύς, πῶς τῆς καρ- 10 δίας αὐτῶν ἤγραιο, πῶς τῶν ἐχθρῶν περιεργένετο, πῶς ἡ δεξιὰ αὐτοῦ κατευώδωσεν αὐτῷ, πῶς ἀλήθειαν καὶ προαίτια καὶ δικαιοσύνην κατεφύτευσε· καὶ πάλιν μεταφορικῶς κέχρηται τῷ λόγῳ, ὥσπερ ἐν εἰκόνι τὴν Ἐκκλησίαν ὑπογράφων, καὶ ἄπερ μετὰ ταῦτα οἱ ἀπόστολοι εἰρήκασι, ὁ μὲν λέγων 15 «Ἡμοσάμην ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνήν» παραιοῖσιν αὐτῷ Χριστῷ, ὁ δέ, «Ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν», ὁ δέ, «Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμον τῷ υἱῷ αὐτοῦ», ταῦτα καὶ οὗτος προαναφωνεῖ, τὴν νύμφην εἰσάγων ὁμοῦ καὶ βασιλίδα διὸ φησι, «Παρέστη 20 ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου». Ἄλλος, «Ἐστηλώθη, τιντέσι, θεβαίως ἔσθη, ἀκινήτως ἔσθη, ὅπερ ὁ Χριστὸς ἀλλαγῶ φησι, ὅτι «Πύλαι ἄδου οὐ καιοχύσουσιν αὐτῆς».

Εἶδες τιμῆς ὑπερβολήν; εἶδες ὄγκον ἀξιώματος; τὴν πεπαιτημένην, τὴν κάτω συρομένην εἰς ὅσον ὕψος ἀνήγαγεν, 25 ὅσπερ αὐτῷ παραιοῖσιν; ἔγνωσ, ἡ αἰχμαλώτις, ἡ ἀπηλλοτριωμένη, ἡ πόρνη, ἡ ἐναγής, εἰς ὅσον ἀνέβη ἀξίωμα; Μετὰ τῶν λειτουργικῶν παρεστήκαε δυνάμεων. Ὁ μὲν γὰρ Υἱός, ἅτε

102. Β' Κορ. 11, 2

103. Ἰω. 3, 29.

104. Ματθ. 22, 2.

105. Ματθ. 16, 18.

ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ θὰ ὑποτάξει καὶ βασιλεῖες καὶ θὰ ἀνοικοδομήσουν γι' αὐτὸ οἴκους πολυτίμους. Αὐτὰ ἤδη τὰ βλέπετε νὰ γίνονται πραγματικότητα.

Θέλοντας λοιπὸν ὁ προφήτης νὰ δείξει τοῦ κηρύγματος τὴ δύναμη λέγει πῶς κατέκτησε, πῶς ὑπέταξε γυναῖκες, ἄνδρες, ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους, πλουσίους, αὐτοὺς ποὺ φοροῦν τὰ βασιλικά στέμματα, καὶ αὐτὲς ποὺ συνοικοῦν μαζί τους, ὥστε παντοῦ νὰ ἀνεγείρουν ναοὺς στὸ Θεό. Ἐπειτα, ἐπειδὴ πλέον ἔφθασε σ' αὐτὸ τὸ θέμα, τὸ ἀναπτύσσει πλατύτερα, περιγράφοντας αὐτοὺς ποὺ τὸν λατρεύουν καὶ τὸν ἱκετεύουν. Καὶ δείχνει πῶς λαοὶ ὑποτάγηκαν σ' αὐτόν, πῶς συγκίνησε τὴν καρδιά αὐτῶν, πῶς ὑπερίσχυσε τῶν ἐχθρῶν του, πῶς ἢ δεξιὰ αὐτοῦ τὸν κατευόδωνε, πῶς φύτεψε στὸν κόσμον ἀλήθεια, πραότητα καὶ δικαιοσύνη· καὶ πάλι ὁμιλεῖ μεταφορικά, περιγράφοντας τὴν ἐκκλησία σὰν εἰκόνα καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἀργότερα εἶπαν οἱ ἀπόστολοι, λέγοντας ὁ μὲν ἓνας, «Σὰς ἀρραβώνιασα μὲ ἓνα ἄνδρα, γιὰ νὰ σὰς παρουσιάσω στὸ Χριστὸ σὰν παρθένα ἀγνή»¹⁰², ὁ ἄλλος, «Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴ νύμφη, εἶναι νυμφίος»¹⁰³, ὁ δὲ ἄλλος, «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μοιάζει μὲ βασιλιά, ποὺ ἔκαμε γάμον στὸν υἱό του»¹⁰⁴, αὐτὰ καὶ αὐτὸς προλέγει, μιλώντας γιὰ τὴ νύμφη ποὺ εἶναι συγχρόνως καὶ βασίλισσα· γι' αὐτὸ λέγει, «παραστάθηκε ἡ βασίλισσα στὰ δεξιὰ σου». Ἄλλος λέγει, «στηλώθηκε», δηλαδὴ στάθηκε ἀκλόνητη, στάθηκε ἀμετακίνητη, πράγμα ποὺ ὁ Χριστὸς λέγει σὲ ἄλλη περίπτωση, ὅτι «Πύλες τοῦ ἁῶν δὲν θὰ ὑπερισχύσουν αὐτῆς»¹⁰⁵.

Εἶδες ὑπερβολικὴ τιμὴ; εἶδες μέγεθος ἀξιώματος; τὴν περιφρονημένη, αὐτὴ ποὺ συρόταν κάτω, σὲ ποιοῦ ὕψος τὴν ἀνέβασε, ὥστε νὰ στέκεται δίπλα του; Σκέφθηκες σὲ ποιοῦ ἀξίωμα ἀνέβηκε ἢ αἰχμάλωτη, ἢ ἀποξενωμένη, ἢ πόρνη, ἢ ἀμαρτωλὴ; Στάθηκε πλησίον του μαζί μὲ τίς λειτουργικὲς δυνάμεις. Διότι ὁ μὲν Υἱός, ἐπειδὴ εἶναι ἰσότημος μὲ τὸν Πατέρα, κάθεται στὰ δεξιὰ, ἐνῶ αὐτὴ στέκε-

ὁμότιμος ὢν, ἐκ δεξιῶν κάθηται, αὐτὴ δὲ ἔσθηκεν. Εἰ γὰρ
καὶ βασίλισσά ἐστιν, ἀλλὰ κτιστῆς οὐσίας ἐστί. Πῶς οὖν ὁ
Παῦλός φησι, «Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπου-
ρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»: Ἄλλὰ πρόσεχε τῇ ἀκριθείᾳ. Οὐχ
5 ἀπλῶς εἶπε, «Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν», ἀλλ', «Ἐν Χρι-
στῷ», τοιτέστι, διὰ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ κεφαλὴ ἡμῶν ἄ-
νω, φησὶν, ἐστίν, ἡμεῖς δὲ σῶμα, τῆς κεφαλῆς ἄνω καθημέ-
νης, καὶ ἡμεῖς τῆς τιμῆς μετέχομεν, εἰ καὶ ἐσθήκαμεν. «Ἐν
ἱματισμῷ διαχρῶσθαι περιβεβλημένη, πεποικιλμένη». Ἄλλος,
10 «Ἐν διαδήματι χρυσοῦ ἐκ Σουφείρου». Ὡσπερ ἐπὶ τοῦ βασιλέ-
ως οὐ τόξα καὶ βέλη νοοῦμεν, οὕτω μηδὲ ἐπὶ τῆς νέμφης
ἱμάτια νόει, ἀλλὰ διὰ τῶν αἰσθητῶν θεοπροπῆ νοήματα ἐκ-
λάμβανε. Ἰνα γὰρ μηδὲν τι τοιοῦτόν τις ὑποπιεύσῃ, ἐπήγαγε
λέγων· «Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν».
15 Καὶ μὴν τὰ ἱμάτια μάλιστα πάντων ἔξωθεν, καὶ χάριν τῶν
ὀρωμένων ἐστίν, ἀλλ' ὅταν ἡ σωματικά, ὅταν δὲ περὶ πνευ-
ματικῶν ὁ λόγος ἦ, ἔνδον στρέφει τὸ ὄμμα τῆς διανοίας.

Τοῦτο τὸ ἱμάτιον ὁ βασιλεὺς ὕψηγε, καὶ ἐνέδυσεν αὐτὴν
διὰ τοῦ βαπτίσματος. «Ὅσων» γάρ, φησὶν, «εἰς Χριστὸν ἐβα-
20 πτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε». Πρὸ γὰρ τούτου γυμνὴ ἦν
καὶ ἀσχημοנוῦσα, προκειμένη πᾶσι τοῖς παραπορευομένοις ὁ-
δόν, ἀφ' οὗ δὲ τὸ ἱμάτιον ἐνεδύσατο τοῦτο, πρὸς τὸ ὕψος ἀνη-
γέχθη ἐκεῖνο, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν σιάσεως ἠξιώθη. Καλῶς
δὲ αὐτὸ καὶ ποικίλον φησὶν. Οὐ γὰρ μονοειδὲς τὸ ἱμάτιον.
25 Οὐ γὰρ ἐκ χάριτός ἐστι σωθῆναι μόνον, ἀλλὰ χρεῖα καὶ πί-
στειως, καὶ μετὰ τὴν πίστιν καὶ ἀρετῆς. Ἄλλὰ νῦν οὐ περὶ

106. Ἐφ. 2, 6.

107. Γαλ. 3, 27.

ται πλησίον του. Διότι, μολονότι εἶναι βασίλισσα, ὅμως εἶναι κτιστῆς οὐσίας. Πῶς λοιπόν ὁ Παῦλος λέγει, «Μᾶς ἀνέστησε μαζί καὶ μᾶς ἔβαλε νὰ καθήσουμε μαζί στὰ ἐπουράνια διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁶⁶; Ἄλλὰ πρόσεχε τὴν ἀκρίβεια τῶν λόγων του. Δὲν εἶπε ἀπλῶς, «Μᾶς συνανέστησε καὶ μᾶς ἔβαλε νὰ καθήσουμε μαζί», ἀλλ' «Ἐν Χριστῷ», δηλαδὴ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Διότι, ἐπειδὴ, λέγει, ἡ κεφαλὴ μας βρίσκεται ἄνω, ἡμεῖς δὲ εἴμαστε σῶμα, ἐφόσον ἡ κεφαλὴ κάθεται στὰ ἐπουράνια, καὶ ἐμεῖς μετέχομε τῆς τιμῆς, σὰν νὰ στεκόμαστε ἐκεῖ «φορώντας ἐνδύματα διάχρυσα καὶ πολυποίκιλα». Ἄλλος, «Μὲ στέμμα χρυσὸ ἀπὸ τὴ Σουφεῖρ». Ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τοῦ βασιλιᾶ δὲν ἐννοοῦμε τόξα καὶ βέλη, ἔτσι οὔτε καὶ στὴν περίπτωση ἐδῶ τῆς νύμφης νὰ μὴ ἐννοεῖς ἐνδύματα, ἀλλὰ μὲ τὰ αἰσθητὰ αὐτὰ νὰ βάζεις στὸ νοῦ σου θεοπρεπεῖς σκέψεις. Γιὰ νὰ μὴ ὑποπτευθεῖ δηλαδὴ κανεὶς κάτι παρόμοιο, πρόσθεσε τὰ ἐξῆς· «Ἡ δόξα τῆς θυγατέρας τοῦ βασιλιᾶ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον τῶν ἀρετῶν της». Καὶ βέβαια τὰ ἐνδύματα κυρίως εἶναι ἔξω ἀπὸ ὅλα καὶ προκαλοῦν εὐχαρίστηση σ' ἐκείνους πού τὰ βλέπουν, ἀλλ' ὅταν εἶναι σωματικά, ὅταν ὅμως ὁ λόγος γίνεται γιὰ πνευματικά, στρέφε τὸ βλέμμα τῆς διάνοιάς σου στὸν ἐσωτερικὸ κόσμον.

Αὐτὸ τὸ ἔνδυμα τὸ ὕφανε ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν ἔντυσε μὲ τὸ βάπτισμα. Διότι λέγει, «Ὅσοι βαπτισθήκατε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ντυθήκατε τὸ Χριστό»¹⁶⁷. Διότι πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἦταν γυμνὴ καὶ ἔκαμνε ἀσχημοσύνες, βρισκόταν δὲ στὴ διάθεση ὄλων ἐκείνων πού βάδιζαν μαζί της τὴν ὁδὸ, ἀπὸ τότε ὅμως πού ντύθηκε αὐτὸ τὸ ἔνδυμα, ἀνέβηκε πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο καὶ ἀξιώθηκε νὰ σταθεῖ στὰ δεξιὰ του. Καλῶς δὲ τὸ ὀνομάζει αὐτὸ καὶ πολυποίκιλον. Καθόσον δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ ἔνδυμα ἀπλό. Διότι δὲν εἶναι δυνατό νὰ σωθεῖ κανεὶς μόνο μὲ τὴ χάρη, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ πίστη καὶ μετὰ τὴν πίστη καὶ ἀρετὴ. Ἄλλὰ τώρα ὁ λόγος δὲν

ἱματίων ὁ λόγος. Οὐδὲ γὰρ τῷ Πνεύματι τοσαύτη σπουδὴ ἦν,
 ὥστε ἱμάτια γυναικὸς διαγράφειν χρυσῶ. **Εἰ** γὰρ ταῖς καλλω-
 πιζομέναις γυναιξίν ὁ Ἥσαϊας ἐγκαλεῖ, καὶ πανταχοῦ τὰ
 τῆς τροφῆς ἐκθέβληται, πῶς ἂν ἐνιαῦθα ἐπήνεσε γυναῖκα
 5 καλλωπιζομένην; «**Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον**
 τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ
 πατρὸς σου. Καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου».
 «**Ἄλλος ἠγόϊν, «Ἰνα ἐπιθυμήσῃ». «Ὅτι αὐτὸς ἐστὶ Κυριὸς**
 σου». «**Ἄλλος, «Αὐτὸς γὰρ Κύριός σου». «Καὶ προσκυνήσουσιν**
 10 αὐτῷ». «**Ἄλλος, «Καὶ προσκύνει αὐτῷ». «Καὶ θυγάτηρ Τύ-**
 ρου ἐν δώροισι». «**Ἄλλος, «Ἡ δὲ θυγάτηρ κρατιαῖα δῶρα οἴ-**
 σεω». «**Τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύσουσιν οἱ πλοῖοισι τοῦ λαοῦ».**

11. Ὅρας πῶς οὐδὲν αἰσθητόν; πῶς οὐδὲν σωματικό.
 ἀλλὰ πάντα νοερά; Πῶς γὰρ ἡ τύμφη θυγάτηρ τοῦ αὐτοῦ ἐ-
 15 σι; πῶς δὲ ἡ θυγάτηρ τύμφη; Ἐπὶ μὲν τῶν σωματικῶν
 οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλ' ἕτερον τοῦτο, καὶ ἕτερον ἐκεῖνο, ἐπὶ δὲ τοῦ
 Θεοῦ ἀμφοτέρω ἐστι. Αὐτὸς γὰρ αὐτὴν ἀνεγέννησε διὰ τοῦ
 βαπτίσματος, αὐτὸς αὐτὴν ἡρώσατο. «**Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ**
 ἴδε». Δύο αὐτῇ παρέσχε, καὶ διδασκαλίαν τὴν διὰ τῶν ρη-
 20 μάτων, καὶ ὄψιν τὴν διὰ τῶν θαυμάτων, καὶ τὴν διὰ τῆς πί-
 στευως καὶ τὰ μὲν ἔδωκεν, τὰ δὲ ἐπηγγείλατο. «**Ἀκουσον τοί-**
 νη τῶν ρημάτων τῶν ἐμῶν, ἴδε μου τὰ θαύματα καὶ τὰ ἔρ-
 γα, καὶ ἀρέχου τῶν παραινέσεων. Καὶ ὄρα ποῖον παράγγελμα
 ποιεῖται πρότερον. «**Ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου**
 25 τοῦ πατρὸς σου». Ἐπειδὴ γὰρ ἐξ ἐθνῶν αὐτὴν ἡρώσατο, τοῦ-
 το αὐτῇ πρότερον παραγγέλλει, ἀποξῦσαι τὴν συνήθειαν ἐκεί-
 νην, ἀποσιῆσαι τῆς μνήμης, ἐκβαλεῖν αὐτὰ τῆς διανοίας, μὴ
 μόνον αὐτὰ φυγεῖν, ἀλλὰ μηδὲ μεμνηῖσθαι αὐτῶν παραινῶν.
 «**Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου».**

εἶναι γιά τὰ ἐνδύματα. Διότι δὲν ἐνδιαφερόταν τόσο πολὺ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὥστε νὰ περιγράψει χρυσὰ ἐνδύματα γυναίκας. Διότι ἐάν ὁ Ἡσαΐας κατηγορεῖ τίς γυναῖκες πού καλλωπίζονται¹⁹⁸ καὶ παντοῦ καταδικάζεται ἡ ἀπολαυστικὴ ζωὴ, πῶς θὰ ἦταν δυνατό ἐδῶ νὰ ἐπαινέσει γυναῖκα καλλωπιζόμενη; «Ἄκουσε, θυγατέρα, καὶ δὲς καὶ κλίνει τὸ αὐτί σου καὶ λησμόνησε τὸ λαὸ σου καὶ τὸν οἶκο τοῦ πατέρα σου. Καὶ θὰ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τὸ κάλλος σου». Ἄλλος λέγει, «Γιὰ νὰ ἐπιθυμήσει». «Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριός σου». Ἄλλος, «Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριός σου». «Καὶ θὰ προσκυνήσουν αὐτόν». Ἄλλος, «Καὶ προσκύνα αὐτόν». Καὶ ἡ θυγατέρα τῆς Τύρου μὲ δῶρα». Ἄλλος, «Ἡ δὲ ἰσχυρὴ θυγατέρα θὰ προσφέρει δῶρα». «Τὸ πρόσωπό σου θὰ ἰκετεύουν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ».

11. Βλέπεις πῶς τίποτε δὲν εἶναι αἰσθητό; πῶς τίποτε δὲν εἶναι σωματικὸ, ἀλλ' ὅλα εἶναι πνευματικά; Διότι πῶς ἡ νύμφη εἶναι θυγατέρα Αὐτοῦ; πῶς δὲ ἡ θυγατέρα νύμφη; Στὰ μὲν σωματικὰ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατό, ἀλλ' ἄλλο εἶναι αὐτὸ καὶ ἄλλο ἐκεῖνο, στὴν περίπτωσι δμως τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατὰ καὶ τὰ δυό. Διότι ὁ ἴδιος ἀναγέννησε αὐτὴ μὲ τὸ βάπτισμα, ὁ ἴδιος καὶ νυμφεύθηκε αὐτή. «Ἄκουσε, θυγατέρα, καὶ πρόσεξε». Δυὸ πράγματα χάρισε σ' αὐτή, καὶ διδασκαλία μὲ λόγια, καὶ θέαμα μὲ τὰ θαύματα καὶ τὴν πίστη· καὶ ἄλλα μὲν τὰ ἔδωσε, ἄλλα δὲ τὰ ὑποσχέθηκε. Ἄκουσε λοιπὸν τὰ λόγια μου, πρόσεξε τὰ θαύματα καὶ τὰ ἔργα μου καὶ κράτησε καλὰ τίς συμβουλές μου. Καὶ πρόσεχε ποιὸ παράγγελμα δίνει πρῶτα. «Λησμόνησε τὸ λαὸ σου καὶ τὸν οἶκο τοῦ πατέρα σου». Ἐπειδὴ δηλαδὴ νυμφεύθηκε αὐτὴ ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, αὐτὸ πρῶτα τῆς παραγγέλλει, νὰ ἐξαλείψει τὴ συνήθεια ἐκείνη, νὰ τὴν ξεχάσει, νὰ τὴ βγάλει ἀπὸ τὴν σκέψη της, ὄχι μόνο ν' ἀποφεύγει αὐτά, ἀλλὰ συμβουλεύει οὔτε νὰ τὰ θυμᾶται αὐτά. «Καὶ ξέχασε τὸ λαὸ σου καὶ τὸν οἶκο τοῦ πατέρα σου». Ὅταν δὲ λέγει καὶ λαὸ καὶ οἶκο, ἐννοεῖ ὅλα ὅσα

“Όταν δὲ εἶπῃ καὶ λαὸν καὶ οἶκον, πάντα τὰ ἐκεῖ πρατιόμενα λέγει παρ’ αὐτῶν, καὶ βίον καὶ δόγματα.

«Καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου». Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ σωματικοῦ κάλλους ὁ λόγος· ἄν γὰρ ταῦτα ποιήσης, τότε ἔσῃ καλὴ, τότε ὁ βασιλεὺς ἐπιθυμήσει τοῦ κάλλους. Καὶ μὴν σωματικὸν κάλλος ταῦτα οὐκ ἐργάζεται. Καὶ γὰρ ἐν ἀπίστοις ὑφῶμεν κάλλος σωματικόν, καὶ γυναικας εὐμόρφους Ἑλληνίδας οὖσας. Ἄλλ’ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ περὶ σωματικοῦ κάλλους ὁ λόγος, ἐκ τῆς ὑπακοῆς αὐτοῦ συνίστασθαι τοῦτο γήσιν. ἢ ὑπακοὴ δὲ οὐ τὸ σωματικὸν κάλλος συνίστησιν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν. «Ἐὰν γὰρ ταῦτα ποιήσης», φησί, «τότε ἔσῃ καλὴ, τότε ἐπέραστος τῷ νυμφίῳ. «Ὅτι αὐτός σου ἐστι κύριος». Ἴδου ὁ πατήρ καὶ νυμφίος καὶ δεσπότης ἀνεφάρτη. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέιαζεν ἀποσιῆναι πατρῶν, ἐπιλαθέσθαι λατῶν, ἐκβαλεῖν τὴν συνήθειαν, δείκνυσι τῶν ἐπιταγμάτων τὸ δικαίωμα μέγιστον ὄν, καὶ πολλὴν οὖσαν τὴν ἀκοιουθήτιαν τοῦ λόγου, καὶ ὀφείλον τοῦτο γενέσθαι. Εἰ γὰρ καὶ πατήρ σου αὐτός, καὶ νυμφίος αὐτός καὶ κύριος αὐτός, δίκαιον ἂν εἶη πάντων ἐκείνων ἀποσιῶσαν, τούτῳ ἑαυτὴν ἀναθεῖναι. Καὶ οὐκ εἶπερ, ὅτι αὐός σου ἐστι πατήρ, ἀλλ’ «Ὅτι αὐτός σου ἐστι κύριος», ἵνα τούτῳ μάλιστα αὐτῆς καθίκηται· ὅτι καὶ ὁ κύριος καὶ δεσπότης καὶ πατήρ σου εἴλετο γενέσθαι καὶ νυμφίος· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸ τὸ γενέσθαι κύριον πολλῆς κηδεμονίας ἐστὶ καὶ ἡ κληρονομίας, τὸ τὴν δαιμόνων δούλην καὶ ὑπὸ τῆς πλάνης πατουμένην, ταύτην ἐλέσθαι ἑαυτῷ. Οὐ μόνον δὲ δούλην, ἀλλὰ καὶ θυγατέρα καὶ νύμφην ἐποίησεν.

«Ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου». Οὐ γὰρ πρὸς ἀλλότριόν τινα ἔρχῃ, ἀλλὰ πρὸς τὸν ποιήσαντά σε, καὶ πάντων ἐκείνων οικειότερον, καὶ κηδόμενόν σου καὶ φρον-

γίνονται ἐκεῖ ἀπὸ αὐτοὺς, καὶ τὸν τρόπο ζωῆς, καὶ τὰ δόγματά τους.

«Καὶ θὰ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τὸ κάλλος σου». Βλέπεις ὅτι ὁ λόγος δὲν εἶναι γιὰ τὸ σωματικὸ κάλλος· διότι, ἂν τὰ κάνεις αὐτά, τότε θὰ γίνεις καλή, τότε ὁ βασιλεὺς θὰ ἐπιθυμήσει τὸ κάλλος σου. Καὶ ὅμως τὸ σωματικὸ κάλλος δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐπιτύχει αὐτό. Καθόσον καὶ μεταξὺ τῶν ἀπίστων βλέπουμε κάλλος σωματικὸ καὶ γυναῖκες ὁμορφες πού εἶναι εἰδωλολάτρισσες. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ὁ λόγος δὲν εἶναι γιὰ τὸ σωματικὸ κάλλος, λέγει ὅτι αὐτὸ καθορίζεται ἀπὸ τὴν ὑπακοή αὐτοῦ, ἢ δὲ ὑπακοή δὲν συνιστᾷ τὸ σωματικὸ κάλλος, ἀλλὰ τὸ ψυχικὸ. Διότι, λέγει, ἂν τὰ κάμεις αὐτά, τότε θὰ γίνεις καλή, τότε θ' ἀρέσεις στὸ νυμφίο. «Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριός σου». Νὰ ὁ Πατέρας ἔγινε καὶ νυμφίος καὶ Κύριος. Διότι, ἐπειδὴ διέταξε αὐτὴ νὰ ἐγκαταλείψει τὸν πατρικὸ οἶκο τῆς, νὰ ξεχάσει τὸ λαὸ τῆς, ν' ἀποβάλλει τὴ συνήθειά τῆς, δείχνει ὅτι εἶναι πολὺ μεγάλον τὸ δικαίωμά του· νὰ δίνει ἐντολὰς καὶ μεγάλη ἢ συνέπεια τοῦ λόγου του, καὶ πρέπει αὐτὸ νὰ γίνει. Διότι, ἂν ὁ ἴδιος εἶναι καὶ Πατέρας σου καὶ νυμφίος καὶ Κύριός σου, δίκιο θὰ ἦταν, ἀφοῦ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα, νὰ ἀφοσιωθεῖ σ' αὐτὸν. Καὶ δὲν εἶπε, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Πατέρας σου, ἀλλ' «Ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριός σου», ὥστε μὲ αὐτὸ πρὸ πάντων νὰ τὴ συγκινήσει· διότι καὶ ὁ Κύριός σου καὶ ὁ Δεσπότης σου καὶ ὁ Πατέρας σου θέλησε νὰ γίνει καὶ νυμφίος· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸ τὸ νὰ γίνει κύριος εἶναι δεῖγμα πολλῆς κηδεμονίας καὶ φιλανθρωπίας, τὸ νὰ προτιμήσει δηλαδὴ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἐκείνη πού ἦταν δούλη τῶν δαιμόνων καὶ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῆς πλάνης. Καὶ δὲν τὴν ἔκαμε μόνον δούλη του, ἀλλὰ καὶ θυγατέρα καὶ νύμφη.

«Λησμόνησε τὸ λαὸ σου καὶ τὸν οἶκο τοῦ Πατέρα σου». Καθόσον δὲν ἔρχεσαι πρὸς κάποιον Ἕξνο, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνον πού σέ δημιούργησε καὶ εἶναι πιὸ οἰκείος ἀπὸ ὁ-

λους εκείνους, καί πού ἐνδιαφέρεται καί φροντίζει γιά σένα. Διότι αὐτός εἶναι Κύριός σου καί Πατέρας σου καί ὅλα αὐτός σοῦ τὰ ἔδωσε. «Καί θά προσκυνήσουν αὐτόν. Καί ἡ θυγατέρα τῆς Τύρου μέ δῶρα». Ποιά ἡ σχέση αὐτῶν πρὸς τὰ προηγούμενα; Εἶναι ἡ πιὸ ἀρίστη διότι αὐτὸ εἶναι πάρα πολύ μεγάλο εἶδος προτροπῆς. Ἔλα, λέγει, κοντὰ σ' αὐτόν καθόσον εἶναι μεγάλη ἡ δύναμή του καί ὅλοι θά ὑπακούσουν σ' αὐτόν. Καί ἀποφεύγοντας ὁ προφήτης ν' ἀναφέρει τὴν οἰκουμένη, ἀναφέρει τὴ γειτονικὴ πόλη, πού ἦταν τότε κυριευμένη ἀπὸ τὴν ἀσέβεια, τὴν ἀκρόπολη τοῦ διαβόλου, πού ἦταν φημισμένη γιά τὴν πολυτέλειά της, ὑπαινισσόμενος ἀπὸ τὸ ἐπὶ μέρους τὸ σύνολο. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἔτσι ὀνόμασε καί ὅλη τὴν ἀσέβεια καί τὴν ἀσωτία διότι γνωρίζει ἡ Γραφή νὰ χαρακτηρίζει τὸν τρόπο ζωῆς ἀπὸ τίς πόλεις, ὅπως ὅταν λέγει· «Ἀκοῦστε λόγο Κυρίου, ἄρχοντες τῶν Σοδόμων· ἀκοῦστε μέ προσοχὴ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ σας, λαὸς τῆς Γομόρρας»¹⁰⁹. Καί βέβαια οἱ λόγοι του ἀπευθύνονταν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ', ἐπειδὴ ἔπρατταν τὰ ἔργα τῶν Σοδόμων, ὀνομάζει αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν Σοδόμων.

Καί γιατί θαυμάζεις, ἂν ἀπὸ τὴν πατρίδα ὀνομάζει αὐτοὺς ἔτσι, ἀφοῦ βέβαια καί τέτοιους πατέρες τοὺς ἀποδίδει, λέγοντας, «Ὁ πατέρας σου ὁ Ἄμορραῖος καί ἡ μητέρα σου ἡ Χετταία»¹¹⁰; Καί οὔτε ἐδῶ σταματᾷ τὴν κατηγορία, ἀλλὰ μεταφέρει τὸ λόγο καί στὰ θηρία, λέγοντας στὴ μὲν Καινὴ Διαθήκη αὐτό· «Φίδια πού εἶστε γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν»¹¹¹· καί πάλι στὴν Παλαιὰ Διαθήκη λέγει, «Αὐγὰ ἀσπίδων ἐπώασαν καί ἔσπασαν, καί ὑφαίνουν ἰστό ἀράχνης»¹¹². Καί ἄλλοῦ λέγει· «Δὲν εἶστε σεῖς γιά μένα ὅπως τὰ τέκνα τῶν Αἰθιοπῶν;»¹¹³. Ἔτσι λοιπὸν καί ἐδῶ ὀνόμασε Τυρίους ἐκείνους πού ἐζῆσαν μέσα στὴν ἀσέβεια καί τὴν ἀσέλγεια. Ἀλλὰ καί σ' αὐτούς, λέγει, θά ἐπιβάλω τὴ δύναμή μου καί θά τοὺς ἐξουσιάσω, καί ἔτσι θά τοὺς ἐξουσιάσω, ὥστε καί νὰ προσκυνοῦν, καί ὄχι ἀπλῶς νὰ

- εἶδος λατρείας ἐπί, καὶ τῆς μεθ' ὑπερβολῆς ὑπακοῆς σημεῖον.
 «Τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ». Τί
 ἐστὶ, «Λιτανεύσουσιν»; Τιμήσουσι, δοξάσουσιν οἱ μεγάλοι καὶ
 ὑψηλοὶ γέν. Καὶ γὰρ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο γίνεται τοὺς ἐν
 5 ἀρετῇ ζῶντας τιμῶσι, θεραπεύουσιν ἅπαντες. καὶ πλοῦτον καὶ
 ἀξιόμασιν ὧσι κομῶντες. Πάσης γὰρ εὐπορίας μείζων ἀρετῇ.
 Καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὁρᾷτε παρὰ πάντων τιμωμένην. Καὶ
 καλῶς εἶπε, «Τὸ πρόσωπόν σου», τοιτέστι, τὴν δόξαν σου,
 τὸ κάλλος σου, τὴν εὐμορφίαν σου.
- 10 12. Εἶτα ἐπειδὴ τοῦ προσώπου ἐμνήσθη, καὶ ἱματίων, καὶ
 κάλλους, ἵνα μὴ τις τῶν παχύτερων αἰσθητῶν τι νοήσῃ, ἐπή-
 γαγε λέγων, «Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔ-
 σωθεν». Πρὸς τὴν διάνοιαν εἰσελθε, φησί, τὸ κάλλος κατε-
 μάθανε τῆς ψυχῆς· περὶ ἐκείνων διαλέγομαί σοι, καὶ ἱμα-
 15 τιμῶν εἶπω, καὶ κάλλος εἶπω, καὶ χρυσίον εἶπω, καὶ κρό-
 σους, καὶ διάχρυσά εἶπω, καὶ ὀτιοῦν τοιοῦτον ἕτερον, περὶ
 διανοίας ὁ λόγος, περὶ ψυχῆς ἡ διδασκαλία, περὶ ἀρετῆς τὸ
 λεγόμενον, περὶ τῆς ἔνδον δόξης. Διὰ δὲ τοῦτο πάλιν θαυ-
 ρούντως ἐπὶ τὰς σωματικὰς εἰκόνας ἄγει τὸν λόγον, ἅπαξ
 20 διορθωσάμενος τὸν παχὺν ἀκροατὴν τοῖς εἰρημένοις. «Ἐν
 κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη, πεποικιλιμένη». Ἄλλος,
 «Διὰ σπαστηκίμων χρυσοῦν ἠμψισμένη ποικίλων· πάλιν τῇ
 ὀνόματι τοῦ χρυσοῦ τὴν ἀρετὴν καλέσας. Οὕτω καὶ Παῦλός
 φησι «Ἐἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσόν,
 25 ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, κρότον, καλάμι», τὴν ἀρετὴν
 καὶ τὴν κακίαν ταῖς προσηγορίαις τῶν ὕλων τοῦτων ἡμῖν πα-
 ρισιάς. Ἴνα γὰρ μὴ ταῦτα νομίσης τὸ ἔσωθεν κείμενον, οὐκ

114. Ἀπαρχὴ ἦτο ἡ προσφορά ἀπὸ ναοῦ τῶν πρώτων καρπῶν τῆς συγκομιδῆς.

115. Α' Κορ. 3, 12.

προσκύνοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρουν δῶρα καὶ ἀπαρχές¹⁴⁴, πράγμα πού εἶναι μέγιστο εἶδος λατρείας καὶ ἀπόδειξη ὑπερβολικῆς ὑπακοῆς «Τὸ πρόσωπό σου θὰ λιτανεύσουν οἱ πλοῦσιοι τοῦ λαοῦ». Τί σημαίνει, «θὰ λιτανεύσουν»; Θὰ τιμήσουν, θὰ δοξάσουν αὐτοὶ πού τώρα εἶναι μεγάλοι καὶ κατέχουν ὑψηλὰ ἀξιώματα. Καθόσον καὶ στὴν ἐκκλησία αὐτὸ γίνεται, ἐκείνους πού εἶναι ἐνάρετοι τοὺς τιμοῦν καὶ τοὺς σέβονται ὅλοι, εἴτε εἶναι πλοῦσιοι καὶ κατέχουν ἀξιώματα. Διότι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλη εὐτυχὴ κατάσταση. Καὶ τὴν Ἐκκλησία βλέπετε νὰ τιμᾶται ἀπὸ ὅλους. Καὶ καλὰ εἶπε, «Τὸ πρόσωπό σου», δηλαδή, τὴ δόξα σου, τὸ κάλλος σου, τὴν ὀμορφιά σου.

12. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἔκαμε λόγο γιὰ τὸ πρόσωπο, τὰ ἐνδύματα καὶ τὸ κάλλος, γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖ κανεὶς ἀπὸ τοὺς πνευματικὰ κατωτέρους κάτι τὸ αἰσθητό, πρόσθεσε τὸ ἐξῆς: «Ὁλη ἡ δόξα τῆς θυγατέρας τοῦ βασιλιᾶ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον τῆς». Προχώρησε, λέγει, πρὸς τὸν κόσμον τῆς διανοίας, μελέτησε τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς: γιὰ ἐκεῖνα σοῦ ὀμιλῶ, εἴτε ἀναφέρω ἐνδύματα, εἴτε κάλλος, εἴτε χρυσὰ κοσμήματα, εἴτε κρόσσια, εἴτε χρυσοῦφαντα, εἴτε ὅ,τιδῆποτε ἄλλο παρόμοιο, ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὰ πνευματικὰ πράγματα, ἡ διδασκαλία εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ, τὰ λεγόμενα ἀφοροῦν τὴν ἀρετὴν, τὴν ἐσωτερικὴν δόξαν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν πάλι μὲ θάρρος μεταφέρει τὸν λόγο πρὸς τὶς σωματικὰς εἰκόνες, ἀφοῦ διόρθωσε μὲ τὰ ὅσα λέχθησαν τὸν ἀκροατὴ κατώτερης πνευματικότητος. «Ντυμένη μὲ κρυσσωτὸ χρυσοκέντητο καὶ πολυποίκιλον ἔνδυμα». Ἄλλος, «Ντυμένη μὲ ποικιλόχρωμες χρυσοκέντητες ζῶνες»· πάλι ὀνόμασε τὴν ἀρετὴν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ χρυσοῦ. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «Ἄν κανεὶς κτίζει ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θεμέλιον χρυσόν, ἄργυρον, λίθους πολυτίμους, ξύλα, χόρτον, καλάμη»¹⁴⁵, παριστάνοντας σ' ἐμᾶς μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ὑλικῶν αὐτῶν πραγμάτων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν. Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος συνίσταται

ἀφίησί σε τὰ ἔξω φανιάζεσθαι, ἀλλ' ἔλκει τὴν διάνοιαν ἔνδον. Ὡσπερ γὰρ σῶμα φαίνεται καλὸν τοῖσι περιβεβλημένοι, οὕτω ἡ ψυχὴ καλλωπίζεται ἀρετῆν ἐνδεδυμένη.

- «Ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς».
- 5 Ἄλλος, «Ἀκολουθήσουσι», Ἄλλος, «Ἀπενεχθήσονται». «Αἱ πλησίον αὐτῆς ἀπενεχθήσονται σοι. Ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει ἀχθήσονται εἰς τὰς βασιλέως». Εἶδες τὰ ἱμάτια τὰ χρυσοῦτά; εἶδες τὴν χρυσοῦν στολήν, τῆς παρθενίας τὸ ἄνθος; Τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας τὸ ἱμάτιον. Καὶ θεῶ
- 10 μοι τοῦ προφήτου τὴν ἀκριβείαν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εὐθέως, τῆς Ἐκκλησίας συστάσης, τὸ τῆς παρθενίας ἤνθησε καλόν, ἀλλ' ὕστερον καὶ μετὰ χρόνον τινά, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς μετὰ ταῦτα τίθησιν αὐτό, μετὰ τὸ ἐπιλαθέσθαι αὐτὴν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν κόσμον ἐκεῖνον, καὶ
- 15 λάμπαι τῷ κάλλει. Διὸ φησὶν «Ὅπισω αὐτῆς αἱ πλησίον αὐτῆς ἀπενεχθήσονται». Αἱ πλησίον, οὐ τόπω ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ τρόπῳ, καὶ τοῖς δόγμασιν αὐτῆ συνάδουσαι ὡς τὰς γε τῶν αἰρετικῶν οὐκ ἂν τις εἴποι παρθένους· οὐ γὰρ εἶσι πλησίον τῆς βασιλίδος.
- 20 «Ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει». Ὅρα τὸ ἀποστολικὸν ἐνταῦθα διαλάμπον, καὶ τὴν ἀπόφασιν ἐκεῖνην διαδεικνυμένην καὶ ἐν τῷ προφήτῃ. Ποίαν δὲ ταύτην; «Οἱ ἠλίφιν τῆ σαρκὶ ἔξουσιν αἱ γαμοῦμεναι». Ὡσπερ δὲ ἐκεῖναι θλίφιν, οὕτως αὗται ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνῃ. Ἡ
- 25 μὲν γὰρ τέκνα, καὶ ἄνδρα, καὶ οἰκίαν, καὶ οἰκίας, καὶ συγγενεῖς, καὶ κηδεστιάς, καὶ γαμβρούς, καὶ ἔγγονα, καὶ πολυ-

ἀπὸ αὐτά, δὲν σὲ ἀφήνει νὰ σκέπτεσαι τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα, ἀλλὰ προσελκύει τὴ σκέψη στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα, πού εἶναι ντυμένο μὲ αὐτά, φαίνεται ὡραῖο, ἔτσι ὁμορφαίνει καὶ ἡ ψυχὴ πού εἶναι ντυμένη μὲ τὴν ἀρετὴ.

«Θὰ ὀδηγηθοῦν πρὸς τὸν βασιλιὰ παρθένας, ἀκολουθώντας αὐτὴ». Ἄλλος λέγει, «Θὰ ἀκολουθήσουν». Ἄλλος, «Θὰ ὀδηγηθοῦν». «Θὰ ὀδηγηθοῦν πλησίον σου οἱ φίλες αὐτῆς. Θὰ ὀδηγηθοῦν μὲ χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση· θὰ ὀδηγηθοῦν στὸ ναὸ τοῦ βασιλέως». Εἶδες τὰ ἐνδύματα τὰ κροσωτά; εἶδες τὴ χρυσοστόλιστη στολή, τῆς παρθενίας τὸ ἄνθος; Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔνδυμα τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τοῦ προφήτη τὴν ἀκρίβεια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ, ἀφοῦ συστήθηκε ἡ Ἐκκλησία, δὲν ἄνθισε ἀμέσως ἡ ὡραιότητα τῆς παρθενίας, ἀλλ' ἀργότερα καὶ μετὰ ἀπὸ ἀρκετὸ χρόνο, γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς ἀναφέρει αὐτὸ μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ θὰ ξεχάσει τὸ λαὸ τῆς καὶ τὸν πατρικὸ οἶκο τῆς καὶ θὰ φορέσει τὸ στολισμὸ ἐκεῖνο καὶ θὰ λάμψει τὸ κάλλος τῆς. Γι' αὐτὸ λέγει· «Θὰ ὀδηγηθοῦν οἱ φίλες αὐτῆς πίσω ἀπ' αὐτὴ». Οἱ πλησίον αὐτῆς ὄχι ἀπλῶς ὡς πρὸς τὸν τόπο, ἀλλὰ καὶ οἱ σύμφωνες μὲ αὐτὴ ὡς πρὸς τὸν τρόπο καὶ τὰ δόγματα· διότι τίς τῶν αἰρετικῶν δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τίς ὀνομάσει παρθένας· καθόσον δὲν βρίσκονται πλησίον τῆς βασίλισσας.

«Θὰ ὀδηγηθοῦν μὲ χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση». Πρόσεχε ἐδῶ πού διαλάμπει ὁ ἀποστολικὸς λόγος καὶ γίνεται φανερὴ καὶ στὸν προφήτη ἡ δήλωση ἐκείνη τῶν ἀποστόλων. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὕτη; Ὅτι «Οἱ γυναῖκες πού θὰ πανδρευθοῦν θὰ ἔχουν θλίψη στὸ σῶμα τους»¹⁶. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνες θὰ ἔχουν θλίψη, ἔτσι αὐτές θὰ ἔχουν ἀγαλλίαση καὶ εὐφροσύνη. Διότι οἱ μὲν ἔγγαμες ἀναγκάζονται νὰ μεριμνοῦν γιὰ τὰ τέκνα, τὸν ἄνδρα, τὴν οἰκία, τοὺς ὑπηρέτες, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς συμπεθέρους, τοὺς γαμπρούς, τὰ ἐγγόνια, τίς συνέπειες τῆς πολυτεκνίας καὶ τῆς ἀτεκνίας

παιδία, καὶ ἀπαιδία, μεριμνῶν ἀναγκάζεται (οὐδὲ γὰρ και-
 ρὸς τῶν τὰς νηγάδας ὑπογράψαι τοῦ γάμου), ἡ δὲ παρθένος
 ἐστραυρωμένη, καὶ τῶν παρόντων ἀπαλλαγείσα, καὶ τῶν βιω-
 5 τικῶν φροντίδων ἀνωτέρα γενομένη, καὶ τὸν εὖριπον διαδύ-
 σα, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν καθ' ἑκάστην βλέπουσα τὴν ἡμέραν,
 ἀπολαύει τῆς χαρᾶς τοῦ Πνεύματος, ἐντροφεῖ τῇ ἀγαλλιάσει.
 Οὐ τὰ παρόντα δὲ μόνον ὁ προφήτης, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα
 αἰνίττειται, ὅτιαν φαιδρὸς καὶ λαμπρὸς ἔχουσαι λαμπάδας ἀ-
 παρτιῶσι, τὸν νυμφῶν ὑποδεχόμεναι. Ναὸν δὲ ἐνταῦθα βυσι-
 10 λέως. τὰ βασίλεια, καὶ νυμφῶντα τὰς πασιάδας λέγει. «Ἀντι-
 τῶν πατρῶν σου ἐγενήθησαν υἱοὶ σου». Ἄλλος, «Ἔσορταί-
 σοι υἱοὶ σου». «Ἐπειδὴ ἄνω λαοῦ καὶ πατρῶν ἐμνήσθη, λέ-
 γων», «Ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου»,
 δεικνὺς ὅτι πολλῆς ἀπολαύσεται καὶ κατ' αὐτὸ τὸ μέρος ἐξη-
 15 μερίας, τοῦτο ἐπήγαγεν. Ἔστι γὰρ μήτηρ μυρίων παιδῶν ἡ
 στείρα. Ὅστε εἰ καὶ γονέων ἀπεσπίσθης, ἀλλ' οἱ τῶν παιδῶν
 χοροὶ οὕτως ἐπίδοξοι, οὕτω λαμπροὶ καὶ περιφανεῖς ἔσονται,
 ὡς πᾶσαν ἐμπλήσῃ τὴν οἰκουμένην.

13. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τοὺς ἀπεστάλους λέγειν, τοὺς διδα-
 20 σκάλους ἐν αὐτῇ γενομένους. Εἶτα ὑπογράψων αὐτῶν τὴν
 δύναμιν καὶ τὴν ἰσχύ, καὶ τὴν δόξαν, φησὶ. «Καταστήσεις
 αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν». Ἄρα ταῦτα ἐρημείας
 δεῖται; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὁ ἥλιος, ὅτι παι-
 δρὸς ἐστὶ τὰ δὲ εἰρημένα τούτου φανερώτερα καὶ γὰρ τὴν
 25 οἰκουμένην ἅπασαν ἐπέδραμον οἱ ἀλόπιστοι, καὶ πάντων ἀρ-
 χόντων ἄρχοντες ἐγένοντο κρατίωτεροι, βασιλέων δυνατώτε-
 ροι. Οἱ μὲν γὰρ βασιλεῖς ζῶντες κρατοῦσι, τελευτήσαντες δε

(καθόσον δὲν εἶναι τώρα καιρὸς νὰ ἀναφέρω τὸ πλῆθος τῶν φροντίδων τοῦ γάμου), ἡ δὲ παρθένος πού σταύρωσε τὸν ἑαυτό της, καὶ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ ἔγινε ἀνώτερη ἀπὸ τίς κοσμικὲς φροντίδες καὶ ἀφοῦ ἀπέφυγε τὴν ἀστάθεια τοῦ φρονήματός της ἔχοντας στραμμένο τὸ βλέμμα της καθημερινὰ πρὸς τὸν οὐρανό, ἀπολαμβάνει τὴ χαρὰ τοῦ Πνεύματος καὶ εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀγαλλίαση. Δὲν ὑπαινίσσεται δὲ ὁ προφήτης μόνο τὰ παρόντα, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα, ὅταν θὰ συναντήσουν καὶ θὰ ὑποδεχθοῦν τὸ νυμφίον κρατώντας φαιδρὲς καὶ λαμπρὲς λαμπάδες. Ναὸ δὲ ἐδῶ τοῦ βασιλέως ὀνομάζει τὰ ἀνάκτορα καὶ νυμφῶνα τοὺς νυμφικούς θαλάμους. «Ἀντὶ τῶν προγόνων σου γεννήθηκαν τὰ τέκνα σου». Ἄλλος, «Θὰ γεννηθοῦν τὰ τέκνα σου». Ἐπειδὴ προηγουμένως μίλησε γιὰ λαὸ καὶ πατέρες, λέγοντας, «Ἔεχασε τὸ λαὸ σου καὶ τὸν οἶκο τοῦ πατέρα σου», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι θὰ ἀπολαύσει καὶ στὴν περίπτωσι αὐτὴ πολλὴ εὐτυχία, πρόσθεσε αὐτό. Διότι ἡ στείρα ἔγινε μητέρα ἀμετρήτων παιδιῶν. Ὡστε, ἂν καὶ ἔφυγες ἀπὸ τοὺς γονεῖς σου, ὅμως οἱ χοροὶ τῶν παιδιῶν σου θὰ γίνουν τόσο ἔνδοξοι, τόσο λαμπροὶ καὶ ἑξακουστοί, ὥστε νὰ γεμίσουν ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη.

13. Νομίζω δὲ ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς ἀποστόλους, γιὰ τοὺς διδασκάλους πού θὰ γίνουν στὴν οἰκουμένη. Ἐπειτα, περιγράφοντας τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐξουσία καὶ τὴ δόξα αὐτῶν, λέγει· «Θὰ ἐγκαταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντες σ' ὀλόκληρη τὴ γῆ». Μήπως αὐτὰ χρειάζονται ἐρμηνεία; Ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω ὄχι, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια οὔτε καὶ ὁ ἥλιος χρειάζεται ἐρμηνεία, πού εἶναι φωτεινός· τὰ ὅσα δὲ λέχθησαν εἶναι φανερώτερα καὶ ἀπὸ αὐτό, καθόσον οἱ ἀποστολοὶ διέτρεξαν ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη καὶ ἔγιναν ἀνώτεροι ἄρχοντες ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄρχοντες καὶ δυνατώτεροι ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς. Διότι οἱ μὲν βασιλεῖς ἐξουσιάζουν ὅσο ζοῦν, ὅταν δὲ πεθάνουν καταργεῖται ἡ ἐξουσία τους, ἐνῶ αὐτοὶ ὁ-

καταλύονται, οἷτοι δὲ τελευτήσαντες μᾶλλον κριτοῦσι. Καὶ τὰ μὲν τῶν βασιλέων νόμιμα εἶσω τῶν οἰκείων ὕρων ἔχει τὴν ἰσχύν, τὰ δὲ τῶν ἀλιέων προστάγματα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐξετάθη. Ὁ Ρωμαίων βασιλεὺς οὐκ ἂν δύναιτο νομοθετεῖν Πέρσαις, οὐδὲ ὁ Περσῶν Ρωμαίοις, οἱ δὲ Παλαιστινοὶ οἷτοι καὶ Πέρσαις, καὶ Ρωμαίοις, καὶ Θραξί, καὶ Σκύθαις, καὶ Ἰνδοῖς, καὶ Μαύροις, καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένη νόμους ἔθηκαν καὶ οὐχὶ ζώντων αὐτῶν ἐκράτησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτησάντων καὶ μωριάκις ἂν ἔλοιτο οἱ νομοθετηθέντες τὴν ψυχὴν ἀφεῖναι, ἢ τῶν νόμων ἀποσιῆναι ἐκείνων.

«Μνησθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσονται σοὶ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». Ἔτερός φησιν, «Ἀναμνήσω τὸ ὄνομά σου καθ' ἐκάστην γενεάν. Διὰ τοῦτο λαοὶ ὑμνήσουσί σε διηνεκῶς». Ἄλλος, «Ἐπὶ τούτῳ λαοὶ ἐξομολογήσονται σοί». Εἶπε τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τοῦ μήκους τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ πλάτους τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἐθνῶν τῶν ὑποταγέντων. Λέγει καὶ ἐτέρωθεν αὐτῆς τὸ ἀξίωμα, ὅτι οὐ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκταθήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τοῦ αἰῶνος. Ἀθάνατος γὰρ ἔσται, φησὶν, ἡ μνήμη σου, ἀνάγραπτος ἐν ταῖς βίβλοις ταῖς ἡμετέραις, ἀνάγραπτος ἐν ταῖς πολιτείαις, ἀνάγραπτος ἐν τοῖς προστάγμασιν. Ὅρα πῶς καὶ τῆς οἰκειᾶς προφητείας τὸ διαρκὲς προφητεύει. Εἰπὼν γάρ, «Μνησθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ», τοῦτο ἐδήλωσε. Καὶ ἐγὼ τελευτήσω, φησὶν, ἀλλ' ἄσσομαι εἰς σὲ καὶ τελευτῶν. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα διαλυθήσεται, τὰ δὲ γράμματα μένει, καὶ ὁ νόμος διαρκῆς. «Διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσονται σοί». Ὅθεν ἤρξατο, ἐνταῦθα κατέλυσε, εἰς

ταν πεθάνουν τότε πρὸ πάντων γίνονται ἐξουσιαστές. Καὶ οἱ μὲν νόμοι τῶν βασιλέων ἰσχύουν ἐντὸς τῶν συνόρων ποῦ ἐξουσιάζουν, ἐνῶ τῶν ἀλιέων τὰ προστάγματα ἔσπληθθησαν σ' ἅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ὁ βασιλιάς τῶν Ρωμαίων δὲν θά μπορούσε νὰ θεσπίσει νόμους γιὰ τοὺς Πέρσες οὔτε ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν γιὰ τοὺς Ρωμαίους, ἐνῶ αὐτοὶ οἱ Παλαιστίνιοι θεσπίσαν νόμους καὶ γιὰ τοὺς Πέρσες καὶ γιὰ τοὺς Ρωμαίους καὶ γιὰ τοὺς Θράκες καὶ γιὰ τοὺς Σκύθες καὶ γιὰ τοὺς Ἴνδους καὶ γιὰ τοὺς Μαύρους καὶ γιὰ ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη· καὶ δὲν ἐξουσίασαν τὸν κόσμον ὅσο ζοῦσαν μόνο, ἀλλὰ καὶ ὅταν πέθαναν· καὶ ἀμέτρητες φορές θά προτιμοῦσαν αὐτοί, ποῦ ἔλαβαν τὸ νόμον τῶν ἀποστόλων, νὰ πεθάνουν, παρὰ ν' ἀπαρνηθοῦν τοὺς νόμους ἐκείνους.

«Θὰ μνημονεύω τὸ ὄνομά σου σ' ὅλες τίς γενεές τῶν γενεῶν. Γι' αὐτὸ οἱ λαοὶ θά σέ ἀνυμνοῦν ἀκατάπαυστα καὶ στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνα». Ἄλλος λέγει, «Θὰ μνημονεύσω τὸ ὄνομά σου σὲ κάθε γενεά. Γι' αὐτὸ οἱ λαοὶ θά σέ ὑμνοῦν συνέχεια». Ἄλλος λέγει, «Γι' αὐτὸ οἱ λαοὶ θά σέ ὑμνήσουν». Ἀνέφερε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας τους ποῦ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ μῆκος τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ πλάτος τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐθνῶν, ποῦ ὑποτάγηκαν σ' αὐτούς. Ὅμιλεῖ καὶ ἀπὸ ἄλλη πλευρὰ γιὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς, ὅτι δηλαδὴ δὲν θά ἐπεκταθεῖ μόνο σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες. Διότι, λέγει, θά εἶναι ἀθάνατη ἡ μνήμη σου, θά εἶναι γραμμένη στὰ βιβλία μας. θά εἶναι γραμμένη στὶς πολιτείες, θά εἶναι γραμμένη στὰ προστάγματα. Πρόσεχε πῶς προφητεύει καὶ τὸ διαρκές τῆς προφητείας του. Διότι, μὲ τὸ νὰ πεῖ, «Θὰ μνημονεύω τὸ ὄνομά σου σ' ὅλες τίς γενεές τῶν γενεῶν», δήλωσε αὐτό. Καὶ ἂν ἀκόμη, λέγει, ἐγὼ πεθάνω, ὅμως θά σέ ὑμνῶ καὶ πεθαμένος. Διότι, τὸ μὲν σῶμα θά διαλυθεῖ, ἐνῶ τὰ γράμματα παραμένουν καὶ ὁ νόμος εἶναι διαρκής. «Γι' αὐτὸ θά σέ ὑμνήσουν οἱ λαοί». Ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ ἄρχισε,

- τὸν Χριστόν. «Διὰ τοῦτο». Ποῖον; Ὅτι ἰσαῦτα κατώρθωσας, διτι τοιούτους ἄρχοντας ἐπέστησας, ὅτι κακίαν ἤλασας, ὅτι ἀρετὴν ἐφύτευσας, ὅτι τὴν φύσιν ἠρμόσω τὴν ἡμετέραν, διτι τὰ ἀπόρρητα ταῦτα εἰργάσω ἀγαθὰ πᾶσά σοι ἢ οἰκουμένη ὕμνον
- 5 ἀνοίσει, οὐκ ἐν βραχεῖ χρόνῳ, οὐδὲ ἐν δέκα, καὶ εἴκοσι, καὶ ἑκατὸν ἔτεσιν, οὐδὲ ἐν μέρει τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ γῆ καὶ θάλασσα, οἰκουμένη τε καὶ ἀοίκητος διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος ἄσσονται, χάριν ὁμολογοῦντες ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τοῖς γεγενημένοις.
- 10 Ὑπὲρ δὴ τούτων ἀπάντων καὶ ἡμεῖς εὐχαριστήσωμεν τῷ φιλανθρώπῳ Χριστῷ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐκεῖ καὶ τελείωσε, δηλαδὴ στὸ Χριστό. «Γι' αὐτό». Γιὰ ποιό; Διότι τόσα πολλὰ κατόρθωσες, διότι τέτοιους ἄρχοντες ἐγκατέστησες, διότι ἐξεδίωξες τὴν κακία, διότι φύτεψες τὴν ἀρετὴ, διότι ἔλαβες τὴ δική μας φύση, διότι πραγματοποιήσες αὐτὰ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ ὅλη ἡ οἰκουμένη θὰ σοῦ προσφέρει ὕμνο, ὄχι γιὰ σύντομο χρόνο, οὔτε γιὰ δέκα ἢ εἴκοσι ἢ ἑκατό ἔτη, οὔτε σ' ἓνα μέρος τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ τὸ κατοικημένο μέρος τῆς γῆς καὶ τὸ ἀκατοίκητο θὰ σὲ ὕμνουῦν διαρκῶς, καὶ θὰ σὲ εὐχαριστοῦν γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ πραγματοποιήθηκαν.

Δι' ὅλα αὐτὰ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ὡς εὐχαριστήσουμε τὸν φιλάνθρωπο Χριστό, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει στὸν Πατέρα ἢ δόξα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν υἱῶν Κορέ, ὑπὲρ τῶν κρυφίων». Ἄλλος, «Τῷ ρικοποιῶ τῶν υἱῶν Κορέ». Ἄλλος, «ὑπὲρ νεοιτήτων ἄσμων».

«Ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐν θλίψεσι, ταῖς εὐχούσαις ἡμᾶς σφόδρα». Ἄλλος, «Ἐν θλίψεσι εὐχισκόμενος». «Αἰὰ τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν, καὶ μειαιθῆσθαι ὕψη ἐν καρδίαις θαλασσῶν».

1. Τῇ συνήθει κέχρηται φιλοσοφία ὁ προφήτης, τῶν μὲν βιωτικῶν ἀπάγων πραγμάτων, εἰς δὲ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀνωθεν ἀνάγων τὸν ἀκροατὴν. Μὴ γάρ μοι ὄπλα καὶ τείχη καὶ τάγρους εἴπης, φησί, μηδὲ περιουσίαν χρημάτων, καὶ πολεμικῶν
15 ἐμπειρίαν, καὶ πλήθος ἵππων, μηδὲ τόξα, καὶ θέλη, καὶ θώρακας, μηδὲ συμμάχων πλήθη, καὶ σιραισιτῶν φάλαγγας, μηδὲ σώματος ἰσχύν, καὶ πολεμίων πείραν. Πάντα ταῦτα ἀράχνης καὶ οὐκίαν ἀδρανέστερα. Ἄλλ' εἰ θούλει τὴν ἄμαχον ἰδεῖν δύναμιν, τὴν καταφυγὴν τὴν ἀχειρώτοιον, τὸ φρούριον τὸ
20 ἄσυλον, τὸν πύργον τὸν ἄσειστον, ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφύγε, ἐκείνην ἐπισπῶ τὴν ἰσχύν. Καὶ καλῶς εἶπεν, «Ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ καὶ δύναμις», δεικνὺς ὅτι ποτὲ μὲν γειγῶτες νικῶμεν, ποτὲ δὲ ἰστιάμενοι καὶ πολεμοῦντες. Καὶ γὰρ ἀμφότερα ταῦτα δεῖ ποιεῖν, καὶ ὁμῶς χωρεῖν, καὶ ἐκκλίειν. Τοῦ-
25 το καὶ Παῦλος ἐποίησεν, ποτὲ μὲν ὑποχωρῶν, ποτὲ δὲ ἐπεμβαί-

1. Συντάχθηκε ἀπὸ ποιητὴ τῆς οἰκογένειας Κορέ. Ἀναφέρεται στὴ θαυμαστὴ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ σὲ ὥρα κινδύνου μὲ τὴν ὁπία λυτρώθηκε ἡ ἁγία πόλις ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, καὶ στὴ συνέχεια ἐκφράζεται ἡ ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη τοῦ Ἰαροὺλ στὸν Κύριο τῶν δυνάμεων. Πρβλ. Ἦσ. κεφ. 36 καὶ 37. Δ' Βασ. κεφ. 18-19. Β' παραλ. 20, 1 ἐ.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟΝ ΜΕ΄ ΨΑΛΜΟΝ΄

«Στό τέλος ὑπέρ τῶν υἱῶν Κορέ, ὑπέρ τῶν ἀποκρύφων μυστηρίων» Ἴλλος ἐξηγεῖ, «Στό νικητή τῶν υἱῶν Κορέ». Ἴλλος, «Ἵμνος ὑπέρ τῶν νεοτήτων».

«Ὁ Θεός εἶναι ἡ καταφυγή μας καί ἡ δύναμή μας, εἶναι ὁ πανίσχυρος βοηθός μας στίς θλίψεις πού μᾶς βρῆκαν». Ἴλλος λέγει, «Βρίσκεται βοηθός στίς θλίψεις». Γι' αὐτό δέν θά φοβηθοῦμε καί ἄν ἀκόμα τaráσσειται ἡ γῆ καί μετακινοῦνται τὰ ὄρη πρὸς τὸ μέσο τῶν θαλασσῶν».

1. Ὁ προφήτης χρησιμοποιεῖ τῆ συνηθισμένη φιλοσοφική ἀρχή, ἀφ' ἑνός μὲν ἀπομακρύνει τὸν ἀκροατὴ ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν ὀδηγεῖ στήν ἐλπίδα πρὸς τὸν οὐρανό. Μὴ δηλαδὴ, λέγει, μοῦ ἀναφέρεις ὄπλα καί τείχη καί τάφρους, οὔτε ἀφθονία χρημάτων καί ἐμπειρία πολεμικῶν πραγμάτων καί πλῆθος ἵππων, οὔτε τόξα καί βέλη καί θώρακες, οὔτε πλῆθη συμμάχων καί φάλαγγες στρατιωτῶν, οὔτε σωματική δύναμη καί ἐχθρῶν πείρα, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι πιὸ ἀνίσχυρα ἀπὸ τὴν ἀράχνη καί ἀπὸ τὴν σκιά, ἀλλ' ἄν θέλεις νὰ δεῖς τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη, τὸ ἀκατανίκητο καταφύγιο, τὸ ἀπαραθίαστο φρούριο, τὸν πύργο τὸν ἀκλόνητο, νὰ καταφεύγεις σὸ Θεό, ἐκείνη τῆ δύναμη νὰ προσπαθεῖς νὰ προσελκύσεις. Καί καλὰ εἶπε, «Ὁ Θεός εἶναι καταφύγιό μας καί δύναμή μας», γιὰ νὰ δεῖξει, ὅτι ἄλλοτε μὲν νικᾶμε φεύγοντας, ἄλλοτε δὲ παραμένοντας στίς θέσεις μας καί πολεμώντας. Καθόσον πρέπει καί τὰ δυὸ αὐτὰ νὰ κάνουμε, καί νὰ ὀρμᾶμε κοτὰ τοῦ ἐχθροῦ καί νὰ ὑποχωροῦμε. Αὐτὸ ἔκαμνε καί ὁ Παῦλος, ἄλλοτε μὲν ὑποχωροῦσε, ἄλλοτε δὲ ἐπιτί-

νων τοῖς ἐναντιομένοις τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει διδάσκων ἡμᾶς· τοῦτο καὶ ἡμᾶς δεῖ ποιεῖν. καὶ εἰδέναι μετὰ ἀκριθείας καιρῶν ἐπιτηδεύματα, καὶ εὐχεσθαι μὲν μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν κατὰ τὸ λόγιον ἐξεῖρη
 5 τὸ εὐαγγελικόν, παραγενομένου δέ, μὴ μαλακίζεσθαι, ἀλλ' ἐστάναι γενναίως.

«Βοηθὸς ἐν θλίψεσι ταῖς εὐρούσαις ἡμᾶς σφόδρα». Ὁ πολλάκις εἶπον, καὶ νῦν λέγω. Οὐ κωλύει τὰς θλίψεις ἐπελθεῖν, ἀλλὰ παραγενομένων παρίσταται, χρησίμους ἡμᾶς ἐργα-
 10 ζόμενος καὶ δοκίμους. Τὸ δὲ «Σφόδρα» τῷ «Βοηθὸς» προσ-
 νεμητέον. Καὶ γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχε βοηθεῖ, ἀλλὰ μετὰ τῆς ὑπερ-
 βολῆς, πλείονα παρέχων τὴν ἀπὸ τῆς συμμαχίας παράκλησιν
 τῆς ἀπὸ τῶν θλίψεων ὀδύνης. Οὐ γὰρ ὅσον ἀπαιτεῖ τῶν δει-
 νῶν ἢ φέσις, ἰσοσάτην ἡμῖν παρέχει τὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ
 15 πολλῶ πλείονα. «Αἰὰ τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα», φησί, «ἐν τῷ
 ταράσσεσθαι τὴν γῆν». Ὁρᾷς πῶς πλείονα παρέχει τὴν βοή-
 θειαν, καὶ ἐκ πολλῆς τῆς περιοουσίας; Οὐ γὰρ εἶπεν, οὐ μόνον
 οὐχ ἀλωσόμεθα οὐδὲ πεσούμεθα, ἀλλ' οὐδὲ ὁ κοινὸν τῆς φύ-
 σεώς ἐστι πεισόμεθα, τὸ φοβηθῆναι καὶ δεῖσαι. Πόθεν δὲ
 20 τοῦτο γίνεται; Ἐκ τοῦ τὴν συμμαχίαν ἐκ περιοουσίας ἐπιέ-
 ναι. Γῆν δὲ ἐνταῦθα, καὶ ὄρη, καὶ καρδίαν θαλασσῶν, οὐ τὰ
 στοιχεῖά φησιν, ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τούτων τοὺς ἀφορήτους κιν-
 δύνους αἰνίττειται. Κἄν πάντα ἴδωμεν συγκεχυμένα, φησί, κἄν
 παραχρῆν ἀφόρητον, κἄν ταῦτα συμβαίροντα, ἃ μηδέποτε γέ-
 25 γοιτε, κἄν αὐτήν, ὡς ἂν εἶποι τις, τὴν κτίσιν συρρηγνυμένην
 ἑαυτῇ, καὶ τοὺς τῆς φύσεως κινουμένους ὄρους, καὶ πάντα
 ἐκ θάθρων ἀνασπόμενα, καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα συγχεόμενα,

θονταν ἐναντίον ἐκείνων πού ἦταν ἀντίθετοι στή διδασκαλία τῆς ἀλήθειας. Αὐτό καί ὁ Χριστός ἔκαμνε ὅταν μᾶς διδάσκει, αὐτό πρέπει νὰ κάμνουμε καί ἐμεῖς καί νὰ μπορούμε νὰ διακρίνουμε μὲ ἀκρίβεια τίς κατάλληλες εὐκαιρίες καί νὰ εὐχόμεσθε μὲν νὰ μὴ ὑποπέσουμε σὲ πειρασμό σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγελικὸ ἐκείνο λόγιον¹⁶, ὅταν ὁμως συμβεῖ νὰ πειρασθοῦμε, νὰ μὴ δείχνουμε δειλία, ἀλλὰ νὰ ἀντιστεκόμαστε μὲ γενναιότητα.

«Εἶναι πανίσχυρος βοηθός μας στὶς θλίψεις πού μᾶς βρίσκουν». Ἐκεῖνο πού εἶπα πολλές φορές, αὐτό θὰ πῶ καί τώρα. Δὲν ἐμποδίζει τίς θλίψεις νὰ ἐπέλθουν, ἀλλὰ ὅταν ἔλθουν μᾶς συμπαραστέκεται, καί μᾶς κάμνει χρησίμους καί ἀξίους. Τὸ δὲ «σφόδρα» πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στή λέξη «βοηθός». Καθόσον μᾶς βοηθεῖ ὄχι ὅπως τύχει, ἀλλὰ μὲ τρόπο ὑπερβολικό, παρέχοντας σὲ ἐμᾶς παρηγοριά, πού προέρχεται ἀπὸ τὴ συμμαχία του, πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ὀδύνη ἀπὸ τίς θλίψεις. Διότι δὲν μᾶς παρέχει τὴ συμμαχίαν του σὲ τόσο βαθμό, ὅσο ἀπαιτεῖ ἡ φύση τῶν δεινῶν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερη. «Γι' αὐτό», λέγει, «δὲν θὰ φοβηθοῦμε καί ἂν ἀκόμα συγκλονίζεται ἡ γῆ». Βλέπετε πῶς παρέχει περισσότερη βοήθεια καί κατὰ τρόπο πολὺ πλουσιοπάροχο; Διότι δὲν εἶπε, ὄχι μόνο δὲν θὰ καταβληθοῦμε, οὔτε θὰ πέσουμε, ἀλλὰ δὲν θὰ πάθουμε οὔτε αὐτό πού εἶναι κοινὸ γνῶρισμα τῆς φύσεως, τὸ νὰ φοβηθοῦμε καί νὰ τρομάξουμε. Ἄπὸ ποῦ δὲ προέρχεται αὐτό; Ἄπὸ τὴν ὑπεραφθονία τῆς βοήθειας. Λέγοντας δὲ ἐδῶ γῆ καί ὄρη καί καρδιὰ θαλασσῶν, δὲν ἐννοεῖ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα, ἀλλ' ὑπαινίσσεται μὲ τίς λέξεις αὐτὲς τοὺς ὀφορήτους κινδύνους. Καί ἂν ἀκόμα δοῦμε ὅλα ἀναστατωμένα, λέγει, καί ἂν ἀκόμα δοῦμε ταραχὴ ἀφόρητη, καί ἂν ἀκόμα δοῦμε νὰ συμβαίνουν αὐτὰ πού δὲν συνέβηκαν ποτέ, καί ἂν ἀκόμα, ὅπως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ, δοῦμε τὴν κτίσιν νὰ κατασυντρίβεται καί τὰ ὅρια τῆς φύσεως νὰ μετακινουῦνται καί ὅλα νὰ ξερριζώνονται ἀπὸ τὰ θεμέλια, καί τὰ

καὶ τοσαύτην γινομένην τὴν ταραχήν, οὐ μόνον οὐχ ἀλωσόμεθα, ἀλλ' οὐδὲ δείσομεν. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι ὁ πάντων τούτων Δεσπότης βοηθεῖ, καὶ χεῖρα ὀρέγει, καὶ παρίσταιται. Εἰ δὲ τούτων γινομένων οὐκ ἄν ἐνδοίημεν, οὐδὲ καταμαλακισθείημεν, πολλῶ μᾶλλον ἐπιόντων τῶν ἐχθρῶν, καὶ τῶν πολεμίων παροαιτιουμένων.

Ἦχησαν καὶ ἐταράχθησαν τὰ ὕδατα αὐτῶν. Ἐταράχθησαν τὰ ὄρη ἐν τῇ κραταιότητι αὐτοῦ». Ἄλλος φησὶν «Ἦχόντων καὶ θολουμένων τῶν ὑδάτων, καὶ σειομένων ὄρεων ἐν τῷ ἐνδοξασμῷ αὐτοῦ». Εἰπὼν, ὅτι οὐ δείσομεν συρρηγνυμένων ἀπάντων, λοιπὸν περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διαλέγεται ὅτι ἄμαχος αὐτοῦ ἢ ἰσχύς. Καὶ εἰκότως φησὶν, οὐ δεδοίκαμεν, καὶ ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, νῦν μὲν ἀπὸ τῆς κτίσεως, νῦν δὲ ἀπὸ τῶν τοῖς ἀνθρώποις συμβαινόντων ἀνακηρύττει αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι σεῖει πάντα, σαλεύει, μεταίθησιν, ὅταν βούληται οὕτως ἀντιῶ ράδια καὶ εὐκόλα πάντα. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὰ πλήθη ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι τῶν ἀνδρείων, καὶ τοὺς ἠρηλούς τῶν πολεμίων, καὶ τὸν ἄπειρον λαὸν τῶν ἐναντίων. Τοσαύτη γὰρ αὐτοῦ ἡ δύναμις, φησὶν, ὡς ἀπλῶς νεῦσαι, καὶ ταῦτα πάντα γίνεσθαι. Πῶς οὖν δυνάμεθα φοβεῖσθαι τοιοῦτον ἔχοντες Δεσπότην: «Διάραμμα». Ἄλλος, «Ἀεὶ».

«Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα». Ἄλλος, «Διαιρέσεις». Ὁ δὲ Ἑβραῖος, «Φωλαγαῦ». Ἐνφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ ἡγίασε τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ Ὑψίστος». Ἄλλος φησὶ, «Το ἅγιον τῆς κατασκηνώσεως τοῦ Ὑψίστου». «Ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ σαλευθήσεται. Βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεὸς τῷ

πρῶτα στοιχεία νὰ καταστρέφονται καὶ νὰ δημιουργεῖται τόσο μεγάλη ταραχή, ὄχι μόνο δὲν θὰ καταβληθοῦμε, ἀλλ' οὔτε καὶ θὰ φοβηθοῦμε. Ἡ δὲ αἰτία γι' αὐτὸ εἶναι, ὅτι μᾶς βοηθεῖ ὁ Κύριος ὄλων αὐτῶν, καὶ ἀπλώνει τὸ χέρι του καὶ μᾶς συμπαραστέκεται. Ἐὰν δέ, καὶ ἂν ἀκόμη συμβοῦν αὐτά, δὲν θὰ φοβηθοῦμε, οὔτε θὰ δειλιάσουμε, πολὺ περισσότερο θὰ συμβεῖ αὐτὸ ὅταν ἔλθουν οἱ ἐχθροὶ καὶ παραταχθοῦν ἀπέναντί μας οἱ πολέμιοί μας.

«Βοῦίξαν καὶ ταραχθήκαν τὰ ὕδατα τῶν θαλασσῶν. Ταραχθήκαν τὰ ὄρη ἀπὸ τὴν πανίσχυρη δύναμη αὐτοῦ». Ἄλλος λέγει· «Ὅταν βοῦίζουν καὶ θολώνουν τὰ ὕδατα καὶ σεῖονται τὰ ὄρη ἀπὸ τὸ δοξασμὸ αὐτοῦ». Ἄφου εἶπε, ὅτι δὲν θὰ φοβηθοῦμε, ὅταν θὰ συντρίβονται τὰ πάντα, στὴ συνέχεια ὁμιλεῖ γιὰ τὴ δύναμη αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀκαταμάχητη ἡ δύναμή του. Καὶ πολὺ ὀρθὰ λέγει, δὲν θὰ φοβηθοῦμε, καὶ αὐτὸ ποῦ κάμνει πάντοτε, ἄλλοτε μὲν ἀνακηρύσσοντας τὴ δύναμή του ἀπὸ τὴν κτίση, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ αὐτὰ ποῦ συμβαίνουν στοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ. Αὐτὸ δὲ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· σεῖει τὰ πάντα, τὰ σαλεύει καὶ τὰ μεταθέτει ὅταν θέλει· τόσο εὐκολα καὶ εὐκολοκατόρθωτα εἶναι τὰ πάντα σ' αὐτόν. Ἐγὼ ὁμως νομίζω, ὅτι ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὰ πλήθη τῶν ἀνδρείων καὶ τοὺς ἐξέχοντες τῶν ἐχθρῶν καὶ τὸν ἄπειρο λαὸ τῶν ἐναντίων. Διότι, λέγει, τόσο μεγάλη εἶναι ἡ δύναμή του, ὥστε ἀπλῶς ἓνα νεῦμα νὰ κάνει, καὶ ὅλα αὐτὰ γίνονται. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸ νὰ φοβόμαστε, ὅταν ἔχουμε τέτοιο Κύριο; Ἀκολουθεῖ ἡ λέξις «διάψαλμα». Ἄλλος ἐξηγεῖ «Πάντοτε».

«Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμητικὰ νερά». Ἄλλος, «Οἱ διαιρέσεις». Ὁ δὲ ἑβραῖος λέγει «Φαταγοῦ». «Εὐφαίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ ἁγίασε ὁ Ὑψίστος τὸ κατοικητήριόν του». Ἄλλος λέγει, «Τὸ ἅγιον μέρος ποῦ ἀποτελεῖ τὸ κατοικητήριον τοῦ Ὑψίστου». «Ὁ Θεὸς βρίσκεται στὸ μέσον αὐτῆς καὶ δὲν θὰ σαλευθεῖ· θὰ τὴν βοηθήσει ὁ Θεὸς γρήγορα καὶ ἔγκαιρα».

- πρὸς πρῶτ' πρῶτ'. Ἄλλος φησί, «Περὶ τὸν ὄρθρον». Ἄλλος, «Τὸ νεῦσαι πρῶτῳ». Εἰπὼν περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἰσχύος, καὶ ὅτι ράδια αὐτῷ πάντα, εἰς τὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς προνοίας ἐπόθεισιν μειαιτίθησι τὸν λόγον, τὰ δεδομένα
- 5 αὐτοῖς ἀγαθὰ διὰ βραχέων λέξεων παριστάς. Οὗτος γὰρ, ὁ οὕτω δυνατός, ὁ οὕτως ἰσχυρός καὶ φοβερός, καὶ πάντα ἄγων καὶ φέρων, ὁ πάντα σείων καὶ κινῶν, καὶ μειαιθεις καὶ μεθιστάς, μυρίων τὴν πόλιν ἡμῶν ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. Ποταμὸς γὰρ ἐνταῦθα τὸ δαφυλῆδες τῆς χορηγίας τῶν ἄνωθεν
- 10 δωρεῶν, καὶ τὸ ἀκόλυτον καὶ τὸ ἐκκεχυμένον παρίσθηναι, ὥσανει ἔλεγε· καθάπερ ἐκ πηγῶν ἡμῖν ἅπαντα ἐπιρροεῖ τὰ ἀγαθὰ. Ὡσπερ γὰρ ποταμὸς εἰς μυρία σχιζόμενος μέρη, τὴν ἐποκειμένην ἄρδει χώραν, οὕτως ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια πανταχόθεν ἐπιρροεῖ, δαφυλῶς γερομένη, καὶ ροιζήλων ἐπιούσα, καὶ
- 15 πάντα πληροῦσα. Οὐκ ἀσφάλειαν δὲ παρέχει μόνον ἡμῖν, οὐδὲ βοήθειαν ἁρραγῆ, ἀλλὰ καὶ πνευματικὴν χαράν διό φησιν· «Ἠγίασε τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ Ὑψιστος». Καὶ τοῦτο δὲ εὐεργεσίας αὐτὸ μέρος οὐ μικρόν, τὸ σκήνωμα αὐτοῦ καλέσαι τὸν τόπον.
- 20 2. Καὶ οὐχ ἀπλῶς τέθεικε τό, «Ὁ Ὑψιστος». Ὁ οὗτ' οὕτως ὑψηλός, ὁ μηδενὶ τόπῳ περιεχόμενος, ἡ ἄφραστος οὐσία, κατηξίωσε σκήνωμα αὐτοῦ καλέσαι τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν, καὶ πάντοθεν αὐτὴν συνέχει. Τοῦτο γὰρ ἐστίν, «Ἐν μέσῳ αὐτῆς», ὡς καὶ ἀλλαγῶ λέγει «Ἴδὸν ἐγὼ μεθ' ὑμῶν
- 25 εἶμι». Πάντοθεν αὐτὴν συγκροτεῖ διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐδὲν πείσεται δεινόν, ἀλλ' οὐδὲ σαλευθήσεται. Καὶ τὸ αἴτιον, ὅτι ταχίστης ἀπολαύει τῆς σιμιαχίας, ἐτοιμὸν καὶ παρεσκενασμένης οὔσης· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ «Πρῶτ'» οὐ μελλούσης οὐδὲ βραδυνούσης, ἀλλὰ νεαράς ἀεὶ καὶ ἀκμαζούσης, καὶ ἐν καιρῷ
- 30 τῷ προσήκοντι. «Ἐταράχθησαν ἔθνη». Ἄλλος, «Συνήχθησαν ἔθνη». «Ἐκλίναν βασίλειαι». Ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ ὁ Ὑψι-

“Άλλος λέγει, «Περὶ τὸν ὄρθρο». “Άλλος, «Ρίχνοντας τὸ βλέμμα του τὸ πρῶτῳ». Ἰαφὼ μίλησε γιὰ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἰσχύ του καὶ ὅτι ὅλα εἶναι εὐκόλα σ’ αὐτόν, μεταφέρει τὸ λόγο στὴν ὑπόθεση τῆς Ἰουδαϊκῆς πρόνοιας, παρουσιάζοντας μὲ σύντομες λέξεις τὰ ἀγαθὰ ποὺ δόθηκαν σ’ αὐτούς. Διότι αὐτός, ὁ τόσο δυνατός, ὁ τόσο ἰσχυρός καὶ φοβερὸς καὶ ποὺ ὅλα τὰ κάμνει ὅ,τι θέλει, ποὺ σείει καὶ κινεῖ τὰ πάντα καὶ τὰ μετακινεῖ, καὶ ἀλλάσσει τὴν θέση τους, γέμισε τὴν πόλη μας μὲ ἀμέτρητα ἀγαθὰ. Διότι ὁ ποταμὸς ἐδῶ παριστάνει τὴν ἀφθονία τῆς χορηγίας τῶν οὐρανίων δωρεῶν καὶ τὸ ἀνεμπόδιστο τῆς πλουσιοπάροχης χορηγίας τῶν δωρεῶν του, σὰν νὰ ἔλεγε· ὅλα τὰ ἀγαθὰ μου χύνονται πρὸς ἐσᾶς σὰν ἀπὸ πηγές. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ποταμὸς, διακλαδιζόμενος σὲ ἄπειρα μέρη, ποτίζει τὴ χώρα στὴν ὁποία ἀπλώνεται, ἔτσι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ παντοῦ χύνεται, σκορπίζεται μὲ ἀφθονία, ἔρχεται μὲ ὀρμητικότητα καὶ ὅλα τὰ γεμίζει. Δὲν μᾶς χαρίζει μόνο ἀσφάλεια, οὔτε βοήθεια πανίσχυρη, ἀλλὰ καὶ πνευματικὴ χαρά, γι’ αὐτὸ λέγει· «Ἀγίασε ὁ Ὑψιστος τὸ κατοικητήριό του». Καὶ αὐτὸ δὲ εἶναι ὄχι μικρὸ μέρος εὐεργεσίας, τὸ νὰ ὀνομάσει τὸν τόπο κατοικητήριον αὐτοῦ.

2. Καὶ δὲν ἔθεσε τυχαῖα τὸ, «Ὑψιστος». Ὁ τόσο δηλαδὴ ὑψηλός, ποὺ δὲν περιέχεται σὲ κανένα τόπο, ἡ ἀπερίγραπτη οὐσία, καταδέχθηκε νὰ ὀνομάσει τὴν πόλη τους κατοικητήριό του καὶ φρουρεῖ αὐτὴ ἀπὸ παντοῦ. Διότι αὐτὸ σημαίνει, «Εἰς τὸ μέσον αὐτῆς», ὅπως καὶ ἄλλου λέγει· «Νὰ ἐγὼ εἶμαι μαζί σας»³. Ἀπὸ παντοῦ τὴν ὑποστηρίζει γι’ αὐτὸ ὄχι μόνο δὲν θὰ πάθει κανένα κακό, ἀλλ’ οὔτε θὰ σαλευθεῖ. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι, ὅτι ἀπολαμβάνει ταχίστης συμμαχίας, ποὺ εἶναι ἔτοιμη καὶ προπαρασκευασμένη νὰ σπεύσει σὲ βοήθεια· διότι αὐτὸ σημαίνει ἡ λέξη «πρῶτῳ» δὲν χρονοτριβεῖ, οὔτε βραδύνει, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι νεαρὴ καὶ εὐρίσκεται σὲ ἀκμὴ καὶ δρᾷ στὸν κατάλληλο καιρὸ. «Ταράχθηκαν ἔθνη». “Άλλος· «Συγκεντρώθηκαν ἔθνη». «Κινήθηκαν ἐναντίον της βασιλεία Ἰεζέβαλε ὁ Κύριος φωνή

σιος, ἐσαλεύθη ἡ γῆ». Δείκνυσιν αὐτοῦ τῆς βοηθείας ἐνταῦθα τὴν δύναμιν. Οὐ γὰρ δὴ τῶν πυχόντων ἐπιόντων, ἀλλὰ βασιλέων, ἐθνῶν πάντοθεν συνιόντων, κυκλούντων, πολιορκούντων πόλιν μίαν, οὐ μόνον οὐδὲν ἔπαυεν ὑπ' αὐτῶν δεινόν, ἀλλὰ
 5 καὶ περιεγέρετο, καὶ ἐκράτησε, καὶ περιέτριψε τοὺς ἐπιόντας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «Ἐκλίναν βασιλεῖαι, ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ ὁ Ὑψιστος» ὡς ἂν εἶποι τις, αὐτοβοεῖ τὰς πόλεις εἰς. Παχὺ μὲν τὸ ρῆμα, καὶ ἀνθρωπινώτερον τὸ εἰρημένον. Οὐδὲ γὰρ φωνῇ καὶ βοῇ ὁ Θεὸς νικᾷ, ἀλλὰ νεύματι μόνῳ καὶ βου-
 10 λήματι. Ἄλλ' ὅμως ἀπὸ τῶν παχητέρων αὐτὸν ἀνάγων, τῶν ἄλλων ὑψηλοτέρων ἐπενόησε λέξιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀεὶ ὀπλιζόμενον αὐτὸν εἰσάγει, δεικνὺς ὅτι πάντα ἐκεῖνα μεταφορικῶς εἴσονται, καὶ τροπικώτερον, καὶ συγκαταβατικώτερον (ὁ γὰρ Θεὸς οὐδενὸς τοῦτων δεῖται), ἐπήγαγεν, «Ἐδωκε φωνὴν
 15 αὐτοῦ, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ», δεικνὺς, ὅτι οὐ μόνον πόλεις καὶ ἔθνη καὶ χώρας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ στοιχεῖον διασεῖει. Οἶδε δὲ καὶ γῆν τὰ πλήθη καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ «Καὶ ἦν πᾶσι ἡ γῆ χεῖλος ἔν».

«Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν. Ἀντιλήπιωρ ἡμῶν
 20 ὁ Θεὸς Ἰακώβ». Ὁ δὲ Ἑβραῖος ἀντὶ τοῦ, «Τῶν δυνάμεων». «Σαβαώθ» εἶπεν. Ὅσα πῶς ἀπὸ τῆς γῆς ἀνάγει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν οὐρανόν, εἰς τοὺς ἀπείρους τῶν ἀγγέλων δῆμους, εἰς τὰ ἔθνη τῶν ἀρχαγγέλων, εἰς τὰς δυνάμεις τὰς ἄνω. Τί γὰρ μοι λέγεις στρατόπεδα, καὶ θαυμάρους, καὶ ἀνθρώπους
 25 ἀπολλυμένους; φησί. Ἐνόησον αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς βασιλείας, ὅσα στρατόπεδα τῶν ἀοράτων δυνάμεων ὑφ' ἐναντιῷ τειταγμένα ἔχει. Καὶ καλῶς δυνάμεις ἐκάλεσε, τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι «Δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιῶντες τὸν λόγον αὐτοῦ». Καὶ γὰρ εἰς ἀγ-

3. Γεν. 11, 1.

4. Ψαλ. 102 20

ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ σαλεύθηκε ἡ γῆ». Ἐδῶ δείχνει τὴ δύναμη τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν ἦταν τυχαῖοι αὐτοὶ ποὺ ἐπέδραμαν, ἀλλὰ βασιλεῖς, ἔθνη ποὺ συγκεντρώθηκαν ἀπὸ παντοῦ, ποὺ κύκλωσαν καὶ πολιόρκησαν μία πόλη καὶ ἡ ὁποία ὄχι μόνο δὲν ἔπαθε ἀπὸ αὐτοὺς κανένα κακό, ἀλλὰ καὶ ὑπερίσχυσε καὶ ἐπεκράτησε καὶ ἔτρεψε σὲ φυγὴ τοὺς ἐπιδρομεῖς. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Ἐκλιναν βασιλεῖαι, ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ ὁ Ὑψιστος» ὅπως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ, ἀμέσως κυρίευσε τίς πόλεις. Εἶναι χονδροειδῆς ἢ λέξη καὶ ἀνθρωπινώτερο τὸ λεχθέν. Διότι ὁ Θεὸς δὲν νικᾷ μὲ φωνὴ καὶ βοή, ἀλλὰ μόνο μὲ τὸ βλέμμα του καὶ μὲ τὸ νὰ τὸ θελήσει. Ἄλλ' ὅμως ἀνυψώνοντας αὐτὸν ἀπὸ τὰ ὑλικώτερα, ἐπινόησε λέξη ὑψηλότερη ἀπὸ τίς ἄλλες. Ἐπειδὴ δηλαδὴ παρουσιάζει αὐτὸν συνεχῶς ὀπλισμένο, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ὅλα ἐκεῖνα λέχθηκαν μεταφορικά, ἀλληγορικά καὶ μὲ πολλὴ συγκατάβαση (διότι ὁ Θεὸς δὲν χρειάζεται τίποτε ἀπὸ αὐτά), πρόσθεσε· «Ἐξέβαλε βροντερὴ φωνὴ καὶ σαλεύθηκε ἡ γῆ», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ὄχι μόνο πόλεις καὶ ἔθνη καὶ χῶρες, ἀλλὰ διασεῖει καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ γῆ. Γνωρίζει δὲ ἡ Γραφὴ νὰ ὀνομάζει καὶ γῆ τὰ πλήθη, ὅπως ὅταν λέγει· «Καὶ ἦταν ὅλη ἡ γῆ σὰν ἓνα χεῖλος»².

«Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων εἶναι μαζί μας. Ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ εἶναι βοηθός μας καὶ προστάτης μας». Ὁ δὲ ἑβραῖος ἀντὶ τοῦ «τῶν δυνάμεων», λέγει, «Σαβαώθ». Πρόσεχε πῶς ἀπὸ τὴ γῆ μεταφέρει τὸ λόγο στὸν οὐρανὸ, στὰ ἄπειρα πλήθη τῶν ἀγγέλων, στὰ ἔθνη τῶν ἀρχαγγέλων, στὶς οὐράνιες δυνάμεις. Γιατὶ δηλαδὴ, λέγει, μοῦ ἀναφέρεις στρατόπεδα καὶ βαρβάρους καὶ ἀνθρώπους χαμένους; Σκέψου τὴ δύναμη αὐτοῦ ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, πόσο δηλαδὴ στρατόπεδα τῶν ἀοράτων δυνάμεων ἔχει ὑποταγμένα στὸν ἑαυτό του. Καὶ καλῶς τίς ὀνόμασε δυνάμεις, γιὰ νὰ δείξει τὴ δύναμη αὐτῶν, πράγμα ποὺ λέγει καὶ ἄλλοῦ· «Ποῦ εἶναι δυνατοὶ οἱ ἄγγελοι ποὺ ἐκτελοῦν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»³. Καθόσον ἓνας ἄγγελος

γελός ποτε ἐξελθών, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἀνεῖ-
 λε. Τί οὖν εἰ δυνατὸς μὲν ἐστίν, οὐ θούλειαι δὲ ἡμῖν χεῖρα
 ὀρέξαι; Ἀλλὰ μηδὲ τοῦτο δείσῃς, φησί διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν,
 «Ἀντιλήπιω ἡμῶν», Οὐκοῦν καὶ θούλειαι καὶ δύναται μὴ
 5 τοῖνυν φοβοῦ. Τί οὖν εἰ ἡμεῖς ἀνάξιοι; Ἀλλὰ παιρῶν πρὸς
 αὐτὸν ἔχομεν φιλανθρωπίαν. Διὸ καὶ τοῦτο προσιωθεὶς ἔλε-
 γεν, «Ὁ Θεὸς Ἰακώβ», ὥσπερ ἔλεγεν αἰεὶ τοῦτο τὸ ἔθος
 αὐτῷ, φηοί, ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς. «Διάβαλα». Ἄλλος,
 «Ἀεὶ».

10 Ἰεῦτε καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἃ ἔθετο τέρατα ἐπὶ
 τῆς γῆς, ἀνταναιροῦν πολέμους μέχρι τῶν περσίων τῆς γῆς.
 Τόξον σπντρίφει, καὶ σπνθλάσει ὄπλον (ἄλλος λέγει, «Σπν-
 ἐκλασε»), καὶ θυροὺς κατακαύσει ἐν πυρὶ. Ἄλλος, «Καὶ
 ἀμάξια ἐμπρῆσει ἐν πυρὶ». Εἰπὼν περὶ τῆς γῆς, περὶ τῆς
 15 θαλάσσης, περὶ τῶν ὄρω, περὶ τῆς πνευματικῆς χορηγίας
 τῆς εἰς αὐτοὺς γεγενημένης, περὶ τῆς συμμαχίας, πάλιν ἐ-
 κτεινεί τὴν ὑπόθεσιν πρὸς τοὺς θεατάς, ἐπὶ τὰ τρόποια αὐ-
 τοὺς καλῶν ἐξ ἡδονῆς πολλῆς, καὶ τῆς πρὸς τὸν Δεσπότην
 διαθέσεως, καὶ τὰς νίκας ἀναγορεύων, ἃς ὑπὲρ αὐτῶν εἰ-
 20 γίσαιτο. Καὶ καλῶς εἶπε, «Τέρατα», οὐκ εἶπε, νίκας καὶ τρώ-
 παια. Οὐ γὰρ κατὰ ἀκολουθίαν ἐγίνετο τὰ γινόμενα, οὐδὲ
 ὄπλοις καὶ θυράμει σωματίων τὰ τῆς μάχης ἐκρίνετο, ἀλλὰ
 Θεοῦ πνεύματι, τῶν πραγμάτων δηλούντων, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ
 σπνταηγῶν. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἀσθενεῖς τοὺς δυνατοὺς ἐνίκων
 25 οἱ ὀλίγοι τοὺς πολλοὺς, οἱ κεκοιτημένοι τοὺς κρατοῦντας, καὶ
 παρ' ἐλπίδα τὰ πράγματα ἐγίνετο, εἰκότως αὐτὰ τέρατα κα-
 λεῖ, ἅτε παραδόξως συμβαίοντα, καὶ πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκ-
 τεταμένα.

3. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι καὶ κατὰ ἀναγωγὴν ἐκ-
 30 λαβῶν, καὶ εἰς τὸν παρόντα καιρὸν. Καὶ γὰρ πόλεμον χαλε-
 πὸν κατέλυσε τὸν τῶν δαιμόνων, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμέ-

πού ἐξῆλθε κάποτε, φόνευσε ἑκατὸν ὀγδόντα πέντε χιλιάδες. Τί λοιπόν, ἂν εἶναι μὲν δυνατός, δὲν θέλει ὁμως νὰ μᾶς βοηθήσει; Ἄλλ' οὔτε αὐτό νὰ φοβηθεῖς, λέγει' γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «βοηθὸς καὶ προστάτης μας». Πράγματι καὶ θέλει καὶ μπορεί' μὴ λοιπόν φοβεῖσαι. Τί λοιπόν ἐὰν ἡμεῖς εἴμαστε ἀνάξιοι; Ἄλλ' ὁμως ἡ φιλανθρωπία του πρὸς ἡμᾶς εἶναι πατρικὴ. Γι' αὐτό, ἀφοῦ πρόσθεσε καὶ αὐτό, ἔλεγε, «Ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ», σὰ νὰ ἔλεγε' αὐτὴ πάντοτε εἶναι ἡ συνήθειά του ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀνέκαθεν. Ἀκολουθεῖ ἡ λέξις, «Διάψαλμα». Ἄλλος ἐξηγεῖ «πάντοτε».

«Ἐλάτε καὶ δέστε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, τὰ θαυμαστά τρόπαια πού ἔστησε ἐπάνω στὴ γῆ. Κατέπαυσε ἐξ ὀλοκλήρου πολέμους μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς. Θὰ συντρίψει κάθε τόξο καὶ θὰ θραύσει κάθε ὄπλο (ἄλλος λέγει, «Συνέτριψε»), καὶ θὰ κατακάψει τὶς ἀσπίδες μὲ φωτιά». Ἄλλος, «Καὶ θὰ κατακάψει τὶς πολεμικὰς ἄμαξας μὲ φωτιά». Ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὴ γῆ, γιὰ τὴ θάλασσα, γιὰ τὰ ὄρη, γιὰ τὴν πνευματικὴ χορηγία τῶν δωρεῶν του πρὸς αὐτούς, γιὰ τὴν συμμαχία, πάλι μεταφέρει τὸ λόγο πρὸς τοὺς θεατὰς, καὶ ἀπὸ πολλὴ εὐχαρίστησις καὶ διάθεσις πρὸς τὸν Κύριον, καλεῖ αὐτούς πρὸς τὰ τρόπαια, περιγράφοντας τὶς νίκας πού πραγματοποιοῖσε γιὰ χάριν τους. Καὶ καλὰ εἶπε, «Τέρατα», καὶ δὲν εἶπε, νίκαι καὶ τρόπαια. Διότι τὰ ὅσα ἔγιναν δὲν ἔγιναν κατὰ τὸ συνηθισμένον τρόπο, οὔτε μὲ τὰ ὄπλα καὶ μὲ σωματικὴ δύναμις κρίνονταν τὰ τῆς μάχης, ἀλλὰ μὲ τὸ ἀπλὸ βλέμμα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἴδια τὰ πράγματα φανέρωναν, ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ στρατηγός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἀδύναμοι νικοῦσαν τοὺς δυνατούς, οἱ λίγοι τοὺς πολλούς, οἱ ἐξουσιαζόμενοι τοὺς ἐξουσιαστὰς καὶ τὰ γεγονότα συνέβαιναν παρ' ἐλπίδα, πολὺ ὀρθὰ ὀνομάζει αὐτὰ τέρατα, ἐπειδὴ συνέβαιναν κατὰ τρόπο παράδοξο καὶ ἐπεκτείνονταν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς.

3. Αὐτὸ δὲ δὲν θὰ ἔσφαλλε κανεὶς ἂν ἐξελάμβανε κατὰ τρόπο ἀληγορικὸ καὶ στὸν παρόντα καιρὸ. Καθόσον κατέλυσε τὸ φοβερὸν πόλεμον τῶν δαιμόνων καὶ ἐπεξέτεινε

νης τὴν εἰρήνην ἐξέτεινε, καὶ τὸν αἰσθητὸν δὲ αὐτῶν πόλεμον συγκατέβαλεν. Ὅπερ καὶ ὁ Ἡσαΐας δηλῶν ἔλεγε· «Συντριψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήφεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν». Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας πάντες ἄνθρωποι ὅπλα εἰτίθεντο, καὶ οὐδείς ἀτελῆς ταύτης τῆς λειτουργίας ἦν, καὶ πόλεις πρὸς τὰς πόλεις ἐμάχοντο, καὶ διόλου τὰ τῶν πολέμων συνεκροτεῖτο· τῶν δὲ τὸ πλέον τῆς οἰκουμένης ἐν εἰρήνῃ, πάντων ἐν ἀδείᾳ καὶ τέχνῃς μειόντων, καὶ γῆν ἐργαζομένων, καὶ θάλατταν πλεόντων· ὀλίγον δὲ ἐστὶ τὸ σιραιοικὸν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων τειραγμένον. Καὶ τοῦτου δὲ ἂν ἡ χρεία κατελύθη, εἰ τὰ προσήκοντα ἐπράττομεν, καὶ μὴ ἐδεόμεθα τῆς ἀπὸ τῶν θλίψεων ὑπομνήσεως. Πῦρ δὲ ἐνιαῦθα τὴν ὀργὴν αὐτοῦ καλεῖ, καὶ πρᾶγμα συμβεβηκὸς λέγει, διὸ τὰ ὅπλα αὐτῶν κατέκασαν, κατὰ κράτος νικήσαντες, καὶ τὰ ἄροματα, ὅπερ Ἰεζεκιήλ φησὶ καὶ ὅσοι φιλομαθεῖς, ἴσασιν τὴν ἱστορίαν.

«Σχολάσατε, καὶ γινώτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός. Ὑψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσι, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῆ». Ἄλλος φησὶν, «Ἰάθητε καὶ γινώτε». Ἄλλος, «Ἐάσατε, ἵνα γινώτε». Ὁ δὲ Ἑβραῖός φησιν, «Οὐαρφοῦ οὐαδοῦ». Ἐνιαῦθα μοι δοκεῖ πρὸς τὰ ἔθνη διαλέγεσθαι, μονονουχί τοῦτο λέγων ἔγνωτε μὲν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, φησὶ, καὶ τὴν δύναμιν τὴν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκτεταμένην· δεῖ δὲ ὑμῖν σχολῆς, δεῖ δὲ ὑμῖν ὑγιαίνουσας ψυχῆς. Καὶ τὸ «Ἐάσατε» δὲ τὸ αὐτὸ δηλοῖ ἄφετε τὴν πλάνην, ἀπαλλάγητε τῆς προτέρας ἀνασιροφῆς, ἀναπνεύσατε ἐκ τῆς ἀχλύος τῶν κατεχόντων ὑμᾶς πονηρῶν πρα-

6. Ἡσ. 2, 4.

7. Ἰεζ. 39, 10.

τὴν εἰρήνην σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης καὶ κατέβαλε μαζί μὲ σὺτὰ καὶ τὸν αἰσθητό πόλεμο αὐτῶν. Θέλοντας καὶ ὁ Ἰησοῦς νὰ δηλώσει αὐτό, ἔλεγε· «Θὰ συντρίψουν τίς μάχαιρές τους στὰ ἄροτρα καὶ τὰ δόρατά τους στὰ δρεπάνια καὶ δὲν θὰ σηκώσει ἔθνος μάχαιρα ἐναντίον ἄλλου ἔθνους, οὔτε θὰ μαθαίνουν πλέον οἱ ἄνθρωποι νὰ πολεμοῦν»⁶. Πρὶν δηλαδή ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γυμνάζονταν στὰ ὅπλα καὶ κανένας δὲν ἦταν ἀπαίδευτος σ' αὐτὸ τὸ ἔργο, καὶ πόλεις μάχονταν ἐναντίον ἄλλων πόλεων, καὶ παντοῦ ἐπεκρατοῦσε πολεμικὸ κλίμα, τώρα ὅμως τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς οἰκουμένης ζεῖ εἰρηνικά, καὶ ὅλοι ἀσχολοῦνται χωρὶς φόβο μὲ τίς τέχνες καὶ καλλιεργοῦν τὴ γῆ καὶ ταξιδεύουν στὴ θάλασσα, λίγος δὲ εἶναι ὁ στρατός πού εἶναι ταγμένος νὰ προστατεύει ὄλους τοὺς ἄλλους. Καὶ θὰ ἦταν δυνατό νὰ ἐκλείψει ἡ ἀνάγκη καὶ αὐτοῦ, ἂν κάμναμε αὐτὸ πού πρέπει καὶ δὲν χρειαζόμασταν τὴν ὑπενθύμιση ἀπὸ τίς θλίψεις, ὅτι πρέπει νὰ ζοῦμε ἔτσι. Πῦρ δὲ ἐδῶ ὀνομάζει τὴν ὀργὴ αὐτοῦ καὶ ἀναφέρει κάποιον γεγονός, διότι κατέκαψαν τὰ ὅπλα τους καὶ τὰ ἄρματα τους, ἀφοῦ τοὺς νίκησαν κατὰ κράτος, πράγμα πού λέγει καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ⁷, καί, ὅσοι εἶναι φιλομαθεῖς, γνωρίζουν τὴν ἱστορία.

«Ἀπαλλαγεῖτε ἀπὸ κάθε περισπασμὸ καὶ μάθετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός. Θὰ δοξασθῶ ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, θὰ δοξασθῶ ἀπὸ ὅλη τὴ γῆ». Ἄλλος λέγει, «Θεραπευθεῖτε καὶ μάθετε». Ἄλλος, «Ἀφῆστε, γιὰ νὰ μάθετε». Ὁ δὲ ἔβραϊος λέγει, «Οὐαρφοῦ οὐαδοῦ». Ἐδῶ νομίζω, ὅτι ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἐθνικούς, καὶ εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγει αὐτό. «Γνωρίσατε, λέγει, τὴν ἰσχύ αὐτοῦ καὶ τὴ δύναμη πού ἐκτείνεται σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη, χρειάζεται ὅμως νὰ ἀφῆστε τίς παλιές συνήθειές σας, πρέπει νὰ ἐξυγειάνετε τὴν ψυχὴ σας. Καὶ τὸ «Ἐάσατε» δὲ αὐτὸ φανερώνει· ἀφῆστε τὴν πλάνη, ἀπαλλαγεῖτε ἀπὸ τὴν προηγούμενη συναναστροφή σας μὲ τὴν ἁμαρτία, ἀνασπνεῦστε ἀπὸ τὴν καταχνιά τῶν πονηρῶν πραγμάτων πού σᾶς ἔχουν

γμάτων, ἵνα ἀπὸ τῆς τῶν θαυμάτων διδασκαλίας χειραγωγούμενοι καὶ τὴν ψυχὴν σχολάζουσιν ἔχοντες, ἐπιγνῶτε τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ τὰ θαύματα μόνον, εἰ μὴ καὶ ψυχὴ εὐγνώμων ἦ. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐγένετο
5 θαύματα, καὶ οὐδὲν πλέον ἐγένετο πρὸς τὴν σωτηρίαν ἐκείνων. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἀρκοῦσιν αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες, εἰ μὴ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς καθαρὸς ἦ καὶ ὑγιαίνων, οὕτω δὴ οὐδὲ ἐνταῦθα τὰ θαύματα μόνον ἀρκεῖ. Διὸ δὴ περὶ ἐκείνων διαλεχθεὶς, παραινεῖ τοῖς μέλλουσιν αὐτῶν καρποῦσθαι τὴν ὠφέλειαν, ἀναπνεῦσαι ἐκ τῶν κατεχόντων αὐτοὺς κακιῶν. ὥστε μαθεῖν τὸν Θεὸν τὸν ἐπὶ τῶν ὅλων.

«Σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, οὐ τὰ εἰδωλα, οὐδὲ τὰ ἔθανα. Σχολάσατε τοίνυν καὶ πολλὰς ὑμῖν παρέξομαι τὰς ἀποδείξεις. Τοῦτο γὰρ ἐσὶ τό, «Ἐψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῆ»· τοιούτοι, διὰ τῶν ἔργων ὑμῖν δειχθήσομαι μέγας καὶ ὑψηλός. Ἐχει μὲν γὰρ τὸ οἰκεῖον ἢ φύσις ὕψος, ἢ ἀκήρατος ἐκείνη καὶ ἄφροσις, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ὑμεῖς οὐ σαρκαῖτε, καὶ διὰ τῶν ἔργων ὑμῖν αὐτὸ ἐπιδείξω. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ Παλαισίῳ, οὐδὲ
20 μόνον ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀλλὰ καὶ παρ' ὑμῖν τοῖς ἔθνεσιν. Οὕτω γοῦν ὑψοῦται, κρατῶν αὐτῶν καὶ περιγινόμενος, θαύματα ἐργαζόμενος ἐν Βαβυλῶνι, θαύματα ἐν Αἰγύπτῳ, θαύματα ἐν ἐρήμῳ, θαύματα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ὡς πανταχόθεν αὐτοὺς διδασκαλίαν ἔχειν τῆς αὐτοῦ γνώσεως. «Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπιωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ». Οὕτως τοίνυν ὁ Θεός, ὁ πανταχοῦ μέγας, ὁ πανταχοῦ ὑψηλός, οὕτως ἀεὶ μεθ' ἡμῶν ἔσται. Μηδὲν οὖν φοβεῖσθε, μηδὲ ταρασσέσθε, οὕτως ἔχοντες ἄμαχον Δεσπότην, ᾧ πρόκειται πᾶσα τιμὴ καὶ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ
30 ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κυριέψει, ὥστε καθοδηγούμενοι ἀπὸ τῆ διδασκαλία τῶν θαυμάτων καὶ ἔχοντας τὴν ψυχὴ σας ἀφοσιωμένη πρὸς τὸν οὐρανό, νὰ γνωρίσετε τὸ Θεὸ τῶν πάντων. Διότι δὲν ἀρκοῦν μόνο τὰ θαύματα, ἂν καὶ ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι εὐγνώμων. Καθόσον καὶ στοὺς Ἰουδαίους ἔγιναν θαύματα, καὶ τίποτε ἐπὶ πλέον δὲν ἐπιτεύχθηκε ἐξ αἰτίας τῆς κακίας ἐκείνων. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἀρκοῦν οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ἂν δὲν εἶναι καὶ ὁ ὀφθαλμὸς καθαρὸς καὶ ὑγιής, ἔτσι λοιπὸν οὔτε ἐδῶ τὰ θαύματα μόνο ἀρκοῦν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἀφοῦ μίλησε γιὰ ἐκεῖνα, συμβουλεύει ἐκείνους πού πρόκειται νὰ καρπωθοῦν τὴν ὠφέλεια ἀπὸ αὐτά, νὰ ἀναπνεύσουν ἀπὸ τὰ κακὰ πού τοὺς κατέχουν, ὥστε νὰ γνωρίσουν τὸ Θεὸ τῶν πάντων.

«Ἀπαλλαγεῖτε ἀπὸ τοὺς περισπασμοὺς καὶ μάθετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός», ὄχι τὰ εἰδῶλα, οὔτε τὰ ξόανα⁸. Ἀπαλλαγεῖτε λοιπὸν ἀπὸ τοὺς περισπασμοὺς καὶ θὰ σᾶς παράσχω πολλὰς ἀποδείξεις. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Ὑψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ» δηλαδὴ μὲ τὰ ἔργα θὰ δειχθῶ σὲ σᾶς μέγας καὶ ὑψηλός. Ἔχει βέβαια ἡ φύση ἐκείνη ἢ καθαρὴ καὶ ἀπερίγραπτη τὸ δικό της ὕψος, ἐπειδὴ ὅμως σεῖς δὲν τὸ βλέπετε, θὰ σᾶς τὸ δείξω καὶ μὲ τὰ ἔργα. Ὅχι μόνο δὲ στὴν Παλαιστίνῃ, οὔτε μόνο στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ καὶ σὲ σᾶς τοὺς ἐθνικούς. Ἔτσι λοιπὸν ὑψώνεται, ἐξουσιάζοντας αὐτοὺς καὶ καταβάλλοντας καὶ ἐνεργώντας θαύματα στὴ Βαβυλώνα, θαύματα στὴν Αἴγυπτο, θαύματα στὴν ἔρημο, θαύματα σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. ὥστε ἀπὸ παντοῦ αὐτοὶ νὰ διδάσκονται τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. «Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων εἶναι μαζί μας, εἶναι βοηθός μας ὁ Θεός τοῦ Ἰακώβ». Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Θεός, πού εἶναι παντοῦ μέγας, παντοῦ ὑψηλός, αὐτὸς πάντοτε βρίσκεται μαζί μας. Καθόλου λοιπὸν μὴ φοβεῖσθε, καθόλου μὴ τaráσσεσθε, ἔχοντας τέτοιο ἀκαταμάχητο Κύριο, στὸν ὁποῖο πρέπει κάθε τιμὴ καὶ δόξα μαζί μὲ τὸν ἄναρχο Πατέρα καὶ τὸ Ζωοποιὸ αὐτοῦ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΣ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Εἰς τὸ τέλος τῶν νύκτων Κορέ». Ἄλλος δέ,
«Τῷ νικοποιῷ τῶν νύκτων Κορέ».

- 5 «Πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας». Ἄλλος, «Χειρῶν.
«Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως». Ἐτε-
ρός φησι, «Σημάναιτε ἐν φωνῇ εὐφημίας». «Ὅτι Κύ-
ριος ἕψιτος, φεβρός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν
τὴν γῆν».
- 10 1. Τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ οὔτις ὁ ψαλμὸς ἔχεται, νί-
κας λέγων καὶ τὰ τρόπαια τὰ κατὰ τῶν πολεμίων συμβεβη-
κότα, καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν καλῶν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν γε-
γεννημένων εὐφημίαν. Ἄλλ' ἴσως ἰσὺν ἀνάξιον εἶναι δοκεῖ
τῆς τοῦ θεοῦ Πνεύματος παραινέσεως τὸ προοίμιον, καὶ ἡ
15 τοιαύτη παρακείμενος, κρότοι, καὶ λάταγοι, καὶ ὀλολυγαί. Οὐ
γὰρ τοῖς ἐν τῷ σεμνῷ τούτῳ διδασκαλείῳ συνιοῦσι προσήκει
ἴσως ταῦτα, ἐρεῖ τις, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐν οὐκνηῇ καὶ συμποσίοις
ἡσχολημένοις, τὸ κροταλίζειν, καὶ ταῖς χερσὶ παιάσσειν, ἀν-
δράσι δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος παιδευόμενοις ἡσ-
20 χία καὶ εὐταξία πρόβει.

Τί τοίνυν βούλεται ὁ λόγος ἐμφῆναι, καὶ τίνα τὰν ἀλαλα-
γμὸν, καὶ τίνα τὸν κρότον φησί; Καὶ γὰρ καὶ σύνηθες τοῦτο
τοῖς ἐν παραιάξει πολέμοι καὶ μάχης ποιεῖν, ἀλαλάζειν λέ-
γω, καὶ μέγα κροτεῖν πρὸς τὸ καταπλήτισθαι τοὺς πολεμί-

1. Συντάχθηκε ἀπὸ ποιητὴ τῆς ἀικογένειας Κορέ. μὲ τὴν ἴδια ἀφορμὴν τοῦ ΜΕ΄ ψαλμοῦ. Παρουσιάζει τὸ Θεὸ νὰ κατεβαίνει καὶ νὰ χωρίζει θριαμβευτικὰ τὴν νίκη καὶ ν' ἀνεβαίνει πάλι στὸν οὐρανὸ. Ἰσως συντάχθηκε ἐξ ἀφορμῆς νίκης χωρὶς ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμωνιτῶν. Πρβλ. Β΄ παραλ. 20, 1 ἔ.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟΝ ΜΣ΄ ΨΑΛΜΟ

ΣΤΟ Τέλος, ὑπὲρ τῶν υἱῶν Κορέ». Ἄλλος δὲ ἐξηγεῖ, «Στὸ νικητὴ τῶν υἱῶν Κορέ».

«Ὅλα τὰ ἔθνη χειροκροτῆστε». Ἄλλος λέγει, «Μὲ τὸ χέρι». «Κραυγᾶστε πρὸς τὸ Θεὸ μὲ φωνὴ γεμάτη ἀπὸ χαρᾶ». Ἄλλος λέγει, «Διακηρύξτε μὲ φωνὴ εὐφημη». «Διότι ὁ Κύριος εἶναι Ὑψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας σ' ὀλόκληρη τὴ γῆ».

1. Τὴν ἴδια ὑπόθεση ἔχει καὶ αὐτὸς ὁ ψαλμός, μιλώντας γιὰ τίς νίκες καὶ τὰ τρόπαια ποὺ συνέβηκαν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, καὶ καλώντας ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη σὲ δοξολογία γιὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν. Ἄλλ' ἴσως φαίνεται σὲ μερικοὺς, ὅτι εἶναι ἀνάξιο τὸ προοίμιο τῆς παραινέσεως τοῦ θείου Πνεύματος καὶ ἡ τέτοιου εἴδους προτροπὴ γιὰ κρότους, πατάγους καὶ πολεμικὲς κραυγές. Διότι ἴσως αὐτά, θὰ πεῖ κάποιος, δὲν ἀρμόζουν σ' αὐτοὺς ποὺ συγκεντρώνονται σ' αὐτὸ τὸ σεμνὸ διδασκαλεῖο, ἀλλὰ σ' ἐκείνους μὲν ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου καὶ τὰ συμπόσια ἀρμόζουν τὰ κροταλίσματα καὶ τὰ χειροκροτήματα, ἐνῶ στοὺς ἀνθρώπους, ποὺ παιδαγωγοῦνται μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀρμόζει ἡ ἡσυχία καὶ ἡ εὐταξία.

Τί θέλουν λοιπὸν νὰ μᾶς ποῦν τὰ λόγια αὐτά καὶ τί ὀνομάζει ἀλαλαγμὸ καὶ τί κρότο; Καθόσον αὐτὸ συνηθίζουν νὰ τὸ κάνουν ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι παραταγμένοι γιὰ πόλεμο καὶ μάχη, δηλαδὴ νὰ προβαίνουν σὲ πολεμικὲς κραυγές καὶ νὰ προκαλοῦν δυνατοὺς κρότους μὲ σκοπὸ νὰ τρομάξουν τοὺς ἐχθρούς, ἐνῶ αὐτὸ εἶναι ξένο γιὰ τὴν

ους· γαλήνιαίας δὲ ψυχῆς τοῦτο ἀλλότριον. Ὁ δὲ ψαλμὸς ἀμ-
 γότερα διακελεύεται, καὶ κροτεῖν, καὶ ἀλαλάζειν. Τί ποί-
 ον ἔστι τὸ εἰρημένον; Οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἡδονὴν ἐνδείκνυ-
 ται καὶ νίκης σύμβολον. Ἐπεὶ καὶ εἰέρωθι ὁ προφήτης τοὺς
 5 ποταμοὺς εἰσάγει κροτοῦντας· «Ποταμοί», φησί, «κροτήσουσι
 χεῖρὶ ἐπὶ τὸ αὐτό· ὁ δὲ Ἥσαϊας, καὶ δένδρα τοῦτο ποιοῦντα
 εἰσάγει, αὐτὸς δὲ οὔτος πάλιν καὶ ὄρη σκιριτῶντα καὶ βου-
 νοὺς, οὐχ ἵνα τοῦτο νοήσωμεν, ὅτι τὰ ὄρη σκιριτῶ, καὶ οἱ βου-
 νοί, εἰδ' ἵνα ποταμοὺς κροτοῦντας, ἢ χεῖρας ἔχοντας (τοῦτο
 10 γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας), ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἡδονῆς μί-
 θωμεν. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἰδεῖν.

Καὶ διὰ τί μὴ εἶπε, χάριτε, καὶ σκιριτήσατε, ἀλλά, «Κρο-
 τήσατε», καὶ, «Ἀλαλάξατε»; Τὴν μὲν ὑπερβολὴν ἡμῶν ἡδο-
 νῆν ἐνδείκνυμενος. Ὡσπερ γὰρ Χριστός, ὅταν λέγη, «Σὺ δὲ
 15 ὅταν ῥησιτεύης, ἄλειψόν σου τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπόν σου
 ῥίψαι», οὐκ ἀλουσίην κελεύει γενέσθαι (οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν τοῦ-
 το ποιεῖ), ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν ἐνδείκνυσθαι, καὶ τὸ φαιδρὸν τῆς
 διανοίας (κελεύει γὰρ γεγηθότα ῥησιτεύειν, μὴ σκυθρωπάζου-
 τα), οὔτω δὲ καὶ ἐνταῦθα οὐ τοῦτο ἐπειτάγημεν, ὥστε κροτεῖν
 20 τὰς χεῖρας, ἀλλ' ἡδεσθαι, καὶ ἐνφραίνεσθαι ψάλλοντες. Λι-
 καίως δ' ἂν τις τὸν ψαλμὸν κατὰ ἀναγωγὴν μᾶλλον ἐκλάβοι,
 τῆς ἰστορίας ἀνώτερος γενέσθαι. Εἰ γὰρ καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ
 τὸ προσήμιον ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἔχει, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τὰ νοη-
 τὰ χειραγωγεῖ τὸν ἀκροατήν. Ὡσπερ γὰρ καὶ ἔμπροσθεν εἶ-
 25 πον, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶν τὰ μὲν ὡς εἴρηται ἐκκλησιέον, τὰ δὲ
 ἀπειραντίας τοῖς κειμένοις, οἷον ὡς ἔχει ἐπ' ἐκείνου· «Ἀύκου

1α. Ψαλμ. 97, 8.

2. Ἡσ. 55, 12.

3. Ματθ. 6, 17.

4. Ἡσ. 11, 6.

ἡρεμη ψυχῇ. Ὁ δὲ ψαλμωδὸς προτρέπει καὶ τὰ δύο καὶ τοὺς κρότους καὶ τοὺς ἀλαλαγμούς. Τί τέλος πάντων σημαίνει τό λεγόμενο; Τίποτε ἄλλο, παρὰ φανερώνει τὴν εὐχαρίστηση καὶ εἶναι σύμβολο νίκης. Καθόσον καὶ ἀλλοῦ παρουσιάζει ὁ προφήτης τοὺς ποταμούς νὰ κροτοῦν· διότι λέγει· «Ἄς χειροκροτήσουν ὅλοι μαζί οἱ ποταμοί»¹· ὁ δὲ Ἡσαΐας παρουσιάζει νὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ καὶ δένδρα, καὶ ὁ ἴδιος δὲ πάλι παρουσιάζει νὰ πηδοῦν ἀπὸ χαρὰ καὶ ὄρη καὶ βουνά², ὄχι ὅτι οἱ ποταμοὶ χειροκροτοῦν ἢ ὅτι ἔχουν χέρια (διότι αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ μεγάλη ἀνοησία), ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθουμε τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως. Τὸ ἴδιο λοιπὸν εἶναι δυνατό νὰ δοῦμε νὰ συμβαίνει καὶ μέ τοὺς ἀνθρώπους.

Καὶ γιατί δὲν εἶπε, χαρεῖτε καὶ σκιρτήστε, ἀλλὰ «Κροτήσατε» καὶ «ἀλαλάξατε»; Γιὰ νὰ μᾶς δεῖξει τό ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Χριστός, ὅταν λέγει, «Σὺ ὅμως ὅταν νηστεύεις, ἄλειψε τὴν κεφαλὴ σου καὶ νίψε τὸ πρόσωπό σου»³, δὲν λέγει νὰ γίνεῖ αὐτὸ μὲ ἀλοιφή (διότι κανεὶς ἀπὸ ἐμᾶς δὲν τὸ κάνει αὐτό), ἀλλὰ νὰ δείχνουμε τὴν πνευματικὴ ἀγαλλίαση καὶ τὴ χαρὰ τῆς διανοίας μας (διότι προτρέπει νὰ νηστεύει κανεὶς χαρούμενος καὶ ὄχι σκυθρωπός), ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ δὲ μᾶς δόθηκε αὕτη ἡ ἐντολή, νὰ χειροκροτοῦμε δηλαδῆ, ἀλλ' ὅταν ψάλλουμε νὰ νοιώθουμε πνευματικὴ ἀγαλλίαση καὶ εὐφροσύνη. Πολύ σωστά δὲ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἐκλάβει τὰ λόγια αὐτοῦ τοῦ ψαλμοῦ ἀλληγορικά, ἀνεβαίνοντας ὑψηλότερα τῆς διηγήσεως. Διότι ἂν καὶ ὁμιλεῖ τόσο στὴν ἀρχή, ὅσο καὶ στὸ προοίμιο γιὰ τὰ αἰσθητά, ἀλλ' ὅμως ὁδηγεῖ τὸν ἀκροατὴ πρὸς τὰ πνευματικά. Ἐκεῖνο λοιπὸν πού εἶπα προηγουμένως, αὐτὸ θὰ πῶ καὶ τώρα, ὅτι δηλαδῆ ἄλλα μὲν πρέπει νὰ τὰ ἐννοοῦμε ὅπως λέχθηκαν, ἄλλα δὲ διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνο πού δηλώνουν οἱ λέξεις, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι συμβαίνει μέ ἐκεῖνο τὸ χωρίο. «Λύκοι καὶ πρόβατα θὰ βοσκήσουν μαζί»⁴.

καὶ ἄρνες ἅμα βροκηθήσονται». Οὐ γὰρ δὴ λύκους καὶ ἄρνας ἐκκληρόμεθα, οὐδὲ ἄχρσα, καὶ βοῦν, καὶ ταῦρον, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη διὰ τῆς τῶν ἀλόγων εἰκόνας χαρακτηρίζομεν· τὰ δὲ κατὰ διπλῆν ἐκδοχὴν, τὰ τε αἰσθητὰ νοοῦντες, καὶ τὰ
 5 νοητὰ ἐκδεχόμενοι ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ. Ὅτι γὰρ ὁ υἱὸς ἀνηρέχθη ἴσμεν, καὶ ἕτερόν τι ἐγκεκοιμημένον τῷ νοήματι ἐκλέγομεν διὰ τοῦ Υἱοῦ, τὸν σιανρόν. Καὶ ἐπὶ τοῦ προβάτου δὲ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, πάλιν ὁμοίως τοῦ πάθους τὴν εἰκόνα χαρακτηρίζομεν.

10 Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖν χορή. Οὐδὲ γὰρ περὶ Ἀράβων ἀπλῶς ὁ λόγος, καὶ τῶν γειτόνων, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔθνη καλεῖ. «Ὅτι Κύριος ὑψίστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν». Ἀνίστησι τοίνυν ἐκ προοιμίων τὸν ἀκροατήν, πρὸς τοσοῦτον ὄγκον εὐαγγελίων καλῶν, καὶ πρὸς τὴν
 15 τῆς οἰκουμένης παρήγγυριν, καὶ θείαν τινὰ καὶ πνευματικὴν ἐσοτήν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν κατενεχθεῖσαν μυσταγωγίαν. Αἰὰ δὴ τοῦτο, «Κροτήσατε», φησί· τοιτέσι, χάριτε, σκιρτήσατε. Καὶ γὰρ καὶ ὁ εὐαγγελικὸς λόγος τοῦτο παρακελεύεται λέγων, «Σκιρτήσατε» οὐ πάντως παρακελευόμενος ἐξάλλεσθαι,
 20 καὶ πηδᾶν (τοῦτο γὰρ ἀνελεύθερον), ἀλλὰ τῆς χαρᾶς τὸ ἐπιπαιστούμενον δηλῶν. Καὶ γὰρ πολλῆς ἡδονῆς ἄξιον τὸ γινόμενον. Ὅσῃν γὰρ ὁ ἥλιος ἐφορεῖ γῆν, ὁ εὐαγγελικὸς λόγος ἐπέδραμε, καὶ πᾶσα ἐσώθη ἢ οἰκουμένη, καὶ τῆς λαιρείας τῆς Ἰουδαϊκῆς οἱ πρὸς τοῦτον τῆ πλάνῃ κατεχόμενοι μείζονα
 25 ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν.

«Πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας». Τὰς μιαρὰς ἐκεῖνας πρὸς τοῦτον, φησὶν, τὰς ἐναγεῖς, τὰς αἵματι μολυνόμενας καθ’

5. Ἐξ. Κεφ. 12.

6. Λουκᾶ 6, 23.

Δέν θά έννοήσουμε δηλαδή ἐδῶ λύκους καί πρόβατα, οὔτε ἄχυρα καί βόδι καί ταῦρο, ἀλλά μέ τήν εἰκόνα τῶν ἀλόγων χαρακτηρίζουμε τὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων. Ἔλλα πάλι χωρία θά τὰ έννοήσουμε μέ διπλή έννοια, καί τήν κατά λέξη έννοια καί τήν ἀλληγορική, ὅπως ἀκριβῶς στήν περίπτωση τῆς προσφορᾶς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ γιά θυσία. Διότι γνωρίζουμε, ὅτι ὁ υἱός προσφέρθηκε γιά θυσία, ἀλλ' ἀποδεχόμαστε καί κάποιο ἄλλο νόημα, πού εἶναι κρυμμένο στίς λέξεις τοῦ χωρίου, τὸ σταυρικό θάνατο τοῦ Κυρίου. Καί μέ τήν περιγραφή δὲ τοῦ προβάτου στήν Αἴγυπτο⁷ χαρακτηρίζουμε ὁμοίως καί πάλι τήν εἰκόνα τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου.

Αὐτό λοιπόν πρέπει νά κάνουμε καί ἐδῶ. Διότι ὁ λόγος δέν εἶναι ἀπλῶς γιά τοὺς Ἄραβες καί τοὺς γείτονές τους, ἀλλά καλεῖ ὅλα τὰ ἔθνη. «Διότι ὁ Κύριος εἶναι ὑψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας σ' ὀλόκληρη τῆ γῆ. Διεγείρει λοιπόν τόν ἀκροατῆ ἀπό τήν ἀρχή, προσκαλώντας αὐτόν σ' ἓνα τόσο μεγάλο ὄγκο εὐχαρίστων εἰδήσεων, πρὸς τήν πανήγυρη τῆς οἰκουμένης, πρὸς κάποια θεία καί πνευματική ἑορτῆ καί πρὸς τῆ μυσταγωγία ἐκείνη πού μεταφέρθηκε ἀπὸ τόν οὐρανό. Γι' αὐτὸ λέγει, «Κροτήσατε», δηλαδή, χαρεῖτε, σκιρτήσατε. Καθόσον καί ὁ εὐαγγελικός λόγος αὐτὸ παραγγέλει μέ αὐτὸ πού λέγει, «Σκιρτήσατε»⁸ ὅπωςδήποτε θέβαια δέν προτρέπει νά κάμνουμε ἐξαλλότητες καί νά πηδοῦμε (διότι αὐτὸ εἶναι ἀπαράδεκτο), ἀλλά δείχνει τὸ ὑπερβολικό τῆς χαρᾶς. Καθόσον αὐτὸ πού συμβαίνει εἶναι ἄξιο πολλῆς χαρᾶς καί εὐχαριστήσεως. Διότι ὅση γῆ βλέπει ὁ ἥλιος, αὐτῆ τῆ διέτρεξε ὁ εὐαγγελικός λόγος, καί σώθηκε ὅλη ἡ οἰκουμένη, καί ἐκεῖνοι πού πρὶν ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ ἦταν κυριευμένοι ἀπὸ τήν πλάνη, ἐπέδειξαν εὐσέβεια μεγαλύτερη ἀπὸ τήν ἰουδαϊκή λατρεία.

«Ὅλα τὰ ἔθνη χειροκροτήσατε». Μέ τὰ μολυσμένα ἐκεῖνα, πρὶν ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός, λέγει, χέρια, τὰ ἀμαρτω-

ἐκάστην ἡμέραν διὰ τῶν ἀκαθάρτων θνητῶν, δι' ὧν παῖδας
 ἐσφάζετε. καὶ τὰ αἰσχρὰ ἐτολμήσατε. καὶ κατὰ τῆς φύσεως
 αὐτῆς ἐχωρήσατε, διὰ τούτων κροίησατε νῦν. «Ἀλαλάξατε
 τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως». Διὰ τῆς γλώττης ἐκείνης.
 5 δι' ἧς ἐγεύσασθε τῶν ἐναγῶν, δι' ἧς τὰ θλάσκημα ἐξηνέγκα-
 τε ῥήματα, διὰ ταύτης ἀλαλάξατε τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν. Καὶ
 γὰρ ἔθος τοῖς στρατοπέδοις, διὰ κλίνην τῶν ἐναντίων τὸ στρα-
 τόπεδον, μηκέτι τῇ σοσιάδην κεχοῖσθαι μάχῃ, ἀλλ' ὁμοφώνῳ
 βοῇ καὶ ἀλαλαγμῷ τὰς ἤδη καταβληθείσας αὐτῶν κατασεύειν
 10 ἠνθῆς· ὅπερ ἐστὶ νίκης λαμπρᾶς καὶ τροπαίου μέγιστον τεκμη-
 ριον, ὅταν μὴ χερσὶν ὁ πόλεμος κροίηται, ἀλλ' ἡ βοὴ καὶ ἀντι-
 χειρῶν, καὶ ἀντὶ ὅπλων ἀρχῆ.

2. Τὸ μὲν οὖν ἔργον ἅπαν τοῦ Χριστοῦ γέγονε· τὸν γὰρ
 χαλεπὸν τοῦτον αὐτὸς κατέλυσε πόλεμον, δῆσας τὸν ἰσχυρὸν
 15 καὶ τὰ σκευῆ αὐτοῦ διαρπάσας. Φιλάνθρωπος δὲ ὢν, τοὺς
 οὐδὲν πονήσαντας, τούτους ποιεῖ τῆς νίκης καὶ τῶν τροπαίων
 ἀπολαύειν, καὶ τὴν ἐπινίκιον παρασκευάζει ἀναφέρειν φωνήν,
 καθάπερ τοὺς καιωρθωκότας αὐτοὺς καὶ κροτήσαντας. Διὸ
 καὶ βοῶμεν ἄπαυτες, οὐκ ἄσημόν τινα φωνήν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα
 20 εὖσημον «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου ἄδη, τὸ νι-
 κος;». Καὶ πάλιν, «Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ». Τοῦτο γὰρ
 ἐν τῷ ψαλμῷ τούτῳ εἴρηται. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Ἀνέβης
 εἰς ἕψος, ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν, ἔλαβες δόματα ἐν ἀν-
 θρώποις». Ἀνήνεγκάν ποτε καὶ Ἰουδαῖοι ἐπινίκιον φωνήν,
 25 ὅτε τῶν Αἰγυπτίων τὸ στρατόπεδον κατεποτιζέτω, λέγοντες·
 «Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐνδόξως γὰρ δεδόξασθαι». Ἀλλ' ἡ ἡ-

7. Α' Κορ. 15, 55.

8. Ψαλμ. 67, 19.

9. Ἐξ. 15, 1.

λά, πού μολύνονταν καθημερινά με τὸ αἷμα τῶν ἀκαθάρτων θυσιῶν, με τὰ ὁποῖα σφάξατε παιδιά καὶ ἐπιχειρήσατε αἰσχρὰ πράγματα, καὶ προχωρήσατε καὶ ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς φύσεώς σας, με αὐτὰ χειροκροτήσατε τώρα. «Κραυγάσατε πρὸς τὸ Θεὸ με φωνὴ γεμάτη ἀπὸ χαρὰ». Με τὴ γλῶσσα ἐκείνη, με τὴν ὁποῖα γευθήκατε τὰ ἀνοσιουργήματά σας, με τὴν ὁποῖα προφέρατε τὰ βλάσφημα λόγια, με αὐτὴ ψάλατε τὸν ἐπινίκιο ὕμνο. Καθόσον συνηθίζεται καὶ στὸ στρατό, ὅταν ὑποχωρεῖ ὁ ἐχθρικός στρατός, νὰ μὴ χρησιμοποιεῖ πλέον τὴν ἐκ τοῦ πλησίον μάχη, ἀλλὰ με ὁμόφωνη βοή καὶ ἀλαλαγμοὺς νὰ κάμνουν νὰ τρέμουν οἱ ψυχές ἐκεῖνες πού ἤδη εἶναι καταβλημένες, πράγμα πού εἶναι μέγιστη ἀπόδειξη νίκης λαμπρῆς καὶ τροπαίου, ὅταν ὁ πόλεμος δὲν κρίνεται με τὰ χέρια, ἀλλ' ἄρκει ἡ βοή ἀντὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὄπλων.

2. Τὸ μὲν λοιπὸν ἔργο τῆς νίκης ἐγίνε ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸν Χριστό· διότι αὐτὸς ἔθεσε τέρμα σ' αὐτὸ τὸ φοβερὸ πόλεμο, ἀφοῦ ἀφόπλισε τὸν ἰσχυρὸ καὶ τοῦ ἀφαίρεσε τὰ σκεύη του. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι φιλόανθρωπος, ἐκεῖνους πού δὲν κώπιασαν καθόλου, αὐτοὺς τοὺς κάνει ν' ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ τῆς νίκης καὶ τῶν τροπαίων, καὶ τοὺς προετοιμάζει νὰ ὑψώσουν τὴν ἐπινίκιο φωνή, σὰν αὐτοὶ νὰ ἦσαν ἐκεῖνοι πού κατόρθωσαν αὐτὰ καὶ νίκησαν. Γι' αὐτὸ καὶ βροντοφωνάζουμε ὅλοι, ὄχι κάποιο ἀσήμαντο λόγο, ἀλλὰ πάρα πολὺ διακριτικὸ: «Ποῦ εἶναι, θάνατε, τὸ κεντρί σου; ποῦ εἶναι, ἄδη, ἡ νίκη σου;»⁷. Καὶ πάλι, «Ἀνέβηκε ὁ Θεὸς στὸν οὐρανὸ ἀνάμεσα ἀπὸ ἀλαλαγμούς». Αὐτὸ βέβαια ἀναφέρεται σ' αὐτὸν τὸν ψαλμό. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει: «Ἀνέβηκες ὑψηλά, συνέλαβες πλῆθος αἰχμαλώτων, ἔλαβες δῶρα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους σὰν φόρο ὑποτελείας»⁸. Ἐψαλαν κάποτε καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπινίκιο ὕμνο, ὅταν καταποντίζονταν ὁ στρατός τῶν Αἰγυπτίων, λέγοντας: «Ἄς ψάλλουμε στὸν Κύριο, διότι δοξάσθηκε πάρα πολὺ ἔνδοξα»⁹. Ἄλλ' ὁ δικὸς μας ἐπινίκιος ὕμνος εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτε-

μετέρα πολλῶ μείζων, οὐκ Αἰγυπτίων, ἀλλὰ τῶν δαιμόνων
 καιαπορισιθέντων· οὐ τοῦ Φαραῶ, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου νικη-
 θέντος· οὐ τῶν ὑπλῶν λιγυθέντων τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τῆς
 5 κακίας ἀναιρεθείσης· οὐκ ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, ἀλλ' ἐν τῷ
 λουτρῶ τῆς παλιγγενεσίας· οὐκ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας
 ἐξιόντων, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανὸν μεθορμιζομένων· οὐ μάννα
 ἐσθιόντων, ἀλλὰ σῶμα σιτουμένων δεσποικόν· οὐχ ὕδωρ πι-
 νόντων ἀπὸ πέτρας, ἀλλ' αἷμα ἀπὸ πλευρᾶς. Διὰ τοῦτο φησι,
 10 «Κροτήσατε χεῖρας», ὅτι λίθων ἀπαλλάγέντες καὶ ξύλων, ὑ-
 περέβητε τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τοὺς οὐρανοὺς τῶν οὐρανῶν,
 καὶ πρὸς αὐτὸν ἔστητε τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν.

«Αλαλάξατε τοίνυν τῷ Θεῷ», ιουτέστιν, ἐκείνῳ τὴν εὐ-
 χαριστίαν ἀνερέγκατε, ἐκείνῳ τὴν νίκην, ἐκείνῳ τὸ τρόπαιον.
 Οὐκ ἀνθρώπινος ὁ πόλεμος οὐδὲ αἰσθητὴ ἢ μάχη, οὐδὲ ὑπέ-
 15 τινος τῶν βιωτικῶν ὁ ἀγὼν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν αὐτῶν,
 καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς. Αὐτὸς τὸν πόλεμον ἐστρατήγησε τοῦτον,
 καὶ ἡμῖν τῆς νίκης μετέδωκεν. «Οὐ Κύριος ὑψιστος, φο-
 βερὸς, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν». Ποῦ νῦν εἰσιν
 οἱ τοῦ Μοινογενοῦς τὴν δόξαν καθαιροῦντες; Ἰδοὺ βασιλεὺς
 20 μέγας ὁ Υἱὸς λέγεται, ὃ περὶ τοῦ Παιρὸς εἴρηται· «Μὴ ὀ-
 μύσῃς» γὰρ, φησί, «μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος αὐτοῦ ἐ-
 στί· μήτε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ βασιλέως».
 Καὶ ἄλλαχού· «Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστικὸς» ὅπερ ἐστὶ
 βασιλεὺς. «Ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς δι' ἀνεσκολοπίσθη σου ὁ
 25 Λεσπότης, ὅτι ἐκρεμάσθη ἐν τῷ σταυρῷ, ὅτι ἐτάφη, ὅτι κατήλ-
 θεν εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, μὴ καταπέσῃς, μηδὲ ἀ-
 δημονήσῃς· ὑψιστος γὰρ ἐστὶ, καὶ ὑψιστος φύσει. Τὸ δὲ ὑψη-
 λὸν φύσει οὐκ ἂν ποτε μετασταίῃ τοῦ ὕψους, οὐδ' ἂν γένοιτο

10. Ματθ. 5, 34-35.

11. Ἦσ. 9, 6.

ρος, διότι δέν καταποντίσθηκαν Αιγύπτιοι, ἀλλ' οἱ δαίμονες, δέν νικήθηκε ὁ Φαραώ, ἀλλ' ὁ διάβολος, δέν κατακυριεύθηκαν τὰ αἰσθητὰ ὄπλα, ἀλλ' ἡ ἴδια ἢ κακία ἐξαφανίσθηκε, ὄχι στήν ἐρυθρά θάλασσα, ἀλλά στοῦ λουτροῦ τῆς ἀναγεννήσεως, ὄχι ἐπειδὴ μεταβαίνουμε στή γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλ' ἐπειδὴ πλεύουμε πρὸς τόν οὐρανό, ὄχι ἐπειδὴ τρῶμε τό μάννα, ἀλλ' ἐπειδὴ τρῶμε τό δεσποτικό σῶμα, ὄχι ἐπειδὴ πίνουμε τό νερό πού πήγασε ἀπό τήν πέτρα, ἀλλ' ἐπειδὴ πίνουμε τό αἷμα πού ξεχώθηκε ἀπό τήν πλευρά τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτό, λέγει, «Χειροκροτήστε», διότι, ἀφοῦ ἀπαχθήκατε ἀπό τή λατρεία τῶν λίθων καί τῶν ξύλων, ὑπερβήκατε τοὺς οὐρανοὺς καί τοὺς οὐρανοὺς τῶν οὐρανῶν καί σταθήκατε μπροστά στόν ἴδιο τό βασιλικό θρόνο.

«Ἀλαλάξατε» λοιπόν «πρὸς τό Θεό», δηλαδή σ' ἐκεῖνον προσφέρατε τήν εὐχαριστία, σ' ἐκεῖνον τή νίκη, σ' ἐκεῖνον τό τρόπαιο. Δέν εἶναι ἀνθρώπινος ὁ πόλεμος, οὔτε αἰσθητή ἢ μάχη, οὔτε ὁ ἀγώνας εἶναι γιά κάτι ἀπό τὰ βιωτικά, ἀλλά γιά τοὺς ἴδιους τοὺς οὐρανοὺς, γιά τὰ οὐράνια πράγματα. Αὐτός διεύθυνε αὐτόν τόν πόλεμο καί μᾶς χάρισε τή νίκη. «Διότι ὁ Κύριος εἶναι ὑψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας σ' ὀλόκληρη τή γῆ». Ποῦ εἶναι λοιπόν ἐκεῖνοι πού καταλύουν τή δόξα τοῦ μονογενῆ; Νὰ ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται βασιλεὺς μέγας, πράγμα πού ἔχει λεχθεῖ γιά τόν Πατέρα· διότι λέγει· «Μὴ ὀρκισθεῖς οὔτε στόν οὐρανό, διότι εἶναι θρόνος τοῦ Κυρίου, οὔτε στὰ Ἱεροσόλυμα, διότι εἶναι πύλη τοῦ βασιλέως»¹⁰. Καί ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Θεὸς ἰσχυρς, πού εἶναι ἐξουσιαστής»¹¹, πράγμα πού σημαίνει, βασιλεὺς. Ὅταν λοιπόν ἀκούσεις ὅτι ὁ Κύριός σας καρφώθηκε ἐπάνω σέ ξύλο, ὅτι κρεμάσθηκε ἐπάνω σέ σταυρό, ὅτι τάφηκε, ὅτι κατέθηκε στὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, μὴ ἀποθαρρυνθεῖς, οὔτε νὰ στενοχωρηθεῖς· διότι εἶναι ὑψιστος, καί ὑψιστος κατὰ φύση. Τό δέ ὑψηλό κατὰ φύση δέν θά ἦταν δυνατὸ νὰ πέσει ποτέ ἀπό τό ὕψος του,

ταπεινόν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ μένει τὸ ὕψος καὶ διαδείκνυται. Ἐπεὶ καὶ ἀποθανών, τότε μάλιστα τὴν κατὰ τοῦ θανάτου ἰσχὺν ἔδειξε. «Τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει», φησί, «καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν»· οὕτω δὴ καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ ἐν τῇ ταπεινότητι ἐφάνη.

Ἔθρα γοῦν αὐτὸν ἐν τῷ ἄδη ὄντα, καὶ τὰ ὑψηλὰ ἅπαντα σείοντα. Ὁ γὰρ ἥλιος τότε τὰς ἀκτῖνας ἀπέστρεψε, λείπει ἐσχίζοντο, τὸ καιαπέτασμα ἐρρήγγυτο, ἐκλονεῖτο ἡ γῆ, Ἰούδας ἀπήγγετο, Πιλάτος καὶ ἡ τούτου γενὴ ἐδειματωῖτο, αὐτὸς ὁ

10 δικάζων ἀπελογεῖτο. Ὅτιαν τοίνυν ἀκούοις, ὅτι ἐδέθη καὶ ἐμαστιγώθη, μὴ συγχυθῆς· ἀλλ' ὅρα αὐτὸν καὶ ἐν τῷ δεσμῷ τὴν ἰσχὺν ἐπιδεικνύμενον. Εἶπε, «Τίνα ζητεῖτε;» καὶ πάντας ἔσπρωγεν ὑπίους. Εἶδες πῶς φοβερός, φωνῇ μόνη καὶ νεύματι τοσαῦτα ἐργαζόμενος; Ὅτιαν οὖν ἴδῃς αὐτὸν νεκρόν.

15 ἐννόησον τὸν λίθον αἰρόμενον, τοὺς ἀγγέλους τοὺς μετὰ φόβου παραμένοντας τῷ τάφῳ, τὸν ἄδην λυόμενον, τὸν θάνατον τηκόμενον, τοὺς δεσμώτας ἀπολύοντα, καὶ τότε ὄφει αὐτοῦ τὸ φοβερόν. Εἰ δὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰτιμίας τοσαῦτα ἐπεδείξατο, ἐν οὐρανῷ, ἐν γῆ, ἐν ἄδη, τίνα οὐκ ἐπιδείξεται ἐν τῷ καιρῷ

20 τῆς μελλούσης παρουσίας; Ἀκουσον τῶν δαιμόνων ἐν τῷ καιρῷ τῆς ταπεινώσεως τί λέγουσι, τῶν ἀκριζόντων, τῶν δεσμὰ διαλύόντων, τῶν ἄθραστον ποιούντων τὴν ὁδόν· «Τί ἡμῖν καὶ σοί, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; Ἥλθες ὡς πρὸ καιροῦ διαπανίσει ἡμῶς;».

25 Εἰ τείνεν ταῦτα τότε, ὅταν παραγένηται καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλεύωνται, καὶ ὁ ἥλιος μεταστραφῆ εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φῶς αὐτῆς, τί ἐροῦσι; Διὰ

12. Ἰω. 1, 5.

13. Ματθ. 27, 3. 19. 21.

14. Ἰω. 18, 5.

15. Ματθ. 8. 29.

ούτε θὰ μπορούσε ποτέ νὰ γίνει ταπεινό, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ταπείνωσή του διατηρεῖ τὸ ὕψος του καὶ γίνεται αὐτὸ ὀλοφάνερο. Καθόσον καὶ ὅταν πέθανε, τότε κατ' ἐξοχὴ ἔδειξε τὴ δύναμή του κατὰ τοῦ θανάτου. «Τὸ φῶς», λέγει, «λάμπει μέσα στοῦ σκοτάδι καὶ τὸ σκοτάδι δὲν κατανίκησε αὐτὸ»¹². ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ φάνηκε μέσα στὴν ταπεινότητά του.

Πρόσεχε λοιπὸν αὐτὸν τῆ στιγμῆ πού βρίσκεται στὸν ἄδη καὶ κατσαεῖει ὅλα τὰ θεωρούμενα ὑψηλά. Διότι ὁ ἥλιος τότε ἀπέστρεψε τὶς ἀκτίνες του, πέτρες σχιζόνταν, τὸ καταπέτασμα σχιζόταν σὲ δύο μέρη, ἡ γῆ κλονιζόταν, ὁ Ἰούδας ἀπαγχονιζόταν, ὁ Πιλάτος καὶ ἡ γυναῖκα του κυριεύονταν ἀπὸ φόβο, καί, αὐτὸς πού δίκαιζε, ἀπολογοῦνταν¹³. Ὅταν λοιπὸν ἀκούεις, ὅτι δέθηκε καὶ μαστιγώθηκε, μὴ παραχθῆεις, ἀλλὰ πρόσεχε αὐτὸν πῶς καὶ μέσα στὰ δεσμὰ του φανερώνει τὴ δύναμή του. Εἶπε, «Ποιὸν ζητεῖτε;»¹⁴, καὶ ὅλους τοὺς ἔρριξε κατὰ γῆς. Εἶδες πῶς εἶναι φοβερός, πού ὅλα τὰ κατορθώνει μόνο μὲ τὸ λόγο του καὶ τὸ βλέμμα του; Ὅταν λοιπὸν δεῖς αὐτὸν νεκρό, σκέψου τὸ λίθο νὰ ὑψώνεται ἀπὸ τὸν τάφο του, τοὺς ἀγγέλους νὰ παραμένουν στὸν τάφο φοβισμένοι, τὸν ἄδη νὰ καταλύεται, τὸ θάνατο νὰ φθείρεται, τοὺς φυλακισμένους νὰ ἐλευθερώνει, καὶ τότε θὰ ἀντιληφθεῖς τὸ φοβερὸ αὐτοῦ. Ἄν δὲ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἀτιμίας ἐπέδειξε τόσα πολλὰ στὸν οὐρανό, στὴ γῆ, στὸν ἄδη, τί δὲν θὰ ἐπιδείξει κατὰ τὸν καιρὸ τῆς μέλλουσας παρουσίας του; Ἄκουσε τοὺς δαίμονες τί λέγουν κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ταπεινώσεώς του, ὅταν ἀφρίζουν, ὅταν σπάζουν τὰ δεσμὰ, ὅταν καθιστοῦν ἀδιάβατη τὴν ὁδὸ· «Τί τὸ κοινὸ ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐσένα, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; Ἦλθες ἐδῶ νὰ μᾶς βασανίσῃς πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα μας;»¹⁵.

Ἄν λοιπὸν αὐτὰ τὰ ἔλεξαν τότε, τί θὰ ποῦν ὅταν θὰ ἔλθει πάλι καὶ οἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν θὰ σαλεύονται καὶ ὁ ἥλιος θὰ μετατραπεῖ σὲ σκοτάδι καὶ ἡ σελήνη δὲν θὰ

τοῦτο φησιν. «Υψιστος, φοβερός». Μᾶλλον δέ, τί ἄν τις ἄξιον εἴποι, τὴν ἡμέραν ἐκείνην διηγούμενος, διὰν πέμπῃ τοὺς ἀγγέλους πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, διὰν πάντα σείηται, διὰν ἢ γῆ κλονῆται τὴν παρακαταθήκην τῶν νεκρῶν ἀποδιδούσα, 5 διὰν τὰ μυστὰ σώματα ἐγείρηται, διὰν ὁ οὐρανὸς συστέλληται, καθάπερ τι καταπέτασμα συστελλόμενον, διὰν τὸ θῆμα τιθῆται τὸ φοβερόν, διὰν οἱ ποταμοὶ τοῦ πύθους ἔλκωνται, διὰν αἱ θίβλοι ἀνοίγωνται, διὰν ἐκάστω τὰ ἐν σκότιῳ πεπραγμένα εἰς μέσον ἄγῃ, διὰν αἱ ἀφόρητοι κολάσεις ἐκεῖναι καὶ 10 τιμωραὶ, διὰν αἱ ἀπειληφόροι δυνάμεις, διὰν αἱ ρομφαῖαι ἐσπασμέναι, διὰν αἱ πρὸς τὴν γέννησαν ἀπαγωγαί διὰν πάντα τὰ ἀξιώματα λύηται, καὶ βασιλέων καὶ στρατηγῶν καὶ ὑπάτων καὶ ὑπάρχων, διὰν τοσοῦτος δῆμος ἀγγέλων παρῆ, διὰν τάγματα μαρτύρων, προφητῶν, ἀποσιόλων, ἱερέων, μοναχῶν, 15 διὰν τὰ ἑπαθλῖα ἐκεῖνα τὰ ἀπόρητα, διὰν θραβεῖα, διὰν οἱ στέφανοι, διὰν τὰ ἀγαθὰ τὰ ὑπερβαίνοντα τὸν νοῦν;

3. Τίς παρασιήσει τοῦτο λόγος; Εἰ γὰρ τὴν κτίσιν ἐπιὼν ὁ προφήτης ἀπέκαμε, καὶ ἀπεπήδησε λέγων· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε», καὶ ἐν εἶδος ἀνερευνῶν προνοίας 20 ὁ Παῦλος ἐδόθησεν εἰπὼν, «Ὡ θάθος πλούτου», τί ἄν τις εἴποι, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὑπογράφων; Ταῦτα ἅπαντα προῖδὼν ὁ προφήτης, ἔλεγε, «Κύριος ὑψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν», τὴν οἰκουμένην σωτηρίαν ἐμφαίνων. Ἦν μὲν οὖν καὶ πρὸ τούτου βασιλεὺς μέγας, ἀλλ' ἠγγνο- 25 εἶτο. Ὁ γὰρ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν

16. Ματθ. 24, 29.

17. Δαν. 7, 9.

18. Ψαλμ. 91, 6.

19. Ρωμ. 11, 33.

δώσει τὸ φῶς τῆς¹⁶; Γι' αὐτὸ λέγει, «Υψιστος, φοβερός». Μᾶλλον δέ, τί θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ ἄξιο διηγούμενος τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ὅταν θ' ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους τοῦ σ' ὅλη τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ὅταν τὰ πάντα θὰ σεῖονται, ὅταν ἡ γῆ θὰ συγκλονίζεται δίνοντας πίσω τοὺς νεκρούς ποὺ τῆς δόθηκαν γιὰ φύλαξη, ὅταν τὰ ἀμέτρητα σώματα θὰ ἀνασταίνονται, ὅταν ὁ οὐρανὸς θὰ συστέλλεται, ὅπως ἀκριβῶς τυλίγεται κάποιο καταπέτασμα, ὅταν θὰ στηθεῖ τὸ φοβερὸ βῆμα, ὅταν οἱ ποταμοὶ τοῦ πυρός θὰ τρέχουν, ὅταν οἱ βίβλοι θὰ ἀνοίγονται¹⁷, ὅταν θὰ παρουσιάζει ἀπὸ φῶς τὰ ἔργα τοῦ καθένα ποὺ πράχθηκαν ἀπὸ σκοτάδι, ὅταν θὰ συμβοῦν οἱ ἀνυπόφοροι ἐκεῖνες κολάσεις καὶ τιμωρίες, ὅταν θὰ ἐμφανισθοῦν οἱ γεμάτες ἀπὸ ἀπειλὴ δυνάμεις, ὅταν οἱ ρομφαῖες θὰ βγαίνουν ἀπὸ τὴ θήκη τους, ὅταν θὰ ὀδηγοῦνται πρὸς τὴ γέεννα τοῦ πυρός οἱ ἁμαρτωλοὶ, ὅταν ὅλα τὰ ἀξιώματα θὰ καταργοῦνται, καὶ τῶν βασιλέων καὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ὑπάρχων, ὅταν θὰ παρασταθεῖ τόσο πλῆθος ἀγγέλων, ὅταν τάγματα μαρτύρων, προφητῶν, ἀποστόλων, ἱερέων, μοναχῶν, ὅταν θὰ δίνονται τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἔπαθλα, ὅταν τὰ βραβεῖα, ὅταν οἱ στέφανοι, ὅταν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ ὑπερβαίνουν τὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου;

3. Ποιὸς λόγος θὰ περιγράψει αὐτό; Διότι, ἂν ὁ προφήτης, διερχόμενος καὶ ἀπαριθμώντας νοερὰ τὰ τῆς κτίσεως ἔργα, ἀπόκαμε καὶ πήδησε ἀπὸ χαρὰ, λέγοντας, «Πόσο μεγάλα καὶ θαυμασὰ εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε»¹⁸, καὶ ὁ Παῦλος ἐρευνώντας ἓνα μόνο εἶδος τῆς θείας πρόνοιας κραύγασε καὶ εἶπε, «Πόσο ἀμέτρητο εἶναι τὸ βάθος τοῦ πλούτου τοῦ Θεοῦ»¹⁹, τί θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ περιγράφοντας τὴν ἡμέρα ἐκείνη; Ἐπειδὴ ὁ προφήτης προεῖδε ὅλα αὐτὰ, ἔλεγε· «Ὁ Κύριος εἶναι Ὑψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας σ' ὀλόκληρη τὴ γῆ», δηλώνοντας ἔτσι τὴ σωτηρίαν ὀλόκληρης τῆς οἰκουμένης. Ἦταν βέβαια καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ βασιλεὺς μέγας, ἀλλ' ἀγνοοῦνταν. Διότι

οὐκ ἔγνω. Νυνὶ δὲ καὶ τοῦτο κατώρθωσε, ὡς καὶ κατὰ τὴν οἰκειώσιν ἡμῶν γενέσθαι βασιλεὺς μέγας. Πῶς γὰρ οὐ μέγας, ὁ πέντηας ἀλιεῖς, ἀγραμμίτους, ἰδιώτας, ἔνδεκα τὸν ἀριθμόν, ἀσήμους, ἀπόλιδας, ἰχθύων ἀφρονιτέρους, μονοχίτω-
 5 ρας, ἀνυποδέιους, γυμνούς, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀποστείλλας, καὶ ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος πάντας λαβῶν; Τοῦτο ἀληθῶς βασιλεὺς μέγας ὁ τὴν οἰκουμένην τῆς πλάνης ἐκκαθάρας, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγαγὼν ἐν θραχείᾳ καιροῦ ροπῇ, καὶ τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα καθελὼν, ὁ καὶ πρὸ τῶν
 10 ὑπηκόων μέγας βασιλεὺς, οὐκ ἐν τοῖς δούλοις ἔχων τῆς ἀρχῆς τὴν ἰσχόν, οὐκ ἐν σχήματι καὶ ἱματίοις, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ φύσει. «Ἐγὼ» γάρ, φησὶν, «εἰς τοῦτο γεγένημαι».

Τοῦτο βασιλεὺς μέγας ὁ μὴ ἐλείσασκιον ἔχων τὴν τιμὴν, ὁ μηδενὸς δεόμενος ἵνα ᾖ βασιλεὺς, ὁ πάντα ποιῶν ὅσα βού-
 15 λεται. «Πορευθέντες» γάρ, φησί, «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»· καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. «Θέλω, καθαρῶς ἵσθαι». «Σοὶ λέγω, τὸ δαιμόνιον τὸ κωφόν, ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ». «Σιώπα, περὶ μωσοῦ». «Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ». «Λεῦτε, κληρονομήσατε τὴν ἠτοιμασμένην ὑμῖν» βου-
 20 λείαν πρὸς καταβολῆς κόσμου». Ὁρᾷς πανταχοῦ τὴν ἐξουσίαν; ὁρᾷς τὴν δύναμιν; Οὔτις γὰρ εἶλε τοὺς ὑπακούσαντας, ὡς πείσαι τὴν ψυχὴν προσέσθαι μᾶλλον, ἢ τὸ ἐπιταχθὲν παρελθεῖν. Ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς παρ' αὐτῶν τῶν ὑπηκόων ἔχει τὰς τιμὰς, οὗτος δὲ τοῖς ὑπηκόοις παρέχει τὴν τιμὴν. Διὰ δὲ τοῦ-

20. Ἰω. 1, 10.

21. Ἰω. 18, 37.

22. Ματθ. 28, 19.

23. Ματθ. 8, 3.

24. Μάρκ. 9, 25.

25. Μάρκ. 4, 39.

26. Ματθ. 25, 41.

27. Ματθ. 25, 34.

«ὁ κόσμος δημιουργήθηκε δι' αὐτοῦ καὶ ὁ κόσμος δὲν τὸν ἀναγνώρισε»²⁰. Τώρα ὁμως καὶ αὐτὸ τὸ κατόρθωσε, ὥστε καὶ μὲ τὴ δική μας ἀποδοχὴ καὶ προθυμία νὰ γίνῃ βασιλεὺς μέγας. Διότι πῶς δὲν εἶναι μέγας, αὐτὸς ποὺ φτωχοὺς, ἀγραμμάτους, ἰδιῶτες, ἔγδεκα τὸν ἀριθμὸ, ἀσήμους, ποὺ δὲν εἶχαν πατρίδα, ποὺ ἦταν πιὸ ἄφωνοι καὶ ἀπὸ τὰ ψάρια, ποὺ ἦταν μὲ ἓνα μόνο χιτῶνα, ἀνυπόδετοι καὶ γυμνοί, ἀφοῦ ἀπέστειλε αὐτοὺς σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, προσεῖλκυσε ὅλους αὐτούς, σὰν μὲ κάποιο πρόσταγμά του; Αὐτὸς πράγματι εἶναι βασιλεὺς μέγας· αὐτὸς ποὺ καθάρισε τὴν οἰκουμένη ἀπὸ τὴν πλάνη, καὶ ἐπανεφέρε τὴν ἀλήθεια σὲ πάρα πολὺ σύντομο χρόνο, καὶ κατάργησε τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ διαβόλου, αὐτὸς ποὺ καὶ πρὶν ἀποκτήσῃ ὑπηκόους ἦταν μέγας βασιλεὺς, στηρίζοντας τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας του ὄχι στοὺς δούλους, οὔτε στὸ ἐξωτερικὸ σχῆμα καὶ τὰ ἐνδύματα, ἀλλὰ στὴν ἴδια τὴ φύση του. Διότι λέγει· «Ἐγὼ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἦλθα»²¹.

Αὐτὸς εἶναι μέγας βασιλεὺς· αὐτὸς ποὺ δὲν ἔλαβε ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ τὴν τιμὴ, ποὺ δὲν ἔχει τὴν ἀνάγκη κανενὸς γιὰ νὰ εἶναι βασιλεὺς, ποὺ κάμνει ὅλα, ὅσα θέλει. Διότι λέγει· «Πηγαίνετε καὶ κάμετε μαθητὲς μου ὅλα τὰ ἔθνη»²², καὶ ὁ λόγος του ἔγινε πραγματικότητα. «Θέλω, καθαρίσου»²³. «Σ' ἐσένα τὸ λέγω, τὸ δαιμόνιο τὸ κωφὸ, φύγε ἀπ' αὐτόν»²⁴. «Σιώπα, κλείσε τὸ στόμα σου»²⁵. «Πηγαίνετε στὸ πῦρ ποὺ ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιὰ τὸ διάβολο»²⁶. «Ἐλᾶτε καὶ κληρονομήστε τὴ βασιλεία ποὺ ἐτοιμάσθηκε γιὰ σᾶς πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου»²⁷. Βλέπετε παντοῦ τὴν ἐξουσία του; Βλέπετε τὴ δύναμή του; Διότι τόσο πολὺ κατέκτησε ἐκείνους ποὺ ὑπάκουσαν σ' αὐτόν, ὥστε νὰ τοὺς πείσει νὰ προτιμοῦν νὰ δώσουν τὴ ζωὴ τους, παρὰ νὰ παραβοῦν τὸ πρόσταγμά του. Διότι ὁ μὲν ἐπίγειος βασιλεὺς λαμβάνει τίς τιμὲς ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του, ἐνῶ αὐτὸς παρέχει τὴν τιμὴ στοὺς ὑπηκόους του. Γι' αὐτὸ βέβαια, ὁ μὲν ἐπίγειος βασιλεὺς εἶναι μόνο κατ' ὄνομα, ἐνῶ ἐκεῖ-

το, τοῦτο μὲν ὄνομα μόνον ἐστίν, ἐκεῖνο δὲ πράγμα. Βασιλεὺς μέγας, ὅς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν οὐρανὸν ἐποίησε, καὶ βαρβάρους ἠμιλοσοφεῖν παρεσκεύασε, καὶ ἀγγέλους μιμεῖσθαι προὔτιθευεν.

5 Ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Ὡ τοῦ θαύματος. Τοὺς σταυρώσαντας, τούτους ἔπεισε προσκυνεῖν, τοὺς ὑβρίζοντας, τοὺς βλασφημοῦντας, τοὺς λίθοις προσηλωμένους, τούτους ἐδίδαξε καὶ ψυχὰς προσέσθαι κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν. Οὐ γὰρ τῶν ἀποσιτόλων ἦν τὸ κατόρθωμα. ἀλλὰ
10 τοῦ προσοδοποιούντος αὐτοῖς, καὶ τὴν αὐτῶν κινουῦντος ψυχῆν. Πῶς γὰρ ὁ ἁλιεὺς ἢ ὁ σκηνοποιὸς τοσαύτην ἂν μειέθηκάν οἰκουμένην, ἀλλ' ἢ τὰ ἐκείνων ῥήματα πάντα ταῦτα καθήρει τὰ κωλύματα; Καὶ γόητας, καὶ τυράννους, καὶ ῥήτορας καὶ φιλοσόφους, καὶ πάντας τοὺς ἀνθισταμένους καθάπερ κόνιν
15 ἀποσοβοῦντες, καὶ καπνὸν διαλύοντες, οὕτως ἔσπειραν τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, οὐχ ὄλλοις, οὐδὲ χρημάτων περιουσίᾳ, ἀλλὰ λόγῳ κεχρημένοι ψιλῶ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἦν ψιλὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἔργου παρὶς δυνατώτερος. Πῶν οὖν; Ἐκάλων τὸ ὄνομα τοῦ σταυρωθέντος, καὶ ὁ θάνατος ἐδραπέτευσεν, καὶ δαί-
20 μονες ἐφυγαδεύοντο, τοσήματα ἐλύετο, λῶσθαι σωματίων διωροθοῦντο, κακία ἀπηλαύνετο, κίνδυνοι ἠφανίζοντο, καὶ στοιχεῖα μειεβάλλοντο. Ὅταν οὖν λέγωσιν ἡμῖν, διὰ τί μὴ ἐβοήθησεν ἐναντῷ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τοῦτο λέγωμεν, ὅτι τοῦτο θαυμασιώτερον ἦν. Οὐ γὰρ ἦν ἴσον ἐκ τοῦ σταυροῦ κατελθεῖν, καὶ
25 μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τοσαύτους ἀνασιῆσαι νεκρούς. Ὅτι γὰρ καὶ τότε ἐκὼν ἔμενον, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ἔδειξεν. Ὁ γὰρ ἐτέροις ἐπαλθόντα τὸν θάνατον ἐκθα-

νος είναι πραγματικός βασιλεύς. Είναι βασιλεύς μέγας, πού ἔκαμε οὐρανὸ ὄλη τὴν οἰκουμένην καὶ ἔκαμε καὶ τοὺς βαρβάρους νὰ φιλοσοφοῦν καὶ τοὺς προέτρεψε νὰ μιμοῦνται καὶ τοὺς ἀγγέλους.

«Υπέταξε λαοὺς σ' ἐμᾶς καὶ ἔθεσε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας ἔθνη». Πόσον μεγάλο θαῦμα. Ἐκείνους πού τὸν σταύρωσαν αὐτοὺς τοὺς ἔπεισε νὰ τὸν προσκυνοῦν, ἐκείνους πού τὸν βρίζανε, πού τὸν βλασφημοῦσαν, ἐκείνους πού λάτρευαν τοὺς λίθους, αὐτοὺς τοὺς δίδαξε καὶ τὴ ζωὴ τους ἀκόμα νὰ θυσιάσουν γιὰ χάρη τῶν ἐντολῶν του. Καθόσον δὲν ἦταν τὸ κατόρθωμα τῶν ἀποστόλων, ἀλλ' ἐκείνου πού προετοίμαζε τὸ δρόμο τους καὶ κινούσε τὴν ψυχὴ τους. Διότι πῶς θὰ μπορούσε ὁ ψαρὰς ἢ ὁ σκηνοποιὸς νὰ μεταστρέψουν τόση οἰκουμένη, ἂν τὰ λόγια ἐκείνου δὲν παραμέριζαν ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια; Καὶ γόητες καὶ τυράννους καὶ ρήτορες καὶ φιλοσόφους καὶ ὄλους ἐκείνους πού πρόβαλλαν ἀντίσταση, τοὺς σκόρπιζαν σὰν σκόνη καὶ τοὺς διέλυαν σὰν καπνὸ καὶ ἔτσι ἔσπειραν τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, ὄχι μὲ ὄπλα, οὔτε μὲ ἀφθονία χρημάτων, ἀλλὰ μὲ τὴ χρησιμοποίησιν ἀπλῶν λόγων· μᾶλλον δὲ δὲν ἦταν ἀπλοὶ οἱ λόγοι, ἀλλὰ δυνατώτεροι ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἔργο. Πῶς λοιπὸν συνέβαινε αὐτό; Καλοῦσαν τὸ ὄνομα τοῦ σταυρωθέντος, καὶ ὁ θάνατος δραπετεύει, οἱ δαίμονες φυγαδεύονταν, νοσήματα θεραπεύονταν, σωματικὲς βλάβες διορθώνονταν, ἢ κακία διώχονταν, κίνδυνοι ἐξαφανίζονταν καὶ στοιχεῖα τῆς φύσεως μεταβάλλονταν. Ὅταν λοιπὸν μᾶς λέγουν, γιατί δὲν βοήθησε τὸν ἑαυτό του ἐπάνω στὸ σταυρό; ἄς τοὺς λέμε αὐτό, ὅτι αὐτό ἦταν θαυμαστότερο. Καθόσον δὲν ἦταν ἴσο τὸ νὰ κατεβῆ ἀπὸ τὸ σταυρό, καὶ τὸ ν' ἀναστήσουν μετὰ τὴν σταύρωσίν του τόσους νεκροὺς ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα του. Διότι τὸ ὅτι καὶ τότε ὑπέμεινε τὸ σταυρὸ μὲ τὴ θέλησίν του, τὸ ἔδειξε μὲ τὰ ὅσα συνέβηκαν στὴν συνέχεια. Ἐκεῖνος δηλαδὴ πού ἐξεδίωκε τὸν θάνατο, πού ἐρ-

λών, πολλῶ μᾶλλον ἐξ ἑαυτοῦ, πρὶν ἢ ἐπελθεῖν, διακρούσα-
σθαι ἡδύνατο· καὶ ὁ ἑτέροις παρέχων ζωὴν, πολλῶ μᾶλλον
ἑαυτῷ παρασχεῖν ἡδύνατο· ὅπερ καὶ ἐποίησε μετὰ τρεῖς ἡμέ-
ρας ἐγεγνηθεὶς ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας. Καὶ τοῦτο διὰ τῶν
5 μετὰ ταῦτα ἔδειξεν. "Οἷαν γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ σομμάτων
ἀλλοτριῶν φαίνεται ἰσοσάτην ἔχον ἰσχύν, ὡς καλούμενον φυ-
γαδεῦσαι τὸν θάνατον, οὐδεὶς ἀμφιβάλλειν δύναται· ἄν, ὅτι καὶ
ἐν τῷ οἰκειῷ πολλὴν ἂν τὴν ἰσχὺν ἐπεδείξατο, καὶ τὸν θάνα-
τον ὑπέταξεν.

10 «Υπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν».
"Ορα τοῦ προφήτου τὴν σοφίαν, πάντα μετὰ ἀκριθείας λέγον-
τος. "Ο γὰρ μετὰ ταῦτα ἔλεγον οἱ ἀπόστολοι, «Τί ἡμῖν προσέ-
χετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεθείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν
αὐτόν;» τοῦτο ἄνωθεν ὁ προφήτης λέγει. Τὸ δέ, «Υπὸ τοὺς
15 πόδας», τὸ ἐποιεταγμένοι δηλοῖ, μᾶλλον δὲ τὴν πολλὴν ὑπο-
ταγήν. Καὶ εἰ θούλει μαθεῖν τῆς ὑποταγῆς τὴν ἐπίτασιν, ἄ-
κουσον. «Ὅσοι κτήτορες», φησί, «χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον,
πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων, καὶ ἐτί-
θον παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων». "Ετεροι δὲ μετὰ τῶν
20 χορημάτων καὶ τὴν ψυχὴν προτίεντο. «Ὅτινες» γὰρ, φησί, «ὡ-
πὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν». Καὶ πε-
ρὶ ἐτέρων δὲ γραφῶν ἔλεγεν, «Ὅτι, εἰ δυνατόν, τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς ὑμῶν ἐξορούσαντες ἂν ἐδώκατέ μου». Καὶ Κορινθίοις δὲ
ἐπιστέλλον ἔλεγεν ὁ Παῦλος· «Ἴδού γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ
25 Θεὸν ἀπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδὴν·
ἀλλὰ ἀπολογία, ἀλλὰ ἀγανάκτησις, ἀλλὰ φόβος, ἀλλὰ ἐπιπό-
θησις, ἀλλὰ ζῆλος, ἀλλ' ἐκδίκησις»· οὕτως ἀπίστους ἔτρεμον
καὶ ἐδεδοίκεσαν. Καὶ ὁ Λουκᾶς πάλιν γραφῶν ἔλεγε· «Καὶ

28. Πράξ. 3, 12.

29. Πρ. 4, 34.

30. Ρωμ. 16, 4.

31. Γαλ. 4, 15.

32. Β' Κορ. 7, 11.

χόταν σ' ἄλλα σώματα, πολύ περισσότερο μπορούσε νὰ ἀποκρούσει αὐτὸν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του πρὶν αὐτὸ συμβεῖ· καὶ ἐκεῖνος ποὺ παρείχε Ζωὴ σ' ἄλλους, πολύ περισσότερο μπορούσε νὰ δώσει Ζωὴ στὸν ἑαυτὸ του, πράγμα ποὺ ἔκαμε μετὰ τρεῖς ἡμέρες, ἀφοῦ ἀναστήθηκε κατὰ τρόπο ποὺ δείχνει τὴν ὑπεροχὴ τῆς δυνάμεώς του. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔδειξε μὲ τὰ ὅσα συνέβηκαν στὴ συνέχεια. Διότι, ὅταν τὸ ὄνομα αὐτοῦ φαίνεται νὰ ἔχει τόση δύναμη ἐπάνω σὲ ξένα σώματα, ὥστε καλούμενο νὰ φυγαδεύει τὸ θάνατο, κανένας δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀμφιβάλλει, ὅτι θὰ μπορούσε καὶ στὸ δικό του νὰ ἐπιδείξει πολλὴ δύναμη καὶ νὰ ὑποτάξει τὸ θάνατο.

«Υπέταξε σ' ἐμᾶς λαοὺς καὶ ἔθεσε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας λαοὺς». Πρόσεχε τὴ σοφία τοῦ προφήτη, ποὺ ὅλα τὰ περιγράφει μὲ λεπτομέρεια. Διότι ἐκεῖνο ποὺ ἀργότερα ἔλεξαν οἱ ἀπόστολοι, «Τί μᾶς προσέχετε, σὺν μὲ τὴ δύναμή μας ἢ μὲ τὴν εὐσέβειά μας νὰ κάμνουμε αὐτὸν νὰ περιπατεῖ;»²⁸, αὐτὸ τὸ λέγει ἀπὸ τότε ὁ προφήτης. Τὸ δὲ «κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας» φανερῶνει τὴν ὑποταγὴ καὶ μάλιστα τὴ μεγάλη ὑποταγὴ. Καὶ ἂν θέλεις νὰ μάθεις τὸ μέγεθος τῆς ὑποταγῆς, ἄκουσε. «Ὅσοι», λέγει, «ἦταν ἰδιοκτῆτες χωραφιῶν ἢ οἰκιῶν, τὰ πωλοῦσαν καὶ ἔφερναν τὸ ἀντίτιμο τῆς ἀξίας του καὶ τὸ τοποθετοῦσαν μπροστὰ στὰ πόδια τῶν ἀποστόλων»²⁹. Ἄλλοι δὲ μαζὶ μὲ τὰ χρήματα πρόσφερναν καὶ τὴν Ζωὴ τους. Διότι, λέγει, «Αὐτοὶ κινδύνεψαν γιὰ χάρη τῆς Ζωῆς μου νὰ ἀποκεφαλισθοῦν»³⁰. Καὶ γι' ἄλλους πάλι γράφοντας, ἔλεγε· «Ὅτι, ἐὰν ἦταν δυνατό θὰ βγάζατε καὶ τὰ μάτια σας νὰ μοῦ τὰ δώσετε»³¹. Καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους στέλλοντας τὴν ἐπιστολὴ του, ἔλεγε ὁ Παῦλος· «Νὰ λοιπὸν, ἀκριβῶς αὐτὸ, τὸ ὅτι λυπηθήκατε ὅπως ἀρέσει στὸ Θεό, πόση προθυμία ἐνέβαλε μέσα σας, πόση ἀνάγκη ἀπολογίας, πόση ἀγανάκτηση, πόσο φόβο, πόσο πόθο, πόσο Ζῆλο, πόση ἐκδίκηση»³²· τόσο πολὺ αὐτοὺς τοὺς ἔτρεμαν καὶ τοὺς φοβοῦνταν. Καὶ ὁ Λουκᾶς πάλι γράφοντας, ἔλεγε· «Καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους δὲν

των λοιπων ουδεις ειόλμα κολλᾶσθαι αυτοις, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αυτους ο λαός». Καὶ πάλιν «Τί θέλετε; ἐν ράβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πραότητος;».

4. Εἶδες ἀνθενίαν καὶ ἐξουσίαν; Ταῦτα δὲ πάντα τὸ ρῆ-
5 μα ἐκεῖνο ἐποίει, ὅπερ εἶρηκε πέμπων αὐτούς, ὅτι «Ἐγὼ μεθ' ἑμῶν εἶμι». Αὐτὸς τὰ κωλύματα καθήρει ἔμπροσθεν αὐτῶν πορευόμενος· αὐτὸς ἅπαντα ἐξευμάριζε, καὶ τὰ δύσκολα ἐποίει ράδια. Καίτοι πάντα πολέμων ἔγεμε, πάντα κρημῶν καὶ οζοπέλων, καὶ οὐδὲ ὅπου ἐρεῖσαι πόδα ἐνήρ, οὐδὲ στήναι, πάν-
10 τες οἱ λιμένες προσκεχωσμένοι ἦσαν, πᾶσα οἰκία ἀποκεκλεισμένη, πάντων τὰ ὄτια ἐμπεραγαμένα, ἀλλ' ὅμως ὁμοῦ τε εἰσήεσαν, καὶ ἐφθέγγοντο, καὶ πάντα κατέλυνον τῶν πολεμίων τὰ ὀχυρώματα, ὡς καὶ αὐτὰς τὰς ψυχὰς προῖεσθαι, καὶ μωρίους λοιπὸν ἀνέχεσθαι κινδύνους ὑπὲρ τῶν εἰρημένων. «Ἐξελέξα-
15 το ἡμῖν τὴν κληρονομίαν ἐαυτοῦ, τὴν καλλονὴν Ἰακώβ. ἦν ἡγάπησεν». Ἄλλος, «Τὸν ἐνδοξασμὸν Ἰακώβ». Ὅρα προφητείας ἀκοίθειαν. Ἀνωτέρω μὲν οὖν ἔλεγεν «Ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν καὶ ἔθνη». Καὶ γὰρ Ἰουδαῖοι πρῶτον προσῆλθον, πρῶτον τρισχίλιοι, εἶτα πεντακισχίλιοι, καὶ μετὰ ταῦτα τὰ ἔθνη.
20 Καὶ γὰρ αὐτὸς πάλιν ἔλεγε «Καὶ ἄλλα ἔχω πρόβατα, κακείνῳ με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ γενήσεται μία ποιμνὴ, εἰς ποιμνὴν».

Εἶτα ἴνα μὴ ἀκούσας τό, «Ἐξελέξατο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν ἐαυτοῦ», διαπορῆ τις, καὶ ταιλαιπωρῆται καὶ λέγῃ, ἵπως οὖν Ἰουδαῖοι γῆν ἀπιστοῦσι; τῇ ἐπιδιωρθώσει τὴν ἀπορίαν
25 ἔλυσε. Μάλιστα μὲν γὰρ, τὸ αὐτοῦ μέρος, κακείνους ἐξελέξατο, καὶ τὸ εἰς αὐτὸν ἦγον, οὐδένα ἀφῆκεν. Εἰ δὲ καὶ τὸ τέλος ἐπιζητοῖς, ἀκουε τῶν ἐξῆς· ἐπιτρεῖ γάρ· «Τὴν καλλονὴν Ἰα-

33. Πρ. 5. 13.

34. Α' Κορ. 4, 21.

35. Ματθ. 28, 20.

36. Πρ. 2, 41 καὶ 4, 4.

37. Ἰω. 10, 16.

τολμοῦσε νὰ τοὺς πλησιάσει, ἀλλ' ὁ λαὸς ἔτρεφε μεγάλη ἐκτίμηση γι' αὐτούς»³³. Καὶ πάλι: «Τί θέλετε; νὰ ἔλθω πρὸς ἐσᾶς μὲ τιμωρητικὴ ράβδο ἢ μὲ ἀγάπη καὶ πνεῦμα ἐπιείκειας;»³⁴.

4. Εἶδες σὺθεντίσσι καὶ ἐξουσίσι; Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ ἔκαμνε ἐκεῖνος ὁ λόγος, πού τὸν εἶπε ὅταν ἔστελνε αὐτοὺς στὸ κήρυγμα, ὅτι δηλαδή «Ἐγὼ εἶμαι μαζί σας»³⁵. Αὐτὸς ἀφαιροῦσε τὰ ἐμπόδια δαβίζοντας ὑπροστὰ ἀπ' αὐτούς· αὐτὸς ρύθμιζε τὰ πάντα καὶ ἔκαμνε τὰ δύσκολα εὐκόλα. Ἄν καὶ βέβαια παντοῦ γίνονταν πόλεμοι, παντοῦ ὑπῆρχαν κρημνοὶ καὶ σκόπελοι καὶ δὲν μποροῦσε κανεὶς ν' ἀκουμπήσει τὸ πόδι του, οὔτε νὰ σταθεῖ, ὅλα τὰ λιμάνια ἦταν φραγμένα, κάθε οἰκία εἶχε ἀποκλεισθεῖ, ὅλων τὰ αὐτιά ἦταν φραγμένα, ἀλλ' ὅμως καὶ εἰσέρχονταν καὶ μιλοῦσαν καὶ γκρέμιζαν ὅλα τὰ ὀχυρώματα τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἀκόμη ἔφθαναν, καὶ τὴν ζωὴν τοὺς νὰ δίδουν καὶ νὰ ὑπομένουν ἀμετρήτους κινδύνους γιὰ χάρη τοῦ κηρύγματος. «Ἐξέλεξε γιὰ ἐμᾶς τὴν κληρονομία του τὸ ἐγκαλλῶπισμα τοῦ Ἰακώβ, πού τὸ ἠγάπησε τόσο πολὺ». Ἄλλος λέγει, «Τὸν ἐνδοξασμὸ τοῦ Ἰακώβ». Πρόσεχε ἀκρίβεια προφητείας. Προηγουμένως δηλαδή ἔλεγε: «Ὑπέταξε σ' ἐμᾶς λαοὺς καὶ ἔθνη. Πράγματι οἱ Ἰουδαῖοι πρῶτοι προσῆλθαν, πρῶτα τρεῖς χιλιάδες, ἔπειτα πέντε χιλιάδες καὶ στή συνέχεια τὰ ἔθνη»³⁶. Καθόσον ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἔλεγε: «Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω καὶ πρέπει καὶ ἐκεῖνα νὰ τὰ ὀδηγήσω στὴν ποιμνὴ καὶ θὰ γίνῃ μία ποιμνὴ καὶ ἓνας ποιμένας»³⁷.

Ἔπειτα γιὰ νὰ μὴ ἀπορεῖ κανένας, ἀκούοντας τὸ «Ἐξέλεξε γιὰ ἐμᾶς τὴν κληρονομία του», καὶ βασανίζεται ἀπὸ τίς σκέψεις καὶ λέγει, ἴπως λοιπὸν τώρα δὲν πιστεύουν οἱ Ἰουδαῖοι; ἔλυσε τὴν ἀπορία μὲ τὴν ἐπεξήγηση πού ἀκολουθεῖ. Διότι πράγματι καὶ ἐκείνους τοὺς ἐξέλεξε πού ἀποτελοῦσαν τὸ μερίδιό του καὶ δὲν ἄφησε κανένα ἀπὸ ἐκείνους πού ἀνήκαν σ' αὐτόν. Ἄν δὲ θέλεις νὰ μάθεις καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, ἄκουε τὰ ἐξῆς· διότι προσθέτει: «Τὸ ἐγκαλ-

ζώδ, ἦν ἠγάπησεν». Ἐνταῦθα γὰρ μοι τοὺς πιστοὺς δοκεῖ λέγειν ὅπερ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ὁ ὅλον δὲ οὐ ἐκπέπεισκει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ, ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα· τιντέσιν, ὅτι οὐ
 5 τὰ τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζονται εἰς σπέρμα». Καλλονὴ δὲ τοῦ λαοῦ εἰκότως ἂν οἱ πιστοὶ λέγοιεν. Τί γὰρ ὄφραϊότερον ἐκείνων τῶν πιστευσάντων; Κληρονομίαν δὲ αὐτοῦ καλεῖ τὸ ἔθνος, οὐχ ὡς τῶν ἄλλων ἀμελήσας ποιέ, ἀλλὰ τὴν ἐπίτασιν τῆς περὶ
 10 αὐτοῦ ἀγάπης καὶ τὴν οἰκείωσιν, καὶ τῆς προνοίας τὴν προσηγήκην ἐνδεικνύμενος. Καὶ ἵνα μάθῃς τὴν ἀκρίθειαν τὴν προφητικὴν, ὅρα πῶς τῇ τῶν πολλῶν κέχρηται λέξει, ἣ ἐπὶ τῶν ὀνίων οἱ πολλοὶ χρῶνται. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις ὀνούμενοι
 τι, καλλονὴν ἐκεῖνα λέγονται τὰ τῶν ἄλλων ὑπερέχοντα. Αἰτι-
 15 κῆς τοίνυν ὅτι οὐ πάντες σωθήσονται, φησί, «Τὴν καλλονὴν Ἰακώβ». Ταῦτα καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δείκνυται διὰ μερῶν παραβολῶν.

Ἀρέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ». Οὐκ εἶπεν, ἀρεβιθάσθη, ἀλλ', Ἀρέβη, δεικνὺς ὅτι οὐχ ἑτέρου τινὸς χειραγωγούντος
 20 ἀρέβη, ἀλλ' αὐτὸς ταύτην ὀδεύων τὴν ὁδόν. Ὁ μὲν γὰρ Ἡλίας οὐδὲ ἰσοαύτην ἐλθὼν ὅσην ὁ Χριστός, ἐφ' ἑτέρας ἡγετο δυνάμεως· οὐ γὰρ ἦν ἀνθρωπίνης φύσεως δύνασθαι ξένην ὀδεύειν ὁδόν· ὁ δὲ Μορογενὴς ἀρέβη οἰκεία ἐξουσία. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Δουκᾶς οὕτως ἔλεγε· «Καὶ ἦσαν ἀτειζόντες πο-
 25 ρευομένοι αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν». Οὐκ εἶπεν, ἀναλαμβανόμενον αὐτοῦ, οὐδὲ βασιαζομένου· πορεία γὰρ αὐτοῦ ἰδία τὸ

38. Ρωμ. 9, 6 - 8.

39. Δ' Βασ. 2, 11.

40. Πρ. 1, 10.

λώπισμα τοῦ Ἰακώβ, πού τὸ ἀγάπησε τόσο πολύ». Ἐδῶ βέβαια νομίζω ὅτι ἐννοεῖ τοὺς πιστοὺς, πράγμα πού γιὰ νὰ δηλώσει ὁ Παῦλος, ἔλεγε· «Δὲν σημαίνει δὲ αὐτὸ ὅτι διαψεύσθηκε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· διότι πραγματικοὶ Ἰσραηλίτες δὲν εἶναι ὅλοι ἐκεῖνοι πού κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἰσραήλ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ἰσαὰκ θὰ προέλθουν οἱ ἀπόγονοί σου· δηλαδή τέκνα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι τὰ τέκνα τῆς σάρκας, ἀλλὰ θεωροῦνται ἀπόγονοί σου ὅσοι γεννοῦνται ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ»³⁹. Καλλονὴ δὲ τοῦ λαοῦ πολὺ εὐλογα θὰ μπορούσαν νὰ ὀνομασθοῦν οἱ πιστοί. Διότι τί ὠραιότερο ὑπάρχει ἀπὸ ἐκεῖνους πού πίστεψαν; Κληρονομία του δὲ ὀνομάζει τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, ὄχι ὅτι παραμέλησε ποτὲ τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει τὴν υπερβολικὴ ἀγάπη καὶ φιλία του γι' αὐτοὺς καὶ τὴν αὐξημένη πρόνοιά του γι' αὐτούς. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἀκρίβεια τῆς προφητείας, πρόσεχε πῶς χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη, πού πολλοὶ χρησιμοποιοῦν κατὰ τὴν ἀγορὰ πραγμάτων. Διότι πολλοὶ πολλές φορές, ὅταν ἀγοράζουν κάτι, ὀνομάζουν καλλονὴ ἐκεῖνα πού ὑπερέχουν τῶν ἄλλων. Γιὰ νὰ δείξει λοιπὸν ὅτι δὲν θὰ σωθοῦν ὅλοι, λέγει, «Τὸ ἐγκαλλώπισμα τοῦ Ἰακώβ». Αὐτὰ παρουσιάζονται καὶ στὰ εὐαγγέλια μὲ ἀμέτρητες παραβολές.

«Ἀνέβηκε ὁ Θεὸς στὸν οὐρανὸ ἀνάμεσα ἀπὸ ἀλαλαγμούς. Δὲν εἶπε, ἄνεβάσθηκε», ἀλλ' «ἀνέβηκε», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν ἀνέβηκε μὲ τὴ βοήθεια κάποιου ἄλλου, ἀλλ' ὁ ἴδιος βάδισε αὐτὴ τὴν ὁδὸ. Διότι ὁ μὲν Ἥλιος, ἂν καὶ δὲν βάδισε τόσο δρόμο, ὅσο ὁ Χριστὸς, ὁδηγοῦνταν ἀπὸ ἄλλη δύναμη· καθόσον δὲν ἦταν ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ βαδίζει ἀσυνήθη ὁδὸ⁴⁰, ἐνῶ ὁ Μονογενὴς ἀνέβηκε μὲ τὴ δική του δύναμη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Λουκᾶς ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «Καὶ μὲ καρφωμένο τὸ βλέμμα τους πρὸς αὐτὸν τὸν ἔβλεπαν πού ἀνέβαινε πρὸς τὸν οὐρανὸ»⁴¹. Δὲν εἶπε, ὅτι μεταφερόταν ἐπάνω ἀπὸ ἄλλον, οὔτε ὅτι βασταζόταν ἀπὸ ἄλλον, διότι αὐτὸ πού συνέβαινε ἦταν

γινόμενον ἦν. Εἰ δὲ πρὸ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐφέ-
 ρετο, παθητὸν ἔτι καὶ θαρὸν περικείμενος σῶμα, τί θαυμασιόν.
 εἰ καὶ μετὰ τὸ ἀρθαριον αὐτὸ λαβεῖν, τὸν ἀέρα ἔειπνε; Ποῦ
 δὲ «Ἐν ἀλαλαγμῷ; Τίς ἠγάλαξεν, ὅτε ἀνέβη; Καίτοι σιγῇ
 5 τοῦτο ἐγένετο, καὶ ἔνδεκα παρόντων μαθητῶν μόνον. Ὅρας
 ὅτι οὐχ ἀπλῶς δεῖ τις λέξεις ἐκλαμβάνειν, ἀλλ' εἰδέναι τὸ
 ἐξ αὐτῶν σιμαινόμενον; Ὅπερ γὰρ ἐν προσιμίῳ τοῦ ψαλ-
 μοῦ ἔλεγον, ὅτι ἕτερόν τι ὁ ἀλαλαγμὸς δηλοῖ, τὴν νίκην, τὸ
 τροπαιον· ὁ τοίνυν ἐνταῦθά φησιν, «Ἐν ἀλαλαγμῷ», τοῦτο ἐ-
 10 σιν, ὅτι ἐν νίκῃ ἀνέβη, περιγεγόμενος θανάτου, καταρτίνας
 τὴν ἀμαρτίαν, τοὺς δαίμονας τροπωσάμενος, τὴν πλάνην ἐκ-
 βαλὼν, πάντα μεταβαλὼν πρὸς τὸ θέλιον, πρὸς τὴν ἀρχαίαν
 πειρίδα, μᾶλλον δὲ πρὸς πολλῶ θελήματα, τὴν φύσιν ἀναγαγὼν
 τὴν ἡμετέραν. Οὐδεὶς γὰρ αὐτῷ παραγενομένῳ ἀντίεστι, οὐχ
 15 ἀμαρτίας τυραννίς, οὐ θανάτου δύναμις, οὐ κατάρτας ἰσχὺς,
 οὐ φθορᾶς, οὐ κακίας ἐπίτασις, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν,
 ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὡσπερ ἀράχνην διαρρήξας, καὶ δαιμόνων
 φάλαγγας καὶ διαβόλου νεῦρα, καὶ ἅπαντα ταῦτα διαλύσας,
 ἀνῆλθε κατορθώσας ἅπερ ἐβούλετο.
 20 5. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος αὐτοῦ τὸ τροπαιον διηροῦμενος,
 ἔλεγεν «Ἀπεκδνοόμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδει-
 γμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ». Καὶ
 πάλιν «Ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρογράφων ἐν τοῖς δό-
 γμασιν, ὃ ἦν ὑπεραντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἤρεν ἐκ τοῦ μέσου,
 25 προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ». «Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος».

41. Ματθ. 14, 26.

42. Καλ. 2, 15.

43. Αὐτόθι 14.

πορεία πού γινόταν ἀπό αὐτὸν τὸν ἴδιο. Ἦν δὲ πρὸ τοῦ σταυρικοῦ πάθους του βιάδιζε ἐπάνω στὰ ὕδατα⁴¹, ἔχοντας ἀκόμα σῶμα δυσκίνητο καὶ ὑποκείμενο σὲ πάθη, τί τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἂν διέσχιζε τὸν ἀέρα, ὅταν πλέον ἔλαβε αὐτὸ τὸ ἄφθαρτο σῶμα; Πῶς δὲ ἀνέβηκε «Μὲ ἀλαλαγμό»; Ποιὸς ἐξέβαλε φωνὴ χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὅταν ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ; Καθόσον αὐτὸ συνέβηκε σιωπηλά καὶ ἦταν παρόντες μόνο οἱ ἔνδεκα μαθητὲς του. Βλέπεις ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐννοοῦμε τίς λέξεις μὲ τὴν ἀπλὴ ἐπιφανειακὴ σημασίᾳ τους, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ἐρευνοῦμε, ὥστε νὰ γνωρίσουμε τὸ βαθύτερο νόημά τους; Διότι, ἐκεῖνο πού ἔλεγα στὴν ἀρχὴ τοῦ ψαλμοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἡ λέξη ἀλαλαγμός σημαίνει κάτι ἄλλο, τὴ νίκη, τὸ τρόπαιο· αὐτὸ λοιπὸν πού λέγει ἐδῶ «ἐν ἀλαλαγμῶ» σημαίνει αὐτὸ, ὅτι ἀνέβηκε νικητὴς, ἀφοῦ κατέβαλε τὸ θάνατο, ἀφοῦ συνέτριψε τὴν ἁμαρτία, ἀφοῦ κατετρόπωσε τοὺς δαίμονες, ἀφοῦ ἐξεδίωξε τὴν πλάνη, ἀφοῦ ὅλα τὰ μετέβαλε πρὸς τὸ καλύτερο, καὶ ὁδήγησε τὴ φύση μας πρὸς τὴν ἀρχαία πατρίδα, μᾶλλον δὲ πρὸς πολὺ πιὸ καλύτερη. Διότι κανένας δὲν ἀντιστάθηκε σ' αὐτὸν καθὼς ἀνέβαινε πρὸς τὸν οὐρανὸ, οὔτε ἡ τυραννικὴ ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας, οὔτε ἡ δύναμη τοῦ θανάτου, οὔτε ἡ δύναμη τῆς κατάρας, οὔτε τῆς φθορᾶς, οὔτε ἡ ὑπερβολικὴ αὔξησις τῆς κακίας, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ, ἀφοῦ τὰ διέρρηξε σάν τὸν ἰστὸ τῆς ἀράχνης, καὶ ἀφοῦ διέλυσε τίς φάλαγγες τῶν δαιμόνων, τὸ κράτος τοῦ διαβόλου καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ παρόμοια, ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ, ἀφοῦ πέτυχε ἐκεῖνο πού ἤθελε.

5. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, περιγράφοντας τὸ τρόπαιο αὐτοῦ, ἔλεγε· «Ἀφοῦ ἀπογύμνωσε τίς πονηρὲς ἀρχές καὶ ἐξουσίες, τίς διαπόμπευσε παρουσίᾳ ὄλων μὲ τὴν θριαμβευτικὴ πορεία τοῦ σταυρικοῦ θανάτου του»⁴². Καὶ πάλι· «Ἀφοῦ ἀκύρωσε τὸ χρεωστικὸ μας ἔγγραφο μὲ τίς διατάξεις του πού ἦταν ἐναντίον μας, τὸ σήκωσε ἐπάνω καὶ τὸ κάρφωσε στὸ σταυρὸ»⁴³. «Ὁ Κύριος ἀνέβηκε μὲ φωνὴ

- Πάλιν τὸ αὐτὸ δηλοῖ, τινέσιν ἐν νίκῃ λαμπροῦ. Ἐπιταῦθα δὲ
 ἔτερόν τι νοητέον, τὸ περιφανές, τὸ σαφές, τὸ διωλύγιον. Καί-
 τοι γε τότε οὐδεὶς ἔγνω, τούτου γενομένου, ἀλλ' οὕτως ἐγένετο
 σαφές, ὡς σάλπιγγος ἠχοῦσης, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον.
- 5** Ἐκεῖνο γὰρ τὸ λάθρα γερόμενον τότε οὐδεὶς σχεδὸν τῶν οἰ-
 κούτων τὴν οἰκουμένην ἠγνόησεν, ἀλλ' οὕτως αὐτὸ ἐξεκάλυ-
 ψε τῶ πραγμάτων ἢ φβοῖς, ὡς σάλπιγγος ἠχοῦσης, μᾶλλον
 δὲ καὶ πολλῶ πλέον. Οὐ γὰρ δι' οὕτω σάλπιγξ ἠχοῦσα ἅπαν-
 τας ἂν ἐκάλεσεν ἐπὶ τὴν θεάν ἐκείνην, ὡς μετὰ ταῦτα ἢ τῶν
- 10** πραγμάτων φωνὴ τὴν ἀνάδασιν ἔδειξε, θροσιτῆς ἀπάσης ἰ-
 σχυροτέρον κατάδηλον τὸ πρᾶγμα ποιήσασα. Οὐδὲ γὰρ ἂν
 θροσιτὴ οὕτω τὴν οἰκουμένην ἐκάλεσεν, ὡς ἢ τῶν πραγμάτων
 ἐπίδειξις τοῦς τε ὄντας τότε, τοῦς τε μετὰ ταῦτα ἔσομένους.
 Ἡ μὲν γὰρ θροσιτὴ τοῖς παροῦσιν ἐστὶ κατάδηλος, αὕτη δὲ πά-
- 15** σαις γενεαῖς σάλπιγγος λαμπροτέρον, καὶ θροσιτῆς σαφέστε-
 ρον ἐπιδείκνυται τὸ γεγενημένον. Οὐκ ἂν δέ τις ἀμάριοι
 σάλπιγγας τὰ σιόματα τῶν ἀποσιόλων εἰπών, οὐχὶ χαλκηλά-
 τους σάλπιγγας, ἀλλὰ χρυσοῦν τιμιωτέρας, καὶ λίθων πολυ-
 τελεσιτέρας.
- 20** Διὰ τί οὖν οὐκ εἶπε, σάλπιγγος, ἀλλ', «Ἐν φωνῇ σάλπιγ-
 γος»; Τὸ ὁμόφωνον αὐτῶν δηλῶν, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος λέ-
 γει· «Ἐἴτε οὖν ἐγώ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτω κηρούσομεν». Καὶ πάλιν·
 «Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία, καὶ
 ἡ ψυχὴ μία» ἐσάλπιζον δέ, οὐκ εἰς πόλεμον καλοῦντες, ἀλλὰ
- 25** τὰ νικητήρια εὐαγγελιζόμενοι. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν στρα-

43a. A' Καρ. 15, 11.

44. Πρ. 4, 32.

σάλπιγγας». Πάλι τὸ ἴδιο δηλώνει, δηλαδή ανέβηκε με λαμπρὴ νίκη. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐννοήσουμε κάτι τὸ διαφορετικό, τὸ ὑψηλὸ, τὸ ὀλοφάνερο, τὸ τρομερὰ μεγάλο. Ἄν καὶ βέβαια τότε, πού συνέβαινε αὐτό, δὲν τὸ ἀντιλήφθηκε κανένας, ἀλλ' ὅμως τόσο ὀλοφάνερο ἦταν σὰν νὰ ἤχοῦσε σάλπιγγα, μᾶλλον δὲ καὶ ἀκόμη περισσότερο. Καθόσον ἐκεῖνο πού συνέβηκε τότε ἀθόρυβα, κανένας σχεδὸν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς οἰκουμένης δὲν τὸ ἀγνόησε μετὰ, ἀλλὰ τόσο ὀλοφάνερο τὸ ἔκαμε ἢ ἴδια ἢ φύση τῶν πραγμάτων, σὰν νὰ ἤχοῦσε σάλπιγγα, μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ περισσότερο. Διότι πράγματι ἂν ἤχοῦσε σάλπιγγα δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ ἔτσι νὰ καλέσει ὅλους γιὰ νὰ δοῦν ἐκεῖνο τὸ θέαμα, ὅσο στὴ συνέχεια φανέρωσε τὴν ἀνάβαση ἐκείνη πολὺ πιο φανερὴ ἀπὸ ὅποιαδήποτε βροντὴ. Διότι δὲν θὰ μπορούσε ἢ βροντὴ νὰ καλέσει ἔτσι τὴν οἰκουμένη, ὅπως αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα κάλεσαν καὶ τοὺς τότε ἀνθρώπου καὶ ἐκείνους πού θὰ ἔρχονταν στὸν κόσμο μετὰ ἀπὸ ἐκείνους. Καθόσον ἢ μὲν βροντὴ γίνεται φανερὴ μόνον σ' ἐκείνους πού εἶναι παρόντες, ἐνῶ ἢ φανέρωση πού γίνεται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα παρουσιάζει σ' ὅλες τις γενεές ἐκεῖνο πού συνέβηκε τότε λαμπρότερα ἀπὸ τὴ σάλπιγγα καὶ φανερώτερα ἀπὸ τὴ βροντὴ. Δὲν θὰ ἔσφαλε δὲ κανένας, ἂν ὀνόμαζε σάλπιγγες τὰ στόματα τῶν ἀποστόλων, ὄχι σάλπιγγες κατασκευασμένες ἀπὸ χαλκὸ, ἀλλὰ πιο πολύτιμες καὶ ἀπὸ τὸ χρυσὸ καὶ πιο πολυτελεῖς καὶ ἀπὸ τοὺς πολυτίμους λίθους.

Γιατὶ λοιπὸν δὲν εἶπε 'σάλπιγγες', ἀλλ' εἶπε, «Μὲ φωνὴ σάλπιγγας»; Γιὰ νὰ δηλώσει τὴν ὁμοψυχία τῶν ἀποστόλων, ὅπως ὀκριβῶς λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Εἶτε λοιπὸν ἐγὼ, εἶτε ἐκεῖνοι, τὰ ἴδια κηρύσσομε»^{43α}. Καὶ πάλι· «Τὸ δὲ πλῆθος ἐκείνων πού πίστεψαν σ' αὐτὸν ἦταν μία ἢ καρδιὰ καὶ ἢ ψυχὴ»⁴⁴. Σάλπιζαν δὲ γιὰ νὰ καλέσουν ὄχι σὲ πόλεμο, ἀλλὰ γιὰ νὰ κηρύξουν τὴν χαρμόσυνη εἰδηση τῆς νίκης. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ στρατοί, ὅταν προχωροῦν

ιοπέδων, ὅταν εἰς πόλεμον εἰσίοωσι, μετὰ τῶν σημείων προη-
 γοῦνται αἱ σάλπιγγες, διανοισιῶσαι τοὺς παρόντας, οὐ τῆ ὄ-
 φει, ἀλλὰ καὶ τῆ ἀκοῆ, οὕτω καὶ τότε ἐγένετο τῶν ἀποσιό-
 λων εἰσιόντων εἰς ἐκάστην πόλιν, ἤχουν αἱ σάλπιγγες, καὶ
 5 πρὸς τὴν ἀκρόασιν ἅπαντες ἔιρεχον.

Ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν ψάλατε· ψάλατε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν,
 ψάλατε. Ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός, ψάλατε συνε-
 τῶς. Ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη». Διησησάμενος τοίνυν
 τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, καλεῖ τὴν οἰκουμένην ἐπὶ τὴν
 10 εὐφημίαν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς· διὸ καὶ διπλασιασμῷ κέ-
 χροται καὶ οὐχ ἀπλῶς καλεῖ ψάλλειν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς
 συνέσεως. Τί ἐστι, «Ψάλατε συνειῶς»; Καταμαθόντες, φησί,
 τὰ γεγενημένα, ἐννοήσαντες τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων.
 Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἕτερόν τι αἰνίτισθαι διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Συ-
 15 νειῶς»· τὸ μὴ φωνῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ψάλλειν τὸ μὴ
 γλώττη μόνον, ἀλλὰ καὶ θίω. Ἐβασίλευσε γάρ, φησὶν, «ὁ
 Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη». Ἄλλος φησὶν, «Ἐπάνω τῶν ἐθνῶν». Καὶ
 ποίαν βασιλείαν ἐνταυθὰ φησιν; Οὐ ἐκείνην τὴν κατὰ τὸν
 τῆς δημιουργίας λόγον, ἀλλὰ ταύτην τὴν τῆς οἰκειώσεως. Ἐ-
 20 βασίλευσε μὲν γὰρ καὶ πρὸ τούτου πάντων, ἅτε δημιουργὸς
 καὶ ποιητὴς ὢν, γυνὴ δὲ καὶ ἐκόντων καὶ χάριν εἰδόντων ὅπερ
 μεγίστης εὐφημίας ἄξιον καὶ πολλοῦ τοῦ θαύματος, ὅτι ὁ πρὸ
 τούτου ὑβριζόμενος ὑπὸ Ἰουδαίων, τοσαύτην παρεσκεύασε γε-
 25 καὶ οἱ μῆτε προφήτας ἀναγρόντες, μῆτε νόμω συνιραγῆντες
 ἀλλὰ καὶ θηριώδεις τὸν τρόπον ὄντες, ἀνθρώπον μεταβάλλοντο,
 καὶ πάντα ἐκεῖνα ῥίψαντες τὰ τῆς πλάνης, ὑπειτάγησαν, οὐχὶ

στή μάχη, προχωροῦν ἐμπρός μαζί με τίς σημαίες οἱ σάλπιγγες, γιά νά διεγείρουν τοὺς παρόντες, ὄχι μόνο με τὰ ὅσα βλέπουν, ἀλλά καί με τὰ ὅσα ἀκούουν, ἔτσι ἔγινε καί τότε, ὅταν οἱ ἀπόστολοι εἰσέρχονταν σέ κάθε μιά πόλη, ἤχοῦσαν οἱ σάλπιγγες καί ὅλοι ἔτρεχαν γιά νά τοὺς ἀκούσουν.

«Ψάλατε ὕμνο στό Θεό μας, ψάλατε· ψάλατε ὕμνο στό βασιλέα μας, ψάλατε. Διότι ὁ Θεός εἶναι βασιλεὺς ὀλόκληρης τῆς γῆς, ψάλατε λοιπόν με σύνεση. Ὁ Θεός ἔγινε βασιλεὺς καί στά ἔθνη». Ἐφοῦ λοιπόν διηγήθηκε τό μέγεθος τοῦ κατορθώματος, καλεῖ τήν οἰκουμένη νά δοξολογήσει τό Θεό με μεγάλη προθυμία· γι' αὐτό χρησιμοποιεῖ διπλό τό «ψάλατε» καί δέν καλεῖ ἀπλῶς νά ψάλουν, ἀλλά με πολλή σύνεση. Τί σημαίνει, «ψάλατε συνετῶς»; Ἐφοῦ, λέγει, μάθετε καλά τὰ ὅσα ἔγιναν, ἀφοῦ κατανοήσετε τό μέγεθος τῶν κατορθωμάτων. Νομίζω ὅμως ὅτι καί κάτι ἄλλο ὑπαινίσσεται με τῆ λέξη «συνετῶς»· ψάλατε δηλαδή ὄχι με φωνή μόνο, ἀλλά καί με ἔργα· ὄχι μόνο με τῆ γλώσσα, ἀλλά καί με τόν τρόπο ζωῆς. Διότι λέγει, «Βασίλευσε ὁ Θεός καί στά ἔθνη». Ἄλλος λέγει, «Ἐπάνω τῶν ἐθνῶν». Καί ποιά βασιλεία ἐννοεῖ ἐδῶ; Ὁχι ἐκείνη πού ἔλαβε χώρα κατὰ τήν δημιουργία τοῦ κόσμου, ἀλλά στή βασιλεία καί πρὶν ἀπό αὐτό ἐπὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ βέβαια καί πρὶν ἀπό αὐτό ἐπὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ ἦταν δημιουργός καί ποιητής, τώρα ὅμως καί με τῆ θέληση αὐτῶν καί με τήν ἔκφραση εὐγνωμοσύνης, πράγμα πού εἶναι ἄξιο πάρα πολύ μεγάλων ἐγκωμίων καί πολλοῦ θαυμασμοῦ, διότι ἐκεῖνος πού πρὶν ἀπό αὐτό βριζόταν ἀπό τοὺς Ἰουδαίους, προετοίμασε νά γίνει μιά τόσο μεγάλη μεταβολή, ὥστε νά ἐγκωμιάζεται σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης· καί ἐκεῖνοι, πού οὔτε προφῆτες ἀνέγνωσαν οὔτε τράφηκαν με τὸ νόμο, ἀλλ' ὁ τρόπος ζωῆς τους ὁμοίαζε με τῶν θηρίων, ὅλοι μαζί μετέβαλλαν τρόπον ζωῆς καί ἀφοῦ ἀπέρριψαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ γνωρίσματα τῆς πλάνης,

δύο καὶ τρία καὶ τέσσαρα ἔθνη καὶ δέκα, ἀλλ' οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης οἰκοῦντες.

Ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ». Τί ἐστὶ, «Κάθηται ἐπὶ θρόνου»; Βασιλεύει, κρατεῖ. Καὶ καλῶς εἶπεν, «Ἄ-
 5 γίου». Οὐ γὰρ δὴ βασιλεύει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁγίως βασιλεύει. Τί ἐστὶν, ἁγίως βασιλεύει; Καθαρῶς. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐρχόμενοι ταύτην, αὐτῇ τῇ δυνάμει πρὸς ἀδικίαν κέχρηται, ἐκείνη δὲ ἀνέπαφος ἢ ἀρχὴ παντὸς τοιούτου, καθαρὰ καὶ ἁγία. Οὐδὲ γὰρ ἀπάτη, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τοιού-
 10 των τὸ δικαιοῦσθαι ἐκεῖνο διαφθείρει καὶ παραλογίζεται, ἀλλ' ἐστὶ καθαρόν, εὐκρινές, πάσης ἐπέκεινα καθαρότητος ἀπασιράπιον, διαλάμπρον ἁγίασθαι τῇ δόξῃ.

β. Ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραάμ ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήροθησαν». Ἐν-
 15 ταῦθα δείκνυσι τὴν ἐπίτασιν τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι οὐκ ἰδιωτῶν ἦρατο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τὸ διάδημα ἐχόντων, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθημένων τοῦ βασιλευσῶντος. Εἶτα δεικνύς αὐτὸν ὅτι καὶ Καινῆς καὶ Παλαιᾶς ἓνα Θεόν, φησὶ «Μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραάμ, ἀντὶ τοῦ ἁγίου οὗτος ὁ καὶ τῶν προπατόρων
 20 Θεός, ὁ καὶ τὸν νόμον ἐξείκοις δεδοκώς». Διὸ καὶ Ἱερεμίας ἔλεγε· «Διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατέρας ὑμῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν ἐκ τῆς Αἰγύπτου», δεικνύς ὅτι καὶ Καινῆς καὶ Παλαιᾶς εἷς καὶ ὁ αὐτός ἐστι
 25 νομοθέτης. Καὶ ὁ Βαροὺχ πάλιν ἔλεγε· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπισημῆς, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς

υποτάχθηκαν, ὄχι δύο καὶ τρία καὶ τέσσερα καὶ δέκα ἔθνη, ἀλλ' οἱ κάτοικοι ὀλόκληρης τῆς οἰκουμένης.

«Ὁ Θεὸς κάθεται ἐπάνω στὸν ἅγιο θρόνο του». Τί σημαίνει, «Κάθεται ἐπὶ θρόνου»; Βασιλεύει, ἐξουσιάζει. Καὶ καλὰ εἶπε, «ἀγίου». Διότι δὲν πρέπει μόνο νὰ βασιλεύει, ἀλλὰ νὰ βασιλεύει ἁγίως. Τί σημαίνει νὰ βασιλεύει ἁγίως; Μὲ καθαρότητα. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι ὅταν ἀναλάβουν τὴν ἐξουσία, χρησιμοποιοῦν γιὰ ἀδικία αὐτὴ τὴ δύναμη, ἐνῶ ἐκείνη ἢ ἐξουσία δὲν ἔχει σχέση μὲ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλ' εἶναι καθαρὴ καὶ ἁγία. Καθόσον οὔτε ἀπάτη, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο διαφθείρει καὶ ἐξαπατᾷ ἐκεῖνο τὸ δικαστήριο, ἀλλ' εἶναι καθαρὸ, εἰλικρινές, ἀστράπτει περισσότερο ἀπὸ κάθε καθαρότητα καὶ λάμπει ἀπὸ τὴν ἀπερίγραπτη δόξα.

6. «Οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν συγκεντρώθηκαν καὶ ἐνώθηκαν μὲ τὸν Θεὸ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς ποὺ εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ ἐξυψώθηκαν καὶ δοξάσθηκαν ὑπερβολικά». Ἐδῶ δείχνει τὴν ὑπερβολικὴ δύναμη τοῦ εὐαγγελίου, διότι προσέλκυσε ὄχι μόνο ἰδιῶτες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ποὺ φοροῦν τὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ κάθονται ἐπάνω στὸ βασιλικὸ θρόνο. Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, λέγει «Μαζὶ μὲ τὸ Θεὸ τοῦ Ἀβραάμ», ἀντὶ τοῦ ἁυτὸς ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς καὶ τῶν προπατόρων, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὸ νόμο σ' ἐκείνους. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἱερεμίας ἔλεγε· «Θὰ συνάψω μαζὶ σας νέα διαθήκη, ὄχι ὅμοια μὲ τὴ διαθήκη ἐκείνη, ποὺ τοὺς ἔπιασα ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τοὺς ἔβγαλα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο»⁴⁵, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς εἶναι ὁ νομοθέτης καὶ τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ ὁ Βαρούχ πάλι ἔλεγε· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας καὶ κανένας ἄλλος δὲν μπορεῖ νὰ ἀναμετρηθεῖ μαζὶ του. Ἐξεῦρε κάθε ὁδὸ γνώσεως καὶ τὴν ἔδωσε στὸ δοῦλο του τὸν Ἰακώβ καὶ στὸν Ἰσραὴλ τὸν ἀγαπημένο του· μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτὰ φανερώθηκε στὴ γῆ καὶ συναναστρά-

ᾧφθῃ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανειράφῃ», δεικνύς ὅτι ὁ τὸν νόμον δεδωκώς, αὐτός ἐστιν ὁ σαρκωθείς· καὶ ὁ σαρκωθείς αὐτός καὶ τὸν νόμον δέδωκε. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης λέγει «Συνήχθησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ», φησὶν, («Ἀβραάμ»). Ὁ δὲ Ἐ-
5 βραῖος, ἀπὲρ τοῦ, «Μετὰ τοῦ Θεοῦ», («Ἐμ' Ἐλωὶ Ἀβραάμ»).

Καὶ πῶς τοῦτο γέγονεν; («Ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐλήφθησαν». Τίνες δὲ οἱ κραταιοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἢ οἱ ἀπόστολοι, οἱ πιστοὶ πάντες; Ἐπειδὴ γὰρ τοσοῦτον ἔλαμψεν ἡ δύναμις αὐτῶν, φησὶν, ἐκράτησαν ἀπάντων. Καὶ
10 καλῶς αὐτοὺς κραταιοὺς ἐκάλεσε. Πῶς γὰρ οὐ κραταιοί, οἱ πρὸς ἅπασι τὴν οἰκουμένην παραταξάμενοι, πρὸς τοὺς δαίμονας, πρὸς τὸν διάβολον, πρὸς δήμους, πρὸς πόλεις, πρὸς ἔθνη, πρὸς τυράννους, πρὸς τιμωρίας, πρὸς κολάσεις, πρὸς τήγανα, πρὸς καμίλους, πρὸς συνήθειαν, πρὸς φύσεως τυραν-
15 νίδα, καὶ πάντα καθελόντες, καὶ ὑψηλότεροι πάντων γενόμενοι, καὶ μηδενὶ χειρωθέντες; πῶς οὐ κραταιοί, καὶ μετὰ τελευτῆν τοσαύτην ἐπιδεικνύμενοι τὴν ἰσχύν; πῶς οὐ κραταιοί, ὄν τὰ ρήματα ἀδάμαντός ἐστι σιερρότερα καὶ οὐδεὶς αὐτὰ χροῶνος ἤλεγξεν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἐκάστην ἐπιδίδωσι τὴν ἡμέ-
20 ραν, τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος πάντη καὶ πανταχοῦ διατρέχεντος εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης πληρώματα;

Ἐπεὶ δὴ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ φιλανθρωπῷ Θεῷ ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

φηκε με τούς ανθρώπους»⁴⁶, για να δείξει, ότι εκείνος που έδωσε το νόμο, ο ίδιος είναι που έλαβε σάρκα, ο ίδιος είναι που έδωσε και το νόμο. Αυτό λέγει και ο προφήτης: «Συγκεντρώθηκαν», λέγει, «και ενώθηκαν με το Θεό του 'Αβραάμ». 'Ο δέ έβραϊός αντί του «Μετά του Θεού» λέγει: «'Εμ 'Ελωι 'Αβραάμ».

Και πώς συνέβηκε αυτό; 'Επειδή «'Εγιναν δοῦλοι του Θεού οί κραταιοί της γης και έξ αιτίας αυτού έξυψώθηκαν πάρα πολύ». Ποιοί άλλοι δέ είναι οί κραταιοί του Θεού, παρά οί απόστολοι και ὅλοι οί πιστοί; Διότι, επειδή τόσο πολύ έλαμψε ή δύναμή τους, λέγει, έξουσίασαν ὅλους τούς ανθρώπους. Και πολύ σωστά ὀνόμασε αυτούς κραταιούς. Διότι πώς δέν είναι κραταιοί εκείνοι που ἀντιτάχθηκαν ἐναντίον ὀλόκληρης της οίκουμένης, ἐναντίον τῶν δαιμόνων, ἐναντίον του διαβόλου, ἐναντίον δήμων, ἐναντίον πόλεων, ἐναντίον ἐθνῶν, ἐναντίον τυράννων, που ἀντιμετώπισαν τιμωρίες, κολάσεις, τηγάνια, καμίνια, συνήθειες, την τυραννική έξουσία της φύσεως, και πού, ἀφοῦ τὰ ὑπερπήδησαν ὅλα, ἔφθασαν ὑψηλότερα ἀπό ὅλους και δέν ὑποτάχθηκαν σέ κανένα; πώς δέν είναι κραταιοί εκείνοι που και μετά τό θάνατό τους ἔχουν νά ἐπιδείξουν τόσο μεγάλη δύναμη; Πώς δέν είναι κραταιοί εκείνοι, που οί λόγοι τους είναι πιό ισχυροί και ἀπό τό διαμάντι και που οὔτε ὅλος ὁ χρόνος δέν ἀφήρησε την ἀξία τους και καθημερινά καρποφοροῦν με τό νά διατρέχει τό κήρυγμα του εὐαγγελίου ὅλα έξ ὀλοκλήρου τὰ μέρη της οίκουμένης;

Γιά ὅλα αὐτά ἄς εὐχαριστήσουμε τό φιλόνηρωπο Θεό, διότι σ' αὐτόν ἀνήκει ή δόξα και ή δύναμη τώρα και πάντοτε και στούς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΖ΄ ΨΑΛΜΟΝ

Ὡδὴ ψαλμοῦ τοῖς υἱοῖς Κορέ.

5 «Μέγας Κύριος καὶ αἰνεῖτός σφόδρα ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐν ὄρει ἁγίῳ αὐτοῦ, εὐοιζῶν ἀγαλλιᾶμαι πάσης τῆς γῆς». Ἐτερός φησι, «Καὶ ὦ θλασιῆμαι, χάρομαι πάσης τῆς γῆς». Ἄλλος, «Ἀπ' ἀρχῆς ἀφωσι-ομένῳ ἀγλαίομαι πάσης τῆς γῆς».

1. Καὶ ἐνταῦθα ἀπαλλαγὴν πολέμων, καὶ μάχης ἐλευθε-
10 ρίαν δηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπαρελθόντες ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίων καὶ τῆς μαζοῦς ἀπαλλαγέντες αἰχμαλωσίας, τὴν πατρίαν ἀπέλαβον γῆν, καὶ πολλοὺς διέφυγον πολέμους, εὐχαριστοῦν-τες ὑπὲρ πάντων τῶν τούτων αἰτίῳ τῶν ἀγαθῶν, τούτους ἕ-
δουσι τοὺς ὕμνους, καὶ φασὶ «Μέγας Κύριος καὶ αἰνεῖτός
15 σφόδρα». Τὸ μὲν «Μέγας», λέγουσι, τὸ δὲ πόσο, οὐκέτι οὐ-
δεὶς γὰρ τοῦτο ἐπίστανται διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Καὶ αἰνεῖτός σφό-
δρα». Τῆς γὰρ μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας. Ὁ δὲ
λέγει τοιοῦτόν ἐστι δοξάζειν αὐτόν δεῖ, καὶ αἰνεῖν μόνον,
καὶ τοῦτο μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης· αἰνεῖν δὲ αὐτόν, καὶ διὰ
20 τὸ μέγεθος τῆς οὐσίας τὸ ἄπειρον τοῦτο καὶ ἀκαιάληπτον,
καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν εὐεργεσιῶν τῶν εἰς ἡμᾶς. Καὶ
γὰρ ἠβουλήθη, καὶ ἴσχυσεν ἄπερ ἠβουλήθη. «Ἐν πόλει τοῦ
Θεοῦ ἡμῶν, ἐν ὄρει ἁγίῳ αὐτοῦ». Τί λέγεις; Ἐκεῖ συγκλεί-
εις αὐτοῦ τὸν αἶνον, τοῦ μεγάλου, τοῦ αἰνεοῦ, ἐν τῇ πόλει
25 καὶ ἐν τῷ ὄρει; Οὐ τοῦτο λέγω. φησὶν, ἀλλ' ὅτι ἡμεῖς πρὸ

1. Συντάχθηκε ἀπὸ ποιητὴ τῆς οἰκογένειας Κορέ κοῖ εἶναι ἐπι-
νίκιο ᾄσμα. Βασιλεῖς ἔχουν κυκλώσει τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ κατα-
στρέφονται καὶ μόνο μετὰ τὸ ἀντίκρουσμα αὐτῆς· γι' αὐτὸ ὁ ποιητὴς ὀνα-
πέμπει εὐχαριστίας γιὰ τὴ θαυμάσια ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ.

1α. Γαλ. 5, 24.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟΝ ΜΖ΄ ΨΑΛΜΟ΄

Ὡδὴ ψαλμοῦ τῶν υἱῶν Κορέ.

«Μέγας εἶναι ὁ Κύριος καὶ ὑπεράξιος νὰ ὑμνεῖται στὴν πόλη τοῦ Θεοῦ μας, στὸ ἅγιο ὄρος του, ποὺ εἶναι καλὰ ριζωμένη καὶ ἀποτελεῖ τὴ χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση ὀλόκληρης τῆς γῆς». Ἄλλος λέγει, «Καλὸ βλάστημα, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ χαρὰ ὀλόκληρης τῆς γῆς». Ἄλλος, «Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ξεχωριστὸ ἀγαλλίωμα ὀλόκληρης τῆς γῆς».

1. Καὶ ἐδῶ δηλώνει ἀπαλλαγὴ ἀπὸ πολέμους καὶ ἔλθειψη μαχῶν. Ὄταν δηλαδὴ ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Βαβυλωνίων καὶ ὀπαλλάχθησαν ἀπὸ τὴ μακροχρόνια αἰχμαλωσία, ἐπειδὴ ξαναπέκτησαν τὴν πατρικὴ τους γῆ καὶ ἀπέφυγαν πολλοὺς πολέμους, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν αἴτιο ὄλων αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν, ἔψαλαν αὐτοὺς τοὺς ὕμνους, λέγοντας· «Εἶναι μέγας ὁ Κύριος καὶ ὑπεράξιος νὰ ὑμνεῖται». Τὸ ὅτι μὲν εἶναι «Μέγας» τὸ λένε, τὸ δὲ πόσο, δὲν τὸ ὀρίζουν, διότι κανεὶς δὲν τὸ γνωρίζει αὐτό· γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «Καὶ ὑπεράξιος νὰ ὑμνεῖται». Καθόσον δὲν ἔχει τέλος ἡ μεγαλωσύνη αὐτοῦ. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· πρέπει νὰ δοξάζουμε μόνον αὐτὸν καὶ νὰ τὸν ὑμνοῦμε, καὶ αὐτὸ νὰ τὸ κάμνουμε σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό· νὰ ὑμνοῦμε αὐτὸν καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀπείρου καὶ ἀκατανοήτου μεγέθους τῆς οὐσίας του, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ὑπερβολικῶν εὐεργεσιῶν του πρὸς ἐμᾶς. Καθόσον θέλησε καὶ πραγματοποιοῖσεν ὅλα ὅσα θέλησε. «Στὴν πόλη τοῦ Θεοῦ μας, στὸ ἅγιο ὄρος του». Τί λέγεις; Ἐκεῖ περιορίζεις τὴ δοξολογία αὐτοῦ τοῦ μεγάλου καὶ δοξασμένου, στὴ πόλη καὶ στὸ ὄρος; Δὲν ἐννοῶ αὐτό, λέγει, ἀλλ' ἐμεῖς

- τῶν ἄλλων τοῦτο ἐλέγγωμεν. Ἡ διὰ τοῦτο οὖν εἶπε ἰό, «Ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν», ἢ θέλων δηλοῦσαι ὅτι διὰ τῶν εἰς αὐτὴν γινομένων θαυμάτων ἐδείχθη αὐτοῦ ἡ μεγαλωσύνη καὶ ἡ δόξα, ὅτι δὴ τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ἀπερριμμένους, 5 τοὺς εὐκαιαφρονήτους, τοὺς καθάπερ ἐν τάφῳ τῇ πολεμίας κατεχομένους γῆ, τούτους ἀθρώον οὔτοις ἐκλάμψαι παρεσκεύασεν, ὡς τῶν κρατησάντων περιγενέσθαι, καὶ ἐπανελθεῖν καὶ πρὸς τὴν προτέραν εὐημερίαν ἐπαναγαγεῖν, καὶ τὸ παλαιὸν τῆς πατρίδος ἀποδοῦναι σχῆμα.
- 10 Δείκνυσι μὲν γὰρ αὐτόν, φησί, καὶ τὸ μέγεθος τῶν κτισμάτων τῶν ὁρωμένων, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πλείους ἀνοητότερον διέκειντο τὸ παλαιόν, προστίθησι καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πολέμιων, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς νίκης γνῶσιν, τὰ παράδοξα ἰαυτὰ τρόποια συνεχῶς ἰστιάς, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν ἐργαζόμε- 15 νος, καὶ παρ' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν ἄπασαν τὰ τοιαῦτα θαυματουργῶν. Πόλις δὲ αὐτοῦ καλεῖ ταύτην, οὐ τὰς ἄλλας ἀποπερῶν αὐτοῦ τῆς προνοίας, ἀλλὰ δεικνὺς τούτους πλεον τι τῶν ἄλλων ἔχοντις κατὰ τὸν τῆς γνώσεως λόγον. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας μόνον λόγον αὐτοῦ ἄν 20 λέγοιτο, αὕτη δὲ καὶ κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως, καὶ διὰ τὸ πάντα αὐτόθι τὰ θαύματα γίνεσθαι. Τότε μὲν οὖν ἡ πόλις ἐλέγετο τοῦ Θεοῦ νῦν δὲ πάντες ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ λεγόμεθα. «Οἱ γὰρ τοῦ Χριστοῦ», φησί, «ἀνὴρ σάρκα ἐστανύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις». Εἶδες ἀρετῆς ἐπίτασιν; 25 Διὰ τοῦτο καὶ ὄρος ἐλέγετο τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐκεῖ ἐθεραπεύετο.

«Ἐνριζῶν ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς». Πολλὴ ἡ ἀσάφεια τοῦ ρητοῦ, διὸ προσέχειν δεῖ. Τῷ μὲν γὰρ ἀπλῶς ἀνα-

πρίν ἀπό ὅλους τοὺς ἄλλους αὐτὸ γνωρίσαμε. Ἦ γι' αὐτὸ λοιπὸν εἶπε τὸ «Στὴν πόλη τοῦ Θεοῦ μας», ἢ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξει, ὅτι μὲ τὰ θαύματα ποὺ ἐγίναν ἀ' αὐτὴν, δείχθηκε ἢ μεγαλαύνη καὶ ἡ δόξα του, διότι πράγματι ἔκαμε τόσο γρήγορα νὰ διαλάμπουν οἱ αἰχμάλωτοι, οἱ κατατρεγμένοι, οἱ περιφρονημένοι, ἐκεῖνοι ποὺ κρατοῦνταν αὐτὴν ξένη χώρα σὰν μέσα σὲ τάφο, ὥστε νὰ ὑπερισχύσουν τῶν κατακτητῶν τους καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στὴν προηγούμενη εὐημερία τους καὶ νὰ δώσουν τὴν παλιὰ μορφή στὴν πατρίδα τους.

Φανερώνει βέβαια, λέγει, αὐτὸν καὶ τὸ μέγεθος τῶν κτισμάτων ποὺ βλέπουμε, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι τὴν παλιὰ ἐποχὴ ἦταν πιὸ ἀνόητοι, προσθέτει καὶ τὴ γνώση ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τὴν νίκη, προβάλλοντας συνεχῶς τὰ παράδοξα αὐτὰ τρόπαια τῆς νίκης, καὶ μὲ τὸ νὰ παρουσιάζει αὐτὸν σὰν αἴτιο τῆς μεταβολῆς τους πρὸς τὸ καλύτερο καὶ νὰ πραγματοποιεῖ τὰ παρόμοια θαύματα χωρὶς νὰ τὸ ἐλπίζουν καὶ νὰ τὸ περιμένουν. Ὀνομάζει δὲ αὐτὴν πόλη του χωρὶς ν' ἀποστερεῖ τις ἄλλες ἀπὸ τὴν πρόνοιάν του, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτοὶ ἔχουν κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὡς πρὸς τὴν ἀναλογία τῆς γνώσεως. Καθόσον ἐκεῖνες μὲν θὰ μπορούσαν νὰ ὀνομασθοῦν πόλεις του μόνο κατὰ τὸ ὅτι δημιουργήθηκαν ἀπ' αὐτὸν, ἐνῶ αὐτὴ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἐκδηλώσεως τῆς μεγάλης ἀγάπης του πρὸς αὐτή, καὶ ἐπειδὴ ὅλα τὰ θαύματα γίνονταν ἐκεῖ. Καὶ τότε λοιπὸν ὀνομαζόταν ἡ πόλη τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ τώρα ὀνομαζόμαστε ὅλοι ἐμεῖς τοῦ Θεοῦ. Διότι λέγει, «οἱ ἄνθρωποι τοῦ Χριστοῦ σταύρωσαν τὴ σάρκα μαζί μὲ τὰ πάθη καὶ τις ἐπιθυμίες της». Εἶδες μέγεθος ἀρετῆς; Γι' αὐτὸ καὶ ὄρος ὀνομαζόταν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἐκεῖ λατρευόταν ὁ Θεός.

Ἡ ὁποία εἶναι καλὰ ριζωμένη γιὰ νὰ ἀποτελεῖ τὸ ἀγαλλίαμα καὶ τὴ χαρὰ ὀλόκληρης τῆς γῆς». Εἶναι μεγάλη ἢ ἀσάφεια τοῦ ρητοῦ, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσέχει κανεὶς.

γνώσκοντι πολλήν τὴν ἀπορίαν ποιεῖ, ὁ δὲ μετὰ ἀκριθείας
 αὐτὰ ἐπιών, ὄφρῃ τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὴν σειρὰν ἀκριθεῖ
 τῶν νοημάτων. Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι «Μέγας Κύριος
 ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐν ὄρει ἀγίῳ αὐτοῦ ἐνδιζῶν», του-
 5 τέστι καλῶς ριζῶν, καλῶς πηγῆς, καλῶς θεβαιοῦν αὐτὴν ἐν
 χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ πάσης τῆς οἰκουμένης. Τοῦτο καὶ ἄλλος
 αἰνιτιτόμενος, «Ἀφωρισμένῳ ἀγαλλίσσεται πάσης τῆς γῆς», εἶ-
 πεν. Ἀγαλλίσσεται γὰρ αὐτὴν πάσης τῆς οἰκουμένης καὶ εὐφρο-
 σύνην ἐποίησεν. Ἐξεῖθεν γὰρ ἡ πηγὴ τῆς εὐσεβείας, καὶ
 10 τῆς θεογνωσίας αἱ ρίζαι καὶ αἱ ἀρχαί. Τοιαύτην τοίτην οὐ-
 σαν αὐτὴν ἐροῖζωσε, καὶ καλῶς ἔησεν ἐπὶ κόσμῳ τῆς οἰ-
 κουμένης, ἐπὶ ἀγαλλίσσεται, ἐπὶ χαρᾷ πάσης τῆς γῆς. Τὸ γὰρ
 διδασκαλεῖον τῆς γῆς τὰ Ἱεροσόλυμα τότε ἦν, καὶ οἱ θου-
 λόμενοι χαρᾶς ἀπολαύειν, καὶ καλλωπίζεσθαι, καὶ κοσμεῖσθαι,
 15 ἐντεῦθεν τὰ δέοντα ἐμάνθανον. Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν οὐ ρι-
 ζῶν εἶπεν, ἀλλ', «ἐνδιζῶν». Εἰ δὲ βούλει αὐτὸ καὶ κατὰ
 ἀναγωγὴν λαθεῖν, ὄφρῃ τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν. Ἐν-
 τεῦθεν γὰρ τὸ ἀγαλλίσσεται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γέγονεν
 ἐντεῦθεν ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ χαρὰ ἐντεῦθεν αἱ πηγαὶ τῆς
 20 γνῶσεως, ἔνθα Χριστὸς ἐστειρώθη, ὅθεν οἱ ἀπόστολοι ἐξ-
 ὤρμησαν «Ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυ-
 ρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ» καὶ ρίζας δὲ ἀθανάτους ἡ χαρὰ αὐ-
 τῆ ἔχει.

«Ὁρη Σιών τὰ πλεονᾶ τοῦ βορᾶ». Ἄλλος γηοῖν, «Ὁ-
 25 ρη Σιών οἱ μηροὶ τοῦ βορᾶ». Ὁ δὲ Ἑβραῖος, «Ἄρ Σιών
 ἱεροχθὴ σαφού». Τίτος ἔνεκεν, εἶπέ μοι, τοῦ βορᾶ μνημο-
 νεύει νῦν, καὶ τοῦ τόπου τὴν θέον ἡμῶν ὑπογράφει; Ἐπειδὴ

Διότι σ' εκείνον μὲν πού τὸ διαβάζει ἀπρόσεκτα, δημιουργεῖ μεγάλη ἀπορία, ἐνῶ ἐκεῖνος πού μὲ προσοχή μελετᾷ αὐτά, θὰ διαπιστώσει, ὅτι εἶναι πολὺ ὀρθὸ τὸ συμπέρασμα καὶ ἡ σειρά τῶν νοημάτων. Διότι αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: «Εἶναι μέγας ὁ Κύριος στὴν πόλη τοῦ Θεοῦ μας, ἔχοντας καλὰ στερεομένη αὐτὴν στὸ ἅγιο ὄρος του», δηλαδή, καλὰ ριζωμένη, καλὰ θεμελιωμένη, καλὰ σταθεροποιημένη πρὸς χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ὁλόκληρης τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸ ὑπαινισσόμενος καὶ ἄλλος, εἶπε, «Ἰεχωριστὸ ἀγαλλίαμα ὁλόκληρης τῆς γῆς». Διότι ἔκαμε αὐτὴν πηγὴ ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης ὁλόκληρης τῆς οἰκουμένης. Καθόσον ἐκεῖ ἔχει τὴν πηγὴ τῆς ἡ εὐσέβεια, καὶ ἐκεῖ βρίσκονται οἱ ρίζες καὶ οἱ ἀρχές τῆς θεογνωσίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι αὐτὴ τέτοια τὴ ριζωσε καλὰ, τὴ θεμελίωσε καλὰ, γιὰ νὰ ἀποτελεῖ τὸ κόσμημα τῆς οἰκουμένης, τὴν ἀγαλλίαση καὶ τὴ χαρὰ ὁλόκληρης τῆς γῆς. Διότι τὸ διδασκαλεῖο τῆς γῆς τότε ἦταν τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐκεῖνοι, πού ἤθελαν ν' ἀπολαμβάνουν χαρὰ καὶ ν' ἀποκτοῦν καλλωπισμὸ καὶ στολισμὸ, ἐκεῖ μάθαιναν τὰ πρέποντα. Γι' αὐτὸ θέλοντας καὶ αὐτὸ νὰ τὸ δείξει δὲν εἶπε ἀπλῶς ριζωμένη, ἀλλὰ «καλὰ ριζωμένη». "Ἄν δὲ θέλεις αὐτὸ νὰ τὸ ἐξετάσεις καὶ κατὰ τρόπο ἀληγορικό, θὰ διαπιστώσεις τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Διότι ἀπὸ ἐδῶ προῆλθε ἡ ἀγαλλίαση πρὸς ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη: ἀπὸ ἐδῶ ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ χαρὰ: ἀπὸ ἐδῶ οἱ πηγές τῆς φιλοσοφίας, ὅπου σταυρώθηκε ὁ Χριστός, καὶ ἀπὸ ὅπου ἐξόρμησαν οἱ ἀπόστολοι: «Διότι ἀπὸ τῆ Σιών θὰ προέλθει νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ»²: καὶ αὐτὴ ἡ χαρὰ ἔχει ρίζες ἀθάνατες.

«Στὰ ὄρη τῆς Σιών, πού ἀποτελοῦν τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ». "Ἄλλος λέγει, «Τὰ ὄρη τῆς Σιών, πού ἀποτελοῦν τοὺς μηροὺς τοῦ βορρᾶ». Ὁ δὲ ἑβραῖος λέγει, «"Ἄρ Σιών ἱερχθὴ σαφούν». Γιὰ ποῖό λόγο, πές μου, ἀναφέρει ἐδῶ τὸ βορρᾶ καὶ μᾶς περιγράφει τοῦ τόπου τὴ θέση; Ἐπειδὴ

ἐντιϋθεν συνεχῶς ὁ πόλεμος αὐτοῖς ἀνεροπιζέτο, τῶν θαρ-
 βάρων ἐπιόντων, καὶ συνεχῶς οἱ προφητῆται τοῦτο λέγουσι, τὸν
 ἀπὸ βορρᾶ καλοῦντες, καὶ λέθητι ἐκεῖθεν καιόμενον ὑπο-
 γράφουσι· οὕτω γὰρ ἡ Περσῶν χώρα κείται πρὸς τὴν Πα-
 5 λαισίτην. Θαυμάζων τοῖνον τὸ γεγενημένον, τοῦτο ἐπήγαγε,
 δηλῶν, ὅτι ταύτην τὴν συνεχῶς ἐκεῖθε ἐνοχλουμένην ἀχειρο-
 τον ἐποίησας. "Ὡσπερ γὰρ ἂν εἴ τις λέγοι περὶ σώματος, ὅτι
 τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ ἀσθενὲς ἰσχυρότερον εἰργάσω, τοῦτο δὴ
 καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα αἰνίττεται λέγων· ὅθεν οἰμωγαὶ καὶ δά-
 10 κρυα, ὅθεν ὑπόθεσις τῶν συμφορῶν, ταῦτα ἡδονῆς τὰ μέρη
 ἐμπέπλησται, ταῦτα εὐθυμίας. "Ὅθεν ἀπειλαὶ καὶ φόβοι καὶ
 κίνδυνοι, ἐντιϋθεν χαρὰ καὶ εὐφροσύνη, καὶ οὐδεὶς λοιπὸν ἐ-
 κείνο δέδοικε τὸ μέρος τῆς κρίσεως τὸ βροειότερον, οὐδεὶς
 κάμνει, οὐδεὶς ὑφορᾶται, ἀλλὰ πάντες ἐν εὐφροσύνῃ, σοῦ μι-
 15 ζώσαντος αὐτὴν ἐν ἡδοιῇ. «Ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγά-
 λου. Ὁ Θεὸς ἐν ταῖς θάρασι αὐτῆς γινώσκειται, διὰν ἀντι-
 λαμβάνηται αὐτῆς». "Ἄλλος, «Ἐγνώσθη». "Ἄλλος, «Ὁ Θεὸς
 ἐν τοῖς θυσιλείοις αὐτῆς γνωσθήσεται εἰς ὄχρυσμα». "Ἄλ-
 λος, «Ὁ Θεὸς ἐν ταῖς θάρασι αὐτῆς ἐγνώσθη εἰς τὸ ἐξελέ-
 20 σθαι αὐτήν».

2. Ἀνακηρύττει αὐτῆς τὸ ἀξίωμα, τὴν εὐφημίαν, τὸ
 στέφανον, λέγων, «Ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου». Εἶτα
 δεικνὺς πῶς ἐστὶ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου, ἐπάγει,
 «Ἐν ταῖς θάρασι αὐτῆς γινώσκειται», τὴν πολλὴν πρόνοιαν
 25 ἐνδεικνύμενος, ὅτι ὄλην δι' ὄλου σώζει, οὐχ ὀλοκλήρου μόνον
 αὐτῆς κηδόμενος, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην οἰκίαν ἐπιδεικνύ-

3. Ἱερ. 1, 13..

4. Δ' Βασ. κεφ. 19.

συνεχῶς ἀπὸ ἐδῶ ἐλάμβανε ἀρχὴ ὁ πόλεμος ἐναντίον τους, μὲ τίς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων, καὶ συνεχῶς οἱ προφη-
τες αὐτὸ λέγουν, ὀνομάζοντας κίνδυνο ἀπὸ βορρᾶ καὶ
περιγράφουν αὐτὸ σὰν λέβητα ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ ἐκεῖ τὸ
βρασμό του. "Ἐτσι λοιπὸν ἡ χώρα τῶν Περσῶν βρίσκεται
πρὸς τὴν Παλαιστίνῃ. Θαυμάζοντας λοιπὸν τὸ συμβάν,
πρόσθεσε αὐτὸ, γιὰ νὰ δηλώσει, ὅτι αὐτὴν τὴν πόλιν, ποῦ
συνεχῶς ἐνοχλοῦνταν ἀπὸ ἐκεῖ, τὴν κατέστησε ἀκατανί-
κτητη. "Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ
γιὰ τὸ σῶμα, ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ ἀσθενὲς τὸ ἔκαμε
ἰσχυρότερο. αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὑπαινίσσεται ἐδῶ, λέ-
γοντας: 'Ἀπ' ὅπου προέρχονταν θρῆνοι καὶ δάκρυα, ἀπ' ὅ-
που προέρχονταν οἱ συμφορὲς, αὐτὰ τὰ μέρη γέμισαν ἀπὸ
ἡδονή, αὐτὰ γέμισαν ἀπὸ εὐθυμία. 'Ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ προέρ-
χονταν ἀπειλὲς καὶ φόβοι καὶ κίνδυνοι, ἐκεῖ ἐπικρατεῖ χα-
ρὰ καὶ εὐφροσύνη καὶ κανεὶς πλέον δὲν φοβεῖται ἐκεῖνο
τὸ μέρος τῆς κτίσεως, τὸ βορειότερο, κανεὶς δὲν στενο-
χωρεῖται, κανεὶς δὲν βλέπει πρὸς τὰ ἐκεῖ ὑποπτα, ἀλλ'
ὅλοι τὸ βλέπουν μὲ εὐφροσύνη, ἀφοῦ σὺ ρίζωσες αὐτὴν
μέσα στὴν ἡδονή. «Ἡ πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ὁ Θε-
ὸς κάμνει αἰσθητὴ τὴν παρουσίαν καὶ προστασίαν του στοὺς
πύργους αὐτῆς, ὅταν προσφέρει σ' αὐτὴ ἔγκαιρα τὴ βοή-
θειά του». "Ἄλλος, «Ἐκαμε αἰσθητὴ τὴν παρουσίαν του». "Ἄλλος,
«Ὁ Θεὸς θὰ κάμει αἰσθητὴ τὴν παρουσίαν του σὰν
ὀχύρωμα στὰ ἀνάκτορα αὐτῆς». "Ἄλλος, «Ὁ Θεὸς ἔκαμε
αἰσθητὴ τὴν παρουσίαν του στοὺς πύργους αὐτῆς γιὰ νὰ
σώσει αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς της».

2. Διακηρύσσει τὸ ἀξίωμά της, τὸν ἔπαινό της καὶ
τὸν στέφανό της μὲ τὰ λόγια «Ἡ πόλις τοῦ μεγάλου βασι-
λέως». "Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει, πῶς εἶναι πόλις τοῦ μεγάλου
βασιλέως, προσθέτει «κάμνει αἰσθητὴ τὴν παρουσίαν του
στοὺς πύργους της», δείχνοντας τὴ μεγάλη πρόνοιάν του,
διότι διασώζει αὐτὴν ἐξ ὀλοκλήρου μὲ τὸ νὰ φροντίζει
ὄχι μόνο γι' αὐτὴν ἐξ ὀλοκλήρου, ἀλλὰ δείχνοντας τὴν

μενος αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν. Ἰμῶν μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου γνώριμος, τοῖς δὲ ἐχθροῖς καὶ ἐντιεῦθεν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν ἔδειξε. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ Ἐζεκία νέφος βαρβάρων ἐπελάθον καὶ πᾶσαν αὐτὴν καθάπερ ἐν σαγήνῃ κυκλώσαντες, ἀπῆλθον 5 τὸ πλεον αὐτῶν καταλιπόντες νεκρούς. Καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ πολλάκις εἰς αὐτὴν εἰσελθόντες, αἰσχυνθέντες ἀνεχώρησαν. Ταῦτα δὲ πάντα τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ καιρωθῶσθαι, ψησί, καὶ λαμπρὰν αὐτὴν ἐποίησεν. Οὐ τῷ λαμπρῶ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ οὕτω λαμπρῶ γενέσθαι, μεγάλη γέγονεν.

10 «Ὅτι ἰδοὺ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς συνήχθησαν, διηλθούσιν ἐπὶ τὸ αὐτό». Ἄλλος φησί, «Ἴδοὺ οἱ βασιλεῖς συνετάξαντο». Αὐτοὶ ἰδόντες οὕτως, ἐθαύμασαν, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν· τρόμος ἐπελάβετο αὐτῶν. Ἐκεῖ ὠδίνες ὡς ικτιούσης, ἐν πνεύματι διαίψω». Ἄλλος φησί, «Δι' ἀνέμου βιαίου» 15 ον». Ἄλλος, «Καύσωνος». «Συντιφύεις πλοῖα Θαρσεῖς». Ἄλλος, «Κατεάξεις». Ὁ δὲ Ἑβραῖός φησι, «Θαρσεῖς». Ἐπιταῦθα πόλεμον διηγεῖται χαλεπὸν καὶ συγκεκροτημένον πάντοθεν, καὶ νίκην λαμπροτέραν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀντιλαμβάνεται αὐτῆς καὶ πολλὴν ἐπιδεικνύ- 20 σι πρόνοιαν, δείκνυσι λοιπὸν καὶ πῶς ἀντελαμβάνεται. Μυθρίων γὰρ ἐθνῶν ἐπελθόντων (τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ πλήθους τῶν βασιλέων δηλοῖ), καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐπελθόντων, ἀλλὰ συγκεκροτημένων καὶ συντιεταγμένων, τοιαῦτα γέγονε πράγματα, ὡς αὐτοὺς θανασιάζοντες γενομένους τῶν παραδόξων αὐτῶν ἀ- 25 πελθεῖν. Οὕτω γὰρ ὁ πόλεμος ἐτροποῦτο, ὡς νάρκης καὶ φοβῆς ἐμπλησθέντας αὐτοὺς ἀναχωρεῖν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς

5. Θαρσεῖς· Πόλη πού βρισκόταν στὰ δυτικά τοῦ κράτους τῶν Ἑβραίων.

πρόνοιά του και για κάθε οίκια. Διότι α' ἐμᾶς εἶναι γνώριμος και χωρίς αὐτό, ἐνῶ στοὺς ἐχθροὺς ἔδειξε και ἀπὸ ἐδῶ τὴ δύναμή του. Καθόσον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἐζεκία, ὅταν ἐπιτέθηκε ἐναντίον τῆς πληθὸς βαρβάρων και κύκλωσαν αὐτὴν ὀλόκληρη σὰν ἀκριβῶς δίχτυ, ἀπομακρύνθηκαν, ἀφοῦ ἄφησαν νεκροὺς τὸ περισσότερο μέρος τοῦ στρατεύματός τους. Και πολλοὶ ἄλλοι δὲ ποὺ εἰσέβαλαν πολλὰς φορές σ' αὐτὴν, ἀναχώρησαν καταντροπιασμένοι. Ὅλα αὐτά, λέγει, κατορθώθηκαν μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ και τὴν ἔκαμαν λαμπρῆ. Ὅχι μόνο μὲ τὸ ὅτι ἔγινε λαμπρῆ, ἀλλὰ και μὲ τὸ ὅτι ἔγινε λαμπρῆ κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἔγινε μεγάλη.

«Διότι νὰ συγκεντρώθηκαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς και πέρασαν τὰ σύνορα μὲ τὸν αὐτὸ σκοπό». Ἄλλος λέγει, «Νὰ οἱ βασιλεῖς παρατάχθηκαν γιὰ μάχη». Αὐτοί, ἐπειδὴ τοὺς εἶδαν ἔτσι, θαύμασαν, ταραχθηκαν, σαλεύθηκαν και τρόμος κατέλαβε αὐτούς. «Ἐκεῖ κυριεύθηκαν οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ ἀγωνία και δοκίμασαν πόνους ὁμοίους μὲ ἐκείνους ποὺ νοιώθει ἡ γυναῖκα ὅταν γεννᾷ. Θὰ τοὺς συντρίψει ὅπως ἀκριβῶς μὲ βίαιο ἄνεμο». Ἄλλος λέγει, «Μὲ ἰσχυρὸ ἄνεμο». Ἄλλος, «Μὲ καύσωνα». «Θὰ συντρίψεις, ὅπως συντρίβεις τὰ πλοῖα τῆς πόλεως Θαρσεῖς»⁵. Ἄλλος, «Θὰ τοὺς κατασυντρίψεις». Ὁ δὲ ἑβραῖος λέγει, «Θαρσεῖς». Ἐδῶ περιγράφει φοβερὸ πόλεμο, ὀργανωμένο και ἐξαπολυόμενο ἀπὸ παντοῦ, και νίκη λαμπρότερη. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, ὅτι βοηθεῖ αὐτὴν και δείχνει πολλὴ πρόνοια γι' αὐτὴν, δείχνει πλέον και πῶς βοηθοῦσε αὐτὴν. Διότι, ἂν και ἐπιτέθηκαν ἐναντίον τῆς ἀμέτρητα ἔθνη (αὐτὸ τὸ φανερώνει μὲ τὸ πληθὸς τῶν βασιλέων), και ὄχι ἀπλῶς ἐπιτέθηκαν, ἀλλ' ἐπιτέθηκαν και παρατάχθηκαν γιὰ πόλεμο καλὰ ὀργανωμένα, συνέβησαν τέτοια πράγματα, ὥστε νὰ φύγουν, ἀφοῦ θαύμασαν τὰ ὅσα παράδοξα συνέβησαν σ' αὐτούς. Διότι τέτοια μεταβολὴ ἐπῆλθε στὸν πόλεμο, ὥστε ν' ἀναχωρήσουν αὐτοί, ἀφοῦ κυριεύθηκαν ἀπὸ φόβο και

ἀγωνίας ἀπεπήδων οἱ πολλοὶ τοὺς ὀλίγους δείουιντες, οἱ συν-
 τειταγμένοι τοὺς διηρημένους, καὶ ὠδινούσης γυναικὸς οὐδὲν
 ἄμεινον διέκειντο. "Ὅθεν δῆλον, ὡς οὐ κατὰ ἀκολουθίαν ἀν-
 θρωπίνην ὁ πόλεμος κατορθοῦτο, ἀλλὰ Θεὸς ἦν ὁ τὴν μάχην
 5 στρατηγῶν, ὁ καὶ τὰ φρονήματα αὐτῶν οὐ μόνον καταβάλλων,
 ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν αὐτῶν κατασεύων, καὶ ὠδῖνας αὐτοῖς
 ἐπιτιθεῖς, καὶ ἄρρητον φόβον ἐν αὐτοῖς ἐργαζόμενος. Καὶ
 ταῦτον γέγονεν, ὅλον ἂν εἰ στόλου πολλοῦ ναυτικοῦ συνελθόν-
 τος, πνεῦμα ἐμπεσὸν χαλεπὸν συνιτρίψαιε πάντα τὰ πλοῖα, καὶ
 10 καταδύσειε τὰς τριήρεις, καὶ πολλὴν ἀνθρώπων ἐμβάλοι τὴν τα-
 ραχὴν. Ἐνταῦθα γάρ μοι διὰ τοῦ ὑποδείγματος τοῦτου τό τε
 εὐκόλον τῆς νίκης δοκεῖ δηλοῦν, καὶ τῆς ταραχῆς τὴν ὑπερ-
 βολήν. Καὶ γὰρ ναυτικῶ χρησάμενοι στόλῳ, καὶ οὔτοι παρα-
 γενόμενοι ἐκ μακρᾶς τινος καὶ ἀλλοτριᾶς χώρας, ὡσπερ ἐνὶ
 15 πνεύματι θιαίῳ τῇ ὁργῇ τοῦ Θεοῦ πάντες ἀπώλοντο. Διὸ καὶ
 τὸν τόπον δηλῶν ὅθεν ἦλθον, ἐπήγαγε τό, «Θαρσεῖς». Οὕτω
 γὰρ καὶ ὁ Ἑβραῖος ἐδήλωσε διὰ τῆς λέξεως, ἣν καὶ παρε-
 θήκαμεν ὑμῶν χάριν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ρητοῦ. "Ἡ τοῦ-
 το τοίνυν ἐστὶν εἰπεῖν, ἢ ἐκεῖνο ὃ ἔμπροσθεν εἶπον, ὅτι ὡσπερ
 20 τὰ πλοῖα Θαρσεῖς ἄνεμος χαλεπὸς ἐμπεσὼν συνίτριψε πολ-
 λούς, οὕτω δὴ τὰ πλήθη ἐκεῖνα συνεπάραξεν ὁ Θεός.

«Καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἶδομεν ἐν πόλει Κυρίου
 τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει Θεοῦ ἡμῶν». Εἶδες πῶς τὸ ἀνώτε-
 ρον ἐξηγεῖται, τό, «Ἐὐριζῶν»; Οὐ γὰρ εἶπεν, εὐριζώσας,
 25 ἀλλ', «Ἐὐριζῶν», τουτέστι, διηνεκῶς προσορῶν, διηνεκῶς κη-

φρίκη. Καί μὲ πολλή ἀγωνία ἀπομακρύνονταν, φοβηθέντες οἱ πολλοὶ τοὺς ὀλίγους, οἱ καλὰ ὀργανωμένοι καὶ παραταγμένοι τοὺς διασκορπισμένους, καὶ δὲν βρίσκονταν σὲ καθόλου καλύτερη κατάσταση ἀπὸ τὴ γυναῖκα πού εἶναι κυριευμένη ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ. Ἐπομένως γίνεται φανερό, ὅτι ὁ πόλεμος ἔφθανε σὲ αἴσιο τέλος ὄχι μὲ τις φυσικὲς ἀνθρώπινες δυνάμεις, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἦταν ἐκεῖνος πού διηύθυνε τὴ μάχη σὰν στρατηγός, καὶ ὁ ὁποῖος κατέβαλλε ὄχι μόνο τὰ φρόνημα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ συγκλόνιζε τὴ σκέψη τους, τοὺς ἔκανε νὰ νοιώθουν ὑπερβολικὸ πόνο, καὶ ἔθετε μέσα τους ἓνα κάποιο ἀπερίγραπτο φόβο. Καὶ συνέβηκε τὸ ἴδιο, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἂν σὲ πολυάριθμο ναυτικὸ στόλο, πού συγκεντρώθηκε γιὰ μάχη, ἀφοῦ ἤθελε πνεύσει ἄνεμος φοβερός, συνέβαινε νὰ συντρίψει ὅλα τὰ πλοῖα καὶ νὰ βυθίσει τίς τριήρεις καὶ νὰ προκαλέσει συγχρόνως πολλή ταραχή. Ἐδῶ δηλαδὴ μὲ τὸ παράδειγμα αὐτὸ μου φαίνεται καὶ τὸ εὐκόλο τῆς νίκης φανερώνει καὶ τὴν ὑπερβολικὴ ταραχή. Καθόσον, ἀφοῦ χρησιμοποίησαν ναυτικὸ στόλο καὶ ἦλθαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ κάποια μακρινὴ καὶ ξένη χώρα, χάθηκαν ὅλοι ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, σὰν ἀκριβῶς ἀπὸ κάποιο ἰσχυρὸ ἄνεμο. Γι' αὐτό, γιὰ νὰ φανερώσει τὸν τόπο ἀπ' ὅπου ἦλθαν, πρόσθεσε τό, «Θαρσεῖς». Τὸ ἴδιο πράγμα βέβαια δήλωσε καὶ ὁ ἑβραῖος μὲ τὴ λέξη πού ἀναφέραμε γιὰ χάρη σας στὴν ἀνάγνωση τοῦ ρητοῦ. Ἡ λοιπὸν αὐτὸ μπορῶ νὰ πῶ, ἢ ἐκεῖνο πού εἶπα προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ ὅπως ἀκριβῶς τὰ πλοῖα Θαρσεῖς τὰ συνέτριψε πολλὰς φορές, ἀφοῦ ἔπνευσε ἄνεμος ἰσχυρός, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὰ πλήθη ἐκεῖνα τὰ συντάραιξε ὁ Θεός.

«Ὅπως ἀκριβῶς ἀκούσαμε ἔτσι καὶ εἶδαμε νὰ συμβαίνουν στὴν πόλη τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων, στὴν πόλη τοῦ Θεοῦ μας». Εἶδες πῶς ἐξηγεῖται αὐτὸ πού προαναφέρθηκε, τὸ «Εὐριζῶν»; Διότι δὲν εἶπε, 'εὐριζώσας', ἀλλ' «Εὐριζῶν», δηλαδὴ ὅτι συνεχῶς προνοεῖ, συνεχῶς φροντί-

δόμενος, διηνεκῶς τειχίζων. Εἰπὼν γὰρ τὰ συμβάντα τότε, ἐπὶ τὰ παλαιὰ διηγήματα ἀνάγει τὸν λόγον, δεικνὺς ὅτι ταῦτα ἐκείνων συγγενῆ. Ἄ γὰρ εἶδομεν, φησί, ἐπὶ τῶν ρημάτων, ταῦτα ἐπὶ τῶν ἔργων ἐωράκαμεν, τὰς νίκας, τὰ τρόπαια
 5 τοῦ Θεοῦ, τὴν κηδεμονίαν, τὰ παράδοξα ἑνύματα. Οὐ γὰρ διέλιπεν ὁ Θεὸς αἰεὶ ταῦτα ἐργαζόμενος. Ὡστε αὐτοῦ ἔστι καὶ κινδύνων ἀπαλλάττειν καὶ πρὸς θεογνωσίαν χειραγωγεῖν. Καὶ καλῶς ὁ προφήτης ἐμνημόνευσε τῶν πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου γενομένων. Ἔδει γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν παλαιῶν διηγημάτων,
 10 καὶ ἀπὸ τῶν νεαρῶν παιδεύεσθαι ἔργων, ὥστε τοὺς παχυτέρους αὐτῶν ἀπὸ τῶν γινομένων καὶ τοῖς ἤδη γεγενημένοις πιστεύειν, καὶ διπλοῦν καρποῦσθαι τὸ κέρδος, καὶ τὴν ἀκοὴν αὐτοῖς ἀντὶ ὄψεως γίνεσθαι. «Ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα. Ὑπελάβομεν, ὁ Θεός, τὸ ἔλεός σου ἐν μέσῳ
 15 τοῦ λαοῦ σου». Ἐτερος, «Εἰκάσαμεν, ὁ Θεός, τὸ ἔλεός σου ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου». Ὁ δὲ Ἑβραῖος, «Ἥχαλαχ δεμμη-ροῦ». «Κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεός, οὕτω καὶ ἡ αἰνεσίς σου ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς».

3. Ἐπειδὴ εἶπεν, «ἃ ἤκούσαμεν, ταῦτα καὶ εἶδομεν», λέ-
 20 γει καὶ τί ἤκουσε καὶ τί εἶδε. Τί οὖν ἤκουσε καὶ τί εἶδε; Ὅτι ἰοχυροτέρα καὶ ἀσραγῆ ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις τὴν πόλιν ἐργάζεται. Τοῦτο γὰρ αὐτῇ θεμέλιος, τοῦτο ἰσχύς, τοῦτο ἀχειρωτοῦν αὐτὴν ποιεῖ, οὐκ ἀνθρωπίνη συμμαχία καὶ βοήθεια, οὔτε ὄπλων ἰσχύς, οὐδὲ πύργοι καὶ τείχη· ἀλλὰ τί; Ὁ Θεός
 25 αὐτὴν διακρατεῖ. Τοῦτο γὰρ μάλιστα παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἔδει, καὶ πρὸς τοῦτο αὐτοὺς ὁ προφήτης ἐνάγει διηνεκῶς. «Ὑπελάβομεν, ὁ Θεός, τὸ ἔλεός σου ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου». Τί ἐστίν, «Ὑπελάβομεν»; Ἠλπίσαμεν, προσεδοκήσαμεν, ἔγνωμεν τὴν φιλανθρωπίαν τὴν σὴν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ἐθεμελίωσεν, ἐρ-
 30 ρίζωσεν, ἐτείχισε, δεικνὺς ὅτι ἡ τοσαύτη πρόνοια οὐ κατὰ

Ζει, συνεχῶς περιφρουρεῖ τὴν πόλη του. Διότι, ἀφοῦ ἀνέφερε τὰ ὅσα συνέβηκαν τότε, μεταφέρει τὸ λόγο στὰ παλιὰ διηγήματα, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι αὐτὰ εἶναι συγγενῆ μὲ ἐκεῖνα. Ἐκεῖνα δηλαδὴ πού πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τὶς διηγήσεις, αὐτὰ τὰ εἶδαμε νὰ συμβαίνουν καὶ στὴν πράξη, τὶς νίκες, τὰ τρόπαια τοῦ Θεοῦ, τὴ φροντίδα του, τὰ παράδοξα θαύματα. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ κάμνει πάντοτε αὐτὰ. Ὡστε γνώρισμα αὐτοῦ εἶναι καὶ ν' ἀπαλλάσσει ἀπὸ τοὺς κινδύνους καὶ νὰ ὀδηγεῖ στὴ θεογνωσία. Καὶ καλὰ ἔκαμε ὁ προφήτης πού ἀνέφερε τὰ ὅσα συνέβηκαν πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνος. Διότι ἔπρεπε καὶ ἀπὸ τὶς παλιές διηγήσεις καὶ ἀπὸ τὰ νέα ἔργα νὰ παιδεύονται, ὥστε οἱ πνευματικὰ ἀτελέστεροι ἀπὸ αὐτοὺς νὰ πιστεύουν ἀπὸ αὐτὰ πού συμβαίνουν καὶ ἀπὸ αὐτὰ πού ἤδη συνέβηκαν, καὶ νὰ ἀποκομίζουν διπλὸ κέρδος, καὶ ἡ ἀκοὴ νὰ παίρνει τὴ θέση τῆς ὀράσεως. «Ὁ Θεὸς θεμελίωσε αὐτὴν στὸν αἰῶνα. Γνωρίσαμε ἐκ πείρας, Θεέ μου, τὸ ἔλεός σου νὰ θαυματουργεῖ μέσα στὸ λαὸ σου». Ἄλλος· Νοιώσαμε, Θεέ μου, τὸ ἔλεός σου ἀνάμεσα στὸ λαὸ σου». Ὁ δὲ ἑβραῖος λέγει, «Ἥχαλάχ δεμμηνοῦ». «Ἀνάλογα μὲ τὸ ὄνομά σου, Θεέ μου, θὰ ξαπλωθεῖ καὶ ἡ δοξολογία σου στὰ πέρατα τῆς γῆς».

3. Ἐπειδὴ εἶπε, «ἐκεῖνα πού ἀκούσαμε, αὐτὰ καὶ εἶδαμε νὰ συμβαίνουν», λέγει καὶ τί ἄκουσε καὶ τί εἶδε. Τί λοιπὸν ἄκουσε καὶ τί εἶδε; Ὅτι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καθιστᾷ τὴν πόλη ἰσχυρότερη καὶ στερεότερη. Διότι αὐτὸ εἶναι γι' αὐτὴν θεμέλιο, αὐτὸ εἶναι δύναμη, αὐτὸ κάμνει αὐτὴν ἀνίκητη, καὶ ὄχι ἡ ἀνθρώπινη συμμαχία καὶ βοήθεια, οὔτε ἡ δύναμη τῶν ὀπλων, οὔτε οἱ πύργοι καὶ τὰ τεῖχη· ἀλλὰ τί; Ὁ Θεὸς τὴν κρατεῖ ἰσχυρῆ. Αὐτὸ δηλαδὴ πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ διδάσκει αὐτοὺς καὶ πρὸς αὐτὸ συνεχῶς προτρέπει αὐτοὺς ὁ προφήτης. «Γνωρίσαμε ἐκ πείρας, Θεέ μου, τὸ ἔλεός σου νὰ μεγαλουργεῖ ἀνάμεσα ἀπὸ λαὸ σου». Τί σημαίνει, «Ἐπελάβομεν»; Ἐλπίσαμε, περιμέναμε μὲ ἐλπίδα, γνωρίσαμε τὴ φιλανθρωπία σου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, θεμελίωσε. ρίζωσε, τεῖχισε, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ τόσο

τὴν ἀξίαν τῶν ἀπολαθόντων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ ποιῶντος γίνεται, καὶ ἅμα θέλων τὸν ὑψρον αὐτῶν κατασιεῖ-
 λαι, οὕτως εἶπε, μονορουχὶ τοῦτο λέγων· σοῦ τοῦ ἐλέους ἐσὶ
 ταῦτα τὰ κατορθώματα, τῆς δόξης τῆς σῆς, τῆς ἀγαθωσύνης
 5 τῆς σῆς. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεός, οὕτω
 καὶ ἡ αἰνεσίς σου ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς». Ἡ αἰνεσίς σου,
 φησί, κατορθώματα οὕτω μεγάλα ποιεῖ καὶ θανμασιά, οὕτως
 ἕψηλά καὶ ἔνδοξα. Οὐ γὰρ κατὰ τὸ μέτρον τῶν εὐεργειουμέ-
 ρων τὴν κηδεμονίαν ἐπεδείκνυσο, οὐδὲ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ
 10 κατὰ τὸ μέγεθος τὸ σόν.

Ἡ αἰνεσίς τοίνυν, τοιτέστιν, ἡ εὐφημία ἡ ἀπὸ τῶν ἔρ-
 γων, τὰ κατορθώματα ἐποίησεν ἐξάκουσια. Ἐγίνετο μὲν γὰρ
 ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, διὰ δὲ τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον αὐτὰς
 τῆς οἰκουμένης κατελάμβανε τὰς ἐσχατίας, καὶ οἱ πόρωθεν
 15 ὄντες πάντα ἐμάνθανον. Τὰ γ' οὖν ἐν Αἰγύπτῳ γενόμενα ἡ
 Ἱερικωνιὰ πόρῃ τῶν παρόντων ἀκριθέστερον ἤδει. Πί-
 λιν τὰ ἐν Παλαιστίνῃ συμβάντα καὶ οἱ τὴν τῶν Περσῶν χώ-
 ραν οἰκοῦντες ἀνεκήρυκτον· τὰ ἐν αὐτῇ τῇ Περσίδι πάλιν οἱ
 πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς ὄντες ἐγίνωσκον. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ
 20 ὁ βασιλεὺς διὰ γραμμάτων ἔπεμπε πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης,
 ἀνακηρύκων τὰ ἐν τῇ καμίνῳ. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτος εἰπὼν,
 «Καὶ ἡ αἰνεσίς σου ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς», ἐπήγαγε, «Δι-
 καιοσύνης πλήρης ἡ δεξιὰ σου». Ὅπερ μὲν ἔθος αὐτῷ ποι-
 εῖν συνεχῶς, ἀπὸ τῶν εἰς ἀνθρώπους γινομένων ἀναβαίνειν
 25 ἐπὶ τὰ προσόντα αὐτοῦ τῇ γούσει, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος
 ποιεῖ· οὐχ ἵνα ἐπιγινόμενα καὶ ἀπογινόμενα νοήσωμεν, μη
 γένοιο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενεῖ ὁ λόγος καὶ ἡ γλῶττα ἡ ἀνθρω-

μεγάλη πρόνοια δείχνεται ὄχι κατὰ τὴν ἀξία αὐτῶν ποὺ τὴν λαμβάνουν, ἀλλὰ γίνεται ἐξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητας αὐτοῦ ποὺ τὴν παρέχει, καὶ συγχρόνως θέλοντας νὰ καταστείλει τὴν ὑπερηφάνειά τους, μίλησε ἔτσι, λέγοντας σχεδὸν αὐτό· αὐτὰ τὰ κατορθώματα εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ἐλέους σου, τῆς δόξας σου, τῆς ἀγαθωσύνης σου. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «Ἄνάλογα μὲ τὸ ὄνομά σου, Θεέ μου, θὰ ξαπλωθεῖ καὶ ἡ ἐξύμνησή σου στὰ πέρατα τῆς γῆς». Ἡ ἐξύμνησή σου, λέγει, κάμνει τόσο μεγάλα κατορθώματα καὶ θαυμαστά, τόσο ὑψηλὰ καὶ ἔνδοξα. Δηλαδή δὲν ἔδειχνες τὴν πρόνοιά σου ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο ἐκείνων ποὺ εὐεργετοῦνταν, οὔτε ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τους, ἀλλ' ἀνάλογα μὲ τὸ δικό σου μέγεθος.

Ἡ αἶνεση λοιπὸν, δηλαδή ἡ ἐξύμνηση, ποὺ γινόταν ἐξ αἰτίας τῶν ἔργων σου, ἔκαμε ξακουστὰ τὰ κατορθώματά σου. Διότι συνέβαιναν μὲν αὐτὰ στὴν Παλαιστίνη, ἐξ αἰτίας ὅμως τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ ὄγκου τους διαδίδονταν καὶ ἔφθαναν σ' αὐτὰ τὰ πιὸ ἀπομακρισμένα μέρη τῆς οἰκουμένης καὶ τὰ μάθαιναν ὅλα αὐτὰ καὶ οἱ βριακόμενοι πολὺ μακριά. Πράγματι λοιπὸν αὐτὰ ποὺ συνέβαιναν στὴν Αἴγυπτο τὰ γνώριζε λεπτομερέστερα ἀπὸ τοὺς παρόντες ἡ πόρνη τῆς Ἰεριχοῦς* καὶ αὐτὰ πάλι ποὺ συνέβαιναν στὴν περσικὴ χώρα τὰ γνώριζαν ἐκεῖνοι ποὺ κατοικοῦσαν στὰ πέρατα τῆς γῆς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ βασιλεὺς μὲ γράμματα ἔστειλε σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης καὶ διακήρυττε τὰ ὅσα συνέβηκαν στὴν κάμινο. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτός, ἀφοῦ εἶπε, «Καὶ ἡ ἐξύμνησή σου θὰ ξαπλωθεῖ στὰ πέρατα τῆς γῆς», πρόσθεσε, «ἡ δεξιὰ σου εἶναι γεμάτη ἀπὸ δικαιοσύνη». Ἐκεῖνο ποὺ συνηθίζει συνεχῶς νὰ κάμνει, νὰ προχωρεῖ δηλαδή στίς ιδιότητες ποὺ ταιριάζουν στὴ φύση του ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συμβαίνουν στοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ κάμνει καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση· ὄχι γιὰ νὰ τὰ κατανοήσουμε ἀφοῦ ἐμφανισθοῦν καὶ πραγματοποιηθοῦν. μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδυνατεῖ ὁ λόγος καὶ ἡ

άνθρωπινη γλώσσα, χρειάζεται να προσθέσει και κάποια θεοπρεπή έννοια στο λόγο. Αναφέρει λοιπόν αυτές τις ιδιότητες που ταιριάζουν στη φύση του Θεού, που είναι συνενωμένες με την ουσία του. Ποιές δὲ είναι αυτές; «Ἡ δεξιὰ σου», λέγει, «εἶναι γεμάτη ἀπὸ δικαιοσύνη». Δείχνει δηλαδή, ὅτι αὐτὰ που γίνονταν δὲν ἦταν ἀνάλογα με τὴν ἀξία τῶν εὐεργετούμενων, ἀλλὰ με τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἡ ἴδια ἡ οὐσία αὐτοῦ χαίρεται με τὴ δικαιοσύνη καὶ εὐφραίνεται με τὴ φιλανθρωπία. Αὐτὸ εἶναι ἔργο αὐτοῦ, αὐτὸ συνήθεια αὐτοῦ, καὶ γι' αὐτὸ ἀπολάμβαναν τόσο μεγάλη εὐεργεσία. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ιδιότητα τῆς φωτιᾶς εἶναι νὰ θερμαίνει καὶ τοῦ ἡλίου νὰ φωτίζει, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοῦ ιδιότητα εἶναι νὰ εὐεργετῆ καὶ ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερο. Γι' αὐτὸ καὶ εἶπε αὐτό, «Ἡ δεξιὰ σου εἶναι γεμάτη ἀπὸ δικαιοσύνη», γιὰ νὰ δείξει τὴ μεγαλοδωρία του, που εἶναι συνενωμένη με τὴν οὐσία του.

«Ἄς νοιώσει εὐφροσύνη τὸ ὄρος Σιών καὶ ἄς σκιρτήσουν ἀπὸ ἀγαλλίαση οἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας, ἐξ αἰτίας τῶν δικαίων κρίσεων σου, «Κύριε». Ἄλλος λέγει «Γιὰ τίς κρίσεις σου». «Περικυκλώστε τὴν Σιών καὶ ἐξετάστε τὴν με προσοχή». Ἄλλος λέγει, «καὶ ἐλάτε γύρω ἀπ' αὐτήν». «Ἐξετάστε καὶ μετρήστε με προσοχή τοὺς πύργους τῆς». Ἄλλος λέγει, «Ἀριθμῆστε τοὺς πύργους τῆς». Ἄλλος, «Ἐπαινέσατε», «Συγκεντρῶστε τὸ νοῦ σας στὴ δύναμή τῆς». Ἄλλος, «Στὸν περίβολό τῆς». Ἄλλος, «Στὴν εὐπορία τῆς», «Μοιρασθεῖτε καὶ ἐξετάστε τοὺς πύργους τῆς». Ἄλλος, «Μετρήστε τὰ ἀνάκτορά τῆς». «Γιὰ νὰ τὰ διηγηθεῖτε σὲ ἄλλη γενεά». Ἄλλος, «Σὲ γενεά μεταγενέστερη». «Ὅτι αὐτὸς που ἔκαμε αὐτὰ εἶναι ὁ Θεὸς μας που μένει στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνα. Αὐτὸς θὰ μᾶς ποιμάνει στοὺς αἰῶνες». Γιατί τέλος πάντων δίνει αὐτὲς τίς ἐντολές, νὰ περιέλθουμε τὴν πόλη, ν' ἀριθμήσουμε τοὺς πύργους τῆς, νὰ ἐξετάσουμε με προσοχή τίς οἰκοδομές τῆς,

λους αὐτῆς καὶ τὰ τεῖχη ψηφίζουσιν, τὰς οἰκείας καὶ τὰ βασί-
 λεια μειροῦν, οὐ χρεία τῆς παρ' ἡμῶν ἐρημνείας· αὐτὸς ἐαν-
 τὸν ὁ λόγος σαφηνίζει. Εἰπὼν γὰρ ταῦτα, καὶ τὴν αἰτίαν
 εὐθέως προσέθηκε. Ποίαν δὲ ταύτην; «Ὅπως ἂν διηγῆ-
 5 σησθε», φησί, «εἰς γενεὰν ἑτέραν». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν
 ἐσιν· ἐμπλήσθητε ἡδονῆς, χάριτε, σκιρτήσατε. Ἀλλὰ μὴ ἀ-
 πλωῶς, μηδὲ ὡς ἔπαινον, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας καταμάθετε αὐ-
 τῆς τὴν ἰσχύν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐρείπιον γέγονεν, ἐπειδὴ πρόροισος ἀνε-
 10 πλάσθη, καὶ τὸ ἔδαφος αὐτῆς σχεδὸν ἀπώλειο, καὶ ἀπέγνω-
 σαν τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον αὐτῆς μεταβολήν, ὡς λέγειν, «Ξηρὰ
 γέγονε τὰ ὀσιὰ ἡμῶν, διαπεφωνήκαμεν, παρανηλώμεθα», καὶ
 οὐ προσεδόκων αὐτὴν ἀπολήψεσθαι, ἀπέλαθον δὲ αὐτήν, καὶ
 οὐ τοιαύτην, οἷαν ἀπέβαλον, ἀλλὰ πολλῶν βελτίονα καὶ λαμπρο-
 15 τέραν, καὶ περιφανεστέραν, καὶ μεῖζονα, καὶ εὐπορωτέραν,
 καὶ δυνατωτέραν, καὶ εὐρυτέραν ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς, ἐν τοῖς
 ὠνίοις, ἐν τῇ δυνάμει, ἐν τῇ τῆς ὑποστάσεως περιουσίᾳ, «Ἐ-
 σται γὰρ», φησί, ἡ ἐσχάτη δόξα τοῦ οἴκου τοῦτου, ὑπὲρ τὴν
 ἔμπροσθεν», παραινεῖ τῶ λαῶ, καὶ μονορουχὶ ταῦτα λέγει
 20 ἰδοὺ ἢ πόλις αὕτη, ἢ ἀπεγνωσμένη, ἢ ἀπηλπισμένη, ἢ ἐρεί-
 πιον οὖσα, πῶς ἐπὶ λαμπρότερον ἐπανήλθε σχῆμα; Αὐτὰ οὖν
 ταῦτα καταμάθετε, τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς, τὴν λαμπρότητα,
 τὴν περιφάνειαν, ἵνα κἀντεῖθεν μαθόντες τοῦ Θεοῦ τὴν ἰ-
 25 ἐγγόνοις ὑμῶν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὸ διαρκὲς αὐτοῦ τῆς
 προνοίας· οὗτοι διαπαντὸς ἔμμενεν ἡμῶν κηδόμενος, καὶ προσι-
 στάμενος καὶ ποιμαίνων. Ταῦτα γὰρ τὰ διηγήματα καὶ τοῖς
 μετὰ ταῦτα πολλῆς ἔσται φιλοσοφίας ὑπόθεσις, καὶ θεογνω-

8. Ἱεζ. 37, 11.

9. Πρβλ. Ἀγγ. 2, 3.

νά σκεφθοῦμε τὴ μεγαλοπρέπειά της, νά ἐλέγξουμε τοὺς περιβόλους της καὶ τὰ τεῖχη της, νά μετρήσουμε τίς οἰκίες της καὶ τὰ ἀνάκτορά της, δὲν χρειάζεται τὴ δική μας ἐρμηνεΐα· ὁ ἴδιος ὁ λόγος διασαφηνίζει τὸν ἑαυτό του. Διότι, ἀφοῦ εἶπε αὐτά, πρόσθεσε ἀμέσως καὶ τὴν αἰτία. Ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτή; «Γιὰ νὰ τὰ διηγηθεῖτε», λέγει, «σὲ ἄλλη γενεά». Αὐτὸ δὲ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· γεμίστε ἀπὸ ἡδονή, χαρεῖτε, σκιρτήστε ἀπὸ χαρὰ. Ὅχι ὅμως ἐπιπόλαια, οὔτε στὴν τύχη, ἀλλὰ μὲ ἀκρίβεια ἐξετάστε καὶ γνωρίστε τὴ δύναμή της.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐγίνε ἐρείπια, ἐπειδὴ κατεδαφίσθηκε ἀπὸ τὰ θεμέλια καὶ τὸ ἔδαφός της σχεδὸν καταστράφηκε, καὶ ἔπαψαν νὰ ἐλπίζουν γιὰ τὴ μεταβολὴ της πρὸς τὸ καλύτερο, ὅπως λέγει, «Ἐηράθησαν τὰ ὀστά μας, φωνάζαμε μὲ ὄλη τὴ δύναμή μας, χανόμεσταν»⁸ καὶ δὲν ἔλπιζαν ὅτι θὰ τὴν ξαναποκτήσουν, ἀλλ' ὅμως τὴν ἀπέκτησαν καὶ πάλι καὶ ὄχι τέτοια, ὅπως τὴν ἔχασαν, ἀλλὰ πολὺ πιὸ καλὴ καὶ πιὸ λαμπρὴ καὶ πιὸ ξακουστὴ καὶ πιὸ μεγάλη καὶ πιὸ πλούσια καὶ πιὸ δυνατὴ καὶ μὲ πιὸ μεγάλες καὶ πολλὰς οἰκοδομὰς καὶ πιὸ πλούσια σὲ τροφίμα καὶ μὲ μεγαλύτερη δύναμη καὶ μὲ μεγαλύτερη τὴν ἀφθονία ὄλων τῶν ὑπαρχόντων της, διότι λέγει, «Θὰ εἶναι ἡ τελευταία δόξα αὐτοῦ τοῦ οἴκου μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη»⁹, παραινεῖ τὸ λαὸ καὶ σχεδὸν τοῦ λέγει αὐτά· Νά, αὐτὴ ἡ πόλη, πού εἶχε χάσει τὸ θάρρος της, πού εἶχε ἀπελπισθεῖ, πού εἶχε ἐρειπωθεῖ, πῶς ἀπέκτησε λαμπρότερη μορφή; Αὐτὰ λοιπὸν μάθετε καλὰ, τὴν ἀνοικοδόμησίν της, τὴ λαμπρότητά της, τὴ μεγαλοπρέπειά της, ὥστε, ἀφοῦ μάθετε ἀπὸ ἐδῶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, πῶς δηλαδὴ ἔκαμε μεγαλύτερη τὴν πόλη πού εἶχε χάσει τὴν ἐλπίδα της, νὰ διηγεῖσθε στοὺς ἀπογόνους σας τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, τὴ διαρκὴ φροντίδα του· καθόσον πάντοτε μᾶς φρόντιζε καὶ ἦταν προϊστάμενος καὶ ποιμένας μας. Διότι αὐτὲς οἱ διηγήσεις θὰ γίνουν αἰτία μεγάλης εὐσεβείας καὶ στοὺς μεταγενεστέρους καὶ ἀφορ-

σίας ἀκριβεισάτης ἀγορμῆ, καὶ ἀρετῆς ἐπιμέλεια. Διὰ ταῦτα αὐτὴν περιμέναι κελεύει, ἵνα ἀκριβεῖς διδάσκαλοι τῶν ἐργόνων γένωνται τῶν ἑαυτῶν.

4. Διὸ δὴ καὶ ἡμεῖς ἀεὶ καὶ διηγεκῶς ἀποσκοποῦντες,
5 ἐν τῷ ἔχοιμεν τὴν πόλιν ἡμῶν Ἱερουσαλήμ, αὐτῆς τὰ κάλλη διαπαντὸς φανταζόμενοι, ἥτις ἐστὶ μητρόπολις τοῦ βασιλέως τῶν αἰώνων, ἐν ἣ πνεύματα δικαίων, χοροὶ πατριαρχῶν, ἀποστόλων, καὶ πάντων ἁγίων ἔνθα πάντα ἀσιασία, καὶ μὴ παρερχόμενα ἔνθα τὰ ἄφθαρτα καὶ ἀθάτα κάλλη, ἃ μόνοις
10 πρόσθεσι κληρονομήσει τοῖς παντελῶς λήθην ποιησαμένοις τῶν φθαρτῶν τούτων καὶ προσκαιρῶν βιωτικῶν μελημάτων, πλούτιον λέγω, καὶ τρυφῆς, καὶ τῶν ἐπιβλαβῶν ἡδονῶν τοῦ διαβόλου. Τὴν δὲ φιλαδελφίαν καὶ τὴν φιλοξενίαν πρὸς τοῖς δεσμένους καθ' ἐκάστην τὴν ἡμέραν αὐξοῦντες, ἀγάπην τὴν
15 πρὸς τὸν πλησίον, καὶ τὴν ἐκ τῆς καρδίας συγχώρησιν τοῦ λευληγκότιος. Ἴν' οὕτω καλῶς καὶ θεαρέσιως βιωτεύοντες, κληρονόμοι γενοίμεθα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶ-
20 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μή ακριβέστατης θεογνωσίας και ἐπιμέλεια ἀρετῆς. Γι' αὐτὸ προτρέπει νὰ περιέλθουν αὐτῇ, γιὰ νὰ γίνουν ἀκριβεῖς διδάσκαλοι τῶν ἀπογόνων τους.

4. Γι' αὐτὸ λοιπὸν και ἐμεῖς προσέχοντας πάντοτε και συνεχῶς αὐτῇ, σκεπτόμαστε τὴν πόλη μας τὴν Ἱερουσαλήμ, φέρουμε στὴ φαντασία συνεχῆ τὰ κάλλη αὐτῆς ποὺ εἶναι μητρόπολη τοῦ βασιλέως τῶν αἰώνων, στὴν ὁποία βρίσκονται τὰ πνεύματα τῶν δικαίων, οἱ χοροὶ τῶν πατριαρχῶν, τῶν ἀποστόλων και ὄλων τῶν ἀγίων' στὴν ὁποία ὅλα εἶναι ἀστασίαστα και δὲν φεύγουν και χάνονται, ὅπου ὑπάρχουν τὰ ἄφθαρτα και ἀθάτα κάλλη, τὰ ὁποία μπορούν νὰ κληρονομήσουν μόνο ἐκεῖνοι ποὺ λησμόνησαν και ἀρνήθηκαν τίς φθαρτές αὐτές και πρόσκαιρες κοσμικὲς φροντίδες, ἐννοῶ δηλαδὴ τὸν πλοῦτο, τὴν τρυφηλὴ ζωὴ και τίς ἐπιβλαβεῖς ἡδονὲς τοῦ διαβόλου. " Ἄς αὐξάνομε καθημερινὰ λοιπὸν τὴν ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀδελφούς μας, τὴ φιλοξενία πρὸς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, και τὴν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μας συγχώρηση ἐκείνου ποὺ μᾶς λύπησε, ὥστε, ζώντας ἔτσι καλὰ και θεάρεστα, νὰ γίνουμε κληρονόμοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, στ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα και ἡ δύναμη μαζί με τὸν Πατέρα και τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα και πάντοτε και στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΗ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Εἰς τὸ τέλος τοῖς υἱοῖς Κορέ». Ἄλλος,
«Ἐπινίκιος».

5 «Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη». Ἄλλος, «Ἀκούσα-
τε τοῦτο». «Ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν
οἰκουμένην». Ἄλλος, «Τὴν ἐγκαιάδου». Ἄλλος φη-
σί, «Τὴν κατάδου». Ὁ δὲ Ἑβραῖος, «Ὀλδ». «Ὅτι
10 τε γηγενεῖς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων». Ἄλλος, «Ἡ
τε ἀνθρωπότης, προσέτι δὲ καὶ οἱ υἱοὶ ἐκάστου ἀν-
δρός». «Ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλοῦσιος καὶ πένης». Ἄλλος,
«Ὅμοῦ».

1. Μεγάλα τινὰ καὶ ἀπόρητα μέλλει διαλέγεσθαι νῦν
ἡμῖν ὁ προφήτης. Οὐδὲ γὰρ ἂν τοὺς πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκά-
15 λεσον εἰς ἀκρόασιν, οὐδ' ἂν τὸ τῆς οἰκουμένης ἐκάθις θεά-
τρον, εἰ μὴ μέγα τι, καὶ λαμπρόν, καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ σὺλ-
λόγου ἄξιον ἐρεῖν ἡμῖν ἔμελλον. Οὐκέτι γὰρ ὡς Ἰουδαίους
προφητεύων τοῖς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦσι διαλέγεται, ἀλλ'
ὥσπερ τις ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς πρὸς ἅπασαν τὴν τῶν
20 ἀνθρώπων γῆσιν ἀποιεῖν τὸν λόγον. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐν
μιαῖ γωνίᾳ τῆς οἰκουμένης τὸ ἔθνος ἐπαίδευεν, ὁ λόγος δὲ
τοῦ κηρύγματος πανταχοῦ τῆς γῆς ἐξηχεῖτο καὶ ἑαυτὸν ἐξέ-
τεινε, ἰσαύτην ἐπελθὼν χώραν, ὅσην καὶ ὁ ἥλιος ἔπεισιν.
Ἐκεῖνα μὲν γὰρ παιδαγωγία τις ἦν καὶ εἰσαγωγή καὶ δια-
25 κορία κατακρίσεως καὶ θανάτου, ταῦτα δὲ χάρις καὶ εἰρήνη.
Ἐπεὶ οὖν ἅπαν τὸ γένος εἰς τὴν ἀκρόασιν συνεκάλεσε, δεῦρο
δὴ καὶ ἡμεῖς παραγενώμεθα, καὶ ἴδωμεν τί βούλεται ἡμῖν
ὁ ψαλμωδὸς εἰπεῖν, ὁ κοινὸς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων προ-
σιότης. Καὶν βάρβαροι τινες ὄσι, καὶ σοφοί, καὶν ἰδιῶται,

* Εἶναι ψαλμὸς διδασκτικὸς καὶ γράφηκε ἀπὸ ποιητῆ τῆς οἰκογένειας
Κορέ. Διαπραγματεύεται τὸν τρόπον τῆς παρούσας καὶ τῆς μετὰ θάνατον
ζωῆς τῶν ἀσεβῶν, πού υπερηφανεύονται γιὰ τὴ δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον
τους, πράγματα πού δὲν μποροῦν ὅμως νὰ τὸν σώσουν ἀπὸ τὸ θάνατον
καὶ τίς τιμωρίες πού τοῦ ἐπιφυλάσσονται στὴν ἄλλη ζωὴ. Ἀντίθετα ὁ
δικαίος θὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ μετὰ θάνατον. Ὁ ψαλμὸς αὐτὸς ἀπο-
τελεῖ προανάκρουσμα τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς γιὰ τὸ φτωχὸ Λάζαρον
καὶ τὸν πλούσιον.

1. Γηγενεῖς: αὐτοὶ πού γεννήθηκαν ἀπὸ τῆ γῆ.

ΟΜΙΛΙΑ
ΣΤΟΝ ΜΗ΄ ΨΑΛΜΟ*

Σ τὸ τέλος ᾠδῆς τῶν υἱῶν Κορέ.
"Ἄλλη ἐπιγραφή, Ἐπινίκιος

«Ἀκοῦστε αὐτὰ ὅλα τὰ ἔθνη». "Ἄλλος λέγει, «Ἀκοῦστε αὐτό». «Ἀκοῦστε μὲ προσοχὴ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς οἰκουμένης». "Ἄλλος λέγει, «Στὰ βάθη τῆς γῆς». "Ἄλλος λέγει, «Τὴν κατάλυση». Ὁ δὲ ἑβραῖος λέγει, «Ὁδ». «Καὶ οἱ γηγενεῖς¹ καὶ ὅλοι γενικὰ οἱ ἄνθρωποι». "Ἄλλος λέγει, «Καὶ ἡ ἀνθρωπότητα καὶ ἀκόμα καὶ τὰ τέκνα κάθε ἀνθρώπου». «Ὅλοι μαζί, πλούσιοι καὶ φτωχοί». "Ἄλλος, «Ὅλοι μαζί».

1. Πρόκειται τώρα νὰ μᾶς πεῖ ὁ προφήτης ὀρισμένα σπουδαῖα καὶ ἀπόρρητα πράγματα. Διότι δὲν θὰ καλοῦσε σὲ ἀκρόαση τοὺς ἀνθρώπους ποὺ βρίσκονται σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, οὔτε θὰ ἦταν δυνατό νὰ ἐγκαταστήσει τὸ θέατρο τῆς οἰκουμένης, ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ μᾶς πεῖ κάτι τὸ σπουδαῖο καὶ λαμπρὸ καὶ ἄξιο τοῦ μεγέθους τῆς συγκεντρώσεως. Καθόσον δὲν ὀμιλεῖ σὰν νὰ προφητεύει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ποὺ κατοικοῦν τὴν Παλαιστίνη, ἀλλὰ σὰν κάποιος ἀκριβῶς ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστῆς ἀπευθύνει τὸ λόγο πρὸς ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. Διότι ὁ μὲν νόμος παιδεύει τὸ ἔθνος σὲ μιὰ γωνιὰ τῆς οἰκουμένης, ἐνῶ ὁ λόγος τοῦ κηρύγματος διαδιδόταν καὶ ἐκτεινόταν σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, καὶ τὴν ἑκτασὴν τῆς γῆς κατέλαβε, ὅση καὶ ὁ ἥλιος διέρχεται. Καθόσον ἐκεῖνα μὲν ἦταν κάποια παιδαγωγία καὶ εἰσαγωγή καὶ διακονία κατακρίσεως καὶ θανάτου, ἐνῶ αὐτὰ χάρη καὶ εἰρήνη. Ἐπειδὴ λοιπὸν κάλεσε ὅλο τὸ γένος σὲ ἀκρόαση, ἔλα λοιπὸν ἄς παραβρεθοῦμε καὶ ἐμεῖς καὶ ἄς δοῦμε τί θέλει νὰ μᾶς πεῖ ὁ ψαλμωδός, ὁ κοινὸς προστάτης τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἂν

κελεύεις αὐτοὺς παραγενέσθαι; *Ναί, φησί. Διὰ δὴ τοῦτο ἀρχόμενος εἶπεν, «Πάντα τὰ ἔθνη», καὶ πάλιν ἐπέτεινε λέγων, «Οἱ τε γηγενεῖς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων», τὴν ἀνθρωπότητα πᾶσαν καλῶν. Βαβαὶ τῆς διδασκαλίας· πῶς ἐσσι πᾶσιν*
5 *ἀρμόδιος καὶ κοινή. Διὰ γὰρ τοι τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς καλεῖ μόνον ἅπαντας, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ ἀκριθείας προσέχειν τοῖς λεγομένοις κελεύει. Οὐ γὰρ εἶπεν «Ἀκούσατε» μόνον «ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη», ἀλλὰ καὶ, «Ἐνωτίσασθε». Τὸ δὲ ἔνωτίσασθαι οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ μετὰ*
10 *σπουδῆς ἀκοῦσαι καὶ συντεταμένῃ τῇ διανοίᾳ. Ἐνωτίσασθαι γὰρ λέγεται κυρίως, ὅταν τις οὖς πρὸς οὖς διαλέγηται συντείνων τε ἑαυτὸν, καὶ ἐκεῖνον κελεύων προσέχειν τοῖς λεγομένοις.*

«Ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην».

15 *Καὶ εἴ τινας οὐκ εἰς ἔθνη καταλέγονται, ἀλλ' εἰσὶ μιγάδες ἢ νομάδες διεσπαρμένοι, καὶ τούτους ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν καλῶ. Καὶ θεὰ σύνεσιν δημιουργοῦ. Πρῶτον αὐτῶν διανέσθησε τὴν διάνοιαν καὶ μετεώρους ἐποίησε πρὸς τὴν ἀκρόασιν, τῷ πάντας ἀθρόον καλέσαι. Ἐἴτα καλέσας, κατασιέλλει τὸν τύφον*
20 *αὐτῶν, ἵνα υἷ τῷ πλήθει πρὸς ἀπόνειαν ἀρωγῆται. Τοιούτων γὰρ μάλιστα ἀκροατῶν χρεῖα, ὅταν φιλόσοφά τις μέλλῃ φθέγγεσθαι ῥήματα, συντετριμμένων, καὶ κατεσταλμένων, ἀπονοίας καὶ φροσήματος ἀπηλλαγμένων. Πῶς οὖν αὐτῶν κατέσειελε τὴν διάνοιαν; Ἀναμνήσας τῆς φύσεως. Εἰπὼν γὰρ, «Ἐθνη»,*
25 *ἐπήγαγεν, «Οἱ τε γηγενεῖς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων». Εἶπε τὴν οὐσίαν, ἐξ ἧς ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἡμῶν, ἀνέμνησε τῆς κοινῆς ἀπάντων ἡμῶν μητρός. Καὶ τίνας ἔνεκεν εἶπεν, «Οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων»; Ἐπειδὴ εἶπε, «Γηγενεῖς», ἵνα μὴ τις*

ἀκόμα μερικοί εἶναι βάρβαροι, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι σοφοί, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀπλοὶ ἄνθρωποι, προστάζεις καὶ αὐτοὶ νὰ παρουσιασθοῦν; Ναί, λέγει. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἀρχίζοντας τὸ λόγο εἶπε, «Ὅλα τὰ ἔθνη», καὶ ἐπεξέτεινε τὴν προτροπήν, λέγοντας ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα. Πῶ, πῶ ὕψος διδασκαλίας· πόσο κατάλληλη καὶ ταιριαστὴ γιὰ ὅλους εἶναι. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν προσκαλεῖ ἀπλῶς μόνο ὅλους, ἀλλὰ καὶ προτρέπει νὰ ἀκούουν τὰ λεγόμενα μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ ἀκρίβεια. Διότι δὲν εἶπε μόνο, «Ἀκοῦστε αὐτὰ ὅλα τὰ ἔθνη», ἀλλὰ καὶ «Ἀκοῦστε τὰ μὲ προσοχὴ». Τὸ δὲ ἔνωτίσασθαι τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει, παρὰ τὸ νὰ τὰ ἀκούσουν μὲ προσοχὴ καὶ μὲ συγκεντρωμένη τὴ σκέψη τους. Διότι ἐνωτίσασθαι λέγεται κυρίως, ὅταν κανεὶς ὁμιλεῖ αὐτὶ μὲ αὐτί, ἔχοντας συγκεντρωμένο τὸν ἑαυτὸ του καὶ προτρέποντας καὶ τὸ συνομιλητὴ του νὰ προσέχει στὰ λεγόμενα.

«Ἀκοῦστε μὲ προσοχὴ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς οἰκουμένης». Καὶ ἂν μερικοί δὲν συγκαταλέγονται σὲ ἔθνη, ἀλλ' εἶναι μιγάδες ἢ νομάδες διεσπαρμένοι, καὶ αὐτοὺς τοὺς προσκαλῶ στὴν ἀκρόαση. Καὶ πρόσεχε σύνεση δημηγόρου. Πρῶτα διήγειρε τὴ διάνοιά τους καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ συγκεντρώσουν τὴν προσοχὴ τους στὰ ὅσα θ' ἀκούσουν, μὲ τὸ νὰ προσκαλέσει στὴν ἀκρόαση ὅλους γενικά. Ἐπειτα, ἀφοῦ τοὺς προσκάλεσε, συγκρατεῖ τὴν ἀναζωνεῖα τους, γιὰ νὰ μὴ ὀδηγοῦνται σὲ ἀφροσύνη ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου πλήθους. Διότι τέτοιοι πρὸ πάντων ἀκροαταὶ χρειάζονται, ὅταν κανεὶς πρόκειται νὰ πεῖ λόγια εὐσεβῆ, γεμάτοι ἀπὸ συντριβὴ καρδιᾶς καὶ ταπείνωση καὶ ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ ἀλαζονεῖα καὶ κομπασμὸ. Πῶς λοιπὸν ταπείνωσε τὴ διάνοιά τους; Ἄφοῦ ὑπενθύμισε τὴ φύση τους. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἐθνη», πρόσθεσε, «καὶ οἱ γηγενεῖς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων». Εἶπε τὴν οὐσία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς ἡ γέννησής μας, ὑπενθύμισε τὴν ἴδια μητέρα ὅλων μας. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο εἶπε, «Οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων»; Ἐπειδὴ εἶπε, «Γηγενεῖς», γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς, σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα

νομίση, κατὰ τοὺς ἔξω μυθολόγους, ἀπὸ γῆς ἐξ ἀρχῆς διασιῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, καθάπερ τινὲς ἐμυθολόγησαν, σπαριούσ τινας ἐλεισάγοντες, διὰ τοῦτο ἐλήγαγεν, «Οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων». Πατέρες γὰρ ὑμῖν εἰσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀρχὴ δὲ
 5 ὑμῖν κακείοις γενέσεως ἢ γῆ. Τί τοίνυν ὑπερηφανεύεται γῆ καὶ σποδός; Ἐνόησόν σου τὴν μητέρα, καὶ κατάσειλον τὸν τῦφον· καταπάτησον τὸ φρόνημα· ἐνόησον, «Ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ», καὶ πῦσαν ἀπόνοιαν ἔκβαλε. Τοιοῦτον γὰρ ἀχροατοῦ δέομαι. Διὰ τοῦτό σε περιστέλλω, ἵνα σε ἐπι-
 10 ἴδῃσι λάβω πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ὑποδοχὴν.

Ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλούσιος καὶ πέννης). Εἶδες Ἐκκλησίας εὐγένειαν. Πῶς γὰρ οὐκ εὐγένειαν, διὰ μὴ τοῖς ἀξιώμασι διεύρηται τὸν ἀχροατὴν, ἀλλ' ἐξ ἴσου τῆς διδασκαλίας τὸ πᾶν προχέηται, καὶ τῷ πλουσίῳ καὶ τῷ πέννῃ κοινὴν παρέχῃ τὴν
 15 τράπεζαν; Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὸ πάντα ἐνοῦν, τὸ γηγενεῖς εἶναι, καὶ υἱὸς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἔδειξε, τότε καὶ τὴν ἐκ τῶν θιωτικῶν δοκοῦσαν διαφορὰν εἶναι καὶ ἀνωμαλίαν εἰσάγων, καὶ ταύτην ἐκβάλλει τῷ λόγῳ, κοινῇ πάντα καλῶν (κοινῇ γὰρ ἡμῶν ἢ φύσις)· κοινῇ πάν-
 20 τας καλῶν· κοινῇ γὰρ ἡμῶν πόλις ἢ οἰκουμένη. Ἄλλ' ἐπειροῆσαί τινα διαφορὰν ἀπὸ πλούτου καὶ πενίας καὶ ἀνωμαλίαν εἰσηγάγετε. Ἄλλὰ καὶ ταύτην ἐκβάλλω πάλιν, οὐχὶ πλουσίους μὲν προσείμενος, πέννητας δὲ ἀτιμάζων, οὐδὲ πέννητας μὲν καλῶν, πλουσίους δὲ ἐκβάλλων, ἀλλὰ καὶ τοιούτους κακείνους,
 25 καὶ οὐχ ἁπλῶς τοιούτους κακείνους, τοὺς μὲν πρώτους, τοὺς δὲ ὑσιτέρους, ἢ τοὺς μὲν ὑσιτέρους, τοὺς δὲ πρώτους, ἀλλ' ἐπὶ

λέγουν οἱ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας μυθολόγοι, ὅτι οἱ ἄνθρωποι βλάστησαν στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τῆ γῆ, ὅπως ἀκριβῶς δίδαξαν μερικοὶ μὲ τοὺς μύθους τους, παρουσιάζοντας μερικοὺς ἀνθρώπους ποὺ βλάστησαν ἀπὸ σπόρους, γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «Οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων». Πατέρες σας δηλαδὴ εἶναι οἱ ἄνθρωποι, ἀρχὴ δὲ τῆς δικῆς σας γεννήσεως καὶ ἐκείνων εἶναι ἡ γῆ. Τί ὑπερηφανεύεται λοιπὸν αὐτὸς ποὺ εἶναι γῆ, χῶμα καὶ στάχτη; Σκέψου τῆ μητέρα σου καὶ σταμάτησε τὴν ἀλαζονεία σου· καταπάτησε τὸ ἀλαζονικό φρόνημά σου· σκέψου «Ὅτι εἶσαι χῶμα καὶ ὅτι θά ἐπιστρέψεις στὸ χῶμα»², καὶ ξερρίζωσε ἀπὸ μέσα σου κάθε ἀνόητη σκέψη. Διότι τέτοιο ἀκροατὴ χρειάζομαι. Γι' αὐτὸ ταπεινῶνω τὸ φρόνημά σου, γιὰ νὰ σὲ κάνω κατάλληλο νὰ ὑποδεχθεῖς τὰ λεγόμενα.

«Ἐλᾶτε ἐδῶ ὅλοι μαζί, πλούσιοι καὶ φτωχοί». Εἶδες εὐγένεια Ἐκκλησίας. Διότι πῶς δὲν εἶναι εὐγένεια, ὅταν δὲν διαχωρίζει τὸν ἀκροατὴ μὲ τὰ ἀξιώματα, ἀλλ' ἐξ ἴσου διασπείρει ὅλη τὴ διδασκαλία, καὶ παρέχει τὴν ἴδια τράπεζα καὶ στὸν πλούσιο καὶ στὸν φτωχό; Διότι, ἀφοῦ εἶπε ἐκεῖνο ποὺ ἐνώνει ὅλους, τὸ ὅτι εἶναι γῆινοὶ καὶ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔδειξε τὸ κοινὸ γνῶρισμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τότε, προβάλλοντας καὶ τὴ φαινομενικὴ διαφορὰ καὶ ἀνωμαλία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα καὶ ἀπορρίπτοντας αὐτὴ μὲ τὸ λόγο, προσκαλεῖ ὅλους ἀπὸ κοινού (διότι κοινὴ εἶναι ἡ φύση μας)· σᾶς προσκαλῶ ὅλους ἀπὸ κοινού· καθόσον εἶναι κοινὴ πόλη μας ἡ οἰκουμένη. Ἄλλ' ἐπινοήσατε κάποια διαφορὰ ἐξ αἰτίας τοῦ πλούτου καὶ τῆς φτώχειας καὶ προκαλέσατε ἀνωμαλία. Ὅμως καὶ αὐτὴν πάλι τὴν ἀπορρίπτω, ὄχι πλησιάζοντας μὲν τοὺς πλουσίους, περιφρονώντας δὲ τοὺς φτωχοὺς, οὔτε προσκαλώντας μὲν τοὺς φτωχοὺς, περιφρονώντας δὲ τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς καὶ ἐκείνους, καὶ ὄχι ἀπλῶς αὐτοὺς καὶ ἐκείνους, τοὺς μὲν πρώτους, τοὺς δὲ δευτέρους, ἢ ταὺς μὲν δευτέρους, τοὺς δὲ

τὸ αὐτό. Κοινὸς ὁ σῦλλογος ἔστω, κοινὸς ὁ λόγος, καὶ κοινὴ ἢ ἀκρόασις. Κἂν πλούσιος ἦς, ἐκ τοῦ αὐτοῦ γέγονας πηλοῦ, τὴν αὐτὴν εἴσοδον ἔσχες τῷ πένητι, τὴν αὐτὴν γένεσιν. Καὶ οὐδ' ἀνθρώπου υἱός, κἀκεῖνος.

5 2. Ὅτιαν τοίνυν τὰ καίρια καὶ κύρια ἴσα ὑμῖν ἦ καὶ ὁμότιμα, τί διὰ τὰς σκιάς καὶ ὀνειράτια σεαυτὸν φραῖς, ἐκ τῶν οὐδὲν ὄντων τὰ κοινὰ διαιροῶν; Κοινὰ τὰ τῆς φύσεως, κοινὰ τὰ τῆς γενέσεως, τὰ τῆς οἰκειώσεως. Τί τοίνυν τὴν ἔξωθεν περιβολὴν ἐπεισάγεις εἰς διατριβέως ἀφοροῦν; Οὐκ
10 ἀνέχομαι. Διὰ τοῦτο καλῶ σε μετὰ τοῦ πένητος, λέγων· «Ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλούσιος καὶ πένης». Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις οὐκ ἔοικεν ἰδεῖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλούσιον καὶ πένητα· οὐκ ἐν δικαστηρίοις, οὐκ ἐν βασιλικαῖς αὐλαῖς, οὐκ ἐν ἀγοραῖς, οὐκ ἐν τραπέζαις· ἀλλὰ τὸν μὲν ἐν τιμῇ, τὸν δὲ ἐν καταφρονήσει τὸν
15 μὲν ἐν παρρησίᾳ, τὸν δὲ ἐν αἰσχύνῃ· «ἦ γὰρ σοφία τοῦ πένητος ἐξουθενωμένη, καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ οὐκ εἰσακουόμενοι». Ἐλάλησε πλούσιος, καὶ ἐδικαίωσαν αὐτόν· Πτωχὸς ἐλάλησε καὶ οὐκ ἐδόθη αὐτῷ τόπος. Ἄλλ' οὐκ ἐνταῦθα. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀνέχομαι τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ἀλογίας,
20 ἀλλὰ κοινὴν ἅπασιν προτίθημι τὴν διδασκαλίαν.

Ὅρα σύνεοιεν διδασκάλου, πῶς καὶ πρὶν ἢ τῆς δημιουργίας ἄρξασθαι, ἀπὸ τῆς κλήσεως μόνης μέγιστον ὄρον διδασκαλίας ἐξήνεγκεν. Ὁμοῦ γὰρ πάντας καλέσας, οὔτε ἐκεῖνον ἀφῆκε φρονηθῆναι, οὔτε τοῦτον ἐξευτελίζεσθαι, ἀλλ' ἔδειξεν,
25 οἷοι οὐδὲ ὁ πλοῦτος καλόν, ὥσπερ οὐδὲ ἡ πενία κακόν, ἀλλὰ τῶν περιττῶν ἔστι, καὶ ἔξωθεν προσκειμένων. Ὡστε οὐδὲν μοι διαφέρει, κἂν τοῦτο ἦς, κἂν ἐκεῖνο· οὔτε γὰρ πλούσιον

πρώτους, ἀλλ' ὅλους μαζί. Ἦς εἶναι κοινὴ ἡ συγκέντρωσις, κοινὸς ὁ λόγος, καὶ κοινὴ ἡ ἀκρόασις. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι πλούσιος, ἀπὸ τὸν ἴδιο πηλὸ ἔχεις γίνεи, τὴν ἴδια εἴσοδο στὴ ζωὴ εἶχες μὲ τὸ φτωχό, τὴν ἴδια γένεσις. Καὶ σὺ εἶσαι υἱὸς ἀνθρώπου καὶ ἐκεῖνος.

2. Ὅταν λοιπὸν τὰ βασικὰ καὶ κύρια πράγματα τῆς ζωῆς εἶναι ἴσα σὲ σᾶς καὶ ἰσότημα, γιατί ἀφήνεις τὸν ἑαυτὸ σου νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ σκιᾶς καὶ ὄνειρατα, διαιρῶντας τὰ κοινὰ πράγματα ἀπὸ τὰ μηδαμινὰ; Εἶναι κοινὰ τὰ τῆς φύσεως, κοινὰ τὰ τῆς γενέσεως, κοινὰ τὰ τῆς οἰκειώσεως. Γιατί λοιπὸν προβάλλεις σὰν ἀφορμὴ διαιρέσεως τὴν ἐξωτερικὴ περιβολή; Δὲν τὸ ἀνέχομαι. Γι' αὐτὸ σὲ προσκαλῶ μαζί μὲ τὸ φτωχό, λέγοντας· «Ἐλάτε ἐδῶ ὅλοι μαζί, πλούσιοι καὶ φτωχοί». Διότι στίς ἄλλες μὲν περιπτώσεις δὲν εἶναι δυνατό νὰ δεῖς μαζί τὸν πλούσιο καὶ τὸ φτωχό· οὔτε στὰ δικαστήρια, οὔτε στίς βασιλικὲς αὐλές, οὔτε στίς ἀγορές, οὔτε στὰ τραπέζια· ἀλλὰ βλέπεις ἄλλον μὲν νὰ τιμᾶται, ἄλλον νὰ περιφρονεῖται, ἄλλον νὰ ζεῖ μὲ παρρησία, καὶ ἄλλον νὰ ἀτιμάζεται· διότι «Ἡ σοφία τοῦ φτωχοῦ ἔχει περιφρονηθεῖ καὶ οἱ λόγοι του δὲν εἰσακούονται»³. Μίλησε ὁ πλούσιος καὶ τὸν δικαίωσαν, μίλησε ὁ φτωχὸς καὶ δὲν ἀποδόθηκε σ' αὐτὸν τὸ δίκιο του. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο ἐδῶ. Διότι δὲν ἀνέχομαι στὴν ἐκκλησία τὴν πλεονεξία καὶ τὴν περιφρόνησις, ἀλλὰ παρουσιάζω σ' ὅλους κοινὴ τὴ διδασκαλία.

Πρόσεχε σύνεσις δασκάλου, πῶς, πρὶν ἀκόμη ἀρχίσει τὴ διδασκαλία, διακήρυξε μέγιστο κανόνα διδασκαλίας ἀπὸ μόνη τὴν πρόσκλησις. Διότι, ἀφοῦ προσκάλεσε ὅλους, οὔτε τὸν πλούσιο ἄφησε νὰ ὑπερηφανευθεῖ, οὔτε τὸ φτωχό νὰ ξευτελισθεῖ, ἀλλ' ἔδειξε, ὅτι οὔτε ὁ πλοῦτος εἶναι καλὸ πράγμα, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ἡ φτώχεια κακὸ, ἀλλ' εἶναι ἀπὸ τὰ περιττὰ καὶ πού δὲν ἔχουν πραγματικὴ ἀξία. Ὡστε καθόλου δὲν μὲ ἐνδιαφέρει, εἴτε εἶσαι αὐτό, εἴτε εἶσαι ἐκεῖνο· διότι οὔτε σὲ θεωρῶ πλούσιος, ὅταν ἔχεις κάτι ἐπὶ πλέ-

ὁρῶ σε ὄντα πλέον ἔχειν, οὔτε πένητα ἔλατιον. Ἄλλ' ἵσως εἶποι τις ἴν' καὶ τί δήποτε ἄνθρωπος ὢν καὶ τῆς αὐτῆς μετέχων φύσεως, ἰσοσούτων σπαντὸν ἀξιοῖς, ὡς νομίζειν τῆς οἰκουμένης ἐπιτήδειον εἶναι γενέσθαι διδάσκαλον καὶ τοὺς ἐκ
 5 τῶν τευχμάτων τῆς γῆς συγκαλεῖν; τί τοῦ τηλικούτου θεάτρου ἀξίον ἔχωρ εἰπεῖν; *Ναί, φησὶν.* Ἐπειδὴ γὰρ ἐκάλεσε τὴν οἰκουμένην, ποιῶν ἀξιόπιστον τὸν λόγον, ἄκουσον τί λέγει· *Τὸ σίγμα μου λαλήσει σοφίαν, καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν.* Ἄλλος, *«Καὶ μινυρίσει ἡ καρδία μου σύνεσιν».*
 10 Ὁ δὲ Ἑβραῖος, «Ὁθαγίθ» τοῦτο εἶπεν. *Εἶδες πῶς εὐθέως ἀνήγαγε τὸν λόγον; Οὐ περὶ χρημάτων διαλέξομαι, φησὶν, οὐ περὶ ἀξιοματίων, οὐ περὶ δυνασιείας, οὐ περὶ ρώτης σώματος, οὐ περὶ ἄλλον τιτὸς τῶν ἐπικήρων σοφίαν μέλλω λέγειν μετὰ ἀκριθείας, οὐχ ἀπλῶς ἐκ τοῦ παραχοῆμα ἐπελθοῦ-*
 15 *τάν μοι.*

«Κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου». Ἄλλος, *«Κλινῶ παραβολῆ τὸ οὖς μου».* Ὁ δὲ Ἑβραῖος «Λαμασᾶλ» φησιν. *«ἘΑνοίξω ἐν ψαλιτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου».* Ἄλλος, *«Ἀντιγμά μου».* Ὁ δὲ Ἑβραῖος «Ἰδαθεῖν» τοῦτο εἶπε. *Καὶ ποία αὕτη πρὸς τὰ*
 20 *εἰρημένα ἀκολουθία; Ἀρτί γὰρ διδασκάλου ἀκροατὴν ὁρῶ ἦν. Ἐκάλεσας μὲν γὰρ ὡς ἀκουσομένους τί χρήσιμον μετὰ δὲ τὸ παραγενέσθαι καὶ συναγαγεῖν ἅπαντας, καὶ ἐπαγγεῖλασθαί τι σοφὸν ἔρεῖν, οὐδὲν οὐδέπω φθνεγξάμενος, ἀφείς τοῦ διδασκάλου τὴν τάξιν, εἰς τοῦ ἀκροατοῦ μεταβαίνεις χάρον.*
 25 *«Κλινῶ» γὰρ, φησὶν, «εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου».* Τίνος ἔρεκεν τοῦτο ποιεῖ; Σφόδρα συνειῶς καὶ ἀκολούθως τοῖς εἰρημένοις. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, *«λαλήσω σοφίαν»*, ἵνα μή τις ἀν-

ον, οὔτε φτωχό, ὅταν ἔχεις λιγώτερα. Ἄλλ' ἴσως θὰ μποροῦσε κάποιος νὰ πει· Καί γιατί τέλος πάντων, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος καί μετέχεις τῆς ἰδίας φύσεως, δίνεις τόσο μεγάλη ἀξία στὸν ἑαυτὸ σου, ὥστε νὰ νομίζεις ὅτι μπορείς νὰ γίνεις κατάλληλος καί ἄξιος δάσκαλος τῆς οἰκουμένης καί νὰ προσκαλεῖς τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς; Τί σπουδαῖο ἔχεις νὰ πεῖς σ' αὐτὴ τὴν τόσο μεγάλη συγκέντρωση; Ναί, λέγει. Διότι, ἐπειδὴ προσκάλεσε τὴν οἰκουμένη, κάμνοντας ἀξιόπιστο τὸ λόγο του, ἄκουσε τί λέγει· «Τὸ στόμα μου θὰ πεῖ λόγια σοφὰ καί ἡ μελετημένη σκέψη τῆς καρδιάς μου θὰ ἐκστομισθεῖ μὲ λόγια συνετά». Ἄλλος λέγει, «Καί θὰ σιγοψάλει ἡ καρδιά μου λόγια συνετά». Ὁ δὲ Ἑβραῖος τὸ εἶπε αὐτὸ «Οὐαγίθ». Εἶδες πῶς ἀμέσως ἐξύψωσε τὸ λόγο; Δέν θὰ μιλήσω, λέγει, γιὰ χρήματα, οὔτε γιὰ ἀξιώματα, οὔτε γιὰ ἐξουσία, οὔτε γιὰ σωματικὴ δύναμη, οὔτε γιὰ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα· πρόκειται νὰ πῶ λόγια σοφὰ γεμάτα μὲ πολλὴ ὑψηλὰ νοήματα, πού δέν ἦλθαν στὸ νοῦ μου τυχαῖα καί πρόχειρα.

«Θὰ κλίνω τὸ αὐτί πρὸς ἀλήθειες πού μοῦ ἐμπνέει τὸ Πνεῦμα ὑπὸ μορφὴ παραβολῆς». Ἄλλος λέγει, «Θὰ κλίνω τὸ αὐτί μου στὰ παραβολικὰ λόγια». Ὁ δὲ Ἑβραῖος λέγει «Λαμασσάλ». «Καί θὰ ἐξηγήσω μὲ μονοδεῖα ψαλτηρίου τὸ δύσκολο πρόβλημά μου». Ἄλλος λέγει «Τὸ αἰνιγμά μου». Ὁ δὲ Ἑβραῖος τὸ εἶπε αὐτὸ «Ἰδαθεί». Καί ποιά σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ ἐκεῖνα πού προαναφέρθηκαν; Καθόσον τώρα βλέπω, ἀντὶ γιὰ δάσκαλο, ἀκροατῆ. Διότι τοὺς προσκάλεσες ν' ἀκούσουν τάχα κάτι τὸ χρήσιμο, μετὰ ὅμως τὸν ἐρχομὸ τους καί τὴ συγκέντρωση ὄλων καί τὴν ὑπόσχεση, ὅτι θὰ πεῖς κάτι τὸ σοφὸ, χωρὶς νὰ ἔχεις πεῖ τίποτε μέχρι τώρα, ἀφοῦ ἄφησες τὴ θέση τοῦ δασκάλου, πηγαίνεις στὴ θέση τοῦ ἀκροατῆ. Διότι λέγει, «Θὰ κλίνω τὸ αὐτί μου πρὸς ἀλήθειες πού μοῦ ὑπαγορεύονται ὑπὸ μορφὴ παραβολῆς». Γιὰ ποῖο λόγο τὸ κάμνει αὐτό; Τὸ κάμνει μὲ πολλὴ σύνεση καί εἶναι σύμφωνο μὲ τὰ ὅσα λέχθηκαν. Ἐπειδὴ

θρώπων τὸ λεγόμενον εἶναι νομίσῃ, καὶ μελέτην καρδίας, ἵνα μὴ αὐτοῦ εὖρημα ὑποπιεύσῃ, δείκνυσι διὰ τούτων, ὅτι θεῖα τὰ λεγόμενα, καὶ ὅτι οὐδὲν ἴδιον φθέγγεται, ἀλλ' ἄπερ ἤκουσε, ταῦτα λέγει. *Ἐκλίνα γάρ, φησί, τὸ οὖς μου τῷ Θεῷ. 5 ἤκουσα παρ' ἐκείνων, καὶ τὰ ἄνωθεν κατενεχθέντα εἰς τὴν διάνοιαν τὴν ἐμὴν, ταῦτα λέγω. Διόπερ καὶ Ἡσαίας ἔλεγε· «Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας τοῦ γινῶναι ἠγίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον· προσέθηκέ μοι ὠτίον ἀκούειν». Καὶ ὁ Παῦλος πάλιν· «Ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοή διὰ ῥήματος Θεοῦ».

10 Ὅρας καὶ ἐκείνον ἀκροατὴν γινόμενον πρότερον, καὶ τότε διδάσκαλον; Διὸ καὶ ἕτερος ἐρμηνευτὴς ἔλεγε, «Καὶ μινυρίσει ἡ καρδιά μου». Τί ἐστι, «Μινυρίσει»; Ἄσεται, ψαλμὸν τινα ἐρεῖ πνευματικόν. Εἰ δὲ «μελέτην» λέγει, μὴ θεωρηθῆς· ἃ γὰρ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ταῦτα διηνεκῶς 15 ἐμελέτα καὶ παρ' ἐαυτῷ ἀνεκίνει, καὶ τότε ἀνακινήσας, εἰς τοὺς ἄλλους ἐξέφερε. Τί δὲ ἐστίν, «Εἰς παραβολὴν»; Πολυσήματόν τι ἐστὶ τὸ ὄνομα. Ἔστι γὰρ παραβολὴ λάλημα καὶ ὑπόδειγμα καὶ ὄνειδισμός, ὡς διὰ λέγει· «Ἐθνὸς ἡμᾶς εἰς παραβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι, κίνησιν κεφαλῆς ἐν τοῖς λαοῖς». 20 Ἔστι παραβολὴ καὶ αἰνιγματώδης λόγος, ὃ πολλοὶ λέγουσι ζήτημα, ἐμφαῖνον μὲν τι, οὐκ αὐτόθεν δὲ δῆλον ὄν ἀπὸ τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἔχον ἐντὸς κεκρυμμένην διάνοιαν, οἷα τὰ τοῦ Σαυψών, ἃ ἔλεγεν· «Ἐξῆλθεν ἀπὸ ἔσθοντος θρῶσις, καὶ ἀπὸ ἰσχυροῦ γλῶκύν· καὶ ὁ Σολομών, «Νοήσει τε παραβολὴν καὶ 25 σκοτεινὸν λόγον». Λέγεται παραβολὴ καὶ ἡ ὁμοίωσις· «Ἀλλήν παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς λέγων· ὁμοία ἐστὶν ἡ βασι-

4. Ἦσ. 50, 4.

5. Ρωμ. 10, 17.

6. Ψαλμ. 43, 15.

7. Παροιμ. 1, 6.

δηλαδή εἶπε, «Θὰ πῶ λόγια σοφά», γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς, ὅτι ἀνθρώπινο εἶναι τὸ λεγόμενον, καὶ ἐπειδὴ εἶπε «καὶ μελέτη καρδίας», γιὰ νὰ μὴ ὑποπτευθεῖ ὅτι εἶναι ἐπινόημα δικό του, δείχνει μὲ αὐτὰ, ὅτι εἶναι θεῖα τὰ λεγόμενα καὶ ὅτι δὲν λέγει τίποτε τὸ δικό του, ἀλλὰ λέγει αὐτὰ ἀκριβῶς πού ἄκουσε. Διότι, λέγει, ἔκλινα τὸ αὐτί μου στὸ Θεό, ἄκουσα ἀπὸ ἐκείνον καὶ λέγω αὐτὰ πού κατέβηκαν στὴ διάνοιά μου ἀπὸ τὸν οὐρανό. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε· «Ὁ Κύριος μου δίνει γλώσσα παιδείας, γιὰ νὰ γνωρίζω τί καὶ πότε πρέπει νὰ ὁμιλῶ· μου πρόσθεσε καὶ αὐτί γιὰ ν' ἀκούω καὶ ὑπακούω σ' αὐτόν»⁴. Καὶ ὁ Παῦλος πάλι λέγει· «Ἡ πίστη δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἀκοή τοῦ κηρύγματος, τὸ δὲ κήρυγμα εἶναι τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ»⁵.

Βλέπεις καὶ ἐκείνον νὰ γίνεται πρῶτα ἀκροατὴς καὶ ὕστερα δάσκαλος; Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλος ἐρμηνευτὴς ἔλεγε, «Καὶ μινυρίσει ἡ καρδία μου». Τί σημαίνει, «μινυρίσει»; Θὰ ψάλλει, θὰ πει ψαλμὸ πνευματικό. Ἐὰν δὲ λέγει «μελέτη», μὴ θορυβηθεῖς· διότι ἐκεῖνα πού ἔλαβε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, αὐτὰ συνεχῶς μελετοῦσε καὶ ἐξέταζε μέσα του, καί, ἀφοῦ καὶ τότε τὰ ἐπανεξέτασε, τὰ φανέρωσε στοὺς ἄλλους. Τί σημαίνει δέ, «Εἰς παραβολήν»; Πολλές σημασίες ἔχει αὐτὴ ἡ λέξη. Διότι παραβολὴ σημαίνει καταλαλιά, παραδειγματισμό, καὶ ὄνειδισμό, ὅπως ὅταν λέγει· «Μᾶς ἔκαμες νὰ εἴμαστε θέμα ὄνειδισμοῦ μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν, καὶ οἱ λαοὶ νὰ κινοῦν τὸ κεφάλι τους γιὰ τὸ ἐλεεινολόγημά μας»⁶. Ἡ λέξη παραβολὴ σημαίνει καὶ αἰνιγματώδη λόγο, πράγμα πού πολλοὶ τὸ θεωροῦν ἄξιο ἐρεῦνης, πού φανερώνει μὲν κάτι, ἀλλ' ὅμως δὲν γίνεται φανερό εὐθύς ἀμέσως ἀπὸ τίς λέξεις, ἀλλ' ἔχει μέσα του κρυμμένο κάποιο νόημα, ὅπως τὰ λόγια τοῦ Σαμψών, μὲ τὰ ὁποῖα ἔλεγε· «Ἐξῆλθε τροφή ἀπὸ ἐκείνον πού ἔτρωγε καὶ γλυκὺ ἀπὸ τὸν ἰσχυρό»· καὶ ὁ Σολομών· «Θὰ κατανοήσει κάθε παραβολὴ καὶ δυσκολονόητο λόγο»⁷. Παραβολὴ ὀνομάζεται καὶ ἡ παρομοίωση· «Ἄλλη παραβολὴ εἶπε σ' αὐτούς, λέγον-

λεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπων σπείροντι καλὸν σπέρμα». Παραβολὴ λέγεται καὶ τροπολογία: «Υἱὲ ἀνθρώπου, εἰπέ τὴν παραβολὴν ταύτην αὐτοῖς. Ὁ αἰεὶς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπιέρογος», αἰετὸν λέγων τὸν βασιλέα. Παραβολὴ λέγεται καὶ τύπος, καὶ εἰκὼν, καθάπερ δείκνυσι καὶ ὁ Παῦλος λέγων «Πίστει προσεήροχε τὸν Ἰσαάκ, πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος· ὄθεν καὶ ἐν παραβολῇ αὐτὸν ἐκομίσαμεν· τουτέστιν, ἐν τύπῳ καὶ ἐν εἰκόνι.

3. Τί οὖν ἐνιαυθα βούλεται ἀπ᾿ ἡ παραβολῆ; Ἐμοὶ 10 δοκεῖ τὸ διήγημα λέγειν. Εἰ δὲ αἰνιγματώδη ποιεῖ τὸν λόγον καὶ πολλὴν ἔχοντα τὴν δυσκολίαν, μηδὲ οὕτως θορυβηθῆς· ἵνα γὰρ διεγείρῃ τὸν ἀκροατὴν, τοῦτο ποιεῖ, ἄλλως δὲ καὶ ἐπειδὴ πολλοὺς ἡ εὐκολία εἰς ραθυμίαν ἄγει, διὰ τοῦτο ἐν παραβολῇ φθέγγεται. Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς πολλὰ ἐν παραβο- 15 λαῖς ἐλάλει, κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς μαθηταῖς ἐπέλυε ταύτας. Ἡ γὰρ παραβολὴ τὸν ἄξιον καὶ οὐκ ἄξιον διαιρεῖ· ὁ μὲν γὰρ ἄξιος ἐκζητεῖ τὰ λεγόμενα εἰρεῖν, ὁ δὲ ἀνάξιος παραιτοῦται ὑπερ καὶ τότε ἐγίνετο. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι οὐδὲ ὑπὸ τῆς δυσκολίας διεγειρόμενοι πρὸς τὴν ἐρώτησιν εἵλκοντο· οὕτω 20 καθάπαξ οὐ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. Ἰκανὸν δὲ τοῦτο πρὸς ζήτησιν διεγείρει, ἅτιν ἢ τι σκευασμένοι. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει τόπε τοῦτο, καὶ ἐν παραβολαῖς ἐλάλει, ἐρεθίζων καὶ διεγείρων αὐτοὺς πρὸς ἐπιθυμίαν ἀκροάσεως ἀναπεπιωκότας καὶ καθεύδοντας· ἀλλ', οὐδὲ οὕτω προσεῖχον· οἱ δὲ 25 μαθηταὶ προσέκειντο καὶ ἀγνοῦντες ἐνέμενον δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα, ὅτι ἠγνόουν. Διὸ καὶ κατ' ἰδίαν ἔλεγε αὐτοῖς τὰς πα-

8. Ψαλμ. 43, 15.

7. Παροιμ. 1, 6.

8. Ματθ. 13, 24.

9. Ἰεζ. 17, 1-3.

10. Ἐβρ. 11, 17-19.

τας ὁμοιάζει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ ἄνθρωπο ποῦ ἔσπειρε καλὸ σπόρο»⁸. Παραβολὴ ὀνομάζεται καὶ ὁ ἀλληγορικὸς τρόπος ἐκφράσεως· «Υἱὲ ἀνθρώπου, πές σ' αὐτοὺς αὐτὴ τὴν παραβολή. Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας μὲ τίς μεγάλες φτεροῦγες»⁹, ὀνομάζοντας ἀετὸ τὸν βασιλιά. Παραβολὴ ὀνομάζεται καὶ ἡ προτύπωση καὶ ἡ προεικόνιση, ὅπως ἀκριβῶς δείχνει καὶ ὁ Παῦλος, λέγοντας· «Μὲ πίστη πρόσφερε ὁ Ἀβραάμ τὸν Ἰσαάκ, ὅταν δοκιμάσθηκε, καὶ πρόσφερε τὸν μονογενῆ του ἐκεῖνος ποῦ ἔλαβε τίς ὑποσχέσεις· ἄρα σὰν προτύπωση τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ πρόσφερε αὐτόν»¹⁰· δηλαδὴ σὰν προτύπωση καὶ σὰν προεικόνιση τοῦ Χριστοῦ.

3. Τί λοιπὸν θέλει νὰ δηλώσει ἐδῶ ἡ λέξη παραβολή; Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἐννοεῖ τὴ διήγηση. Ἐὰν ὅμως κάμνει αἰνιγματώδη τὸ λόγο καὶ πολὺ δύσκολο, οὔτε ἔτσι ν' ἀνησυχῆσεις· διότι τὸ κάμνει αὐτὸ γιὰ νὰ διεγείρει τὸν ἀκροατὴ, καὶ ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ πολλοὺς ἡ εὐκολία τοὺς ὀδηγεῖ στὴ ραθυμία, γι' αὐτὸ ὀμιλεῖ παραβολικά. "Ἄλλωστε καὶ ὁ Χριστὸς πολλὰ δίδασκε μὲ παραβολὰς καὶ ἐξηγοῦσε αὐτὰς στοὺς μαθητὰς του κατ' ἰδίαν. Διότι ἡ παραβολὴ ξεχωρίζει τὸν ἄξιον ἀπὸ τὸν ἀνάξιον· καθόσον ὁ μὲν ἄξιος ἀναζητεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ λεγόμενα, ὁ δὲ ἀνάξιος τὰ παρατρέχει, πράγμα ποῦ ἔγινε καὶ τότε. Διότι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι οὔτε διεγειρόμενοι ἀπὸ τὴν δυσκολία ὀδηγοῦνταν στὸ νὰ ἐρωτήσουν· ἔτσι ἦταν σὰν νὰ μὴ πρόσεχαν καθόλου τὰ λεγόμενα. Ἰκανὸ δὲ νὰ παρακινήσῃ σὲ συζήτησιν εἶναι αὐτό, ὅταν δηλαδὴ κάτι εἶναι ἐπισκιασμένο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔκαμνε τότε αὐτὸ καὶ μιλοῦσε μὲ παραβολὰς, γιὰ νὰ ἐρεθίζει καὶ νὰ παρακινεῖ πρὸς τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀκροάσεως αὐτοῦ ποῦ ἦταν κυριευμένοι ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία καὶ κοιμῶνταν πνευματικά· ἀλλ' οὔτε ἔτσι πρόσεχαν· ἐνῶ οἱ μαθητὰς πρόσεχαν τὰ λεγόμενα καὶ συνέχιζαν νὰ τὰ ἀγνοοῦν γι' αὐτὸ πρὸ πάντων, γιατί τὰ ἀγνοοῦσαν. Γι' αὐτὸ καὶ ἰδιαίτερα ἐξηγοῦσε σ' αὐτοὺς τὸ βαθύτερο νόημα

ραβολίας. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτός φησι «Κλινῶ εἰς παραβολήν τὸ οὗς μου, ἀνοίξω ἐν ψαλιθρίῳ τὸ πρόβλημά μου». Πρόβλημα δέ ἐστι λόγος συνεσκιασμένος καὶ αἰνιγματώδης, διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησι «Φθέγγομαι προσβλήματα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου». Διὰ τοῦτο καὶ σοφίαν ἐτόλμησε καλέσαι, θαρροῶν τῇ θεῖα ἀποκαλύψει διὰ τοῦτο καὶ «Ἐν ψαλιθρίῳ» φησί, τὸ πνευματικὸν ἐμφαίνων τῆς διδασκαλίας, τὴν ἄνωθεν κατοχὴν αὐτοῦ γενομένην, καὶ ἐν ἄσματος τάξει ποιεῖται τὴν συμβουλήν, ἡδύνων τὸν λόγον.

- 10 Εἶδες οἷον τὸ προοίμιον κατεσκεύασεν; Ἐκάλεσε τὴν οἰκουμένην, ἐξέβαλε τὴν ἀνωμαλίαν τὴν ἐν τῷ θίῳ, ἀνέμνησε τῆς γύσεως, κατέστειλε τὰ φρονήματα, ὑπέσχετο μέγα τι καὶ γενναῖον εἶπεν, εἶπε μηδὲν οἴκοθεν φθέγγεσθαι, ἀλλ' ἂ παρ' ἐκείνου ἤκουσε· πολλὴν ἠνίξαιτο ἐν τῷ λόγῳ τὴν ἀσάφειαν
- 15 εἶναι, προσεκτικωτέρους ποιῶν πνευματικὴν ὑπέσχετο σοφίαν ἡμᾶς διδάξαι, ἦν διὰ παντός ἐμελέτα. Προσέχωμεν τοίνυν, καὶ μὴ παρατρέχωμεν. Εἰ γὰρ σοφὸς ὁ λόγος, καὶ παραβολή, καὶ πρόβλημα, διεγηγερωμένης χρεῖα διανοίας. Τίς οὖν ἐστὶν ἢ συμβουλή, καὶ τί τὸ πρόβλημα, καὶ τίς ἢ παραβολή, καὶ
- 20 τίς ἢ σοφία, ἦν ἄνωθεν ἤκουσεν; «Ἴνα τί φοβοῦμαι», φησί, «ἐν ἡμέρᾳ πονηροῦ;». Ἄλλος, «Ἐν ἡμέραις πονηροῦ». Ἄλλος, Κακοῦ». Ὁ Σύρος, «Ρῶ». Ἡ ἀνομία τῆς πύργου μου κυκλώσει με», «Τῶν ἰχνέων μου». Ὁ δὲ Ἑβραῖος, «Ἄων ἀκουσθαι ἰσουβδουεῖ». Εἶδες πῶς πρόβλημα, καὶ αἰνigma,

τῶν παραβολῶν. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς λέγει· «Θὰ κλίνω τὸ αὐτί μου στὶς ἀλήθειες τῆς παραβολῆς καὶ θὰ ἐξηγήσω μὲ τὴ συνοδεία τοῦ ψαλτηρίου τὸ πρόβλημά μου». Πρόβλημα δὲ εἶναι λόγος ἐπισκιασμένος καὶ αἰνιγματικός, γι' αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Θὰ πῶ ἀλήθειες κρυμμένες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου»¹¹. Γι' αὐτὸ καὶ τόλμησε νὰ ὀνομάσει τὰ λόγια του σοφία, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴ θεία ἀποκάλυψη· γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «μὲ τὴ συνοδεία τοῦ ψαλτηρίου», φανερώνοντας τὸ πνευματικὸ τῆς διδασκαλίας, τὸ φωτισμὸ πού ἔγινε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ ὑπὸ μορφὴ ἄσματος δίνει τὴ συμβουλή, κάμνοντας τὸ λόγο εὐχάριστο.

Εἶδες πῶς παρουσίασε τὸ προοίμιό τοῦ λόγου του; Κάλεσε τὴν οἰκουμένη, ἀπομάκρυνε τὴν ἐκτροπὴ ἀπὸ τὸ φυσικὸ κανόνα τῆς ζωῆς, ὑπενθύμισε τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ταπείνωσε τὰ φρονήματα, ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ πεῖ κάτι τὸ σπουδαῖο καὶ πολὺ σημαντικό, εἶπε ὅτι τίποτε δὲν θὰ πεῖ δικό του, ἀλλ' ἐκεῖνα πού ἄκουσε ἀπὸ ἐκεῖνον· ὑπαινίχθηκε ὅτι στὸ λόγο του ὑπάρχει μεγάλη ἀσάφεια, γιὰ νὰ τοὺς κάνει προσεκτικωτέρους· ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ μᾶς διδάξει πνευματικὴ σοφία, πού τὴν εἶχε πάντοτε στὴ σκέψη του. "Ἄς προσέχουμε λοιπὸν καὶ ἄς μὴ παρατρέχουμε τὰ λεγόμενα. Διότι, ἐάν εἶναι σοφὸς ὁ λόγος καὶ ἔχει παραβολικὴ σημασία καὶ εἶναι αἰνιγματικός, χρειάζεται νοῦς ἀφυπνισμένος. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ συμβουλή, ποιὸ τὸ πρόβλημα, ποιὰ ἡ παραβολὴ καὶ ποιὰ ἡ σοφία πού ἄκουσε ἀπὸ τὸν οὐρανό; «Γιατί», λέγει, «νὰ φοβοῦμαι κατὰ τίς ἡμέρες τῶν δοκιμασιῶν;». "Ἄλλος λέγει «Κατὰ τίς ἡμέρες τοῦ πονηροῦ», ἄλλος δὲ «τοῦ κακοῦ». Ὁ Σῦρος λέγει «Ρα». «Αὐτοὶ πού ἀσκοῦν τὴν ἀνομία παραμονεύουν γιὰ νὰ μὲ περικυκλώσουν καὶ νὰ πλήξουν τὴν ἀπροστάτευτη φτέρνα μου». "Ἄλλος λέγει, «τὰ ἴχνη μου». Ὁ δὲ Ἑβραῖος λέγει «Ἄων ἀκουσθεῖς ἰσουσθουεῖς». Εἶδες πῶς ὁ λόγος εἶναι πρόβλημα καὶ αἰνίγμα καὶ σκοτεινὸς καὶ πολὺ ἀσα-

καὶ σκοτεινὸς ὁ λόγος, καὶ πολλὴ ἡ ἀσάφεια; Ἄλλ', εἰ δοκεῖ, πρῶτον μάθωμεν, ποίαν λέγει πονηρὰν ἡμέραν.

Ποίαν τοίνυν εἶπῃτε καλεῖν ἡ Γραφή ἡμέραν πονηρὰν; Τὴν τῶν συμφροσῶν, τὴν τῶν κολάσεων, τὴν τῶν περισιτιάσεων, 5 ὃ καὶ ἀλλαχοῦ γησι «Μακάριος ὁ συνιὼν ἐπὶ πιωχὸν καὶ πένητα ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ ὄσεται αὐτὸν ὁ Κύριος». Τοιαύτη δέ ἐστιν ἡ μέλλουσα τοῖς ἁμαρτωλοῖς, ἡ φοβερὰ ἐκείνη, καὶ ἀφόρητος. Εἶδες πρῶτον φιλοσοφίας ὄρον τῆς ἀνωιότητος, καὶ πῶς διευκρινεῖ σοι ὁ λόγος, ποῖα μὲν ἄξια φόβου, ποῖα δὲ 10 καταγνώσεως; Ἐάν γὰρ μὴ ταύτην τις τὴν ἀρίστην ποιήσῃται διαίρεσιν, καθάπερ ἐν σκότῳ θαθεῖ καὶ συγχύσει πραγμάτων περιφερόμενος, ἀπορεῖται. Ἐάν μὴ διέλωμεν τίνα μὲν φοβεῖσθαι δεῖ, τίνα δὲ διαπιύειν, πολλὴ κατὰ τὸν βίον ἔσται ἡ πλάνη, πολλὸς ὁ κίνδυνος. Καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας φοβεῖσθαι 15 τὰ μὴ ἄξια φόβου, καταγελᾶν δὲ ἅ φοβεῖσθαι δίκαιον. Τοῦτω καὶ οἱ ἄνδρες τῶν παιδῶν διεοτήκασιν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἅτε ἐν ἀτελεῖ διανοίᾳ ὄντες, προσωπεῖα δεδοίκασι, καὶ ἀνθρώπους σάκκον περικειμένους, τὸ δὲ ὑβρίσαι πατέρα ἢ μητέρα, οὐδὲν εἶναι ἡγοῦνται καὶ πρὸ μὲν ἐπιπηδῶσι καὶ λύχνους 20 καιομένους, ψόφους δὲ τινὰς δεδίτυτοι, οὐδὲν ἔχοντας δεινόν· οἱ δὲ ἄνδρες οὐδενὶ τοῦτων ἐπιστρέφονται.

Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ παιδῶν εἶσιν ἀνοητότεροι, διαίρεσιν ποιεῖται ταύτην, καὶ λέγει τίνα χρὴ φοβεῖσθαι, οὐ τὰ πολλοῖς δοκοῦντα φοβερά, περὶαν λέγω, καὶ ἀδοξίαν, καὶ νόσον (ταῦ- 25 τα γὰρ οὐ μόνον τοῖς πολλοῖς φοβερά, ἀλλὰ καὶ ἐπαχθῆ καὶ

φής; Ἄλλ', ἐάν θέλεις, πρῶτα ἄς ἐξετάσουμε ποιὰ ὀνομάζει ἡμέρα πονηρή.

Ποιὰ λοιπὸν συνήθως ἡ Γραφή ὀνομάζει ἡμέρα πονηρή; Τὴν ἡμέρα τῶν συμφορῶν, τῶν δοκιμασιῶν, τῶν δυσκόλων περιστάσεων, πράγμα πού λέγει καὶ ἄλλοῦ «Μακάριος εἶναι ἐκεῖνος πού δείχνει κατανόηση καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ φτωχὸ καὶ γιὰ ἐκεῖνον πού στερεῖται τὰ πάντα. Κατὰ τὴν ἡμέρα τῶν δοκιμασιῶν θὰ τὸν λυτρώσει ὁ Κύριος»¹². Τέτοια δὲ ἡμέρα εἶναι ἡ μέλλουσα, ἡ φοβερὴ ἐκείνη καὶ ἀνυπόφορη γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Εἶδες πρῶτο ὄρο τῆς ἀνώτατης φιλοσοφίας, καὶ πῶς σοῦ διευκρινίζει ὁ λόγος, ποιὰ μὲν εἶναι ἄξια φόβου, ποιὰ δὲ ἄξια περιφρονήσεως; Διότι ἂν κάποιος δὲν κάνει αὐτὴ τὴν ἄριστη διάκριση, κύριεῦεται ἀπὸ ἀπορία, περιφερόμενος σὰν ἀκριβῶς μέσσ σὲ βαθύ σκοτάδι καὶ σὲ πράγματα γεμάτα ἀπὸ σύγχυση. Ἄν δὲν ξεχωρίσουμε ποιὰ μὲν πρέπει νὰ φοβόμαστε, ποιὰ δὲ νὰ περιφρονοῦμε, θὰ εἶναι μεγάλη ἡ πλάνη στὴ ζωὴ μας, πολὺς ὁ κίνδυνος. Καθόσον εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης ἀνοησίας νὰ φοβόμαστε μὲν ἐκεῖνα πού εἶναι ἀνάξια φόβου, νὰ περιφρονοῦμε δὲ ἐκεῖνα πού πρέπει νὰ φοβόμαστε. Ὡς πρὸς αὐτὸ καὶ οἱ ἄνδρες διαφέρουν ἀπὸ τὰ παιδιά, τὸ ὅτι ἐκεῖνα μὲν ἐπειδὴ εἶναι πνευματικὰ ἀνώριμα, φοβοῦνται τὰ προσώπια καὶ τοὺς ἀνθρώπους πού ἔχουν περιβληθεῖ μὲ σάκκο, ἐνῶ θεωροῦν τελείως ἀσήμαντο τὸ νὰ βρῖσουν τὸν πατέρα τους ἢ τὴ μητέρα τους καὶ στὴ μὲν φωτιά πηδοῦν εὐκόλα καθὼς καὶ σὲ λυχνάρια ἀναμμένα, ὅμως φοβοῦνται μερικοὺς κρότους πού δὲν ἔχουν τίποτε τὸ φοβερό, ἐνῶ οἱ ἄνδρες τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν προσέχουν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ εἶναι πιὸ ἀνόητοι ἀπὸ τὰ παιδιά, κάμνει αὐτὸ τὸ διαχωρισμὸ καὶ λέγει ποιὰ πρέπει νὰ φοβόμαστε, ὄχι ἐκεῖνα πού θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους φοβερά, ἐννοῶ τὴ φτώχεια, τὴν ἀδοξία καὶ τὴν ἀρρώστια (διότι αὐτὰ ὄχι μόνο στοὺς πολλοὺς εἰ-

φορικὰ ἀλλ' οὐδὲν τούτων τίθησιν), ἀλλ' ἁμαρτίαν μόνην τοῦτο γὰρ ἐσιν, «Ἡ ἀνομία τῆς πένης μου κυκλώσει με». Τοῦτο οὖν ἐσιν αἰνιγματώδης λόγος, τοῦτο καινὸς καὶ παράδοξος τρόπος. Σφόδρα γὰρ καινὸν καὶ παράδοξον τοῖς πολλοῖς
 5 εἶναι δοκεῖ τὸ λέγειν, μὴ δεῖν τι φοβεῖσθαι τῶν ἐν τῷ βίῳ λυπηρῶν. Τί οὖν φοβοῦμαι, φησί, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ; Ἐν μόνον μήποτε ἡ ἀνομία τῆς οδοῦ μου καὶ τοῦ βίου μου κυκλώσῃ με. Οἶδε δὲ καὶ πένητα καλεῖ τὴν ἀπάτην ἢ Γραφή· «Ὁ ἐσθίων γὰρ μετ' ἐμοῦ», φησί, «ἄριον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ
 10 περιουσίᾳ». Καὶ πάλιν ὁ Ἡσαΐ ἔλεγεν περὶ τοῦ Ἰακώβ· «Δεύτερον τοῦτο ἐπιτέρονικέ με». Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἁμαρτία, ἀπατηλόν, καὶ ἰκανὸν συναρπάσαι. Ταύτην, φησί, δέδοικα τὴν ἀπατωσάν με ἁμαρτίαν, τὴν κυκλοῦσάν με.

4. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὴν εὐπερίστατον καλεῖ, τὴν συνε-
 15 χῶς περιβάλλουσαν δηλῶν, τὴν εὐκόλως, τὴν ραδίως. Ἐν μὲν οὖν τούτοις τοῖς δικαιοηθικοῖς πολλὰ δεδοίκασιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ χρημάτων περιουσίαν, καὶ δυναστείαν, καὶ ἐπήρειαν, καὶ ἀπάτην, ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία μόνον φοβερόν, πανταχοῦ κυκλοῦσα τοὺς ἀλισκομένους, καὶ στρατιωπέδων
 20 χαλεπότερον. Δεῖ μὲν οὖν πάντα πράττειν, ὥστε μὴ κυκλοῦσθαι ὑπ' αὐτῆς, ἀλλ' ἐπειδὴν ἴδωμεν θουλομένην αὐτὴν ἡμᾶς περιβαλεῖν, διαφεύγειν αὐτῆς τὰς λαβὰς, ὅπερ οἱ γενναῖοι τῶν στρατιωτικῶν ποιοῦσιν· ἄν δὲ καὶ ἀλῶμεν, διακόπτειν ταχέως αὐτὴν, ὅπερ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐποίησε, διατεμὼν αὐτῆς τὴν
 25 ἰσχὺν διὰ τῆς μετανοίας. Ἐκυκλώθη μὲν γὰρ ὑπ' αὐτῆς, ἀλλὰ ταχέως αὐτὴν διέφυγεν. Ὁ τοῦτο δεδοικώς, οὐδὲν ἄλλο

13. Ψαλμ. 40, 10.

14. Γεν. 27, 36.

15. Ἐβρ. 12, 1.

: 16. Β' Βασ. 12, 13.

ναι φοβερά, ἀλλ' εἶναι καὶ πολὺ δυσάρεστα καὶ ἀβάστακτα ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐννοεῖ), ἀλλὰ μόνο τὴν ἁμαρτία· διότι αὐτὸ σημαίνει «Ἡ ἀνομία τῆς πτέρνης μου κυκλώσει με». Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι αἰνιγματικὸς λόγος, αὐτὸ νέος καὶ παράδοξος τρόπος. Διότι φαίνονται πάρα πολὺ πρωτάκουστα καὶ παράδοξα τὰ λόγια, ὅτι δὲν πρέπει νὰ φοβόμαστε τίποτε ἀπὸ τὰ λυπηρὰ τῆς ζωῆς. Τί λοιπὸν, λέγει, φοβοῦμαι κατὰ τὴν πονηρὴ ἡμέρα; Ἔνα μόνο, μήπως ἡ ἀνομία μὲ περικυκλώσει στὸ δρόμο τῆς ζωῆς μου. Γνωρίζει δὲ ἡ Γραφή νὰ ὀνομάζει τὴν ἀπάτη καὶ φτέρνα· διότι λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ ἔτρωγε μαζί μου ἀπὸ τοὺς ἄρτους μου σήκωσε καὶ μὲ κτύπησε μὲ ὕπουλο τρόπο»¹³. Καὶ πάλι ὁ Ἡσαῦ ἔλεγε γιὰ τὸν Ἰακώβ· «Γιὰ δεύτερη φορὰ μοῦ ἔδωσε ὕπουλο κτύπημα»¹⁴. Διότι τέτοιο πράγμα εἶναι ἡ ἁμαρτία, ἀπατηλὸ καὶ ἰκανὸ νὰ μᾶς καταγοητεύσει. Αὐτὴ, λέγει, φοβοῦμαι, τὴν ἀπατηλὴ ἁμαρτία, ποὺ μπορεῖ νὰ μὲ περικυκλώσει ὕπουλα.

4. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ὀνομάζει αὐτὴν εὐπερίστατη¹⁵, γιὰ νὰ δηλώσει, ὅτι αὐτὴ συνέχεια μᾶς περικυκλώνει μὲ τρόπο εὐκολο καὶ κατάλληλο. Σ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ δικαστήρια πολλὰ πράγματα φοβοῦνται οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὴ χρηματικὴ περιουσία, καὶ τὴν ἐξουσία, καὶ τὴν περιφρόνηση, καὶ τὴν ἀπάτη, σ' ἐκεῖνο τὸ οὐράνιο ὅμως δικαστήριο τίποτε παρόμοιο δὲν εἶναι φοβερό, παρὰ μόνο ἡ ἁμαρτία, ποὺ περικυκλώνει ἀπὸ παντοῦ ἐκείνους ποὺ συλλαμβάνει καὶ κατὰ τρόπο φοβερώτερο ἀπὸ τὰ στρατόπεδα. Πρέπει λοιπὸν νὰ κάμνομε τὰ πάντα, ὥστε νὰ μὴ κυκλωνόμαστε ἀπ' αὐτὴ, ἀλλ' ὅταν δοῦμε νὰ θέλει αὐτὴ νὰ μᾶς συλλάβει, ν' ἀποφεύγουμε τίς λαβές της, πράγμα ποὺ κάνουν καὶ οἱ γενναῖοι ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες· ἂν ὅμως συμβεῖ καὶ μᾶς κυριεύσει, νὰ ἀποκόπτουμε ἀμέσως αὐτὴ, πράγμα ποὺ ἔκαμε καὶ ὁ Δαυὶδ¹⁶, ποὺ συνέτριψε τὴ δύναμή της μὲ τὴ μετάνοιά του. Διότι κυκλώθηκε μὲν ἀπ' αὐτὴ, ἀλλ' ἀμέσως τὴ διέφυγε. Αὐτὸς ποὺ φοβεῖται αὐτό, τίποτε ἄλλο δὲν θὰ

φοβηθήσεται ποτε, ἀλλὰ καταγελάσει τῶν ἐν τῷ παρόντι δίω
 χρησιῶν, ὑπερόφεται τῶν λυπηρῶν, τοῦ φόβου μόνον ἐκείνου
 κατασειόντος αὐτοῦ τὴν διάνοιαν. Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν τῶν ἄλ-
 λων φοβερὸν τῷ τοῦτον κερτιμένῳ τὸν φόβον, οὐδὲ αὐτὸ τὸ
 5 κεφάλαιον τῶν φοβερῶν, ὁ θάνατος, ἀλλ' ἢ τοῦτο μόνον. Πῶς
 "Οτι γεέννη παραδίδωσιν, ὅτι πρὸς τὰς ἀθανάτους παραπέμ-
 πει τιμωρίας. Τοῦτο πάλιν κατορθωθὲν ἅπασαν εἰσάγει τὴν
 ἀρετήν. Ἐνόησον γὰρ ἡλίκον ἐσί, μὴ φουσαῖσαι τοῖς χρη-
 σιοῖς, μὴ ταπεινοῦσθαι τοῖς λυπηροῖς, μηδένα τῶν παρόντων
 10 ποιεῖσθαι λόγον, πρὸς τὰ μέλλοντα ὁρᾶν, τὴν ἡμέραν ἀνα-
 μένει ἐκείνην, τοιοῦτω φόβῳ συζῆν. Ὁ τοιοῦτος ἄγγελος ἔ-
 σται, τοῦτο μόνον δεδοικώς, τῶν δὲ ἄλλων μηδέν· οὐδὲ γὰρ
 φοβηθήσεται τι τῶν ἄλλων, ἂν τοῦτο μόνον ἦ δεδοικώς, ὡς
 δεδοικέναι χρή· ὥσπερ οὖν ὁ μὴ τοῦτο δεδοικώς, πολλοῖς ὑπο-
 15 κείσεται φοβεροῖς.

«Οἱ πεποινῆτες ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ
 πλούτου αὐτῶν κανχώμενοι». Ἄλλος, «Ἀλαζονενοόμενοι». «Ἀ-
 δελφὸς οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος; Οὐ δώσει τῷ
 Θεῷ ἐξίλασμα ἑαυτοῦ, καὶ τὴν τιμὴν τῆς λυτρώσεως τῆς ψυ-
 20 χῆς αὐτοῦ». Καὶ ποία αὕτη ἡ ἀκολουθία; εἶποι τις ἄν. Πολλή
 μὲν οὖν καὶ συνεχῆς καὶ σφόδρα τῶν ἔμπροσθεν ἐκκορμαμένη.
 Ἐπειδὴ γὰρ περὶ δικαστηρίου ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ τῶν φοβε-
 ρῶν ἐκείνων εὐθυνῶν, καὶ τῆς ἀδεκάσιου ψήφου, πολλοὶ
 δὲ ἐν δικαστηρίοις τοῖς ὧδε τὸ δίκαιον διέφθειραν, καὶ δι-
 25 κασιὰς ὠνήσαντο, καὶ διέφυγον τὴν δίκην, ἀνακηρύττων ἐ-
 κείνης τῆς ψήφου τὸ ἀδέκασιον, καὶ τὸν φόβον αὔξων, ὃν

φοβηθεῖ ποτέ, ἀλλὰ θὰ περιφρονήσει τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσας ζωῆς, θὰ παραβλέψει τὰ λυπηρά, καὶ μόνο ἐκεῖνος ὁ φόβος θὰ συνταράσσει τὴ σκέψη του. Διότι τίποτε, τίποτε ἀπὸ τὰ ἄλλα δὲν εἶναι φοβερό σ' ἐκεῖνον πού ἔχει μέσα του αὐτὸν τὸ φόβο, οὔτε αὐτὸ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν φοβερῶν, ὁ θάνατος, παρὰ αὐτὸ μόνο. Πῶς; Διότι παραδίνει στὴ γέεννα, διότι ὀδηγεῖ πρὸς τὶς ἀθάνατες τιμωρίες. Ἄν αὐτὸ πάλι κατορθωθεῖ, τότε παρέχει ὅλη τὴν ἀρετὴν. Σκέψου λοιπὸν πόσο σπουδαῖο πράγμα εἶναι νὰ μὴ καυχέται κανεὶς γιὰ τὰ κοσμικὰ ἀγαθὰ, νὰ μὴ ταπεινώνεται ἀπὸ τὰ δυσάρεστα, νὰ μὴ δίνει καμμιά σημασία γιὰ τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς, νὰ ἀποβλέπει πρὸς τὰ μέλλοντα, νὰ περιμένει τὴν ἡμέρα ἐκείνη, νὰ ζεῖ μαζὶ μὲ αὐτὸ τὸ φόβο. Ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος θὰ εἶναι ἄγγελος, καὶ θὰ φοβᾶται αὐτὸ μόνο, ἐνῶ τίποτε ἀπὸ τὰ ἄλλα· διότι δὲν θὰ φοβηθεῖ τίποτε ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἂν αὐτὸ μόνο φοβᾶται, ὅπως πρέπει νὰ τὸ φοβᾶται· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια ἐκεῖνος πού δὲν φοβᾶται αὐτό, θὰ ὑποπέσει σὲ πολλὰ φοβερά.

«Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πού στηρίζουν τὴν πεποίθησή τους στὴ δύναμή τους καὶ πού καυχῶνται γιὰ τὸ πλῆθος τοῦ πλοῦτου τους». Ἄλλος «Καὶ πού δείχνουν ἀλαζονεῖα». «Αὐτὸν ἀδελφός δὲν μπορεῖ νὰ τὸν σώσει, θὰ μπορέσει νὰ τὸν σώσει ὁ τυχὼν ἄνθρωπος; Δὲν εἶναι δυνατό ὁ ἄνθρωπος νὰ δώσει τὸν ἑαυτό του γιὰ ἐξίλασμα, οὔτε νὰ προσφέρει τίμημα γιὰ νὰ ἐξαγοράσει τὴ ζωὴ του». Καὶ ποιά σχέση ἔχουν αὐτὰ μὲ τὰ προηγούμενα; θὰ μπορούσε κάποιος νὰ ρωτήσῃ. Ὅπωςδήποτε ἔχουν μεγάλη σχέση καὶ συνεχὴ καὶ εἶναι πάρα πολὺ στενὰ συνδεδεμένα μὲ τὰ προηγούμενα. Διότι, ἐπειδὴ κάμνει λόγο γιὰ δικαστήριο, γιὰ τὶς φοβερὲς ἐκεῖνες εὐθύνες καὶ τὴν ἀμερόληπτη ἀπόφαση, πολλοὶ δὲ στὰ ἐδῶ δικαστήρια διέφθειραν τὸ δίκιο καὶ δικαστὲς ἐξαγόρασαν καὶ διέφυγαν τὴν τιμωρία, διακηρύσσοντας ἐκείνης τῆς ἀποφάσεως τὸ ἀμερόληπτο, καὶ αὐξάνοντας τὸ φόβο, τὸν ὁποῖο ἀνέφερε προηγουμέ-

πρότερον εἶρηκε, ταῦτα ἐλήγαγε δεικνύς, ὅτι καλῶς εἶπεν
 ἓνα φόβον φοβεῖσθαι τὸν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἄλλον δὲ μηδέ-
 να. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐκεῖ χρήμασι φθεῖραι τὸ δίκαιον, οὐδὲ κα-
 ταβαλόντια δῶρα ἐξαρπάσαι τῆς γενένης ἐναντὶν οὐδὲ προστα-
 5 σία καὶ συνηγορία σώζει, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Κἂν
 γὰρ πλούσιος ἦς, κἂν δυνάστης, κἂν τιτι γνώριμος, πάντα
 ταῦτα εἰκῆ καὶ μάτην ἀπὸ τῶν ἔργων ἕκαστος ἐκεῖ καὶ κολά-
 ζεται καὶ στεφανοῦται. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου σφόδρα
 πλούσιος ἦν, ἀλλ', οὐδὲν αὐτὸν ὁ πλοῦτος ὥνησε· καὶ αἱ παρ-
 10 θένοι γνωρίζουσιν εἶχον τὰς παρθέτους, ἀλλ' οὐδὲν αὐτὰς ἢ
 οἰκειώσεις ὠφέλησεν· ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ ζητούμενον ἐκεῖ μόνον.

Ἔμεῖς τοίνυν, φησὶν, οἱ τῷ πλούτῳ θαρροῦντες, καὶ δυ-
 ναστείαν περιβεβλημένοι, εἰκῆ καὶ μάτην φροῶσθε· οὐδὲ γὰρ
 διαθήσεται μεθ' ὑμῶν εἰς ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον ἢ τῶν χρη-
 15 μάτων περιουσία, οὐδὲ ἢ τῆς δυναστείας ἰσχύς· ἀλλ' οὐδὲ οἰ-
 κειότης καὶ συγγένεια, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν ὑμᾶς
 ἐξαιρήσεται. Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ καταβαλόντια χρήματα, οὐδὲ ἐξι-
 λασμόν, οὐδὲ τιμὴν ψυχῆς σωθῆναί ποτε. Τί οὖν ὅτι φησὶν
 ἢ Γραφή, «Ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ,
 20 ὅπως εἰσοδέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους οὐρανούς»; Τί ποι-
 οῦν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Οὐδὲν ἐναντίον, οὐδὲ μαχόμενον τοῖς
 προστέροις, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμφωνοῦν. Φίλους γὰρ ἐνιαῦθα
 δεῖ ποιεῖν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, χρήματα καταβάλλοντας, τὰ
 ὄντα δαπανῶντας εἰς τοὺς δεομένους. Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἐνιαῦ-
 25 θα ἢ ἐλεημοσύνην δαψιλῆ αἰνίττεται. Ὡς ἐὰν ἀπέλθῃς ἐκεῖ,
 μηδὲν τοῦτων ἐργασάμενος, οὐδεὶς σου προσθήσεται. Οὐδὲ
 γὰρ ἢ ψιλὰ ἐκείνων ἡμῖν προτίσται, ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ μαμωνᾶ

17. Λουκᾶ 16, 20.

18. Ματθ. 25, 1 - 13.

19. Μαμωνᾶς ἐδῶ ὀνομάζεται ὁ πλοῦτος.

20. Λουκᾶ 16, 9.

νώσ, πρόσθεσε αὐτά, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι καλὰ εἶπε, ὅτι πρέπει ἓνα φόβο νὰ φοβᾶται κανεὶς, αὐτὸν ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἄλλον δὲ κανένα. Διότι δὲν εἶναι δυνατό ἐκεῖ μὲ χρήματα νὰ διαφθεῖρει κανεὶς τὸ δίκιο, οὔτε νὰ προσφέρει δῶρα καὶ ν' ἀποσπάσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴ γέεννα, οὔτε προστασία καὶ συνηγορία σώζει, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια. Διότι εἴτε εἶσαι πλούσιος, εἴτε ἄρχοντας, εἴτε γνώριμος σὲ κάποιον, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἄσκοπα καὶ μάταια· διότι ἀπὸ τὰ ἔργα ὁ καθένας ἐκεῖ καὶ τιμωρεῖται καὶ στεφανώνεται. Καθόσον καὶ ὁ πλούσιος, σχετικὰ μὲ τὸ Λάζαρο, ἦταν πάρα πολὺ πλούσιος, ἀλλὰ σὲ τίποτε δὲν τὸν ὠφέλησε ὁ πλοῦτος¹⁷· καὶ οἱ παρθένες εἶχαν γνωστές τίς παρθένες, ἀλλὰ σὲ τίποτε δὲν τίς ὠφέλησε ἢ φιλία¹⁸· διότι ἓνα μόνο ἐκεῖ εἶναι τὸ ζητούμενο.

Σεῖς λοιπὸν, λέγει, ποῦ παίρνετε θάρρος ἀπὸ τὸν πλοῦτο σας καὶ κρατᾶτε στὰ χέρια σας τὴν ἐξουσία, ἄδικα καὶ ἄσκοπα καυχιέσθε· διότι δὲν θὰ σᾶς συνοδεύσει στὸ δικαστήριον ἐκεῖνο ἢ περιουσία τῶν χρημάτων σας, οὔτε ἡ δύναμη τῆς ἐξουσίας σας, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ φιλία καὶ ἡ συγγένεια, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια θὰ σᾶς σώσει. Δὲν εἶναι δυνατό ἐκεῖ νὰ καταβάλεις χρήματα, οὔτε ἐξιλαστήρια προσφορά, οὔτε ἄλλο τίμημα γιὰ τὴν ψυχὴ σου γιὰ νὰ σωθεῖς κάποτε. Γιατί λοιπὸν, λέγει ἡ Γραφή, «Ἀποκτήσατε φίλους χρησιμοποιοῦντας τὸν ἄδικο μαμμωνά¹⁹, γιὰ νὰ σᾶς ὑποδεχθοῦν στὶς αἰώνιες σκηνές»²⁰; Τί τέλος πάντων σημαίνουν αὐτὰ τὰ λόγια; τίποτε τὸ ἀντίθετο, οὔτε ἀντιμάχονται τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ καὶ συμφωνοῦν πάρα πολὺ. Διότι πρέπει ν' ἀποκτοῦμε ἐδῶ στὴν παρούσα ζωὴ φίλους, μοιράζοντας χρήματα καὶ ξεοδεύοντας τὴν περιουσία μας σ' αὐτοὺς ποῦ ἔχουν ἀνάγκη. Τίποτε λοιπὸν ἄλλο ἐδῶ δὲν ὑπαινίσσεται, παρὰ τὴν γενναιοδωρὴ ἐλεημοσύνη. Διότι, ἂν μεταβεῖς ἐκεῖ, χωρὶς νὰ ἔκαμες τίποτε ἀπὸ αὐτά, κανεὶς δὲν θὰ σὲ προφυλάξει. Καθόσον οὔτε ἡ φιλία ἐκείνων μᾶς προφυλάσσει, ἀλλὰ μόνο ἂν ἀποκτήσεις φι-

γενέσθαι φίλους· διὰ τοῦτο προσέθηκε, «Φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ», ἵνα μάθῃς, ὅτι αὐτά σου τὰ ἔργα φείσεται, ἢ ἐλεημοσύνη, ἢ φιλάνθρωπία, ἢ εἰς τοὺς δεομένους φιλοτιμία.

Ἐπεὶ ὅτι γε οὔτε συγγένεια, οὔτε οἰκειότης ὠφελεῖ τι
 5 χωρὶς ἔργων, ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· «Ἐὰν σιῇ Νῶε, καὶ Ἰώβ, καὶ Δαυὶδ, υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας οὐ μὴ γύσσονται». Καὶ τί λέγω ἐν τῷ μέλλοντι, ὅπου γε καὶ ἐν τῷ παρόντι δὶψ οὐδὲν ὤνησε φιλία; Πόσα οὖν ἀπωδύρατο καὶ ἐθρήνησεν ὁ Σαμουὴλ, καὶ τὸν Σαουλ οὐκ ἐξήρπασε; πόσα δὲ
 10 ὁ Ἱερεμίας ἠῦξαιτο, καὶ τοὺς Ἰουδαίους οὐδὲν ὤνησεν; ἀλλὰ καὶ ἐπειρηθῆ ἐυχόμενος. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ Ἱερεμίας οὐδὲν ὀνήνησιν, ὅπου γε οὐδὲ τὸν Μωσῆα λέγει, εἰ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἦν, δύνασθαι σῶσαι τοὺς τότε Ἰουδαίους, ἐπειδὴ τὰ τῆς κακίας ἐκράτησε, καὶ οὐδὲν οἴκοθεν εἰσήνεγκαν; Πόσα
 15 περὶ Ἰουδαίων ὁ Παῦλος ἐθρήνει, λέγων, «Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἐστὶν εἰς σωτηρίαν»; Τί οὖν ἴσχυσεν αὐτοῦ ἡ δέησις; Οὐδέν. Καὶ τί λέγω δέησις, ὅπου γε καὶ ἀνάθεμα ἠῦχαιτο εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν;

20 Τί οὖν; περιτταί εἰσιν αἱ τῶν ἀγίων εὐχαί; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἰσχὴν ἔχουσαι, διὰν αὐταῖς καὶ οὐ βοηθῆς. Οὕτως ἀρέστησε τὴν Ταβιδᾶν ὁ Πείρος, οὐκ εὐχῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐκείνης ἐλεημοσύνῃ· οὕτως ἐτέρον προσέστησαν εὐχόμενοι οἱ ἅγιοι. Καὶ τοῦτο μὲν ἐνταῦ-

21. Ἰεζ. 14, 14-18.

22. Α' Βασ. 15, 35.

23. Ἰερ. 14, 7.

24. Ρωμ. 10, 1.

25. Ρωμ. 9, 3.

26. Πρόξ. 9, 36.

λους με τήν καλή χρήση τοῦ πλούτου· γι' αὐτό πρόσθεσε, «Φίλους ἀπό τήν καλή χρησιμοποίηση τοῦ πλούτου», γιά νά μάθεις, ὅτι αὐτά τὰ ἔργα σου θά σοῦ χαρίσουν εὐσπλαγχνία, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ φιλανθρωπία, ἡ γενναιοδωρή προσφορά πρὸς ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη.

Πράγματι, λοιπόν, τό ὅτι οὔτε ἡ συγγένεια, οὔτε ἡ φιλία ὠφελοῦν καθόλου, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης· «Ἄν ἔλθουν ὁ Νῶε, ὁ Ἰώβ καί ὁ Δανιήλ, δέν θά μπορέσουν νά ἐλευθερώσουν τοὺς υἱούς τους καί τίς θυγατέρες τους»²¹. Καί γιατί λέγω γιά τὰ ὅσα πρόκειται νά συμβοῦν στό μέλλον, τῆ στιγμῆ βέβαια πού οὔτε καί στήν παρούσα ζωῆ δέν ὠφέλησε καθόλου ἡ φιλία; Πόσους λοιπόν ὀδυρμούς καί θρήνους δέν ἐξέβαλε ὁ Σαμουήλ²² καί παρ' ὅλα αὐτά δέν μπόρεσε νά σώσει τόν Σαούλ; Πόσες δέ εὐχές δέν ἔκαμε ὁ Ἰερεμίας²³, καί ὅμως σέ τίποτε δέν ὠφέλησε τοὺς Ἰουδαίους; ἀλλά καί κατηγορήθηκε γιά τίς προσευχές του. Καί γιατί θαυμάζεις, ἂν ὁ Ἰερεμίας σέ τίποτε δέν ὠφέλησε μέ τίς προσευχές του, τῆ στιγμῆ βέβαια πού οὔτε γιά τόν Μωυσῆ λέγει. ἔαν κατά τήν ἐποχῆ ἐκείνη εἶχε τῆ δύναμη νά σώσει τοὺς τότε Ἰουδαίους, ἐπειδῆ ἀνέλαβε τό βάρος τῆς κακίας τους χωρίς ἐκεῖνοι νά προσφέρουν τίποτε ἀπό μόνοι; Πόσο δέν θρήνησε ὁ Παῦλος τοὺς Ἰουδαίους, λέγοντας, «Ἀδελφοί, ἡ μεγάλη ἐπιθυμία τῆς καρδιάς μου καί ἡ προσευχή μου πρὸς τό Θεό εἶναι νά χαρίσει σ' αὐτούς ὁ Θεός τῆ σωτηρία»²⁴; Τί λοιπόν ἐπέτυχε ἡ προσευχή του; Τίποτε. Καί γιατί λέγω ἡ προσευχή του, τῆ στιγμῆ βέβαια πού εὐχόταν καί ἀνάθεμα νά γίνει γιά χάρη τους²⁵;

Τί λοιπόν; εἶναι περιττές οἱ προσευχές τῶν ἀγίων; Καθόλου, ἀλλά καί ἔχουν πάρα πολύ μεγάλη δύναμη, ὅταν τίς βοηθᾷ καί σύ. Ἔτσι ἀνέστησε ὁ Πέτρος τήν Ταβιθά²⁶, ὄχι μόνο μέ τήν προσευχή, ἀλλά καί μέ τήν ἐλεημοσύνη ἐκείνης· ἔτσι βοήθησαν ἄλλους οἱ ἅγιοι μέ τίς προσευχές τους. Καί αὐτό μέν ἰσχύει γιά ἐδῶ, ὅπου ὑπάρχουν τό

θα, ἔνθα τὰ σκάμματα καὶ τὰ παλαίσματα, ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τοῦ-
 των, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων ἢ σωτηρία μόνον. Σφόδρα δέ μοι
 καὶ κωμωδεῖ τοὺς πλουτοῦντας ἐνιαῦθα, καὶ τοὺς πεφου-
 σμημένους. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, οἱ ἔχοντες χρήματα, οὐδέ, οἱ δύ-
 5 ναμιν κεκτημένοι, ἀλλ', «Οἱ πεποιδότες ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ
 πλούτου αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν καυχώμενοι», κα-
 ταγελῶν αὐτῶν καὶ καθαπιόμενος, ὅτι οικιαῖς πεποίθασι καὶ
 ἐπὶ καλῶν μέγα φρονοῦσι. Καὶ καλῶς εἶπε, «Τιμὴν τῆς λυ-
 τρώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ οὐ δώσειν· τιμὴ γὰρ ψυχῆς οὐδὲ
 10 ὁ κόσμος ὅλος. Διὸ καὶ ἔλεγε· «Τί ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν
 τὸν κόσμον ὅλον κερδάσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;».
 Ἔνα δὲ μάθῃς, ὅτι οὐδὲ ὁ κόσμος ὅλος ψυχῆς τιμὴ, ἄκουσον
 καὶ περὶ ἐτέρων ἀγίων τί φησιν ὁ Παῦλος· «Περιήλθον ἐν
 μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέσμασιν, ὑπερούμενοι, θλιβόμενοι, κω-
 15 κουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος». Καὶ γὰρ διὰ τὴν
 ψυχὴν ὁ κόσμος. Ὡσπερ οὖν οὐκ ἂν ἔλοιτο πατήρ τὴν οἰκίαν
 ἀντὶ τοῦ παιδός, οὕτως οὐδὲ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἀντὶ τῆς ψυ-
 χῆς· ἀλλ' ἔργων χρεια, καὶ κατορθωμάτων. Βούλει μαθεῖν,
 ὅση τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἡ τιμὴ; Μέλλων αὐτὴν ὁ Μονο-
 20 γενῆς λυτροῦσθαι, οὐ κόσμον ἔδωκεν, οὐκ ἄνθρωπον, οὐ γῆν,
 οὐ θάλατταν, ἀλλὰ τὸ αἷμα αὐτοῦ τὸ τίμιον. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος
 ἔλεγε· «Τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων».
 Εἶδες τιμῆς μέγεθος; Ὅτιαν τοίνυν τὴν τοσοῦτον ἀγορασθεῖ-
 σαν ἀπολέσῃς, πῶς λοιπὸν αὐτὴν οὐ ἀνήσασθαι δυνήσῃ; Χρι-
 25 στὸς γὰρ ἐγερεθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει. Εἶδες τὸ
 πολυτιλὲς τῆς τιμῆς; εἶδες τὸ ἀξίωμα τῆς ψυχῆς; Μὴ τοί-
 νυν αὐτῆς καταφρόνει, μηδὲ αἰχμάλωτον ποιεῖ.

27. Ματθ. 16, 26.

26. Πράξ. 9, 36.

29. Α' Κορ. 7, 23.

30. Ρωμ. 6, 9.

σκάμματα καὶ οἱ ἀγῶνες, ἐνῶ ἐκεῖ τίποτε δὲν ἰαχῦει ἀπ' αὐτά, ἀλλ' ἡ σωτηρία παρέχεται μόνο ἀπὸ τὰ ἔργα. Νομίζω καὶ πῶς πάρα πολὺ διακωμωδεῖ ἐδῶ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς ἀλαζόνες. Διότι δὲν εἶπε, αὐτοὶ ποὺ ἔχουν χρήματα, οὔτε αὐτοὶ ποὺ ἔχουν δύναμη, ἀλλ' «Αὐτοὶ ποὺ στηρίζουν τὴν πεποίθησή τους στὸ πλῆθος τοῦ πλούτου τους καὶ καυχῶνται γιὰ τὴ δύναμή τους», καταγελώντας αὐτοὺς καὶ κατηγορώντας τους, ὅτι στηρίζουν τὴν πεποίθησή τους στίς ακιές καὶ μεγαλοφρονοῦν γιὰ τὸν καπνὸ. Καὶ καλὰ εἶπε, «Δὲν θὰ μπορέσει νὰ δώσει ἀντίτιμο γιὰ τὴ λύτρωση τῆς ψυχῆς του»· διότι ἀν ἀντίτιμο τῆς ψυχῆς δὲν φθάνει οὔτε ὅλος ὁ κόσμος. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Τί ὠφελεῖται ὁ ἄνθρωπος ἂν κερδίσει ὅλο τὸν κόσμο, ἀλλὰ ζημιωθεῖ ὡς πρὸς τὴν ψυχὴ του;»²⁷. Γιὰ νὰ μάθεις δέ, ὅτι οὔτε ὅλος ὁ κόσμος ἀρκεῖ ἀν ἀντίτιμο τῆς ψυχῆς, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος καὶ γιὰ ἄλλους ἀγίους· «Περιπλανιόνταν φορώντας προβειές καὶ δέρματα γιδιῶν, γεμάτοι ἀπὸ στερήσεις, θλίψεις καὶ κακουχίες, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν ἦταν ἄξιος νὰ συγκριθεῖ ὅλος ὁ κόσμος»²⁸. Καθόσον γιὰ τὴν ψυχὴ ἐγίνε ὁ κόσμος. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν δὲν θὰ προτιμοῦσε πατέρας τὴν οἰκία ἀντὶ τοῦ παιδιοῦ του, ἔτσι οὔτε ὁ Θεὸς τὸν κόσμο ἀντὶ τῆς ψυχῆς· ἀλλὰ χρειάζονται ἔργα καὶ κατορθώματα. Θέλεις νὰ μάθεις πῶς εἶναι ἡ ἀξία τῶν ψυχῶν μας; Θέλοντας ὁ Μονογενὴς νὰ τὴν λυτρώσει δὲν ἔδωσε σὺν ἀντίτιμο τὸν κόσμο, οὔτε τὸν ἄνθρωπο, οὔτε τὴ γῆ, οὔτε τὴ θάλασσα, ἀλλὰ τὸ αἷμα τοῦ τὸ τίμιο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἐξαγορασθήκατε ἀντὶ μεγάλης τιμῆς, μὴ γίνεσθε δοῦλοι τῶν ἀνθρώπων»²⁹. Εἶδες μέγεθος τιμῆς; Ὅταν λοιπὸν χάσεις αὐτὴν ποὺ ἀγοράσθηκε ἀντὶ τὴς τιμῆς, πῶς θὰ μπορέσεις πλέον σὺ νὰ τὴν ἐξαγοράσεις; «Διότι ὁ Χριστὸς ἀναστηθεῖς ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, δὲν πεθαίνει πλέον»³⁰. Εἶδες τὸ βαρύτιμο τῆς τιμῆς; εἶδες τὴν ἀξία τῆς ψυχῆς; Μὴ λοιπὸν τὴν περιφρονεῖς, οὔτε νὰ τὴν κάμνεις αἰχμάλωτη τῆς ἁμαρτίας.

«Καὶ ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ζήσεται εἰς τέλος». Ἐ-
 τερος ἐρμηνευτῆς φησι, «Καὶ ἐπαύσατο εἰς τὸν αἰῶνα». Ἀλ-
 λος, Ἀναπαυσάμενος τῷ αἰῶνι τούτῳ, ζῶν εἰς αἰῶνα δια-
 τελέσει. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ τῶν πλουτούντων, ἐπειδὴ
 5 εἶπε περὶ τῶν δυναστῶν, καὶ ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν ἐκεῖθεν κέρ-
 δος ἐστί, λέγει λοιπὸν περὶ τῶν ἐν ἀρειῇ βεβιωκότων, περὶ
 τῶν ἐν πόνῳ καὶ ταλαιπωρίᾳ, ἀλείφων τοὺς ἀθλητὰς τῆς φι-
 λосоφίας. Μὴ γάρ μοι λέγε τοῦτο, φησί, ὅτι κόπον ἔσχε
 καὶ μόχθον, ἀλλ' ἐνόησον τὸν καρπὸν, ὅτι ἄνθρωπος ἀθάνα-
 10 τος γίνεται, ὅτι ζωὴ ἀθάνατος διαδέξεται, ζωὴ τέλος οὐκ ἔ-
 χουσα. Πόσῳ τοίνυν βέλτιον, μικρὸν ἐνταῦθα πονέσαντας, αἰ-
 ώνιον καρποῦσθαι ἄνεσιν, ἢ χαρισάμενον ἑαυτῷ μικρὸν δια-
 παντὸς ἐν ὁδύναϊς εἶναι; Εἶτα δεικνὺς ὡς οὐκ ἐκεῖ μόνον
 τὰ τῶν βραβείων καὶ τὰ τῶν στεφάνων, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν
 15 τὰ προσίμια τῶν ἐπάθλων, ἐπάγει λέγων· «Οὐκ ὄφεται κα-
 ταφθοράν, ὅταν ἴδῃ σοφοὺς ἀποθνήσκοντας». Μὴ γάρ μοι λέ-
 γε, τὰ μέλλοντα λέγεις μόνον. Ἐνταῦθά σοι δίδωμι τὰ ἐρέ-
 χυρα τῶν στεφάνων, μᾶλλον δὲ αὐτὸν τὸν ἀρραβῶνα καὶ τὰ
 ἐπαθλα. Πῶς, καὶ τίμῳ τρόπῳ; Ὅτι ὁ φιλοσοφῶν, καὶ ταῖς
 20 τῶν μελλόντων ἐλπίσιν ὀρθούμενος, οὐδὲ τὸν θάνατον ἠγήσε-
 ται θάνατον, ἀλλ' ὀρῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κείμενον τὸν τε-
 θνηκῶτα, οὐ πείσεται τὰ τῶν πολλῶν ὁ τοιοῦτος, τοὺς στεφά-
 νους ἀναλογιζόμενος, τὰ βραβεῖα, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, «ἃ ὀ-
 φθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν», τὴν ζωὴν ἐκείνην,
 25 τὴν μετ' ἀγγέλων χορείαν. Ὡσπερ οὖν ὁ γητόνος τὸν οἶτον
 διαλυόμενον ὀρῶν, οὐ καταπίπτει, οὐδὲ κατηφῆς γίνεται, ἀλ-
 λά τότε μάλιστα χαίρει καὶ γέγηθεν, εἰδὼς ὅτι ἡ διάλυσις
 ἐκείνη βελτίονος γίνεται γενέσεως ἀρχῆ, καὶ πλείονος ὑπό-

«Καὶ ἂν κόπιασε στὸν αἰῶνα θὰ ζήσει μέχρι τέλους». Ἄλλος ἑρμηνευτὴς λέγει, «Θὰ ἀναπαυθεῖ στὸν αἰῶνα». Ἄλλος, «Θὰ ἀναπαυθεῖ στὸν παρόντα αἰῶνα καὶ θὰ κατορθώσει νὰ ζήσει στὸν αἰῶνα». Ἄφοῦ λοιπὸν μίλησε γιὰ τοὺς πλουσίους, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τοὺς ἰσχυροὺς ἄρχοντες, καὶ ἔδειξε, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπὸ ἐκεῖ κανένα κέρδος, ὀμιλεῖ στὴ συνέχεια καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐζησαν ἐνάρετα, γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐζησαν μὲ πόνο καὶ ταλαιπωρία, προετοιμάζοντας τοὺς ἀθλητὲς τῆς εὐσεβείας. Μὴ λοιπὸν μοῦ λέγεις, λέγει, αὐτό, ὅτι κόπιασε καὶ μόχθησε, ἀλλὰ σκέψου τὸν καρπὸ, τὸ ὅτι γίνεται ἄνθρωπος ἀθάνατος, τὸ ὅτι θὰ ἀκολουθήσει ζωὴ ἀθάνατη, ζωὴ ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Πόσο λοιπὸν προτιμότερο εἶναι, ἀφοῦ κοπιάσουμε ἐδῶ λίγο, νὰ καρποθοῦμε αἰῶνια ἀνάπαυση, παρὰ εὐχαριστώντας γιὰ λίγο τὸν ἑαυτὸ μας, νὰ ὑποφέρουμε συνέχεια; Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνο ἐκεῖ ἡ πρόγευση τῶν βραβείων καὶ τῶν στεφάνων, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἡ πρόγευση τῶν ἐπάθλων, προσθέτει τὰ ἐξῆς λόγια· «Δὲν θὰ δεῖ τὴ φθορὰ καὶ τὴ διάλυση ὅταν θὰ δεῖ σοφοὺς νὰ πεθαίνουν. Μὴ λοιπὸν μοῦ λέγεις, μόνο γιὰ τὰ μέλλοντα μᾶς ὀμιλεῖς. Ἐδῶ σοῦ δίνω τὰ ἐνέχυρα, ἢ καλύτερα αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ἀρραβῶνα καὶ τὰ ἐπαθλα. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Μὲ τὸ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ μὲ φιλοσοφικότητα καὶ ἔχει στηριγμένες τὶς ἐλπίδες του στὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, οὔτε τὸ θάνατο θὰ θεωρήσει θάνατο, ἀλλὰ βλέποντας μπροστά του ξαπλωμένο τὸ πεθαμένο, αὐτὸς δὲν θὰ πάθει ἐκεῖνο ποὺ παθαίνουν οἱ πολλοί, σκεπτόμενος τοὺς στεφάνους, τὰ βραβεῖα, τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ, «ποῦ μάτι ἀνθρώπου δὲν εἶδε, οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε», τὴ ζωὴ ἐκείνη, τὴ συναναστροφή μὲ τοὺς ἀγγέλους. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ γεωργὸς βλέποντας τὸ σιτάρι νὰ σαπίζει, δὲν ἀπογοητεύεται, οὔτε στενοχωρεῖται, ἀλλὰ τότε πρὸ πάντων χαίρεται καὶ ἀγάλλεται, γνωρίζοντας ὅτι ἐκείνη ἡ διάλυση γίνεται ἀρχὴ καλύτερης παραγωγῆς καὶ ἀφορμὴ περισσό-

θεσις φορᾶς, οὕτω καὶ ὁ δίκαιος κατορθώμασι κομῶν, καὶ τὴν βασιλείαν καθ' ἑκάστην προσδοκῶν τὴν ἡμέραν, ὅταν ἴδῃ τὸν θάνατον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κείμενον, οὐκ ἀλύει, καθάπερ οἱ πολλοί, σὺ θορυβεῖται καὶ ταράττεται· οἶδε γάρ, ὅτι

5 θάνατος τοῖς ὀρθῶς βεβιωκόσι μετὰστασις ἐστὶν ἐπὶ τὰ βελτίω· καὶ ἀποδημία πρὸς τὰ ἀμείνω, καὶ δρόμος ἐπὶ τοὺς στεφάνους.

Τίνας δὲ λέγει σοφούς; Οὐ τοὺς ὀντως σοφούς, ἀλλὰ τοὺς νομιζομένους σοφούς. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τοὺς τῶν ἔξωθεν σοφούς λέγειν. κομωρδῶν αὐτοὺς καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, οὐδὲν περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφῆσαντες. Ὅταν οὖν ἴδῃ τοὺς φιλοσόφους ἐκεῖνους ἀπολλυμένους, θοηνομένους, δακρυομένους, μετὰ οἰμωγῆς ἐκπεμπομένους, τότε αὐτὸς οὐδὲν πείσεται τοιοῦτον, ἀλλὰ ἀνώτερος ἔσται τῶν τοιοῦτων βελῶν, ταῖς χρῆσιαῖς ἐλπῖσιν ὀρθούμενος καὶ εἰδὼς ὅτι ἡ διαφθορὰ αὕτη οὐκ ἔστι τῆς οὐσίας ἀναίρεσις, ἀλλὰ τῆς θνητότητος δαπάνη, καὶ τῆς φθορᾶς ἀνάλωμα. Ὁ γὰρ θάνατος οὗτος οὐ τὸ σῶμα ἀπόλλυει, ἀλλὰ τὴν φθορὰν δαπανᾷ· ὡς ἢ γε οὐσία μένει μετὰ πλείονος ἀνισταμένη τῆς

20 δόξης, ἀλλ' οὐχὶ πάντων. Ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις κοινὴ πάντων ἔσται, ἡ δὲ μετὰ δόξης ἀνάστασις τῶν ὀρθῶς βεβιωκότων. «Ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἄφρον καὶ ἄνους ἀπολοῦνται, καὶ καταλείπουσιν ἀλλοτριοῖς τὸν πλοῦτον αὐτῶν. Καὶ οἱ τάρφαι αὐτῶν εἰς γενεάν καὶ γενεάν ἐπεκαλέσαντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν

25 ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν». Ἄλλος φησί, «Τὰ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα». Ἄλλος, «Τὰς κατασκηνώσεις αὐτῶν εἰς γενεάν, ὀνομάσαντες ἐπ' ὀνόμασιν αὐτῶν τὰς γαίας»· ὁ

τερης καρποφορίας, ἔτσι καὶ ὁ δίκαιος, φροντίζοντας γιὰ τὰ κατορθώματά του καὶ περιμένοντας καθημερινὰ τὴν οὐράνιο βασιλεία, ὅταν δεῖ τὸ θάνατο νὰ βρίσκεται μπροστά του, δὲν κυριεύεται ἀπὸ τὴ θλίψη, ὅπως ἀκριβῶς οἱ πρὸ πολλοί, δὲν θορυβεῖται καὶ δὲν ταρασσεται· διότι γνωρίζει, ὅτι ὁ θάνατος εἶναι, γιὰ ἐκείνους πού ἐζησαν ὀρθά, μεταφορὰ πρὸς τὰ καλύτερα καὶ ἀποδημία πρὸς πρὸ μεγάλα ἀγαθὰ καὶ δρόμος πρὸς στεφάνια.

Ποιοὺς δὲ ὀνομάζει σοφοὺς; "Ὅχι τοὺς πραγματικὰ σοφοὺς, ἀλλ' ἐκείνους πού θεωροῦνται σοφοί. Ἐγὼ νομίζω, ὅτι ἐννοεῖ τοὺς μὴ χριστιανοὺς σοφοὺς, διασκωμδώντας αὐτοὺς καὶ ἐδῶ, διότι, νομίζοντας ὅτι εἶναι σοφοί, μωράθηκαν, ἀφοῦ τίποτε μὲ τὴ φιλοσοφία τους δὲν δίδαξαν γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ. "Ὅταν λοιπὸν θὰ δεῖ ἐκείνους τοὺς φιλοσόφους νὰ ὀδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια νὰ θρηνοῦν, νὰ χύνουν δάκρυα, νὰ ἐκδιώκονται μὲ ὄδυρμούς, τότε αὐτὸς δὲν θὰ πάθει τίποτε παρόμοιο, ἀλλὰ θὰ σταθεῖ ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰ τὰ βέλη, στηριζόμενος ἀπὸ τὴς ἀγαθῆς ἐλπίδες καὶ γνωρίζοντας ὅτι ὁ θάνατος αὐτὸς δὲν εἶναι ἐξαφάνισι τῆς οὐσίας, ἀλλὰ καταστροφὴ τῆς θνητότητας καὶ ἐξαφάνισι τῆς φθορᾶς. Καθόσον αὐτὸς ὁ θάνατος δὲν καταστρέφει τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἐξαφανίζει τὴ φθορά· διότι ἡ οὐσία μένει καὶ θ' ἀναστηθεῖ μὲ μεγαλύτερη δόξα, ὅχι ὅμως ὅλων. Ἡ μὲν λοιπὸν ἀνάστασι θὰ εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλους, ἐνῶ ἡ ἐνδοξη ἀνάστασι θὰ εἶναι γιὰ ἐκείνους πού ἐζησαν ἐνάρετα. «Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν ἀπώλεια ὁ ἄφρων καὶ ὁ ἀνόητος καὶ θ' ἀφήσουν στοὺς ξένους τὸν πλοῦτο τους. Καὶ οἱ τάφοι τους θὰ εἶναι αἰώνιες κατοικίες τους· θὰ εἶναι τὸ κατοικητήριό τους σ' ὅλες τὴς γενεές. Κατέγραψαν τὰ ὀνόματά τους ἐπάνω στὰ κτήματά τους». "Ἄλλος λέγει, «Τὰ ὅσα θρῖσκονται μέσα στὴς κατοικίες τους θὰ μείνουν ἔτσι στὸν αἰῶνα». "Ἄλλος λέγει, «Τὸ κατοικητήριό τους θὰ εἶναι γιὰ ὅλες τὴς γενεές καὶ κατέγραψαν τὰ ὀνόματά τους ἐπάνω στὰ κτήματά τους».

δὲ Ἐβραῖος «Ἀληθαδιώθ» τοῦτο εἶπεν.

5. Εἶδες πῶς οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα συμβαινόντων, ἀπάγει κακίας καὶ πλεονεξίας, καὶ χειραγωγεῖ πρὸς ἀρετήν, καταλύων τὴν περὶ τὰ χρήματα μα-
 5 νίαν, καὶ τοὺς πρὸς τὰ παρόντα ἐπισημένους ἀνοήτους καλῶν, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων τοῦτο ἀποδεικνύς; Τί γὰρ ἀνοητότερον, εἰπέ μοι, ἀνθρώπου πονοῦντος, καὶ ταλαιπωρουμένου, καὶ τοσαῦτα συνάγοντος, ὥστε ἐτέρους ἐντροφᾶν τοῖς αὐτοῦ πόνους; τί δὲ τῆς μαιτιοπονίας ταύτης χεῖρον, ὅταν αὐτὸς μὲν
 10 ἀπέλθῃ τοὺς ἰδρωτίας ἀνασχόμενος καὶ τοὺς καμάτους ὑπομείνας, ἐτέροις δὲ παρέχῃ τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ οὐδὲ οἰκεῖοις τοῖς καὶ γνωρίμοις, ἀλλὰ καὶ πολλὰκις ἐχθροῖς καὶ πολεμίοις; Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, 'ἐτέροις', ἀλλ', «Ἀλλοτριόις καταλήρουσι τὸν πλοῦτον αὐτῶν». Τί δέ ἐσιν, «Ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἄφρων
 15 καὶ ἄνους ἀπολοῦνται; Μετὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, φησί. Ἐνταῦθά μοι τὸν περὶ τῶν ἀσεβῶν δοκεῖ κινεῖν λόγον τῶν πρὸς τὰ παρόντα ἐπισημένων, καὶ οὐδὲ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφούντων, ἀνοήτους αὐτοὺς καὶ ἐντεῦθεν καλῶν. Εἰ γὰρ μηδὲν ἠγγὴ μετὰ ταῦτα εἶναι, τίνος ἔνεκεν σαυτὸν κόπτεις καὶ
 20 ταλαιπωρεῖ, μυρία συνάγων πανταχόθεν χρήματα, καὶ τοὺς μὲν πόνους ὑπομένων, τῆς δὲ ἀπολαύσεως οὐ μετέχων;

«Καὶ οἱ τάφοι αὐτῶν οἰκία αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα». Τοῦτο κατὰ τὴν ὑπόνοιαν ἐκείνων φησί. «Σκηνώματα αὐτῶν εἰς γενεὰν καὶ γενεάν, ἐπεκαλέσαντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν γαι-
 25 ὶν αὐτῶν». Τί ταύτης τῆς ἀνοίας γένοιτ' ἂν χεῖρον, τὸ τοὺς τάφους οἰκίαν νομίζειν διηνεκῆ, τὸ φιλοτιμεῖσθαι περὶ ταῦτα; Πολλοὶ γοῦν πολλὰκις τοὺς τάφους τῶν οἰκιῶν λαμπροτέρους εὐργάσαντο. Ἡ γὰρ τοῖς πολεμίοις πονοῦσι καὶ τα-

ὁ δὲ Ἑβραῖος αὐτὸ τὸ ὄνόμασε, «Ἀληδαμῶθ».

5. Εἶδες πῶς ὄχι ἀπὸ τὰ μελλοντικά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ παρόντα καταμετρεῖ τις κακίες καὶ τις πλεονεξίες καὶ ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀρετὴν, καταργώντας τὴ μανία γιὰ τὰ χρήματα καὶ ὀνομάζοντας ἀνοήτους ἐκείνους ποὺ κυριεύονται ἀπὸ τὸ πάθος γιὰ τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς καὶ τὸ ἀποδεικνύει αὐτὸ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα; Διότι πές μου, τί ὑπάρχει πιὸ ἀνόητο ἀπὸ ἄνθρωπο ποὺ κοπιάζει, ταλαιπωρεῖται καὶ ποὺ συγκεντρώνει τόσα πολλά, ὥστε ἄλλοι ν' ἀπολαμβάνουν τοὺς κόπους του; τί ὑπάρχει πιὸ χειρότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴ ματαιοπονία, ὅταν αὐτὸς μὲν φύγει ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ ἀφοῦ ἔχυσε τοὺς ἰδρωτὲς καὶ ὑπέμεινε τοὺς κόπους, σ' ἄλλους δὲ παρέχει τὴν ἀπόλαυση, καὶ ὄχι σὲ κάποιους συγγενεῖς καὶ γνωστούς, ἀλλὰ καὶ πολλὰς φορές σὲ ἐχθροὺς καὶ ἀντιπάλους του; Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'σ' ἄλλους', ἀλλὰ «Σὲ ξένους θὰ ἐγκαταλείψουν τὸν πλοῦτο τους». Τί σημαίνει δὲ «Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν ἀπώλεια ὁ ἄφρων καὶ ὁ ἀνόητος»; Μαζὶ μὲ ἐκείνους, λέγει, ποὺ ἀναφέρθηκαν προηγουμένως. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς ἀσεβεῖς, ποὺ κυριεύονται ἀπὸ τὸ πάθος γιὰ τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς καὶ δὲν σκέπτονται καθόλου τὰ τῆς μέλλουσας ζωῆς, ὀνομάζοντας αὐτοὺς καὶ γι' αὐτὸ ἀνοήτους. Διότι, ἂν πιστεύεις ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε μετὰ ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴν, γιὰ ποῖο λόγο κατακουράζεις καὶ ταλαιπωρεῖς τὸν ἑαυτὸ σου, συγκεντρώνοντας ἀμέτρητα χρήματα ἀπὸ παντοῦ, καὶ τοὺς μὲν κόπους τοὺς ὑπομένεις, δὲν μετέχεις ὅμως στὴν ἀπόλαυση;

«Καὶ οἱ τάφοι τους θὰ εἶναι αἰώνια κατοικία τους». Αὐτὸ τὸ λέγει σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ τους σκέψη. «Θὰ εἶναι τὸ κατοικητήριό τους σ' ὅλες τις γενεές καὶ αὐτοὶ κατέγραψαν τὸ ὄνομά τους ἐπάνω στὰ κτήματά τους». Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει χειρότερο ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀνοησία, τὸ νὰ θεωροῦν τοὺς τάφους τους κατοικία αἰώνια, τὸ νὰ δει-

λαιπωροῦνται, ἢ τῷ σκόληκι καὶ τῇ κόνει εἰς οὐδὲν δέοντα
 ταῦτα ἀναλίκοιτες. Τοιαύτη γὰρ τῶν οὐδὲν περὶ τῶν μελλόντων
 ἐλπίζόντων ἢ φρόνησις. Ἄλλ' ἐνταῦθα μοι σιενάξει
 ἔπεισιν, ὅτι πολλοὶ καὶ τῶν τὰ μέλλοντα ἐλπίζόντων, κατὰ τοῦ-
 5 το ἐκείνους μιμοῦνται, τοὺς οὐδεμίαν περὶ τῶν μελλόντων ἔ-
 χοντας ἐλπίδα, τὰς οὐς οἰκοδομοῦντες, καὶ λαμπρὰ σήματα ποι-
 οῦντες, καὶ χρυσοῖον κατορούτιοιτες, καὶ εἰς εἰτέρους τὰ ὄντα
 παρατέμποιτες, κατὰ τοῦτο ἐκείνων χεῖρους ὄντες. Ὁ μὲν
 γὰρ οὐδὲν προσδοκῶν μετὰ ταῦτα εἰ καὶ αὐτὸς ἀλόγως, ἀλλ'
 10 ὅμως διὰ τὸ μηδὲν προσδοκᾶν, περὶ τὰ παρόντα φώλοποιεῖται,
 σὺ δὲ ὁ τὴν μέλλουσαν ζωὴν εἰδώς, ἄνθρωπε, καὶ τὰ ἀγαθὰ
 ἐκεῖνα τὰ ἀπόρητα, κατὰ τὴν ῥῆσιν ἐκείνην τὴν εὐαγγελι-
 κήν, ὅτι «Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος», ποίαν ἂν
 σχοίης συγγνώμην; τίνα ἀπολογία; ποίαν δὲ σὺν ἂν ἵπο-
 15 σταίης δικαίως κόλυσιν, πάντα ἐνταῦθα καταδαπανῶν εἰς
 τὴν κόνιν, εἰς τὴν τέφραν, εἰς τὰ σήματα, εἰς τοὺς πολεμίους,
 εἰς τοὺς ἐχθρούς;

«Ἐπεκαλέσατο τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν».

Ἴδὸν καὶ εἰτέρας ἀνοίας εἶδος· τὸ περιτθέναι τὰς προσηγο-
 20 ρίας αὐτῶν οἰκοδομήμασι, καὶ ἀγροῖς, καὶ λουτροῖς, καὶ με-
 γίστην ἐπιτεῦθεν καρποῦσθαι παραμυθίαν νομίζειν, καὶ τὴν
 σκιὰν διώκειν ἀντὶ τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ μνήμης ἐρᾶς διη-
 νεκοῦς, μὴ ὀνόματα περιτθῆς οἰκοδομήμασιν, ἄνθρωπε, ἀλλ'
 ἀνάστησον τροπαια κατορθωμάτων, ἃ καὶ ἐν τῷ παρόντι σοι
 25 ὄρω τὸ ὄνομα διατηρεῖ, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀθά-
 νατον κατασκευάζει σοι τὴν ἀνάπαυσιν. Εἰ μνήμης ἐρᾶς καὶ

χνουν τόση ἀγάπη καὶ ζῆλο γι' αὐτά; Πράγματι πολλοὶ πολλὰς φορές κατασκεύασαν τοὺς τάφους τους πρὸ λαμπρῶν ἀπὸ τὶς οἰκίαις τους. Διότι ἢ κοπιᾶζουν καὶ ταλαιπωροῦνται γιὰ τοὺς ἐχθροὺς τους, ἢ γιὰ τὰ σκωλήκια καὶ τὴ σκόνη, ξοδεύοντας αὐτὰ σὲ τελείως ἄχρηστα πράγματα. Διότι τέτοιο εἶναι τὸ φρόνημα αὐτῶν πού δὲν τρέφουν καμιά ἐλπίδα γιὰ τὰ πράγματα τῆς μέλλουσας ζωῆς. Ἄλλ' ἐδῶ μοῦ ἔρχεται ν' ἀναστενάξω, διότι πολλοὶ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐλπίζουν γιὰ τὰ μελλοντικά πράγματα, μιμοῦνται, ὡς πρὸς αὐτό, ἐκείνους πού δὲν ἐλπίζουν τίποτε γιὰ τὰ μελλοντικά πράγματα, οἰκοδομώντας τάφους, κατασκευάζοντας λαμπρὰ μνημεῖα, κρύβοντας χρυσάφι μέσα στὴ γῆ καὶ κληροδοτώντας τὴν περιουσία τους σὲ ἄλλους, καὶ ἔτσι γίνονται ὡς πρὸς αὐτὰ χειρότεροι ἀπὸ ἐκείνους. Διότι ἐκεῖνος μὲν μὴ περιμένοντας τίποτε μετὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ, ἂν καὶ αὐτὸς τὸ κάνει αὐτὸ τελείως ἀνόητα, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ δὲν περιμένει τίποτε, συγκεντρώνει ὅλη τὴν προσπάθειά του στὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς, ἐνῶ σύ, ἄνθρωπε, πού γνωρίζεις τὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, σύμφωνα μὲ τὰ εὐαγγελικά ἐκεῖνα λόγια, ὅτι «Τότε οἱ δίκαιοι θὰ λάμπουν ὅπως ὁ ἥλιος»³¹, ποιά συγγνώμη θὰ μπορούσες νὰ ἔχεις; ποιά ἀπολογία; ποιά τιμωρία θὰ ἦταν δυνατό νὰ μὴ ὑποστεῖς δίκαια, ὅταν ὅλα τὰ κατασπαταλᾷς ἐδῶ στὴ σκόνη, στὴ στάχτη, στὰ νεκρικὰ μνημεῖα, στοὺς ἀντιπάλους σου, στοὺς ἐχθροὺς σου;

«Ἐγραψαν τὰ ὀνόματά τους ἐπάνω στὰ κτήματά τους». Νὰ καὶ ἄλλο εἶδος ἀνοησίας· τὸ νὰ τοποθετοῦν τὰ ὀνόματά τους ἐπάνω στὰ οἰκοδομήματα, στοὺς ἀγρούς, στὰ λουτρά, καὶ νὰ νομίζουν ὅτι ἀπὸ ἐδῶ ἀπολαμβάνουν πάρα πολὺ μεγάλη παρηγορία καὶ νὰ ἐπιδιώκουν τὴ σκιά ἀντὶ τῆς ἀληθείας. Διότι, ἂν ἐπιθυμεῖς νὰ μνημονεύεσαι αἰώνια, μὴ τοποθετεῖς, ἄνθρωπε, ὀνόματα στὰ οἰκοδομήματα, ἀλλὰ ὕψωσε τρόπαια κατορθωμάτων, πού καὶ στὴν παρούσα ζωὴ διατηροῦν τὸ ὄνομά σου καὶ πρὸς τὴ μέλ-

ἐπιθυμεῖς, ἐγὼ σε διδάσκω τὴν ἀληθῆ καὶ σαφεστάτην ὁδὸν ἀρετῆς ἐπιμελοῦ. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀθάνατον ὄνομα ποιεῖ, ὡς ἀρετῆς φύσις. Καὶ τοῦτο δηλοῦσιν οἱ μάρτυρες, δηλοῖ τῶν ἀποστόλων τὰ λείψανα, δηλοῖ τῶν ἐν ἀρετῇ θειωκότων

5 ἡ μνήμη. Πόσοι βασιλεῖς πόλεις ἀνέσκησαν, λιμένας κατεσκεύασαν, καὶ τὰ ὀνόματα ἐπιθέντες ἀπῆλθον; ἀλλ' οὐδὲν ἀπώκλιτο, ἀλλὰ σεοίγηται καὶ λήθη παραδέδονται. Ὁ δὲ ἄλιεύς Πείρος οὐδὲν τούτων ἐργασάμενος, ἐπειδὴ ἀρετὴν μετήλθε, καὶ τὴν βασιλικωτάτην κατέλαβε πόλιν, ὑπὲρ τὸν ἥλιον

10 ἀάμπει καὶ μετὰ τελευτήν. Ὁ δὲ σὺ ποιεῖς, καταγέλασιον καὶ αἰσχύνῃς γέμον. Οὐ γὰρ μόνον σε λαμπρὸν ταῦτα οὐκ ἐργάσεται τὸ μνημεῖα, ἀλλὰ καὶ καταγέλασιον καὶ τὰ πάντων ἀνοίξει στόματα. Αἱ γὰρ οἰκοδομαὶ τῷ χρόνῳ δυναμένην σου τὴν πλεονεξίαν λήθη παραδοθῆναι, ὡσπερ σιῆλαι καὶ τρόπαιά

15 σου τῆς πλεονεξίας ἐσθήκασιν πανταχοῦ.

«Καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς». Ἐνιαῦθα μοι λοιπὸν ἀποδύδουσαι ὁ προφήτης δοκεῖ, ὅτι τὸ ζῶον τὸ λογικόν, τὸ καὶ τὴν βασιλεί-

20 αν τὴν ἐπὶ γῆς ἐγχειρισθέν, πρὸς τὴν τῶν ἀλόγων εὐτέλειαν ἐξέκλινε, ματαιοπονοῦν, ἐναντία τῇ σωτηρίᾳ τῇ ἑαυτοῦ κατασκευάζον, κενοδοξίαν διῶκον, πλεονεξίαν μειόν, ἀνήντα πονοῦν. Τιμὴ γὰρ ἀνθρώπου ἀρετῆ, καὶ τὸ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖν, καὶ πρὸς ἐκείνην τὴν ζωὴν ἅπαντα πρα-

25 γματεύουσαι, καὶ τὸ τῶν παρόντων ὑπερορᾶν. Ἡ μὲν γὰρ

λουσα ζωὴ ἐτοιμάζουν ἀθάνατη τὴν ἀνάπαυσή σου. Ἄν ποθεῖς καὶ ἐπιθυμεῖς νὰ μνημονεύεσαι, ἐγὼ σὲ διδάσκω τὴν ἀληθινὴ καὶ καθαρώτατη ὁδὸν φρόντιζε ν' ἀσκεῖς τὴν ἀρετὴν. Διότι τίποτε δὲν κάμνει τόσο ἀθάνατο τὸ ὄνομα, ὅσο ἡ φύση τῆς ἀρετῆς. Καὶ αὐτὸ τὸ φανερῶνουν οἱ μάρτυρες, τὸ φανερῶνουν τὰ λείψανα τῶν ἀποστόλων, τὸ φανερῶνει ἡ μνήμη ἐκείνων πού ἐζησαν ἀσκώντας τὴν ἀρετὴν. Πόσοι βασιλεῖς ἔκτισαν πόλεις, κατασκεύασαν λιμένες καὶ ἔφυγαν ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ ἀφοῦ ἔγραψαν ἐπάνω σ' αὐτὰ τὰ ὀνόματά τους; καὶ ὅμως σὲ τίποτε δὲν ὠφελήθηκαν, ἀλλ' ἀποσιωπήθηκαν καὶ λησμονήθηκαν. Ἄντίθετα ὁ ψαρὰς Πέτρος, ἂν καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔκανε, ἐπειδὴ ἄσκησε τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν βασιλικώτατη πόλη κατέλαβε, καὶ λάμπει περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο μετὰ τὸ θάνατό του. Ἐνῶ αὐτὸ πού κάνεις σὺ εἶναι ἄξιο γιὰ γέλια καὶ γεμάτο ἀπὸ ντροπὴν. Διότι ὄχι μόνο αὐτὰ τὰ μνημεῖα δὲν θὰ σὲ κάνουν λαμπρό, ἀλλὰ καὶ καταγέλαστο θὰ σὲ κάνουν καὶ θ' ἀνοίξουν τὰ στόματα ὄλων. Καθόσον οἱ οἰκοδομὲς, ἐνῶ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου εἶναι δυνατό νὰ λησμονηθεῖ ἡ πλεονεξία σου, στέκονται παντοῦ σὰν σῆλες καὶ τρόπαια τῆς πλεονεξίας σου.

«Καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ περιβλήθηκε μὲ τιμὴ καὶ ἀξία, δὲν τὸ ἀντιλήφθηκε· ἐξίσωσε τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ ἀνόητα κτήνη καὶ ἔγινε ὅμοιος μὲ αὐτά». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται πλέον ὅτι ὁ προφήτης θρηνεῖ, διότι τὸ λογικὸ ζῶο, στὸ ὁποῖο παραδόθηκε ἡ ἐπίγεια βασιλεία, ξέκλινε πρὸς τὴν εὐτέλεια τῶν ἀλόγων ζώων, μὲ τὸ νὰ καταγίνεται μὲ ματαίους κόπους, νὰ κάμνει πράγματα ἀντίθετα μὲ τὴ σωτηρία του, νὰ ἐπιδιώκει τὴν κενοδοξία, νὰ φροντίζει νὰ πλουτεῖ καὶ νὰ κοπιάζει ἀσταμάτητα. Διότι τιμὴ καὶ δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀρετὴ, τὸ ν' ἀσχολεῖται μὲ τὰ μελλοντικὰ πράγματα, τὸ νὰ κάμνει ὅλα ἐκεῖνα πού θὰ τὸν φέρουν πρὸς ἐκείνη τὴ ζωὴ καὶ τὸ νὰ περιφρονεῖ τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς. Καθόσον ἡ μὲν ζωὴ τῶν ἀλόγων

τῶν ἀλόγων ζωὴ μέχρι τοῦ παρόντος συγκέκλεισται βίου, ἢ δὲ ἡμετέρου πρὸς ἕτερον ὁδεύει βελτίω καὶ τέλος οὐκ ἔχουσα». Ἄλλ' οὗτοι οἱ περὶ τῶν μελλόντων οὐδὲν εἰδότες, τῶν ἀλόγων χεῖρους εἰσὶν οὐχ οὗτοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ βίῳ διεφθαρμένω οὐζῶντες, ὄφρεις γινόμενοι καὶ σκορπίοι καὶ λύκοι διὰ τῆς ποτηρίας, καὶ βόες διὰ τῆς ἀνοίας, καὶ κύνες διὰ τῆς ἀναισχυρίας.

6. Τί γὰρ ἀνοητότερον, εἰπέ μοι, τῶν περὶ τάφους καὶ μνήματα ἀσχολουμένων, καὶ πρὸς ὀνομάτων προσηγορίας ἐτέρων ζεχηρότων; Οὐδὲν γὰρ μνήμην ποιεῖ, ἀλλ' ἀρετὴ μόνη, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀνδρίας, οὐκ παιδία, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Ἡ μὲν γὰρ τῆς τέκτινος σοφίας ἐστὶν ἔργον, ὃ δὲ τῆς τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ, τὸ δὲ τῆς φύσεως ἔργον σοῦ δὲ οὐδαμοῦ μνήμη. Διὰ δὴ τοῦτο ἄλογον αὐτὸν ὁ προφήτης καλεῖ· ἐπειδὴ πρὸς τὸν τῆς ἀνοίας ὑποθεὶς ζυγὸν ἑαυτόν, ἄγεται τοῦ ἀλόγου χεῖρον. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ χρήσιμον, καὶ πρὸς γεωργίαν ἐπιτήδειον, οὗτος δὲ τῇ ἀνοίᾳ ἑαυτὸν ὑποβαλὼν, καὶ ἐκείνου χεῖρον γέγοτε κατὰ τοῦτο. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω τὸ παχὺ τῆς διανοίας αὐτῶν, τὸ γεῶδες, τὸ χαμαζήλον, τὸν ἀκόνητον περὶ τὰ χρήματα πόνον, ἀξῆσαι βουλόμενος καὶ τὴν κατηγορίαν τῶν τοιούτων, καὶ τὰς παρὰ τοῦ Θεοῦ τίθησιν εὐεργεσίας, ὅπερ πολλαχοῦ ποιεῖν εἰώθησιν οἱ προφῆται. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἡσαΐας μέλλων αὐτῶν κατηγορεῖν, προῦτον λέγει τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμὴν εἰς τοὺς Ἰουδαίους γεγενημένην, οὕτω γράφων· «Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ἕψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν». Καὶ ἐνιαῦθα τοίνυν διὰ μιᾶς λέξεως τὰ ὑπεργμῆνα

ζώων περιορίζεται μόνο στήν παρούσα ζωή, ἐνῶ ἡ δική μας Ζωή βαδίζει πρὸς ἄλλη καλύτερη καὶ πού δὲν ἔχει τέλος. Ἄλλ' αὐτοὶ πού δὲν γνωρίζουν τίποτε γιὰ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, εἶναι χειρότεροι ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα· καὶ ὄχι μόνο αὐτοί, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού κάμνουν διεφθαρμένη Ζωή, πού γίνονται φίδια καὶ σκορπιοὶ καὶ λύκοι μὲ τὴν κακία τους, βόδια μὲ τὴν ἀνοησία τους, καὶ σκύλοι μὲ τὴν ἀδιαντροπιά τους.

6. Διότι πές μου, τί πιὸ ἀνόητο ὑπάρχει ἀπὸ ἐκείνους πού ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς τάφους καὶ τὰ μνήματα καὶ γοητεύονται ἀπὸ τὸ νὰ χαρίζουν τὸ ὄνομά τους σὲ ἄλλα μνημεῖα; Καθόσον τίποτε ἄλλο δὲν γίνεται αἰτία νὰ μνημονεύεται κανεὶς, οὔτε ἡ οἰκία, οὔτε ὁ ἀνδριάντας, οὔτε τὰ παιδιὰ, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια, παρὰ μόνο ἡ ἀρετή. Διότι ἡ μὲν οἰκία εἶναι ἔργο τῆς σοφίας τοῦ ἀρχιτέκτονα, ὁ ἀνδριάντας αὐτοῦ πού κατασκευάζει ἀνδριάντες, τὰ δὲ παιδιὰ εἶναι ἔργο τῆς φύσεως, ἐνῶ σὺ πουθενὰ δὲν ἀναφέρεις. Γι' αὐτὸ λοιπὸν αὐτὸν τὸν ὀνομάζει ὁ προφήτης ἄλογο· ἐπειδὴ συμπεριφέρεται χειρότερα ἀπὸ τὸ ἄλογο ζῶο, ἀφοῦ ἔθεσε τὸν ἑαυτὸ του κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς ἀνοησίας. Διότι τὸ μὲν ζῶο εἶναι χρήσιμο καὶ κατάλληλο γιὰ τὴ γεωργία, ἐνῶ αὐτός, ἀφοῦ ἔθεσε τὸν ἑαυτὸ του κάτω ἀπὸ τὴν ἀνοησία, ἔγινε ὡς πρὸς αὐτὸ χειρότερος καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μίλησε προηγουμένως γιὰ τὰ ὑλιστικὰ φρονήματά τους, γιὰ τὴν προσκόλλησή τους στὰ γῆϊνα, γιὰ τίς εὐτελεῖς ἐπιδιώξεις τους, τὸν ἀνώφελο κόπο τους γιὰ τὰ χρήματα, θέλοντας νὰ αὐξήσει καὶ τὴν κατηγορία γι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἀναφέρει καὶ τίς εὐεργεσίες ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα πού συνηθίζουν οἱ προφῆτες νὰ κάνουν σὲ πολλὰς περιπτώσεις. Διότι καὶ ὁ Ἡσαΐας, θέλοντας νὰ τοὺς κατηγορήσει, πρῶτα ἀναφέρει τὴν τιμὴ πού δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ στοὺς Ἰουδαίους, γράφοντας τὰ ἑξῆς: «Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ τοὺς ὑψωσα σὲ μεγάλη τιμὴ, ὅμως αὐτοὶ μὲ περιφρόνησαν»³². Καὶ ἐδῶ

τιῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παρὰ Θεοῦ δηλῶν, «Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε», φησί.

Καὶ ποίαν ἀέρει τιμῆν; Ἄκουσον αὐτοῦ ἐν ἐτέρῳ ψαλμῷ λέγοντος· Ἐπλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν». Εἴτα ἐξηγούμενος τὴν τιμῆν, ἐπάγει· Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω ποδῶν αὐτοῦ, πρόβατα, καὶ βόας ἀπάσας· ἔτι δὲ καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου· τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, τὰ διαπορευόμενα τριβῶν θαλασσῶν». Καὶ γὰρ μεγίστη τοῦτο τιμή, 10 τὸ πάντων τῶν ὀρωμένων αὐτῷ τὰ σκῆπτρα ἐπιτρέψαι, καὶ ταῦτα μηδέλω καιρωθῶκότι μηδέν. Οὐδέπω γὰρ αὐτὸν πλάσας, ἔλεγε· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν».

Εἴτα ἐρμητεύων τό, «Καὶ εἰκόνα», ἐπήγαγε, «Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν πτερινῶν τοῦ οὐρανοῦ». Καὶ τὸν βραχὺν τοῦτον καὶ τριπληχῆν καὶ τοσοῦτω τῶν ἀλόγων ἐλάτιονα κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἰσχύν, τῇ τοῦ λόγου συγγενείᾳ ὑψηλότερον πάντων ἐποίησε, λογικὴν ψυχὴν αὐτῷ χαρισάμενος, ὅπερ ἐστὶ μάστιχα 20 τιμῆς τεκμήριον. Διὰ γὰρ τοῦτον καὶ πόλεις ὠκοδόμησε καὶ θάλασσαν ἔειμε καὶ γῆν ἐκαλλώπισε καὶ τέχνας μυρίας ἐξεῦρε καὶ τῶν ἀγριωτέρων ἀλόγων περιεγένετο, καὶ τὸ δὴ πάντων μέγιστον καὶ πρῶτον, τὸν ποιήσαντα αὐτὸν ἐπέγνω Θεόν, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐχειραγωγήθη, καὶ ἔγνω τί μὲν κα- 25 λόν, τί δὲ οὐ τοιοῦτον. Θεῷ προσεύχεται τῶν ὀρωμένων μόνος, ἀποκαλίψεων ἀπέλανσε, καὶ τοῦτο μόνος πάλιν πολλὰ τῶν ἀπορρήτων ἔγνω, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπαιδεύθη, δι' αὐτὸν γῆ.

33. Ψαλμ. 8, 6.

34. Αὐτόθι 7 - 9.

35. Γεν. 1, 26.

36. Αὐτόθι 27.

λοιπὸν δηλώνοντας μὲ μιὰ λέξη ἐκείνα ποῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ στὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, λέγει «Ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ περιβλήθηκε μὲ τιμὴ καὶ ἀξία, δὲν τὸ κατενόησε».

Καὶ ποιά τιμὴ ἐννοεῖ; Ἦ ἄκουσε αὐτὸν ποῦ λέγει σ' ἄλλο ψαλμὸ· «Ἐπλασες τὸν ἄνθρωπο λίγο πιὸ κατώτερο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, καὶ τὸν στεφάνωσες μὲ δόξα καὶ τιμὴ»³³. Ἔπειτα, ἐξηγώντας τὴν τιμὴ, προσθέτει· «Ὅλα τὰ ὑπέταξες κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, πρόβατα, ὅλα τὰ βόδια, ἀκόμη δὲ καὶ τὰ ἄγρια ζῶα τοῦ ἀγροῦ, τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ, τὰ ψάρια τῆς θάλασσας, ποῦ διασχίζουν τὴς θάλασσες»³⁴. Καθόσον αὐτὸ εἶναι ἢ πιὸ μεγάλη τιμὴ, τὸ ὅτι παρέδωσε τὰ σκῆπτρα ὅλων τῶν ὀρατῶν πραγμάτων στὸν ἄνθρωπο, καὶ ὅλα αὐτὰ τῇ στιγμῇ ποῦ ἀκόμη δὲν εἶχε κατορθώσει τίποτε. Διότι πρὶν ἀκόμη τὸν πλάσει, ἔλεγε· «Ἄς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση»³⁵.

Ἔπειτα ἐρμηνεύοντας τὸ «Κατ' εἰκόνα», πρόσθεσε· «Καὶ ὡς ἐξουσιάζουν τὰ ψάρια τῆς θάλασσας, τὰ θηρία τῆς γῆς καὶ τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ»³⁶. Καὶ αὐτὸν τὸν μικρόσωμο ποῦ ἔχει μῆκος τρεῖς πήχεις καὶ ποῦ τόσο μικρότερη εἶναι ἢ σωματικὴ δύναμή του ἔναντι τῶν ἀλόγων ζώων, τὸν ἔκαμε ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα μὲ τὴ συγγένεια τοῦ λόγου, ἀφοῦ τοῦ χάρισε λογικὴ ψυχὴ, πράγμα ποῦ εἶναι ἢ κατ' ἐξοχὴν ἀπόδειξη τιμῆς. Διότι μὲ τὸ λογικὸ καὶ πόλεις ἀνοικοδόμησε καὶ τὴ θάλασσα διέσχισε καὶ τὴ γῆ καλλώπισε καὶ τέχνες ἀμέτρητες ἐξεῦρε καὶ ὑπερίσχυσε τῶν ἀγριωτέρων ἀλόγων ζώων, καὶ τὸ μέγιστο καὶ τὸ πρῶτο ἀπὸ ὅλα βέβαια εἶναι τὸ ὅτι γνώρισε τὸ Θεὸ ποῦ τὸν δημιούργησε, καὶ καθοδηγήθηκε πρὸς τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς, καὶ γνώρισε τί μὲν εἶναι καλὸ, τί δὲ δὲν εἶναι. Αὐτὸς μόνον ἀπὸ ὅλα τὰ ὀρατὰ δημιουργήματα προσεύχεται στὸ Θεό, ἀπῆλause ἀποκαλύψεις, καὶ αὐτὸ πάλι μόνος· πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀπόρρητα γνώρισε, διδάχθηκε τὰ οὐράνια μυστήρια, γι'

δι' αὐτὸν οὐρανός, δι' αὐτὸν ἥλιος καὶ ἀστέρες· δι' αὐτὸν σελήρης δοξοί, καὶ ὁμῶν καὶ τροπῶν διαφοραί· δι' αὐτὸν καρπῶν γενέσεις, καὶ φυτό, καὶ ἀλόγων γένη τσαῦτα· δι' αὐτὸν ἡμέρα καὶ νύξ· δι' αὐτὸν ἀπόστολοι καὶ προφῆται ἐπέμ-
5 φθησαν, δι' αὐτὸν ἄγγελοι πολλάκις ἀπεσιάλησαν.

Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἅπαντα ἐπελ-
θεῖν. Αἰ' αὐτὸν ὁ μοτογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος γέγο-
νε καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη καὶ τὰ φορικώδη θαύματα ἐκεῖ-
να μετὰ τὴν ἀνάστασιν δι' αὐτὸν γέγονε. Αἰ' αὐτὸν νόμος,
10 δι' αὐτὸν ὁ παράδεισος, δι' αὐτὸν ὁ κατακλυσμός. Καὶ γὰρ
καὶ τοῦτο μέριστον τιμῆς εἶδος, τὸ καὶ δι' εὐεργεσίας καὶ τι-
μορίας αὐτὸν διορθῶν. Αἰ' αὐτὸν μορία κατὰ τὸν ἔμπροσθεν
χρόνον ἅπαντα οἰκονομία. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κρίσις ἢ μέλλουσα
ἐπεσθαι τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς ἔνεκα γίνεται. Διὸ καὶ ὁ Ἰωβ
15 φησι. «Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι ἤγαγες αὐτὸν εἰς κρίσιν», ὡς-
περ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς ψαλμοδὸς οὕτως φησι «Τί ἐστὶν ἄνθρω-
πος, ὅτι ἐμνήσθης αὐτοῦ;». Αἰ' αὐτὸν πάλιν ὁ Μοτογενῆς ἤ-
ξει τὰ μορία διδοὺς ἀγαθὰ. Τὰ μὲν γὰρ ἔδωκεν ἤδη διὰ τοῦ
βαπτίσματος, καὶ τῶν μυστηρίων, καὶ τῆς ἄλλης μυσταγωγί-
20 ας παρασχεθέντα ἀγαθὰ, καὶ θαυμάτων ἐτέρων τὴν γῆν ἐνέ-
πλησε· τὰ δὲ ὑπέσχετο δώσειν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,
καὶ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, καὶ κληρονόμους αὐτοῦ ποιήσειν,
καὶ παρασκευάζειν συμβασιλεύειν αὐτῷ. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος
ἔλεγεν «Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν».

25 Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζόμενος ὁ προφήτης, εἰκότως ἀλό-
γοις παραβάλλει τοὺς τὴν τσαῦτην εὐγένειαν τῆ κακίᾳ παρι-

37. Ἰωβ 14, 3.

38. Ψαλμ. 8, 5.

39. Β' Τιμ. 2, 12.

αὐτόν ἔγινε ἡ γῆ, γι' αὐτόν ὁ οὐρανός, γι' αὐτόν ὁ ἥλιος καὶ τὰ ἀστέρια· γι' αὐτόν οἱ κινήσεις τῆς σελήνης καὶ οἱ ἐναλλαγές τῶν ὥρῶν καὶ τῶν ἐποχῶν· γι' αὐτόν ἡ δημιουργία τῶν καρπῶν, γι' αὐτόν τὰ φυτὰ καὶ τὰ τόσα πολλὰ γένη τῶν ἀλόγων ζώων· γι' αὐτόν ἡ μέρα καὶ ἡ νύχτα· γι' αὐτόν στάλθηκαν ἀπόστολοι καὶ προφῆτες, γι' αὐτόν στάλθηκαν πολλὰς φορές ἄγγελοι.

Γιατί χρειάζεται ν' ἀναφέρουμε τόσα πολλά; Διότι δέν εἶναι δυνατὸ ὅλα νὰ τ' ἀναφέρουμε. Γι' αὐτόν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος καὶ σταυρώθηκε καὶ τάφηκε καὶ γι' αὐτόν ἔγιναν τὰ φρικώδη ἐκεῖνα θαύματα μετὰ τὴν ἀνάστασι. Γι' αὐτόν δόθηκε ὁ νόμος, γι' αὐτόν ὁ παράδεισος, γι' αὐτόν ἔγινε ὁ κατακλυσμός. Καθόσον καὶ αὐτὸ εἶναι μέγιστο εἶδος τιμῆς, τὸ νὰ διορθώνει αὐτόν καὶ μὲ τὴν εὐεργεσία καὶ μὲ τὴν τιμωρία. Γι' αὐτόν καθ' ὅλο τὸν προηγούμενο χρόνο ἐφαρμόσθηκαν ἀμέτρητοι τρόποι συγκαταβάσεως. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κρίσις πού πρόκειται νὰ γίνῃ στὸ μέλλον γίνεταί ἐξ αἰτίας τῆς τιμῆς πρὸς αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωβ λέγει· «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού τὸν ὀδήγησες στὴν κρίσις;»³⁷ ὅπως ἀκριβῶς σὲ ἄλλο μέρος ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ ψαλμωδὸς λέγει· «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ ἐνθυμεῖσαι αὐτόν;»³⁸. Γι' αὐτόν πάλι θὰ ἔλθῃ ὁ Μονογενὴς γιὰ νὰ τοῦ χαρίσῃ τὰ ἀμέτρητα ἀγαθὰ. Διότι ἄλλα μὲν τὰ ἔδωκε ἤδη μὲ τὸ βάπτισμα καὶ τὰ μυστήρια καὶ μὲ ὅλη τὴν ἄλλη μυσταγωγία χάρισε πολλὰ ἀγαθὰ, καὶ γέμισε τὴ γῆ καὶ μὲ ἄλλα θαύματα· ἄλλα ὅμως ὑποσχέθηκε νὰ τὰ δώσει, ὅπως τῆ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν αἰώνια ζωὴ, καὶ ὅτι θὰ μᾶς κάνει κληρονόμους καὶ θὰ μᾶς ἐτοιμάσῃ νὰ βασιλεύσουμε μαζί του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἄν δείχνουμε ὑπομονή, θὰ συμβασιλεύσουμε μαζί του»³⁹.

Σκεπτόμενος λοιπὸν ὅλα αὐτὰ ὁ προφῆτης, πολὺ εὐλογα συγκρίνει μὲ τὰ ἄλογα ζῶα αὐτοῦς πού παρέδωσαν στὴν κακία τὴν τόσο μεγάλη εὐγένειά τους καὶ παραδό-

δεδωκότις καὶ πρὸς τὰ ἐκείνων αὐτομολήσαντας πάντη. Ποιοῦσι δὲ αὐτὰ καὶ ἕτεροι πολλαχοῦ προφητῶν, τῇ συγκρίσει τὸν ἀναίσχυντον ἀκροατὴν ἐντρέφαι βουλόμενοι. Καὶ ὁ μὲν φησιν, «Ἴπποι θηλυμανεῖς ἐγένοντο», ὁ δὲ, «Ἔγνω θοῦς τὸν 5 κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ», χαλεπώτερον τοῦ Δαυὶδ οὕτω λέγων. Ὁ μὲν γὰρ Δαυὶδ φησιν, «Παρασυρεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιωθή αὐτοῖς», ἐκεῖνος δέ, ὅτι καὶ τούτων ἀλογώτεροι γέγονασιν ἐκεῖνα γὰρ ἔγνω τὸν κτησάμενον, Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω 10 φησί.

7. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ἕτερός τις σοφὸς ἀνὴρ χεῖρονα δεικνὺς καὶ μυρμίκων τὸν νοῦν καὶ ἀναπεπιωκότα καὶ ὑπὸ ἀργίας διαφθειρόμενον, ἐκεῖ πέμπει μαθησόμενον φιλοπονεῖν, «Ἴθω, λέγων, πρὸς τὸν μύρμηκα, ὃ ὀκνηρὸν, καὶ ζήλωσον 15 τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ». Ἐκεῖνος γὰρ, γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος αὐτοῦ, μηδὲ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων, μηδὲ ὑπὸ δεσποτῆν ὄν, ἐτοιμάζεται θέρος τὴν τροφήν, καὶ πολλὴν ποιεῖται ἐν τῷ ἀμύτῳ τὴν παράθειον. Καὶ πρὸς τὴν μέλιτταν πάλιν ἵναί κελεύει «Πορεύθητι πρὸς τὴν μέλιτταν, καὶ μάθε ὡς ἐργά- 20 τις ἐστίν· ἀρχὴ γὰρ γλυκυσμάτων ὁ καρπὸς αὐτῆς, ἧς τοὺς πόνους βασιλεῖς τε καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγείαν προσφέροντα». Ἐτερος δὲ φησιν «Οἱ ἄρχοντές σου ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας». Καὶ ἄλλος, «Ἐκάθισας ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὡς κορώνη». Ὁ δὲ τοῦ Ζαχαρίου, «Ὀφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν», λέγει, «τίς ὑπέ- 25 δειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὁργῆς;». Καὶ ἄλλος δὲ πάλιν «Ὡὰ ἀσπίδων ἐσσηξάν, καὶ ἰσὶν ἀράχνης ὑφαίνουσαι». Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς οὗτος προφήτης φησί· Ἴδὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν». Καὶ πάλιν «Θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφρα». Τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία τὸν το-

40. Ἱερ. 5, 8.

41. Ἱερ. 1, 3.

42. Ψαλμ. 48, 13.

43. Παροιμ. 6, 6 ε.

44. Ἐκκλ. 11, 3.

45. Σοφον. 3, 3.

46. Ἱερ. 3, 2.

47. Ματθ. 3, 7.

48. Ἱερ. 59, 5.

49. Ψαλμ. 139, 4.

50. Ψαλμ. 57, 5.

θηκαν στα πάθη τῶν ἀλόγων ζώων. Αὐτὸ τὸ κάνουν καὶ ἄλλοι προφῆτες σὲ πολλὰς περιπτώσεις, θέλοντας μὲ τὴ σύγκριση νὰ στρέψουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀδιάντροπου ἀκροατῆ πρὸς τὴν ἀρετὴ. Καὶ ὁ μὲν ἓνας λέγει «Ἔγιναν ἵπποι θηλυμανεῖς»⁴⁰, ὁ δὲ ἄλλος, «Γνώρισε τὸ βόδι τὸν κύριό του καὶ ὁ ὄνος τὴ φάτνη ποῦ τοῦ ἔκαμε ὁ κύριός του»⁴¹, μιλώντας ἔτσι σκληρότερα ἀπὸ τὸ Δαυὶδ. Διότι ὁ μὲν Δαυὶδ λέγει, «Ἐξίσωσε τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὰ ἀνόητα κτήνη καὶ ἔγινε ὁμοῖος μ' αὐτά»⁴², ἐνῶ ἐκεῖνος λέγει ὅτι ἔγιναν πιὸ ζῶα ἀπ' αὐτά καθόσον τὰ μὲν ζῶα γνώρισαν τὸν κύριό τους, ἐνῶ ὁ Ἰσραήλ, λέγει, δὲν τὸν γνώρισε.

7. Καὶ ἀλλοῦ δὲ κάποιος ἄλλος σοφὸς ἄνδρας γιὰ νὰ δείξει χειρότερο καὶ ἀπὸ τὰ μυρμηγκία τὸν ἀδιάφορο, τὸν κυλιόμενο μέσα στὴν ἁμαρτία καὶ καταστρεφόμενο ἀπὸ τὴν ὀκνηρία του ἄνθρωπο, ἐκεῖ τὸν παραπέμπει γιὰ νὰ μάθει νὰ εἶναι φιλόπρονος, λέγοντας, «Πήγαινε πρὸς τὸ μυρμηγκί, ὀκνηρέ, καὶ ζήλεψε τὸν τρόπο ἐργασίας του»⁴³. Διότι τὸ μυρμηγκί, χωρὶς νὰ ἔχει χωράφι, χωρὶς νὰ ἔχει κάποιον νὰ τὸ ἐξαναγκάζει καὶ χωρὶς νὰ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσία κυρίου, ἐτοιμάζει τὴν τροφή του κατὰ τὸ θέρος καὶ κάμνει μεγάλη ἐναποθήκευση κατὰ τὸ θερισμό. Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὴ μέλισσα πάλι προτρέπει νὰ μεταβεῖ «Πήγαινε πρὸς τὴ μέλισσα καὶ μάθε, ὅτι εἶναι ἐργάτρια· διότι ἡ βάση τῶν γλυκισμάτων εἶναι ὁ καρπὸς τῆς, τοὺς κόπους τῆς ὁποίας καρποῦνται οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἰδιῶτες γιὰ χάρη τῆς ὑγείας τους»⁴⁴. Ἄλλος δὲ λέγει· «Οἱ ἄρχοντές σου μοιάζουν μὲ λύκους τῆς Ἀραβίας»⁴⁵. Καὶ ἄλλος· «Κάθισες στὴν ἔρημο σὰν κουρούνα»⁴⁶. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ζαχαρία λέγει· «Φίδια, γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν, ποῖός σᾶς ὑπέδειξε ν' ἀποφύγετε τὴ μέλλουσα ὀργή;»⁴⁷. Καὶ ἄλλος δὲ πάλι λέγει· «Κατέστρεψαν τὰ αὐγά τῶν ἀσπίδων καὶ ὑφαίνουν τὸν ἰστό τῆς ἀράχνης»⁴⁸. Ἄλλοῦ δὲ ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ προφήτης λέγει· «Δηλητήριο ἀσπίδων βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὰ χεῖλη τους»⁴⁹. Καὶ πάλι· «Ὁ θυμὸς τους μοιάζει μὲ τοῦ φιδιοῦ»⁵⁰. Διότι

σοῦτον καὶ τηλικούτον καὶ ἰσαῦτα διαδήματα ἔχοντα, πρὸς
 τὴν τῶν ἀλόγων καταβάλλει δυσγένειαν. Διὸ καὶ ἐν τῷ πυ-
 ρῶντι φαλμῶ δύο κακίας ἐπιλεξάμενος εἶδη, καὶ τὰ ἄλλα τοὺς
 ἀκροατὰς ἀφ' εἰς συλλογίζεσθαι, οὕτω σίξει τοὺς ἀλόγιους. Τί
 5 γὰρ ἀνθρώπου γένου' ἂν ἀλογώτερον, εἰκῆ καὶ μάτην καὶ
 ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὴν οἰκουμένην περιτρέχοντος,
 καὶ συνάγοντος ἄπειρα χορήματα, οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἑτέροις
 ἀγνοουμένοις, πολλὰκις δὲ καὶ ἐχθροῖς καὶ ἐπιβούλοις; Καὶ
 καλῶς εἶπε, «Καταλείψουσιν ἄλλοτριόις τὸν πλοῦτον αὐτῶν».
 10 Τί γὰρ ἀνοητότερον, ὅταν οἱ μὲν τοὺς πόρους καὶ τὰς ἀ-
 μαρτίας ὑπομένωσι τὰς ἐκ τῆς συλλογῆς, ἑτέροις δὲ τῆς ἀ-
 πολαύσεως παραχωροῦσιν;

Εἶτα μετὰ τῆς φιλοχορηματίας καὶ τὴν κενοδοξίαν εἰς
 μέσον ἄγων, σίξει μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, λέγων «Ε-
 15 πεκαλέσαντο τὰ ὄνοματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν». Τί
 τοῦτον ἀλογώτερον πάλιν, οἱ λίθοις καὶ ξύλοις καὶ ἀγύχρῳ
 ἕλη τὴν ἑαυτῶν ἐργειοῦζουσι μνήμην, καὶ τὴν οἰκίαν ἐπι-
 στεύουσι δόξαν; Καὶ γὰρ ὀλοκλήρους οὐσίας ἀνέτριψαν, καὶ
 χήρας ἀπέδυσαν, καὶ ὀρφανοὺς ἴσπασαν, ὥστε τῷ σκόλλησι
 20 λαμπρὰν ποιῆσαι τὴν οἰκίαν, καὶ τῷ σπῆτι καὶ τῇ φθορᾷ λαμ-
 προὺς οἰκοδομηῆσαι περιθόλους, τῷ νομίζειν ἔπερ τοῦτον ἀ-
 θάνατον ἔσεσθαι αὐτῶν τὴν μνήμην, τῶν οὐδὲ τὰ σώματα μι-
 κροὺν καιροῦ ῥοπὴν κατασχεῖν δυναθέντων. «Αὕτη ἡ ὁδὸς αὐ-
 τῶν σκάνδαλον αὐτοῖς». Ποία αὕτη ὁδός, εἶπέ μοι; Ἡ περὶ
 25 τὰ τοιαῦτα σπουδή, ἡ μαιταιοπονία, ἡ πολλὴ τῶν χρημάτων
 ματία, ἡ ἀκόρεσις τῆς δόξης μέθι, καὶ πρὸς τῆς κολάσεως,
 ἡ ἡσὶ, τῆς μελλούσης ἐνταῦθα αὐτοῖς σκάνδαλον καὶ ἐμπόδιον

τέτοιο πράγμα είναι ή κακία τὸν τόσο σπουδαῖο καὶ τόσο ἀνώτερο καὶ ἐκείνον ποὺ ἔχει τιμηθεῖ μὲ τόσα βασιλικά γνωρίσματα, τὸν ὑποβιβάζει στὴν ταπεινὴ καταγωγὴ τῶν ἀλόγων ζῶων. Γι' αὐτὸ καὶ σ' αὐτὸν τὸν ψαλμὸ, ἀφοῦ διάλεξε δύο εἶδη κακίας καὶ ἄφησε τὰ ἄλλα στοὺς ἀκροατὲς νὰ τὰ συλλογισθοῦν, ἔτσι στιγματίζει ἐκείνους ποὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ τὰ πάθη τους. Διότι τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἀλογώτερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ποὺ περιτρέχει ὅλη τὴν οἰκουμένη ἄσκοπα καὶ μάταια καὶ γιὰ κακὸ τῆς κεφαλῆς του καὶ συγκεντρώνει ἄπειρα χρήματα, ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ γιὰ ἄλλους ποὺ δὲν τοὺς γνωρίζει, πολλές φορές δὲ ἐχθροὺς του καὶ συκοφάντες του; Καὶ πολὺ καλὰ εἶπε. «Θὰ ἐγκαταλείψουν τὸν πλοῦτο τους σὲ ξένους. Διότι τί πιὸ ἀνόητο ὑπάρχει, ὅταν αὐτοὶ μὲν ὑπομένουν τοὺς κόπους καὶ τίς ἀμαρτίες τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πλοῦτου, παραχωροῦν δὲ σὲ ἄλλους τὴν ἀπόλαυση;

Ἐπειτα ἀναφέροντας μαζὶ μὲ τὴ φιλοχρηματία καὶ τὴν κενοδοξία, τὴ στιγματίζει μὲ μεγάλη σφοδρότητα, λέγοντας· «Κατέγραψαν τὰ ὀνόματά τους ἐπάνω στὰ κτήματά τους». Τί πιὸ παράλογο πάλι ὑπάρχει ἀπ' αὐτοὺς ποὺ παραδίνουν τὴ μνήμη τους στοὺς λίθους, τὰ ξύλα καὶ τὴν ἄψυχη ὕλη καὶ ἐμπιστεύονται σ' αὐτὰ τὴ δόξα τους; Καθόσον ὀλόκληρες περιουσίες κατέστρεψαν καὶ χῆρες ξεγύμνωσαν καὶ ὀρφανῶν τὰ ὑπάρχοντα ἄρπαξαν, ὥστε νὰ κάνουν λαμπρὴ τὴν οἰκία γιὰ τὰ σκωλήκια καὶ νὰ οἰκοδομήσουν λαμπροὺς περιβόλους γιὰ τὸ σαράκι καὶ τὴ φθορά, μὲ τὸ νὰ νομίζουν ὅτι ἀπὸ αὐτὰ θὰ μείνει ἀθάνατη ἡ μνήμη τους, αὐτοὶ ποὺ δὲν μπόρεσαν οὔτε στὰ σώματά τους νὰ προσφέρουν μιὰ ἐλάχιστη στιγμὴ ἀπολαύσεως. «Αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος ζωῆς τους καὶ ποὺ γίνεται σκάνδαλο γι' αὐτούς». Ποιὰ εἶναι «αὕτη ἡ ὁδός», πὲς μου; Ἡ φροντίδα γιὰ τὰ πράγματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἡ ματαιοπονία, ἡ μεγάλη μανία γιὰ τὰ χρήματα, ἡ ἀχόρταγη μέθη τῆς δόξας· καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ μέλλουσα κόλαση, λέγει, γίνεται σ' αὐτούς

γίνεται. Οὐ μικρὸν οὖν σκάνδαλον, οὐ μικρὸν ἐμπόδιον, οὐ μικρὸν κώλυμα αὕτη ἢ ὁδὸς πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν. Λιό φησιν, «Αὕτη ἢ ὁδὸς σκάνδαλον αὐτοῖς».

Καὶ καλῶς εἶπε σκάνδαλοι αὐτοῖς τὴν ὁδόν. Ἐαυτοὺς
 5 δεσμοῖσιν, ἑαυτοὺς συμποδίζουσι. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εὐδοκῆσουσι. Τὸ χαλεπώτατον καὶ τῶν λοιπῶν αἰτιῶν τῶν κακῶν τοῦτό ἐστιν, ὅπερ εἴρηκεν. Οἱ γὰρ τοιαῦτα ἀμαρτάνοντες καὶ πλημμελοῦντες καὶ οὕτως ἀνοηταί-
 10 ροντες, μακαρίζουσιν ἑαυτοὺς καὶ θαυμάζουσι, καὶ ζηλωτοὺς εἶναι φασί, καὶ ἀρέσκομαι τοῖς πρᾶξις κακία δὲ ἐπαι-
 ρουμένη καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἐργαζομένων ἐννόησον ἡλίκη λαμβάνει τῆς πονηρεῆς ἐπιθυμίας προσθήκη. Εἰ γὰρ κακίζο-
 μένη, εἰ γὰρ ὑβρίζομένη, εἰ γὰρ ἐλεγχομένη, εἰ γὰρ ὑπὸ τοῦ
 15 συνειδότος τῶν ὀπωσθήποτε νηφόντων μαστιγομένη, ξαινο-
 μένη, μισομένη, οὕτως ἀναισχύντως ἀνθεῖ καὶ καθ' ἑκάστην αὐξεται τὴν ἡμέραν, μὴ μόνον τὰ κώλυμα αὐτὴν μὴ ἦ, οἷον ἡ κατηγορία, τοῦ συνειδότος ὁ ἔλεγχος, τὸ ἐπιλαμβάνεσθαι
 τῶν γινομένων, τὸ μετανοεῖν ἐν τοῖς πρᾶξις, τὸ κατα-
 20 δύεσθαι, τὸ ἐγκαλύπτεσθαι, τὸ στένειν, τὸ θρηγεῖν, ἀλλὰ τοῦ-
 ναντίον ἅπαν, καὶ ἐπαινώσιν ἑαυτοὺς οἱ ἐργαζόμενοι, καὶ ἐγκόμια ἑαυτῶν ἐφαίνωσι, καὶ τῶν ἄλλων θελίους κατὰ τοῦτο
 αὐτὸ εἶναι νομίζουσι, καὶ μετὰ τὸ προᾶξει ἐπαινώσι τὰ γεγενη-
 μένα (τοῦτο γὰρ ἐστὶ, «Καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν
 εὐδοκῆσουσι»), ποῦ οὐκ ἂν ἐκτραπέιεν; Οὕτω γὰρ εἶσι παρα-
 25 πλήγες, οὕτω παραπαίουσιν, ὡς καὶ μετὰ τὴν πλήρωσιν τῆς
 ἐπιθυμίας, ὅτε μάλιστα ὀρῶντας τὴν παρανομίαν αἰσχύνεσθαι

ἐδῶ σκάνδαλο καὶ ἐμπόδιο. Δὲν εἶναι λοιπὸν μικρὸ σκάνδαλο, δὲν εἶναι μικρὸ ἐμπόδιο, δὲν εἶναι μικρὸ κώλυμα αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς γιὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς. Γι' αὐτὸ λέγει, «Αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς γίνεται σκάνδαλο γι' αὐτούς».

Καὶ καλὰ ὀνόμασε σκάνδαλο γι' αὐτούς τὸν τρόπο ζωῆς τους. Τοὺς ἑαυτούς τους δένουν, τοὺς ἑαυτούς τους ἐμποδίζουν. Τὸ πιὸ χειρότερο καὶ ἡ αἰτία ὄλων τῶν κακῶν αὐτὸ εἶναι ποὺ ἀνέφερε. Διότι αὐτοὶ ποὺ κάμνουν τέτοιες ἀμαρτίες καὶ τέτοια πλημμελήματα καὶ συμπεριφέρονται τόσο ἀνόητα, μακαρίζουν τοὺς ἑαυτούς τους καὶ τοὺς θαυμάζουν καὶ θεωροῦν τοὺς ἑαυτούς τους ἀξιοζηλεύτους καὶ ἀρέσκονται μὲ αὐτὰ ποὺ κάμνουν· κακία δὲ ποὺ ἐπαινεῖται καὶ ἀπὸ αὐτούς ποὺ τὴν πράττουν σκέψου πόση αὔξησιν δίνει στὴν πονηρὴ ἐπιθυμία. Διότι, ἂν, μολονότι κακίζεται, μολονότι προσβάλλεται, μολονότι ἐλέγχεται, μολονότι μαστιγώνεται ἀπὸ τὴ συνείδησιν ἐκείνων ποὺ ἔχουν τέλος πάντων κάποια σὺνείδησιν, δέχεται πλήγματα καὶ μισεῖται, παρ' ὅλα αὐτὰ τόσο πολὺ ἀδιάντροπα ἀνθεῖ καὶ καθημερινὰ αὐξάνεται, ὅταν ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχουν τὰ ὅσα τὴν ἐμποδίζουν, ὅπως ἡ κατηγορία, ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως, ἡ ἀναγνώρισις τῶν γινομένων, ἡ μετάνοια γιὰ τὰ πραχθέντα, τὸ κρύψιμο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τὸ σκέπασμα τοῦ προσώπου ἀπὸ ντροπὴ, οἱ ἀναστεναγμοί, τὰ κλάματα, ἀλλ' ὑπάρχουν ὅλα τὰ ἀντίθετα, καὶ ἐπαινοῦν τοὺς ἑαυτούς τους αὐτοὶ ποὺ τὰ κάμνουν αὐτὰ καὶ ἐγκώμια πλέκουν γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους καὶ τοὺς θεωροῦν ἀκριβῶς γι' αὐτὸ καλυτέρους ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ μετὰ ἀπὸ τὴ διάπραξιν τῆς κακίας τους ἐπαινοῦν αὐτὰ ποὺ ἔκαμαν (διότι αὐτὸ σημαίνει, «Καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εὐδοκήσουσι», ποὺ θὰ ἦταν δυνατό νὰ μὴ παρεκτραποῦν; Καθόσον τόσο παράφρονες εἶναι, τόσο παράλογοι, ὥστε καὶ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας τους, ὅταν μάλιστα ἔπρεπε νὰ ντρέπονται βλέποντας τὴν παρα-

ἔδει, γαιφροῦνται κοουφροῦνται, ἀρέσκονται τῷ γεγενημένῳ. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἁμαρτία· πρὸ μὲν τοῦ προαχθῆναι, σοσιάζει ἑαυτῆς τὸ εἶδεχθῆς, τῇ μέθῃ τῆς ἡδονῆς περιστέλλουσα αὐτῆς τὸ βδελυρόν, ἐπειδὴν δὲ προαχθῆ, καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ τῆς
5 ἐπιθυμίας κατὰ μικρὸν ἀναχωρήσῃ, ἡ δὲ τοῦ συνειδότος κατηγορία ἐπέλθῃ, γυμνὸς μασίζουσα τοὺς λογισμούς, τότε μάλιστα φαίνεται αὐτῆς τὸ βλαβερόν. Οὗτοι δὲ οὐδὲ μετὰ τὸ πληρῶσαι, ἀλλ' ὅταν ἴδωσι τὸν πλοῦτιον ὀγκωθέντα, τοὺς τάφους ἐγγεγραμμένους, τὰς ματαίας οἰκοδομὰς ἀλητρισιμένας, δέ-
10 ον τότε γοῦν καιωνυγῆναι, καὶ σιενάξαι, οἱ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα, μετὰ τὸ ἔργον, μετὰ τὴν πλήρωσιν, τότε ἔτι μειζρόνως νοσοῦσιν. Ἐπεὶ οὖν τὸ παρ' αὐτῶν οἴχεται, ἔπεται λοιπὸν τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ.

8. Ὡσπερ γὰρ οἱ κατακρίνοντες ἑαυτοὺς, ἐφ' οἷς ἁμαρ-
15 τάνουσι, προλαμβάνοντες ἀποκρούονται τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ψῆφον, καθάπερ καὶ Παῦλός φησιν, «Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκριθόμεθα», οὕτως οἱ νοσοῦντες ἀμετανόητα, καὶ ἁμαρτάνοντες, μὴ καταγινώσκοντες δὲ ὧν ἐπλημμέλησαν, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐπισπῶνται τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ
20 τιμωρίαν ἑαυτοῖς. Ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι ἢ τὰ ἀλλότρια ἀρπάζοντες, ἢ τὰ οἰκεῖα μάτην καὶ εἰκῆ δαπανῶντες, ἅπερ εἰς πένητας ἀναλίσκειν ἔχουσιν, εἰς τάφους, καὶ σκώληκας, καὶ σή-
 τας δαπανῶσι, καὶ οὐ μετανοοῦσιν ἐπὶ τῶν γεγενημένων, ἀλλὰ ἀνίστα μένουσι νοσοῦντες, ἀκουσον τί γίνεται λοιπόν. Τί
25 δὴ οὖν γίνεται; Τιμωρία τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδοται· διὸ ἐπιγυγεν, ὥς προβάτα ἐν ἄδη ἔθεντο· θάνατος ποιμανεῖ αὐ-

νομία, ὑπερηφανεύονται, μεγαλοφρονοῦν, ἀρέσκονται μὲ αὐτὸ ποῦ ἔγινε. Διότι τέτοιο πράγμα εἶναι ἡ ἄμαρτία· πρὶν μὲν διαπραχθεῖ κρύβει τὴ βρωμερὴ ὄψη τῆς, περικαλύπτοντας καὶ τὴ μέθη τῆς ἡδονῆς τὴ βδελυρότητά τῆς, ὅταν δὲ διαπραχθεῖ καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ τῆς ἐπιθυμίας σιγὰ - σιγὰ ἐξαφανισθεῖ, κάνει δὲ τὴν ἐμφάνισή τῆς ἢ κατηγορία τῆς συνειδήσεως, κτυπώντας γυμνοὺς τοὺς λογισμοὺς, τότε πρὸ πάντων ἀποκαλύπτεται ἡ βλαβερὴ δύναμή τῆς. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε μετὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς κακίας τοὺς σταματοῦν, ἀλλ' ὅταν δοῦν τὸν πλοῦτο ὀγκωμένο, τοὺς τάφους ἀνεγερμένους, τίς μάταιες οἰκοδομὲς κατασκευασμένες, ἐνῶ ἔπρεπε λοιπὸν τότε νὰ νοιώσουν συντριβὴ καρδιάς καὶ ν' ἀναστενάξουν, αὐτοὶ ὅμως καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά, μετὰ τὴν πράξη, μετὰ τὴν πραγματοποίηση, τότε ἀκόμη περισσότερο νοσοῦν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐξαφανίσθησαν αὐτὰ ποῦ ἐξαρτιόνταν ἀπὸ αὐτοὺς, ἀκολουθοῦν πλέον τὸ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ.

8. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν αὐτοὶ ποῦ κατακρίνουν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς γιὰ τ' ἁμαρτήματά τους, προλαβαίνουν καὶ ἀποκρούουν τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ Παῦλος, «Διότι, ἂν κρίναμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ὅπως πρέπει, δὲν θὰ καταδικαζόμεσταν»¹¹, ἔτσι αὐτοὶ ποῦ νοσοῦν καὶ δὲν μετανοοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐξακολουθοῦν ν' ἁμαρτάνουν, ποῦ δὲν καταδικάζουν τὸν ἑαυτὸ τους γιὰ τὰ πλημμελήματά τους, μὲ μεγάλη δύναμη ἐπισύρουν ἐναντίον τους τὴν τιμωρία τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἢ ἀρπάζοντας τὰ ξένα ἢ ξοδεύοντας τὰ δικά τους ἄσκοπα καὶ στὰ χαμένα, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ξοδεύουν γιὰ τοὺς φτωχοὺς, τὰ ξοδεύουν στοὺς τάφους, στὰ σκουλήκια καὶ στοὺς σκόρους καὶ δὲν μετανοοῦν γιὰ τὰ ὅσα ἔχουν κάνει, ἀλλὰ παραμένουν ἀθεράπευτα ἀσθενεῖς, ἄκουσε τί γίνεται πλέον. Τί γίνεται λοιπὸν; Παραδίνονται ἀπὸ τὸ Θεὸ στὴν τιμωρίαν γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «Σὰν πρόβατα ὁδήγησαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς στὸν ἄδη καὶ ὁ θάνατος θὰ

τούς», οὐ τὸ ἡμερον ἐνιαῦθα διὰ ὀνόματος τῶν προσβίων δη-
 λῶν (τί γὰρ ἐκείνων ἀγριώτερον γένοιτ' ἄν, τῶν παρορῶντων
 μὲν γυμνὰ σώματα πενήτων καὶ γαστέρας τηκομένης λιμῶ, καλ-
 λωπιζόντων δὲ οἴκους φθορᾶ, καὶ σκώληκι, καὶ σητί;), ἀλλὰ
 5 τὸ εὐκόλον αὐτῶν τῆς ἀπωλείας, τὴν ἐξ ἐπιδρομῆς πανωλε-
 θρίαν, τὸ εὐχείρωτον τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. Οὐδὲν γὰρ ἀσθε-
 νέστερον ἀνθρώπου κακίᾳ συζῶντος. «Ὅπερ καὶ οὗτοι πείσυν-
 ται καὶ οὕτω κατακοπήσονται, οὕτως ἀπολοῦνται ἄρδην, καὶ
 εἰς τὸν ἄδην ἀπελεύσονται ραδίως, εὐκόλως, συντόμως, ἀ-
 10 πονητί, ὡσανεὶ πρόβατα κατακοπιόμενα.

Τοῦτο θάνατος, μᾶλλον δὲ πρᾶγμα θανάτου πολὺ χαλε-
 πώτερον. Μειὰ γὰρ τὴν τοιαύτην τελευτὴν ἀθάνατος αὐτοῖς
 διαδέξεται θάνατος, διὰ τοῦτο οὐδαμοῦ εἰς κόλπους Ἀβραάμ,
 οὐδὲ εἰς ἄλλο χωρίον φαίνονται ἀπίστες, ἀλλ' εἰς ἄδην, τὸ
 15 τῆς τιμωρίας, τὸ τῆς κολάσεως, τὸ τῆς πανωλεθρίας ὄνομα.
 Καὶ ἡ ἐνιαῦθα αὐτῶν τελευτὴ εὐτελής, καὶ εὐκαταφρόνητος,
 καὶ ἡ ἐκεῖ διατριβὴ κολάσεως γέμουσα. Οὕτω καὶ ἡμῖν ἔθος
 λέγειν περὶ τῶν εὐκόλως ἀπολλυμένων, ὡς πρόβατον ὁ δεῖνα
 ἐοφάγη. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἄλογα ἔζων, καὶ ὡς ἄλογα ἀπόλ-
 20 λυνται, οὐκ ἔχοντες περὶ τῶν μελλόντων ἐλπίδα χρησιγῆν
 καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπὶ κακῶς «Θάνατος ποιμα-
 νεῖ αὐτούς». Ἐνιαῦθά μοι τὸν θάνατον δοκεῖ λέγειν, τὴν ἀ-
 πόλειαν τὴν ἐκεῖ, τὴν τιμωρίαν, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι
 «Ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα, αὕτη ἀπολεῖται», οὐ τὴν τοῦ εἶναι
 25 ἀναίρεσιν, ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν παραδηλῶν. Καὶ ἐπιμένει τῇ
 μεταφορᾷ τῆς λέξεως. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε πρόβατα, ἔδειξεν
 αὐτῶν καὶ τὸν ποιμένα. Τίς δὲ οὗτος; Ὁ σκώληξ ὁ ἰοδόλος,

τούς ποιμάνει», ὄχι γιὰ νὰ δηλώσει μὲ τὸ ὄνομα τοῦ προβάτου τὴν ἡμερότητα (διότι τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρχει ἀγριώτερο ἀπὸ ἐκείνους, πού παραβλέπουν μὲν τὰ γυμνά σώματα τῶν φτωχῶν καὶ κοιλιές πού λειώνουν ἀπὸ τὴν πείνα, καλλωπίζουν δὲ οἴκους γιὰ τὴ φθορά, τὰ σκουλήκια καὶ τὸ σκόρο;), ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει τὴν εὐκολία τῆς ἀπωλείας τους, τὴν αἰφνίδια πανωλεθρία τους, τὴν εὐκολὴ κατάληψή τους ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς τους. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἀσθενέστερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο πού συζεῖ μὲ τὴν κακία. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ πάθουν καὶ αὐτοί· ἔτσι θὰ ἐξολοθρευθοῦν, ἔτσι θὰ καταστραφοῦν ριζικά καὶ θὰ ὀδηγηθοῦν στὸν ἄδη χωρὶς δυσκολία, εὐκολα, σύντομα καὶ ἄκοπα, σὰν πρόβατα κατασφαζόμενα.

Αὐτὸ εἶναι θάνατος, μᾶλλον δὲ πράγμα πολὺ πιὸ χειρότερο ἀπὸ τὸ θάνατο. Διότι μετὰ ἀπὸ τὸ θάνατο αὐτοῦ τοῦ εἶδους, θάνατος ἀθάνατος θὰ διαδεχθεῖ αὐτούς, καὶ γι' αὐτὸ δὲν φαίνονται νὰ μεταβαίνουν στοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, οὔτε σ' ἄλλο τόπο, ἀλλὰ στὸν ἄδη, πού εἶναι τὸ ὄνομα τῆς τιμωρίας, τῆς κολάσεως, τῆς πανωλεθρίας. Καὶ ἐδῶ ὁ θάνατός τους εἶναι εὐτελής καὶ περιφρονημένος, καὶ ἡ ἐκεῖ διαμονή τους εἶναι γεμάτη ἀπὸ κόλαση. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς συνηθίζομε νὰ ὀμιλοῦμε γιὰ ἐκείνους πού χάνονται εὐκολα, λέγοντας, ἴο τάδε σφάγηκε σὰν πρόβατο'. Ἐπειδὴ δηλαδὴ Ζοῦσαν σὰν ἄλογα ζῶα, καὶ σὰν ἄλογα χάνονται, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀγαθὴ ἐλπίδα γιὰ τὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ πρὸς μεγάλη τους συμφορά. «Ὁ θάνατος θὰ ποιμάνει αὐτούς». Ἐδῶ νομίζω ὅτι ἐννοεῖ σὰν θάνατο τὴν ἐκεῖ ἀπώλειά τους, τὴν τιμωρία τους, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Ἡ ψυχὴ πού ἁμαρτάνει, θὰ ὀδηγηθεῖ στὴν ἀπώλεια»⁵⁸, δηλώνοντας ὄχι τὸν τερματισμὸ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὴν τιμωρία. Καὶ ἐπιμένει στὴ μεταφορικὴ σημασία τῆς λέξεως. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε πρόβατα, ἔδειξε καὶ τὸν ποιμένα τους. Ποιὸς δὲ εἶναι αὐτός; Τὸ σκουλήκι τὸ φαρμακερό, τὸ σκο-

τὸ σκότιος τὸ ἀτελεύτητον, τὰ δεσμὰ τὰ ἅλντια, ὁ θρυγμὸς τῶν
 ὀδόντων. Ὅρα τοίνυν αὐτοὺς πάντοθεν κολαζομένους. Ἐν τῇ
 ζωῇ, οἱ πρὸς ἀρετὴν ἐνεποδιόθησαν, οἱ κακίας ἐγένοντο
 δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ περιττὸν ἐπόνθησαν πόνον, καὶ
 5 καταγέλαστον ἐν τῇ τελευτῇ, οἱ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἀπώ-
 λοντο ἐν τῷ καιρῷ τῷ μετὰ τὴν τελευτήν, οἱ διαπαντός ὑπὸ
 τῆς ἀπωλείας κατέχονται.

«Καὶ κατακυριεύσουσιν αὐτῶν οἱ εὐθεῖς τὸ πρῶτον». Ἐπει-
 δὴ πολλοὶ τῶν παχυτέρων καὶ πρὸς ἀναισθησίαν λίθων ἐκβε-
 10 θηκότων, οὐκ ἔχουσι περὶ τῶν μελλόντων ἐλπίδι σαφῇ, οὔτε
 τειρανωμένην, ἀλλὰ πρὸς τὰ παρόντα κεχῆρασι, καὶ πρὸς τὰ
 ὀρώμενα, καταπλήττει τοὺς τοιοῦτους αἰνιγματιωδῶς. Εἶτα διὰ
 θραχέων τὰ μέλλοντα αἰνιξάμενος, πάλιν ἐπὶ τὴν ἐν τῷ πα-
 ρόντι δίψῃ γινομένην αὐτῶν εὐτέλειαν καὶ τιμωρίαν μεταί-
 15 θησι τὸν λόγον, δεικνύς αὐτῶν τὸ ἀσθενές, τὸ εὐτελές, τὸ εὐ-
 καταφρόνητον, καὶ οἱ κἄν μυριάκις πλουτῶσι, κἄν δυναστεί-
 αν ὡσι περιβεβλημένοι, ἐν τάξει δούλων καὶ ἀνδραπόδων ἀ-
 ρετὴν μειοῦσιν εἶσιν. Διὸ φησι, «Κατακυριεύσουσιν αὐτῶν
 οἱ εὐθεῖς τὸ πρῶτον», τοιτέσι, ταχέως, διηνεκῶς, καὶ οὐδὲ χρό-
 20 νου δείξονται, οὐδὲ πόνου, οὐδὲ μελλήσεώς τινος. Τοιαύτη
 γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων φύσις, τῇ ἀρετῇ τὴν κακίαν δουλεύειν,
 καὶ τρέμειν αὐτήν, καὶ δεδοικέναι, κἄν μυρία ἐπιτίμματα
 αὐτῇ ἔχη, καὶ πολλὰς τὰς ὑπογραφάς, ἐκείνη δὲ γυμνὴ ἢ,
 καθ' ἑαυτὴν ἀγωνιζομένη.

25 Καὶ μὴν τοῖναντίον ὁρῶμεν, φησί, τοῦτους ἐκείνων κρα-
 τοῦντας. Ἀλλὰ μὴ τὸ σφάλμα τῆς τῶν πολλῶν διανοίας ἴδω-
 μεν, τοῦτο γὰρ πεπλανημένης ὑπολήψεώς ἐστι ψῆφος, ἀλλ'
 αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴν ὀρθὴν κρίσιν διευκρινήσωμεν, καὶ

τάδι τὸ ἀτέλειωτο, τὰ ἄλυτα δεσμά, τὸ τρίξιμο τῶν δοντιῶν. Πρόσεχε λοιπὸν αὐτοὺς ποὺ τιμωροῦνται ἀπὸ παντοῦ. Στὴ Ζωή, διότι ἐναντιώθηκαν στὴν ἄσκησι τῆς ἀρετῆς, διότι ἐγίναν δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι τῆς κακίας, κόπιασαν ἄσκοπα καὶ γελοιοποιήθηκαν· ὅταν πέθαναν, διότι χάθηκαν στὴν τύχη καὶ ἄσκοπα· κατὰ τὸ χρόνο μετὰ τὸ θάνατο, διότι Ζοῦν αἰῶνια μέσα στὴν καταστροφή.

«Καὶ πολὺ γρήγορα οἱ φτωχοὶ καὶ ἀφανεῖς καὶ δίκαιοι θὰ γίνουν κύριοί τους». Ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πνευματικὰ παχυτέρους ποὺ ἔχουν φθάσει στὴν ἀναισθησία τῶν λίθων δὲν ἔχουν σαφὴ ἐλπίδα γιὰ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ οὔτε πνευματικὰ ἐξυψουμένη, ἀλλ' εἶναι ἀπορροφημένοι ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα μόνο βλέπουν, πλήττει αὐτοὺς μὲ τρόπο ἀσαφῆ. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἔκαμε σύντομο ὑπαινιγμὸ γιὰ τὰ μελλοντικὰ πράγματα, πάλι μεταφέρει τὸ λόγο στὴν εὐτέλεια καὶ στὴν τιμωρία τους στὴν παρούσα Ζωή, δείχνοντας τὴν ἀδυναμία, τὴν εὐτέλεια καὶ τὴν περιφρόνησή τους, καὶ ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ἀποκτοῦν ἀμέτρητα πλούτη, καὶ ἂν ἀκόμη περιβάλλονται ἀπὸ μεγάλη ἐξουσία, εὐρίσκονται στὴ θέση τῶν δούλων καὶ τῶν ἀνδραπόδων καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἐκείνων ποὺ ἄσκοῦν τὴν ἀρετὴ. Γι' αὐτὸ λέγει· «Πολὺ γρήγορα οἱ ἀφανεῖς καὶ δίκαιοι θὰ γίνουν κύριοί τους», δηλαδὴ ἀμέσως, διαρκῶς καὶ δὲν θὰ χρειασθοῦν οὔτε χρόνο, οὔτε κόπο, οὔτε κάποια προσπάθεια. Διότι τέτοια εἶναι ἡ φύσι τῶν πραγμάτων, τὸ νὰ εἶναι δούλη ἢ κακία τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ τρέμει αὐτὴν καὶ νὰ τὴν φοβεῖται, καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὴ ἔχει ἀμέτρητα ἐξωτερικὰ στολίσματα καὶ πολλὰ καλλωπίσματα, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ εἶναι γυμνὴ καὶ ἀγωνίζεται μόνη της.

Καὶ ὅμως, λέγει, βλέπομε τὸ ἀντίθετο, τοὺς κακοὺς νὰ ἐξουσιάζουν τοὺς ἐναρέτους. Ἄλλ' ἄς μὴ δώσουμε σημασία στὸ σφάλμα τῆς διανοίας τῶν πολλῶν, διότι αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα πλανημένης ἀντιλήψεως, ἀλλ' ἄς ἐξετάσουμε τὴν ὀρθὴ κρίσι τῶν πραγμάτων καὶ θὰ δεῖς αὐ-

ἔφει τοῦτον κρατοῦντα τὸν λόγον. "Ἐστω γάρ τις πονηρὸς δε-
 σπότης, καὶ οἰκέτης χρησιὸς μᾶλλον δέ, εἰ βούλει, ἐφ' ἕτε-
 ρον μεῖζον ὑπόδειγμα τὸν λόγον ἀνάγωμεν. "Ἐστω βασιλεὺς
 πονηρὸς, καὶ ἰδιώτης χρησιὸς, ἴδωμεν τίς τίνας κύριός ἐσσι,
 5 καὶ ποῦ τὰ τῆς δεσποτείας διαλάμπει τίς ὁ κρατῶν, καὶ τίς
 ὁ κρατούμενος. Πῶς οὖν εἰσόμεθα τοῦτο; Ἐπιαιτιέτω ἰψὸν
 ἰδιώτη ὁ βασιλεὺς πονηρόν τι προᾶγμα καὶ πλημμελείας γέμον·
 τί οὖν ὁ χρησιὸς ἰδιώτης καὶ ὑπήκοος; Οὐ μόνον οὐκ εἴξει,
 οὐδὲ ὑπακούσεται, ἀλλὰ πειράσεται καὶ τὸν ἐπιτάκτονα ἀπα-
 10 γαγεῖν τοῦ προκειμένου, κἂν ἀποθανεῖν δέη. Τίς οὖν ἐλεύ-
 θερος; ὁ ποιῶν δ βούλεται καὶ μηδὲ τὸν βασιλέα δεδοικώς,
 ἢ ὁ παρὰ τοῦ ὑπηκόου καταφρονούμενος;

Καὶ ἴνα μὴ ἐπὶ παραδείγματι ἀδιορίστου τὸν λόγον προα-
 γάγωμεν, ἢ τοῦ Πεντεφροῆ γυνῆ ἢ Αἰγυπία οὐχὶ βασιλὶς
 15 ἦν; οὐχὶ πάσης Αἰγύπτου ἐκράτει; οὐχὶ σύνοικον εἶχε βασιλέα;
 οὐ πολλὴν περιεβάλλετο δυναστείαν; Τί δὲ ὁ Ἰωσήφ; οὐ δού-
 λος; οὐκ αἰχμάλωτος; οὐκ ἀργυρῶνῆτος οἰκέτης; οὐ μετὰ
 πίσης τῆς παρατάξεως αὐτῆς ὠπλίσατο κατὰ τοῦ νεανίσκου,
 οὐχ ἐτέρῳ τὸν πόλεμον ἐγχειρήσασα, ἀλλ' αὐτῇ πρὸς τὴν πα-
 20 ράταξιν ἐλθοῦσα; Τίς οὖν ἐν δουλείᾳ τότε ἦν, τίς δὲ ἐν ἐλευ-
 θερίᾳ; ἢ δεομένη καὶ παρακαλοῦσα καὶ ἰκετεύουσα καὶ οὐδὲ
 ἀνθρώπου, ἀλλὰ πονηροῦ πάθους αἰχμάλωτος γενομένη,
 ἢ ὁ καταφρονῶν καὶ διαδήματος καὶ οκλήπτρου καὶ ἀλουργί-
 25 τὰ μηχανήματα; Οὐχ ἢ μὲν ἀπῆλθε παρακουθεῖσα καὶ ἐτέρῳ

τόν τὸ λόγῳ ἰοχυρότερο. Ἦς ὑποθέσουμε λοιπὸν ὅτι ὑπάρχει κάποιος κακὸς κύριος καὶ κάποιος καλὸς δοῦλος· μᾶλλον δέ, ἂν θέλεις, ἅς μεταφέρουμε τὸ λόγῳ σὲ ἄλλο σπουδαιότερο παράδειγμα. Ἦς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει κάποιος κακὸς βασιλιάς καὶ κάποιος καλὸς πολίτης, ἅς δοῦμε δὲ ποιὸς εἶναι κύριος τοῦ ἄλλου καὶ σὲ ποιὸν διαλάμπουν τὰ γνωρίσματα τῆς δεσποτείας· ποιὸς ἀπὸ αὐτοῦς εἶναι ὁ ἐξουσιαστής καὶ ποιὸς ὁ ἐξουσιαζόμενος. Πῶς λοιπὸν θὰ τὸ γνωρίσουμε αὐτό; Ἦς ὑποθέσουμε ὅτι ὁ βασιλιάς διατάσσει στὸν πολίτη κάποιο κακὸ πρᾶγμα, καὶ γεμάτο ἀπὸ ἁμαρτία· τί θὰ κάνει λοιπὸν ὁ καλὸς πολίτης καὶ ὑπήκοος; Ὁχι μόνο δὲν θὰ δεχθεῖ, οὔτε θὰ ὑπακούσει, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσει ν' ἀπομακρύνει ἀπ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ ἐκείνον πού δίνει τὴν ἐντολή, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθεῖ νὰ πεθάνει. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ ἐλεύθερος; ἐκεῖνος πού κάμνει αὐτὸ πού θέλει καὶ δὲν φοβεῖται οὔτε καὶ τὸν βασιλιά, ἢ ἐκεῖνος πού περιφρονεῖται ἀπὸ τὸν ὑπήκοο;

Καὶ γιὰ νὰ μὴ συνεχίζουμε τὸ λόγῳ μὲ ἀόριστο παράδειγμα, ἢ γυναῖκα τοῦ Πεντεφρῆ ἢ Αἰγύπτια δὲν ἦταν βασίλισσα;³³ δὲν ἐξουσίαζε ὀλόκληρη τὴν Αἴγυπτο; δὲν εἶχε σύζυγο βασιλιά; δὲν εἶχε στὰ χέρια τῆς μεγάλη ἐξουσία; Τί ἦταν δὲ ὁ Ἰωσήφ; δὲν ἦταν δοῦλος; δὲν ἦταν αἰχμάλωτος; δὲν ἦταν ἐξαγορασμένος δοῦλος; δὲν ἐξάπελυσσε τὴν ἐπίθεσή τῆς ἐναντίον τοῦ νεανίσκου μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις τῆς, χωρὶς ν' ἀναθέσει σ' ἄλλον τὸν πόλεμο, ἀλλ' ἢ ἴδια ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα; Ποιὸς λοιπὸν ἦταν τότε ὁ δοῦλος, ποιὸς δὲ ὁ ἐλεύθερος; ἐκείνη πού εἶχε ἀνάγκη καὶ παρακαλοῦσε καὶ ἰκέτευε καὶ ἦταν αἰχμάλωτη ὄχι ἀνθρώπου, ἀλλὰ πάθους πονηροτάτου, ἢ ἐκεῖνος πού περιφρονοῦσε καὶ τὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ τὸ σκῆπτρο καὶ τὴ βασιλικὴ πορφύρα καὶ ὅλη ἐκείνη τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση καὶ ἀναχαίτιζε τὰ πονηρὰ σχέδιά τῆς; Δὲν ἔφυγε ἐκείνη μὲν ἀφοῦ δὲν ἔγιναν δεκτὰ τὰ ὅσα ζήτησε

πάλιν πάθει γινομένη δούλη, τῷ θυμῷ τῷ ἀλόγῳ, τῇ μαιφονίᾳ, ὁ δὲ ἐξῆλθε μυρίους σιεφάνους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δουλείᾳ τὴν ἐλευθερίαν μειζόνως διαλάμπουσαν δεικνύς;

5 9. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐλεύθερον ὡς ἀρετῇ, οὐδὲν οὕτω δοῦλον ὡς κακίᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαγῷ φησί τις· «Σοφὸς οἰκτίης κρατῆσει δεσποτῶν ἀφρόνων». Ὡσπερ γὰρ αἰχμάλωτος, κἂν μυρίον ἔχη πλοῦτον, δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα πᾶσιν ἐστὶν ἐνάλωτος, οὕτω καὶ ὁ ὑπὸ τῶν παθῶν ἀλισκόμενος, ἀ-

10 ράχνης ἐστὶν εὐτελέστερος. Τί δὲ ἐν πολέμῳ; οὐχὶ τούτους ὀρώμεν κρατοῦντας; Τί δὲ ἐν πράγμασι καὶ βουλαῖς; οὐ τὰ τούτων ἔσθηκε. κἂν μηδεὶς ὁ πειθόμενος ἦ; Τί δὲ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα; οὐχὶ ὁ μὲν πλούσιος, καθάπερ προσάτης, σιαγόνα ἦται, καὶ οὐκ ἐπετύγγανεν; ὁ δὲ πένης, ἐπειδὴ σπουδαῖος

15 καὶ ἐνάρετος ἦν, οὐκ ἐν μεγίστῃ εὐπροαγίᾳ ἦν, τὴν αὐτὴν τῷ Ἀβραάμ λῆξιν ἔχων; Τί δὲ ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων; οὐχὶ δεσμώμενοι, μαστιγούμενοι, μυρία πάσχοντες δεινά, τῶν ταῦτα ποιούντων περιεγίνοντο; Ἐνόησαν γοῦν εἰς ὕσπιν αὐτοῦς ἀπορίαν ἐνέβαλον, ὡς ἐκείνους λέγειν «Τί ποιήσομεν τοῖς ἀν-

20 θρώποις τούτοις;». Καίτοι δεδεμένους εἶχον, καὶ ἐν μέσῳ δικαστηρίων συνειλημμένους, καὶ οἱ μὲν ἐν τάξει δικαστῶν καὶ ἀρχόντων, οἱ δὲ ἐν τάξει δικαζομένων εἰσιτήκεισαν, ἀλλ' ὁμως οὗτοι τούτων ἐκράτησαν. Καὶ πανταχοῦ, εἴ τις μετὰ ἀκριθείας ἐλεξίτοι τῷ λόγῳ, τὸν ἐνάρετον ὄφεται τοῦ ποτηροῦ

25 κρατοῦντα, τὴν κυρίως κράτηον, οὐ ταύτην τὴν τῶν πολλῶν, καὶ ψευδῆ, τὴν πελλανημένην, καὶ ραδίως ἐλεγχομένην, ἀλλ'

54. Παροιμ. 17, 2.

55. Λουκᾶ 16, 24.

56. Πράξ. 4, 16.

καὶ ἀφοῦ ἐγίνε δούλη ἄλλου πάλι πάθους, τοῦ παραλόγου θυμοῦ, τῆς δίψας γιὰ αἷμα, ἐνῶ ἐκεῖνος ἐξῆλθε ἔχοντας στήν κεφαλή του ἀμέτρητα στεφάνια καὶ προβάλλοντας τὴν ἐλευθερία μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ δουλεία νὰ λάμπει ἀσυγκρίτως περισσότερο;

9. Πράγματι τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἐλεύθερο ὅσο ἡ ἀρετὴ, τίποτε δὲ τόσο δουλικὸ ὅσο ἡ κακία. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ λέγει κάποιος: «Ὁ σοφὸς δοῦλος θὰ γίνε κύριος τῶν ἀφρόνων κυρίων»⁵⁴. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ αἰχμάλωτος, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχει ἀμέτρητο πλοῦτο, γι' αὐτὸ πρὸ πάντων τὸ πρᾶγμα συλλαμβάνεται εὐκόλα ἀπὸ ὅλους, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ κυριεύεται ἀπὸ τὰ πάθη του, εἶναι εὐτελέστερος καὶ ἀπὸ τὴν ἀράχνη. Τί δὲ συμβαίνει ἐν καιρῷ πολέμου; δὲν βλέπουμε αὐτοὺς νικητές; Τί δὲ μέσα στὰ πρᾶγματα τῆς ζωῆς καὶ στὰ συμβόλαια; δὲν ὑπερισχύουν τὰ ὅσα αὐτοὶ διακηρύσσουν καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς δὲν τοὺς πιστεύει; Τί δὲ συμβαίνει μετὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ; δὲν ζητοῦσε ὁ πλούσιος, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἐπαίτης, σταγόνα νεροῦ καὶ δὲν τὸ κατόρθωνε⁵⁵; ὁ δὲ φτωχός, ἐπειδὴ ἦταν ἠθικὸς καὶ ἐνάρετος, δὲν ἀπολάμβανε τὴν πιὸ μεγάλη εὐτυχία, ἔχοντας τὸ ἴδιο τέλος μὲ τὸν Ἀβραάμ; Τί δὲ συνέβηκε μὲ τοὺς ἀποστόλους; δὲν φυλακίζονταν, μαστιγώνονταν, ὑπόφεραν ἀμέτρητα κακὰ καὶ ὅμως ὑπερίσχυαν ἐκείνων ποὺ τοὺς ἔκαμναν αὐτά; Σκέψου βέβαια σὲ πόση ἀπορία τοὺς ἔβαζαν ὥστε νὰ λέγουν ἐκεῖνοί: «Τί νὰ κάνουμε μ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους;»⁵⁶. Ἄν καὶ τοὺς εἶχαν φυλακισμένους καὶ τοὺς κρατοῦσαν δεμένους μέσα στό δικαστήριον, καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἦταν στὴ θέση τῶν δικαστῶν καὶ τῶν ἀρχόντων, ἐνῶ οἱ ἀπόστολοι βρισκόνταν στὴ θέση τῶν δικαζομένων, ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ ὑπερίσχυαν αὐτῶν. Καὶ παντοῦ, ἂν κανεὶς μὲ προσοχὴ ἤθελε ἐξετάσει τίς διηγήσεις, θὰ δεῖ τὸν ἐνάρετο νὰ ὑπερισχύει τοῦ κακοῦ, μὲ τὴν πραγματικὴ ὑπερίσχυση, ὄχι μὲ αὐτὴ ποὺ ὑπερισχύουν οἱ πολλοί, τὴν ψευδῆ, τὴν πλανημένη, ποὺ εὐκόλα ἐλέγχεται, ἀλλὰ τὴ

ἐκείνην τὴν πετηγυῖαν καὶ ἀκίνητον.

«Καὶ ἡ βοήθεια αὐτῶν παλαιωθήσεται ἐν τῷ ἄδη»· του-
 5 τέστιν, ἀσθενήσει. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐ μόνον ἐνταῦθα
 εὐχείρωτοι ἔσονται, μηδενὸς ἀμύνοντος, μηδενὸς χεῖρα ὀρέ-
 10 γοντος, πᾶσι προκείμενοι, ἀλλὰ καὶ τὸ χαλεπώτερον, οὐδὲ
 ἐκεῖ ἔξουσί τινα τὸν παριστάμενον, καὶ βοηθοῦντα, καὶ χεῖρα
 ὀρέγοντα, καὶ παραμυθούμενον αὐτῶν τὴν τιμωρίαν. Οὕτω
 γοῦν οὔτε αἱ παρθέναι αἱ φρόνιμοι ταῖς μωραῖς βοηθήσαι
 ἴσχυσαν, οὐχ ὁ Ἄβραάμ τῷ πλουσίῳ, οὐ Νῶε, καὶ Ἰώβ, καὶ
 15 Δαυιδ, οὐδὲ οἱ υἱοὶ καὶ θυγατέρες. Τὸ γὰρ, «Παλαιωθήσεται», ἀ-
 σθενήσει ἐστίν, ἀφανισθήσεται. «Τὸ γὰρ παλαιούμενον καὶ
 γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ». Ἐκ τῆς δόξης αὐτῶν ἐξώσθη-
 20 σαν. Οὐ μάλιστα ἐπεθύμουν, δι' ὃ πάντα ἐποίουν, καὶ ἐπρα-
 γματεύοντο, ὥστε καὶ μετὰ τελευτῆν δόξης ἀπολαῦσαι πολ-
 15 λῆς, διὰ τῶν χρημάτων, διὰ τῶν οἰκοδομημάτων, διὰ τῶν
 τάφων, διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπικειμένων τοῖς τάφοις, καὶ
 τοῦτου, φησὶν, ἐκλεσοῦνται, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐλύπει ζῶντας
 καὶ ταῦτα μανθάνοντας. Αἱ γὰρ τοιαῦται οἰκοδομαὶ κατηγο-
 20 ραίαι τῶν ἀπελθόντων εἰσὶ. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα ἢ γῆ κρύπτη-
 ται, ἀλλ' ὅμως οἱ λίθοι φωνῆν ἀφιᾶσι, καθ' ἑκάστην αὐτῶν
 κατηγοροῦντες ἡμέραν τῆς ὀμότητος, τῆς ἀναισχυντίας, τοὺς
 κοινοὺς ἐχθροὺς ἀνακηρύττοντες, τοὺς παριόντας ἀεὶ εἰς
 ἀρὰς ἐπισπώμενοι καὶ ἐγκλήματα καὶ διαβολάς. Ποία οὖν
 25 αὕτη ἡ δόξα, καταλιμπάνειν κατήγορον μὴ σιγῶντα, ἀλλὰ διὰ
 τῆς ὕψεως τὰ πάντων ἀνοίγοντα στόματα, καὶ πρὸς τοὺς ὀ-

57. Ματθ. 25, 9.

58. Λουκᾶ 16, 25.

59. Ἰεζ. 14, 20.

60. Ἐβρ. 8, 13.

σταθερή εκείνη και ἀκλόνητη.

«Και ἡ βοήθειά τους, πού εἶχαν ἀπὸ τὰ πλούτη και τὴν ἄλλη κοσμική δύναμη, θὰ παλαιωθεῖ και θ' ἀχρηστευθεῖ στὸν ἄδη»· δηλαδὴ, θὰ ἐξασθενήσει. Αὐτὸ δὲ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὄχι μόνο ἐδῶ θὰ συλληφθοῦν εὐκολα, ἀφοῦ δὲν θὰ ὑπάρχει κανεὶς νὰ τοὺς ὑπερασπισθεῖ και ν' ἀπλώσει χέρι βοηθείας, και ἔτσι θὰ εἶναι σ' ὄλους ἐκτεθειμένοι, ἀλλὰ και τὸ φοβερώτερο, οὔτε ἐκεῖ θὰ ἔχουν κάποιον νὰ τοὺς ὑποστηρίξει, νὰ τοὺς βοηθήσει, ν' ἀπλώσει χέρι βοηθείας και νὰ παρηγορήσει τὴν τιμωρία τους. Ἔτσι λοιπὸν οὔτε οἱ φρόνιμες παρθένες⁵⁷ μπόρεσαν νὰ βοηθήσουν τίς μωρές, οὔτε ὁ Ἄβραὰμ τὸν πλούσιο⁵⁸, οὔτε ὁ Νῶε, ὁ Ἰώβ, και ὁ Δανιὴλ τοὺς υἱούς τους και τίς θυγατέρες τους⁵⁹. Διότι τὸ, «Παλαιωθήσεται», σημαίνει θὰ ἐξασθενήσει, θὰ ἐξαφανισθεῖ. Καθόσον «Ἐκεῖνο πού παλαιώνει και γηράσκει, βρίσκεται κοντὰ στὸν ἐξαφανισμό»⁶⁰. Ἀπὸ τὴν ἐπίγειο δόξα τους ἀπογυμνώθηκαν. Ἐκεῖνο πού πρὸ πάντων ἐπιθυμοῦσαν και γιὰ τὸ ὁποῖο ἔκαμαν τὰ πάντα και ἀσχολοῦνταν σ' ὅλη τὴ ζωὴ τους, ὥστε και μετὰ τὸ θάνατό τους ν' ἀπολαύσουν πολλὴ δόξα, μὲ τὰ χρήματα, μὲ τὰ οἰκοδομήματα, μὲ τοὺς τάφους και μὲ τὰ ὀνόματα πού ἔγραφαν ἐπάνω στοὺς τάφους και ἀπὸ αὐτό, λέγει, θὰ ἐκπέσουν, πράγμα πού πρὸ πάντων τοὺς λυποῦσε ὅσο ζοῦσαν και μάθαιναν αὐτά. Καθόσον οἱ παρόμοιες οἰκοδομὲς εἶναι κατηγοροὶ ἐκείνων πού ἔφυγαν ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ. Διότι και ἂν ἀκόμη τὸ σῶμα κρύπτεται μέσσω στῆ γῆ, ἀλλ' ὅμως οἱ λίθοι ἀφήνουν φωνή, κατηγορώντας καθημερινὰ τὴ σκληρότητά τους, τὴν αἰδαντροπιά τους, διακηρύσσοντας τοὺς κοινούς ἐχθρούς, και παρακινώντας πάντοτε τοὺς περαστικούς σὲ κατάρεις, κατηγορίες και συκοφαντίες. Τί δόξα λοιπὸν εἶναι αὐτὴ, τὸ νὰ ἀφήνει κανεὶς κατήγορο πού δὲν σιωπᾷ, ἀλλ' ἀνοίγει τὰ στόματα ὄλων και μόνο μὲ τὴ θέα, και κάμνει ὄλους πού περνοῦν ἀπὸ ἐκεῖ και βλέπουν τὸν κατήγορο αὐτὸ νὰ ἐξαπολύουν σφο-

ρῶντας ἅπαντας καὶ παριόντας σφοδροτάτην ποιούμενον τὴν ἐντυχίαν κατὰ τῶν οἰκοδομησαμένων; Τί ταύτης τῆς ἀνοίας γένοιτ' ἂν ἴσον, ὅταν ποιῶσι, ἀφ' ὧν κολάζονται, ἀφ' ὧν καιρῶσύνονται, ἀφ' ὧν καιηγοροῦνται, ἀφ' ὧν καὶ μετὰ τελευτῆν
 5 παρὰ πολλῶν ἀγορεύονται ἀφ' ὧν αὐτοῖς ἀραὶ καὶ διαβολαὶ καὶ ἐγκλήματα μερῶν, καὶ παρὰ τῶν ἡδικοημένων καὶ τῶν οὐκ ἡδικοημένων;

«Πλὴν ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς ἄδου, ὅταν λαμβάνῃ με». Εἰπὼν τῶν πονηρῶν τὰ ἐπίχειρα, τῆς ἀ-
 10 μιωτίας τὰ ὀνόματα, λέγει καὶ τὰ τῶν χρησιῶν ἔπαθλα· ὁ καὶ αὐτῷ καὶ ἑτέροις προφήταις ποιεῖν ἔθος, ὥστε ἐκατέρωθεν ρυθμίζειν τὸν ἀκροατὴν, καὶ ἐκ τῆς κολάσεως τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἐκ τῶν ἐπάθλων τῆς ἀρετῆς. Τὰ μὲν οὖν ἐκείνων τοιαῦτα, φησὶν· ἀτιμία, μαισιοπονία, ἄνοια, γέλως, αἰσχύνη.
 15 πανωλεθρία, θάνατος, τιμωρία, κόλασις διηγεκῆς, τὸ εὐεπηρέαστον, τὸ καὶ δόξης καὶ ἀσφαλείας ἐκπεπιωκέναι, καὶ ζῶντας καὶ τελευτῶντας, τὸ διαβάλλεσθαι, τὸ καιηγορεῖσθαι, τὸ μηδεμίαν εὐρίσκειν παραιωνίαν κακῶν, τὰ δὲ ἡμέτερα τοῦναντίον ἔσαν, ἀπαλλαγὴ κολάσεως, ἐλευθερία ψυχῆς, ἀσφάλεια, δόξα, τιμὴ. Ταῦτα γὰρ πάντα ἠνέξατο, εἰπὼν· «Πλὴν ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς ἄδου, ὅταν λαμβάνῃ με», ἄδην ἐνταῦθα τὴν κόλασιν λέγων, τὰς ἀφορητοὺς ἐκείνας ὀδύνας.

Ἐννόησον δὲ καὶ ἡλίκα τὰ τῆς τιμῆς, οὐ ταύτη μόνον.
 25 ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπαγομένῳ. Ὅταν γὰρ λαμβάνῃ με, φησί, τότε αὐτὸν ἀκριθέστερον ὄρωμαι ἢ νῦν. Νῦν γὰρ διὰ πίστεως περι-

δρότατη κατηγορία ἐναντίον ἐκείνων πού τὰ οἰκοδόμησαν; Τί θά μπορούσε νά ἐξισωθεῖ μέ αὐτή τήν ἀνοησία, ὅταν κάμνουν πράγματα ἀπό τὰ ὁποῖα τιμωροῦνται, ἀπό τὰ ὁποῖα καταξευτιλίζονται, ἀπό τὰ ὁποῖα κατηγοροῦνται, ἀπό τὰ ὁποῖα καί μετά τὸ θάνατό τους ξεσκεπάζονται ἀπό πολλούς τὰ ὅσα διέπραξαν, ἀπό τὰ ὁποῖα ἐξαπολύονται ἐναντίον τους κατάρτες καί συκοφαντίες καί ἀμέτρητες κατηγορίες καί ἀπό ἐκείνους πού ἀδικήθηκαν ἀπό αὐτούς, καί ἀπό ἐκείνους πού δὲν ἀδικήθηκαν;

«Πλὴν ὅμως ὁ Θεὸς θά ἐλευθερώσει τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἄδῃ, ὅταν θά μέ πάρει ἀπ' αὐτὴ τὴ Ζωή». Ἄφοῦ περιέγραψε τίς τιμωρίες τῶν κακῶν ἀνθρώπων, τίς ἀμοιβὲς τῆς ἀμαρτίας, ἀναφέρει καί τὰ ἔπαθλα τῶν ἐναρέτων, πράγμα πού συνηθίζει νά κάμνει καί αὐτὸς καί οἱ ἄλλοι προφῆτες, ὥστε καί ἀπὸ τίς δύο πλευρὲς νά καθοδηγεῖ τὸν ἀκροατὴ στὴν ἄσκηση τῆς ἀρετῆς, καί ἀπὸ τὴν τιμωρία τῶν ἀμαρτημάτων, καί ἀπὸ τὰ ἔπαθλα τῆς ἀρετῆς. Τὰ μὲν γνωρίσματα λοιπὸν ἐκείνων εἶναι, λέγει, τὰ ἐξῆς, δηλαδὴ ἀτιμία, ματαιοπονία, ἀνοησία, γέλωτας, ἀδιαντροπία, πανωλεθρία, θάνατος, τιμωρία, κόλαση αἰώνια, ὁ εὐκόλος ἐπηρρασμός, ἡ ἀπώλεια τῆς δόξας καί τῆς ἀσφάλειας καί ἐν ὧσιν ζοῦν καί μετά θάνατο, τὸ νά συκοφαντοῦνται, τὸ νά κατηγοροῦνται, τὸ νά μὴ βρίσκουν καμιὰ παρηγοριὰ ἀπὸ τὰ κακά, ἐνῶ τὰ δικά μας εἶναι ἐντελῶς τὰ ἀντίθετα, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν κόλαση, ἐλευθερία ψυχῆς, ἀσφάλεια, δόξα, τιμὴ. Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπαινίχθηκε μέ τὰ λόγια: «Πλὴν ὅμως ὁ Θεὸς θά λυτρώσει τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἄδῃ, ὅταν θά μέ πάρει ἀπ' αὐτὴ τὴ Ζωή», ὀνομάζοντας ἄδῃ ἐδῶ τὴν κόλαση, τοὺς ἀνυπόφορους ἐκείνους ὀδυνηροὺς πόνους.

Σκέψου λοιπὸν πόσο μεγάλη εἶναι ἡ τιμὴ, ὄχι μόνο ὡς πρὸς αὐτό, ἀλλὰ καί ὡς πρὸς ἐκεῖνο πού προσθέτει. Διότι λέγει «Ὅταν θά μέ πάρει ἀπὸ τὴν ἐδῶ Ζωή», τότε θά τὸν δῶ ἀκριβέστερα παρά τώρα. Διότι τώρα περπατᾶ-

πατοῦμεν, οὐ διὰ εἶδους, τότε δὲ πρόσωπον κατὰ πρόσωπον.
 Τῆς δὲ ψυχῆς λυτρωμένης, καὶ τὸ σῶμα κοινωνήσει τῶν
 ἀγαθῶν. «Μὴ φοβοῦ, διὰν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ διὰν πη-
 θυνθῇ ἢ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Τούτων οὕτως ἐχόντων, φησί,
5 τί δέδοικας τὰ παρόντα; τί σε λυπεῖ πενία; τί φοβῆ τὸν εὐ-
 πορον; Ἦκουσας τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς τῶν ἀγα-
 θῶν λήξεως, καὶ τῆς τῶν πονηρῶν τιμωρίας; Τί τοίνυν
 δέδοικας λοιπὸν τὰς σκιὰς; Τὰ μὲν γὰρ μόνιμα καὶ πεπηγό-
10 τα τὰ ἄλλα αἰεὶ, ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν κακῶν ἐπήδησε τοῦ
 πλούτου τὴν ἐπιθυμίαν· ταύτης γὰρ καταβληθείσης, καὶ τὰ
 ἄλλα συγκαταλύεται.

10. Καὶ πῶς μὴ φοβηθῶ, φησί, τοσαῦτα δυναμένους;
 Πρόσκαιρος ἢ δυνασιεῖα, μονώωρος ἢ ἰσχύς, παροδεύεται ἢ
15 εὐημερία, σκιὰς μιμεῖται καὶ ὄνειρατα τὰ χρήματα, καὶ ὁ
 πλοῦτος, καὶ ἡ τοσαύτη τιμὴ διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Ὅτι οὐκ
 ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήφεται τὰ πάντα, οὐδὲ συγκαταβή-
 σεται αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ», τὴν αἰτίαν ἰθεὶς τοῦ μὴ δεδοικέ-
 ναι τὰ πρόσκαιρα. Ἦλθεν ὁ θάνατος, φησί, τὴν ρίζαν ἔειμε,
20 καὶ ἡ κόμη μετὰ τῶν φύλλων ἅπασα κατηρέχθη, καὶ πᾶσιν
 εὐχείροτος ἢ οἰκία. Καθάπερ οὖν πρόβατα καὶ αἴγες ἐπι-
 τίθενται δένδρῳ κειμένῳ μετὰ τὴν τομὴν, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ
 τῶν οὕτω πλουτούντων πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν, πολλοὶ τῶν φι-
 λῶν, πολλοὶ τῶν ἐδεργαιθέντων τὰ ἐκείνων λυμαινόμενοι
25 εὐρίσκονται καὶ ὁ τοσαῦτα περιβεβλημένος, καὶ τοσοῦτους
 οἰνοχόους, μαγεύτους, κρατῆρας ἀργυροῦς καὶ χρυσοῦς ἔχων,
 πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, οἰκίας, ἀνδράποδα, ἵππους, ἡμιό-
 νους, καμήλους, στρατιόπεδα οἰκετῶν, ἅπεισι μόνος, καὶ οὐ-

με με τὴν πίστη, καὶ ὄχι βλέποντας τὴ μορφὴ του, ἐνῶ τότε θὰ τὸν βλέπουμε πρόσωπο πρὸς πρόσωπο. Ἐφόσον δὲ θὰ λυτρωθεῖ ἡ ψυχὴ, θὰ μετᾶσχει καὶ τὸ σῶμα στὰ ἀγαθὰ. «Μὴ ἀπελπίζεσαι ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσει πλοῦτο, ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ οἴκου του». Ἄφου αὐτὰ ἔχουν ἔτσι, γιατί, λέγει, φοβᾶσαι τὰ παρόντα; γιατί σὲ στενοχωρεῖ ἡ φτώχεια; γιατί φοβᾶσαι τὸν πλούσιο; Ἔκουσες τὰ σχετικά μετὴν ἀνάστασις, τὸ τέλος τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν τιμωρία τῶν κακῶν; Τί λοιπὸν φοβᾶσαι πλέον τίς σκιές; Διότι ἐκεῖνα μὲν εἶναι μόνιμα καὶ σταθερά, ἐνῶ αὐτὰ μοιάζουν μετὴν ἄνθη μαραινόμενα. Γι' αὐτὸ, ἀφου ἄφησε ὅλα τὰ ἄλλα, πήδησε πρὸς τὴν ἀκρόπολι τῶν κακῶν, δηλαδὴ τὴν ἐπιθυμία τοῦ πλούτου· διότι, ἂν αὐτὴ ἐξουδετερωθεῖ, καταστρέφονται μαζί μ' αὐτὴ καὶ τὰ ἄλλα.

10. Καὶ πῶς, λέγει, νὰ μὴ φοβηθῶ, ἀφου μποροῦν νὰ κάνουν τόσα πολλά; Εἶναι πρόσκαιρη ἡ ἐξουσία, στιγμιαία ἡ δύναμη, ἔρχεται καὶ φεύγει ἡ εὐτυχία, τὴ σκιά μιμοῦνται καὶ τὰ ὄνειρα τὰ χρήματα, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ τόσο μεγάλη τιμὴ· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «Διότι δὲν θὰ τὰ πάρει ὅλα αὐτὰ μαζί του ὅταν πεθάνει, οὔτε ἡ δόξα του θὰ κατεβεῖ μαζί του στὸν τάφο», γιὰ νὰ δηλώσει τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ φοβᾶται τὰ πρόσκαιρα. Ἦλθε, λέγει, ὁ θάνατος, ἔκοψε τὴ ρίζα, καὶ ἡ κόμη μετὴ ὅλα τὰ φύλλα σωριάσθηκε κάτω καὶ οἱ οἰκία ἔγινε εὐκολοκατάβλητη ἀπὸ ὅλους. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ τὰ πρόβατα καὶ τὰ γίδια πέφτουν μετὴ ὀρμὴ ἐπάνω στὸ μετὰ ἀπὸ τὸ κόψιμο σωρισμένο δένδρο, ἔτσι λοιπὸν συμβαίνει νὰ θέλουν νὰ καταστρέψουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εὐεργετήθηκαν, τὰ ὅσα πλοῦτη ἐκεῖνοι ἀπέκτησαν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο· καὶ αὐτὸς ποὺ περιβαλλόταν μετὴ τόσα πολλά καὶ εἶχε τόσοσους πολλοὺς οἰνοχόους, μαγεῖρους, ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ σκεύη, καὶ τόσες πολλὰς ἐκτάσεις γῆς καὶ οἰκίαις καὶ δούλους καὶ ἵππους καὶ ἡμίονους καὶ καμήλας, καὶ στρατόπεδα ὑπηρε-

οὐκ αὐτῷ συναπέρχεται, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὰ λαμβάνων ἄπεισι τὰ
 ἱμάτια. Καὶ γὰρ ὅσῳ περ ἂν λαμπρὰ περικίηται, ἰσοσύτω δα-
 ριλεσιέραν ἄπεισι πηρασκευάζων τῷ οκώληκι τὴν τράπεζαν,
 καὶ πλείονα τοῖς τυμβωρύχοις ἐπιθυμίαν, καὶ μείζονα κατὰ
 5 τοῦ ἀθλήτου σώματος τὴν ἐπιβουλήν. Δι' ὧν γὰρ καλλωπίζει
 μείζονως, διὰ τούτων ὑβρίζεσθαι σφοδρότερον αὐτὸν κατα-
 σκευάζων, τὰς χεῖρας τῶν ἀνορθιτόντων τὰς θήκας ἐφ' ἐ-
 αυτὸν ὀπλίζων καὶ καλῶν.

Καὶ τί τοῦτο; ῥηοίην ἀλλ' ἐνταῦθα μεγάλη κομπάζει, καὶ
 10 φυσᾷ μέχρι τῆς τελευτῆς. Μάλιστα μὲν πολλοὶ οὐδὲ
 μέχρι τῆς τελευτῆς, ἀλλ' ἐπιβούλων τινῶν ἐπιφυέντων
 αὐτοῖς, μυρίων καταδίκων χαλεπιότερα ἔπαθον, καὶ τὰ χρή-
 ματα ἀφαιροθέντες, καὶ αἰτιμία περιβληθέντες, καὶ δεσμο-
 τήριον οἰκήσαντες. Καὶ γὰρ ὁ χθὲς ἐν ὀχλήματι, σήμερον ἐν
 15 ἀλύσει ὁ χθὲς ὑπὸ κολάκων θεραπεύομενος, ὑπὸ δημίων κυ-
 κλοῦται νῦν ὁ μύρων ὕζων, αἷματι περιρροεῖται ὁ κατακείμε-
 νος ἐπὶ σιρωμνῆς ἀπαλῆς, ἐπ' ἐδάφους ἔρριπται οκλήρου
 ὁ παρὰ πάντων θεραπευόμενος, παρὰ πάντων καταφρονεῖται.
 Ἄλλὰ καὶ μέχρι τελευτῆς τὰ πρὸς κηδεῖαν αὐτῷ λαμπρὰ καὶ
 20 περιφανῆ. Καὶ τί πρὸς ἐκεῖνον τὸν οὐκ αἰσθανόμενον; Πλείων
 ἢ δυσσοδία, μείζων ἢ θδελυγμία, σφοδρότερος ὁ φθόρος· καὶ
 γὰρ τελευτήσαντι διηνεκῆς τοῖς παιδίοις ὁ πόλεμος ἀπὸ τῆς
 πολιτείας ἐκείνης. Καὶ ὅρα τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ῥήματος,
 καὶ τὴν ἐπίτασιν τῆς φιλοσοφίας. Οὐ γὰρ μόνον αὐτὸν ἐκ
 25 τοῦ μὴ συναποδημεῖν πλήττει, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα αὐτὸν πάσης

τῶν, φεύγει μόνος ἀπ' αὐτῆ τῆ ζωῆ καὶ κανεὶς δὲν τὸν ἀκολουθεῖ, ἀλλ' φεύγει χωρὶς νὰ παίρνει μαζί του οὔτε τὰ ἐνδύματά του. Καθόσον μὲ ὅσο περισσότερο λαμπρὰ πράγματα περιβάλλεται, τόσο πλουσιώτερη, φεύγοντας, προετοιμάζει τὴν τράπεζα τῶν σκουληκιῶν, τόσο περισσότερο μεγαλώνει τὴν ἐπιθυμία τῶν τυμβωρύχων καὶ τόσο περισσότερο αὐξάνει τὰ ἐπίβουλα σχέδια ἐναντίον τοῦ ἀθλίου σώματός του. Διότι μὲ ὅσα περισσότερα τό καλλωπίζει, μὲ αὐτὰ προετοιμάζει τόσο περισσότερο τὴν περιφρόνηση τοῦ ἑαυτοῦ του, ὀπλίζοντας καὶ καλώντας κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του τὰ χέρια ἐκείνων ποὺ σκάβουν τοὺς τάφους.

Καὶ τί σημασία, λέγει, ἔχει αὐτό; διότι ἐδῶ ἔχει νὰ παρουσιάζει μεγάλη ἐπίδειξη καὶ καυχιέται μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Καὶ μάλιστα πολλοὶ οὔτε μέχρι τὸ θάνατό τους, ἀλλ' ἀφοῦ ξεφύτρωσαν μερικοὶ ἐπίβουλοι ἐναντίον τους, ἔπαθαν χειρότερα ἀπὸ ἀμέτρητους καταδίκους, καὶ τὰ χρήματα τοὺς ἀφαιρέθηκαν, καὶ τὴν ἀτίμωση ὑπέστησαν καὶ τὴ φυλακὴ ἔκαναν κατοικία τους. Καθόσον ἐκεῖνος ποὺ χθὲς μεταφερόταν μὲ ὄχημα, σήμερα εἶναι ἀλυσσοδεμένος, ἐκεῖνος ποὺ χθὲς δεχόταν τίς περιποιήσεις τῶν κολάκων, σήμερα περικυκλώνεται ἀπὸ δημίους· ἐκεῖνος ποὺ μοσχοβολοῦσε ἀπὸ ἀρώματα, εἶναι περιλουσμένος μὲ αἷμα· ἐκεῖνος ποὺ ἀναπαυόταν σὲ στρῶμα μαλακό, εἶναι πεταμένος ἐπάνω στὸ σκληρὸ χῶμα· ἐκεῖνος ποὺ ὑπηρετοῦνταν ἀπὸ ὄλους, ἀπὸ ὄλους περιφρονεῖται. Ἄλλὰ καὶ μέχρι τὸ θάνατό του εἶναι λαμπρὸς καὶ ἔνδοξος οἱ φροντίδες γιὰ τὴν κηδεῖα του. Καὶ ποιά ἀξία ἔχουν αὐτὰ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ δὲν αισθάνεται; Εἶναι περισσότερη ἢ δυσωδία, μεγαλύτερη ἢ ἀηδία, σφοδρότερος ὁ φθόνος· καθόσον πεθαίνοντας καθίσταται ἀδιάκοπος ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν παιδιῶν του ἐξ αἰτίας ἐκείνης τῆς πολυτελείας. Καὶ πρόσεχε τὴν ἀκρίβεια τοῦ λόγου καὶ τὸ μέγεθος τῆς φιλοσοφίας. Διότι δὲν πλήττει μόνο αὐτὸν μὲ τὸ ὅτι δὲν τὸν ἀκολουθεῖ ὁ πλοῦτος πεθαίνοντας, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τὸν ἀπο-

γυμνοὶ τῆς φαντασίας, καὶ οὐδὲ πλοῦτιον ὄντια δείκνυσιν, οὐδ' ὅτιαν ἀπολαύη αὐτοῦ ὁ κεκτημένος. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτιαν πληθυνθῆ ἡ δόξα αὐτοῦ, ἀλλ', «Ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Ταῦτα γὰρ ἅπαντα, ἕπερ ἀπηριθμησάμηγ, πηγαί, καὶ περίπαισι, καὶ
 5 **βαλανεῖα, χρυσίον καὶ ἀργύριον, ἵπποι καὶ ἡμίονοι, καὶ ἰάτηρες καὶ ἱμάτια, τοῦ οἴκου δόξα, οὐ τοῦ τὸν οἶκον οἰκοῦντιος ἀνθρώπου. Ἀνθρώπου γὰρ ἡ δόξα ἡ ἀρετὴ, ὅθεν καὶ συναποδημεῖ τῷ κεκτημένῳ. Αὕτη δὲ οἴκου δόξα μένει μᾶλλον δὲ οὐδὲ μένει, ἀλλὰ μετὰ τοῦ οἴκου καὶ συγκαταλύεται, οὐδὲν**
 10 **τὸν ἐν αὐτῷ ἀναστραφέντι ὠφελήσασα οὐδὲ γὰρ ἦν αὐτοῦ.**

«Οἱ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἐλλογηθήσεται». Εἰπὼν περὶ τοῦ πλούτου αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης, ἐπὶ τὸν τῶν εὐφημιῶν διαβαίνει λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα τοῖς πλουσίοις περισπούδαστον, αἱ ἐν ἀγορᾷ κολακεῖαι, αἱ
 15 **παρὰ τοῦ δήμου θεραπείαι, αἱ δημοτελεῖς εὐφημίαι, τὰ ὑποκρίσεως γέμοιτα ἐγκώμια, καὶ μέγα εἶναι δοκεῖ τὸ καὶ ἐν θεάτροις, τὸ καὶ ἐν συμποσίοις, τὸ καὶ ἐν δικαστηρίοις κροτεῖσθαι, παρὰ πάντων ἀνακηρύττεσθαι, ζηλωτοὺς εἶναι ῥομιζέσθαι, ὅρα καὶ τοῦτο πῶς καθαιρεῖ πάλιν ἀπὸ τοῦ χρόνου.**
 20 **Ἐν γὰρ τῇ ζωῇ αὐτοῦ, φησί, τουτέστιν, αἷται αἱ θεραπείαι, καὶ τὸ εὐλέγεσθαι αὐτόν, μέχρι τοῦ παρόντος θίου μετὰ δὲ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο συγκαταλύεται, ὡς πρόσκαιρον, καὶ ἐπίκηρον. Ἀλλὰ καὶ ἡτίκα ἂν γίνηται ἐκ παροχῆς τῶν εὐφημούντων, μετὰ τελευτήν εἰς τὸνναντίον μεθίσταται, ὅτιαν τὸ**
 25 **τοῦ φόβου προσωπεῖον περιαιρεθῆ.**

«Ἐξομολογήσεταιί σοι, ὅτιαν ἀγαθύνῃς αὐτῷ». Ὅρα πῶς καὶ τὰς εὐεργεσίας αὐτῶν διαβάλλει. Σὺ μὲν γὰρ κολακεύεις καὶ θεραπεύεις, ὑποκρινόμενος πρόσκαιρόν τινα θερα-

γυμνώνει από κάθε έξωτερική λαμπρότητα, και δείχνει ότι δεν είναι πλοῦτος, οὔτε καὶ ὅταν τὸν ἀπολαμβάνει ὁ κάτοχος του. Διότι δὲν εἶπε, ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα του, ἀλλ' «Ἡ δόξα τοῦ οἴκου του». Καθόσον ὅλα αὐτὰ πού ἀπαριθμήσαμε, πηγές δηλαδή καὶ περίπατοι καὶ λουτρά καὶ χρυσὰ καὶ ἀργυρά νομίσματα, ἵπποι καὶ ἡμίονοι, τάπητες καὶ ἐνδύματα, εἶναι δόξα τοῦ οἴκου, καὶ ὄχι δόξα τοῦ ἀνθρώπου πού κατοικεῖ στὸν οἶκο. Διότι δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀρετή, γι' αὐτὸ καὶ ἀναχωρεῖ μαζί μὲ αὐτὸν πού τὴν ἔχει. Ἐνῶ αὐτὴ παραμένει δόξα τοῦ οἴκου· μᾶλλον δὲ οὔτε μένει, ἀλλὰ μαζί μὲ τὸν οἶκο συγκαταστρέφεται, χωρὶς νὰ ὠφέλησε καθόλου αὐτὸν πού ἔζησε μέσα σ' αὐτόν· διότι δὲν ἦταν δική του.

«Διότι αὐτὸς μόνο σ' αὐτὴ τῇ ζωῇ θὰ ἐπαινεῖται». Ἄφοῦ μίλησε γιὰ τὸν πλοῦτο αὐτοῦ καὶ τῇ δόξῃ του, προχωρεῖ στὴ συνέχεια στοὺς ἐπαινετικούς λόγους. Ἐπειδὴ δηλαδή καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ κατ' ἐξοχὴ φροντίδα τῶν πλουσίων, οἱ κολακεῖες δηλαδή στὴν ἀγορά, οἱ ἐκδουλεύσεις τοῦ δήμου, οἱ ἐπευφημίσεις τῶν δημοτῶν, τὰ γεμάτα ἀπὸ ὑποκρισία ἐγκώμια, καὶ θεωρεῖται πολὺ σπουδαῖο τὸ νὰ χειροκροτοῦνται στὰ θέατρα, στὰ συμπόσια καὶ στὰ δικαστήρια, καὶ ἀπὸ ὅλους νὰ διακηρύσσονται καὶ νὰ θεωροῦνται ἀξιοζήλευτοι, πρόσεχε καὶ αὐτὸ πῶς τὸ ἐξαφανίζει πάλι μὲ τὸ χρόνο. Διότι, λέγει, διαρκοῦν ὅλα αὐτὰ ὅσο ἡ ζωὴ του, δηλαδή οἱ ἐκδουλεύσεις καὶ οἱ ἔπαινοι διαρκοῦν ὅσο ἡ παρούσα ζωὴ, μαζί δὲ μὲ τὰ ἄλλα ἐξαφανίζεται καὶ αὐτὸ, σὰν πρόσκαιρο καὶ παροδικό. Ἀλλὰ καὶ ὅταν συμβαίνει νὰ προέρχεται ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐπαινοῦν, μετὰ τὸ θάνατό του καὶ αὐτὸ μεταβάλλεται στὸ ἀντίθετο, ὅταν ἀφαιρεθεῖ τὸ προσωπεῖο τοῦ φόβου.

«Θὰ σὲ ἐπαινέσει καὶ αὐτός, ὅταν καὶ σὺ ἐπαινεῖς αὐτόν». Πρόσεχε πῶς κατηγορεῖ καὶ τίς εὐεργεσίες αὐτῶν. Διότι σὺ μὲν κολακεύεις καὶ κάμνεις ἐκδουλεύσεις, ὑποκρινόμενος κάποια πρόσκαιρη ἐκδούλευση καὶ γεμάτη

- πείαν καὶ ὑποκρίσεως γέμουσαν, ἐκεῖνος δὲ κἄν χάριτάς σοι
 ὁμολογήσει, ὠνούμενος παρὰ σοῦ τὸ τὰ ἀρέσκοντα αὐτῷ ποι-
 εῖν, καὶ πολλοῦ τοῦτο ὠνούμενος, τότε εὐχαριστήσῃ σοι, φησί.
 Τὸ γὰρ «ἐξομολογήσεται» τοῦτό ἐστιν, «ὅτιαν ἀγαθύνης αὐ-
 5 τῷ». Οὐκ εἶπεν, ὅτιαν τι χρήσιμον ἐργάσῃ, ὅτιαν εὐεργετήσῃς,
 ἀλλ', «Ὅτιαν τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ, καὶ κατὰ γνώμην ἡ, καὶ κατὰ
 νοῦν ὑπηρετήσῃς», δεικνύς, ὅτι ἐκατέρωθεν ἡ βλάβη, ἀπὸ τε
 τῆς πεπλασμένης κολακείας, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιβλαβοῦς δια-
 κονίας.
- 10 «Εἰσελεύσεται ἕως γενεᾶς πατέρων αὐτοῦ, ἕως αἰῶνος
 οὐκ ὄφεται γ' ὧς. Καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε παρα-
 συμβλήθῃ τοῖς κτήρεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὠμοιώθῃ αὐτοῖς».
 «Εἰσελεύσεται», ἡγουν μιμήσεται τὸν τῶν πατέρων ζῆλον,
 καὶ ἐκ πονηρῶν ὢν, πονηρίαν διαδέξεται· ἢ ἀντὶ τοῦ, εἰ μὴ
- 20 πράξας τι ἀγαθόν, εὐρεθήσεται ἐκ τοῦ πλούτου οὐδὲν ὠφε-
 λούμενος· καταλείφεται δὲ τοὺς πρὸ αὐτοῦ κειμένους ἐν κόνει
 ἄχρι τῆς κρίσεως, οὐδὲ φῶς ἰδεῖν δυνάμενος κατὰ τὸν τῆς
 φύσεως νόμον. Ἐἵτα πάλιν ἐπαναλαμβάνει τὰ προειρημένα
 λέγων· «Καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε παρασυμβλή-
- 20 θῃ τοῖς κτήρεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὠμοιώθῃ αὐτοῖς». Ὁ τοι-
 οῦτος, φησὶν, ὁ οὕτως ἀποθινών, ὁ μὴ διοικήσας δεόντως
 τὰ χρήματα, οὐδὲν διοίσει ἀλόγον, ὡς μὴ ἐπιγνοὺς ἦν ἐδέ-
 ξαιτο τιμὴν ἐκ Θεοῦ, ἀφομοιωθεὶς τοῖς κτήρεσιν, οἷς τὸ πέ-
 ρας ἐστὶ τῆς ζωῆς θάνατος μόνον ὢν ρουθειήμεν οἷ τε μαν-
- 25 θάνοντες ταῦτα καὶ οἱ διδάσκαοιτες, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
 Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπὸ ὑποκρισία, ἐκεῖνος ὅμως καὶ ἂν ἀκόμη ἐκφράσει τὴν εὐγνωμοσύνη του πρὸς ἐσένα, ἐξαγοράζοντας ἀπὸ σένα τὸ νὰ κάμνεις αὐτὸ ποὺ ἀρέσει σ' αὐτόν, καὶ ἐξαγοράζοντας αὐτὸ ἀντὶ μεγάλου τιμήματος, τότε, λέγει, θὰ σὲ εὐχαριστήσῃ. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἐξομολογήσεται», «ὅταν καὶ σὺ ἐπαινεῖς αὐτόν». Δὲν εἶπε, ὅταν κάμεις κάτι τὸ χρήσιμο, ὅταν τὸν εὐεργετήσῃς, ἀλλ' «Ὅταν κάμεις αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν σ' αὐτόν καὶ ποὺ συμφωνοῦν μὲ αὐτόν καὶ τὸν ὑπηρετήσῃς ὅπως αὐτὸς θέλει», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἡ βλάβη προέρχεται καὶ ἀπὸ τὴν δυὸ πλευρῆς, καὶ ἀπὸ τὴν πλαστήν κολακείαν, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιβλαβὴ ἐκδούλευση.

«Θὰ εἰσέλθῃ καὶ θὰ προχωρήσῃ μέσα στὸν ἄδην μέχρι ποὺ νὰ συναντήσῃ τὴν γενεὴν τῶν πατέρων του, καὶ αἰῶνια πλέον δὲν θὰ δεῖ φῶς. Καὶ ἐνῶ εἶναι ἄνθρωπος μὲ τιμὴν καὶ ἀξίαν, ὅμως δὲν τὸ ἀντιλήφθηκε· ἐξισώθηκε μὲ τὰ ἀνόητα κτήνη καὶ ἔγινε ὅμοιος μὲ αὐτά». «Εἰσελεύσεται», δηλαδὴ θὰ μιμηθῇ τὸ ζῆλον τῶν πατέρων του, καὶ προερχόμενος ἀπὸ κακοὺς θὰ διαδεχθῇ καὶ τὴν κακίαν τους· ἢ σημαίνει, ὅτι θὰ βρεθῇ χωρὶς καμιὰ ὠφέλεια ἀπὸ τὸν πλοῦτον, ἀφοῦ δὲν ἔκαμε κανένα καλὸ· θὰ κληρονομήσῃ δὲ τοὺς θαμμένους πρὶν ἀπὸ αὐτόν μέσα στὴ σκόνῃ μέχρι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, μὴ μπορώντας, σύμφωνα μὲ τὸν φυσικὸ νόμον, νὰ δεῖ φῶς. Ἐπειτα πάλι ἐπαναλαμβάνει τὰ προαναφερθέντα λόγια· «Καί, ἐνῶ εἶναι ἄνθρωπος μὲ τιμὴν καὶ ἀξίαν, δὲν τὸ ἀντιλήφθηκε· ἐξισώθηκε μὲ τὰ ἀνόητα κτήνη καὶ ἔγινε ὅμοιος μὲ αὐτά». Ὁ ἄνθρωπος, λέγει, αὐτός, ποὺ πέθανε ἔτσι, ποὺ δὲν χρησιμοποίησε ὅπως πρέπει τὰ χρήματα, δὲν θὰ διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸ ἄλογο ζῶον, διότι δὲν ἀντιλήφθηκε τὴν τιμὴν ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἔτσι ἔγινε ὅμοιος μὲ τὰ κτήνη, τῶν ὁποίων τὸ τέλος τῆς ζωῆς εἶναι μόνον θάνατος. Εἶθε νὰ λυτρωθοῦμε ἀπὸ αὐτὰ καὶ οἱ διδασκόμενοι αὐτὰ καὶ οἱ διδάσκοντες, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΘ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν».

- 5 1. Καὶ ἀλλαγῶ φησὶν ὁ αὐτός· «Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν». Καὶ πάλιν· «Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστέ». Καὶ ὁ Παῦλος· «Καὶ γὰρ εἶπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ καὶ κύριοι πολλοί». Καὶ ὁ Μωϋσῆς· «Θεοὺς οὐ κακολογήσεις». Καὶ ἀλλαγῶ· «Ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ
- 10 πάλιν ὁ αὐτός· «Ὁ καταρώμενος Θεόν, ἀμαρτίαν λήψεται· ὁ δὲ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου, λιθοβοληθήσεται». Καὶ πάλιν· «Θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ». Τίνας οὖν δηλοῖ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν ἐκείναις ταῖς μαρτυρίαις, καὶ τίνας ἐν-
- 15 ταῦθα λέγει θεοὺς; Τοὺς ἄρχοντας. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Θεοὺς οὐ κακολογήσεις, καὶ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς». Λέγει καὶ τοὺς ἐκ προγόνου τινὸς ἐναρέτου γεγεννημένους. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἐνὸς πολλὴν ἀρετὴν ἐπιδειξάμενος ἐκλήθη τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ ἐξ ἐκείνου πάντες, καὶ οἱ ἔργο-
- 20 νοι τοῦ ἀδελφοῦ ἐκείνου ἀλλήλοις ἐμίγνυντο, υἱοὺς τοῦ Θεοῦ καλεῖ τοὺς τοῦ ἐναρέτου. «Ἦρξαντο» γὰρ, φησὶν, «ἐπικαλεῖσθαι τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ». Λέγει καὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων λαόν, ταύτη τιμηθέντα τῇ προσηγορίᾳ ἐν τῷ λέγειν· «Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες»· καὶ ἄλλος, «Υἱὸς πρω-

1. Εἶναι ψαλμὸς λυρικός καὶ δραματικός καὶ προῖον τοῦ χρυσαυτοῦ αἰῶνα τῆς ἐβραϊκῆς ποιήσεως. Κεντρικὴ ἔννοια τοῦ ὅλου ψαλμοῦ εἶναι τὸ ἀνωφελὲς καὶ ἄκαρπα τῆς λατρείας πού περιορίζεται αὐτοὺς ἐξωτερικοὺς μόνο τύπους καθὼς καὶ τὸ θεομίσητο τῆς ὑποκρισίας, πού, κάτω ἀπὸ τὸ προσωπεῖο τῆς διδασκαλίας τοῦ νόμου, καταργεῖ τελείως ἀδιάντροπα τὴν ἀληθινὴν λατρείαν πρὸς τὸ Θεό. Ὁ Θεὸς δὲν ἀρέσκειται σὲ θυσίας ζώων, ἀλλὰ θέλει θυσίας πνευματικές, θυσίας αἰνέσεως.

2. Ψαλμ. 81, 1.

6. Γεν. 6, 2.

3. Ψαλμ. 81, 6.

7. Λευτ. 24, 15 - 16.

4. Α΄ Κορ. 8, 5.

8. Ἱερ. 10, 11.

5. Ἐξ. 22, 28.

9. Ἐξ. 22, 8.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟΝ ΜΘ΄ ΨΑΛΜΟ΄

«Ὁ Θεός ὁ Κύριος τῶν θεῶν μίλησε καὶ κάλεσε τοὺς κατοίκους τῆς γῆς ἀπὸ τὴν ἀνατολῆ μέχρι τὴ δύση».

1. Καὶ ἄλλοῦ λέγει ὁ ἴδιος· «Ὁ Θεός στάθηκε ἀνάμεσα σὲ σύναξη θεῶν»². Καὶ πάλι· «Ἐγὼ εἶπα, εἶστε θεοί»³. Καὶ ὁ Παῦλος· «Διότι καὶ ἂν ὑπάρχουν λεγόμενοι θεοὶ καὶ κύριοι πολλοί»⁴. Καὶ ὁ Μωϋσῆς λέγει· «Νὰ μὴ κακολογεῖς τοὺς θεούς»⁵. Καὶ ἄλλοῦ· «Ὅταν εἶδαν οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τίς θυγατέρες τῶν ἀνθρώπων»⁶. Καὶ πάλι ὁ ἴδιος λέγει· «Ἐκεῖνος πού θὰ βλασφημήσει τὸ Θεὸ θὰ θεωρηθεῖ ἔνοχος ἀμαρτίας, ἐνῶ ἐκεῖνος πού θ' ἀναφέρει μὲ ἀσέβεια τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, θὰ λιθοβοληθεῖ»⁷. Καὶ πάλι· «Θεοὶ πού δὲν δημιούργησαν τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ ἅς χαθοῦν ἀπὸ κάθε σημεῖο πού βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ»⁸. Ποιούς λοιπὸν ἐννοεῖ μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα στίς μαρτυρίες πού ἀναφέραμε, καὶ ποιούς ὀνομάζει ἐδῶ θεούς; Τοὺς ἄρχοντες. Γί' αὐτὸ καὶ προσθέτει· «Νὰ μὴ καταλογήσεις τοὺς θεούς, καὶ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου νὰ μὴ κατακρίνεις»⁹. Ἀκόμη ὀνομάζει θεούς καὶ ἐκείνους πού γεννήθηκαν ἀπὸ κάποιο ἐνάρετο πρόγονο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Ἐνὼς ἐπέδειξε πολλὴ ἀρετὴ ὀνομάσθηκε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὅλους δὲ ἐκείνους πού γεννήθηκαν ἀπὸ αὐτὸν καθὼς καὶ τοὺς ἀπογόνους τοῦ ἀδελφοῦ του ἀπὸ τοὺς μεταξύ τους γάμους, τοὺς ὀνομάζει υἱοὺς τοῦ ἐναρέτου Θεοῦ. Διότι λέγει· «Ἄρχισαν νὰ ἀποκαλοῦνται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ»¹⁰. Ἐννοεῖ καὶ τὸν Ἰουδαϊκὸ λαό, πού τιμήθηκε μὲ αὐτὴ τὴν ὀνομασία μὲ τὰ λόγια· «Ἐγὼ εἶπα, εἶστε θεοὶ καὶ ὅλοι εἶστε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου»¹¹. Καὶ ἄλλος λέγει· «Ὁ Ἰσραὴλ εἶναι ὁ

10. Ἐνὼς ἦτο υἱὸς τοῦ Σήθ. Γεν. 4, 26 καὶ 5, 6-10.

11. Γεν. 4, 26.

12. Ψαλμ. 81, 6.

τότοκός μου Ἰσραήλ». Καὶ γὰρ οὕτως ἐκάλει αὐτῶν τὸν δή-
 μον δι' οἰκείαν φιλανθρωπίαν. Οὕτω καὶ ἐκεῖνο λύεται τό,
 «Ὁ καταρώμενος Θεόν, ἀμαρτίαν λήφεται»· τουτέστιν, ὁ τὸν
 ἄρχοντα κακῶς λέγων, ἀμαρτάνει «Ὁ δὲ ὀνομάζων τὸ ὄνομα
 5 Κυρίου λιθοβολήσεται»· τουτέστιν ὁ τοῖς μὴ οὖσι προσάπιων
 τὸ τοῦ ὄντος Θεοῦ ὄνομα. Ἐπεὶ γὰρ ἀσύγγνωστον τὸ ἀμάρτη-
 μα, καὶ ἡ ἐπ' αὐτῷ τιμωρία χαλεπωτάτη. Λέγονται καὶ οἱ
 τῶν Ἑλλήνων θεοί, οὗ κατὰ τιμὴν, οὐτε χάριτι προσηγορίας,
 ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπάτην τῶν πλανηθέντων, καὶ οὕτως αὐτοὺς κα-
 10 λεσάντων. Αἰὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησι, «Καὶ γὰρ εἶπερ εἰ-
 σὶ λεγόμενοι θεοί», δηλῶν διὸ οὐκ ὄντες οὐδὲ μέχρι προση-
 γορίας τῆς κατὰ τιμὴν.

Ἐνιαῦθα οὖν περὶ τίνων λέγει, «Θεὸς θεῶν»; Ἐμοὶ
 δοκεῖ τῶν Ἑλληνικῶν, οὐχ ὡς ὄντων, ἀλλ' ὡς παρὰ τοῖς
 15 πεπληημένοις ὑποπιενομένων. Ἐπεὶ γὰρ ἔτι παχύτεροι ἦ-
 σαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ οὐ πάντῃ εἰδωλολατρίας ἀπηλλαγμένοι,
 ἀλλὰ κεχηρῶτες πρὸς τὰ εἰδῶλα, καὶ λείψανα πολλὰ τῆς πα-
 ρανομίας ἔχοντες, καὶ ἐπιεῦθεν αὐτῶν καθαιρεῖ τὰ φρονή-
 ματα, δεικνὺς διὸ κακείνων δεσπότης ἐστί. Καὶ γὰρ καὶ τῶν
 20 δαιμόνων δεσπότης ἐστί, αὐτῶν τῶν οὐσιῶν λέγων αἱ γὰρ
 γινῶμαι παρ' αὐτῶν εἰσιν εἰσηνεγμένοι, καὶ ἡ πονηρία πᾶ-
 σα. Δοκεῖ δέ μοι καὶ οὗτος ἔχουσαι τοῦ προτέρου ψαλμοῦ. Καὶ
 γὰρ καὶ ἐνιαῦθα ἔλεγχος καὶ κατηγορία τῶν πεπληημελη-
 κῶτων γέγραπται, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν τὴν οἰκουμένην ἐκάλει πᾶ-
 25 σαν εἰς ἀκρόασιν, ἐνιαῦθα δὲ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὰ καθ' ὅλης
 ἐκτεταμένα τῆς οἰκουμένης. Ἄλλο θέατρον ὧδε καὶ ἄλλο ἀ-
 κροατήριον ἐκεῖ τὰ ἔθνη, οἱ γηγενεῖς, ὁ πλούσιος, ὁ πένης·

13. ἘΕ. 4, 22.

14. Α' Κορ. 8, 5.

πρωτότοκος υιός μου»¹². Καθόσον ἔτσι ὀνόμαζε τὸ λαὸ αὐτῶν ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας του. "Ἐτσι καὶ ἐκεῖνο ἐξηγεῖται, τὸ «Ἐκεῖνος ποῦ βλασφημεῖ στὸ Θεό, γίνεται ἔνοχος ἀμαρτίας»· δηλαδή, ἐκεῖνος ποῦ κακολογεῖ τὸν ἄρχοντα, ἀμαρτάνει. «Ἐκεῖνος δὲ ποῦ βλασφημεῖ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, θά λιθοβολεῖται»· δηλαδή ἐκεῖνος ποῦ προσδίδει τὸ ὄνομα τοῦ πραγματικοῦ Θεοῦ σ' ἐκείνους ποῦ δὲν εἶναι ἀληθινοὶ θεοί. Ἐπειδὴ δηλαδή τὸ ἀμάρτημα εἶναι ἀσυγχώρητο, καὶ ἡ τιμωρία αὐτοῦ εἶναι πάρα πολὺ φοβερή. "Ἐτσι ὀνομάζονται καὶ οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὄχι σ' ἐνδειξη τιμῆς, οὔτε χάριν προσφωνήσεως, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀπάτης ἐκείνων ποῦ πλανήθηκαν καὶ τοὺς ὀνόμασαν ἔτσι. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχουν ὀνομαζόμενοι θεοὶ ἀπ' τοὺς βρισκομένους σὲ ἄγνοια»¹⁴, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουν δὲν εἶναι ἄξιοι οὔτε τῆς τιμητικῆς προσφωνήσεως.

Ἐδῶ λοιπὸν γιὰ ποιούς λέγει, «Θεὸς θεῶν»; Ἐγὼ νομίζω γιὰ τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων, ὄχι ὅτι ὑπάρχουν, ἀλλ' ἐπειδὴ θεωροῦνται ὅτι ὑπάρχουν ἀπὸ ἐκείνους ποῦ πλανήθηκαν. Διότι ἐπειδὴ ἀκόμη οἱ Ἰουδαῖοι ἦταν πνευματικὰ παχύτεροι καὶ δὲν ἦταν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία, ἀλλ' ἦταν προσηλωμένοι στὰ εἰδωλα καὶ εἶχαν πολλὰ ὑπολείμματα τῆς παρανομίας, καὶ μὲ αὐτὸ καθαρίζει τὰ φρονήματά τους, δείχνοντας ὅτι καὶ ἐκείνων κύριος εἶναι. Καθόσον καὶ τῶν δαιμόνων κύριος εἶναι, αὐτῶν τῶν οὐσιῶν ἐννοῶ· διότι ὅλες οἱ κακὲς δοξασίαι καὶ ἡ ὅλη γενικὰ κακία ἀπὸ αὐτοὺς ἔχει εἰσελθεῖ στὸν κόσμο. Νομίζω δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ψαλμὸς συνδέεται μὲ τὸν προηγούμενο. Καθόσον καὶ ἐδῶ περιγράφεται ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ κατηγορία τῶν διαπραχθέντων ἀδικημάτων, ἀλλὰ στὸ μὲν προηγούμενο ψαλμὸ καλοῦσε σὲ ἀκρόαση ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἐνῶ ἐδῶ τὰ ἴδια τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως ποῦ εἶναι ἀπλωμένα σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη. "Ἄλλο θέατρο ἐδῶ καὶ ἄλλο ἀκροατήριον· ἐκεῖ τὰ ἔθνη, οἱ γηγενεῖς, ὁ

ἐνταῦθα ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ αὐτὸν εἰσάγει τὸν Θεὸν δικαζόμενον, καὶ τοιοῦτους κινεῖ λόγους παρ' αὐτοῦ δικαιολογούμενον πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἰουδαίων. Διὸ καὶ πλείονος ἡμῖν δεῖ τῆς προσοχῆς. Ποιεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἕτερος προφήτης,

5 καὶ εἰσάγει τὸν Θεὸν δικαζόμενον, καὶ ἐν ἰάξει δικαστῶν τίθησι τὰς φάραγγας καὶ τὰ θεμέλια τῆς γῆς. «Ἀκούσατε» γὰρ, ἡ ηοί, «φάραγγες καὶ θεμέλια τῆς γῆς· οὐ κριοῖς τῷ Θεῷ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ διαλεχθήσεται». Καὶ πάλιν· «Κριθήσεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ πρὸς τοὺς πατέρας

10 ἡμῶν». Καὶ πολλαχοῦ τῶν Γραφῶν ἴδοι τις ἂν τοῦτο τὸ σῆμα, ὅπερ ἐστὶ μάλιστα πληκτικώτατον καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἄξιον. Καὶ γὰρ τὴν ἄφατον αὐτοῦ δείκνυσιν ἀγαθότητα, τοσοῦτον καταβαίνοντος, ὅσπερ κρινεσθαι μετὰ ἀνθρώπων.

15 «Ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὠραιότητος αὐτοῦ». Ἔχει μὲν τι προφητικόν, ἔχει δὲ καὶ ἱστορικόν τὸ εἰρημένον· γέγονε μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς ἐκεῖθεν αὐτοῦ ἡ εὐπρέπεια. Καὶ γὰρ ὁ ναὸς, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· ἡ λατρεία πᾶσα καὶ ἡ πολιτεία τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας, καὶ ἱερέων τὸ πλη-

20 θος, καὶ θυσίαι, καὶ ὀλοκαυτώσεις, καὶ ὕμνοι ἱεροὶ καὶ ψαλμοὶ, καὶ πάντα ἐκεῖθεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐκεῖθεν ὁ τύπος προδιεγγράπτο. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἀλήθεια παραγέγονεν, ἐκεῖθεν πάλιν τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν. Ἐκεῖθεν ὁ στανρὸς ἔλαμψεν· ἐκεῖθεν τὰ μυρία κατορθώματα. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ

25 περὶ τοῦ νόμου φησὶν ὁ Ἡσαΐας τῆς Καινῆς Διαθήκης γραφῶν· «Ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον τῶν ἐθνῶν». Σιών γὰρ ἐνταῦθα ὀλόκληρον λέγει τὸ χωρίον, καὶ τὴν πόλιν τὴν παρακειμένην αὐτῷ, τὴν μητροπόλιν τῶν Ἰουδαίων. Ἐκεῖθεν γὰρ

30 καθάπερ ἐκ βαλβιδόσ τινος εὐσκελεῖς ἵπποι οἱ ἀπόστολοι εἰς

15. Μιχ. 6, 2.

16. Πρβλ. Ἱερ. 2, 9.

17. Ἱσ. 2, 3-4.

πλούσιος, ὁ φτωχός, ἐνῶ ἐδῶ ὁ οὐρανός καί ἡ γῆ παρουσιάζει τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ δικάζόμενο, καὶ ἀπευθύνει τέτοιους λόγους, ἀπολογούμενος μέσω αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰουδαϊκὸ λαό. Γι' αὐτὸ καὶ χρειάζεται νὰ δείξουμε περισσότερη προσοχή. Τὸ κάμνει δὲ αὐτὸ καὶ ἄλλος προφήτης καὶ παρουσιάζει τὸ Θεὸ δικάζόμενο καὶ τοποθετεῖ στὴ θέση τῶν δικαστῶν τὰ φαραγγία καὶ τὰ θεμέλια τῆς γῆς· διότι λέγει· «Ἀκοῦστε φαραγγία καὶ θεμέλια τῆς γῆς· διότι θὰ κριθεῖ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ λαὸ του καὶ θὰ συνομιλήσει μὲ τὸ λαὸ του»¹⁵. Καὶ πάλι· «Θὰ κριθεῖ πρὸς ἐσᾶς καὶ πρὸς τοὺς πατέρες σας»¹⁶. Καὶ σὲ πολλὰ μέρη τῶν Γραφῶν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐκφράσεως, πού εἶναι πάρα πολὺ πληκτικὸς καὶ ἄξιος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Καθόσον δείχνει τὴν ἀπερίγραπτη ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, πού τόση συγκατάβαση δείχνει, ὥστε νὰ κρίνεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

«Ἀπὸ τῆ Σιών ἐξέλαμψε ἡ εὐπρέπεια τῆς ὠραιότητάς του». Τὰ λόγια αὐτὰ περιέχουν καὶ κάτι προφητικὸ, ἀλλὰ περιέχουν καὶ κάτι ἱστορικόν· διότι ἡ εὐπρέπειά του ἐξέλαμψε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ κατὰ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ. Καθόσον ὁ ναός, τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, ὅλη ἡ λατρεία καὶ ἡ ζωὴ τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας, τὸ πλῆθος τῶν ἱερέων, οἱ θυσίαι, τὰ ὀλοκαυτώματα, οἱ ἱεροὶ ὕμνοι καὶ ψαλμωδίαι ἀπὸ ἐκεῖ ἐξέλαμψαν καὶ ἡ προτύπωση τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ ἐκεῖ εἶχε προδιαγραφεῖ. Ὅταν δὲ ἦλθε στὸν κόσμον καὶ ἡ ἀλήθεια, ἀπὸ ἐκεῖ πάλι ἔλαβε τὴν ἀρχή. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔλαμψε ὁ σταυρός· ἀπὸ ἐκεῖ τὰ ἀμέτρητα κατορθώματα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει γιὰ τὸ νόμον τῆς Καινῆς Διαθήκης τὰ ἑξῆς· «Διότι ἀπὸ τῆ Σιών θὰ προέλθει ὁ νόμος καὶ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θὰ κάνει κρίση μεταξὺ τῶν ἐθνῶν»¹⁷. Ἐδῶ βέβαια Σιών ὀνομάζει ὅλο τὸν τόπον καὶ τὴν πόλιν πού βρίσκεται κοντά, τὴ μητρόπολιν τῶν Ἰουδαίων. Διότι ἀπὸ ἐκεῖ, σὰν ἀπὸ κάποια ἀφετηρία, ἀφέθηκαν πρὸς ὅλη τὴν οἰκουμένη οἱ ἀπόστολοι

τὴν οἰκουμένην ἀρέθθησαν ἅπασαν ἐκεῖθεν τὰ σημεῖα ἤρξα-
 το ποιεῖν· ἐκεῖ γέγονεν ἡ ἀνάστασις, ἐκεῖ ἡ ἀνάληψις, ἐκεῖ
 τὰ προσήμια καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· ἐκεῖ
 τὰ ἀπόρρητα δόγματα κηρύττεσθαι ἀρχὴν ἔλαβεν. Ἐκεῖ προῶ-
 5 τος ἀπεκαλύφθη ὁ Πατήρ, ἐγνωρίσθη ὁ Μονογενής, καὶ ἐ-
 δόθη ἰσοσάφει Πνεύματος χάρις. Καὶ τὸν περὶ τῶν ἀσωμά-
 των ἐκεῖ λόγον ἐγγύμαζον οἱ ἀπόστολοι, τῶν δωρεῶν, καὶ
 διηγάμεων, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τῆς ἐπαγγελίας. Ἄ-
 περ ἅπαντα ἐννοῶν ὁ προφήτης, ὡραιότητα αὐτοῦ καλεῖ. Κάλ-
 10 λη γὰρ Θεοῦ καὶ ὡραιότης ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ φιλανθρωπία,
 καὶ ἡ εἰς ἅπαντας εὐεργεσία.

«Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἦξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παροι-
 ωπιήσεται». Ὅρα πῶς προσῶν ἀπογυμνοῖ τὸν λόγον καὶ
 ἀποκαλύπτει τὸν θησαυρὸν καὶ φαιδρότεραν ἀφήσιν τὴν ἀ-
 15 κτῖνα, λέγων, «Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἦξεν; Πότε γὰρ οὐκ ἐμ-
 φανῶς παραγέγονε; Πότε; Τῇ προτέρᾳ παρουσίᾳ· ἀποφητὴ
 γὰρ ἦλθε τοὺς πολλοὺς κρούων, καὶ μέχρι πολλοῦ λανθάνων».
 Τί λέγω τοὺς πολλοὺς, ὅπου γε οὐδὲ αὐτὴ ἡ κνοφοροῦσα παρ-
 θένος ἦδει τοῦ μυστηρίου τὸ ἀπόρρητον, οὐδὲ οἱ ἀδελφοὶ
 20 αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν, οὐδὲ ὁ δοκῶν εἶναι πατήρ μέγα
 τι ἐφαντάζετο περὶ αὐτοῦ;

2. Καὶ τί λέγω ἀνθρώπους; Καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον ἐ-
 λάνθανεν· οὐδὲ γὰρ ἄν, εἴπερ ἦδει, ἠρώτα αὐτόν μετὰ τσοῦ-
 τον χρόνον ἐπὶ τοῦ ὄρους, «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ», καὶ ἅπαξ,
 25 καὶ δὶς, καὶ τρίτον τοῦτο ἐποίει. Διὸ καὶ τῷ Ἰωάννῃ ἔλεγεν
 ἄρξαμένῳ αὐτόν ἐκκαλύπτειν· «Ἄφες ἄρῳ· τινέσσι, σίγα
 νῦν· οὐδέπω γὰρ καιρὸς τοῦ ἐκκαλυφθῆναι τὸ ἀπόρρητον τῆς
 οἰκονομίας· ἔτι λανθάνει τὸν διάβολον βούλομαι· σίγα τῶ-
 ν, φησὶν· «Ὅτι γὰρ πρότερον ἐστὶν ἡμῖν». Καὶ καιελθὸν

18. Ματθ. 4, 3' 6.

19. Ματθ. 3, 15.

20. Αὐτόθι.

σάν ἵπποι γοργοπόδαροι· ἀπὸ ἐκεῖ ἄρχισαν νὰ κάμνουν θαύματα· ἐκεῖ ἐγίνε ἡ ἀνάστασις, ἐκεῖ ἡ ἀνάληψις, ἐκεῖ τὰ προοίμια καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας μας· ἐκεῖ ἄρχισε τὸ κήρυγμα τῶν ἀπορρήτων δογμάτων. Ἐκεῖ πρῶτα φανερώθηκε ὁ Πατέρας, ἐγίνε γνωστός ὁ Μονογενὴς καὶ δόθηκε ἡ τόση χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἐκεῖ δίδασκαν οἱ ἀπόστολοι τὸ λόγον περὶ τῶν ἀσωμάτων, τῶν δωρεῶν, τῶν δυνάμεων καὶ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν τῆς ἐπαγγελίας. Αὐτὰ ἀκριβῶς ὅλα σκεπτόμενος ὁ προφήτης, ὀνομάζει αὐτὰ ὡραιότητα αὐτοῦ. Διότι κάλλη καὶ ὡραιότητα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγαθότητα, ἡ φιλάνθρωπία καὶ ἡ εὐεργεσία πρὸς ὅλους.

«Ὁ Θεὸς θὰ ἔλθει φανερά, ὁ Θεὸς μας, καὶ δὲν θὰ σιωπήσει». Βλέπεις πῶς προχωρώντας ἀπογυμνώνει τὸ λόγον, ἀποκαλύπτει τὸ θησαυρὸ καὶ ἀφήνει τὴν ἀκτίνα νὰ λάμπει φαιδρότερα, λέγοντας, «Ὁ Θεὸς θὰ ἔλθει φανερά»; Διότι πότε δὲν ἦλθε φανερά; Πότε; Κατὰ τὴν πρώτη παρουσία του· διότι ἦλθε ἀθόρυβα κρύβοντας τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀποφεύγοντας αὐτοὺς γιὰ πολὺ χρόνον. Γιατί λέγω ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, τῇ στιγμῇ βέβαια ποὺ οὔτε ἡ ἴδια ἡ παρθένος ποὺ τὸν κυοφόρησε γινώριζε τὸ ἀπόρρητον τοῦ μυστηρίου, οὔτε οἱ ἀδελφοὶ του πίστευαν σ' αὐτόν, οὔτε ὁ φαινομενικὸς πατέρας του Ἰωσήφ σκεπτόταν κάτι τὸ σπουδαῖο γι' αὐτόν;

2. Καὶ γιατί λέγω τοὺς ἀνθρώπους; Καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ διαβόλου τὴν προσοχὴν διέφευγε· διότι, ἂν τὸν γινώριζε, δὲν θὰ τὸν ρωτοῦσε μετὰ ἀπὸ τόσο χρόνον στὸ ὄρος, «Ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹⁸, καὶ αὐτὸ τό ἔκαμε μιά, δύο καὶ τρεῖς φορές. Γι' αὐτὸ καὶ στὸν Ἰωάννην, ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ τὸν φανερώνει, ἔλεγε· «Ἄφησε τώρα τίς ἀντιλογίες»¹⁹. δηλαδῆ, σιῶπα τώρα· διότι δὲν εἶναι ἀκόμη καιρὸς νὰ φανερωθεῖ τὸ ἀπόρρητον μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας· ἀκόμη θέλω νὰ διαφεύγω τὴν προσοχὴν τοῦ διαβόλου· σιῶπα λοιπόν, λέγει. «Διότι ἔτσι πρέπει νὰ γίνε με ἐμᾶς»²⁰. «Καὶ

ἀπὸ τοῦ ὄρους ἐνετείλατο, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν, ὅτι αὐτὸς ἐ-
 στιν ὁ Χριστός». Τότε γὰρ ὡς ποιμὴν ἦλθε ζητιῶν τὸ πεπλα-
 νημένον πρόβατον, καὶ τὴν ἀφηνιῶσαν ἄγρην θηρεῖσαι βουλό-
 μενος· διὸ καὶ συνεσκιάζεν ἑαυτὸν. Καὶ γὰρ ὡσεὶ ἰατρός οὐκ
 5 εὐθέως γοβερός τῷ κάμνοντι γίνεται, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς
 ἐκ προσομιῶν οὐκ ἠβουλήθη δῆλον ἑαυτὸν ποιῆσαι, ἀλλ' ἠρέ-
 μα καὶ κατὰ μικρόν. Διὸ τὴν ἀφορητὴ ταύτην αὐτοῦ γινομέ-
 νην παρουσίαν δηλῶν ὁ αὐτὸς οὗτος προφήτης λέγει προϊών·
 «Καταθήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σιαγῶν στά-
 10 ζουσα ἐπὶ τὴν γῆν». Οὐδὲ γὰρ κτυπῶν ἦλθεν, οὐ ταράττων,
 οὐ κλοντῶν τὴν γῆν, οὐκ ἀστραπὰς ἀφιεῖς, οὐ τινάσσων τὸν
 οὐρανόν, οὐ δῆμους ἀγγέλων ἐπιφερόμενος, οὐ μέσον τὸ στε-
 ρέωμα διαρρηγνύς, καὶ οὕτω καιθαίνων ἐπὶ τῶν νεφελῶν,
 ἀλλ' ἀφορητὴ διὰ μήτρας παρθενικῆς, ἐνεαμηριαίῳ κρυφο-
 15 ρούμενος χρόνῳ, ὡς τέκτινος υἱὸς ἐν φάτιγῃ τίκτεται, ἐν
 σπαργάνοις εὐτελέσιν ἐπιβουλεύεται, φεύγει μετὰ τῆς μητρὸς
 εἰς Αἴγυπτον.

Ἐῖτα μετὰ τελευτὴν τοῦ τοιαῦτα παρανομήσαντος, τότε
 ἐπάνεισι, καὶ περιπολῶν διετέλει ὡς εἰς τῶν πολλῶν κατὰ
 20 τὸ σχῆμα, καὶ ἱμάτιον εὐτελὲς ἦν αὐτῷ, καὶ τράπεζα εὐτελε-
 σιέρα, καὶ βάδιαις διηνεκῆς, καὶ οὕτω διηνεκῆς, ὡς καὶ
 κόπον ἀπὸ τῆς βαδίσεως γίνεσθαι. Ἄλλ', οὐ τότε οὕτως ἦξει,
 ἀλλ' οὕτω φανερωθῆς, ὡς μηδὲ χροεῖαν ἔχειν τοῦ προαγγέλλον-
 τος αὐτοῦ τὴν παρουσίαν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς δηλῶν αὐτοῦ
 25 τὸ περιγανὲς ἔλεγεν· «Ἐὰν ἀκούσητε, ὅτι ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμειί-
 οις, μὴ εἰσέλθητε· ὅτι ἐν τῇ ἐρήμῳ, μὴ ἐξέλθητε. Ὅσοτε γὰρ
 ἡ ἀστραπὴ ἐκπορεύεται ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου, καὶ φαίνεται ἔ-
 ως δυσμῶν οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»,

21. Ματθ. 17, 9.

22. Ψαλμ. 71, 6.

23. Δηλαδὴ τοῦ Ἡρώδη.

ἀφοῦ κατέβηκε ἀπὸ τὸ ὄρος τοὺς ἔδωσε ἐντολὴ νὰ μὴ ποῦν σὲ κανένα, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός»²¹. Διότι τότε ἦλθε σὰν ποιμένας ζητώντας τὸ πλανημένο πρόβατο καὶ θέλοντας νὰ συλλάβει τὸ ἀνυπάκουο θήραμα, γι' αὐτὸ καὶ ἔκρυβε τὸν ἑαυτό του. Καθόσον, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἰατρός δὲν φέρεται ἀμέσως μὲ ἀυστηρότητα στὸν ἀσθενή, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν θέλησε νὰ φανερώσει τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ἤρεμα καὶ σιγὰ - σιγὰ. Γι' αὐτὸ, γιὰ νὰ δηλώσει ὁ ἴδιος αὐτὸς προφήτης τὴν κατὰ τρόπο ἀθόρυβο γινομένη αὐτῆ παρουσία του, λέγει στὴ συνέχεια «Θὰ κατεβεῖ στὴ γῆ ὅπως ἡ βροχὴ ἐπάνω στὸ μαλλί πού μόλις κουριεύθηκε, καὶ ὅπως ἡ σταγόνα πού στάζει ἐπάνω στὴ γῆ»²². Διότι δὲν ἦλθε κτυπώντας, οὔτε δημιουργώντας ταραχές, οὔτε κλονίζοντας τὴ γῆ, οὔτε ρίπτοντας ἀστραπές, οὔτε ἀνακινώντας τὸν οὐρανό, οὔτε φερόμενος ἀπὸ πλῆθος ἀγγέλων, οὔτε σχίζοντας στὴ μέση τὸ στερέωμα καὶ κατεβαίνοντας ἔτσι καθισμένος ἐπάνω στὰ σύννεφα, ἀλλ' ἀθόρυβα καὶ ἀπὸ παρθενικὴ μήτρα, ἀφοῦ κυοφορήθηκε ἐννέα μῆνες, γεννιέται στὴ φάτνη σὰν υἱὸς τοῦ μαραγκοῦ, καί, ἐνῶ εἶναι μέσα σὲ εὐτελεῖ σπάργανα, ἐπιβουλεύεται καὶ φεύγει μὲ τὴ μητέρα του στὴν Αἴγυπτο.

Ἐπειτα μετὰ τὸ θάνατο ἐκείνου πού ἔκαμε αὐτὲς τίς παρανομίες τότε ἐπέστρεψε καὶ ἐζοῦσε, ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση, σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους, φροώντας ἐνδυμα εὐτελές, τρώγοντας πολὺ φτωχικὰ πράγματα, βάδιζε διαρκῶς καὶ τόσο διαρκῶς, ὥστε καὶ ν' ἀποκάμνει ἀπὸ τὸ βάδισμα. Ὅμως τότε δὲν θὰ ἔλθει ἔτσι, ἀλλὰ τόσο φανερά, ὥστε νὰ μὴ ἔχει οὔτε κἄν ἀνάγκη κάποιου πού νὰ προαναγγέλει τὴν παρουσία του. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς γιὰ νὰ δείξει τὴ λαμπρότητα αὐτοῦ, ἔλεγε: «Ἐὰν ἀκούσετε, ὅτι νά, βρίσκεται στὰ ἰδιαίτερα δωμάτια, μὴ εἰσέλθετε, ὅτι εἶναι στὴν ἔρημο, μὴ ἐξέλθετε. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀστραπὴ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ καὶ φαίνεται καὶ μέχρι τὴ δύση, ἔτσι θὰ εἶναι ἡ παρουσία τοῦ

αὐτὴ ἐαυτὴν δεικνύουσα καὶ ἀνακηρύτιουσα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀσιτοαπῆς τοῦτο συμβαίνει, καὶ οὐ δεόμεθα τοῦ ἀπαγγέλλοντος, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἐφάνη, καὶ γνωρίζη πᾶσι γέγονε, καὶ κατὰ ταῦτον πᾶσιν. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλός φησιν «Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος
5 ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ».

Καὶ ὁ προφήτης δὲ οὕτως αὐτὸν ἐώρα ἐπὶ τῶν νεφελῶν φερόμενον, καὶ ποταμὸν ἔμπροσθεν σουρόμενον, καὶ τὸ θῆμα τὸ φοβερόν, καὶ τὰς εὐθύνas τὰς ἀπαραιτήτους. Τότε γάρ, τότε
10 δικαιοσύριον καιρὸς καὶ κρίσεως· διόπερ οὐκέτι ὡς ἰατρούς, ἀλλ' ὡς δικαιοσύνης φαίνεται. Ὁ γοῦν Δανιὴλ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ βλέπει, καὶ τὸν ποταμὸν πρὸ τοῦ θήματος ἔλκόμενον, καὶ πάντα ἀπὸ πρὸς αὐτῷ δεικνύται, τὸ ἄσμα, οἱ τροχοί. Ἄλλ' οὐχ ὅτε παρὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ πα-
15 ρεγένειτο, ἔδειξέ τι τοιοῦτον, οὐ πῦρ, οὐ ποταμὸν, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλὰ φάνη καὶ καταγώγιον, καὶ καλύθη, καὶ μήτηρ πενιχρά. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ ἄτρεπιον αὐτοῦ δείκνυσιν ἐντεῦθεν καὶ ἀναλλοίωτον. Ἐπειδὴ γὰρ ἔφησε τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον τρίχα ἔχειν λευκὴν ὡσεὶ ἔριον, καὶ ἰ-
20 υἷαιον ὡς χιόνια, ἵνα μὴ τρίχας νομίσης, μήτε ἱμῶτιον, ἀλλὰ τὸ καθαρὸν καὶ διαυγές, πῦρ πανταχοῦ εἶναι λέγει.

«Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ κενθήσεται, καὶ κύκλω αὐτοῦ καταιγὶς σφοδρά». Οὕτω καὶ οὗτος ὁμοῦ τε τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ ἄτρεπιον, καὶ φωτεινόν, καὶ ἀποδοῖον διὰ τούτων ἐνδείκνυ-
25 ται τῶν εἰκότων. Καὶ οὐχ ἴσταιται μέχρι τοῦ πρὸς, ἀλλὰ τὸ σφοδρὸν τῆς τιμωρίας παρασιῆσαι βουλόμενος, ἐπάγει λέγων, «Καταιγὶς σφοδρά». Καταιγὶς δὲ λέγεται ἢ βῶλος χιόνος ἀφόρητος τὸ ἐμπύπιον ἅπαν παρασύρουσα καὶ καταστρέ-

24. Ματθ. 24, 26-27.

25. Α' Θεσ. 4, 16.

26. Δαν. 7, 9-10.

Υιοῦ τοῦ ἀνθρώπου»²⁴, ἡ ἴδια δηλαδὴ θὰ δείχνει τὸν ἑαυτό της καὶ θὰ τὸν διακηρύσσει. Καθόσον καὶ μὲ τὴν ἀστραπή αὐτὸ συμβαίνει, δὲν χρειαζόμαστε κάποιον νὰ μᾶς τὴν ἀναγγεῖλει, ἀλλὰ φαίνεται συγχρόνως σ' ὅλους καὶ γίνεται γνωστὴ σ' ὅλους καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο σ' ὅλους. "Ἐτσι καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Διότι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μὲ πρόσταγμα καὶ μὲ φωνὴ ἀρχαγγέλου καὶ κάτω ἀπὸ τὸν ἤχο τῆς σάλπιγγας θὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό»²⁵.

Καὶ ὁ προφήτης δὲ ἔτσι τὸν ἔβλεπε νὰ φέρεται ἐπάνω στις νεφέλες, τὸν ποταμὸ νὰ τρέχει μπροστά του, τὸ βῆμα του τὸ φοβερὸ καὶ τίς ἀπαραίτητες ὑποχρεώσεις²⁶ λογοδοσίας. Διότι τότε, τότε θὰ εἶναι καιρὸς δικαστηρίου καὶ κρίσεως, καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ θὰ φανεῖ ὄχι πιά σὰν γιατρός, ἀλλὰ σὰν δικαστής. Ὁ Δανιὴλ λοιπὸν καὶ τὸ θρόνο του βλέπει καὶ τὸν ποταμὸ νὰ τρέχει μπροστά ἀπὸ τὸ βῆμα του καὶ ὅλα φανερώνονται σ' αὐτὸν μὲ μορφὴ πυρός, τὸ ἄρμα, οἱ τροχοί. "Ὅμως ὅταν ἦλθε κατὰ τὴν ἀρχικὴ καὶ πρώτη παρουσία του δὲν ἔδειξε κάτι παρόμοιο, οὔτε πῦρ, οὔτε ποταμὸ, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλὰ φάτνη, κατάλυμα φτωχικὸ, καλύβα καὶ μητέρα φτωχικῆ. "Ἄλλωστε δὲ μὲ αὐτὸ δείχνει τὸ ἀμετάβλητο καὶ ἀναλλοίωτο αὐτοῦ. Διότι, ἐπειδὴ εἶπε, ὅτι αὐτὸς πού κάθεται ἐπάνω στὸ θρόνο ἔχει τρίχα λευκὴ σὰν μαλλί ὀλόλευκο καὶ ἔνδυμα σὰν χιόνι, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἔννοεῖ τρίχες ἢ ἔνδυμα, ἀλλὰ τὸ καθαρὸ καὶ τὸ φωτεινὸ, μᾶς τὰ παρουσιάζει ὅλα παντοῦ σὰν φωτιά.

«Φωτιά θὰ καίει μπροστά του καὶ τριγύρω του θὰ σαρώνει καταγιγῖδα φοβερή». "Ἐτσι καὶ αὐτὸς μὲ αὐτές τίς εἰκόνες δείχνει συγχρόνως τὸ ἀναλλοίωτο, τὸ ἀμετάβλητο, τὸ φωτεινὸ καὶ ἀληθιναῖστο. Καὶ δὲν σταματᾷ μέχρι τῆ φωτιά, ἀλλὰ θέλοντας νὰ παραστήσει τὴ φοβερὴ μορφὴ τῆς τιμωρίας, προσθέτει τὰ λόγια «Καταιγίδα σφοδρά». Καταιγίδα δὲ ὀνομάζεται ἢ μάζα χιονιοῦ ἀβάστακτη πού ὅταν πέφτει παρασύρει τὰ πάντα καὶ τὰ καταστρέφει, ἢ

φουσα, ἢ ραγδαία πνευμάτων ῥύμη τὸ αὐτὸ δὴ ἐργαζομένη, καὶ ἀφόρητος οὖσα τοῖς ἐντυγχάνουσι. Δεῖξαι τοίνυν βουλόμενος τὸ ἀφόρητον τῆς κολάσεως ἐκείνης, ταύτας παρήγαγε τὰς εἰκόνας.

5 «Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν, τοῦ διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ». Πάλιν τῶν στοιχείων μέμνηται, δι' ὧν τὰ μυρία γέγονεν ἀγαθὰ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, οὐ μόνον πρὸς τὴν τοῦ σώματος ζωὴν καὶ συγκρότησιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς θεογνωσίας τὴν ὑπόθεσιν. Τὰ τε γὰρ κάλλη,
10 καὶ τὰ μεγέθη, καὶ οἱ τρόποι τῶν θέσεων, καὶ αἱ οὐσίαι, ἐξ ὧν ταυτὶ συνέστηκε τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν γενόμενα, τὰ τε καθολικῶς διὰ παντὸς τοῦ χρόνου, τὰ τε ἰδικῶς πολλάκις συμβαίοντα, ἅπαντα ταῦτα καὶ τὰ σώματα τρέφει καὶ συγκροτεῖ καὶ πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ ποιήσαντος χειραγωγεῖ.
15 Αὐτὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε· «Τὰ γὰρ ἄβρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης». Καὶ πάλιν «Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν», τοιέσει, διὰ τῆς σοφίας τῆς ἐν τοῖς κτίσμασι φαινομένης,
20 ὡς οὐ μικρᾶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγίστης καὶ σαφειότητος οὐσης διδασκαλίας. Καὶ τὰ καθ' ἡμέραν δὲ δι' αὐτῶν γινόμενα, εἰ καὶ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν γίνεσθαι δοκεῖ, ἀλλ' οὖν καὶ αὐτὰ τὸν δημιουργὸν ἀνακηρύττει. Καὶ γὰρ τῆς φύσεως Δεσπότης ὁ δημιουργός.

25 Ὡς. Μὴ θανατώσης δέ, εἰ πρὸς Ἰουδαίους ἀποιεῖνει τὸν λόγον περὶ τῆς καθόλου κρίσεως διαλεγόμενος. Οὕτω γὰρ καὶ Παῦλος φησι· «Θυμὸς καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν,

27. Ρωμ. 1, 20.

28. Α' Κορ. 1, 21.

σφοδρή όρμη άνέμων πού έχει τó ίδιο αποτέλεσμα και είναι άφóρητη στους παραβρισκομένους εκεί. Θέλοντας λοιπόν νά δείξει τó άνυπόφορο εκείνης τής κολάσεως, παρουσίασε αυτές τις εικόνες.

«Θά προσκαλέσει τόν ούρανó από επάνω και τή γη από κάτω για νά κρίνει τó λαό του». Πάλι ένθυμείται τά φυσικά στοιχεία με τά όποια δόθηκαν στο άνθρώπινο γένος τά άμέτρητα αγαθά, όχι μόνο για τή ζωή και τήν συγκρότηση του σώματος, αλλά και για τήν ίδια τήν ύπόθεση τής θεογνωσίας. Διότι και τά κάλλη και τά μεγέθη και οί τρόποι τών θέσεων και οί ούσίες από τις όποιες έγιναν αυτά τά στοιχεία, και τά όσα δημιουργήθηκαν από αυτά, και γενικά εκείνα πού συμβαίνουν καθ' όλο τó χρόνο, και ειδικά αυτά πού συμβαίνουν πολλές φορές, όλα αυτά και τά σώματα τρέφουν και τά διατηρούν στη ζωή και τά καθοδηγούν νά γνωρίσουν εκείνον πού τά δημιούργησε. Γι' αυτό και ó Παύλος έλεγε: «Διότι οί άόρατες ιδιότητες και ενέργειες αυτού, από τότε πού κτίσθηκε ó κόσμος, γίνονται άντιληπτές διά μέσου τών όρατών δημιουργημάτων, και ή αίώνια δύναμή του και ή θειότης του»²⁷. Και πάλι λέγει: «Έπειδή με τή σοφία του Θεού, πού αποκαλύπτεται μέσω τών δημιουργημάτων του δέν γνώρισε ó κόσμος με τή σοφία και γνώση του τó Θεό»²⁸, δηλαδή με τή σοφία του Θεού πού αποκαλύπτεται στα δημιουργήματά του, πού δέν είναι μικρή, αλλά πάρα πολύ μεγάλη και καθαρώτατη διδασκαλία. Και αυτά δέ πού γίνονται καθημερινά από αυτά, άν και φαίνονται νά γίνονται σαν φυσικά επακόλουθα, άλλ' όμως και αυτά διακηρύσσουν τó δημιουργό. Καθόσον ó δημιουργός είναι Κύριος τής φύσεως.

3. Μή θαυμάσεις δέ άν, μιλώντας για τήν καθολική κρίση, άπευθύνει τó λόγο πρós τούς Ίουδαίους. Διότι έτσι όμιλεί και ó Παύλος: «Θυμός και όργή, θλίψη και στενοχώρια ύπάρχει σέ κάθε ψυχή άνθρώπου, πού κάμνει τó

Ἰουδαίου τε πρώτον καὶ Ἕλληρος». Καὶ πάλιν «Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἤμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον, διὰ νόμον κριθήσονται». «Συναγάγετε αὐτῷ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυ-
 5 σίαις». Τί δήποτε, ὦν μέλλει κατηγορεῖν, καὶ οὗς μέλλει καταδικάζειν, ὁσίους ἐνταῦθα καλεῖ; Τὴν κατηγορίαν αὔξων, καὶ γνώρισμα μεῖζον τῆ τιμωρίας τιθεὶς τὴν τιμὴν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπειδὴν ἴδωμέν τινας πεπλημμεληκότας καὶ βουλόμεθα αὐτῶν σφοδρότερον καθάρασθαι, μετὰ τῶν ἀξιωματίων ἀν-
 10 τοὺς καλοῦμεν, ὥστε βαρύτεραν ἐργάσασθαι τὴν κατηγορίαν, λέγοντες· Κάλεσον τὸν διάκονον, ἢ τὸν πρεσβύτερον. Ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι βασίλειον ἱεράτευμα καὶ λαὸς περιούσιος ἐ-
 χρημάτιζον καὶ μέγα ἐπὶ τούτῳ ἐφρόνον, καὶ ἐντεῦθεν ὑ-
 γαίνει τῶν ἐγκλημάτων τὸ μέγεθος. «Τοὺς διατιθεμένους τὴν
 15 διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις». Ἐπειδὴ μωρία τολμῶντες κα-
 κά, καὶ τοσαῦτα κακίας μεταχειρίζοντες εἶδη, ἀρπάζοντες, πλεονεκιοῦντες, φονεύοντες, μοιχεύοντες, αἵματα ἐφ' αἵμασι ἀναμειγνύοντες ἐνόμιζον μεγάλα κατορθοῦν, καὶ τὸν νόμον πληροῦν καὶ τὴν διαθήκην, εἰ πρόβιατα θύοικεν καὶ μόσχους,
 20 ὄνειδίζων αὐτοῖς ἐντεῦθεν, καὶ κωμωδῶν αὐτούς φησι· «Τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις»· τοιτέσι, τοὺς νομίζοντας αὐτοῖς ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν τὸ καταθύειν ἀλόγων σῶματα.

«Καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ». Πά-
 25 λιν ἐνταῦθα τὸ διαλάμπων αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης, τὸ φαιδρόν, τὸ σαφές, τὸ ἀναντίρρητον, τὸ ὡμολογημένον δεῖξαι βουλό-
 μενος, εἰσάγει τὰ ἀναίσθητα στοιχεῖα, ἀνακρηστικότητα αὐτὴν

29. Ρωμ. 2, 8 - 9.

30. Ρωμ. 2, 12.

κακό, καὶ τοῦ Ἰουδαίου καὶ τοῦ εἰδωλολάτρη»²⁸. Καὶ πάλι
 «Ὅσοι ἀμάρτησαν χωρὶς τὸ νόμο, θὰ τιμωρηθοῦν καὶ χω-
 ρὶς νὰ ἔχουν κατήγορο τὸ νόμο, καὶ ὅσοι ἀμάρτησαν ἐνῶ
 εἶχε δοθεῖ ὁ νόμος θὰ κριθοῦν μὲ κατήγορο τὸ νόμο»²⁹.
 «Συγκεντρώστε ἐνώπιόν του τοὺς ὁσίους του ποὺ μὲ τίς
 θυσίες τους ἔδειξαν τὴ συμφωνία τους μὲ τὴ διαθήκη του»³⁰.
 Γιατί τέλος πάντων, ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ κατηγο-
 ρῆσει καὶ τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ καταδικάσει, τοὺς
 ὀνομάζει ἐδῶ ὁσίους; Γιὰ ν' αὐξήσει τὴν τιμωρία καὶ προ-
 βάλλει τὴν τιμὴ σάν ἀπόδειξη μεγαλύτερη γιὰ τὴν τιμω-
 ρία. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ὅταν δοῦμε κάποιους ποὺ ἔχουν κά-
 νει παρανομίες καὶ θέλομε νὰ τοὺς ἐπιπλήξουμε αὐστηρό-
 τερα, τοὺς προσφωνοῦμε μὲ τὸ ἀξίωμα τους, ὥστε νὰ
 κάνουμε μεγαλύτερη τὴν κατηγορία, λέγοντας Ἐκάλεσε τὸ
 διάκονο ἢ τὸν πρεσβύτερο. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἦταν
 βασίλειο ἱεράτευμα καὶ λαὸς περιούσιος καὶ ὑπερηφα-
 νεύονταν πάρα πολὺ γι' αὐτό, παρουσιάζει καὶ μὲ τὸν τρό-
 πο αὐτὸ τὸ μέγεθος τῶν ἐγκλημάτων τους. «Ἐκείνους ποὺ
 μὲ τίς θυσίες τους νόμιζαν ὅτι συμφωνοῦν μὲ τὴν διαθήκη
 του». Ἐπειδὴ ἔκαμναν ἀμέτρητα κακὰ καὶ μεταχειρίζον-
 ταν τόσα πολλὰ εἶδη κακίας, ἀρπάζοντας, συγκεντρώνον-
 τας πλοῦτο, φονεύοντας, μοιχεύοντας, ἐρχόμενοι σὲ αἵ-
 μομειξίες καὶ ἐπιμειξίες, νόμιζαν ὅτι κατορθώνουν μεγάλα
 πράγματα καὶ ὅτι ἐφαρμόζουν τὸ νόμο καὶ τὴ διαθήκη
 ἂν θὰ θυσίαζαν πρόβατα καὶ μοσχάρια, κατηγορώντας
 τους γι' αὐτὸ καὶ διακωμωδώντας τους, λέγει «Ἐκείνους
 ποὺ μὲ τίς θυσίες τους νόμιζαν ὅτι ἐκπληρώνουν τὴν δια-
 θήκη του» δηλαδὴ ἐκείνους ποὺ νόμιζαν ὅτι ἀρκεῖ γιὰ
 τὴ σωτηρία τους τὸ νὰ θυσιάζουν ἄλογα σώματα.

«Καὶ θὰ διακηρύξουν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνη αὐ-
 τοῦ». Πάλι ἐδῶ, θέλοντας νὰ δείξει τὴ λαμπρότητα τῆς
 δικαιοσύνης του, τὴ φαιδρότητα, τὴν καθαρότητα, τὸ ἀναμ-
 φισβήτητο αὐτῆς καὶ τὴν καθολικὴ ἀναγνώρισή της, πα-
 ρουσιάζει τὰ ἀναίσθητα στοιχεῖα νὰ διακηρύσσουν αὐτὴν

κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ὅπως ἔμπροσθεν ἔλεγον. «Ὅτι ὁ Θεὸς κριτὴς ἐστίν». Τὰ δίκαια ὀρίζων ἐκάσιω, φησίν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τὸ κρίνειν ἐπαύθῃα τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ, διὰ καὶ δίκαιός ἐσσι καὶ ἑτέροις τοῦτο παρέχει. Ἐπὶ γὰρ τοῦ
 5 Θεοῦ τὸ Κριτὴς, ἀπὸ τοῦ δίκαιος εἴληπται, καθὰ καὶ Παῦλος αὐτὸ τέθεικε λέγων «Ἐπεὶ πῶς κρίνει ὁ Θεὸς τὸν κόσμον;». Τοῦτο γὰρ υἰάλιστα κρίσις, τοῦτο μάλιστα κριτής, οὐ τὸ ψηφίσασθαι ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ δικαίως ψηφίσασθαι. Κριθῆσονται δὲ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ τότε καὶ οἱ μετὰ ταῦτα παρανομήσαντες ἐπὶ τῆς Καινῆς, ἐκεῖνοι μὲν τὴν φύσιν καὶ τὸν νόμον
 10 κατήγορον ἔχοντες, οὗτοι δὲ μετὰ τούτων καὶ τὰ παρὰ τοῦ Χριστοῦ γεγενημένα εἰς αὐτούς. Τί γὰρ καὶ ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν, ἢ ποίαν προβαλέσθαι αἰτίαν, δι' ἣν οὐκ ἐπίστευσαν;

Ἄλλὰ προσέχετε τοῖς λεγομένοις, παρακαλῶ, ἵνα δύνησθε τοὺς ἀτιλέγοντας ἐπιστοιμίξειν. Βέλτιον γὰρ αὐτούς παρ' ἡμῶν ἠτιηθέντας ἢν διορθωθῆναι, ἢ νομίζοντας ρικᾶν ἀπελθεῖν ἐκεῖ, καὶ κατακριθῆναι παρὰ τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης δικαστοῦ. Τί τοίνυν ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν Ἰουδαῖοι, τίνας ἔνεκεν ἀρεῖλον τὸν Χριστόν; τί μικρὸν ἢ μέγα ἐγκαλεῖν ἔχοντες;
 20 «Ὅτι ἐποίησαν ἑαυτὸν Θεόν, φησί. Καὶ μὴν οὐ ταῦτα ἦν τὰ ῥήματα ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ, ἀλλ' ἕτερά τινα. Οὐ γὰρ ἔλεγον, 'ὁ ποιῶν ἑαυτὸν Θεόν', ἀλλ', «Ὁ ποιῶν ἑαυτὸν βασιλέα, οὐκ ἔστι φίλος τοῦ Καίσαρος». Καίτοι γε πολλάκις ἠθέλησαν αὐτὸν βασιλέα χειροτονῆσαι, καὶ ἔφυγεν. Ἄλλὰ πρὸ
 25 τούτου, φησίν, ἐνεκάλου, «ὅτι ἐποίησεν ἑαυτὸν Θεόν». Καὶ τί τοῦτο; Εἰ μὲν γὰρ ψευδῶς καὶ ἀδίκως, καὶ οὐκ ὦν, λόγον τὸ ἔγκλημα εἶχε· εἰ δὲ δικαίως, προσκυνεῖσθαι αὐτὸν ἐχορῆν,

31. Ρωμ. 3, 6.

32. Ἰω. 10, 33.

33. Ἰω. 19, 12.

κατά τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔλεγε προηγουμένως. «Διότι ὁ Θεός εἶναι δίκαιος κριτής». Ἐποδίδει, λέγει, τὰ δίκαια στὸν καθένα. Βέβαια ἐδῶ δὲ ἀνέφερε στὴν τύχη τὸ ὅτι εἶναι κριτής, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει ὅτι καὶ δίκαιος εἶναι καὶ τὸ δίκαιο ἀποδίδει σὲ ἄλλους. Διότι ἐδῶ ἀνέφερε αὐτό, λέγοντας· «Διότι πῶς θὰ κρίνει ὁ Θεός τὸν κόσμος;»³¹. Διότι αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι κρίση, αὐτὸ πρὸ πάντων σημαίνει κριτής, ὄχι ἀπλῶς νὰ κρίνει, ἀλλὰ νὰ κρίνει μὲ δικαιοσύνη. Θὰ κριθοῦν δὲ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ τότε καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαμαν παρανομίες στὴ συνέχεια κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐκεῖνοι μὲν ἔχοντας κατήγορο τὴ φύση καὶ τὸ νόμο, αὐτοὶ δὲ μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ τὰ ὅσα ἔκαμε ὁ Χριστὸς σ' αὐτούς. Διότι τί θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν, ἢ ποιά δικαιολογία νὰ προβάλουν, ποὺ δὲν πίστευσαν;

Ἄλλὰ προσέχετε, παρακαλῶ, τὰ λεγόμενα, γιὰ νὰ μπορεῖτε ν' ἀποστομώνετε ἐκείνους ποὺ ἀντιλέγουν. Διότι προτιμότερο εἶναι αὐτοὶ νὰ νικηθοῦν ἀπὸ ἐμᾶς καὶ νὰ διορθωθοῦν τώρα, παρά, νομίζοντας ὅτι εἶναι νικητές, νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ καὶ νὰ καταδικασθοῦν ἀπὸ τὸν κοινὸ δικαστὴ τῆς οὐκουμένης. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν οἱ Ἰουδαῖοι, γιὰ ποιὸ λόγο φόνευσαν τὸ Χριστό; Ποιά μικρὴ ἢ μεγάλῃ κατηγορία θὰ ἔχουν νὰ τοῦ ἀποδώσουν; Τὸ ὅτι, λέγει, ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸ του Θεό³². Καὶ ὁμως δὲν ἦταν αὐτὲς οἱ κατηγορίες κατὰ τὸν καιρὸ τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ κάποιες ἄλλες. Διότι δὲν ἔλεγαν, ἄυτὸς ποὺ κάμνει τὸν ἑαυτὸ του Θεό, ἀλλ', «Αὐτὸς ποὺ κάμνει τὸν ἑαυτὸ του βασιλιά, δὲν εἶναι φίλος τοῦ Καίσαρα»³³. Μολονότι βέβαια πολλὲς φορὲς θέλησαν νὰ τὸν ἀνακηρύξουν βασιλιά, καὶ ὁμως ἔφυγε. Ἄλλὰ, λέγει, πρὶν ἀπὸ αὐτὸ τὸν κατηγοροῦσαν «ὅτι ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸ του Θεό». Καὶ ποιά σημασία ἔχει αὐτό; Διότι ἂν τὸ ἔλεγε ψευδόμενος καὶ ἄδικα, χωρὶς νὰ εἶναι, θὰ εἶχε θέση ἢ κατηγορία τους, ἂν ὁμως δίκαια, ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνήσουν καὶ ὄχι νὰ τὸν

οὐ στανροῦσθαι. Ἴδωμεν τοίνυν εἰ μὴ Θεὸς ὢν, ὄντως ἐποίει
ἑαυτὸν Θεόν, τουτέστιν, ἐδείκνυ καὶ ἐπέφαινε.

Πόθεν οὖν βούλει μαθεῖν; ἀπὸ τῶν τότε; ἀπὸ τῶν νῦν;
ἀπὸ τῶν παρὰ τὸν τόκον; Τίς οὖν ὑπὸ παρθένου ποτὲ ἐτέχθη;
5 τίς δὲ ἀστέρα ἔδειξε τοιοῦτον; τίς δὲ μάγους τοσαύτην ὁδὸν
ἤγαγεν, οὐκ ἀνάγκη καὶ θία, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ ἀποκαλύψει;
Ὁρᾷς τὴν κίσειν ἄπλασαν ἐπιγνοῦσαν τὸν Δεσπότην; Ἡ φύ-
σις πρώτη παραχωρεῖ, καὶ οὐκ ἀντιλέγει, οὐδὲ ἀνθίσταται
λέγουσα· οὐ λύω τὰς ὀδύνας· οὐκ ἔμαθον ἐκ μήτρας παρθε-
10 κῆς παιδίον προσφέρειν οὐκ οἶδα γάμοι χωρὶς μητέρα ποιεῖν·
ἀλλ' ἐξέστη καὶ παρεχώρησε τῶν οἰκειῶν ὄρων· τὸν γὰρ αὐ-
τῆς ἐτέγνω Δεσπότην. Τεχθέντος πάλιν, ἄγγελοι παρεγένον-
το, τὸν ἐν οὐρανοῖς ἐπὶ γῆς μηνύοντες, καὶ οὐρανὸς ἐγένετο
ἡ γῆ, ἅτε τοῦ βασιλέως ἐνταῦθα ὄντος, καὶ μάγοι προσεκύ-
15 ρουν, ἐκ τοσοῦτον διαστήματος ἀφικόμενοι· καὶ τὸ μὲν παιδίον
ἐπὶ γάτης ἔκειτο ἐν Παλαιστίνῃ, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς βαρβάρου
χώρας τοσαύτην τιμὴν καὶ θεραπείαν προσῆγον, ὅσην εἰκὸς
Θεῷ προσάγειν.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως οὐ παραδέξονται, ἕτερα δὲ ἐπιζη-
26 τήσουσι σημεῖα, τὰ κατὰ τὴν παροῦσαν γενεάν. Ἄλλ' οὐδὲ
τοῦτων ἀπορήσομεν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀλήθεια περιορεῖται
τοῖς δικαιοῦμασι. Μάλιστα μὲν γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔχουσί τινα
ἀντιλογίας σκιὰν εἰπεῖν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ παρῆς, ὅτε ἐκ παρ-
θένου ἐτίκτετο, τῷ προφήτῃ πιστεύειν ἔδει τῷ λέγοντι· «Ἰ-
25 δοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσου-
σι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ». Εἰ μὴ παρῆς, ὅτε σάρκα πε-
ρικείμενος περιεπόλει τὴν γῆν, καὶ συνανεσιζόφετο τοῖς δού-

34. Μαθθ. 2, 1 ἐ.

35. Λουκᾶ 2, 9 ἐ.

36. Μαθθ. 2, 11.

37. Ἡσ. 7, 14.

σταυρώσουν. "Ας δοῦμε λοιπὸν ἄν, χωρὶς νὰ εἶναι Θεός, πράγματι ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸ του Θεό, δηλαδή ἄν ἔδειχνε καὶ φανέρωνε αὐτό.

Ἄπό ποῦ λοιπὸν θέλεις νὰ τὸ μάθεις; ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβηκαν τότε; ἀπὸ τὰ σημερινά; ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβηκαν κατὰ τὴ γέννησή του; Ποιὸς λοιπὸν ποτὲ γεννήθηκε ἀπὸ παρθένο; ποιὸς δὲ ἔδειξε τέτοιο ἀστέρα; ποιὸς δὲ ὁδήγησε μάγους ἀπὸ τόση ἀπόσταση, χωρὶς ἔξαναγκασμὸ καὶ βία, ἀλλὰ μὲ τὴν πειθῶ καὶ τὴν ἀποκάλυψη³⁴; Βλέπεις τὴν κτίση ὅλη ποῦ γνώρισε τὸν Κύριο; Ἡ φύση πρώτη ὑποχωρεῖ καὶ δὲν ἀντιλέγει, οὔτε ἀντιστέκεται, λέγοντας ἔδεν λύνω τίς ὠδίνες, δὲν ἔμαθα νὰ δίνω παιδί ἀπὸ παρθενικὴ μήτρα, δὲν γνωρίζω νὰ κάμνω μητέρα χωρὶς γάμο, ἀλλ' ἔμεινε ἐκπληκτὴ καὶ παραμέρησε τοὺς δικούς της ὄρους· διότι γνώρισε τὸν Κύριό της. "Ὅταν πάλι γεννήθηκε παρουσιάσθηκαν ἄγγελοι³⁵, φέρνοντας τὸ μήνυμα τοῦ ἐρχομοῦ του ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ, καὶ ἡ γῆ γινόταν οὐρανός, ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς βρισκόταν ἐδῶ, καὶ μάγοι προσκυνοῦσαν, ἀφοῦ ἦλθαν ἀπὸ τόση μακρινὴ ἀπόσταση³⁶· καὶ τὸ μὲν παιδί βρισκόταν στὴν Παλαιστίνῃ μέσα στὴ φάτνη, οἱ δὲ μάγοι, ποῦ ἦλθαν ἀπὸ βαρβαρικὴ χώρα, τόση τιμὴ καὶ λατρεία πρόσφεραν, ὅση ἦταν φυσικὸ νὰ προσφέρουν σὲ Θεό.

Ἄλλ' αὐτὰ μὲν ἴσως δὲν τὰ παραδεχθοῦν, ζητήσουν δὲ ἄλλα θαύματα, ποῦ συνέβηκαν κατὰ τὴν παρούσα γενεά. "Ὅμως οὔτε καὶ αὐτὰ θὰ βρεθοῦμε σὲ δύσκολη θέση νὰ τοὺς τὰ παρουσιάσουμε. Διότι τέτοια εἶναι ἡ ἀλήθεια· ἔχει ἀφθονία ἀποδείξεων. Καὶ βέβαια οὔτε ἐδῶ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν κάποια σκιά ἀντιλογίας. Διότι καὶ ἄν ἀκόμη δὲν ἦσουν παρῶν ὅταν γεννιόταν ἀπὸ τὴν παρθένο, ἔπρεπε νὰ πιστεύεις στὸν προφήτη ποῦ λέγει· «Νὰ ἡ παρθένος θὰ συλλάβει καὶ θὰ γεννήσει υἱὸ καὶ θὰ τοῦ δώσουν τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ»³⁷. "Ἄν δὲν ἦσουν παρῶν, ὅταν περιόδευε τὴ γῆ, φορῶντας τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, καὶ συναναστρε-

λοῖς ὁ Δεσπότης, ἔντυχε τῷ Ἱερεμίᾳ, κάκεινός σοι διαλέξε-
ται οὕτω λέγων· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσεται ἕτε-
ρος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπισιτήμης, καὶ ἔδωκεν
αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ
5 ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώ-
ποις συνανεσιράφη».

4. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ ἀπάντων ὄφρει τοὺς προφήτας,
ὧν τὰ βιβλία εἰκῆ μέχοι σήμερον περιστρέφεις καὶ ἐνοχλεῖς,
ταύτης ἔνεκεν τῆς ὑποθέσεως, σαφῶς ἀνακηρύττοντας ἅπαν-
10 τα. Ἄλλ' οἱ μὲν πρὸς τοῦτους ἀγῶνες καὶ εἴρηται πολλά-
κις ἡμῖν, καὶ ρηθήσονται, τέως δὲ τῶν προκειμένων ἐχώ-
μεθα. «Καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ,
ὅτι ὁ Θεὸς κριτὴς ἐστίν». Ἐνταῦθά μοι τὴν δικαιοσύνην λέ-
γειν δοκεῖ, τὴν πολλὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν, τὴν φιλανθρωπίαν
15 τὴν εἰς αὐτοὺς ἐκείνους, τὴν εἰς πάντας ἀνθρώπους πολυειδῆ
τινα οἰκοδομίαν καὶ πολύτροπον, τὴν διὰ τῆς κτίσεως, τὴν
διὰ τοῦ νόμου, τὴν διὰ τῆς χάριτος, τὴν διὰ τῶν ὀρωμένων,
τὴν διὰ τῶν ἀοράτων, τὴν διὰ τῶν προφητῶν, τὴν διὰ τῶν
ἀγγέλων, τὴν διὰ τῶν ἀποστόλων, τὴν διὰ τῶν κολάσεων,
20 τὴν διὰ τῶν εὐεργεσιῶν, τὴν διὰ τῶν ἀπειλῶν, τὴν διὰ τῶν
ἐπαγγελιῶν, τὴν διὰ τῆς τάξεως τῆς κατὰ τὸν χρόνον.

«Ἄκουσον, λαὸς μου, καὶ λαλήσω σοι, Ἰσραὴλ, καὶ δια-
μαρτύρομαί σοι». Ὅρα πάλιν ἐπιείκειαν καὶ πραότητα ἐξ
αὐτοῦ τοῦ προσομιίου. Ὡς γὰρ ἂν εἰ ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον
25 εἴποι θορυβοῦντα καὶ ταράττοντα, ἐὰν ἀκούης, λαλῶ, ἐὰν
προσέχης, ἐρῶ, οὕτω καὶ πρὸς τοὺς δούλους ὁ Δεσπότης, ἐὰν
ἀκούης μου. φησὶν, ἐρῶ. Καὶ γὰρ ἦσαν ῥάθυμοι καὶ ἀναπε-
πιωκότες, καὶ οὐδὲ ἐπὶ μικρὸν μετὰ ἡουχίας παρεῖχον τῇ
τῶν νόμων ἀναγνώσει τὴν ἀκρόασιν. Καὶ τοῦτο δηλῶν τις
30 προφήτης ἔλεγεν ὁ ἐν Περσίδι διατριβίων· «Ἔσομαι αὐτοῖς
ὡς φωνὴ ψαλτηρίου ἠδυσφώνου»· καὶ συνεχῶς ἔλεγον τοῖς

38. Βαρούχ 3, 36 - 38.

39. Ζαχ. 7, 11.

40. Ἰεζ. 33, 32 ε.

φώταν ὁ Κύριος τοὺς δούλους, διάβασε τὸν Ἱερεμία καὶ ἐκεῖνος θὰ σοῦ πεῖ τὰ ἐξῆς· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας· κανένας δὲν θὰ μπορέσει νὰ συγκριθεῖ μὲ αὐτόν. Αὐτὸς ἔχει ὅλη τὴ σοφία καὶ τὴν ἔδωσε στὸ δούλο του τὸν Ἰακώβ καὶ στὸν ἀγαπημένο του τὸν Ἰσραήλ. Στὴ συνέχεια φανερώθηκε στὴ γῆ καὶ συναναστράφηκε μὲ τοὺς ἀνθρώπους»³⁸.

4. Καὶ γιὰ ὅλα δὲ τὰ ἄλλα θὰ δεῖς τοὺς προφῆτες, τῶν ὁποίων τὰ βιβλία, ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως, τὰ ξεφυλλίζεις μέχρι σήμερα ἄσκοπα καὶ τὰ ἐνοχλεῖς, νὰ τὰ διακηρύσσουν ὅλα καθαρὰ. Ἄλλ' οἱ μὲν ἀγῶνες πρὸς αὐτοὺς καὶ ἔχουν λεχθεῖ πολλές φορές σὲ μᾶς καὶ θὰ λεχθοῦν, προηγουμένως ὅμως θὰ ἐξετάσουμε αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος. «Καὶ θὰ διακηρύξουν οἱ οὐρανοὶ τὴ δικαιοσύνη αὐτοῦ, διότι ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος κριτῆς». Ἐδῶ νομίζω ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ τὴ δικαιοσύνη, τὴ μεγάλη φροντίδα του, τὴ φιλανθρωπία του πρὸς ἐκείνους τοὺς ἴδιους, τὴν πολύμορφη καὶ πολύτροπη μέριμνά του πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἐπιδείχθηκε μὲ τὴ δημιουργία, μὲ τὸ νόμο, μὲ τὴ χάρη, μὲ τὰ ὀρατὰ, μὲ τὰ ἀόρατα, μὲ τοὺς προφῆτες, μὲ τοὺς ἀγγέλους, μὲ τοὺς ἀποστόλους, μὲ τίς τιμωρίες, μὲ τίς εὐεργεσίες, μὲ τίς ἀπειλές, μὲ τίς ἐπαγγελίες, μὲ τὴν τάξη ποὺ ὑπάρχει στὸ χρόνο.

«Ἄκουσε, λαέ μου, κοῖ θὰ σοῦ μιλήσω, Ἰσραήλ, καὶ θὰ διαμαρτυρηθῶ ἐνώπιόν σου». Πρόσεχε πάλι ἐπιείκεια καὶ πραότητα ἀπὸ αὐτὸ τὸ προμήνυμα. Διότι, ὅπως θὰ ἔλεγε ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπο ποὺ θορυβεῖ καὶ ἐνοχλεῖ, ἂν ἀκούεις, θὰ σοῦ μιλῶ, ἂν προσέχεις θὰ σοῦ πῶ, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς δούλους, ἂν ἀκούεις, λέγει, θὰ σοῦ πῶ. Καθόσον ἦταν ράθυμοι, καὶ μὲ χαμηλό θρησκευτικὸ συναίσθημα, καὶ δὲν ἔδειχναν οὔτε ἐλάχιστη ἡσυχία γιὰ ν' ἀκούσουν τὸ νόμο ποὺ διαβαζόταν³⁹. Καὶ γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὸ κάποιος προφῆτης, ποὺ ζοῦσε στὴν Περσία, ἔλεγε· «Θὰ εἶμαι γι' αὐτοὺς σὰν φωνὴ μελωδικοῦ ψαλτηρίου»⁴⁰. συνέχεια δὲ ἔλεγαν στοὺς προφῆτες νὰ μὴ προ-

προφήταις μὴ προσηγεύειν, μᾶλλον δὲ καὶ διεκρούοντο αὐ-
 τοὺς καὶ ἐνοχλεῖσθαι ἐδόκουν. Καὶ βασιλεὺς τοῦτο φαίνεται
 ἀπειλῶν προφήτη τινὶ καὶ προσιάσσω, ὥστε μὴ ὀχλαγωγεῖν.
 «Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς σου εἰμι ἐγώ». Οὐχ ἁπλῶς ὁ διπλασιασμός
 5 κεῖται, ἀλλὰ ἐπεὶ πρὸς ἀναισθητοὺς ἐλάλει, καὶ πεπωρωμέ-
 νους, καὶ κεκαρωμένους, τὸν περὶ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ κι-
 νεῖ λόγον, ἀρχὴν ἀρίστην τῇ μετὰ ταῦτα διηγῆσει διδοὺς ἐν-
 τεῦθεν, καὶ δεικνὺς ὅτι ὀφείλουσιν αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ
 χρέος ἂν εἶεν δίκαιοι καταθεῖναι ὡς Λεσπότη δοῦλοι, ὡς
 10 δημοιοργῶ ἔργα, ὡς τὰ μέγιστα εὐεργετηθέντες, καὶ ἰσαί-
 την τιμηθέντες τιμῇ.

«Οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε τὰ δὲ ὀλοκαυτώ-
 ματά σου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός». Οὕτω γὰρ οἱ λοιποὶ
 κατηγοροῦσιν αὐτῶν προσῆται, ἐπειδὴ τὸ πλεον τῆς ἀρετῆς
 15 παρορῶντες μέρος, ἐν τούτοις τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας εἴ-
 χον. Καὶ γὰρ εἰς ἀπολογία ἐμελλον αὐτὸ προσβάλλεσθαι, ὅτι
 θυσίας σπένδομεν, ὅτι προσεῆρομεν ὀλοκαυτώσεις. Ἄλλ' οὐκ
 ἐπὶ τοιούτοις εἰσηλθὼν δικασόμενος, φησὶν, οὐδὲ ὑπὲρ τούτων
 ἐγκαλέσω, ὅτι παρώφθη ταῦτα. Ὁ δὲ Ἡσαίας καὶ εὐτο-
 20 κότερον αὐτῶν καθιζενεῖται λέγων «Τί μοι πλήθος τῶν θυ-
 σιῶν ὑμῶν; Πλήρης εἰμί. Ὀλοκαύτωμα κριτῶν, καὶ στέαρ
 ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων σὺ βούλομαι. Τίς γὰρ
 ἐξεξήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Καίτοι πολλοὶ περὶ
 25 θυσιῶν εἰσιν εἰρημένοι λόγοι, ἀλλ' οὐ προηγουμένως αὐτοῦ
 βουλομένον ταῦτα νομοθετεῖ, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν συγ-
 καταβαίνοντος. Καὶ Ἰερεμίας δὲ φησιν «Ἴνα τί μοι λίθι-
 νον ἐκ Σαβᾶ φέρεις καὶ κινάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν;». Καὶ
 πάντες δέ, ὡς εἰπεῖν, οἱ προσῆται οὐδὲν μέγα εἶναι τοῦτο

41. Ἀμώς 7, 13.

42. Πρβλ. Γ' Βασ. 19, 10.

43. Ἱερ. 32, 3.

44. Ἡσ. 11, 11 - 12.

45. Ἱερ. 6, 20.

φητεύουν⁴¹, μᾶλλον δὲ τοὺς ἀπέφευγαν⁴² καὶ θεωροῦσαν ὅτι τοὺς ἐνοχλοῦν. Καὶ κάποιος βασιλιάς αὐτὸ φαίνεται ἐπέδωκε μέ τις ἀπειλές καὶ τις προαταγές του πρὸς κάποιον προφήτη γιὰ νὰ μὴ ὀμιλεῖ στό λαό⁴³. «Ὁ Θεὸς ὄλων καὶ Θεὸς σου ἐγὼ εἶμαι». Δὲν εἶναι τυχαία ἡ ἐπανάληψη τῆς λέξεως, ἀλλ' ἐπειδὴ μιλοῦσε πρὸς ἀναισθήτους, πωρωμένους καὶ πρὸς ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν κλεισὰ τ' αὐτιά τους, ὀμιλεῖ γιὰ τὴν ἐξουσία του, κάμνοντας ἄριστη ἀρχὴ γιὰ τὴ διήγηση στὴ συνέχεια καὶ δείχνοντας ὅτι ὀφείλουν σ' αὐτόν τὴν ἐλευθερία τους καὶ ἄρα εἶχαν χρέος νὰ συμπεριφερθοῦν σὰν δίκαιοι δοῦλοι πρὸς τὸν κύριό τους, σὰν ἔργα πρὸς τὸ δημιουργό τους, σὰν κάποιον ποὺ εὐεργετήθηκαν πάρα πολὺ καὶ τιμήθηκαν μὲ τόσο μεγάλη τιμὴ.

«Δὲν θὰ σὲ ἐλέγξω γιὰ τις θυσίες σου, τὰ δὲ ὀλοκαυτώματά σου μοῦ τὰ πρόσφερες πάντοτε». Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ οἱ ἄλλοι προφῆτες τοὺς κατηγοροῦν, ἐπειδὴ, παραβλέποντας τὸ σπουδαιότερο μέρος τῆς ἀρετῆς, στήριζαν τις ἐλπίδες τῆς σωτηρίας σ' αὐτά. Καθόσον ἐπρόκειτο αὐτὸ νὰ προβάλλουν γιὰ δικαιολογία τους, ὅτι δηλαδὴ προσφέρομε θυσίες, ὅτι προσφέρομε ὀλοκαυτώματα. Ἄλλὰ, λέγει, δὲν ἦλθα γιὰ νὰ σὰς δικάσω γι' αὐτά, οὔτε νὰ σὰς κατηγορήσω γι' αὐτά, διότι μοῦ εἶναι ἀδιάφορα αὐτά. Ὁ δὲ Ἡσαΐας καταφέρεται ἐναντίον τους πιό ἔντονα, λέγοντας. Τί μοῦ χρειάζεται τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν θυσιῶν σας πρὸς ἐμένα; Εἶμαι χορτασμένος ἀπὸ αὐτά. Ὀλοκαυτώματα κριῶν καὶ στέαρ τῶν ἀρνιῶν καὶ αἷμα τῶν ταύρων καὶ τῶν τράγων δὲν τὰ θέλω. Διότι ποιός τὰ ζήτησε αὐτά ἀπὸ τὰ χέρια σας;»⁴⁴. Καὶ βέβαια πολλὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τις θυσίες, ἀλλ' ὅμως δὲν τὰ νομοθέτησε αὐτά ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπειδὴ τὰ ἤθελε, ἀλλ' ἀπὸ συγκατάβαση πρὸς τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τους. Καὶ ὁ Ἱερεμίας δὲ λέγει· «Γιατί μοῦ φέρνετε λιθάνι ἀπὸ τὴ Σαβὰ καὶ κινάμωμο ἀπὸ χώρα μακρινή;»⁴⁵. Καὶ ὅλοι δὲ οἱ προφῆτες, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, λέγουν ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε τὸ σπουδαῖο

φασι. Διὸ καὶ αὐτὸς ἀρχόμενος οὕτως ἔφη· «Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς σου εἰμι ἐγώ»· κἀντεῦθεν δηλῶν, ὅτι ἀνάξιος αὐτοῦ τῆς τοιαύτης θεραπείας ὁ τρόπος. Καὶ γὰρ τὸν Θεὸν οὐ διὰ καπνοῦ καὶ κνίσσης, ἀλλὰ διὰ πολιτείας ἀρίστης καὶ ἀσωμάτου καὶ 5 νοεραῆς θεραπεύεσθαι δεῖ. Ἄλλ' οὐχ οἱ δαίμονες τῶν ἔξωθεν οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐπιζητοῦσι ταῦτα. Τοῦτο καὶ τις παρ' Ἑλλήσι ποιητῆς φαίνεται δεικνύς, λέγων· «Τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς».

Ἄλλ' οὐχ ὁ Θεὸς ἡμῶν οὕτως. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ αἱμάτων 10 τῶν δαιμόνων ἀνθρωπίνων, καὶ κατὰ μικρὸν αὐτοὺς εἰς ταύτας τὰς μαιφονίας ἐνάγειν βουλόμενοι, ταῦτα ἤθουν συνεχῶς, αὐτὸς δὲ καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀποσιῆσαι σφυγῆς κατὰ μικρὸν ἐθέλων, ἐχρήσατο τῇ συγκαταβάσει αὐτῆ, καὶ συνεχώρησε θυσίας, ἵνα ἀνέλῃ θυσίας. «Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου 15 σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους. Ὅτι ἐμά ἐστι πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ βόες. Ἔγνωκα πάντα τὰ πειρινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὠραιότης ἀγροῦ μετ' ἐμοῦ ἐστιν». Ὅρα πῶς κατὰ μικρὸν ἀνάγει τῶν χαμαιζήλων τὴν διάνοιαν, διανοίγων αὐτῶν τὴν πεπωρωμένην γνώ- 20 μην, καὶ δεικνύς ὅτι οὐ δεόμενος ταῦτα ἐπέταξεν, οὐδὲ ἀποδεχόμενος ἐνομοθέτησεν. Εἰ γὰρ ἐβουλόμην οὕτω θεραπεύεσθαι, φησί, τὴν ὑψήλιον πᾶσαν ἔχων, καὶ αὐτὸς πάντων γενόμενος δημιουργός, δαριλεῖς ἂν παρεσκευασά μοι γενέσθαι θυσίας. Ἐἴτα καὶ κωμωδῶν αὐτοὺς καὶ διασύρων, ὥστε καὶ 25 πληκτικωτέραν γενέσθαι τὴν κατηγορίαν, ἐπήγαγεν· «Ἐὰν πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἶπω· ἐμὴ γὰρ ἐστιν ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς».

Γι' αυτό και αυτός αρχίζοντας λέγει τὰ ἐξῆς· «Ὁ Θεὸς ὄλων καὶ ὁ Θεὸς ὁ δικός σου ἐγὼ εἶμαι»· καὶ μὲ αὐτὸ θέλει νὰ δείξει, ὅτι εἶναι γι' αὐτὸν ἀνάξιος αὐτὸς ὁ τρόπος λατρείας. Καθόσον τὸ Θεὸ πρέπει νὰ τὸν λατρεύουμε ὄχι μὲ καπνὸ καὶ κνῖσα, ἀλλὰ μὲ ἄριστο τρόπο ζωῆς, ἀσώματο καὶ πνευματικό. Ἄλλ' ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τοὺς δαίμονες τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀντίθετα μάλιστα καὶ τὰ ἐπιζητοῦν. Αὐτὸ φαίνεται νὰ δηλώνει καὶ κάποιος ποιητῆς τῶν Ἑλλήνων, λέγοντας· «Διότι θὰ λάβουμε ἐμεῖς μὲ κλῆρο τὸ τιμητικὸ δῶρο»⁴.

Ἄλλ' ὅμως δὲν εἶναι τέτοιος ὁ Θεὸς μας. Διότι, ἐκεῖνοι μὲν δηλώνοντας γιὰ ἀνθρώπινα αἵματα καὶ θέλοντας σιγὰ - σιγὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν σ' αὐτές τις αἰμοχαρεῖς πράξεις, ζητοῦσαν συνέχεια αὐτά, ἐνῶ ὁ Θεὸς μας, θέλοντας νὰ μᾶς ἀπομακρύνει σιγὰ - σιγὰ καὶ ἀπὸ τῆ σφαγῆ τῶν ἀλόγων ζώων, χρησιμοποίησε αὐτὴ τῆ συγκατάβαση καὶ ἐπέτρεψε θυσίαι, γιὰ νὰ καταργῆσει τις θυσίαι. «Δὲν θὰ δεχθῶ μόσχους ἀπὸ τὸν οἶκο σου, οὔτε τράγους ἀπὸ τὰ ποιμνιά σου. Διότι δικά μου εἶναι ὅλα τὰ ἄγρια ζῶα τοῦ δάσους, τὰ κτήνη ποὺ βόσκουν στὰ ὄρη καθὼς καὶ τὰ βόδια. Καὶ γνωρίζω πολὺ καλὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ ὠραιότητα τοῦ ἀγροῦ εἶναι στὴ διάθεσή μου». Πρόσεχε πῶς σιγὰ - σιγὰ ἐξυψώνει τὴν πνευματικότητα τῶν πνευματικῶν κατωτέρων, διανοίγοντας τὴν πωρωμένη συνειδησή τους καὶ δείχνοντας ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ παράγγειλε ἀπὸ ἀνάγκη, οὔτε τὰ νομοθέτησε ἐγκρίνοντάς τα. Διότι, λέγει, ἂν ἤθελα ἔτσι νὰ λατρεύομαι, θὰ μπορούσα, σὰν κύριος ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου καὶ δημιουργὸς τῶν πάντων, νὰ ἐτοιμάσω γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου ἄφθονες θυσίαι. Ἐπειτα διακωμωδώντας καὶ διασύροντας αὐτοὺς, ὥστε ἡ κατηγορία νὰ ἔχει τὴ δύναμη νὰ πληγώνει περισσότερο, πρόσθεσε· «Ἄν πεινάσω, δὲν θὰ σοῦ πῶ νὰ μοῦ δώσεις, διότι δική μου εἶναι ἡ οἰκουμένη καὶ ὅλα ὅσα ἔχει».

Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς μὲν αὐτὰ συνεχώρησεν, ἵνα κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀπαγάγῃ τούτων, αὐτοὶ δὲ ἐναπέμειναν τῇ εὐτελείᾳ, οὐδὲν μέγα ἐκ τῆς συγκαταβάσεως ταύτης καρποσάμενοι, διὰ τοῦτο παχύτερόν πως καὶ ἀνθρωπινώτερον δια-
 5 λεγόμενός γησιν· «Ἐὰν πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἶπω· τουτέστιν, οὔτε πεινῶ· Θεὸς γὰρ οὐ πεινάσει, οὐ κοιμάσει· οὔτε εἰ τούτοις ἐβουλόμην θεραπεύεσθαι, ἢ πόρου ἀπείρων θυσῶν καὶ ὀλοκαντωμάτων. Καὶ γὰρ πρόκειαί μοι πάντα μετὰ πολ-
 10 ἑμὰ βούλομαι παρὰ σοῦ λαβεῖν, ἵνα τούτῳ σε τῆς ὁδοῦ τῷ τρόπῳ πρὸς τὴν ἐμὴν ἐπισπάσωμαι φίλιαν, καὶ τῆς τῶν ματαίων ἀποστήσω σννηθείας.

5. Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἀγαγὼν γησι· «Μὴ φάγομαι κρέα τούτων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι;». Ταῦτα γὰρ οὔ-
 15 τε ἀνθρώποις ποιεῖν ἐλέτασα· φησὶν, ἀλλὰ καὶ μεγίστην ὠρῖσα κόλασιν τοῖς τὸ αἷμα ἐσθίουσι. Πῶς οὖν ἡμελλον αἵματος δεῖσασθαι ὁ τοὺς δούλους ἀπάγων τοὺς ἐμοὺς τῆς τοιαύτης θούνης; Ἐκβαλὼν τοίνυν ταῦτα ἄπαντα, καὶ δείξας ἀνάξια αὐτοῦ, καὶ πολλὴν τῇ κατηγορίᾳ τὴν κωμωδίαν ἀναμίξας, οὐκ
 20 ἔστησε τὸν λόγον μέχρι τούτου, ἀλλὰ δείκνυσιν ἑτέρας θυσίας τράπον, ὅπερ ἐστὶν ἰατρείας ἀρίστης εἶδος, τῶν οὐδὲν ὠφελούτων ἀπάγοντα, τὰ δυνάμενα διορθοῦν ἐπιτιθέναι τοῖς τραύμασι. Μετὰ γὰρ τὸ ταῦτα ἀπαρτίσαι, λέγει «Θῦσον τῷ Θεῷ». Καὶ πῶς θύσω, φησὶν; Αἵματος χωρὶς. Τοῦτο γὰρ
 25 μάλιστα θυσία Θεῷ παρέπουσα. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, «Θῦσον τῷ Θεῷ», ἐπήγαγε, «Θυσίαν αἰνέσεως»· τουτέστιν, εὐχαριστίας, ὑμνων ἱερῶν, τῆς διὰ τῶν ἔργων δοξολογίας. Ὁ δὲ λέγει,

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς μὲν τὰ ἐπέτρεψε αὐτά, ὥστε σιγά - σιγά νὰ τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτά, αὐτοὶ δὲ παρέμειναν προσκολλημένοι στὴν εὐτέλεια, χωρὶς ν' ἀποκομίσουν καμιὰ μεγάλη ὠφέλεια ἀπ' αὐτὴ τὴ συγκατάβαση, γι' αὐτὸ μιλώντας κάπως πιὸ παχύτερα καὶ ἀνθρωπινώτερα, λέγει· «Ἄν συμβεῖ νὰ πεινάσω, δὲν θὰ σοῦ πῶ νὰ μοῦ δώσεις»· δηλαδῆ, οὔτε πεινῶ. Διότι ὁ Θεὸς δὲν θὰ πεινάσει οὔτε θὰ κοπιήσει· οὔτε, ἂν ἤθελα νὰ λατρεύομαι μὲ αὐτά, θὰ στερούμουν ἀπὸ ἄπειρες θυσίες καὶ ὀλοκαυτώματα. Καθόσον βρίσκονται στὴ διάθεσή μου ὅλα μὲ πολὺ μεγάλη ἀφθονία, καί, ἐνῶ εἶμαι Κύριος καὶ Δεσπότης αὐτῶν, θέλω νὰ λάβω ἀπὸ σένα τὰ δικά μου, ὥστε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ σὲ προσελκύσω πρὸς τὴν ἀγάπη μου καὶ νὰ σὲ ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴ συνήθεια τῶν ματαίων.

5. Ἐπειτα πάλι, γιὰ νὰ τοὺς ἀνεβάσει ψηλότερα, λέγει· «Ἄλλὰ μήπως ἔχω ἀνάγκη νὰ φάγω κρέατα ταύρων ἢ νὰ πιῶ αἷμα τράγων;». Διότι, λέγει, αὐτὰ δὲν διέταξα οὔτε στοὺς ἀνθρώπους νὰ τὰ κάμνουν, ἀλλὰ καὶ ὄρισα πάρα πολὺ μεγάλη τιμωρία σ' ἐκείνους ποὺ τρώγουν τὸ αἷμα⁴⁷. Πῶς λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ αἷμα ἐγὼ ποὺ ἀπομακρύνω τοὺς δούλους μου ἀπὸ τέτοιου εἴδους συμπόσια; Ἄφοῦ λοιπὸν ἀπέρριψε τὴ σπουδαιότητα ὅλων αὐτῶν καὶ ἔδειξε ὅτι εἶναι ἀνάξια αὐτοῦ, ἀναμιγνύοντας στὴν κατηγορία καὶ πολλὴ γελοιοποίηση, δὲν σταμάτησε τὸ λόγο μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ δείχνει τρόπο ἄλλης θυσίας, πρᾶγμα ποὺ εἶναι εἶδος ἀρίστης θεραπείας, τὸ ν' ἀπομακρύνει δηλαδῆ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ὠφελοῦν καθόλου, νὰ ἐπιθέτει δὲ στὰ τραύματα ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ θεραπεύσουν αὐτά. Διότι, μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση ὅλων αὐτῶν, λέγει· «Θυσίασε στὸ Θεό». Καὶ πῶς, λέγει, θὰ θυσιάσω; Χωρὶς αἷμα. Διότι αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι θυσία καὶ ταιριάζει στὸ Θεό. Γι' αὐτὸ, ἀφοῦ εἶπε, «Θυσίασε στὸ Θεό», πρόσθεσε, «Θυσία αἰνέσεως»· δηλαδῆ, εὐχαριστίας, ὕμνων ἱερῶν, δοξολογία μὲ ἔργα. Αὐτὸ δὲ ποὺ

· τοιοῦτόν ἐστιν· οὕτω ζῆθι, ὥστε δοξάζεσθαι σου τὸν Δεσπότην. Ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε λέγων· «Δαμνάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

5 Αἶνος γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἢ ἔπαινός ἐστι, δόξα καὶ εὐφημία. Ἔστω τοίνυν ὁ βίος σου τοιοῦτος, ὥστε εὐφημεῖσθαι σου τὸν Δεσπότην, καὶ ἀπηρτισμένην εἰσάγαγες τὴν θυσίαν.

Ταύτην καὶ ὁ Παῦλος ἐπιζητεῖ τὴν θυσίαν, λέγων «Παρασιήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ
10 Θεῷ». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης· «Αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μετ' ὠδῆς, μεγαλυνῶ αὐτὸν ἐν αἰνέσει καὶ ἄρεσει τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὀπλάς». Οὕτως ἔθνε καὶ Ἰωβ μετὰ τὰς πληγὰς ἐκείνας τὰς ὑπὲρ φύσιν, εὐχαριστιῶν, καὶ ταῦτα φθεγγόμενος τὰ ρήματα·
15 «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας». «Καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου». Τὰς ἰκετηρίας ἐνταῦθά φησιν, ὥστε διηνεκῶς τῇ δεήσει προσκαυτερεῖν, καὶ ἅπερ ἂν ἐπαγγελώμεθα μετὰ τάχους ἀποδιδό-
20 ραι. Καὶ καλῶς εἶπεν, «Ἀπόδος». Μετὰ γὰρ τὴν ἐπαγγελίαν χρέος τὸ προᾶγμα γίνεται. Οὕτως Ἄγγα ἀπέδωκε τὸν νόον, ὡς ὄφλημα μέγιστον.

Καὶ σὺ τοίνυν κἂν ἐλεημοσύνην ἐπαγγέλλῃ, κἂν σώφρονα βίον, κἂν ἕτερόν τι τοιοῦτον, σπεῦδε πρὸς τὴν ἔκτισιν. Εἰ
25 δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ, κἂν μὴ ἐπαγγέλληται, χρεωσιεῖ αὐτῷ τὰ τῆς ἀρετῆς. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ἄ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν». Καίτοι τὴν παραβο-

48. Ματθ. 5, 16.

49. Ρωμ. 12, 1.

50. Ψαλμ. 68, 31 - 32.

51. Ἰωβ 1, 21.

52. Α' Βασ. 49, 14.

λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἔτσι νὰ ζεῖς, ὥστε νὰ δοξάζεται ὁ Κύριός σου. Πράγμα πού και ὁ Χριστός διδάξε, λέγοντας· «Ἄς λάμπει τὸ φῶς σας μπροστά στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ δοῦν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας πού βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς»⁴⁸. Διότι αἶνος δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά ἔπαινος, δόξα καὶ εὐφημία. Ἄς εἶναι λοιπὸν ἡ ζωὴ σου τέτοια, ὥστε νὰ δοξολογεῖται ὁ Κύριός σου, καὶ τότε πρόσφερες τὴν τελεία καὶ πρέπουσα θυσία.

Αὐτὴ τὴ θυσία ζητεῖ ἐπίμονα καὶ ὁ Παῦλος, λέγοντας· «Παραστῆστε τὰ μέλη σας θυσία ζωντανή, ἁγία, εὐάρεστη στοῦ Θεοῦ»⁴⁹. Καὶ ἄλλοῦ πάλι ὁ ἴδιος αὐτὸς προφήτης λέγει· «Θὰ ὑμνήσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μὲ ὠδὴ, θὰ διακηρύξω τὸ μεγαλεῖο του μὲ ὕμνο δοξολογίας, καὶ αὐτὸ θὰ ἀρέσει στοῦ Θεοῦ μου περισσότερο ἀπὸ θυσία μόσχου τρυφεροῦ πού μόλις ἀρχίζουν νὰ φυτρώνουν τὰ κέρατά του καὶ οἱ ὀπλὲς τῶν ποδιῶν του»⁵⁰. Ἔτσι θυσίαζε καὶ ὁ Ἰωβ μετὰ ἀπὸ ἐκείνες τὶς ὑπερφυσικὲς πληγές, εὐχαριστώντας τὸ Θεὸ καὶ λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια· «Ὁ Κύριος τὰ ἔδωσε καὶ ὁ Κύριος τὰ ἀφαίρεσε· ὅπως φάνηκε ἀρεστὸ στὸν Κύριο, ἔτσι καὶ ἔγινε· ὅς εἶναι εὐλογημένο τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου στοὺς αἰῶνες»⁵¹. «Καὶ ἀπόδωσε στὸν Ὑψιστο ὅσα εὐχήθηκες καὶ ἔταξες». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὶς θερμὲς παρακλήσεις, ὥστε νὰ ἐπιμένουμε συνέχεια στὴν προσευχὴ μας καὶ νὰ ἀποδίδουμε ἀμέσως ἐκεῖνα πού ὑποσχόμαστε. Καὶ καλὰ εἶπε, «Ἀπόδωσε». Διότι μετὰ τὴν ὑπόσχεση τὸ πράγμα γίνεται χρέος. Ἔτσι ἡ Ἄννα ἔδωσε τὸν υἱό της, σὰν πάρα πολὺ μεγάλο χρέος⁵².

Καὶ σὺ λοιπὸν εἴτε ἐλεημοσύνη ὑπόσχεσαι, εἴτε φρόνιμο τρόπο ζωῆς, εἴτε κάτι ἄλλο παρόμοιο, σπεῦδε νὰ ἐκπληρώσεις αὐτό. Ἄν δὲ κάποιος ἐξετάσει μὲ προσοχὴ τὸ πράγμα, θὰ δεῖ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη δέν ὑπόσχεται, ὅμως χρεωστεῖ στοῦ Θεοῦ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς. Καὶ γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὸ ὁ Χριστός, ἔλεγε· «Διότι αὐτὰ πού ὀφείλαμε νὰ

λὴν τοῦ δούλου ἔλεγε τοῦ ἐλαχίστην διακονίαν, οὐχὶ κατακλι-
θῆναι κελουμένον, ἀλλὰ παρελθεῖν καὶ διακορεῖν. Καὶ ἔ-
τερος δὲ τίς φησὶ «Μὴ χρονίσῃς ἀποδοῦναι εὐχὴν σου». Ἐ-
πηγγείλω; Ἀπόδος, μὴ ποιε θάνατος ἐπελθὼν διακόφη. Καὶ
5 τί πρὸς ἐμέ; φησὶν οὐ γὰρ κύριος ἤμην τῆς ζωῆς. Διὰ τοῦ-
το γὰρ ἐχορῆν μὴ χρονίσαι, τὸ ἄδηλον ἐννοοῦντα τῆς ἐξόδου,
καὶ οὗτοι κύριος οὐκ εἶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας.
“Ὡστε ἡ δοκοῦσα ἀπολογία κατηγορία ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ τοῦ
θανάτου λοιπὸν τὸ μὴ ἀποδοῦναι γέγονεν, ἀλλὰ τῆς σῆς μελ-
10 λήσεως καὶ ἀναβολῆς.

«Καὶ ἐπικάλεοαί με ἐν ἡμέρα θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦ-
μαί σε, καὶ δοξάσεις με». Ὁρᾷς ἐκ πολλοῦ τοῦ περιώπιος τὴν
ἀντίδοσιν διδομένην; Τί τοίνυν τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας
ἴσον γένοιτ' ἄν, διὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἀρετῆς μισθοὺς ἡμῖν δι-
15 δῶ, καὶ μισθοὺς πολλῶ μείζονας τῶν πόνων, καὶ σφόδρα ἐν
καιρῶ διδομένους; Καὶ διὰ τί, φησὶν, εἶπεν, «Ἐπικάλεοαί
με»; διὰ τί ἀναμένει καλεῖσθαι παρ' ἡμῶν; Μείζονα τὴν οἰ-
κείωσιν ἡμῖν ποιῆσαι βουλόμενος, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν
θερμοτέρων, καὶ τῷ δοῦναι, καὶ τῷ καλεῖσθαι, καὶ τῷ λαμ-
20 βάνειν. Καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ πρὸς Θεὸν οἰκοιεῖ, καὶ ἡ ἀντίδο-
σις τὸ αὐτὸ ἐργάζεται καὶ ἡ εὐχὴ πάλιν ταύτην συγκροτεῖ τὴν
οἰκείωσιν. Διὰ τοῦτο φησὶ, δός μοι, καὶ δίδωμί σοι. Καὶ ἐν
τῷ δίδομαι δὲ οὐ λαμβάνεις· αὐτὸς γὰρ τοῦτων ἀνευδεής. “Ὡ-
στε κἂν ἐπιεικῆς γένη, κἂν μέτριος, κἂν σώφρων, οὐ τῷ Θεῷ
25 τι προσέθηκας, ἀλλὰ σαυτὸν λαμπρὸν ἐποίησας καὶ ἀμείνω
ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτων ὡς αὐτὸν ὠφελούνητι μισθοὺς σοι καὶ
στεφάνους δρίζει μεγίστους. Καὶ πρὸ τῶν στεφάνων δὲ ἐ-

53. Λουκᾶ 17, 10.

54. Λουκᾶ 17, 7 - 10.

55. Ἐκκλ. 5, 3.

κάνουμε, τὰ κάναμε»⁵³. "Αν καὶ βέβαια δίδασκε τὴν παραβολὴ τοῦ δούλου⁵⁴, πού, ἐπειδὴ θεωρήθηκε ἐλάχιστη ἡ ὑπηρεσία του, δὲν ἔλαβε ἐντολὴ νὰ ἀναπαυθεῖ, ἀλλὰ νὰ ἔλθει καὶ νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ. Καὶ κάποιος ἄλλος δὲ λέγει: «Μὴ ἀργήσεις νὰ ἐκκληρώσεις αὐτὸ πού ἔταξες»⁵⁵. Ὑποσχέθηκες; Ἀπόδωσέ το, μὴ τυχὸν ἔλθει ξαφνικὰ ὁ θάνατος καὶ σὲ ἐμποδίσῃ νὰ τὸ ἐκπληρώσεις. Καὶ ὡς πρὸς τί, λέγει, εἶμαι ἐγὼ ὑπεύθυνος; διότι δὲν ἤμουν κύριος τῆς ζωῆς μου. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ μὴ βραδύνεις, σκεπτόμενος τὸ ἄγνωστο τοῦ θανάτου καὶ ὅτι δὲν εἶσαι κύριος τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀναχωρήσεως ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ. Ὡστε ἡ φαινομενικὴ δικαιολογία εἶναι κατηγορία. Διότι δὲν ἐγίνε βέβαια ὁ θάνατος αἰτία νὰ μὴ ἀποδώσεις τὸ χρέος σου, ἀλλ' ἡ δικὴ σου ἀδιαφορία καὶ ἀναβολή.

«Καὶ Ζήτησε τὴ βοήθειά μου σὲ καιρὸ θλίψεώς σου καὶ θὰ σὲ ἀπαλλάξω ἀπ' αὐτὴ καὶ θὰ μὲ δοξάσεις». Βλέπεις μὲ πόσο μεγάλη ἀφθονία παρέχει τὴν ἀνταμοιβή; Τί θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ ἐξισωθεῖ μ' αὐτὴ τὴ φιλανθρωπία, ὅταν ἀμείβει καὶ αὐτὴ τὴν ἀρετὴ μας ἀκόμα καὶ μὲ μισθοὺς πολὺ μεγαλύτερους ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ στὸν κατὰλληλο καιρὸ δοσμένους; Καὶ γιατί, λέγει, εἶπε, «Ζήτησε τὴ βοήθειά μου»; γιατί περιμένει νὰ κληθεῖ ἀπὸ μᾶς σὲ βοήθεια; Ἐπειδὴ θέλει νὰ κάνει μεγαλύτερη τὴν ἐξοικείωση καὶ θερμότερη τὴν ἀγάπη πρὸς αὐτὸν καὶ μὲ τὴν προσφορὰ καὶ μὲ τὴν κλήση καὶ μὲ τὴ λήψη. Καθόσον ἡ ἀρετὴ ἐξοικειώνει μὲ τὸ Θεό, τὸ ἴδιο δὲ κατορθώνει καὶ ἡ ἀνταμοιβή, ἀλλὰ καὶ ἡ προσευχὴ πάλι ἐπιτυγχάνει αὐτὴ τὴν ἐξοικείωση. Γι' αὐτὸ λέγει, ἴδος μου ἴκαι σοῦ δίνω'. Καὶ ὅταν δὲ δίνεις, σὺ πάλι λαμβάνεις διότι αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτά. Ὡστε εἴτε γίνεις ἐπεικὴς, εἴτε μετριόφρωνας, εἴτε σώφρωνας, δὲν πρόσθεσες τίποτε στὸ Θεό, ἀλλὰ τὸν ἑαυτὸ σου ἔκαμες λαμπρὸ καὶ καλύτερο· ἀλλ' ὅμως καὶ γι' αὐτά, σὰν αὐτὸς νὰ εἶναι ὀφειλέτης, σοῦ προσφέρει μισθοὺς καὶ πολὺ μεγάλους στεφάνους. Καὶ

κείνων οὐ μικρὰς ἀπολαύεις ἡδονῆς, ἀγαθῶ συνιτρεφόμενος
 σπνειδότι, καὶ χορησιαῖς πιερούμενος ἐλπίζοιεν. Ἡμέραν δὲ θλί-
 ψεως ἐνταῦθα φησιν, οὐ τὰς τῶν συμφορῶν, οὔτε τὰς τῶν
 περιστάσεων, ἀλλ' ὅτι κἂν ἁμαρτία πολεμῆ, κἂν διάβολος πο-
 5 λιορκῆ, ἐπιθυμίας εἰσάγων πονηράς, πολλῆς ἀπολαύση τῆς
 σωμαχίας. «Καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με». Καὶ πάλιν
 ἐνταῦθα οὐ τῆς παρ' ἡμῶν δόξης δεόμενός φησι τοῦτο (πῶς
 γὰρ ὁ τῆς δόξης Θεός;), ἀλλ' ὥστε διὰ τὸν τῆς εὐχαριστίας
 ἕμνον γίνεσθαι τῆς εὐεργεσίας τὴν μνήμην, καὶ θερμοιέραν
 10 τὴν πρὸς αὐτὸν διάθεσιν, καὶ πρῶτως εὐζῶιαν μεγίστην λαμ-
 βάνειν.

β. Οὐχ ἁμαρτήσεται δὲ τοῦ πρόποντος εἰπὼν τις ἐν-
 ταῦθα ἡμέραν θλίψεως αὐτὸν λέγειν, καὶ τὴν μέλλουσαν ἡμέ-
 ραν ἢ γὰρ θλίψις ἐκείνη ἄπαντος. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ
 15 θάνατος ἐπιὼν λύει τὰς συμφοράς, καὶ φίλοι παρακαλοῦντες,
 καὶ τέλος προσδοκώμενον, πολλάκις δὲ καὶ πραγμάτων μετα-
 βολὴ ἐλπίζομένη, καὶ χρόνον μῆκος ἐμάλαξε τῆς ψυχῆς τὸ
 πάθος, καὶ ἡ τῶν πλησίων δυσημερία. Τὸ γὰρ ἔχειν κοινω-
 τοῦς τῶν ὀδυνηρῶν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα δρᾶν ὑποδείγματα.
 20 μέγα πολλοῖς εἰς παραμυθίαν εἶναι ἔδοξεν. Ἐκεῖ δὲ οὐδὲν
 τοιοῦτόν ἐστιν οὔτε γὰρ τις παρακαλῶν πάρεστιν, ἀλλ' ἐν
 ἐρημίᾳ φίλων ἄπαντιές εἰσιν. Οὐ χρόνον μῆκος μαλάσσει τὴν
 ὀδύνην (πῶς γὰρ ἐπικειμένης τῆς φλογὸς δι' ὄλου;), οὐκ
 ἐλπίς ἀπαλλαγῆς· αἰωνία γὰρ ἡ κόλασις· οὐ θανάτου προσ-
 25 δοκία ἀθάνατος γὰρ ἢ τιμωρία, καὶ τὰ σώματα δὲ τὰ κολα-
 ζόμενα ἀθάνατα ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δὲ δοκεῖ πολλοῖς παραμυθίαν

πρὶν ἀπὸ ἐκείνους δὲ τοὺς στεφάνους δὲν εἶναι μικρὴ ἡδονὴ πού ἀπολαμβάνεις, διότι ζεῖς μὲ ἀγαθὴ καὶ ἡσυχὴ συνείδηση καὶ ἐνδυναμώνεσαι μὲ τίς χρηστὲς ἐλπίδες. Ἡμέρα δὲ θλίψεως ἐδῶ ἐννοεῖ ὄχι τίς ἡμέρες τῶν συμφορῶν, οὔτε τίς ἡμέρες τῶν περιστάσεων, ἀλλ' ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ἢ ἄμσρτία σὲ πολεμεῖ, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ διάβολος σὲ πολιορκεῖ, προσπαθώντας νὰ σπεῖρει μέσα σου κακὲς ἐπιθυμίες, θ' ἀπολαύσεις πολλὴ βοήθεια. «Καὶ θὰ σ' ἀπαλλάξω ἀπὸ τίς συμφορὲς σου καὶ θὰ μὲ δοξάσεις». Πάλι ἐδῶ δὲν τὸ λέγει αὐτὸ ἔχοντας ἀνάγκη ἀπὸ τῆ δικῆ μας δόξα, (διότι πῶς θὰ εἶχε ἀνάγκη ὁ Θεὸς τῆς δόξας;), ἀλλὰ γιὰ νὰ θυμόμαστε μὲ τὸν εὐχαριστήριον ὕμνον τὴν εὐεργεσία καὶ νὰ κάμνουμε θερμότερη τὴν ἀγάπη μας πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ λαμβάνουμε μέγιστη εὐζωία.

6. Δὲν θὰ σφάλλει δὲ κανεὶς λέγοντας, ὅτι ἐδῶ αὐτὸς ἐννοεῖ σὰν ἡμέρα θλίψεως καὶ τῆ μέλλουσα ἡμέρα καθόσον ἐκείνη ἢ θλίψη εἶναι χωρὶς τέλος. Διότι στὴν ἐδῶ ζωὴ ἐρχόμενος ὁ θάνατος δίνει τέρμα στίς συμφορὲς, ὑπάρχουν καὶ οἱ φίλοι πού παρηγοροῦν, καὶ τὸ προσδοκώμενο τέλος, πολλὰς φορές δὲ καὶ ἡ ἐλπίδα γιὰ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων καὶ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου καθὼς καὶ ἡ δυστυχία τῶν συνανθρώπων μαλάκωσε τὸ πάθος τῆς ψυχῆς. Διότι τὸ νὰ ἔχει κανεὶς κοινωνοὺς στίς συμφορὲς καὶ νὰ βλέπει πολλὰ τέτοια παραδείγματα θεωρήθηκε ἀπὸ πολλοὺς σὰν μεγάλη παρηγοριά. Στὴν ἄλλη ὅμως ζωὴ τίποτε παρόμοιο δὲν ὑπάρχει· διότι δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ παρηγορεῖ, ἀλλ' ὅλοι βρῖσκονται γυμνοὶ ἀπὸ φίλους. Οὔτε τὸ μῆκος τοῦ χρόνου μαλακώνει τὸν πόνο (διότι πῶς θὰ ἦταν δυνατό τῆ στιγμῆ πού ἐπίκειται τὸ αἰώνιο πῦρ;), οὔτε ἐλπίδα ἀπαλλαγῆς ὑπάρχει, διότι ἡ κόλαση εἶναι αἰώνια, οὔτε προσδοκία θανάτου, διότι ἡ τιμωρία εἶναι ἀθάνατη, ἀθάνατα ἐπίσης εἶναι καὶ τὰ τιμωρούμενα σώματα· ἀλλ' οὔτε αὐτὸ ὑπάρχει, πού φαίνεται ὅτι προξενεῖ παρηγοριά σὲ πολλοὺς, τὸ νὰ βλέπουν ἄλλους νὰ τιμωροῦν-

φέρειν, τὸ ἐτέρους ὀρᾶν ἐν κολάσει. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲ ἰδεῖν ἐοικὸς κολαζομένους, τοῦ σκότους ἀντὶ παντὸς διαφράγματος ἐπισκιάζοντος τὰς ὄψεις· ἔπειτα ἢ ὑπερβολὴ τῆς ὀδύνης οὔτε ταύτης ἀφήσιν αἰσθησθῆναι λαβεῖν τῆς παραμυθίας.

5 Ὁ γοῦν πλούσιος οὐδὲν ἔσθην εἰς παραμυθίας ἐκαρπώσατο λόγον, οὐδὲ οἱ τοὺς ὀδόντας βρύχοντες.

«Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιοῦματά μου;». Εἶδες τὴν ἀπρητισμένην λύραν, τὴν σύμφωνον κιθάραν, τὴν ἐν διαφόροις φθόγγοις μίαν ἁρμονίαν ἠχοῦσαν; Τοῦτο γὰρ τὸ νόημα καὶ παρὰ ἀποσιόλοις ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ παρὰ προφήταις ἐτέροις κείμενον καὶ Παῦλος μὲν οὕτω πως φησι, δεικνὺς καὶ αὐτός, ὅτι οὐδὲν ὄφελος τοῦ διδάσκειν ἐτέρους, ὅταν τις ἐαντὸν πρότερον λαβὼν μὴ διδάσκη. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφρόνουν ὥσπερ ἐπὶ ταῖς θυσίαις, 15 οὕτω καὶ ἐπὶ τῷ νόμον ἔχειν, καὶ διδάσκαλοι τῶν ἄλλων χρηματίζειν, δεικνὺς ὅτι οὐδὲν μέγα καρποῦνται, ὅταν ἀδίδακτοι μένωσιν αὐτοί, καταπιόμενος σφοδρότερον τῶν τοιούτων, λέγει· «Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις; ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἰ- 20 δωλα, ἱεροσυλεῖς; ὃς ἐν νόμῳ κωνχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν αἰτιμάζεις;». Διὰ τοῦτο καὶ περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε· Φοβοῦμαι, μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι, καθαιρῶν τὸ φύσημα τῶν ἐπὶ τῇ τοῦ λόγου διδασκαλίᾳ μέγα φρονούντων, αὐτῶν δὲ ἐσθήμων ὄντων τῆς 25 ἀρετῆς.

Καὶ ἐτέρωσ δὲ τὸν λόγον τοῦτον μεταχειρίζει πρὸς Ἰουδαίους ἀποπεινόμενος, ὅταν λέγῃ· «Ὅταν γὰρ ἔσθην τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὔτοι νόμον μὴ ἔχοντες

56. Ρωμ. 2. 21 - 23.

57. Α' Κορ. 9, 27.

ται. Διότι κατὰ πρῶτο οὔτε εἶναι δυνατό νὰ δεῖ κανεῖς τιμωρουμένους, ἀφοῦ τὸ σκοτάδι, σὰν κάποιο διάφραγμα, ἐπισκοιάζει τὰ πρόσωπα· ἔπειτα ἡ ὑπερβολικὴ ὀδύνη δὲν ἀφήνει νὰ λάβει κανεῖς αἴσθησιν τῆς παρηγορίας. Πράγματι ὁ πλούσιος δὲν ἔλαβε ἀπὸ ἐδῶ κανένα παρηγορητικὸ λόγο, οὔτε ἐκεῖνοι πού ἔτριζαν τὰ δόντια τους.

«Καὶ εἶπε ὁ Θεὸς στὸν ἀμαρτωλὸ· γιατί σὺ διηγείσαι τίς ἐντολές μου;». Εἶδες τὴν ὀλοκληρωμένη λύρα, τὴ σύμφωνη κιθάρα, πού παράγει μιὰ ἁρμονία μὲ διαφόρους φθόγγους; Διότι αὐτὸ τὸ νόημα εἶναι δυνατό νὰ δεῖ κανεῖς νὰ ὑπάρχει καὶ στοὺς ἀποστόλους καὶ στοὺς προφήτες· καὶ ὁ Παῦλος μὲν ἔτσι κάπως ὀμιλεῖ, γιὰ νὰ δείξει καὶ αὐτός, ὅτι δὲν ἔχει κανέναν κανένα ὄφελος ἀπὸ τὸ νὰ διδάσκει τοὺς ἄλλους, ὅταν δὲν διδάσκει πρῶτα τὸν ἑαυτό του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μεγαλοφρονουῦσαν, ὅπως ἀκριβῶς γιὰ τίς θυσίες, ἔτσι καὶ γιὰ τὸ ὅτι εἶχαν τὸ νόμο καὶ δίδασκαν τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν καρποῦνται καμιὰ μεγάλη ὠφέλεια, ὅταν παραμένουν οἱ ἴδιοι ἀδίδακτοι, κατηγορώντας τους σφοδρότερα, λέγει· «Σὺ λοιπὸν πού διδάσκεις τὸν ἄλλο, δὲν διδάσκεις τὸν ἑαυτό σου; σὺ πού διδάσκεις νὰ μὴ κλέβουν, κλέβεις; σὺ πού ἀποστρέφουσαι τὰ εἰδῶλα, κάμνεις ἱερόσυλες πράξεις; σὺ πού καυχῆσαι ὅτι ἔχεις καὶ γνωρίζεις τὸ νόμο, ἀτιμάζεις τὸ Θεὸ παραβαίνοντας τὸ νόμο;»³⁶. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἔλεγε· «Φοβοῦμαι, μήπως, ἐνῶ ἐκήρυξα σὲ ἄλλους, ἐγὼ δὲ ὁ ἴδιος φανῶ ἀνάξιος τοῦ στεφάνου»³⁷, ἀπαλλάσσοντας ἀπὸ τὴν ἀλαζονεῖα ἐκείνους πού ὑπερηφανεύονταν γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἦταν γυμνοὶ ἀπὸ ἀρετῆ.

Ἄλλὰ καὶ μὲ ἄλλο τρόπο, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, χρησιμοποιεῖ αὐτὸν τὸ λόγο, ὅπως ὅταν λέγει· «Διότι, ὅταν οἱ ἐθνικοὶ, μολονότι δὲν ἔχουν νόμο γραπτό, πράττουν ἐκεῖνα πού ὀρίζει ὁ νόμος, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸ φυσικὸ νόμο, ἄρα αὐτοὶ εἶναι οἱ ἴδιοι νόμος γιὰ τοὺς ἑαυ-

· εαντοῖς εἰσι νόμος». Καὶ πάλιν «Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ
 νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δι-
 καιωθήσονται». Καὶ ὁ προφήτης· «Οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου,
 οὐκ ἠπίσταντό τε». Καὶ πάλιν «Εἰς μάτην ἐγενήθησαν σχοί-
 5 τος ψευδῆς γραμματεῦσιν». Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι τρυγῶν καὶ
 χελιδῶν, καὶ ἀγροῦ σιρουθία ἔγνωσαν καιροὺς εἰσόδων ἀν-
 τῶν, ὁ δὲ λαὸς μου οὐκ ἔγνω τὰ κρίματά μου». Οὗτος δὲ οὐ
 μόνον οὐδὲν κερδαίνειν φησὶν ἐκ τοῦ διδάσκειν ἑτέρους τὸν
 μὴ μειῶντα τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκβάλλειν ταύτης αὐτὸν τῆς
 10 προσεδρίας. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων ὁ πεπλημε-
 ληκὸς τῇ τῆς σιγῆς ἀτιμία κολάζεται, πῶς ἂν ἐν κοινῷ δι-
 δασκαλείῳ, φησὶ, φωνὴν ἔχοι ὁ τῆς ἁμαρτίας ὑπεύθυνος;
 Μεῖζον δὲ τοῦτο τὸ διδασκαλεῖον τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου.
 Ἐκεῖ μὲν γὰρ οἱ κολαζόμενοι τίνουσι τιμωρίας, ἐνταῦθα δὲ
 15 ἅπαντα γίνεται, ὥστε μὴ κολασθῆναι τοὺς πεπλημμεληκότας,
 ἀλλὰ τῇ μετανόῃ διορθώσασθαι τὸ πλημμεληθέν. Καὶ ἐν ταῖς
 βασιλικαῖς δὲ αὐλαῖς οὐδεὶς ἂν γένοιτο ἐρμηγεὺς βασιλικῆς
 φωνῆς ἐπὶ βίῳ διεφθαρμένῳ ἀλόγος. Τίνος γὰρ ἔνεκα διηγῆ
 δικαιώματα καὶ διδάσκεις ἑτέρους; καὶ μὴν τὸναντίον ποι-
 20 εῖς, τοῦ θίου σου τοῖς λεγομένοις ἀντιφθεγγομένου, καὶ ἐνί-
 σους τῶν βουλομένων προσέχειν ἀποστρέφεις. Οὐ γὰρ οὕτω
 διδάσκεις διὰ τῶν λόγων, ὡς ἀπάγεις διὰ τῶν πραγμάτων.
 Αἰὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐκείνον ἐπαινεῖ τὸν διδάσκαλον, τὸν
 διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν ρημάτων ἀπηρτισμένην ἐπιδει-
 25 κνύντα τὴν διδασκαλίαν. «Ὅς γὰρ ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ»,
 φησὶν, «οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν».
 Ἐχέτω τοίνυν σου λαμπρὰν φωνὴν ὁ θίος, ταῦτα διδά-
 σκονσαν κἂν τὸ στόμα ἀποφράξης, σάλπιγγος λαμπρότερον ἢ-

58. Ρωμ. 2, 14.

59. Ρωμ. 2, 13.

60. Ἱερ. 2, 8.

61. Ἱερ. 8, 8.

62. Ἱερ. 8, 7.

63. Ματθ. 5, 19.

τούς τους»³⁸. Καί πάλι' «Διότι δὲν θὰ δικαιωθοῦν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνοι ποὺ ἀκούουν τὸ νόμο, ἀλλὰ θὰ δικαιωθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ πράττουν τὸ νόμο»³⁹. Καί ὁ προφήτης λέγει· «Ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὸ νόμο δὲν μὲ γνώρισαν»⁴⁰. Καί πάλι' «Ματαιολογίες καὶ ψευδολογίες ἔγραψε ὁ κάλαμος τῶν γραμματέων σας»⁴¹. Γιὰ ποιὸ λόγο; «Διότι τὸ τριγώνι, τὸ χελιδόνι, καὶ τὰ σπουργίτια τοῦ ἀγροῦ γνωρίζουν τοὺς καταλλήλους καιροὺς τοῦ ἐρχομοῦ τους, ἐνῶ ὁ λαός μου δὲν γνωρίζει τίς ἐντολές μου»⁴². Αὐτὸς δέ, λέγει, ποὺ δὲν ἀσκεῖ δηλαδὴ τὴν ἀρετὴν, ὅχι μόνο δὲν κερδίζει τίποτε ἀπὸ τὸ ὅτι διδάσκει τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα. Διότι, ἂν στὰ κοσμικὰ δικαστήρια ἐκεῖνος ποὺ διέπραξε παράπτωμα τιμωρεῖται μὲ τὴν περιφρονητικὴν τιμωρίαν τῆς σιωπῆς, πῶς θὰ μπορούσε, λέγει, νὰ ὁμιλεῖ στὸ κοινὸ διδασκαλεῖο ὁ υπεύθυνος τῆς ἁμαρτίας; Αὐτὸ δὲ τὸ διδασκαλεῖο εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον. Διότι ἐκεῖ μὲν οἱ τιμωρούμενοι ἐκτίουν τιμωρίας, ἐνῶ ἐδῶ γίνεται τὸ πᾶν, ὥστε νὰ μὴ τιμωρηθοῦν οἱ παραβάτες, ἀλλὰ νὰ διορθώσουν τὸ παράπτωμά τους μὲ τὴ μετάνοια. Καί στίς βασιλικὰς δὲ αὐλὰς κανεὶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἐρμηνευτὴς τῶν βασιλικῶν ἐντολῶν, ἂν ἡ ζωὴ του εἶναι διεφθαρμένη. Γιὰ ποιὸν λόγον λοιπὸν διηγείσαι τίς ἐντολές μου καὶ τίς διδάσκεις σὲ ἄλλους; ἀλλὰ νὰ κάμνεις τὸ ἀντίθετον, διότι ὁ τρόπος τῆς ζωῆς σου ἀντιτίθεται στὰ λεγόμενά σου καὶ ἀπομακρύνεις καὶ τοὺς ὀρισμένους ἐκείνους ποὺ θέλουν ν' ἀκούσουν. Διότι δὲν διδάσκεις τόσο μὲ τὰ λόγια, ὅσο ἀπομακρύνεις μὲ τὰ ἔργα σου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπαινεῖ ἐκεῖνον τὸν διδάσκαλον ποὺ παρουσιάζει ὀλοκληρωμένη διδασκαλία μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγια. Διότι λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ διδάξῃ καὶ θὰ πράξῃ τὰ ὅσα θὰ διδάξῃ, αὐτὸς θὰ ὀνομασθεῖ μέγας ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν»⁴³.

Ἄς ἔχει λοιπὸν ἡ ζωὴ σου λαμπρὴ φωνὴ καὶ νὰ διδάσκει αὐτά· καὶ ἂν ἀκόμη φράξεις τὸ στόμα, θὰ ἠχήσεις

χήσεις, καὶ εἰς τοὺς παρόντας, καὶ εἰς τοὺς πόρρωθεν ὄν-
 τας. Οὕτως ὁ οὐρανὸς διηγεῖται δόξαν Θεοῦ, οὐ στόμα ἔχων,
 οὐ γλῶσσαν κινῶν, οὐδὲ πνεῦμα κίτωνθεν προϊέμενος, ἀλλὰ τῷ
 κάλλει τῆς ὄψεως τὸν θεατὴν εἰς θαῦμα τοῦ δημιουργοῦ πα-
 ραλέμπων. "Ὅπερ οὖν ἐστὶν ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τὸ κάλλος
 τῆς ὄψεως, τοῦτο ἔστω ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῆς σῆς ἢ ἀρετῆ. "Αν
 δὲ κατερρυπωμένος καὶ μυθίους κατηγοροῦς ἔχων, καὶ πρὸ
 πάντων τὸ συνειδὸς, σπουδάζης ἐπιλαμβάνεσθαι θρόνου διδα-
 σκαλικοῦ, ἐλειδᾷν κακίας κατηγορηῆς, οὐχ ἑτέρων μᾶλλον ἢ
 σοῦ κατηγορήσεις. «Καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου
 διὰ στόματός σου;». Καλιῶς εἶπε, «Λιὰ στόματος». Ἡ γὰρ
 καρδιά ἔροημός ἐστι τῶν ἐπιτεῦθεν καρπῶν, καὶ τὰ χεῖλη κι-
 νεῖται μάτην, καὶ ἐπὶ κατακρίσει τοῦ λέγοντος. "Αν δὲ τὴν
 διάνοιάν τις ἐρευνήσῃ, πολὺν εὐρήσει τὸν πόλεμον ὄντα. «Σὺ
 δὲ ἐμίσησας παιδείαν, καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὸ
 ὀπίσω». Παιδείαν ἐνταῦθά φησι τὴν τοῦ νόμου διδασκαλίαν,
 τὴν τὴν ψυχὴν οὐθμιζουσαν, τὴν τὴν κακίαν ἀπελαύνουσαν,
 καὶ τὴν ἀρετὴν καταφρονεούσα. Πῶς οὖν αὐτὴν μεταχειρί-
 ζεις, καὶ εἰς ἑτέρους σπεύρεις, αὐτὸς διὰ τῶν ἔργων αὐτὴν
 μὴ ἔχων; «Ἐξέβαλες» γὰρ, φησί, «τοὺς λόγους μου εἰς τὰ
 ὀπίσω».

7. Οὐ γὰρ μόνον οὐ προσέθηκας τι παρὰ τῆς τοῦ νόμου
 διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπὸ τῆς φύσεως ἔχεις, ἐπήρωσας.
 Τῶν γὰρ οὐ πρακτικῶν καὶ τῶν μὴ τοιούτων φυσικῶς ἔγκειν-
 ται ἡμῖν οἱ λόγοι. Σὺ δὲ αὐτοὺς ἀπόσω καὶ οὐκ εἶχες ἐν μνή-
 μῃ. «Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνείργεχες αὐτῷ, καὶ μετὰ μοι-
 χοῦ τὴν μερίδα σου εἰτίθεις». Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄνθρω-

λαμπρότερα από τη σάλπιγγα και στους παρόντες και σέ εκείνους που βρίσκονται μακριά. "Ετσι ο ουρανός διηγείται τη δόξα του Θεού, χωρίς να έχει στόμα, χωρίς να κινεί γλώσσα, χωρίς να στέλλει φωνή προς τα κάτω, αλλά με την ωραιότητα που παρουσιάζει οδηγεί το θεατή στο να θαυμάσει το δημιουργό. Έκείνο λοιπόν που είναι εκεί στον ουρανό το κάλλος της ὄψεως, αυτό ἄς είναι και στη δική σου ψυχή ή ἀρετή. "Αν δέ, ἐνῶ εἶσαι γεμάτος ἀπό αἰσχρές πράξεις και ἔχεις ἀμέτρητους κατηγορους και πρό πάντων τῆ συνειδησή σου, φροντίζεις ν' ἀναλάβεις τὸ ἀξίωμα τοῦ δασκάλου, ὅταν θὰ κατηγορεῖς κακίες, θὰ κατηγορήσεις περισσότερο ὄχι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τις δικές σου. «Και παίρνεις στὸ στόμα σου τῆ διαθήκη μου;». Καλὰ εἶπε, «Στὸ στόμα σου». Διότι ἡ καρδιά εἶναι γυμνή ἀπὸ τοὺς ἐδῶ καρπούς και τὰ χεῖλη κινοῦνται ἄσκοπα και γιὰ νὰ κατακρίνουν ἐκείνον που ὁμιλεῖ. "Αν ὅμως ἐξετάσει κανείς τῆ διάνοια, θὰ βρεῖ μέσα ἐκεῖ μεγάλη ἀναστάτωση. «Σὺ ὅμως μίσησες τὴν καθοδήγηση διὰ τοῦ νόμου και ἀπέρριψες τοὺς λόγους μου πρὸς τὰ πίσω σου». Παιδεῖα ἐδῶ ὀνομάζει τῆ διδασκαλία τοῦ νόμου που καθοδηγεῖ τὴν ψυχή, ἀπομακρύνοντας τὴν κακία και τοποθετώντας μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀρετή. Πῶς λοιπόν τὰ μεταχειρίζεσαι και τὰ διδάσκεις στοὺς ἄλλους, ἐνῶ σὺ δὲν τὴν ἀσκεῖς με τὰ ἔργα σου; Διότι, λέγει, «Ἐρριψες περιφρονητικὰ τοὺς λόγους μου πρὸς τὰ πίσω σου».

7. Πράγματι ὄχι μόνο δὲν πῆρες τίποτε ἀπὸ τῆ διδασκαλία τοῦ νόμου, ἀλλὰ και αὐτό, που ἔχεις ἐκ φύσεως, τὸ κατέστρεψες. Διότι ἐκ φύσεως ὑπάρχουν μέσα μας οἱ νόμοι ἐκείνων που πρέπει νὰ κάμνομε και ἐκείνων που δὲν πρέπει νὰ κάμνομε. Σὺ ὅμως αὐτοὺς τοὺς περιφρόνησες και δὲν τοὺς θυμόσουν καθόλου. «"Αν ἔβλεπες κλέφτη, ἔτρεχες και σὺ μαζί του γιὰ νὰ λάβεις μέρος στὴν κλοπή, και εἶχες και σὺ τὸ μερίδιό σου οἷς ἀκολασίες τοῦ μοιχοῦ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖ κανείς

πον εἶρηεῖν ἀναμάρτητος καθόλου, διὸ καὶ τις ἔλεγε, «Τίς καυχῆσεται ἀγνήν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρηγοιάσεται καρδὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας;» καὶ Παῦλος εἰπὼν, «Οὐδὲν ἐμαντῶ σένοιδα», ἐπήγαγεν, «Ἄλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίω-
 5 μαι», καὶ, «Δίκαιος δὲ ἐαντιῶ καιήγορος ἐν πρωτολογία», εὐδηλον ὅτι τῶν ἡμαρτημένων αὐτῶ· ἵνα οὖν μηδεὶς ἔχη λέγειν, ὅτι εἰ πάντες ἐν ἁμαρτίαις, τὸν δὲ ἁμαρτωλὸν ἐκέλευσε μὴ διηγεῖσθαι τὰ δικαιώματα, τίς ἔσται ὁ διηγησόμενος; ἵνα μὴ τις οὖν ταῦτα λέγη, τίθησι καὶ κατ' εἶδος ἁμαρ-
 10 τιῶν εἶδη. «Ἔστι γὰρ ἁμαρτία πρὸς θάνατον», κινάπερ καὶ ὁ Ἥλει ἔλεγεν· «Ἐὰν ἁμαρτιῶν ἀμάρτη ἄνθρωπος, προσεύξεται περὶ αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς· ἐὰν δὲ τῷ Κυρίῳ ἀμάρτη, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ;». Καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τὰ μὲν ἦν ἀνίατα, ὡς καὶ θανάτῳ κολάζεσθαι, τὰ δὲ εἶχε τινα ταχίστην
 15 παραμυθίαν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τῇ Καινῇ «Ἐὰν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου, φησί, «ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παρέλαβε ἕτι μετὰ σοῦ δύο», φησί. «Ἐὰν μηδὲ τούτων ἀκούσῃ, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ τελώνης».

20 Καίτοι γε ἀλλαχοῦ εἰπόντος τοῦ Πέτρου «Ποσάκις, ἐὰν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός μου εἰς ἐμέ, ἀφήσω αὐτῷ;» καὶ ἀκούσαντος, «Ἔως ἑβδομηκοντάκις ἐπίω», ἐνταῦθα δὲ μετὰ δύο παραινέσεις μέγα δείκνυσι τὸ πλημμέλημα, καὶ οὐκ ἀναγκάζει παραμεῖναι πάλιν. Τί οὖν; ἐναντία ταῦτα ἐκείνων; Ἄ-
 25 παγε· ἀλλὰ τό, «Ἐβδομηκοντάκις ἐπίω», ἐὰν μετανοῇ, λέγει. Πῶς γὰρ ἂν τις ἀφήσει τῷ μηδὲ ἡμαρτηκέναι ὁμολογοῦντι,

64. Παροιμ. 20, 9.

65. Α' Κορ. 4, 4.

66. Παροιμ. 18, 17.

67. Α' Ἰω. 5, 16.

68. Α' Βασ. 2, 25.

69. Ματθ. 18, 15.

70. Ματθ. 18, 21.

ἄνθρωπο τελείως ἀναμάρτητο, γι' αὐτό καί κάποιος ἔλεγε, «Ποιός θά καυχηθεῖ ὅτι ἔχει ἀγνή καρδιά; ἢ ποιός μπορεῖ νά πει μέ θάρρος ὅτι εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτία;»⁶⁴, καί ὁ Παῦλος, ἀφοῦ εἶπε, «Γιὰ τίποτε δέν μέ ἐλέγχει ἡ συνείδησή μου», πρόσθεσε, «Ἄλλὰ δέν εἶμαι γι' αὐτὸ δικαιωμένος»⁶⁵, καί, «Ὁ δίκαιος πρῶτος θά κατηγορήσει τὸν ἑαυτό του», καί φανερό εἶναι ὅτι θά κατηγορήσει τὸν ἑαυτό του γιὰ τίς ἁμαρτίες του, γιὰ νά μὴ μπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νά λέγει, ὅτι, ἂν ὅλοι εἶναι ἁμαρτωλοί, τὸν δὲ ἁμαρτωλὸ τὸν πρόσταξε νά μὴ διηγείται τίς ἐντολές του, ποιός θά εἶναι ἐκεῖνος ποῦ θά τίς διηγηθεῖ; γιὰ νά μὴ λέγει λοιπὸν κανεὶς αὐτά, ἀναφέρει καί τίς κατηγορίες τῶν ἁμαρτιῶν ἀνάλογα μέ τὸ εἶδος τους. «Διότι ὑπάρχει ἁμαρτία ποῦ ὁδηγεῖ στό θάνατο»⁶⁷, ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε καί ὁ Ἡλεῖ' «Ἄν ἓνας ἄνθρωπος ἁμαρτήσῃ ἀπέναντι σέ κάποιον ἄλλον, θά προσευχηθεῖ γι' αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, ἂν ὅμως ἁμαρτήσῃ ἀπέναντι στὸν Κύριο ποιός θά προσευχηθεῖ γι' αὐτόν;»⁶⁸. Καί στό νόμο δὲ ἄλλα μέν θεωροῦνταν ἀθεράπευτα, ὥστε τιμωροῦνταν καί μέ θάνατο, ἄλλα δὲ εἶχαν καί κάποια σύντομη παρηγοριά· ἔτσι καί ὁ Χριστὸς λέγει στήν Καινὴ Διαθήκη. «Ἄν ἁμαρτήσῃ ὁ ἀδελφός σου ἀπέναντί σου, πήγαινε καί ἔλεγξέ τον ἐνῶ θά εἰσθε μόνοι σας σὺ καί αὐτός. Ἄν δέν δεχθεῖ τίς ὑποδείξεις σου αὐτές, πάρε μαζί σου, λέγει, ἀκόμη ἓνα ἢ δύο. Ἄν δὲ δέν δεχθεῖ καί τίς ὑποδείξεις αὐτῶν τότε ἄς εἶναι γιὰ σένα ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἐθνικός καί ὁ τελώνης»⁶⁹.

Μολονότι βέβαια, ὅταν σέ ἄλλη περίπτωση ρώτησε ὁ Πέτρος, «Πόσες φορές, ἂν πταίσει ὁ συνάνθρωπός μου σέ μένα, θά τὸν συγχωρήσω;», καί ἄκουσε, «Μέχρι ἑβδομήντα φορές τὸ ἑπτά», ἐνῶ ἐδῶ μετὰ ἀπὸ δυὸ συμβουλές παρουσιάζει μέγα τὸ παράπτωμα καί δέν τὸν ἀναγκάζει νά ἐπιμείνει καί πάλι. Τί λοιπὸν; αὐτά εἶναι ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· ἀλλὰ τὸ «Ἐβδομήντα φορές τὸ ἑπτά» τὸ λέγει, ἂν μετανοεῖ. Διότι πῶς θά μπορούσε κανεὶς νά συγχωρήσῃ ἐκεῖνον ποῦ οὔτε τὸ ἁμάρτημά

μηδὲ μετανοοῦντι; Καὶ γὰρ τὸν ἰατρὸν φάρμακα ἀπαιτοῦν-
 τες, καὶ τὸ ἔλκος δείκνυμεν. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ ἁμαρτωλός, περὶ
 οὗ φησὶν ἐνταῦθα ἡ Γραφή; Ἀκούσομεν μετὰ ἀκριβείας.
 Καὶ γὰρ ὑπογράφει αὐτόν, διὰ τῶν ἐξῆς οἴτω λέγων «Εἰ
 5 ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτριχες αὐτῷ, καὶ μετὰ μοιχῶν τὴν
 μερίδα σου εἰθήεις. Τὸ σῶμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ
 γλῶσσά σου περιέπλεξε δολιότητος. Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀ-
 δελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου
 εἰθήεις σκάνδαλον». Εἶδες καθάπερ ἐν εἰκόνι τῆς κακίας τὰ
 10 χρώματα, καὶ πῶς θηρίον ὁ πονηρὸς γέγονε τῇ κακίᾳ, τῆς
 φύσεως τὴν εὐγένειαν προδοῦς; Μὴ τοίνυν ἀπλῶς ἐπέλθου-
 μεν τὴν εἰκόνα, ἀλλ' ἀκριβῶς καὶ καθ' ἕκαστον ἐξετάζοντες.

«Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην», φησί, «συνέτριχες αὐτῷ». Τοῦ-
 το πάντων αἴτιον τῶν κακῶν τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ ἀναιρέ-
 15 πον ἀρετῆν, τὸ ἐκλύον τὴ περὶ τὰ κατὰ τῶν πολλῶν σπονδῆν,
 ὅταν μὴ μόνον μὴ ἐπιτιμῶσί τινες, ἀλλὰ καὶ συνήδωνται τοῖς
 ἁμαρτάνουσι. Τοῦτο τοῦ ἁμαρτάνειν οὐκ ἔλατιον. Ἀκουσον
 γοῦν Παύλου λέγοντος· «Οὐ μόνον αὐτὰ ποιῶσιν, ἀλλὰ καὶ
 συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσιν. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἀ-
 20 μάρισμα, κἂν μὴ πράττη τις τὰ κακά, τὸ συνήδεσθαι τοῖς
 κακοῖς. Ὁ μὲν γὰρ ἔχει τὴν ἀνάγκην εἰπεῖν, τὴν πενίαν
 αἰτιάσασθαι, εἰ καὶ μὴ εὐλογοὶ αἱ προφάσεις, οὐ δὲ πόθεν
 ἐπαιεῖς τὸ γεγενημένον, οὐδὲ τὴν ἐξ αὐτοῦ καρπούμενος ἡ-
 δοτήν; Κακῆϊνος μὲν ἴσως καὶ μεταγνώσεται, οὐ δὲ καὶ ταύ-
 25 τας ἀποκλείεις τὰς θύρας, καὶ τὸ φάρμακον ἀναιρεῖς, καὶ
 ἀναιρέπεις τὴν τοσαύτην παραμυθίαν, πάντοθεν ἐαυτῷ προ-
 χωννὺς τὸν λιμένα τῆς ἐπὶ τὴν μετάνοιαν ἐπανόδου. Ὅταν

του αναγνωρίζει, οὔτε μετανοεῖ; Καθόσον καὶ στὸν ἰατρό, ὅταν τοῦ ζητοῦμε φάρμακα, τοῦ δείχνουμε τὴν πληγή. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ ἁμαρτωλός, γιὰ τὸν ὁποῖο ὀμιλεῖ ἐδῶ ἡ Γραφή; Ἦ Ἄς ἀκούσουμε μὲ προσοχή. Καθόσον τὸν περιγράφει στή συνέχεια μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: «Ἄν ἔβλεπες κλέφτη, ἔτρεχες καὶ σὺ μαζί του, καὶ εἶχες καὶ σὺ τὸ μερίδιό σου στὶς ἀκολασίες τοῦ μοιχοῦ. Τὸ στόμα σου ἦταν γεμάτο ἀπὸ κακία καὶ ἡ γλῶσσα σου ἐξύφαινε δολιότητες. Καθόσον καὶ κατηγοροῦσες τὸν ἀδελφὸ σου καὶ ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τῆς μητέρας σου ἔστηνες παγίδες». Εἶδες σὰν σὲ ζωγραφιὰ τὰ χρώματα τῆς κακίας καὶ πῶς ὁ κακὸς ἔγινε μὲ τὴν κακία θηρίο, προδίδοντας τὴν εὐγένεια τῆς φύσεως; Ἦ Ἄς μὴ προσπεράσουμε λοιπὸν ἔτσι στὴν τύχη τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ μὲ προσοχή καὶ ἐξετάζοντας τὸ καθένα ξεχωριστά.

«Ἐὰν ἔβλεπες», λέγει, «κλέφτη, ἔτρεχες καὶ σὺ μαζί του». Αὐτὸ εἶναι ἡ αἰτία ὄλων τῶν κακῶν· αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἀνατρέπει τὴν ἀρετή, ποῦ καταργεῖ τὴ φροντίδα τῶν πολλῶν γιὰ τίς καλές πράξεις, ὅταν ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐπιτιμοῦν μερικοί, ἀλλὰ καὶ χαίρονται μαζί μὲ τοὺς ἁμαρτάνοντες. Αὐτὸ δὲν εἶναι μικρότερο ἀπὸ τὸ ν' ἁμαρτήσῃ κανεὶς. Ἦ Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Παῦλο ποῦ λέγει: «Ὅχι μόνον κάμνουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐπαινοῦν ἐκείνους ποῦ τὰ κάμνουν»²¹. Δὲν εἶναι δὲ καὶ αὐτὸ μικρὸ ἁμάρτημα, τὸ νὰ εὐχαριστεῖται κανεὶς μὲ τὰ ὅσα πράττουν οἱ κακοί, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ ἴδιος δὲν πράττει κακά. Διότι ὁ μὲν κλέφτης μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἀνάγκη, νὰ κατηγορήσῃ τὴ φτώχεια, ἂν καὶ δὲν εἶναι λογικὲς οἱ δικαιολογίες, σὺ ὅμως ἀπὸ ποιά αἰτία ἐπαινεῖς αὐτὴν τὴν κακὴν πράξη, τὴ στιγμή ποῦ οὔτε καὶ τὴν εὐχαρίστηση ἀπ' αὐτὴν ἀπολαμβάνεις; Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἴσως καὶ νὰ μετανοήσῃ, σὺ ὅμως καὶ αὐτὲς τίς πόρτες τίς κλείνεις καὶ τὸ φάρμακο τὸ καταστρέφεις, καὶ τὴν τόσο μεγάλην παρηγοριά ἀποκρούεις, φράσσοντας γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ παντοῦ τὸ λιμάνι τῆς ἐπιστροφῆς σου στὴ μετάνοια. Ἦ Ὅταν

οὖν ἴδῃ σε, τὸν ἐκτὸς τῆς ἁμαρτίας, καὶ τὸν ὀφείλοντα ἐπιτιμῆσαι, οὐ μόνον μὴ ἐπιτιμῶντα, ἀλλὰ καὶ συσκιάζοντα, καὶ μὴ συσκιάζοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ συμπράτιοντα, τί ἡγήσεται περὶ ἑαυτοῦ; τί δὲ περὶ τοῦ τολμηθέντος;

5 Ὡς γὰρ τὰ πολλὰ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐκ διανοίας μόνον ταύτας περὶ τῶν προκτιέων φέρουσι τὰς ψήφους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐτέρων προαιρέσεως διαφθειρόμενοι κἂν μὲν ἴδῃ πάντας ἀποσιρφευμένους αὐτὸν ὁ ἡμαρτηκῶς, μέγα τι καὶ πονηρὸν ἡγήσεται εἰργάσθαι, διὰ δὲ μὴ μόνον μὴ

10 ἀγανακτιοῦντας, μηδὲ δυσχεραίνοντας, ἀλλὰ καὶ πρῶως φέροντας, καὶ συνεφραπτομένους, τὸ ἐκ τοῦ σννειδότιος διαφθείρας λοιπὸν δικαστήριον, τῆς τῶν πολλῶν ψήφου συμπτουούσης αὐτοῦ τῇ διεφθαυομένη γνῶμη, τί οὐ τολμήσει; πότε δὲ καταγνώσεται ἑαυτοῦ, καὶ παύσεται τοῦ ἀδεῶς ἁμαρτάνειν;

15 Διὸ χολή, κἂν πρῶτιη τις τὸ πονηρὸν, καταγινώσκειν ἑαυτοῦ ὁδὸς γὰρ τοῦτο ἐπὶ τὸ ἀποσιῆραι τοῦ πονηροῦ κἂν μὴ πρῶτιη τὰ καλά, ἐπαινεῖν τὰ καλά. Ὅδος γὰρ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν ἢ προθυμία. Ἐνιαῦθα μέντοι, ἐπειδὴ καὶ συνεφραπεται τῶν γινομένων, εἰκότως αὐτὸν μετ' ὑπερβολῆς σίζει πάσης.

20 Εἰ γὰρ ἐπιτιμωμένη ἢ κακία τοσοῦτον ἀνθεῖ, καὶ ἐπαινουμένη ἢ ἀρετὴ μόλις ἐκκαλεῖται πρὸς τοὺς ἰδρωῖτας τοὺς ἑαυτῆς, τί ἔσται εἰ μὴ τοῦτο γένοιτο; Τοῦτο ἴδοι τις ἂν καὶ ἐν χορῶ ἱερέων πολλάκις γινόμενον· εἰ δὲ ἐπὶ τῶν μαθητῶν χαλεπὸν τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν διδασκάλων.

25 8. Τί ποιεῖς ἄνθρωπε; Παρεβάθη ὁ νόμος, κατεφρονήθη σωφροσύνη, πλημμελήματα τοσαῦτα ἐτολμήθη παρὰ νινος τῶν

λοιπὸν δεῖ ἐσένα, πού εἶσαι ἔξω ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ πού ὀφείλεις νὰ τὸν ἐπιτιμήσεις, ὄχι μόνο νὰ μὴ τὸν ἐπιτιμᾷς, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν καλύπτεις, καὶ μάλιστα ὄχι μόνο νὰ τὸν καλύπτεις, ἀλλὰ καὶ νὰ συμπράττεις μαζί του, τί θὰ νομίσει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του; τί γιὰ τὴν πράξη πού ἔκαμε;

Πράγματι λοιπὸν οἱ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστο, δὲν παίρνουν τὴν ἀπόφαση ἀπὸ μόνοι τους γι' αὐτὰ πού πρέπει νὰ πράξουν, ἀλλὰ παρασύρονται καὶ ἀπὸ τὴν πρόθεση τῶν ἄλλων· καὶ ἂν μὲν αὐτὸς πού διέπραξε τὴν ἁμαρτία δεῖ ὄλους νὰ τὸν ἀποστρέφονται, θὰ σκεφθεῖ ὅτι διέπραξε κάτι τὸ μεγάλο καὶ κακό, ὅταν ὅμως τοὺς δεῖ ὄχι μόνο νὰ μὴ ἀγανακτοῦν, οὔτε νὰ δυσανασχετοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ φέρονται μὲ ἐπιείκεια καὶ νὰ τοῦ κάμνουν παρέα, ἀφοῦ πλέον κατέστρεψε τὸ δικαστήριον τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ γνώμη τῶν πολλῶν συμφωνεῖ μὲ τὴ διεφθαρμένη γνώμη του, τί δὲν θὰ ἐπιχειρήσει τότε νὰ πράξει; πότε δὲ θὰ ἀντιληφθεῖ αὐτὸ πού κάμνει καὶ θὰ παύσει νὰ ἁμαρτάνει ἄφοβα; Γι' αὐτὸ πρέπει, καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς πράττει τὸ κακό, νὰ σκέφτεται αὐτὸ πού ἔκανε καὶ νὰ καταδικάζει τὸν ἑαυτὸ του· διότι αὐτὸ εἶναι ὁδὸς πού ἀπομακρύνει ἀπ' τὸ κακό· καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πράττει τὰ καλά, νὰ ἐπαινῇ τὰ καλά. Διότι ἡ προθυμία εἶναι ὁδὸς πού ὀδηγεῖ στὴν ἐργασία. Ἐδῶ ὅμως, ἐπειδὴ συμμετέχει στὰ ὅσα γίνονται, εὐλογα στιγματίζει αὐτὸν μὲ κάθε ὑπερβολή. Διότι, ἂν ἡ κακία, μολονότι ἐπιτιμᾶται, ἀνθίζει τόσο πολὺ, καὶ ἡ ἀρετὴ, μολονότι ἐπαινεῖται, μόλις καὶ μετὰ βίας προσελκύει τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τοὺς ἰδρῶτες της, τί θὰ συμβεῖ ἂν αὐτὸ δὲν γινόταν; Αὐτὸ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ δεῖ πολλές φορές νὰ συμβαίνει καὶ στὸν κύκλον τῶν ἱερῶν· ἂν δὲ αὐτὸ εἶναι φοβερὸ ὅταν συμβαίνει μεταξὺ τῶν μαθητῶν, πολὺ περισσότερο εἶναι ὅταν συμβαίνει μεταξὺ τῶν διδασκάλων.

8. Τί κάμνεις, ἄνθρωπε; Παραβιάσθηκε ὁ νόμος, περιφρονήθηκε ἡ σωφροσύνη, τόσα πολλὰ παραπτώματα

ἠερωμένων, τὰ ἄνω κάτω γέγονε, καὶ οὐ φροῖτιεις; Ἄλλ' ὁ
 μὲν προφήτης καὶ αὐτὰ τὰ ἀναίσθητα στοιχεῖα καλεῖ πρὸς
 ἔκτασιν καὶ κοινωνίαν τοῦ θρόνου τῶν κοινῆ πεπλημμελη-
 μένων κακῶν, «Ἐξέσθη ὁ οὐρανός», λέγων, «καὶ ἔφριξεν
 5 ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον σφόδρα». Καὶ πάλιν «Πενθήσει ὁ Κάρμηλος,
 πενήθει οἶνος, πενήθει ἄμπελος». Καὶ τὰ μὲν ἄφυχα πεν-
 θεῖ καὶ στένει καὶ συναγανακτεῖ τῷ Δεσπότῃ, οὐ δὲ ὁ λογι-
 κός οὐκ ἀλγεῖς; οὐκ ἐπιτιμᾶς; οὐ γίνῃ χαλεπὸς τιμωρὸς τῶν
 τοῦ Θεοῦ νόμων, ἀλλὰ καὶ κοινωνεῖς; Καὶ ποῖαν ἂν σχοίης
 10 συγγνώμην; Μὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἐκδίκου δεῖται; μὴ γὰρ βοη-
 θούντων χρῆζει; ἀλλὰ βούλεται σε ὑπερέτιν τούτου γενέσθαι,
 ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπέσης, ἐν τῇ κατ' ἐτέρον ἀγανακτιή-
 σει σωφρονέστερος γινόμενος, ἵνα κἀντεῦθεν τὸ φιλόθεόν σου
 δείξης. Ὅταν γὰρ ἁμαρτιότης ἐτέρου παραδράμῃς, καὶ μὴ
 15 ἐπεξέλθῃς, μηδὲ ἀλγήσῃς, ραθυμοτέρα σου τὴν ψυχὴν ποι-
 εῖς καὶ εὐέμπριον, καὶ μάλιστα πολλάκις παρασκευάζεις
 τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν κἀκεῖνα δὲ οὐ τὰ τυχόντα παραβλά-
 πεις τῇ ἀκαίρῳ χάριτι ταύτῃ, ἀσθηροτέρως αὐτῷ ποιῶν
 τὰς ἐν τῷ μέλλοντι εὐθύνας, καὶ πρὸς τὰ παρόντα ραθυμό-
 20 τερον κατασκευάζων.

Ταῦτα δὲ οὐ περὶ κλεπιῶν μόνον εἴρηται, ἀλλὰ καὶ περὶ
 παντὸς ἁμαρτήματος· τὸ δὲ ἔσχατον τέθεικε τῶν πλημμελη-
 μάτων, ἵν' εἰδῆς ὅτι ὁ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ συγγνώμην οὐκ ἔχων,
 πολλῶ μᾶλλον ἐφ' ἐτέρου οὐκ ἀπολαύσεται ταύτης τῆς παρα-
 25 μνήδας. Ἀκουσον γοῦν καὶ ἐξῆς τί φησι «Καὶ μετὰ μοιχῶν
 τὴν μερίδα σου εἰθήεις», ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐλθόν. Πολλῶ γὰρ
 ἐκεῖνοῦ τοῦτου ἔλαιον. Καὶ τις τῶν ἁμαρτημάτων τούτων
 σύγκρισιν ποιούμενος οὕτως ἔλεγεν· «Οὐ θαυμαστὸν ἐὰν ἀλλῶ

72. Ἱερ. 2, 12.

73. Ἱσο. 24, 7.

74. Πρβλ. Ἱσο. 40, 13.

διέπραξε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, τὰ πάντα ἔγιναν ἄνω κάτω, καὶ δὲν φρίττεις; Ἄλλ' ὁ μὲν προφήτης ἀκόμη καὶ αὐτὰ τὰ ἀναίσθητα στοιχεῖα προσκαλεῖ σὲ συμμετοχὴ καὶ ἐπέκταση τοῦ θρήνου γιὰ τὰ ὅσα κακὰ διαπράχθηκαν ἀπὸ κοινοῦ, λέγοντας, «Ἐμεινε κατάπληκτος ὁ οὐρανὸς καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ ὑπερβολικῆ φρίκη ἡ γῆ»⁷². Καὶ πάλι· «Θὰ πενθήσει ὁ μάρμηλος, θὰ πενθήσει ὁ οἶνος, θὰ πενθήσει ἡ ἄμπελος»⁷³. Καὶ τὰ μὲν ἄψυχα πενθοῦν καὶ στενάζουν καὶ ἀγανακτοῦν μαζί μὲ τὸν Κύριο, σὺ δέ, ἐνῶ εἶσαι λογικός, δὲν πονᾷς; δὲν ἐπιτιμᾷς; δὲν γίνεσαι φοβερὸς τιμωρὸς τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ συμμετέχεις; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἔχεις; Μήπως ὁ Θεὸς δηλαδὴ χρειάζεται ἐκδικητὴ; μήπως χρειάζεται βοηθούς;⁷⁴ ἀλλὰ θέλει νὰ γίνεις ὑπηρέτης του, γιὰ νὰ μὴ πέσεις στὰ ἴδια παραπτώματα, γινόμενος σωφρονέστερος μὲ τὴν ἀγανάκτησή σου ἐναντίον τοῦ ἄλλου, ὥστε καὶ ἀπ' αὐτὸ νὰ δείξεις τὴν εὐσέβειά σου πρὸς τὸ Θεό. Διότι ὅταν ἀμαρτήσῃ κάποιος ἄλλος καὶ τὸν παραβλέψεις καὶ δὲν τὸ ἐλέγξεις, οὔτε πονέσεις, κάμνεις τὴν ψυχὴ σου πιὸ ὀκνηρὴ καὶ πιὸ εὐκόλη στὴν πτώση, καὶ μάλιστα πολλές φορές τὴν προετοιμάζεις νὰ πέσῃ στὰ ἴδια κακὰ· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον τὸν βλάπτεις ὄχι τυχαῖα μὲ τὴν κακὴ αὐτὴ χάρη πού τοῦ κάνεις, κάμνοντας αὐστηρότερες τίς μελλοντικὲς εὐθύνες του καὶ ἀκόμη τὸν μαθαίνεις ν' ἀντιμετωπίζει μὲ ἀδιαφορία τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς.

Αὐτὰ δὲ ἔχουν λεχθεῖ ὄχι μόνον γιὰ τοὺς κλέφτες, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἀμαρτήμα, ἀλλ' ἀνέφερε τὸ μικρότερο ἀπὸ ὅλα τὰ παραπτώματα, γιὰ ν' ἀντιληφθεῖς, ὅτι αὐτὸς πού δὲν ἔχει συγγνώμη γι' αὐτὸ τὸ ἀσήμαντο, πολὺ περισσότερο δὲν θ' ἀπολαύσει αὐτὴν τὴν παρηγορία γιὰ κάποιο ἄλλο. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει στὴ συνέχεια· «Καὶ εἶχες καὶ σὺ τὸ μερίδιό σου στίς ἀκολασίες τοῦ μοιχοῦ», ἀναφέροντας τὸ μεγαλύτερο. Διότι ἐκεῖνο εἶναι πολὺ πιὸ μικρότερο ἀπὸ αὐτό. Καὶ κάποιος, συγκρίνοντας αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα, ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Δὲν εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ

ις κλέπτω» κλέπτει γὰρ ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐμπλήσῃ πει-
 νῶσαν». Εἰ τοίνυν τοῦτο ἀσύγγνωστον, πολλῶ μᾶλλον μοι-
 χεία. Ἐνιαῦθα δὲ μοιχείαν τὴν πορνείαν φησίν. Ἄν τοίνυν
 ἴδῃς τινὰ τῶν μετὰ σοῦ ἀγελαζομένων πορνεύοντα, καὶ μωσιη-
 5 ρίοις προσερχόμενον, εἰπέ τῷ διακονουμένῳ τῆ τοῦτων δια-
 νοιῆ· ὁ δεῦνα ἀνάξιος τῶν μωσιηρίων, κάλυσον τὰς θεβή-
 λους χεῖρας. Εἰ γὰρ μηδὲ διηγείσθαι τὰ δικαιώματα ἄξιος,
 ἐννόησον, οἱ προσθήσεται τὰ τῆς κολάσεως αὐτῷ, ὅταν καὶ
 τῆς ἱεράς ἄπικηται τραπέζης, οὐκ αὐτῷ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
 10 τῷ σινοκιάζοντι. Οὐ γὰρ εἶπε, «καὶ ἐμοίχευες», ἀλλὰ, «Μετὰ
 μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις».

Βαβαί, ἡλίκον ἐστὶ κακὸν ἐκ τοῦ περισιέλλειν τῶν ἄλ-
 λων τὰς σηπεδόνας, ὅπου γε καὶ κοινωνὸν αὐτὸν φησιν εἶναι
 τῆς ἐπὶ τῷ πλημμελήματι τιμωρίας, καὶ οὐκ ἔλαιτον ἢ ἐκεῖ-
 15 νος. Ὁ μὲν γὰρ ἔχει τὸ πάθος εἰπεῖν, εἰ καὶ ἀσύγγνωστος ἢ
 πρόφρασις, καθὰ ὁ κλέπτης τὸν λιμὸν, οὐ δὲ οὐδὲ τοῦτο. Τίνος
 οὐν ἔνεκεν, τῆς ἡδονῆς οὐκ ἀπολαύων, τῆς κολάσεως κοινω-
 ρεῖς καὶ μεριστῆς γίνῃ; Διὰ δὲ τοῦτο καὶ οἱ ἔξωθεν δικασταὶ
 οὐχὶ τοὺς τολμήσαντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκειῶν οὐς ἂν
 20 ἴδωσι συνειδότας τῷ πράγματι κολάζουσι, καὶ οἱ παραδιδόν-
 τες δεσπότηαι ἡδέως ἂν τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκπίοιαν καὶ τῶν σαρκῶν
 ἀπογεύσαιντο, καὶ αὐτοῖς λογίζονται τὴν ἐξουσίαν τοῦ
 γεγεννημένου οὐκ ἔλαιτον, ἢ τῆ μοιχευθείσῃ. Οἱ γὰρ τὰ πα-
 ραπειάσματα μὴ ἀνασιείλαντες, αὐτοὶ πλείονα τὴν ἐξουσίαν
 25 τοῖς κρουπιτομένοις δεδώκασιν· οὗτοι καὶ τὴν μοιχευθείσαν
 καὶ τὸν ἡδικομημένον ἄνδρα καὶ αὐτὸν τὸν μοιχεύσαντα. Εἰ γὰρ
 προκατήγγειλαν, εἰ γὰρ δῆλον ἐποίησαν, πᾶσαν ἂν τὴν ἄ-

ἂν συλληφθεῖ κάποιος νὰ κλέβει· διότι κλέβει γιὰ νὰ χορτάσει τὴν πεινασμένη ψυχὴ του»⁷⁵. "Ἄν λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἀσυγχώρητο, πολὺ περισσότερο ἢ μοιχεία. Ἐδῶ δὲ μοιχεία ὀνομάζει τὴν πορνεία. "Ἄν λοιπὸν δεῖς κάποιον, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ σὲ συναναστρέφονται, νὰ πορνεύει καὶ νὰ προσέρχεται στὰ μυστήρια, πὲς σ' αὐτὸν ποὺ φροντίζει γιὰ τὴ διανομὴ αὐτῶν· ὁ τάδε εἶναι ἀνάξιος τῶν μυστηρίων, ἐμπόδισε τὰ βέβηλα χέρια. Διότι, ἂν δὲν εἶναι ἄξιος νὰ κηρύττει τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, σκέψου σὲ ποιὸ βαθμὸ αὐξάνεται ἡ τιμωρία αὐτοῦ, ὅταν καὶ τὴν ἱερά τράπεζα πλησιάζει, ὄχι μόνο αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκείνου ποὺ τὸν συγκαλύπτει. Διότι δὲν εἶπε, 'καὶ ἐμοίχευες, ἀλλὰ, «ἐνέκρινες τίς ἀκολασίες τῶν μοιχῶν».

Ἄλλοίμονο, πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ συγκαλύπτει κανεὶς τίς σαπίλες τῶν ἄλλων, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ λέγει ὅτι συμμετέχει καὶ στὴν τιμωρία γιὰ τὸ παράπτωμα καὶ μάλιστα ὄχι λιγώτερο ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ἐκεῖνος μὲν ἔχει νὰ προβάλλει τὸ πάθος του, ἂν καὶ εἶναι ἀσυγχώρητη ἡ δικαιολογία, ὅπως καὶ ὁ κλέφτης τὴν πείνα, σὺ ὅμως οὔτε αὐτό. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐνῶ δὲν ἀπολαμβάνεις τῆς ἡδονῆς, συμμετέχεις στὴν τιμωρία καὶ μοιράζεσαι αὐτὴν; Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ οἱ μὴ χριστιανοὶ δικαστὲς τιμωροῦν ὄχι μόνο ἐκείνους ποὺ διαπράττουν τὸ παράπτωμα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες ἐκείνους ποὺ θὰ διαπιστώσουν ὅτι γνώριζαν τὸ πρᾶγμα, καὶ οἱ κύριοι ποὺ τοὺς παραδίνουν στοὺς δικαστὲς εὐχαρίστως θὰ ἔπιναν τὸ αἷμα τους καὶ θὰ ἔτρωγαν τίς σάρκες τους, καὶ ἀποδίδουν σ' αὐτοὺς τὴν εὐθύνη τοῦ συμβάντος ὄχι λιγώτερο ἀπ' ὅ,τι στὴ μοιχαλίδα. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν σήκωσαν τὰ παραπετάσματα, αὐτοὶ ἔδωσαν στοὺς κρυπτομένους μεγαλύτερη δυνατότητα γιὰ τὴν παρανομία τους· αὐτοὶ ἐπρόσβαλαν καὶ τὴ μοιχαλίδα καὶ τὸν ἀπατημένο σύζυγο καὶ τὸν ἴδιο τὸ μοιχό. Διότι ἂν τὸ εἶχαν καταγγεῖλλει ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἂν τὸ φανέρωναν, θὰ ἀποσοβοῦσαν τελείως τὸ θῆραμα.

- γραν ἐσόθησαν. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνοι μάλιστα εἰσιν οἱ ἐμ-
 βάλλοντες εἰς τὰς πάγας, οἱ τὰς πάγας περισιέλλοντες, καὶ
 περικαθήμενοι τοῖς μέλλουσι ἀλίσκεσθαι, καὶ πάντοθεν ἅ-
 παντα κούπτοντες δόλον, καὶ μήτε φόβον, μήτε ἄλλο τι συγ-
 5 χωροῦντες γενέσθαι τὸ δυνάμενον σοφῆσαι τὴν θήραν, οὐ-
 τω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἂν παρακαθίσῃς τῇ κειμένῃ παρὰ τοῦ
 διαβόλου παγίδι, καὶ εἰδὼς μέλλοντα ἐμπίπτειν τὸν μοιχὸν
 μὴ θοροθήσῃς, μηδὲ πιθήσῃς, τότε μάλιστα αὐτὸν ἀπολεῖς.
 Μὴ γὰρ μοι ἐκεῖνο τὸ ρῆμα λέγε τὸ πολλῆς γέμον ἀναλη-
 10 σίας· τί δέ μοι μέλει; τὰ ἐμαυτοῦ μεριμνῶ· τότε γὰρ μάλι-
 στα μεριμνήσεις τὰ σά, ὅταν τὰ σά ζητῆς ἐν τῷ τοῦ πλησίον
 συμφέροντι. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ
 ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου». Ἴνα, φηοῖν, εὖρης τὸ σαυτοῦ,
 ζῆται τὸ τοῦ ἑτέρου.
- 15 «Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσά σου πε-
 ριέπλεκε δολιότητας. Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατε-
 λάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδα-
 λον». Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃ, ἀπὸ φιλανθρωπίας ταῦτα ποιῶ· μά-
 λιστα μὲν, ποία ἂν εἴη τοῦτο φιλανθρωπία, τὸν μέλλοντα εἰς
 20 θάραθρον ἐμπίπτειν μὴ κωλύειν, μηδὲ ἀνασιέλλειν; τὸ χαρί-
 ζεσθαι ἡδονῇ ἀδίκῳ; τὸ περιορᾶν δηλητήριον φάρμακον πί-
 νοντα; Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δυνήσῃ λέγειν. Ὅτι γὰρ οὐ
 φιλανθρωπίας τοῦτο, ἀλλ' ἔπνου καὶ νοθείας καὶ ραθυμίας,
 πῶς τὸν ἀδικοῦντα ἀφεις τὸν οὐδὲν ἡδίκηκότι ἀδελφὸν κα-
 25 κῶς λέγεις; πῶς ἐπιβουλεύεις τῷ μηδὲν ἡδίκηκότι, μηδὲ
 πεπλημμεληκότι; Ὅρα κακίαν ἐκατέρωθεν εἰς ἄκρον ἐκτει-
 νομένην. Τὸν μὲν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας μεθύοντα οὐ κωλύεις

Καί ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνοι πρὸ πάντων εἶναι πού ὀδηγοῦν τὸ θήραμα στίς παγίδες, πού καλύπτουν δηλαδή τίς παγίδες καί κάθονται κοντὰ στὰ θηράματα πού πρόκειται νὰ συλληφθοῦν καί κρύπτουν ἀπὸ παντοῦ τὸ κάθε δόλωμα, καί δὲν ἀφήνουν οὔτε θόρυβος νὰ γίνεῖ οὔτε κάτι ἄλλο πού μπορεῖ ν' ἀπομακρύνει τὸ θήραμα, ἔτσι λοιπὸν καί ἐδῶ, ἂν καθήσεις κοντὰ στὴν παγίδα πού στήνει ὁ διάβολος καί, γνωρίζοντας ὅτι πρόκειται νὰ εἰσορμήσει ὁ μοιχός, δὲν θορυβήσεις, οὔτε τὸν φοβήσεις, τότε πρὸ πάντων τὸν καταστρέφεις. Μὴ μοῦ πεῖς βέβαια ἐκεῖνα τὰ λόγια πού εἶναι γεμάτα ἀπὸ πολλή ἀναισθησία· 'τί μὲ ἐνδιαφέρει; φροντίζω γιὰ τὰ δικά μου'· διότι τότε πρὸ πάντων θὰ φροντίσεις τὰ δικά σου, ὅταν ζητεῖς τὰ δικά σου σὸ συμφέρον τοῦ πλησίον. Γι' αὐτὸ καί ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Κανείς νὰ μὴ ζητεῖ τὸ δικὸ του συμφέρον, ἀλλὰ νὰ ζητεῖ τὸ συμφέρον τοῦ ἄλλου»⁷⁸. Γιὰ νὰ βρεῖς λοιπὸν, λέγει, τὸ δικό σου συμφέρον, ζήτα τὸ συμφέρον τοῦ ἄλλου.

«Τὸ στόμα σου ἦταν γεμάτο ἀπὸ κακία καί ἡ γλῶσσα σου ἐξέφαινε δολιότητες. Καθόσουν ἀργόσχολος καί κατηγοροῦσες τὸν ἀδελφὸ σου καί ἔστηνες παγίδες ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τῆς μητέρας σου». Γιὰ νὰ μὴ λέγει λοιπὸν, αὐτὰ τὰ κάμνω ἀπὸ φιlanθρωπία· ἐξ ἄλλου, τί εἶδους φιlanθρωπία θὰ μπορούσε νὰ εἶναι αὐτό, τὸ νὰ μὴ ἐμποδίζει ἐκεῖνον πού πρόκειται νὰ πέσει σὸ βάραθρο, οὔτε νὰ τὸν σταματᾷ; τὸ νὰ ὑποχωρεῖ σὲ ἄδικη ἡδονή; τὸ ν' ἀδιαφορεῖ γιὰ ἐκεῖνον πού πίνει δηλητήριο φάρμακο; Πλὴν ὅμως οὔτε αὐτὸ θὰ μπορέσεις νὰ λέγεις. 'Ἄλλ' αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα φιlanθρωπίας, ἀλλ' ὕπνου καί νωθρότητας καί ραθυμίας· διότι πῶς ἀφήνεις τὸν ἄδικο καί κακολογεῖς τὸν ἀδελφὸ σου πού δὲν σ' ἀδίκησε σὲ τίποτε; πῶς συκοφαντεῖς ἐκεῖνον πού δὲν σ' ἀδίκησε σὲ τίποτε, οὔτε διέπραξε κανένα παράπτωμα; Πρόσεχε κακία πού ἐπεκτείνεται καί πρὸς τίς δύο κατευθύνσεις. Τὸν μὲν μεθυσμένο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία δὲν τὸν ἐμποδίζεις νὰ

μεθύειν, ὥστε σωφρονῆσαι, τὸν δὲ οὐδὲν ἡδίκηκότα κολάζεις. «Καθήμενος γὰρ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ νιοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδαλον».

9. Ὅρα πῶς τῇ ἐπεξηγήσει τὴν κατηγορίαν αὖξει. Τον
- 5 τὰς αὐτὰς λύσαντά σοι, φησί, ὠδύνας, τὸν τῆς αὐτῆς σοι κεκοινωνηκότα τῆδύος, τὸν οἰκίας καὶ τραπέζης καὶ τροφῆς μετασχόντα τῆς αὐτῆς, τὸν ἀπὸ μιᾶς θλασιήσαντα ρίζης, τὸν τὴν αὐτὴν ἔχοντα τῆς γενέσεως ἀρχήν, τὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας συναναθάνα σοι, τοῦτον κακῶς λέγεις, καὶ οὐ κακῶς
- 10 λέγεις μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔργον τὴν ἐπιβουλήν ἐξάγεις; Τοῦτο γὰρ ἐστίν, «Ἐτίθεις σκάνδαλον». Εἰ δὲ τὸν φρυσικῶν κοινωνήσαντα ὠδύων οὐ δεῖ λέγειν κακῶς, πολλῶ μᾶλλον τῶν πνευματικῶν. Μὴ τοίνυν μήτε τὸν μέλλοντα ἁμαρτεῖν εἶ καταπίπτειν, μήτε τὸν οὐδὲν ἡδίκηκότα διάβαλλε καὶ λοιδορεῖ.
- 15 Τὸ μὲν γὰρ φθόνου, τὸ δὲ ἀναλγησίας· τὸ γὰρ μὴ ἀναχαιτίζειν τὸν μέλλοντα πίπτειν, ἀναλγησίας· φθόνου δέ, τὸ τὸν ἐσιῶτα καταβάλλειν. Καὶ ὅρα πῶς οὐχ ἀπλῶς τὸν κατήγορον αἰνίττειται, ἀλλὰ τὸν μετὰ δόλου καὶ σπουδῆς τὸ ἔργον τοῦτο ποιούμενον. «Καθήμενος» γὰρ, φησί, «κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ
- 20 σου κατελάλεις». Καὶ ὁ μὲν Κάιν τὸν ἀδελφὸν ἀνελών, εἶτα μόνον τῆς παρουσίας ζωῆς ἐξήλασεν, οὗτοι δὲ μυρίους, δι' ὧν κακῶς λέγουσι, καταβάλλουσι, καὶ ἑαυτοὺς πρώτους. Οὐ γὰρ τὸν κατηγορούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέροισιν θλάπτουσι μᾶλλον δὲ ἐκείνοισιν μόνον τοὺς παραδεχομένους. Ὁ γὰρ κακῶς
- 25 ἀκούων ψευδῶς, οὐ μόνον οὐκ ἡδίκηται, ἀλλὰ καὶ μισθὸν ἔχει μέγιστον. Οὐ γὰρ ὁ πάσχων, ἀλλ' ὁ δοῶν κακῶς, οὗτός ἐστιν ὁ τῆς τιμωρίας ἄξιος· οὕτω καὶ ὁ λέγων, οὐχὶ ὁ ἀκού-

κυριεύεται από τη μέθη του, ώστε να τον σωφρονίσεις, ενώ εκείνον που δεν άδίκησε σε τίποτε τον τιμωρείς. «Διότι καθόσουν και κατηγορούσες τον άδελφό σου και έστηνες παγίδες έναντίον του υιού της μητέρας σου».

9. Πρόσεχε πώς με την έπεξήγηση αυξάνει την κατηγορία. Αυτόν, λέγει, που έλυσε τις ίδιες ώδινες τοκετου με σένα, που συνελήφθηκε και μεγάλωσε στην ίδια κοιλιά, που διέμενε στην ίδια οικία και συμμετείχε στην ίδια τράπεζα και τροφή, που βλάστησε από μιá ρίζα, που έχει την ίδια αρχή γενέσεως, που μεγάλωσε από την αρχή μαζί με σένα, αυτόν τον κακολογείς, και όχι μόνο τον κακολογείς, αλλά και πραγματοποιείς την έπιβουλή; Διότι αυτό σημαίνει, «Έτίθεις σκάνδαλον». "Αν δέ δεν πρέπει να κακολογείς εκείνον που έλαβε μέρος στις ίδιες φυσικές ώδινες, πολύ περισσότερο εκείνον που έλαβε μέρος στις πνευματικές. Μη λοιπόν αφήνεις να πέσει ούτε εκείνος που πρόκειται ν' άμαρτήσσει, ούτε να συκοφαντείς και να κατηγορείς εκείνον που δεν σε άδίκησε σε τίποτε. Διότι αυτό μέν είναι δείγμα φθόνου, τó δέ άλλο άναισθησίας: καθόσον τó να μη έμποδίζεις εκείνον που πρόκειται να πέσει είναι δείγμα άναισθησίας, τó δέ να ρίχνεις κάτω εκείνον που στέκεται όρθιος είναι δείγμα φθόνου. Και πρόσεχε πώς δεν υπαινίσσεται άπλώς τον κατήγορο, άλλ' εκείνον που κάμνει αυτήν την πράξη με δόλο και μελέτη. Διότι λέγει, «Καθόσουν και κακολογουσες τον άδελφό σου». Και ó μέν Κάϊν, φονεύοντας τον άδελφό του, ένα μόνο απομάκρυνε από την παρούσα ζωή, ενώ αυτοί καταστρέφουν άμετρήτους με τις κακολογίες τους, και πρῶτα τούς έαυτούς τους. Διότι δεν βλάπτουν μόνο τον κατηγορούμενο, αλλά και άλλους: μάλλον δέ εκείνους μόνο που παραδέχονται αυτές. Διότι εκείνος που άκούει ψευδείς κακολογίες, όχι μόνο δεν άδικήθηκε, άλλ' έχει και πάρα πολύ μεγάλο μισθό. Καθόσον άξιος της τιμωρίας είναι όχι εκείνος που πάσχει, άλλ' αυτός που ένεργεί κακώς: έτσι

ων, μόνον ἂν μὴ παράσχη λαβὰς τῆς κακῆγορίας εὐλόγους ἐκεῖνος.

Μὴ δὲ οὖν τοῦτο σπουδάζωμεν, ὥστε μὴ κακῶς ἀκούειν (τοῦτο γὰρ ἀμήχανον καὶ ἀπόφρασις ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ λέγουσα, «Οὐαὶ ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες ἄνθρωποι»), ἀλλ' ὅπως ἡμεῖς μὴ παράσχοιμεν λαβὰς. Καὶ γὰρ ὁ βουλόμενος παρὰ πάντων ἀκούειν καλῶς, πολλαχοῦ τὴν ἐαυτοῦ ψυχὴν ἀπόλλυσι, δόξης ἐρῶν ἀνθρωπίνης, διακονούμενος ἐν οἷς οὐ δεῖ, ἀρέσκων ἐν οἷς οὐ χρεῖ, ὥστε ὠνήσασθαι τὴν παρ' αὐτῶν χάριν. Πάλιν ὁ καταφροσῶν τοῦ παρὰ πάντων ἀκούειν κακῶς, καὶ ἐαυτὸν προσοπλύνει. Ὡσπερ γὰρ ἀμήχανον παρὰ πάντων ἀκούειν καλῶς τὸν ἐνάρειον, οὕτως ἀμήχανον μὴ παρὰ πάντων ἀκούειν κακῶς, τὸν πολλὰς πολλαχόθεν παροσχόντα τοῦ κακῶς ἀκούειν λαβὰς. Ἄν δὲ τὸ ἀπροσκόπων 10 σοι παρέχοντος ὧσιν οἱ κατηγοροῦντες, τότε σοὶ καὶ πλείων ὁ μισθός, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἐγένετο. καὶ τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν.

Χρὴ δὲ κακεῖνο εἰδέναί, ὅτι κἂν λέγη τις κακῶς ἐπὶ πράγματι, οὐ τὸ συνειδὸς ἡμῶν οὐ καταγινώσκει, οὐ διὰ τοῦτο 20 δεῖ καταφροσεῖν τοῦ κατηγοροῦ διὰ τὴν ἐκείνου βλάβην, ἀλλὰ πάντα ποιεῖν μετὰ τῆς προεπούσης ασφαλείας, ὥστε ἀνελεῖν καὶ τὴν ἄλογον πρόφασιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐπὶ τῶν χορημάτων πολλοὺς ἐπεμπε τοὺς διακομίζοντας τῶν πενήτων εἰς διατροφάς· καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι λέγων «Ἴνα 25 μὴ τις ἡμᾶς μωμήσῃται ἐν τῇ ἀδρότητι ταύτῃ τῇ διακονομένῃ ὑφ' ἡμῶν». Οὐ γὰρ δὲ τοῦτο ἰδὼν, ὅτι ἤμελλον κακῶς σκανδαλίζεσθαι, παρεῖδε καὶ κατεφρόνησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ κύριος ἦν τοῦ λύσαι τὸ σκάνδαλον, καὶ αὐτῶν τῶν σκανδαλιζο-

77. Λουκᾶ 6, 26.

78. Πρὸς Α' Κορ. 16, 3.

79. Β' Κορ. 8, 20.

ἄξιος τιμωρίας εἶναι ἐκεῖνος πού κακολογεῖ καὶ ὄχι αὐτὸς πού ἀκούει τίς κακολογίες, ἐκτὸς ἂν αὐτὸς δώσει δικαιο-
λογημένες ἀφορμές γιὰ κατηγορία.

Ἄς μὴ φροντίζουμε λοιπὸν αὐτό, δηλαδὴ νὰ μὴ κα-
κολογούμαστε, (διότι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο· καὶ ὑπάρχει καὶ
ἀπόφαση τοῦ Χριστοῦ πού λέγει· «Ἀλλοίμονο σέ σᾶς, ὅταν
ὄλοι οἱ ἄνθρωποι σᾶς ἐπαινοῦν»⁷⁷), ἀλλὰ νὰ μὴ δίνουμε
ἀφορμές γιὰ κατηγορία. Καθόσον ἐκεῖνος πού θέλει νὰ
ἐπαινεῖται ἀπὸ ὅλους, μὲ πολλοὺς τρόπους βλάπτει τὴν
ψυχὴ του, μὲ τὸ ὅτι ἐπιθυμεῖ δόξα ἀνθρώπινη, μὲ τὸ νὰ
ὑπηρετεῖ ἐκείνους πού δὲν πρέπει, μὲ τὸ νὰ θέλει ν' ἁ-
ρέσει σ' ἐκείνους πού δὲν πρέπει, ὥστε νὰ κερδίσει τὴν
εὐνοιά τους. Ἐπίσης ἐκεῖνος πού ἀδιαφορεῖ γιὰ τίς κακο-
λογίες ὄλων, αὐτὸς καὶ τὸν ἑαυτοῦ βλάπτει μαζί μὲ
ἐκείνους. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἀδύνατο ὁ ἐνάρετος
νὰ ἐπαινεῖται ἀπὸ ὅλους, ἔτσι εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ κακο-
λογεῖται ἀπὸ ὅλους ἐκεῖνος πού δίνει πολλές καὶ ποικίλες
ἀφορμές γιὰ κατηγορία. Ἄν ὅμως σὺ κατηγορεῖσαι χωρὶς
νὰ σκανδαλίζεις, τότε θὰ εἶναι μεγαλύτερος καὶ ὁ μισθός
σου, ὅπως ἀκριβῶς συνέβαινε μὲ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς
γενναίους ἐκείνους ἄνδρες.

Πρέπει δὲ ἐκεῖνο νὰ γνωρίζουμε, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη
κάποιος μᾶς κατηγορεῖ γιὰ κάποιο πράγμα, πού ἢ συνεί-
δησή μας δὲν τὸ καταδικάζει, δὲν πρέπει γι' αὐτὸ ν' ἀδια-
φοροῦμε γιὰ τὴ βλάβη τοῦ κατηγοροῦ, ἀλλὰ νὰ κάμνουμε τὸ
πᾶν μὲ τὴν πρέπουσα ἀσφάλεια, ὥστε νὰ ἐξαφανίσουμε
τὴν παράλογη αἰτία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔστειλε πολ-
λοὺς γιὰ νὰ μεταφέρουν τὰ χρήματα πού προορίζονταν
γιὰ τὴ διατροφή τῶν φτωχῶν⁷⁸, καὶ ἀναφέρει τὴν αἰτία,
λέγοντας· «Γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ μᾶς κατηγορήσει
γιὰ τὴν ὠραία αὐτὴ εἰσφορὰ πού διακονεῖται ἀπὸ ἐμᾶς»⁷⁹.
Διότι δὲν παρέβλεψε καὶ ἀδιαφόρησε γιὰ τὸ σκάνδαλο
σκεπτόμενος αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ σκανδαλι-
σθοῦν ἄδικα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν στὴν ἐξουσία του ν' ἀπομα-

μένων προενόησε. Καὶ πάλιν ἄλλαχοῦ φησὶν «Εἰ βρωμα
 σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶ-
 να, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω». Καίτοι ταῦτα ἀ-
 διάφορα ἦν, ἀλλ' ὅμως, εἰ σκάνδαλον φέρει, φησὶν, κἄν ἐμὲ
 5 οὐ παραβλάπη, οὐ καταφρονῶ τῆς σωτηρίας τῶν σκανδαλι-
 ζομένων. Εἰ μὲν γὰρ γίνοιτο βλάβη μεΐζων τῆς σωτηρίας,
 καταφρονεῖ τοῦ σκανδαλιζομένου, εἰ δὲ μὴ γένοιτο, μηκέτι.
 "Ὅρος γὰρ οὗτος ἂν εἴη καθόλου καὶ κανὼν, παιδεύων πότε
 δεῖ καταφρονεῖν τῶν σκανδαλιζομένων, πότε δὲ μὴ· οἷόν τι
 10 λέγω· ἐσκανδαλίζοντο Ἰουδαῖοι, ὅτι Παῦλος οὐκ εἰτήρει τὸν
 νόμον, καὶ διὰ τοῦτο μυριάδες ἀπεπήδων πολλαί, καὶ περὶ τὴν
 πίστιν ἐχώλεον. Τί οὖν ποιεῖ; Θεραπεῦσαι τὸ σκάνδαλον
 βουλούμενος (μεΐζων γὰρ ἦν ἡ σωτηρία τῶν ἰσοσύτων μυριά-
 δων), καὶ διορθῶσαι τὴν χολείαν, τῷ τέως ἐπιδείξασθαι,
 15 ὅτι οὐ τηρεῖ τὸν νόμον, ἐκόλυσεν, ἄπερ μεΐζον ἦν. Ἐσκανδα-
 λίζοντο πάλιν, ὅτι ἐστιαρωμένοι ἐκήρυσσεν ἐνταῦθα κατα-
 φρόνησε τῶν σκανδαλιζομένων· μεΐζον γὰρ ἦν τοῦ κηρύγμα-
 τος τὸ κέρδος.

Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ποιεῖ. "Ὅτε μὲν γὰρ περὶ βρωμάτων
 20 αὐτοῖς διελέγειτο, καὶ ἐσκανδαλίσθησαν λέγοντος αὐτοῦ, ὅτι
 «Οὐ τὸ εἰσπορευόμενον κωρεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευό-
 μενον», λέγει, «Ἄφετε αὐτούς. Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐρύ-
 τευσεν ὁ Πατὴρ μου, ἐκρίζωθήσεται». "Ὅτε δὲ φόρους αὐτὸν
 ἀπήτουν, καίπερ εἰδὼς ὅτι τελεῖν οὐ δεῖ, ὅμως ἐπειδὴ ὁ και-
 25 ρὸς οὐδέπω ἀπήτει τὸ ἐκκυλοφθῆναι αὐτοῦ τὴν ἀξίαν, λέγει
 «Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλίσομεν αὐτούς, πορευθεὶς βάλε ἄγκι-
 στρον εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ τὸν ἀναθάνατα ἰχθὺν ἄρον, καὶ

80. Α' Κορ. 8, 13.

81. Α' Κορ. 1, 23.

82. Ματθ. 15, 11.

83. Ματθ. 15, 13-14.

κρύνει τὸ σκάνδαλο, προνόησε καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς σκανδαλιζομένους. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει: «Ἄν ἡ τροφή σκανδαλίζει τὸν ἀδελφὸ μου, δὲν θὰ φάγω κρέας στὸν αἰῶνα, γιὰ νὰ μὴ σκανδαλίσω τὸν ἀδελφὸ μου»⁸⁰. Μολονότι αὐτὰ ἦταν ἀδιάφορα, ἀλλ' ὅμως, ἂν σκανδαλίζουν, λέγει, ἂν καὶ ἐμένα δὲν μὲ βλάπτουν, δὲν περιφρονῶ τῆ σωτηρία τῶν σκανδαλιζομένων. Ἄν δηλαδή συμβαίνει ἡ βλάβη νὰ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τῆ σωτηρία, τότε περιφρόνα τὸν σκανδαλιζόμενο, ἂν ὅμως δὲν εἶναι μεγαλύτερη ἡ βλάβη, μὴ τὸν περιφρονᾷς. Διότι γενικὸς νόμος καὶ κανόνας θὰ μπορούσε νὰ εἶναι αὐτός, τὸ νὰ μᾶς διδάσκει πότε πρέπει νὰ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τοὺς σκανδαλιζομένους. πότε δὲ ὄχι ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα. Σκανδαλιζόνταν οἱ Ἰουδαῖοι, διότι ὁ Παῦλος δὲν τηροῦσε τὸ νόμο, καὶ γι' αὐτὸ πάρα πολλοὶ ἀποσκίρτοῦσαν καὶ ἐχώλαιναν στὸ θέμα τῆς πίστεως. Τί κάμνει λοιπόν; Θέλοντας νὰ θεραπεύσει τὸ σκάνδαλο (διότι ἦταν σπουδαιότερη ἡ σωτηρία τῶν τόσων μυριάδων), καὶ νὰ διορθώσει τῆ χλωτότητα στὸ θέμα τῆς πίστεως, ἐμπόδισε στὴν ἀρχὴ νὰ φανεῖ ὅτι δὲν τηρεῖ τὸ νόμο, πράγμα ποῦ ἦταν σπουδαιότερο. Σκανδαλιζόνταν πάλι, διότι κήρυττε Χριστὸ σταυρωμένο⁸¹: ἐδῶ ἀδιαφόρησε γιὰ τοὺς σκανδαλιζομένους: διότι ἦταν μεγαλύτερο τὸ κέρδος τοῦ κηρύγματος.

Ἔτσι ἐνεργεῖ καὶ ὁ Χριστός. Διότι ὅταν τοὺς μιλοῦσε γιὰ τίς τροφές καὶ σκανδαλίσθηκαν μὲ τὰ λόγια του, ὅτι «Δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο ποῦ εἰσέρχεται στὸ στόμα. Ἄλλ' ἐκεῖνο ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα»⁸², λέγει, «Ἀφήσατέ τους. Κάθε φυτεία, ποῦ δὲν τὴν φύτεψε ὁ Πατέρας μου ὁ οὐράνιος, θὰ ξερριζωθεῖ»⁸³. Ὅταν δὲ ζητοῦσαν ἀπ' αὐτὸν φόρους. ἂν καὶ γνώριζε ὅτι δὲν πρέπει νὰ πληρῶνει, ὅμως ἐπειδὴ ὁ καιρὸς δὲν ἐπέτρεπε ἀκόμη ν' ἀποκαλυφθεῖ ἡ ἀξία του, λέγει: «Ὅμως γιὰ νὰ μὴ τοὺς σκανδαλίσουμε, πήγαινε καὶ ρίξε τὸ ἀγκίστρι στὴ θάλασσα καὶ τὸ ψάρι ποῦ θὰ τραβήξεις ἐπάνω πάρε το καὶ μέσα σ' αὐτὸ

ἐν αὐτῷ εὐρήσεις σιαιῆρα τοῦτον δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ». Ὅτε μὲν γὰρ νόμον ἐτίθει πολλῆς γέμοντα φιλοσοφίας, καὶ ἀνιάτως εἶχον ἐκεῖνοι, εἰκότως αὐτῶν οὐκ ἐφρόντισε, καὶ τὸν νόμον ἔλυσεν, ὅτε δὲ οὐδέπω οἷαί τε ἦσαν τὸν περὶ
 5 τῆς ἀξίας αὐτοῦ δέξασθαι λόγον, εἰκότως συγκαταβαίνει πάλιν, καὶ συσκιάζει τῇ τοῦ φόρου δόσει τὸν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγον.

10. «Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις». Ἄλλ' ἵνα διορθώσωμαι, φησὶν. Οὐκοῦν οὐ λάθρα διαβάλλειν ἐχορῆν,
 10 ἀλλ', ὡς ἐκέλευσεν ὁ Χριστός, κατ' ἰδίαν λαβόντα διορθοῦν. Αἱ γὰρ δημοσίαι γινόμεναι κατηγορίαι, πολλάκις καὶ ἀναισχυντιέφερους ποιοῦσι καὶ ἕως μὲν ἂν ἴδωσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἁμαρτανόντων, ὅτι δυνατὸν αὐτοὺς λαθεῖν, καὶ ἐπανελθεῖν θραδῶς αἰροῦνται, διὰ δὲ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ἀπολέσωσι δό-
 15 ξαν, εἰς ἀπόγνωσίν τινας λοιπὸν ἐμπίπτουσι, καὶ εἰς ἀναισχυντίαν ἐξολιοθαίνουσιν. Ἄλλ' ἡδικήθης τι παρ' αὐτοῦ. Τί τοίνυν καὶ σατιρὸν ἀδικεῖς; Ὁ γὰρ ἀμυνόμενος καθ' ἑαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖ. Εἰ γὰρ βούλει καὶ σατιρὸν εὐεργετῆσαι, κάκεινον ἀμύνασθαι, εἰπέ καλῶς τὸν ἡδικηκότα οὐτιῶ πολλοὺς αὐ-
 20 τοῦ ποιήσεις ἀντὶ σοῦ τοὺς κατηγοροῦς, καὶ αὐτὸς πολὺν λήψῃ μισθόν· ἂν δὲ κακῶς λέγῃς, οὐδὲ πιστευθήσῃ, ἔχθρας ἵποψίαν δεχόμενος. Ὡστε εἰς τοῦναντίον σοὶ περιτρέπεται τὰ τῆς σπουδῆς. Σὺ μὲν γὰρ τρωῶσαι αὐτοῦ τὴν δόξαν βούλει, γίνεται δὲ τοῦναντίον διὰ γὰρ εὐφημίας, οὐ διὰ κατηγορίας
 25 τοῦτο συμβαίνει· ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαν' καὶ σατιρὸν μὲν μειζόνως καταισχύρεις, ἐκείνου δὲ οὐχ ἄφεταιί σου τὰ θέλη. Ἡ γὰρ ἔχθρα προσαπανιῶσα ταῖς τῶν ἀκουόντων διανοίαις, οὐκ

θά βρείς ένα άργυρό τετράδραχμο΄ αυτό δῶσε το σ΄ αὐτούς γιά μένα καί γιά σένα»⁴⁴. Διότι, ὅταν μὲν θέσπιζε νόμο γεμάτο ἀπό πολλή φιλοσοφία καί ἐκεῖνοι ἦταν ἀθεράπευτοι, πολύ εὐλογα δὲν φρόντισε γι΄ αὐτούς καί τὸ νόμο κατέλυσε. ὅταν ὅμως δὲν ἦταν ἀκόμη ἱκανοὶ νὰ δεχθοῦν τὸ λόγο γιά τὴν ἀξία του, εὐλογα δείχνει πάλι συγκατάβαση καί συγκαλύπτει μὲ τὴν πληρωμὴ τοῦ φόρου τὸ λόγο γιά τὴ θεότητά του.

10. «Καθόσουν καί κατηγοροῦσες τὸν ἀδελφό σου». Ἄλλά, λέγει, γιά νὰ τὸν διορθώσω. "Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ μὴ τὸν κατηγορεῖς κρυφά, ἀλλ΄, ὅπως ἔδωσε ἐντολὴ ὁ Χριστός, νὰ τὸν πάρεις καί νὰ τὸν διορθώσεις ἐνῶ θὰ εἴσθε μόνοι. Διότι οἱ κατηγορίες πού γίνονται δημόσια, πολλές φορές τοὺς κάνουν πιὸ ἀδιάντροπους. Καί ἐν ὄσω βλέπουν οἱ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀμαρτάνοντες, ὅτι εἶναι δυνατό αὐτοὶ νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων, ἀποφασίζουν εὐκόλα νὰ ἐπιστρέψουν στὸ σωστὸ δρόμο, ὅταν ὅμως χάσουν τὴν ἐκτίμησιν ἀπὸ τοὺς πολλούς, κυριεύονται πλέον μερικοὶ ἀπὸ ἀπόγνωσιν καί παρεκτρέπονται στὴν ἀδιαντροπία. Ἄλλ΄ ἀδικήθηκες σὲ κάτι ἀπ΄ αὐτὸν. Γιατί λοιπὸν ἀδικεῖς καί τὸν ἑαυτὸ σου; Διότι ὁ ἀμυνόμενος σπρώχνει τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του. "Ἄν πράγματι θέλεις καί τὸν ἑαυτὸ σου νὰ εὐεργετήσεις καί ἐκεῖνον νὰ ἀντικρούσεις, μίλησε μὲ καλωσύνη σ΄ αὐτὸν πού σὲ ἀδίκησε: ἔτσι ἀντὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου θὰ κάνεις πολλούς κατηγοροὺς του, καί ὁ ἴδιος θὰ λάβεις πολὺ μισθό· ἂν ὅμως τὸν κακολογεῖς, δὲν θὰ γίνεις πιστευτός, καί θὰ δημιουργήσεις τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ κάνεις ἀπὸ ἔχθρα. "Ὡστε στὸ ἀντίθετο ἀποβαίνει ἡ προσπάθειά σου. Διότι, σὺ μὲν ἐπιθυμεῖς νὰ προσβάλεις τὴν ὑπόληψή του, γίνεται ὅμως τὸ ἀντίθετο. Καθόσον αὐτὸ κατορθώνεται μὲ τὸν ἔπαινο καί ὄχι μὲ τὴν κατηγορία. Ἄλλὰ σὺ ἐνεργεῖς ἐντελῶς ἀντίθετα καί τὸν μὲν ἑαυτὸ σου κατεντροπιάζεις περισσότερο, ἐκεῖνον ὅμως δὲν θὰ τὸν ἐγγίσουν τὰ βέλη σου. Διότι ἡ ἔχθρα φθάνον-

ἀφίησιν αὐτῶν ἐντειθῆναι ταῖς ἀκοαῖς τὰ λεγόμενα, καὶ ταῦ-
 τὸν γίνεται ὅλον ἐπὶ τῶν παραγραφῶν. Ὅταν γὰρ ἀνικρού-
 σῃ τις εἰς δικαστήριον, τὸ πᾶν διαλύεται τέως, οὕτω δὲ καὶ
 ἐπαῦθα οὐκ ἀφίησιν εἰσαγωγίμον γενέσθαι τὴν δίκην ἢ τῆς
 5 ἔχθρας ὑπόνοια.

Μὴ τοίνυν λέγε κακῶς, ἵνα μὴ καὶ σαυτὸν μολύνῃς, μηδὲ
 βόρβορον ὑφαίνε μετὰ πηλοῦ καὶ πλινθείας, ἀλλὰ στεφάνους
 ἀπὸ ῥόδων πλέκε, καὶ ἴων, καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθέων· μηδὲ
 κόπρον ἐπὶ τοῦ στόματος φέρε, καθάπερ οἱ κάρδαροι (τοῦτο
 10 γὰρ οἱ κακηγοροῦντες· αὐτοὶ τῆς δυσωδίας ἀπολαύουσι προῦ-
 τει), ἀλλ' ἀνθη, καθάπερ αἱ μέλιται, καὶ ὑφαίνε κηρία καὶ
 ἐκείνας, καὶ γίνου πᾶσι προσηγής. Τὸν μὲν γὰρ κακήγορον
 ἅπαντες ἀποσιζέονται, ὡς σαπρὸν ὄζοντα, καθάπερ τινὰ
 βδέλλαν αἵματι, καὶ κάρδαρον κόπρω, τρεφόμενον τοῖς ἐτέ-
 15 ρων κακοῖς· τὸν δὲ εὖφημον ἔχοντα στόμα, ὡς κοινὸν προσίεν-
 ται μέλος, ὡς ἀδελφὸν γνήσιον, ὡς παῖδα, ὡς πατέρα. Καὶ
 τί λέγω τὰ παρόντα, καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων δόξας; Ἐγγή-
 σόν μοι τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν, τὸ κριτήριον τὸ ἀδέ-
 κασιον, ὅτι, ἂν μὲν ψευδῆ λέγῃς, προσθήκη ἁμαρτημάτων πε-
 20 ριιτῶν προσθήσεις. «Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ἄργον ῥῆμα, δ
 ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, δώσουσιν ὑπὲρ αὐτοῦ λόγον τῷ
 Θεῷ ἐν ἡμέρα κρίσεως». Κἂν ἀληθῆ, φησὶν, ἢ, οὐδὲ οὕτως
 ἀπαλλαγῆσθαι καταγνώσεως, ἐκπομπεύων τὰς τοῦ πλησίον συμ-
 φορὰς καὶ τὰ ὀνειδῆ. Ἐγγήσων γοῦν τὸν Φαρισαῖον. Οὐκ
 25 ἦν τελώνης, ἀλλὰ τελώνου γέγονεν ἁμαρτωλότερος, ἐπειδὴ
 τὸν τελώνην ἐκάκισεν. Οὐκ ἦν Φαρισαῖος ὁ τελώνης, ἀλλὰ
 τοῦ Φαρισαίου γέγονε δικαιότερος, ἐπειδὴ ἐαυτὸν ἐταλάνισε.

11. «Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐοίγησα. Ὑπέβαλες ἀνομίαν,

85. Παραγραφή· ἔνστασις τοῦ δικαζομένου ὅτι ἡ κατηγορία εἶναι ἀνυπόστατη.

86. Ματθ. 12, 36.

87. Λουκᾶ 18, 10.

τας στό νοῦ τῶν ἀκροατῶν, δέν ἀφήνει νά εἰσέλθουν μέσα στις ἀκοές τὰ λεγόμενα, καί γίνεται ὅ,τι καί στήν περίπτωση τῶν παραγραφῶν. "Όταν δηλαδή κάποιος ἀντικρούσει στό δικαστήριο τήν κατηγορία, ἀμέσως διαλύεται ὅλη ἡ κακή ἐντύπωση, ἔτσι λοιπόν καί ἐδῶ δέν ἀφήνει ἡ ὑπόνοια τῆς ἔχθρας νά γίνει δεκτό τὸ δίκιο.

Μή λοιπόν κακολογεῖς, γιά νά μή μολύνεις καί τόν ἑαυτό σου, οὔτε νά ὑφαίνεις βρωμιὰ μαζί μέ πηλό καί πλιθιά, ἀλλά πλέκε στεφάνια ἀπό τριαντάφυλλα καί κρίνα καί τ' ἄλλα τὰ ἄνθη· οὔτε νά φέρεις κοπριά στό στόμα σου, ὅπως ἀκριβῶς τὰ σκαθάρια (διότι αὐτὸ κάνουν ἐκεῖνοι πού κατηγοροῦν καί πρῶτοι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀπολαμβάνουν τῆ δυσωδία), ἀλλ' ἄνθη, ὅπως ἀκριβῶς οἱ μέλισσες, καί ὑφαίνε κηριά ὅπως ἐκεῖνες, καί γίνε πρὸς ὄλους εὐγενικός. Διότι τὸν μὲν κατήγορο τὸν ἀποστρέφονται ὅλοι, ὅπως τὸ σάπιο πράγμα πού βρωμᾷ, ὅπως ἀκριβῶς κάποια βδέλλα μέσα στό αἷμα, καί τὸ σκαθάρι στήν κοπριά, πού τρέφεται ἀπὸ τὰ κακὰ τῶν ἄλλων· ἐκείνον ὅμως πού ἔχει στόμα ἐπαινετικό, τὸν πλησιάζουν σάν δικό τους πρόσωπο, σάν ἀδελφὸ γνήσιο, σάν παιδί τους, σάν πατέρα τους. Καί γιατί ἀναφέρω τὸν παρόντα καί τις δόξες τῶν ἀνθρώπων; Σκέψου σέ παρακαλῶ τῆ φοβερῆ ἐκείνη ἡμέρα, τὸ ἀδέκαστο δικαστήριο, ὅτι, ἂν μὲν λέγεις ψέματα, θὰ προσθέσεις πλῆθος περιπτῶν ἀμαρτημάτων. «Διότι σᾶς λέγω, ὅτι γιά κάθε λόγο περιττὸ καί ἀνώφελο πού θὰ ποῦν οἱ ἄνθρωποι θὰ λογοδοτήσουν γι' αὐτόν στό Θεό κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως»⁸⁶. Καί ἂν ἀκόμη, λέγει, εἶναι ἀληθινά, οὔτε ἔτσι θ' ἀπαλλαγεῖς τῆς καταδίκης, διαπομπεύοντας τις συμφορὲς καί τις δυστυχίες τοῦ πλησίον σου. Σκέψου λοιπόν τὸ Φαρισαῖο. Δέν ἦταν τελώνης, ἀλλ' ἔγινε πῶς ἀμαρτωλὸς ἀπὸ τὸν τελώνη, ἐπειδὴ κατηγόρησε τὸν τελώνη. Δέν ἦταν ὁ τελώνης Φαρισαῖος, ἀλλ' ἔγινε πῶς δίκαιος ἀπὸ τὸ Φαρισαῖο, ἐπειδὴ ταλάνισε τὸν ἑαυτό του⁸⁷.

11. «Αὐτὰ ἔκαμες ἐσύ καί ἐγὼ ἐσιώπησα. Νόμισες

οὐκ ἔσομαί σοι ὅμοιος. Ἐλέγξω σε, καὶ παροιήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου». Εἶδες φιλανθρωπίαν ἄφατον; εἶδες ἀγαθότητος ὑπερβολήν; εἶδες μακροθυμίας πλοῦτον ἄπειρον; «Σιγῆν» γὰρ ἐπιαῦθα τὴν μακροθυμίαν λέγει.

5 Τοσαῦτα εἰλόμησας, φησί, καὶ οὐκ ἐπεξήειν, ἀλλ' ἠνειχόμεν, καὶ ἔφερον, χώραν σοι διδούς εἰς μετάνοιαν. Σὺ δὲ οὐ μόνον οὐδὲν ἐκέρδανας ἐπιτεῦθεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μείζονα ἐξώκειλας καρδίαν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐ μετεβάλου, οὐδὲ μόνον οὐ κατησχύνθης, οὐδὲ κατέγνωσ ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις σαι-

10 τοῦ, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐμὲ τὸν μακροθυμήσαντά σοι, τὸν ἀνασχόμενον, τὸν σιγήσαντα, τὸν τοσαῦτα ἐνεγκόντα, ἐνόμισας οὐ διὰ μακροθυμίαν καὶ φιλανθρωπίαν φέρειν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ θούλεσθαι ταῦτα σωφρονίζειν, μηδὲ ἀγανακτεῖν ἐπὶ τοῖς γινομένοις.

15 «Σύνετε δὴ ταῦτα οἱ ἐπιλανθανόμενοι τοῦ Θεοῦ». Ποῖα; Τὰ εἰρημῆνα, φησί. Τί ἐστι, «Σύνετε»; Νοήσατε. Τί γὰρ συνεσκιασμένον εἴρηται; τί δὲ πολλῆς χρηΐζον ἐρεῦνης; Μάλιστα μὲν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς διδασκαλίας τρόπος ἐνηλλαγμένην παρεισάγει πολιτείαν. Καὶ γὰρ τῶν θυσιῶν οὐ πολὺν ποιού-

20 μενος λόγον, τὴν εὐαγγελικὴν εισάγει νομοθεσίαν ἄλλως δὲ ἐπειδὴ πολλῶ τῶ φορυτῶ τῶν ἁμαρτημάτων ἦσαν καταχωσθέντες, καθάπερ ἀπὸ τελμάτων τινῶν τῆς κακίας ἀνασπάσαι θοιλόμενος, καὶ ὡσπερ τῶν ὀφθαλμῶν λήμην ἀποκαθῶραι τὴν προλαβοῦσαν τῆς πονηροῦς συνηθείας ὁδόν, διε-

25 γείρει εἰς μνήμην ἔλθειν τῶν γεγενημένων, ἵνα μὴ λήθῃ παραδόσις αὐτά, ἀκερδεῖς ἀναχωρήσωσιν. Ἐπολλὴν γὰρ ἢ ἐν ἁμαρτήμασι συνηθῆια πώρωσιν τῆς ψυχῆς ἐργάζεται, καὶ ἀνοήτους ποιεῖ, καὶ τυφλοὶ τὸ ὀξυδερεῖς τῆς διανοίας ὄμμα.

«Μήποτε ἀρπάσῃ, καὶ οὐ μὴ ἦ ὁ ρυόμενος». Ὡ φιλαν-

30 θρωπίας ἀφάτου. Μητρόδος φιλοσιτόργου τὰ ρήματα, μᾶλλον δὲ

κατὰ τρόπο παράνομο ὅτι εἶμαι ὁμοίος σου. Θὰ σὲ ἐλέγξω γι' αὐτὸ καὶ θὰ παρουσιάσω μπροστά σου τὶς ἁμαρτίες σου». Εἶδες φιlanθρωπία ἀπερίγραπτη; εἶδες ὑπερβολικὴ ἀγαθότητα; εἶδες ἀπειρο πλοῦτο μακροθυμίας; Διότι ἐδῶ «σιγὴν» ὀνομάζει τὴ μακροθυμία. Τόσα, λέγει, ἔκαμες μὲ θράσος καὶ δὲν σὲ κατεδίωξα, ἀλλὰ σὲ ἀνεχόμεν καὶ σὲ ὑπέφερα, γιὰ νὰ σοῦ δώσω εὐκαιρία γιὰ μετάνοια⁸⁸. Σὺ ὅμως ὄχι μόνο δὲν εἶχες καμιὰ ὠφέλεια ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀνοχή μου, ἀλλὰ παρεκτράπηκες σὲ μεγαλύτερη κακία. Διότι βέβαια ὄχι μόνο δὲν ἄλλαξες, ὄχι μόνο δὲν ἐντράπηκες, ὄχι μόνο δὲν ἀντιλήφθηκες τὰ ὅσα γίνονταν γιὰ σένα, ἀλλ' ἤδη καὶ μένα, πού ὑπέφερα τόσα πολλά, νόμισες ὅτι δὲν τὰ ὑπομένω ἀπὸ μακροθυμία καὶ φιlanθρωπία, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἤθελα νὰ διορθώσω αὐτά, οὔτε ν' ἀγανακτῶ μὲ τὰ ὅσα γίνονταν.

«Σκεφθεῖτε καλὰ ὅλα αὐτά, ὅσοι λησμονεῖτε τὸ Θεό». Ποιὰ; Αὐτὰ πού ἔχουν λεχθεῖ, λέγει. Τί σημαίνει, «Σύνε-τε»; Σκεφθεῖτε καλὰ. Διότι ποιό εἶναι, ἀπ' αὐτὰ πού ἔχουν λεχθεῖ, σκοτεινό; ποιό χρειάζεται μεγάλη ἔρευνα; Μάλιστα καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας εἰσάγει διαφορετικὸ τρόπο ζωῆς. Καθόσον, χωρὶς νὰ κάμνει πολὺ λόγο γιὰ τὶς θυσίες, εἰσάγει τὴν εὐαγγελικὴ νομοθεσία, ἄλλωστε δέ, ἐπειδὴ ἦταν θαμμένοι κάτω ἀπὸ τὸ μεγάλο βάρος τῶν ἁμαρτημάτων, θέλοντας νὰ τοὺς ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν κακία, ὡσὰν μέσα ἀπὸ κάποιο βουῆρκο, καὶ νὰ καθάρῃ τὴν κυριευμένη ἀπὸ τὴν κακία ὁδὸ τῆς πονηρῆς συνήθειας, ὡσὰν τὴν τσίμπλα ἀπὸ τὰ μάτια, τοὺς προτρέπει νὰ θυμηθοῦν τὰ ὅσα ἔγιναν, γιὰ νὰ μὴ ἀναχωρήσουν χωρὶς κέρδος, παραδίνοντας αὐτὰ στὴ λησμονιά. Διότι ἡ ἐξοικείωση μὲ τὰ ἁμαρτήματα προξενεῖ μεγάλη ἀναισθησία τῆς ψυχῆς, κάμνει τοὺς ἀνθρώπους ἀνοήτους καὶ τυφλώνει τὸ ὀξυδερκέες ὄμμα τῆς διανοίας.

«Μήπως σὰς ἀρπάξει ὁ Θεὸς στὰ χέρια του καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει κανεὶς νὰ σὰς ἐλευθερώσει». Πῶ πῶ φιlanθρωπία ἀπερίγραπτη. Τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι λόγια μητέρας

ἀπειρώς τὴν φιλοσοργίαν ἐκείνην νικώσης ἀγαθότητος. Ὁ γὰρ ισοαύτην ἐμφήνας κατηγορίαν, ὁ ισοαύτην ὀργὴν ἐπιδειξάμενος προασφαλίζεται. Ὁ εἰπών, «Ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου», καὶ ἀπό-
5 φασιν ἐκβαλὼν καταδικάζουσαν, ἀναλύει τὴν ἀπόφασιν πάλιν, οὐχ ὡς καταδίκους τῇ τιμωρίᾳ παραδιδούς, ἀλλ' ὡς ὀφείλοντας διορθωθῆναι τῇ παραινήσει καὶ τῇ συμβουλῇ ἐγγχειρίζων, τῷ φόβῳ σωφρονίζων, καὶ λέγων, «Μήποτε ἀρπίαση ὡς λέων, καὶ οὐ μὴ ἦ ὁ ρυόμενος. Θυσία αἰνέσεως δοξάσει
10 με, καὶ ἐκεῖ ὁδός, ἣν δείξω αὐτῷ, τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ». Δείξας τὸ φιλόανθρωπον, παραινήσας, συμβουλεύσας, ἀπειλήσας, φοβήσας, ἐπισιτήσας τὴν τιμωρίαν ἄκρατον, καὶ συμβουλὴν εἰσενεγκών, λέγει καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ δυνατὸν διορθώσασθαι τὰ γεγενημένα, εἰπών «Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με».
15 Ὁ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν οὐ μόνον παύσει μου τὴν ὀργήν, οὐδὲ λύσει τὴν καταδίκεν, ἀλλὰ καὶ δοξάσει με. Ὅρα τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος, ὅταν ὁ Θεὸς δι' αὐτὸν δοξάζηται.
«Καὶ ἐκεῖ ὁδός, ἣν δείξω αὐτῷ, τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ». Εἶδες μισθὸν ἄφατον; εἶδες φιλανθρωπίας ὑπερβολήν; Τὴν
20 τοῦ Θεοῦ γὰρ ὁδὸν δείξειν ἐπαγγέλλεται, καὶ τὸ ὄντως σωτήριον τοῦ Θεοῦ τοῖς κατορθοῦσι. Πεινώμεθα τοίνυν τῷ ἐπαγγελιομένῳ καὶ διὰ βίου ἁγίου καὶ θυσίας αἰνέσεως τοῦτον δοξάζωμεν. Αὕτη γὰρ ἡ ὁδὸς ἐπὶ σωτηρίαν φέρει, διὰ τῆς θυσίας ταύτης· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χά-
25 ριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

φιλόστοργης, μάλλον δὲ εἶναι λόγια ἀγαθότητας ποῦ ὑπερβάλλει ἀμέτρητα ἐκείνη τῇ φιλοστοργίᾳ. Διότι ἀσφαλίζεται ἐκ τῶν προτέρων ἐκεῖνος ποῦ παρουσίασε τόση κατηγορία, ποῦ ἔδειξε τόση ὀργή. Ἐκεῖνος ποῦ εἶπε, «Θὰ σέ ἐλέγξω καὶ θὰ παρουσιάσω μπροστά σου τίς ἀμαρτίες σου», καὶ διατύπωσε καταδικαστικὴ ἀπόφαση, ἀναλύει πάλι τὴν ἀπόφαση, παραδίνοντας αὐτοὺς στὴν τιμωρία ὄχι σὰν καταδίκους, ἀλλὰ σὰν ἀνθρώπους ποῦ ἀφείλουν νὰ διορθωθοῦν, τοὺς παραδίνει στὴν παραινέση καὶ στὴ συμβουλή, τοὺς σωφρονίζει μὲ τὸ φόβο καὶ λέγει· «Μήπως κάποτε σὰς ἀρπάξει ὁ Θεὸς σὰν λιοντάρι καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει κανεὶς νὰ σὰς ἐλευθερώσει. Θυσία δοξολογίας θὰ μὲ δοξάσει, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ὁδός, στὴν ὁποία θὰ δεῖξω τὴ σωτηρία μου στὸν καθένα ποῦ βαδίζει αὐτήν». Ἀφοῦ ἔδειξε τὴν φιλανθρωπία του μὲ τίς παραινέσεις, τίς συμβουλές, τίς ἀπειλές καὶ τίς φοβέρες καὶ παρουσίασε τὴν σκληρὴ τιμωρία, καὶ ἀφοῦ ἔδωσε καὶ συμβουλή, λέγει καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι δυνατό νὰ διορθωθοῦν τὰ ὅσα συνέβηκαν, λέγοντας· Θυσία δοξολογίας θὰ μὲ δοξάσει». Αὐτὸ δὲ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὄχι μόνο θὰ παύσει τὴν ὀργή μου, ὄχι μόνο θὰ λύσει τὴν καταδίκη, ἀλλὰ καὶ θὰ μὲ δοξάσει. Πρόσεχε τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, ὅταν ὁ Θεὸς δοξάζεται ἐξ αἰτίας αὐτοῦ.

«Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ὁδὸς στὴν ὁποία θὰ δεῖξω τὴ σωτηρία μου στὸν καθένα ποῦ βαδίζει αὐτήν». Εἶδες μισθὸ ἀπερίγραπτο; εἶδες ὑπερβολικὸ μέγεθος φιλανθρωπίας; Διότι ὑπόσχεται νὰ δεῖξει τὴν ὁδὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πραγματικὴ σωτηρία σ' ἐκείνους ποῦ θὰ κατορθώσουν νὰ φθάσουν στὸ τέρμα αὐτῆς. Ἄς δείχνουμε λοιπὸν ὑπακοή σ' ἐκεῖνον ποῦ δίνει αὐτὴν τὴν ὑπόσχεση, καὶ ἄς τὸν δοξάζουμε μὲ ὀρθὸ βίον καὶ θυσία δοξολογίας. Διότι αὐτὴ ἡ ὁδὸς μὲ αὐτὴ τὴ θυσία ὁδηγεῖ στὴ σωτηρία, τὴν ὁποία εὐχομαί νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διότι σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΗ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Ο Θεός, τὴν αἴνεσίν μου μὴ παρασιωπήσης· ὅτι στόμα ἁμαριωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠγόηθη. Ἐλάλησαν καὶ ἐμοῦ γλώσση δολία, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Ἐναντίον τοῦ ἀγαπᾶν με ἐνδιέβαλλον με, ἐγὼ δὲ προσηυχόμην. Καὶ ἔθεντο καὶ ἐμοῦ κατὰ ἀντι ἀγαθῶν, καὶ μίσος ἀντι τῆς ἀγαπήσεώς μου. Κατάστησον ἐπ' αὐτὸν ἁμαριωλόν, καὶ διάβολος στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. Ἐν τῷ κριθεῖν αὐτόν, ἐξέλθοι καταδικασμένος, καὶ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γενέσθω εἰς ἁμαρτίαν. Γενηθήτωσαν αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὀλίγαι καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. Γενηθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὀρφανοί, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ χήρα σαλευόμενοι μεταναστήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπαιτησάτωσαν, ἐκβληθήτωσαν ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν. Ἐξερευνησάτω δανειστὴς πάντα ὅσα ὑπάρχει αὐτῷ, καὶ διασπασάτωσαν ἄλλοτριοὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ».

20 1. Πολλῆς ἐνταῦθα συνέσεως ἡμῶν χρεῖα. Τὰ γὰρ ῥήματα κατὰ τὴν ψιλὴν προφορὰν καὶ τὴν πρόχειρον ἀκρόασιν, πολλοὺς τῶν μὴ προσεχόντων θοοῦν βεῖ. Καὶ γὰρ ἀρᾶς ἅπας ὁ ψαλμὸς ἐμπέπλησται, καὶ διὰ τοιοῦτων ἅπας διεξῆλθεν ἡ-

1. Συγγραφέας καὶ αὐτοῦ τοῦ ψαλμοῦ εἶναι ὁ Δαυὶδ, ὅπως ἐπιβεβαιώνεται αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸν ὀπίστωλο Πέτρο (Πράξ. 1, 20). Συντάχθηκε ὅταν διώκονταν ἀπὸ τὸν Σαοὺλ ἢ ἀπὸ τὸν Ἀβεσσαλὼμ. Ἄνθρωποι ἀχάριστοι ποῦ τοὺς εὐεργέτησε στὸ παρελθὸν τὸν καταδιώκουν ὀδυσώπητα. Γι' αὐτὸ προσφεύγει στὸ Θεὸ καὶ ζητᾷ τὴν προστασίον του, διατυπώνοντας σκληρὰς κατάρεις ἐναντίον ταυ. Αὐτὸ δικαιολογεῖται ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψην μας τὸ γεγονός ὅτι ὁ Δαυὶδ διακατέχεται περισσότερο ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη τῆς Π.Δ. παρά ἀπὸ τὴν ἀνεξικακίαν τῆς Κ. Διαθήκης. Ὅμως τὰ ἐλατήριό του δὲν εἶναι ἐγωιστικὸ καὶ φιλέκδικον, ἀλλὰ στοχεύουν στὴ καταδίκη τοῦ ἀδίκου καὶ στὴν ἐπικράτηση τοῦ δικαίου καὶ στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ πλέον οἱ λόγοι αὗτοι εἶναι προφητικοὶ καὶ ἐπαληθεύθησαν στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰούδα. Ἐπομένως, ὅπως λέγει καὶ ὁ Αὐγουστίνος· «Προφητεία ἐστὶ καὶ οὐχί

Ο ΜΙΛΙΑ ΣΤΟΝ ΡΗ΄ ΨΑΛΜΟ΄

«Θεέ μου, μὴ ἀποσιωπήσεις τὴν αἴνεσὴ μου· διότι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἀνοιξε ἐναντίον μου. Μίλησαν ἐναντίον μου μὲ γλώσσα δολία, μὲ περικύκλωσαν μὲ λόγια μίσους καὶ μὲ πολέμησαν χωρὶς αἰτία. Ἀντὶ νὰ μ' ἀγαποῦν, μὲ συκοφαντοῦσαν, ἐνῶ ἐγὼ προσευχόμενον γι' αὐτούς. Καὶ ἀνταπέδωσαν κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν καὶ μῖσος ἀντὶ τῆς ἀγάπης μου ποὺ τοὺς ἔδειξα. Τοποθέτησε πλησίον τοῦ ἁμαρτωλοῦ δικαστὴ καὶ ὁ διάβολος ἄς σταθεῖ στὰ δεξιὰ του σὰν κατήγορος. Ὅταν θὰ κρίνεται ἄς ἐξέλθει καταδικασμένος καὶ ἡ προσευχὴ του ἄς τοῦ καταλογισθεῖ σὰν ἁμαρτία. Ὅς γίνουιν οἱ υἱοὶ τοῦ ὀρφανοῦ καὶ ἡ γυναῖκα τοῦ χήρα ἄς περιπλανιοῦνται οἱ υἱοὶ του, ἄς γίνουιν ἐπαῖτες καὶ ἄς ἐκτοπισθοῦν ἀπὸ τίς οἰκίαις τους. Ὅς ἐξερευνηθεῖ ὁ δανειστής του ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ ἄς διαρπάσουν οἱ ξένοι αὐτὰ ποὺ ἀπέκτησε μὲ κόπους»².

1. Χρειάζεται νὰ δεῖξουμε ἐδῶ πολλὴ σύνεση. Διότι αὐτὰ τὰ λόγια, μὲ τὴν ἀπλὴ ἀνάγνωσι καὶ τὴν πρόχειρὴ ἀκρόασι, θορυβοῦν πολλοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν προσέχουν. Καθόσον ὅλος ὁ ψαλμὸς εἶναι γεμάτος ἀπὸ κατάρεις καὶ μὲ ἄλλες τέτοιαις ἐκφράσεις ἔγινε σὲ μᾶς ἡ παρουσίασι αὐτῶν τῶν λόγων, φανερώνει δὲ καὶ κάποιον

κατάρει. Διότι ἐνταῦθο δὲν εὐχεται νὰ συμβῆ, ἀλλὰ προλέγει τὸ συμβησόμενον». Ὁ δὲ Μ. Ἀθανάσιος παροτρνεὶ ὅτι ὁ ψαλμὸς προετοιμάζει τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τίς τιμωρίαις ποὺ θὰ συνέβαιναν στὸν Ἰουδα καὶ στὸν ἴδιον τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν.

2. Οἱ ἀναφερόμεναι κατάρεις στοὺς στίχους 11—15 ἐπαληθεύθησαν κατὰ τὸ Θεοδώρητο, τὸν Εὐσέβιο καὶ ἄλλους στοὺς Ἰουδαίους ποὺ ἐξαλειφθηκε τὸ ὄνομά τους μέσα σὲ μιὰ γενεά, ἀφοῦ ἐξολοθρεύθησαν μετὰ σαράντα χρόνια ἀπὸ τὴν σταύρωσι τοῦ Κυρίου.

μῖν ὁ λόγος, καὶ ἐμφαίνει τινὰ θυμὸν ζέοντα καὶ διακαῆ τοῦ λέγοντος, καὶ οὐ μέγροι τοῦ ἀδικοῦντος ἰσιάμενον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παῖδας, καὶ πατέρα, καὶ μητέρα προσάγοντα τὴν τιμωρίαν, καὶ οὐδὲ μῦ ἄρκοῦμενον συμφορᾷ, ἀλλὰ καὶ κακὰ ἐπὶ

5 κακοῖς συνάπτοντα. Ὅρα γὰρ ὅσα κατεύχεται. «Κατάσθησον ἐπ' αὐτὸν ἁμαριολόν, καὶ διάβολος σιγήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ». Τοντέστιν, ὑπὸ κατηγοροῖς γένοιτο πονηροῖς ἀνθρώποις καὶ ἐπιβούλοις, καὶ μὴ περιγένοιτο αὐτῶν. Τοῦτο γὰρ ἐστίν, «Ἐν τῷ κρίνεσθαι αὐτὸν ἐξέλθοι καταδεδικασμένος». Καὶ οὐκ ἤρ-

10 κέσθη ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ, ἀλλὰ μετὰ τῆς καταδίκης ταύτης εὐχεται ἕτερον μετ' ἐκεῖνον τὴν ἐκείνου λαβεῖν τιμὴν, λέγων, «Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος». Καὶ οὐδὲ ἐν- ταῦθα ἴσταιται, ἀλλὰ καὶ τὸν μόνον καταλελειμμένον λιμένα προσχώρησι, μηδὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τινος φιλανθρωπίας τυχεῖν

15 ἀξιῶν καὶ λέγων «Καὶ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γενέσθω εἰς ἁμαρτίαν». Καὶ μέντοι καὶ θάνατον ἄωρον ὑπομεῖναι ἀξιοῖ. «Γενηθήτωσαν» γὰρ, φησὶν, «αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὀλίγαι».

Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταιται, καίτοι καὶ τὸ ταῦτα μόνον εἰπεῖν ἤρκει, ὁ δὲ καὶ ἐπιτίθειν ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκκεκαυ-

20 μένης ψυχῆς, τὸ μὴ μῦ μηδὲ δευτέρω ἀρκεσθῆναι τιμωρίᾳ, ἀλλὰ ἰσοσύτας ἐλαχθῆναι αἰτεῖν. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν εἰ πολλῶν τοῦτων χαλεπώτερα. Καὶ γὰρ ὀρφανίαν, καὶ χηρείαν, τῶν λειπομένων κατεύχεται. Καίτοι γε ταῦτα ἀπελθόντος ἐξ ἀνάγκης γενέσθαι συμβαίνει· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα ἐν τάξει

25 τίθεισιν ἁρᾶς. τῷ θυμῷ ζέων. Καὶ οὐδὲ μέγροι τῆς ὀρφανίας ἴσταιται, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἰσοσύτας συμφορᾶς πρόβεισι περαιοτέρω, τὸ δεινὸν αὐξων, πλανήτας καὶ μετανάστας ἀξιῶν γενέσθαι

θυμό πολύ θερμό και κουτό εκείνου που λέγει αυτά τα λόγια, και που δεν σταματά μόνο στον άδικο, αλλά προχωρεί ή τιμωρία και στα παιδιά και στον πατέρα και στη μητέρα, και δεν αρκείται σε μία συμφορά, αλλά και προσθέτει κακά επάνω σε κακά. Πρόσεχε λοιπόν πόσες εύχες κάνει έναντίον του. «Τοποθέτησε κοντά του άμαρτωλό δικαστή και ο διάβολος ως σταθεί στα δεξιά του σαν κατηγορος». Δηλαδή ως βρεθεί κάτω από κατηγορούς κακούς και δολίους ανθρώπους και ως μη μπορέσει να νικήσει αυτούς. Διότι αυτό σημαίνει τό, «Όταν θα κρίνεται ως εξέλθει καταδικασμένος». Και δεν αρκέσθηκε σ' αυτήν την τιμωρία. αλλά μαζί με αυτήν την καταδίκη εύχεται κάποιος άλλος να λάβει μετά από εκείνον τό άξίωμα εκείνου, λέγοντας «άλλος ως λάβει τό άξίωμά του». Και ούτε έδω σταματά, αλλά και τό μόνο λιμάνι που έχει απομείνει τό φράσσει τελείως, έχοντας την άξίωση να μη τύχει ούτε έκ μέρους του Θεού κάποιας φιλανθρωπίας και λέγει «Και ή προσευχή του ως του καταλογισθεί σαν άμαρτία». Άλλά και πρόωρο άκόμη θάνατο άξιώνει να ύποστεϊ. Διότι λέγει, «Άς γίνουν οι ήμέρες του λίγες».

Και ούτε έδω σταματά, αν και βέβαια ήταν αρκετά και μόνο αυτά να πει, αυτός όμως προσθέτει και άλλα, πράγμα που αποτελεί δείγμα ψυχής που καταφλέγεται υπερβολικά από την όργή της, ώστε να μη αρκείται σε μία ή δυό τιμωρίες, αλλά να ζητεί τόσες πολλές να προστεθοῦν. Τά όσα δέ ακολουθοῦν είναι άκόμα πολύ πιό φοβερώτερα από αυτά. Καθόσον εύχεται έναντίον εκείνων που απέμειναν όρφάνια και χηρεία. Μολονότι βέβαια αν εκείνος πεθάνει αυτά συμβαίνει ν' ακολουθοῦν κατ' ανάγκη, άλλ' όμως και αυτά τά τοποθετεί στη θέση της κατάρας, καταφλεγόμενος από τό θυμό του. Και ούτε σταματά μέχρι την όρφάνια, αλλά και μετά από τέτοιες συμφορές προχωρεί άκόμη πιό πέρα, αυξάνοντας τό κακό και άξιώνοντας να γίνουν οι απόγονοί του περιπλανώμενοι και μετα-

τοὺς ἐκείνου. «Σαλευόμενοι γὰρ μετανασθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ», φησί, «καὶ ἐπαιτησάτωσαν». Τοῦτέστι, μὴ σιῶσι πλῆρωμένοι, μηδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορήσωσι τροφῆς, μηδὲ παύσονται τόπον ἐκ τόπου συνεχῶς ἀμείβοντες, ἐλαυνόμενοι, διωκόμενοι κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ μηδαμοῦ χώρον τοῦ σιῆναι ἐφύλακοντες. Μετὰ δὲ τούτων καὶ πενίαν αὐτῶν κατεύχεται, καὶ πενίαν ἐσχάτην καὶ ἀφόρητον, ὥστε μηδὲ τῆς παρὰ τῶν συγγενῶν ἐπικουρίας ἰχθεῖ, ἀλλὰ περιμέναι, παρὰ ξένων καὶ ἀγνώστων προσαιτιῶντας ταύτην.

Καὶ ἄκουε πῶς τοῦτο δηλῶν παραιτήθησι. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν «Μετανασθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπαιτησάτωσαν», ἐπάγει «Ἐκβλήθητωσαν ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν, καὶ ἐξερευνησάτω δαρεισθῆς πάντα ὅσα ὑπάρχει αὐτῷ, καὶ διαρυσάτωσαν ἀλλότριοι τοὺς λόβους αὐτοῦ». Τοῦτο ἐτίερας συμφορᾶς εἶδος, τὸ εἰς διαρπαγὴν δοθῆναι τὰ αὐτῶν, καὶ δαρεισῶν φέρειν ἐπιβουλάς, καὶ παντὶ τρόπῳ ἐπηρεάζεσθαι, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ἐν ἰσοοῖσις κακοῖς ἔρημον εἶναι προσιάτων καὶ τοῦτο κατεύχεται λέγων «Μὴ ὑπαρξάτω αὐτῷ ἀντιλήπιον». Τὰ γὰρ κακὰ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀφόρητα, ὅταν δὲ μηδὲ τὸν προσιάμενον ἔχῃ, πολλῶν χαλεπώτερα. «Μηδὲ γενηθήτω οἰζιτισμὸν τοῖς ὄρφανοῖς αὐτοῦ». Βαβαί, πόσον θυμοῦ μέγεθος, ὅταν μηδὲ τὸ ἄωρον τῆς ὀρφανίας ἐλέους ἰσχυρῶς, καὶ οὐ μόνον ἐλέους, ἀλλὰ καὶ ἀπολεία ἐσχάτη περιβάλληται. «Γενηθήτω» γὰρ, φησί, «τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς ἐξολόθρευσιν. Ἐν γενεᾷ μιᾷ ἐξαλειφθεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ».

Εἶδες λόγον θυμοῦ γέμοντι, καὶ οὐδαμοῦ ἰσιάμενον; Καὶ εἶσαι μετὰ συμφορᾶς αὐτοὺς εὐχεται ποικίλης καὶ παντοδα-

νάστες. Διότι λέγει «Ἄς περιπλανιοῦνται οἱ υἱοὶ τοῦ ἀπό τόπο σέ τόπο καί ἄς γίνουν μετανάστες καί ἐπαῖτες». Δηλαδή, ἄς μὴ παύσουν νὰ περιπλανιοῦνται, οὔτε ν' ἀποκτήσουν τὴν ἀναγκαία τροφή γιὰ τὴ ζωὴ τους, οὔτε νὰ παύσουν νὰ περιφέρονται συνεχῶς ἀπὸ τόπο σέ τόπο, ἀλλὰ νὰ μετακινοῦνται συνέχεια καὶ νὰ καταδιώκονται σ' ὅλη τὴ γῆ καὶ νὰ μὴ βρίσκουν πουθενὰ τόπο νὰ σταθοῦν. Μαζὶ δὲ μὲ αὐτὰ εὐχεται ἐναντίον αὐτῶν καὶ φτώχεια, καὶ μάλιστα φτώχεια τὴν πιὸ φοβερὴ καὶ ἀνυπόφορη, ὥστε νὰ μὴ ἔχουν οὔτε τὴ βοήθεια τῶν συγγενῶν τους, ἀλλὰ νὰ περιπλανιοῦνται καὶ νὰ τὴ ζητοῦν ἀπὸ ξένους καὶ ἀγνώστους.

Καὶ ἄκουε τί λέγει γιὰ νὰ δηλώσει αὐτό. Διότι μετὰ τὰ λόγια, «Ἄς γίνουν μετανάστες οἱ υἱοὶ τοῦ καὶ ἐπαῖτες», προσθέτει «Καὶ ἄς ἐκτοπισθοῦν ἀπὸ τίς οἰκίαις τους καὶ ἄς ἐξερευνήσει ὁ δανειστὴς ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ ἄς ἀρπάξουν οἱ ξένοι τοὺς κόπους του». Αὐτὸ εἶναι ἄλλο εἶδος συμφορᾶς, τὸ νὰ δοθοῦν σὲ ἀρπαγὴ τὰ ὑπάρχοντά του. νὰ ὑποφέρει τίς ἐπιβουλές τῶν δανειστῶν, καὶ μὲ κάθε τρόπο νὰ βλάπτεται, καὶ τὸ φοβερώτερο βέβαια, μέσα σὲ τόσα κακὰ νὰ εἶναι ἔρημος ἀπὸ προστάτη καὶ αὐτὸ τὸ εὐχεται ἐναντίον του, λέγοντας· «Ἄς μὴ ὑπάρξει γι' αὐτὸν κανένας βοηθός». Διότι τὰ κακὰ αὐτὰ καθ' αὐτὰ εἶναι ἀνυπόφορα, ὅταν ὅμως δὲν ἔχει οὔτε προστάτη, γίνονται πολὺ πιὸ φοβερώτερα. «Καὶ ἄς μὴ ὑπάρξει κανένας ποὺ νὰ δείξει συμπάθεια στὰ ὀρφανά του». Πῶ πῶ, πόσο εἶναι τὸ μέγεθος τοῦ θυμοῦ του, τὴ στιγμὴ ποὺ οὔτε ἡ πρόωρη ὀρφάνια τους βρίσκει συμπάθεια, καὶ ὄχι μόνον δὲν βρίσκει συμπάθεια, ἀλλὰ καὶ περιβάλλεται ἀπὸ τὴν πιὸ φοβερὴ καταστροφὴ. Διότι λέγει, «Ἄς ἐξολοθρευθοῦν τὰ τέκνα του, ὥστε μὲ μιὰ γενεὰ νὰ ἐξαφανισθεῖ τὸ ὄνομά του».

Εἶδες λόγο γεμάτο ἀπὸ θυμὸ καὶ ποὺ πουθενὰ δὲν σταματᾷ; Εὐχεται νὰ ζήσουν μὲ ποικίλες καὶ παντὸς εἰ-

πῆς, καὶ πανωλεθρία παροδοθῆναι, καὶ ἀγωνύμως ἀπολέσθαι. Καὶ ὥσπερ οὐκ ἀκούοις τῆς συμφορᾶς τῶν παιδῶν, ἐπάγει πάλιν· «*Ἀναμνηθεὶς ἡ ἀνομία τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ ἡ ἁμαρτία τῆς μητρὸς αὐτοῦ μὴ ἐξαλειφθεῖη. Γενηθήτωσαν*
5 *ἐναντίον Κυρίου διαπαντός, καὶ ἐξολοθρευθεῖη ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν*». Τοῦτο γὰρ μάλιστα θυμοῦ, τὸ κατακερματίζειν ἄς εἶπε καθόλου συμφορᾶς, καὶ συνεχῶς τὰ αὐτὰ περιστρέφειν. Εἰπὼν γάρ, «*Ἀναμνηθεὶς ἡ ἀνομία τῶν πατέρων αὐτοῦ*», ἐπῆγαγε· «*Καὶ μὴ ἐξαλειφθεῖη*». Καίτοι τὸ αὐτὸ ἐ-
10 *στιν, ἀλλ' ὅμως ὁ θυμὸς καὶ ἀμφότερα παρεσκεύασεν αὐτὸν εἰπεῖν· ὁ δὲ βούλειαι εἰπεῖν τοῦτό ἐστιν· ἄποκτεινον αὐτόν, σφάξον, ἄνελε'.* Εἶδες ἁρᾶς πλῆθος; Ἐπῆλ', εἰ βούλει, πάλιν ἄνωθεν αὐτὰ συλλογίσουμαι. Περιπέσοι πονηροῖς ἀνθρώποις, φησί, κατηγορηθεῖη, κρατηθεῖη παρ' αὐτῶν, καταδικασθεῖη,
15 *ἄωρον ὑποσταίῃ θάνατον, ἐκβληθεῖη τῆς τιμῆς, καὶ μηδὲ εἰς ἐκρότους, ἀλλ' εἰς ἐτέρους τινὰς ταύτην μεταφερομένην ἴδου ἢ γυνὴ αὐτοῦ ἀπόλοιτο, καὶ τὰ παιδιά πενίαν, ὄρφανίαν, θίον προσαιτῶν ὑπομείναιεν, καταδικασθεῖεν, ἐλαθεῖεν πάντοθεν, μηδένα σχοῖεν βοηθόν, ἐκπέσοιεν καὶ τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ,*
20 *μηδεὶς αὐτοῖς γένοιτο λιμὴν, μηδὲ καταφυγὴ· ἐξαλειφθεῖη τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, ἀνώνυμος ἀπόλοιτο, καὶ ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ δίκην δοῖεν, ὧν ἡμαρτον καὶ μετ' αὐτὸ ἐξώλεις καὶ προσώλεις ἀπόλονται.*

2. Ἐπεὶ οὐκ ἐκπλήττει ἀκροατὴν τὰ εἰρημένα; Ἐπεὶ
25 *οὐκ ἐπιθυμεῖς ἀκοῦσαι τίς οὗτος ὁ καταδικασθεὶς οὕτως; Εἰ γὰρ ἀνθρώπων ἀκούοντες λοιδορούμενον τοὺς παρσιῶτας ἐρωτῶμεν φράσαι τίς ὁ ταῦτα ἀκούων, πολλῶ μᾶλλον τοῦ προφήτου ταῦτα καταρωμένον ἀκούοντες ἀναγκαῖον μαθεῖν, καὶ μετὰ φόβου μαθεῖν, καὶ συνεσταλμένης τῆς διανοίας, τίς*

δους συμφορές, νὰ παραδοθοῦν σὲ πανωλεθρία καὶ νὰ χαθοῦν σὰν ἄγνωστοι. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, σὰν νὰ μὴ εἶναι ἀρκετὴ ἡ συμφορὰ τῶν παιδιῶν, προσθέτει πάλι· «Εἴθε νὰ μείνουν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου οἱ ἀδικίες τῶν προγόνων του καὶ νὰ μὴ ἐξαλειφθεῖ ἡ ἁμαρτία τῆς μητέρας του. "Ἐὰς παραμένουν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου αἰώνια καὶ ὡς σθήσει τελείως ἀπὸ τῆ γῆ ἡ ἀνάμνηση αὐτῶν». Αὐτὸ δηλαδὴ εἶναι πρὸ πάντων δεῖγμα θυμοῦ, τὸ νὰ ἀναλύει ὅλες γενικῶς τίς συμφορές πού εἶπε καὶ συνεχῶς νὰ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὰ ἴδια. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Εἴθε νὰ μείνουν οἱ ἀδικίες τῶν προγόνων του», πρόσθεσε· «Καὶ ὡς μὴ ἐξαλειφθεῖ». "Ἐὰν καὶ βέβαια τὸ ἴδιο σημαίνει, ἀλλ' ὅμως ὁ θυμὸς τὸν ἔκαμε νὰ πεῖ καὶ τὰ δύο· αὐτὸ δὲ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· 'Φόνεψέ τον, σφάζε τον, ἐξαφάνισέ τον'. Εἶδες μέγεθος κατάρας; 'Ἄλλ', ἂν θέλεις, ὡς τὰ ἐπαναλάβουμε πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή. "Ἐὰς πέσει, λέγει, σὲ κακοὺς ἀνθρώπους, ὡς κατηγορηθεῖ, ὡς συλληφθεῖ ἀπ' αὐτοὺς, ὡς καταδικασθεῖ, ὡς ὑποστει πρόωρο θάνατο, ὡς ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του, καὶ ὡς τὸ δεῖ νὰ μεταβιβάζεται ὄχι στοὺς ἀπογόνους του, ἀλλὰ σὲ κάποιους ἄλλους· ἡ γυναίκα του ὡς χαθεῖ καὶ τὰ παιδιὰ του ὡς ὑπομείνουν φτώχεια, ὀρφάνια, καὶ Ζωὴ Ζητιάνων, ὡς καταδικασθοῦν, ὡς καταδιωχθοῦν ἀπὸ παντοῦ, ὡς μὴ ὑπάρξει γι' αὐτοὺς κανένα λιμάνι οὔτε καταφύγιο· ὡς ἐξαλειφθεῖ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τῆ γῆ, ὡς χαθεῖ σὰν ἄγνωστος, καὶ ὡς τιμωρηθοῦν ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα του γιὰ ὅσες ἁμαρτίες ἔκαναν.

2. "Ἐραγε δὲν προκαλοῦν τὰ ὅσα λέχθησαν ἐκπληξῆς στὸν ἀκροατῆ; "Ἐραγε δὲν ἐπιθυμεῖς ν' ἀκούσεις ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού καταδικάσθηκε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο; Διότι ἂν, ἀκούοντας ἄνθρωπο νὰ κατηγορεῖται, ἐρωτοῦμε τοὺς παραβρισκομένους, νὰ μᾶς ποῦν ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού δέχεται αὐτές τίς κατηγορίες, πολὺ περισσότερο ἀκούοντας τὸν προφήτη νὰ κάνει αὐτές τίς κατάρες, εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθουμε, καὶ μάλιστα νὰ μάθουμε μὲ φόβο καὶ συνε-

ὁ εἰς ὄργην οὕτω χαλεπήν ἐμπεσών, τίς ὁ λυπήσας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀκοῦσαι παθῶν εἶδη. Οὐκοῦν, εἰ δοκεῖ, τὸν ψαλμὸν ἄνωθεν εἰπωμεν μετὰ πολλῆς τῆς προσοχῆς. Καὶ μηδεὶς θορυβείσθω. Καὶ γὰρ μετὰ ἀκρι-
5 θείας ἀπάσης ποιήσομαι τὴν ἐξηγήσειν, ὡς ἂν οἶός τε ὦ. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἐστὶ τὸ ζητούμενον· ἀλλ' ἐν μὲν καὶ προῖτον, τίτος ἔνεκεν αὐτοῦ ἁμαρτόντος, τοῦτον δὴ τοῦ καταβοωμένου, οἱ παῖδες κολάζονται μετ' αὐτοῦ, καὶ ἡ γυνή, καὶ οἱ γονεῖς. Δεύτερον δέ, τίς ὁ καταρώμενος. Τρίτον δέ, πῶς ὁ τῶν
10 ἀποσιόλων χορυφαῖος περὶ τοῦ Ἰούδα τὸν ψαλμὸν εἰρησθῆναι δείκνυσσι· μᾶλλον δὲ οὐ τὸν ψαλμὸν ἅπαντα, ἀλλὰ τοῦ ψαλμοῦ τὸ μέρος. «Γέγραπται γάρ», φησί, «ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν Γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος», καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτοῦ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν».
15 Ἄλλὰ πάλιν τοῦτο ἕτερον ἡμῖν ζήτημα παρέχει· οὐ γὰρ ἐν τούτῳ γέγραπται τῷ ψαλμῷ ἀμφοτέρω διόπερ οὐκ εἶπε τόνδε τὸν ψαλμὸν, ἀλλὰ τὸ βιβλίον ἅπαν. Καὶ γὰρ τὸ «Γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος», ἐν εἰτέρῳ, καὶ ἐν τούτῳ «Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος». Ἄλλ' ὅμως ὁ
20 Πέτρος ἀμφοτέρω συνήγαγεν εἰς μαρτυρίαν μίαν. Ὁ καὶ ὁ Παῦλος πανταχοῦ ποιεῖ, ὡς διὰ λέγει· «Ἦξει ἐκ Σιῶν ὁ ρυόμενος, καὶ ἀποσιθῆναι ἀσεβείας ἐξ Ἰακώβ. Καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, διὰν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν». Τί δὲ ἂν τις εἴποι τὸ εἰρημένον, προφητείαν ἢ ἀ-
25 ράν; Προφητείαν ἐν εἶδει ἀράς. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ τοιοῦτόν τι εὐρήσομεν· ὅπερ καὶ ὁ Ἰακώβ ἐποίησεν. Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς ἀκούοντας ἐκ τῶν εἰτέροις συμβαινόντων ὄφελεί-

3. Πράξ. 1, 20.

4. Ψαλμ. 68, 28.

5. Ψαλμ. 108, 8.

6. Ἦσ. 59, 20.

7. Ἦσ. 27, 9.

8. Ρωμ. 11, 26 καὶ 27.

σταλμένη διάνοια, ποιός είναι αυτός που κυριεύθηκε από τόση όργη, ποιός είναι εκείνος που έλύπησε τó άγιο Πνεύμα, ώστε ν' ακούσει τόσα πολλά και τόσα μεγάλα είδη παθών. Λοιπόν, άν κρίνετε σκόπιμο, άς έξετάσουμε τόν ψαλμό από τήν άρχή μέ πολλή προσοχή. Καί κανείς άς μή θορυβεΐται. Καθόσον μέ κάθε προσοχή θά κάνω τήν έξήγηση, όσο μου τó επιτρέπουν οί δυνάμεις μου. Διότι δέν είναι μικρό τó Ζητούμενο, άλλ' ένα μέν και πρῶτο εΐναι, γιά ποιό λόγο άφοϋ αυτός άμάρτησε, αυτός δηλαδή πρós τόν όποίο έγινε ή κατακραυγή, τιμωρουνται μαζί μέ αυτόν τά παιδιά του, ή γυναίκα του και οί γονείς του. Δεύτερο εΐναι, ποιός είναι αυτός που κάνει τίς κατάρες. Τρίτο δέ, πώς ό κορυφαίος τών άποστόλων λέγει ότι ό ψαλμός γράφηκε γιά τόν 'Ιούδα, μάλλον δέ όχι όλος ό ψαλμός, άλλ' ένα μέρος του ψαλμού. Διότι, λέγει, «Έχει γραφεί στό βιβλίο τών ψαλμών' άς γίνει τó αγρόκτημά του έρημο και άς μή υπάρξει εκείνος που θά κατοικεί σ' αυτό»².

'Αλλ' αυτό πάλι μάς δημιουργεί άλλο πρόβλημα' διότι δέν έχουν γραφεί σ' αυτόν τόν ψαλμό και τά δύο' γι' αυτό ακριβώς δέν άνέφερε αυτόν τόν ψαλμό, άλλ' όλόκληρο τó βιβλίο τών ψαλμών. Καθόσον τό, «Άς γίνει έρημο τό αγρόκτημά του»⁴, αναφέρεται σ' άλλο ψαλμό, σ' αυτόν δέ αναφέρεται, «Και τó άξίωμά του άς τó λάβει άλλος»⁵. 'Αλλ' ό μέν Πέτρος και τά δυό τά συνένωσε σέ μιá μαρτυρία, πράγμα που και ό Παϋλος κάμνει παντού, όπως όταν λέγει' «Θά έλθει από τήν Σιών ό λυτρωτής και θ' αποδιώξει τίς άσέβειες από τούς απογόνους του 'Ιακώβ»⁶. Καί αυτή είναι ή συμφωνία που θά κάνω μέ αυτούς, όταν θά έξαλείψω τίς άμαρτίες τους⁷⁸. Πώς δέ θά μπορούσε κανείς νά όνομάσει αυτό που λέγεται έδῶ, προφητεία ή κατάρα; Προφητεία υπό μορφή κατάρας. Καθόσον και άλλου θά βροϋμε κάτι παρόμοιο, όπως αυτό που έκαμε και ό 'Ιακώβ. Έπειδή δηλαδή οί άκροατές πρέπει νά ώφελοϋνται από αυτά που συμβαίνουν στους άλλους, πολλές από

σθαι χρή, πολλὰς τῶν προφητειῶν οὕτως σχηματίζουσι τῷ τρόπῳ, ὥστε καὶ τῷ εἶδει τῆς προφορᾶς τῆς κατὰ τὴν πολιτείαν αὐξηθῆναι τὸν φόβον. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον εἰπεῖν, ὅτι ὁ δεῖνα τὸ καὶ τὸ πείσεται, καὶ ἐν τάξει χολῶντος καὶ ὀργι-

5 ζομένου τὸ αὐτὸ τοῦτο προσεγγεῖν. Καὶ ὅτι οὐκ ἀπλῶς ταῦτα ἀποφαίνομαι, ἀπὸ τῶν προφητικῶν ὑμῖν ρημάτων τοῦτο ποιήσω δῆλον. Ὁ γὰρ Ἰακώβ, ὅτε ἔμελλε τελευτᾶν, «Δεῦτε», φησὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, «καὶ ἐρῶ, τί ἀπαντήσεται ὑμῖν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν»; καὶ μέλλων προφητεύειν, ἐκ προσι-

10 μίῳ ἐνθέως ὥσπερ τινὶ θυμῷ ζέων ἀπὸ ἀρᾶς ἄρχεται τῆς προφητείας, οὕτως λέγων «Ρουβὶμ πρωτότοκός μου, σκληρὸς γέρεσθαι, καὶ σκληρὸς ἀνθάδης, ἐξύβρισας ὡς ὕδωρ, μὴ ἐκζέσης», τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ ἀπώλειαν ἐν τάξει ἀρᾶς προφητεύων.

15 Οὕτως ἄλλοις διὰ τὴν ἀγαθὰ λέγει, ἐν τάξει εὐχῆς διηγεῖται, «Δόξῃ σοι Κύριος», λέγων, «ἐκ οὐρανοῦ καὶ ἐκ τῆς πίετης τῆς γῆς». Καίτοι καὶ τοῦτο προφητεία. Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνου πάθους, δῆλον. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ Χαναὰν ὁ πατήρ αὐτοῦ τοῦτο αὐτὸ ποιεῖ, λέγων, «Ἔσται

20 Χαναὰν παῖς αὐτοῦ», ἵνα μάθης, ὅτι ὁ Θεός, προλαμβάνων τοὺς ἀδικουμένους, ἐπεξέρχεται τοῖς ἀδικοῦσι. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τοιούτως τινὶ κέχρηται τῷ τρόπῳ, προφητείας εἶδει μᾶλλον ἀνακαλῶν καὶ θρηνοῦντα μιμούμενος, καὶ λέγων «Οὐαὶ σοι, Χωριζὶν, οὐαὶ σοι, Βηθσαϊδά». Καὶ ἄλλοις, ὡς διὰ

25 λέγει Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας». Περὶ τίνας οὖν ὁ ψαλμὸς εἴρηται; Ἔνια περὶ τοῦ Ἰούδα, τοῦ Πνεύματος προφητεύοντος διὰ τοῦ Δαυὶδ, τὰ δὲ λοιπὰ περὶ ἐτιέρον. Καὶ γὰρ οὗτος προφητείας ἄλλοις τῷ

9. Γεν. 49, 1.

10. Γεν. 49, 3-4.

11. Γεν. 27, 28.

12. Γεν. 9, 26.

13. Λουκᾶ 10, 13.

14. Λουκᾶ 13, 34.

τις προφητείες τις παρουσιάζουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ὥστε καὶ μὲ τὴ μορφή αὐτὴ ποὺ εἶναι σύμφωνη μὲ τὸν τρόπο ζωῆς τους, ν' αὐξηθεῖ ὁ φόβος τους. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα τὸ νὰ πεῖ ὅτι ὁ τάδε θὰ πάθει αὐτὸ καὶ αὐτό, καὶ τὸ νὰ παρουσιάσει τὸ ἴδιο πράγμα ὑπὸ μορφή θυμωμένου καὶ ὀργιζομένου. Καὶ τὸ ὅτι αὐτὰ δὲν σᾶς τὰ λέγω ἔτσι τυχαῖα, θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω ἀπὸ τὰ προφητικὰ λόγια. Διότι ὁ Ἰακώβ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει, λέγει στοὺς υἱούς του· «Ἐλᾶτε καὶ θὰ σᾶς προεῖπω τί θὰ σᾶς συμβεῖ κατὰ τις τελευταῖες ἡμέρες»⁹· καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ προφητεύσει, εὐθύς ἔξ ἀρχῆς ἀρχίζει τὴν προφητεία μὲ κατάρρα, ὡσὰν ἀκριβῶς νὰ βράζει ἀπὸ κάποιο θυμό, καὶ λέγει τὰ ἑξῆς· «Ρουβὶμ ὁ πρωτότοκός μου, συμπεριφέρθηκες σκληρά, σκληρά καὶ μὲ αὐθάδεια, μὲ πρόσβαλες ἀφοῦ ὄρμησες σὰν χεῖμαρρος, γι' αὐτὸ νὰ μὴ προκόψεις»¹⁰, προφητεύοντας ἔτσι ὑπὸ μορφή κατάρρας τὴν μελλοντική του ἀπώλεια.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πάλι ὅταν προλέγει ἀγαθὰ, τὰ διηγεῖται ὑπὸ μορφή εὐχῆς, λέγοντας· «Ἄς σοῦ δώσει ὁ Κύριος βροχή ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ εὐφορία τῆς γῆς»¹¹. Ἄν καὶ βέβαια καὶ αὐτὸ εἶναι προφητεία. Ἄλλ' εἶναι φανερό ὅτι δὲν εἶναι λόγια ἀνθρωπίνου πάθους. Καθόσον καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Χανασάν τὸ ἴδιο κάμνει ὁ πατέρας του, λέγοντας, «Ὁ Χανασάν θὰ εἶναι δοῦλος αὐτοῦ»¹², γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ὁ Θεὸς προφυλάσσει τοὺς ἀδικουμένους καὶ τιμωρεῖ τοὺς ἀδίκους. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ παρόμοιο περὶπου τρόπο χρησιμοποιεῖ, καλώντας αὐτοὺς μᾶλλον ὑπὸ μορφή προφητείας καί, μιμούμενος κάποιον ποὺ θρηνεῖ, λέγει· «Ἀλλοίμονό σου, Χωραζίν, ἀλλοίμονό σου, Βηθσαϊδᾶ»¹³. Καὶ πάλι, ὅπως ὅταν λέγει· «Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, σὺ ποὺ φονεύεις τοὺς προφῆτες»¹⁴. Γιὰ ποιὸν λοιπὸν ἔχει λεχθεῖ ὁ ψαλμός; Μερικὰ λέγονται γιὰ τὸν Ἰούδα ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ποὺ ὁμιλεῖ διὰ μέσου τοῦ Δαυίδ, τὰ δὲ ὑπόλοιπα λέγονται γιὰ ἄλλα πράγματα. Καθόσον πάλι καὶ

πος ἐστί. Καὶ πολλαχού αὐτὸν εὐρήσομεν οὕτω συγκείμενοι,
καὶ τὰ μὲν προοίμια εἰς ἕτερον, τὰ δὲ λειπόμενα εἰς ἄλλον
λεγόμενα. Ἴνα δὲ καὶ ἐτέρωθεν ἴδῃς τοῦτο αὐτό, ἠρίκα εἰς
τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσήεσαν Ἰουδαῖοι, διατριῶν τὰς δώ-
5 δεκα φυλάς εἰς δώδεκα μέρη, τὰς μὲν εὐλογεῖν, τὰς δὲ ἀρᾶ-
σθαι κελεύεται ὑπὸ Θεοῦ ὁ τοῦ Ναυῆ. Καὶ ἡ εὐλογία δὲ καὶ
ἡ ἀρὰ προφητεῖαι τῶν γενησομένων ἦσαν. Καὶ γὰρ ἔλεγεν·
«Ἐπικαίρατος σὺ ἐν πόλει, ἐπικαίρατος ἐν ἀγρῶν» καὶ μυ-
ρίας τοιαύτας ἀρὰς συντιθεῖσθαι αἱ φυλαὶ μακρὸν λόγον ἀ-
10 πῆρυσαν.

Τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθά ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι ἐν τάξει ἀρᾶς
προφητεῖα συντίθεται, τὰ τε τῷ Ἰούδα συμβησόμενα ἀπαγ-
γέλλουσα καὶ προαναφωνοῦσα, εἴτα καὶ μετ' ἐκείνον ἐτέρωθεν
τινὰ ἀνακινούσα ὑπόθεσιν, καὶ ἰσιαμένη κατὰ τινῶν ἱερω-
15 ούγη ἐπαρσίστητον· ἵνα μάθωμεν ἡλίκον κακόν ἐσθι τοῖς ἱερεῦ-
σι τοῦ Θεοῦ ἐπανίστασθαι, καὶ δόλω καὶ ἀδικίᾳ κατ' αὐτῶν
κεχοῖσθαι. Τὰ γὰρ εἰρημένα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ διδασκαλία
τῶν συμβησομένων τοῖς τοῦ πλησίον ἀδικοῦσι, τοῖς κατεξανι-
σταμένοις μετὰ δόλου καὶ γνώμης διεφθαρμένης τῶν οὐδὲν
20 ἡδίκηκόντων. Εἰ δὲ τοὺς παῖδας ἀξιοῖ κολάζεσθαι, μὴ θορυ-
βηθῆς, ἀγαπητέ· παῖδας γὰρ ἐνταῦθά φησι τοὺς τῇ πονηρίᾳ
τῶν τοιούτων κεκοινωνηκότας. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφή παῖδας
καλεῖν καὶ τοὺς κατὰ συγγένειαν, καὶ τοὺς πονηρίᾳ συνεζηκό-
τας, κἄν μὴ τῇ φύσει παῖδες ᾖσιν, ὡς θίαν λέγει· Ὑμεῖς
25 υἱοὶ τοῦ διαβόλου ἐστέ. Καίτοι γε κατὰ φύσιν υἱοὶ τοῦ δια-
βόλου οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἦσαν. Πῶς γὰρ τοῦ ἀσωμάτου οἱ σάρ-

15. Δευτ. 28, 16.

16. Ἰω. 8, 44.

αὐτὸς εἶναι τρόπος προφητείας. Καὶ σὲ πολλές περιπτώσεις θὰ βροῦμε νὰ ἐφαρμόζεται αὐτὸς ὁ τρόπος προφητείας, καὶ τὰ μὲν ἀναφερόμενα στὴν ἀρχὴ νὰ λέγονται γι' ἄλλον, τὰ δὲ ὑπόλοιπα γιὰ ἄλλον. Γιὰ νὰ διαπιστώσεις δὲ αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ ἀπὸ ἄλλου, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι εἰσῆλθαν στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ διαίρεσε τίς δώδεκα φυλές σὲ δώδεκα μέρη, παίρνει ἐντολὴ ἀπὸ τὸ Θεό, ἄλλες ἀπὸ αὐτὲς νὰ εὐλογήσει, ἄλλες δὲ νὰ καταρασθεῖ. Καὶ ἡ εὐλογία δὲ καὶ ἡ κατάρα ἦταν προφητεῖες ἐκείνων πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν. Καθόσον ἔλεγε· «Καταραμένος νὰ εἶσαι σὺ στὴν πόλη καὶ σὺ νὰ εἶσαι καταραμένος στὸν ἀγρό»¹⁵· καί, ἀφοῦ οἱ φυλές ἄκουσαν ἀμέτρητες τέτοιες κατάρες, σχημάτισαν μακρὸ λόγο.

Αὐτὸ λοιπὸν μπορούμε καὶ ἐδῶ νὰ ποῦμε, ὅτι λέγεται ἡ προφητεία ὑπὸ μορφὴ κατάρας. κηρύττοντας καὶ προλέγοντας ἐκεῖνα πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν στὸν Ἰούδα, στὴ συνέχεια δὲ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ἀνακινεῖ καὶ κάποια ἄλλη ὑπόθεση, ἀναχαιτίζει δηλαδὴ μερικοὺς πού καταφέρονται ἐναντίον τῆς ἱερωσύνης, γιὰ νὰ μάθουμε πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι νὰ καταφέρεται κανεὶς ἐναντίον τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ ἐναντίον τους δόλο καὶ ἀδικία. Δηλαδὴ τὰ ὅσα λέγονται δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ διδασκαλία γιὰ ἐκεῖνα πού πρόκειται νὰ συμβοῦν σὲ ἐκείνους πού ἀδικοῦν τοὺς συνανθρώπους τους, σὲ ἐκείνους πού καταφέρονται μὲ δόλο καὶ διεφθαρμένη συνείδηση ἐναντίον ἐκείνων πού δὲν τοὺς ἀδίκησαν σὲ τίποτε. Ἄν δὲ ζητεῖ νὰ τιμωρηθοῦν τὰ παιδιὰ του, μὴ θορυβηθεῖς, ἀγαπητέ· διότι παιδιὰ ἐδῶ ὀνομάζει ἐκείνους πού συμμετέχουν στὴν κακία αὐτῶν. Καθόσον γνωρίζει ἡ Γραφὴ νὰ ὀνομάζει παιδιὰ καὶ τὰ συγγενικὰ πρόσωπα καὶ ἐκείνους πού συνέζησαν μὲ τὴν κακία, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶναι φυσικὰ παιδιὰ, ὅπως ὅταν λέγει· «Σεῖς εἰσθε υἱοὶ τοῦ διαβόλου»¹⁶, μολονότι βέβαια δὲν ἦταν οἱ Ἰουδαῖοι φυσικοὶ υἱοὶ τοῦ διαβόλου. Διότι πῶς θὰ ἦταν υἱοὶ τοῦ ἀσωμάτου δια-

κα περικείμενοι; Ἀλλὰ τῇ κοινωσίᾳ τῆς πονηρίας τὴν συγγένειαν ἐπεσπάσαντο. Οὕτως αὐτοὺς καὶ τοῦ Ἀβραάμ ἐκβάλλει, λέγων· «Εἰ τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἂν ἐποιεῖτε». Ὅτι γὰρ υἱὸς οὐ κολάζεται διὰ τὸν πατέρα, οὔτε

5 πατὴρ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ, παντὶ που δῆλον. Καὶ ἐν τῷ νόμῳ τοῦτο δείκνυται εἰρημένον, πλὴν εἰ μὴ κακῶς αὐτὸν ἀναγάγοι καὶ τότε δὲ οὐχ ὑπὲρ υἱοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκείας ραθυμίας, ὥσπερ ὁ Ἰησὺς.

3. Εἰ δὲ δοκεῖ, καὶ τὸν ψαλμὸν ἄνωθεν ἐπέλθωμεν. «Ὁ

10 Θεὸς τὴν αἰτησίην μου καὶ παρασιωπήσῃς». Ἔτερος δὲ ἐρμηνευτής γηοῦ «Θεέ, ὑμνήσεώς σου μὴ κωφεύσῃς». Ἄλλος. «Μὴ σιγήσῃς»· τουτέστι, μὴ παραδοάμῃς τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ἐπέξελθε τοῖς γεγενημένοις. Σὺ γὰρ εἶ ὁ ἔνδοξος, ὁ μέγας, καὶ δυνατὸς τὰ τοιαῦτα διορθοῦν. «Ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ

15 στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη. Ἐλάλησαν κατ' ἐμοῦ γλώσση δολία καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Ἀπὸ τοῦ ἀγαπᾶν με, ἐνδιέβαλλόν με· ἐγὼ δὲ προσησχόμην. Εἶδες πονηρίαν ἐκτεταμένην; εἶδες κοινωσίαν ἐπιβολῆς; εἶδες μελέτην; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα παροξύνει τὸν Θεόν, ὅταν τὰ φαῦλα ἀπὸ βουλῆς, καὶ σκέψεως, καὶ

20 πολλῆς τῆς γυμνασίας ἐργάζονται οἱ μειότερες. Ἔτερον γὰρ ἔστι, συναρπαγέντα καὶ ἀπατιθέντα ὑποσκελισθῆναι, ἕτερον ἔργον ποιοῦμενον τὴν πονηρίαν, καὶ ἕτερον, ἔγκλημα μέγιστον, ὅταν καὶ πονηρεύονται κατὰ τοῦ μὴ πονηρουμένου. Τὸ

25 Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «Ἀπὸ τοῦ ἀγαπᾶν με ἐνδιέβαλλόν με», οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἢ ὅτι εἰς εὐεργετήν τινα καὶ ἄξιον τοῦ

17. Ἰω. 8, 39.

18. Α' Βασ. 3, 13.

βόλου ἐκεῖνοι ποῦ περιβάλλονται σάρκα; ἼΑλλ' ἔλαβαν τὴ συγγένεια μὲ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν κακία. Ἔτσι τοὺς ἀπομακρύνει καὶ ἀπὸ τὸν Ἄβραάμ, λέγοντας· «Ἄν ἦσασθε τέκνα τοῦ Ἄβραάμ, θὰ ἐκάμνατε τὰ ἔργα τοῦ Ἄβραάμ»¹⁷. Διότι, τὸ ὅτι ὁ υἱὸς δὲν τιμωρεῖται ἐξ αἰτίας τοῦ πατέρα, οὔτε ὁ πατέρας ἐξαιτίας τοῦ υἱοῦ, εἶναι ὀλοφάνερο στὸν καθένα. Καὶ στὸ νόμο αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ, ἐκτὸς βέβαια ἂν παιδαγωγῆσε κακῶς τὸν υἱὸ του, καὶ τότε δὲ δὲν τιμωρεῖται ἐξ αἰτίας τοῦ υἱοῦ του, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς του ραθυμίας, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἡλεὶ¹⁸.

3. ἼΑλλ' ἂν νομίζετε ὡς ἐξετάσουμε τὸν ψαλμὸ ἀπὸ τὴν ἀρχή. «Θεὲ μου, μὴ παρασιωπήσεις τὴν αἴνεσή μου». ἼΆλλος δὲ ἐρμηνευτὴς λέγει· «Θεὲ μου, μὴ κλείσεις τὰ αὐτιά σου στὴν ἐξύμνησή μου». ἼΆλλος λέγει· «Μὴ ἀποσιωπήσεις» δηλαδὴ μὴ ἀφήνεις νὰ περάσουν ἀτιμῶρητα τὰ ὅσα συνέβηκαν, ἀλλὰ τιμώρησέ τα. Διότι σὺ εἶσαι ὁ ἔνδοξος, ὁ μέγας καὶ ἱκανὸς νὰ διορθῶνεις αὐτά. «Διότι ἄνοιξαν ἐναντίον μου στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου. Μίλησαν ἐναντίον μου μὲ γλώσσα δολία, μὲ περικύκλωσαν μὲ λόγια μίσους καὶ μὲ πολέμησαν χωρὶς καμιά αἰτία. ἼΑντὶ νὰ μ' ἀγαποῦν, μὲ συκοφαντοῦσαν, ἐγὼ ὅμως προσευχόμεουν». Εἶδες μέγεθος κακίας; εἶδες συμμετοχὴ στὴ συκοφαντία καὶ τὴν κακία; εἶδες μελετημένες ἐνέργειες; Καθόσον αὐτὸ πρὸ πάντων ἐξοργίζει τὸ Θεό, ὅταν αὐτοὶ ποῦ διαπράττουν τὰ κακὰ τὰ διαπράττουν μὲ τὴ θέλησή τους, ἀφοῦ τὰ σκεφθοῦν καὶ τὰ μελετήσουν καλά. Διότι ἄλλο εἶναι ἡ ὑπονόμευση καὶ ἀνατροπὴ ἐκεῖνου ποῦ ἀρπάζει μὲ τὴ βία καὶ ἐνεργεῖ μὲ ἀπάτη, ἄλλο ἡ ἀνατροπὴ ἐκεῖνου πράττει τὴν κακία, καὶ ἄλλο, ποῦ εἶναι τό πῖό μεγαλύτερο ἔγκλημα, ὅταν ἐκδηλώνουν τὴν κακία τους ἐναντίον ἐκεῖνου ποῦ δὲν βλάπτει κανένα. Διότι τό νὰ πεῖ, «ἼΑντὶ νὰ μὲ ἀγαποῦν, μὲ συκοφαντοῦσαν», τίποτε ἄλλο δὲν δείχνει, παρὰ ὅτι ἔκαμναν τὰ ἀντίθετα σὲ κάποιον

φιλειῖσθαι καὶ χρησιὰς ἀμοιβὰς λαμβάνειν, τὰ ἐναντία ἐπεδείκνυτο.

«Ἐγὼ δὲ προσηυχόμην». Εἶδες φιλοσοφίαν; εἶδες ἐπιείκειαν; εἶδες πραότητα; εἶδες ψυχῆς εὐλάβειαν; Οὐχ ὀπλι-
5 τώμην, φησίν, οὐδὲ ἀντιπαραταυτόμην, ἀλλ' ἐπὶ σὲ κατέφεν-
 γον τὴν σὴν ἐκάλουν συμμαχίαν, τὴν ροπὴν, τὸ μέγιστον ὄ-
 πλον, τὴν βοήθειαν τὴν ἀχειρωτον. Εἶτα εἰπὼν τὰ κατὰ τὸν
 Ἰούδαν, πῶς ἑαυτὸν κατεδίκασε, πῶς τὴν ἐπὶ θανάτου ἐξή-
 νεργε ψῆφον καθ' ἑαυτοῦ, πῶς ἀπήγξατο, πῶς ἢ ἀποστολῇ
10 αὐτοῦ πρὸς ἕτερον μειέστη, πάλιν ἔχειται τῆς προτέρας ὑπο-
 θέσεως. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο προφητείας εἶδος, μετὰ δὲ δια-
 κόπτειν, καὶ ἰστορίαν τινὰ ἐμβάλλειν, καὶ μετὰ τὸ ταύτην
 διεξελθεῖν πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανιέναι. Συνεσχίασται
 γὰρ διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν Ἰουδαίων ἡ προφητεία. Αἰ-
15 τίτιται γοῶν τινα, ὅπερ ἔφη εἰπὼν, ἱερωσύνη ἐπιβουλεύ-
 σατα μετὰ τοὺς χρόνους τοὺς ἐκ τῆς ἐπανόδου τῆς ἐκ Βα-
 βυλῶνος. Καὶ οἱ φιλοπονώτεροι ἴσασι τοῦτο, τὴν ἰστορίαν
 ἐπελθόντες. Καὶ προφητεύει μεγάλα τῷ τοιοῦτῳ κακά, ἐρημί-
 αν προσιατῶν καὶ πάντα ἀξιοῖ προσχώνησθαι αὐτῷ λιμένα.
20 καὶ μηδεμιᾶς ταχεῖν μακροθυμίας, μηδὲ φιλανθρωπίας, μηδὲ
 συγκνώμης. Ταῦτα δέ, ὅπερ ἔφη εἰπὼν, καὶ συνεχῶς λέ-
 γων οὐ παύσομαι, δοκεῖ μὲν εἶναι ἀρεῶς, προφητεία δέ ἐστι,
 δεικνύουσα πῶς παροξύνεται ὁ Θεός, διὰ τὴν ἱερωσύνην ἐπι-
 βουλεύηται.

25 Εἶτα κατὰ λέξιν τὰς συμφορὰς ἐπεξέρχεται, καὶ φησιν
 «Ἄνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη ποιῆσαι ἔλεον. Καὶ κατεδίωξεν ἄν-
 θρωπον πένητα καὶ πιωχόν, καὶ καταγενομένον τῇ καρδίᾳ
 τοῦ θανατώσαν». Τοῦτο ἐσχάτης ὁμότητος, τοῦτο πολλῆς ἀ-
 πανθρωπίας, διὰ τὴν μὴ μόνον τις ἐπιβουλεύη, ἀλλὰ καὶ τὸν

πού τους εύεργέτησε, πού ἄξιζε νὰ ἀγαπιέται καί νὰ ἀμείβεται μὲ καλὰ πράγματα.

«Ἐγὼ δὲ προσευχόμεον». Εἶδες φιλοσοφικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ πράγματος; εἶδες ἐπιείκεια; εἶδες πραότητα; εἶδες εὐλάβεια ψυχῆς; Δὲν ὀπλιζόμεον, λέγει, οὔτε ἐτοιμαζόμεον γιὰ μάχη, ἀλλὰ κατέφευγα σὲ σένα· τὴ δική σου συμμαχία Ζητοῦσα, τὴ βοήθεια, τὸ μέγιστο ὄπλο, τὴ βοήθεια τὴν ἀκατανίκητη. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἀνέφερε τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἰούδα, πῶς καταδίκασε τὸν ἑαυτό του, πῶς ὁ ἴδιος καταδίκασε σὲ θάνατο τὸν ἑαυτό του, πῶς ἀπαχονίσθηκε, πῶς τὸ ἄξίωμα καί τὸ ἔργο του ἀνατέθηκε σὲ ἄλλον, πάλι ἐπανερχεται στὴν προηγούμενη ὑπόθεση. Καθόσον καί αὐτὸ εἶδος προφητείας, νὰ διακόπτει δηλαδὴ ἐνδιάμεσα, νὰ παρεμβάλλει κάποια ἱστορία, καί μετὰ τὴν ἀνάπτυξη αὐτῆς πάλι νὰ ἐπανερχεται στὰ προηγούμενα. Διότι ἡ προφητεία παρουσιάζεται συσκοτισμένη ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Ἰουδαίων. Ὑπαινίσσεται λοιπὸν κάποιον, ὅπως προανέφερα, πού ἐπιβουλεύθηκε τὴν ἱερωσύνη μετὰ τὰ χρόνια τῆς ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα. Καί οἱ πιὸ φιλόπονοι, πού μελέτησαν τὴν ἱστορία, τὸ γνωρίζουν αὐτὸ. Καί προφητεύει μεγάλα κακὰ γι' αὐτὸν, καί ἔλλειψη ἀπὸ προστάτες· ἀπαιτεῖ νὰ κλείσει γι' αὐτὸν κάθε λιμάνι καί νὰ μὴ τύχει καμιᾶς μακροθυμίας, οὔτε φιλάνθρωπίας, οὔτε συγγνώμης. Αὐτὰ δέ, ὅπως προανέφερα, καί δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω συνέχεια, φαίνονται ὅτι εἶναι κατάρες, ἀλλ' ὅμως εἶναι προφητεία, πού δείχνει πῶς ἐξοργίζεται ὁ Θεός, ὅταν ἐπιβουλεύεται ἡ ἱερωσύνη.

Ἔπειτα ἀναφέρει κατὰ λέξη τίς συμφορές, καί λέγει· «Διότι δὲν θυμήθηκε νὰ δείξει εὐσπλαχνία, ἀλλὰ κατὰδίδωξε ἄνθρωπο δυστυχὴ καί φτωχὸ καί καταπληγμένον στὴν καρδιά μὲ σκοπὸ νὰ τὸν θανατώσει». Αὐτὸ εἶναι δείγμα τῆς πιὸ χειρότερης σκληρότητας, αὐτὸ εἶναι γνώρισμα μεγάλης ἀπανθρωπίας, ὅταν ὄχι μόνο κανεὶς σκέπτεται κακὰ ἐναντίον κάποιου, ἀλλὰ καί ἐπιδιώκει νὰ ἐξο-

ικανὸν ἐπικλῆσαι πρὸς ἔλεον καὶ πρὸς συμπάθειαν ἐπικάμψαι. Ὁ γὰρ τοιοῦτος πρὸς τὴν τῶν θηρίων ἀγριότητα ἐξώκειλε, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων χαλεπώτερος γέγονε. Τοῖς μὲν γὰρ θηρίοις κατὰ φύσιν τὸ θηριῶδες, οὗτος δὲ λόγῳ τιμη-
5 θείς, τῇ πονηρίᾳ τὴν εὐγένειαν προσέδωκε. Κάκεινα μὲν πρὸς τὸ ὁμόφυλον καὶ συγγενὲς ἔχει τινὰ φιλίαν καὶ ἡμερότητα, οὗτοι δὲ οὐδὲ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἠδέσθησαν, ἀλλ' ὄν ἔδει ἐλεεῖν καὶ ἀνέχειν καὶ ἀνορθοῦν, τοῦτον ὄθουν καὶ ἀνίτροπον.

10 «Καὶ ἠγάπησε κατάραν, καὶ ἤξι αὐτῷ· καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογία, καὶ μακρονθήσεται ἀπ' αὐτοῦ». Ἐπειδὴ πολλὰς κατηύξαιτο αὐτοῦ συμφορὰς, δείκνυσιν οὐ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρ' ἐκείνου τὴν ἀρχὴν τούτων γενομένην καὶ τὴν αἰτίαν, τοῦ διὰ τῶν ἔργων ἀποκρουσαμένου μὲν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ῥοπήν,
15 ἐπισπασαμένου δὲ τὴν θεήλατον πληγὴν. «Καὶ ἐνεδύσατο κατάραν ὡς ἱμάτιον, καὶ εἰσῆλθεν ὡσεὶ ὕδωρ εἰς τὰ ἔγκατα αὐτοῦ, καὶ ὡσεὶ ἔλαιον ἐν τοῖς ὀστέοις αὐτοῦ». Ἐνταῦθα καὶ τὸ σφοδρὸν τῆς πληγῆς, καὶ τὸ μόνιμον τῆς τιμωρίας ἐνδείκνυται, δηλοῦν ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις τὰ κακὰ οἴκονεν καὶ πα-
20 ρὰ τῆς οἰκείας γνώμης, οἱ διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν πράξεων τὰ μὲν ἀγαθὰ διακρούονται, ταῖς δὲ τιμωρίαις ἑαυτοὺς ἐπεμβάλλουσι.

«Γερνηθίτω αὐτῷ ὡς ἱμάτιον, ὃ περιβάλλεται, καὶ ὡσεὶ ζώνη, ἣν διαπαντὸς περιζώνονται». Τοῦτο δὲ φησι, δεικνύς
25 τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ ὀργήν, τὴν μετελευσομένην τοὺς τοιοῦτους. Ὁ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν οὕτως αὐτοὺς τὰ κακὰ καθέξει, ὡς μηδὲ μεταβολὴν τινα σχεῖν· ἀλλ' ἐναποστηριχθήσεται

λοθρεύσει εκείνον πού είναι ἄξιος εύσπλαχνίας καί συμπαθείας. Διότι ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ εἴδους παρεκτράπηκε πρὸς τὴν ἀγριότητα τῶν θηρίων, μᾶλλον δὲ ἔγινε φοβερώτερος καί ἀπὸ ἐκεῖνα. Διότι σὰ μὲν θηρία ἢ ἀγριότητα ὑπάρχει ἐκ φύσεως, αὐτὸς ὅμως πού τιμήθηκε μὲ λόγο, πρόδωσε μὲ τὴν κακία του τὴν εὐγενική καταγωγή του. Καί τὰ μὲν θηρία συμπεριφέρονται πρὸς τὰ ὁμόφυλα καί συγγενικά θηρία μὲ κάποια φιλικότητα καί ἡμερότητα, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν σεβάσθηκαν οὔτε τὸ κοινὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐκείνον πού ἔπρεπε νὰ τοῦ δείχνουν εὐσπλαχνία, νὰ τὸν βοηθοῦν καί νὰ τὸν στηρίζουν, αὐτὸν τὸν καταδίωκαν καί τὸν ὀδηγοῦσαν στὴν καταστροφή.

«Καί ἀγάπησε τὴν κατάρα καί θὰ ἔλθει αὐτὴ ἐναντίον του· καί δὲν θέλησε τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ καί θ' ἀπομακρυνθεῖ αὐτὴ ἀπὸ αὐτόν». Ἐπειδὴ εὐχήθηκε ἐναντίον του πολλές συμφορές, δείχνει ὅτι ἡ ἀρχὴ καί ἡ αἰτία αὐτῶν τῶν συμφορῶν δὲν ἔγινε ἀπὸ αὐτόν, ἀλλ' ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἴδιο, πού ἀπέκρουσε μὲν μὲ τίς πράξεις του τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἐπέσυρε δὲ ἐναντίον του τὴ θεόσταλη τιμωρία. «Καί θὰ φορέσει σὰν ἔνδυμα τὴν κατάρα καί θὰ εἰσχωρήσει αὐτὴ σὰν νερὸ μέσα του μέχρι τὰ ἔγκατα καί σὰν λάδι μέχρι τὰ κόκκαλά του». Ἐδῶ φανερώνει καί τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς καί τὸ μόνιμο τῆς τιμωρίας, γιὰ νὰ δείξει ὅτι σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὰ κακὰ συμβαίνουν ἀπὸ τοὺς ἰδίους καί ἀπὸ τῆ δικῆ τους διάθεση, διότι μὲ τὰ ἔργα καί τίς πράξεις τους τὰ μὲν ἀγαθὰ ἀποκρούουν, τίς δὲ τιμωρίες ἐπισύρουν ἐναντίον τους.

«Ἄς γίνῃ σ' αὐτόν ἡ κατάρα σὰν ἔνδυμα πού τὸ φορεῖ καί σὰν ζώνη μὲ τὴν ὁποία θὰ εἶναι διαρκῶς ζωσμένος». Αὐτὸ δὲ τὸ λέγει, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀπερίγραπτη ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, πού θὰ ξεσπάσει ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Αὐτὸ δὲ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· μὲ τέτοιο τρόπο δηλαδὴ θὰ συμβοῦν τὰ κακὰ σ' αὐτούς,

ἐν αὐτοῖς, καὶ μερεῖ θέβαια. Ἐῖτα δεικνύς, ὅτι πονηρίαν κο-
 λάζει, καὶ κακίαν διορθοῦται, καὶ ὅτι οὐ κατ' ἐκείνου μόρον,
 ἀλλὰ κατὰ πάντων τῶν ὑπευθύνων τοῖς λεγομένοις ὄντων ἢ
 τοιαύτη κείσεται ψῆφος, ἐπήγαγε· «Τοῦτο τὸ ἔργον τῶν ἐν-
 5 διαβαλλόντων με παρὰ Κυρίου». Τουτέστιν, αὕτη ἢ τιμωρία,
 αὕτη ἢ δίκη τῶν ἀνθισταμένων μοι, τῶν ἐπιβουλευόντων, τῶν
 πολεμούντων, «Καὶ τῶν λαλούντων πονηρὰ κατὰ τῆς ψυχῆς
 μου». Ὅρα καὶ ρημάτων εἰδὸν εὐθῦναι, καὶ εὐθῦναι πικρό-
 ταιται.

10 4. Ἀπαρτίσας τοίνυν τὸν περὶ ἐκείνου λόγον, ἐπὶ τὸν Θε-
 ὸν καταφεύγει πάλιν ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀντιλήψεως. Οὐδὲ
 γὰρ μέχρι τῆς τιμωρίας τῶν ἐπιβουλευόντων ἴσταιται, ἀλλὰ
 δεικνύς ὅτι οἱ κακῶς πάσχοντες καὶ τιμωρῶν ἔχουσιν ὑπὲρ
 ὧν ἀδικοῦνται, καὶ αὐτοὶ πολλῆς τυγχάνουσι τῆς ἀντιλήψεως.
 15 ἐπάγει λέγων· «Καὶ σὺ», Κύριε, τοίησον μετ' ἐμοῦ, ἔνεκεν
 τοῦ ὀνόματός σου». Ὅρα εὐγνωμοσύνην, ὄρα ταπεινοφροσύ-
 νην. Καίτοι γε ἱκανὴν εἶχεν εἰς σπηγορίαν ἀφορμὴν τὸ κα-
 κῶς παθεῖν (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πολλαχοῦ τῶν Γραφῶν ἐστιν
 ἰδεῖν, ὅτι οἱ κακῶς πάσχοντες ἀδίκως παρὰ ἀνθρώπων λείψο-
 20 να ἔχουσι παρησίας ἀφορμὴν πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς παρὰ Θεοῦ
 ὑποψῆς), ἀλλ' οὗτος ἀφείς τοῦτο εἰπεῖν, ἐπὶ τὴν φιλανθρωπί-
 αμ ἰσότην τοῦ Θεοῦ καταφεύγει καὶ λέγει· «Ποίησον μετ' ἐ-
 μοῦ ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός σου»· μοιροφυχὶ τοῦτο λέγων· οὐκ
 ἐπειδὴ ἄξιός εἰμι, ἀλλὰ διὰ σεαυτὸν, ὅτι φιλόανθρωπος εἶ,
 25 καὶ ἐλεήμων. Λιὸ καὶ ἐπάγει· «Ὅτι χρηστὸν τὸ ἔλεός σου».

ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ καμιὰ μεταβολή, ἀλλὰ θὰ στερεωθοῦν καλὰ ἐπάνω τους καὶ θὰ μείνουν μόνιμα. Ἔπειτα γιὰ νὰ δείξει, ὅτι τιμωρεῖ τὴν πονηρία καὶ διορθώνει τὴν κακία, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ τιμωρία ἐπιφυλάσσεται ὄχι μόνο ἐναντίον ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ὄλων ἐκείνων πού εἶναι ὑπεύθυνοι γι' αὐτὰ πού λέγονται, ἐπρόσθεσε· «Αὐτὴ ἄς εἶναι ἡ ἀμοιβὴ ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου ὄλων ἐκείνων πού μὲ κατηγοροῦν». Δηλαδή, αὐτὴ ἄς εἶναι ἡ τιμωρία, αὐτὴ ἄς εἶναι ἡ καταδίκη ἐκείνων πού ἀντιστέκονται σὲ μένα, πού μὲ κατηγοροῦν, πού μὲ πολεμοῦν, «Καὶ ἐκείνων πού λέγουν κακὰ ἐναντίον τῆς ψυχῆς μου». Ἐπομένως ὑπάρχουν καὶ εὐθύνες γιὰ τὰ λόγια, καὶ μάλιστα εὐθύνες πολὺ ὀδυνηρές.

4. Ἐφοῦ λοιπὸν ὀλοκλήρωσε τὸ λόγο γιὰ ἐκείνον, καταφεύγει καὶ πάλι στὸ Θεὸ γιὰ νὰ τοῦ ζητήσει τὴ βοήθειά του. Διότι δὲν σταματᾷ μέχρι τὴν τιμωρία ἐκείνων πού τὸν ἐπιβουλεύονται, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτοὶ πού ὑποφέρουν ἄδικα ἔχουν καὶ τιμωρὸ γιὰ ἐκείνες τίς ἀδικίες πού τοὺς γίνονται καὶ ὅτι αὐτοὶ δέχονται μεγάλη βοήθεια, προσθέτει τὰ ἑξῆς λόγια· «Καὶ σύ, Κύριε, ἐνήργησε ἔτσι χάριν τοῦ ὀνόματός σου, ὥστε νὰ φανεῖ ὅτι εἶσαι ὑπερασπιστὴς μου». Πρόσεχε εὐγνωμοσύνη, πρόσεχε ταπεινοφροσύνη. Μολονότι βέβαια εἶχε σπουδαία ἀφορμὴ γιὰ ὑπεράσπισή του τὸ ὅτι ὑπέφερε ἄδικα (καθὸσον καὶ αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δεῖ σὲ πολλὰ μέρη τῶν Γραφῶν, ὅτι αὐτοὶ, πού ὑποφέρουν ἄδικα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἔχουν μεγαλύτερη ἀφορμὴ παρρησίας γιὰ νὰ τύχουν τῆς βοηθείας ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ), ἀλλ' αὐτὸς ἀφοῦ παρέλειψε ν' ἀναφέρει αὐτό, καταφεύγει μόνο στὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ λέγει· «Ἐνήργησε ἔτσι χάριν τοῦ ὀνόματός σου, ὥστε νὰ φανεῖ ὅτι εἶσαι ὑπερασπιστὴς μου»· εἶναι σὰν νὰ λέγει αὐτό· ὄχι ἐπειδὴ εἶμαι ἄξιος, ἀλλὰ γιὰ σένα τὸν ἴδιο, διότι εἶσαι φιλόανθρωπος καὶ ἐλεήμων. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει· «Διότι τὸ ἔλεός σου εἶναι γεμάτο ἀπὸ

Καὶ καλῶς εἶπεν, «Ὅτι χρησιὸν τὸ ἔλεός σου». Τὸ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐ τοιοῦτον πολλαχοῦ ἔστι γὰρ ὅπου καὶ ἐπὶ βλάβῃ τούτῳ κέχρηται, καὶ ἐπὶ διαφθορᾷ· ἀλλ' ὁ Θεὸς πανταχοῦ πρὸς τὸ συμφέρον.

5 «Ρῦσαί με, ὅτι πτωχὸς καὶ πένης εἰμὶ ἐγώ, καὶ ἡ καρδιά μου τειάρακιαι ἐντός μου». Ὁρᾷς αὐτὸν πάλιν ἀξιῶντα σωθῆναι, οὐχ ὡς ἄξιον, οὐδὲ ὡς δίκαιον, ἀλλ' ὡς ἀναίτια πειρασθέντα παντελῶς, ὡς κατειργασμένον, ὡς μυσία παιδόντι κακά; «Καὶ ἡ καρδιά μου τειάρακιαι ἐντός μου». Τοιαύτη γὰρ τῶν
10 συμφορῶν ἡ δύναμις· οὐ σῶμα λυμáινεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν θορυβεῖ. «Ὡς σκιά, ἐν τῷ ἐκκλίνειν αὐτήν, ἀντισηρέθη, ἐξετινάχθη ὡσεὶ ἀκροίδες». Τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἀδικησάντων λέγει, τὴν κακουχίαν τὴν ἄφατον, καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ πάλιν γενομένην ἐν τοῖς τοιοῦτοις σπουδῇ. «Τὰ
15 γόνατά μου ἠοθένησαν ἀπὸ νησιείας, καὶ ἡ σάρξ μου ἠλλοιώθη δι' ἔλαιον». «Ὁρᾷς ὅλα κατασκευάζει δπλα πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν κακουχίαν; «Καὶ ἐγὼ ἐγενήθην αὐτοῖς ὄνειδος· εἶδοσάν με, ἐσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν». Τοιαῦται τῶν ποτηρῶν αἱ γνώμαι· οὐ μόνον οὐκ ἐνδιδόσιν, διὰ
20 ἴδωσι τὸν δίκαιον ἐπιτείνοντα τὴν εὐλάβειαν, ἀλλὰ καὶ ὄνειδίζουσι καὶ κομφοδοῦσι, καὶ ἐπεμβαίνοσι.

Τί οὖν οὗτος; Ἐπὶ τὴν ἄμαχον συμμαχίαν, ἐπὶ τὴν ἀχείρωτον βοήθειαν καταφεύγει, λέγων· «Βοήθησόν μοι, Κύριε ὁ Θεός μου, καὶ σῶσόν με κατὰ τὸ ἔλεός σου. Καὶ γνότισον,
25 ὅτι ἡ χεὶρ σου αὐτή, καὶ σύ, Κύριε, ἐποίησας αὐτήν». Τί ἐστίν, «Ὅτι ἡ χεὶρ σου αὐτή»; Ὅτι σὴ ἡ συμμαχία. Ὅτι σὴ,

ἀγαθότητο». Καί πολύ καλά εἶπε, «Ὅτι τὸ ἔλεός σου εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἀγαθότητα». Διότι τὸ ἔλεος τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι πάντοτε τέτοιο· καθόσον ὑπάρχουν περιπτώσεις πού τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ βλάβη καί γιὰ καταστροφή· ὁμοίως ὁ Θεός τὸ χρησιμοποιοεῖ πάντοτε γιὰ τὸ συμφέρον τῶν ἀνθρώπων.

«Λύτρωσέ με, διότι εἶμαι φτωχός καὶ δυστυχῆς καὶ ἡ καρδιά μου εἶναι πολύ ταραγμένη». Βλέπεις αὐτὸν πάλι πού ζητεῖ νὰ σωθεῖ, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι ἄξιος, οὔτε ἐπειδὴ δικαιούται τῇ σωτηρίᾳ, ἀλλ' ἐπειδὴ καταστράφηκε ἐντελῶς, ἐπειδὴ κακοποιήθηκε, ἐπειδὴ ἔπαθε ἀμέτρητα κακά; «Καὶ ἡ καρδιά μου εἶναι πολύ ταραγμένη». Διότι τέτοια εἶναι ἡ δύναμη τῶν συμφορῶν· δὲν καταστρέφει μόνο τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴ ταρασσει. «Σὰν τῇ σκιά, πού κλίνει καὶ χάνεται ὅταν δύει ὁ ἥλιος, ἔτσι κινδυνεύω νὰ ἐξαφανισθῶ, καὶ σὰν τίς ἀκρίδες μὲ παρέσυρε ἡ δυστυχία μου». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἐκφράζει τὴ μεγάλη κακία ἐκείνων πού τὸν ἀδίκησαν, τὴν ἀπερίγραπτη κακομεταχείριση καὶ τὴ μεγάλη ὑπομονή, μὲ τὴν ὁποία αὐτὸς ἀντιμετώπισε ὅλα αὐτά. «Τὰ γόνατά μου ἀδυνάτισαν καὶ τρέμουν ἀπὸ τὴ νηστεία καὶ ἡ σάρκα μου ἀλλοιώθηκε ἀπὸ τὴν ἀφροντισιά». Βλέπεις ποιά ὄπλο ἀντιπαρατάσσει στις ἐπιβουλές καὶ στὴν κακομεταχείριση πρὸς αὐτόν; «Καὶ ἐγὼ κατάντησα νὰ γίνω ὄνειδος σ' αὐτούς· ὅταν μὲ εἶδαν κούνησαν μὲ περιφρόνηση τὰ κεφάλια τους». Τέτοιες εἶναι οἱ διαθέσεις τῶν κακῶν· ὄχι μόνο δὲν ὑποχωροῦν ὅταν δοῦν τὸν δίκαιο ν' αὐξάνει τὴν εὐλάβειά του, ἀλλὰ καὶ τὸν χλευάζουν καὶ τὸν περιπαιζουν.

Τί κάμνει λοιπὸν αὐτός; Καταφεύγει στὴν ἀκαταμάχητη συμμαχία, στὴν ἀκτανίκητη βοήθεια, λέγοντας· «Βοήθησέ με, Κύριε ὁ Θεός μου, καὶ σῶσε με σύμφωνα μὲ τὴν εὐσπλαχνία σου. Καὶ ἄς μάθουν ὅτι αὐτὴ ἡ ἐνέργεια προέρχεται ἀπὸ τὸ χέρι σου, καὶ ὅτι σὺ, Κύριε, μοῦ χάρισες αὐτὴ τὴ βοήθεια». Τί σημαίνει «Ὅτι ἡ χεὶρ σου

γησίν, ἢ δοθήθεια. Οὐ γὰρ δὴ σωθῆναι βούλομαι μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ἐκείνους μαθεῖν παρὰ τίνος ἐσώθη, ὥστε διπλοῦν μοι
 γενέσθαι τὸ τρόπαιον, διπλοῦν τὸν στέφανον, ἐπιτεταμένην
 τὴν δόξαν. «Καταράσσονται αὐτοί, καὶ σὺ εὐλογῆσεις. Οἱ ἐπανι-
 5 στάμενοί μοι αἰσχυνθήτωσαν, ὁ δὲ δοῦλός σου εὐφρανθήσε-
 ται». Ἐντεῦθεν φιλοσοφίαν τινὰ παιδεύει τὸν ἀκροατὴν. Δεί-
 κνυσι γὰρ διὸ καὶ μωρίαις θάλλωσι ταῖς ἀραῖς, εὐλογοῦντος
 τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν ἔσται βλάβος ἀπ' ἐκείνων, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς
 περιτραπήσεται τὸ τῆς αἰσχύνης, τὰ τῶν ὄνειδῶν. «Ὁ δὲ
 10 δοῦλός σου εὐφρανθήσεται ἐπὶ σοί». Καλῶς εἶπεν, «Ἐπὶ σοί»,
 δηλῶν ὅτι ἐκεῖθεν ἢ εὐφροσύνη. ὅθεν ἢ χορηγία τῶν ἀγαθῶν.
 Λοιπὸν οὐδὲν με τῶν μοχθηρῶν θορυβῆσαι δυναθήσεται, τῆς εὐ-
 φροσύνης μοι τῆς παρὰ σοῦ μενούσης ἀκεραίας.

«Ἐνθυσάσθωσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντές με ἐντροπή, καὶ πε-
 15 ριβαλλέσθωσαν ὡς διπλοῖδα αἰσχύνην αὐτῶν». Ὅρα πάλιν
 πῶς ἀξιοὶ μὴ κολάσει παραδοθῆναι αὐτοὺς μόνον, ἀλλ' αἰσχύ-
 νη, ἀλλ' ἐντροπῇ, ὥστε διδασκαλίαν αὐτοῖς γενέσθαι διορθώ-
 σεως, καὶ ὑπόθεσιν τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῆς. «Ἐξομολο-
 γήσομαι τῷ Κυρίῳ σφ' ὅρα ἐν τῷ στίματί μου, καὶ ἐν μέσῳ
 20 πολλῶν αἰνέσω αὐτόν. Ὅτι παρέστη ἐκ δεξιῶν πένητος, τοῦ
 σῶσαι ἐκ τῶν καταδιωκόντων τὴν ψυχὴν μου». Ἀπὸ δὴ τοῦ-
 των πάντων ἀμοιβὰς ἀνατίθησι τῷ Θεῷ τὴν ὑμνολογίαν, τὴν
 εὐχαριστίαν, τὸν αἶνον, τὸ παρὰ πᾶσιν ἀπαγγέλλειν αὐτοῦ τὰ
 κατορθώματα, τὸ ἐν μέσῳ θεάτρου κήρυκα γίνεσθαι τῶν αὐτῷ
 25 ὑπαρξάντων ἀγαθῶν. Τοῦτο γὰρ θυσία, τοῦτο προσφορά, τὸ
 τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ διαπαντός ἐπὶ μνήμης φέρειν, καὶ

αὕτη»; Ὅτι δική σου εἶναι ἡ συμμαχία. Ὅτι, λέγει, δική σου εἶναι ἡ βοήθεια. Διότι δὲν θέλω βέβαια μόνο νὰ σωθῶ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι νὰ μάθουν ἀπὸ ποιὸν σώθηκα, ὥστε νὰ ἐπιτύχω διπλὸ τρόποιο, διπλὸ στέφανο καὶ πολὺ μεγάλη δόξα. «Θὰ μὲ καταρασθοῦν αὐτοί, σὺ ὁμως θὰ μὲ εὐλογήσεις, θὰ καταισχυνθοῦν αὐτοὶ πού ξεσηκώνονται ἐναντίον μου, ὁ δὲ δοῦλος σου θὰ εὐφρανθεῖ». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια διδάσκει στὸν ἀκροατὴ κάποια φιλοσοφία. Δείχνει δηλαδὴ πῶς καὶ ἂν ἀκόμη ἐξαπολύουν ἀμέτρητες κατάρες, ἐφόσον εὐλογεῖ ὁ Θεός, καμιὰ βλάβη δὲν θὰ προέλθει ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλὰ σ' αὐτούς θὰ ἐπιστρέψουν τὰ ἀποτελέσματα τῶν αἰσχυρῶν πράξεων καὶ τῶν κατηγοριῶν τους. «Ὁ δὲ δοῦλος θὰ εὐφρανθεῖ θρισκόμενος κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη σου». Καλὰ εἶπε, «Ἐπί σοί», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται ἡ εὐφροσύνη, ἀπ' ὅπου καὶ ἡ χορηγία τῶν ἀγαθῶν. Καμιὰ λοιπὸν ἐνέργεια τῶν φθονερῶν δὲν θὰ μπορέσει νὰ μὲ τρομάξει, καὶ θὰ παραμένει ἀκεραία ἡ εὐφροσύνη μου πού πηγάζει ἀπὸ σένα.

«Ἄς ἐνδυθοῦν μὲ ἐντροπὴ αὐτοὶ πού μὲ κατηγοροῦν καὶ ἄς περιβληθοῦν σὰν μανδύα τὴν αἰσχύνη τους». Πρόσεχε πάλι πῶς ζητεῖ νὰ μὴ παραδοθοῦν μόνο σὲ τιμωρία, ἀλλὰ σὲ αἰσχύνη καὶ σὲ ἐντροπή, ὥστε νὰ τοὺς γίνει μάθημα διορθώσεως καὶ ἀφορμὴ μεταβολῆς τους πρὸς τὸ καλύτερο. «Θὰ δοξολογήσω τὸν Κύριο μὲ τὸ στόμα μου καὶ ὅλη τὴ δύναμή μου καὶ μέσα σὲ πλῆθος πολὺ θὰ τὸν αἰνέσω. Διότι στάθηκε στὰ δεξιὰ τοῦ φτωχοῦ παραστάτης γιὰ νὰ σώσει τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ ἐκείνους πού μὲ καταδιώκουν». Ἐντὶ λοιπὸν ὅλων αὐτῶν προσφέρει στὸ Θεὸ σὰν ἀμοιβὴς τὴν ὑμνολογία, τὴν εὐχαριστία, τὴν δοξολογία, τὴν διακήρυξη τῶν κατορθωμάτων τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλους, τὸ ὅτι γίνεται κήρυκας μέσα σὲ μεγάλο πλῆθος ὅλων τῶν ἀγαθῶν πού τοῦ συνέβησαν. Διότι αὐτὸ εἶναι θυσία, αὐτὸ εἶναι προσφορά, τὸ νὰ θυμᾶται κανεὶς συνεχῶς τις εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, νὰ τις χαράσσει στὴ σκέπη του, νὰ τις

ἐγκολάπτειν τῇ διανοίᾳ, καὶ ἐπὶ σιόματος ἀνακηρύττειν, καὶ πολλοὺς ποιεῖν ἀκουσὰς τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ ὁ τε ἀπολελυκὸς τῆς εὐεργεσίας, εὐγνωμοσύνης λήφεται ἀμοιβήν, καὶ πλείονα ἐπισπάσεται παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ῥοπήν. **5** αἱ τε ἀκούοντες ἀπὸ τῶν εἰτέρους γινομένων σπουδαιότεροι κατασταθήσονται, καὶ πρὸς ἀρετῆς ζῆλον μεγίστην λήφονται τὴν εἰέθων εὐεργεσίαν ὑπόθεσιν.

διακηρύσσει με τὸ στόμα του καὶ νὰ κάμνει πολλοὺς ἀκουστὰς τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. Διότι ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀπήλαυσε τὴν εὐεργεσία θὰ λάβει ἀμοιβὴ τῆς εὐγνωμοσύνης του καὶ θ' ἀποσπάσει ἀπὸ τὸ Θεὸ μεγαλύτερη βοήθεια, καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀκοῦν τὰ ὅσα γίνονται σὲ ἄλλους θὰ γίνουν καλύτεροι καὶ θὰ λάβουν μεγίστη ἀφορμὴ τὴν εὐεργεσία τῶν ἄλλων πρὸς μίμηση τῆς ἀρετῆς.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΘ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου».

1. Διανασιῶμεν, παρακαλῶ, καὶ συντινῶμεν ἑαυτοὺς.
- 5 Καὶ γὰρ περὶ σφόδρα μεγάλων ἡμῖν ὁ ψαλμὸς διαλέγεται θεωρημάτων, οὐ πρὸς ἓν εἶδος αἵρέσεως, ἀλλὰ πρὸς ποικίλα καὶ διάφορα ἔσηκῶς. Καὶ γὰρ πρὸς Ἰουδαίους καὶ πρὸς Παῦλον τὸν Σαμοσαίτα, καὶ πρὸς τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦν-
10 καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς τῇ ἀγαθιάσει διαπιστοῦντας παραιά-
ται. Ἐπεὶ οὖν πρὸς τοσοῦτους ἢ παράταξις, πολλῶν καὶ ἡ-
μῖν ὀφθαλμῶν δεῖ, ὥστε μετὰ ἀκριθείας θεωρήσῃ τὰ παλαι-
σματα. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἔξωθεν ἀγῶσι κἄν παροφθῇ τι τῶν
15 παισιματίων τῶν ἐν αὐτοῖς, οὐδὲ ἔβλαψε τὸν θεατὴν· οὐ γὰρ
διδασκαλίας ἔνεκεν, ἀλλὰ τέρψεως ἐκεῖνο τὸ θέατρον συνείλε-
ται. Ἐνιαῦθα δὲ εἰ μὴ μετὰ ἀκριθείας εἰδῆς, πόθεν μὲν
ἐκεῖνος παραιάττειται, πόθεν δὲ ἡμεῖς αὐτὸν βάλλομεν, οὐ τὴν
ιγχοῦσαν ὑποσίτησιν ζημίαν. Ἐν οὖν μὴ τοῦτο πάθης, διανά-
20 σιτησὸν σου τὴν διάνοιαν, μετέωρον ποιήσον τὴν ἀκοήν. Ἰου-
δαίους βάλλομεν πρῶτους, καὶ πρὸς ἐκεῖνους παραιατιόμεθα,
τὸν προσηήτην ἀπὸ τῶν ρημάτων λαβόντες σύμμαχον τοῦτων.
Καὶ γὰρ λεγόντων ἡμῶν, διτι σαρκῶς περὶ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα
εἰρηται, ταῦτα μὲν οὐ καταδέχονται, ἕτερα δὲ τινα πλάττου-
25 σιν. Οὐκοῦν πρῶτον αὐτῶν τὸν λόγον ἀπελέγξωμεν, καὶ τότε
τὸν ἡμέτερον ἀποδείξωμεν.

1. Ψαλμὸς τοῦ Δαυὶδ πού χαρακτηρίσθηκε ὡς ὁ πιὸ ὑπέροχος ἀπ' ὅλους τοὺς ψαλμοὺς, ἐξ αἰτίας τοῦ μεσσιακοῦ περιεχομένου του, πράγμα πού ἀποδέχονται ὁμόφωνα ὅλοι οἱ Πατέρες ἀλλὰ καὶ οἱ Ραβ-
δῖνοι. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος χρησιμοποιεῖ αὐτὸν καὶ κατὰ τοὺς τρεῖς
συνοπτικοὺς (Ματθ. 22, 41· Μάρκ. 12, 35· Λουκᾶ 20, 41). Κάθε
προσπάθεια ὀρθολογιστικῆ παλαιὰ καὶ σύγχρονη ν' ἀμφισβητήσῃ τὸν
προφητικὸ καὶ μεσσιακὸ χαρακτῆρα τοῦ ψαλμοῦ ἀποδειχθήκε ἀβάαιμη.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟΝ ΡΘ΄ ΨΑΛΜΟ΄

«Εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου· κάθησε στὰ δεξιὰ μου».

1. Ἄς ὑψωθοῦμε, παρακαλῶ, πνευματικὰ καὶ ὡς συγκεντρώσουμε τὴν προσοχή μας. Καθόσον ὁ ψαλμὸς μᾶς ὀμιλεῖ γιὰ πάρα πολὺ σπουδαῖα θέματα καὶ δὲν περιορίσθηκε σ' ἓνα μόνο εἶδος διδασκαλίας, ἀλλὰ συμπεριέλαβε ποικίλα καὶ διάφορα. Πράγματι λοιπὸν ὀντιτάσσεται καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ πρὸς τὸν Παῦλο τὸ Σαμοσατέα καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀποδέχονται τὶς ἰδέες τοῦ Ἀρείου καὶ πρὸς τοὺς Μαρκιωνιστὲς καὶ πρὸς τοὺς Μανιχαίους καὶ πρὸς ὅλους ἐκείνους ποὺ ἀμφισβητοῦν τὴν ἀνάσταση. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ παράταξη γίνεται πρὸς τόσους πολλοὺς, χρειαζόμαστε καὶ ἡμεῖς πολλοὺς ὀφθαλμοὺς, ὥστε μὲ προσοχή καὶ ἀκρίβεια νὰ παρακολουθήσουμε τοὺς ἀγῶνες. Διότι στοὺς μὲν μὴ χριστιανικοὺς ἀγῶνες καὶ ἂν ἀκόμη παραβλεφθεῖ κάποιο ἀπὸ τὰ ἀγωνίσματα ποὺ διεξάγονται, σὲ τίποτε δὲν ἔβλαψε τὸ θεατῆ, καθόσον τὸ πλῆθος ἐκεῖνο συγκεντρώνεται ὄχι γιὰ διδασκαλία, ἀλλὰ γιὰ εὐχαρίστηση, ἐδῶ ὅμως ἂν δὲν μάθει μὲ ἀκρίβεια πῶς μὲν παρατάσσεται ὁ ἀντίπαλος, πῶς δὲ πολεμοῦμε ἡμεῖς αὐτόν, δὲν θὰ εἶναι μικρὴ ἢ ζημιὰ ποὺ θὰ ὑποστεῖς. Γιὰ νὰ μὴ πάθεις λοιπὸν αὐτό, ὑψωσε τὴ διάνοιά σου καὶ τέντωσε τὰ αὐτιά σου. Καὶ πρῶτα ὁ πόλεμός μας γίνεται πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἀπέναντι σ' αὐτοὺς ἀντιπαρατασσόμεθα, παίρνοντας σύμμαχόν τὸν προφήτη μὲ τὰ λόγια του αὐτά. Καθόσον, ἐνῶ ἡμεῖς λέμε ὅτι αὐτὰ ἔχουν λεχθεῖ χωρὶς ἀμφιβολία περὶ τοῦ Χριστοῦ, αὐτὰ μὲν αὐτοὶ δὲν τὰ παραδέχονται, ἀλλὰ δὲ πλάθουν. Πρῶτα λοιπὸν θ' ἀποδείξουμε τὸ ἄθᾶσιμο τοῦ ἰσχυρισμοῦ τους, καὶ στὴ συνέχεια θ' ἀποδείξουμε τὴν ἀλήθεια τῆς δικῆς μας διδασκαλίας.

Καὶ τίως ἐρώμεθα νῦν αὐτούς, τίς ὁ κύριος τοῦ δικαίου
τούτου; «Εἶπε» γάρ, φησὶν, «ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου». Οὐ
γὰρ ἐνὸς προσώπου μέμνηται ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐνὸς πρὸς ἕνα
ἕτερον διαλεγόμενον. Τίνα οὖν φασὶ τὸν λέγοντα; Τὸν Θε-
5 ὄν. Τὸν δὲ ἀκούοντα; Τὸν Ἀβραάμ. "Ἐτεροι δὲ τὸν Ζορο-
βάβελ καὶ ἄλλοι ἕτερον καθάπερ οἱ μεθύοντες, καὶ μὴδὲν
σύμφωνον φθεγγόμενοι, μᾶλλον δὲ καθάπερ οἱ ἐν σκίτῳ βαδί-
ζοντες, καὶ προσαράσσοντες ἀλλήλους. Τί οὖν, εἰπέ μοι, Ζο-
ροβάβελ κύριος τοῦ Δαυίδ; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον, ὃς καὶ αὐ-
10 τὸς ἀπὸ μεγάλης τιμῆς Δαυίδ κέκληται; Καὶ τὰ ἐπιόντα δὲ δη-
λοῖ, ὅτι οὐδὲν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐνταῦθα εἴρηται. οὐδὲ πε-
ρὶ τοῦ Δαυίδ· οὐδεὶς γάρ αὐτῶν ἱερωσύνην τετίμηται· ἐνταῦ-
θα δὲ περὶ τινος εἴρηται ἱερωσύνην ἔχοντος ξένην τιμὰ καὶ
παράδοξον. «Σὺ» γάρ, φησὶν, «ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ
15 τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Ἀλλὰ τίως τὸ παρὸν ἀναπτύξωμεν.
Καὶ γὰρ καὶ ἕτερά τινα λέγουσι τούτων ἐωλότερα, περὶ τοῦ
λαοῦ λέγοντες ταῦτα εἰρησθαι ἀλλ' οὔτε ἱερεὺς ὁ λαὸς γέγο-
νεν, οὔτε τὰ ἕτερα τὰ εἰρημένα δυνηθεῖη ποτὲ αὐτῷ ἀρμό-
σαι. Αἰόπερ καὶ τοῦτο ὡς ἔωλον παραδραμόντες, καὶ οὔτε
20 κατασκευῆς δεόμενον εἰς ἀναιροσπὴν, ἕτερον ὅπερ λέγουσιν
εἰς μέσον ἀγάγωμεν.

Τί γάρ φασιν ἄλλοι πάλιν; "Οὐ ὁ παῖς τοῦ Ἀβραάμ
ταῦτα λέγει περὶ τοῦ κυρίου τοῦ ἑαυτοῦ. Καὶ τί τούτου γένοι-
το ἂν πάλιν ἐωλότερον; Τί γὰρ ἐνταῦθα θούλειται ὁ παῖς τοῦ
25 Ἀβραάμ; Ποῦ δὲ ἱερεὺς ὁ κύριος αὐτοῦ γέγονεν, ὃς γε καὶ
αὐτὸς ἱερεὶ τῷ Μελχισεδέκ ἐκέχρητο, καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ
εὐλογίας ἐζήτει; Πῶς δὲ ἂν ἔχοι λόγον περὶ Ἀβραάμ εἰρη-
σθαι τό, «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφύρου ἐγέννησά σε»; πῶς δ'

2. Ψαλμ. 109, 4.

3. Γεν. 14, 18 - 20.

Και πρώτα ἄς ρωτήσουμε τώρα αὐτούς, ποιός εἶναι ὁ κύριος οὐτοῦ τοῦ δικαίου; Καθόσον λέγει, «Εἶπε ὁ Κύριος στόν Κύριό μου». Διότι ἐδῶ δὲν ἀναφέρει ἓνα πρόσωπο, ἀλλὰ παρουσιάζει ἓνα πρόσωπο πού συνομιλεῖ μὲ ἓνα ἄλλο. Ποιός λοιπόν λέγουν ὅτι εἶναι αὐτός πού ὁμιλεῖ; Ὁ Θεός. Ποιός δὲ ἀκούει; Ὁ Ἀβραάμ. Ἄλλοι δὲ λέγουν ὅτι εἶναι ὁ Ζοροβάβελ καὶ ἄλλοι ὅτι εἶναι ἄλλος. Μοιάζουν μὲ μεθυσμένους, χωρὶς νὰ συμφωνεῖ τίποτε ἀπ' αὐτά πού λέγουν, μᾶλλον δὲ εἶναι σὰν νὰ βαδίζουν μέσα στό σκοτάδι καὶ προσκρούουν ὁ ἓνας στόν ἄλλο. Τί λοιπόν, πές μου, ὁ Ζοροβάβελ εἶναι κύριος τοῦ Δαυίδ; Καὶ πῶς θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ αὐτό, τῆ στιγμῆ πού καὶ αὐτός ὁ ἴδιος ἀντὶ μεγάλης τιμῆς ὀνομάσθηκε Δαυίδ; Καὶ τὰ ὅσα δὲ ἀκολουθοῦν φανερώνουν, ὅτι τίποτε ἐδῶ δὲν λέχθηκε γιὰ τὸν Ζοροβάβελ, οὔτε γιὰ τὸ Δαυίδ· διότι κανένας ἀπὸ αὐτούς δὲν τιμήθηκε μὲ τὴν ἱερωσύνη· ἐνῶ ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ κάποιον πού εἶναι τιμημένος μὲ κάποια ἱερωσύνη πολὺ διαφορετικὴ καὶ παράδοξη. Διότι λέγει· «Σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος κατὰ τὴν τάξη τοῦ Μελχισεδέκ»². Ἀλλὰ πρώτα ἄς ἀναπτύξουμε αὐτὸ πού ἀρχίσαμε. Καθόσον καὶ ὀρισμένα ἄλλα λέγουν πολὺ πιὸ ἀβάσιμα ἀπὸ αὐτά, λέγοντας ὅτι αὐτὰ λέχθηκαν γιὰ τὸ λαό· ἀλλ' ὁ λαός οὔτε ἱερέας ἔγινε, οὔτε τὰ ἄλλα πού ἀναφέρονται θὰ μπορέσουν ποτέ νὰ προσαρμωθοῦν στό λαό. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ αὐτὸ ἀφοῦ τὸ προσπεράσουμε σὰν κάτι πού δὲν ἔχει καμιά βάση καὶ πού δὲν χρειάζεται οὔτε καὶ ἐπιχειρήματα γιὰ ν' ἀνατραπεῖ, ἄς ἀναφέρουμε κάποιο ἄλλο πού μᾶς προβάλλουν.

Τί λοιπόν λέγουν πάλι ἄλλοι; Ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει ὁ δοῦλος τοῦ Ἀβραάμ γιὰ τὸν κύριό του. Καὶ τί θὰ μπορούσε πάλι νὰ ὑπάρχει πιὸ ἀβάσιμο ἀπὸ αὐτό; Διότι τί θέλει ἐδῶ ὁ δοῦλος τοῦ Ἀβραάμ; Ποῦ δὲ ὁ κύριός του ἔγινε ἱερεὺς, αὐτός πού ὁ ἴδιος χρησιμοποίησε τὸν ἱερέα Μελχισεδέκ καὶ ζήτησε τίς εὐλογίες αὐτοῦ³; Πῶς δὲ θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ ὅτι λέχθηκε γιὰ τὸν Ἀβραάμ τὸ «Σὲ γέννησα

ἂν ἢ τῷ Δαυὶδ, ἢ τῷ Ζοροβάβελ, ἢ τῷ λαῷ ταῦτα ἀρμόσειεν;
 Ὑπὲρ γὰρ ἀνθρωπίνην φύσιν τὸ εἰρημένον. Τὸ δέ, «Κάθου
 ἐκ δεξιῶν μου», ποίαν ἂν σχολίη ἐσηγησίαν, ἐκείνων τῶν προ-
 σώπων ὑποκειμένων; Οὐδὲ μίαν. Πῶς δὲ τῷ Ἀβραάμ εἶπε,
 5 «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου», ὅς γε καὶ τὸ παρεσιάναι τοῖς ἀγγέ-
 λοις μεγίστης ἄξιον ἡγεῖται τιμῆς εἶναι; Ἀλλὰ τίς αὐτῶν
 ὁ σοφὸς λόγος; Καὶ πῶς, φησί, Κύριον εἰσάγεις ἕτερον,
 ὅταν ἡ Γραφή διαρρηθῆναι λέγῃ, «Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος
 εἷς ἐστι, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔ-
 10 σαι Θεός»; Πρὸς τίνα οὖν, εἶπέ μοι, ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Μά-
 λιστα μὲν ἐκεῖνα πρὸς τὴν σὴν ἀγνωμοσύνην εἰρηται, ὃ Ἰου-
 δαῖε. Διὰ τί γὰρ τῷ Ἀβραάμ οὐδὲν ἐλέγχθη τοιοῦτον, οὐδὲ
 τῷ Ἰσαάκ, οὐδὲ τῷ Ἰακώβ, οὐδὲ τῷ Μωϋσεῖ, ἀλλὰ σοὶ μόνῳ,
 ὅτι ἐξελθὼν ἐξ Αἰγύπτου ἐμοσχοποίεις; τίνος ἔνεκεν, εἶπέ
 15 μοι; Εἰ δὲ αὐτὸς ἀπορεῖς παρ' ἐμοῦ τὴν αἰτίαν μάνθανε.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐξελθὼν ἐμοσχοποίησας, καὶ τῷ Βεελφεγὼρ
 εἰτελέσθης, καὶ πρὸς δῆμον θεῶν ἧς ἐπισημένος, τὴν ἄνομον
 ἐκείνην πολυθεΐαν εἰσάγων, ἀνασιτέλλων σου τὸ νόσημα, πρὸς
 ἀντιδιαστολήν τῶν οὐκ ὄντων θεῶν τὸ «Εἷς» ἔθηκεν, οὐ πρὸς
 20 ἀθέτησιν τοῦ Μορογενοῦς. Ἐπεὶ τίμος ἔνεκεν ἐν προοιμίῳ
 εἰρηται εὐθέως, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ'
 ὁμοίωσιν ἡμετέραν»; Καὶ πάλιν, «Δεῦτε καὶ καταβάντες συγ-
 χέσωμεν τὰς γλώσσας αὐτῶν». Καὶ πάλιν ὁ Δαυὶδ, «Διὰ τοῦτο
 ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοῖς
 25 μετόχοις σου». Εἰ δὲ ὁ Μωϋσῆς λέγει, «Κύριος ὁ Θεός σου

4. Ψαλμ. 109, 3.

5. Δευτ. 6, 4 - 13 καὶ 4, 35.

6. Ἐξ. κεφ. 32.

7. Ἀριθμ. κεφ. 25.

8. Γεν. 1, 26.

9. Γεν. 11, 7.

10. Ψαλμ. 44, 8.

ἀπό τοὺς κόλπους μου πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρο»⁴; πῶς θὰ μπορούσαν αὐτὰ νὰ προσαρμοστοῦν ἢ στὸν Δαυὶδ ἢ στὸν Ζοροβάβελ ἢ στὸ λαό; Διότι αὐτὸ πού λέχθηκε ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρώπινη φύση. Τὸ δέ, «Κάθησε στὰ δεξιὰ μου», ποιά ἐρμηνεῖα θὰ μπορούσε νὰ ἔχει, τὴν στιγμή πού τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα εἶναι κατώτερα; Καμιὰ. Πῶς δὲ εἶπε στὸν Ἀβραάμ, «Κάθησε στὰ δεξιὰ μου», αὐτὸς πού θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἄξιος μεγίστης τιμῆς καὶ τὸ νὰ στέκεται πλησίον τῶν ἀγγέλων; Ἄλλὰ ποιὸς εἶναι ὁ σοφὸς λόγος αὐτῶν; Καὶ πῶς, λέγει, εἰσάγεις ἄλλο Κύριο, ὅταν ἡ Γραφή μὲ μεγάλη σαφήνεια λέγει, «Κύριος ὁ Θεὸς σου εἶναι ἓνας Κύριος, αὐτὸν μόνο θὰ λατρεύσεις, καὶ ἐκτός ἀπὸ αὐτὸν δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεός»⁵; Σὲ ποιὸν λοιπὸν, πές μου, ἀναφέρεται τὸ λεγόμενο; Καὶ βέβαια ἐκεῖνα μὲν, Ἰουδαίε, λέχθηκαν ἐξαιτίας τῆς δικῆς σου ἀγνωμοσύνης. Διότι γιατί δὲν λέχθηκε τίποτε τὸ παρόμοιο στὸν Ἀβραάμ, οὔτε στὸν Ἰσαάκ, οὔτε στὸν Ἰακώβ, οὔτε στὸ Μωυσῆ, ἀλλὰ σὲ σένα μόνο, ὅταν ἐξῆλθες ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ λάτρευες τὸ μῶσχο πού κατασκεύασες⁶; Πές μου γιὰ ποιὸ λόγο; Ἄν δὲ σὺ δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ τὸ πεῖς, μάθε ἀπὸ μένα τὴν αἰτία.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ μετὰ τὴν ἔξοδό σου κατασκεύασες μῶσχο, ἔλαβες μέρος στὶς τελετὲς τοῦ Βεελφεγῶρ⁷ καὶ δελεάσθηκες ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν εἰδωλολατρικῶν θεῶν, εἰσάγοντας τὴν παράνομη ἐκείνη πολυθεΐα, ἀνακόπτοντας καὶ θεραπεύοντας τὴν ἀσθένειά σου αὐτή, σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τοὺς ἀνύπαρκτους θεοὺς, ἀνέφερε τὸ «Ἕνας», καὶ ὄχι γιὰ ν' ἀθετήσῃ τὸν Μονογενῆ Υἱὸ του. Διότι γιὰ ποιὸ λόγο λέχθηκε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, «Ἄς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσή μας»⁸; Καὶ πάλι, «Ἐλᾶτε νὰ κατεβούμε καὶ νὰ προκαλέσουμε σύγχυση στὶς γλῶσσες τους»⁹. Καὶ πάλι ὁ Δαυὶδ λέγει· «Γι' αὐτὸ σὲ ἔχρισε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, μὲ τὸ χρίσμα ἐκεῖνο πού προξενεῖ ἀγαλλίαση σ' ὅλους ἐκείνους πού μετέχουν σ' αὐτὴ τὴ χρίση»¹⁰. Ἄν δὲ ὁ Μωυσῆς λέγει, «Κύριος ὁ Θεός σου, ἓνας εἶναι ὁ Κύ-

Κύριος εἷς ἐστίν», ἡ ὑμετέρα ἀσθένεια γέγονεν αἰτία τούτων. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐπὶ τῶν δογματίων τοῦτο γέγονεν, ὅπου γε καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἀπὸ τῶν τελειοτέρων ἐπὶ τὰ ἐλάττωτα τὸν λόγον ἤγειν ὁ Θεός, τῇ ἀσθενείᾳ τῇ ἡμετέρᾳ συγκ-
 5 καταβαίνων; Διὸ καὶ γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ εἰσάγειν ἐπέτρεπεν, ἀπ' ἀρχῆς οὐχ οὕτω νομοθετήσας. Καὶ περὶ θρωμάτων πολλὴν ἐποίησατο τὴν διάκρισιν, καίτοι γε ἐξ ἀρχῆς τὰ ἐναντία εἰπών, ὅτι «Ὡς λάχαρα χόρτου δέδωκα ὑμῖν πάντα». Καὶ περὶ τόπου πολλοὺς τέθεικε νόμους, οὓς συγκ-
 10 χωρῶν πανταχοῦ τὰς εὐχὰς ἐπιτελεῖν, καίτοι γε οὐδὲ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἐνομοθέτησεν. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ Περσῶν γῆ τῷ Ἀβραάμ ὤφθη, καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, καὶ πανταχοῦ καὶ τῷ Μωϋσεὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἐρήμου.

2. Τί οὖν; ἐαντὶ, φησί, μάχεται ἡ Γραφή; Ἄπαγε ἀλλὰ
 15 κατὰ καιρὸν πρὸς τὸ συμφέρον ἕκαστα οἰκονομεῖ, τὴν ἀσθένειαν ἐκάστης γενεᾶς διορθούμενος. Διὰ δὴ τοῦτο πρὸς σὲ μὲν εἴρηται, «Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστίν», διὸ καὶ Υἱὸν ἔχει, προσαπέθεντο οἱ προφῆται ταῖς βίβλοις, καὶ οὐτε σαφῶς σφόδρα εἰρήκασιν, ὥστε μὴ λυμήνασθαί σου
 20 τὴν ἀσθένειαν, οὔτε ἀπέκονραν, ὥστε μετὰ ταῦτά σοι δοῦναι ἀνανῆραι. καὶ ἐκ τῶν οικειῶν βίβλων ἀναλέξασθαι τῆς ἀληθείας τὰ δόγματα. Οὕτω μάλιστα καὶ τοὺς προφήτας διηρησόμεθα δεῖξαι προφητίας ὄντας, ὅτιαν πρὸς Ἕλληνας διαλεγόμεθα, καὶ ἀξιόπιστον σφόδρα τὴν Παλαιὰν ἀποδείξομεν.
 25 Ἐπεὶ ἐὰν τοῦτο ἀνέλῃς, πῶς ἀπορράρεις τοῦ Ἕλληρος τὸ σίγμα; Τί γὰρ ἐρεῖς; τὴν ἔξοδον τὴν ἐξ Αἰγύπτου καὶ τὰ εἰς σὲ προφητευθέντα; Ἄλλ' οὐ σφόδρα καταδέξεται. Ἄν δὲ τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰρημένα ἐν τῇ Παλαιᾷ διηγήσῃ, καὶ

11. Δευτ. 24, 1 ε.

12. Γεν. 9, 3.

ριός σου», ἡ δική σας ἀδυναμία ἐγινε αἰτία αὐτῶν τῶν λόγων. Καί γιατί ἀπορεῖς ἂν αὐτὸ ἐγινε στίς ἀλήθειες τῆς πίστεως, τῇ στιγμῇ βέβαια πού καί στὰ πράγματα ὡδηγοῦσε τὸ λόγο ἀπὸ τὰ τελειότερα πρὸς τὰ κατώτερα, συγκαταβαίνοντας στὴ δική μας ἀδυναμία; Γί' αὐτὸ καὶ ἐπέτρεπε τῇ μὲν μία γυναῖκα ν' ἀπομακρύνει, ἄλλη δὲ νὰ παίρνει, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν νομοθέτησε τὸ ἴδιο¹¹. Καὶ σχετικὰ μὲ τις τροφές ἔκαμε μεγάλη διάκριση, ἂν καὶ βέβαια ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶπε τ' ἀντίθετα, ὅτι «Σὰν τὰ λάχανα καὶ τὰ χόρτα σὰς τὰ ἔδωσα ὅλα αὐτά»¹². Καὶ γιὰ τὸν τόπο προσευχῆς θέσπισε πολλοὺς νόμους, μὴ ἐπιτρέποντας παντοῦ νὰ κάμνουν τις προσευχές τους, ἂν καὶ βέβαια οὔτε αὐτὸ τὸ νομοθέτησε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἄλλὰ καὶ στὴ χώρα τῶν Περσῶν παρουσιάσθηκε ὁ Θεὸς στὸν Ἀβραάμ καὶ στὴν Παλαιστίνῃ καὶ παντοῦ, καθὼς καὶ στὸ Μωυσῆ στὴ συνέχεια στὴν ἔρημο.

2. Τί λοιπόν, ἡ Γραφή μάχεται, λέγει, τὸν ἑαυτὸ της; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἀνάλογα μὲ τις περιστάσεις τὰ ρυθμίζει ὅλα πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου, διορθώνοντας τὴν ἀδυναμία κάθε γενεᾶς. Γί' αὐτὸ λοιπόν πρὸς ἑσένα μὲν λέχθηκε, «Κύριος ὁ Θεὸς σου, ἓνας εἶναι ὁ Κύριος», τὸ ὅτι δὲ ἔχει καὶ Υἱό, τὸ προανέφεραν οἱ προφηῆτες στὰ βιβλία, καὶ δὲν τὸ εἶπαν πολὺ καθαρὰ, γιὰ νὰ μὴ βλάβουν τὴν ἀδυναμία σου, οὔτε τὸ ἀπέκρυψαν, γιὰ νὰ σοῦ δώσουν στὴ συνέχεια τὴν εὐκαιρία νὰ συνέλθεις καὶ ἀπὸ τὰ βιβλία τους νὰ συλλέξεις τὰ δόγματα τῆς ἀλήθειας. Ἔτσι βέβαια θὰ μπορέσουμε καὶ νὰ δείξουμε τοὺς προφήτες ὅτι εἶναι προφήτες. ὅταν συζητοῦμε μὲ ἐθνικούς, καὶ ν' ἀποδείξουμε πάρα πολὺ ἀξιόπιστη τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Διότι, ἂν ἀπορρίψεις αὐτὸ, πῶς θὰ κλείσεις τὸ στόμα τοῦ ἐθνικοῦ; Διότι τί θὰ τοῦ πεις; τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὰ προφητευθέντα σέ σένα; Ἄλλ' αὐτὴν δὲν θὰ τ' ἀποδεχθεῖ μὲ κανένα τρόπο. Ἄν δὲ τοῦ διηγηθεῖς τὰ ὅσα λέγονται στὴν Π. Διαθήκη γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ ἀποδείξεις τὴν ἀλήθεια

- δείξης τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν μαρτυροῦσαν τῇ τῆς
 προφητείας ἐκβάσει, οὐδὲ ἀντιστῆναι δυνήσεται. Εἰ δὲ ἐπι-
 λάθοιο τῶν ἡμετέρων, ὃ Ἰουδαῖε, πῶς ὑπὲρ τῆς Παλαιᾶς
 ἀπολογήσῃ; Κἂν τις εἴπῃ σοι, πόθεν ἀληθῆ τὰ Μωϋσέως, τί
 5 ἐρεῖς; "Οτι ἐπιστεύσαμεν αὐτοῖς. Οὐκοῦν πολλῶ μᾶλλον καὶ
 τὰ ἡμέτερα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐπιστεύσαμεν· καὶ ὑμεῖς μὲν
 ἐν ἔθνος ἐστέ, ἡμεῖς δὲ πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ ὑμᾶς οὐχ οὐ-
 τως ἔπεισε Μωϋσῆς, ὡς ἡμᾶς ὁ Χριστός· καὶ τὰ μὲν ὑμέ-
 τερα πέπαιται, τὰ δὲ ἡμέτερα ἔοιηκεν.
- 10 Ἄλλ' ἀπὸ τῶν προρρήσεων; Ἄλλὰ πλείω τὰ παρ' ἡμῖν.
 Οὐκοῦν τὰ ἡμέτερα ἐὰν ἀνέλῃς, καὶ τὰ σὰ σοκιάζεις. Ἄλλ'
 ἀπὸ τῶν σημείων; Ἄλλ' ὑμεῖς οὐδὲν ἔχετε δεῖξαι Μωϋσέως
 σημείον γέγονε γὰρ καὶ παρῆλθεν· ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ
 πολλὰ καὶ διάφορα ἔτι καὶ γῶν γινόμενα, καὶ τὰς προρρήσεις
 15 ὑπὲρ τὸν ἥλιον λαμπούσας. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν νόμων; Ἄλλὰ ταῦ-
 τα φιλοσοφώτερα. Ἄλλὰ τί; τῶν Αἰγυπτίων κολυδόντων ἐξήλ-
 θετε; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἴσον τῆς οἰκουμένης πολεμοσύνης περι-
 γενέσθαι, καὶ Αἰγυπτίων μόνων κρατῆσαι. Καὶ ταῦτα λέγω,
 σὺ μάχην εἰσάγων τῇ Παλαιᾷ πρὸς τὴν Καινὴν ἄπαγε· ἀλλὰ
 20 τὴν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνην ἐπιστοιμίσει βουλόμενος. Καὶ γὰρ
 ἐκεῖνα καὶ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ αὐτοῦ δέδοται καὶ γεγέ-
 νηται· ἀλλ' ἐκεῖνο κατασκευάσει θέλω, ὅτι ὁ Ἰουδαῖος ἀνε-
 λὼν τὰς προφητείας τὰς περὶ Χριστοῦ, τὸ πλεον τῶν προφη-
 τειῶν λυμάνεται μέρος, καὶ οὐκ ἂν ἔχοι δεῖξαι σαφῶς τὴν
 25 ἐνγένειαν τῆς Παλαιᾶς, εἰ μὴ τὴν Καινὴν παραδέξαιτο. "Ο-

τῶν πραγμάτων ἐπιβεβαιωμένη ἀπὸ τὴν πραγματοποίηση τῆς προφητείας, δὲν θὰ μπορέσει νὰ προβάλει καμιὰ ἀντίσταση. "Ἄν δέ, Ἰουδαῖε, συμβεῖ ν' ἀπορρίψεις τὰ δικά μας πῶς θ' ἀπολογηθεῖς ὑπὲρ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης; Καὶ ἂν κάποιος σὲ ρωτήσῃ, πῶς εἶναι ἀληθινὰ τὰ ὅσα λέγει ὁ Μωυσῆς, τί θὰ τοῦ πεῖς; "Ὅτι πιστέψαμε σ' αὐτά. Πολὺ περισσότερο λοιπὸν καὶ τὰ δικά μας καθόσον καὶ ἡμεῖς πιστέψαμε· καὶ σεῖς μὲν εἶστε ἓνα ἔθνος, ἐνῶ ἡμεῖς ὅλη ἡ οἰκουμένη· καὶ σὰς δὲν σὰς ἔπεισε τόσο ὁ Μωυσῆς, ὅσο ἡμᾶς ὁ Χριστός· καὶ τὰ μὲν δικά σας ἔπασαν νὰ ἰσχύουν, ἐνῶ τὰ δικά μας μένουν ἀπαρασάλευτα.

Μήπως ὅμως ἀπὸ τίς προφητεῖες; Ἄλλὰ τὰ δικά μας εἶναι περισσότερα. "Ἄν λοιπὸν ἀρνηθεῖς τὰ δικά μας, συσκοτίζεις καὶ τὰ δικά σας. Μήπως ὅμως ἀπὸ τὰ θαύματα; Ἄλλὰ σεῖς δὲν ἔχετε νὰ δείξετε κανένα θαῦμα τοῦ Μωϋσέως· διότι ἔγιναν καὶ πέρασαν ἡμεῖς ὅμως ἔχομε νὰ δείξουμε τοῦ Χριστοῦ πολλὰ καὶ διάφορα, πού καὶ σήμερα ἀκόμα συμβαίνουν, καὶ τίς προφητεῖες πού λάμπουν περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο. Μήπως ὅμως ἀπὸ τοὺς νόμους; Ἄλλ' τὰ δικά μας εἶναι φιλοσοφώτερα. Ἄλλὰ τί; μήπως τὸ ὅτι ἐξήλθατε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ἐμποδιζόμενοι ἀπὸ τοὺς Αἴγυπτίους; Ἄλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ ὑπερισχύσει κανεὶς ἐνῶ πολεμεῖται ἀπὸ τὴν οἰκουμένη, καὶ τὸ νὰ νικήσῃ μόνον τοὺς Αἴγυπτίους. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ δημιουργήσω δισμάχη μεταξὺ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, μακριὰ μιά τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω ν' ἀποστομώσω τὴν ἀγνωμοσύνη τῶν Ἰουδαίων. Καθόσον καὶ ἐκεῖνα καὶ αὐτὰ δόθηκαν καὶ ἔγιναν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεό· ἀλλ' ἐκεῖνο θέλω νὰ δείξω, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἰουδαῖος, ἀφοῦ ἀπέριψε τίς προφητεῖες περὶ τοῦ Χριστοῦ, καταστρέφει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν προφητειῶν, καὶ δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀποδείξει καθαρῶτα τὴν εὐγένεια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἂν δὲν παραδεχόταν τὴν Καινὴν. Τὸ ὅτι δὲ τὰ λεχθέντα δὲν λέχθησαν γιὰ ἄνθρωπο, γίνεται ὀλοφάνερο

τι δὲ οὐ περὶ ἀνθρώπου τὰ εἰρημένα, καὶ ἐκ τοῦ λέγεσθαι, «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου», καὶ ἐκ τοῦ Κύριον ὀνομάζεσθαι ὁμοίως τῷ λέγοντι Κυρίῳ, καὶ ἐκ τοῦ ἕκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεγενῆσθαι αὐτόν, καὶ ἐκ τοῦ ἱερέα αὐτόν εἶναι κατὰ 5 τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, καὶ ἐκ τοῦ λέγεσθαι, «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή σου», τοῖς νοῦν ἔχουσι κατὰδὴλόν ἐστι.

Εἰ δὲ ἕτερος ἡμῖν Ἰουδαῖος ἀνακλύπει πάλιν πρόσωπον Χριστιανοῦ περιφέρων, Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, λέγω, δυνατὸν μὲν καὶ πρὸς τοῦτον καὶ ἀπὸ τῆς Καινῆς λέγειν. 10 Πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμεν τὰ παρόντα ἀφέντες ἐφ' ἕτερον μέρος παραιάξεως ἰέναι, καὶ τοῦτον ἐντεῦθεν βάλλωμεν. Τί οὖν καὶ οὗτος λέγει; «Ὅτι ἄνθρωπος ἦν, φησί, ψιλός, καὶ ἐξ οὗ γέγονεν ἐκ Μαρίας, ἐξ ἐκείνου τὴν ὑπάρξιν μόνον ἔχει. Τί οὖν, εἰπέ μοι, πρὸς ἐκείνην τὴν ρῆσιν ἐρεῖς τὴν λέγουσαν, «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε»; Δεῖ δὲ 15 τὰ ἄλλα, ἅπερ πρὸς Ἰουδαίους εἴρηται, καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦτου εἰπεῖν. Καὶ τοῦτου οὐχ ἡμεῖς αἴτιοι, ἀλλ' αὐτοὶ οἵτιοι οἱ πολλὴν τὴν συγγένειαν τῶν δογμάτων πρὸς αὐτοὺς ἔχοντες· ὅθεν καὶ τοῖς αὐτοῖς ὕπλοις κατὰ τοῦτων χρῆσόμεθα. Τοὺς 20 γὰρ ὁμοίως πολεμοῦντας τοῖς αὐτοῖς θέλει βάλλειν δεῖ.

Τί οὖν θούλειαι ἡ κοινωρία τοῦ θρόνου; Ἐνταῦθα γὰρ τὸ ὁμοίμιον δείκνυται, ὃ καὶ τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας ἐπιστοιμῶσαι ἱκανόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους λέγοντας, ὅτι υἱὸς τοῦ Λαυιδῆ ἐστιν, ἐπήγαγε λέγων 25 «Πῶς οὖν Λαυιδῆ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτόν καλεῖ, λέγων, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου»; Προσῶν δὲ καὶ τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας κινεῖ λόγον σαφέστερον ἐρμηνεύων ὁ Παῦλος καὶ Μαρκίῳνι καὶ Μανιχαίῳ,

13. Παῦλος Σαμοσατεύς.

14. Ματθ. 22, 43-44.

σ' ἐκείνους πού ἔχουν μυαλό καί ἀπ' αὐτό πού λέγει, «Κάθησε στά δεξιὰ μου», καί ἀπό τὸ ὅτι ὀνομάζεται Κύριος ὁμοία μ' ἐκείνον πού τὸν ὀνομάζει Κύριο, καί ἀπό τὸ ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τοὺς κόλπους του πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρο, καί ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι ἱερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ' καί ἀπ' αὐτό πού λέγει, «Δικὴ σου εἶναι ἡ ἐξουσία».

Ἄν δὲ πάλι παρουσιασθεῖ σ' ἐμᾶς ἄλλος Ἰουδαῖος, φορώντας προσωπεῖο χριστιανοῦ, ἐννοῶ ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατέας¹³, μποροῦμε μὲν καί πρὸς αὐτὸν ν' ἀπαντήσουμε ἀπὸ τὰ λεγόμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Πλὴν ὅμως, γιὰ νὰ μὴ φανοῦμε ὅτι ἀφήνουμε τὰ παρόντα καί μεταβαίνομε σ' ἄλλο μέρος τῆς παρατάξεως, καί αὐτὸν ἀπὸ ἐδῶ ἄς τὸν πολεμήσουμε. Τί λοιπὸν λέγει καί αὐτός; Ὅτι, λέγει, ἦταν ἄνθρωπος ἀπλός, καί ὅτι ἔχει τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸν Πατέρα μόνο ὡς πρὸς τὸ ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὴ Μαρία. Τί λοιπὸν, πές μου, θ' ἀπαντήσεις πρὸς τὴ φράση ἐκείνη πού λέγει, «Σὲ γέννησα ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς κοιλίας μου πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ ἑωσφόρου»; Πρέπει δὲ τὰ ἄλλα πού λέχθησαν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, αὐτὰ νὰ πεῖ κανεὶς καί πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ. Καί γι' αὐτὸ δὲν θὰ εἴμαστε ἐμεῖς αἰτιοί, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πού ἔχουν πολλὴ τὴ συγγένεια τῶν δογμάτων πρὸς αὐτούς· ἄρα θὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ ἴδια ὄπλα καί ἐναντίον αὐτῶν. Διότι πρέπει ἐκείνους πού πολεμοῦν μαζὶ νὰ τοὺς πολεμεῖ κανεὶς μὲ τὰ ἴδια βέλη.

Ποιὸ σκοπὸ λοιπὸν ἔχει ἡ συμμετοχὴ στὸν ἴδιο θρόνο; Διότι ἐδῶ δηλώνεται ἡ ἰσοτιμία μὲ τὸν Πατέρα, πράγμα πού εἶναι ἱκανὸ ν' ἀποστομώσῃ καί ἐκείνους πού φρονοῦν τὰ ἴδια μὲ τὸν Ἄρειο. Γι' αὐτὸ καί ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους πού ἔλεγαν, ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ Δαυὶδ, εἶπε τὰ ἑξῆς: «Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυὶδ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ὀνομάζει αὐτὸν Κύριο, λέγοντας, «Εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου, κάθησε στά δεξιὰ μου»¹⁴; προχωρώντας δὲ ὁ Παῦλος ἐρμηνεύει σαφέστερα καί τὸ σχέδιο

καὶ πᾶσι τοῖς τὰ τοιαῦτα νοσοῦσι καιρίαν δίδωσι πληγὴν. λέγων· ἐρμηνεύει γὰρ μετὰ τῆς αὐτῶ προσηκούσης συνέσεως, πῶς γέγονεν ἰσχυρὸς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἡμεῖς δὲ πάλιν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανίωμεν.

- 5 «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου». Εἶδες τὸ ὁμότιμον; Ὅπου γὰρ θρόνος, βασιλείας σὺμβολον· ὅπου θρόνος εἷς, τῆς αὐτῆς βασιλείας ἰσοτιμία. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πρὸς γλῶσσα. Πρὸς δὲ τὸν Υἱόν·
- 10 Ὁν· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». Οὕτως καὶ ὁ Δανιὴλ ὄρα τὴν μὲν κτίσιν ἅπασαν παρεσιῶσαν, ἀγγέλους τε καὶ ἀρχαγγέλους, τὸν δὲ Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ φθάνοντα ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν. Εἰ δὲ τὸ οὕτως εἰπεῖν σκανδαλίζει τινάς, ἀκουέτω-
- 15 σαν διὰ ἐκ δεξιῶν κάθεται, καὶ ἀπαλλαιτέσθωσαν τοῦ σκανδάλου. Ὅσπερ γὰρ καὶ ἡμεῖς μείζονα αὐτὸν τοῦ Πατρὸς οὐ λέγομεν, ἐπειδὴ τὴν ἐκ δεξιῶν ἔχει καθέδραν τὴν ἐντιμοτάτην, οὕτως μὴδὲ οὐ ἐλάττω λέγε καὶ καταδέεστερον, ἀλλ' ὁμότιμον καὶ ἴσον. Τοῦτο γὰρ ἡ κοινωνία τῆς καθέδρας δηλοῖ.
- 20 3. «Ἔως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». Καὶ τίνας οἱ ἐχθροί; Ἄκουσον Παύλου λέγοντος· «Ἀπαρχὴ ὁ Χριστός· ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἰτα τὸ τέλος. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ». Εἶδες
- 25 προφητικῶν καὶ ἀποστολικῶν ρημάτων συμφωνίαν; Καὶ γὰρ ἐκεῖ μὲν φησιν, «Ἔως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον

15. Ἑβρ. κεφ. 7.

16. Ἑβρ. 1, 7-8.

17. Δαν. 7, 9.

18. Α' Κορ. 15, 23-25.

τῆς θείας οἰκονομίας καὶ δίνει μὲ τὰ λόγια του θανάσιμο πληγμὰ στὸ Μαρκίωνα, τὸ Μανιχαῖο καὶ σ' ὅλους πού πάσχουν ἀπὸ τὸ ἴδιο νόσημα· διότι ἐρμηνεύει μὲ τὴ σύνεση πού ταιριάζει σ' αὐτόν, πῶς ἐγίνε ἱερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ¹⁵. Ἐμεῖς ὅμως ἄς ἐπιστρέψουμε πάλι στὸ ἐξεταζόμενο θέμα μας.

«Εἶπε ὁ Κύριός μου, κάθησε στὰ δεξιὰ μου». Εἶδες τὴν ὁμοτιμία; Διότι ὅπου ὑπάρχει θρόνος, εἶναι σύμβολο βασιλείας· ὅπου ὑπάρχει ἓνας θρόνος, ἐκεῖ ὑπάρχει ἰσοτιμία τῆς αὐτῆς βασιλείας. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε: «Αὐτὸς πού κάμνει τοὺς ἀγγέλους του λειτουργικὰ πνεύματα καὶ τοὺς ὑπηρέτες του λαμπροὺς σὰν τὴ φλόγα τῆς φωτιᾶς. Πρὸς δὲ τὸν Υἱό· ὁ θρόνος, Θεέ μου, μένει αἰώνια»¹⁶. "Ἐτσι καὶ ὁ Δανιήλ βλέπει τὴ μὲν κτίση νὰ παραβρίσκεται ὅλη, καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους, τὸν δὲ Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἔρχεται ἐπάνω στίς νεφέλες καὶ νὰ φθάνει μέχρι τὸν παλιὸ τῶν ἡμερῶν¹⁷. "Ἄν ὅμως τὰ λόγια αὐτὰ σκανδαλίζουν μερικοὺς, ἄς ἀκούσουν ὅτι κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ἄς ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ σκανδαλισμὸ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς δὲν λέμε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ κατέχει τὴν ἐντιμότετη καθέδρα στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, ἔτσι οὔτε σὺ νὰ λέγεις ὅτι εἶναι μικρότερος κοὶ κατώτερος, ἀλλ' ὅτι εἶναι ὁμότιμος καὶ ἴσος. Καθόσον αὐτὸ φανερώνει ἡ κοινωνία τῆς καθέδρας.

3. «Μέχρι πού νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιο γιὰ τὰ πόδια σου». Καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ ἐχθροί; "Ἄκουσε τὸν Παῦλο πού λέγει: «Ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν εἶναι ὁ Χριστός, ἔπειτα ἐκεῖνοι πού πίστεψαν στὸ Χριστὸ θ' ἀναστηθοῦν κατὰ τὴν δευτέρα παρουσία του, καὶ μετὰ ἀκολουθεῖ τὸ τέλος. Διότι πρέπει αὐτὸς νὰ βασιλεύει, μέχρι πού νὰ θέσει ὅλους τοὺς ἐχθρούς του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του»¹⁸. Εἶδες συμφωνία προφητικῶν καὶ ἀποστολικῶν λόγων; Καθόσον ἐκεῖ μὲν λέγει, «Μέχρι πού νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου

τῶν ποδῶν σου», ἐπιαῦθα δέ, «Ἄχρις οὗ ἂν θῆ πάντας τοὺς
 ἐχθροὺς αὐτοῦ». Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖ τὸ «Ἔως», οὔτε ἐπιαῦθα
 τὸ «Μέχρις», χρόνων ὅροι εἰσίν. Ἐπεὶ πῶς ἔσθηκε τὸ προ-
 φητικὸν ἐκεῖνο, τὸ λέγον, «Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώ-
 5 νιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία ἡμῖς οὐ διαφθαρήσεται»,
 «Καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος» εἴ γε μέχρι τού-
 των μέλλει βασιλεύειν; Ὁρᾷς, ὅτι οὐ ταῖς λέξεσι δεῖ προσ-
 ἔχειν ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τὰ νοήματα ἀνιέναι; Σὺ δὲ ἀκούων
 τοῦ προφήτου λέγοντος, ὅτι ὁ Πατήρ τιθήσιν ὑπὸ τοὺς πόδας.
 10 μηδὲν ἐπιαῦθα θεωρηθῆῃς. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἀπονοῦντος τοῦ Πα-
 τρός ταῦτα εἴρηται. Ὁ γὰρ Παῦλος αὐτὸν τιθέναι τοὺς ἐ-
 χθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ λέγει «Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύ-
 ειν, ἄχρις οὗ ἂν θῆ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ». Καὶ
 πάλιν τὸ πᾶν ἀντιῶ ἀνατίθησι λέγων «Ὅταν παραδῶ τὴν
 15 βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἐξου-
 σίαν καὶ δύναμιν». Τουτέστιν, διὰν κατορθώσῃ τὴν βασιλείαν,
 παύσει πᾶσαν ἐξουσίαν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ «Καταργήσῃ».
 Τὸ πᾶν δὲ αὐτοῦ λέγων εἶναι, οὐκ ἀποχωρίζει αὐτοῦ τὸν Πα-
 τέρα, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ Πατρὸς διαιρεῖ τὸν Υἱόν. Καὶ γὰρ
 20 τὰ ἐκείνου, τούτου καὶ τὰ τούτου, ἐκείνου. Διὸ καὶ φησι
 «Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ». Ὅταν τοίνυν ἀκού-
 σης, ὅτι ὁ Πατήρ υπέταξε, μὴ ἔξωθεν εἶναι νομίσης τὸν
 Υἱὸν τοῦ κατορθώματος ἂν τε μανθάνης, ὅτι ὁ Υἱὸς υπέ-
 ταξε, μὴ ἀλλότριον εἶναι λέγε τὸν Πατέρα τούτων. Κοινὰ
 25 γὰρ τὰ κατορθώματα, ὥσπερ καὶ πάντα τὰ ἔργα κοινά.
 «Ράβδον δυνάμεώς σου ἐξαποστελεῖ Κύριος ἐκ Σιών».
 Ράβδον δυνάμεως τὴν δύναμιν αὐτὴν φησι. Τῆς δὲ Σιῶν

19. Δαν. 7, 14.

20. Λουκᾶ 1, 33.

21. Α' Κορ. 15, 25.

22. Α' Κορ. 15, 24.

23. Ἰω. 17, 10.

ὑποπόδιο γιά τὰ πόδια σου», ἐνῶ ἐδῶ, «Μέχρι πού νά θέσει ὄλους τοὺς ἐχθρούς του». Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖ τὸ «ἔως, οὔτε ἐδῶ τὸ «Μέχρις», δηλώνουν χρονικά ὅρια. Διότι πῶς θὰ στεκόταν ὁ προφητικὸς ἐκεῖνος λόγος, πού λέγει, «Ἡ ἐξουσία του εἶναι ἐξουσία αἰώνια, καὶ ἡ βασιλεία του εἶναι βασιλεία πού δὲν θὰ φθαρεῖ καὶ δὲν θὰ καταστραφεῖ»¹⁹, «Καὶ δὲν θὰ ἔχει τέλος ἡ βασιλεία του»²⁰, ἂν πρόκειται νὰ βασιλεύει μέχρι τότε; Βλέπεις, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσέχουμε ἀπλῶς τίς λέξεις, ἀλλὰ νὰ προχωροῦμε καὶ στὴ βαθύτερη σημασία αὐτῶν; Σὺ ὅμως ἀκούοντας τὸν προφήτη νὰ λέγει, ὅτι ὁ Πατέρας θέτει τοὺς ἐχθρούς κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, μὴ ἀνησυχῆσεις καθόλου ἀπ' αὐτό. Καθόσον αὐτὰ δὲν ἔχουν λεχθεῖ γιά νὰ δείξουν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὸ κάνει. Διότι ὁ Παῦλος λέγει ὅτι αὐτὸς θὰ θέσει τοὺς ἐχθρούς κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. «Διότι πρέπει νὰ βασιλεύει μέχρι πού νὰ θέσει τοὺς ἐχθρούς του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του»²¹. Καὶ πάλι ἀναθέτει τὸ πᾶν σ' αὐτόν, λέγοντας· «Ὅταν θὰ παραδώσει τὴ βασιλεία στό Θεὸ καὶ Πατέρα, ὅταν θὰ καταργήσει κάθε ἐξουσία καὶ δύναμη»²². Δηλαδή, ὅταν θὰ φέρει σέ αἴσιο τέλος τὴ βασιλεία, θὰ παύσει κάθε ἐξουσία. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Καταργήσει». Λέγοντας δέ ὅτι τὰ πάντα ἀνήκουν σ' αὐτόν, δὲν ἀποχωρίζει αὐτόν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὅπως ἀκριβῶς πάλι οὔτε τὸν Πατέρα χωρίζει ἀπὸ τὸν Υἱό. Καθόσον ὅλα τὰ πράγματα τοῦ Πατέρα εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὅλα τὰ τοῦ Υἱοῦ εἶναι καὶ τοῦ Πατέρα. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ὅλα τὰ δικά μου εἶναι καὶ δικά σου καὶ τὰ δικά σου εἶναι καὶ δικά μου»²³. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσεις, ὅτι ὁ Πατέρας ὑπέταξε, μὴ θεωρήσεις τὸν Υἱὸ ἔξω ἀπὸ τὸ κατόρθωμ' καὶ ἂν πάλι ἀκούσεις, ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπέταξε, νὰ μὴ λέγεις ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι ξένος αὐτῶν τῶν κατορθωμάτων. Διότι κοινὰ εἶναι τὰ κατορθώματα, ὅπως ἀκριβῶς κοινὰ εἶναι καὶ ὅλα τὰ ἔργα.

«Ράβδο δυνάμεως θὰ σοῦ ἀποστείλει ὁ Κύριος ἀπὸ τὴ Σιών». Ράβδο δυνάμεως ὀνομάζει τὴ δύναμη γενικά. Ἄ-

μέμνηται, ἐπειδὴ ἐκεῖθεν ἀρχὴν ἔλαβε τὰ κατορθώματα. Ἐκεῖ γὰρ καὶ τὸν νόμον ἔδωκεν, ἐκεῖ τὰ θαύματα εἰργάσαντο· ἐκεῖθεν ἀρξάμενον τὸ κήρυγμα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐξετάθη. Εἰ δὲ βούλει κατὰ ἀναγωγὴν τὸ εἰρημένον ἐκλαβεῖν,

5 ἄκουσον Παύλου λέγοντος· «Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκῳ. «Ράβδον δυνάμεώς σου ἐξαποστειλεῖ Κύριος ἐκ Σιών». Ἡ ράβδος ποτὲ μὲν κολαστικὴ ἐστὶ καὶ εὐεργετικὴ, ποτὲ δὲ παρακλητικὴ, καὶ βασιλείας σύμβολον. Καὶ

10 ὅτι ἑκάτερα ἐστίν, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· «Ἡ ράβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου, αὐταὶ με παρεκάλεσαν». Καὶ πάλιν «Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ράβδῳ σιδηρᾷ· ὡς σκευὴ κεραιμέως συνιγίφεις αὐτούς». Καὶ ὁ Παῦλος· «Τί θέλετε; ἐν ράβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πραότητος;».

15 Εἶδες πῶς ἐστὶ παιδεύσεως· βλέπε πῶς καὶ βασιλείας. Λέγει γὰρ Ἡσαίας· «Ἐξελεύσεται ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης αὐτῆς ἀναθήσεται». Καὶ ὁ Δαβὶδ· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ράβδος ἐνδύτητος, ἢ ράβδος τῆς βασιλείας σου». Τὴν μὲν

20 δύναμιν ἐνταῦθα ράβδον ἐκάλεσε, μεθ' ἧς οἱ μαθηταὶ τὴν οἰκουμένην περιέιττον ἢ διτορθοῦντες, καὶ ἐξ ἀλόγου ἰκνὸς κακίας ἐπὶ λογικὴν ἄγοντες τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν. «Πορευθέντες» γὰρ, φησί, «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη». Εἶχε καὶ Μωϋσῆς ράβδον, ἀλλ' ἐνέργειαν Θεοῦ δεξάμενος, δι'

25 ἧς ἐνήργει ἐν ἅπασιν. Κακείνη μὲν ποιητὸν διεΐλεν, αὕτη δὲ τῆς οἰκουμένης τὴν ἀσέβειαν ἔρρηξεν. Οὐκ ἂν τις δὲ ἁμαρτία· καὶ τὸν στανρὸν ράβδον δυνάμεως εἰπών. Αὕτη γὰρ ἢ ράβδος γῆν καὶ θάλατταν ἐπέστρεψε, καὶ δυνάμεως πολλῆς ἐπέπλησε. Μετὰ ταύτης ἐξῆλθον τῆς ράβδου πανταχοῦ

30 τῆς οἰκουμένης οἱ ἀπόστολοι, καὶ πάντα ἐκεῖνα εἰργάσαντο.

24. Ἑβρ. 12, 22 - 23.

25. Ψαλμ. 22, 23.

26. Ψαλμ. 2, 9.

27. Α' Κορ. 4, 21.

28. Ἡσ. 11, 1.

29. Ψαλμ. 44, 7.

30. Ματθ. 28, 19.

ναφέρει δὲ τῆ Σιών, ἐπειδὴ ἀπὸ ἐκεῖ ἄρχισαν τὰ κατορθώματα. Διότι ἐκεῖ ἔδωσε τὸ νόμο, ἐκεῖ ἔκαμε τὰ θαύματα, ἀπὸ ἐκεῖ ἄρχισε τὸ κήρυγμα ποῦ ἐπεξετάθηκε σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη. "Ἄν δὲ θέλεις νὰ ἐρμηνεύσεις αὐτὰ τὰ λόγια ἀλληγορικά, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποῦ λέγει· «'Ἀλλὰ προσήλθατε στὸ ὄρος τῆς Σιών καὶ στὴν πόλη τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στὴν ἐπουράνιο Ἱερουσαλήμ, στὴν ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων»²⁴. «Ράβδος δυνάμεως θὰ σοῦ ἀποστείλει ὁ Κύριος ἀπὸ τῆ Σιών». Ἡ ράβδος ἄλλοτε μὲν εἶναι τιμωρητικὴ καὶ εὐεργετικὴ, ἄλλοτε δὲ παρηγορητικὴ καὶ αὐμβολοβασίλειας. Καὶ τὸ ὅτι συμβολίζει καὶ τὰ δυό, ἄκουσε τὸν προφήτη ποῦ λέγει· «Ἡ ράβδος σου καὶ ἡ βακτηρία, αὐτὲς μὲ παρηγόρησαν»²⁵. Καὶ πάλι· «Θὰ τοὺς ποιμάνεις μὲ σιδηρένια ράβδο· ὡς τὰ σκεύη τοῦ κεραμέα θὰ τοὺς συντρίψεις»²⁶. Καὶ ὁ Παῦλος· «Τί θέλετε; νὰ ἔλθω πρὸς ἐσᾶς μὲ ράβδο ἢ μὲ ἀγάπη καὶ πνεῦμα ἐπιείκειας;»²⁷.

Εἶδες πῶς ἡ ράβδος εἶναι σύμβολο διαπαιδαγωγήσεως; πρόσεχε πῶς εἶναι καὶ βασιλείας. Διότι λέγει ὁ Ἡσαΐας· «Θὰ προέλθει ράβδος ἀπὸ τῆ ρίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ θ' ἀναβλαστήσει ἄνθος ἀπὸ τὴν ἴδια τῆ ρίζα»²⁸. Καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «Ὁ θρόνος σου, Θεέ μου, μένει στὸν αἰῶνα· τὸ σκῆπτρο τῆς βασιλείας σου εἶναι σκῆπτρο εὐθύτητας καὶ δικαιοσύνης»²⁹. Τῆ μὲν δύναμη ἐδῶ ὀνόμασε ράβδο, μὲ τὴν ὁποία οἱ μαθητὲς διέτρεχαν τὴν οἰκουμένη διορθώνοντας τὰ ἥθη καὶ ὀδηγώντας τὴν ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τὴν ἄλογη κακία στὴ λογική. Διότι λέγει, «Πηγαίνετε καὶ κάμετε μαθητὲς μου ὅλα τὰ ἔθνη»³⁰. Εἶχε καὶ ὁ Μωϋσῆς ράβδο, ἀλλ' ἀφοῦ ἔλαβε δύναμη ἀπὸ τὸ Θεό, μὲ τὴν ὁποία ἔκαμνε ὅλα. Καὶ ἐκείνη μὲν χώρισε στὰ δύο ποταμούς, ἐνῶ αὐτὴ διέλυσε τὴν ἀσέβεια. Δὲν θὰ ἔσφαλε δὲ κάποιος ἂν ὀνόμαζε ράβδο δυνάμεως καὶ τὸ σταυρό. Διότι αὐτὴ ἡ ράβδος κατέβαλε τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὴ γέμισε μὲ πολλὴ δύναμη. Μὲ αὐτὴ τῆ ράβδο περιῆλθαν ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης οἱ ἀπόστολοι καὶ ἔκαμαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ θαυμά-

Ταύτην ἐπιφερόμενοι πάντα ἤνων, λαβόντες τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ.

«Καὶ κατακυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου». Ὅσα προφητείας ὑπὲρ τὸν ἥλιον διαλάμπουσιν. Τί δέ ἐστι τό, «Κατακυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου»; Ἀντὶ τοῦ ἐν μέσοις Ἑλλήσιν, ἐν μέσοις Ἰουδαίοις. Οὕτω γὰρ αἱ Ἐκκλησίαι κατεφυτεύθησαν ἐν μέσοις ταῖς πόλεσιν οὕτως ἐκράτησαν καὶ περιεγένοντο. Τοῦτο τεκμήριον τῆς λαμπροῦς νίκης, τὸ ἐν μέσοις τοῖς πολέμοις ἀνασιῆσαι τὰ θυσιασιήτρια, τὸ καθάπερ πρόβατα ἐν μέσῳ θηρίων, καὶ ἄρνας μεταξὺ λύκων εἶναι. Τοῦτο γὰρ καὶ λέμπων αὐτοὺς ἔλεγεν «Ἴδου ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων» ὅπερ οὐκ ἔλατιον τοῦ προτέρου θαύματος. Τοῦ γὰρ ἐν μέσοις ἀπειλημμένους κρατῆσαι οὐκ ἔλατιον τὸ ἐν τάξει προβάτων ὄντας λύκων περιγενέσθαι ἀλλὰ καὶ πολλῶ μείζον, καὶ δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ὄντας τὴν οἰκουμένην ἐπισπάσασθαι. «Καὶ κατακυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου». Οὐκ εἶπε, «νίκα ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου» ἀλλὰ, «Κυρίευσεν», ἵνα δείξῃ οὐκ ἐκ παρατάξεως τὸ τρόποιον γινόμενον, ἀλλ' ἐξ ἐπιταγῆς τὴν δεσποτείαν. Οὕτω γὰρ ἐκράτουν οἱ ἀπόστολοι, τὸν Χριστὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος πάντα ποιοῦντες. Ὅθεν καὶ πᾶσα αὐτοῖς οἰκία ἀνέφικτο, καὶ δούλου παντὸς εὐπειθέστερον οἱ πιστεύοντες ὑπήκουον, τὰ τε ὄντα ἀποδιδόμενοι, καὶ τὰς τιμὰς παρὰ τοὺς πόδας τιθέντες τῶν ἀποστόλων, οὐδὲ εἰς τὴν χρεῖαν τολμῶντές τι λαβεῖν οὕτω τε αὐτοὺς ἐμεγάλυνον, ὅτι οὔτε ἐτόλμων κολλᾶσθαι αὐτοῖς.

31. Μαθ. 10, 16.

32. Πράξ. 2, 45.

σια. Αὐτὴ τὴν ράβδο φέροντας μαζί τους κατόρθωναν τὰ πάντα, κάμνοντας τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ.

«Καὶ μὲ αὐτὴ ἐξουσίαζε καὶ θριάμβευε ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς σου». Πρόσεχε προφητεία πού ἀκτινοβολεῖ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο. Τί σημαίνει δὲ τὸ, «Κατακυρίεψε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου»; Λέχθηκε ἀντὶ τοῦ, μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν, μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων. Διότι ἔτσι φυτεύθηκαν οἱ ἐκκλησίαι μέσα στὶς πόλεις, ἔτσι ἐπεκράτησαν καὶ ὑπερίσχυσαν. Αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τῆς λαμπρῆς νίκης, τὸ ὅτι ἔστησαν τὰ θυσιαστήριά τους ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς τους, τὸ ὅτι ἦταν σὰν πρόβατα ἀνάμεσα στὰ θηρία, καὶ ἀρνιά ἀνάμεσα στοὺς λύκους. Καὶ αὐτὸ πράγματι τοὺς ἔλεγε ἀποστέλλοντάς τους στὸν κόσμῳ «Νά, σὰς ἀποστέλλω σὰν πρόβατα ἀνάμεσα στοὺς λύκους»²¹, πράγμα πού δὲν ἦταν κατώτερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο θαῦμα. Διότι, τὸ ὅτι ἐπεκράτησαν ἂν καὶ ἦταν ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τους, δὲν ἦταν κατώτερο τὸ ὅτι ὑπερίσχυσαν τῶν λύκων ἂν καὶ βρισκόνταν στὴ θέση τῶν προβάτων, ἀλλ' ἦταν καὶ πολὺ πιὸ ἀνώτερο τὸ ὅτι κατόρθωσαν νὰ προσελκύσουν τὴν οἰκουμένη, ἂν καὶ ἦταν δώδεκα τὸν ἀριθμῳ. «Καὶ ἐξουσίαζε καὶ θριάμβευε ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς σου». Δὲν εἶπε, ἴνικα ἀγωνιζόμενος ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς σου, ἀλλὰ «Κυρίεψε», γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὸ τρόπαιο δὲν προερχόταν ἀπὸ πολεμικὴ παράταξη, ἀλλ' ἡ κυριαρχία ἦταν ἀποτέλεσμα θείας διαταγῆς. Διότι ἔτσι κυριαρχοῦσαν οἱ ἀπόστολοι, ἔχοντας μέσα τους τὸ Χριστό, καὶ κάμνοντας τὰ πάντα σὰν ἐκτελεστὲς θείας προσταγῆς. Γι' αὐτὸ καὶ κάθε οἰκία ἄνοιγε σ' αὐτοὺς καὶ ἐκεῖνοι πού πίστευαν ὑπάκουαν μὲ προθυμία πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ὑπακοὴ κάθε δούλου, δηλώνοντας τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ ἀποθέτοντας τὴν ἀξία τους στὰ πόδια τῶν ἀποστόλων, μὴ τολμώντας νὰ πάρουν τὸ ἐλάχιστο γιὰ τίς ἀνάγκες τους²²· καὶ ἔτσι μεγάλυναν αὐτοὺς, μὴ τολμώντας νὰ τοὺς ἐνοχλήσουν.

1. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν πιστῶν ἰσοάντην εἶχον ἰσχύν,
 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀπίστων. Τί γάρ, εἶπέ μοι, δούλου τεκμή-
 ριον; ἄρ' οὐ τὸ ποιεῖν ὅπερ ὁ δεσπότης αὐτοῦ ἐπιταίει; Τί
 δεσπότιον δὲ σημεῖον; ἄρ' οὐ τὸ ταῦτα ἀνύειν ἐν τοῖς δούλοις,
 5 ἅπερ αὐτὸς βούλειται; Τίνες οὖν οἱ ἀνύσαντες ἅπερ ἠθέλον
 ἐπὶ τῶν τότε βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων; ἄρ' οὐχ οἱ ἀπόστο-
 λοι; Εὐδηλον ὅτι. Οἱ μὲν γὰρ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἐ-
 βούλοντο κατέχειν ἐν ἀσεβείᾳ τὴν οἰκουμένην, καὶ δαίμοσι
 10 λατρεύειν ἐπέτατον· οἱ δὲ ἀπόστολοι τὸναντίον, καὶ τὸ θέ-
 λημα τούτων ἐγίνετο. Εἰ δὲ λέγεις μοι τὸ δεσποτικόν, καὶ
 τὰς μάστιγας, καὶ τὰς βασάνους, μεζόνάς μοι λέγεις τὰς δε-
 σποτείας. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι καὶ τούτων γινομένων
 τὸ θέλημα τὸ τούτων ἐγίνετο. Οὐ γὰρ νόμος τῷ τῶν πολλῶν
 15 δεσποτῶν, ἀλλ' ἀρετῇ ταύτην ἀνεδήσαντο τὴν δεσποτείαν, τὴν
 οὐδενὸς τῶν ἔξωθεν δεομένην, ἀλλ' ἐν τῷ παρὰ πάντων ἐ-
 πιβουλεύεσθαι λάμπουσαν. Ἐκείνους μὲν γὰρ τοὺς δεσπότας
 ἐπιβουλεύσαντες δούλοι πολλάκις ἠφάνισαν, ἐπειδὴ ἀτελής
 ἦν τις καὶ ἀσθενεσιάτη, ταύτην δὲ σθέσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλ'
 20 ἐπιβουλεύοντες μεζόνως ἔδειξαν διαλάμπουσαν. Τίς οὖν λαμ-
 πρότερος ἂν εἴη δεσπότης, ὁ μαρτίων δεόμενος βοηθημάτων,
 ἵνα κρατῇ τῶν οἰκειῶν, ἢ ὁ πάντων ἀπηλλαγμένος ἐκείνων,
 καὶ μετ' ἐξουσίας ἄγων καὶ φέρων τοὺς ὑποκειμένους; Εὐ-
 δηλον ὅτι οὗτος. Οἱ μὲν γὰρ δεσποταὶ τὴν δεσποτείαν ταύτην
 25 τὴν τῶν πολλῶν, ἂν μὴ τοὺς νόμους ἔχουσι βοηθοῦντας, καὶ
 τὸ ἐν πόλεσιν οἰκεῖν, πολλάκις μετὰ τῆς δεσποτείας καὶ τὴν
 ζωὴν ἀπώλεσαν, Παῦλος δὲ καὶ ἐν ἐρημίαις καὶ παντοχοῦ

4. Καί εἶχαν δὲ τόση δύναμη ὄχι μόνο ἐπὶ τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀπίστων. Διότι πὲς μου, ποιὸ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ δούλου; δὲν εἶναι τὸ ὅτι κάμνει ἐκεῖνο ποῦ τοῦ διατάσσει ὁ κύριός του; Ποιὸ δὲ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ κυρίου; δὲν εἶναι τὸ ὅτι κατορθώνει νὰ διατάσσει τοὺς δούλους του νὰ κάμνουν αὐτὰ ποῦ θέλει αὐτός; Ποιοὶ λοιπὸν ἔκαμαν στὴν ἐποχὴ τῶν τότε βασιλέων καὶ ἀρχόντων ἐκεῖνα ποῦ ἤθελαν; δὲν ἦταν οἱ ἀπόστολοι; Ὁλοφάνερο εἶναι ὅτι αὐτοὶ ἦταν. Διότι οἱ μὲν βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἤθελαν νὰ κρατοῦν τὴν οἰκουμένη στὴν ἀσέβεια καὶ διέτασσαν τοὺς ἀνθρώπους νὰ λατρεύουν τοὺς δαίμονες, ἐνῶ οἱ ἀπόστολοι ἤθελαν τὸ ἀντίθετο καὶ γίνονταν τὸ θέλημά τους. Ἐὰν δὲ μοῦ ἀναφέρεις τὸ δεσμητήριον, τίς μαστιγώσεις καὶ τοὺς βασανισμοὺς, μοῦ παρουσιάζεις μεγαλύτερες τίς ἐξουσίες τους. Πῶς καὶ με ποιὸ τρόπο; Μὲ τὸ ὅτι, ἂν καὶ γίνονταν αὐτὰ, ὅμως γίνονταν τὸ θέλημά τους. Διότι αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀπέκτησαν ὄχι μὲ τὸ νόμον τῶν πολλῶν δεσποτῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρετὴν, ποῦ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καμιά ἐξωτερικὴ βοήθεια, ἀλλὰ λάμπει καὶ ὅταν ἀκόμη πολεμεῖται ἀπὸ ὅλους. Διότι ἐκείνους μὲν τοὺς δεσπότες πολλὰς φορές οἱ δοῦλοι μὲ τίς ἐπιβουλὰς τους τοὺς ἐξαφάνισαν, ἐπειδὴ ἡ ἐξουσία τους ἦταν ἀτελής καὶ πολὺ ἀνίσχυρη, ἐνῶ αὐτὴ τὴν ἐξουσίαν δὲν κατόρθωσαν νὰ τὴν σθῆσουν, ἀλλὰ μὲ τίς ἐπιβουλὰς τους τὴν κατέστησαν περισσότερο λαμπρὴν. Ποιὸς λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι λαμπρότερος δεσπότης, ἐκεῖνος ποῦ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀμέτρητους βοηθοὺς, γιὰ νὰ ἐξουσιάζει τοὺς δούλους του, ἢ ἐκεῖνος ποῦ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ὅλους ἐκείνους καὶ μὲ ἐξουσίαν κυβερνᾷ τοὺς ὑποτελεῖς του; Ὁλοφάνερο εἶναι ὅτι αὐτός. Διότι οἱ μὲν δεσπότες τὴν ἐξουσίαν τους αὐτὴ πρὸς τοὺς πολλοὺς, πολλὰς φορές τὴν χάνουν μαζὶ μὲ τὴν ζωὴν τους, ἂν δὲν ἔχουν βοηθοὺς τοὺς νόμους καὶ δὲν κατοικοῦν στίς πόλεις, ἐνῶ ὁ Παῦλος παρουσίαζε τὴν ἐξουσίαν του καὶ στίς ἐρημίαις καὶ

τὴν κυριότητα ἐπεδείκνυτο. Βούλει καὶ βασιλέων ἰδεῖν αὐ-
τὸν λαμπρότερον; Εἰσήγαγε νόμους πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης,
καὶ τοὺς τῶν βασιλέων ἀφέντες νόμους οἱ ἄνθρωποι τοῖς ἐ-
κείνου γράμμασιν ἐπείδοντο. Ἄλλως δὲ καὶ οἱ μὲν σωματίων,
5 οἱ δὲ ψυχῶν ἐκράτουν.

Τίς οὖν οὕτω δοῦλος δεσπότη, ἀρχόμενος βασιλεῖ μετ' εὐ-
νοίας ὑπήκουσεν, ὡς οἱ πιστοὶ τῷ Παύλῳ ἐπισιέλλοντι μόνον;
Τί ἂν τις εἴποι τὸν πόθον, τὸν ζῆλον τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅπου
γε καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορῶσαι ἔτοιμοι ἦσαν; τίς τοιοῦτος
10 ἐκτίησται δοῦλος ποιέ; Ἄπερ ταῦτα πάντα ἐγνοῶν ὁ προ-
φήτης, πῶς μὲν τοὺς πιστοὺς ὑπέταξαν, πῶς δὲ τοῖς ἀπί-
στοις ἦσαν φοβεροί, κατὰ κράτος αὐτοὺς ἐλαύνοντες. καὶ πῶς
δι' αὐτῶν ὁ Χριστὸς ἐπεκράτει, οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Ἐκυρίευσεν
ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου, ἀλλὰ «Κατακυρίευσεν», τὴν ἐπιτε-
15 ταμένην δεσποτείαν δηλῶν. Καὶ ταῦτα ὁρῶντες οἱ πολέμιοι
οὐδὲν ἰσχυρὸν ποιεῖν, καίτοι τοὺς νόμους μετ' ἑαυτῶν ἔχοι-
τες, καὶ δημίους, καὶ ἐξουσίαν ἄπασαν. Ἄλλ' ἦσαν οὗτοι δυ-
ραιώτεροι διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν αὐτοῖς. Οὗτος κατεκυρίευσεν
δι' αὐτῶν οὐκ ἀπλῶς ἐκυρίευσεν, ἀλλὰ κατεκυρίευσεν· καὶ
20 γὰρ σφόδρα ἐκράτει. Διὰ γοῦν τὸν ἐν αὐτοῖς, καὶ πρὸς κατε-
τόλμων καὶ οιδήρου καὶ θηρίων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Καὶ
γὰρ εἰς πάντα ἦν μετ' αὐτῶν ὁ Χριστὸς, οἱ καθάπερ ἐν ἀλ-
λοιτριῶσι ἀγωνιζόμενοι σώμασι, καὶ πάντων ἀπαλλαγέντες τῶν
ἐν τῷ βίῳ λυπηρῶν, οὕτως ἔχαιρον, καὶ οὕτως ἐσκήριτον, ὑπὸ
25 τῆς τοῦ Χριστοῦ δεσποτείας κατεχόμενοι, μὴ χρημάτων ἢ εἰδό-
μενοι, μὴ σωματίων, μὴ τῆς παρούσης ζωῆς. Καὶ ταῦτα μὲν
ἐποίησαν οἱ ποτε ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, ἀλλ' ἡ ἄμαχος τοῦ Χρι-

παντοῦ. Θέλεις νά δεῖς ὅτι αὐτὸς εἶναι λαμπρότερος καί ἀπό τοὺς βασιλεῖς; Θέσπισε νόμους γιὰ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ ἄρνούνταν νά ὑπακούσουν στοὺς νόμους τῶν βασιλέων, ὑπάκουαν στοὺς νόμους ἐκείνου. Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ μὲν βασιλεῖς ἐξουσίαζαν τὰ σώματά τους, ἐνῶ οἱ ἀπόστολοι τίς ψυχές τους.

Πράγματι λοιπὸν ποιὸς δούλος ὑπάκουσε μὲ τόση ἀφοσίωση στὸν ἐξουσιαστή του βασιλιά, ὅπως οἱ πιστοὶ στὸν Παῦλο ποὺ τοὺς ἔστελνε μόνο ἐπιστολές; Τί θά μπορούσε νά πεῖ κανεὶς γιὰ τὸν πόθο καὶ τὸ ζῆλο πρὸς αὐτόν, τῆ στιγμῆ ποὺ ἦταν ἔτοιμοι καὶ τὰ μάτια τους νά βγάλουν πρὸς χάρη του; ποιὸς ποτὲ ἀπέκτησε τέτοιους δούλους; Ὅλα αὐτὰ ἀναλογιζόμενος ὁ προφήτης, πῶς δηλαδὴ ὑπέταξαν τοὺς πιστοὺς καὶ πῶς ἦταν φοβεροὶ στοὺς ἀπίστους, ὥστε νά τοὺς ὑποτάσσουν ὀλοκληρωτικά, καὶ πῶς μὲ τῆ βοήθεια αὐτῶν ἐπικρατοῦσε ὁ Χριστός, δὲν εἶπε ἀπλῶς, ἴκυριεue ἀνάμεσα στοὺς ἐχθρούς σου, ἀλλὰ, «κατακυρίεue», γιὰ νά δείξει τὴν παρατεταμένη ἐξουσία. Καὶ βλέποντας αὐτὰ οἱ ἐχθροὶ δὲν μπορούσαν νά κάνουν τίποτε, ἂν καὶ εἶχαν μὲ τὸ μέρος τους τοὺς νόμους, τοὺς δημίους καὶ ὅλη τὴν ἐξουσία. Ἄλλ' αὐτοὶ ἦταν ἰσχυρότεροι ἐπειδὴ κατοικοῦσε μέσα τους ὁ Χριστός. Αὐτὸς μέσω αὐτῶν κατακυρίεue τοὺς ἐχθρούς ὄχι ἀπλῶς κυρίεue, ἀλλὰ κατακυρίεue ὁδὸτι πράγματι ἡ κυριαρχία του ἦταν συντριπτική. Πρὸς χάρη δηλαδὴ ἐκείνου ποὺ βρισκόταν μέσα τους ἀντιμετώπιζαν μὲ ὑπερβολικὴ τόλμη καὶ τῆ φωτιά καὶ τὸ σίδηρο καὶ τὰ θηρία καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Καθόσον παντοῦ ἦταν μαζί τους ὁ Χριστός, ἐκεῖνοι δὲ, σὰν νά ἀγωνίζονταν σὲ ξένα σώματα καὶ ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ ὅλα τὰ δυσάρεστα τῆς ζωῆς, ἔτσι χαίρονταν καὶ ἔτσι σκιρτοῦσαν ἀπὸ ἀγαλλίαση, καί, ἐπειδὴ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ, ἀδιαφοροῦσαν καὶ γιὰ τὰ χρήματα, καὶ γιὰ τὰ σώματα, καὶ γιὰ τὴν παρούσα ζωὴ τους. Καὶ αὐτὰ μὲν τὰ ἔκαμναν οἱ ἄλλοτε ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, ἀλλ' ἡ ἀκατα-

αυτοῦ δύναμις οὐ μόνον τῆς ἐχθρας αὐτοὺς ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ εἰς δουλείαν καὶ εἰς τοσαύτην οἰκείωσιν ἤγαγεν. Ὡστε κὰν λέγηται ὁ Πατὴρ τοὺς ἐχθροὺς τιθέναι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐχ οὕτω λέγεται, καθάπερ εἶπον, ὡς μηδὲν ἐνεργούνητος τοῦ Παιδός· (τοῦ γὰρ Μονογενοῦς τὸ κατόρθωμα γέγονεν ἅπαν), ἀλλ' ἵνα, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν Θεὸν ἕνα νοῆς, φιλατιομένης ἐκάσιφ τῆς ιδιότητος, καὶ ἵνα μὴ δύο νοήσης ἀγεννήτους.

Ὅτι γὰρ αὐτοῦ πᾶν ἐστι τὸ κατόρθωμα, ἀπὸ τῶν ἤδη καιρωσθωμένων ἐννέει καὶ μὴ ἀπλῶς ἀνθρωπίνως ἐκλάμβανε τὰ εἰρημένα· πολὺ γὰρ τὸ ἄτοπον ἔφεται. Ἴνα δὲ καὶ οὐ μάθης, ἄκουε ὁ μέλλω λέγειν. Οἱ μὲν ἐγένοντο φίλοι, ἐχθροὶ πρότερον ὄντες, οἱ δὲ μένουσιν ἔτι ἐχθροί. Ἄλλ' ὅτι μὲν τοὺς ἐχθροὺς φίλους αὐτὸς ἐποίησε, καὶ Παῦλος δηλοῖ τῷ εἰπεῖν, ὅτι ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, δηλοῖ δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ, πρὸς αὐτὸν τὸν Πατέρα λέγων «Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐν τῷ κόσμῳ, τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω». Τὸ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ὑποτάξαι, τοῦ Πατρὸς γέγονε. Καίτοι γε τοῦτο ἐκείνου μεῖζον. Οὐ γὰρ ἴσον κολάσαι ἐχθροὺς μέροιας, καὶ ποιῆσαι φίλους, ἐχθροὺς ὄντας. Ἄλλ' οὔτε ὁ Υἱὸς διὰ τοῦτο ἐλάτιον τοῦ Πατρὸς, οὔτε ὁ Πατὴρ ἐλάτιον διὰ τοῦτο τοῦ Υἱοῦ.

Ἴνα δὲ μάθης, ὅτι καὶ ἐκεῖνα τοῦ Υἱοῦ, ὡσπερ καὶ ταῦτα τοῦ Πατρὸς, ἄκουσον «Ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καιτηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Καὶ ὁ τοὺς ἀγγέλους πέμπων, ὥστε οὐλ-

33. Α' Κορ. 15, 24.

34. Ἰω. 17, 4.

35. Ματθ. 25, 41.

μάχητη δύναμη τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνο τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ἔχθρα, ἀλλὰ τοὺς ὀδήγησε καὶ σὲ ὑπακοὴ καὶ σὲ τόση ἐξοικείωση. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμα λέγεται ὅτι ὁ Πατέρας θέτει τοὺς ἐχθροὺς κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, δὲν λέγεται, ὅπως προανέφερα, μὲ τὴ σημασία ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν παίρνει καθόλου μέρος σ' αὐτὴ τὴν ἐνέργεια (καθόσον ὅλο τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ὑπῆρξε τοῦ Μονογενῆ Υἱοῦ), ἀλλὰ γιὰ νὰ θεωρεῖς, ὅπως προανέφερα, ἓνα Θεὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, διατηρώντας τὴν ιδιότητα τοῦ καθένα, καὶ γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖς ὅτι εἶναι δύο οἱ ἀγέννητοι.

Τὸ ὅτι βέβαια ὅλο τὸ κατόρθωμα εἶναι δικό του μπορεῖς νὰ τὸ σκεφθεῖς ἀπὸ τὰ ὅσα ἤδη κατορθώθηκαν· ἀλλ' ὅμως μὴ ἐκλαμβάνεις τὰ λεχθέντα ἀπλῶς μὲ ἀνθρώπινη ἔννοια, διότι θὰ ὀδηγηθοῦμε ἔτσι σὲ μεγάλο παραλογισμό. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μάθεις καὶ σὺ, ἄκουε αὐτὸ πού πρόκειται νὰ πῶ. Οἱ μὲν, ἀπὸ ἐχθροὶ πού ἦταν, ἔγιναν φίλοι, οἱ δὲ ἄλλοι παραμένουν ἀκόμα ἐχθροί. Τὸ ὅτι ὅμως αὐτὸς ἔκαμε τοὺς ἐχθροὺς φίλους, τὸ φανερῶνει καὶ ὁ Παῦλος μὲ τὰ λόγια, «Ὅταν θὰ παραδώσει τὴ βασιλεία στὸ Θεὸ καὶ Πατέρα»³³, τὸ φανερῶνει δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ, λέγοντας πρὸς τὸν ἴδιο τὸν Πατέρα· «Ἐγὼ σὲ δόξασα στὸν κόσμον, τὸ ἔργο, πού μοῦ ἔδωσες νὰ κάνω, τὸ τελείωσα»³⁴. Ἄλλ' ὅμως ἡ ὑποταγὴ τῶν ἐχθρῶν ὑπῆρξε ἔργο τοῦ Πατέρα. Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα τὸ νὰ τιμωρῆσει ἐκείνους πού παραμένουν ἐχθροὶ καὶ τὸ νὰ κάνει φίλους ἐκείνους πού ἦταν ἐχθροί. Ἄλλ' ὅμως οὔτε γι' αὐτὸ ὁ Υἱὸς εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε ὁ Πατέρας ἐξ αἰτίας αὐτοῦ εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὸν Υἱό.

Ὅμως γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι καὶ ἐκεῖνα εἶναι ἔργα τοῦ Υἱοῦ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὰ εἶναι ἔργα τοῦ Πατέρα, ἄκουσε· «Φύγετε ἀπὸ κοντά μου, σεῖς οἱ καταραμένοι, καὶ πηγαίνατε στὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, πού ἐτοιμάσθηκε γιὰ τὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ»³⁵. Καὶ ἐκεῖνος πού στέλλει

λέξαι τὰ ζιζάνια, ὁ Μονογενῆς ἐστι, καὶ πανταχοῦ ὁρῶμεν αὐτὸν κολάζοντα τὸν διάβολον. Καὶ τοῦτο οἱ δαίμονες αὐτοὶ ὁμολογοῦσι λέγοντες· «Ἰηθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;». Ὡστε αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων αὐτοὺς βασανίζειν. Ὁ-
 5 ρᾶς· οὐ κἄν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς λέγεται γίνεσθαι τὰ γινόμενα, τοῦ Παιδὸς εἶσι κατορθώματα; Ὅτι δὲ καὶ τὰ τοῦ Παιδὸς, τοῦ Πατρὸς, ἄκουσόν πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· «Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ ἐλκύσῃ αὐτόν». Καὶ πάλιν· «Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ».
 10 Οὐ τοίνυν ἀνθρωπίνως ἐκλαμβάνειν τὰ τοιαῦτα δεῖ. Ἐπεὶ καὶ τοὺς ἐχθρούς σου οὕτως ἐκδεκτέον, σὺχ ὡς αὐτοῦ μόνου ἐχθρούς. «Ὁ γὰρ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν», φησὶν, «οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα».

5. Ὡστε Ἰουδαῖοι οὐκ αὐτοῦ μόνου ἐχθροί, ἀλλὰ καὶ
 15 τοῦ Πατρὸς. Διὸ καὶ τὴν παναλεθρίαν αὐτοῖς ἐπήγαγε, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ῥίψας χαμαί, ἐρείπιον ἐποίησεν, εἰ καὶ μὴ εὐθέως μετὰ τὸν στανρόν, καὶ χρόνον αὐτοῖς πολλὸν εἰς μετάνοιαν ἔδωκεν, εἴ γε ἐβούλοιο, καὶ τοὺς ἀποσιτόλους ἀφήκεν, ἵνα δι' αὐτῶν μαθόντες αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ὄψῃ γοῦν ποτε ἐπι-
 20 στρέψωσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνίατα ἐνόσουν, τὸν κολοσῶνα ἐπήγαγε τῶν κακῶν, καὶ ταύτη πάλιν καλῶν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, ἵνα τῆς πολιτείας ἐκπεσόντες τῆς παλαιᾶς ὑπ' αὐτῆς γοῦν τῶν πραγμάτων τῆς ἀνάγκης πρὸς τὴν ἀλήθειαν χειραγωγηθῶσι, τὸν τε ὑβρισμένον ὁρῶντες πανταχοῦ προσκυνούμενον,
 25 καὶ τὰ αὐτῶν λελυμένα ἅπαντα. Ὅταν δὲ μηδὲ οὕτω γέγονται θελίους, τότε λοιπὸν, ἅτε πάσης ἀπηλλαγμένοι συγγνώμης, εἰς τὴν ἀθάνατον ἐμπροσθῆται κόλασιν.

«Υποπόδιον» δὲ ἀκούων, μηδὲν αἰσθητὸν νόμιζε λέγειν,

36. Ματθ. 13, 30.

37. Ματθ. 8, 29.

38. Ἰω. 6, 44.

39. Ἰω. 14, 6.

40. Ἰω. 5, 23.

τούς ἀγγέλους, γιὰ νὰ μαζέψουν τὰ ζιζάνια³⁶, εἶναι ὁ Μονογενής, καί παντοῦ βλέπουμε αὐτὸν νὰ τιμωρεῖ τὸ διάβολο. Καί αὐτὸ τὸ ὁμολογοῦν οἱ ἴδιοι οἱ δαίμονες, λέγοντας· «Ἦλθες ἐδῶ νὰ μᾶς βασανίσεις πρὶν νὰ ἔλθει ἡ ὥρα τῆς τιμωρίας μας;»³⁷. Ὡστε αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού πρόκειται νὰ τοὺς τιμωρήσει. Βλέπεις ὅτι, καί ἂν ἀκόμα λέγεται ὅτι τὰ ἔργα γίνονται ἀπὸ τὸν Πατέρα, εἶναι κατορθώματα τοῦ Υἱοῦ; Τὸ ὅτι δὲ καί τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ εἶναι καὶ ἔργα τοῦ Πατέρα, ἄκουσε πάλι αὐτὸν πού λέγει· «Κανένας δὲν ἔρχεται πρὸς ἐμένα, ἂν δὲν τὸν προσελκύσει ὁ Πατέρας μου»³⁸. Καί πάλι· «Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἔλθει μόνος πρὸς τὸν Πατέρα, παρὰ μέσω ἐμοῦ»³⁹. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ λαμβάνουμε τὰ λόγια αὐτὰ μὲ ἀνθρώπινη σημασία. Διότι καί τοὺς ἐχθρούς σου ἔτσι πρέπει νὰ τοὺς θεωρεῖς, ὄχι δηλαδὴ μόνο ἐχθρούς αὐτοῦ. Διότι, λέγει, «ἐκεῖνος πού δὲν τιμᾷ τὸν Υἱό, δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα»⁴⁰.

5. Ὡστε οἱ Ἰουδαῖοι δὲν εἶναι μόνο ἐχθροὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καί τοῦ Πατέρα. Γι' αὐτὸ καὶ προξένησε σ' αὐτοὺς τὴν πανωλεθρία καὶ τὴν πόλη τους καταγκρέμισε καὶ τὴν μετέβαλε ἐρείπια, ἂν καὶ ὄχι ἀμέσως μετὰ τὴ σταύρωση, καὶ τοὺς ἔδωσε πολὺ χρόνο γιὰ νὰ μετανοήσουν, ἂν ἤθελαν, καὶ τοὺς ἀποστόλους τοὺς ἄφησε, ὥστε, ἀφοῦ μάθουν ἀπ' τοὺς τὴ δύναμή του, νὰ ἐπιστρέψουν λοιπὸν ἔστω καὶ κάπως ἀργά. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀσθένειά τους ἦταν ἀθεράπευτη, προξένησε σ' αὐτοὺς τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν, καλώντας αὐτοὺς καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σὲ μετάνοια, ὥστε, ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸν παλιὸ τρόπο ζωῆς, νὰ ὀδηγηθοῦν πρὸς τὴν ἀλήθεια, ἐξαναγκαζόμενοι ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, βλέποντας καὶ νὰ προσκυνεῖται παντοῦ ἐκεῖνος πού τὸν περιφρόνησαν, καὶ τὰ δικά τους ὅλα καταστραμμένα. Ὅταν δὲ οὔτε καὶ ἔτσι γίνονται καλύτεροι, τότε πλέον, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε συγγνώμη, θὰ ὑποστοῦν τὴν ἀθάνατη τιμωρία.

Ἄλλ' ἀκούοντας «ὑποπόδιο», νὰ μὴ νομίζεις τίποτε

ἀλλὰ τὴν ὑποταγήν. Ὅτι δὲ αὐτῷ ὑποτάσσει, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· ἐπεὶ γὰρ ὁ θρόνος εἰς, καὶ τὸ ὑποπόδιον ἔν, «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου». Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω, «Ἐως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»,
5 ἵνα μὴ νομίση τις ἀσθενῆ τὸν Υἱὸν εἶναι, καὶ ἐνεργείας δεῖσθαι, καθάπερ τινα τῶν ἀποσιτόλων, ἄκουσον πῶς καὶ τῆς ὑπονοίας αὐτῆς ἐπάγει τὴν διόρθωσιν λέγων· «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου». Τί ἐστι, «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή»; Ἐν σοί, φησὶν, ἡ ἀρχή, οὐχ ὕστερον ἐπιγενομένη,
10 ἀλλ' ἐν σοὶ οὐσα διαπαντός· ὅπερ καὶ Ὁσαίας δηλῶν ὁμοίως ἔλεγεν· «Ὁὐ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ, τοιτέστιν, ἐν αὐτῷ, ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ, ὅπερ ἐπὶ τῶν βασιλέων οὐκ ἔνι. Ἡ γὰρ ἀρχὴ αὐτῶν ἐν τῷ πλήθει τῶν στρατοπέδων· ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀποσιτόλων οὐκ ἦν. Καὶ γὰρ
15 καὶ αὐτῶν ἡ ἀρχὴ ἐνεργείας ἔξωθεν εἰσαγομένης αὐτοῖς ἐγίνετο, αὐτὸς δὲ ἐν τῇ φύσει τὴν ἀρχὴν εἶχεν, ἐν τῇ οὐσίᾳ, οὐ μετὰ τὸ γεννηθῆναι προσλαβὼν ὕστερον, οὐδὲ ἐπείσοακτον κτησάμενος, ἀλλ' οὕτω γεννηθεὶς. Διὸ καὶ περὶ βασιλείας ἐρωτώμενος ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς
20 τοῦτο ἐλήλυθα».

«Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου». Οὐ ταῦτα δὲ μόνον τὰ εἰρημένα δηλοῖ τό, «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή», ἀλλὰ καὶ ἕτερα, οἷον τὸ μὴ ἐν ἄλλῳ αὐτοῦ εἶναι τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ διηρηκῆ καὶ ἀθάνατον. Ἀνθρώπους μὲν γὰρ καὶ ζῶν-
25 τας ἐπιλιμπάνει πολλάκις· εἰ δὲ μὴ ζῶντας, ἀλλ' ἀποθανόντας πάντως· μᾶλλον δὲ ἡνίκα ζῶσιν, οὐδὲ μετ' αὐτῶν ἔσιν,

41. Ἦσ. 9, 6.

42. Ἰω 16, 37.

τὸ αἰσθητὸ, ἀλλὰ τὴν ὑποταγή. Τὸ ὅτι δὲ τοὺς ὑποτάσσει σ' αὐτόν, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ὅσα προσθέτει στὴ συνέχεια· διότι, ἐπειδὴ ἓνας εἶναι ὁ θρόνος, ἓνα εἶναι καὶ τὸ ὑποπόδιο. «Μαζί σου θὰ εἶναι ἡ ἐξουσία κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς παρουσίας σου πού θὰ δείξεις τὴ δύναμή σου». Ἐπειδὴ προηγουμένως εἶπε, «Μέχρι πού νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου στήριγμα γιὰ τὰ πόδια σου», γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀνίσχυρος καὶ ὅτι ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ δύναμη, σὰν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ἄκουσε πῶς διορθώνει καὶ αὐτὴ τὴν ὑποψία, λέγοντας «Μαζί σου θὰ εἶναι ἡ ἐξουσία κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς παρουσίας σου». Τί σημαίνει δέ, «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή»; Μαζί σου, λέγει εἶναι ἡ ἐξουσία, δὲν προστίθεται ἀργότερα, ἀλλ' ὑπάρχει μαζί σου γιὰ πάντα, πράγμα πού γιὰ νὰ δείξει καὶ ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε· «Ἐπάνω στοὺς ὠμούς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ ἐξουσία»⁴¹, δηλαδή ὑπάρχει σ' αὐτόν, μέσο στὴν οὐσία του, μέσα στὴ φύση του, πράγμα πού δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμβαίνει στοὺς βοσιλεῖς. Διότι ἡ ἐξουσία αὐτῶν βρίσκεται στὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ, πράγμα πού δὲν συνέβαινε μὲ τοὺς ἀποστόλους. Καθόσον καὶ ἡ ἐξουσία αὐτῶν προερχόταν ἀπὸ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια, ἐνῶ αὐτὸς εἶχε τὴν ἐξουσία μέσα στὴ φύση του, μέσα στὴν οὐσία του, καὶ δὲν τὴν ἔλαβε ἀργότερα, μετὰ ἀπὸ τὴ γέννησή του, οὔτε τὴν ἀπόκτησε σὰν κάτι πού ἤλθε ἀπὸ ἔξω, ἀλλ' ἔτσι γεννήθηκε. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ρωτήθηκε γιὰ τὴ βασιλεία του ἔλεγε· «Ἐγὼ γι' αὐτὸ γεννήθηκα καὶ γι' αὐτὸ ἦλθα στὸν κόσμo»⁴².

«Μαζί σου βρίσκεται ἡ ἐξουσία πού θ' ἀσκήσεις κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς παρουσίας σου». Δὲν φανερώνει δὲ τό, «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή», μόνo αὐτὰ πού ἀναφέρθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, ὅπως τὸ ὅτι ἡ ἐξουσία του δὲν βρίσκεται σὲ ἄλλον, ἀλλ' αἰώνια καὶ ἀθάνατη. Διότι τοὺς ἀνθρώπους πολλές φορές τοὺς ἐγκαταλείπει καὶ ὅσο ἀκόμα ζοῦν, ἂν ὁμως ὄχι ὅσο ζοῦν, ὅπως δὴποτε ὁμως ὅταν πεθάνουν· μᾶλλον δὲ καὶ ὅταν ζοῦν δὲν βρίσκεται μαζί τους, ἀλλ' ὁ

ἀλλ' ὅπερ ἔφθην εἰπών, ἐν στρατοπέδοις καὶ σωματοφύλαξι, καὶ χρημάτων περιουσίᾳ, καὶ τειχῶν περιβολαῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐ μόνον τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἔστι καὶ διηνεκῶς· καὶ ὥσπερ τὴν οὐσίαν αὐ-
5 τοῦ ἀδύνατον μὴ εἶναι, οὕτω καὶ τὴν βασιλείαν.

«Ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου». Ἡμέραν δυνάμεως εἰ-
 ποι τις ἂν τὴν τε ἤδη γενομένην, τὴν τε ἔσομένην ἡμέραν.
 Ἦ οὐ δοκεῖ σοι δυνάμεως μέγιστον εἶναι τεκμήριον, διὰν
 διὰ θανάτου θάνατος καταργῆται, διὰν χαλκαὶ πύλαι συνιρί-
10 θωγῶνται, διὰν ἁμαρτία ἀφανίζηται, διὰν κατάρα λύηται, διὰν
 τὰ παλαιὰ πάντα ἀνατρέπηται κακὰ, καὶ ἕτερα ἐπεισάγηται
 νέα καλὰ; Τί γὰρ τῆς δυνάμεως ταύτης ἴσον, ἂν τε τὰ θαύ-
 ματα ἐξετάσῃς, ἂν τε τὰ κατορθώματα; Νεκροὶ ἠγείροντο,
 λεπροὶ ἐκαθαίροντο, δαίμονες ἠλαύνοντο, θάλαττα ἐχαλινοῦτο,
15 ἁμαρτήματα ἐλύετο, παραλυτικοὶ ἐσφίγγοντο, παράδεισος ἠ-
 νοίγειο, πέτραι ἐρογγυνοτο, καταπέτασμα ἐσχίζετο, ἀκτῖνες
 ἡλίου ἀπεσιρόφοντο, καὶ σκότιος τὴν οἰκουμένην κατε-
 λάμβανε, σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγείροτο, λησιθῆς
 εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανήει πατρίδα, οὐρανοῦ ἀψίδες ἀνεπε-
20 τάνυνοτο, ἡ φύσις ἢ καταπεποιημένη ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τοῦ
 οὐρανοῦ πρὸς τὰ ὑψώματα ἀνήγειο, καὶ τὸ τοῦτου μεῖζον,
 ἐπὶ θρόνου ἐκαθέζετο βασιλικοῦ, παρεσιώτων ἀγγέλων αὐτῇ
 καὶ τῶν δυνάμεων· κακία πᾶσα ἠλαύνετο, ἀρετὴ ἐπανή-
 γετο, Πνεύματος χάρις ἐδίδοτο, ἅλιεῖς καὶ τελῶναι καὶ σκη-
25 νοποιοὶ φιλοσόφων ἀπέρορτιον σόματα, ρητόρων ἀπέστρεφον
 γλῶτταν, δαιμόνων κατέλνον τυραννίδα· βωμοί, καὶ ναοί, καὶ
 ἑορταί, καὶ πανηγύρεις Ἑλληνικαὶ διελύοντο· κνῖσα καὶ κα-
 πνὸς καὶ τὰ ἐναγῆ θύματα πάντα κατὰ κράτος ἠλαύνετο, μάν-

πως προανέφερα, βρίσκεται στο στρατό και τους σωματοφύλακες, στην άφθονία τῶν χρημάτων, στα τείχη που τους περιβάλλουν και σ' ὅλα τ' ἄλλα, στην περίπτωση ὅμως τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνο αὐτὸ δὲν συμβαίνει, ἀλλ' ὑπάρχει μέσα σ' αὐτὸν και αἰώνια· και ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ ὑπάρχει σ' αὐτὸν ἡ οὐσία του, ἔτσι και ἡ βασιλεία του.

«Ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου». Ἡμέρα δυνάμεως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὀνομάσει και αὐτὴν που ἤδη ἦλθε, και αὐτὴν που πρόκειται νὰ ἔλθει. Διότι ἡ κάθε μιὰ εἶναι ἀπόδειξη μεγίστης δυνάμεως. Ἡ δὲν θεωρεῖς μεγίστη ἀπόδειξη δυνάμεως, ὅταν ὁ θάνατος καταργεῖται μὲ τὸ θάνατο, ὅταν συντρίβονται οἱ χάλκινες πύλες, ὅταν ἡ ἀμαρτία ἐξαφανίζεται, ὅταν ἡ κατάρα λύεται, ὅταν ὅλα τὰ παλιὰ κακὰ ἀνατρέπονται, και εἰσάγονται ἄλλα νέα ἀγαθὰ; Διότι τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὴ τὴ δύναμη, ἂν ἐξετάσεις τὰ θαύματα, ἂν ἐξετάσεις τὰ κατορθώματα; Νεκροὶ ἀναστένονταν, λεπροὶ καθαρίζονταν, δαίμονες διώχονταν, θάλασσα χαλιναγωγοῦνταν, ἀμαρτήματα συγχωροῦνταν, παραλυτικοὶ θεραπεύονταν, ὁ παράδεισος ἀνοίγε, οἱ πέτρες διαρρήγνονταν, τὸ καταπέτασμα ἔσχιζε, οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου χάνονταν και σκοτάδι σκέπαζε τὴν οἰκουμένη, σώματα νεκρῶν ἁγίων ἀνασταίνονταν, ὁ ληστής ἐπέστρεφε στὴν ἀρχαία ποτρίδα, οἱ ἀψίδες τοῦ οὐρανοῦ ἀπλώνονταν, ἡ φύση που εἶχε κυριευθεῖ μὲ τὴ βία ὑψωνόταν πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τοῦ οὐρανοῦ, και τὸ σπουδαιώτερο βέβαια ἀπ' αὐτὸ, τοποθετοῦνταν γιὰ νὰ καθίσει ἐπάνω σὲ βασιλικὸ θρόνο, και περιβαλλόταν ἀπὸ ἀγγέλους και οὐράνιες δυνάμεις· κάθε κακία ἐξαφανιζόταν, ἡ ἀρετὴ ἐπέστρεφε, ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος δινόταν, ἀλιεῖς και τελῶνες και σκηνοποιοὶ ἀποστόμωναν τοὺς φιλοσόφους, ἀπέκρουαν τὴ γλώσσα τῶν ρητόρων και καταργούσαν τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῶν δαιμόνων· οἱ βωμοί, οἱ ναοί, οἱ ἐορτές και οἱ ἑλληνικὲς πανηγύρεις διαλύονταν, ἡ κνῖσα, ὁ καπνὸς και ὅλα τὰ μολυσμένα θύματα ἀπομα-

- τεις καὶ μητραγύριαι, καὶ οἰωνοσκόποι, καὶ ἅπαν τοῦ δια-
 βόλου τὸ ἐργασιήριον ἐδραπέτευσον, Ἐκκλησίαι πανταχοῦ τῆς
 οἰκουμένης ἐβλάστανον, παρθένων χοροὶ συνίσταντο, μοναζόν-
 των τάγματα, μετὰ τῶν πόλεων καὶ ἡ ἔρημος εὐσεβείας ἐ-
 5 πληροῦτο, καὶ χοροὶ δικαίων καὶ ἀγίων ἀνδρῶν ἰσιτάμενοι
 ταῖς ἄνω δυνάμει τῶν ἀγγέλων ἀντήχουν ἐν τῇ μελωδίᾳ,
 καὶ μαρτύρων δῆμοι καὶ ὁμολογητῶν πλήθη παταχοῦ τῆς οἰ-
 κουμένης ἐφοιτεῦντο, ἀρειτῆς μετὰ πολλῆς καιωρθοῦτο τῆς
 εὐκολίας, θαρβάρων ἔθνη φιλοσοφεῖν ἐπαιδεύετο, καὶ οἱ θη-
 10 ρίων ἀγριώτεροι πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν τὴν ἄμιλλαν
 ἐπεδείκνυντο, καὶ ὄσσην ἡλίος ἐφορᾷ γῆν, τισαύτην ὁ λό-
 γος ἐπέτρεχε μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν. Ἄπερ
 ἅπαντα ἐννοῶν ὁ προφήτης ἔλεγε· «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν
 ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου».
- 15 Ὡ. Εἰ δὲ θούλει καὶ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν ἰδεῖν, καὶ
 μαθεῖν πῶς καὶ ἐκείνη ἡμέρα δυνάμεως αὐτοῦ ἐστίν, ἐννόη-
 σον ἡλίκον ἐστὶν ἰδεῖν τὸν οὐρανὸν οὐσιελλόμενον, καὶ ἅπασαν
 τὴν φύσιν τὴν καταφθαρεῖσαν ἀνισταμένην, καὶ τῷ νεύματι
 παρισταμένους ἅπαντας, διάβολον καιαιοχυνόμενον, δαίμονας
 20 κάτω κύλιοντας, δικαίους στεφανουμένους, ἕκαστον εὐθύνας
 διδόντα τῶν πεπλημμελημένων, τὰ θραβεῖα λαμβάνοντα τῶν
 κατορθωμάτων, ἐτέρας ζωῆς κατὰστασιν γινομένην. Οὐκέτι
 γὰρ θάνατος καὶ νόσος καὶ γῆρας, οὐκέτι πενία καὶ ἐπήρειαι
 καὶ ἐπιβουλαί, οὐκέτι οἰκήματα καὶ πόλεις καὶ τέχναι καὶ
 25 ναυτιλαί, οὐκέτι ἱματίων περιβολὴ καὶ σῖτα καὶ ποτὰ καὶ ὀ-
 ροφοὶ καὶ κλῖναι καὶ τράπεζαι καὶ λυχνίαι, οὐκέτι ἐπιβου-
 λαὶ καὶ μάχαι καὶ δικαστήρια, οὐκέτι γάμοι, καὶ ὠδίνες, καὶ
 τόκοι, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὥσπερ κόνις ἀποσοβουμένη κατα-

κρύνονταν γιά πάντα, οί μάντεις, οί έπαίτες, οί οίωνοσκόποι και όλο τό συνεργείο του διαβόλου δραπέτευαν, έκκληαίες σ' όλα τά μέρη τής οίκουμένης φύτρωναν, χοροί παρθένων σχηματίζονταν, τάγματα μοναχών, μαζί μέ τίς πόλεις και ή έρημος γέμιζε από εύσέβεια, χοροί δικαίων και άγιών άνδρων μαζί μέ τίς ούράνιες δυνάμεις τών άγγέλων έψαλλαν ύμνους μελωδικούς, πλήθη μαρτύρων και όμολογητών πρόβαλλαν σ' όλα τά μέρη τής οίκουμένης, ή άρετή κατορθωνόταν μέ πολλή εύκολία, θάρβαροι λαοί διδάσκονταν τή χριστιανική εύσέβεια και, ένώ ήταν άγριώτεροι από τά θηρία, συναγωνίζονταν τόν άγγελικό τρόπο ζωής, και όση γή φωτίζει ό ήλιος, τόση διέτρεχε ό θεός λόγος μετά τό σταυρό και τήν άνάσταση. "Όλα αυτά σκεπτόμενος ό προφήτης, έλεγε: «Μαζί σου θα είναι ή έξουσία σου κατά τήν ήμέρα τής παρουσίας κατά τήν όποία θα δείξεις τή δύναμή σου».

6. "Αν όμως θέλεις νά δεις και τή μέλλουσα ήμέρα και νά μάθεις πώς και εκείνη είναι ήμέρα δυνάμεως αυτού, σκέψου πόσο σπουδαίο πράγμα είναι νά δεις τόν ούρανό νά περιορίζεται και όλη ή φύση πού είχε καταφθαρεί ν' άνορθώνεται, και όλοι νά παρουσιάζονται μέ ένα μόνο νεύμα, τό διάβολο καταντροπιαζόμενο, τους δαίμονες νά υποτάσσονται τελείως, τους δικαίους νά στεφανώνονται, τόν καθένα νά λογοδοτεί για τά πλημμελήματά του και νά παίρνει τά βραβεία τών κατορθωμάτων του, και νά δημιουργείται μιá νέα κατάσταση ζωής. Διότι δέν υπάρχει πλέον θάνατος, νόσος, γηρατιά, δέν υπάρχει φτώχεια, πειρασμοί και έπιβουλές, δέν έχουν θέση τά οικήματα, οί πόλεις, οί τέχνες και οί ναυτιλίες, δέν δίνεται σημασία στην ένδυμασία, τά τρόφιμα, τά ποτά, τους όρόφους, τίς κλίνες, τά τραπέζια και τίς λυχνίες, δέν υπάρχουν πλέον έπιβουλές, διαμάχες και δικαστήρια, δέν ισχύουν οί γάμοι, οί ώδινες και οί τοκετοί, άλλ' όλα αυτά διαλύονται σαν σκόνη πού φεύγει και χάνεται, και δίνεται μιá κάποια

λύεται, καὶ εἰέρα υἱς ἀμείνων ζωῆς κατάστασις δίδεται, ἀφθαρείας, ἀθανασίας, δυνάμεως πολλῆς τῷ σώματι χαριζομένης. Ἄπερ καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν, ἔλεγε· «Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.

- 5 Εἰ δὲ ἀπιστεῖς τοῖς εἰρημένοις, ἐπειδὴ μὴ ὁρᾷς αὐτὰ παρόντα, ἀπὸ τῶν παρόντων εἰς τὰ περὶ τῶν μελλόντων λάμβανε τὴν ἀπόδειξιν. Ἐπελθε τῷ λόγῳ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν βάρβαρον, τὴν οἰκουμένην, τὴν ἀοίκητον, τὰς ἐν τῇ γῆ πόλεις, τὰς ἐν τῇ
- 10 θαλάσῃ νήσους, τὰ ὄρη καὶ τὰς νάπας, καὶ ἰδὼν πανταχοῦ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ διαλάμπουσαν, καὶ πάντας τὸ τίμιον ὄνομα ἀνακηρύττοντας, ἀναλογίζου πρὸς ἑαυτό, ὅτι ὁ ἰσοσαῦτα δεινθῆεις, οὗτος καὶ τὰ μέλλοντα ἐπηγγείλατο. Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ μέρους ἐθέλοις λαμβάνειν ἀπόδειξιν, ἐννόησον τί-
- 15 ρος ἔνεκεν ἡ οἰκουμένη συντιθέχει ἅπασα τάφοι ἰδεῖν σῶμα οὐκ ἔχοντα ποῖα δύναιμις ἔλκει τοὺς ἀπὸ τῶν περᾶτων τῆς γῆς, ὥστε ἰδεῖν ποῦ μὲν εἰτέχθη, ποῦ δὲ ἐτάφη, ποῦ δὲ ἐσταυρώθη· ἐννόησον αὐτὸν τὸν σταυρὸν, ὅσης δυνάμεώς ἐστι σημεῖον. Ὁ γὰρ σταυρὸς οὗτος πρὸ τούτου θάνατος ἦν ἐπά-
- 20 ρατος, θάνατος ἐπονείδιστος, θάνατος ὁ πάντων ἔσχιστος. Ἄλλ' ἰδοὺ νῦν τῆς ζωῆς αὐτῆς τιμιώτερος γέγονε, καὶ διαδημάτων λαμπρότερος, καὶ πάντες ἐπὶ μειώπου αὐτὸν περιφέρουμεν, οὐ μόνον οὐκ ἀισχυρόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπιζόμενοι τούτῳ. Οὐ μὲν ἰδιώται μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ
- 25 τὰ διαδήματα περικείμενοι ἐπὶ τοῦ μειώπου ὑπερὸ τὰ διαδήματα αὐτὸν βασιάζουσι, καὶ μάλα εἰκότως· μυρίων γὰρ διαδημάτων ἀμείνων. Τὸ μὲν γὰρ διάδημα καλλωπίζει κεφαλὴν, ὁ δὲ σταυρὸς ἀσφαλίζεται διάνοιαν. Τοῦτο δαιμόνων ἀμνηστῆριον, τοῦτο τὸ διάδημα νοσημάτων ψυχῆς ἀναιρετικόν

ἄλλη καλύτερη κατάσταση ζωῆς, ἀφθαρσίας, ἀθανασίας, πού χαρίζει μεγάλη δύναμη στό σῶμα. Αὐτά ἀκριβῶς γιά νά δηλώσει καί ὁ Παῦλος, ἔλεγε· «Διότι φεύγει καί χάνεται ἡ ἐξωτερική μορφή τοῦ κόσμου αὐτοῦ»⁴⁸.

Ἄν ὅμως δέν πιστεύεις αὐτά πού λέχθηκαν, ἐπειδή δέν τά βλέπεις παρόντα, ἀπό τά παρόντα παίρνει τήν ἀπόδειξη καί γιά τά μελλοντικά. Ἐξέτασε μέ τή σκέψη σου ὅλη τήν οἰκουμένη, τή γῆ, τή θάλασσα, τήν Ἑλλάδα, τή χώρα τῶν βαρβάρων, τήν κατοικημένη γῆ, τήν ἀκατοίκητη, τίς πόλεις τῆς γῆς καί τά νησιά τῆς θάλασσας, τά βουνά καί τά δασώδη μέρη, καί ἀφοῦ δεῖς παντοῦ νά διαλάμπει ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ καί ὅλους νά διακηρύσσουν τὸ τίμιον ὄνομά του, νά σκέπτεσαι, ὅτι ἐκεῖνος πού μπόρεσε καί ἔκαμε αὐτά τά τόσα πολλὰ καί τόσα σπουδαῖα, αὐτός ὑποσχέθηκε καί τά μελλοντικά. Ἄν ὅμως καί ἀπό μέρος θέλεις νά λάβεις ἀπόδειξη, σκέψου γιά ποιό λόγο ὅλη ἡ οἰκουμένη τρέχει νά δεῖ τάφο χωρίς νά ἔχει σῶμα· ποιὰ δύναμη προσελκύει τοὺς ἀνθρώπους ἀπό τά πέρατα τῆς γῆς, ὥστε νά δοῦν ποῦ γεννήθηκε, ποῦ τάφηκε καί ποῦ σταυρώθηκε· σκέψου τὸν ἴδιο τὸ σταυρό, πόσης δυνάμεως σημεῖο εἶναι. Διότι αὐτός ὁ σταυρός πρὶν ἀπ' αὐτὸ τὸ γεγονός ἦταν θάνατος καταραμένος, θάνατος ἀτιμωτικός, θάνατος ὁ πιὸ χειρότερος ἀπὸ ὅλους. Ἄλλὰ νά τώρα ἔχει γίνει τιμιώτερος καί ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, λαμπρότερος καί ἀπὸ τά βασιλικά στέμματα, καί ὅλοι περιφέρομε αὐτὸν στό μέτωπο, κοῖ ὄχι μόνο δέν ντρεπόμαστε, ἀλλὰ καί νοιώθουμε ὑπερηφάνειά γι' αὐτό. Ὅχι μόνο οἱ ἰδιῶτες, ἀλλὰ καί αὐτοὶ πού φοροῦν στό μέτωπό τους τά στέμματα, φέρουν ἐπάνω ἀπὸ τά στέμματα αὐτόν, καί πολὺ εὐλογα, διότι εἶναι σπουδαιότερος ἀπὸ ἀμέτρητα στέμματα. Καθόσον τὸ μὲν στέμμα στολίζει τὴν κεφαλὴ, ἐνῶ ὁ σταυρός διασφαλίζει τὴ διάνοια. Αὐτὸ εἶναι ἀμυντήριο ἐναντίον τῶν δαιμόνων, αὐτὸ τὸ στέμμα ἀπαλλάσσει ἀπὸ τά ψυχικὰ νοσήματα, αὐτὸ εἶναι ὄπλο ἀκατανίκητο, αὐτὸ εἶναι τεῖχος ἀκα-

τοῦτο ὄπλιον ἀχειρωτον, τοῦτο τεῖχος ἄμαχον· τοῦτο ἀσφάλεια ἀκαιταγώνιστος· οὐ θαρβάρων ἐφρόδους, οὐ πολεμίων μόνον καταδρομάς, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀγρίων δαιμόνων διαλύον τὰς φάλαγγας.

- 5** «Ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀγίων». Ἔτερος, «Ἐν ἀγίου εὐπρεπείᾳ». Ἄλλος, «Ἐν δόξῃ ἀγίων». Ἔτι περὶ τῆς ἡμέρας διαλέγεται τῆς τε παρούσης τῆς τε μελλούσης. Λαμπρότητα δὲ ἐνιαῦθα τὸ κάλλος φησὶ τῶν ἀγίων. Τί μὲν λαμπρότερον Παύλου; τί δὲ περιφανέστερον Πέτρου; οἱ τὴν οἰκουμένην περιείτρεχον, ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμποντες, τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας καταβάλλοντες; Ὡς γὰρ ἐξ οὐρανῶν ἄγγελοι καταβάντες, οὕτως ἦσαν πᾶσιν ἀπόστολοι. Τοῦτο δεικνὺς δὲ τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων συνθεῖς, ἔλεγεν, ὅτι «Οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς». Καὶ γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτῶν πολλῆς ἔγεμε
- 10** χάριτος, καὶ αἱ σκιαὶ τῶν σωμάτων πολλὴν ἐπεδείκνυντο δύναμιν. Εἰ δὲ ἐνιαῦθα τοιοῦτοι, ἐννόησόν μοι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἄφθαρτα σώματα λάβωσιν, ὅταν ἀθάνατα, ὅταν ὑπὲρ πᾶσαν ὀρωμένην λαμπρότητα ἀποσιέλθοντα, τίνες ἔσονται οἳτοί σε καὶ οἱ τοῦτοις εἰκότιες προφητῆται καὶ ἀπό-
- 20** στολοι, καὶ δίκαιοι καὶ μαρτυρες, καὶ ὁμολογηταί, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν ἀρίστην πολιτείαν διαπρέξαντες ἐν τῇ πίστει τῇ εἰς τὸν Χριστόν. Ἐννόησόν μοι τοὺς δήμους ἐκείνους, τὰς λαμπάδας, τὰς ἀκτῖνας, τὴν δόξαν, τὴν εὐπρέπειαν, τὴν φαιδρότητα, τὴν πανήγυριν. Τίς ταῦτα παρασιήσει; Λόγος μὲν
- 25** εὐδείς, ἡ δὲ πείρα μόνη σαφῶς διδάξει τοὺς ἀξίους ταύτης γενέσθαι τῆς θεωρίας, τὴν λαμπρότητα ἐκείνην. Ταῦτόν γὰρ οἶμαι συμβαίνειν, οἷον εἰ πολλοὶ ἥλιοι ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἔλαιμαν, ἢ εἰ συνεχεῖς ἀστραπαί· μᾶλλον δὲ ὅπερ ἂν εἶπω,

44. Πράξ. 5, 13.

45. Πράξ. 5, 15 καὶ 19, 12.

ταμάχητο, αὐτὸ ἀσφάλεια ἀσυναγώνιστη, καὶ διαλύει ὄχι μόνο τις ἐφόδους τῶν βαρβάρων, ὄχι μόνο τις ἐπιδρομὲς τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτές ἀκόμα τις φάλαγγες τῶν δαιμόνων.

«Ἀνάμεσα στὴ λαμπρότητα τῶν ἀγίων» Ἄλλος λέγει, «Ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν εὐπρέπεια τοῦ ἀγίου». Ἄλλος, «Ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ δόξα τῶν ἀγίων». Ἄκόμα ὀμιλεῖ καὶ γιὰ τὴν παρούσα ἡμέρα καὶ γιὰ τὴ μέλλουσα. Λαμπρότητα δὲ ἐδῶ ὀνομάζει τὸ κάλλος τῶν ἀγίων». Τί ὑπάρχει λαμπρότερο ἀπὸ τὸν Παῦλο; τί δὲ ἐνδοξότερο ἀπὸ τὸν Πέτρο; αὐτοὶ ποὺ διέτρεχαν τὴν οἰκουμένη, λάμποντας περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο, καὶ φυτεύοντας τὰ σπέρματα τῆς εὐσέβειας; Διότι σὰν νὰ ἦταν ἄγγελοι ποὺ κατέβηκαν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἔτσι ἦταν ἀπρόσιτοι σ' ὄλους. Αὐτὸ γιὰ νὰ δείξει αὐτός ποὺ ἔγραψε τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων, ἔλεγε, ὅτι «Κανένας δὲν τολμοῦσε νὰ ἐνοχλήσει αὐτούς»⁴⁴. Καθόσον τὰ ἐνδύματά τους ἦταν γεμάτα ἀπὸ χάρη καὶ οἱ σκιές τῶν σωμάτων τους φανέρωναν πολλὴ δύναμη⁴⁵. Ἄν δὲ ἐδῶ ἦταν τέτοιοι, σκέψου, σὲ παρακαλῶ, κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ὅταν θὰ λάβουν ἄφθαρτα σώματα, ἀθάνατα, καὶ ποὺ θ' ἀκτινοβολοῦν περισσότερο ἀπὸ κάθε ὀρατὴ λαμπρότητα, ποιοὶ θὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ὅμοιοι μὲ αὐτοὺς καὶ οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ὁμολογητὲς καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ διέπρεψαν μὲ τὸν ἄριστο τρόπο ζωῆς τους στὴν πίστη τους πρὸς τὸ Χριστό. Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, τὰ πλήθη ἐκεῖνα, τίς λαμπάδες, τίς ἀκτίνες, τὴ δόξα, τὴν εὐπρέπεια, τὴ φαιδρότητα, τὴν πανήγυρη. Ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ τὰ περιγράψει αὐτά; Λόγος μὲν κανένας, μόνη δὲ ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία θὰ διδάξει μὲ σαφήνεια τὴ λαμπρότητα ἐκείνη σ' ἐκείνους ποὺ θ' ἀξιωθοῦν νὰ γίνουν μέτοχοι αὐτῆς τῆς θεωρίας. Διότι νομίζω ὅτι θὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο, ὅπως γιὰ παράδειγμα, ἂν συνέβαινε νὰ λάμπουν ἐπάνω στὸν οὐρανὸ πολλοὶ μαζὶ ἥλιοι, ἢ συνεχεῖς ἀστραπές· μᾶλλον ὅμως ὅ,τι καὶ ἂν πῶ,

φιλονεικῶν παρασιῆσαι τὸ κάλλος ἐκεῖνο, οὐ δυνήσομαι καὶ ἀξίαν εἰπεῖν. Τὰ γὰρ παραδείγματα ἅπαντα ταῦτα σωματικά, λαμπρότης καὶ ἡ δόξα, ἡ τότε μέλλουσα ἐκλάμπειν ἐκεῖ, ἔπερ ἅπαν τοιοῦτον κάλλος διαλάμπει. Οὐ γὰρ ἄφθαστα ἔ-
5 σται τὰ σώματα μόνον, οὐδὲ ἀθάνατα, ἀλλὰ καὶ δόξαν ἀφρορητον ἐνδύσεται τότε.

«Ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων». Ἴνα μὴ φοβερόν ὄντα δείξῃ μόνον, δείκνυσιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἡμερον καὶ τὸ εὐεργεικὸν λέγων, «Ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων». Καὶ τοῦτο
10 τῆς ἐκείνου δυνάμεώς ἐστι, τὸ λαμπροῦς οὕτως ἐκείνους ποιῆσαι, ὅπερ καὶ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ὁς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι συμμόρφους τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. Εἶτα ἐπειδὴ μέγα εἶπε καὶ ἄφρατον, ἐπήγαγε· «Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν
15 ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα». Μὴ ζῆτει πῶς, φησί, καὶ τίτι τροπῶ. Δυνατὰ γὰρ αὐτῷ πάντα, ὅσα θούλειται. Τίνος δὲ ἔνεκεν οὐκ εἶπε, «ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων», ἀλλ', «Ἐν ταῖς λαμπρότησιν»; «Οὐ πολλὰ καὶ διάφορα τὰ θραβεῖα. «Ἄλλη γὰρ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀ-
20 στέρων. Ἄστηρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ· οὕτως ἔστι», φησί, «καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν». Καὶ ὁ Χριστός· «Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου πολλάι μοναὶ εἰσιν. Διὰ τοῦτο ἡ λαμπρότης ἐκείνη τέλος οὐκ ἔχει. Οὐδὲ γὰρ εἶκει νυκτί, οὐδὲ παραχωρεῖ σκότῳ, ἀλλ' ἄφρατος οὔσα καὶ μεγάλη, καὶ πολὺ
25 ταύτην τὴν δρομένην ὑπερβαίνουσα, ἔτι καὶ τοῦτο ἔχει μέγιστον, τὸ πέρας μὴ δέχεσθαι, ὅπερ ἀφράτου δυνάμεώς ἐστι

46. Φιλίπ. 3, 21.

47. Φιλίπ. 3, 21.

48. Α' Κορ. 15, 41 - 42.

49. Ἰω. 14, 2.

προσπαθώντας νὰ παρουσιάσω τὸ κάλλος ἐκεῖνο, δὲν θὰ μπορέσω νὰ τὸ περιγράψω ἐπάξια. Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ παραδείγματα εἶναι σωματικά, ἐνῶ ἡ λαμπρότητα ἐκείνη καὶ ἡ δόξα, πού πρόκειται τότε νὰ λάμπει ἐκεῖ, θὰ διαλάμψει περισσότερο ἀπὸ ὅποιοδήποτε τέτοιο κάλλος. Καθόσον δὲν θὰ εἶναι μόνο ἄφθαρτα τὰ σώματα, οὔτε ἀθάνατα, ἀλλὰ θὰ ντυθοῦν τότε καὶ μὲ δόξα ἀπερίγραπτη.

«Ἀνάμεσα στὴ λαμπρότητα τῶν ἀγίων». Γιὰ νὰ μὴ τὸν δείξει μόνο φοβερό, δείχνει καὶ τὴν ἡμερότητά του καὶ τὴν εὐεργετικὴ πλευρά του, λέγοντας, «Ἀνάμεσα στὴ λαμπρότητα τῶν ἀγίων». Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δυνάμεως ἐκεῖνου, τὸ νὰ κάνει αὐτοὺς τόσο λαμπροὺς, πράγμα πού γιὰ νὰ δείξει ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ὁ ὅποιος θὰ μεταμορφώσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεώς μας, ὥστε νὰ ἔχαυμε τὴν ἴδια μορφή μὲ τὸ σῶμα τῆς δόξας αὐτοῦ»⁴⁶. Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶπε κάτι τὸ πολὺ μεγάλο καὶ ἀπερίγραπτο, πρόσθεσε· «Μὲ τὴν ἐνέργειά του, μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ ὑποτάξει τὰ πάντα σ' αὐτόν»⁴⁷. Μὴ ζητᾶς, λέγει, πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο. Διότι εἶναι δυνατὰ σ' αὐτόν ὅλα, ὅσα θέλει. Γιὰ ποιὸ λόγο δὲ δὲν εἶπε, ἄνάμεσα στὴ λαμπρότητα τῶν ἀγίων, ἀλλ' εἶπε, «Ἀνάμεσα στὶς λαμπρότητες αὐτῶν»; Διότι εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα τὰ βραβεῖα. Καθόσον «Ἄλλη εἶναι ἡ λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, ἄλλη ἡ λαμπρότητα τῆς σελήνης καὶ ἄλλη ἡ λαμπρότητα τῶν ἀστέρων. Διότι ἓνας ἀστέρας διαφέρει ἀπὸ τὸν ἄλλο ἀστέρα ὡς πρὸς τὴ λαμπρότητα· ἔτσι, λέγει, θὰ συμβεῖ καὶ ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν»⁴⁸. Καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «Στὴν οἰκία τοῦ Πατέρα μου ὑπάρχουν πολλὲς διαμονές»⁴⁹. Γι' αὐτὸ ἡ λαμπρότητα ἐκείνη δὲν ἔχει τέλος. Διότι δὲν ὑποχωρεῖ στὴ νύχτα, οὔτε παραχωρεῖ τὴ θέση της στὸ σκοτάδι, ἀλλὰ εἶναι ἀπερίγραπτη καὶ μεγόλη, καὶ ξεπερνᾶ κατὰ πολὺ αὐτὴν πού βλέπουμε, καὶ ἀκόμα ἔχει καὶ αὐτὸ μέγιστο, τὸ ὅτι δὲν δέχεται τέλος, πράγμα πού εἶναι δείγμα τῆς ἀπερίγραπτης δυνάμεως τοῦ βασιλέως, τὸ νὰ προσδίνει

του βασιλέως, τὸ τὰ σώματα τὰ φθαρτὰ καὶ ἐπίκηρα εἰς τοσαύτην ἄγειν ἰσχὺν καὶ δύναμιν.

7. Εἶτα ἐπειδὴ μεγάλα τινὰ εἶπε, καὶ ταῖς ἐλλείψιν ἐπιέρωσε τὸν ἀκροατὴν, δείκνυσιν ὅτι εἰκότως ταῦτα γίνεται, 5 ἐπειδὴ ἠγλικοῦτος ὁ καιορθῶν. Τίς δὲ ὁ καιορθῶν; Ὁ ὁμοσούσιος τῷ Πατρὶ. Τοῦτο γὰρ δηλῶν ἐπήγαγεν· «Ἐκ πατρὸς πρὸ ἑωσφοῦρου ἐγέννησά σε». Ἄλλ' οἱ πρὸς τὴν ἑαυτῶν γνώμην διασιροφροντες τὰ εἰρημένα, περὶ τῆς κατὰ σάρκα ταῦτα γεννήσεως εἰρηθοδαί γ.α.σι. Πῶς οὖν, «Πρὸ ἑωσφοῦρου;» 10 εἰπέ μοι. Τὴν νύκτα οὕτως εἶπε, καθ' ἣν ἐτίκιετο, ὅτι πρὸ τοῦ ὄρθρου ἐτέχθη. Ἄλλ' οὐ τοῦτο ἦν τὸ ζητούμενον εἰπεῖν, οὐδὲ ἱστορίας χάριν ἔλεγεν· ἄλλως δὲ οὐδὲ ἔχουσι δεῖξαι, ὅτι ὅπερ οἱ εὐαγγελιστοὶ ἐδίδαξαν, τοῦτο εἶπον ἂν οἱ προφηταὶ αἱ συνεσκιασμένως τὰ πλείω φθεγγόμενοι. Ἐνιαῦθα τοίνυν 15 τό, «Πρὸ ἑωσφοῦρου», οὐ πρὸ τῆς ἀνατολῆς λέγει τοῦ ἑωσφοῦρου, ἀλλὰ πρὸ τῆς φύσεως, πρὸ τοῦ γενέσθαι ἑωσφοῦρον. Οἶδε γὰρ ταῦτα ἡ Γραφή διαιρεῖν, ὅταν πρὸ φύσεως λέγη, καὶ ὅταν πρὸ ἐνεργείας· οἷον ὅταν λέγη· «Δεῖ φθάνειν τὸν ὄρθρον ἐπ' εὐχαριστίαν σου, καὶ πρὸ ἀνατολῆς φωτὸς ἐντυγχάνειν 20 σου». Ἐνιαῦθα γὰρ τὸν ὄρθρον λέγει. Οὐ γὰρ εἶπε, ἄπρὸ ἡλίου, ἀλλὰ, «Πρὸ ἀνατολῆς»· οὐ, πρὸ τῆς φύσεως, οὐδὲν γὰρ πρὸ τῆς φύσεως τοῦ ἡλίου γέγονεν, ἀλλὰ πρὸ ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἵνα τὸν ὄρθρον ἐμφήγη.

Ἄλλαχοῦ δὲ ὅτε πρὸ τῆς φύσεως αὐτοῦ λέγει, οὐ λέγει, 25 πρὸ ἀνατολῆς, ἀλλὰ, πρὸ τοῦ ἡλίου, ὡς ὅταν λέγη· «Πρὸ τοῦ

50. Ἐωσφοῦρος = ὁ αὐγερινός, ὁ πλανήτης Ἄφροδίτη.

51. Σοφ. Σολ. 16, 28.

τόσο μεγάλη ισχύ και δύναμη στα φθαρτά και πρόσκαιρα σώματα.

7. Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶπε ὀρισμένα πολὺ σπουδαῖα καὶ ἀναπτέρωσε τὶς ἐλπίδες τοῦ ἀκροατῆ, δείχνει ὅτι αὐτὰ συμβαίνουν, κατὰ πολὺ φυσικὸ λόγον, ἐπειδὴ εἶναι τόσο μεγάλος ἐκεῖνος ποῦ κατορθώνει αὐτά. Ποιὸς δὲ εἶναι αὐτός ποῦ τὰ κατορθώνει; Αὐτός ποῦ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δηλώσει, πρόσθεσε: «Ἀπὸ τοὺς κόλπους μου σὲ γέννησα πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ ἑωσφόρου». Ἄλλ' ἐκεῖνοι ποῦ διαστρέφουν αὐτὰ τὰ λόγια, ὅπως αὐτοὶ τὰ ἀντιλαμβάνονται, λένε ὅτι αὐτὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὴν κατὰ σάρκα γέννηση αὐτοῦ. Ἄλλὰ πὲς μου, σὲ παρακαλῶ, πῶς «Πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρο»; Ἔτσι ὀνόμασε τὴ νύχτα κατὰ τὴν ὁποία γεννιῶταν, διότι γεννήθηκε πρὶν ἀπὸ τὴ χαραυγὴ. Ἄλλὰ δὲν τὰ εἶπε αὐτὰ μὲ αὐτὸ τὸ σκοπὸ, οὔτε γιὰ νὰ ἐξιστορήσει τὸ γεγονός· ἄλλωστε δὲ δὲν μποροῦν ν' ἀποδείξουν, ὅτι ἐκεῖνο ποῦ δίδαξαν οἱ εὐαγγελιστές, αὐτὸ θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν καὶ οἱ προφῆτες ποῦ λέγουν τὰ περισσότερα συσκιασμένα. Ἐδῶ λοιπὸν τὸ «Πρὸ ἑωσφόρου» δὲν σημαίνει πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἑωσφόρου, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία, πρὶν ἀπὸ τὴ γένεση τοῦ ἑωσφόρου. Διότι γνωρίζει ἡ Γραφή νὰ χωρίζει αὐτά, ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ τὸν πρὸ τῆς φύσεως καὶ πρὸ τῆς ἐνεργείας χρόνον, ὅπως ὅταν λέγει: «Πρέπει νὰ προφθάνουν τὸν ὄρθρον γιὰ νὰ σὲ εὐχαριστοῦν, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ φωτός νὰ ἐπικοινωνοῦν μαζί σου»³¹. Ἐδῶ λοιπὸν ἐννοεῖ τὸν ὄρθρον. Διότι δὲν εἶπε ἔμπρῳ ἀπὸ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ «Πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν» ὄχι, πρὶν ἀπὸ τὴ γένεσίν του, διότι τίποτε δὲν ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, γιὰ νὰ δηλώσει τὸν ὄρθρον.

Σ' ἄλλη ὁμως περίπτωση, ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ τὸ χρόνο πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ ἡλίου, δὲν λέγει, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολή, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὸν ἥλιον, ὅπως ὅταν λέγει: «Πρὶν

ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ». Καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν). Ὡστερ οὖν ἕτερον τό, «Πρὸ ἡλίου», καὶ ἕτερον τό, «Πρὸ ἀνατολῆς ἡλίου»· τὸ μὲν γὰρ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἡλίου, καὶ τὸν ὄρθρον δηλοῖ, τὸ δὲ τὴν γῆν, οὕτω δὴ καὶ 5 ἐπιταῦθα, εἰ ἐβούλειο τὴν νύκτα δηλωῶσαι, οὐκ ἂν εἶπε, «Πρὸ ἑωσφόρου», ἀλλὰ, ἄρα ἀνατολῆς ἑωσφόρου». Ἄλλως δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν ψαλμὸν τοῦτον οὐκ εἰς τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κατὰ Πνεῦμα γέννησιν ἔλαβεν. Εἰπὼν γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις, «Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίος 10 υἱὸς ἐστίν;», ἐπειδὴ εἶπον, «αὐτὸ Δαυὶδ», ἐπήγαγε τὸν ψαλμὸν, λέγων· Πῶς οὖν Δαυὶδ φησιν, «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Εἰ οὖν Κύριος αὐτοῦ ἐστίν, πῶς ὑμεῖς λέγετε, ὅτι υἱὸς αὐτοῦ ἐστίν;». Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Τὸ γνήσιον τῆς γεννήσεως παρέστησεν ἐπιταῦθα. Τί οὖν; 15 πρὸ τοῦ ἑωσφόρου μόνον ἐστίν; Οὐδαμῶς. Ἐπεὶ καὶ ἀλλὰχοῦ φησιν· «Πρὸ τῆς σελήνης ὁ θρόνος αὐτοῦ». Καὶ οὐ πρὸ τῆς σελήνης μόνον, ἐπεὶ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς λέγει· «Πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι, καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος οὐ εἶ». Οὐκ 20 ἀπὸ τοῦ αἰῶνος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος· οὐδὲ γὰρ ἕως τοῦ αἰῶνος, ἀλλ' ἀπειρώς ἐστί. Μὴ δὴ πρόσπαιε ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ θεοπροπῶς δέχου τὴν ἔννοιαν.

Καὶ ὄρα προφήτιον σοφίαν. Ἀρχόμενος τοῦ ψαλμοῦ, οὐκ ἐπιεῦθεν ἠροῶτο, «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε», 25 ἀλλὰ πρότερον δείξας αὐτοῦ τὰ κατορθώματα, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἀνακηρύξας αὐτόν, ὑστερον ἀπὸ κυρίου δείκνυσιν αὐ-

52. Ψαλμ. 71, 17.

53. Ψαλμ. 71, 5.

54. Ματθ. 22, 42.

55. Ψαλμ. 109, 1.

56. Ματθ. 22, 43 - 45.

57. Ψαλμ. 89, 2.

ἀπό τῆ δημιουργία τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομά του»⁵². «Καὶ πρὶν ἀπὸ τῆ σελήνη ἐπὶ γενεές γενεῶν»⁵³. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἄλλο σημαίνει τὸ «Πρὶν ἀπὸ τὸν ἥλιο», καὶ ἄλλο τό, «Πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου», διότι τὸ μὲν ἓνα δηλώνει τὴν ἐνέργεια τοῦ ἡλίου καὶ τὸν ὄρθρο, τὸ δὲ ἄλλο τῆ γένεσός του, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἂν ἤθελε νὰ δηλώσει τῆ νύχτα, δὲν θὰ ἔλεγε, «Πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρο», ἀλλὰ, ἔπρην ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Ἄλλωστε δὲ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸν τὸν ψαλμὸ δὲν τὸν θεώρησε σὰν ἀναφερόμενο στὴν κατὰ σάρκα οἰκονομία, ἀλλὰ στὴν κατὰ Πνεῦμα γέννησή του. Διότι, ἀφοῦ εἶπε στοὺς Ἰουδαίους, «Ποιὰ εἶναι ἡ γνώμη σας γιὰ τὸ Χριστό; τίνας υἱὸς εἶναι;»⁵⁴, ἐπειδὴ εἶπαν, «Τοῦ Δαυὶδ», πρόσθεσε τὰ λόγια τοῦ ψαλμοῦ, λέγοντας· «Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυὶδ λέγει, εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου, κάθησε στὰ δεξιὰ μου»⁵⁵; Ἄν λοιπὸν εἶναι Κύριος αὐτοῦ, πῶς σεῖς λέτε, ὅτι εἶναι υἱὸς του;»⁵⁶. Τί σημαίνει λοιπὸν τὸ λεγόμενο; Ἐδῶ ἀναφέρεται στὸ γνήσιο τῆς γεννήσεως. Τί λοιπὸν; ὑπάρχει μόνο πρὶν ἀπὸ τῆ δημιουργία τοῦ ἑωσφόρου; Καθόλου. Διότι καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Ὁ θρόνος αὐτοῦ ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τῆ δημιουργία τῆς σελήνης». Καὶ ὄχι μόνο πρὶν ἀπὸ τῆ δημιουργία τῆς σελήνης, καθόσον καὶ γιὰ τὸν Πατέρα λέγει· «Σὺ ὑπάρχεις πρὶν ἀπὸ τῆ δημιουργία τῶν ὁρέων καὶ τῆ διαμόρφωση τῆς γῆς καὶ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα καὶ μέχρι τέλους τοῦ αἰῶνα». Δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μόνο, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν αἰῶνα· οὔτε βέβαια θὰ ὑπάρχει μέχρι τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα ἀλλ' ἐπ' ἄπειρο. Μὴ λοιπὸν σκοντάφτετε στὶς λέξεις, ἀλλὰ νὰ δέχεσαι τὴν ἐννοιά τους ὅπως ὁρμόζει στὸ Θεό.

Καὶ πρόσεχε σοφία προφήτη. Ἀρχίζοντας τὸν ψαλμὸ, δὲν ἄρχισε ἀπὸ ἐδῶ, «Σὲ γέννησα ἀπὸ τοὺς κόλπους μου πρὶν ἀπὸ τῆ δημιουργία τοῦ ἑωσφόρου», ἀλλ', ἀφοῦ πρῶτα ἔδειξε τὰ κατορθώματά του καὶ ἀνακήρυξε αὐτὸν ἀπὸ τὰ ἔργα του, ὕστερα ἀπαδεικνύει τὴν ἀξία του καὶ ἀπὸ

- τοῦ τὴν ἀξίαν. Οὕτω καὶ αὐτὸς ἔλεγεν· «Εἰ σὺ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετέ μοι. Εἰ δὲ ποιῶ, κἄν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε», ἵνα μαθῶν, ὅτι ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ὁ Κύριος καλούμενος ὡς ὁ Πα-
- 5 τῆρ, ὁ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχων, ὁ λαμπρότητα τοιαύτην ἐργαζόμενος, ὁ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν κατακυριεύων, μὴ θορυβηθῆς, ἐὰν ἀκούσης, ὅτι οὗτος Υἱὸς ἐστὶ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἀπάσης. Θαυμάζειν δὲ ἄξιον τὸν προφήτην, πῶς τὰ μὲν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ ἐκ προσώπου αὐτοῦ φθέγγεται.
- 10 Τὸ μὲν γάρ, «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου», καὶ τό, «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε», ἅπερ ἐστὶν ὑψηλότερα αὐτοῦ, αὐτὸν εἰσάγει τὸν Θεὸν λέγοντα, τὰ δὲ ἄλλα αὐτὸς διηγεῖται. Σκόπει δὲ καὶ πόση κέχρηται οἰκειότητι τῆς λέξεως. Ἦρκει μὲν γὰρ καὶ τὸ εἶπεῖν, «Ἐγέννησά σε», ἀλλὰ διὰ τοὺς χαμαὶ
- 15 θαδίζοντας, ἵνα τὸ γνήσιον παρασιήσῃ, καὶ ταύτης ἐμνημόνευσε τῆς ῥήσεως. Καὶ καθάπερ λέγων χεῖρα, οὐχ ἵνα ὑποπιεύσωμεν χεῖρα λέγει, ἀλλὰ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν, οὕτω καὶ «γαστρὸς» ἐμνημόνευσεν, ἵνα τὸ γνήσιον τῆς γεννήσεως παρασιήσῃ.
- 20 8. Εἶτα θουλόμενος τὴν προφητείαν ἐν σχήματι δικαιοῦ συνθεῖναι, πρὸς αὐτὸν τὴν λαλίαν ποιεῖται, ὅπερ σφοδρότατης ἀγάπης ἦν καὶ χαρᾶς ὑπερβαλλούσης, καὶ ψυχῆς σφόδρα κατόχου θεῖω Πνεύματι γινομένης. «Ὡμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν
- 25 Μελχισεδέκ». Ὅρας πῶς πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον ἄγει, ποτὲ μὲν περὶ τῆς θεότητος, ποτὲ δὲ περὶ τῆς ἀνθρωπώτητος διαλεγόμενος; ὅπερ καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ ποιοῦ-

τὴν πλευρὰ τοῦ Κυρίου. "Ἐτσι καὶ αὐτὸς ἔλεγε· «"Ἄν δὲν κάμνω τὰ ἔργα τοῦ Πατέρα μου, μὴ μὲ πιστεύετε. "Ἄν ὁμῶς τὰ κάμνω, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν πιστεύετε σ' ἐμένα, πιστέψτε στὴ μαρτυρία ποὺ δίνουν τὰ ἔργα μου»⁵⁸, ὥστε μαθαίνοντας, ὅτι αὐτὸς ποὺ κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα, ποὺ ὀνομάζεται Κύριος, ὅπως καὶ ὁ Πατέρας, ποὺ ἔχει τὴν ἀρχὴ στὸν ἑαυτό του, ποὺ ἐνεργεῖ τόσα λαμπρὰ ἔργα καὶ ποὺ ἀποδεικνύεται ἐξουσιαστὴς μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, νὰ μὴ θορυβηθεῖς, ἂν ἀκούσεις, ὅτι αὐτὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία ὅλης τῆς κτίσεως. Εἶναι δὲ ἄξιος θαυμασμοῦ ὁ προφήτης, πῶς ἄλλα μὲν τὰ λέγει σὰν νὰ τὰ λέγει ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἄλλα δὲ τὰ λέγει αὐτὸς ὁ ἴδιος. Διότι τὸ μὲν, «Κάθησε στὰ δεξιὰ μου», καὶ τὸ «Ἄπὸ τοὺς κόλπους μου σὲ γέννησα πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ ἑωσφόρου», ποὺ περικλύουν ὑψηλότερες ἐννοιες, παρουσιάζει τὸ Θεὸ νὰ τὰ λέγει, ἐνῶ τὰ ἄλλα τὰ διηγεῖται ὁ ἴδιος. Πρόσεχε δὲ καὶ μὲ πόση οικειότητα χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη. Διότι ἀρκοῦσε καὶ μόνο τὸ νὰ πεῖ, «Σὲ γέννησα», ἀλλ' ἐξ αἰτίας ἐκείνων ποὺ βρίσκονται πνευματικὰ χαμηλά, γιὰ νὰ παρουσιάσει τὸ γνήσιο τῆς γεννήσεώς του, ἀνέφερε αὐτὴ τὴ λέξη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, λέγοντας χέρι, τὸ λέγει ὄχι γιὰ νὰ σκεφθοῦμε χέρι, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει τὴ δημιουργικὴ δύναμή του, ἔτσι καὶ ἀνέφερε τὴ λέξη «γαστρός», γιὰ νὰ παραστήσει τὴ γνησιότητα τῆς γεννήσεώς του.

8. Ἐπειτα θέλοντας νὰ παρουσιάσει τὴν προφητεία ὑπὸ μορφή δικαστοῦ, ἀπευθύνει τὸ λόγο πρὸς αὐτόν, πράγμα ποὺ ἦταν δεῖγμα σφοδροτάτης ἀγάπης καὶ υπερβολικῆς χαρᾶς καὶ ψυχῆς ποὺ εἶχε κυριευθεῖ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸ θεῖο Πνεῦμα. «Ὁρκίσθηκε ὁ Κύριος καὶ δὲν θ' ἀλλάξει ἀπόφαση. Σὺ εἶσαι ἱερεὺς αἰώνιος κατὰ τὴν τάξη τοῦ Μελχισεδέκ». Βλέπεις πῶς πάλι ὁδηγεῖ τὸ λόγο κατὰ τρόπο ταπεινότερο, μιλώντας ἄλλοτε γιὰ τὴ θεότητα αὐτοῦ καὶ ἄλλοτε γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση του; πράγμα ποὺ

σιν, ἵνα ἐκατέρωθεν ἡ ἀκρίβεια τῶν δογμάτων διατηρηῆται. Καὶ διὰ τί εἶπε, «Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»; Καὶ διὰ τὰ μυστήρια, οὗτοι κακείνος ἄριον καὶ οἶνον προσήνεγκε τῷ Ἀβραάμ, καὶ διὰ τὸ ἐλευθέραν εἶναι τοῦ νόμου ταύτην τὴν ἱερωσύνην, καὶ διὰ τὸ ἀτελεύτητον, καθάπερ καὶ Παῦλός φησι, καὶ ἄναρχον. Ὅπερ γὰρ ἐκεῖνος εἶχεν ἐν ταῖς σκιαῖς, τοῦτο ἐν τῇ ἀληθείᾳ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ καθάπερ τὰ ὀνόματα προέτρεχεν, ὡς Ἰησοῦς, ὡς Χριστός, οὕτω καὶ τοῦτο. Οὔτε ἀρχὴν οὖν ἡμερῶν φαίνεται ἔχων, οὔτε ζωῆς τέλος. Ὁ Μελχισεδέκ, οὐ τῷ μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τῷ μὴ γενεαλογηθῆναι. Ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐδὲ ἀρχὴν ἡμερῶν ἔσχεν, οὔτε ζωῆς τέλος, οὐ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ τῷ καθ' ὅλου μὴ εἶναι ἐπ' αὐτοῦ ἀρχὴν χρονικὴν, μηδὲ τέλος. Τὸ μὲν γὰρ ἦν σκιά, τὸ δὲ ἀλήθεια. Ὅπερ οὖν Ἰησοῦς ἀκούων, οὐ τὸν ἀληθῶς Ἰησοῦν ὑποπιεύεις, ἀλλὰ τοῦ ὀνόματος τὸν τύπον δέχη μόνον, καὶ οὐδὲν πλέον ἐπιζητεῖς, οὕτω καὶ ἀκούων τὸν Μελχισεδέκ ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον, μὴ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων ἀληθείᾳ αὐτὸν ζητεῖ, ἀλλ' ἀρκοῦ τῇ προσηγορίᾳ μόνῃ, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καταμάνθανε. Ὅρκον δὲ διὰ τὴν ἀκούσης, μὴ ὄρκον νόμιζε. Ὅπερ γὰρ θυμὸς, οὐ θυμὸς ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ τιμωρητικόν, καὶ οὐ πάθος ἐστίν, οὕτως οὐδὲ ὄρκος. Οὐ γὰρ ὁμοιοὶ Θεός, ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον λέγει.

Εἰπὼν τοίνυν τὴν λαμπρότητα τῶν ἀγίων, τὸ τεθῆναι τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὴν ἡμέραν τῆς δυνάμεως, λέγει καὶ τὰ παρόντα λοιπόν. Καὶ ὅρα οἷαν ποιεῖται τὰς τῶν λόγων, τὸν σκληρὸν ἀκροατὴν καταμαλάσσωσαν. Πρότερον γὰρ φοβήσας τῷ λόγῳ τῆς κρίσεως, καὶ τὸ δυσέγδοτον αὐτοῦ μα-

κάμνουν καὶ οἱ εὐαγγελιστές, ὥστε καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη νὰ διατηρεῖται ἡ ἀκρίβεια τῶν δογμάτων. Καὶ γιατί εἶπε, «Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»; Καὶ ἐξ αἰτίας τῶν μυστηρίων, διότι καὶ ἐκεῖνος πρόσφερε ἄρτο καὶ οἶνο στὸν Ἄβραάμ, καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἱερwsούνη εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ νόμο, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀτελείωτη, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος λέγει³⁹, καὶ χωρὶς ἀρχῆς. Διότι αὐτὸ ποῦ ἐκεῖνος εἶχε κατὰ τρόπο συσκιασμένο, αὐτὸ ἐγένετο μὲ τὸν Ἰησοῦ πραγματικότητ᾽ καὶ ὅπως ἀκριβῶς προέτρεχε τὰ ὀνόματα Ἰησοῦς καὶ Χριστός, ἔτσι καὶ αὐτό. Οὔτε ἀρχὴ λοιπὸν ἡμερῶν φαίνεται νὰ ἔχει ὁ Μελχισεδέκ, οὔτε τέλος ζωῆς, ὄχι ἐπειδὴ δὲν εἶχε, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν ἀγενεαλόγητος. Ὁ Ἰησοῦς ὁμως οὔτε ἀρχὴ ἡμερῶν εἶχε, οὔτε τέλος ζωῆς ἔχει, ὄχι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, ἀλλ' ὅτι δὲν ἔχει αὐτὸς χρονικὴ ἀρχὴ οὔτε τέλος. Διότι τὸ μὲν ἓνα ἦταν σκιά, ἐνῶ τὸ δεύτερο πραγματικότητ᾽. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἀκούοντας Ἰησοῦς, δὲν σκέπτεσαι τὸν ἀληθινὰ Ἰησοῦν, ἀλλὰ δέχεσαι μόνο τὸν τύπο τοῦ ὀνόματος καὶ δὲν ἐπιζητεῖς τίποτε περισσότερο, ἔτσι καὶ ἀκούοντας ὅτι ὁ Μελχισεδέκ εἶναι ἄναρχος καὶ χωρὶς τέλος, μὴ προσπαθεῖς νὰ τὸν βρεῖς τέτοιο στὴν πραγματικότητ᾽, ἀλλὰ ν' ἀρκεῖσαι μόνο στὴν ὀνομασία, τὴν δὲ ἀλήθεια ψάξε νὰ τὴν βρεῖς στὸ Χριστό. Ὅταν δὲ ἀκούσεις ὄρκο, μὴ νομίζεις ὅτι πρόκειται γιὰ πραγματικὸ ὄρκο. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ θυμός, δὲν εἶναι γιὰ τὸ Θεὸ θυμός, ἀλλὰ φανερῶνει τὴν τιμωρία αὐτοῦ, καὶ δὲν εἶναι πάθος, ἔτσι οὔτε καὶ ὁ ὄρκος. Καθόσον ὁ Θεὸς δὲν ὀρκίζεται, ἀλλ' ἐννοεῖ αὐτὸ ποῦ ὅπωςδήποτε θὰ συμβεῖ.

Ἄφοῦ λοιπὸν μίλησε γιὰ τὴ λαμπρότητα τῶν ἁγίων, γιὰ τὸ ὅτι θὰ θέσει τοὺς ἐχθρούς του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ γιὰ τὴν ἡμέρα ποῦ θὰ δεῖξει τὴ δύναμή του ὀμιλεῖ πλέον καὶ γιὰ τὰ παρόντα. Καὶ πρόσεχε δὲ ποιὰ σειρά ἀκολουθεῖ στὸ λόγο, καταπραῦνοντας τὸ σκληρὸ ἀκροατή. Διότι, ἄφοῦ πρῶτα τὸν φόβισε μὲ τὸ λόγο γιὰ τὴν μέλ-

λάζας, οὕτω καὶ τὸν περὶ τῶν παρόντων εἰσάγει λόγον. Διὰ τοῦτο καὶ τοιαύτην ποιεῖται τὴν μίξιν. Σκόπει δέ, «Ἔως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»· τοῦτο τῶν μελλόντων. Εἶτα τὰ παρόντα· «Ράβδος δυνάμεώς σου ἐξαπο-
5 σιτελεῖ Κύριος ἐκ Σιών» καὶ κατακυριεύει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου». Εἶτα τὰ μέλλοντα· «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή, ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων». Εἶτα πάλιν τὰ παρόντα οὐκ εἶ τιμωρίαν ἔχοντα, ἀλλ' εὐεργεσίαν· «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Τοῦτο
10 γὰρ ἁμαρτίας ἀναίρεσις καὶ καταλλαγὴ πρὸς Θεόν. Εἶτα ἐπιμείνας αὐτοῖς ὅσον ἠθούλειο, πάλιν τῆς οἰκονομίας ἄπεται, ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον μετασχηματίζων, καὶ λέγων· «Κύριος ἐκ δεξιῶν σου». Καίτοι ἄνω ἔλεγεν, ὅτι αὐτὸς κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς. Ὁρᾷς πῶς οὐχ ἀπλῶς χρῆ
15 ταῖς λέξεσι παρακαθῆσαι; Τί ἐστὶ, «Κύριος ἐκ δεξιῶν σου»; Ἐπειδὴ τῆς οἰκονομίας ἤρπαιτο, ἐπὶ τὴν σάρκα τὸν λόγον τρέπει τὴν βοήθειαν δεχομένην. Ὁρᾷται γὰρ ἀγωνιῶν, καὶ ἰδρῶν, καὶ οὕτως ἰδρῶν, ὡς καὶ θρόμβους καταρρεῖν καὶ ἐνισχυόμενος. Τοιαύτη γὰρ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις.
20 «Συνθλάσει ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς αὐτοῦ βασίλεις». Οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι τοῦτο καὶ περὶ τῶν παρόντων λέγων τῶν ἐπαρισταμένων τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ περὶ τῶν μελλόντων δώσειν εὐθύναν, ὑπὲρ ὧν ἤμαρτον καὶ ἠσέβησαν. «Κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι, πληρώσει πτώματω. Τί ἐστὶ, «Κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι»; Δικᾶσει,
25 φησί, κατακρινεῖ τοὺς δαίμονας. Καὶ ὅτι ἔκρινεν, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν

λουσα κρίση, καὶ μαλάκωσε τὴ σκληρότητά του, ἔτσι ὁδηγεῖ καὶ τὸ λόγο γιὰ τὰ παρόντα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀναμειγνύει αὐτὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Πρόσσεχε δέ. «Μέχρι ποῦ νὰ θέσω τοὺς ἐχθροὺς ὑποπόδιο γιὰ τὰ πόδια σου»· αὐτὸ λέγεται γιὰ τὰ μελλοντικά. Ἔπειτα ὁμιλεῖ γιὰ τὰ παρόντα· «Ράβδο δυνάμεως θὰ σοῦ ἀποστείλει ὁ Κύριος ἀπὸ τῆ Σιών καὶ μ' αὐτὴ θὰ κυριαρχήσεις ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς σου». Ἔπειτα ἀναφέρει τὰ μελλοντικά· «Μαζί σου θρῖσκεται ἐκ φύσεως ἡ ἐξουσία καὶ θὰ ἐκδηλωθεῖ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς δυνάμεώς σου ἀνάμεσα στὶς λαμπρότητες τῶν ἁγίων σου». Ἔπειτα ἀναφέρει πάλι τὰ παρόντα, ποῦ δὲν ἔχουν ἀκόμη τιμωρία, ἀλλ' εὐεργεσία. «Σὺ εἶσαι ἱερεὺς αἰώνιος κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ». Διότι αὐτὸ δείχνει κατάργηση τῆς ἁμαρτίας καὶ συμφιλίωση μὲ τὸ Θεό. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἐπέμεινε σ' αὐτὰ ὅσο ἤθελε, πάλι ὁμιλεῖ γιὰ τὴν οἰκονομία, μετατρέποντας τὸ λόγο πρὸς τὸ ταπεινότερο, καὶ λέγει· «Ὁ Κύριος ποῦ βρίσκεται στὰ δεξιὰ σου». Μολονότι βέβαια προηγουμένως ἔλεγε, ὅτι αὐτὸς κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα. Βλέπεις ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀρκούμαστε ἀπλῶς στὶς λέξεις; Τί σημαίνει δέ, «Κύριος ἐκ δεξιῶν σου»; Ἐπειδὴ μίλησε γιὰ τὴ θεία οἰκονομία, μεταφέρει τὸ λόγο πρὸς τὴ σάρκα ποῦ δέχεται τὴ βοήθεια. Διότι βλέπεται ν' ἀγωνιᾷ καὶ νὰ ἰδρῶνει, καὶ ἔτσι νὰ ἰδρῶνει, ὥστε καὶ νὰ τρέχουν ἀταγόνες⁶⁰ καὶ νὰ ἐνισχύεται. Διότι τέτοια εἶναι ἡ φύση τῆς σάρκας.

«Θὰ συντρίψει βασιλεῖς κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ὀργῆς του». Δὲν θὰ ἀμάρτανε κανεὶς ἂν αὐτὸ τὸ ἔλεγε καὶ γιὰ τοὺς σημερινούς ποῦ πολεμοῦν τὴν Ἐκκλησία, καὶ γιὰ ἐκείνους ποῦ πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦν γιὰ ὅσα ἁμαρτήματα καὶ ἀσεβήματα διέπραξαν. «Θὰ κρίνει τὰ ἔθνη καὶ θὰ γεμίσει τὸν κόσμον ἀπὸ πτώματα». Τί σημαίνει «Κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι»; Θὰ δικάσει, λέγει, καὶ θὰ καταδικάσει τοὺς δαίμονες. Καὶ τὸ ὅτι ἔκαμε τὴν κρίση, ἄκουσε τὸ Χριστὸ ποῦ λέγει· «Τώρα κρίνεται ὁ κόσμος αὐτός, τώρα ὁ ἄρ-

ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου ἐκβληθήσεται ἔξω». Καὶ ἀλλαχοῦ· «Κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν». Εἰ δὲ αἰσθητικώτερον τῇ λέξει κέχρηται, μὴ προσπαιίσης. Ἔθος γὰρ τῇ Γραφῇ τοῦτο. «Συνθλάσει κεφαλὰς ἐπὶ γῆς πολλῶν». Εἰ μὲν κα-
 5 τὰ ἀναγωγὴν βούλοιο τοῦτο δέχεσθαι, τὴν ἀπόνοιαν εἶποι τις ἂν διὰ καθελεῖ, εἰ δὲ καὶ αἰσθητικῶς, τὴν συμφροσὴν τὴν Ἰουδαϊκὴν, οὗς ἀπόλεσεν ἄρδην μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. «Ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίεται». Ἐνταῦθα δείκνυσι τὸ ταπεινὸν τῆς διαίτης, τὸ εὐτελὲς τῆς διαγωγῆς, ὅτι διὴ οὐ σοθῶν,
 10 οὐδὲ δορυφόρους ἔχων, οὐδὲ φαντασίαν τινὰ περικείμενος αἰσθητὴν ταῦτα ἔπρατιεν, ἀλλὰ λιπὸν βίον μειῶν, καὶ τοιοῦτον, ὡς ἐκ χειμάρρου πίνειν. Οἷα γὰρ ἦν αὐτῷ ἡ τράπεζα, τοιοῦτον καὶ τὸ ποτόν. Ἡ τράπεζα ἄριοι κρήθινοι, τὸ ποτόν ὕδωρ ἀπὸ τοῦ χειμάρρου. Τὴν γὰρ φιλόσοφον ταύτην δίαιταν
 15 ἤλθε διδάξων, γαστροδὸς κρατεῖν, φαντασίαν πατεῖν, τῦφρον ἀποσιτρέφασθαι.

9. Εἶτα δεικνὺς τῆς ζωῆς τὸ κέρδος, τοῦτο ἐπήγαγε· «Διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλὴν». Τῆς γὰρ ταπεινοφροσύνης καὶ τοῦ σκλήροῦ βίου οὗτος ὁ καρπός. Ταῦτα δὲ οὐ περὶ τῆς θεό-
 20 τητος εἶρηται, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκὸς τῆς πινούσης ἐκ χειμάρρου, τῆς ὑψωθείσης. Οὐ μόνον γὰρ οὐδὲν αὐτὴν παρέβλαπεν αὕτη ἡ εὐτέλεια, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὕψος ἀνήγαγεν ἄφατον. Καὶ οὐ τοίνυν, ὡ ἀγαπητέ, ἔχων τὰ ὑποδείγματα, τὸν μὲν φλεγμῆνονια καὶ φαντασίας γέμοντα βίον ἀτίμαζε, τὸν δὲ εὐτελεῖ
 25 καὶ ἐσχεδιασμένον δῖωκε, εἴ γε βούλει λαμπρός τις εἶναι καὶ μέγας. Καὶ γὰρ ὁ Δεσπότης σου διὰ τοῦτο ἤλθεν, ἵνα ταύτην σε διδάξῃ τὴν ὁδόν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ προφήτης εἶπὼν τὰ

61. Ἰω. 12, 31.

62. Ἰω. 12, 32.

χοντας τοῦ κόσμου θά ἐκδιωχθεῖ ἔξω»⁶¹. Καί ἄλλοῦ· «Καί ἐγὼ ἂν ὑψωθῶ ἀπὸ τῆ γῆ σταυρούμενος, ὅλους θά ταῦς προσελκύσω πρὸς ἐμένα»⁶². Ἐὰν δὲ χρησιμοποιεῖ λέξεις μὲ περισσότερο ὑλικὴ σημασία, μὴ σκοντάψεις σ' αὐτό. Διότι συνηθίζει νὰ τὸ κάμνει αὐτὸ ἡ Γραφή. «Θά συντριψοῦν τὰ κεφάλια πολλῶν ἐπάνω στῆ γῆ». Ἐὰν μὲν ἤθελε ἐκλάβει κανεὶς αὐτὸ κατὰ τρόπο ἀλληγορικόν, θά μπορούσε νὰ πεῖ ὅτι θά ἐξαφανίσει τὴν παραφροσύνη, ἂν ὅμως τὸ ἐκλάβει κατὰ λέξη, σημαίνει τὴν ἰουδαϊκὴ συμφορὰ, τοὺς ὁποίους κατέστρεψε ἀπὸ τὰ θεμέλια μὲ μεγάλη σφοδρότητα. «Θά πιεῖ νερὸ ἀπὸ χεῖμαρρο πού θά συναντήσῃ στὸ δρόμο του». Ἐδῶ δείχνει τὴν ταπεινὴ διατροφή του, τὸν ἀπλοῖκὸ τρόπο ζωῆς του, ὅτι δηλαδὴ τὰ ἔκαμνε αὐτὰ ὄχι μὲ ἐπιδεικτικὸ τρόπο, οὔτε ἔχοντας στρατιωτικὸς φρουροὺς ἢ περιβαλλόμενος ἀπὸ κάποια ἐξωτερικὴ ἐπιδεικτικὴ ἐμφάνιση, ἀλλὰ κάμνοντας ζωὴ λιτὴ, καὶ τέτοια ζωὴ, ὥστε νὰ πίνει νερὸ ἀπὸ χεῖμαρρο. Διότι ὅ,τι λογῆς ἦταν ἡ τροφή του, τέτοιο ἦταν καὶ τὸ ποτὸ του. Ἡ τροφή του ἦταν ἄρτοι κρίθινοι, ἐνῶ τὸ ποτὸ του νερὸ ἀπὸ τὸ χεῖμαρρο. Διότι ἦλθε γιὰ νὰ διδάξῃ τὴν ἀδιαφορία αὐτὴ γιὰ τὴν τροφή, τὴν ἐγκράτεια τῆς κοιλίας, τὴν καταπάτηση τῆς ἐπιδειξεως, τὴν ἀποφυγὴ τῆς ἀλαζονείας.

9. Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξει τὸ κέρδος τῆς ζωῆς, πρόσθεσε αὐτό· «Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς θά ὑψώσῃ τὴν κεφαλὴν του». Διότι αὐτὸ ἦταν καρπὸς τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τοῦ σκληροῦ βίου του. Αὐτὰ ὅμως δὲν λέχθησαν γιὰ τὴ θεότητα, ὁλλὰ γιὰ τὴ σάρκα πού ἔπινε ἀπὸ χεῖμαρρο καὶ δοξάσθηκε. Διότι ὄχι μόνον αὐτὴ ἡ ταπεινότης δὲν τὴν ἔβλαψε σὲ τίποτε, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀδήγησε σὲ ὕψος ἀπερίγραπτο. Καὶ αὐτὸ λοιπόν, ἀγαπητέ, ἔχοντας τὰ παραδείγματα, περιφρόνα μὲν τὸ σκληρὸ καὶ ἐπιδεικτικὸ βίον, ἐπιδίωκε δὲ τὸν ταπεινὸ καὶ ἀπλὸ βίον, ἂν βέβαια θέλεις νὰ εἶσαι κάποιος λαμπρὸς καὶ σπουδαῖος. Καθόσον ὁ Κύριός σου γι' αὐτὸ ἦλθε, γιὰ νὰ σοῦ διδάξῃ αὐτὴ τὴν ὁδόν. Γι' αὐτὸ λοι-

κατορθώματα, ἐπήγαγε τοῦτο αὐτό, μονονουχὶ λέγων ἄκούσας
 νίκην καὶ τροπαια, μὴ ἔλπιζε ὄπλα καὶ στρατιώτας, καὶ ἄρ-
 ματα, καὶ ἵππους, καὶ ἱππέας, καὶ ὀπλίτας, καὶ θορόδους,
 καὶ ταραχὰς ἰδεῖν. Οὕτω ταπεινὸς ἔσιν ὁ ταῦτα κατορθῶν,
 5 οὕτω συννεσιαλμένος, ὡς ἐκ χειμάρρου πίνειν ὕδωρ· ἀλλ' ὁ-
 μως οὔτως ὁ τοιοῦτος ταῦτα ἅπαντα ἀνύσει.

Ἀκουέτωσαν οἱ τὰς Συβαριτικὰς ἔχοντες τραπέζας, καὶ
 τὰ ἐδέσματα, καὶ πᾶν εἶδος καουκείας ἐπινοοῦντες, καὶ ποι-
 κίλα μαγεῖρων γένη πανταχόθεν συλλέγοντες, καὶ ναύτας καὶ
 10 κυβερνήτας καὶ κωπηλάτας καταλέγοντες, ἵνα ξένα τινὰ γένη
 καὶ οἶνον καὶ μύρων καὶ τῆς ἄλλης θλακείας κομίσωσι, καὶ
 πρὸς αὐτὸ ἑαυτοὺς καταλονίσωσι τὸ θάραυρον, καὶ πάντων
 γένηνται ταπεινότεροι. Οὔτε γὰρ ὑψηλὸν εἶωθε ποιεῖν τὸ
 πλείονων δεῖσθαι, οὔτε ταπεινὸν τὸ ὀλίγων εἶναι ἐν χρεῖα.
 15 Καὶ εἰ βοῦλεσθε, ἐκατέρων τὴν εἰκόνα ἀναπλάσσωμεν, καὶ
 ἔστω τις πολλοὺς ἔχων τοὺς πανταχόθεν χορηγοῦντας, καὶ
 ναύτας καὶ κυβερνήτας, καὶ χειροτέχνας καὶ οἰκείας, καὶ
 ἑγ' ἄπτας καὶ ποικιλίας, καὶ θουκόλους καὶ ποιμένας, καὶ ἱπ-
 ποκόμους καὶ ἵπποφοροὺς, καὶ πολλὴν ἐν ἅπασιν ἐχέτω τὴν
 20 θεραπείαν· ἕτερος δὲ μηδεὶς τούτων ἀπολαυεῖτω, ἀλλ' ἄριτον
 μόνον καὶ ὕδατος καὶ ἱματίου ψιλοῦ· τίς ἐν τούτοις ὁ ὑψηλός;
 τίς δὲ ὁ ταπεινός; Οὐκ εὐδηλον, ὅτι ὁ τὸ ἱμάτιον μόνον ἔχων;
 Οὔτως μὲν γὰρ καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος καταφρονησαὶ
 διηγῆται, ἐκεῖνος δὲ πάντων τῶν ταῦτα παρεχόντων δοῦ-
 25 λός ἐστιν. ὑποκῆπιον, κολακεύων, θεραπεύων ἅπαντας, δε-
 δοικῶς μὴ τις αὐτὸν καταλιπὼν εἰς τὰ καίρια θλάγῃ· σὸδδεν
 γὰρ οὔτως ποιεῖ δοῦλον, ὡς τὸ πολλῶν δεῖσθαι ὡσπερ σὺν
 ἐλείψῃ, ὡς τὸ τῆς χρεῖας εἶναι μόνης.

63. Σύβαρις· Ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις τῆς Κάτω Ἰταλίας, ποῦ εἶε αἰ-
 τίας τοῦ μεγάλου πλοῦτου τῆς αἰ κάτοικοί τῆς Ζουῶσαν πολυτελεῶτατα.
 ἔγιναν μαλθακαὶ καὶ ἀγαποῦσαν τίς ἡδονές καὶ τὴν τρυφηλὴ Ζωή.
 Ἀπὸ τότε ὀνομάζεται ἡ μεγάλη αὐτὴ τρυφηλότητα συβαριτιαιμός, κα-
 ταστράφηκε τὸ 510 π.Χ. ἀπὸ τοῦς κατοίκους τοῦ Κρότωνα.

πόν και ὁ προφήτης, ἀφοῦ εἶπε τὰ κατορθώματα, πρόσθεσε αὐτό, καὶ ἦταν ὡς νὰ ἔλεγε· ἔπειδή ἄκουσες νίκη καὶ τρόπαια, μὴ περιμένεις νὰ δεῖς ὄπλα, στρατιῶτες, ἄρματα, ἵππους, ἱππεῖς, ὀπλίτες, θορύβους καὶ ταραχές. Τόσο πολὺ ταπεινός εἶναι αὐτός πού κατορθώνει αὐτά, τόσο ἀπλοϊκός, ὥστε νὰ πίνει νερὸ ἀπὸ χεῖμαρρο· ἀλλ' ὅμως αὐτός πού εἶναι τέτοιος, θὰ κατορθώσει ὅλα αὐτά.

Ἄς τὰ ἀκούσουν αὐτὰ αὐτοὶ πού διατηροῦν τὶς Συβαριτικὲς τράπεζες καὶ ἐπινοοῦν τὰ διάφορα φαγητὰ καὶ κάθε εἶδος καρκεύματος, καὶ πού συγκεντρώνουν ἀπὸ παντοῦ διαφόρων φυλῶν μαγεῖρους, καὶ παραγγέλουν αὐτούς καὶ κυβερνήτες καὶ κωπηλάτες, γιὰ νὰ τοὺς φέρουν τίποτε ξένα εἶδη κρασιοῦ καὶ μύρων καὶ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς βλακείας, καὶ νὰ καταποντίσουν τοὺς ἑαυτοὺς τους στὸ βάραθρο καὶ νὰ γίνουν ταπεινότεροι ἀπὸ ὄλους. Διότι συνήθως οὔτε κάμνει κάποιον ὑψηλὸν τό ὅτι ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλά, οὔτε ταπεινὸ τὸ νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ λίγα. Καὶ ἂν θέλετε, ἄς περιγράψουμε τὴν εἰκόνα καὶ τῶν δύο, καὶ ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει κάποιος πού ἔχει πολλοὺς προμηθευτὲς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, καὶ ναῦτες, καὶ κυβερνήτες, καὶ χειροτέχνες, καὶ δούλους καὶ ὑφαντές, καὶ κεντητές, καὶ βοσκούς βοδιῶν καὶ προβάτων, καὶ ἵπποκόμους, καὶ ἵπποτρόφους, καὶ ὅτι ἔχει σ' ὅλα πολλὴ ἐξυπηρέτησιν· ἄλλος δὲ δὲν ἀπολαμβάνει τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ μόνο ἄρτο, νερὸ καὶ φτωχικὰ ἐνδύματα· ποῖός ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ ὑψηλός; ποῖός δὲ ὁ ταπεινός; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι εἶναι ἐκεῖνος πού ἔχει μόνο τὸ ἐνδυμα; Διότι αὐτός μὲν θὰ μπορέσει νὰ περιφρονήσει καὶ τὸν ἴδιο τὸν βασιλιά, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι δούλος ὄλων ἐκείνων πού τοῦ προμηθεύουν αὐτά, ὑποκύπτοντας, κολακεύοντας, ἐκδουλεύοντας ὄλους, φοβούμενος μήπως κανεὶς τὸν ἐγκαταλείψει καὶ τὸν βλάψει θανάσιμα· διότι τίποτε δὲν κάμνει κάποιον τόσο πολὺ δούλο, ὅσο τὸ νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλά· ὅπως ἀκριβῶς πάλι τίποτε δὲν τὸν κάμνει ἐλεύθερο, ὅσο τὸ νὰ ἔχει μιὰ μόνο ἀνάγκη.

Τοῦτο καὶ ἐπ' ἀλόγων ἴδοι τις ἄν. Τί γὰρ ὄφελος ὄνω
 βαλλομένῳ μεγέθει φοριῶν, κἄν μυριάκις αὐτῶν ἀπολαύῃ;
 τί δὲ βλάβος ἐτέρῳ τοῦτων ἀπηλλαγμένῳ πάντων ἄν τῆς ἀ-
 ραγκαίας ἀπολαύῃ τροφῆς; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ὑψη-
 5 λούς τοὺς ἑαυτοῦ καιασκευάζων μαθητὰς, ἅτε μέλλοντας τῇ
 οἰκουμένη διαλέξεσθαι πάσῃ, πασῶν αὐτοὺς ἀπήλλαξε φρον-
 τίδων πτερωτοὺς ἐργαζόμενος, καὶ ἀδάμαντος εὐσιονωτέρους.
 Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἰσχὴν ἐντίθησι ψυχῇ, ὥς τὸ τοῦτων ἀπηλ-
 λάχθαι, οὐδὲν οὕτως ἀσθενῆ ποιεῖ, ὥς τὸ τοῦτοις ἐνέχεσθαι.
 10 Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἔστι λύπην εὐρεῖν ἐνταῦθα ταχέως, οὕτως
 ἐκεῖ ἡδονήν. Ὁ μὲν γὰρ πολλοὺς ἔχει δεσπότας καὶ δεσποί-
 νας ἀνημέρους τινας καὶ ἀπανθρώπους, ὁ δὲ δουλεύει μὲν
 σῶδενί, κρατεῖ δὲ ἀπάντων, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας καὶ τῆς
 ἀκίβητος ἀπολαύων, καὶ τῷ ἄερι ἐντροφῶν, καὶ τὸν διανοχλοῦν-
 15 τα οὐκ ἔχων. Οὐ θυμὸς παρᾶσσει τοῦτον, οὐ φθόνος, οὐ θα-
 σκαρία οὐ φροντίδες τήκουσιν, οὐ ζηλοτυπία, οὐ κειροδοξία,
 οὐ τῆφος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλ' ὥσπερ τις λι-
 μὴν εὐδαιμόνης κυμάτων ἀπηλλαγμένος, οὕτως αὐτῷ τὰ τῆς
 ψυχῆς διάκειται, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν εὐκόλως ὀδεύει, οὐ-
 20 δὲν τῶν παρόντων κατεχόμενος.

Ἴν' οὖν καὶ ἡμεῖς ταύτης ἀπολαύωμεν τῆς ἀδείας, καὶ
 τῆς κατὰ τὸν παρόντα βίον εὐθυμίας, καὶ τῆς εὐκολίας τῆς
 κατὰ τὴν ἀποδημίαν, τοῦτον διώκωμεν τὸν βίον, ὥστε καὶ τῶν
 αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι, τῶν ὑπερβαλλόντων ἅπαντα λό-
 25 γον, καὶ νοῦν, καὶ διάνοιαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
 ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

Αυτό θὰ μποροῦσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς καὶ στὰ ἄλογα ζῶα. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος γιὰ τὸν ὄνο πού φορτῶνεται μὲ μεγάλα φορτία, καὶ ἂν ἀκόμα ἀπολαμβάνει αὐτὰ σ' ἀμέτρητο βαθμό; ποιά δὲ ἡ βλάβη γιὰ ἄλλο ὄνο πού εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἂν ἀπολαμβάνει τὴν ἀναγκαῖα τροφή; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς προετοιμάζοντας τοὺς μαθητὲς του νὰ γίνουν ἀνώτεροι, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ κηρύξουν σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ ὅλες τὶς φροντίδες, ἀναπτερώνοντας αὐτοὺς καὶ κάμνοντάς τους πιὸ ἰσχυροὺς καὶ ἀπὸ τὸ διαμάντι. Διότι τίποτε δὲν θέτει στὴν ψυχὴ τόσο μεγάλη δύναμη, ὅσο τὸ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτά, καὶ τίποτε δὲν τὴν ἐξασθενεῖ τόσο πολὺ ὅσο τὸ νὰ εἶναι δεσμευμένη ἀπ' αὐτά. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συναντήσῃ ἀμέσως λύπη στὴν περίπτωση αὐτῆ, ἔτσι οὔτε καὶ ἡδονὴ στὴν περίπτωση τὴν ἄλλη. Διότι ὁ μὲν ἕνας ἔχει πολλοὺς κυρίους καὶ κυρίες πού εἶναι σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι, ἐνῶ ὁ ἄλλος δὲν εἶναι μὲν δοῦλος σὲ κανένα, ἐξουσιάζει δὲ ὅλους, ἀπολαμβάνοντας πολλὴ ἐλευθερία καὶ ἀκτινοβολία, χαίρεται τὸν ἀέρα καὶ δὲν ἐνοχλεῖται ἀπὸ κανένα. Δὲν τὸν ἀπαράσσει αὐτὸν ὁ θυμὸς, οὔτε ὁ φθόνος, οὔτε ἡ Ζήλεια, οὔτε τὸν λειώνουν οἱ φροντίδες, οὔτε οἱ Ζηλοτυπίες, οὔτε κενοδοξία, οὔτε ἡ ἀλαζονεία, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλὰ σὰν ἀκριβῶς κάποιο λιμάνι ἀπάνεμο πού εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κύματα, σὲ τέτοια κατάσταση βρίσκεται ὁ ψυχικὸς του κόσμος, καὶ βαδίζει μὲ εὐκολία πρὸς τὸν οὐρανὸ, χωρὶς νὰ τὸν δεσμεύει κανένα ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα.

Γιὰ ν' ἀπολαμβάνουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτὴ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν εὐθυμία ἐδῶ στὴν παρούσα Ζωή, καθὼς καὶ τὴν εὐκολία κατὰ τὴν ἀναχώρησή μας ἀπ' αὐτὴ τὴ Ζωή, ἅς ἐπιδιώκουμε αὐτὴ τὴ Ζωὴ ὥστε καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ ν' ἀπολαύσουμε, πού ὑπερβαίνουν κάθε λόγο, νοῦ καὶ διάνοια, στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΙ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὄλῃ καρδίᾳ μου».

1. Τί ἐστίν, «Ἐν ὄλῃ»; Μετὰ προθυμίας ἀπάσης, συνιε-
5 ταμένως, ἀπαλλαγείς τῶν βιωτικῶν φροντιδῶν, καὶ μειῶ-
σιος γεινόμενος, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολύσας τῶν δεσμῶν τοῦ σώ-
ματος. «Ἐν καρδίᾳ». Οὐχ ἀπλῶς ἐν ρήμασιν, οὐδὲ ἐν γλώτ-
τι καὶ στόματι μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς διανοίας. Οὕτω καὶ
Μωϋσῆς νομοθετῶν ἔλεγεν· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν
10 σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου».
Ἐπιταῦθα γὰρ μοι τὴν ἐξομολόγησιν τὴν εὐχαριστιάν δοκεῖ
λέγειν. Ὑμνήσω, ἡσιῶν, εὐχαριστήσω. Καὶ γὰρ ἅπαντα τὸν
βίον εἰς τοῦτο ἀνήλικοεν, καὶ ἐντεῦθεν προσιμαίεται, καὶ
εἰς τοῦτο καταλήγει καὶ τοῦτο ἦν ἔργον αὐτοῦ διαπαντός,
15 τὸ καὶ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν γενομένων, καὶ ὑπὲρ τῶν εἰς ἄι-
λους εὐεργεσιῶν τὴν εὐχαριστιάν ἀναφέρειν. Οὐδὲν γὰρ οὐ-
τως ὁ Θεὸς ὡς τοῦτο ἐπιζητεῖ τοῦτο θυσία, τοῦτο προσφορά,
τοῦτο ψυχῆς εὐγνωμόνος σημεῖον, τοῦτο πληγὴ κατὰ τοῦ δι-
κόλου· ἐντεῦθεν ὁ μακάριος Ἰωβ ἐστεφανοῦτο καὶ ἀνεκηρύ-
20 τετε, διὸ μυσθίων πειρασμῶν ἐπενεχθέντων αὐτῷ, καὶ τῆς γυ-
ρναϊκῆς ὑποσκελιζούσης, οὐ περιειράπη, ἀλλ' ἔμερεν εὐχαρι-
σιῶν τῷ Δεσπότῃ περὶ πάντων, οὐχ ἡνίκα ἐπλούτει, ἀλλὰ καὶ
ἡνίκα πένης ἐγένετο· οὐχ ἡνίκα ὑγίαιεν, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα
ἐπλήγη τὴν σάρκα· οὐχ διὲ κατὰ ροῦν αὐτῷ τὰ πράγματα ἐ-
25 φέρετο, ἀλλὰ καὶ διὲ χαλεπὸς ἐκεῖνος ὁ χειμῶν κατέσκηπεν
εἰς πᾶσαν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν, καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ σώματος τὴν
φύσιν. Τοῦτο γὰρ μάλιστα εὐχαρίστου γνώμης ἐν ταῖς θλίψεσι
καὶ ταῖς δυσημερίαις πολλὴν εἶδέναι τῷ Θεῷ τὴν χάριν, καὶ

1. Ὁ ψαλμὸς αὐτὸς περιέχει σύνταμην ἱστορίαν τοῦ Ἰσραὴλ, στήν ὁποία ἐξαίρονται ἄλλως ἰδιαίτερα αἱ μεγάλας εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ λαὸν του. Εἶναι γραμμένος μὲ πολλὴν φροντιδα, περιέχει σειρὰ ἀποφθεγμάτων, ποὺ διακρίνονται γιὰ τὴν χάριν τους, καὶ τὴν ἀπλότητά τους. Εἶναι ψαλμὸς χαρμάσυνος.

2. Δευτ. 6, 5.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΙ΄ ΨΑΛΜΟ΄

«Θά σέ δοξολογήσω, Κύριε, μέ ὄλη τήν καρδιά μου».

1. Τί σημαίνει, «έν ὄλη»; Μέ ὄλη τήν προθυμία, μέ ὄλη τήν προσοχή, ἀπαλλαγμένος ἀπό τίς κοσμικές φροντίδες, ἔχοντας τὸ νοῦ ὑψωμένο πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ τήν ψυχὴ ἐλεύθερη ἀπὸ τὰ δεσμά τοῦ σώματος. «Μέ τήν καρδιά». "Ὁχι ἀπλῶς μέ λόγια, οὔτε μόνο μέ τὴ γλώσσα καὶ τὸ στόμα, ἀλλὰ καὶ μέ τὴ διάνοια. "Ἐτσι καὶ ὁ Μωϋσῆς νομοθετώντας ἔλεγε· «Θ' ἀγαπήσεις Κύριο τὸ Θεὸ σου μέ ὄλη τήν καρδιά σου καὶ ὄλη τὴ διάνοιά σου»². Ἐδῶ νομίζω σάν ἐξομολόγηση ἐννοεῖ τὴν εὐχαριστία. Θά σέ ὑμνήσω, λέγει, θά σέ εὐχαριστήσω. Καθόσον ὄλη τὴ Ζωὴ του μ' αὐτὸ τὴν περνοῦσε καὶ ἀπ' αὐτὸ ἀρχίζει τὸν ψαλμὸ καὶ σ' αὐτὸ καταλήγει· καὶ αὐτὸ ἦταν τὸ ἔργο του σ' ὄλη τὴ Ζωὴ του, τὸ ν' ἀναπέμπει εὐχαριστίες στὸ Θεὸ καὶ γιὰ τίς εὐεργεσίες πού γίνονταν σ' αὐτὸν καὶ γιὰ τίς εὐεργεσίες πού γίνονταν στοὺς ἄλλους. Διότι τίποτε ἄλλο ὁ Θεὸς δὲν θέλει τόσο, ὅσο αὐτό· αὐτὸ εἶναι θυσία, αὐτὸ προσφορά, αὐτὸ ἀπόδειξη ψυχῆς εὐγνώμονος, αὐτὸ πληγμα κατὰ τοῦ διαβόλου· ἀπ' αὐτὸ ὁ μακάριος Ἰὼβ στεφανωνόταν καὶ ἀνακηρυσσάταν, διότι, ἂν καὶ ἔπесαν ἐπάνω του ἀμέτρητες δοκιμασίες καὶ ἡ γυναίκα του προσπαθοῦσε νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπ' τὸ Θεό, αὐτὸς δὲν ἐτράπηκε, ἀλλὰ συνέχιζε νὰ εὐχαριστεῖ τὸν Κύριο γιὰ ὅλα, ὄχι μόνον ὅταν πλούτιζε, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀσθένησε τὸ σῶμα του· ὄχι μόνον ὅταν τὰ πράγματα ἔρχονταν γι' αὐτὸν εὐνοϊκά, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔπесε μέ ὀρμὴ ἢ φοβερὴ ἐκείνη ἀσυμφορὰ σ' ὄλη τὴν οἰκία του καὶ στὸ ἴδιο τὸ σῶμα του. Διότι αὐτὸ πρὸ πάντων ἀποτελεῖ ἀπόδειξη διαθέσεως γεμάτης ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, τὸ νὰ ἐκφράζει πολλὴ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸ Θεὸ

διαπαντός μένειν εὐχαριστοῦντα ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς αἰνιτιό-
μενος διὰ τῶν ἐξῆς ἐδήλωσεν.

Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν εὐθυμίᾳ μὲν ὄν-
τες εὐχαριστοῦσι, τὰ ἐναντία δὲ πάσχοντες δυσχεραίνουσι,
5 εἰσὶ δὲ οἱ καὶ τῶν γινομένων ἐπιλαμβάνονται, δεικνύς ὅτι
οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῶν συμβαινόντων, ἀλλὰ παρὰ τὴν διε-
στραμμένην γνώμην τοῦτο γίνεται, ἐπήγαγε λέγων «Ἐν θου-
λῇ εὐθέων καὶ συναγωγῇ μεγάλα τὰ ἔργα Κυρίου». Τοῦτο
εἶπε δεικνύς, ὅτι δικαιοῦν χρεῖα ἀδεκάσιον, καὶ συλλόγου μὴ
10 διεφθαρμένου, καὶ δῆλα ἔσται τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὅτι με-
γάλα, ὅτι πολλοῦ θαύματος ἀνάμεστα. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ καθ'
ἑαυτὰ μεγάλα, οὐ δεικνύται δὲ μεγάλα, ἐὰν μὴ κριτὴν ὀρθὸν
ἔχη. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος καθ' ἑαυτὸν φαιδρὸς καὶ διαυγής, καὶ
τὴν οἰκουμένην διαλάμπει πᾶσαν, ἀλλὰ τοῖς τὰς ὄψεις νοσοῦ-
15 σιν οὐκ ἔστι τοιοῦτος. Ἄλλ' οὐ τοῦ ἡλίου τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ
τῆς ἐκείνων ἀσθενείας τὸ ἐλάττωμα.

Ὅταν τοίνυν ἴδῃς τινὰ κατηγοροῦντα τῶν ἔργων Θεοῦ,
μὴ τὰ ἔργα διάβαλλε διὰ τὴν ἐκείνου κακίαν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου
ἀνοίας λάμβανε μέγιστον δεῖγμα ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας.
20 Ὅσπερ γὰρ ὁ τὸν ἥλιον λέγων σκοτεινόν, οὐ τὸ ἄστρον διέ-
βαλεν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ πηρώσεως ἐξήνεγκεν ἔλεγχον ἀκριβῆ,
καὶ ὁ τὸ μέλι μικρὸν ὀνομάζων, οὐ τὴν γλυκύτητα τὴν ἐκείνου
συνεσκίασεν, ἀλλὰ τῆς νόσου τῆς ἑαυτοῦ κατηγορίας συνεσή-
σαιτο τὴν ψῆφον, οὕτω δὴ καὶ ὁ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ ἐπιλαμ-
25 βανόμενος. Καὶ ὅσπερ οὗτος ἐκεῖνα μὲν οὐ λυμαίνεται, οὐδὲ
τὴν περὶ αὐτῶν ὑπόληψιν, τῆς δὲ ἀνοίας τῆς ἑαυτοῦ μεγίστην
ἐκφέρει κατηγορίαν, οὕτω δὴ καὶ περὶ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ

στις ὥρες τῶν θλίψεων καὶ τῶν δυσκολιῶν καὶ νὰ τὸν εὐχαριστεῖ συνέχεια, πράγμα λοιπὸν ποῦ καὶ ὁ ἴδιος δήλωσε ὑπαινισσόμενος μὲ τὰ ὅσα ἀναφέρει στὴ συνέχεια.

Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὅταν μὲν εὐτυχοῦν εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ, ὅταν δὲ πάσχουν τὰ ἀντίθετα δυσανασχετοῦν, ὑπάρχουν δὲ καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἐπικρίνουν τὰ ὅσα συμβαίνουν, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ δὲν γίνεται ἀπὸ τὴ φύση τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἀπὸ τὴ διεστραμμένη γνώμη τους, πρόσθεσε τὰ ἐξῆς· «Ἀνάμεσα στοὺς ἐκλεκτοὺς σου καὶ στὴ σύναξη τῶν πιστῶν μεγάλα καὶ θαυμαστὰ εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου». Αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ νὰ δείξει, ὅτι χρειάζεται δικαστὴς ἀμερόληπτος, καὶ σύναξη λαοῦ ὄχι διεφθαρμένη, καὶ θὰ γίνουν φανερά τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, διότι εἶναι μεγάλα καὶ γεμάτα ἀπὸ πολὺ θαυμασμό. Εἶναι βέβαια καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ μεγάλα, δὲν παρουσιάζονται ὅμως μεγάλα, ἂν δὲν ἔχουν κριτὴ ἀμερόληπτο. Διότι καὶ ὁ ἥλιος εἶναι καθ' ἑαυτὸν φαιδρὸς καὶ φωτεινὸς καὶ φωτίζει ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἀλλὰ δὲν εἶναι τέτοιος γιὰ ἐκείνους ποῦ ἔχουν ἀσθενεῖς ὀφθαλμοὺς. Ὅμως δὲν εἶναι ἄξιος κατηγορίας ὁ ἥλιος, ἀλλὰ τὸ ἐλάττωμα τῆς ἀσθενείας ἐκείνων.

Ὅταν λοιπὸν δεῖς κάποιον νὰ κατηγορεῖ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, μὴ διαβάλλεις τὰ ἔργα ἐξ αἰτίας τῆς κακίας του, ἀλλὰ λάμβανε μεγίστη ἀπόδειξη γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἀφροσύνη ἐκείνου. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποῦ λέγει σκοτεινὸ τὸν ἥλιο, δὲν κατηγόρησε τὸ ἄστρο, ἀλλὰ κατηγόρησε μὲ ἀκρίβεια τὴν τύφλωσή του, καὶ ἐκεῖνος ποῦ ὀνομάζει τὸ μέλι πικρὸ, δὲν συσκοτίσει τὴ γλυκύτητα ἐκείνου, ἀλλὰ κατηγόρησε τὴ δική του ἀσθένεια, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος ποῦ κατηγορεῖ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ἐκεῖνα μὲν δὲν τὰ βλάπτει, οὔτε τὴν ἐκτίμηση γι' αὐτά, ἀντίθετα διατυπώνει μεγίστη κατηγορία ἐναντίον τῆς ἰδικῆς του ἀνοησίας, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ποῦ δὲν κρίνουν ὀρθὰ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀντιλαμβάνονται

οὐ μὴ κρίσιν ὀρθὴν ἔχοντες, οὐκ ἴσασιν οὐδὲ τὰ θαύματα τὰ
γενόμενα ὡς εἴ τις ἀδέκασιον ἔχοι ψυχὴν καὶ μὴ διεστραμ-
μένην, ἕκαστον καὶ τῶν δοκούστων εἶναι δυσχερῶν ἐκπλα-
γήσεται.

- 5 Καὶ εἰ θούλει, παραδραμόντες τὰ ἄλλα πάντα, ἔλθωμεν
ἐπὶ τὰ δοκούντα εἶναι τοῖς πολλοῖς ἐπαχθῆ καὶ φοβικά, τὸν
θάνατον, τὴν νόσον, τὴν πενίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Εἰ γὰρ τις
εὐθεῖαν ἔχοι καρδίαν, καὶ ταῦτα σφόδρα ἀποδέξειται καὶ
θαυμάσειται. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἁμαρτίας εἰσῆλθε ὁ θάνατος, ἀλλ'
10 ὅμως τοσαύτη τοῦ Θεοῦ ἡ περιουσία, καὶ ἡ φιλανθρωπία, καὶ
τῆς κηδεμορίας ἡ ὑπερβολή, ὡς καὶ τούτω εἰς δέον χρήσασθαι
τῷ γένει τῷ ἡμετέρῳ. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, βαρὺ ὁ θάνατος ἔ-
χει; Οὐκ ἀπαλλαγὴ πόρων ἐστίν; οὐ λύσις φροντίδων; Οὐκ
ἀκούεις τοῦ Ἰωβ αὐτὸν ἐγκωμιάζοντος, καὶ λέγοντος, «Θά-
15 νατος ἀνδρῶν ἀνάπαισις, οὐ ἡ ὁδὸς ἀπεκρούθη»; Οὐκ ἐκκοπή
κακίας; Ἄν τε γὰρ πονηρὸς ἦ τις, διεκόπη τὰ τῆς κακίας
αὐτοῦ τελευτήσαντος. «Ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ
τῆς ἁμαρτίας», τοιτέστιν, οὐκέτι προσίθησιν ἁμαρτίαν ἂν τε
ἀγαθὸς ὢν ἀπέλθῃ, ἐν ἀσφαλεῖ κείσεται τὰ τῆς ἀρετῆς ἀ-
20 τῷ πάντα, καὶ ἐν ἀσύλῳ θησαυροῦ. Τοὺς δὲ ζῶντας εἰπέ μοι,
οὐ ποιεῖ σοφροτετέρους καὶ ἐπιεικεσιτέρους; Οὐχ ὀρθῶς δι-
πολλάκις ἐν ἐκφορᾷ περιγενόμενοι οἱ πλουτοῦντες καὶ τετυ-
φομένοι καὶ τὰς ὀφροῦς ἀνασπῶντες, διὰν ἴδωσι τὸ σῶμα
κείμενον κωφὸν καὶ ἀκίνητον, καὶ παιδία ἐν ὀφθαλμοῖς, καὶ
25 γυναῖκα ἐν χηρείᾳ, καὶ φίλους ἐν κατηφείᾳ, καὶ οἰκέτας με-
λανειμονοῦντας, καὶ ἅπαν τῆς οἰκίας σκυθρωπὸν τὸ σχῆμα,
πῶς συσιέλλονται; πῶς ταπεινοῦνται; πῶς συντριβόνται; Καὶ

3. Ρωμ. 5, 12.

4. Ἰωβ 3, 23.

5. Ρωμ. 6, 7.

νονται οὔτε τὰ θαύματα πού ἔγιναν καί γίνονται· διότι, ἔάν κάποιος ἔχει ψυχὴ ἀμερόληπτη καὶ ὄχι διεστραμμένη, θὰ ἐκπλαγεῖ καὶ ἀπὸ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ πού θεωροῦνται δυσάρεστα. Διότι πές μου, τί δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστο ἀπὸ αὐτὰ πού γίνονται;

Καὶ ἂν θέλεις, ἀφοῦ παραλείψουμε ὅλα τὰ ἄλλα, ἄς ἔλθομε σ' ἐκεῖνα πού θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὅτι εἶναι πράγματα βαρετὰ καὶ ἐνοχλητικά, τὸ θάνατο δηλαδή, τὴν ἀσθένεια, τὴ φτώχεια καὶ ὅλα τὰ παρόμοια. Διότι, ἂν κανεὶς ἔχει εἰλικρινὴ καρδιά, καὶ αὐτὰ θὰ τὰ ἀποδεχθεῖ μὲ πολλὴ προθυμία, καὶ θὰ τὰ θαυμάσει πάρα πολύ. "Ἄν καὶ βέβαια ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας εἰσηλθε ὁ θάνατος στὸν κόσμῳ, ἀλλ' ὅμως εἶναι τόση ἡ ἀφθονία τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ἡ φιλάνθρωπία καὶ ἡ ὑπερβολικὴ κηδεμονία του, ὥστε καὶ αὐτὸν νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ γένους μας. Διότι πές μου, τί τὸ βαρὺ ἔχει ὁ θάνατος; Δὲν εἶναι ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς κόπους; Δὲν εἶναι τερματισμὸς τῶν φροντίδων; Δὲν ἀκούεις τὸν Ἰὼβ πού ἐγκωμιάζει αὐτὸν καὶ λέγει, «Ὁ θάνατος εἶναι ἀνάπαυση γιὰ τὸν ἄνθρωπο»⁴, τοῦ ὁποίου ἡ ὁδὸς ἔχει κρυβεῖ; Δὲν εἶναι ξεριζῶμα τῆς κακίας; Διότι, ἂν κανεὶς εἶναι κακὸς, διακόπηκαν τὰ τῆς κακίας του μὲ τὸ θάνατό του· «Διότι, ἐκεῖνος πού πέθανε, ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία»⁵, δηλαδή δὲν διαπράττει πλέον ἁμαρτία· καὶ ἂν φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ ἀγαθός, θὰ τοποθετηθοῦν σὲ ἀσφαλὲς μέρος ὅλα τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς καὶ σὲ ἀσύλητο θησαυροφυλάκιο. Τοὺς δὲ εὐρισκομένους στὴ ζωὴ, πές μου, δὲν τοὺς κάνει πιὸ σώφρονες καὶ πιὸ ἐπιεικεῖς; Δὲν βλέπεις ὅτι πολλὰς φορὲς οἱ πλοῦσιοι προσερχόμενοι σὲ κηδεῖα μὲ ὑπεροψία καὶ τὰ φρύδια σηκωμένα, ὅταν δοῦν τὸ σῶμα νεκρό, κωφὸ καὶ ἀκίνητο, τὰ παιδιὰ ὀρφανὰ, τὴ γυναῖκα χήρα, τοὺς φίλους σκυθρωπούς, τοὺς δούλους νὰ φοροῦν μαῦρα ἐνδύματα καὶ ὅλη τὴν ἐμφάνιση τῆς οἰκίας σκυθρωπή, πῶς συστέλλονται; πῶς ταπεινώνονται; πῶς συντρίβονται; Καθόσον,

γὰρ μωρίας ἀπολαύσαντες διδασκαλίας, καὶ μηδὲν κερδάναν-
 τες, ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐκείνης ἀθρόον φιλοσοφοῦσι, τό τε εὐ-
 τελὲς καὶ ἐπίκτητον τῆς ἀνθρωπίνης καταμανθάνοντες φύσεως,
 καὶ τὸ σαθρὸν καὶ ἄοιστον τῆς αὐτῶν δυναστείας, καὶ ἐν ταῖς
 5 ἄλλοιρίαις συμφοραῖς τὰς ἐναντιῶν προσορῶντες μεταβολάς.

2. Εἰ γὰρ θανάτου ὄντιος, ἰσαῦται ἀρπαγαί, ἰσαῦται
 πλεονεξίαι, καὶ καθάπερ οἱ ἰχθύες καταπίνουσι τοὺς καταδε-
 εσιτέρους οἱ δυνατώτεροι, εἰ μὴ θάνατος ἦν, πότε ἂν ἔση-
 σαι πλεονεξίας; Εἰ γὰρ εἰδότες, ὅτι οὐκ ἀπολαύσονται ὄν-
 10 ἀρπάσοισιν, ἀλλὰ ἐκόντες καὶ ἄκοντες ἐκοιτήρονται ἐτέρους,
 οὕτω μαίνονται καὶ λυτιῶσιν, εἰς τοῦτο εἶχον ἐν ἀσφαλείᾳ,
 πότε ἂν αὐτοῖς ἐσθέσθη τὰ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς; Τί
 δέ; τοῦ μαρτυροῦ οἱ στέφανοι οὐ διὰ θανάτου πλέκονται; Τί
 δὲ ὁ Παῦλος; οὐ μωρία ἔσησε τρόπαια, λέγων, «Καθ' ἡμέ-
 15 ραν ἀποθνήσκω, νῆ τὴν ἑμετέραν καύχησιν»; Οὐ γὰρ ὁ θά-
 νατος κακός, ἀλλ' ὁ πονηρὸς θάνατος κακός. Διὰ τοῦτο φησι
 «Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν δούλων αὐτοῦ». Ἀλ-
 λαχοῦ δέ φησι «Θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρὸς» τοῦτο λέγων
 πονηρὸν, τὸ μετὰ τοῦ πονηροῦ συνειδότης ἀπελθεῖν, καὶ πολ-
 20 λαῖς πλημμελημάτων φροντίσι θεβαρημένον καὶ πιεζόμενον.
 Ὡς ὁ γε καθαρὸν ἔχων συνειδός, ἐπὶ τὰ θραβεῖα τρέχει, πρὸς
 τὸν στέφανον ἀναχωρεῖ. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἡ τῶν πρ-
 γμάτων φύσις, ἀλλ' ἡ τῶν ἀνθρώπων γνώμη, αὕτη τὸν θόρυ-
 βόν ἐστιν ἡ ποιοῦσα, ἄκουσον ὁ Παῦλος πῶς ἐπιζητεῖ τοῦτο,
 25 νῦν μὲν λέγων, «Καὶ γὰρ οἱ ὄντιες ἐν τῷ σκῆνει τούτῳ σιε-
 νάζομεν, τὴν νόθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ
 σώματος ἡμῶν», νῦν δὲ τὸ αὐτὸ δηλῶν ἀλλαχού· «Ἄλλ' εἰ

6. Α' Κορ. 15, 31.

7. Ψαλμ. 115, 15.

8. Ψαλμ. 33, 22.

9. Β' Κορ. 5, 4 καὶ Ρωμ. 8, 23.

ἂν καὶ ἀπόλαυσαν πολὺ σπουδαία διδασκαλία, χωρὶς ὅμως νὰ ὠφεληθοῦν καθόλου, ἀμέσως, μὲ ἀφορμὴ τὸ θέαμα ἐκεῖνο, ἀρχίζουν νὰ φιλοσοφοῦν, παρατηρώντας τὴν εὐτέλεια καὶ τὴ φθορὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, τὸ σαθρὸ καὶ ἄστατο τῆς ἐξουσίας τους, καὶ μέσα στις ξένες συμφορὰς προβλέπουν τίς δικές τους μεταβολές.

2. Πράγματι, ἂν, μολονότι ὑπάρχει θάνατος, συμβαίνουν τόσες ἀρπαγές, τόσες πλεονεξίες, καὶ ὡσὰν ἀκριβῶς τὰ ψάρια, καταπίνουν οἱ δυνατώτεροι τοὺς ἀδυνάτους, ἂν δὲν ὑπῆρχε θάνατος, πότε θὰ σταματοῦσαν τίς πλεονεξίες; Διότι ἂν, γνωρίζοντας ὅτι δὲν θ' ἀπολαύσουν ἐκεῖνα ποὺ ἀρπάζουν, ἀλλ' εἴτε τὸ θέλουν εἴτε δὲν τὸ θέλουν θὰ τὰ ἐγκαταλείψουν σὲ ἄλλους, δείχνουν τόση μανία καὶ λύσσα, ἂν αὐτὸ τὸ εἶχαν ἀσφαλισμένο, πότε θὰ μποροῦσε νὰ σθῆσει ἢ κακὴ τους ἐπιθυμία; Τί δέ, τὰ στεφάνια τοῦ μαρτυρίου δὲν πλέκονται μὲ τὸ θάνατο; Τί δὲ ἔκανε ὁ Παῦλος; δὲν ἔστησε ἀμέτρητα τρόπαια, λέγοντας, «Καθημερινὰ πεθαίνω, μὲ τὴν καύχησιν ποὺ ἔχω γιὰ σᾶς»⁶; Διότι δὲν εἶναι ὁ θάνατος κακός, ἀλλ' ὁ κακός θάνατος εἶναι κακός. Γι' αὐτὸ λέγει· «Εἶναι τίμιος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ»⁷. Ἄλλοῦ δὲ λέγει· «Ὁ θάνατος τῶν ἀμαρτωλῶν εἶναι κακός»⁸ καὶ αὐτὸ ὀνομάζει κακὸ, τὸ νὰ φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ μὲ κακὴ συνείδηση καὶ βεβαρυμένη καὶ πιεζόμενη ἀπὸ πολλὰς ἀμαρτωλὰς φροντίδες. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει καθαρὴ συνείδηση, τρέχει πρὸς τὰ βραβεῖα καὶ ἀναχωρεῖ πρὸς τὸ στέφανο. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὴν ἀνησυχία τὴν προκαλεῖ ὄχι ἡ φύση τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ διάθεση τῶν ἀνθρώπων, ἄκουσε πῶς ἐπιζητεῖ τὸ θάνατο ὁ Παῦλος, ἄλλοτε μὲν λέγοντας, «Καὶ πράγματι ἐμεῖς ποὺ εἴμαστε μέσα στὸ ἀνθρώπινο αὐτὸ σῶμα στενάζομε, περιμένοντας τὴ διαβεβαίωση τῆς χάριτος τῆς υἰοθεσίας μας μαζί μὲ τὴν ἀπολύτρωση τοῦ σώματός μας ἀπὸ τὴ φθορὰ»⁹, ἄλλοτε δὲ δηλώνοντας τὸ ἴδιο ἄλλοῦ· «Ἄλλ', ἂν καὶ χύνω σὰν σπουδὴ τὸ

καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρειτε καὶ συγχαίρειτέ μου». Εἰ δὲ θάνατος οὐ φορτικόν, ἀλλὰ καὶ ποθεινὸν τοῖς ὀρθῶς βιοῦσι, πολλῶ μᾶλλον πενία καὶ τὰ
5 ἄλλα ἅπαντα.

«Ἐξεζητημένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ». Ἄλλος, «Ἐξηκριβωμένα». Ἐνταῦθά μοι περὶ τῶν κτισμάτων δοκεῖ διαλέγεσθαι, ἀνακηρύτιων τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν ἀνωτέρω δὲ ἔργα ἔλεγεν (εἰ καὶ ἡμεῖς διὰ τοὺς μικροψύχους καὶ ἐ-
10 τέρας διανοίας εἰς ταῦτα ἠγάμεθα), τὰ τεράστια, τὰ θαύματα, ἃ πολλάκις ἐπειτέλεσε τὸ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομῶν γένος. Τί δέ ἐστιν, «Ἐξεζητημένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ»; Ἰκτριβωμένα, φησί, καθάπερ καὶ ἕτερος ἐρμηνευτὴς εἶπε, παρεσκευασμένα, ἀπηρτισμένα, γεγεννημένα, πεπληρωμένα,
15 ἀρκοῦντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ποιεῖν, ἱκανὰ μαρτυρεῖν τὴν δύναμιν αὐτοῦ, οὐ χωλεύοντα, οὐδὲ ἐνδεῶς ἔχοντα εἰς τὸ ἀνύσαι αὐτοῦ τὰ ἐπιτάγματα, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι «Πῦρ, χάλαζα, χιὼν, κρούσιαλλος, πνεύματα καταιγίδος τὰ ποιῶντα τὸν λόγον αὐτοῦ», ἰουτέσι, τὰ προσιάγματα αὐτοῦ. Οὕτω καὶ
20 ὁ προφήτης ἔλεγεν «Ἐποίησε σελήνην εἰς καιροῦς, ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ ἔθου οκόςτος, καὶ ἐγένετο νύξ».

Οὐ μόνον δὲ πρὸς ἅπερ ἐστὶ κατεσκευασμένα ταῦτα ἀνύει, ἀλλὰ καὶ τὰναντία ἐπιτάξῃ, καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἡ ὑπακοή. Τῇ γοῦν θαλάττῃ ἐπέταξε, καὶ οὐ μόνον οὐ κατεπόντισεν,
25 ὅπερ αὐτῆς ἔργον ἦν, ἀλλὰ σιορέασα αὐτῆς τὰ κύματα, πέτρας ἀσφαλέσιον τὸν Ἰουδαίων δῆμον διεβίβασεν. Ἡ κάμιμος οὐ μόνον οὐκ ἔκαιεν, ἀλλὰ καὶ δρόσον παρεῖχε διασ-

10. Φιλίπ. 2, 17 - 18.

11. Ψαλμ. 148, 8.

12. Ψαλμ. 103, 19 - 20.

13. Ἐε. 14, 22.

αίμα μου ἐπάνω στή θυσία καὶ τὴ λειτουργία τῆς πίστεώς σας, χαίρομαι καὶ συγχαίρομαι μαζί με ὅλους σας. Κατὰ τὸν ἴδιο δὲ τρόπο νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ συγχαίρεσθε μαζί μου»¹⁰. "Αν δὲ ὁ θάνατος δὲν εἶναι βαρετός, ἀλλ' εἶναι καὶ ἐπιθυμητός ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ζοῦν ὀρθά, πολὺ περισσότερο εἶναι ἢ φτώχεια καὶ ὅλα τὰ ἄλλα.

«Κατασκευασμένα καὶ ἀνταποκρινόμενα πρὸς ὅλα τὰ θελήματα καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ». "Ἄλλος λέγει «ἐξακριβωμένα». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὀμιλεῖ γιὰ τὰ δημιουργήματα, διακηρύσσοντας τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ ἠνωτέρω δὲ ἔργα ὀνόμαζε (ἂν καὶ ἐμεῖς ἐξ αἰτίας τῶν μικροψύχων καὶ ἐκείνων ποὺ σκέπτονται διαφορετικὰ ἀναφερθήκαμε σ' αὐτά) τὰ τεράστια καὶ ἀξιοθαύμαστα ἔργα ποὺ ἔκαμε φροντίζοντας γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος. Τί σημαίνει δὲ «ἐξεζητημένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ»; Ἐξακριβωμένα, λέγει, ὅπως ἀκριβῶς εἶπε καὶ ἄλλος ἐρμηνευτής, παρασκευασμένα, ὠλοκληρωμένα, κατασκευασμένα, συμπληρωμένα, ποὺ ἐπαρκοῦν νὰ κάμνουν τὰ θελήματα αὐτοῦ, ποὺ εἶναι ἱκανὰ νὰ μαρτυροῦν τὴ δύναμή του, ὄχι ἀτελή, οὔτε ἔχοντα ἀνάγκη γιὰ νὰ ἐκτελέσουν τὰ προστάγματά του, πράγμα ποὺ λέγει ἄλλοῦ «Τὸ πῦρ τῶν ἀστραπῶν, ἢ χάλαζα, τὸ χιόνι, οἱ κρύσταλλοι τῶν πάγων, ὁ σφοδρὸς ἄνεμος ποὺ προκαλεῖ τὴν καταιγίδα, ὅλα ποὺ ἐκτελοῦν τὸ λόγο του»¹¹, δηλαδὴ τὰ προστάγματά του. "Ἔτσι καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε· «Ἐκαμε τὴ σελήνη γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῶν ἐποχῶν, ὁ δὲ ἥλιος γνωρίζει τὸ σημεῖο τῆς δύσεώς του· καθόρισες τὸ σκοτάδι καὶ γίνεται ἡ νύχτα»¹².

Καὶ δὲν κάμνουν μόνον αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα εἶναι κατασκευασμένα, ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ διατάξει τὰ ἀντίθετα, καὶ τότε εἶναι μεγάλη ἢ ὑπακοή τους, πράγματι ἔδωσε ἐντολή στή θάλασσα καὶ ὄχι μόνον δὲν κατεπόντισε τὸ λαὸ τῶν Ἰουδαίων, πράγμα ποὺ ἦταν ἔργο της, ἀλλὰ, ἰσοπεδώνοντας τὰ κύματά της, τὸν πέρασε ἀπέναντι ἀσφαλέστερα καὶ ἀπὸ πέτρα¹³. Τὸ καμίνι ὄχι μόνον δὲν ἔκαιε, ἀλλὰ καὶ φυ-

ρίζουσαν. Τὰ θηρία οὐ μόνον οὐ κατήσθιεν, ἀλλὰ καὶ σωματο-
 φυλάκων ἐπέιχε χώραν ἐπὶ τοῦ Δανιήλ. Τὸ κῆτις οὐ μόνον
 οὐ κατέπιεν, ἀλλὰ καὶ σώαν τὴν παρακαταθήκην διειτήρει.
 Ἡ γῆ οὐ μόνον οὐκ ἐβάσισαsen, ἀλλὰ καὶ θαλάττης χαλεπώ-
 5 τερον κατεπέντισεν, ὅτε ἠροίχθη καὶ κατέπτε Δαδάν, καὶ ἐ-
 κάλυψε ἐπὶ τὴν συναγωγὴν Ἀβειρώων. Καὶ πολλὴν ἐτέραν
 ἴδοι τις ἂν τερατουργίαν ἐν τοῖς οὐσι γενομένην ἵνα μάθωσιν
 οἱ σφόδρα ἀνοηταίνοντες καὶ φύσιν θεοποιοῦντες, ὅτι οὐ τυ-
 ραννίδι φύσεως τὰ πράγματα ἄγεται. ἀλλὰ βουλῇ Θεοῦ πάντα
 10 εἶκει καὶ παραχωρεῖ. Αὕτη γὰρ ἐσιν ἡ τῆς φύσεως δημιουρ-
 γός, καὶ πρὸς τὸ αὐτῇ δοκοῦν πάντα τὰ ὄντα μεταρρυθμίζουσα,
 καὶ νῦν μὲν ἀκινήτους αὐτῶν διατηροῦσα τοὺς ὅρους, νῦν δέ,
 ἐπειδὴν βουληθῆ, ραδίως αὐτοὺς ἀνασπῶσα, καὶ πρὸς τὸ ἐ-
 ναντίον μεταβάλλουσα.

15 «Ἐξεζητημένα εἰς πάντα τὰ θέληματα αὐτοῦ». Εἰς τὰ
 προστάγματα αὐτοῦ, φησὶν, εἰς τὰ ἐπιτάγματα αὐτοῦ οὐ μόνον
 δὲ εἰς τὰ ἐπιτάγματα αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γινώσκει-
 σθαι αὐτὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ὑπερ καὶ προηγούμενον αὐ-
 τοῦ θέλημα, καὶ διὸ μάλιστα ταῦτα ἐποίησεν. Ὁ τοίνυν ὁ
 20 προφήτης λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ὅτι οὕτως ἐστὶν ἀπρητισμένα,
 ὡς τοῖς προσέχουσι καὶ νοῦν ἔχουσι ἀκριβεσιάτην καὶ σα-
 φῆ καὶ τρανοιάτην τὴν περὶ αὐτοῦ γινῶσιν ἐπιτιθέσθαι τῇ δια-
 νοίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τοῦτο μάλιστα τὸ θέ-
 λημα αὐτοῦ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ κατεσκεύασε, τῷ μεγέθει, τῷ κάλ-
 25 λει, τῇ θέσει, τῇ ἐνεργείᾳ, τῇ διακονίᾳ, τοῖς ἄλλοις ἅπασιν
 ἀνακινῶν τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ, καὶ τὴν διάνοιαν διεγείρων
 εἰς τὸ ζητῆσαι τὸν δημιουργὸν καὶ ἀρισιοτέχνην Θεόν, καὶ
 προσκυνῆσαι τὸν ποιήσαντα αὐτά, καὶ ἀντὶ διβλίων καὶ γραμ-
 μάτων γενέσθαι ἅπαν τὸ σῶμα τῆς κτίσεως.

14. Δαν. 3, 23.

15. Δαν. 6, 22.

16. Ἰωνᾶ κεφ. 2.

17. Ἀριθμ. 16, 32 ἔ.

σώντας παρείχε δροσιά¹⁴. Τὰ θηρία ὄχι μόνο δὲν ἔτρωγαν τὸν Δανιήλ, ἀλλὰ καὶ ἐπέιχαν γι' αὐτὸν θέση σωματοφυλάκων¹⁵. Τὸ θαλάσσιο κῆτος ὄχι μόνο δὲν ἐξαφάνιζε, ἀλλὰ καὶ διατηροῦσε μέσα του σῶο αὐτὸν ποῦ τοῦ δόθηκε γιὰ φύλαξη¹⁶. Ἡ γῆ ὄχι μόνο δὲν βάσταξε, ἀλλὰ καὶ καταβρόχθισε φοβερώτερα καὶ ἀπὸ τῆ θάλασσα ὅταν ἄνοιξε καὶ κατάπιε τὸν Δάθαν καὶ ἐξαφάνισε τὴ συγκέντρωση τοῦ Ἄβειρῶν¹⁷. Καὶ πολλὰ ἄλλα ἀξιοθαύμαστα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ ποῦ συνέβηκαν στά δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μάθουν οἱ πάρα πολὺ ἀνόητοι καὶ ποῦ θεοποιοῦν τὴ φύση, ὅτι τὰ πράγματα δὲν κατευθύνονται ἀναγκαστικά ἀπὸ τὴ φύση, ἀλλ' ὅλα ὑποχωροῦν καὶ ὑποτάσσονται στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ δημιουργὸς τῆς φύσεως καὶ ρυθμίζει ὅλα τὰ ὄντα ὅπως αὐτὴ θέλει, καὶ ἄλλοτε μὲν διατηρεῖ ἀμετακίνητα τὰ ὄριά τους, ἄλλοτε δὲ, ὅταν θελήσει, μὲ πολλὴ εὐκολίᾳ μετατρέπει αὐτὰ καὶ τὰ μεταβάλλει πρὸς ἀντίθετο σκοπὸ.

«Κατασκευασμένα καὶ ἀνταποκρινόμενα σ' ὅλα τὰ θελήματα τὰ του». Στά προστάγματά του, λέγει, στίς ἐντολές του ὄχι ὡς μόνο στίς ἐντολές του, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ γνωρίζεται ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πράγμα ποῦ εἶναι τὸ πρωταρχικὸ θέλημά του καὶ ποῦ γι' αὐτὸ πρὸ πάντων τὸ σκοπὸ τὰ δημιούργησε. Αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ λέγει ὁ προφήτης σημαίνει τὸ ἐξῆς: ὅτι δηλαδὴ ἔτσι εἶναι κατασκευασμένα, ὥστε νὰ τοποθετοῦν μέσα στὴ διάνοια τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ποῦ τὰ προσέχουν καὶ ἔχουν ὀρθὸ νοῦ, ἀκριβή, σαφὴ καὶ καθαρὴ γνώση περὶ αὐτοῦ. Καθόσον τὸ θέλημά του ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ τὰ κατασκεύασε, γιὰ νὰ κινοῦν μὲ τὸ μέγεθός τους, τὸ κάλλος τους, τὴ θέση τους, τὴν ἐνέργειά τους, τὴν ὑπηρεσίαν τους, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὴν ψυχὴ τοῦ θεατῆ καὶ νὰ διεγείρουν τὴ σκέψη του, ὥστε ν' ἀναζητήσῃ τὸ δημιουργὸ καὶ ἀριστοτέχνη Θεὸ καὶ νὰ προσκυνήσῃ αὐτὸν ποῦ ἔκαμε αὐτὰ καὶ νὰ γίνῃι ὀλόκληρη ἡ δημιουργία σὰν βιβλίον καὶ γράμματα.

3. Οὐκ εἰς θεογνωσίαν δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ εἰς πολιτείαν ἡμῶν μεγίστην εἰσάγει διδασκαλίαν τὰ κρίσματα. Ὁ τε γὰρ πλεονέκτης ἐπειδὴν ἴδῃ τὴν ἡμέραν τῆς κυκλι παραχωροῦσσαν, καὶ τὸν ἥλιον τῆς σελήνης, αἰδεσθήσεται τῶν στοιχείων τὴν εὐταξίαν, καὶ δυναιώτερος ἢ, τῶν καταδεεσιέρων οὐκ ἐπιθυμῶσαι πραγμάτων ὃς τε μοιχὸς καὶ ἀκόλαστος, ἐπειδὴν ἴδῃ τὴν θάλατταν μαινομένην, εἶτα χαλινουμένην ὑπὸ τὸν αἰγιαλόν, πάλιν τῶν ἀτάκτων ὑδάτων αἰδούμενος τὴν εὐταξίαν, ταχέως κατασιεῖλαι δυνήσεται τὴν ἑαυτοῦ κορυφουμένην ἐπιθυμίαν, καὶ τῷ φόβῳ τοῦ Χριστοῦ χαλινῶσαι τὴν εἰς τὸ πρόσω φορᾶν, καὶ διαλύσαι τὸν ἀφρόν ἅπαντα τῆς ἀκολάστου ταύτης ὁρμῆς, καὶ εἰς σωφροσύνην ἐπαναγαγεῖν. Καὶ περὶ ἀνασιτάσεως δὲ εἰς τὴν χέρσον ἀπιδὼν εὐκόλως δυνήσεται φιλοσοφεῖν, καὶ τὸν περὶ αὐτῆς δέξασθαι λόγον. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τὴν γῆν δεχομένην κόκκον σίτου στερεάν, εἶτα πρότερον διαλύουσαν καὶ σήπουσαν, καὶ πολλῶν βελίονα τίκτουσαν διὰ τὴν ἴδῃ τὴν ἄμπελον ἐν χειμῶνι γυμνὴν φύλλων καὶ ἐλίκων καὶ βοτρύων, καὶ αὐτὸ ξηρὸν ξύλον, ὡς τὰ ὅσα τὰ ξηρά, εἶτα ἕαρος ἐπισιάντος τὴν εὐμορφίαν ἅπασαν ἀπολαμβάνουσαν, ἐν τοῖς σώμασι τῶν φρενῶν καὶ τῶν σπερμάτων τῶν μετὰ τὸ διαφθαρῆναι ἀνισιταμένων, δυνήσεται καὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς φιλοσοφεῖν.

Τὸ φιλόπονον δὲ πάλιν ἀπὸ τοῦ μύρμηκος εἴσεται, καὶ τὸ φιλόκαλον ἀπὸ τῆς μελίτης, καὶ τὸ κοινωνικόν, καθάπερ ἡ Παροιμία φησὶν «Ἴθι πρὸς τὸ μύρμηκα, ὦ δκηρῆ, καὶ ζήλωσον τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος. Ἐκεῖνος γὰρ γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος, μηδὲ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων, μηδὲ ὑπὸ δεσπότην ὄν, ἐτοιμάζεται θέρους τὴν τρο-

3. Δέν μᾶς ὀδηγοῦν δὲ τὰ κτίσματα μόνο στή θεογνωσία, ἀλλὰ μᾶς παρέχουν καὶ πάρα πολὺ σπουδαία διδασκαλία γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς μας. Διότι καὶ ὁ πλεονέκτης, ὅταν δεῖ τὴν ἡμέρα πού παραχωρεῖ τὴ θέση της στή νύχτα, καὶ τὸν ἥλιο στή σελήνη, θὰ νοιώσει ντροπὴ ἀπὸ τὴν εὐταξία αὐτῆ τῶν στοιχείων, καὶ ἂν εἶναι δυνατώτερος δὲν θὰ ἐπιθυμήσει τὰ πράγματα τῶν ἀδυνάτων· καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ἀκόλαστος, ὅταν δεῖ τὴ θάλασσα μανιασμένη, ἔπειτα ὁμως ν' ἀναχαιτίζεται ἀπὸ τὸ γιαιλό, πάλι νοιώθοντας ντροπὴ ἀπὸ τὴν εὐταξία αὐτῆ τῶν ἀτάκτων ὑδάτων, θὰ μπορέσει ἀμέσως νὰ καθησυχάσει τὴν συνεχῶς αὐξανόμενη ἐπιθυμία του καὶ μὲ τὸ φόβο τοῦ Χριστοῦ θὰ χαλιναγωγῆσει τὴ φορά του πρὸς τὰ μπρός, θὰ διαλύσει ὅλο τὸν ἀφρὸ αὐτῆς τῆς ἀκόλαστης ὀρμῆς του, καὶ θὰ ἐπιστρέψει στή σωφροσύνη. Καὶ ρίχνοντας τὸ βλέμμα του στὴν ξηρὰ εὐκολα θὰ μπορέσει νὰ φιλοσοφεῖ περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ νὰ δεχθεῖ τὴ διδασκαλία περὶ αὐτῆς. Διότι, ὅταν δεῖ τὴ γῆ νὰ δέχεται τὸ στερεὸ κόκκο τοῦ σίτου καὶ στή συνέχεια, ἀφοῦ πρῶτα διαλυθεῖ καὶ σαπίσει, νὰ παράγει πολὺ πιὸ καλύτερο καὶ περισσότερο, ὅταν δεῖ τὴν ἄμπελο τὸ χειμῶνα νὰ εἶναι γυμνὴ ἀπὸ φύλλα καὶ ἔλικες καὶ σταφύλια, καὶ τὸ ἴδιο αὐτὸ ξηρὸ ξύλο, ὅπως τὰ ξηρὰ ὀστᾶ, στή συνέχεια ὅταν ἔλθει ἡ ἀνοιξὴ ν' ἀποκτᾶ ὅλη τὴν ὀμορφιά της, θὰ μπορέσει νὰ φιλοσοφεῖ καὶ γιὰ τὸ δικό του σῶμα, παρατηρώντας τὰ σώματα τῶν φυτῶν καὶ τὰ σπέρματα πού ἀνασταίνονται μετὰ τὴ φθορὰ τους.

Τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ἐργασία πάλι θὰ τὴ γνωρίσει ἀπὸ τὸ μυρμηγκι καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸ ὠραῖο καὶ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ ἀπὸ τὴ μέλισσα, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ἡ παροιμία· «Πήγαινε πρὸς τὸ μυρμηγκι, ὀκνηρέ, καὶ μιμήσου τὸν τρόπο ἐργασίας του καὶ γίνε σοφώτερος ἀπὸ ἐκεῖνο. Διότι ἐκεῖνο, ἂν καὶ δὲν ἔχει χωράφι, οὔτε κάποιον πού νὰ τὸ ἐξαναγκάζει, οὔτε βρίσκεται κάτω ἀπὸ κύριο, ἐν τούτοις ἐτοιμάζει κατὰ τὸ θέρος τὴν τροφὴ ὅλου τοῦ ἔτους, ἀπο-

φῆν, πολλήν τε ἐν τῷ ἀμητῷ ποιεῖται τὴν παράθειν. Ἡ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστίν· ἥς τοὺς πόρους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγίειαν προσφέρονται. Καίτοι οὖσα τῇ ῥώμῃ ἀσθενῆς, τὴν σοφίαν τιμήσασα
 5 προήχθη». Καὶ γὰρ αὐτὴ σοὶ πάλιν ἡ μέλιτα διαλέξεται, ὥστε μὴ θανατᾶζειν ἄπλῶς τὰ κάλλη τῶν σωμάτων, διὰν ἡνυχῆς ἀρετὴ μὴ ἦ, μηδὲ ἐξευτελιζεῖν τὴν ἀμορφίαν, διὰν ἡ ἡνυχὴ κεκαλλωπισμένη τύχη. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ δηλῶν ὁ παροισμαστικὸς ἔλεγε· «Μικρὰ ἐν πειτειοῖς ἡ μέλισσα, καὶ ἀρχὴ
 10 γλυκασμάτων ὁ καρπὸς αὐτῆς». Ἐννόησόν μοι τοὺς ὄρνιθας, καὶ δέξῃ ἐκεῖθεν φιλοσοφίαν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πειτεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά». Εἰ γὰρ τὰ ἄλογα οὐ μεριμνῶσι περὶ τροφῆς, ποῖαν
 15 ἔξεως ἀπολογίαν μηδὲ ἰσαύτην ἐπιδεικνύμενος ὑπεροφίαν τῶν παρόντων, ὅσην οἱ ὄρνιθες; Εἰ δὲ καὶ καλλωπισμοῦ θούλει καταφρονῆσαι, παιδεύσει σε τὰ ἄδνη τοῦ ἀγροῦ, μὴ εἶναι σε φιλόκοσμον. Ὅπερ καὶ αὐτὸ δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, ὅτι οὐ κηθουσιν οὐδὲ κο-
 20 πιῶσιν. Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐδὲ Σολομὼν περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων». Ὅταν τοιούτων ἐθέλῃς σπουδάζειν περὶ τὰ κάλλη ἱματίων, ἐννόησον ὅτι ὅσα ἂν φιλονεικήσης, παρὰ τῷ χόρτῳ τὰ νικητήρια καὶ οὐ δυνήσῃ πρὸς ἐκεῖνον ἀμιλληθῆναι καὶ κατάλυσον τὴν ἄλογον ταύτην ματιάν. Καὶ ἕτερα πολλὰ, καὶ
 25 ἀπὸ τῶν ἀλόγων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθῶν καὶ ἀπὸ τῶν σπερμάτων ἐστὶ φιλοσοφεῖν.

«Ἐξομολόγησις καὶ μεγαλοπρέπεια τὸ ἔργον αὐτοῦ». Του-

18. Παροιμ. 6, 6 - 8.

19. Σοφ. Σειρ. 11, 3.

20. Ματθ. 6, 26.

21. Ματθ. 6, 28 - 29.

θηκεύοντας κατά τὸ χρόνο τοῦ θερισμοῦ πολλή τροφή. "Ἡ πηγαινε πρὸς τὴ μέλισσα καὶ μάθε πόσο ἐργατική εἶναι αὐτῆς τοὺς κόπους, δηλαδὴ τὸ μέλι, τὸ τρώγουν βασιλεῖς καὶ ἰδιῶτες γιὰ τὴν ὑγεία τους. "Ἄν καὶ εἶναι ὡς πρὸς τὴ δύναμη ἀσθενής, ὅμως τιμῆθηκε καὶ δοξάσθηκε γιὰ τὴν προτίμησε μὲ τὴν ἐργασία της τὴ σοφία»¹⁸. Καὶ αὐτὴ πάλι ἡ μέλισσα θὰ σὲ διδάξει, ὥστε νὰ μὴ θαυμάζεις ἀπλῶς τὰ σωματικὰ κάλλη, ὅταν δὲν ὑπάρχει ἡ ψυχικὴ ἀρετὴ, οὔτε νὰ ἐσυτελιζοῦς τὴν ἀσχήμια, ὅταν συμβαίνει ἡ ψυχὴ νὰ εἶναι στολισμένη μὲ τὴν ἀρετὴ. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν θέλοντας νὰ δείξει ὁ παροιμιαστής, ἔλεγε· «Μικρὴ εἶναι ἡ μέλισσα ἀνάμεσα στὰ πτερωτά, ἀλλ' τὸ προϊόν τῶν κόπων της ἀποτελεῖ τὴ βάση τῶν γλυκυσομάτων»¹⁹. Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ θὰ λάβεις ἀπὸ αὐτὰ δίδαγμα γεμάτο ἀπὸ φιλοσοφία. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Παρατηρῆστε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, δὲν σπεύρουν αὐτὰ οὔτε θερίζουν καὶ ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτὰ»²⁰. "Ἄν λοιπὸν τὰ ἄλογα ζῶα δὲν φροντίζουν γιὰ τὴν τροφή τους, ποιά ἀπολογία θὰ ἔχεις σὺ πού δὲν δείχνεις οὔτε τόση περιφρόνηση γιὰ τὰ παρόντα πράγματα, ὅση τὰ πετεινὰ; "Ἄν δὲ θέλεις νὰ περιφρονήσεις καὶ τὸν καλλωπισμό, θὰ σὲ διδάξουν τὰ ἄνθη τοῦ ἀγροῦ νὰ μὴ ἀγαπᾶς τὰ στολίδια. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς θέλοντας νὰ δείξει ὁ Χριστὸς, ἔλεγε· «Ρίψατε τὸ βλέμμα σας στὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, διότι δὲν γνέθουν οὔτε κοπιᾶζουν. Ἀλήθεια σᾶς λέγω, οὔτε ὁ Σολομὼν ντύνονταν σὰν ἓνα ἀπ' αὐτὰ»²¹. "Ὅταν λοιπὸν θέλεις νὰ φροντίζεις γιὰ τὸ στολισμὸ τῶν ἐνδυμάτων, σκέψου, ὅτι ὅσο καὶ ἂν φιλονεικήσεις, τὰ νικητήρια ἀνήκουν στὸ χόρτο, καὶ δὲν θὰ μπορέσεις νὰ τὸ συναγωνισθεῖς, καὶ μὲ τὴ σκέψη αὐτὴ σταμάτησε αὐτὴν τὴν παράλογη μανία. Καὶ πολλὰ ἄλλα μπορεῖς νὰ φιλοσοφεῖς καὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ ἀπὸ τὰ ἄνθη καὶ ἀπὸ τὰ σπέρματα.

«Τὸ κάθε ἔργο του εἶναι ἄξιο δοξολογίας καὶ γεμάτο

τέσπιν, ἕκαστον τῶν ἔργων αὐτοῦ· οὐ γὰρ δὴ περὶ ἐνὸς ἔργου
 ταῦτά φησιν. Ἐτερος δὲ ἐρμηνευτὴς εἶπεν· «Ἐπαινος καὶ
 ἀξίωμα ἢ ἐργασία αὐτοῦ»· οὗτος δέ, «Ἐξομολόγησις», τοιτέ-
 5 σπιν, εὐχαριστία καὶ δόξα. Ἐκαστον γὰρ τῶν ὁρωμένων ἰ-
 κανὸν εἰς εὐχαριστίαν τὸν θεατὴν παραπέμψαι, εἰς ὕμνον,
 εἰς εὐφημίαν, εἰς δοξολογίαν. Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, διὰ τί τοῦ-
 το; εἰ τί τοῦτο; ἀλλὰ καὶ τὸ σκότιος καὶ ἡ ἡμέρα, καὶ ὁ λιμὸς
 καὶ ἡ εὐθνήρια, καὶ ἡ ἔρημος καὶ ἡ ἀοίκητος, καὶ ἡ λιπαρὰ
 καὶ ἡ θαθύγειος, καὶ ζωὴ καὶ θάνατος, καὶ πάντα τὰ ὁρώμε-
 10 να τοῖς μετὰ ἀκριθείας αὐτὰ καταμανθάνουσιν ἱκανὰ καὶ δυ-
 νατὰ πρὸς εὐχαριστίαν διεγείρωι. Τοῦτο γοῦν δηλῶν διὰ τι-
 νος προσηύχον ὁ Θεὸς ἔλεγεν, ἀντὶ εὐεργεσίας τὰς τιμωρίας
 τιθείς· «Κατέστρεψα αὐτούς, ὡς κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδο-
 μα καὶ Γόμορρα ἐπάταξα αὐτούς ἐν πυρώσει καὶ ἐν ἰκτέρω».
 15 Καὶ πάλιν δι' ἄλλον· «Ἀνήγαγον αὐτούς ἐκ γῆς Αἰγύπτου,
 καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐλυτρώσαμην αὐτούς», εἰς εὐεργεσίας
 τὰς τιμωρίας μεταλαμβάνων.

Οὕτω καὶ ταῦτα καὶ γὰρ καὶ ταῦτα εὐεργετοῦντα, διορ-
 θοῦντα, παιδεύοντα, παιδαγωγοῦντα, ἐκκόπτοντα τὴν κακίαν
 20 ἐστίν. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ τὰ μὲν εὐεργετοῦντες ποιοῦσι, τὰ
 δὲ μισοῦντες καὶ ἀποστρεφόμενοι· ὁ δὲ Θεὸς φιλῶν ποιεῖ πάν-
 τα, οἷον εὐεργειῶν ἔθετο ἐν τῇ παραδείσῳ, καὶ εὐεργειῶν
 πάλιν ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου εὐεργειῶν τὸν κατακλυσιμὸν
 εἰσράσαιτο, καὶ εὐεργειῶν τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ τῶν Σοδόμων
 25 κατήνεγκε. Καὶ ὅπερ ἂν εἴποι τις τῶν γινομένων, ἕκαστον
 εἰς εὐεργεσίαν ποιεῖ. Εὐεργειῶν καὶ τὴν γέενναν ἠπέιλησε·
 καὶ καθάπερ οἱ πατέρες οὐ θεραπεύοντες μόνον τὰ παιδιά,

22. Ἀμώς 4, 11' 9.

23. Μιχ. 6, 4.

ἀπό μεγαλοπρέπεια». Δηλαδή καθένα ἀπό τὰ ἔργα του· διότι βέβαια αὐτὰ δὲν τὰ λέγει γιὰ ἓνα ἔργο. "Ἄλλος δὲ ἑρμηνευτὴς ἐρμήνευσε· «Εἶναι ἄξια ἐπαίνου καὶ τιμῆς ἡ ἐργασία αὐτοῦ»· αὐτὸς δὲ τὸ ὄνόμασε αὐτὸ «Ἐξομολόγη-ση», δηλαδή, εὐχαριστία καὶ δόξα. Διότι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὀρατὰ δημιουργήματα εἶναι ἰκανὸ νὰ ὀδηγήσει τὸ θεατὴ σὲ εὐχαριστία, σὲ ἐξύμνηση, σὲ ἔπαινο, σὲ δοξολογία. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ πεῖ κανεὶς, γιατί ἔγινε αὐτό; σὲ τί ὠφελεῖ αὐτό; ἀλλὰ καὶ τὸ σκότος καὶ ἡ ἡμέρα, καὶ ἡ πείνα καὶ ἡ ἀφθονία, καὶ ἡ ἔρημος καὶ ἡ ἀκατοίκητη γῆ, καὶ ἡ πλούσια καὶ ἡ εὐφορη γῆ, καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ὅλα τὰ ὀρατὰ εἶναι ἰκανὰ καὶ δυνατὰ νὰ ὀδηγήσουν σὲ εὐχαριστία ἐκείνους ποὺ τὰ ἐξετάζουν μὲ πολλὴ προσοχή. Αὐτὸ λοιπὸν θέλοντας νὰ δείξει ὁ Θεός, ἔλεγε μὲ τὸ στόμα κάποιου προφήτη, ἀναφέροντας τίς τιμωρίες ἀντὶ εὐεργεσίας· «Κατέστρεψα αὐτοὺς ὅπως κατέστρεψε ὁ Θεὸς τὰ Σόδομα καὶ Γόμορρα· τοὺς κτύπησα μὲ καυστικὸ ἄνεμο καὶ μὲ κιτρίνισμα τῶν σιτηρῶν τους»²². Καὶ πάλι μὲ ἄλλο προφήτη λέγει· «Τοὺς ὀδήγησα ἀπὸ τῆ γῆ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς λύτρωσα ἀπὸ τῆ χώρα τῆς δουλείας»²³, ἀνταλλάσσοντας τίς τιμωρίες μὲ εὐεργεσίας.

"Ἔτσι καὶ αὐτὰ τὰ ἔργα· καθόσον καὶ αὐτὰ εὐεργετοῦν, διορθώνουν, διδάσκουν, παιδαγωγοῦν, ξερριζώνουν τὴν κακία. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι ἄλλα μὲν τὰ πράττουν γιὰ νὰ εὐεργετήσουν, ἄλλα δὲ ἀπὸ μίσος καὶ ἀποστροφή, ὁ Θεὸς ὅμως ὅλα τὰ κάμνει ἀπὸ ἀγάπη, ἐπὶ παραδείγματι χάριν εὐεργεσίας τοποθέτησε τὸν ἄνθρωπο στὸν παράδεισο, καὶ χάριν εὐεργεσίας πάλι τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν παράδεισο· χάριν εὐεργεσίας ἔκαμε τὸν κατακλυσμό, καὶ εὐεργετώντας τὸν ἔστειλε ἐκεῖνο τὸ πῦρ τῶν Σοδόμων. Καὶ ὅ,τιδήποτε ἀναφέρει κανεὶς ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβηκαν, τὸ καθένα τὸ ἔκανε χάριν εὐεργεσίας. Χάριν εὐεργεσίας ἔθεσε τὴν ἀπειλὴ τῆς γέεννας, καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ πατέρες, δὲν εἶναι πατέρες ὅταν μόνο φροντίζουν γιὰ τὰ

ἀλλὰ καὶ ὑπίτιοι πατέρες εἰσί, καὶ οὐκ ἔλατιον ὑπίτιοι,
ἢ θεραπεύοντες οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεός. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔ-
λεγε· «Τίς γάρ ἐστιν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ;». Καὶ ὁ
Σολομών· «Ὁν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει μασιγοῖ δὲ
5 πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται».

4. «Ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». Τοῦτο δοκεῖ μοι ἐνταῦθα εἰπεῖν διὰ τοὺς οκανδαλιζομένους πρὸς τὰ συμπύματα δυσχεροῦ ἰσι παρ' ἐλπίδας, μονοουχὶ παροινῶν αὐτοῖς καὶ λέγων· μὴ θορυβοῦ σκροφαντιομένους ἀνθρώπους ὁρῶν, ἐπηρεαζομένους, πρὸς τὴν ἀξίαν κακῶς πάσχοντι· μένει γὰρ δικαστήριον ἀδέκαστον, μένει ψῆφος καθαρά, τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ παρέχουσα. Εἰ δὲ νῦν αὐτὴν ἐπιζητοίης, ὅρα μὴ κατὰ σαντιοῦ πρώτου τὴν ψῆφον ἐξενέγκης. Εἰ γὰρ ἔμελλε καθ' ἕκαστον τῶν ἁμασθημάτων ὁ Θεός
15 ἐπάγειν τιμωρίαν, καὶ ἐκ' ἕκαστου τῶν πλημμελοῦντων τὴν δικαίαν ἐπιγέρειν ψῆφον, πάλαι ἂν προσηγορεύθη τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Καὶ τί λέγω τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα; Τὸν γὰρ κορυφαῖον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀπάντων εἰς μέσον ἀγαγών, τοῦτο δεῖξαι πειρώσομαι, Παῦλον ἐκεῖνον τὸν κήρυκα
20 τῆς οἰκουμένης, τὸν εἰς τρίτον ἀρπαγέντα οὐρανόν, τὸν εἰς παρόδεισον ἀπενεχθέντα, τὸν τῶν φρικτῶν κοινωνήσαντα μυστηρίων, τὸ σκεῖος τῆς ἐκλογῆς, τὸν νυμφαγωγὸν τοῦ Χριστοῦ, τὸν ἀγγελικὴν ἐπιδειξάμενον πολιτείαν, τὸν τοσαύτην ἀρετὴν ἐπελθόντα. Εἰ γὰρ μὴ ἐβουλήθη μακροθυμῆσαι αὐτῷ,
25 μηδὲ ἀμωχέσθαι αὐτοῦ, ἀλλ' ἠνίκα ἡμάστανε καὶ ἐβλασφήμει καὶ ἐδίωκε, κατὰ πόδας ἐπαγαγεῖν αὐτῷ τὴν δικαίαν ψῆφον, πάλαι ἂν αὐτὸν τῆς μετανοίας προσεξήρπασε. Διὸ καὶ αὐτὸς ταῦτα εἰδώς, ἔλεγε· «Χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χρι-

24. Ἐβρ. 12, 7.

25. Παροιμ. 3. 12.

παιδιά τους, αλλά και όταν τὰ τιμωροῦν, καὶ ὄχι λιγώτερο ὅταν τὰ τιμωροῦν ἀπ' ὅ,τι ὅταν φροντίζουν γι' αὐτά, ἔτσι λοιπόν καὶ ὁ Θεός. Γι' αὐτό καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ποιός υἱός εἶναι ἐκεῖνος πού δέν τὸν παιδαγωγεῖ ὁ πατέρας του;»²⁴. Καὶ ὁ Σολομών λέγει· «"Οποῖον ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδεύει, μαστιγώνει δέ κάθε παιδί του πού τὸ ἀναγνωρίζει γιὰ δικό του»²⁵.

4. «Ἡ δικαιοσύνη του μένει αἰώνια». Αὐτὸ μου φαίνεται τὸ εἶπε ἐδῶ γιὰ ἐκείνους πού σκανδαλίζονται ἀπὸ τὰ δυσάρεστα πού συμβαίνουν σὲ μερικοὺς πού ἔχουν στηριγμένες τὶς ἐλπίδες τους στὸ Θεό, ὡσάν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ τοὺς συμβουλευεὶ καὶ νὰ τοὺς λέγει· μὴ ἀνησυχεῖς βλέποντας ἀνθρώπους νὰ συκοφαντοῦνται, νὰ δοκιμάζονται, νὰ ὑποφέρουν χωρὶς λόγο· διότι ὑπάρχει ἀμερόληπτο δικαστήριον, ὑπάρχει ἀπόφαση καθαρὴ, πού ἀποδίδει στὸν καθένα αὐτὰ πού τοῦ ἀξίζουν. Ἄν ὅμως ζητεῖς νὰ βρεῖς αὐτὴν τώρα, πρόσεχε μήπως ὀδηγήσεις πρῶτα ἐναντίον σου τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση. Διότι ἂν ἐπρόκειτο νὰ τιμωρεῖ ὁ Θεός ξεχωριστὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα καὶ ν' ἀποδίδει τὴ δίκαια ἀπόφασή του στὸν καθένα πού ἀμαρτάνει, θὰ εἶχε ἐξαφανισθεῖ πρὸ πολλοῦ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γιατί λέγω τὸν τάδε καὶ τὸν τάδε; Θὰ προσπαθῆσω λοιπόν ν' ἀποδείξω αὐτὸ παρουσιάζοντας τὸν κορυφαῖο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τὸν Παῦλο, τὸν κήρυκα ἐκεῖνο τῆς οἰκουμένης, πού ἀρπάχθηκε μέχρι τὸν τρίτο οὐρανό, πού ὀδηγήθηκε στὸν παράδεισον, πού ἔλαβε μέρος στὰ φρικτὰ μυστήρια, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸν νυμφωνγὸ τοῦ Χριστοῦ, πού ἐπέδειξε ἀγγελικὸ τρόπο ζωῆς καὶ κατόρθωσε τόση ἀρετὴ. Διότι ἂν δέν ἤθελε νὰ δεῖξει μακροθυμία πρὸς αὐτόν, οὔτε νὰ τὸν ἀνεχθεῖ, ἀλλὰ κάθε φορὰ πού ἀμάρτανε καὶ βλασφημοῦσε καὶ προχωροῦσε σὲ διώξεις, νὰ ἐπιφέρει ἐναντίον του τὴ δίκαια καταδικαστικὴ του ἀπόφαση, πρὸ πολλοῦ θὰ τοῦ εἶχε στερήσει τὴ μετάνοια. Γι' αὐτό καὶ αὐτός, γνωρίζοντας αὐτά, ἔλεγε·

σιῶ, ὅτι ποιόν με ἠγήσαιο, θέμενος εἰς διακονίαν, τὸν πρό-
τερον ὄντα θλάσφημον καὶ διώκτην, καὶ ὑβριστήν· ἀλλ' ἠλεή-
θην, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξῃται τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν,
πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων αὐτῷ πιστεύειν εἰς ζωὴν
5 αἰώνιον».

Τί δὲ τὴν πόρνην εἰ ἐκόλυσε, πότε ἂν μετεβλήθῃ; Τί δὲ τὴν
τελώνην Μαιθαῖον εἰ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελωνείας πρὸ τῆς με-
ταβολῆς δίκην ἀπήτησε, οὐκ ἂν προσεξήρασαν αὐτὸν τῆς μετα-
νοίας; Οὕτω καὶ τὸν λησιτήν, οὕτω καὶ τοὺς μάγους, οὕτω καὶ
10 ἕκαστον τῶν ἁμαρτιανόντων. Διὰ τοι τοῦτο ἀνέχει τὴν ὀργήν,
καὶ τὴν κατ' ἀξίαν ἀντίδοσιν, καλῶν τοὺς ἀνθρώπους εἰς μετα-
νοίαν. Εἰ δὲ μένοισεν ἀδιόρθωτος, πάντως ὑποσιήσονται τὴν
δικαίαν ψῆφον. Διόπερ ὁ προφήτης τοὺς τε ἀδικουμένους πα-
ραμυθούμενος, τοὺς τε ἀδικοῦντας σωφρονίζων, ἐπήγαγε τό,
15 «Ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Ὁ δὲ βούλε-
ται διὰ τούτου εἰπεῖν, τοιοῦτόν ἐστι· μήτε σύ, ὁ ἀδικούμενος,
ἐὰν καταλύσης τὸν βίον ὡς οὐ τῶν δικαίων τευξόμενος, ἀπελ-
πίσης· μετὰ γὰρ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν πάντως ἀπολήψῃ τῶν
πόνων τὰς ἀμοιβάς· μήτε σὺ πάλιν, ὁ πάντα ἀρπάζων καὶ
20 πλεονεκιῶν καὶ συγγέων, ἂν ἐν εὐρήνῃ καταλύσης τὸν βίον,
θαρορήσης· πάντων γὰρ δώσεις λόγον μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπο-
δημίαν, τῆς πονηρίας ἀποτίσεις τὰς ἀμοιβάς. Θεὸς γὰρ ἐστὶν
αἰεὶ μένων, καὶ δικαιοσύνην μένουσαν ἔχων αἰεὶ, οὐδὲν ἀπὸ
τοῦ θανάτου διακοπιομένην, οὐδὲ πρὸς τὴν ἀμοιβὴν τῶν πό-
25 νων τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, οὐδὲ πρὸς τὴν ἀντίδοσιν τῶν κο-
λάσεων τῶν διὰ τὴν πονηρίαν.

26. Α' Τιμ. 1, 12 - 13· 16.

27. Λουκᾶ 7, 37.

28. Ματθ. 9, 9.

29. Λουκᾶ 23, 40.

30. Ματθ. 2, 1.

«Εὐχαριστῶ τὸν Χριστὸ πού μοῦ ἔδωσε τὴ δύναμη, διότι μέ ἔκρινε ἄξιο τῆς ἐμπιστοσύνης του καὶ τοποθέτησε στὴν ὑπηρεσία του ἐμένα πού προηγουμένως ἤμουν θλάσφημος, διώκτης καὶ ὑβριστής· ἀλλ' ἔτυχα τοῦ ἐλέους του, γιὰ νὰ κάνει πρῶτα σέ μένα φανερὴ ὅλη τὴ μακροθυμία του, πρὸς παραδειγματισμὸ ἐκείνων πού ἐπρόκειτο νὰ πιστεύουν σ' αὐτὸν γιὰ νὰ κληρονομήσουν τὴν αἰώνια Ζωή»²⁶.

Τί θὰ συνέβαινε δὲ μέ τὴν πόρνη ἂν τὴν τιμωροῦσε; πότε θὰ μετανουῦσε²⁷; Τί δὲ μέ τὸν τελώνη Ματθαῖο, ἂν κατὰ τὸ χρόνο πού ἀσκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ τελώνη καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ μεταβολή του τὸν τιμωροῦσε, δὲν θὰ τοῦ ἀφαιροῦσε τὴν εὐκαιρία τῆς μετανοίας²⁸; Τὸ ἴδιο θὰ συνέβαινε καὶ μέ τὸ ληστή²⁹, τὸ ἴδιο καὶ μέ τοὺς μάγους³⁰, τὸ ἴδιο καὶ μέ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν συγκρατεῖ τὴν ὀργή του καὶ τὴν ἀνταπόδοση ἀνάλογα μέ τὴν ἀξία τοῦ καθενός, καλώντας τοὺς ἀνθρώπους σὲ μετάνοια. Ἄν ὅμως μένουν ἀδιόρθωτοι, ὅπωςδῆποτε θὰ ὑποστοῦν τὴν δίκαια καταδικαστικὴ ἀπόφασή του. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ προφήτης, παρηγορώντας τοὺς ἀδικουμένους καὶ σωφρονίζοντας ἐκείνους πού ἀδικοῦν, πρόσθεσε τὸ «Ἡ δικαιοσύνη του μένει στὸν αἰῶνα». Αὐτὸ δὲ πού θέλει νὰ πεῖ μ' αὐτὸ εἶναι τὸ ἐξῆς· οὔτε σὺ ὁ ἀδικούμενος ν' ἀπελισθεῖς, ἂν τελειώσεις τὴ Ζωή σου χωρὶς νὰ ἐπιτύχεις τὰ δίκαιά σου· διότι μετὰ τὴν ἀποδημία σου ἀπὸ αὐτὴ τὴ Ζωὴ ὅπωςδῆποτε θὰ λάβεις τίς ἀμοιβές τῶν κόπων σου· οὔτε σὺ πάλι, ὁ πλεονέκτης, πού ὅλα τ' ἀρπάζεις καὶ τὰ καταστρέφεις, νὰ αἰσιοδοξεῖς, ἂν τελειώσεις τὴ Ζωή σου μέ εἰρήνη· διότι ὅπωςδῆποτε θὰ λογοδοτήσεις μετὰ τὴν ἀποδημία σου ἀπὸ ἐδῶ, θὰ λάβεις τίς ἀμοιβές τῆς κακίας σου. Καθόσον ὑπάρχει Θεὸς πού μένει στὸν αἰῶνα καὶ ἡ δικαιοσύνη του εἶναι αἰώνια, πού δὲν διακόπτεται ὡς πρὸς τίποτε ἀπὸ τὸ θάνατο, οὔτε ὡς πρὸς τὴν ἀμοιβὴ τῶν κόπων ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, οὔτε ὡς πρὸς τὴν ἀνταπόδοση τῶν τιμωριῶν γιὰ τὴν κακία.

«Μνειάν ἐποιήσατο τῶν θαυμασίων αὐτοῦ». Τί ἐστι, «Μνειάν ἐποιήσατο τῶν θαυμασίων αὐτοῦ»; Οὐ διέλιπε θαυματουργῶν, φησί, διηρηκῶς. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ «Μνειάν ἐποιήσατο»· οὐκ ἐπιύσατο, οὐκ ἀπέσιη διὰ πάσης γενεᾶς
5 θαύματα ἐργαζόμενος, καὶ τοὺς παχύτερους διεγείρων διὰ τῶν τεραστίων. Ὁ μὲν γὰρ ὑψηλὸς καὶ φιλόσοφος οὐδὲν δεήσεται τῶν σημείων· «Μακάριοι γὰρ οἱ μὴ εἰδότες, καὶ πιστεύσαντες». Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς οὐ τούτων κήδεται μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν παχιτέρων καθ' ἐκάστην σχεδὸν γενεάν θαυμα-
10 τουργῶν οὐ πάσεται. Ἰκανὴ μὲν γὰρ θαυματουργία πᾶσα τῶν ὀρωμένων ἢ κτίσις, ἀλλ' ὅμως διεγείρων τῶν πολλῶν τὴν ραθυμίαν ἐν μέσῳ τῆς θεάτρῳ τούτῳ πολλὰ ἐπεδείκνυτο τεράστια, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, οἷον τὸ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, τὸ ἐπὶ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν, τὰ ἐπὶ τῶν Σοδόμων, τὰ
15 ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰσαάκ, τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, τὰ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῶν Ἰουδαίων, τὰ ἐν ἐρήμῳ, τὰ ἐν τῇ γῆ τῆς Παλαιστίνης, τὰ ἐν Βαβυλῶνι, τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον, τὰ ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων, τὰ μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, τὰ ἐν αὐτῇ τῇ παρουσίᾳ, τὰ μέχρι σήμερον γινόμενα,
20 ἢ κατὰ πτωσις τῶν Ἱεροσολύμων, ἢ οἰκοδομὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ λόγος ὁ πανταχοῦ τρέχων, ὁ διὰ κυμάτων ἀρθεῖς, ὁ διὰ πολέμων ἀυξηθεῖς, οἱ τῶν μαρτύρων δῆμοι, τὰ ἄλλα ἅπαντα.

Πολλὰ δὲ ἄν τις καὶ ἰδικὰ ἴδοι καὶ ἐν οἰκίᾳ γινόμενα θαύματα, καὶ ἐν πόλεσιν. Ἀλλὰ τέως τὰ καθολικά, καὶ ἅπανσι
25 δῆλα καὶ γνώριμα, ἃ καθ' ἐκάστην γίνεται γενεάν, ἴδωμεν. Πόσα ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοὺς πάντας ἀσεβεῖα νικήσαντος γέγονε, τῆς Ἐκκλησίας πολεμουμένης; πόσα ἐπὶ Μαξιμίνου; πόσα

«Μνειάν ἐποίησατο τῶν θαυμασίων αὐτοῦ». Τί σημαίνει «Μνειάν ἐποίησατο τῶν θαυμασίων αὐτοῦ»; Δὲν σταμάτησε, λέγει, νὰ θαυματουργεῖ συνέχεια. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Μνειάν ἐποίησατο»· δὲν ἔπαυσε, δὲν σταμάτησε διὰ μέσου κάθε γενεᾶς νὰ κάμνει θαύματα καὶ νὰ διεγείρει μὲ τὰ ὑπερφυσικά του τοὺς πνευματικὰ παχυτέρους. Διότι ὁ μὲν πνευματικὰ ἀνώτερος καὶ φιλόσοφος δὲν ἔχει καθόλου ἀνάγκη ἀπὸ τὰ θαύματα· διότι «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶδαν καὶ πίστευσαν»²¹. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς δὲν φροντίζει μόνον γι' αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς πνευματικὰ παχυτέρους, δὲν σταματᾷ νὰ θαυματουργεῖ σχεδὸν σ' ὅλες τίς γενεές. Βέβαια ἰκανὴ θαυματουργία εἶναι ὅλη ἡ ὀρατὴ δημιουργία, ἀλλ' ὅμως, διεγείροντας τὴ ραθυμία τῶν πολλῶν, πραγματοποιοῦσε ἀνάμεσα σ' αὐτὸ τὸ καταπληκτικὸ θέαμα πολλὰ παράδοξα καὶ κατ' ἰδίαν καὶ παρουσία ὄλων, ὅπως δηλαδὴ τὸ καταπληκτικὸ γεγονός τοῦ κατακλισμοῦ, τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν, τὰ σχετικὰ μὲ τὰ Σόδομα, μὲ τὸν Ἀβραάμ, μὲ τὸν Ἰσαάκ, μὲ τὸν Ἰακώβ, τὰ θαυμαστά ἔργα στὴν Αἴγυπτο, τὰ τῆς ἐξόδου τῶν Ἰουδαίων, τὰ τῆς ἐρήμου, τὰ συμβάντα στὴ γῆ τῆς Παλαιστίνης, στὴ Βαβυλώνα, τὰ μετὰ τὴν ἐπιστροφή, τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Μακκαβαίων, τὰ μετὰ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ, τὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παρουσίας του, τὰ ὅσα γίνονται μέχρι σήμερα, ἡ πτώση τῶν Ἱεροσολύμων, ἡ δημιουργία τῆς ἐκκλησίας, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀπλώνεται παντοῦ, ποὺ ὑψώθηκε μὲ τὰ κύματα καὶ αὐξήθηκε μὲ τοὺς διωγμούς, τὰ πλήθη τῶν μαρτύρων καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ἄλλα.

Πολλὰ δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ ἰδικὰ θαύματα νὰ συμβαίνουν καὶ στὴν οἰκία καὶ στίς πόλεις. Ἄλλὰ κατ' ἀρχὴν ὡς ἐξετάσουμε τὰ γενικὰ καὶ ποὺ εἶναι φανερὰ καὶ γνωστὰ σ' ὅλους, καὶ ποὺ συμβαίνουν σὲ κάθε μιὰ γενεά. Πόσα συνέβησαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ποὺ ξεπέρασε ὅλους ὡς πρὸς τὴν ἀσέβεια, μὲ τοὺς διωγμούς ποὺ ἐξαπολύθηκαν ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας; πόσα ἐπὶ τῶν

πρὸ τῶν ἐκείνων βασιλέων; Εἰ δὲ βούλεσθε καὶ τὰ ἐπὶ τῆς
 γενεᾶς συμβάντα τῆς ἡμετέρας, οἷον οἱ σιαυροὶ οἱ κατὰ πῶν
 ἱματίων χαραγέντες ἀθρόον, τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ ἱερὸν τὸ σκη-
 πιῶ κατενεχθέν, τοῦ ἁγίου μάρτυρος Βαβύλα τοῦ ἐν Δάφνη
 5 ἢ μετὰθεσις, καὶ ἡ φανερὰ νίκη ἢ κατὰ τοῦ δαίμονος, τοῦ
 ταμίου τῶν βασιλικῶν χρημάτων ὁ παράδοξος θάνατος, αὐτὴ
 ἢ τοῦ βασιλέως ἀναίρεσις, αὐτοῦ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ πάντας
 ἀσεβεῖς νικήσαντος, καὶ ἡ τοῦ θείου τοῦ ἐκείνου ἀπώλεια,
 τῶν σκολήκων αἱ πηγαί, ἕτερα μυρία, ὁ λιμός, ὁ αὐχμός, ἡ
 10 τῶν ὑδάτων σπάνις ἢ μετ' αὐτοῦ ταῖς πόλεσιν ἐμπεσοῦσα, καὶ
 ἕτερα μυρία πανταχοῦ. Καὶ ἐν Παλαιστίνῃ τὰ τότε συμβάν-
 τα ἔγνωτε. Καὶ γὰρ ἠνίκα τὸν ναὸν ἐκείνον τὸν τῆ ψήφῳ
 τοῦ Θεοῦ καθαιρεθέντα ἀνοικοδομεῖν ἐβούλοντο Ἰουδαῖοι,
 πῦρ ἐκ τῶν θεμελίων ἐκπηδήσαν ἅπαντας ἤλασε, καὶ μαρτυρεῖ
 15 τὸ ἔργον ἀτέλεστον μεῖναν.

5. Οἰκτίρωμων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος τροφήν ἔδωκε τοῖς
 φοβουμένοις αὐτόν». Ἀπαγγείλας αὐτοῦ τὰς εὐεργεσίας, τὰς
 διὰ τῶν θαυμάτων, τὰς διὰ τῶν ἔργων, τὴν κηδεμονίαν τὴν
 ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένην, καὶ τοῦτω πάλιν αὖξει τὸν λόγον,
 20 δεικνὺς ὅτι τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ποιήσας ὑπὲρ τῆς σωτη-
 ρίας τῆς τῶν ἀνθρώπων, καὶ παντὶ τότῳ παιδεύσας αὐ-
 τοὺς, καὶ παιδεύων εἰς τὴν θεογνωσίαν καὶ τὴν ἄκραν φιλο-
 σοφίαν, καὶ διακραιτῶν αὐτῶν τὴν ζωὴν, οὐ κατὰ ὀφειλὴν τοῦ-
 το ἐργάζεται (ὅπερ μεγίστη χάρις ἐστίν), ἀλλὰ δι' ἔλεον καὶ
 25 φιλανθρωπίαν, οὐχ ὡς αὐτὸς δεόμενος αὐτῶν, ἀλλὰ δι' ἀγα-
 θότητα μόνην. «Τροφήν ἔδωκε τοῖς φοβουμένοις αὐτόν». Τί-
 νος ἔνεκεν τοὺς φοβουμένους ἐπαῦθα τέθεικεν; Οὐ γὰρ δὴ

ἡμερῶν τοῦ Μαξιμίνου; πόσα πρὶν ἀπὸ ἐκείνους τοὺς βασιλεῖς; Ἄν δὲ θέλετε ἄς ἀναφέρομε καὶ τὰ ὅσα συνέβηκαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς δικῆς μας γενεᾶς, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι οἱ σταυροὶ ποὺ χαράχθηκαν σὲ μιὰ στιγμή ἐπάνω στὰ ἐνδύματα, ἡ καταστροφή τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνα μὲ κεραυνό, ἡ μετὰθεση τοῦ ἁγίου μάρτυρα Βαβύλα στὴ Δάφνη καὶ ἡ φανερὴ νίκη του ἐναντίον τοῦ δαίμονα, ὁ παράδοξος θάνατος τοῦ ταμία τῶν βασιλικῶν χρημάτων, ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως Ἰουλιανοῦ ποὺ ὄλους τοὺς νίκησε ὡς πρὸς τὴν ἀσέβεια, καὶ ἡ ἀπώλεια τοῦ θείου του, οἱ πηγές τῶν σκωληκιῶν, πολλὰ ἄλλα ἀμέτρητα, ἡ πείνα, ἡ ξηρασία, ἡ ἔλλειψη τοῦ νεροῦ μετὰ ἀπὸ αὐτὴ ποὺ ἔπεσε στὶς πόλεις, καὶ πολλὰ ἄλλα ἀμέτρητα παντοῦ. Καὶ τὰ ὅσα συνέβησαν τότε στὴν Παλαιστίνη τὰ γνωρίσατε. Καθόσον ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι ἤθελαν νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸ ναὸ ἐκεῖνο ποὺ καταστράφηκε μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, φωτιὰ ποὺ ξεπήδησε ἀπὸ τὰ θεμέλια ἐκείνου τοὺς ἀπομάκρυνε ὄλους καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνει αὐτὸ τὸ ἔργο ποὺ ἔμεινε ἀτελείωτο.

5. «Ὁ Κύριος εἶναι οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων καὶ ἔδωσε τροφή σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν φοβοῦνται καὶ τὸν σέβονται». Ἄφοῦ ἀνέφερε τίς εὐεργεσίες του ποὺ ἐγίναν καὶ μὲ τὰ θαύματα καὶ μὲ τὰ ἔργα του, τὴ φροντίδα ποὺ ἔδειξε γιὰ μᾶς, καὶ μὲ αὐτὸ ποὺ λέγει πάλι ἐπικτείνει τὸ λόγο, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἂν καὶ ἔκαμε τόσα πολλὰ καὶ τόσα σπουδαῖα γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων καὶ παίδευσε αὐτοὺς μὲ κάθε τρόπο καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τοὺς καθοδηγεῖ στὴ θεογνωσία καὶ στὴν τέλεια φιλοσοφία καὶ νὰ διατηρεῖ αὐτοὺς στὴ Ζωή, δὲν τὸ κάμνει αὐτὸ σὰν κάτι ποὺ τὸ ὀφείλει (πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ πέρα πολὺ μεγάλη χάρη), ἀλλὰ ἀπὸ εὐσπλαχνία καὶ φιλανθρωπία, ὅχι σὰν νὰ ἔχει αὐτοὺς ἀνάγκη, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ ἀγαθότητα. «Ἔδωσε τροφή σ' ἐκείνους ποὺ τὸν φοβοῦνται καὶ τὸν σέβονται». Γιὰ ποῖο λόγο ἀνέφερε ἐδῶ ἐκείνους ποὺ τὸν φοβοῦνται; Διότι

μόνους αὐτοὺς τρέφει. Καὶ γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν, «Ὁ-
 τι ἀναιτέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ θρέχει
 ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Πῶς οὖν εἶπε, «Τοῖς φοβουμένοις
 αὐτόν»; Τροφήν ἐπιαῦθα δοκεῖ μοι λέγειν οὐ τὴν σωματικὴν,
 5 ἀλλὰ τὴν πῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τῶν φοβουμένων
 διαλέγεται μόνον αὕτη γὰρ τούτοις ἐστὶν ἀφωρισμένη. Ὡσ-
 περ γὰρ τρέφεται σῶμα, οὕτω τρέφεται καὶ ψυχὴ. Καὶ ὅτι
 τρέφεται ἄκουε. «Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ'
 ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ». Ταύτην
 10 οὖν λέγει τὴν τροφήν, ἣν ἐξαιρέτως ἔδωκε τοῖς φοβουμένοις
 αὐτόν, τὴν διὰ τοῦ λόγου διδασκαλίαν, τὴν παιδευσιν, τὴν
 φιλοσοφίαν ἄπασαν.

Μνησθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα διαθήκης αὐτοῦ». Πάλιν κα-
 τασιέλλων τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπόνοιαν, καὶ τὸν ὑβρον αὐ-
 15 τῶν ἵπποειμένους, μᾶλλον δὲ δεικνύς, ὅτι τῶν ἀγαθῶν, ὅν
 ἀπῆλυσαν, οὐ διὰ τὴν ἀξίαν ἀπῆλυσαν τὴν οἰκειαν, ἀλλὰ
 διὰ τὴν φιλίαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας, καὶ τὰς συνθή-
 κας τὰς πρὸς ἐκείνους γεγενημένας, φησί, «Μνησθήσεται εἰς
 τὸν αἰῶνα διαθήκης αὐτοῦ», ἕπερ καὶ Μωϋσῆς παρήγγειλεν
 20 αὐτοῖς εἰσιοῦσιν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας λέγειν καὶ ἐν-
 νοεῖν. Ἐὰν γὰρ οἰκοδομήσης, φησί, πόλεις λαμπράς, καὶ πε-
 ριβάλη πλοῦτιον χρημάτων, μὴ εἴπης, ὅτι διὰ τὴν δικαιοσύνην
 μου ταῦτα γέγονεν, ἀλλὰ διὰ τὰς συνθήκας τὰς πρὸς τοὺς πα-
 τέρας σου. Οὐδὲν γὰρ ἀπονοίας χειρόν διὰ τοῦτο παντὶ τρέ-
 25 πω καὶ διαπαντός ὁ Θεὸς ἐκκόπτει αὐτὴν συνεχῶς.

«Ἰσχὴν ἔργων αὐτοῦ ἀνήγγειλε τῷ λαῷ αὐτοῦ, τοῦ δοῦ-
 ναι αὐτοῖς κληρονομίαν ἐθνῶν». Ἀπὸ τῶν καθολικῶν ἐπὶ
 τὰ μερικὰ μετὰγει τὸν λόγον ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην
 γενομένων, ἐπὶ τὰ Ἰουδαίους συμβάντα. Μάλιστα δέ, εἴ τις

32. Ματθ. 5, 45.

33. Ματθ. 4, 4.

34. Πρβλ. Δευτ. 9, 4-5,

βέβαια δέν τρέφει μόνο αὐτούς. Καθόσον στό εὐαγγέλιο λέγει· «Διότι ἀνατέλλει τὸν ἥλιο καὶ στοὺς κακοὺς καὶ στοὺς ἀγαθοὺς καὶ βρέχει καὶ γιὰ τοὺς δικαίους καὶ γιὰ τοὺς ἀδίκους»³². Πῶς λοιπὸν εἶπε, «Σ’ αὐτοὺς ποὺ τὸν φοβοῦνται»; Τροφή ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὀνομάζει ὄχι τὴ σωματικὴ, ἀλλὰ τὴν τροφή τῆς ψυχῆς. Γι’ αὐτὸ καὶ ὀμιλεῖ μόνο γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν φοβοῦνται· διότι αὐτὴ εἶναι ξεχωρισμένη γι’ αὐτούς. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τρέφεται τὸ σῶμα, ἔτσι τρέφεται καὶ ἡ ψυχὴ. Καὶ τὸ ὅτι τρέφεται ἄκουε· «Δέν θὰ ζήσει ὁ ἄνθρωπος μόνο μὲ τὸν ἄρτο, ἀλλὰ μὲ κάθε λόγο ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ»³³. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν τροφή ἐννοεῖ, ποὺ ἔδωσε κατ’ ἐξαιρέση σ’ αὐτούς ποὺ τὸν φοβοῦνται, τὴ διδασκαλία μὲ τὸ λόγο, τὴν παιδείουση καὶ γενικὰ τὴ χριστιανικὴ φιλοσοφία.

«Θὰ θυμᾶται πάντοτε τὴ συμφωνία του μὲ τὸ λαό του». Πάλι συγκρατώντας τὴν ἀνοησία τῶν Ἰουδαίων καὶ ξεριζώνοντας τὴν ἀλαζονεία τους, μᾶλλον δὲ γιὰ νὰ δείξει, ὅτι τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἀπόλαυσαν, δέν τὰ ἀπόλαυσαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀξίας τους, ἀλλ’ ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης του πρὸς τοὺς πατέρες τους καὶ τίς συμφωνίες ποὺ εἶχε κάμει μὲ ἐκείνους, λέγει, «Θὰ θυμᾶται πάντοτε τὴ συμφωνία του μὲ τὸ λαό του», πράγμα ποὺ καὶ ὁ Μωϋσῆς παράγγειλε σ’ αὐτούς ποὺ θὰ εἰσέρχονταν στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας νὰ λέγουν καὶ νὰ ἔχουν στὴ σκέψη τους. Διότι, λέγει, ἂν οἰκοδομήσεις λαμπρὲς πόλεις καὶ ἀποκτήσεις μεγάλο ἀριθμὸ χρημάτων, μὴ πείς, ὅτι αὐτὰ μοῦ συνέβησαν ἐξ αἰτίας τῆς δικαιοσύνης μου, ἀλλ’ ἐξ αἰτίας τῶν συμφωνιῶν ποὺ ἔκαμα μὲ τοὺς πατέρες σου³⁴. Διότι τίποτε δέν ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴ μωρία· γι’ αὐτὸ συνέχεια καὶ μὲ κάθε τρόπο καὶ μὲ κάθε μέσο ξεριζώνει ὁ Θεὸς αὐτήν.

«Τὴ δύναμη τῶν ἔργων του ἀνήγγειλε στὸ λαό του, μὲ τὸ νὰ τοὺς δώσει σὰν κληρονομία τὰ ἔθνη». Ἀπὸ τὰ γενικὰ μεταφέρει τὸ λόγο στὰ ἐπὶ μέρους· ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐγιναν στὴν οἰκουμένη, σ’ ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν στοὺς Ἰουδαίους.

ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ταῦτα καθολικῶν ἐπέχει τάξιν. Τὰ γὰρ εἰς αὐτοὺς γινόμενα, τοῖς ἄλλοις διδασκαλῖαι ἐγίνοντο, καὶ οἱ πόλεμοι καὶ τὰ τρόπαια καὶ αἱ νῖκαι ἀντὶ κηρύγματος ἤρκοιεν τοῖς προσέχουσιν. Οὐ γὰρ ἀκολουθία ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ ὑπὲρ λόγον ταῦτα συνέβαινε. Ποία γὰρ ἀκολουθία ἐκείνη, σαλπίζόντων αὐτῶν τὰ τεῖχη καταβάλλεσθαι, καὶ γυναῖκα στρατηγοῦσαν νικᾶν καὶ περιγίνεσθαι, καὶ παιδίον μικρὸν βαρβαρικὸς πολέμου καταλύειν ἀπὸ λίθου βολῆς μιᾶς; Καὶ ἕτερα δὲ ἄλλα παράδοξα τοιαῦτα συνέβαινε. Οὕτω τῶν πο-
 10 λειῶν ἐκράτησαν, οὕτω τῆς Παλαιστίνης ἐξέβαλον. "Οἷαν οὖν λέγει, «*Ισχὺν ἔργων αὐτοῦ ἀνήγγειλε τῷ λαῷ αὐτοῦ*», οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι ἐπέδειξεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, οὐχ ἄπλῶς ἐκβάλλον τὰ ἔθνη, ἀλλὰ τρόπῳ τοιούτῳ, δι' οὗ μάλιστα ἠδύνατο εἰδέναι σαφῶς, ὡς εἰ καὶ τὰ πρότερα ἤρκει,
 15 ὅτι θεήλατος ἦν ἡ πληγὴ κατ' ἐκείνων γινομένη, καὶ αὐτοῦ στρατηγούσης τὰ τῶν πολεμίων ἐκρίνεται πράγματα. Οὐ γὰρ δὴ διὰ ρημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων αὐτοὺς ἐπαίδευε, δι' ὑποδημάτων, διὰ ἱματίων, διὰ τροφῆς, διὰ φωτὸς νικη-
 ριστοῦ καὶ ἡμεροῦ, διὰ νεφέλης, διὰ πολέμων, διὰ εἰρήνης,
 20 διὰ τροπαίων, διὰ γεωργίας, διὰ υἱῶν, καὶ πάντα φωνῆν ἠγείει τὸν Δεσπότην ἀνακηρύττοντα, καὶ τὴν πεπωρωμένην αὐτῶν διάνοιαν κατανύττοντα, καὶ οὐδεὶς χρόνος ἐνέλιπεν, ἐν ᾧ μὴ συνεχῆ σημεῖα αὐτοῦ ἐπεδείκνυτο.

«*Ἔργα χειρῶν αὐτοῦ, ἀλήθεια καὶ κρίσις*». Ἐπειδὴ περὶ
 25 τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διελέχθη, διαλέγεται καὶ περὶ τῆς δικαιοκρασίας, ὅτι οὐ μόνον δύναμιν ἐν οἷς ἐποίει τότε ἐπεδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ πολλὴν τὴν δικαιοσύνην. Οὐδὲ γὰρ ἄπλῶς ἐξέβαλε τὰ ἔθνη, ἐπειδὴ Ἰουδαίους εἰσαγαγεῖν

35. Δηλαδὴ τῆς πόλεως Ἰεριχοῦς. Ἰηα. Ναυῆ 6, 20.

36. Πρόκειται περὶ τῆς Ἰουδαίας.

37. Πρόκειται περὶ τοῦ Δαυὶδ πού μὲ τὴ αφενδὸνη του νίκησε τὸ Γολιάθ. Α' Βασ. 17, 49.

Μάλιστα δέ, ἂν κανεῖς τὰ ἐξετάσει μὲ προσοχή, καὶ αὐτὰ ἐπέχουν θέση μεταξὺ τῶν γενικῶν. Διότι αὐτὰ πού γίνονταν σ' αὐτούς, γίνονταν διδάγματα στοὺς ἄλλους, καὶ οἱ πόλεμοι καὶ τὰ τρόπαια καὶ οἱ νίκες γίνονταν ἓνα εἶδος κηρύγματος, σ' ἐκείνους πού τὰ ἐξέταζαν μὲ προσοχή. Καθόσον αὐτὰ συνέβαιναν ὄχι μὲ ἀνθρώπινο τρόπο, ἀλλὰ κατὰ τρόπο ὑπερφυσικό. Διότι ποιὰ φυσικὴ συνέπεια ἦταν ἐκείνη, τὸ νὰ γκρεμίζονται τὰ τείχη μὲ τὸ σάλπισμα αὐτῶν³⁵, καὶ γυναῖκα στρατηγός νὰ νικᾷ καὶ νὰ ὑπερισχέει³⁶· καὶ μικρὸ παιδί μὲ μιὰ βολὴ λίθου νὰ διαλύει πολέμους βαρβαρικούς³⁷; Καὶ πολλὰ δὲ ἄλλα παρόμοια παράδοξα συνέβαιναν. Ἔτσι νίκησαν τοὺς ἐχθρούς τους, ἔτσι τοὺς ἔδιωξαν ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην. Ὅταν λοιπὸν λέγει, «Τὴ δύναμη τῶν ἔργων του ἀνήγγειλε στὸ λαό του», τίποτε ἄλλο δὲν λέγει, παρὰ αὐτό, ὅτι φανέρωσε τὴ δύναμή του, ὄχι ἀπλῶς διώχνοντας τὰ ἔθνη, ἀλλὰ μὲ τέτοιο τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο μποροῦσε αὐτὸς νὰ γνωρίσει πολὺ καθαρά, ἂν καὶ τὰ προηγούμενα ἦταν ἀρκετά, ὅτι τὸ χτύπημα πού καταφέρθηκε ἐναντίον αὐτῶν ἦταν θεόσταλτο, καὶ ὅτι κάτω ἀπὸ τὴ στρατηγία τοῦ Θεοῦ νικῶνταν οἱ ἐχθροί. Διότι πράγματι δὲν τοὺς δίδασκε μόνο μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ πράγματα, μὲ ὑποδήματα, μὲ ἐνδύματα, μὲ τὴν τροφή, μὲ τὸ νυχτερινὸ καὶ ἡμερήσιο φῶς, μὲ τὴ νεφέλη, μὲ τοὺς πολέμους, μὲ τὴν εἰρήνη, μὲ τὰ τρόπαια, μὲ τὴ γεωργία, μὲ τίς βροχές, καὶ γενικὰ ὅλα ἄφηναν φωνὴ νὰ βγεῖ πού διακήρυττε τὸν Κύριο καὶ κεντοῦσε τὴν πωρωμένη καὶ σκληρὴ καρδιά τους, καὶ καμιὰ χρονικὴ περίοδος δὲν ὑπῆρξε πού νὰ μὴ φανερώνει τὰ συνεχῆ θαύματά του.

«Τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του εἶναι ἀλήθεια καὶ κρίση». Ἐπειδὴ ὁμίλησε γιὰ τὴ δύναμή του, ὁμιλεῖ καὶ γιὰ τὴ δικαιοκρισία του, ὅτι δηλαδὴ δὲν φανέρωνε μόνο τὴ δύναμή του μὲ ἐκεῖνα πού ἔκαμνε τότε, ἀλλὰ καὶ τὴ μεγάλη δικαιοσύνη του. Διότι δὲν ἐξεδίωξε ἀπλῶς τὰ ἔθνη, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐγκαταστήσει τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ τὸ ἔκαμε

- ἐβούλετο, ἀλλὰ μετὰ τοῦ δικαίου. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν ὁ Μωϋσῆς· «Οὕτω γὰρ ἀναπεπλήρωται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐπὶ Ἰουδαίων ἐστὶν εἰπεῖν μόνον, καὶ τῶν ἐκείνοις συμβαινόντων,
- 5 ἀλλὰ πάλιν καθολικῶς ὁ λόγος ἐστί. Πάντα γὰρ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα «ἀλήθεια καὶ κρίσις»· κρίσις, τοιούτοις δικαιοσύνη. Οἶδεν δὲ ἀλήθειαν πολλάκις ἡ Γραφή καὶ τὴν φιλανθρωπίαν λέγειν. Ὁ τοίνυν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι μετὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ φιλανθρωπίας τὰ πάντα ἀνέμιξεν. Εἰ γὰρ δὴ μόνον
- 10 τῷ τοῦ δικαίου ἐκέχρητο λόγῳ, πάντα ἂν ἀπολώλει. Διὸ καὶ οὗτος ὁ προφήτης ἀλλαχοῦ λέγει «Μὴ εισέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου· ὅτι οὐ δικαιοθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν». Καὶ πάλιν «Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃ, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται;». Πάντα τοίνυν τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα ἐ-
- 15 κατέχουν γέμει τούτων. Ἄν τε γὰρ τὸ δίκαιον ἀπαιτῆ μόνον, πάντα ἂν διεφθάρῃ· εἰ δὲ φιλανθρωπία μόνῃ κέχρηται, οἱ πλεονεξοῦντες ἂν ἐγίνοντο ραθυμότεροι. Διὰ τοῦτο ποικίλλων τὴν σοτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐκατέρους τοιούτοις εἰς τὴν διώρθωσιν αὐτῶν κέχρηται.
- 20 β. «Πιστὰὶ πᾶσαι αἱ ἐπιτολαὶ αὐτοῦ». Ὅπερ πολλαχοῦ ποιεῖ, τοῦτο καὶ ἐπιτιμῶν ἐργάζεται, ἀπὸ τῆς σοφίας τῆς ἐν τῇ ποικίλῃ δημιουργίᾳ καὶ τῆς κηδεμονίας ἐπὶ τὴν νομοθεσίαν μεταβαίνων, καὶ τοῦτο πάλιν κινῶν τῆς προνοίας τὸ μέρος. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τῷ κτίσαι κτίαν τοσαύτην, καὶ τηλικαύτην.
- 25 ἀλλὰ τῷ τὸν νόμον θεῖναι τὸ τῶν ἀνθρώπων διώρθωσε γένος. Διὸ καὶ ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ ψαλμῷ ἀμφότερα ταῦτα τὰ μέρη διελὼν, ἀρχόμενος μὲν ἔλεγεν, «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», πρὸς δὲ τὸ μέσον ἐλθὼν, καὶ τὸν περὶ τῆς

38. Γεν. 15, 16.

39. Ψαλμ. 142, 2.

40. Ψαλμ. 129, 3.

41. Ψαλμ. 18, 1.

μέ δικαιοσύνη. Γι' αυτό και ἄλλου ἔλεγε ὁ Μωυσῆς· «Διότι δὲν ὀλοκληρώθηκαν ἀκόμη οἱ παρανομίες τῶν Ἀμορραίων»³². Αὐτὰ δὲ μπορεῖ νὰ τὰ πεῖ κανεὶς ὄχι μόνο γιὰ τοὺς Ἰουδαίους καὶ γιὰ τὰ ὅσα συνέβηκαν σ' αὐτούς, ἀλλὰ πάλι ὁ λόγος ἔχει γενικὴ σημασία. Διότι ὅλα τὰ ἔργα ποὺ ἔγιναν ἀπ' αὐτὸν εἶναι «ἀλήθεια καὶ κρίση»· «κρίση», δηλαδὴ δικαιοσύνη. Γνωρίζει δὲ ἡ Γραφή νὰ ὀνομάζει πολλές φορές ἀλήθεια καὶ τὴ φιλανθρωπία. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἕξης, ὅτι δηλαδὴ ὅλα τὰ ἀνέμιξε μέ δικαιοσύνη καὶ φιλανθρωπία. Διότι βέβαια ἂν χρησιμοποιοῦσε μόνο τὴ δικαιοσύνη του, ὅλα θὰ καταστρέφονταν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος ὁ προφήτης ἄλλου λέγει· «Καὶ μὴ θελήσεις νὰ προχωρήσεις σὲ ἀκριβὴ ἐξέταση καὶ κρίση τοῦ δούλου σου· διότι δὲν θὰ βγεῖ ἀπὸ μπροστά σου δικαιωμένος κανένας ἀπὸ τοὺς βρισκομένους στὴ ζωὴ ἀνθρώπους»³³. Καὶ πάλι· «Ἐάν Κύριε, Κύριε, ἐξετάσεις μέ λεπτομέρεια τίς ἀνομίες μας ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ σταθεῖ μπροστά σου;»⁴⁰. Ὅλα λοιπὸν τὰ ἔργα ποὺ ἔγιναν ἀπ' αὐτὸν εἶναι γεμάτα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο. Διότι ἂν ἀπαιτοῦσε μόνο τὸ δίκιο, ὅλα θὰ καταστρέφονταν, ἂν δὲ χρησιμοποιοῦσε μόνο τὴ φιλανθρωπία του οἱ περισσότεροι θὰ γίνονταν πιὸ ράθυμοι. Γι' αὐτὸ ἐφαρμόζοντας διαφόρους τρόπους γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, χρησιμοποιεῖ καὶ τοὺς δύο αὐτοὺς τρόπους γιὰ τὴ διόρθωση αὐτῶν.

6. «Ὅλες οἱ ἐντολές του εἶναι ἀξιόπιστες». Ἐκεῖνο ποὺ κάμνει παντοῦ, αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ, μεταβαίνοντας ἀπὸ τὴ σοφία τῆς ποικίλης δημιουργίας καὶ τὴν κηδεμονία γι' αὐτὴν στὴ νομοθεσία, καὶ δείχνοντας πάλι καὶ αὐτὸ τὸ μέρος τῆς προνοίας του. Διότι δὲν διόρθωσε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων μόνο μέ τὴ δημιουργία τόσων πολλῶν καὶ τόσων σπουδαίων κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ μέ τὴ θέσπιση νόμου. Γι' αὐτὸ καὶ στὸ δέκατο ὄγδοο ψαλμὸ διαχωρίζοντας αὐτὰ τὰ δύο μέρη, στὴν ἀρχὴ μὲν ἔλεγε, «Οἱ οὐρανοὶ δημιουργοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ»⁴¹, φθάνοντας δὲ στὴ μέση τοῦ

- κτίσεως ἀπαρτίσας λόγον ἐπήγαγεν· «Ὁ νόμος Κυρίου ἄμω-
μος, ἐπιστροφῶν ψυχάς· ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγής, φωτί-
ζουσα ὀφθαλμούς». Οὕτω δὴ καὶ ἐνιαῦθα, εἰπὼν περὶ τῶν
τεραστίων καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἔργων, εἰς τὴν
5 περὶ τῶν ἐντολῶν ὑπόθεσιν μεταχειρίζει τὸν λόγον οὕτω λέ-
γων· «Πισταὶ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ, ἐστηριγμέναι εἰς τὸν
αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πεπονημένοι ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι».
Οὐχ ἀπλῶς εἶπε, «Πᾶσαι», ἀλλὰ πολὺ γένος ἐντολῶν ἀνακι-
νῶν, ταύτην τέθεικε τὴν λέξιν.
- 10 Καὶ γὰρ ἐντολαὶ εἰσιν αἱ τῆς κτίσεως, ἃς διατηρεῖ πᾶ-
σα ἡ κτίσις, ἥλιος καὶ σελήνη, ἡμέρα καὶ νύξ, καὶ ἀστέρες,
καὶ γῆς καὶ φύσεως δρόμος. Ἐντολαὶ εἰσιν αἱ τῇ φύσει δο-
θεῖσαι ἐξ ἀρχῆς, ὅτε τὸν ἄνθρωπον ἐπλαττε περὶ ὧν φησιν
ὁ Παῦλος· «Ὅταν γὰρ ἔθνη, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ
15 τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος».
Καὶ πάλιν· «Συνήδουμαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔ-
σω ἄνθρωπον». Ἐντολαὶ εἰσι καὶ αἱ γραφαί. Καὶ αἴτιαι πᾶ-
σαι μεμενήκασιν. Εἰ δέ τινες κατελύθησαν, οὐκ ἐπὶ τὸ χειρόν,
ἀλλ' ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταρροθμισθεῖσαι. Τὸ γάρ, «Οὐ φονεύ-
20 σεις», οὐ κατελύθη, ἀλλ' ἐπειτάθη καὶ τό, «Οὐ μοιχεύσεις»,
οὐκ ἠγατίσθη, ἀλλὰ μεῖζον γέγονε. Διὸ καὶ ἔλεγεν, «Οὐκ
ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι».
Ὁ γὰρ μὴ ὀργιζόμενος, πολλῶ μᾶλλον τοῦ φόνου ἀφέξεται
καὶ ὁ μὴ βλέπων ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, μακρότερον τῆς μοι-
25 χείας ἐσκήνοται. Ὁ τοίνυν νόμος τοῦτο μάλιστα ἔχει τὸ ἐξαί-
ρετον, τὸ ἀθάνατον, τὸ διηνεκές, καὶ ὁ τῆς κτίσεως, καὶ ὁ

42. Ψαλμ. 18, 8 - 9.

43. Ρωμ. 2, 14.

44. Ρωμ. 7, 22.

45. ἘΕ. 20, 13' 15.

46. Ματθ. 5, 17.

ψαλμοῦ, καὶ ἀφοῦ ὀλοκλήρωσε τὸ λόγο γιὰ τὴ δημιουργία, πρόσθεσε· «Ὁ νόμος τοῦ Κυρίου εἶναι ἄμεμπτος καὶ ἐπιστρέφει τὶς πλανημένες ψυχές· ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου εἶναι φωτεινὴ καὶ φωτίζει ὀφθαλμούς»⁴². Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὰ τεράστια καὶ καταπληκτικὰ θαύματα καὶ ἔργα του, μεταφέρει τὸ λόγο στὸ θέμα τῶν ἐντολῶν, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Εἶναι ἀξιόπιστες ὅλες οἱ ἐντολές τοῦ Θεοῦ, μένουν αἰώνια ἀπαρασάλευτες, διότι συντάχθηκαν μὲ ἀλήθεια καὶ δικαιοσύνη». Δὲν ἀνέφερε τυχαῖα αὐτὴ τὴ λέξη «πᾶσαι», ἀλλὰ γιὰ νὰ παρουσιάσει ἓνα πολὺ μεγάλο πλῆθος ἐντολῶν.

Πράγματι ἐντολές εἶναι οἱ ἐντολές τῆς κτίσεως, τὶς ὁποῖες διατηρεῖ ὅλη ἡ κτῆση, ὁ ὄλιος καὶ ἡ σελήνη, ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα, οἱ ἀστέρες καὶ ἡ κίνηση τῆς γῆς καὶ τῆς φύσεως. Ἐντολές εἶναι οἱ ἐντολές πού δόθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὴ φύση, ὅταν ἔπλαθε τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὶς ὁποῖες λέγει ὁ Παῦλος· «Διότι ὅταν οἱ ἐθνικοί, πού δὲν ἔχουν γραπτό νόμο, πράττουν ἐκεῖνα πού διατάσσει ὁ γραπτὸς νόμος, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸν ἔμφυτο ἠθικὸ νόμο, αὐτοί, ἂν καὶ δὲν ἔχουν γραπτό νόμο, εἶναι οἱ ἴδιοι νόμος γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους»⁴³. Καὶ πάλι· «Διότι εὐχαριστεῖται ἡ καρδιά μου καὶ ὁ νοῦς μου, πού ἀποτελοῦν τὸν ἐσωτερικὸ μου ἄνθρωπο, μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ»⁴³. Ἐντολές εἶναι καὶ οἱ γραπτές. Καὶ αὐτὲς ὅλες ἔμειναν ἀμετακίνητες. Ἄν δὲ μερικὲς καταργήθηκαν, μεταβλήθηκαν ὄχι πρὸς τὸ χειρότερο, ἀλλὰ πρὸς τὸ καλύτερο. Διότι τὸ «Οὐ φονεύσεις»⁴⁵, δὲν καταργήθηκε, ἀλλ' ἐπεξετάθη· καὶ τὸ «Οὐ μοιχεύσεις»⁴⁵, δὲν ἐξαφανίσθηκε, ἀλλ' ἔλαβε μεγαλύτερη διάσταση. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «Δὲν ἦλθα νὰ καταργήσω τὸ νόμο ἢ τοὺς προφήτες, ἀλλὰ νὰ τὰ συμπληρώσω»⁴⁶. Διότι ἐκεῖνος πού δὲν ὀργίζεται, πολὺ περισσότερο θ' ἀποφύγει τὸ φόνος· καὶ ἐκεῖνος πού δὲν βλέπει μὲ μάτια ἀκόλαστα, θὰ σταθεῖ μακρύτερα ἀπὸ τὴ μοιχεία. Ὁ νόμος λοιπὸν αὐτὸ πρὸ πάντων τὸ ἐξαίρετο ἔχει, τὸ ἀθάνατο, τὸ αἰώνιο, καὶ ὁ

φυσικός, καὶ ὁ τῆς φιλοσοφίας, καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Διό φησιν «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρελεύσονται», τὸ ἀκίνητον αὐτῶν δηλῶν. Πάντα ἕσα ἂν βούληται μένειν ὁ Θεός, μένει διηγεκῶς, καὶ οὐ-
5 δὲν ἔστι τὸ κινεῖν αὐτά.

«Πεποιημένοι ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι». Τί ἐστιν, «Ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι»; Οὐδὲν αὐταῖς, φησί, σκολιόν, οὐδὲν στρογγυλιῶδες, οὐδὲν ἀσασές, οὐδὲν πρὸς χάριν τινὰ ἢ ἀπέχθειαν, ἀλλὰ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον καὶ λυσιτελέες· οὐ κατὰ-
10 περ οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι, πολὺ μὲν ἔχοντες τὸ ἐπίκηρον, πολὺ δὲ τὸ ἀσασές, πολὺ δὲ τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ γὰρ ἀπὸ ἀνθρωπί-
νων παθῶν πολλοὶ πολλάκις ἐτέθησαν. Καὶ γὰρ τὸν ἐχθρὸν ἀμυρόμενος, ἢ φίλῳ χαριζέσθαι βουλόμενος, οὕτω τὰ γράμ-
ματα συνέθηκεν. Ἄλλ' οὐχ οἱ θεῖοι τοιοῦτοι, ἀλλ' ἡλίον φαι-
15 δροότεροι μένουσι, τὸ συμφέρον τῶν νομοθετουμένων ἐπιζη-
τοῦντες, καὶ πρὸς ἀρετὴν αὐτοὺς ἐπανάγοντες, καὶ πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν, οὐ πρὸς τὰ ψευδῆ ταῦτα, πλοῦ-
τον λέγει καὶ δυναστείαν (ταῦτα γὰρ ψευδῆ, τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀλήθεια). οὐχ ὅπως γένοιτο εὐπορώτεροι, οὐδ' ὅπως τῶν
20 παρόντων ἐπιτύχοιεν, ἀλλ' ὅπως τῶν μελλόντων ἀπολαύσαιεν, διδάσκοντες. Περὶ τῶν ἀληθῶν πραγμάτων καὶ ὀρθῶν, καὶ οὐδὲν ἔχοντων διεστραμμένον, ἅπαντα εἶπον ἐκεῖνοι οἱ νόμοι.

«Πιστὰὶ πᾶσαι αἱ ἐπιτολαὶ αὐτοῦ». Τί ἐστι, «Πιστὰί»: Βέβαιαι, μένουσαι. Καὶ γὰρ παραθῶσιν, αἱ τιμωραὶ ἐπον-
25 ται, καὶ αὐταὶ εὐ σαλεύονται· εἰ δὲ ἄνθρωποι παραθῶσιν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀδιάς ἐκδικεῖ. Μὴ τοίην λέγει, ὅτι πρὸς ἀπειλήν εἶ-

νόμος τῆς κτίσεως καὶ ὁ φυσικός καὶ ὁ νόμος τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Γι' αὐτὸ λέγει «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θὰ ἔξαφανισθοῦν, οἱ λόγοι μου ὅμως θὰ ἔξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὴν ἰσχύ τους»⁴⁷, φανερώνοντας τὸ ἀμετακίνητο αὐτῶν. Διότι ὅλα ὅσα θέλει ὁ Θεὸς νὰ μένουν ἀσάλευτα, παραμένουν αἰώνια καὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει πού νὰ τὰ μετακινεῖ.

«Διότι συντάχθηκαν μὲ ἀλήθεια καὶ εὐθύτητα». Τί σημαίνει, «Ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι»; Τίποτε, λέγει, δὲν ὑπάρχει σ' αὐτές παράλογο, οὔτε στραβό, οὔτε ἀσαφές, οὔτε χαριστικό ἢ ἐκδικητικό, ἀλλ' ὅλα ἔχουν σὰν στόχο τὸ συμφέρον καὶ τὴν ὠφέλεια· ὄχι ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι, πού ἔχουν πολὺ τὸ πρόσκαιρο, πολὺ τὸ ἀσαφές καὶ πολὺ τὸ ἀνθρώπινο. Καθόσον πολλές φορές πολλοὶ νόμοι θεσπίσθηκαν ἀπὸ ἀνθρώπινα πάθη. Διότι ὁ νομοθέτης θέσπισε τὸ νόμο θέλοντας ἢ τὸν ἐχθρὸ νὰ πολεμήσει ἢ νὰ φανεῖ ἀρεστός σὲ φίλο. Ὅμως δὲν εἶναι τέτοιοι οἱ θεῖοι νόμοι, ἀλλὰ παραμένουν λαμπρότεροι καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἀποβλέποντας στὸ συμφέρον ἐκείνων γιὰ τοὺς ὁποίους θεσπίσθηκαν, τοὺς ὀδηγοῦν πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ πρὸς τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, καὶ ὄχι πρὸς τὰ ψευδῆ αὐτὰ πράγματα, ἐννοῶ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἐξουσία (διότι αὐτὰ εἶναι ψεύτικα, ἐνῶ τὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθινά), ὄχι τὸ πῶς νὰ γίνουν πλουσιώτεροι, οὔτε τὸ πῶς νὰ ἐπιτύχουν τὰ παρόντα πράγματα, ἀλλὰ τὸ πῶς ν' ἀπολαύσουν τὰ μελλοντικά. Ὅλες οἱ ἐντολές τῶν νόμων ἐκείνων ἀναφέρονται στὰ ἀληθινὰ καὶ ὀρθὰ πράγματα, πού δὲν ἔχουν τίποτε τὸ διεστραμμένο.

«Πισταὶ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ». Τί σημαίνει, «πισταί»; Σταθερές, ἀμετακίνητες. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη τίς παραβοῦν, ἀκολουθοῦν οἱ τιμωρίες καὶ αὐτές μένουν ἀπαρασάλευτες· ἂν δὲ τίς παραβοῦν οἱ ἄνθρωποι, ὅμως ὁ Θεὸς τιμωρεῖ αὐτές τίς παραβάσεις. Μὴ λοιπὸν λέγεις, ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ λέχθηκαν γι' ἀπειλή, ἢ ὅτι εἶναι ὑπερβολικά.

ρηται τὰ εἰρημένα, ἢ ὑπερβολικῶς. Οὐδείς νομοθετῶν πρὸς ἀπειλήν λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς σωφρονισμόν. Εἰ δὲ οὐ σφόδρα πιστεύεις ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ἀπὸ τῶν παρελθόντων λάμβανε τὴν ἀπόδειξιν. Ὁ γοῦν ἐπὶ τοῦ Νῶε κατακλυ-
5 σμός, καὶ ἡ ἐπὶ τῶν Σοδόμων πυρπόλησις, καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Φαραῶ ἀπώλεια, καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων πανωλεθρία, καὶ αἱ αἰχμαλωσίαι, καὶ οἱ πόλεμοι, ἅρα ἀπειλῆς εἰσιν, ἢ πείρας πραγμάτων; Εἰ δὲ τὰ ἐν τῷ ὕπῳ γέγονε, πολλῶ μᾶλλον τὰ ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ὅσα καὶ μείζων ἢ πονηρία τῶν αὐτοῖς τειολημέ-
10 νων μετὰ τσαύτην θεραπείαν καὶ διόρθωσιν.

«Λύτρωσιν ἀπέστειλε Κύριος τῷ λαῷ αὐτοῦ». Κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐλευθερίαν φησί, κατὰ δὲ τὴν ἀναγωγὴν, τὴν τῆς οἰκουμένης, ὃ καὶ τὸ ἐξῆς δηλοῦ. «Ἐνετείλατο εἰς τὸν αἰῶνα διαθήκην αὐτοῦ». Τὴν Καινὴν ἐν-
15 ταῦθα λέγει ἐπειδὴ γὰρ ἐντολῆς ἐμνήσθη καὶ νόμον, οὗτος δὲ παρεβάθη καὶ εἰργάσατο ὁργήν, φησὶν, ὅτι «Λύτρωσιν ἀπέστειλε τῷ λαῷ αὐτοῦ» καθάπερ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν «Οὐκ ἤλθον, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον». Ἐπειδὴ γὰρ παραβαινόμενος ὁ νόμος ἐκόλαζεν, «Ὁ γὰρ νόμος
20 ὁργήν», φησί, «κατεργάζεται· οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβουσις», καὶ, «Πάντες ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι», διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε· «Λύτρωσιν ἀπέστειλε Κύριος τῷ λαῷ αὐτοῦ». Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ ἡ λύτρωσις ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ τὴν λύ-
25 τρωσιν καὶ νόμος. Ἴνα τῆς χάριτος ἀξίαν ἐπιδειξώμεθα τὴν πολιτείαν.

7. «Ἁγιον καὶ φοβερόν τὸ ὄνομα αὐτοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ ἐγενόησεν ἅπαντα τὰ ἀνακρητύτιστα αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν,

48. Τύπος εἶναι ὁ νόμος τῆς Π. Διαθήκης, ἀλήθεια δὲ εἶναι ὁ νόμος τῆς Κ. Διαθήκης.

49. Ἰω. 12, 47.

50. Ρωμ. 4, 15.

51. Ρωμ. 3, 23 - 24.

Κανείς δέν θεσπίζει νόμους μόνο γι' ἀπειλή, ἀλλὰ καί γιά σωφρονισμό. Ἐάν ὅμως δέν πιστεύεις πάρα πολὺ γιά τὰ μελλοντικά πράγματα, παίρνει τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος. Διότι ὁ κατακλυσμός πού συνέβηκε κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νῶε, ἡ πυρπόληση τῶν Σοδόμων, ἡ καταστροφή τοῦ Φαραώ, ἡ πανωλεθρία τῶν Ἰουδαίων, οἱ αἰχμαλωσίες καὶ οἱ πόλεμοι, ἄραγε εἶναι ἀπειλές ἢ εἶναι πραγματικά γεγονότα; Ἐάν δὲ πραγματοποιήθηκαν τὰ ὅσα ἀναφέρονται στό νόμο τοῦ τύπου, πολὺ περισσότερο ἔγιναν καὶ θὰ γίνουν τὰ ὅσα ἀναφέρονται στό νόμο τῆς ἀληθείας⁴⁸, τόσο περισσότερο, ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ κακία αὐτῶν πού ἐπραξαν αὐτά μετὰ ἀπὸ τόση θεραπεία καὶ διόρθωση.

«Λύτρωση ἀπέστειλε ὁ Κύριος στό λαό του». Ἀπὸ ἱστορικῆς πλευρᾶς ἐννοεῖ τὴν ἐλευθερία τῶν Ἰουδαίων, ἐνῶ ἀλληγορικὰ ἐννοεῖ τὴν ἐλευθερία τῆς οἰκουμένης, πράγμα πού φανερώνει καὶ τό ἐξῆς: «Ἔδωσε τὴ διαθήκη τοῦ πού ἡ ἰσχὺς τῆς εἶναι αἰώνια». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν Καινὴ Διαθήκη διότι, ἐπειδὴ μίλησε γιά ἐντολὴ καὶ νόμο, αὐτός δὲ παραβιάσθηκε καὶ προκάλεσε ὀργή, λέγει, ὅτι «Ἀπέστειλε λύτρωση στό λαό του», ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε: «Δὲν ἦλθα γιά νὰ κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλὰ γιά νὰ σώσω τὸν κόσμον»⁴⁹. Ἐπειδὴ δηλαδὴ παραβαινόμενος ὁ νόμος τιμωροῦσε, «Διότι», λέγει, «ὁ νόμος προκαλεῖ τὴν ὀργὴν πρὸς ἐκείνους πού τὸν παραβαίνουν, ὅπου δὲ δὲν ὑπάρχει νόμος, δὲν ὑπάρχει οὔτε παράβαση»⁵⁰, καὶ «Ὅλοι ἀμάρτησαν καὶ στεροῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, δικαιώνονται δὲ δωρεὰ μὲ τὴ χάρις αὐτοῦ»⁵¹, γι' αὐτὸ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια: «Λύτρωση ἀπέστειλε ὁ Κύριος στό λαό του». Ἄλλ' ὅμως οὔτε ἡ λύτρωση δόθηκε ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ τὴ λύτρωση δόθηκε καὶ νόμος, γιά νὰ παρουσιάσουμε τρόπο ζωῆς ἀντάξιο τῆς χάριτος.

7. «Ἅγιο καὶ φοβερό εἶναι τὸ ὄνομά του». Ἐπειδὴ δηλαδὴ κατανόησε ὅλα ἐκεῖνα πού διακηρύσσουν τὴν κηδε-

- τὴν πρόνοιαν, τὴν ἐν τῇ Παλαιᾷ, τὴν ἐν τῇ Καινῇ, τὴν ἐν τοῖς ἔργοις, τὴν διὰ τῶν ἐντολῶν, τὴν διὰ τῶν θαυμάτων, τὴν διὰ τῶν τεραστίων, ἔθνους γενόμενος καὶ ἐκπλάγεις αὐτοῦ τὴν μεγαλωσύνην, εἰς δοξολογίαν καταλύει τὸν λόγον,
- 5 ἕμνον ἀναφέρων εἰς τὸν ταῦτα πεποιηκότα. «Ἅγιον καὶ φοβερὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ»· ιουτέστιν, ἐκπλήξεως γέμον, θαύματος πολλοῦ. Εἰ δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, πῶς μᾶλλον ἢ οὐσία; Πῶς δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἅγιον καὶ φοβερόν; Δαίμονες αὐτὸ τρέμουσι, νοσήματα αὐτὸ δέδοικε, τούτῳ κεχρημένοι τῷ ὀνόματι
- 10 οἱ ἀπόστολοι τὴν οἰκουμένην κατώρθωσαν ἅπασαν. Τούτῳ ὁ Δαυὶδ ἀντὶ ὄπλου χρησάμενος, τὸν θάρδαρον ἐκείνον κατήνεγκε· τούτῳ τὰ μυρία κατωρθώθη πράγματα· τούτῳ τὴν ἱερὴν μυσταγωγούμεθα μυσταγωγίαν. Ἐννοῶν τοίνυν ὅσα ἐργάζεται θαύματα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅσας εὐεργεσίας, πῶς τοὺς
- 15 ἐναντίους διαλύει, πῶς τοὺς οἰκείους ἀσφαλίζεται, καὶ πράγματα ἀναλογιζόμενος ὑπερβαίνοντα φύσεως ἀκολουθίαν καὶ νικῶντα λογισμὸν ἀνθρώπων, φησὶν· «Ἅγιον καὶ φοβερὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ». Εἰ δὲ ἅγιον, ἁγίων δεῖται σιομάτων πρὸς ὑμολογίαν, ἁγίων καὶ καθαρῶν.
- 20 «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου. Σύνεσις δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιῶσιν αὐτήν». Τί ἐστίν, «ἀρχή»; Πηγὴ, ρίζα, ὑπόθεσις. Ἐπειδὴ γὰρ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα εἶπε περὶ τοῦ τῆς οἰκουμένης Δεσπότου, καὶ τοσαύτης ἐκπλήξεως ἐνεπλήσθη, ἐπάγει τοῦτο ἀκολουθῶς, λοιπὸν δεικνύς, ὅτι ὁ τοῦτον φοβούμενος πάσης ἐμπέμπεται σοφίας, καὶ συνετὸς γίνεται. Εἶτα,
- 25 ἵνα μὴ τις νομίση μέχρι τῆς γνώσεως εἶναι τὰ τῆς σοφίας, ἐπήγαγε· «Σύνεσις δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιῶσιν αὐτήν». Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πίστις, ἂν μὴ προσῆ καὶ πολιτεία τῇ πίστει συμβαί-

μονία του και τήν πρόνοια πού ἔδειξε ατήν Π. Διαθήκη, στην Καινή, στα δημιουργήματά του και ὅπως αὐτή φανερώθηκε με τίς ἐντολές, τὰ θαύματα και τὰ καταπληκτικά ἔργα του, κυριευθεῖς ἀπό ἐνθουσιασμό και ἐκπλαγείς ἀπό τή μεγαλωσύνη του, τελειώνει τὸ λόγο του με δοξολογία, ἀναφέροντας ὕμνο σ' ἐκεῖνον πού ἔκαμε ὅλα αὐτά. «Εἶναι ἅγιο και φοβερό τὸ ὄνομά του»· δηλαδή εἶναι γεμάτο ἀπό ἐκπληξη και πολύ θαυμασμό. "Αν δὲ εἶναι ἀξιοθαύμαστο τὸ ὄνομά του, πόσο περισσότερο εἶναι ἡ οὐσία του; Πῶς δὲ τὸ ὄνομά του εἶναι ἅγιο και φοβερό; Οἱ δαίμονες τὸ τρέμουν, τὰ νοσήματα τὸ φοβοῦνται, αὐτὸ τὸ ὄνομα χρησιμοποιώντας οἱ ἀπόστολοι κατόρθωσαν νὰ σαγηνεύσουν ὅλη τήν οἰκουμένη. Αὐτὸ τὸ ὄνομα χρησιμοποίησας και ὁ Δαυὶδ σάν ὄπλο, συνέτριψε ἐκεῖνον τὸν βάρβαρο· με αὐτὸ τὸ ὄνομα κατορθώθηκαν τὰ ἀμέτρητα κατορθώματα· με αὐτὸ καθοδηγούμεθα στην ἱερὴ μυσταγωγία. Σκεπτόμενος λοιπόν τὰ ὅσα ἀξιοθαύμαστα κατορθώνει τὸ ὄνομά του, τίς ὅσες εὐεργεσίες, τὸ πῶς διαλύει τοὺς ἀντιπάλους, τὸ πῶς διασφαλίζει ἐκείνους πού τὸ ἀγαποῦν, και ἀναλογιζόμενος τὰ πράγματα ἐκεῖνα πού ὑπερβαίνουν τοὺς φυσικοὺς νόμους και νικοῦν τὸν ἀνθρώπινο λογισμό, λέγει· «Εἶναι ἅγιο και φοβερό τὸ ὄνομά του». "Αν δὲ εἶναι ἅγιο, χρειάζεται ἅγια στόματα πρὸς ὕμνολογία, ἅγια και καθαρὰ.

«Ὁ φόβος πού ἐμπνέει τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εἶναι ἀρχὴ τῆς σοφίας, ἡ δὲ σύνεση εἶναι ἀγαθὴ και ὠφέλιμη σ' ὅλους ἐκείνους πού τήν ἐφαρμόζουν». Τί σημαίνει, «ἀρχή»; Σημαίνει πηγὴ, ρίζα, βάση. Διότι, ἐπειδὴ ἀνέφερε τόσα πολλὰ και τόσα μεγάλα πράγματα γιὰ τὸν Κύριο τῆς οἰκουμένης και κυριεύθηκε ἀπὸ τόσο μεγάλη ἐκπληξη, προσθέτει στή συνέχεια αὐτό, γιὰ νὰ δείξει πλέον, ὅτι ἐκεῖνος πού φοβεῖται αὐτόν ἀποκτᾷ ὅλη τήν ἀληθινὴ σοφία και γίνεται συνετός. "Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι τὰ ἀγαθὰ τῆς σοφίας φθάνουν μόνο μέχρι τῆ γνώση, πρόσθεσε· «Ἡ δὲ σύνεση εἶναι ἀγαθὴ και ὠφέλιμη σ' ὅλους ἐ-

ρουσα. Πῶς δὲ «ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου»; Πάσης ἀπαλ-
 λάττει πονηρίας, πᾶσαν ἀρετὴν κατορθοῖ. Σοφίαν δὲ οὐ τὴν
 ἐν ρήμασιν, ἀλλὰ τὴν ἐν πράγμασι λέγει. Ἐπεὶ καὶ οἱ ἕξω-
 θεν σοφίαν τοῦτο ὠρίσαντο, θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμά-
 5 των διάγνωσιν. Ταύτην δὲ τὴν τέχνην ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος δι-
 δάσκει, πονηρίαν ἀνελῶν, ἀρετὴν φυτεύων, τῶν παρόντων ὑ-
 περοσᾶν παρασκευάζων, πρὸς τὸν οὐρανὸν μεθιστάς. Τί δὲ
 τῆς τοιαύτης ψυχῆς σοφώτερον; Οὐ τὸν ἀκροατὴν δὲ ἐνταῦ-
 θα ζητεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ποιητὴν. «Σύνεσις δὲ ἀγαθὴ
 10 πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν»· τοντέσει, τοῖς ποιοῦσι τὴν σοφίαν,
 καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνυμένοις, σύνεσις ἀγαθῆ. Σύνεσις
 εἶπεν ἀγαθῆ, ὅτι ἐστὶ καὶ σύνεσις πονηρᾶ, ὡς ὅτι λέγει «Σο-
 φοί εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλὸν ποιῆσαι οὐκ ἔγνωσαν».
 Ἄλλ' αὐτὸς τὴν ἐπὶ τῆς ἀρετῆς σύνεσιν ζητεῖ.
 15 «Ἢ αἴνεσις αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». Ποία
 αἴνεσις; εἶπέ μοι. Ἢ εὐχαριστία, ἢ δοξολογία, ἢ διὰ τῶν
 ἔργων γενομένη ἀθάνατος, καὶ πρὸ τούτων, αὐτὴ ἢ τῇ οὐ-
 σίᾳ αὐτοῦ συγκεκληρωμένη. Ἀθάνατος μὲν γὰρ ὁ Θεός, καὶ
 καθ' ἑαυτὸν σφόδρα αἰνετός· αἰνετός δὲ καὶ διὰν ἐννοήσης
 20 τὴν μεγαλοσύνην αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα πάντα αἰνετός καὶ διὰ
 τῶν ἔργων, διὰν ἴδῃς αὐτοῦ τὴν σοφίαν διὰ τῶν ὀρωμένων.
 Ταῦτα δὲ λέγει εἰς εὐχαριστίαν προτιρέπων, καὶ δεικνὺς οὐ-
 δεμιᾶς συγγνώμης ὅτις ἀξίους, οὐδὲ τῆς τυχούσης, τοὺς
 δυσχεραίνοντας πρὸς τὰ γενόμενα. Ὅτιαν γὰρ ἢ αἴνεσις αὐ-
 25 τοῦ, καὶ ἢ εὐχαριστία, καὶ ἢ δοξολογία οὕτως ἢ φανερά, καὶ
 δῆλη, καὶ σαφής, καὶ ἀκίνητος, καὶ πεπηγυῖα, καὶ μονίμη,

κείνους πού τήν ἐφαρμόζουν». Διότι δὲν ἀρκεῖ ἡ πίστη, ὄν δὲν συνυπάρχει καὶ τρόπος ζωῆς πού νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τήν πίστη. Πῶς δὲ «ὁ φόβος Κυρίου εἶναι ἀρχὴ σοφίας»; Ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε κακία, καὶ κατορθώνει κάθε εἶδος ἀρετῆς. Σοφία δὲ δὲν ὀνομάζει τὰ σοφὰ λόγια, ἀλλὰ τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς. Διότι καὶ οἱ ἐθνικοὶ σὰν σοφία αὐτὸ ὄρισαν, τῆ διάγνωση τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Αὐτὴν δὲ τήν τέχνη διδάσκει ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ξερριζώνοντας τὴν κακία, φυτεύοντας τὴν ἀρετὴ, προετοιμάζοντας τὴν περιφρόνηση τῶν παρόντων πραγμάτων καὶ μεταφέροντας πρὸς τὸν οὐρανό. Τί δὲ ὑπάρχει σοφώτερο ἀπὸ μιὰ τέτοια ψυχὴ; Δὲν ζητεῖ δὲ ἐδῶ μόνο ν' ἀκούει κανεὶς τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἐφαρμόζει. «Ἡ σύνεση εἶναι ὠφέλιμη σ' ὅλους ἐκείνους πού τήν ἐφαρμόζουν» ἡ σύνεση εἶναι ὠφέλιμη σ' ἐκείνους πού ἐφαρμόζουν τὴ σοφία καὶ τὴν ἐπιδεικνύουν μὲ ἔργα. Εἶπε «σύνεση ἀγαθὴ» ἐπειδὴ ὑπάρχει καὶ σύνεση κακὴ, ὅπως ὅταν λέγει «Εἶναι σοφοὶ γιὰ νὰ κακοποιοῦν, δὲν γνωρίζουν ὅμως νὰ κάμνουν τὸ καλό»⁵². Ἄλλ' αὐτὸς ζητεῖ τὴ σύνεση πού συνοδεύεται ἀπὸ ἀρετὴ.

«Ἡ αἴνεση αὐτοῦ παραμένει αἰώνια». Ποιὰ αἴνεση; Πές μου. Ἡ εὐχαριστία, ἡ δοξολογία, αὐτὴ πού μὲ τὰ ἔργα ἔγινε ἀθάνατη, καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτά. αὐτὴ πού εἶναι ἐνωμένη μὲ τὴν οὐσία του. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀθάνατος καὶ εἶναι καθ' ἑαυτὸν ἄξιος πάρα πολὺ μεγάλης δοξολογίας· ἄξιος δὲ δοξολογίας εἶναι καὶ ὅταν κατανοήσεις τὴ μεγαλωσύνη του καὶ ὅλα τὰ ἄλλα· ἄξιος δοξολογίας δὲ εἶναι καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ἔργων του, ὅταν διαπιστώσεις τὴ σοφία του μέσα ἀπὸ τὰ ὀρατὰ δημιουργήματά του. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει γιὰ νὰ προτρέψει σὲ εὐχαριστία καὶ νὰ δείξει ὅτι δὲν εἶναι ἄξιοι καμιᾶς συγγνώμης, οὔτε τῆς ἐλάχιστης, ἐκεῖνοι πού δυσανασχετοῦν γιὰ τὰ ὅσα ἔγιναν. Διότι, ὅταν ἡ αἴνεση αὐτοῦ καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ δοξολογία εἶναι τόσο φανερὴ καὶ ὀρατὴ καὶ σαφὴς καὶ ἀκλόνητη καὶ σταθερὴ

ὡς καὶ ἀθάνατος εἶναι, ἀπέραντος καὶ ἀτελεύτητος, ἐκεῖνοι
δὲ ταύτην ἀγνοοῦντες τὰναντία φθέγγονται, οὐδὲν ἕτερον ἢ
πρὸς τὰ ἡλίου σφόδρα σαφέστερα ἀντιλέγουσι, καὶ ἐκόντες
τυφλώττουσιν. Οὐδὲ γὰρ πρόσκαιρός ἐστιν, ἵνα ἀγνοήσωσιν,
5 οὔτε ἀμαυρά τις καὶ ἀσαφής, ἀλλὰ καὶ δήλη, καὶ διηρηκῆς
καὶ ἀθάνατος, ἀεὶ μένουσα, καὶ τέλος οὐδέποτε ἔχουσα.

καὶ μόνιμη, ὥστε νὰ εἶναι καὶ ἀθάνατη καὶ ἀπέραντη καὶ ἀτέλειωτη, ἐκεῖνοι δὲ, παραβλέποντας αὐτήν, διακηρύσσουν τὰ ἀντίθετα, δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο, παρὰ ν' ἀντιλέγουν πρὸς ἐκεῖνα ποῦ εἶναι πολὺ πιὸ σαφέστερα ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ ἀπὸ μόνοι τους καθιστοῦν τυφλοὺς τοὺς ἑαυτούς τους. Καθόσον δὲν εἶναι πρόσκαιρη, γιὰ νὰ τὴν ἀγνοήσουν, οὔτε σκοτεινὴ καὶ ἀσαφής, ἀλλ' εἶναι καὶ φανερὴ καὶ διαρκὴς καὶ ἀθάνατη, παραμένει αἰώνια καὶ δὲν ἔχει ποτὲ τέλος.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΙΑ΄ ΨΑΛΜΟΝ¹

«Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον».

1. Σφόδρα μοι δοκεῖ τῷ τέλει τοῦ προδούτου ψαλμοῦ
5 ἔπεσθαι τὸ προσίμιον καὶ ὡσπερ ἓν σῶμα εἶναι συνεχὲς καὶ
συνημμένον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ γησιν, «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυ-
ρίου», ἐνταῦθα δέ, «Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύ-
ριον», ἐτέροις μὲν ῥήμασι, τοῖς δὲ αὐτοῖς νοήμασι παιδεύων
τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ αὐτὸν σοφὸν ἔφησεν εἶ-
10 ναι, ἐνταῦθα δὲ μακάριον τὸ δὲ ὄντως μακάριον τοῦτο, ὡς
τά γε ἄλλα πάντα μαιτιότης καὶ σκιά, καὶ ψιλὰ πράγματα,
κἂν πλοῦτον εἴπῃς, κἂν δυναστείαν, κἂν σόματος ὥραν, κἂν
χορημάτων περιβολήν. Φύλλοις γὰρ ἔοικε καταπίπτουσι, καὶ
σκιαῖς παραισθητοῦσι, καὶ ἀνείρασι ἀφιπταμένοις. Τὸ δὲ
15 ὄντως μακάριον τοῦτο. Εἶτα. ἐπειδὴ καὶ δαίμονες δεδοίκα-
σιν αὐτόν, καὶ φοβήσονται, ἵνα μὴ νομίσης τοῦτο μόνον ἀρ-
κεῖν εἰς σωτηρίαν, ὅπερ ἄνω πεποίηκε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα
ποιεῖ. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ εἰπὼν, «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυ-
ρίου», ἐπήγαγε, «Σύνεσις ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιῶσιν αὐτήν»,
20 τοῖς δόγμασι τὴν συμβαίνουσαν πολιτείαν ἀναρτιῶν, οὕτω δὴ
καὶ ἐνταῦθα, εἰπὼν τὸν φόβον, οὐκ ἐκείνον μόνον λέγει τὸν
ἀπὸ τῆς γνώσεως, ὃν καὶ δαίμονες ἔχουσι, ἀλλὰ καὶ τοῦτο
προστίθησιν λέγων ἐν ταῖς ἐπιτολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα».

1. Ὁ ψαλμὸς αὐτὰς, τοῦ ὁποίου ο συγγραφέας εἶναι ἀγνωστος. ἀπατελεῖ ὠραῖο ἐγκώμιο τοῦ δικαίου καὶ ἐξοίρει τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀμοιβὴ αὐτοῦ. Ὁ φόβος τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βάση τῆς ἀληθινῆς σοφίας.

2. Ψαλμ. 110, 10.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΙΑ΄ ΨΑΛΜΟ΄

«Μακάριος είναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού φοβεῖται τὸν Κύριο».

1. Μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ προοίμιο συνδέεται στενά μὲ τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου ψαλμοῦ, καὶ εἶναι σὰν ν' ἀποτελεῖ ἓνα συνεχές καὶ στενά συνδεδεμένο σῶμα. Διότι ἐκεῖ μὲν λέγει, «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου»², ἐδῶ δέ, «Μακάριος είναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού φοβεῖται τὸν Κύριο», μὲ ἄλλα μὲν λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια νοήματα διδάσκει τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Καθόσον ἐκεῖ μὲν ὀνόμασε τὸ φόβο σοφὸ, ἐνῶ ἐδῶ μακάριο· τὸ δὲ πραγματικὰ μακάριο εἶναι αὐτό, διότι ὅλα τ' ἄλλα εἶναι ματαιότης καὶ σκιά καὶ χωρὶς περιεχόμενο πράγματα, εἴτε ἀναφέρει τὸν πλοῦτο, εἴτε τὴν ἐξουσία, εἴτε τὴ σωματικὴ ὠραιότητα, εἴτε τὴν ἀπόκτηση χρημάτων. Διότι μοιάζουν μὲ φύλλα πού πέφτουν, μὲ σκιές πού φεύγουν καὶ χάνονται καὶ μὲ ὄνειρα πού πετοῦν. Ὅμως τὸ πραγματικὸ μακάριο εἶναι αὐτό. Ἐπειτα, ἐπειδὴ καὶ οἱ δαίμονες τὸν φοβοῦνται καὶ φρίττουν, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ μόνο ἀρκεῖ γιὰ τὴ σωτηρία, ἐκεῖνο πού ἔκαμε προηγουμένως, αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἀφοῦ εἶπε, «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου», πρόσθεσε, «Ἡ σύνεση εἶναι ὠφέλιμη σ' ὅλους ἐκείνους πού ἐφαρμόζουν τὴ σοφία», συνδέοντας μὲ τὰ δόγματα τὸ σύμφωνο μ' αὐτὰ τρόπο ζωῆς, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἀφοῦ ἀνέφερε τὸ φόβο, δὲν ἐννοεῖ μόνο ἐκεῖνον πού προέρχεται ἀπὸ τὴ γνώση, πού τὸν ἔχουν καὶ οἱ δαίμονες, ἀλλὰ προσθέτει καὶ αὐτό, λέγοντας, «Αὐτὸς θὰ ποθήσει μὲ ὅλη τὴ θέληση τῆς ψυχῆς του καὶ θὰ ἐκτελέσει τίς ἐντολές του». Αὐτὸ δὲ τὸ

Τοῦτο δὲ εἶπε, θίον ἀπαιτῶν καὶ πολιτείαν ἠκριβομένην καὶ ψυχὴν οὐκ ἰόσοφον.

Καὶ οὐκ εἶπε, ἴας ἐντολὰς αὐτοῦ ποιήσει, ἀλλά, «Θε-
λήσει», ἕτερόν τι πλέον ἐπιζητῶν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ μετὰ
5 προθυμίας αὐτὰς ποιεῖν τὸ ἐρασιὰς αὐτῶν εἶναι σφοδρούς·
τὸ μεταδιώκειν αὐτῶν τὰ ἐπιτάγματα τὸ φιλεῖν αὐτάς, μὴ
διὰ τὸν μισθὸν τὸν ὑπὲρ αὐτὸν κείμενον, ἀλλὰ διὰ τὸν θένια
αὐτάς· τὸ μεθ' ἡδονῆς μετέναι τὴν ἀρετὴν τὸ μὴ φόβῳ γέν-
νης, μηδὲ ἀπειλῇ κολάσεως, μηδὲ ἐπαγγελίᾳ βασιλείας, ἀλλὰ
10 διὰ τὸν νομοθετήσαντα. Καὶ ἀλλαγῶς τοῦτο ποιεῖ, φησί, δει-
κνὺς τὴν ἡδονὴν, ἣν ἔχει περὶ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ.
«Ὡς γλυκεῖα χρῶ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου ὑπὲρ μέλι τῆ
στόματί μου». Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐπιζητεῖ, αἰνιγματωδῶς σῦ-
τω λέγων. «Ὡστερ παρσιήσατε μέλη ὑμῶν δοῦλα τῆ ἀκαθαρ-
15 σία καὶ τῆ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν οὕτω παρσιήσατε τὰ μέ-
λη ὑμῶν δοῦλα τῆ δικαιοσύνῃ εἰς ἀγιασμόν». Τουτέστι, μεθ'
ῶσης σπονδῆς, μεθ' ὄσης ἐπιθυμίας τὴν κακίαν ἐδιώκετε, καί-
τοι μηδὲν ἔπαθλον ἔχουσαν, ἀλλὰ κόλασιν μᾶλλον καὶ τιμωρί-
αν, μετὰ τισαύτης διώξατε τὴν ἀρετὴν. Ἄλλ' ὅμως καὶ τοῦτο
20 σύμμετρον ἔφησεν ἀπαιτεῖν μέτρον. Μέλλων γὰρ ταῦτα λέ-
γειν, οὕτως ἔφη. «Αὐθρόπιον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς
σαρκὸς ὑμῶν», δεικνὺς ὅτι οὐ πολλῶ ἤτιον ἐπιθυμίαν ἐπι-
δείκνυσθαι χρὴ περὶ τὴν ἀρετὴν, ἢ περὶ τὴν κακίαν ἐπιδει-
ξάμεθα.

25 Ὁ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· εἰ γὰρ μὴ τὴν αὐτὴν ἐπιδείξον-
ται ἀρετὴν, τίνα ἂν ἔχοιεν ἀπολογία ἢ συγγνώμην οἱ μηδὲ
μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιθυμίας πρὸς ταύτην ἴοντες; Διὰ δὴ τοῦτο

3. Ψαλμ. 118, 103.

4. Ρωμ. 6, 19.

5. Ρωμ. 4, 19.

εἶπε, ἐπειδὴ ἀπαιτεῖ βίον καὶ πολιτεία τέλεια καὶ ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ εὐσέβεια.

Καὶ δὲν εἶπε, ἴθι ἐκτελέσει τις ἐντολές του, ἀλλά, «Ὅτι θελήσει μὲ πόθο», ἐπιζητώντας ἐπὶ πλέον κάτι ἄλλο. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ νὰ ἐπιδιώκουν νὰ ἐφαρμόζουν τὰ προστάγματα αὐτῶν, τὸ ν' ἀγαποῦν αὐτές, ὄχι ἐξ αἰτίας τοῦ μισθοῦ ποὺ ἐπιφυλάσσεται ἀπὸ αὐτές γι' αὐτούς, ἀλλ' ἐξ αἰτίας ἐκείνου ποὺ θέσπισε αὐτές· τὸ ν' ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴν μὲ εὐχαρίστηση καὶ ὄχι ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τῆς γέεννας, οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς ἀπειλῆς τῆς κολάσεως, οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς ἐπαγγελίας τῆς οὐρανόθεν βασιλείας, ἀλλὰ πρὸς χάριν ἐκείνου ποὺ τις νομοθέτησε. Καὶ ἄλλου, λέγει, τὸ κάμνει αὐτό, γιὰ νὰ δείξει τὴν εὐχαρίστηση ποὺ νοιώθει γιὰ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ. «Πόσο γλυκὰ εἶναι τὰ λόγια σου στὸ λάρυγγά μου, πολὺ πιὸ γλυκὰ ἀπὸ τὸ μέλι στὸ στόμα μου»³. Αὐτὸ ἐπιζητεῖ καὶ ὁ Παῦλος, λέγοντας κατὰ τρόπο αἰνιγματικὸ τὰ ἐξῆς· «Ὅπως ἀκριβῶς ἀφήσατε τὰ μέλη σας νὰ γίνουν δοῦλα στὴν ἀκαθαρσία καὶ στὴν ἀνομία γιὰ νὰ πράττετε τὴν ἀνομία, ἔτσι καταστήσατε τὰ μέλη σας δοῦλα στὴ δικαιοσύνη γιὰ νὰ προσδεύετε στὴν ἀγιότητα»⁴. Δηλαδὴ μὲ ὄση προθυμία, μὲ ὄση ἐπιθυμία ἐπιδιώκατε νὰ πράττετε τὴν ἀδικία, ἂν καὶ αὐτὴ δὲν προσφέρει καμιά ἀμοιβή, ἀλλὰ μᾶλλον κόλαση καὶ τιμωρία, μὲ τόση προθυμία ἐπιδιώξατε τὴν ἀρετὴν. Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ εἶπε ὅτι ἀπαιτεῖ ἰσοδύναμη προσπάθεια. Διότι θέλοντας νὰ πεῖ αὐτά, εἶπε τὰ ἐξῆς, «Ὅμιλῶ μὲ τὸν ἀνθρώπινον τρόπο ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθενείας τῆς σάρκας σας»⁵, γιὰ νὰ δείξει ὅτι πρέπει νὰ δείχνουμε ὄχι μικρότερη ἐπιθυμία γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἀρετῆς, ἀπὸ ἐκείνη ποὺ δείξαμε γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς κακίας.

Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἂν λοιπὸν δὲν δείξουν τὴν ἴδια ἀρετὴν, ποιά ἀπολογία ἢ συγγνώμη θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν βαδίζουν πρὸς αὐτὴ μὲ τὴν ἴδιον ἐπιθυμία; Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὁ προφή-

καὶ ὁ προφήτης εἶπεν οὕτως· «Ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα»· ὁ γὰρ φοβούμενος αὐτὸν ὡς χροή, τὰ ἐπιτάγματα αὐτοῦ μετὰ πολλῆς δέχεται τῆς ἐπιθυμίας. Διόπερ ὁ περὶ τὸν νομοθέτην ἔρωσ προσηνῆ ποιεῖ τὸν νόμον, κἄν δυοκολίαν 5 δοκῆ ἔχειν τινά. Καὶ μηδεὶς καταγρῶ τοῦ λόγου, εἰ τοιοῦτον κέχορμαι παραδείγματι καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἐχορήσαιο αὐτῷ οὕτως εἰπών· «Ὡσπερ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, οὕτω παραιοήσατε δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ». Ὁ τοίνυν πόρνης ἐρῶν, κἄν ἕβριζῆται, κἄν λοιδορῆται, κἄν τύπηται, 10 ται, κἄν ἀσχημονῆ, κἄν τῆς πατριδος ἐκβάλληται, καὶ τῆς πατρῶας οὐσίας, κἄν τῆς εὐνοίας τοῦ πατρός, κἄν ἕτερα χαλεπότερα πάσχη, μεθ' ἡδονῆς αὐτὰ φέρει διὰ τὸν ἔρωτα τὸν ἀκόλαστον. Εἰ δὲ ἐκεῖνα μεθ' ἡδονῆς δέχονται, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον τὰ τοῦ Θεοῦ διατάγματα, τὰ σωτηριώδη καὶ δόξης 15 γέμοντα, καὶ πολλὴν ἡμῖν παρέχοντα φιλοσοφίαν, καὶ ψυχὴν βελτίονα ἐργαζόμενα, μετὰ πολλῆς δεῖ δέχεσθαι τῆς ἡδονῆς, καὶ μηδὲν δύσκολον ἐν αὐτοῖς εἶναι νομίζεῖν; Τὴν γὰρ δυοκολίαν οὐχ ἢ τῶν ἐπιταγμάτων φύσις, ἀλλ' ἢ τῶν πολλῶν ραθυμία ποιεῖν εἴωθεν. Ὡς εἴ τις μετὰ προθυμίας αὐτὰ δέχοιτο, 20 κοῖφα καὶ ρᾶστα αὐτὰ ὄνεται ὄντα. Αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ὁ ζυγὸς μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν ἐστιν».

Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ ἡ ραθυμία τῶν πολλῶν καὶ τὰ εὐκόλα δύσκολα ἀποφαίνει, ἡ δὲ σπουδὴ καὶ τὰ δύσκολα ρᾶστα· ὅτε τοῦ μάννα ἀπήλανον οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐδυσχέραινον καὶ θάνατον ἠῦχοντο· λιμῷ δὲ παλαίων ὁ Παῦλος ἔχαιρε καὶ ἐσκήρια. Κακεῖνοι μὲν ἔλεγον· «Ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατάκενος ἐπὶ τῷ μάννα». «Ἐξήγαγες ἡ-

6. Ρωμ. 4, 19.

7. Ματθ. 11, 30.

8. Ἀριθμ. 11, 6.

της εἶπε· «Αὐτός θὰ ποθήσει μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του καὶ θὰ ἐκτελέσει τίς ἐντολές του»· διότι αὐτός πού φοβᾶται αὐτόν ὅπως πρέπει, δέχεται τὰ προστάγματά του μὲ πολὺ μεγάλη ἐπιθυμία. Γι' αὐτό ἀκριβῶς ὁ ἔρωτας γιὰ τὸ νομοθέτη κάμνει τὸ νόμο εὐχάριστο, καὶ ἂν ἀκόμη φαίνεται ὅτι ἔχει κάποια δυσκολία. Καὶ κανεὶς ἄς μὴ κατηγορήσει τὰ λόγια αὐτά, ἂν χρησιμοποιεῖ τέτοιο παράδειγμα· καθόσον καὶ ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ αὐτό, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «Ὅπως ἀκριβῶς ἀφήσατε τὰ μέλη σας νὰ γίνουν δοῦλα στὴν ἀκαθαρσία, ἔτσι καταστήσατε αὐτὰ δοῦλα στὴ δικαιοσύνη»⁶. Ὁ ἐρωτευμένος λοιπὸν μὲ πόρνη, εἴτε περιφρονεῖται, εἴτε κατηγορεῖται, εἴτε ἐπιτιμᾶται, εἴτε φέρεται ἄσεμνα, εἴτε ἀπομσκρύνεται ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ ἀπὸ τὴν παρουσία του, εἴτε στερεῖται τῆς πατρικῆς ἀγάπης, εἴτε ὑποφέρει ἄλλα φοβερῶτερα, τὰ ὑποφέρει αὐτὰ μὲ εὐχαρίστηση ἐξ αἰτίας τοῦ ἀκόλαστου ἔρωτά του. Ἄν δὲ δέχονται ἐκεῖνα μὲ εὐχαρίστηση, πῶς δὲν πρέπει νὰ δέχονται μὲ πολὺ πιό μεγαλύτερη εὐχαρίστηση καὶ νὰ πιστεύουν ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ δύσκολο στὰ διδάγματα τοῦ Θεοῦ. τὰ σωτηριῶδη καὶ γεμάτα ἀπὸ πολλὴ δόξα, πού μᾶς παρέχουν πολλὴ εὐσέβεια, πού κάμνουν τὴν ψυχὴ καλύτερη· Διότι συνήθως τὴ δυσκολία τὴν δημιουργεῖ ὄχι ἡ φύση τῶν προσταγμάτων, ἀλλ' ἡ ἀδιαφορία τῶν πολλῶν. Διότι, ἂν κάποιος δέχονταν αὐτὰ μὲ προθυμία, θὰ δεῖ ὅτι εἶναι ἐλαφρὰ καὶ εὐκόλα. Γι' αὐτό ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Ὁ Ζυγός μου εἶναι ἀπαλός καὶ τὸ φορτίο μου ἐλαφρό»⁷.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι αὐτὰ ἔτσι ἔχουν καὶ ὅτι ἡ ἀδιαφορία τῶν πολλῶν κάμνει καὶ τὰ εὐκόλα δύσκολα, ἐνῶ ἡ προθυμία κάμνει καὶ τὰ δύσκολα εὐκόλα, ἄκουε· ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπολάμβαναν τὸ μάννα, δυσανασχετοῦσαν καὶ εὐχονταν νὰ τοὺς βρεῖ ὁ θάνατος, ἐνῶ ὁ Παῦλος ἀγωνιζόμενος ἐναντίον τῆς πείνας χαιρόταν καὶ σκιρτοῦσε ἀπὸ ἀγαλλίαση. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἔλεγαν, «Ἡ ψυχὴ μας εἶναι ἐντελῶς ἄδεια μὲ τὸ μάννα»⁸. «Μᾶς ἔβγαλες ἀπὸ τὴν

μᾶς ἀποκτεῖναι παρὰ τὸ μὴ εἶναι μνήματα ἐν Αἰγύπτῳ;», ὁ δὲ Παῦλος ἔλεγε· «Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ σαρκί μου». Ποίοις παθήμασι; Τῷ λιμῷ, τῇ δίψει, τῇ γυμνότητι, 5 καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. «Ἐν ταῖς ἐπιτολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα». Πῶς δ' ἂν τοῦτο γένοιτο; Ἄν μετὰ ἀκριθείας καὶ φοβώμεθα καὶ ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν ἂν ἐννοῶμεν αὐτῆς τῆς ἀρετῆς τὴν φύσιν. Καὶ γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων ἐπάθλων ἐν ἐαντῇ τὰς ἀμοιβὰς ἔχει. Ὅταν γὰρ μὴ μοιχεύης, μηδὲ φρονεύης, 10 ἐννόησον ὕψις ἀπολαύσῃ τῆς ἡδονῆς, μὴ καταγινωσκόμενος ὑπὸ τοῦ συνειδότιος, μὴ τοὺς οἰκείους αἰσχυνόμενος, καθαροῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἅπαντας βλέπων. Ἄλλ' οὐχ ὁ μοιχὸς τοιοῦτος, ἀλλὰ πάντας τρέμει καὶ δέδοικε, καὶ αὐτὰς τὰς σκιάς ὑπορᾶται. Πάλιν ὁ πλεονέκτης καὶ θάσκανος τὰ αὐτὰ πείσε- 15 ται, ὁ δὲ τούτων ἀπηλλαγμένος τὰ ἐναντία.

2. «Δυνατὸν ἐν τῇ γῇ ἔσαι τὸ σπέρμα αὐτοῦ». Σπέρμα οἶδε πολλάκις ἡ Γραφή λέγειν οὐ τὸ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν τιζόμενον, ἀλλὰ τὸ κατὰ κοινωνίαν ἀρετῆς. Αὐτὸ καὶ Παῦλος ἐροῦμεν τὸ, «Σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματί 20 σου», ἔλεγε· «Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ οὐδ' ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα». Καὶ πάλιν, «Ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη». Ὅτι γὰρ οὐ περὶ Ἰουδαίων εἴρηται, τὰ πράγματα δηλοῖ· οἱ γὰρ αὐτοὶ κατὰρας γέμοντες, πῶς 25 ἂν ἄλλοις εὐλογίας γένοιντο αἵτιοι; ἀλλὰ περὶ τῆς Ἐκκλη-

9. Ἔε. 14, 11.

10. Κολ. 1, 24.

11. Γεν. 13, 15.

12. Ρωμ. 9, 7. Γεν. 21, 12 Ἑβρ. 11, 18.

13. Γαλ. 3, 8.

Αίγυπτο γιά νά μᾶς θανατώσεις, σάν νά μὴ ὑπάρχουν τάφοι στήν Αἴγυπτο;»⁹, ἐνῶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Χαίρομαι γιά τὰ παθήματά μου καί ἀναπληρώνω τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ, ὑπομένοντας αὐτὰ στό σῶμα μου»¹⁰. Μὲ ποιά παθήματα χαίρεται; Μὲ τὴν πείνα, μὲ τὴ δίψα, μὲ τὴ γυμνότητα καί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα. «Αὐτός θὰ ζητήσῃ μὲ πόθο καί θὰ ἐκτελέσῃ τίς ἐντολές του». Πῶς δὲ θὰ μπορούσε νά γίνῃ αὐτό; Ἐάν φοβόμαστε καί ἀγαπάμε μὲ τὸν πρέποντα τρόπο τὸ Θεό· ἂν κατανοοῦμε τὴ φύση τῆς ἴδιας τῆς ἀρετῆς. Καθόσον πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔπαθλα αὐτὴ ἔχει μέσα της τίς ἀμοιβές. Διότι, ὅταν δὲν μοιχεύεις, οὔτε φονεύεις, σκέψου πόση ἡδονὴ θ' ἀπολαύσεις, ἐφόσον δὲν θὰ ἐλέγχεσαι ἀπὸ τὴ συνείδησή σου, δὲν θὰ ντρέπεσαι τοὺς συγγενεῖς σου καί θὰ βλέπεις μὲ καθαρὰ μάτια. Ὅμως δὲ νοιώθει τὸ ἴδιο ὁ μοιχός, ἀλλὰ τρέμει καί φοβεῖται ὅλους καί ὑποψιάζεται καί αὐτὲς τίς σκιές. Ἐπίσης ὁ πλεονέκτης καί ὁ φθονερός θὰ πάθει τὰ ἴδια, ἐνῶ αὐτός πού εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ αὐτὰ θὰ πάθει τὰ ἀντίθετα.

2. «Οἱ ἀπόγονοί του θὰ εἶναι πανίσχυροί ἐπάνω στὴ γῆ». Σπέρμα συνηθίζει ἢ Γραφή πολλές φορές νά ὀνομάζει ὄχι ἐκεῖνο πού γεννιέται κατὰ φυσικὴ ἀκολουθία, ἀλλ' ἐκεῖνο πού προέρχεται ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ στὴν ἀρετὴ. Γι' αὐτὸ καί ὁ Παῦλος ἐρμηνεύοντας τό. «Σὲ σένα θὰ δώσω αὐτὴ τὴ γῆ καί στοὺς ἀπογόνους σου»¹¹, ἔλεγε· «Διότι δὲν εἶναι ὅλοι οἱ σαρκικοὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἀληθινοὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραὴλ, οὔτε διότι εἶναι κατὰ σάρκα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, εἶναι καί ὅλοι τέκνα του, ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσαὰκ θὰ θεωρηθοῦν σάν ἀληθινοὶ ἀπόγονοί σου»¹². Καί πάλι· «Μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους σου θὰ εὐλογηθοῦν ὅλα τὰ ἔθνη»¹³. Τὸ ὅτι βέβαια δὲν λέχθηκε αὐτὸ γιά τοὺς Ἰουδαίους, γίνεται φανερό ἀπὸ τὰ πράγματα· διότι αὐτοὶ πού ἦταν γεμάτοι ἀπὸ κατάρρα, πῶς θὰ μπορούσαν νά γίνουν αἵτιοι εὐλογίας γιά ἄλλους; ἀλλ' ὁμι-

σίας φησί, τῆς κατὰ τὴν κοινωνίαν τῆς πίστεως σπέρμα χρηματιζούσης αὐτῷ. Τοιοῦτοι τοίνυν οἱ ἐνάρετοι, καὶ τὸν Θεὸν φθορμένων παιῖδες.

«Δυνατὸν ἐν τῇ γῇ τὸ σπέρμα αὐτοῦ». Αὐτὰ τί εἶπεν, «Ἐν
 5 τῇ γῇ»; ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας, καὶ πρὸ τῆς πείρας τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκεῖ. Ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀμοιβὴν ἢ ἀρετὴν κέκτηται, καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων. Ὅτι γὰρ ὁ τοιοῦτος σπέρμα δυνατὸν ἔοχε, καὶ ὁ ἀρετὴν περιβεβλημένος πάντων ἐστὶ δυνατώτερος, ἐδίδαξαν
 10 οἱ ἀπόστολοι, ἔδειξαν οἱ προφῆται. Ὁμοίως καὶ ὁ Κύριος περὶ τούτων ἐμφαίνων, φησὶν «Ὅσους ἀκούει μου τοὺς λόγους, καὶ ποιεῖ αὐτοὺς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν καὶ κατέδη ἢ θροσχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ
 15 προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσε· τεθεμελιώτιστο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν». Πόσαι δῆμων ἐπανασιάσεις, πόσοι τυράνων θυμοί, πόσα ξίφη, πόσα δόρατα, πόσα βέλη, πόσοι κάμινοι, πόσοι θηρίων ὀδόντες, πόσοι κρημνοί, πόσα πελάγη, πόσοι ἐπιβουλαί, πόσοι σκροφανταί, πόσα μηχανήματα κατὰ
 20 τῶν ἀποστόλων ἦρειτο; ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτοὺς ὑπεσκέλισεν, ἀλλὰ πάντων ὑψηλότεροι τούτων ἐγένοντο, ὑπὲρ τοὺς καλέμους τῶν ἐπιβουλεύοντων πετόμενοι, καὶ τοὺς ἐπιβουλεύοντας εἰς τὴν ἑαυτῶν μεταιθέντες ἰάζιν. Οὐδὲν γὰρ ἀρετῆς δυνατώτερον αὐτῆ καὶ πέτρας στεροσιέρα, καὶ ἀδάμαντος ἰσχυροσιέρα· ὅσπερ οὐκ κακίας οὐδὲν εὐτελέστερον, οὐδὲ ἀσθενέστερον, κἂν μυρία τις ἢ περιβεβλημένος χροῖματα, κἂν πολλὴν ἔξωθὴν ἔχων δυναστείαν. Εἰ δὲ ἐν τῇ γῇ ἰσοσύνη ἢ ἰσχύς, ἐννόησον, ἐν τοῖς οὐρανοῖς πόσης ἀπολαύσονται τῆς δυναμείως οἱ τοιοῦτοι.

30 «Γενεὰ εὐθύνων εὐλογηθήσεται». Εἶδες αὐτὴν διαλάμπου-

λει για την ἐκκλησία που εἶναι ἀπόγονος αὐτοῦ κατὰ τὴν κοινωνία τῆς πίστεως. Διότι τέτοιοι εἶναι οἱ ἐνάρετοι καὶ τὰ παιδιὰ ἐκείνων που φοβοῦνται τὸ Θεό.

«Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ εἶναι πανίσχυροι ἐπάνω στὴ γῆ». Γιατὶ εἶπε, «Στὴ γῆ»; Γιὰ νὰ δείξει, ὅτι εἶναι ἰσχυροὶ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή τους ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπολαβὴ τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν. Διότι, ὅπως προανέφερα, ἡ ἀρετὴ ἔχει μέσα της τὴν ἀμοιβὴ καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ ἔπαθλα. Τὸ ὅτι λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος αὐτός εἶχε ἰσχυρὸ ἀπόγονο καὶ ὅτι ὁ ἐνάρετος εἶναι δυνατώτερος ἀπὸ ὅλους, τὸ δίδαξαν οἱ ἀπόστολοι, τὸ ἔδειξαν οἱ προφῆτες. Παρόμοια καὶ ὁ Κύριος μιλώντας γι' αὐτοῦς, λέγει· «Ὅποιος ἀκούει τὰ λόγια μου καὶ ἐφαρμόζει αὐτά, θὰ παρομοιασθεῖ μὲ ἄνδρα φρόνιμο, που οἰκοδόμησε τὴν οἰκία του ἐπάνω στὴν πέτρα· καὶ κατέβηκε ἡ βροχὴ καὶ ἤλθαν οἱ ποταμοὶ καὶ φύσηξαν οἱ ἄνεμοι καὶ ἔπεσαν μὲ ὄρμη πάνω σ' ἐκείνη τὴν οἰκία, καὶ δὲν ἔπεσε· διότι εἶχε θεμελιωθεῖ πάνω στὴν πέτρα»¹⁴. Πόσες ἐπαναστάσεις λαῶν, πόσοι θυμοὶ τυράννων, πόσα ξίφη, πόσα δόρατα, πόσα βέλη, πόσα καμίνια, πόσα δόντια θηρίων, πόσοι γκρεμοὶ, πόσα πελάγη, πόσες ἐπιβουλές, πόσες συκοφαντίες, πόσες μηχανορραφίες ξέσπασαν ἐναντίον τῶν ἀποστόλων; ἀλλ' ὅμως τίποτε δὲν τοὺς ὑπεσκέλισε, ἀλλ' ἀνέβηκαν ψηλότερα ἀπὸ ὅλους, πετώντας πάνω ἀπὸ τίς μηχανορραφίες τῶν συκοφαντῶν καὶ μετέθεσαν τοὺς συκοφάντες στὴ θέση τῆ δικῆ τους. Διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει δυνατώτερο ἀπὸ τὴν ἀρετὴ· αὐτὴ εἶναι στερεώτερη ἀπὸ τὴν πέτρα καὶ ἰσχυρότερη ἀπὸ τὸ διαμάντι· ὅπως βέβαια πάλι τίποτε δὲν ὑπάρχει εὐτελέστερο ἀπὸ τὴν κακία, οὔτε ἀσθενέστερο, καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς περιβάλλεται ἀπὸ ἀμέτρητα χρήματα, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχει μεγάλη ἐξωτερικὴ δύναμη. Ἄν δὲ στὴ γῆ εἶναι τόση ἡ δύναμή τους, σκέψου στοὺς οὐρανοὺς πόση δύναμη θ' ἀπολαύσουν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι.

«Ἡ γενεὰ τῶν δικαίων θὰ εὐλογηθεῖ». Εἶδες αὐτὴν

σαν, καὶ μορσίους κήρυκας καὶ ἐπαινέτας ἔχουσαν καὶ θαυμασιάς; Ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς τοὺς τυχόντας, ἀλλὰ τοὺς συνειοὺς, Οὐδὲ γὰρ δυνήσεται τις αὐτὴν συνιδεῖν τῶν χαμαιζήλων ἀνθρώπων ἀλλ' οὗτοι μάλιστα αὐτὴν ἐπαινέσονται, οὗτοι θαυμάσονται, καὶ ἀνακηρύξουσιν, οἱ μὴ διεστραμμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν. Ἐννόησον οὖν ἡλίκον ἐστὶ τὸ κτήμα, ὥστε μηδὲ τῶν ἀγγέλων ἀποδέειν, μηδὲ τῶν ἀποστόλων, μηδὲ τῶν μεγάλων καὶ θαυμασιῶν· καὶ γὰρ εἰ τοὺς ἐγκωμιάζοντας αὐτὴν τοιοῦτους εἶναι χρὴ, σκόπει καὶ λογίζου ἡλίκην αὐτὴν εἶναι εἰκόσ. «Δόξα καὶ πλοῦτος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Πάλιν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ διαβαίνει. Οἶδε γὰρ καὶ πλοῦτον καλεῖν ἢ Γραφὴ τὸν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς ἀγαθοῖς ὡς ὅτιαν λέγει· «Αγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς». Οὗτος γὰρ ἀληθὴς ὁ πλοῦτος, ὡς ὁ γε ἕτερος ὄνομα πλούτου φιλόν, πράγματος ἔρημον. Εἰ δὲ καὶ τοῦτον λέγει τις, οὐδὲ οὕτως ἀποστησόμεθα τοῦ λόγου. Τί γὰρ ἂν ἦν καὶ ἐν χρήμασι τῶν ἀποστόλων πλουσιώτερον, οἷς καθάπερ ἐκ πηγῶν ἅπαντα ἔρρει; Ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον καὶ ἐτίθουν τὰς τιμὰς παρὰ τοὺς λόδασ τῶν ἀποστόλων.

Ὅρας πλούτου φιλοτιμίαν; Τὰ πάντων ἐκέκτηντο, τῆς γροσιδὸς αὐτῶν ἀπηλλαγμένοι, καὶ ὥσπερ οἰκονόμοι μᾶλλον αὐτῶν ὄντες οἱ δεσπόται. Οἱ γὰρ ἔχοντες, τοῦ ἔχειν ἀφιστάμενοι, οὕτως αὐτὰ τοῖς ἀποστόλοις ἐκόμιζον, αὐτοὶ μὲν αὐτὰ ἐξαργυρίζοντες καὶ χρήματα ποιοῦντες, τὴν δὲ διανομὴν ἐπιτρέποντες ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῇ ἐκείνων γίνεσθαι. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Παῦλος· ὥς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κα-

15. Α' Τιμ. 6, 18.

16. Πρ. 4 34.

πού διαλάμπει καί πού ἔχει ἀμέτρητους κήρυκες, ἐπαινετάς καί θαυμαστάς; Ἄλλ' δὲν ἔχει ἀπλῶς τοὺς τυχόντες, ἀλλὰ τοὺς συνετούς. Διότι δὲν θὰ μπορέσει κανεὶς ἀπὸ τοὺς χαμαίζηλους ἀνθρώπους νὰ κατανοήσῃ αὐτήν, ἀλλ' αὐτοὶ πρό πάντων θὰ ἐπαινέσουν αὐτήν, αὐτοὶ θὰ τὴν θαυμάσουν καί θὰ τὴν διακηρύξουν, αὐτοὶ πού δὲν ἔχουν διεστραμμένη διάνοια. Σκέψου λοιπόν πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἀρετὴ, ὥστε νὰ μὴ ὑπολείπεται οὔτε τῶν ἀγγέλων, οὔτε τῶν ἀποστόλων, οὔτε τῶν μεγάλων καί θαυμαστῶν ἀνδρῶν· καθόσον, ἂν πρέπει νὰ εἶναι τέτοιοι αὐτοὶ πού τὴν ἐγκωμιάζουν, σκέψου καί ἀναλογίσου πόσο σπουδαία φυσικὸ εἶναι νὰ εἶναι αὐτὴ. «Δόξα καὶ πλοῦτος θὰ ὑπάρχει στὸν οἶκο αὐτοῦ». Πάλι ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ προχωρεῖ πρὸς τὰ πνευματικά. Διότι συνηθίζει ἡ Γραφή νὰ ὀνομάζει πλοῦτο αὐτὸν πού πηγάζει ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ὅπως ὅταν λέγει «Νὰ ἀγαθοεργοῦν, νὰ γίνονται πλοῦσιοι σὲ ἔργα καλά»¹⁵. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς πλοῦτος, ἐνῶ ὁ ἄλλος εἶναι ὄνομα πλοῦτου γυμνό, πού στερεῖται περιχομένου. Ἄν δὲ καὶ αὐτὸν ὀνομάζει κανεὶς πλοῦτο, οὔτε καὶ πάλι θ' ἀποφύγουμε τὸ λόγο. Πράγματι τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πλουσιώτερο καὶ σὲ χρήματα ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, στοὺς ὁποίους ὅλα ἔτρεχαν σὰν ἀκριβῶς ἀπὸ πηγές; Διότι ὅσοι ἰδιοκτῆτες κτημάτων καὶ οἰκιῶν ὑπῆρχαν, ἀφοῦ τὰ πωλοῦσαν, ἔφερναν καὶ τοποθετοῦσαν τὸ ἀντίτιμό τους στὰ πόδια τῶν ἀποστόλων¹⁶.

Βλέπετε γενναιοδωρία πλοῦτου; κατεῖχαν στὴ διάθεσή τους ὅλων τὰ ὑπάρχοντα, ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴ φροντίδα γι' αὐτὰ καὶ ἦταν μᾶλλον σὰν διαχειριστὲς αὐτῶν, παρὰ κύριοι. Διότι οἱ κάτοχοι αὐτῶν, ἀπαρνούμενοι αὐτὰ, ἔφερναν καὶ παράδοναν αὐτὰ στοὺς ἀποστόλους, καὶ αὐτοὶ μὲν ἐξαργύρωναν αὐτὰ καὶ τὰ ἔκαμναν χρήματα, ἐνῶ τὴν διανομὴ αὐτῶν τὴν ἐμπιστεύονταν στοὺς ἀποστόλους. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Παῦλος· «Εἶναι σὰν νὰ μὴ ἔχουμε τίποτε, καὶ ὅμως θὰ βρισκονται στὴν κατοχὴ μας».

- τέχοντες». Τὸ γὰρ θαυμασιὸν τοῦτο ἔστιν, διὲν ἰσοσύτῳ πλούτῳ ὄντες, ὑψηλότεροι τῆς περιουσίας ἦσαν καὶ γὰρ τὸ πλῆθος αὐτοῦς οὐ κατεῖχε τῶν χρημάτων. Τοῦτο μάλιστα πλοῦτος, τὸ μὴ δεῖσθαι πλούτου.
- 5 «Δόξα καὶ πλοῦτος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Ἐνιαῦθα λοιπὸν οὐδὲ ἐρημνείας δεῖται. Ἐἶχον μὲν γὰρ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐἶπετο καὶ αὕτη κατὰ τὸν θεῖον λόγον τὸν λέγοντα, «Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προσοιηθήσονται ὑμῖν». Τί γὰρ ἐκείνων σεμνότερον; Ὡς ἀγ-
- 10 γέλους τοῦ Θεοῦ ἐδέχοντο, τὰ χρήματα φέροντες, παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν εἰδέσαν' λοιπὸν καὶ αὐτῶν τῶν τὸ διάδημα περικειμένων λαμπρότεροι ὑπῆρχον. Ποῖος μὲν μετὰ ἰσαύτης εἰσὴι βασιλεὺς περιφανείας, μεθ' ὅσης ὁ Παῦλος ἐθαυμάζετο πανταχοῦ φθεγγόμενος, καὶ λύων θανάτους, καὶ ἐ-
- 15 λαύρων νοσήματα, δραπειτεύειν ποιῶν δαίμονας, καὶ διὰ τῶν ἱματίων τῶν ἑαυτοῦ ἰοιαῦτα ἐργαζόμενος; Οὗτος τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίει, καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν ἅπαντας ἐχειραγώγει. Εἰ δὲ ἐν τῇ γῇ ἰοιαῦτα, ἐννόησον ἐν οὐρανοῖς ἡλικίης δόξης ἀπολαύσονται.
- 20 β. Τί δὲ ἔστιν, «Ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ»; Μετ' αὐτοῦ φησὶν. Ὁ δὲ ἔξωθεν πλοῦτος οὐ μετὰ τοῦ ἔχοντος, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν ἀσφαλείᾳ κεῖται, ἀλλὰ ἐν ταῖς τῶν σκυφαντῶν χερσίν, ἐν ταῖς τῶν κολάκων, ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων, ἐν ταῖς τῶν οἰκετῶν διὰ τοῦτο πανταχοῦ αὐτὸν διασπείρει, μὴ θαρρῶν αὐτὸν
- 25 ὄλον ἐν τῷ οἴκῳ κατέχειν διὰ τοῦτο φυλακαὶ καὶ προφυλακαί, καὶ πλέον οὐδέν, πάντα δυναμένου διαδιδράσκειν ἐκείνου.
- «Καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». Ἔτερός φησιν, «Ἡ ἐλεημοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». Ἦτοι τὴν ἀρετὴν τὴν καθόλου φησὶν
- 30 ἐνιαῦθα, ἣτοι τὴν ἀντικειμένην τῇ ἀδικίᾳ, ἣ καθὼς ἕτερος

Διότι τὸ ἀξιοθαύμαστο αὐτὸ εἶναι, ὅτι, ἂν καὶ βρίσκονταν μέσα σὲ τόσο πλοῦτο, ὅμως στέκονταν ψηλότερα ἀπὸ τὰ χρήματα· καθόσον τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων δὲν τοὺς ἐξουσίαζε. Αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι πλοῦτος, τὸ νὰ μὴ ἔχει κανεὶς ἀνάγκη ἀπὸ πλοῦτο.

«Δόξα καὶ πλοῦτος θὰ ὑπάρχει στὸν οἶκο αὐτοῦ». Αὐτὸ βέβαια δὲν χρειάζεται οὔτε ἐρμηνεία. Διότι εἶχαν τὴ δόξα ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ. Ἐκολουθοῦσε καὶ αὐτὴ, σύμφωνα μὲ τὸ θεῖο λόγο, ἐκεῖνον ποὺ λέγει, «Ζητεῖτε τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ θὰ σὰς δοθοῦν ἐπιπρόσθετα»¹⁷. Τί λοιπὸν ὑπῆρχε σεμνότερο ἀπὸ ἐκείνους; Τοὺς δέχονταν σὰν ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ, καὶ φέρνοντας τὰ χρήματα, τὰ τοποθετοῦσαν μπροστὰ στὰ πόδια τους· συνεπῶς ἦταν λαμπρότεροι καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ φοροῦν τὸ βασιλικὸ στέμμα. Ποιὸς βασιλιάς ἐμφανιζόταν μὲ τόση περιφάνεια, μὲ ὅση θαυμαζόταν ὁ Παῦλος διδάσκοντας παντοῦ, νικώντας θανάτους, διώχνοντας νοσήματα, τρέποντας τοὺς δαίμονες σὲ φυγὴ, καὶ κάμνοντας καὶ μὲ τὰ ἐνδύματά του ἀκόμη παρόμοια ἔργα; Αὐτὸς μετέβαλε τὴ γῆ σὲ οὐρανὸ καὶ ὁδηγοῦσε ὅλους πρὸς τὴν ἀρετὴ. Ἄν δὲ ἀπόλαυσαν τέτοια στὴ γῆ, σκέψου πόση δόξα θ' ἀπολαύσουν στοὺς οὐρανοὺς.

3. Τί σημαίνει δὲ, «Ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ»; Μαζὶ μὲ αὐτόν, λέγει. Ὁ ὑλικὸς πλοῦτος δὲν βρίσκεται κοντὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔχει, ἐπειδὴ κοντὰ του δὲν εἶναι ἀσφαλῆς, ἀλλὰ βρίσκεται στὰ χέρια τῶν συκοφαντῶν, στὰ χέρια τῶν κολάκων, στὰ χέρια τῶν ἀρχόντων, στὰ χέρια τῶν δούλων· γι' αὐτὸ διασκορπίζει αὐτόν παντοῦ, μὴ ἔχοντας τὸ θάρρος νὰ ἔχει αὐτόν ὅλο στὴν οἰκία του· γι' αὐτὸ φυλακὲς καὶ προφυλακὲς καὶ τὰ ἀποτέλεσμα κανένα, ἀφοῦ ὁ πλοῦτος μπορεῖ νὰ δραπετεύσει ἀπὸ ὅλα αὐτὰ.

«Καὶ ἡ δικαιοσύνη του μένει αἰώνια». Ἄλλος λέγει, «Ἡ ἐλεημοσύνη του μένει αἰώνια». Ἡ ἐδῶ ἐννοεῖ γενικὰ τὴν ἀρετὴ, ἢ τὴν ἀρετὴ ἐκείνη ποὺ ἀντιτίθεται στὴν ἀδι-

ἐρημνευτῆς ἔφη, τὴν φιλανθρωπίαν, τὸν ἔλεον λέγει. Τοιοῦτον γὰρ ἢ τῆς ἐλεημοσύνης δύναμις, ἀθάνατον προᾶγμα καὶ ἀκήρατον, καὶ οὐδέποτε οθεσθῆναι δυνάμενον. Ἄλλὰ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ἅπαντα διασύρεται, ὁ δὲ τῆς ἐλεημοσύνης καρ-
 5 πὸς ἀμύραντος διαμένει διηνεκῶς, μηδεμιᾶ δυσκολία καιρῶν ἐλεγχόμενος. Κἂν γὰρ τὸ σῶμα διαλυθῆ, ἐκείνη οὐ συγκαταλύεται τῷ θίῳ, ἀλλὰ προαποδημεῖ μονὰς αὐτῷ προευρεπίζουσα. περὶ ὧν ῥησιν ὁ Χριστός, ὅτι «Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν». Ὅσπερ καὶ τούτῳ κρατεῖ
 10 τῶν ἀνθρωπίνων, τῷ διηνεκεῖ καὶ μονίμῳ, ὅπερ οὐδὲν ἔχει τῶν θιωτικῶν. Ἄν τε γὰρ κάλλος εἴπης, νόσῳ μαραίνεται, καὶ γήρα δαπανᾶται ἂν τε δυναστείαν εἴπης, πολλάκις μειωβάλλεται ἂν τε πλοῦτον, ἂν τε ἄλλο διουῖν τῶν λαμπρῶν καὶ περιφανῶν τῶν κατὰ τὸν παρόια θίον, ἢ ζῶντας ἀπέλι-
 15 πεν, ἢ τελευτήσαντας γυμνοὺς καὶ ἐρήμους εἶασεν. Ἄλλ' οὐχ ὁ τῆς δικαιοσύνης καρπὸς τοιοῦτος· οὐ χρόνῳ δαπανᾶται, οὐ θανάτῳ διακόπεται, ἀλλὰ τότε μᾶλλον ἀσφαλέστερος γίνεται, ὅταν πρὸς ἐκεῖνον καταπλεύσῃ τὸν ἀκύμαντον λιμένα.

«Ἐξαπέτειλεν ἐν σκότει φῶς τοῖς εὐθέσω. Τὸν μακαρι-
 20 σμὸν ὑπογράφων τοῦ φοβουμένου τὸν Θεόν, λέγει καὶ τὰ ἐν τῷ παρόντι συμβαίοντα πράγματα, οἷον ὅτι ἀθάνατα αὐτοῦ τὰ κτήματα. ὅτι δόξης ἀπολαύσεται, καὶ πάντων ἀνώτερος ἔσται, ὅτι τοὺς ἐοικότας αὐτῷ κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ τέκνα αὐτοῦ γινομένους, ἀχειρώτους ὄφεται, ὅτι ἐν τῇ τῶν
 25 πραγμάτων δυσκολία πολλῆς τεύξεται τῆς ἀδείας. Τοῦτο γάρ

κία, ἤ, ὅπως εἶπε ἄλλος ἐρμηνευτής, ἐννοεῖ τὴν φιλανθρωπία καὶ τὴν ἐλεημοσύνη. Διότι τέτοια εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης, εἶναι ἀθάνατο πρᾶγμα καὶ ἄφθαρτο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ ποτὲ νὰ σθῆσει. Καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ὅλα γενικὰ διαλύονται, ὅμως ὁ καρπὸς τῆς ἐλεημοσύνης παραμένει συνέχεια ἀμάραντος, χωρὶς νὰ ἐμποδίζεται ἀπὸ κομμιά καιρική δυσκολία. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη τό σῶμα διαλυθεῖ, ἐκείνη δὲν διαλύεται μαζί μὲ τὴν ἐδῶ ζωὴ, ἀλλ' ἀναχωρεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ σῶμα γιὰ νὰ προετοιμάσει καὶ στολίσει τόπους κατοικίας γι' αὐτό, γιὰ τοὺς ὁποῖους λέγει ὁ Χριστός, ὅτι «Στὸν οἶκο τοῦ Πατέρα μου ὑπάρχουν πολλοὶ τόποι διαμονῆς»¹⁸. Ὡστε καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ ὑπερισχῆι τῶν ἀνθρώπων, ὡς πρὸς τὸ αἰώνιο καὶ μόνιμο, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἔχει κανένα ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πρᾶγματα. Διότι εἴτε ἀναφέρεις τὸ κάλλος, μωραίνεται μὲ τὴν ἀσθένεια καὶ καταστρέφεται μὲ τὰ γηρατειά· εἴτε ἀναφέρεις τὴν ἐξουσία, πολλὰς φορὰς μεταβάλλεται καὶ αὐτή· εἴτε πάλι τὸν πλοῦτο, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα τῆς παρούσας ζωῆς, αὐτὸ ἢ τοὺς ἐγκατέλειψε ἐνῶ ἀκόμη ζοῦσαν, ἢ ὅταν πέθαναν τοὺς ἄφησε γυμνοὺς καὶ ἔρημους. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τέτοιος ὁ καρπὸς τῆς δικαιοσύνης· δὲν καταστρέφεται μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, δὲν διακόπτεται μὲ τὸ θάνατο, ἀλλὰ τότε περισσότερο ἀσφαλέστερος γίνεται, ὅταν καταπλεύσει πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἀκύμαντο λιμάνι.

«Μέσα στὸ σκοτάδι τῶν θλίψεων ἔλαμψε γιὰ τοὺς ἐνάρετους τὸ φῶς». Περιγράφοντας τὴν ἄξια μακαρισμοῦ ζωὴ ἐκείνων ποὺ σέβονται τὸ Θεό, ἀναφέρει καὶ τὰ πρᾶγματα ποὺ συμβαίνουν στὴν παρούσα ζωὴ, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι εἶναι ἀθάνατα αὐτὰ ποὺ ἀπέκτησε, ὅτι θ' ἀπολαύσει δόξα καὶ θὰ γίνῃ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους, ὅτι θὰ δεῖ νὰ γίνωνται ἀκατανίκητοι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν μοιάζουν ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴ, καὶ νὰ γίνονται τέκνα του, ὅτι μέσα στίς δυσκολίες τῶν πραγμάτων θὰ τύχει πολλῆς ἀσφάλειας. Καθό-

ἔστιν, «Ἐξανέτειλεν ἐν σκότει φῶς τοῖς εὐθέσω. Τοῖς γὰρ
 οὕτω διακειμένοις, τοῖς ὀρθὰ βαδίζουσι, ἐν μέσῳ σκότους
 φῶς ἀνατεῖλαι παρασκευάσει. Τί ἐστιν, «Ἐν σκότειν»; Κἄν
 ἐν θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ καὶ πειρασμῷ καὶ κινδύνοις γέ-
 5 νωνται, φησὶ (ταῦτα γὰρ σκότιος καλεῖ), πολλὴν αὐτοῖς εὐ-
 θέως ποιήσει ἔσεσθαι τὴν ἡδονήν. Ὁπερ καὶ ὁ Παῦλος δη-
 λῶν ἔλεγεν· «Οὐ θέλω δὲ ἀγροεῖν ὑμᾶς περὶ τῆς θλίψεως
 τῆς γειουμένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδαρύν-
 θημεν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν». Εἶδες τὸ σκό-
 10 τος; «Ἄλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχή-
 κωμεν. Ἵνα μὴ πεποιδῆτες ὦμεν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ
 τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς, ὅς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρρύ-
 σατο ἡμᾶς». Εἶδες τὸ φῶς πῶς ἀνέτειλε; Σκόπει δὲ αὐτὸ
 καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν παιδῶν. Προσδοκῶντες γὰρ ἐμπέρασθαι,
 15 δρόσου καθαρωτάτης ἀπήλασαν. Καὶ ἐπὶ τοῦ Δανιὴλ δὲ καὶ
 τῶν ἄλλων προφητῶν. Εἰ δὲ καὶ κατὰ ἑτέραν τις ἀναγωγὴν
 ταῦτα ἐκλαβεῖν θέλει, ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὄφεται τοῦτο γε-
 γονός. Κατέχοντος γὰρ τοῦ σκότους γῆν καὶ θάλατταν, καὶ
 πλάνης πανταχοῦ κεχυμένης, κάτωθεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέ-
 20 τεῖλεν ἥλιος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐρανὸν ἀφέντες οἱ τότε ἄνθρω-
 ποι Θεὸν ἐπὶ γῆς ἐζήτουν, ἐκεῖθεν αὐτοῖς ἐφάνη συγκατα-
 βάς τοῖς ἀσθενοῦσιν, Ἵνα ἀναγάγῃ πρὸς ὕψος ἄπειρον.

«Ἐλεήμων, καὶ οἰκτιρῶν, καὶ δίκαιος Κύριος ὁ Θεός». Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη αἰποῦ μένει, καὶ παρεμ-
 25 θήσατο ἐκεῖνον τῷ τρέπον, πολλοὶ δὲ τῶν ἐλεημόνων, καὶ
 τῶν τὸν ὀρθὸν βιούτων βίον, τῶν ἐναντίων ἐνταῦθα ἀπολαύ-
 ουσιν, ἑτέραν ἐπεισάγει παραμυθίαν λέγων, «Ἐλεήμων, καὶ
 οἰκτιρῶν, καὶ δίκαιος ὁ Κύριος», διπλῆν κατασκευὴν ἐργα-

19. Β' Κορ. 1, 8.

20. Β' Κορ. 1, 9-10.

21. Δαν. 3, 22-3 καὶ Ὑμνος τριῶν παιδῶν 26.

σον αυτό σημαίνει, «ἐξανέτειλεν ἐν σκότει φῶς τοῖς εὐθέσι». Διότι γι' αὐτούς πού ζοῦν κατ' αὐτόν τόν τρόπο, πού βαδίζουν ὀρθά, θά κάνει ν' ἀνατείλει μέσα στό σκοτάδι φῶς. Τί σημαίνει, «Ἐν σκότει»; Καί ἂν βρεθοῦν, λέγει, σέ θλίψη, σέ στενοχώρια, σέ δοκιμασίες καί σέ κινδύνους (διότι αὐτά ὀνομάζει σκότος), ἀμέσως θά τοὺς κάνει νά νοιώσουν πολλή χαρά, πράγμα πού γιά νά δηλώσει ὁ Παῦλος, ἔλεγε' «Δέν θέλω ν' ἀγνοεῖτε γιά τή θλίψη μας πού μᾶς συνέβηκε στήν Ἀσία, διότι περάσαμε ὑπερβολικές καί πάνω ἀπό τίς δυνάμεις μας θλίψεις, ὥστε ν' ἀπελπισθοῦμε καί γι' αὐτή ἀκόμα τή Ζωή μας»¹⁹. Εἶδες τό σκότος; «Ἀλλά καί ἐμεῖς οἱ ἴδιοι αἰσθανόμεσταν ὅτι εἶχαμε καταδικασθεῖ σέ θάνατο, ὥστε νά μὴ ἔχουμε πεποίθηση στόν ἑαυτὸ μας, ἀλλὰ στό Θεὸ πού ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς, καί πού ἐλευθέρωσε καί ἐμᾶς ἀπὸ τέτοιους θανάτους»²⁰. Εἶδες τό φῶς πῶς ἀνέτειλε; Πρόσεχε δὲ αὐτὸ καί στήν περίπτωση τῶν τριῶν παιδιῶν. Διότι ἐνῶ περίμεναν νά κατακαοῦν, ἀπῆλυσαν δροσιὰ καθαρῶτατη²¹. Τό ἴδιο δὲ συνέβηκε καί μὲ τό Δανιὴλ καί μὲ τοὺς ἄλλους προφῆτες. Ἄν δὲ κανεὶς θελήσει νά ἐξετάσει αὐτὰ καί μὲ τρόπο ἀλληγορικό, θ' ἀντιληφθεῖ ὅτι αὐτὸ ἐγίνε καί στήν οἰκουμένη. Διότι, ἐνῶ τό σκοτάδι σκέπαζε τὴν Ξηρά καί τὴ θάλασσα καί παντοῦ ἦταν ἀπλωμένη ἢ πλάνη, ἔλαμψε ἀπὸ κάτω ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ τότε ἄνθρωποι, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὸν οὐρανὸ. Ζητοῦσαν Θεὸ ἐπάνω στὴ γῆ, φανερώθηκε σ' αὐτοὺς ἀπὸ ἐκεῖ, δείχνοντας συγκατάβαση στοὺς ἀσθενεῖς πνευματικά, γιὰ νά τοὺς ὀδηγήσει σὲ ὕψος ἄπειρο.

«Ὁ Θεὸς εἶναι ἐλεήμων καί οἰκτίρμων καί δίκαιος». Ἐπειδὴ εἶπε, ὅτι ἡ δικαιοσύνη του μένει αἰώνια καί τοὺς παρηγόρησε μ' ἐκεῖνο τὸν τρόπο, πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς ἐλεήμονες καί ἀπὸ ἐκεῖνους πού ζοῦν ἐνάρετα, ἀπολαμβάνουν ἐδῶ τὰ ἀντίθετα, προσθέτει καί ἄλλη παρηγορία, λέγοντας, «Ἐλεήμων καί οἰκτίρμων καί δίκαιος εἶναι ὁ

ζόμενος ἐντεῦθεν. Εἰ γὰρ ἐλεήμων ἐστί, καὶ τοὺς ἁμαρτάνοι-
 νιας πολλάκις συγγνώμης ἀξιοῖ, πολλῶ μᾶλλον τοὺς κα-
 τορθοῦντας οὐ περιόφεται ἀστεφανώτους ἀπελθόντας. Ἄλλὰ
 κἄν ἐναυῖθα μὴ ἀποδῶ, ἀποδώσει πάντως ἐκεῖ. Εἴτα καὶ
 5 Δίκαιος ἐπάγει· εἰ δὲ δίκαιός ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι,
 τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ ἀποδώσει, κἄν ἐναυῖθα μὴ ἀποδῶ· ὅπερ
 μάλιστα καὶ τῆς ἀνασιτάσειός ἐστιν ἀπόδειξις μεγίστη. Ὅταν
 γὰρ πολλοὶ τῶν ἐναρέτων φαίνονται μυρία παθόντες δεινά,
 καὶ τῶν πονηρῶν πολλῆς ἀπολαύσαντες ἀδείας, ποῦ τὸ κατ'
 10 ἀξίαν ἕκαστος ἀπολήφεται, εἰ μὴ μέλλοι ἀνάστασις εἶναι,
 καὶ ἕτερά ζωὴ, καὶ κρίσις, καὶ ἀντίδοσις; Εἴτα ἐπειδὴ δι-
 καιοσύνης μηχανεῖς, ἐφόβησε τὸν ἀκροατὴν ὡς μέλλοντα εὐ-
 θύνας ἐπέχειν τῶν ἡμαρτημένων, ταχέως ἐπάγει τὸ φάρμα-
 κον, λέγων· «Χρησιτὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτιρῶν καὶ κυχρῶν, οἰκο-
 15 νομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει».

4. Ὅρα πόσο ἰδίῃσι τὰ ἔπαθλα τῷ φιλανθρώπῳ· ὅτι
 μένει διηρεκῶς ὁ καρπός, ὅτι πειρασμῶν ἀπαλλαγῆσεται.
 ὅτι τὸν Θεὸν ζηλώσει (καὶ γὰρ ὁ Θεὸς οἰκτιρῶν), ὅτι τῶν
 οἰκείων ἁμαρτημάτων λήφεται συγγνώμην. Τοῦτο γάρ ἐστιν,
 20 «Οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει»· τουτέστι, τεύ-
 ξεται συνηγορίας, τεύξεται ἀπολογίας, οὐκ ἔσται αὐτῷ κα-
 τὰ κρίσις τότε, τῆς ἐλεημοσύνης διατιθείσης αὐτῷ τὴν ἀπο-
 λογίαν καλῶς. Ἐτερος δὲ ἐρμηνευτὴς φησιν, «Οἰκονομῶν
 τὰ πράγματα αὐτοῦ μετὰ κρίσεως». Τουτέστι, πολλῆς ἀπο-
 25 λαύσειτο εὐημερίας, οὐχ ὑποσιτήσεται τι τῶν ἀτόπων, ἀτε-
 ῖστος οἰκονόμος γενόμενος. Ὡς ὁ γε ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος

Κύριος», πετυχαίνοντας με αυτό διπλό σκοπό. Διότι, ἂν εἶναι ἐλεήμων καὶ συγχωρεῖ ἐκείνους πού ἁμαρτάνουν πολλές φορές, πολύ περισσότερο δὲν θὰ παραβλέψει τοὺς ἐνάρετους, ὥστε νὰ τοὺς ἀφήσει νὰ φύγουν ἀστεφάνωτοι. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα δὲν τοὺς ἀνταποδώσει ἐδῶ τὰ στεφάνια, ὅπωςδήποτε θὰ τ' ἀποδώσει ἐκεῖ. Ἔπειτα προσθέτει ὅτι εἶναι καὶ «Δίκαιος» ἂν δὲ εἶναι δίκαιος, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ εἶναι, θ' ἀποδώσει στὸν καθένα τὴν ἀμοιβὴ ἀνάλογα μετὰ τὴν ἀξία του, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὴν ἀποδώσει ἐδῶ, πράγμα πού ἀποτελεῖ μάλιστα τὴν πιό μεγάλη ἀπόδειξη τῆς ἀναστάσεως. Διότι, ὅταν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐνάρετους φαίνονται νὰ παθαίνουν πολλὰ κακά, καὶ οἱ κακοὶ νὰ ἔχουν ἀπολαύσει πολλὴ ἄνεση, πού θὰ λάβει ὁ καθένας αὐτὸ πού τοῦ ἀξίζει. ἂν πρόκειται νὰ μὴ ὑπάρχει ἀνάσταση, ἄλλη ζωὴ, κρίση καὶ ἀνταπόδοση; Ἔπειτα ἐπειδὴ μίλησε γιὰ δικαιοσύνη καὶ φόβησε τὸν ἀκροατὴ μετὰ τὸ ὅτι πρόκειται νὰ δώσει λόγο γιὰ τὶς ἁμαρτίες του, ἀμέσως προσθέτει τὸ φάρμακο. Λέγοντας: «Καλὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος πού ἐλεεῖ καὶ δανίζει» αὐτὸς μετὰ τὴν ὀρθὴ κρίση του θὰ ρυθμίσει τὰ λόγια του ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ θίξει κανένα ἀπ' αὐτοὺς πού ἐλεεῖ».

4. Πρόσεχε μετὰ πόσα ἔπαθλα βραβεύει τὸν φιλόανθρωπο· ὅτι παραμένει αἰώνιος ὁ καρπός, ὅτι θ' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὶς δοκιμασίες, ὅτι θὰ γίνεи μιμητὴς τοῦ Θεοῦ· καθόσον ὁ Θεὸς εἶναι εὐσπλαγχνικός, ὅτι θὰ λάβει συγχώρηση τῶν ἁμαρτημάτων του. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει»· δηλαδή, θὰ τύχει συμπαραστάσεως, θὰ κατορθώσει ν' ἀπολογηθεῖ, δὲν θὰ καταδικασθεῖ τότε, διότι ἡ ἐλεημοσύνη θὰ τοῦ δώσει τὴν δυνατότητα νὰ ἔχει καλὴ ἀπολογία. Ἄλλος δὲ ἐρμηνευτὴς λέγει, «Ρυθμίζονται τὰ πράγματά του μετὰ φρόνηση καὶ κρίση». Δηλαδή, θ' ἀπολαύσει μεγάλης εὐτυχίας, δὲν θὰ ὑποστῆ τίποτε τὸ ἰσχυρὸ, ἐπειδὴ ὑπῆρξε ἄριστος οἰκονόμος. Ἄντιθετα βέβαια ὁ σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος καὶ πού δὲν

πος, καὶ μὴ ἐλεῶν, σφόδρα ἀνοικονόμητος. Τί γὰρ ἂν γένοι-
 το τούτων χαλεπότερον, ἢ διὰν περὶ ψυχῆς κινδυνεύειν μέλ-
 λων χρημάτων φεΐδηται, κάκεινης ἀμελῆς; Διὰ τοι τοῦτο καὶ
 ἐκεῖτον τὸν οἰκονόμον ὁ Χριστὸς ἐλήρησε τὸν ἡνίκα ἔμελλε
 5 κινδυνεύειν τὰ γραμματεῖα διαλύσαντα, καὶ χρεωκοπίαν ἐρ-
 γασάμενον. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ἐν μὲν τῷ παρόντι κινδυ-
 νεύοντας βίῳ πάντα τὰ ἐαυτῶν προΐεσθαι, ὥστε ἐξωρεῖσθαι τὸν
 κίνδυνον, ἐπικινδύνῳ δὲ μέλλοντι παραδίδοσθαι κολάσει, μὴ
 τοιαύτη κεχρησθῆαι οἰκονομία; Διὰ δὲ τοῦτο φρόνιμον οἰκο-
 10 νόμον φησὶ τὸν ἐλεήμονα, ὀλίγου πολλὰ ἀγοράζοντα, χρημά-
 των τὸν οὐρανὸν ἀνούμενον, ἱματίον τὴν βασιλείαν, ἄριον καὶ
 ψυχροῦ ποτηρίου τὰ μέλλοντα ἀγαθά.

Τί γὰρ ταύτης τῆς οἰκονομίας γένοιτ' ἂν ἴσον, διὰν τὰ
 ἀπολλύμενα διδούς τις καὶ ρέοντα καὶ φθειρόμενα, τὰ μέλ-
 15 λοντα καὶ ἀκίνητα ταῦτα λαμβάνῃ, καὶ δι' ἐκείνων καὶ τῆς
 κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀσφαλείας ἀπολαύῃ; Διὰ τοῦτο φησιν,
 «Οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει». Ἡ, ὡς ἕτερός
 φησιν «Οἰκονομῶν» τὰ πράγματα τὰ αὐτοῦ μετὰ κρίσεως. Ποία
 ἐν κρίσει, ἢ ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ; Ἡ δι' εὖ διαθήσει τὰ
 20 κατ' αὐτὸν ἅπαντα, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ἔσται συγκεχυμένον,
 ἀλλὰ πάντα ἐν τάξει κείμενα, πάντα ἀκολουθία καὶ ὁδοῦ βαδί-
 ζοντα, οὐδὲν τειαραγμένον ἐν αὐτοῖς οὐδὲ θορυβῶδες, τῆς
 ἐλεημοσύνης ἅπαντα ἐξευμαριζούσης αὐτοῦ. Ὁ καὶ σαφέστε-
 ρον ποιῶν ἕτερος ἐρημηρευτῆς, «Οἰκονομῶν» τὰ πράγματα αὐ-
 25 τοῦ μετὰ κρίσεως», εἶπεν. Ἐλεήμων γὰρ οὗτος ὁ μετὰ κρίσε-
 ως οἰκονομῶν τὰ ἐαυτοῦ ὡς ὁ γε ἕτερος ἄκαρπος, ἀνοικονό-
 μητος.

«Οὐ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ σαλευθήσεται». Τί τῆς οἰκονομίας
 ταύτης ἴσον, διὰν τοιαύτην ὁδὸν εὖρη τὴν ἀπαλλάττουσαν αὐ-

ἐλεεῖ, εἶναι πάρα πολὺ κακὸς οἰκονόμος. Διότι τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει χειρότερο ἀπ' αὐτό, ὅταν, ἐνῶ κινδυνεύει ἢ ψυχὴ του, λυπεῖται τὸ χρῆμα καὶ ἀδιαφορεῖ γιὰ ἐκείνην; Γι' αὐτὸ θέβαια καὶ ὁ Χριστὸς ἐπήνεσε τὸν οἰκονόμο ἐκεῖνο, ποῦ, ὅταν κινδύνευσε, κατέστρεψε τὰ γραμμάτια καὶ χρεωκόπησε²². Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογο στὴν μὲν παρούσα ζωὴ, ὅταν κινδυνεύουμε, νὰ τὰ δίνουμε ὅλα, ὥστε ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸν κίνδυνο, ἐνῶ, ὅταν πρόκειται νὰ παραδοθοῦμε σὲ ἐπικίνδυνη κόλαση, νὰ μὴ χρησιμοποιοῦμε τέτοιο μέτρο οἰκονομίας; Γι' αὐτὸ λοιπὸν φρόνιμο οἰκονόμο ὀνομάζει τὸν ἐλεήμονα, ποῦ μὲ λίγα ἀγοράζει πολλά, ποῦ μὲ τὰ χρήματα ἀγοράζει τὸν οὐρανὸ, μὲ ἔνδυμα τῆ βασιλείας, μὲ ἄρτο καὶ ἓνα ποτήρι κρῦο νερό τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ.

Τί λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὴ τὴν οἰκονομία, ὅταν κανεὶς δίνει αὐτὰ ποῦ χάνονται καὶ διαλύονται καὶ καταστρέφονται, καὶ λαμβάνει τὰ μελλοντικὰ αὐτὰ καὶ ἀμετακίνητα, καὶ ἐπὶ πλέον μὲ αὐτὰ ἀπολαμβάνει καὶ τὴν ἀσφάλεια τῆς παρούσης ζωῆς; Γι' αὐτὸ λέγει, «Θὰ ρυθμίσει τὰ λόγια του μὲ κρίση». Ἡ, ὅπως ἄλλος λέγει, «Οἰκονομώντας τὰ πράγματά του μὲ κρίση». Σὲ ποιά κρίση, παρὰ στὴν κρίση τῆς μέλλουσας ἡμέρας; Ἡ ὅτι θὰ ρυθμίσει πολὺ καλὰ ὅλα ἐκεῖνα ποῦ τὸν ἀφοροῦν καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει σ' αὐτὰ τίποτε τὸ συγκεχυμένο, ἀλλ' ὅλα θὰ εἶναι ρυθμισμένα μὲ τάξη, ὅλα θ' ἀκολουθοῦν καὶ θὰ βαδίζουν τὸ δρόμο τους, τίποτε δὲν θὰ δημιουργεῖ ταραχὴ καὶ θόρυβο, καθόσον ἡ ἐλεημοσύνη θὰ τὰ κάμνει σ' αὐτὸν ὅλα εὐκολα. Καὶ κάμνοντας αὐτὸ σαφέστερο ἄλλος ἐρμηνευτὴς, εἶπε. «Οἰκονομώντας τὰ πράγματά του. Διότι αὐτὸς ποῦ ρυθμίζει τὰ πράγματά του μὲ ὀρθὴ κρίση εἶναι εὐσπλαχνικὸς ὅπως πάλι ὁ ἄλλος εἶναι ἄκαρπος καὶ ὄχι καλὸς οἰκονόμος.

«Αὐτὸς δὲν θὰ σαλευθεῖ στὸν αἰῶνα». Τί μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μ' αὐτὴν τὴν οἰκονομία, ὅταν βρεῖ μιά τέτοια

τὸν τῶν ἀδοκίμων περιστάσεων, καὶ τῶν τοῦ θίου κλυδωνίων
 ἔξω ποιοῦσαν ὀρμίζεσθαι, καὶ ἄνθρωπος ὢν μηδὲν ἀνθρώπι-
 νον ὑπομένη, ἢ ὑπομένη μὲν, μὴ περιτρέπεται δέ: Τὸ γὰρ
 δὴ θαυμαστὸν τοῦτο ἐστίν, ὅτιαν τῆ τῶν πειρασμῶν ἐπαγωγῇ
 5 μὴ κλίηται, μηδὲ ὑποσεκίλῃται. Τί οὖν; οὐκ ἐσαλευθήσαν
 πολλοὶ τῶν ἐλεημόνων; Οὐδαμῶς. Εἰ γὰρ καὶ πένητες ἐγέ-
 νοριτο, καὶ πρὸς ἐσχάτην πτωχείαν μετηνέχθησαν, καὶ συμφο-
 ραῖς περιέπεσον, ἀλλ' ὅμως οὐ περιειράπησαν, ἐννοοῦντες τὰ
 εἰργασμένα αὐτοῖς, καὶ τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἄνωθεν
 10 ἐπισπασάμενοι, καὶ ἰσχυράν τινα καὶ ἀσφαλῆ ἄγκυραν, τὸ χρη-
 σιὸν λέγω συνειδός, ἔχοντες. Διὰ τοι τοῦτο οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ
 ἐπιθουλενθήσονται, ἀλλ', ὅτι «οὐ σαλευθήσονται». Ὁ δὴ καὶ ἐπ'
 ἐκείνου ἔλεγεν ὁ Χριστός, τοῦ τὴν οἰκοδομὴν ποιῶντος ἐπὶ
 τῆς πέτρας, οὐχ ὅτι οὐχ ὑποστήσεται χειμῶνα, ἀλλ' ὅτι καὶ
 15 ὑπομένων χειμῶνα οὐ περιτραλήσεται. Τὸ γὰρ δὴ θαυμα-
 σιὸν τοῦτο ἐστίν, ὅτιαν μὴ ἐν ἐρημίᾳ τῶν πειρασμῶν τὸ ἀ-
 σφαλές αὐτῷ ἦ, ἀλλὰ καὶ πυκνότητι τῶν μηχανημάτων ἀπε-
 ρίτρεπιος μέγη διηνεκῶς. Καὶ γὰρ ἀμήχανον ψυχὴν πλου-
 τοῦσαν ἐλεημοσύνη ὑπὸ ἀηδίας παθῶν βαπτισθῆναί ποιε.

20 «Εἰς μηνύοντον αἰῶνιον ἔσται δίκαιος». Ὅρα αὐτὸν οὐκ
 ἐν τῷ καιρῷ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν διδά-
 σκοντα πολλοὺς καὶ κατηχοῦντα. Πῶς οὖν οὗτος ἐν τῷ ζῆν
 πείσεται τι πορηρόν, ὅτιαν καὶ τελευτῶν ἐτέροις διδάσκαλος
 γένηται εὐθυμίας; Ἴνα γὰρ μάθωσι καὶ οἱ σφόδρα ἄπιστοι,
 25 ὅτι ἀθάνατος αὐτοῦ ὁ καρπὸς ἐν οὐρανοῖς μένει, ἐνταῦθα
 δίδωσι τὴν πείραν καὶ γὰρ τοῦ σώματος αὐτοῦ καταχω-
 σθέντος, καὶ τῆ γῆ παραδοθέντος, ἢ μνήμη πανταχοῦ πε-

ὁδὸ πού τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὶς ἀπροσδόκητες περιστάσεις, τὸν βοηθᾷ ν' ἀγκυροβολεῖ ἔξω ἀπὸ τὶς τρικυμίες τῆς ζωῆς, καί, ἐνῶ εἶναι ἄνθρωπος, δὲν ὑπομένει τίποτε τὸ ἄνθρώπινο. ἢ ὑπομένει μὲν, ἀλλὰ δὲν ἀνατρέπεται ἀπὸ τὴν ὁδὸ πού βαδίζει; Διότι βέβαια τὸ ἀξιοθαύμαστο αὐτὸ εἶναι, τὸ ὅτι δὲν λυγίζει οὔτε ὑποσκελίζεται ἀπὸ τὶς προσβολὰς τῶν δοκιμασιῶν. Τί λοιπὸν; δὲν σαλεύθηκαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐλεήμονες; Καθόλου. Διότι καὶ ἂν ἀκόμα φτώχευαν καὶ κατάντησαν στὴ πιὸ χειρότερη μορφή φτώχειας καὶ περιέπεσαν σὲ συμφορές, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐκτράπηκαν, σκεπτόμενοι αὐτὰ πού ἔκαμε ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς, ἔχοντας τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν οὐράνια βοήθεια, καὶ στηριζόμενοι ἀπὸ κάποια ἰσχυρὴ καὶ ἀσφαλὴ ἄγκυρα, ἐννοῶ τὴν τίμια καὶ ἀγαθὴ συνειδησὴ τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν εἶπε, ὅτι δὲν θὰ ἐπιβουλευθοῦν, ἀλλ' ὅτι «Δὲν θὰ σαλευθοῦν». Πράγμα βέβαια πού καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε γιὰ ἐκεῖνον πού χτίζει τὴν οἰκοδομὴ ἐπάνω στὴν πέτρα²³, ὄχι ὅτι δὲν θὰ ὑποστῆ τὶς δοκιμασίες τῆς ζωῆς, ἀλλ' ὅτι ὑπομένοντας τὶς δοκιμασίες αὐτὲς δὲν θὰ λυγίσει καὶ θὰ ἐκτραπεῖ. Διότι βέβαια τὸ ἀξιοθαύμαστο αὐτὸ εἶναι, ὅταν ἡ ἀσφάλειά του δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἔλλειψη δοκιμασιῶν, ἀλλὰ, μολονότι δέχεται τὶς πυκνὲς ἐπιθέσεις τῶν μηχανορραφιῶν, αὐτὸς μένει γιὰ πάντα ἀσάλευτος. Καθόσον εἶναι ἀδύνατο ψυχὴ, πού εἶναι πλούσια σὲ ἐλεημοσύνη, νὰ καταποντισθεῖ κάποτε ἀπὸ τὴν ἀηδία τῶν παθῶν.

«Ὁ δίκαιος θὰ μνημονεύεται αἰώνια». Πρόσεχε αὐτὸν πού διδάσκει πολλοὺς καὶ κατηχεῖ ὄχι μόνο κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ θάνατό του. Πῶς λοιπὸν αὐτὸς θὰ πάθει κατὰ τὴν διάρκειά τῆς ζωῆς του κάποιο κακό, ὅταν καὶ πεθαίνοντας γίνεται σ' ἄλλους δάσκαλος ψυχικῆς γαλήνης; Γιὰ νὰ μάθουν λοιπὸν καὶ οἱ πάρα πολὺ ἄπιστοι, ὅτι μένει ἀθάνατη ἡ ἁμοιβὴ του στοὺς οὐρανοὺς, κάμνει ἀπὸ ἐδῶ τὴν ἀρχὴ καθόσον, ἐνῶ τὸ σῶμα του παραχώθηκε στὸν τάφο καὶ παραδόθηκε στὴ

ριφέρεται. Τοιαύτη τῆς ἀρετῆς ἢ δύναμις οὐκ εἶκει τῷ χρόνῳ, οὐ μαραίνεται τῷ πλήθει τῶν ἡμερῶν. Τοῦτο δὲ γίνεται διὰ τὴν τῶν πονηρῶν σωτηρίαν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐ δέονται τῆς παρὰ ἀνθρώπων εὐφημίας· οἱ δὲ ἐν κακίᾳ
 5 ζῶντες δέονται τῶν ἐκείνων ἐγκωμίων, ὥστε ἀπὸ τῆς εὐφημίας τῶν ἑτέρους κατορθουμένων σπουδαιότεροι γενέσθαι καὶ τῆς κακίας ἀπαλλαγῆναι ποτε. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τοὺς τάφους τοὺς πολυτελεῖς οἰκοδομοῦντες καὶ τὰς λαμπρὰς οἰκίας ἐγείροντες; Ἀκούετωσαν ἵ ποιεῖ μνημόβουνον διη-
 10 νεκές. Οὐ λίθων οἰκοδομή, οὐδὲ περιβολὴ τοίχων καὶ πύργοι, ἀλλ' ἔργων ἀγαθῶν ἐπίδειξις. Ταῦτα δὲ τίθησι διὰ τοὺς σφόδρα ἀπίστους καὶ τοῖς μέλλουσιν οὐ προσέχοντας, ἵνα ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ φαινομένων ἐλπισασάμενος αὐτούς, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα χειραγωγῆσθαι ἄλλως τε καὶ
 15 δεικνύσιν ὅτι ἡ ἀρετὴ, ὃ πολλάκις εἶπον, καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων ἐκείνων ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀμοιβὴν ἔχει.

Ἡ. «Ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς οὐ φοβηθήσεται». Ἄλλος, «Ἀγγελίαν κακὴν οὐ φοβηθήσεται». Ὡσπερ ἄνω οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἐπιβουλεύθησεται, ἀλλ' ὅτι ἐπιβουλεύομενος
 20 οὐ σαλευθήσεται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἀκούσεται πονηρὰν ἀγγελίαν, ἀλλ' ὅτι ἀκούων οὐ φοβηθήσεται. Καὶ πῶς οὐ φοβηθήσεται; Κἂν πόλεμον ἴδῃ προσιόντα, κἂν σεισμὸν τὰς πόλεις καταλύοντα, κἂν ληστὰς καὶ τοιχωρῶντας τὰ πάντα ἵφαιρουμένους, κἂν βαρβάρους ἐπιτρο-
 25 χουτας, κἂν νόσον θάνατον ἀπειλοῦσαν, κἂν δικασιοῦ θυμὸν, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον, οὐ δέδοικε. Προαπέθηκε γὰρ αὐτοῦ τὸν πλοῦτον ἐν ἀσύλῳ χωρίῳ, καὶ οὐ μόνον οὐ τρέμει τελειῆς ἐπιούσης, ἀλλὰ καὶ ἐπείγεται ταχέως ἐπιδημοῖαι, ἐν-

γῆ, ἐξακολουθεῖ νὰ μνημονεύεται παντοῦ. Τέτοια εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἀρετῆς· δὲν ὑποχωρεῖ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, δὲν μαραίνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἡμερῶν. Αὐτὸ δὲ γίνεται γιὰ τὴ σωτηρία τῶν κακῶν. Διότι ἐκεῖνοι μὲν δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐξύμνηση ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν μέσα στὴν κακία ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ἐγκώμια ἐκείνων, ὥστε ἀπὸ τὴν ἐξύμνηση τῶν κατορθωμάτων τῶν ἄλλων νὰ γίνονται καλύτεροι καὶ ν' ἀπαλλαγοῦν κάποτε ἀπὸ τὴν κακία τους. Ποῦ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ οἰκοδομοῦν τοὺς πολυτελεῖς τάφους καὶ ἀνεγείρουν τίς λαμπρὲς οἰκίαις; Ἄς ἀκούσουν τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάμνει νὰ μνημονεύεται κανεὶς αἰώνια. Ὁχι ἡ οἰκοδομὴ λίθων, οὔτε τὸ χτίσιμο τοίχων καὶ πύργων, ἀλλ' ἡ ἐπίδειξη ἀγαθῶν ἔργων. Αὐτὰ δὲ τὰ ἀναφέρει γιὰ τοὺς πάρα πολὺ ἄπιστους καὶ γιὰ τοὺς μελλοντικὰ ἀδιάφορους, ὥστε νὰ τοὺς ἀποσπάσει ἀπὸ τὰ παρόντα καὶ ἀπατηλὰ πράγματα καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσει πρὸς τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ. Ἄλλωστε δείχνει, πράγμα ποὺ πολλὰς φορές εἶπα, ὅτι ἡ ἀρετὴ, καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ θραβεῖα ἐκεῖνα ἔχει ἀπὸ μόνη τῆς τὴν ἀμοιβή.

5. «Δὲν θὰ φοβηθεῖ ἀπὸ κακῆ φήμῃ». Ἄλλος λέγει, «Ἀγγελία κακῆ δὲν θὰ φοβηθεῖ». Ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως δὲν εἶπε, ὅτι δὲν θὰ μείνει μακριὰ ἀπὸ τίς ἐπιβουλές, ἀλλ' ὅτι, ἂν καὶ θὰ ἐπιβουλεύεται, δὲν θὰ σαλευθεῖ, ἔτσι καὶ ἐδῶ δὲν εἶπε, ὅτι δὲν θ' ἀκούσει κακὰ λόγια, ἀλλ' ὅτι, ἂν καὶ θ' ἀκούει, δὲν θὰ φοβηθεῖ. Καὶ πῶς δὲν θὰ φοβηθεῖ; Καὶ εἴτε δεῖ πόλεμο ἐρχόμενο, εἴτε σεισμό καὶ πόλεις νὰ καταστρέφονται, εἴτε ληστὲς καὶ κλέπτες ν' ἀφαιροῦν τὰ πάντα, εἴτε βαρβάρους νὰ εἰσβάλλουν, εἴτε ἀσθένεια ποὺ ν' ἀπειλεῖ μὲ θάνατο, εἴτε θυμὸ δικαστῆ, εἴτε ὀτιδήποτε ἄλλο, δὲν φοβάται. Διότι τοποθέτησε πρὸ πολλοῦ τὸν πλοῦτο του σὲ μέρος ἀπαρθίαστο καὶ ὄχι μόνον δὲν τρέμει τὸν ἐπερχόμενο θάνατο, ἀλλὰ καὶ βιάζεται γρήγορα νὰ φύγει ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ

θα τὰ τῆς ἐμπορίας ἀντιῶ. «Ὅπου γὰρ ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ». Εἰ γὰρ ἔμποροι χρημάτων πολλά προπέμψαντες οἴκαδε φορτία, καθ' ἐκάστην ἐπείγονται τὴν ἡμέραν ἰδεῖν τὸν αὐτῶν πλοῦτον, πολλῶν
 5 μᾶλλον οὗτος, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τὴν περιουσίαν προσηυθέμενος ἅπασαν, θελήσει τῶν παρόντων ἀπορραγῆς πρὸς τὰ μέλλοντα κατελεῖξασθαι. Οὐδὲν τοίνυν αὐτὸν εἰς φόβον ἐμβαλεῖν δύναται ἄν.

«Ἐτοιμία ἡ καρδία αὐτοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον». Ἐτε-
 10 ρός φησιν, «Ἐδραία καρδία αὐτοῦ», ταῦτ' ὁ δηλῶν, καὶ ἐρμηνεύων τὸ ἔτοιμον. Ὁ οὖν λέγει τοῦτό ἐστιν οὐδὲν ἐστὶ τὸ παρασιλευθὸν ἀντιῶν, καὶ τοῖς παροῦσι προσηλοῖν, ἀλλ' ὄλος δι' ὄλον πρὸς τὸν Θεὸν ἀνατίεται, καὶ τὴν ἐλπίδα ἀιαιμένει ἐκείνην, καὶ πέπηγε τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ διηνεκῶς
 15 ἐρηραισμένος, καὶ οὐδενὶ τῶν παρόντων μαλακιζόμενος ἢ περισπώμενος. Τοιαῦται γὰρ αἱ τῶν πραγμάτων φροντίδες· σκίζουσι τὴν διάνοιαν καὶ διατέμνουσι τὴν γνώμην. Ἀναγκαῖον τοίνυν πάλιν εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ εὐαγγελικόν· «Ὅπου ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ».

20 «Ἐσθήρικται ἡ καρδία αὐτοῦ, οὐ μὴ σαλευθῆν». Εἶδες τὸν οἰκοδομοῦντα τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῇ πέτρᾳ; Τί γὰρ δύναται δεδοικέναι ὁ γυμνὸς καὶ εὐζωνὸς καὶ μηδεμίαν μηδενὶ παρέχων λαβήν; τί δύναται δεδοικέναι ὁ τὸν Θεὸν ἴλεω ἔχων καὶ εὐμενῆ; Ὄποτε ἐκατέρωθεν ἀντιῶ τὰ τῆς ἀσφαλείας, ἔκ τε τῆς
 25 ἄνωθεν ῥοπῆς καὶ τῆς κάτωθεν εὐκολίας· καὶ οὐδὲν αὐτὸν παρασιλευθῆναι δύναται, οὐ ζημία χρημάτων, οὐκ ἐπήρεια, οὐ συκοφαντία. Οὐ γὰρ ἔχει ἔνθα βλαβῆ, ἐντεῦθεν μεθορμιόαμενος εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς χωρίον ποτηρίᾳ πάση καὶ ἐπι-

νά μεταβεῖ ἐκεῖ πού ἔχει τὸ ἐμπόρευμά του. «Διότι ὅπου ὑπάρχει ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ καρδιά του»²¹. Ἐὰν λοιπὸν οἱ ἔμποροι χρημάτων πού ἔστειλαν πολλὰ φορτία στὴν πατρίδα τους, καθημερινὰ ἀνυπομονοῦν νὰ δοῦν τὸν πλοῦτο τους, πολὺ περισσότερο αὐτός, πού τοποθέτησε πρὸ πολλοῦ ὅλη τὴν περιουσία του στὸν οὐρανό, θὰ θελήσει ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα καὶ νὰ μεταβεῖ πρὸς τὰ μελλοντικά. Τίποτε λοιπὸν δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ δημιουργήσει φόβο.

«Ἡ καρδιά του εἶναι ἔτοιμη καὶ ἔχει τὴν ἐλπίδα τῆς στηριγμένη στὸν Κύριο». Ἄλλος λέγει, «Ἡ καρδιά του εἶναι σταθερή», δηλώνοντας τὸ ἴδιο καὶ ἐρμηνεύοντας τὴν ἐτοιμότητα. Αὐτὸ λοιπὸν πού λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς: Δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ τὸν κλονίζει καὶ νὰ τὸν προσκολλᾷ στὰ παρόντα πράγματα, ἀλλ' ὀλόκληρος καὶ μὲ ὅλη τὴν καρδιά του εἶναι ὑψωμένος πρὸς τὸ Θεό, περιμένει ἐκείνη τὴν ἐλπίδα, καὶ εἶναι σταθερὰ καὶ διαρκῶς στηριγμένος σ' αὐτὴ τὴν προσδοκία, καὶ τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα δὲν τὸν ἀποχαυνώνει καὶ δὲν τὸν ἀποσπᾷ. Διότι τέτοιες εἶναι οἱ φροντίδες τῶν ὑλικῶν πραγμάτων: διχάζουν τὴ διάνοια καὶ διασποῦν τὴ γνώμη. Ἄναγκη λοιπὸν ν' ἀναφέρουμε πάλι ἐκεῖνο τὸ εὐαγγελικόν: «Ὅπου βρίσκεται ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ βρίσκεται καὶ ἡ καρδιά του».

«Ἡ καρδιά του εἶναι στηριγμένη στὸν Κύριο καὶ δὲν θὰ σαλευθεῖ». Εἶδες αὐτὸν πού οἰκοδομεῖ τὴν οἰκία του ἐπάνω στὴν πέτρα; Τί λοιπὸν εἶναι δυνατό νὰ φοβεῖται ὁ γυμνὸς καὶ καλοοπισμένος καὶ πού δὲν δίνει σὲ κανένα καμιὰ ἀφορμὴ; τί μπορεῖ νὰ φοβεῖται ἐκεῖνος πού ἔχει τὴν εὐνοια καὶ τὴν εὐμένεια τοῦ Θεοῦ; Ὡστε εἶναι διπλὴ ἡ ἀσφάλειά του καὶ τὴν οὐράνια βοήθεια ἔχει καὶ τὴν ἐπίγεια εὐκολία: καὶ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τὸν κλονίσει, οὔτε ἡ Ζημία χρημάτων, οὔτε οἱ βλαβερὲς ἐνέργειες, οὔτε οἱ συκοφαντίες. Διότι δὲν ὑπάρχει δυνατότητα βλάβης ἀπὸ πουθενά, ἀφοῦ μεταφέρθηκε ἀπὸ ἐδῶ στὸν οὐρανό.

βουλῆ ἄβαιον. Καὶ γὰρ ἴσπε σαφῶς, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐπιβου-
 λαι περὶ χρήματα καὶ χρημάτων ἔνεκεν, καὶ περὶ πάντα
 τῶν ἀνθρώπων ἢ πᾶσα σπουδὴ. «Ἐως οὐκ ἐπίδη ἐπὶ τοὺς
 ἐχθρούς αὐτοῦ». Τίς δὲ τοῦ τοιοῦτου ὁ ἐχθρός, ἀλλ' ἢ οἱ
 5 ποιηροὶ δαίμονες καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος;

«Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν ἢ δικαιοσύνη αὐτοῦ
 μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Ἐπειδὴ γὰρ ἐλεημοσύνης ἐμνήσθη καὶ
 τοῦ κιχρᾶν καὶ τοῦ οἰκτιρεῖν, ἐλεημοσύνης δὲ μέτρα πολλὰ
 (ὁ μὲν γὰρ ἔλαιον, ὁ δὲ πλεῖον δίδωσιν), ἴδωμεν ποῖον ἐ-
 10 λεήμονά γησι, τὸν ἐκ τοῦ περισσεύματος παρέχοντα, ἢ τὸν
 ὄντα κενοῦντα. Ἐῴδηλον ὅτι τὸν τὰ ὄντα κενοῦντα, τὸν ἀφει-
 δῶς κεχρημένον τῷ πράγματι οἷον Παῦλος ζητεῖ λέγων «Ὁ
 σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει». Ὅρα δε
 πῶς ὁ προφήτης ἄριστα ταῖς λέξεσι κέχρηται. Οὐ γὰρ εἶπε,
 15 «ἔδωκε», «διένειμεν», ἀλλ' «Ἐσκόρπισεν», ὁμοῦ καὶ τὴν δα-
 ψίλειαν τοῦ παρέχοντος δηλῶν, καὶ σπῆρον τὸ πρᾶγμα ὀνομά-
 ζων. Τοιοῦτον γὰρ οἱ σπείροντες σκορπίζουσι τὰ ἀποκείμε-
 να, καὶ τὰ δῆλα προδιδούσιν, ἵνα τὰ μέλλοντα λάβωσι. Τοῦ-
 το συλλογῆς κρεῖττον καὶ γὰρ οὕτω σκορπίζειν πολλῶ τοῦ
 20 συλλέγειν θέλιον. Σκορπίζεται χρήματα, καὶ συλλέγεται δι-
 καιοσύνη· σκορπίζεται τὰ μὴ μένοντα, ἵνα πορισθῇ τὰ μέ-
 νοντα. Τοῦτο καὶ γηρόνοι ποιοῦσιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἐπ'
 ἀδύλοις, γῆ γὰρ ἐστὶν ἢ ὑποδεχομένη, σὺ δὲ εἰς τὴν χεῖρα
 τοῦ Θεοῦ, ὅθεν οὐδὲν ἐστὶν ἀπολέσαι. Ὅταν οὖν ἴδῃς, ὅτι

σέ μέρος πού εἶναι ἀδιάβατο γιά κάθε κακία καί ἐπιβουλή. Καθόσον γνωρίζετε πολύ καλά, ὅτι ὅλες οἱ ἐπιβουλές γίνονται γιά τὰ ὑλικά πράγματα καί γιά τὰ χρήματα καί ὄλη ἡ φροντίδα τῶν ἀνθρώπων συγκεντρώνεται σ' αὐτά. «Μέχρι πού νά δεῖ ταπεινωμένους τοὺς ἐχθρούς του». Ποιός δέ εἶναι ὁ ἐχθρός αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, παρά οἱ πονηροὶ δαίμονες καί ὁ ἴδιος ὁ διάβολος;

«Σκόρπισε τὰ ὑπάρχοντά του καί ἔδωσε στοὺς φτωχοὺς ἡ δικαιοσύνη του μένει αἰώνια». Ἐπειδὴ λοιπὸν μίλησε γιά ἐλεημοσύνη καί δανεισμό καί εὐσπλαχνία, ὑπάρχουν δὲ πολλὰ μέτρα ἐλεημοσύνης, (καθόσον ὁ μὲν ἓνας δίνει λίγα, ὁ δὲ ἄλλος περισσότερα), ἄς δοῦμε ποιὸν ἐλεήμονα ἐννοεῖ, ἐκεῖνον πού δίνει ἀπὸ τὸ περισσευμά του, ἢ ἐκεῖνον πού δίνει ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Εἶναι ὀλοφάνερο πῶς ἐννοεῖ ἐκεῖνον πού δίνει ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, ἐκεῖνον πού σκορπίζει αὐτὰ μὲ πολλὴ ἀπλοχεριά, πράγμα πού ζητεῖ ὁ Παῦλος λέγοντας· «Ἐκεῖνος πού σπεῖρει μὲ ἀφθονία, μὲ ἀφθονία καί θὰ θερίσει»²⁵. Πρόσεχε δὲ πῶς καί ὁ προφήτης χρησιμοποιεῖ ἄριστα τίς λέξεις. Διότι δὲν εἶπε ἔδωσε, μοίρασε, ἀλλὰ «Σκόρπισε», φανερώνοντας συγχρόνως καί τὴν ἀφθονία ἐκεῖνου πού δίνει καί ὀνομάζοντας σπόρο τὸ πράγμα. Διότι τέτοιοι εἶναι αὐτοὶ πού σπεύρουν σκορπίζουν τὰ ὑπάρχοντά τους καί δίνουν ἐκ τῶν προτέρων τὰ φανερά, γιά νά λάβουν τὰ μελλοντικά. Αὐτὸ εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὴ συλλογὴ καθόσον ἔτσι τὸ σκόρπισμα εἶναι κατὰ πολὺ καλύτερο ἀπὸ τὴ συλλογὴ. Σκορπίζει χρήματα καί συγκεντρώνει δικαιοσύνη, σκορπίζει τὰ μὴ σταθερά, γιά ν' ἀποκτήσει τὰ σταθερά καί αἰώνια. Αὐτὸ κάμνουν καί οἱ γεωργοί. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν τὸ κάμνουν σὲ πράγματα πού δὲν εἶναι φανερά, διότι ἡ γῆ εἶναι ἐκείνη πού δέχεται τὸ σπόρο, ἐνῶ σὺ τὸ σκορπίζεις στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, ἀπ' ὅπου δὲν εἶναι δυνατόν τίποτε νά χάσεις. Ὅταν λοιπὸν σκεφθεῖς ὅτι

τὸ χροαίον καλόν, καὶ ὀκνήσης ἐκβαλεῖν, ἐννόησον τοὺς σπει-
 ροντας, οἱ ἀπὸ δαπάνης ἄρχονται καὶ ἀναλωμάτων, καὶ ταῦ-
 τα ἕκαστος τοῦτων ἀδήλοισ ἐγγχειρίζων τοῖς πράγμασι καὶ
 γὰρ καὶ κύματα, καὶ κόλποι γῆς, καὶ γραμματεῖα τῶν ὄφει-
 5 λόγιων, πάντα ἄδηλα. Καὶ γὰρ πολλάκις ἐν τῷ κεφαλαίῳ
 τὴν ζημίαν ὑπέμειναν οἱ δανείσαντες, ὁ δὲ τὸν οὐρανὸν γε-
 ωργῶν, οὐδὲν τοῦτων δέδοικεν, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κεφαλαί-
 ου καὶ περὶ τοῦ τόκου θαρσεῖν ἔχει, εἴ γε τὸ τοιοῦτον τόκον
 δεῖ καλεῖν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῦ κεφαλαίου πολλῷ πλέον. Τὸ
 10 μὲν γὰρ κεφάλαιον χορήματα, ὁ δὲ τόκος οὐρανῶν βασιλεία.

Εἶδες δανείσματος φύσιν, τοῦ κεφαλαίου πολλῷ μείζο-
 να ἔχουσαν τὸν τόκον; Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῷ μέλλοντι, ἐν δὲ
 τῷ παρόντι ἐλευθερίας ἀπολαύση πολλῆς. Τὸ ἀνεπιθύλευτον
 ἔξεις, τῶν σωκομαντιῶν καὶ τῶν ἐπιθυλευτιῶν τὴν ἐπιθυμίαν
 15 σθέσεις· ἐν ἀδείᾳ βιώσῃ τὸν ἅπαντα βίον, οὔτε ταῖς φροντίαι
 τῶν ὄντων ἀποτεινόμενος, ἀλλὰ ταῖς ἐλπῖσι τῶ μελλόντων
 πιτρούμενος. «Τὸ κέρως αὐτοῦ ἐγνωθήσεται ἐν δόξῃ». Ὁ
 μάλιστα πεθεινὸν ἀνθρώποις, τοῦτο συνεχῶς τίθησι, τὸ λαμ-
 προὺν καὶ ἐπίσημον, ὃ καὶ ἐκεῖ αὐτοὺς διαδέξεται, καὶ ἐνταῦ-
 20 θα αὐτοῖς μετὰ πολλῆς ἔσται τῆς περιορίας. Οὐδεὶς γὰρ
 οὔτω λαμπρὸς καὶ ἐπίδοξος, ὡς ὁ ἐλεήμων.

β. Καὶ εἰ θούλει, λάβε τοὺς ἐν ταῖς ἵπποδρομίαις καὶ
 ἐν τοῖς θεαίροις εἰκῆ τὰ αὐτῶν δαπανῶντας· ἄγε εἰς μέ-
 σσον τὸν ἐλεήμονα, καὶ τότε ὄφει ὅσος ἑκατέροισ ὁ καρπός·
 25 πῶς τοῦτον μὲν ἅπαντες κροιοῦσι διηλεκῶς, καὶ θαυμάζον-

εἶναι καλὸς ὁ χρυσὸς καὶ διστάσεις νὰ τὸν βγάλεις καὶ νὰ τὸν σκορπίσεις, σκέψου τοὺς σπορείς, σκέψου τοὺς δανειστὲς, σκέψου τοὺς ἐμπόρους, ποὺ ἀρχίζουν μὲ δαπάνη καὶ ἔξοδα, καὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς παραδίνει αὐτὰ σὲ πράγματα ἄγνωστα· καθόσον ὅλα εἶναι ἄγνωστα καὶ τὰ κύματα καὶ οἱ κόλποι τῆς γῆς καὶ τὰ γραμμάτια τῶν ὀφειλετῶν. Καὶ πράγματι πολλὰς φορὰς οἱ δανειστὲς υπέστησαν καὶ ζημιὰ στὸ κεφάλαιό τους, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ σπέρνει στὸν οὐρανό, τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν φοβεῖται, ἀλλ' ἔχει αἰσιοδοξία καὶ γιὰ τὸ κεφάλαιο καὶ γιὰ τὸν τόκο, ἂν βέβαια πρέπει νὰ ὀνομάζει αὐτὸ τὸ πράγμα τόκο, καὶ ὄχι σὰν κάτι πολὺ περισσότερο καὶ ἀπ' τὸ κεφάλαιο. Διότι τὸ μὲν κεφάλαιο εἶναι χρήματα, ἐνῶ ὁ τόκος βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Εἶδες μορφὴ δανείσματος, ποὺ ἔχει τὸν τόκο πολὺ πιὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ κεφάλαιο; Καὶ αὐτὰ μὲν θὰ συμβοῦν στὴ μέλλουσα ζωῆ, ἐνῶ στὴν παρούσα ζωῆ θ' ἀπολαύσεις πολλὴ ἐλευθερία. Θὰ εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ἐπιβουλές, θὰ σβῆσεις τὴν ἐπιθυμίαν τῶν συκοφαντῶν καὶ τῶν ἐπιβουλῶν· μὲ ἀφοβίαν θὰ περάσεις ὅλη τὴ ζωῆ σου, χωρὶς ν' ἀπορροφᾶσαι ἀπὸ τίς φροντίδες τῶν ὑλικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ θ' ἀναπτερόνῃσαι ἀπὸ τίς ἐλπίδες γιὰ τὰ μελλοντικὰ πράγματα. «Ἡ δύναμὴ του θὰ ἐξυψωθεῖ νεμάτη ἀπὸ δόξα». Ἐκεῖνο ποὺ κατ' ἐξοχὴ εἶναι ποθητὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ συνεχῶς ἀναφέρει, τὴ λαμπρότητα καὶ τὴν περιφάνεια, πράγμα ποὺ καὶ ἐκεῖ θὰ τοὺς διαδεχθεῖ καὶ ἐδῶ θὰ τὸ ἔχουν μὲ μεγάλη ἀφθονία. Διότι κανένας δὲν εἶναι τόσο λαμπρὸς καὶ ἔνδοξος, ὅσο ἐκεῖνος ποὺ ἐλεεῖ.

6. Καὶ ἂν θέλεις λάβε ἐκείνους ποὺ δαπανοῦν τὰ ὑπάρχοντά τους ἄσκοπα στὶς ἵπποδρομίες καὶ στὰ θεάτρα· ὁδήγησε ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τὸν ἐλεήμονα, καὶ τότε θὰ δεῖς ποιά εἶναι ἡ ἀμοιβὴ γιὰ τὸν καθένα ἀπ' αὐτοὺς· πῶς δηλαδὴ αὐτὸν μὲν τὸν χειροκροτοῦν συνέχεια καὶ τὸν

σι, κοινὸν πατέρα καὶ λιμένα ἡγούμενοι, ἐκεῖνον δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κοιτήσαντες μόνον ἀκαίρῳ τινὶ καὶ ἀλογίστῳ ὁρμῇ, μετὰ ταῦτα διαβάλλουσιν, ὡς ἀπάνθρωπον, ὡς ὠμόν, ὡς κεινόδοξον, ὡς ἀσελγείας διάκονον καὶ πονηρίας ὑπερῆτην. Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς συλλόγοις, εἴποτε τοιοῦτοι γίνονται λόγοι, ἐκείνων μὲν τὰ ἀναλώματα σίζεται, καὶ διαβάλλονται αἱ δαπάναι, τούτων δὲ οὐδεὶς ἔστιν οὕτως ἀναίσχυριτος καὶ μιᾶς, ὅς κ' ἂν μυριάκις ὠμότατος ἦ καὶ ἀπάνθρωπος, οὐκ ἔσται ἐπαινήτης καὶ θαυμαστής. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀρετὴ καὶ παρὰ τοῖς μὴ μειοῦσιν αὐτὴν ἐπαινετὴ ὥσπερ οὐκ ἡ κακία καὶ παρὰ τοῖς μειοῦσι βδελυρὰ, καὶ κατηγορίας ἀνάμεσιτος. Διὰ τοι τοῦτο ἐκείνους μὲν οὐδὲ οἱ λαμβάνοντες ἐπαινοῦσι, πόρνοι, καὶ ἡνίοχοι, καὶ ὀρχησταί, ἀλλὰ καὶ κακῶς ἐροῦσι, τοῦτον δὲ οὐχ οἱ λαβόντες πένητες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ τῆς φιλοτιμίας ἀπολαύσαντες θαυμάσσονται καὶ ἠελήσουσιν ἅπαντες.

« Ἀμαρτωλὸς ὄνεται καὶ ὀργισθήσεται τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ θρούξει καὶ τακίσειται ». Τοιοῦτον ἡ ἀρετὴ ἐπαχθὲς καὶ φοβητικὸν τῇ κακίᾳ. Καὶ γὰρ καθάπερ τὸ πῦρ ἐκκαίει τὰς ἀκάνθας, οὕτω δὲ καὶ ἡ φιλανθρωπία τοὺς ἀπανθρώπους καὶ ὠμὸς παροξύνει. Ἐλεγχος γὰρ αὐτῶν ἔστι καὶ κατηγορία τῆς κακίας. Ἄλλ' ὅρα αὐτὸν οὐδὲ ἐν τῇ τηκεδόνι τολμῶντα κατηγορῆσαι καὶ ἀντιβλέπειν τῷ παιδρῷ τῆς ἀρετῆς ὄμματι, ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν τηκόμενον καὶ τὴν ὀδύνην διὰ τῶν ὀδόντων ἐπιδεικνύμενον, ῥῆμα δὲ ἐξενεγκεῖν οὐ τολμῶντα, ἀλλὰ τηκόμενον καὶ κατατεινόμενον. Τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία κ' ἂν εἰς ἀντὶ ἀναβῇ τὰ σκῆπτρα, καὶ ἐγγὺς τῶν τὰ διαδήματα περικειμένων σιῆ, πάντων ἔστιν ἐπιτελεστήρα καὶ δειλοτέ-

θαυμάζουν, θεωρώντας τον κοινό πατέρα και λιμάνι, ἐνῶ ἐκεῖνον, ἀφοῦ τὸν χειροκρότησαν μόνο ἐκείνη τὴν ἡμέρα, παρακινούμενοι ἀπὸ κάποια πρόσκαιρη καὶ ἀπερίσκεπτη ὀρμή, στὴ συνέχεια τὸν κατηγοροῦν σὰν ἀπάνθρωπο, σὰν σκληρό, σὰν κενόδοξο, σὰν ὑπηρέτη τῆς ἀσέλγειας καὶ σὰν δούλο τῆς κακίας. Ἄλλὰ καὶ στὶς συγκεντρώσεις, ἂν κάποτε γίνονται συζητήσεις, ἐκείνων τὰ ἔξοδα στιγματίζονται κσὶ κατηγοροῦνται οἱ δαπάνες, ἐνῶ αὐτῶν κανένας δὲν εἶναι τόσο ἀναίσχυντος καὶ βδελυρός, πού, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι σὲ ἀμέτρητο βαθμὸ σκληρός καὶ ἀπάνθρωπος, νὰ μὴ τοὺς ἐπαινεῖ καὶ νὰ τοὺς θαυμάζει. Διότι τέτοια εἶναι ἡ ἀρετὴ ἐπαινεῖται καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν τὴν ἀσκοῦν ὅπως ἀκριβῶς βέβαια ἡ κακία εἶναι βδελυρὴ καὶ κατηγορεῖται καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού τὴν ἀσκοῦν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἐκείνους μὲν δὲν τοὺς ἐπαινοῦν οὔτε ἐκεῖνοι πού παίρνουν ἀπ' αὐτούς, οἱ πόρνες δηλαδή, οἱ ἡνίοχοι καὶ οἱ χορευτές, ἀλλὰ καὶ τοὺς κακολογοῦν, ἐνῶ αὐτὸν τὸν ἐπαινοῦν ὄχι μόνο οἱ πτωχοὶ πού εὐεργετήθηκαν ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν θαυμάσουν καὶ θὰ τὸν ἀγαπήσουν καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι πού δὲν ἀπόλαυσαν τὴν γενναιοδωρία του.

«Ὁ ἀμαρτωλὸς θὰ τὰ δεῖ αὐτὰ καὶ θὰ ὀργισθεῖ· θὰ τρίξει τὰ δόντια του καὶ θὰ λειώσει ἀπὸ τὸ φθόνου του». Τέτοια εἶναι ἡ ἀρετὴ εἶναι μισητὴ καὶ ἐνοχλητικὴ στὴν κακία. Καθόσον, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωτιά καίει τὰ ἀγκάθια, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ φιλανθρωπία παροργίζει τοὺς ἀπάνθρωπους καὶ σκληρούς, διότι ἀποτελεῖ ἔλεγχο καὶ κατηγορία τῆς κακίας. Ἄλλὰ πρόσεχε αὐτόν πού, παρ' ὅλο τὸ φθόνου του, δὲν τολμᾷ νὰ κατηγορήσει καὶ ν' ἀντικρύσει τὸ φαιδρὸ πρόσωπο τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ, ἂν καὶ λειώνει ἡ διάνοιά του καὶ δείχνει τὸν ἀφόρητο πόνο μὲ τὰ δόντια του, ὅμως δὲν τολμᾷ νὰ βγάλει λέξη, ἀλλὰ λειώνει καὶ ὑποφέρει ἀπὸ τὴν κακία του. Διότι τέτοια εἶναι ἡ κακία· καὶ ἂν ἀκόμα ἀνεβεῖ στὰ πιὸ ψηλὰ ἀξιώματα καὶ σταθεῖ κοντὰ σ' ἐκείνους πού φοροῦν τὰ βασιλικά στέματα, εἶναι εὐτελέστερη

ρα, καὶ θορόβω τινὶ καὶ ταραχῇ ἔοικε, καὶ θαλάττῃ μαινομένη, καὶ ἰσχυρὰ ἢ περιθεβλημένη δυναστείαν ὡσπερ οὖν ἡ ἀρετὴ τοῦναντίον. Καὶ γὰρ εἰς ἐσχάτην ἢ πενίαν, καὶ παρ' αὐτῷ τῷ δεσμοτηρίῳ, τῶν βασιλευόντων ἐστὶ λαμπροτέρα, καὶ πολλῆς ἀπολαύει τῆς ἀδείας, καὶ ἐν γαλήνῃ κáθηται καὶ ἀκνυάντῳ λιμένι, οὐ μόνον οὐδὲν πάσχουσα παρὰ τῶν πονηρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ἀμύνασθαι αὐτοὺς δυναμένη, καὶ τὴν ἐσχάτην τῆς πονηρίας ἀπαιτοῦσα δίκην.

Τί γὰρ ἂν γένοιτο ἀνθρώπον ἀθλιώτερον τοῦ ἐν πονη-
 10 ρίᾳ ζῶντος, ὅταν πρὸς τῷ δουλεύειν τοῖς χρήμασι καὶ τοῖς ἐτέροις κατορθώμασι δάκηται, καὶ τὴν ἐτέρων εὐδοκίμησιν οἰκείαν ἠρῆται τιμωρίαν εἶναι, καὶ δίκην αὐτὸς ἐναντὶν ἀπαιτῆ, καταξαίνων ἑαυτοῦ τὸ συνειδός, κατατείνων ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν, δῆμιος αὐτὸς ἑαυτοῦ γινόμενος; Εἶδες ἀρε-
 15 τῆς δύνανται καθ' ὑπερβολήν; εἶδες κακίας ἀσθένειαν καὶ ἀθλιότητα; Ἄλλ' οὐκ ἐν τούτῳ μόνῳ ἔστηκεν αὐτοῦ τὰ τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐτέροις πλείοσιν ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς δηλῶν ἐπήγαγε, λέγων «Ἐπιθυμία ἁμαρτωλῶν ἀπολείται». Τί ἐστίν, «Ἐπιθυμία ἁμαρτωλῶν ἀπολείται»; Οὐδαμοῦ,
 20 φησὶν, ἴσταιται. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐπιθυμήματα αὐτοῦ τοιαῦτα ρενεσὰ καὶ πικροτέχοντα, καὶ ἡ ἐπιθυμία μιμεῖται τὰ πράγματα, σβεννυμένη καὶ ἀπολλυμένη, καὶ ρίζαν οὐδεμίαν ἔχουσα. Εἰ δὲ ἐνταῦθα τοιαῦτα τὰ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἐννόησον τὰ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἠλίκα.

25 Ἴνα εὖν μὴ ταῦτα πάθωμεν, ταύτην φυγόντες τὴν ὁδόν, ἐκείνην ἐλώμεθα, καὶ βαδίζωμεν διηγεκῶς τὴν ἀσφαλῆ, τὴν ἀχειρωτον, τὴν ἡδονῆς γέμουσαν, τὴν δόξης ἐμπληρομένην, τὴν οὐραϊὸν ἡμῖν προξενούσαν, τὴν πρὸς πάντα

καὶ δειλότερη ἀπὸ ὅλους, καὶ μοιάζει μὲ κάποιο θόρυβο καὶ ταραχὴ καὶ θάλασσα μανιασμένη, καὶ ἂν ἀκόμα περιβάλλεται ἀπὸ ἀπέραντη ἐξουσία· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια ἢ ἀρετὴ εἶναι τὸ ἀντίθετο. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμα καταντήσῃ στὴν πιὸ χειρότερη φτώχεια, καὶ ἂν ἀκόμα μέσα στὴ φυλακὴ, εἶναι λαμπρότερη ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, ἀπολαμβάνει μεγάλη ἀσφάλεια, καὶ ζεῖ μέσα σὲ γαλήνη καὶ σὲ ἀκύμαντο λιμάνι, καὶ ὄχι μόνο δὲν παθαίνει τίποτε ἀπὸ τοὺς κακοὺς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ σιωπὴ τῆς μπορεῖ ν' ἀντιμετωπίζει αὐτοὺς καὶ ν' ἀπαιτεῖ τὴν πιὸ χειρότερη τιμωρία τῆς κακίας.

Πράγματι τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἀθλιώτερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο πού ζεῖ μέσα στὴν κακία, ὅταν στενοχωρεῖται δουλεύοντας γιὰ τὰ χρήματα καὶ ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῶν ἄλλων, καὶ θεωρεῖ τιμωρία τοῦ τὴν ἐπιτυχία τῶν ἄλλων, καὶ τιμωρεῖ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του, κατακοματιάζοντας τὴ συνείδησή του, καταβασανίζοντας τὴ διάνοιά του καὶ γενόμενος ὁ ἴδιος δῆμιος τοῦ ἑαυτοῦ του; Εἶδες τὴν ὑπερβολικὴ δύναμη τῆς ἀρετῆς; εἶδες τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἀθλιότητα τῆς κακίας; Καὶ ὅμως δὲν σταματοῦν μέχρις ἐδῶ μόνο οἱ συμφορὲς του, ἀλλὰ προχωροῦν καὶ σὲ πολλά ἄλλο· αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν θέλοντας καὶ αὐτὸς νὰ δηλώσει, πρόσθεσε τὰ ἐξῆς λόγια· «Ἡ ἐπιθυμία τῶν ἁμαρτωλῶν θὰ μείνῃ ἀπραγματοποίητη». Τί σημαίνει «Ἐπιθυμία ἁμαρτωλῶν ἀπολεῖται»; Πουθενά, λέγει, δὲν στέκεται. Διότι, ἐπειδὴ αὐτὰ πού ἐπιθυμεῖ εἶναι τόσο ἀσταθὴ καὶ φεύγουν καὶ χάνονται, καὶ ἡ ἐπιθυμία μιμεῖται τὰ πράγματα, σθῆναι καὶ χάνεται καὶ δὲν ἔχει καμιὰ ρίζα. Ἄν δὲ τέτοια εἶναι ἐδῶ τὰ πράγματα τοῦ ἁμαρτωλοῦ, σκέψου ποιά θὰ εἶναι στὴ μέλλουσα Ζωή.

Γιὰ νὰ μὴ πάθουμε λοιπὸν αὐτά, ἀφοῦ ἀποφύγουμε αὐτὴ τὴν ὁδὸ, ἅς προτιμήσουμε ἐκείνη, καὶ ἅς βαδίζουμε συνεχῶς τὴν ἀσφαλὴ, τὴν ἀπρόσβλητη, τὴ γεμάτη ἀπὸ χαρὰ, τὴ γεμάτη ἀπὸ δόξα, πού μᾶς χαρίζει τὸν οὐρανό,

τοῦ Θεοῦ τὴν εὐνοίαν ἡμῖν παρεχομένην, τὴν φιλοσοφεῖν
 παρασκευάζουσαν, τὴν ἰσοαῦτα ἔχουσαν ἀγαθὰ, ὅσα οὐδὲ λό-
 γος παρασιῆσαι δυνήσεται, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπι-
 τεχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία (τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 5 Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ
 ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
 νων. Ἀμήν).

πού μᾶς παρέχει πάντα τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα γιὰ εὐσεβῆ Ζωή, πού ἔχει τόσα πολλὰ ἀγαθὰ, ὅσα δὲν μποροῦν μὲ λόγια νὰ περιγραφοῦν, τὰ ὁποῖα μακάρι νὰ συμβεῖ ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία (τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν ὁποῖο, μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων Ἀμήν).

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΙΒ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Αἰνεῖτε, παῖδες, Κύριον, αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου».

1. Πολὺς ἐν ταῖς Γραφαῖς τῶν αἰνῶν τούτων ὁ λόγος·
5 οὐδὲ γὰρ τὸ πᾶν προᾶγμά ἐστιν, ἀλλὰ θυσία τις καὶ προσ-
φορὰ ἀρέσκουσα τῷ Θεῷ. «Θυσία γάρ, φησί, αἰνέσεως δο-
ξάσει με». Καὶ πάλιν «Αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου
μετ' ὠδῆς, μεγαλυνῶ αὐτὸν ἐν αἰνέσει καὶ ἀρέσει τῷ Θεῷ
ἔπερ μόσχον νέον, κέρατα ἐκτρέγοντα καὶ ὀπλάς». Καὶ πολ-
10 λαχοῦ καὶ αἱ ἱερὰ βίβλοι τοῦτο παρακαλεῦνται, καὶ οἱ σω-
ζόμενοι ἀντὶ μεγάλων εὐχαριστηρίων τοῦτο προσφέρουσι.
Καὶ ποίαν τοῦτο δυσκολίαν ἔχει: φησί· τίμι δὲ οὐ ράδιον
καὶ τῶν πυχόντων αὐτὸ ἀνύειν καὶ αἰνεῖν τὸν Θεόν; Ἄν
ἀκριβῶς καταμάθῃς, ὄφει καὶ τὸν πόνον τὸν ἐν τῇ πράγματι-
15 τι, καὶ τὸ κέρδος τὸ ἐξ αὐτοῦ. Πρῶτον μὲν γὰρ παρὰ δι-
καίων ὁ τοιοῦτος ἐπιζητεῖται ὕμνος, καὶ δεῖ πρότιμον τὴν
βίον κατορθοῦντα, οὔτως ἄδειν ὕμνους τῷ Θεῷ. Οὐ γὰρ
ὠροῦτος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ. Δεύτερον δέ, ὅτι οὐχὶ
διὰ ρημάτων μόνον ἐστὶν αἰνεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμά-
20 των, καὶ τοῦτον μάλιστα ἐπιζητεῖ ὁ Θεὸς τὸν αἶνον, ταύτην
τὴν δόξαν «Αἰμαρτίω» γάρ, φησί, «τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν
τῶν ἀνθρώπων, ἵπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξά-
σῃσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Οὕτως αἰνεῖ
τὰ Χερουβίμ. Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἀκούσας τῆς με-
25 λωδίας ἐκείνης τῆς μυστικῆς, ταλανίζει ἑαυτὸν, λέγων «Ὅ

1. Ο συγγραφέας καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς συγγραφῆς τοῦ ψαλμοῦ παρα-
μένουν ἄγνωστα. Σ' ὅλο τὸν ψαλμὸ ἐξάιρεται ἡ συγκατάβασις τοῦ
ἀπέιρου Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο.

2. Ψαλμ. 49, 23.

3. Ψαλμ. 68, 31 - 32.

4. Σοφ. Σειρ. 15, 9.

5. Ματθ 5, 16.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΙΒ΄ ΨΑΛΜΟ΄

«Ύμνεϊτε, δοῦλοι, τὸν Κύριο, ὑμνεϊτε τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου».

1. Στίς γραφές γίνεται πολύ λόγος γι' αὐτοὺς τοὺς ὕμνους· διότι δὲν εἶναι κάποιο τυχαῖο πράγμα, ἀλλ' εἶναι εἶδος θυσίας καὶ προσφορὰ πού ἀρέσει στὸ Θεό· διότι λέγει, «Θυσία δοξολογίας θὰ μὲ δοξάσει»². Καὶ πάλι· «Θὰ ὑμνήσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μὲ ᾠδές, θὰ μεγαλύνω αὐτὸν μὲ ὕμνους, καὶ αὐτὸ θ' ἀρέσει στὸ Θεό περισσότερο ἀπὸ τὴ θυσία νέου μοσχαριοῦ. πού βγάζει κέρατα καὶ νύχια»³. Καὶ σὲ πολλὰ μέρη καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία αὐτὸ παραγγέλλουν καὶ οἱ σωζόμενοι αὐτὸ προσφέρουν σ' ἐνδειξη τῶν μεγάλων εὐχαριστιῶν τους. Καὶ ποιά δυσκολία, λέγει, ἔχει αὐτό; σὲ ποιὸν καὶ ἀπὸ τοὺς τυχαίους δὲν εἶναι εὐκολο νὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ καὶ νὰ ὑμνοῦν τὸ Θεό; "Ἄν ἐξετάσεις αὐτὸ μὲ πολλή προσοχή, θὰ διαπιστώσεις καὶ τὸν κόπο πού ἔχει αὐτὸ τὸ πράγμα καὶ τὴν ὠφέλεια ἀπ' αὐτό. Διότι πρῶτο μὲν αὐτὸς ὁ ὕμνος ἐπιζητεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς δικαίους, καὶ πρέπει προηγουμένως νὰ κάνουμε τὴ ζωὴ μας ἐνάρετη καὶ ὕστερα νὰ ὑμνοῦμε τὸ Θεό. «Διότι δὲν εἶναι ὠραῖος ὁ ὕμνος στὸ στόμα τοῦ ἀμαρτωλοῦ»⁴. Δεύτερο δὲ μπορεῖ κανεὶς ὄχι μόνο μὲ λόγια νὰ τὸν ὑμνεῖ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα. καὶ αὐτὴ πρὸ πάντων τὴ δοξολογία ζητεῖ ὁ Θεός, αὐτὴ τὴ δόξα· διότι λέγει· «"Ἄς λάμψει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ δοῦν τὰ καλὰ σας ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»⁵. "Ἔτσι ὑμνοῦν τὸ Θεό τὰ χερουβίμ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης, ἐπειδὴ ἄκουσε ἐκείνη τὴ μυστικὴ μελωδία, ταλανίζει τὸν ἑαυτὸ του, λέγοντας· «'Ἀλλοίμονό μου, διότι εἶμαι

μοι, ὅτι ἄνθρωπος ὢν, καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ
 λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγὼ οἰκῶ». Διὰ τοῦτο καὶ
 παρακελεύόμενος αἴτους ἀναφέρειν, ἀπὸ τῶν ἄνω δυνάμεων
 ἄρχεται λέγων οὕτως· «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν»,
 5 αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ». Ὡστε ἄγγελον δεῖ
 γενέσθαι, καὶ οὕτως αἰνεῖν.

Μὴ τοίνυν ἀπλῶς τὸν αἶνον τοῦτον εἶναι νομίσωμεν,
 ἀλλὰ πρὸ τοῦ οἰόματος ἡμῶν ὁ θίος αὐτὸν ἠχέτω, καὶ πρὸ
 τῆς γλῶττης ἢ πολιτεία βοάτω. Οὕτω καὶ σιωπῶντες δυνά-
 10 μεθα τὸν Θεὸν ὑμνεῖν· οὕτω καὶ φθεγγόμενοι σύμφωνον τῷ
 θίῳ τὴν μελωδίαν ἐργασόμεθα. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶν ἰ-
 δεῖν ἀπὸ τοῦ ψαλμοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς συμφωνίαν πάντας ἄ-
 ργει, καὶ ὀλοκλήρον τὸν χορὸν ἴσῃσι. Οὐ γὰρ ἐνὶ καὶ δύο
 διαλέγεται, ἀλλ' ὀλοκλήρῳ δήμῳ. Καὶ καθάπερ ὁ Χριστὸς
 15 ἐνάγων ἡμᾶς εἰς ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην, ἐν ταῖς εὐχαῖς κοι-
 νὴν ἐπέταξε ποιεῖσθαι τὴν εὐχὴν, καὶ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας
 πάσης ὡς ἐξ ἑνὸς προσώπου λέγειν, «Πάτερ ἡμῶν», καὶ,
 «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον»· καὶ, «Ἄ-
 φες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματά ἡμῶν», καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀφιέμεν·
 20 καὶ μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς
 ἀπὸ τοῦ πονηροῦ», πανταχοῦ τῷ πληθυντικῷ κεχρημένος ὁ-
 νόματι, καὶ κελεύων ἐνὶ ἐκάστῳ, κἂν καθ' ἑαυτὸν εὐχῆται.
 κἂν κοινῇ, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν εὐχὴν ἀναφέρειν· οὕτω
 καὶ ὁ προφήτης κοινῇ πάντας εἰς τὴν συμφωνίαν καλεῖ τῆς
 25 εὐχῆς, καὶ λέγει· «Αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου».

Τί οὖν βούλεται ἢ προσθήκη τοῦ ὀνόματος; Μάλιστα
 μὲν τῆς διαθέσεως παραστατικόν· ἐστὶ τοῦ λέγοντος· αἰνίτ-
 τεται δέ τι καὶ ἕτερον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ὡστε τὸ ὄνομα
 αὐτοῦ δοξάζεσθαι δι' ἡμῶν, ὥστε αἰνετὸν φαίνεσθαι καὶ
 30 διὰ τοῦ θίου τοῦ ἡμετέρου· ἔστι γὰρ φύσει τοιοῦτον· βούλε-

6. Ἦσ. 6, 5.

7. Ψαλμ. 148, 1 - 2.

8. Ματθ. 6. 9' 11 - 13.

ἄνθρωπος, ἔχω ἀκάθαρτα χεῖλη καὶ κατοικῶ ἀνάμεσα σὲ λαὸ πού ἔχει ἀκάθαρτα χεῖλη»⁶. Γι' αὐτὸ καὶ προτρεπομένος νὰ ὑμνήσῃ τὸ Θεό, ἀρχίζει ἀπὸ τίς οὐράνιες δυνάμεις, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «Ὑμνεῖτε τὸν Κύριο ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ὑμνεῖτε αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄγγελοι του»⁷. Ὡστε πρέπει κανεὶς νὰ γίνῃ ἄγγελος καὶ μετὰ νὰ ὑμνεῖ τὸ Θεό.

Ἄς μὴ νομίσουμε λοιπὸν ὅτι θέλει ἀπλῶς αὐτὸν τὸν ὕμνο, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὸ στόμα μας ἄς ἀναπέμψῃ τὸν ὕμνο αὐτὸ ἢ ζωὴ μας, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ γλῶσσα μας ἄς τὸν διακηρύσσει ὁ τρόπος τῆς ὅλης ζωῆς μας. Ἔτσι καὶ σιωπῶντας μποροῦμε νὰ ὑμνοῦμε τὸ Θεό· ἔτσι καὶ μιλῶντας θὰ κάνουμε τὴ μελωδίᾳ σύμφωνη μὲ τὴ ζωὴ μας. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ πού μποροῦμε νὰ γνωρίσουμε ἀπὸ τὸν ψαλμό, ἀλλ' ὅτι ὁδηγεῖ ὅλους σὲ συμφωνία καὶ διεγείρει ὅλο τὸ χορὸ. Διότι δὲν συνομιλεῖ μὲ ἓνα ἢ δύο, ἀλλὰ μὲ ὁλόκληρο τὸ λαὸ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ Χριστὸς προτρέποντάς μας σὲ ὁμόνοια καὶ ἀγάπη, ἔδωκε ἐντολὴ κατὰ τίς προσευχὰς νὰ κάμνουμε κοινὴ προσευχὴ καὶ ὁλόκληρο τὸ ἐκκλησίασμα σὰν ἓνα πρόσωπο νὰ λέγει, «Πατέρα μας», καὶ «Τὸν ἄρτο μας τὸν καθημερινὸ δῶσε μας σήμερα», καὶ «Συγχώρησε τὰ πταίσματά μας, ὅπως καὶ ἐμεῖς συγχωροῦμε ἐκείνους πού μᾶς ἔκαναν κακό, καὶ μὴ μᾶς ἀφήσεις νὰ πέσουμε σὲ πειρασμό, ἀλλὰ σῶσε μας ἀπὸ τὸν πονηρὸ διάβολο»⁸, καὶ παντοῦ χρησιμοποιεῖ τὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ καὶ προτρέπει τὸν καθένα ξεχωριστά, εἴτε προσεύχεται μόνος του, εἴτε μὲ ἄλλους μαζί, νὰ προσεύχεται γιὰ τοὺς ἀδελφοὺς του, ἔτσι καὶ ὁ προφήτης προσκαλεῖ ὅλους μαζί σὲ ἐνότητα προσευχῆς, καὶ λέγει· «Ὑμνεῖτε τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου».

Τί θέλει λοιπὸν ἡ προσθήκη τοῦ ὀνόματος; Κατ' ἀρχὴ φανερῶναι τὴ διάθεση ἐκείνου πού ὀμιλεῖ, ὑπαινίσσεται ὁμως καὶ κάτι ἄλλο. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ νὰ δοξάζεται τὸ ὄνομά του ἀπὸ ἐμᾶς, τὸ νὰ φαίνεται αὐτὸ ἐξυμνούμενος καὶ μὲ τὴ ζωὴ μας· διότι ἐκ φύσεως εἶναι

ται δὲ καὶ διὰ τῆς πολιτείας ἡμῶν τὸν αἶνον τοῦτον διαλάμπειν. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν, ὅρα τὸ ἐξῆς· ἐπάγει γάρ, «Ἐὶ», φησί, «τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον, ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος». Τί λέγεις; οὐ γάρ ἐστιν εὐλογημένον, ἐὰν μὴ οὐ εὔξη; Ὁρᾷς διὸ οὐ περὶ τῆς εὐλογίας λέγει τῆς αὐτῷ προσούσης, καὶ τῇ φύσει αὐτοῦ συγκεκληρωμένης, ἀλλὰ πῆς διὰ τῶν ἀνθρώπων γινομένης; Περὶ ταύτης καὶ ὁ Παῦλος γράφων λέγει «Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν». Αὐτὸς τοίνυν καὶ ὑψηλὸς ἐστὶ καὶ μέγας καὶ αἰνετὸς καθ' ἑαυτόν, γίνεται δὲ καὶ παρὰ ἀνθρώποις τοιοῦτος, διὰ τὸ οἱ δουλεύοντες αὐτῷ τοιοῦτον ἐπιδεικνύονται βίον, ὡς πάντας τοὺς ὁρωπίας αἰητοὺς εὐλογεῖν τὸν Δεσπότην. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ εὐχῇ ἐκέλευσεν ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἀεὶ λέγειν εὐχομένους· «Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου», τοιτέστι, καὶ διὰ τοῦ βίου τοῦ ἡμετέρου δοξασθήτω. Ὡσπερ γὰρ βλασφημεῖται, κακῶς πολιτευομένων ἡμῶν, οὕτω δοξάζεται καὶ εὐλογεῖται καὶ ἀγαθίζεται, ἀρετῆς ἐπιμελουμένων. Ὁ τοίνυν λέγει τοῦτό ἐστιν διαπαντὸς καταξίωσον ἡμᾶς ἐνάρετον βίον ζῆν, ὡς εὐλο-

20 γητὸν εἶναι τὸ ὄνομά σου καὶ δι' ἡμῶν.

«Ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν αἰνετὸν τὸ ὄνομα Κυρίου». Ὁρᾷς τὴν καιρὴν ἤδη προανακρουόμενον αὐτὸν πολιτεῖαν, καὶ παρονοήγοντα τῆς Ἐκκλησίας τὴν εὐγένειαν; Οὐκ ἔτι γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ, οὔτε ἐν Ἰουδαίᾳ, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Πότε δὲ τοῦτα γέγονεν, ἢ διε τὰ ἡμέτερα ἠγνῆσεν; Ὡς τό γε παλαιὸν οὐ μόνον οὐκ ἠὲ εὐλογεῖτο ἐν Παλαιστίνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐβλασφημεῖτο διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας Ἰουδαίους. «Ἄν' ὑμᾶς γὰρ τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται», φησὶν, «ἐν τοῖς ἔθνεσιν». Νυνὶ δὲ πανταχοῦ τῆς

9. Α' Κορ. 6, 20.

10. Ματθ. 6, 9.

11. Ἦσ. 52, 5.

τέτοιο, θέλει ὅμως τὸν ὕμνο αὐτὸ νὰ διαλάμπει καὶ μὲ ὅλο τὸν τρόπο τῆς ζωῆς μας. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸ σημαίνει, πρόσεχε τὸ ἐξῆς· διότι λέγει, «Ἄς εἶναι», λέγει, «τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εὐλογημένο ἀπὸ τώρα καὶ μέχρι τέλους τοῦ αἰῶνα». Τί λέγεις; δὲν εἶναι δηλαδὴ εὐλογημένο, ἂν σὺ δὲν τὸ εὐχηθεῖς; Βλέπεις ὅτι δὲν ὀμιλεῖ γιὰ τὴν εὐλογία πού ὑπάρχει σ' αὐτὸν καὶ πού εἶναι ἐνωμένη μὲ τὴ φύση του, ἀλλὰ γι' αὐτὴν πού προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Γι' αὐτὴν γράφοντας καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Δοξάσατε λοιπὸν τὸ Θεὸ μὲ τὸ σῶμα σας καὶ τὸ πνεῦμα σας»⁹. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι καὶ ὑψηλὸς καὶ μέγας καὶ δοξασμένος ἀπὸ μόνος του, γίνεται ὅμως τέτοιος καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν αὐτοὶ πού τὸν ὑπηρετοῦν δείχνουν τέτοιο τρόπο ζωῆς, ὥστε ὅλοι ἐκεῖνοι πού βλέπουν αὐτοὺς νὰ εὐλογοῦν τὸν Κύριο. Αὐτὸ ἔδωσε ἐντολὴ καὶ ὁ Χριστός, νὰ λέγουμε πάντοτε ὅταν προσευχόμαστε· «Ἄς δοξασθεῖ τὸ ὄνομά σου»¹⁰, δηλαδὴ ἄς δοξασθεῖ καὶ μὲ τὸν τρόπο ζωῆς μας. Διότι ὅπως ἀκριβῶς βλασφημεῖται, ὅταν ἡ ζωὴ μας εἶναι κακὴ, ἔτσι δοξάζεται καὶ εὐλογεῖται καὶ ἀγιάζεται, ὅταν φροντίζουμε γιὰ τὴν ἀρετὴ. Αὐτὸ δηλαδὴ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἀξίωσέ μας πάντοτε νὰ ζοῦμε ἐνάρετα, ὥστε ἐξ αἰτίας μας νὰ δοξάζεται τὸ ὄνομά σου.

«Ἀπὸ ἐκεῖ πού ἀνατέλλει ὁ ἥλιος καὶ μέχρι ἐκεῖ πού δύει ἄς δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Βλέπεις πού προετοιμάζει πλέον τὸ νέο τρόπο ζωῆς καὶ προδηλώνει τὴν εὐγενικὴ καταγωγὴ τῆς ἐκκλησίας; Διότι λέγει ἄς ὑμνεῖται τὸ ὄνομά του ὄχι στὴν Παλαιστίνη, οὔτε στὴν Ἰουδαία, ἀλλὰ σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Πότε δὲ συνέβηκε αὐτό, παρὰ ὅταν ἄνθησαν τὰ δικά μας; Διότι τὴν παλιὰ ἐποχὴ ὄχι μόνον δὲν δοξαζόταν στὴν Παλαιστίνη, ἀλλὰ καὶ βλασφημόταν ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι κατοικοῦσαν σ' αὐτὴ οἱ Ἰουδαῖοι. Διότι λέγει, «Ἐξ αἰτίας σας βλασφημεῖται τὸ ὄνομά μου μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν»¹¹. Ἀντίθετα τώ-

οικουμένης ὑμνεῖται. Ὅπερ οὖν καὶ ἄλλος προφήτης δηλῶν ἔλεγεν· «Ἐπιφανήσεται Κύριος καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ». Καὶ ἕτερος πάλιν· «Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλει-
 5 οθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάγεται τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν· οὐ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί σου καὶ θυσία καθαρὰ».

2. Ὅρθως πῶς κατέσειλε τὰ Ἰουδαϊκὰ καὶ ἔπαυσε, καὶ
 10 πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τῆς Ἐκκλησίας τὴν πολιτείαν ἐξέτεινε καὶ λατρείαν προανεκήρυξεν; Ὁ γὰρ ταῦτα λέγων προφήτης μετὰ τὴν ἐπάνοδόν ἐστι τὴν ἐκ Βαβυλῶνος, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα προεφήτευσεν ἵνα μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, οὐτι μὲν ἐκεῖνον λέγει τὸν συγκλεισμένον καὶ ἐκείνην τὴν ἐρήμωσιν
 15 τὴν ἐν Βαβυλῶνι. Μετὰ γὰρ τὸ λυθῆναι ἐκεῖνα καὶ ἐπὶ τὴν προτιέραν αὐτοὺς ἐπανελθεῖν πολιτείαν, ταῦτα ὁ ἄγγελός φησι, δηλῶν τὴν ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου γενομένην ἐρήμωσιν, μεθ' ἣν οὐκ ἔσται λοιπὸν τῆς ἐρημίας ἐκείνης μεταβολή τις. Διεδέξατο γὰρ τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα. Διὸ φησιν, ὅτι
 20 «Μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, τοιτέσιν, εὐλογημένον, διὰ τοῦ ὄντος αὐτῶν αἰνούμενον· ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα ἔλεγεν· «Εὐλογημένον τὸ ὄνομα Κυρίου».

Ἐψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ὁ Κύριος». Ὅρθως πάλιν τὰ ἔθνη δεχόμενα αὐτοῦ τὴν λατρείαν, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐν καὶ
 25 δύο καὶ τρία, ἀλλὰ πάντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην; Τί ταύτης τῆς προφητείας σαφέστερον; Πῶς δὲ ὑψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη; Ὅτι μεγαλύνομεν αὐτόν, οὐ προσπιθόντες αὐτῷ ὕψος; Ἄπαγε· ἀλλὰ τοῖς δόγμασι, τῇ λατρείᾳ, τῇ προσκυνήσει, τοῖς

12. Σοφ. 2, 11.

13. Μαλαχ. 1, 10 - 11.

14. Τὸ 70 μ.Χ. καταστράφηκε ἡ Ἱερουσόλημ ἐκ θεμελίων.

ρα ύμνείται σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν γιὰ νὰ δηλώσει καὶ ἄλλος προφήτης, ἔλεγε· «Θὰ παρουσιασθεῖ ὁ Κύριός μας καὶ θὰ ἐξολοθρεύσει ὅλους τοὺς θεοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ θὰ προσκυνήσει αὐτὸν ὁ καθένας στὸν τόπο του»¹². Καὶ ἄλλος πάλι· «Διότι καὶ σὲ σᾶς θὰ κλείσουν οἱ πόρτες καὶ δὲν θ' ἀνάβει τὸ θυσιαστήριό μου ἄσκοπα· καθόσον ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου καὶ μέχρι τῆ δύση του δοξάσθηκε τὸ ὄνομά μου μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν καὶ σὲ κάθε τόπο προσφέρεται στὸ ὄνομά μου θυμίαμα καὶ θυσία καθαρὴ»¹³.

2. Βλέπεις πῶς συγκράτησε καὶ κατέπαυσε τὰ Ἰουδαϊκὰ καὶ ἐξάπλωσε τὸ πολίτευμα τῆς ἐκκλησίας σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ διακήρυξε ἐκ τῶν προτέρων τὴ λατρεία; Διότι ὁ προφήτης πού λέγει αὐτὰ ἔζησε μετὰ τὴν ἐπάνοδο τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τῆ Βαβυλώνα καὶ γι' αὐτὸ προφήτεψε τότε αὐτά, γιὰ νὰ μὴ λέγουν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ ἐκείνη τὴν ἀπομόνωση καὶ γιὰ ἐκείνη τὴν ἐρήμωση στὴ Βαβυλώνα. Διότι αὐτὰ τὰ λέγει ὁ προφήτης μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ τὴν ἐπιστροφή τους στὸν προηγούμενο τρόπο ζωῆς τους προλέγοντας τὴν ἐρήμωση πού ἐγίνε ἐπὶ Βεσπασιανοῦ καὶ Τίτου¹⁴, μετὰ ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν εἶναι δυνατὴ καμιὰ μεταβολὴ τῆς ἐρημώσεως ἐκείνης, διότι τὴν διαδέχτηκαν τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ λέγει ὅτι «Εἶναι μεγάλο τὸ ὄνομά μου μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν», δηλαδὴ εὐλογημένο, δοξαζόμενο ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ ἔλεγε· «Εὐλογημένο εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου».

«Ὁ Κύριος εἶναι ὑψηλότερος ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη». Βλέπεις πάλι τὰ ἔθνη νὰ δέχονται τὴ λατρεία του, καὶ ὄχι ἀπλῶς ἓνα καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλὰ τὰ ἔθνη ὅλης τῆς οἰκουμένης; Τί ὑπάρχει σαφέστερο ἀπ' αὐτὴ τὴν προφητεία; Πῶς δὲ εἶναι ὑψηλότερος ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη; Μὲ τὸ ὅτι ἐξυμνοῦμε αὐτὸν, χωρὶς νὰ τοῦ προσθέτουμε ὕψος; Μακριὰ μὴ τέτοια σκέψη· ἀλλὰ μὲ τίς ἀλήθειες τῆς πί-

ἄλλοις ἅτασιν, οὐδὲν ταπεινὸν ἐννοοῦντες, καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ὑψηλότερα πολλῶ καὶ μείζονα. Τοιαύτη γὰρ αὕτη ἢ πολιτεία ὅσον οὐρανόσ τῆς γῆς ὑψηλότερος, τοσοῦτον αὖτις τῆς παλαιᾶς. Διὸ φησιν «Ὑψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ὁ Κύριος». Καὶ γὰρ μετὰ τοῦ ὑποῦν αὐτὸν διὰ τῆς λατρείας, κάκεινο ἴσμεν, ὅτι καὶ ταῦτα συγκαιθάσας ἔσιν. Ὡστε κἂν τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ ὑψηλότερα, ἀλλὰ τῆς ἀξίας αὐτοῦ καταδεέστερα. Καὶ ταῦτα Παῦλος δηλῶν, καὶ ἐκατέρας τῆς γνώσεως τῆς τε νῦν κατεχούσης, τῆς τε τότε ἐσομένης ἐν τῷ μέλλοντι τὸ

10 διάφορον παριστάς ἔλεγεν «Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην, διε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου». Καὶ πάλιν, «Ἐκ μέρους γινώσκωμεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν». Καί, «Βλέπομεν ἄρτι δι' ἐσόπιτρον ἐν αἰτήματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον». Αἰτί-

15 κρυφαὶ γὰρ διὰ τοῦτου, ὅτι τοσοῦτον ἀφῆσθηγεν ἡ γνώσις αὕτη τῆς τότε, ὅσον τὸ νήπιον τοῦ ἐλθόντος ἀνδρὸς εἰς ἡλικίαν τελείαν.

«Ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ἡ δόξα αὐτοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ περὶ αἴρου καὶ ἕφους διελέχθη τοῦ διὰ τῆς πολιτείας τῆς ἀνθρωπίνης γενομένου, καὶ παρήγεσεν οὕτως ὑποῦν τὸν Θεόν, οὕτως αἰνεῖν, οὕτω μεγαλύνειν, εἰς μείζονα προτιρεπόμενος ἀρετήν, δείκνυσι ποῦ ποῦτο γίνεται μέλιστα. Ποῦ τοίνυν τοῦτο γίνεται; Ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐκεῖ γὰρ ἔστιν ἡ δόξα αὐτοῦ. Μάλιστα γὰρ ἄγγελοι δοξάζουσι αὐτόν, οὐκ ἀπὸ τῆς οικείας φύσε-

25 ως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ὑπακοῆς τῶν διακονουμένων ἀνθρώπων δοξάζουσι, μετὰ ἀκριθείας τὰ θελήματα αὐτοῦ καὶ

15. A' Κορ. 13, 11.

16. A' Κορ. 13, 9.

17. A' Κορ. 13, 12.

στεως, με τή λατρεία, με τήν προσκύνηση, με όλες τις άλλες, χωρίς να σκεπτόμαστε τίποτα τὸ ταπεινό, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ πολὺ ὑψηλότερα καὶ ἀνώτερα. Διότι τέτοιος εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς ζωῆς· ὅσο ὑψηλότερος εἶναι ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆ γῆ, τόσο ἀνώτερος εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς ἀπὸ τὸν παλιό. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ὁ Κύριος εἶναι ὑψηλότερος ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη». Καθόσον μαζί με τήν ἐξύψωση αὐτοῦ με τή λατρεία πρέπει νὰ γνωρίζουμε καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδή καὶ αὐτὴ εἶναι συγκατάβαση. Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς ὑψηλότερος ἀπὸ τὸν παλιό, ἀλλ' ὅμως εἶναι κατώτερος τῆς ἀξίας του. Καὶ γιὰ νὰ δηλώσει αὐτό ὁ Παῦλος καὶ νὰ παρουσιάσει τὴ διαφορὰ τῆς κάθε μιᾶς γνώσεως, καὶ αὐτῆς πού ἰσχύει σήμερα καὶ ἐκείνης πού θὰ λάβει χώρα στὸ μέλλον, ἔλεγε· «Ὅταν ἤμουν νήπιο, σὰν νήπιο σκεπτόμουν καὶ σὰν νήπιο συλλογιζόμουν, ὅταν ὅμως ἔγινα ἄνδρας, κατάργησα τοὺς τρόπους τοῦ νηπίου»¹⁵. Καὶ πάλι· «Ἡ γνώση μας εἶναι μερικὴ καὶ ὀρισμένα μόνο προφητεύουμε»¹⁶. Καὶ «Τώρα μὲν βλέπομε, σὰν μέσα ἀπὸ καθρέφτη, σκοτεινά, τότε ὅμως θὰ βλέπομε πρόσωπο με πρόσωπο»¹⁷. Μὲ αὐτὰ δηλαδὴ δείχνει ὅτι τόσο πολὺ ἀπέχει αὐτὴ ἡ γνώση ἀπὸ τὰ μελλοντικά, ὅσο τὸ νήπιο ἀπὸ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνο πού ἔφθασε σὲ ὠριμὴ ἡλικία.

«Ἡ δόξα του εἶναι στοὺς οὐρανοὺς». Ἐπειδὴ δηλαδὴ μίλησε γιὰ δοξολογία καὶ ἐξύψωση πού κατορθώνεται με τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ συμβούλεψε ἔτσι νὰ ἐξυψώνει κανεὶς τὸ Θεό, ἔτσι νὰ τὸν ἐξυμνεῖ, ἔτσι νὰ τὸν δοξολογεῖ, θέλοντας νὰ προτρέψει μεγαλύτερη ἀσκησιὴ ἀρετῆς, δείχνει ποῦ γίνεται αὐτὸ πρὸ πάντων. Ποῦ λοιπὸν γίνεται αὐτό; Στοὺς οὐρανοὺς. Διότι ἐκεῖ βρίσκεται ἡ δόξα του. Καθόσον βέβαια οἱ ἄγγελοι δοξάζουν αὐτόν, ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς φύσεώς τους, ἀλλὰ τὸν δοξάζουν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ὑπακοῆς τῶν ἀνθρώπων πού ὑπηρετοῦν, ἐκκληρώνοντας με ἀκρίβεια τὰ θελήματα

τὰ προστάγματα αὐτοῦ ἀνύοντες. Διό φησι «Δυνατοὶ ἰσχυρί, ποιῶντες τὸν λόγον αὐτοῦ». Διὸ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἐκέλευεν ὁ Χριστὸς εὐχεσθαι, καὶ λέγειν «Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς». Τουτέστιν, ὡσερ
 5 ἄγγελοι αὐτὸν ἀγιάζουσι, πονηρίας μὲν πάσης ἀπηλλαγμένοι. ἀρετὴν δὲ μετιόντες μετὰ ἀκριβείας, οὕτω δὴ καταξιωθεῖμεν καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ἀγιάζειν. Τοῦτο καὶ οὗτος δηλῶν, ἐπήγαγεν «Ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ἡ δόξα αὐτοῦ». Μὴ γὰρ δὴ μόνον ἐν τῇ
 10 γῇ ἴδῃς τὰ κτίσματα ταῦτα τὰ δρώμενα, μηδὲ τὴν κατὰ τὸν οὐρανὸν εὐταξίαν, ἀλλ' ἀνάβηθι τῷ νῷ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοερά, ἐπὶ τὰ κάλλη τῶν οὐσιῶν ἐκείνων, ἐπὶ τὴν φαιδρότητα τῆς πολιτείας ἐκείνης, καὶ τότε εἶπῃ πῶς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἡ δόξα αὐτοῦ.

«Τίς ὡς Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν,
 15 καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφοροῶν;». Ἔρα οὐ δοκεῖ μέγα εἶναι τὸ εἰρημένον; Ἀλλ' ὅταν ἐννοήσης περὶ τίνος εἴρηται, σφόδρα ἔσται καταδεές. Οὕτως, ὅπερ ἔλεγον, οὐ χροὴ μέχρι τῶν ρημάτων ἴσταισθαι, ἀλλ' ἀναβαίνειν τῇ διανοίᾳ. Πῶς γὰρ ἐν οὐρανοῖς κατοικεῖ ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν, ὁ πανταχοῦ πι
 20 ρῶν, ὁ λέγων «Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρωθεν»; «Ὁ μειψήσας τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ τὴν γῆν δρακί· ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς»; Ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς Ἰουδαίους αὐτῷ ἦν ὁ λόγος, διὰ τοῦτο τέως οὕτω κέχρηται τῷ λόγῳ, κατὰ μικρὸν ἀνάγων αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ περῶν
 25 τὴν γνώμην, καὶ ἀναβιβάζων ἡρέμα. Διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, «Ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφοροῶν»; ἀλλὰ πρότερον εἰπὼν, «Τίς ὡς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν;», τότε

18. Ψαλμ. 102, 20.

19. Ματθ. 6, 10.

20. Ἱερ. 23, 23.

21. Ἦσ. 40, 12· 22.

καί τὰ προστάγματα αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἰσχυροὶ σὲ δύναμη, αὐτοὶ ποὺ ἐκτελοῦν τίς ἐντολές του»¹⁸. Γι' αὐτὸ καί στὰ εὐαγγέλια ἔδωσε ὁ Χριστὸς ἐντολὴ νὰ προσευχόμεσθε καὶ νὰ λέμε· «Ἄς γίνει τὸ θέλημά σου, ὅπως στὸν οὐρανὸ, ἔτσι καὶ στὴ γῆ»¹⁹. Δηλαδή, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄγγελοι ἀγιάζουν αὐτόν, μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένοι μὲν ἀπὸ κάθε κακία, νὰ ἀσκοῦν δὲ τὴν ἀρετὴ μὲ ἀκρίβεια, ἔτσι λοιπὸν ἄς ἀξιωθοῦμε καὶ ἐμεῖς νὰ τὸν ἀγιάζουμε. Αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσει καὶ αὐτός, πρόσθεσε· «Ἡ δόξα του βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς». Μὴ δηλαδή βλέπεις μόνο αὐτὰ τὰ ὀρατὰ κτίσματα τῆς γῆς, οὔτε τὴν ἀπόλυτη τάξη στὸν οὐρανὸ, ἀλλὰ ἀνέβα μὲ τὸ νοῦ σου ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ στὰ νοερά, στὰ κάλλη ἐκείνων τῶν οὐσιῶν, στὴ λαμπρότητα ἐκείνου τοῦ τρόπου ζωῆς, καὶ τότε θὰ γνωρίσεις πῶς ἡ δόξα του βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς.

«Ποιὸς εἶναι σὰν τὸν Κύριο τὸ Θεὸ μας, ποὺ κατοκεῖ στὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν καὶ ἐποπτεύει μὲ τὸ βλέμμα του τὰ ταπεινὰ τῆς γῆς;». Ἄραγε δὲν νομίζεις ὅτι εἶναι πολὺ μεγάλο αὐτὸ ποὺ λέγει; Ἄλλ' ὅταν σκεφθεῖς γιὰ ποιὸν ἔχει λεχθεῖ, θὰ δεῖς ὅτι εἶναι πάρα πολὺ ἐλλιπές. Ἐπομένως, ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγα, δὲν πρέπει νὰ στεκόμαστε μόνο στὰ λόγια, ἀλλὰ ν' ἀνεβαινουμε μὲ τὴ σκέψη μας. Διότι πῶς κατοικεῖ στοὺς οὐρανοὺς ἐκεῖνος ποὺ πληρεῖ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, ποὺ βρίσκεται παντοῦ, ποὺ λέγει, «Ἐγὼ εἶμαι Θεὸς ποὺ βρίσκομαι κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι Θεὸς ποὺ βρίσκεται μακριά»²⁰, καὶ «Ἐγὼ μέτρησα τὸν οὐρανὸ μὲ τὴ σπιθαμὴ μου καὶ τὴ γῆ μὲ τὴ χούφτα μου καὶ κατέχω τὴ σφαῖρα τῆς γῆς»²¹; Ἄλλ' ἐπειδὴ μιλοῦσε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, γι' αὐτὸ στὴν ἀρχὴ χρησιμοποιεῖ τέτοια λόγια, ὑψώνοντας σιγὰ σιγὰ τὴ σκέψη τους, ἀναπερώνοντας τὴ γνώμη τους καὶ ἐνεβάζοντάς τους ἤρεμα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν εἶπε ἀπλῶς. «Αὐτὸς ποὺ κατοικεῖ στὰ ὕψηλὰ καὶ καταδέχεται νὰ ρίχνει τὸ βλέμμα του στὰ ταπεινά», ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτα εἶπε, «Ποιὸς εἶναι σὰν τὸν Κύριο τὸ

ἐπήγαγεν, «Ὁ ἐν ἱηρηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφοροῶν»· εἶπε δὲ ἐκεῖνο δηλῶν, τίνας ἔνεκεν τὸ δεύτερον εἶπε. Διὰ γὰρ τὴν ἀσθένειαν τὴν Ἰουδαϊκὴν τὴν πρὸς τὰ εἰδωλα ἐπισημνήν, καὶ θεοὺς προσκυνοῦσαν τοὺς ἐν τόποις καὶ ναοῖς

5 συγκεκλεισμένους.

Ἰὰ δὴ τοῦτο κατὰ μικρὸν τὴν σύγκρισιν ποιεῖται, καίτοι ἀσυγκρίτως ἀπάντων ὁ Θεὸς ὑπερέχει, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκούοντων, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν (οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς τὸ αὐτὸ λέγων), ρυθμίζει τὸν λόγον. Οὐ γὰρ ἐξήτει,

10 ὅπως ἄξιόν τι τῆς δόξης εἴποι τοῦ Θεοῦ τέως, ἀλλ' ὅπως ἐκείνοις χωρητὸν γένηται. Διὰ δὴ τοῦτο κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀνάγει, καὶ θυῶς οὐδὲ οὔτως ἐναπομένει τῇ ταπεινότητι, ἀλλὰ

διανοίγνυσι πάλιν ἱηρηλότερα νοήματα ἕτερα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «Ὁ ἐν ἱηρηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφοροῶν»,

15 πάλιν ἐπὶ τὸ ἱηρηλότερον ἄγων τὸν λόγον, φησὶν, «Ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ», δεικνὺς ὅτι πανταχοῦ ἐστι, κακεῖ καὶ ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ ὡς ἂν τις ἐν οὐρανῷ συγκεκλεισμένος, πόρρωθεν βλέπει καὶ ἐν τῇ γῆ, ἀλλὰ πανταχοῦ παρῶν, καὶ πᾶσι παριστάμενος.

20 3. Εἶδες πῶς κατὰ μικρὸν περὶ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκούοντων; Εἶτα ἀνασιήσας ἀπὸ τῆς γῆς τὸν ἀκροατὴν καὶ τῷ οὐρανῷ προσηλώσας, πάλιν μεῖζόν τι φαντάζεσθαι παρασκευάσας, ἐφ' ἕτερον ἔρχεται τῆς δυνάμεως αὐτοῦ δεῖγμα, λέγων· «Ὁ ἐγείρω ἀπὸ γῆς πτωχόν, καὶ ἀπὸ κοπιᾶς ἀνυψῶν πένη-

25 τω». Μεγάλης γὰρ δυνάμεως καὶ σφόδρα ἀφάτου, καὶ τὰ μικρὰ ἐπαίρειν. Ἄλλαχοῦ μέντοι καὶ τὸ ἐναντίον τίθησιν, ὅτι καὶ τὰ μεγάλα ταπεινοῖ, λέγων οὕτως· «Διαιοῶν σύντριμμα ἐπὶ ἰσχύν, καὶ ταλαιπωρίαν ἐπὶ ὀχύρωμα ἐπάγων». Ἐνταῦθα μέντοι γε εἴρηται, ὅτι τοὺς μικροὺς ἐπάροι δύναιται. Ἔστι

Θεό μας;», τότε πρόσθεσε, «Αὐτός πού κατοικεῖ στὰ ὑψηλά καὶ καταδέχεται νὰ ρίχνει τὸ βλέμμα του στὰ ταπεινά»· τὸ εἶπε δὲ ἐκεῖνο γιὰ νὰ δηλώσει γιὰ ποιὸ λόγο εἶπε τὸ δεύτερο. Ἐξ αἰτίας δηλαδὴ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀδυναμίας, πού ἦταν ἀπορροφημένη ἀπὸ τὰ εἰδωλα καὶ προσκυνοῦσε θεοὺς πού ἦταν περιορισμένη μέσα σὲ τόπους καὶ ναοὺς.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν κάμνει τὴ σύγκριση σιγὰ - σιγὰ, ἂν καὶ ὁ Θεὸς ὑπερέχει ἀπὸ ὅλα κατὰ τρόπο ἀσύγκριτο· ἀλλὰ ρυθμίζει τὸ λόγο ἀνάλογα μὲ τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν του, ὅπως προανέφερα (διότι δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω αὐτὸ συνέχεια). Καθόσον δὲ ἤθελε στὴν ἀρχὴ νὰ πεῖ κάτι ἀντάξιο τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πῶς νὰ γίνεи σ' ἐκείνους κατανοητό. Γι' αὐτὸ λοιπὸν τοὺς ὀδηγεῖ σιγὰ - σιγὰ, ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι παραμένει στὴ ταπεινότητα, ἀλλὰ προβάλλει καὶ πάλι ἄλλα ὑψηλότερα νοήματα. Διότι, ἐπειδὴ εἶπε, «Αὐτός πού κατοικεῖ στὰ ὑψηλά καὶ καταδέχεται νὰ ρίχνει τὸ βλέμμα του στὰ ταπεινά», μεταφέροντας τὸ λόγο στὴ συνέχεια ὑψηλότερα, λέγει· «Καὶ στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ», γιὰ νὰ δείξει ὅτι βρίσκεται παντοῦ, καὶ στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ. Δὲν βλέπει δηλαδὴ τὰ πράγματα τῆς γῆς ἀπὸ μακριά, σὰν κάποιος πού εἶναι κλεισμένος μέσα στὸν οὐρανό, ἀλλὰ βρίσκεται παντοῦ καὶ στέκεται κοντὰ σ' ὅλα.

3. Εἶδες πῶς σιγὰ - σιγὰ ἀναπτερώνει τὴ σκέψη τῶν ἀκροατῶν; Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ ἀνύψωσε τὸν ἀκροατὴ ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τὸν προσήλωσε στὸν οὐρανό, καὶ ἀφοῦ τὸν προετοίμασε πάλι νὰ σκέπτεται κάτι τὸ ἀνώτερο, ἔρχεται σὲ ἄλλη ἀπόδειξη τῆς δυνάμεώς του, λέγοντας· «Αὐτός πού σηκώνει τὸ φτωχὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ ἀνυψώνει μέσα ἀπὸ τὴν κοπριά τὸν δυστυχῆ». Διότι εἶναι δεῖγμα μεγάλης καὶ τελειῶς ἀπερίγραπτης δυνάμεως τὸ ν' ἀνυψώνει τὰ ἀσήμαντα. Ἄλλοῦ ὅμως ἀναφέρει καὶ τὸ ἀντίθετο, ὅτι δηλαδὴ ταπεινώνει καὶ τὰ μεγάλα, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «Αὐτός πού συντρίβει κάθε δύναμη καὶ ἐπιφέρει καταστρο-

μὲν οὖν καὶ καθολικὸς ὁ λόγος. Εἰ δέ τις καὶ κατὰ ἀναγωγὴν αὐτὸν ἐκλαβεῖν βουληθεῖη, ὄφεται τοῦτο ἐπὶ τῶν ἔθνων γινόμενον, ὄφεται τοῦτο ἐπὶ πῶν ἀνθρώπων ἡμῶν ἐπὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Τί γὰρ τῆς ἡμετέρας φύσεως πτωχότερον; 5 Ἀλλ' ὅμως αὐτὴν ἤγειρε καὶ ἀνήγαγε μετὰ τῆς ἀπαρχῆς ἡμῶν εἰς οὐρανόν, καὶ συνεκάθισεν εἰς τὸν πατρικὸν θρόνον.

«Καὶ ἀπὸ κοριθίας ἀνηρῶν πένητα· τοῦ καθίσαι αὐτὸν μετὰ ἀρχόντων, μετὰ ἀρχόντων τοῦ λαοῦ αὐτοῦ». Κοριθίαν ἐνταῦθα τὸ εὐτελὲς λέγει, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀθρόον γινομένην 10 μεταβολήν, δεικνὺς ὅτι πάντα αὐτῷ ράδια καὶ εὐκόλα. Εἶτα ἐγ' ἕτερον ἔρχεται μεῖζον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι οὐ τὰ πράγματα μεταθεῖναι δύναται, οὐδὲ τὴν εὐτέλειαν εἰς ἀξιωμα μεταστῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως μεταθεῖναι τοὺς ὅρους καὶ στείραν ποιῆσαι μητέρα. Διόπερ ἐπή- 15 γαρεν· «Ὁ κατοικίζων στείραν ἐν οἴκῳ, μητέρα ἐπὶ τέκνοις εὐθροαιμένην». Ὅπερ γέγοιεν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς, ὅπερ γέγοιεν ἐπὶ Ἰουδαίων ἑτέρων. Εἶδες ἕμνον ἀπηραισμένον; εἶδες ἕμνον πεπληρωμένον; Εἶπε τὰ μέλλοντα κατορθοῦσθαι τῇ οἰκουμένῃ. πῶς ὁ Ἰουδαϊσμός παύεσθαι μέλλει, πῶς καινὴ 20 τῆς Ἐκκλησίας πολιτεία διαλάμπειν, πῶς θυσία πανταχοῦ προσάγεσθαι.

Εἶτα ἀξιόπιστον ποιῶν καὶ τοῖς σαχγιτέροις τὸν λόγον, ἀπὸ τῶν ἤδη γινομένων καὶ περὶ τῶν μελλόντων θεβαιοῦται. Ὅ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι μὴ ἀπιστήσεως, ἀνθρωπε, ὅτι τοσαύτη 25 ἔσται μεταβολή, καὶ τὰ ἀπερομιμένα ἔθνη εἰς δόξαν ἡξει μεγίστην. Οὐχ ὁρᾷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ταῦτα γινόμενα; τοὺς

φή στα όχυρώματα»²². Ἐδῶ βέβαια ἔχει λεχθεῖ, ὅτι μπορεῖ νά ὑψώσει τοὺς μικροὺς. Ἄν δὲ κάποιος θελήσει νά τὸν ἐξετάσει ἀλληγορικά, θὰ δεῖ ὅτι αὐτὸ ἔγινε στοὺς ἐθνικοὺς, θὰ δεῖ ὅτι ἔγινε σὲ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμο. Διότι τί ὑπάρχει ταπεινότερο ἀπὸ τὴν δική μας φύση; Ἄλλ' ὅμως τὴν σήκωσε καὶ τὴν ἀνέβασε στὸν οὐρανὸ μαζί μὲ τὸ πιὸ ὠραῖο πρᾶγμα μας καὶ τὴν ἔβαλε νά καθίσει στὸν πατρικὸ θρόνο.

«Καὶ ἀπὸ τὴν κοπριά ἀνυψώνει τὸ φτωχὸ γιὰ νά τὸν βάλει νά καθίσει μαζί μὲ τοὺς ἄρχοντες, μαζί μὲ τοὺς ἄρχοντες τοῦ λαοῦ του». Κοπριά ἐδῶ ὀνομάζει τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν μεταβολή πού συμβαίνει ἀπὸ ἐκεῖ αὐτοστιγμεί, γιὰ νά δείξει ὅτι ὅλα σ' αὐτὸν εἶναι κατορθωτὰ καὶ εὐκόλα. Ἐπειτα ἐρχεται σὲ ἄλλο σπουδαιότερο. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτὸ; Ὅτι μπορεῖ ὄχι μόνο νά μεταθέσει τὰ πράγματα, ὄχι μόνο νά μεταβάλει τὴν ταπεινότητα σὲ ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ νά μεταβάλει καὶ αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ νά κάνει τῆ στείρα μητέρα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρόσθεσε: «Αὐτὸς πού ἐγκαθιστᾶ μὲ τίς εὐλογίες του τῆ στείρα στὸν οἶκο γιὰ νά γίνει μητέρα καὶ νά εὐφραίνεται γιὰ τὰ τέκνα πού ἀπέκτησε». Αὐτὸ ἀκριβῶς πού συνέβηκε μὲ τὴν Ἄννα, αὐτὸ πού συνέβηκε μὲ ἀμέτρητες ἄλλες γυναῖκες. Εἶδες ὕμνο ὀλοκληρωμένο; εἶδες ὕμνο τέλειο κατὰ πάντα; Εἶπε ἐκεῖνα πού πρόκειται νά κατορθωθοῦν στὴν οἰκουμένη, πῶς δηλαδὴ πρόκειται νά παύσει ὁ Ἰουδαϊσμός, πῶς θὰ διαλάμψει ἡ νέα ζωὴ τῆς ἐκκλησίας, πῶς θὰ προσφέρεται παντοῦ θυσία.

Ἐπειτα γιὰ νά κάνει ἀξιόπιστο τὸ λόγο του καὶ σ' ἐκείνους πού πνευματικὰ εἶναι παχύτεροι, ἐπιβεβαιώνει ἐκεῖνα πού πρόκειται νά συμβοῦν ἀπὸ αὐτὰ πού ἤδη γίνονται. Αὐτὸ δὲ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Μὴ ἀπιστήσεις, ἄνθρωπε, ὅτι θὰ συμβεῖ τόση μεταβολὴ καὶ ὅτι θ' ἀνέλθουν σὲ πάρα πολὺ μεγάλη δόξα τὰ ἔθνη πού ἀπορρίφθηκαν στὴν ἀρχή. Δὲν βλέπεις καθημερινὰ νά συμβαίνουν

ταπεινούς ἠγορευμένους, καὶ μετὰ ἀρχόντων καθημένους; οὐχ
 ὁρᾷς τὴν φύσιν πηρομένην καὶ διορθουμένην, στείρας μη-
 τέρας γινομένης; Τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας συνέ-
 βη· στείρα ἦν, ἀλλ' ἐγένετο μήτηρ τέκνων πολλῶν. Αὐτὸ καὶ
 5 λέγει ὁ Ἡσαΐας· «Ἐυφρανθήητι στείρα, ἣ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον
 καὶ βόησον, ἣ οὐκ ὠδίνουσα· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου
 μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα»· τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλη-
 σίας ἐσόμενον προαναφωνῶν. Αὐτὰ δὲ τοῦτο καὶ οὗτος ἐντυϋ-
 10 τεῦθεν ἀποφήνας, ἀπὸ τῶν ἤδη γενομένων, ἀπὸ τῆς μεγα-
 λωσύνης αὐτοῦ. Πάντα γὰρ ὅσα ἂν δόξη τῷ Θεῷ, ράδια ποιῆ-
 σαι. Καὶ γὰρ φύσιν μεταθεῖται δύναται, καὶ ταπεινότητα με-
 ταβαλεῖν εἰς ὕψος, καὶ διορθῶσαι τροπούς.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες ἅπαντα, τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσφέρωμεν.
 15 καὶ πάσης ἀπολαυσοῦμεθα δόξης, καὶ πρὸς ἄφατον ὕψος ἀνα-
 θεσοῦμεθα, τῆς ῥοπῆς ἀπολαύοντες τοῦ Θεοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ
 τὸ κράτος, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
 νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

αυτά; τούς ταπεινούς νὰ ὑψώνονται καὶ νὰ κάθονται μαζί με τούς ἄρχοντες; δὲν βλέπεις τὴν ἀνάπηρη φύση ποὺ διορθώνεται, τίς στείρες νὰ γίνονται μητέρες; Κάτι παρόμοιο συνέβηκε καὶ μετὰ τὴν ἐκκλησία· ἦταν στείρα, ἀλλ' ἔγινε μητέρα πολλῶν τέκνων. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει ὁ Ἡσαΐας· «Νοιῶσε χαρὰ σὺ ἡ στείρα ποὺ δὲν γεννοῦσες, θγάλε μεγάλη φωνὴ καὶ κραύγασε σὺ ποὺ δὲν γνώρισες τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ· διότι περισσότερα εἶναι τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, παρὰ αὐτῆς ποὺ ἔχει ἄνδρα»²³· αὐτὸ προλέγει ὅτι θὰ γίνει καὶ στὴν ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς τερμάτισε ἐδῶ τὸ λόγο, παρουσιάζοντας τὴν προφητεία καὶ μ' αὐτὰ ἀξιόπιστη, καὶ μ' αὐτὰ ποὺ ἤδη ἔγιναν καὶ ἀπὸ τῆ μεγαλωσύνη αὐτοῦ. Διότι ὅλα, ὅσα φανοῦν ἀρεστὰ στὸ Θεὸ, εἶναι εὐκόλο νὰ τὰ κάμει. Καθόσον μπορεῖ καὶ τὴ φύση νὰ μεταθέσει καὶ τὴν ταπεινότητα νὰ μεταβάλει σὲ ὕψος, καὶ νὰ διορθώσει τὸν τρόπο ζωῆς.

Γνωρίζοντας λοιπὸν ὅλα αὐτά, ἄς προσφέρουμε ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς, διότι ἔτσι καὶ θ' ἀπολαύσουμε κάθε δόξα καὶ θ' ἀνεβοῦμε σὲ ὕψος ἀπερίγραπτο, ἀπολαμβάνοντας τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, στὸν Πατέρα δηλαδὴ καὶ στὸν Υἱὸ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΙΓ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«*Ἐν ἐξόδῳ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, οἴκου Ἰακώβ ἐκ λαοῦ θαρδάρου, ἐγενήθη Ἰουδαία ἀγίασμα αὐτοῦ, Ἰσραήλ ἐξουσία αὐτοῦ*».

1. Μεγάλην ἐπιτύθη τοῦ Θεοῦ τὴν προαίτητα μαρτυρεῖ καὶ ἡμερότητα. Ποίαν δὴ ταύτην; Ὅτι πρῶτον ἀποδείξεις παρεχόμενος τῆς οἰκείας δυνάμεως, τότε ἀπαιτεῖ τὴν προσκύνησιν. Τοῦτο γὰρ δηλῶν ἔλεγεν «*Ἐν ἐξόδῳ Ἰσραὴλ ἐξ*
10 *Αἰγύπτου, ἐγενήθη Ἰουδαία ἀγίασμα αὐτοῦ*». Τότε γὰρ ἔδειξε τὴν δύναμιν αὐτοῦ, φησί, διὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ σημείων, διὰ τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ· τότε καὶ τὸν λαὸν ᾠκειώσατο. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ἐποίησε. Πρῶτον γὰρ τὸν κόσμον ποιήσας, καὶ δείξας αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως τὴν ἰσχύν, οὕτω τὸν ἄνθρωπον ἔπλασε, καὶ τὴν προσκύνησιν ἀπήτησε. Οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σημεῖα πρῶτον παρασχόμενος πολλὰ καὶ παντοδαπά, τότε τὴν πίστιν ἀπήγει. Διὰ τοι τοῦτο τοῖς μὲν ἐξ ἀρχῆς προσιοῦσιν, αἵτε οὐκ ἔχουσιν αὐτοῦ ἐνέχυρα, οὐδὲ ἀπόδειξιν τῆς θεότητος,
20 οὐκ ἔλεγε, πιστεύετε, ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ μόνον τὰ σημεῖα ἐπεδείκνυ. Ἐπειδὴ δὲ πανταχοῦ τῆς Παλαιστίνης ἐπονηήματα τῆς ἐναντιῦ δυνάμεως ἐναπέθειτο, σώματα πεπηρωμένα διορθῶν, κακίαν ἐξελαύνων, περὶ βασιλείας διαλεγόμενος, τοὺς σσητηριώδεις εἰσάγων νόμους, τότε καὶ τὴν
25 πίστιν ἀπήγει παρὰ τῶν προσιόντων. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ

1. Ὁ ψαλμὸς αὐτὸς στὸ Μασσωριτικὰ κείμενα χωρίζεται σὲ δύο ψαλμούς· ὁ ἓνας ἀπὸ 1—8 στίχοι καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ 9—26. Στούς Ο' ὅμως καὶ σ' ἄλλες μεταφράσεις παρουσιάζεται ἐνιασίος. Τὸ πρῶτο μέρος εἶναι ἱστορικὸ· ἀποτελεῖ μικρογραφία τῶν θαυματοῦν ἐπεμβάσεων τοῦ Κυρίου γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν ἐξοδὸ τοῦ μέχρι τὴν ἐγκατάστασίν του ἐπὶ τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Στὸ δεύτερο μέρος ζητεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ ἐπέμβει καὶ νὰ βοηθησὶ τὸ λαὸ τοῦ πρὸς δόξα τοῦ ὀνόματός του, παράλληλα προτρέπεται ὁ Ἰσραὴλ νὰ στηρίξει κάθε ἐλπίδα του στὸν Κύριον, ὅπως ἔπροξεν οἱ πρόγονοί του, καὶ ὁπωσδήποτε θὰ δαθεῖ καὶ πάλι ἡ εὐλογία του.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟΝ ΡΙΓ΄ ΨΑΛΜΟ

«Όταν ἐξῆλθε ὁ Ἰσραήλ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ ἐλευθερώθηκε ὁ οἶκος τοῦ Ἰακώβ ἀπὸ τὸ βάρβαρο λαό, ἡ Ἰουδαία ἔγινε τόπος ἀγιάσματος τοῦ Θεοῦ, καὶ τέθηκε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του».

1. Τὰ λόγια αὐτὰ ἀποτελοῦν μεγάλη ἐπιβεβαίωση τῆς πραότητος καὶ ἡμερότητος τοῦ Θεοῦ. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; Ὅτι, ἀφοῦ πρώτη δώσει ἀποδείξεις τῆς δυνάμεώς του, τότε ἀπαιτεῖ τὴν προσκύνηση. Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δηλώσει, ἔλεγε· «Όταν ἐξῆλθε ὁ Ἰσραήλ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἔγινε ἡ Ἰουδαία τόπος ἀγιάσματος τοῦ Θεοῦ». Τότε δηλαδὴ, λέγει, ἔδειξε τὴ δύναμή του, μὲ τὰ θαύματα ποὺ ἔκαμε στὴν Αἴγυπτο καὶ στὴν ἔρημο, τότε ἔκαμε καὶ τὸν ἰουδαϊκὸ λαὸ δικό του. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἀδάμ. Ἀφοῦ δηλαδὴ προηγουμένως δημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ἔδειξε καὶ τὴ σοφία του, καὶ τὴ δύναμη καὶ ἰσχύ του, τότε ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον καὶ ζήτησε τὴν προσκύνησή του. Ἔτσι καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ πρῶτα ἔδωσε πολλὰ καὶ διάφορα ἀποδείξεις τῆς δυνάμεώς του, τότε ζήτησε καὶ τὴν πίστη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σ' ἐκείνους ποὺ προσέρχονταν στὴν ἀρχὴ, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἐγγυητικὰ σημεῖα, οὔτε ἀπόδειξη γιὰ τὴ θεότητά του, δὲν ἔλεγε, πιστεύετε, ὅτι μπορῶ νὰ τὸ κάνω αὐτό, ἀλλὰ μόνο τὰ θαύματα φανέρωνε. Ὅταν ὅμως ἄφησε ἐνθύμια τῆς δυνάμεώς του σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Παλαιστίνης, θεραπεύοντας σώματα ἀνάπηρα, διώχνοντας τὴν κακία, μιλώντας γιὰ τὴν οὐράνιον βασιλείαν καὶ θεσπίζοντας τοὺς σωτηριώδεις νόμους, τότε ζητοῦσε καὶ τὴν πίστη ἐκείνων ποὺ προσέρχονταν. Διότι οἱ ἄνθρωποι

πρότερον ἄρχειν ἐθέλουσι, καὶ τότε εὐεργετεῖν ἐπιχειροῦσιν, ὁ Θεὸς δὲ ἀπὸ τῶν εὐεργεσιῶν ἄρχεται. Καὶ τί λέγω τὰς ἄλλας εὐεργεσίας, ὅπου γε καὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸν ὑπέμεινε, καὶ τότε τῆς οἰκουμένης ἐκρότησε, διὰ τῶν ἔργων ἐπιδειξά-
5 μενος τὴν κηδεμονίαν;

Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ ψαλμὸς ἐνταῦθα δηλῶν ἔλεγεν, «Ἐν ἐξόδῳ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, οἶκον Ἰακώβ ἐκ λαοῦ βαρβάρου, ἐγενήθη Ἰουδαία ἀγίασμα αὐτοῦ». Τουτέστιν, ἐν τῇ ἐξόδῳ, ἐν τῇ ἀπαλλαγῇ, ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ οὐχ ἄ-
10 πλῶς εἶπεν, «Αἰγύπτου», ἀλλὰ προσέθηκε, «Λαοῦ βαρβάρου», τῷ ὀνόματι τῶν πολεμίων τὴν κηδεμονίαν ἐνδειξάμενος τοῦ Θεοῦ. Τῶν γὰρ χαλεπῶν ἐκείνων, καὶ ἀνημέρων, καὶ βαρβαρικώτερον διακειμένων Αἰγυπτίων οὐκ ἂν ἠδυνήθησαν ἀπαλλαγῆναι, εἰ μὴ τῆς κραταιᾶς ἀπήλυσαν χειρὸς καὶ τῆς
15 δεξιᾶς τῆς ἀμάχου. Καὶ γὰρ θηρίων ἦσαν ἀγριώτεροι, καὶ πέτρας σκληρότεροι, μυρίαις παιόμενοι πληγαῖς, καὶ οὐκ ἐνδιδόντες. Εἰπὼν τοίνυν τὸν λαὸν βάρβαρον, ἔδειξε τοῦ Θεοῦ τῆς δυνάμεως τὴν ὑπερβολήν, ὅτι τὸν οὕτω βάρβαρον, τὸν οὕτως ὁμόν, νῦν μὲν ἔπεισε, νῦν δὲ καὶ ἄκοντα κατηνάγκα-
20 σεν ἀφεῖναι τοὺς δούλους, καὶ φιλονεικοῦντας ὑπεροχῆ τῇ θιλάτιη παρέδωκε, καὶ οὕτω τὸν λαὸν ἠλευθέρωσε τὸν ἑαυτοῦ.

Τί δέ ἐστιν, «Ἐγενήθη Ἰουδαία ἀγίασμα αὐτοῦ»; Ἀντὶ τοῦ, Ἰακώβ αὐτῷ λατρεύον, Ἰακώβ αὐτῷ ἀνακειμένος, Ἰακώβ αὐτῷ ὀκειωμένος. Ἀγίασμα δὲ κυρίως ἐλέγετο ὁ ναὸς, τὰ
25 ἅδυνα, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καθάπερ καὶ Ζαχαρίας εἰσάγει τινὰς ἐρωτῶντας, καὶ λέγοντας· «Ἐισῆλθεν ὧδε τὸ ἀγίασμα, ἢ νησιεύσομεν;», περὶ τῆς ἐπανόδου τῆς κιβωτοῦ, καὶ τῶν

πρῶτα θέλουν ν' ἀποκτήσουν ἐξουσία καὶ μετὰ ἐπιχειροῦν νὰ εὐεργετοῦν, ἐνῶ ὁ Θεὸς ἀρχίζει ἀπὸ τὶς εὐεργεσίες. Καὶ γιατί λέγω τὶς ἄλλες εὐεργεσίες, τὴ στιγμὴ βέβαια ποῦ καὶ τὸ ἴδιο τὸ σταυρὸ ὑπέμεινε καὶ μετὰ κυριάρχησε στὴν οἰκουμένη, ἀφοῦ μὲ τὰ ἔργα ἔδειξε τὴ φροντίδα του γι' αὐτήν;

Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δηλώσει καὶ ὁ ψαλμωδὸς ἐδῶ, ἔλεγε· «Ὅταν ἐξῆλθε ὁ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ ἐλευθέρωσε τὸν Ἰακώβ ἀπὸ τὸ βάρβαρο λαό, ἔγινε ἡ Ἰουδαία τόπος ἀγιάσματος τοῦ Θεοῦ». Δηλαδή ὅταν ἐξῆλθε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὅταν ἀπαλλάχθηκε ἀπ' αὐτὴ καὶ ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του. Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς, «Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο», ἀλλὰ πρόσθεσε, «ἀπὸ τὸ βάρβαρο λαό», γιὰ νὰ δείξει μὲ τὸ ὄνομα τῶν ἐχθρῶν τὴ φροντίδα τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν θὰ μπορούσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους, ἀγρίους καὶ πάρα πολὺ βαρβάρους Αἰγυπτίους, ἂν δὲν ἀπολάμβαναν τὴ βοήθεια τοῦ πανίσχυρου καὶ ἀκαταμάχητου χεριοῦ τοῦ Θεοῦ. Καθόσον ἦταν ἀγριώτεροι καὶ ἀπὸ θηρία, σκληρότεροι καὶ ἀπὸ τὴν πέτρα, καὶ δὲν ὑποχωροῦσαν, ἂν καὶ δέχονταν τὰ πλήγματα ἀμέτρητων πληγῶν. Ὀνομάζοντας λοιπὸν τὸ λαὸ βάρβαρο, ἔδειξε τὴν ὑπερβολικὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ὅτι δηλαδή τὸν τόσο βάρβαρο λαὸ, τὸν τόσο σκληρό, ἄλλοτε μὲν τοὺς ἔπεισε, ἄλλοτε δὲ τοὺς ἐξανάγκασε καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν ν' ἀφήσουν τοὺς δούλους, καὶ ἐπειδὴ ἀργότερα συνέχισαν τὴν ἐχθρότητό τους, τοὺς παρέδωσε στὴ θάλασσα, καὶ ἔτσι ἐλευθέρωσε τὸ λαὸ του.

Τί σημαίνει δὲ, «Ἐγενήθη Ἰουδαία ἀγίασμα αὐτοῦ»; Λέχθηκε ἀντὶ τοῦ, «ὁ λαὸς αὐτὸν λάτρευε», «ὁ λαὸς ἦταν ἀφοσιωμένος σ' αὐτόν», «ὁ λαὸς ἦταν δικὸς του». Ἀγίασμα δὲ κυρίως ὀνομαζόταν ὁ ναός, τὰ ἄδυστα, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Ζαχαρίας παρουσιάζει μερικὸς νὰ ἐρωτοῦν καὶ νὰ λέγουν· «Εἰσῆλθε ἐδῶ τὸ ἀγίασμα ἢ θὰ νηστέψουμε;»*, δηλώνοντας τὴν ἐπιστροφή τῆς

ἄλλων ἀπάντων δηλῶν. «Ἐγενήθη Ἰουδαία ἀγίασμα αὐτοῦ»,
 τουτέστιν, ἀγίασμα ἦγειτο διὰ τῆς ἐποποιίας, διὰ τῶν θυσιῶν,
 διὰ τῆς λαιρείας, διὰ τῆς ἄλλης ἀγιασσίας. «Ἰσραὴλ ἐξουσία
 αὐτοῦ». Τί ἐστιν, «Ἰσραὴλ ἐξουσία αὐτοῦ»; Ὑπὸ τὴν ἀρχὴν
 5 αὐτοῦ, φησί. Καίτοι πᾶσα ἡ οἰκουμένη ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἀρχὴν
 ἦν, ἀλλ' οὗτοι καὶ κατ' οἰκείωσιν ἐτέραν. Ἐπειδὴ καὶ προ-
 φητείας ἐδέχοντο, καὶ διελέγετο αὐτοῖς, καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς
 ὠκονόμει μειζρόνως.

Εἶτα καθ' ἕτερον δὲ τρόπον καὶ λαὸς αὐτοῦ ἐχορημάτιζε.
 10 Καὶ γὰρ τῷ νεύματι τῷ ἐκείνου πολλάκις καὶ εἰς πολέμους
 ἐξήεσαν, καὶ πολλὰ τῶν ἄλλων ἔπρατον. Βαρβαρικῶν γὰρ
 αὐτοὺς ἀπαλλάξας χειρῶν, καὶ τυραννίδος, καὶ δουλείας, καὶ
 κινδύνου ἐσχάτου, καὶ παρανόμου γνώμης, γέγονεν αὐτῶν βα-
 σιλεύς. Τοῦτο γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ δικαιολογούμενος καὶ δει-
 15 κνός, ὅτι πρότερον τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπιδειξάμενος ἀπήτει τὰ
 παρ' ἐκείνων ἔλεγε· «Μὴ ἔρημος ἐγενόμην τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ,
 ἢ γῆ κεχερσομένη;». Ὁ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι μὴ ἄκαρπος,
 φηοίην, ἑμῖν ἐγενόμην; οὐ μυσία ἀγαθὰ εἰς ὑμᾶς ἐπεδειξάμην;
 οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν μετέβαλον; οὐ τὰ στοιχεῖα πρὸς τὴν ὑπι-
 20 ρεσίαν ὑμῶν ἐροῦθμισα; οὐ διαγωγὴν ὑμῖν ἐχαρισάμην ἀν-
 θρωπίνων ἀπηλλαγμένην πόρον; Διὰ τοῦτό φησι· «Μὴ ἔρη-
 μος ἐγενόμην τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ;». Τουτέστιν, οὐ μυσίους ἤ-
 νεγκα καρπούς; ἐλευθερίαν ἀπ' Αἰγύπτου, ἀπαλλαγὴν βαρβά-
 ρων, θαυμάτων ἐπίδειξιν, τὴν ἐν ἐρήμῳ διαγωγὴν, τὴν τῆς
 25 Παλαιστίνης κληρονομίαν, τὴν τῶν ἐθνῶν κράτησιν, τὰ σπυ-
 νεγῆ τρόπαια, τὰς ἐπαλλήλους νίκας, τὰ θαύματα τὰ παρόδο-

κιβωτοῦ καὶ ὄλων τῶν ἄλλων. «Ἐγινε ἡ Ἰουδαία τόπος ἀγιάσματος τοῦ Θεοῦ». Πρὶν δηλαδὴ ἀπ' αὐτὸ ἡ χώρα ἦταν μιὰ ἀκάθαρτη καὶ μολυσμένη χώρα, ὅταν ὁμως ἐπέστρεψε ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἔγινε ἡ πόλη τόπος ἀγιάσματος αὐτοῦ· δηλαδὴ θεωροῦνταν ἀγίασμα γιὰ τὴν μύηση στὰ μυστήρια, γιὰ τίς θυσίες, γιὰ τὴ λατρεία καὶ γιὰ ὅλη τὴν ἄλλη ἱεροτελεστία. «Ὁ Ἰσραὴλ ἐξουσία αὐτοῦ». Τί σημαίνει, «Ἰσραὴλ ἐξουσία αὐτοῦ»; Κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του, λέγει. Ἄν καὶ βέβαια ὅλη ἡ οἰκουμένη ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του, ἀλλ' αὐτοὶ ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του μὲ κάποια ἰδιαίτερη σχέση. Ἐπειδὴ καὶ προφητείες δέχονταν καὶ συνομιλοῦσε μαζί τους καὶ ρύθμιζε μὲ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον τὰ θέματα αὐτῶν.

Ἐπειτα δὲ καὶ κατ' ἄλλο τρόπο ὀνομαζόταν λαὸς του. Καθόσον πολλές φορές κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα του καὶ πολέμους διεξήγαγαν καὶ πολλὰ ἔκαμναν ἐναντίον ἄλλων λαῶν. Ἀφοῦ λοιπὸν τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὰ βαρβαρικά χέρια, τὴν τυραννικὴ ἐξουσία, τὴ δουλεία, τὸν ἔσχατο κίνδυνο καὶ τὴν παράνομη γνώμη τῶν ἐχθρῶν τους ἔγινε βασιλεὺς τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἀπολογούμενος καὶ σ' ἄλλη περίπτωση καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι ζητοῦσε ἀπὸ ἐκείνους τὴν πίστη τους, ἀφοῦ ἀποκάλυψε τὰ δικά του ἔργα, ἔλεγε· «Μήπως ὑπῆρξα ἔρημος γιὰ τὸν οἶκο τοῦ Ἰσραὴλ, ἢ γῆ ἄγονη;»³. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Μήπως, λέγει, ὑπῆρξα γιὰ σᾶς ἄκαρπος; δὲν σᾶς πρόσφερα ἀμέτρητα ἀγαθὰ, δὲν μετέβαλα τὴν ἴδια τὴ φύση; δὲν ρύθμισα τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως πρὸς ἐξυπηρέτησή σας; δὲν σᾶς χάρισα διάβαση ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κόπους ἀνθρώπινους; Γι' αὐτὸ λέγει· «Μήπως ὑπῆρξα ἔρημος γιὰ τὸν οἶκο τοῦ Ἰσραὴλ;». Δηλαδὴ, δὲν σᾶς πρόσφερα ἀμέτρητους καρπούς; ἐλευθερία ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ θαρβάρους, ἐπίδειξη θαυμάτων, τὴ μετάβασή σας μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημο, τὴν κληρονομία τῆς Παλαιστίνης, τὴν ἐπικράτησή σας στὰ ἔθνη, τὰ συνεχῆ τρόπαια, τίς ἀλλεπάλληλες νίκες,

Ξα, τὰ τεράσια τὰ συνεχῆ, τῆς γῆς τὴν εὐειρηρίαν, τοῦ γέ-
 νους ὑμῶν τὴν ἐπίδοσιν, τὴν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης δόξαν,
 ἕτερα μυσρία;

2. Εἶδες καρποὺς τοῦ Θεοῦ; Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε «Μὴ γῆ
 5 ἐγενόμην κεχερσομένη;». Τοιτέστιν, οὐ μυσίους ἐδρέψασθε
 παρ' ἐμοῦ καρπούς; οὐκ ἠλόβγησα τὴν εἴσοδον ὑμῶν καὶ τὴν
 ἔξοδον ὑμῶν, τὰ ποιμνία ὑμῶν, καὶ τὰ θουκόλια ὑμῶν, τὸν
 ἄριον ὑμῶν, καὶ τὸ ὕδωρ ὑμῶν; οὐκ ἐν ἀσφαλείᾳ κατέστησα;
 οὐκ πᾶσιν ἀχειρώτους εἰργασάμην, οὐ φοβερούς καὶ ἀμάχους;
 10 οὐκ καθάπερ ἀπὸ πηγῶν πάντα ὑμῖν ἐπέρορει τὰ ἀπὸ τῆς γῆς,
 τὰ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ; Τὸν γὰρ ἄρχοντα ταῦτα μάλιστα δείκνυ-
 σι. τὸ προνοεῖν τῶν ὑπηκόων, τὸ κήδεσθαι καὶ φροντίζειν.
 Αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε «Ὁ ποιμὴν ὁ καλός», οὐκ εἶπε,
 τιμᾶται καὶ θεραπεύεται, ἀλλά, «Τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν
 15 ὑπὲρ τῶν προβάτων». Τοῦτο ἀρχή, τοῦτο ποιμαντικὴ ἐπιστή-
 μη, τὸ τὰ αὐτοῦ παρορεῖν, καὶ τὰ τῶν ἀρχομένων μεριμνᾶν.
 Ὅπερ γὰρ εἰσιν ἰατροὶ, τοῦτό εἰσιν ἄρχων μᾶλλον δὲ καὶ
 ἰατροῦ πλέον. Ὁ μὲν γὰρ ἰατρός τῆ τέχνη τὴν σωτηρίαν περι-
 ποιεῖται, ὁ δὲ ἄρχων καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις κινδύνοις.
 20 Ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, ραπισθεῖς, στανρωθεῖς, τὰ
 μυσρία παθῶν. Αὐτὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε «Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς
 οὐκ ἑαυτῷ ἤρρασεν, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, Οἱ ὄνειδισμοὶ
 τῶν ὄνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ». Δύο τοίνυν, μᾶλλον
 δὲ καὶ τορεῖς καὶ μυστίας τίθησιν ἐνιαῦθα εὐεργεσίας, ὅτι
 25 βαρβάρων ἀπήλλαξαν, ὅτι τῆς ἀλλοτριᾶς ἠλευθέρωσεν, ὅτι
 δουλείας ἐξέβαλεν, ὅτι πόνους ἔλυσε καὶ ταλαιπωρίας, ὅτι
 μυστία θαύματα εἰργάσατο· εἶτα ὅτι καὶ ἀγίασμα αὐτοῦ αὐ-

4. Ἰω. 10, 11.

5. Ρωμ. 15, 3· Ψαλμ. 68, 10.

τὰ παράδοξα θαύματα, τὰ τεράστια καὶ συνεχῆ, τὴν εὐημερία τῆς γῆς, τὴν προκοπὴ τῆς φυλῆς σας, τὴ δόξα σας σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης καὶ ἀμέτρητα ἄλλα;

2. Εἶδες καρπούς τοῦ Θεοῦ; Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «Μήπως ὑπῆρξα γιὰ σένα γῆ ἄγονη;». Δηλαδή, δὲν κόψατε ἀπὸ μένα ἀμέτρητους καρπούς; δὲν εὐλόγησα τὴν εἰσοδὸς σας καὶ τὴν ἔξοδο σας, τὰ ποιμνιά σας καὶ τὰ κοπάδια τῶν βοδιῶν σας, τὸν ἄρτο σας, τὸ νερό σας; δὲν σᾶς χάρισα ἀσφάλεια; δὲν σᾶς ἔκαμα σ' ὅλους ἀκατανίκητους, φοβερούς καὶ ἀκαταμάχητους; δὲν ἔτρεχαν σὲ σᾶς ὅλα σὰν ἀπὸ πηγές τόσο ἀπὸ τῆ γῆ, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανό; Διότι αὐτὸ πρὸ πάντων ἀποδεικνύει τὸν ἄρχοντα, τὸ νὰ προνοεῖ γιὰ τοὺς ὑπηκόους του, τὸ νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ φροντίζει γι' αὐτούς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Ὁ καλὸς ὁ ποιμένας», δὲν εἶπε, τιμᾶται καὶ ὑπηρετεῖται, ἀλλὰ «θυσιάζει τὴ ζωὴ του γιὰ τὰ πρόβατά του»⁴. Αὐτὸ εἶναι ἐξουσία, αὐτὸ ποιμαντικὴ ἐπιστήμη, τὸ νὰ παραβλέπει κανεὶς τὰ δικά του, καὶ νὰ φροντίζει γιὰ τὰ θέματα αὐτῶν ποὺ ἄρχει. Διότι αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ εἶναι ὁ ἰατρός, αὐτὸ εἶναι καὶ ὁ ἄρχοντας· μᾶλλον δὲ περισσότερο καὶ ὀπὸ τὸ γιατρὸ. Διότι ὁ μὲν ἰατρός μὲ τὴν τέχνη του φροντίζει γιὰ τὴ σωτηρία, ἐνῶ ὁ ἄρχοντας συμμετέχει καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς κινδύνους.

Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ Χριστὸς, διότι δέχθηκε ραπίσματα, σταυρώθηκε καὶ ἔπαθε ἀμέτρητα ἄλλα παθήματα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Διότι καὶ ὁ Χριστὸς δὲν φρόντισε ν' ἀρέσει στὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ὅπως ἔχει γραφεῖ, οἱ ὕβρεις τῶν ὑβριστῶν σου ἔπесαν ἐπάνω μου»⁵. Δύο λοιπὸν εὐεργεσίες ἀναφέρει ἐδῶ, μᾶλλον δὲ τρεῖς καὶ ἀμέτρητες· τὸ ὅτι τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, τὸ ὅτι τοὺς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν ξένη χώρα, τὸ ὅτι τοὺς ἐξέβαλε ἀπὸ τὴ δουλεία, τὸ ὅτι τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τίς ταλαιπωρίες, τὸ ὅτι ἔκαμε ἀμέτρητα θαύματα, καὶ στὴ συνέχεια τοὺς καταξίωσε νὰ γί-

τοὺς κατηξίωσε καὶ ὑπηκόους. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν εὐεργεσίας εἶδος, τὸ ἐν τάξει τῶν ὑπηκόων αὐτοὺς καταλέγειν.

Ἡ θάλασσα εἶδε, καὶ ἔφηνεν ὁ Ἰορδάνης ἐπιγράφη εἰς
5 τὰ ὀπίσω. Ὅρα τὸν λόγον κορυφούμενον, καὶ τὴν εὐεργεσίαν αὐξανομένην. Τί γὰρ δεῖ λέγειν, φησί, περὶ βαρβάρων καὶ ἐθνῶν, ὅποτε καὶ ἡ κτίσις ὑπεξίστατο καὶ παρεχώρει, καὶ πρὸς τὰ ἐναντία μεθίστατο, τὸν σιραιηγοῦντα ὁρῶσα, καὶ τῷ δημιουργῷ παραχωροῦσα; Πάντα γὰρ τότε τῷ δήμῳ τῷ
10 τῶν Ἑβραίων ὑπεξίστατο καὶ παρεχώρει, ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνης ἀκολοιθίας ἦν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ θείας καὶ ἀπορρήτου δυνάμεως τὰ θαυματουργούμενα ἅπαντα. Καὶ ὅρα τὴν ἔμφασιν τῆς λέξεως, πῶς ἀρίστως αὐτὴν τέθεικεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἀνεχώρησεν, οὐδέ, ὑπεξέστη, ἀλλὰ τί; Ἡ
15 θάλασσα εἶδε, καὶ ἔφηνεν τὸ ἰάχος τῆς ἀναχωρήσεως τῇ γηγῆ παρασιῆσαι βουλόμενος, τὸ μέγεθος τῆς ἐκπλήξεως, τὸ εὐκόλον τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἵνα μή τις νομίσῃ ἐκ περιόδου τινὸς καὶ οὐριυχίας τοῦτο γίνεσθαι, ἐξ ἐκείνου οὐκ ἔτι γέγονεν, ἀλλ' ἄπαξ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐκέλευσε, καὶ ἐπὶ
20 διαφόρων προσώπων. Καὶ γὰρ ἡ ἄτακτος τῶν ὑδάτων ῥύμη καθάπερ λογικῆς καὶ ἔμφυχος, τοῦ Θεοῦ κελεύουτος, οὕτω τοὺς μὲν ἔσωσε, τοὺς δὲ ἀπώλλυε, τοῖς μὲν ἰάχος, τοῖς δὲ ὄχημα γινομένη. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας καμίον ἴδαι τις ἂν. Καὶ γὰρ τὸ πῦρ, τὸ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτιχε φερόμενον,
25 πολλὴν ἐπιτάξιαν ἐπεδείκνυτο, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπέταξε, οὗς μὲν ἔνδον εἶχε διασῶζον, τοὺς δὲ ἔξωθεν περικαθημένους ἀρπάζον καὶ ἀναλίσκον.

Ἡ Ἰορδάνης ἐπιγράφη εἰς τὰ ὀπίσω. Εἶδες καὶ ἐν

νουν αγίασμά του και υπήκοοί του. Καθόσον και αυτό δὲν εἶναι μικρὸ εἶδος εὐεργεσίας, τὸ νὰ τοὺς κατατάσσει στὴ θέση τῶν ὑπηκόων του.

«Ἡ θάλασσα εἶδε τὸν Ἰσραήλ και ἔφυγε, ὁ Ἰορδάνης στράφηκε στὰ ὀπίσω». Πρόσεχε τὸ λόγο πού φθάνει στὸ ἀποκορύφωμά του και τὴν εὐεργεσία πού αὐξάνει. Διότι, λέγει, τί χρειάζεται νὰ ὀμιλοῦμε γιὰ τοὺς βαρβάρους και τὰ ἔθνη, τὴ στιγμὴ πού και ἡ κτίση ὑποχωροῦσε και ὑποτασσόταν και ἀκολουθοῦσε ἀντιθετὴ πορεία, βλέποντας τὸ στρατηγὸ και ὑποχωρώντας μπροστὰ στὸν ἀρχηγὸ ταῦ λαοῦ; Διότι ὅλα τότε ὑποχωροῦσαν και ὑποτάσσονταν στὸ λαὸ τῶν ἐβραίων, γιὰ νὰ μάθουν, ὅτι τὰ ὅσα γίνονταν δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀνθρώπινης ἐνέργειας, ἀλλ' ὅλα ἐκεῖνα πού γίνονταν κατὰ τρόπο θαυματουργικὸ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς θείας και ἀπερίγραπτης ἐκείνης δυνάμεως. Καὶ πρόσεχε τὴν ἔμφαση τῆς λέξεως, μὲ πόσο ἄριστο τρόπο ἀνέφερε αὐτὴ. Διότι δὲν εἶπε, ἀναχώρησε, οὔτε ὑποχώρησε, ἀλλὰ τί; «Ἡ θάλασσα εἶδε και ἔφυγε», θέλοντας νὰ παρουσιάσει μὲ τὴ φυγὴ τὴν ταχύτητα τῆς ὑποχωρήσεως, τὸ μέγεθος τῆς ἐκπλήξεως, τὸ εὐκόλο τῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι αὐτὸ γίνεται γιὰ μιὰ μόνο στιγμὴ και συμπτωματικὰ, και ὅτι ἀπὸ τότε δὲν ξανάγινε πλέον, ἀλλὰ μιὰ φορὰ, ὅταν ὁ Θεὸς πρόσταξε και σὲ διάφορα πρόσωπα, καθόσον ἡ ἀτακτὴ ὁρμὴ τῶν ὑδάτων, σὰν κάποια ἀκριβῶς λογικὴ και ἔμπυχη, μόλις ὁ Θεὸς πρόσταξε, ἄλλους μὲν ἔσωσε, ἄλλους δὲ τοὺς κατέστρεψε, και ἔγινε σ' ἄλλους μὲν τάφος, σ' ἄλλους δὲ ὄχημα. Αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ δεῖ και στὴ Βαβυλώνια κάμινο. Καθόσον ἡ φωτιά, πού κινεῖται ὅπως τύχει, ἔδειχνε πολλὴ πειθαρχία, διότι πρόσταξε ὁ Θεός, ἐκείνους μὲν πού εἶχε μέσα νὰ τοὺς σώζει, ἐνῶ ἐκείνους πού κάθονταν ἔξω και γύρω ἀπ' αὐτὴ νὰ τοὺς ἀρπάζει και νὰ τοὺς κατακαίει.

«Ὁ Ἰορδάνης στράφηκε πίσω». Εἶδες τὰ θαύματα

διαφόροις καιροῖς, καὶ ἐν διαφόροις χωρίοις τὰ θαύματα
 γινόμενα; Ἴνα γὰρ μάθωσιν, ὅτι πανταχοῦ ἡ δύναμις ἐκτίε-
 ται τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ περικλείεται τόπῳ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ
 καὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων χώρα, καὶ πανταχοῦ παρεγίνετο
 5 θαυματουργῶν καὶ νῦν μὲν ἐν θαλάττῃ, νῦν δὲ ἐν ποταμοῖς,
 καὶ τότε μὲ ἐν θαλάττῃ, νῦν δὲ ἐν ποταμοῖς, καὶ τότε μὲν
 ἐπὶ Μωϋσέως, ἕτερον δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ πανταχοῦ διὰ
 σημείων παρεπέμποντο, ἵνα τὴν ἀναίσθητον αὐτῶν γνώμην καὶ
 τὴν σκληρὰν διάνοιαν τοῖς θαύμασι μαλασσομένην, εὐήριον καὶ
 10 ἐπιτηδειοτέραν καταστήσωσι πρὸς τὴν τῆς θεογνωσίας ὑ-
 ποδοχίην.

Τὰ ὄρη ἐσκήρτησαν ὥσει κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία
 προσβάτων. Ἐνταῦθα ζήτημα οὐ μικρὸν ἡμῖν ἀνακύπτει. Καὶ
 γὰρ τινες διαποροῦντές γασιν, ὅτι μὲν τὰ πρότερα γέγονεν
 15 ἴσμεν· καὶ γὰρ ἱστορία παρέδωκεν, ὅτι καὶ ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα
 ἐσκήρτη ἐν τῇ ἐξόδῳ, καὶ ὅτι ὁ Ἰσοδάνης ἐπιγράφη εἰς τὰ
 ὀπίσω. ἠρίκα ἢ κιβωτὸς παρήει· ὅτι δὲ ὄρη ἐσκήρτησαν καὶ
 βουνοί, οὐδαμοῦ τοῦτο ὁρῶμεν γεγραμμένον. Τί οὖν εἶσιν
 εἰπεῖν; Ὅτι τὴν ἡδονὴν ὑπερβολικῶς παρασιῆσαι βουλόμε-
 20 νος καὶ τῶν θαυμάτων τὸ μέγεθος ὁ προφήτης, εἰσάγει καὶ
 τὰ ἄρυχα αὐτὰ μονοτονίᾳ χορευόντα καὶ πηδῶντα, ἅπερ ἐπὶ
 τῶν εὐφροαινομένων γίνεται. Λιὰ τοῦτο καὶ ἡ προσθήκη τῆς
 εἰκότος τό. Ὅς κριοὶ καὶ ὡς ἀρνία προσβάτων. Καὶ γὰρ
 ἐκεῖνα τὰ ἄλογα ἠρίκα εὐφροαίνηται τοῖς πηδήμασι τὴν ἡ-
 25 δονὴν δηλοῖ. Ὅσπερ οὖν ἐν ταῖς συμφοραῖς ἄλλος φησὶν,
 ὅτι καὶ ἄμπελος ἐπένθησε καὶ οἶνος· οὐχ ὡς τῆς ἀμπέλου
 πενθούσης (πῶς γὰρ ἂν πενθήσει ἄμπελος;) ἀλλὰ τὴν ὑπερ-
 βολὴν τῆς κατηφείας ἐνδείξασθαι βουλόμενος, καὶ τῶν ἀρύ-
 χων αὐτῶν σχεδὸν ἀτιομένων ὑπερβολικῶς λέγει. οὕτω δὲ
 30 καὶ ἐνταῦθα τὴν κρίσιν εἰσάγει κοινωνοῦσαν τῆς ἡδονῆς, ἵνα
 τὸ μέγεθος δείξῃ τῆς εὐφροσύνης. Τοῦτο καὶ ἡμῖν ἔθος λέ-

πού γίνονται καί σέ διάφορους καιρούς καί σέ διάφορους τόπους; Για νά μάθουν λοιπόν, ὅτι ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ ἐπεκτείνεται παντοῦ καί δέν περικλείεται σ' ἓνα τόπο, καί ὅτι περιφερόταν παντοῦ θαυματουργώντας καί στήν ἔρημο καί στή χώρα τῶν βαρβάρων, καί ἄλλοτε μὲν στή θάλασσα, ἄλλοτε δέ στοὺς ποταμούς, καί τότε μὲν μέσω τοῦ Μωυσῆ, ἀργότερα δέ μέσω τοῦ Ἰησοῦ καί παντοῦ ἀκολουθοῦνταν ἀπὸ θαύματα, ὥστε, ἀφοῦ μαλακώσουν τὴν ἀναίσθητη γνώμη τους καί τὴ σκληρὴ διάνοιά τους, νά τὴν καταστήσουν ὑπάκουη καί κατάλληλη γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῆς θεογνωσίας.

«Τὰ ὄρη σκίρτησαν σὰν κριοὶ καί τὰ βουνὰ σὰν ἀρνιά προβάτων». Ἐδῶ προβάλλει σ' ἐμᾶς μεγάλο ζήτημα. Καθόσον μερικοὶ πού ἀποροῦν λέγουν· τὸ ὅτι μὲν συνέβηκαν τὰ προηγούμενα τὸ γνωρίζουμε· καθότι ἡ ἱστορία μᾶς παρέδωσε, ὅτι καί ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα σχίσθηκε κατὰ τὴν ἔξοδο, καί ὁ Ἰορδάνης στράφηκε πίσω, ὅταν περνοῦσε ἡ κιβωτός· τὸ ὅτι ὅμως σκίρτησαν τὰ ὄρη καί τὰ βουνά, αὐτὸ πουθενὰ δέν τὸ βλέπουμε γραμμένο. Τί μπορούμε λοιπόν νά ποῦμε; Ὅτι θέλοντας ὁ προφήτης νά παραστήσει τὴν ὑπερβολικὴν χαρὰ καί τὸ μέγεθος τῶν θαυμάτων, παρουσιάζει καί αὐτὰ τὰ ἄψυχα σὰν κατὰ κάποιον τρόπο, νά χορεύουν καί πηδοῦν, πράγμα πού γίνεται μὲ ἐκείνους πού χαίρονται. Γι' αὐτὸ καί ἡ προσθήκη τῆς εἰκόνας, δηλαδὴ τὸ «Σὰν κριοὶ καί σὰν ἀρνιά προβάτων». Καθόσον ἐκεῖνα τὰ ἄλογα ζῶα ὅταν χαίρονται, ἐκδηλώνουν τὴν χαρὰ τους μὲ πηδήματα. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν στίς συμφορὰς ἄλλος λέγει, ὅτι καί ἡ ἄμπελος πένθησε καί ὁ οἶνος, ὅχι ὅτι ἡ ἄμπελος πενθεῖ (διότι πῶς θὰ μπορούσε νά πενθήσει ἡ ἄμπελος;), ἀλλὰ θέλοντας νά δείξει τὴν ὑπερβολικὴν θλίψη, παρουσιάζει κατὰ τρόπο ὑπερβολικὸν σὰν νά μετέχουν σχεδὸν καί τὰ ἴδια τὰ ἄψυχα, ἔτσι λοιπόν καί ἐδῶ παρουσιάζει τὴν κτίση νά συμμετέχει στὴν χαρὰ, γιὰ νά δείξει τὸ μέγεθος τῆς εὐφροσύνης. Αὐτὸ καί ἐμεῖς συνη-

γειν, ὅτι τὰ ἐνταῦθα φαιδρὰ γέγονεν, ἐπειδὴν ἵνα ἴδωμεν ἐν-
τιμον παραγενόμενον ἐνέπλησας τὴν οἰκίαν χαρᾶς, οὐ περὶ
τῶν τοίχων διαλεγόμενοι, ἀλλὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς εὐφρο-
σύνης παριστώμενοι.

- 5 «Τί σοί ἐστι, θάλασσα, ὅτι ἔρυσες, καὶ σὺ, Ἰορδάνη, ὅτι
ἐπιθάλας εἰς τὰ ὀπίσω; Τὰ ὄρη, ὅτι ἐσκιριήσατε ὡσεὶ κριοί,
καὶ οἱ βουνοί, ὡς ἀντία προβάτων;». Κατὰ ἐρώτησιν τὸν
λόγον προάγει, καὶ τοῖς στοιχείοις διαλέγεται, ἀπὸ τῆς αὐ-
τῆς γνώμης ἀφ' ἧς ἔφησεν αὐτὰ σκιριᾶν. «Ὡσπερ γὰρ οὐκ
10 αἰσθησὶν αὐτοῖς διδοὺς ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ', ὅπερ ἔφθην εἰ-
πὼν, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἡδονῆς ἐνδεικνύμενος καὶ τῶν κα-
τορθωμάτων τὸ μέγεθος, οὕτω καὶ τὴν ἐρώτησιν αὐτοῖς προο-
άγει οὐχ ὡς ἀποκρίνασθαι δυναμένοις καὶ αἰσθησὶν ἔχου-
σιν, ἀλλ' ὥστε σαφέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον καὶ δεῖξαι τὸ
15 παράδοξον. Ὡς γὰρ καινοῦ τινος γενομένου, καὶ σὺ κατὰ
ἀκολουθίαν συμβάντος, τὴν ἐρώτησιν ἐπάγει, καὶ προσίθησι
τῇ ἀποκρίσει. Τίς δὲ ἦν αὕτη; Ἐκ προσώπου Κυρίου ἐ-
σαλεύθη ἡ γῆ, ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ». Ἐνταῦθα
πάλιν ἄλλον τὴν ἔκκληξιν λέγει, τὸ θαῦμα, τὴν ἔκστασιν, ὥστε
20 δεῖξαι τὸ μέγεθος τῶν γεγενημένων.

3. Εἴτα δεικνὺς ὅσον ἐστὶν ἀνδρὸς ἀρετῆ, ἀπὸ τοῦ δούλου
τὸν Λεσπότιν ἐκάλεσεν. ὁ καὶ Παῦλος ἀντὶ μεγίστης τιμῆς
ἔφη τις ἀγίοις δεδόσθαι ἐκείνοις, ὅτι δὴ τῶν βιωτικῶν ἀηλ-
λάγησαν ἅπαντων. Οὐδὲ γὰρ τὴν τιμὴν μόνον τίθησιν, ἀλλὰ
25 καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τιμῆς προσίθησιν, ἵνα τὸν ἀκροατὴν δι-
δάξῃ τὴν ὁδόν, δι' ἧς δύναται ταύτης ἀπολαῦσαι τῆς προε-
δρίας. Τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; Τὸ ἀπὸ τῶν δούλων καλεῖσθαι
τὸν Λεσπότιν. Αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνε-
ται ὁ Θεός, Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν». Πῶς δὲ ὁ Θεὸς αὐτῶν
30 ἐκαλεῖτο; Λέγων· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς

6. Ἦσ. 24, 7.

7. Ἐθρ. 11, 16.

θίζουμε να λέμε, ότι όλα ἐδῶ ἔχουν γίνει χαρούμενα, ὅταν δοῦμε κάποιο ἐπίσημο να ἔχει ἔλθει γέμισες, λέμε, τὴν οἰκία ἀπὸ χαρά, χωρὶς να ἐννοοῦμε τοὺς τοίχους, ἀλλὰ παριστάνουμε τὴν ὑπερβολὴ τῆς εὐφροσύνης.

«Τί σοῦ συνέβη, θάλασσα, καὶ ἔφυγες, καὶ σύ, Ἰορδάνη, ποῦ στράφηκες πίσω; Καὶ τὰ ὄρη γιατί σκιρτήσατε σάν τὰ κριάρια καὶ τὰ βουνὰ σάν τὰ ἄρνιά τῶν προβάτων;». Μὲ ἐρωτήσεις προχωρεῖ τὸ λόγο καὶ συνομιλεῖ μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, μὲ τὴν ἴδια σκέψη, μὲ τὴν ὁποία εἶπε ὅτι αὐτὰ σκιρτοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ τὰ ἔλεγε αὐτὰ χωρὶς να δίνει αἴσθησι σ' αὐτὰ, ἀλλὰ, ὅπως προανέφερα, γιὰ να δείξει τὴν ὑπερβολικὴν χαρὰ καὶ τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων, ἔτσι κάμνει καὶ τὴν ἐρώτησι σ' αὐτὰ ὄχι ὅτι μποροῦν ν' ἀποκριθοῦν καὶ ὅτι αἰσθάνονται, ἀλλὰ γιὰ να κάνει τὸ λόγο σαφέστερο καὶ να δείξει τὸ παράδοξο. Διότι, σάν να συνέβηκε κάτι τὸ καινούριο καὶ ποῦ δὲν συνέβηκε κατὰ φυσικὸ τρόπο, κάμνει τὴν ἐρώτησι καὶ προσθέτει καὶ τὴν ἀπάντησι. Ποιὰ δὲ εἶναι αὕτη; «Ἀπὸ τὴν παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου σαλεύθηκε ἡ γῆ, ἀπὸ τὴν παρουσίᾳ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ». Ἐδῶ πάλι ὀνομάζει σάλο τὴν ἐκπληξι, τὸ θαῦμα, τὴν ἔκστασι, γιὰ να δείξει τὸ μέγεθος τῶν συμβάντων.

3. Ἐπειτα, γιὰ να δείξει πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνδρα, ὀνόμασε τὸν Κύριο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ δούλου, πράγμα ποῦ καὶ ὁ Παῦλος εἶπε ὅτι δόθηκε ἀντὶ μεγίστης τιμῆς σ' ἐκείνους τοὺς ἀγίους, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ ὅλα τὰ κοσμικά. Διότι δὲν ἀναφέρει μόνο τὴν τιμὴν, ἀλλὰ προσθέτει καὶ τὴν αἰτία τῆς τιμῆς, γιὰ να διδάξει στὸν ἀκροατὴ τὴν ὁδὸν, μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ ν' ἀπολαύσει αὕτην τὴν τιμητικὴν διάκρισι. Ποιὰ δὲ εἶναι αὕτη; Τὸ να ὀνομάζεται ὁ Κύριος μὲ τὸ ὄνομα τῶν δούλων. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε: «Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς να ὀνομάζεται Θεὸς τους»⁶. Πῶς δὲ ὁ Θεὸς ὀνομαζόταν Θεὸς τους: Λέγοντας: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ,

Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ». Ἐῖτα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης κλήσεως ἀνωτέρω τιθεὶς, εἶπε· «Καὶ οὗτοι πάντες ἀπέθανον, μὴ κοιμισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρωθεν αὐτὰς ἰδόντες, καὶ ἀπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες, ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοί εἰσι». Ἀὕτη ἡ αἰτία, διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν». Ποίαν αἰτίαν; εἶπέ μοι. Ὅτι ὁμολόγησαν ξένοι καὶ παρεπίδημοί εἶναι, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὰ παρόντα, ἀλλ' ἀπορορήσαντες ἑαυτοὺς τῶν βιωτικῶν, οὕτως ἐν ἀλλοτριᾷ
10 διέτριβον.

«Τοῦ σιρέφαντος τὴν πέτραν εἰς λίμνας ὑδάτων, καὶ τὴν ἀκρότομον εἰς πηγὰς ὑδάτων». Ποίαν ἔχουσιν ἄν, εἶπέ μοι, συγγνώμην οἱ σκληροὶ καὶ δυσένδοτοι, διὰ τὴν πέτρα καὶ ἡ ἀκρότομος καὶ σκληρὰ καὶ δυσένδοτος εἶκη τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ, ἄνθρωπος δέ, ὁ λόγῳ τιμημένος, καὶ πάντων ἡμερωτέρος, ἐκείνης ἀναισθητότερος γίνηται; Ἀκρότομον γὰρ ἐνταῦθ' αἴσθησιν τὴν σιδήρῳ οὐ ραδίως εἴκονσαν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἄκρων μόλις ἀποθρανομένην. Ἀλλ' οὕτως καὶ ἐκείνη εἰς τὴν ἐναντίαν διελύθη φύσιν, καὶ πηγὰς ἀνέβη ὑδάτων. Ὅ
20 γὰρ τῆς φύσεως δημιουργὸς καὶ τοὺς ὄρους αὐτοὺς μεταθεῖναι δύναται καὶ τὰ ἐναντία ἐπιδείξασθαι, ὁ πολλοῦ πολλάκις ἐποίησε, δεικνὺς ὅτι ἀπὸς ἐστὶν ὁ ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα ποιήσας. Εἰπὼν τοίνυν τὰς παλαιὰς εὐεργεσίας, τὰ θαύματα, τὰ τεράσια πῶς ἀπῆλλαξε βαρβαρικῆς δουλείας, πῶς εἰς ἐλευθερίαν ἐλειτουργήσας, καὶ τὰ στοιχεῖα μετέβαλε, καὶ πάντα ἡδονῆς ἐπέπλησε, καὶ ὑπὲρ τῶν παρόντων δεῖται, ἐπὶ τὸν αὐτὸν καταφεύγων λιμένα.

Ἐῖτα, ἐπειδὴ κάκεινο γέγενηται, εὖ διὰ τὴν ἀξίαν τῶν

8. Ἐε. 3, 6.

9. Ἐβρ. 11, 13.

10. Ἐβρ. 11, 16.

καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ»⁸. Ἐπειτα ἀναφέροντας καὶ τὴν αἰτία αὐτῆς τῆς ὀνομασίας ποῦ προαναφέραμε, εἶπε· «Καὶ ὅλοι αὐτοὶ πέθαναν, χωρὶς νὰ λάβουν τίς ἐπαγγελίες, ἀλλὰ τίς εἶδαν μόνο ἀπὸ μακριά, τίς πίστεψαν καὶ ὁμολόγησαν ὅτι εἶναι ξένοι καὶ προσωρινοὶ κάτοικοι τῆς γῆς»⁹. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία, γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «Γιὰ τὴν αἰτία αὐτὴ δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς νὰ ὀνομάζεται Θεὸς τους»¹⁰. Ποιὰ αἰτία; Πές μου; Τὸ ὅτι ὁμολόγησαν ὅτι εἶναι ξένοι καὶ προσωρινοὶ κάτοικοι τῆς γῆς, καὶ ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὰ παρόντα πράγματα, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπομάκρυναν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἔτσι ζοῦσαν σὰν σὲ ξένη χώρα.

«Ὁ ὁποῖος μετέβαλε τὴν πέτρα σὲ λίμνες ὑδάτων, καὶ τὸ σκληρὸ βράχο σὲ πηγές ὑδάτων». Ποιὰ συγγνώμη, πές μου, θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν οἱ σκληροὶ καὶ ἀνυποχώρητοι, ὅταν ἡ πέτρα καὶ ὁ βράχος ὁ σκληρὸς καὶ ἀνυποχώρητος ὑποχωρεῖ στὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ποῦ ἔχει τιμηθεῖ μὲ λόγο καὶ εἶναι ἡμερώτερος ἀπὸ ὅλα, γίνεται πιὸ ἀναίσθητος ἀπὸ ἐκείνη; Διότι ἀκρότομο ἐδῶ ὀνομάζει τὸ βράχο ποῦ δὲν ὑποχωρεῖ εὐκόλα στὸ σίδερο, ἀλλὰ σπάζει λίγο μόνο στ' ἄκρα. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐκεῖνος διαλύθηκε στὴν ἀντίθετη φύση καὶ ἄφησε νὰ τρέξουν πηγές ὑδάτων. Διότι ὁ δημιουργὸς τῆς φύσεως μπορεῖ καὶ αὐτοὺς τοὺς ὄρους νὰ μεταβάλλει καὶ νὰ παρουσιάσει τὰ ἀντίθετα, πράγμα ποῦ ἔκαμε σὲ πολλές περιπτώσεις, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ δημιούργησε τὰ πάντα ἀπὸ τὸ μηδέν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνέφερε τίς παλιές εὐεργεσίες, τὰ θαύματα καὶ τὰ παράδοξα, πῶς δηλαδὴ τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν βαρβαρικὴ δουλεία, πῶς τοὺς ὠδήγησε σὲ ἐλευθερία καὶ μετέβαλε τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ ὅλα τὰ γέμισε μὲ χαρὰ, ἀπευθύνει τὴν παράκλησή του καὶ γιὰ τὰ παρόντα, καταφεύγοντας στὸν ἴδιο λιμένα.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνο συνέβηκε, ὄχι ἐπειδὴ τὸ

εὐεργετουμένων, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γιγανθρωπίαν καὶ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅπερ ἔλεγεν, «Ἴνα μὴ βεβηλωθῇ τὸ ὄνομά μου, ἀλλὰ πάντες μάθωσι διὰ τῶν γινομένων τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τοῦτο διδουσακάλιας ὑπόθεσις γένηται, τοῦτο καὶ νῦν προβάλλεται τὸ δικαίωμα, λέγων· εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ βίου προδεδόμεθα, καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων ἐσμέν ἀπαρησίαστοι, διὰ τὸ ὄνομά σου ποιήσον, ὃ καὶ Μωϋσῆς τότε ἔλεγεν. Ὁ καὶ οὐτός φησι, συνωδὰ ἐκείνω φθειγγόμενος. «Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλ' ἢ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν».

10 Μὴ δι' ἡμᾶς, φησί, ἵνα ἡμᾶς λαμπροτέρους ποιήσης καὶ ἐπισημοὺς, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς πανταχοῦ κατὰδελόν σου τὴν δύναμιν ἐργάσῃ. Ἄλλ' ὅσοπερ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δοξάζεται, ἀντιλαμπανομένου καὶ δοηθοῦντος, οὕτω πάλιν δοξάζεται ἐν ἀρετῇ βιούτων ἡμῶν καὶ λαμπόντων κατὰ τὴν πολιτείαν. «Λαμπρά-

15 τω» γὰρ φησί, «τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Ὅσοπερ τοίνυν δοξάζεται ἐν ἀρετῇ ὄντων ἡμῶν, οὕτω πάλιν βλασφημεῖται ἐν κακίᾳ διατριβόντων. Τοῦτο γοῦν καὶ διὰ τοῦ προσήτου δηλῶν, ἔλεγε· «Τὸ ὄνομά μου δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν». Ἄλλ' ἐλειδῆ οὐδαμῶθεν ἐτέρωθεν ἔχει τὴν συνηγορίαν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ποιήσασθαι, ἐπὶ τοῦτο καταφέρει, καθάπερ καὶ Μωϋσῆς. Ἄλλ' οὐκ ἀεὶ αὐτὸ ποιεῖ ὁ Θεός, τῆς σωτηρίας κηδόμενος τῶν ἀνθρώπων. Εἰ γὰρ ἀεὶ

25 τοῦτο ποιεῖν ἔμελλε, πολλοὶ τῶν ραθύμων χείρους ἂν ἐγένοντο, μέγιστον ἐνέχυρον ἔχοντες τοῦ μὴ πάσχειν κακῶς, τὸ διὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ διηνεκῶς σῶζεσθαι. Ἄλλ' οὐ γίνεται τοῦτο. Οὐ γὰρ οὕτω μέλει τῆς δόξης αὐτοῦ αὐτῷ, ὡς τῆς σωτηρίας τῆς τῶν ἀνθρώπων. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι καταφρονοῦσι τοῦτου,

30 πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός, ὃ μὴ δεόμενός τινος τῶν παρ' ἡμῶν·

11. Ἰεζ. 20, 9.

12. Ματθ. 5, 16.

13. Ἦσ. 52, 5.

ἄξιζαν οἱ εὐεργετούμενοι, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὸ ὄνομά του, πράγμα ποῦ ἔλεγε, «Γιὰ νὰ μὴ βεβηλωθεῖ τὸ ὄνομά μου»¹¹, ἀλλ' ὅλοι νὰ μάθουν μὲ τὰ συμβάντα τὴν ἰσχύ καὶ τὴ δύναμή του, καὶ αὐτὸ νὰ γίνεи μέσο διδασκαλίας, αὐτὸ τὸ δικαίωμα προβάλλει καὶ τώρα, λέγοντας· Ἔαν καὶ προδοθήκαμε ἀπὸ τὸν τρόπο ζωῆς μας καὶ δὲν ἔχουμε τὸ θάρρος νὰ τὸ ζητήσουμε ἀπὸ τὰ ἔργα μας, κάμε το γιὰ τὸ ὄνομά σου, πράγμα ποῦ καὶ ὁ Μωυσεῆς ἔλεγε τότε. Αὐτὸ καὶ αὐτὸς λέγει μιλώντας σύμφωνα μὲ ἐκεῖνον. «Ὅχι σ' ἐμᾶς, Κύριε, ὄχι σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ στὸ ὄνομά σου δῶσε δόξα». Ἔαν γιὰ μᾶς, λέγει, γιὰ νὰ μᾶς κάνεις λαμπρότερους καὶ ἐνδοξότερους, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανερώσεις παντοῦ τὴ δύναμή σου. Ἔαν ὅπως ἀκριβῶς δοξάζεται τὸ ὄνομά του, ὅταν φροντίζει γιὰ μᾶς καὶ μᾶς βοηθεῖ, ἔτσι πάλι δοξάζεται ὅταν ζοῦμε ἐνάρετα καὶ λάμπουμε μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς μας. Διότι λέγει· «Ἔαν λάμπει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ δοῦν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»¹².

Ἔαν ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν δοξάζεται ὅταν ζοῦμε ἐνάρετα, ἔτσι πάλι βλασφημεῖται ὅταν ζοῦμε μέσα στὴν κακία. Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δηλώσει καὶ μὲ τὸν προφήτη, ἔλεγε· «Τὸ ὄνομά μου ἐξ αἰτίας σας βλασφημεῖται μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν»¹³. Ἔαν, ἐπειδὴ ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν μπορεῖ νὰ συνηγορήσει γι' αὐτοὺς, καταφεύγει σ' αὐτὸ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Μωυσεῆς. Ἔαν δὲν κάμνει πάντοτε αὐτὸ ὁ Θεός, φροντίζοντας γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἔαν συνέβαινε πάντοτε νὰ κάμνει αὐτὸ, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ράθυμους θὰ γίνονταν χειρότεροι, ἔχοντας μέγιστη ἐγγύηση τὸ νὰ μὴ κακοπαθοῦν, τὸ ὅτι σώζονται συνέχεια ἀπ' αὐτὸν ἐξ αἰτίας τῆς δόξας του. Ἔαν δὲν γίνεται αὐτὸ. Καθόσον δὲν ἐνδιαφέρεται τόσο πολὺ γιὰ τὴ δόξα του, ὅσο γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἔαν οἱ ἀνθρώποι τὸ περιφρονοῦν αὐτὸ, πολὺ περισσότερο ὁ Θεός,

ἀλλ', ὅπερ ἔφη, ὁ προφήτης, ἐπειδὴ συνηγόρου ἰάξιν ἔχει, ἀπὸ τῶν ἐνόνητων τὴν συνηγορίαν ποιεῖται, καὶ διπλασιάζει τῷ λόγῳ, λέγων «Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν» σφόδρα τὸ ἀνάξιον τῶν σωζομένων δεικνύς, «Ἄλλ' ἢ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν». Ἡμεῖς μὲν γὰρ μυριάων ἄξιοι κακῶν, ἀλλ' ὅπως τὸ ὀνομά σου μὴ θεβηλωθῆ.

«Ἐπὶ τῷ ἔλεει σου καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου». Ἐτερος ἐρμηνευτὴς φησι, «Διὰ τὸ ἔλεός σου». Ὅρας πῶς αὐτὸ καὶ αὐτὸς οἶδε σαφῶς, ὅτι πολλάκις τούτου καταφρονῶν ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς ἐν ὁρᾷ μόνον, τὴν τῶν ἁμαρτανόντων διόρθωσιν. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν «Ἐπὶ τῷ ἔλεει σου, καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου». Τουτέστι, διὰ τὸ ἔλεός σου βοήθησον ἡμῖν, εἰ καὶ τῆς δόξης σὺ μέλει σοι τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων, «ἀλλὰ διὰ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου». Ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ κολάζοντα δόξαν λαβεῖν, οὐκ ἔλεοῦντα μόνον. Ἄλλὰ μὴ οὕτω, φησί, ἀλλὰ «διὰ τὸ ἔλεός σου». Ἐχοῦν μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν τῷ ὀνόματί σου δίδοσθαι δόξαν διὰ τοῦ θείου καὶ τῆς πολιτείας, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο προοδεδώκαμεν, διὰ τῆς ἀντιλήψεως ποίησον, διὰ τοῦ ἔλεου καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

4. «Μήποτε εἴπωσι τὰ ἔθνη, ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν;». Πολλῶν καὶ νῦν εὐχομένων ἀκούω ταῦτα λεγόντων· ἀλλὰ δέος, μήποτε ἄλλως εἴπωσι τό, «Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν;» ὅτιαν ἀρπάζουσι πολλοὶ καὶ ἀδικῶσι καὶ μυρία ποιῶσι δεινά. «Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν». Ἐνταῦθα τὴν πλάνην τῶν ἀνοήτων διορθοῦται. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἀγροῦσιν εἶναι Θεόν, τὸ τοιοῦτον δόγμα διασποδόμενος, φησί· «Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν». Εἰ δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς γῆς. Τί δὲ ἔστιν, «Ἐν τῷ οὐρανῷ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν»; Ἡ τὰς δυνάμεις τὰς ἄνω φησὶ καὶ τοὺς δι-

πού δὲν ἔχει ἀνάγκη τίποτε ἀπὸ τὰ δικά μας· ἀλλ' ὅπως εἶπα, ὁ προφήτης, ἐπειδὴ ἔχει τὴ θέση τοῦ συνηγόρου, συνηγορεῖ μὲ τὰ μέσα πού ἔχει στὴ διάθεσή του, καὶ διπλασιάζει τὸ λόγο, λέγοντας, «Ὁχι γιὰ ἐμᾶς, Κύριε, ὄχι γιὰ ἐμᾶς», γιὰ νὰ δείξει τὴν ὑπερβολικὴ ἀναξιότητα τῶν σωζομένων, «Ἀλλὰ στὸ ὄνομά σου δῶσε δόξα». Διότι ἐμεῖς εἴμαστε ἄξιοι ἀμετρήτων κακῶν, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ βεβηλωθεῖ τὸ ὄνομά σου.

«Γιὰ τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀλήθεια σου». Ἄλλος ἐρμηνευτὴς λέγει, «Γιὰ τὸ ἔλεός σου». Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὸς τὸ γνωρίζει αὐτὸ πολὺ καλά, ὅτι πολλὰς φορές ὁ Θεὸς περιφρονῶντας αὐτό, σ' ἓνα μόνο ἀποβλέπει, τὴ διόρθωση τῶν ἁμαρτωλῶν. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «Γιὰ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθεια σου». Δηλαδή ἐξ αἰτίας τῆς εὐσπλαχνίας σου βοήθησέ μας, ἂν καὶ δὲν σὲ ἐνδιαφέρει ἡ δόξα ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, «ἀλλὰ γιὰ τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀλήθεια σου». Διότι εἶναι δυνατὸ καὶ ὅταν τιμωρεῖς νὰ λάβεις δόξα, καὶ ὄχι μόνο ὅταν ἐλεεῖς. Ὅμως, λέγει, ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ «γιὰ τὸ ἔλεός σου». Καθόσον ἔπρεπε νὰ δοξάζουμε τὸ ὄνομά σου μὲ τὴ ζωὴ μας καὶ τὴν ὅλη συμπεριφορὰ μας, ἐπειδὴ ὅμως τὸ προδώσαμε, κάμε το αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς βοήθειας, ἐξ αἰτίας τοῦ ἐλέους σου καὶ τῆς φιλανθρωπίας σου.

4. «Μήπως καὶ ποῦν οἱ ἐθνικοῦ' ποῦ εἶναι ὁ Θεός τους;». Πολλοὺς καὶ τώρα ἀκούω νὰ προσεύχονται καὶ νὰ λένε αὐτά· ἀλλὰ φοβᾶμαι, μήπως γιὰ ἄλλο λόγο ποῦν τὸ «Ποῦ εἶναι ὁ Θεός τους;», ὅταν πολλοὶ ἀρπάζουν, ἀδικοῦν καὶ προξενοῦν ἀμέτρητα κακά. «Ὁ Θεός μας ὅμως δημιούργησε στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ ὅλα ὅσα θέλησε». Ἐδῶ διορθώνει τὴν πλάνη τῶν ἀνοήτων. Ἐπειδὴ δηλαδή πολλοὶ ἀγνοοῦν ὅτι ὑπάρχει Θεός, διορθώνοντας αὐτὴ τὴ δοξασία, λέγει· «Ὁ Θεός μας ὅμως δημιούργησε στὸν οὐρανὸ ὅλα ὅσα θέλησε». Ἄν δὲ στὸν οὐρανὸ, πολὺ περισσότερο στὴ γῆ. Τί σημαίνει δέ, «Ἐν τῷ οὐρανῷ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν»; Ἡ ἐννοεῖ τίς οὐράνιες δυνάμεις καὶ τὰ

· μους τοὺς ἀπείρους ἐκείνους, ἢ τὰ ἐπιτάγματα, ἃ μετὰ εὐκο-
 λίας ἀνύεται. Εἰ δὲ ἡ γῆ πολλὴν ἔχει τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν
 ἀταξίαν, μὴ θαυμάσης. Ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων κακίας καὶ
 τῆς πονηρίας τῶν μετιόντων, ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἀνομίαν τοῦ
 5 Θεοῦ τοῦτο γίνεται. "Οὐ γὰρ ἰσχυρὸς καὶ δυνατὸς, τὰ ἐν τῷ
 οὐρανῷ δηλοῖ προαιτούμενα. Εἰ δὲ ἐν τῇ γῆ σὺχ οὕτως, οἱ ἀνα-
 ξίους ἐαντοὺς καθιστῶντες αἴτιοι. Καὶ ἐτέρως δ' ἂν τις τοῦ-
 τιον μεταχειρίσειε τὸν λόγον, ὅτι πολλὰ καὶ διὰ μακροθυμίαν
 οὐδέπω τὴν κατ' ἀξίαν λαμβάνει ἀντίδοσιν. Διὰ τοῦτο καὶ
 10 πονηροὶ δικαίων περιγίγνονται, οὐ βουλομένου τοῦ φιλανθρώ-
 που Θεοῦ παρὰ πόδας ἕκαστον τὰς εὐθύνας ἀπαιτεῖν τῶν
 πεπλημμελημένων· ἐπεὶ πάσαι ἂν τὸ γένος ἀνηραπάθη τὸ ἡ-
 μέτερον. Τοῦτο τοίνυν ἐνιαυθὰ φησιν, ὅτι δυνατὸς μὲν ἔστι
 καὶ ἰσχυρὸς, καὶ οἶός τε ἐπεξελεθεῖν, καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἐν
 15 τῷ οὐρανῷ γενομένων, οὐ ποιεῖ δὲ τοῦτο, πανταχοῦ τῇ μα-
 κροθυμίᾳ χρώμενος, καὶ εἰς μετάνοιαν ἔλκων τοὺς ἐν πο-
 νηρίᾳ ζῶντας.

«Τὰ εἶδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσοῖον, ἔργα χει-
 ρῶν ἀνθρώπων. Στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν ὀφθαλ-
 20 μούς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὄφρονται ὄτια ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσονται·
 οἶνας ἔχουσι, καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται· χεῖρα ἔχουσι,
 καὶ οὐ ψηλαφήσουσι· πόδας ἔχουσι, καὶ οὐ περιπατήσουσιν·
 οὐ φωνήσουσιν ἐν τῷ λάρυνγι αὐτῶν. "Ομοιοὶ αὐτοῖς γένοιν-
 το οἱ ποιῶντες αὐτά». Ἐν μὲν τῷ ἑκατοσιῶ πέμπτῳ ψαλ-
 25 μῷ τὴν μαρίαν αὐτῶν διηγούμενος ἔλεγεν, ὅτι «Τοὺς υἱοὺς
 αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας ἔθυσαν τοῖς δαιμονίοις», ἐν δὲ
 τῷ παρόντι τὴν ἀναισθησίαν, ὅτι ταῖς ἀψύχοις ὕλαις προστε-
 τήκασι. Καὶ πάντα αὐτῶν ἔπεισι τὰ μέλη, πλατυτέραν τὴν κο-
 μωδίαν ἐργαζόμενος. Εἶτα καὶ ἐπάγων φησὶν «"Ομοιοὶ αὐ-

ἀμέτρητα ἐκεῖνα πλήθη, ἢ τὰ προστάγματα, πού τὰ πραγματοποιεῖ μὲ εὐκολία. Ἐάν ὅμως ἡ γῆ παρουσιάζει πολλή σύγχυση καὶ ἀταξία, μὴ θαυμάσεις. Αὐτὸ γίνεται ἐξ αἰτίας τῆς κακίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς πονηρίας ἐκείνων πού διαπράττουν τὴν κακία, καὶ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τοῦ Θεοῦ. Διότι, τὸ ὅτι εἶναι ἰσχυρὸς καὶ δυνατός, τὸ φανερῶνουν τὰ ὅσα γίνονται στὸν οὐρανό. Ἐάν δὲ δὲν συμβαίνει στῆ γῆ τὸ ἴδιο, αἴτιοι εἶναι ἐκεῖνοι πού καθιστοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἀναξίους. Καὶ μὲ ἄλλο τρόπο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐκτιμῆσει αὐτὸ τὸ λόγο, ὅτι δηλαδὴ πολλὰ δὲν λαμβάνουν οὐδέποτε τὴν ἀξία ἀνταπόδοσης ἐξ αἰτίας τῆς μακροθυμίας του. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ κακοὶ ὑπερισχύουν τῶν δικαίων, ἐπειδὴ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς δὲν θέλει νὰ ζητεῖ ἀπὸ τὸν καθένα ἀμέσως εὐθύνες τῶν παραπτωμάτων του· διότι πρὸ πολλοῦ θὰ ἐξαφανιζόταν τὸ γένος μας. Αὐτὸ λοιπὸν ἐννοεῖ ἐδῶ, ὅτι δηλαδὴ εἶναι μὲν δυνατὸς καὶ ἰσχυρὸς, καὶ μπορεῖ νὰ τὸ πράξει αὐτό, καὶ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ὅσα γίνονται στὸν οὐρανό, δὲν τὸ κάμνει ὅμως αὐτό, δείχνοντας παντοῦ τὴ μακροθυμία του καὶ προσελκύοντας σὲ μετάνοια ἐκείνους πού ζοῦν μέσα στὴν κακία.

«Τὰ εἶδωλα τῶν ἐθνικῶν εἶναι ἀπὸ ἄργυρο καὶ χρυσό καὶ κατασκευασμένα ἀπὸ χέρια ἀνθρώπινα. Στόμα ἔχουν καὶ δὲν μιλοῦν· μάτια ἔχουν καὶ δὲν βλέπουν· αὐτιά ἔχουν καὶ δὲν ἀκοῦν· μύτες ἔχουν καὶ δὲν ὀσφραίνονται· χέρια ἔχουν καὶ δὲν ψηλαφοῦν· πόδια ἔχουν καὶ δὲν περπατοῦν· δὲν θὰ βγάζουν ποτὲ φωνὴ ἀπὸ τὸ λάρυγγά τους. Ὅμοιοι μὲ αὐτὰ θὰ γίνουν καὶ ἐκεῖνοι πού κατασκευάζουν αὐτά». Στὸν μὲν ἑκατοστὸ πέμπτο ψαλμὸ¹⁴ περιγράφοντας τὴ μανία αὐτῶν ἔλεγε, ὅτι «Θυσίασαν τοὺς υἱοὺς τους καὶ τίς θυγατέρες τους στὰ δαιμόνια», ἐνῶ σ' αὐτὸν τὸν ψαλμὸ περιγράφει τὴν ἀναισθησία, διότι προσκολλήθηκαν στὶς ἄψυχες ὕλες. Καὶ περιγράφει ὅλα τὰ μέλη τους, παρουσιάζοντας μεγαλύτερη τὴ διακομώδηση. Ἐπειτα προ-

- τοῖς γένοιτο οἱ ποιῶντες αὐτά, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς». Καίτοι γε τοῦτο ἀρετὴ, τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐνταῦθα κατὰρα γέγονεν. Ἐννόησον οὖν ἴνες ἂν εἶεν, ὅταν ἡ πρὸς αὐτοὺς ὁμοίωσις ἀντὶ ἀρεᾶς προφέρηται τῆς ἐσχάτης.
- 5** Καὶ καλῶς εὖτοι τὸν λόγον ἐσχημάτισε, κωμωδῶν αὐτοὺς εἰς ἐσχάτην ἄνοιαν, καὶ καταγελάσιους δεικνύς. Πῶς γὰρ οὐ καταγέλαστον, εἰπέ μοι, τὸ προσδεδέσθαι ξοάνῳ τύπον ἔχοντι τῆς ἐσχάτης ἀσχημοσύνης; Τίς γὰρ ἂν ἔλοιτο γυμνὴν γυναῖκα ἰδεῖν; Ὁ δὲ δαίμων καὶ γυμνῷ τύπῳ παρεδρεῦει. Καὶ νῦν
- 10** μὲν πορνείας εἰκόνας τὰ ξόανα, νῦν δὲ μανίας τῆς κατὰ τῶν ἀρρένων. Τί γὰρ ἂν ὁ αἰετὸς θούλειαι; τί δὲ ὁ Γανυμήδης; τί δὲ ὁ διώκων τὴν παρθένον Ἀπόλλων; τί δὲ τὰ ἕτερα μυσσηρὰ σχήματα; Πανταχοῦ ἀσέλγεια, πανταχοῦ ἀκολασία, πανταχοῦ μίξεων ἀθέσεων καὶ ἐρώτων λυσσώντων τύποι. Καὶ γὰρ
- 15** τὰ ξόανα, καὶ αἱ ἐσοταί, καὶ αἱ πανηγύρεις, καὶ αἱ τελεταί, ἔλεγχοι καὶ ὑπομνήματα καὶ διδασκαλίαι τῶν ἀτόπων εἰσίν. Οὐ μόνον δὲ τῶν αἰσχυρῶν, ἀλλὰ καὶ γήνων τῶν πρὸς ἀνθρώπους. Ὅθεν καὶ ἀποτροπίζονται τοὺς δαίμονας. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον παρ' ἐκείνοις, ἢ ἀσέλγεια, καὶ μέθαι ἀκόλαστοι, καὶ ὠμότης.
- 20** καὶ ἀπανθρωπία, καὶ μιμιφορίαί, καὶ τὰς ἐσοτὰς ὅλας ἐντεῦθεν στυγισταμένας ἴδοι τις ἂν.

Κωμωδῆσας τοίνυν τῶν εἰδῶλων τὴν ἀναισθησίαν καὶ τὴν ἄνοιαν τῶν πεποιθότων αὐτοῖς, μετάρηι τὸν λόγον ἐπὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἕνον λόγον «Οἶκος Ἰσραὴλ ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἐστιν. Οἶκος Ἰσραὴλ ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἐστιν. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον ἤλπισαν ἐπὶ Κύριον βοηθὸς καὶ ὑ-

15. Γανυμήδης· ὠραῖος νέος, υἱὸς τοῦ Τρωῶς, ποῦ ἀρπάχθηκε ἀπὸ τοὺς θεοὺς σὺν οἴνοχόσ τοῦς.

θέτει καὶ λέγει· «Ὅμοιοι μὲ αὐτὰ θὰ γίνουσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ κατασκευάζουσι αὐτὰ καὶ ὅλοι ποὺ πιστεύουσι σ' αὐτά». Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι ἀρετὴ, τὸ νὰ εἶναι ἴσοι μὲ τὸ Θεό, ἀλλ' ἐδῶ ἐγίναν κατάρρα. Σκέψου λοιπὸν ποιοὶ ἦταν, τῇ στιγμῇ ποὺ ἠ ὁμοίωσάν τους μὲ αὐτοὺς ἀναφέρεται σάν τὴν πιὸ χειρότερη κατάρρα. Καὶ πολὺ καλὰ παρουσίασε ἔτσι τὸ λόγο, διακωμωδώντας αὐτοὺς γιὰ τὴν πιὸ χειρότερη μορφή ἀνοησίας καὶ παρουσιάζοντάς τους ἀξίους γιὰ γέλια. Διότι πὲς μου, πῶς δὲν εἶναι ἄξιο γιὰ γέλια τὸ νὰ προσκολλᾶται κανεὶς στὸ ξόανο, ποὺ παρουσιάζει τὴ μορφή τῆς πιὸ μεγάλης ἀσχημοσύνης; Διότι ποῖος θὰ προτιμοῦσε νὰ δεῖ γυμνὴ γυναῖκα; Ὁ δαίμονας ὅμως παρουσιάζεται καὶ μὲ γυμνὴ μορφή. Καὶ ἄλλοτε μὲν τὰ ξόανα παρουσιάζουσι εἰκόνες πορνείας, ἄλλοτε δὲ εἰκόνες τῆς μανίας ἐναντίον τῶν ἀνδρῶν. Διότι τί παριστάνουσι ὁ ἀετός; τί ὁ Γανυμήδης¹³; τί ὁ Ἀπόλλωνας ποὺ καταδιώκει τὴν παρθένο; τί δὲ τὰ ἄλλα σιχαμερὰ σχήματα; Παντοῦ ἀσέλγεια, παντοῦ ἀκολασία, παντοῦ τύποι παρανόμων ἐνώσεων καὶ ἐρώτων ποὺ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ λύσσα. Καθόσον τὰ ξόανα καὶ οἱ ἐορτές καὶ οἱ πανηγύρεις, καὶ οἱ τελετές εἶναι ἔλεγκτοι καὶ ἀναμνήσεις καὶ διδασκαλίαι τῶν ἀτόπων. Ὅχι μόνον τῶν αἰσχυρῶν, ἀλλὰ καὶ φόνων ἀνθρώπων. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ συχέρονται τοὺς δαίμονες. Διότι τίποτε δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ σ' ἐκείνους, παρὰ ἀσέλγειαι, μέθαι ἀκόλαστες, ὠμότητα, ἀπανθρωπία, φόνους ἀνθρώπων, καὶ οἱ ἐορτές τους δὲ ὅλες ἀπὸ αὐτὰ ἀποτελοῦνται.

Ἄφοῦ λοιπὸν διακωμώδησε τὴν ἀναισθησίαν τῶν εἰδώλων καὶ τὴν μωρία ἐκείνων ποὺ πιστεύουσι σ' αὐτά, μεταφέρει τὸν λόγο στὸν ὕμνον τοῦ Θεοῦ, λέγοντας· «Ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἔλπισε στὸν Κύριον· αὐτὸς εἶναι ὁ βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς τους. Ὁ οἶκος τοῦ Ἀαρῶν ἔλπισε στὸν Κύριον· αὐτὸς εἶναι ὁ βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς τους. Αὐτοὶ ποὺ φοβοῦνται τὸν Κύριον ἔλπισαν στὸν Κύριον· αὐτὸς

περασπισιῆς αὐτῶν εἶσι). Διὰ γὰρ τούτων καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἀνακηρύττει καὶ τὴν ἀσύγκριτον αὐτοῦ καὶ κατὰ πάντων ὑπεροχὴν. Τὰ γὰρ εἰς τὸν δῆμον τὸν Ἰουδαϊκὸν γινόμενα εἰς μέσον ἄγων, διπλῆν δεικνυοῖν αὐτοῦ τὴν εὐεργεσίαν, μᾶλλον δὲ καὶ τριπλῆν. Πρῶτον μὲν, διὸ δαιμόνων αὐτοὺς ἀπήλλαξεν· ἔπειτα, διὸ ἑαυτὸν ἐγνώρισεν καὶ τρίτον, ὅτι καὶ βοήθειαν αὐτοῖς τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέσχε. Διαιρεῖ δὲ τὸν λόγον εἰς τε τὸν Ἰσραήλ, καὶ τὸ ἱερατικὸν γένος, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν προσιόντας αὐτῷ. Οὐ γὰρ εἰσιν ἴσον ἱερεὺς καὶ ἰδιώτης, ἀλλ' ἔχει τι πλεον οὗτος· διὸ καὶ τὴν διαίρεσιν εἰκότως ποιεῖται. Καὶ γὰρ μείζων εἰς αὐτοὺς ἢ τιμὴ ἐγένετο.

5. Εἶτα δεικνύς, ὅτι οὐκ εἰς τὰ Ἰουδαϊκὰ αὐτοῦ κατεκλείσθη ἢ πρόνοια, καὶ τῶν προσηλύτων ἐμνήσθη, τῶν ἐκ τῶν ἐθνῶν προσιόντων, τὴν τε βοήθειαν καὶ τὴν εὐλογίαν εἰς ἅπαντας γεγενησθαι λέγων. «Κύριος μνησθεὶς ἡμῶν, εὐλόγησεν ἡμᾶς. Εὐλόγησε τὸν οἶκον Ἰσραήλ· εὐλόγησε τὸν οἶκον Ἀαρῶν· εὐλόγησε τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον». Τί εἰσιν, «Εὐλόγησε»; Μυρίων, φησί, ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. Εὐλογεῖ μὲν γὰρ ἄνθρωπος Θεόν, ὡς οὖν λέγει, «Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον», ἀλλ' ὁ τὸν Θεὸν εὐλογῶν, αὐτὸς κερδαίνει, λαμπρότερον ἑαυτὸν καθιστάς, οὐκ ἐκεῖνος τι χαριζόμενος, ὁ δὲ Θεὸς εὐλογῶν, ἡμᾶς λαμπροτέρους ποιεῖ, οὐκ αὐτὸς τι προσλαμβάνει. Ἀνευθεὲς γὰρ τὸ Θεῖον ὥστε ἐκατέρωθεν ἡμέτερόν ἐστι τὸ κέρδος. Πῶς δὲ εὐλόγησεν αὐτούς; Ἄριον αὐτοῖς ἐξ οὐρανοῦ ἔδωκεν, ὕδωρ ᾧμθορησεν ἐκ πέτρας, τὰς εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους ἐφύλαξε, τὰ θουκόλια αὐτῶν ἐπλήθυνε καὶ τὰ ποίμνια αὐτῶν, λαὸν περιούσιον ὠνόμασε, καὶ βασιλείον ἱεράτευμα, νόμον ἔδωκε, προφήτας ἔπεμψε. Ταῦτα καὶ ἀλλαχοῦ κηρύττων, «Οὐκ ἐποίησε», φη-

είναι βοηθός καὶ ὑπερασπιστὴς τους». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια λοιπὸν ἀνακηρύττει καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ αὐτοῦ ἀπέναντι σ' ὅλους. Διότι παρουσιάζοντας τὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν στὸν ἰουδαϊκὸ λαό, δείχνει διπλὴ τὴν εὐεργεσία του, μᾶλλον δὲ καὶ τριπλὴ. Πρῶτα, ὅτι ἀπάλλαξε αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς δαίμονες· ἔπειτα, ὅτι τοὺς γνώρισε τὸν ἑαυτό του· καὶ τρίτο, ὅτι τοὺς πρόσφερε καὶ τὴ βοήθειά του. Διαιρεῖ δὲ τὸ λόγο πρὸς τὸν Ἰσραήλ, πρὸς τὸ ἱερατικὸ γένος καὶ πρὸς ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ποὺ πιστεύουν σ' αὐτόν. Διότι δὲν εἶναι ὁ ἱερεὺς ἴσος μὲ τὸν ἀπλὸ ἄνθρωπο, ἀλλ' αὐτὸς ἔχει κάτι περισσότερο· γι' αὐτὸ καὶ πολὺ σωστά κάμνει τὴ διαίρεση. Καθόσον δόθηκε σ' αὐτοὺς μεγαλύτερη τιμὴ.

5. Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἡ πρόνοιά του δὲν περιορίσθηκε μόνο στοὺς Ἰουδαίους, ἀνέφερε καὶ τοὺς προσηλύτους, ποὺ προσέρχονται ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς, λέγοντας ὅτι ἡ βοήθεια καὶ εὐλογία του δόθηκε πρὸς ὅλους γενικῶς. «Ὁ Κύριος μᾶς θυμήθηκε καὶ μᾶς εὐλόγησε. Εὐλόγησε τὸν οἶκο τοῦ Ἰσραήλ· εὐλόγησε τὸν οἶκο τοῦ Ἀαρών· εὐλόγησε ἐκείνους ποὺ φοβοῦνται τὸν Κύριο». Τί σημαίνει, «εὐλόγησε»; Τοὺς γέμισε, λέγει, μὲ ἀμέτρητα ἀγαθὰ. Διότι εὐλογεῖ μὲν ὁ ἄνθρωπος τὸ Θεό, ὅπως ὅταν λέγει, «Εὐλόγει, ψυχὴ μου, τὸν Κύριο»¹⁹, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ εὐλογεῖ τὸ Θεό, ὁ ἴδιος κερδίζει, καθιστώντας τὸν ἑαυτό του λαμπρότερο, χωρὶς νὰ χαρίζει τίποτε σ' ἐκεῖνον, ὁ Θεὸς ὁμως εὐλογώντας, καθιστᾷ ἐμᾶς λαμπρότερους, καὶ ὁ ἴδιος δὲν κερδίζει τίποτε. Διότι τὸ θεῖο εἶναι χωρὶς ἀνάγκη ὥστε καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις δικό μας εἶναι τὸ κέρδος. Πῶς δὲ εὐλόγησε αὐτοὺς; Τοὺς ἔδωσε ἄρτο ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἀνάβλυσε νερὸ ἀπὸ τὴν πέτρα, προστάτεψε τίς ἐσόδους καὶ ἐξόδους τους, πλήθυνε τὰ κοπάδια τῶν βοδιῶν καὶ τὰ ποιμνιά τους, τοὺς ὀνόμασε λαὸ περιούσιο καὶ βασιλῆιο ἱεράτευμα, τοὺς ἔδωσε νόμο, τοὺς ἔστειλε προφήτες. Αὐτὰ διακηρύσσοντας καὶ ἀλλαῦ, λέγει· «Δὲν ἔ-

πραξε ἔτσι γιὰ κανένα ἔθνος καὶ τίς ἀλήθειες του δὲν τίς φανέρωσε σ' αὐτά»¹⁷. Καὶ ἄλλος· «Ποιὸ ἔθνος εἶναι τόσο σοφὸ, ποὺ ἔχει κοντά του τὸν Κύριο τὸ Θεό;»¹⁸. Τοὺς μικροὺς μαζί μὲ τοὺς μεγάλους. Κανένα ἔθνος, λέγει, δὲν ἦταν ἔρημο τῆς εὐλογίας του, ἀλλὰ σ' ὅλους ἀπλωνόταν αὐτές.

«Εἶθε νὰ προσθέτει ὁ Κύριος εὐλογίες σὲ σᾶς· σὲ σᾶς καὶ στοὺς υἱοὺς σας». Εἶδες ἄλλο εἶδος εὐλογίας; τὴν αὔξηση τοῦ γένους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἄλλος, παρουσιάζοντας σὲ θέση τιμωρίας τὸ ἀντίθετο, λέγει· «Καὶ λιγιστέψαμε καὶ εἴμαστε οἱ πιὸ λίγοι ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς γῆς»¹⁹. Αὐτὴ τὴν εὐλογία ἀπολάμβαναν καὶ ὅταν ἦταν στὴν Αἴγυπτο, ἂν καὶ βέβαια ἦταν ἀμέτρητα τὰ ἐμπόδια, ὅπως τὰ ἔργα, οἱ ταλαιπωρίες, ἡ σκληρότητα τῶν ἀντιπάλων τους, ἀλλ' ὅπως τίποτε δὲν διέκοπτε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τόσο αὐξάνονταν οἱ εὐλογίες, ὥστε σὲ διακόσια χρόνια νὰ γίνουν ἑξακόσιες χιλιάδες. Ἄλλὰ τότε μὲν οἱ εὐλογίες περιορίζονταν σ' αὐτά, ἐνῶ σήμερα στὴν Καινὴ Διαθήκη εἶναι πολὺ πιὸ σπουδαιότερες. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Παῦλος· «Ἄς εἶναι εὐλογημένος ὁ Θεὸς, ποὺ μᾶς εὐλόγησε μὲ τὸ Χριστὸ μὲ κάθε πνευματικὴ εὐλογία ποὺ ὑπάρχει στὸν οὐρανό»²⁰. Καὶ πάλι· «Στὸ Θεὸ δὲ ποὺ μπορεῖ νὰ κάνει σὲ ἐμᾶς πολὺ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ζητοῦμε ἢ ποὺ σκεπτόμαστε, σ' αὐτὸν ἄς ἀνήκει ἡ δόξα μέσα στὴν ἐκκλησία»²¹. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ οἱ προφῆτες τὴν παλιὰ ἐποχὴ, ζητώντας εὐεργεσίες, αὐτὴ τὴν εὐλογία πρόσφερναν. Διότι ὁ Ἐλισσαῖος ἐκείνην ποὺ τὸν φιλοξένησε, τὴν ἀμοίβει μὲ τὴ δόση τοῦ παιδιοῦ²². Στὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης ὅμως δὲν δίνονται αὐτά, ἀλλὰ πολὺ πιὸ μεγαλύτερα. Ἡ πορφυρόπωλη λοιπὸν δὲν ζητοῦσε αὐτά ἀπὸ τοὺς ἀποστέλους, ἀλλὰ τί; «Ἄν δὲ δὲν μὲ κρίνατε ἀνάξια γιὰ τὸν Κύριο, ἐλάτε καὶ μείνετε στὸ σπίτι μου»²³.

Εἶδες πόση εἶναι ἡ ἀπόσταση μεταξὺ τῶν δυὸ διαθη-

Παλαιᾷ, τίνα δὲ οἱ ἐν τῇ Καινῇ; Καὶ πάλιν ὁ Χριστός· «Χαί-
 ρετε, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ
 ὁ Παῦλος· «Ὁ δὲ Θεὸς πληρώσαι ὑμᾶς πάσης χάριτος καὶ
 ἐλπίδος ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν
 5 δυνάμει Πνεύματος ἁγίου». Εἶδες εὐλογίας δύναιμι τὰ ἀ-
 πόροητα χαριζομένην ἀγαθὰ, καὶ οὐδὲν ἔχουσαν γήινον; Καὶ
 πάλιν ὁ Παῦλος· «Ὁ Θεὸς συντριβεί τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς
 πόδας ὑμῶν ἐν ἰάχῃ». Ἄλλ' ἐν τῇ Παλαιᾷ, διε παχύτερον
 τὰ τῶν ἀνθρώπων διέκειτο, ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν τὰ τῆς εὐ-
 10 λογίας ὑφαίνεται, καὶ ἡ πολυπαιδία μέγιστον προᾶγμα εἶναι
 ἐνομιζέτο. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς ἁμαρτίας εἰσῆλθεν ὁ θάνα-
 τος, παραμυθούμενος τὸ γένος ὁ Θεός, καὶ δεικνύς, διὸ οὐ
 μόνον οὐκ ἀναλώσει, οὔτε πανωλεθρία παραδώσει, ἀλλὰ καὶ
 πολλῶ πλείους ἔσομαι τοῦ προτέρου, φησί· «Ἀυξάνεσθε καὶ
 15 πληθύνεσθε». Ἐπειδὴ δὲ ἐγνώσθη ὕπνος ὧν ὁ θάνατος, εἰσῆ-
 γετο τὸ τῆς παρθενίας καλόν. Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Θέ-
 λω δὲ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ἐν ἐγκρατεία, ὡς καὶ ἐμav-
 τόν». Καὶ πάλιν· «Καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπεισθαι».
 Καὶ ὁ Χριστός· «Εἰσὶν ἐννοῦχοι, οἵτινες ἐννοούχισαν ἑαυτοὺς
 20 διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ἄλλως δὲ καὶ ἐν ἀρχῇ
 τοῦτο ἠνέξατο, διὸ ἀρετῆς, οὐ πολυπαιδίας χρεία. Καὶ ἄκουε
 πῶς. Λέγει γὰρ τις σοφός· «Μὴ ἐπιθύμει πλῆθος τέκνων ἀ-
 χροῦσιον, εἰ μὴ ἔσθι μετ' αὐτῶν φόβος Θεοῦ· καὶ μὴ ἔπεχε
 ἐπὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν· κρεῖσσον γὰρ εἷς, ἢ χίλιοι, καὶ ἀποθα-
 25 νεῖν ἄτεκνον, ἢ ἔχειν τέκνα ἀσεβῆ· καὶ κρεῖσσων εἷς ποιῶν
 τὸ θέλημα Κυρίου, ἢ μυροῖσι παράνομοι». Ἄλλ' οἱ ἀναίσθητοι
 Ἰουδαῖοι, καὶ πρὸς τὴν σάρακα κερηρότες ἀεί, καὶ ἀρετῆς ἀ-

24. Λουκᾶ 10, 20.
 25. Ρωμ. 15, 13.
 26. Ρωμ. 16, 20.
 27. Γέν. 1, 28· 9, 1.

28. Α' Κορ. 7, 7.
 29. Α' Κορ. 7, 1.
 30. Ματθ. 19, 12.
 31. Σοφ. Σειρ. 16, 1-3.

κῶν καὶ ποιά μὲν ζητοῦσαν οἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποιά δὲ οἱ τῆς Καινῆς; Καὶ πάλι ὁ Χριστός· «Χαίρετε, ποὺ τὰ ὀνόματά σας γράφηκαν στοὺς οὐρανοὺς»²⁴. Καὶ ὁ Παῦλος· «Ὁ δὲ Θεὸς ἄς σᾶς γεμίσει μὲ κάθε χαρὰ καὶ ἐλπίδα ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς σας, ὥστε νὰ ἔχετε μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἄφθονη τὴν ἐλπίδα»²⁵. Εἶδες δύναμη εὐλογίας ποὺ χαρίζει τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ καὶ ποὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ γήινο; Καὶ πάλι ὁ Παῦλος· «Ὁ Θεὸς θὰ συντρίψει τὸ σατανὰ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σας ἀμέσως»²⁶. Ἄλλὰ στὴν παλαιὰ Διαθήκη, ὅταν τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦταν πνευματικὰ κατώτερα, ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ προέρχονταν τὰ τῆς εὐλογίας, καὶ ἡ πολυπαιδία θεωροῦνταν πολὺ σπουδαῖο πρᾶγμα. Διότι, ἐπειδὴ ὁ θάνατος εἰσῆλθε στὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ἁμαρτία, παρηγορῶντας ὁ Θεὸς τὸ γένος μας καὶ γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ὄχι μόνο δὲν θὰ τοὺς ἐξαφανίσει οὔτε θὰ τοὺς παραδώσει στὴν πανωλεθρία, ἀλλὰ καὶ ὅτι θὰ γίνουν πολὺ περισσότεροι ἀπὸ πρὶν, λέγει· «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε»²⁷. Ὅταν ὁμως ἐγίνε γνωστὸ ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ὕπνος, παρουσιαζόταν καὶ τὸ καλὸ τῆς παρθενίας. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Θέλω δὲ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ἐγκρατεῖς ὅπως καὶ ἐγώ»²⁸. Καὶ πάλι· «Εἶναι καλὸ στὸν ἄνθρωπο νὰ μὴ πλησιάζει γυναῖκα»²⁹. Καὶ ὁ Χριστός· «Υπάρχουν εὐνοῦχοι, ποὺ εὐνοουχίσθηκαν μόνοι τους γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»³⁰. Ἄλλωστε δὲ καὶ στὴν ἀρχὴ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε, ὅτι χρειάζεται ἀρετὴ καὶ ὄχι πολυπαιδία. Καὶ ἄκουε πῶς. Διότι λέγει κάποιος σοφός· «Μὴ ἐπιθυμεῖς πολλὰ ἄχρηστα παιδιὰ, ἂν δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὰ φόβος Θεοῦ· καὶ μὴ προσβλέπεις στὸ πλῆθος αὐτῶν· διότι προτιμότερο εἶναι ἓνα, παρὰ χίλια, καὶ νὰ πεθάνεις ἄτεκνος, παρὰ νὰ ἔχεις ἀσεβῆ τέκνα, καὶ προτιμότερο εἶναι ἓνα ποὺ νὰ κάμνει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, παρὰ ἀμέτρητα παράνομα»³¹. Ἄλλ' οἱ ἀναίσθητοι Ἰουδαῖοι, ποὺ πάντοτε εἶχαν συγκεντρωμένο τὸ ἐνδιαφέρο τους στὴ σάρκα καὶ ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὴν ἀρετὴ, ἔλεγαν· «Τί ζητεῖ ὁ

μελοῦντες, ἔλεγον· «Τί ζητεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' ἢ σπέρμα;». Δεικνὺς τοίνυν αὐτοῖς, οὗ οὐ τοῦτο ζητεῖ, μυριάκις αὐτοὺς ἀπόλεσεν, ἀρετῆς ἐρήμους ὄντας.

Ἐὐλόγημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ». Καλῶς προσέθηκε, «Τῷ 5 Κυρίῳ». Τοῦτο γὰρ μάλιστα εὐλογία. Εἰσὶ γὰρ καὶ παρὰ ἀνθρώποις εὐλογοῦμενοι, ἀλλ' ἀνθρώπινα τὰ ἐκείνων. Ἡ δὲ μεγίστη εὐλογία αὕτη. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ εὐλογοῦσι, τουτέστι, ἐγκωμιάζουσιν, ἐπαινοῦσι τοὺς ἐν πλούτῳ καὶ δυναστείαις καὶ δόξαις ὄντας. Ἄλλ' αὕτη ἡ εὐλογία πρόσκαιρος, καὶ ἡνίκα 10 ἂν παρῇ, οὐδὲν ἔχουσα κέρδος· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ διηνεκίης, καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις παρέχουσα τὴν ὠφέλειαν. «Τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Εἶδες ὅση τῆς εὐλογίας ἡ ἰσχὺς; Τὰ γὰρ ῥήματα αὐτοῦ ἔργα γίνεται. Τὸν γοῦν οὐρανὸν τὸ ῥῆμα αὐτοῦ πεποίηκε. «Τῷ λόγῳ» γὰρ, φησί, «Κυρίου οἱ 15 οὐρανοὶ ἐστερωώθησαν». Ἐκείνῳ τῷ λόγῳ σε εὐλογεῖ, τῷ τοσαῦτα δυναμένῳ.

Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων». Τί λέγεις; ἐξελέξατο τὸν οὐρανὸν οἴκημα ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ὑπερῶα λαβών, ἡμῖν 20 ἀγώρισε τὰ ἐπιτῦθα; Ἄπαγε· οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλὰ συγκαταβάσεως ὁ λόγος. Εἰ γὰρ τοῦτό ἐστι. πῶς τὸ ἕτερον ἔστηκε τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον; «Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶν; λέγει Κύριος». Ἐκεῖνο γὰρ ἐναντίον τοῦτο, εἰ κατὰ τὴν πρόχειρον ἀπὸ προφορᾶν ἐκδεξώμεθα, καὶ μὴ 25 τὴν ἀποκειμένην αὐτοῖς σκοπήσωμεν θεωρίαν. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησιν, «Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων»; Συγκαταβατικῶς κέχρηται λόγῳ, οὐκ ἀποκλείων ἐν τῷ οὐρανῷ τὸν Θεόν. Οὐδὲ γὰρ τό, «Ὁ οὐρανὸς θρόνος αὐτοῦ καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον», ὥσπερ οὐδὲ

32. Μαλαχ. 2, 15.

33. Ψαλμ. 32, 6.

34. Ἱερ. 23 24.

Θεός, παρά απογόνους;»³². Για να δείξει λοιπόν σ' αὐτούς, ὅτι δὲν ζητεῖ αὐτό, ἀμέτρητες φορές τοὺς κατέστρεψε, ἐπειδὴ ἦταν γυμνοὶ ἀπὸ ἀρετῆ.

«Ἄς εἰσθε εὐλογημένοι ἀπὸ τὸν Κύριο». Πολὺ καλὰ πρόσθεσε, «Ἀπὸ τὸν Κύριο». Καθόσον αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι εὐλογία. Διότι ὑπάρχουν εὐλογοῦμενοι καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλ' οἱ εὐλογίαις ἐκείνων εἶναι ἀνθρώπινες. Ἡ πιὸ μεγάλη εὐλογία εἶναι αὕτη. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι εὐλογοῦν, δηλαδὴ ἐγκωμιάζουν, ἐπαινοῦν ἐκείνους πού ἔχουν πλοῦτο, ἐξουσία καὶ δόξα. Ἄλλ' αὕτη ἡ εὐλογία εἶναι πρόσκαιρη καὶ ὅταν δίνεται, δὲν παρέχει κανένα κέρδος, ἐνῶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ εἶναι διαρκῆς καὶ παρέχει τὴν πιὸ μεγάλη ὠφέλεια. «Ποῦ δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ». Εἶδες πόση εἶναι ἡ δύναμη τῆς εὐλογίας; Διότι τὰ λόγια του γίνονται ἔργα. Τὸν οὐρανὸν δηλαδὴ τὸν δημιούργησε ὁ λόγος του. Διότι λέγει· «Μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου στερεώθηκαν οἱ οὐρανοί»³³. Μὲ ἐκεῖνο τὸ λόγο σὲ εὐλογεῖ, πού ἔχει τὴ δύναμη τόσα πολλὰ νὰ κάνει.

6. «Ὁ οὐρανὸς πού βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ εἶναι κατοικία τοῦ Κυρίου, ἐνῶ τὴ γῆ τὴν ἔδωσε στοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων». Τί λέγεις; διάλεξε τὸν οὐρανὸ γιὰ κατοικία του καὶ κρατώντας τὰ ὑψηλότερα μέρη γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, γιὰ μᾶς δὲ ξεχώρισε τὰ ἐδῶ; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη δὲν σημαίνει αὐτό, ἀλλ' εἶναι λόγια συγκαταβάσεως. Διότι, ἂν σημαίνει αὐτό, πῶς ἰσχύει τὸ ἄλλο πού λέγεται ἀπὸ τὸ Θεό; «Δὲν πληρῶ ἐγὼ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ; λέγει ὁ Κύριος»³⁴. Διότι ἐκεῖνο εἶναι ἀντίθετο ἀπ' αὐτό, ἂν τὸ δεχθοῦμε μὲ πρόχειρη ἐξέταση καὶ δὲν ἐξετάσουμε τὸ βαθύτερο νόημα πού ὑπάρχει σ' αὐτά. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτό πού λέγει, «Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων»; Χρησιμοποιεῖ συγκαταβατικὰ λόγια, χωρὶς νὰ περιορίζει τὸ Θεὸ στὸν οὐρανό. Διότι οὔτε τό, «Ὁ οὐρανὸς εἶναι ὁ

τό, «Οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶν», ἀξίως αὐτοῦ εἰρη-
ται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ συγκατάβασις. Πάντα γὰρ αὐτὸς περιέχει,
πάντα φέρει, οὐ δεόμενος τόπου, ἀλλ' αὐτὸς ἅπαντα συγκε-
τῶν· ἀλλὰ λέγεται ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ οἶκος, διὰ τὸ καθαρὸν εἶ-
5 ναι χωρίον πονηρίας.

Ὡσπερ οὖν ἐνταῦθα οὐκ ἐκλογή ὁ οὐρανός, οὕτως οὐδὲ
διὰν λέγει, «Ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θε-
οῦ», ἢ ὅτι «Ἐξελέξατο τὸν οἶκον Ἰακώβ». Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθά
φησι τοῦτο, ὅτι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι αὐτοῦ, οἱ δὲ ἄλλοι ἄνθρωποι
10 οὐκ εἶναι, ἀλλ' ἔρημοι τῆς προνοίας αὐτοῦ εἶναι, καὶ τῆς δημιουρ-
γίας ἀπεσιέθηται. Κοινὸς γὰρ ἀπάντων Θεὸς ἐστὶν κέχρηται
δὲ ἰσὺ λόγῳ τοῦτω, δεικνὺς τὸν λόγον τὸν περὶ αὐτούς, ἐπειδὴ
ὅπως τῶν ἄλλων ἐδόκουν εἶναι ἀμείνους. Ὅτι γὰρ οὐκ
αὐτούς ἐξελέξατο μόνους, ἀλλὰ πάντων ἦν κηδεμών, δείκνυσι
15 μὲν καὶ τὰ πρὸ Μωϋσέως, οὐκ ἔλαττον δὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ·
καὶ μετὰ τοῦτο τὰ καθέκαστον γινόμενα. Τόν τε γὰρ ἥλιον,
τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὰ ἄλλα πάντα κοινῇ πᾶσιν ἔδωκε,
τὸν τε φυσικὸν νόμον πᾶσιν ἐνέσπειρε. Τόν τε Ἀβραάμ, Πέ-
ρ-
σιν ὄντα, καὶ ἐφίλει, καὶ μετετίθει τοὺς τε γὰρ Αἰγυπτίους,
20 τοὺς τε ἐν τῇ Χαναάν, τοὺς τε ἀπὸ Περσίδος ἐλθόντας δι'
αὐτοῦ διώρθωσε· πάλιν διὰ τε τοῦ παιδὸς τοῦ ἐκείνου καὶ
τοῦ ἐκγόνου πολλοὺς τῶν ἐκεῖ γειτόνων θελίτους ἐποίησε, τὸ
γούν ἑαυτοῦ μέρος. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Μωϋσῆς ἐτέχθη, μετὰ
ταῦτα διὰ τῶν εἰς τοὺς Ἰουδαίους γινόμενων τοὺς Αἰγυπτί-
25 οὺς πρὸς θεογνωσίαν ἐχειραγώγει, καὶ τοὺς ἐν Παλαιστίνῃ,

35. Ἦσ. 66, 1.

36. Δευτ. 32, 8.

37. Ψαλμ. 134, 4.

38. Γεν. 12, 1.

θρόνος αὐτοῦ καὶ ἡ γῆ τό ὑποπόδιό του»³⁵, οὔτε καὶ τὸ «Ἐγὼ πληρῶ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ», λέχθησαν κατὰ τὴν ἀξία του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ συγκατάβαση. Διότι ὅλα αὐτὸς τὰ περιέχει, ὅλα τὰ μεταφέρει, μὴ ἔχοντας ἀνάγκη ἀπὸ τόπο, ἀλλ' αὐτὸς τὰ συγκρατεῖ ὅλα· λέγεται ὁμως ὁ οὐρανὸς οἶκος του, ἐπειδὴ εἶναι τόπος καθαρὸς ἀπὸ κακία.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐδῶ ὁ οὐρανὸς δὲν ἀποτελεῖ ξεχωριστὸ μέρος αὐτοῦ, ἔτσι οὔτε ὅταν λέγει, «Καθόρισε τὰ σύνορα τῶν ἐθνῶν ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ»³⁶, ἢ ὅτι «Διάλεξε τὸν οἶκο τοῦ Ἰακώβ»³⁷. Διότι οὔτε ἐδῶ λέγει αὐτό, ὅτι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι εἶναι δικοὶ του, οἱ δὲ ἄλλοι ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἀκόμα δικοὶ του, ἀλλ' ὅτι εἶναι γυμνοὶ ἀπὸ τὴν πρόνοιά του καὶ στεροῦνται τῆς δημιουργίας. Διότι εἶναι Θεὸς ὅλων· χρησιμοποιεῖ ὁμως αὐτὰ τὰ λόγια, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀγάπη του γι' αὐτούς, ἐπειδὴ κατὰ κάποιον τρόπο νόμιζαν ὅτι εἶναι καλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν διάλεξε μόνο αὐτούς, ἀλλ' ἦταν προστάτης ὅλων, τὸ φανερώνουν μὲν καὶ τὰ πρὶν ἀπὸ τὸν Μωυσῆ, ὄχι λιγώτερο δὲ καὶ τὰ ὅσα συνέβηκαν στίς ἡμέρες του καθὼς καὶ ὅλα γενικὰ τὰ συμβάντα μετὰ ἀπ' αὐτόν. Διότι ἔδωσε σ' ὅλους γενικὰ τὸν ἥλιο, τὴ γῆ, τὴ θάλασσα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ ἔσπειρε μέσα σ' ὅλους τὸ φυσικὸ νόμο. Καὶ τὸν Ἀβραάμ, πού ἦταν Πέρσης, καὶ τὸν ἀγαποῦσε καὶ τὸν μετέφερε ἀπὸ ἓνα τόπο σ' ἄλλο· διότι καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ ἐκείνους πού κατοικοῦσαν στὴ Χαναάν καὶ ἐκείνους πού ἦλθαν ἀπὸ τὴν Περσία³⁸, μὲ αὐτόν τοὺς διόρθωσε· ἐπίσης δὲ καὶ μὲ τὸν υἱὸ ἐκείνου καὶ τὸν ἐγγονό του πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ γειτονικοὺς λαοὺς ἔκαμνε καλυτέρους, ὅσο φυσικὰ ἐξαρτῶταν ἀπ' αὐτόν. Ὅταν δὲ γεννήθηκε ὁ Μωυσῆς, στὴ συνέχεια μὲ τὰ ὅσα συνέβαιναν στοὺς Ἰουδαίους, ὠδηγοῦσε τοὺς Αἰγυπτίους στὴ θεογνωσία καθὼς καὶ ἐκείνους πού κατοικοῦσαν στὴν Παλαιστίνη καὶ στὴ συνέχεια καὶ ἐκείνους

καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς ἐν Βαβυλώνι. Οὕτως διὰ λέγει, «Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ», τοῦτο λέγει, οὗ δια τοῦτο ἐπαναπαύεται τοῖς ἐκεῖ, ἐπειδὴ πάσης εἰσὶ πονηρίας ἀπηλλαγμένοι. Καὶ σὺ δέ, ἂν μὴ τῇ γῆ προσηλωμένος ἦς, ἀλλ' ἄγ-
 5 γελος γένη, ταχέως εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν πατρῶον οἶκον ἀναθήσῃ, καὶ πρὸ τῆς ἀνασιτάσεως δὲ ἐντεῦθεν ἤδη μετέοις, καὶ τὸ ἀξίωμα ἔχεις. Καθάπερ γὰρ πολλοὶ τῶν εἰς τὴν μεγάλην σύγκλητον τελούντων, καὶ ἐν ἀγρῷ διατριβόντες τὸ ἀξίωμα ἔχουσι, οὕτω καὶ σὺ ἐὰν βουληθῆς ἐν οὐρανῷ πολι-
 10 τεύεσθαι, καὶ ἐνταῦθα διατρίβων, ἀπολαύσῃ τῆς ἀξίας ἐκείνης.

Οὐχὶ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, Κύριε, οὐδὲ πάντες οἱ κατὰ τὸν οὐρανὸν εἰς ἄδου. Ἄλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες εὐλογήσομεν τὸν Κύριον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος». Νεκροὺς οὐ τοὺς
 15 τελευτηκότας φησὶν, ἀλλὰ τοὺς ἐν ἀσθεύειαις ἐναποθανόντας, ἢ τοὺς ἐν ἁμαρτήμασι κατασαπέντας. Ἐπεὶ καὶ Ἀβραὰμ τελευτηκῶς ἦν, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἀλλ' ὁμοίως οὕτως ἔζων, ὡς τὴν ἐκείνων μὴμην ποιεῖσθαι τοὺς ζῶντας. Ὁ γοῦν Μωϋσῆς ὑπὲρ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ δημαγωγουμένου λαοῦ προσευ-
 20 χόμενος, δι' αὐτῶν δυσωπεῖ τὸν Θεόν, εἰς ἰκετηρίαν αὐτοῦ προσλαβόν. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ παῖδες διὰ τοῦτους ἀξιοῦσι σώζεσθαι διὸ καὶ λέγουσι «Μὴ ἀποστήσῃς τὸ ἔλεός σου ἀφ' ἡμῶν, δι' Ἀβραὰμ τὸν ἡγαπημένον ἀπὸ σοῦ καὶ διὰ Ἰσαὰκ τὸν δοῦλόν σου, καὶ Ἰσραὴλ τὸν ἅγιόν σου». Εἰ δὲ τοσαύτην
 25 εἶχον ἰσχύν, πῶς ἦσαν νεκροί; Καὶ πάλιν ὁ Χριστός· «Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς». Διὰ τοῦτο Παῦλος τοὺς ἀποθανόντας, οὐ νεκροὺς καλεῖ, ἀλλὰ τοὺς κοιμηθέντας, γράφων «Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κοιμηθέντων». Ὁ γὰρ δίκαιος κἂν τελευτήσῃ, οὐ τέθνηκεν, ἀλλ'
 30 λὰ καθεύδει. Ὁ γὰρ μέλλον εἰς ζωὴν βελτίονα παραπέμπε-

39. Ἐξ. 32, 13.

40. Δαν. Ὕμνος τριῶν παιδῶν 3, 11.

41. Ματθ. 8, 22.

42. Α' Θεσ. 4, 13.

πού κατοικοῦσαν στή Βαβυλώνα. Ἔτσι, ὅταν λέγει, «Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ», ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι γι' αὐτὸ ἐπαναπαύεται ἐκεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε κακία. Καὶ σὺ δέ, ἂν δὲν εἶσαι προσκολλημένος στή γῆ, ἀλλὰ γίνεις ἄγγελος ἀμέσως θ' ἀνεβείς στὸν οὐρανὸ καὶ τὸν πατρικὸ οἶκο, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάστασι δὲ μετατέθηκες ἤδη ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ στὴν ἐκεῖ καὶ ἔχεις τὴν τιμὴ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους πού κατέχουν ἀξίωμα στή μεγάλη σύγκλητο, ἔχουν τὸ ἀξίωμα καὶ ὅταν βρίσκονται στὸν ἀγρό, ἔτσι καὶ σὺ, ἂν θελήσεις νὰ ζεῖς στὸν οὐρανό, καὶ ἐδῶ ζώντας, θ' ἀπολαύσεις ἐκείνη τὴν ἀξία.

«Δὲν θὰ σὲ ὑμνήσουν οἱ νεκροί, Κύριε, οὔτε ὅλοι ἐκεῖνοι πού κατεβαίνουν στὸν ἄδη. Ἄλλ' ἐμεῖς οἱ ζωντανοὶ θὰ εὐλογήσουμε τὸν Κύριο ἀπὸ τώρα καὶ μέχρ' τέλους τοῦ αἵωνα». Νεκροὺς δὲν ὀνομάζει τοὺς πεθαμένους, ἀλλ' ἐκείνους πού πέθαναν μέσα στὶς ἀσέβειες ἢ ἐκείνους πού σάπησαν μέσα στ' ἁμαρτήματα. Διότι καὶ ὁ Ἄβραᾶμ ἦταν νεκρὸς καὶ ὁ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Ἰακώβ, ἀλλ' ὅμως ἔτσι ζοῦσαν, ὥστε νὰ τοὺς θυμοῦνται οἱ ζωντανοί. Ὁ Μωυσῆς λοιπὸν προσευχόμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πού ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγησή του, μέσω αὐτῶν παρακαλεῖ τὸ Θεό, λαμβάνοντας αὐτοὺς βοηθοὺς στὴν προσευχή του¹⁰. Καὶ τὰ τρία παιδιά γιὰ χάρη αὐτῶν ζητοῦν νὰ σωθοῦν γι' αὐτὸ καὶ λέγουν· «Μὴ ἀπομακρύνεις τὸ ἔλεός σου ἀπὸ μᾶς πρὸς χάρη τοῦ Ἄβραᾶμ τοῦ ἀγαπημένου σου, καὶ πρὸς χάρη τοῦ Ἰσαὰκ τοῦ δούλου σου καὶ τοῦ Ἰσραήλ τοῦ ἀγίου σου»¹⁰. Ἄν δέ εἶχαν τόση δύναμη, πῶς ἦταν νεκροί; Καὶ πάλι ὁ Χριστός· «Ἄφησε τοὺς νεκροὺς νὰ θάψουν τοὺς νεκροὺς τους»¹¹. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος τοὺς πεθαμένους, δὲν τοὺς ὀνομάζει νεκροὺς, ἀλλὰ κοιμηθέντας, γράφοντας· «Δὲν θέλω ἀδελφοί, ν' ἀγνοεῖτε σεῖς ἐκείνους πού ἔχουν κοιμηθεῖ»¹². Διότι ὁ δίκαιος καὶ ἂν ἀκόμη πεθάνει, δὲν πέθανε, ἀλλὰ κοιμάται. Καθόσον ἐκεῖνος, πού

σθαι, καθεύδει ὁ δὲ μέλλων εἰς θάνατον ἀθάνατον ἀπάγεσθαι, καὶ ζῶν τετελεύτηκε καὶ νεκρός ἐστιν. Ἐκεῖνοι εἰς ἄδην καταβαίνουσι, οἷτοι εἰς οὐρανὸν ἀναβήσονται, καὶ μετὰ Χριστοῦ ἔσονται. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, 5 οἱ ζῶντες, ἀλλ', «Ἡμεῖς οἱ ζῶντες», καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸν θεῖς.

Καὶ διὰ τί μὴ εἶπεν, 'οἱ ζῶντες', ἀλλὰ προσέθηκεν, «Ἡμεῖς»; Ὅτι καὶ Παῦλος οὕτως εἶπεν, ὅτι «Ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, οὐ μὴ φθάσομεν εἰς τὴν παρουσίαν 10 τοῦ Κυρίου». Καθάπερ ἐκεῖ τό, «Ἡμεῖς», προσκείμενον, οὐκ ἀφήσει τὸ εἰρημένον περὶ πάντων λέγεσθαι, ἀλλὰ περὶ τῶν πιστῶν, καὶ ἐκείνῳ κατὰ τὴν πολιτείαν ἐσικόντων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τό, «Ἡμεῖς οἱ ζῶντες», τοὺς κατὰ τὸν Δαυὶδ λέγει, καὶ τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας. «Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος». Ὁρᾷς καὶ τὴν ἐπιτροχὴν τοῦτο δηλοῦσαν; Τοῦτο; ποιόν; Ὅτι περὶ τῶν κατ' ἀρετὴν ζῶντων λέγει. Οὐδεὶς γοῦν τὸν αἰῶνα ζῆ τὴν ζωὴν ταύτην, ἀλλ' ἐκεῖνοι μόνοι, οἳ καὶ διαπαντός ζῶσι τὴν μετὰ δόξης ζωὴν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ζῶσιν, ἀλλ' ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ, καὶ τῷ θρούχειν τοὺς ὀ- 20 δόντας, οἷτοι δὲ ἐν λαμπρότητι καὶ περιφανείᾳ, ἔργον ἔχοντες τὸ μετὰ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων τοὺς μουσικοὺς ἀναφέρειν τῷ Θεῷ ἕμνους.

Ἴνα οὖν καὶ ἡμεῖς ταύτης ἀπολαύσωμεν τῆς χαρᾶς, ταύτην διώξομεν τὴν ζωὴν, ἵνα καὶ ἐπ' ἐκείνην ἔλθωμεν τὴν 25 λῆξιν, ἣν οὔτε λόγος, οὔτε νοῦς, οὔτε ἕτερον οὐδὲν παρασιῆσαι δυνησεται, ἀλλ' αὐτὴ μόνη ἢ πεῖρα δείκνυσιν αὐτῆς τὴν μακαριότητα ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. 30 Ἀμήν.

πρόκειται νά μεταφερθεῖ σέ καλύτερη ζωή, κοιμᾶται, ἐνῶ ἐκεῖνος πού πρόκειται νά ὀδηγηθεῖ σέ ἀθάνατο θάνατο, καί ζώντας ἀκόμη ἔχει πεθάνει καί εἶναι νεκρός. Ἐκεῖνοι κατεβαίνουν στὸν ἄδη, ἐνῶ αὐτοὶ θὰ ἀνεβουῖν στὸν οὐρανὸ καί θὰ εἶναι μαζί μὲ τὸ Χριστό. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καί ὁ προφήτης δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'οἱ ζωντανοί', ἀλλὰ «Ἐμεῖς οἱ ζωντανοί», ἀναφέροντας καί τὸν ἑαυτὸ του μαζί.

Καί γιατί δὲν εἶπε, 'οἱ ζωντανοί', ἀλλὰ πρόσθεσε, «Ἐμεῖς»; Διότι καί ὁ Παῦλος ἔτσι εἶπε, ὅτι «Ἐμεῖς οἱ ζωντανοί, πού θὰ παραμείνουμε μέχρι τὸν ἐρχομὸ τοῦ Κυρίου, δὲν θὰ προφθάσουμε κατὰ τὴν παρουσία του ἐκείνους πού κοιμήθηκαν»⁴³. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ τὸ «Ἐμεῖς», ἀναφερόμενο, δὲν ἀφήνει αὐτὸ πού λέχθηκε ν' ἀναφέρεται σ' ὄλους, ἀλλὰ λέγεται γιὰ τοὺς πιστοὺς πού μοιάζουν ἐκεῖνον στὸν τρόπο ζωῆς, ἔτσι καί ἐδῶ τό, «Ἐμεῖς οἱ ζωντανοί», ἐννοεῖ ἐκείνους πού ζοῦν ὅπως καί ὁ Δαυὶδ, ἐκείνους πού ζοῦν ἐνάρετα. «Ἀπὸ τώρα καί μέχρι τέλος τοῦ αἰῶνα». Βλέπετε καί αὐτὸ πού προσθέτει ὅτι αὐτὸ δηλώνει; Αὐτό; Ποιό; Ὅτι ἐννοεῖ ἐκείνους πού ζοῦν ἐνάρετα. Κανένας λοιπὸν δὲν ζεῖ τὴ ζωὴ αὐτὴ αἰώνια, ἀλλ' ἐκεῖνοι μόνοι, πού ζοῦν διαρκῶς τὴν γεμάτη ἀπὸ δόξα ζωὴ. Καθόσον καί οἱ ἁμαρτωλοὶ ζοῦν, ἀλλὰ μέσα στὴν κόλαση καί τὴν τιμωρία καί τὸ τρίξιμο τῶν δοντιῶν, ἐνῶ αὐτοὶ ζοῦν μὲ λαμπρότητα καί περιφάνεια, ἔχοντας γιὰ ἔργο τό ν' ἀναπέμπουν μυστικούς ὕμνους σὸ Θεὸ μαζί μὲ τίς ἀσώματες δυνάμεις.

Γιὰ ν' ἀπολαύσουμε λοιπὸν καί ἐμεῖς αὐτὴ τὴ χαρά, ἃς ἐπιδιώξουμε αὐτὴ τὴ ζωὴ, ὥστε νά ἔλθουμε καί πρὸς ἐκείνη τὴ ζωὴ, τὴν ὁποία οὔτε λόγος, οὔτε νοῦς, οὔτε τίποτε ἄλλο δὲν μπορεῖ νά περιγράψει, ἀλλ' αὐτὴ μόνη ἡ δοκιμὴ αὐτῆς δείχνει τὴν μακαριότητα αὐτῆς, τὴν ὁποία εὐχομαί ὅλοι μας νά ἐπιτύχουμε μὲ τὴ χάρη καί φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καί ἡ δύναμη, τώρα καί πάντοτε καί στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝΝ ΡΙΔ' ΨΑΛΜΟΝ

«Ηγάπησα, ὅτι εἰσακούσεται Κύριος τῆς φωνῆς τῆς
δεήσεώς μου».

5 1. Καὶ τίς οὐκ ἀγαπᾷ ἀκουόμενος; φησί. Πολλοὶ τῶν θιω-
τικῶν ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ δὴ βούλονται ταῦτα ἀκοῦσαι, ἃ αὐ-
τοῖς συμφέρει, ἀλλ' ἀξιοῦσι μὲν τὰ μὴ συμφέροντα αὐτοῖς
γίνεσθαι· εἶτα ἐπειδὴν γένηται, ἀλύουσι καὶ δυσανασχειτοῦσι.
Τὰ γὰρ συμφέροντα ἐκεῖνά εἰσιν, ἃ ὁ Θεὸς οἶδε καὶ ἐπίστω-
10 ται εἶναι συμφέροντα ἡμῖν, κἂν περίαν εἴπῃς, κἂν λιμόν,
κἂν νόσον, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον τοιοῦτον. Ἄ δὲ Θεὸς δοκιμάσῃ
συμφέροντα εἶναι καὶ δῶ, ταῦτά ἐστι τὰ λυσιτελή. Ἐπεὶ καὶ
Παύλῳ ἄκουσον τί φησιν· «Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ
δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ συμ-
15 φέρον, διωγμοί, καὶ θλίψεις, καὶ στεροχωρίαί. Ἀκούσας δέ,
ὅτι τοῦτο συνέφερον, ἔλεγε· «Αὐτὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν
ἕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς». Ὡστε οὐ τῶν τυχόντων ἐστὶ χαίρειν,
ὅταν ὁ Θεὸς αὐτῶν ἐπακούῃ, τὰ συμφέροντα παρέχων. Πολλοὶ
γοῦν τὰ ἀσύμφορα βούλονται, καὶ τοῦτοις ἐνευφραίνονται ὁ
20 δὲ προσηΐτης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τί; Ἠγάπησεν, ὅτι εἰσήκου-
σεν αὐτοῦ ὁ Θεός, τὰ συμφέροντα διδούς.

«Ὅτι ἔκλινε τὸ οὖς αὐτοῦ ἐμοῖν». Πάλιν ἀνθρωπίνους ρή-
μασι τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα παρίστησι. Καὶ ἕτερον δέ τι αἰνίτ-
τεται διὰ τοῦ ρήματος τούτου, λέγων, ὅτι οὐκ ἐγὼ ἄξιός εἰ-

1. Σ' αὐτὸ τὸν ψαλμό, ποῦ εἶναι ἄγνωστος ὁ συγγραφέας του, περιγράφεται ἡ ἀγάπη αὐτοῦ πρὸς τὸν Κύριον, διότι καταφεύγει σ' αὐτὸν διότι κινδυνεύει καὶ εἶναι σίγουρος ὅτι θὰ εἰσακουσθῆ ἢ ἐπίκλησέ του. Στῆ συνέχεια ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνη του πρὸς τὸν Κύριον, διότι πράγματι εἰσακούσθηκε ἡ δέησή του.

2. Β' Κορ. 12, 9.

3. Β' Κορ. 12, 10.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΙΔ' ΨΑΛΜΟ'

«'Αγάπησα τὸν Κύριο, διότι εἰσάκουσε καὶ θὰ εἰσακούσει τὴ φωνὴ τῆς δεήσεώς μου».

1. Καὶ ποιὸς δὲν ἀγαπᾶ, λέγει, ὅταν εἰσακούεται; Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς ἀνθρώπους. Διότι δὲν θέλουν νὰ εἰσακουσθοῦν αὐτὰ πού τοὺς συμφέρουν, ἀλλ' ἔχουν τὴν ἀξίωση νὰ γίνουν σ' αὐτοὺς ἐκεῖνα πού δὲν τοὺς συμφέρουν, ἔπειτα ὅμως, ὅταν συμβοῦν, στενοχωροῦνται καὶ δυσανασχετοῦν. Διότι τὰ συμφέροντα εἶναι ἐκεῖνα πού τὰ γνωρίζει ὁ Θεὸς καὶ πού εἶναι βέβαιος ὅτι μᾶς συμφέρουν, εἴτε ἀναφέρεις τὴ φτώχεια, εἴτε τὴν πείνα, εἴτε τὴν ἀσθένεια, εἴτε ὅτιδήποτε ἄλλο παρόμοιο. Ἐκεῖνα δὲ πού θὰ θεωρήσει ὁ Θεὸς ὅτι μᾶς συμφέρουν καὶ θὰ μᾶς δώσει, αὐτὰ εἶναι τὰ ὠφέλιμα. Διότι ἄκουσε τί λέγει στὸν Παῦλο· «Σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρις μου· διότι ἡ δύναμή μου ἀποδεικνύεται τέλεια ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἀσθένεια»². Διότι αὐτὸ ἦταν τὸ συμφέρον του, διωγμοί, θλίψεις καὶ στενοχώριες. Ὅταν δὲ ἄκουσε, ὅτι αὐτὸ τὸν συνέφερε, ἔλεγε· «Γι' αὐτὸ χαίρομαι πού ὑπομένω ἀσθένειες, ὑβρεις καὶ διωγμούς»³. Ὡστε δὲν εἶναι τυχαῖο πράγμα τὸ νὰ χαίρονται, ὅταν ὁ Θεὸς εἰσακούει αὐτοὺς καὶ τοὺς δίνει ἐκεῖνα πού τοὺς συμφέρουν. Πολλοὶ βέβαια ζητοῦν ἀσύμφορα πράγματα καὶ μὲ αὐτὰ χαίρονται, ὁ προφήτης ὅμως δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλὰ πῶς; Ἄγαπησε τὸν Κύριο, διότι εἰσάκουσε αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ τοῦ ἔδωσε τὰ συμφέροντα.

«Διότι ἔκλινε τὸ αὐτί του πρὸς ἐμένα». Πάλι μὲ ἀνθρώπινα λόγια παριστάνει τὸ νεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ὑπαινίσσεται μὲ αὐτὰ τὰ λόγια, λέγοντας, ὅτι

κουσθήναι, ἀλλ' αὐτὸς κατέβη πρὸς με. «Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις μου ἐπικαλέσομαι». Τί ἐστίν, «Ἐν ταῖς ἡμέραις μου»; Οὐκ ἐπειδὴ, φησὶν, ἠκούσθην, ἀποπηδήσω καὶ ραθυμότερος ἔσομαι, ἀλλὰ τὰς ἡμέρας μου πάσας τοῦτο ἔργον ποιήσομαι. «Πε-
5 ριέσχον με ὠδίνες θανάτου, κίνδυνοι ἁδου εὐροσάν με. Θλίψιν καὶ ὀδύνην εὗρον· καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπεκαλεσάμην». Εἶδες ὄπλον ἰσχυρόν; εἶδες παραμυθίαν πάντα λύουσαν τὰ δεινὰ; εἶδες ψυχὴν διαθερμαινομένην τῷ πόθῳ τοῦ Δεσπότου; Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἤρκεσέ μοι εἰς ἀπαλλαγὴν
10 τῶν περιεχόντων κακῶν τὸ καλέσαι τὸν Θεόν. Τί οὖν ἡμεῖς καλοῦμεν πολλάκις, καὶ οὐκ ἀπαλλατιόμεθα τῶν δεινῶν; Ὅτι οὐ καλοῦμεν ὡς καλεῖν δεῖ. Ὅτι γὰρ αὐτὸς ἔτοιμος ἀεὶ παρέρχειν, ἄκουσον τί φησὶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· «Τίς ἐστίν ἐξ ὑμῶν, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄριστον, μὴ λίθον ἐπιδώσει
15 αὐτῷ· ἢ ἰχθὺν ἐὰν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; Εἰ δὲ ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ τοῖς τέκνοις ὑμῶν διδόναι, πολλῶ μᾶλλον ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν». Ὁρᾷς πόση αὐτοῦ ἡ ἀγαθότης, ὅταν ἡ ἡμετέρα πρὸς ἐκείνην συγκρινομένη πονηρία
20 φαίνεται;

Ἐπεὶ οὖν τοιοῦτος ὁ ἡμέτερος Δεσπότης, πρὸς αὐτὸν ἀεὶ καταφεύγομεν, καὶ βοηθὸν μόνον τοῦτον καλῶμεν, καὶ ἔτοιμον εἰς τὸ σώζειν εὐρήσομεν. Εἰ γὰρ οἱ ναυαγίῳ περιπεσόντες, καὶ ἐπὶ σαρίδος φερόμενοι, τοὺς πόρρωθεν ἐξ
25 εὐθείας καλοῦντες πείθονται φιλανθρωπεύεσθαι, καίτοι γε οὐδὲν κοινὸν πρὸς αὐτοὺς ἔχοντας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμφορᾶς γρω-

δέν εἶμαι ἐγὼ ἄξιος νὰ εἰσακουσθῶ, ἀλλ' αὐτός κατέβηκε πρὸς ἐμένα. «Καὶ θὰ τὸν ἐπικαλοῦμαι σ' ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς μου». Τί σημαίνει «Ἐν ταῖς ἡμέραις μου»; Ὅχι, λέγει, ἐπειδὴ εἰσακούσθηκα θὰ φύγω ἀπὸ κοντά του καὶ θὰ γίνω πιὸ ἀδιάφορος, ἀλλ' ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς μου αὐτὸ θὰ κάνω ἔργο μου. «Μὲ κύκλωσαν τρομεροὶ φόβοι θανάτου, κίνδυνοι πού μ' ἀπειλοῦν νὰ μὲ στείλουν στὸν ἄδη· θλίψη καὶ πόνος μὲ βρῆκαν· ἀλλ' ἐγὼ ἐπικαλέσθηκα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Εἶδες ὄπλο ἰσχυρὸ; εἶδες παρηγοριά, πού ἀπομακρύνει ὅλα τὰ δεινὰ; εἶδες ψυχὴ πού κατακαίγεται ἀπὸ τὸν πόθο γιὰ τὸν Κύριο; Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· Μοῦ ἦταν ἀρκετό, γιὰ ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὰ κακὰ πού μὲ περικύκλωσαν, τὸ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὸ Θεό. Γιατί λοιπὸν ἐμεῖς πολλές φορές τὸν ἐπικαλούμαστε καὶ δέν ἀπαλλαγόμαστε ἀπὸ τὰ δεινὰ; Διότι δέν τὸν ἐπικαλούμαστε ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἐπικαλούμαστε. Διότι, τὸ ὅτι αὐτός εἶναι ἔτοιμος πάντοτε νὰ μᾶς δώσει αὐτὸ πού ζητοῦμε, ἄκουσε τί λέγει στὰ εὐαγγέλια· «Ποιὸς ἀπὸ σᾶς εἶναι ἐκεῖνος, πού θὰ δώσει στὸ παιδί του πέτρα, ἂν τοῦ ζητήσῃ ψωμί, ἢ θὰ τοῦ δώσει φίδι, ἂν τοῦ ζητήσῃ ψάρι; Ἄν δὲ σεῖς, πού εἴσθε γεμάτοι ἀπὸ κακία, γνωρίζετε νὰ δίνετε ὠφέλιμα πράγματα στὰ παιδιά σας, πολὺ περισσότερο ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος θὰ δώσει ὠφέλιμα πράγματα σ' αὐτούς πού τὸν παρακαλοῦν»¹. Βλέπετε πόση εἶναι ἡ ἀγαθότητά του, ὅταν φαίνεται ἡ δική μας κακία συγκρινόμενη πρὸς ἐκείνη;

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τέτοιος ὁ Κύριός μας, ἃς καταφεύγουμε πάντοτε πρὸς αὐτὸν καὶ ἃς ἐπικαλούμαστε αὐτὸν μόνο γιὰ βοηθὸ καὶ θὰ τὸν βροῦμε ἔτοιμο γιὰ νὰ μᾶς σώσει. Διότι, ἂν ἐκεῖνοι πού ναυάγησαν καὶ φέρονται ἐπάνω σὲ σανίδα, ζητώντας ἀμέσως τῇ βοήθεια ἐκείνων πού βρίσκονται μακριά, τοὺς πείθουν νὰ δείξουν τῇ φιλανθρωπία τους, ἂν καὶ βέβαια δέν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸ μὲ ἐκείνους, ἀλλὰ γνωρίζονται μόνον ἀπὸ

ριζόμενοι μόνον πολλῶν μᾶλλον ὁ φιλόανθρωπος, καὶ φυσικὴν
 τὴν χρησιμότητα ἔχων τοὺς ἐν συμφοραῖς ὄντας ἐξελεῖται,
 εἰ μόνον ἐπ' αὐτὸν καταφεύγειν βουληθῶσι, καὶ γνησίᾳ καλεῖν
 αὐτὸν διανοίᾳ, τὰς ἀνθρωπίνους ἀφέντες ἐλπίδας. "Όταν τοί-
 5 ρυν ἀδοκίμῳ τινὶ περιπέσης κακῶ, μὴ καταπέσης, ἀλλ' εὐθέ-
 ως ἀνάστησόν σου τὸ φρόνημα, καὶ πρὸς τὸν ἀκύμαντον κατέ-
 δραμε λιμένα καὶ τὸν ἀχείρωτον πύργον, τὴν τοῦ Θεοῦ βοή-
 θειαν. Διὰ τοῦτο γὰρ σε εἶπασε περιπεσεῖν, ἵνα αὐτὸν καλέ-
 10 σης. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ τότε μάλιστα ἀναπεσόντες καὶ τὴν οὖσαν
 εὐλάβειαν ἐκβάλλουσι, δέον τὸνναντίον ποιεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ
 σφόδρα ἡμᾶς γιγασκί, διὰ τοῦτο ἀφήσει θλίβεσθαι, ἵνα ἀκριθέ-
 στερον αὐτῷ συναπιώμεθα. Ἐπεὶ καὶ μητέρες τὰ ἀφηρηῶνια
 παιδία προσωπεύουσιν διαφόροις ἐκδειματιοῦσαι ἀναγκάζουσι
 εἰς τοὺς οἰκείους καταγεύγειν κόλπους, οὐ λυπῆσαι αὐτὰ βου-
 15 λόμεναι· ἀλλὰ τὴν προσεδρεῖαν αὐτῶν σφιζόμεναι· οὕτω καὶ
 ὁ Θεὸς ἀεὶ βουλόμενος ἡμῖς ἑαυτῷ συναπιεῖν, καθάπερ τις
 ἐραστὴς σφοδρῶς, μᾶλλον δὲ πατρὸς ἐραστοῦ σφοδρότερος ὢν,
 εἰς χρείας ἀγίησί σε τοιαύτας καταστήναι, ἵνα διηρηκῶς ἐν-
 χῆ σχολάζῃς, καὶ διηρηκῶς αὐτὸν καλῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἀ-
 20 φέμενος τὰ αὐτοῦ μεριμνᾷς.

«Ὁ Κύριε, ρῶσαι τὴν ψυχὴν μου». Ἐτερος ἐρημηρευτῆς·
 «Ἄξιῶ δὴ, Κύριε, ἐξελοῦ τὴν ψυχὴν μου». Ἄλλος, «Ὁ δὴ
 Κύριε, περισώσον τὴν ψυχὴν μου». Εἶδες φιλόσοφον ψυχῆς;
 πῶς τὰ βιωτικὰ πάντα ἀφείς, ἐν μόνον ζητεῖ, τὸ τὴν ψυχὴν
 25 διαμεῖναι ἁσινῇ καὶ μηδὲν παθεῖν τῶν παραβλαπτόντων αὐ-
 τήν; Ταύτης γὰρ εὐ διακειμένης, τὰ λοιπὰ πάντα ἔρεται, ὅσ-

τῆ συμφορᾷ, πολὺ περισσότερο ὁ φιλόανθρωπος Κύριος, καὶ ποῦ ἔχει ἐκ φύσεως τὴν ἀγαθότητα, θὰ ἐλευθερώσει ἐκείνους ποῦ βρίσκονται μέσα στίς συμφορές, ἂν θελήσουν μόνον νὰ καταφύγουν πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν καλέσουν μὲ καθαρὴ καρδιά, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τίς ἀνθρώπινες ἐλπίδες. Ὅταν λοιπὸν περιπέσεις σὲ κάποιο ἀπροσδόκητο κακὸ, μὴ χάσεις τὸ θάρρος σου, ἀλλ' ἀμέσως ἀνύψωσε τὴν ἀκέφη σου καὶ τρέξε πρὸς τὸ ἀκύμαντο λιμάνι καὶ τὸν ἀπόρθητο πύργο, τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Διότι γι' αὐτὸ σὲ ἄφησε νὰ περιπέσεις στὴ συμφορᾷ, γιὰ νὰ καλέσεις αὐτὸν. Ἄλλ' οἱ πολλοί, ὅταν ἐκπέσουν σὲ συμφορᾷ, ἀποβάλλουν τότε καὶ τὴν εὐλάβεια ποῦ ὑπάρχει, ἐνῶ πρέπει νὰ κάμνουν τὸ ἀντίθετο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μᾶς ἀγαπᾷ πάρα πολὺ, γι' αὐτὸ μᾶς ἀφήνει νὰ θλιβόμαστε, ὥστε ἡ σύνδεσή μας μ' αὐτὸν νὰ γίνεται πιὸ τέλεια. Διότι καὶ οἱ μητέρες τὰ ἀνυπάκουα παιδιά, φοβερίζοντάς τα μὲ διάφορα προσωπεῖα, τὰ ἀναγκάζουν νὰ καταφεύγουν στὴν ἀγκαλιά τους, ὄχι ἐπειδὴ θέλουν νὰ τὰ στενοχωρήσουν, ἀλλ' ἐπισοῦν τρόπους γιὰ νὰ τὰ κρατοῦν κοντὰ τους· ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς θέλοντας πάντοτε νὰ μᾶς ἔχει ἐνωμένους μαζί του, σὰν κάποιος ἀκριβῶς σφοδρὸς ἐραστής, μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ εἶναι ὀρμητικότερος ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἐραστή, σ' ἀφήνει νὰ περιέλθεις σὲ τέτοιες ἀνάγκες, ὥστε ν' ἀσχολεῖσαι συνέχεια μὲ τὴν προσευχὴ καὶ διαρκῶς νὰ καλεῖς αὐτὸν, καί, ἀφήνοντας τὰ ἄλλα, νὰ φροντίζεις γιὰ τὰ τοῦ Θεοῦ.

«Κύριε, σῶσε τὴν ψυχὴ μου». Ἄλλος ἐρμηνευτὴς· «Τὸ ἀπαιτῶ, Κύριε, λύτρωσε τὴν ψυχὴ μου». Ἄλλος· «Σῶσε λοιπὸν, Κύριε, τὴν ψυχὴ μου». Εἶδες ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ φιλοσοφικότητα; πῶς, ἀφήνοντας ὅλα τὰ κοσμικά, ἓνα μόνον ζητεῖ, τὸ νὰ μείνει ἡ ψυχὴ του ἀβλαβῆς καὶ νὰ μὴ πάθει τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποῦ τὴ βλάπτουν; Διότι, ὅταν αὐτὴ εἶναι σὲ καλὴ κατάσταση, ὅλα τὰ ὑπόλοιπα θ' ἀκολουθήσουν, ὅπως ἀκριβῶς πάλι ὅταν δέν εἶναι σὲ καλὴ

περ οὖν οὐκ εὖ ἐχούσης, τῆς λοιπῆς ἡμῖν οὐδὲν ὄφελος εὐημερίας. Διὸ πάντα δεῖ καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν, ὥστε ταύτην διασώζεσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ αἰνίττεται λέγων «Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις». Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος τὸ λοιπὸν σῶμα
 5 προΐεται, ὥστε τὴν κεφαλὴν διασῶσαι, οὕτω καὶ σὲ τὰ ἄλλα πάντα ἐκδιδόναι χρὴ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς. Οὐδὲ γὰρ πενία, οὐ νόσος, οὐκ αὐτὸ τὸ πάντων κεφάλαιον δοκοῦν εἶναι τῶν δεινῶν, ὁ θάνατος, παραβλάψαι δυνήσεται τὸν ἐμπεσόντα, σωζομένης ἐκεῖνης· ὥσπερ οὐδὲ ἀπὸ τῆς ζωῆς πλέον τι ἔ-
 10 ξεις, ἀπολωλυίας καὶ διεφθαρμένης. Διὰ δὴ τοῦτο τὸν ὑπὲρ ταύτης ποιεῖται λόγον, πάντα τὰ ἄλλα ἀφείς, καὶ ἀξιοῖ ἡμέρους αὐτῇ γενέσθαι τὰς εὐθύνας, καὶ τῶν ἀφορητῶν ἀπαλλαγῆναι κολάσεων.

«Ὁ Ἐλεήμων ὁ Κύριος καὶ δίκαιος, καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν
 15 ἔλεεῖ». Εἶδες πῶς παιδεύει τὸν ἀκροατὴν μήτε ἀπογινώσκειν, μήτε ἀναπεπιωκέναι; Μονορουχὶ γὰρ τοῦτο λέγει μήτε ἀπογνῶς· ἐλεήμων γὰρ ὁ Θεός· μήτε ἀναπέσης, καὶ γὰρ καὶ δίκαιος. Τούτων μὲν οὖν τὴν ραθυμίαν ἐκκόπτει· ἐκεῖνον δὲ τὴν ἀπόγνωσιν ἀναιρεῖ· ἐκατέρωθεν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν πραγμα-
 20 τεύόμενος. Εἶτα δεικνὺς τὸ πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιροσπέσπερον, ἐπάγει πάλιν λέγων «Καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἔλεεῖ. Καὶ καλῶς εἶπεν, «Ὁ Θεὸς ἡμῶν», πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν θεῶν, ὧν πρόφην ἐμνήσθη. Ἐκεῖνοις μὲν γὰρ τὸ σφάζειν καὶ ἀναιρεῖν καὶ ἀκήρυκτα πολεμεῖν ἔργον, τούτῳ δὲ τὸ φιλανθρωπεύ-
 25 εσθαι καὶ συγγινώσκειν καὶ κινδύνων ἑξααρπάζειν διηγεκῶς, ἃ δὴ μάλιστα μετὰ τῶν ἄλλων δείκνυσσι τοὺς μὲν δαίμονας ὄντας καὶ ἀλιτηρίους, τὸν δὲ κηδεμόνα καὶ προσιάτην καὶ Θεὸν ἀληθινόν.

κατάσταση, σὲ τίποτε δὲν μᾶς ὠφελεῖ ἢ ὑπόλοιπη εὐτυχία. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ κάμνουμε τὸ κάθε τι καὶ νὰ λέμε, ὥστε νὰ σώζουμε αὐτήν. Διότι αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού ὑπαινίσσεται μὲ τὰ λόγια· «Γίνεσθε φρόνιμοι σὰν τὰ φίδια»³. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνο ἐκθέτει τὸ ὑπόλοιπο σῶμα του γιὰ νὰ σώσει τὸ κεφάλι του, ἔτσι καὶ σὺ πρέπει ὅλα τὰ ἄλλα νὰ τ' ἀπορρίψεις γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς σου. Διότι οὔτε ἡ φτώχεια, οὔτε ἡ ἀσθένεια, οὔτε ὁ θάνατος, πού θεωρεῖται τὸ ἀποκορύφωμα ὅλων τῶν κακῶν, θὰ μπορέσει νὰ βλάψει ἐκεῖνον πού ἔπασσε σ' αὐτά, ὅταν σώζεται ἡ ψυχὴ ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ἀπὸ τὴ ζωὴ θὰ κερδίσεις τίποτε περισσότερο, ὅταν ἡ ψυχὴ καταστραφεῖ καὶ διαφθαρεῖ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁμιλεῖ γι' αὐτήν, ἀφήνοντας ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ ἀπαιτεῖ νὰ ζητοῦνται μὲ ἥπιστο τρόπο οἱ εὐθύνες της, γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τίς ἀνυπόφορες τιμωρίες.

2. «Ὁ Κύριος εἶναι ἐλεήμων καὶ δίκαιος· ὁ Θεὸς μας εἶναι εὐσπλαχνικός». Εἶδες πῶς διδάσκει τὸν ἀκροατὴ οὔτε νὰ κυριεύεται ἀπὸ ἀπόγνωση, οὔτε νὰ χάνει τὸ θάρρος του; Διότι εἶναι σὰν νὰ λέγει αὐτό· Μὴ ἀπελπισθεῖς· διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἐλεήμων· οὔτε νὰ χάσεις τὸ θάρρος σου, καθόσον εἶναι καὶ δίκαιος. Τοῦ ἑνός δηλαδὴ ἀπομακρύνει τὴν ἀδιαφορία, τοῦ ἄλλου δὲ ἀφαιρεῖ τὴν ἀπελπίσιν, φροντίζοντας καὶ μὲ τοὺς δυὸ αὐτοὺς τρόπους γιὰ τὴ σωτηρία μας. Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει τὴν κλίση του πρὸς τὴ φιλανθρωπία, προσθέτει πάλιν τὰ ἑξῆς· «Ὁ Θεὸς μας εἶναι εὐσπλαχνικός». Καὶ καλὰ εἶπε, «Ὁ Θεὸς μας», γιὰ νὰ τὸν ξεχωρίσει ἀπὸ τοὺς θεοὺς πού ἀνέφερε προηγουμένως. Διότι ἔργον ἐκείνων εἶναι τὸ νὰ σφάζουν, νὰ καταστρέφουν καὶ νὰ πολεμοῦν ἀπροειδοποίητα, ἐνῶ αὐτοῦ εἶναι νὰ δείχνει φιλανθρωπία, νὰ συγχωρεῖ, καὶ νὰ σώζει διαρκῶς ἀπὸ τοὺς κινδύνους, πράγματα βέβαια πού κατ' ἐξοχὴ δείχνουν μαζί μὲ τὰ ἄλλα τοὺς μὲν δαίμονες ὅτι εἶναι καὶ πανοῦργοι, αὐτὸν δὲ ὅτι εἶναι κηδεμόνας, προστάτης καὶ Θεὸς ἀληθινός.

«Φυλάσσων τὰ ρήπια ὁ Κύριος· ἐταπεινώθη, καὶ ἔσωσέ με». Ἐπιπύθα μέγιστον εἶδος προνοίας αὐτοῦ ἀνακινεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «Ἐλεήμων καὶ δίκαιος, καὶ ἐλεεῖ», με-
 5 γίστην αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἔργον δείκνυσιν. Ποῖον δὲ τοῦ-
 10 το; Τὸ τῶν ρηπίων. Ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ λόγον ἔχομεν τὰ μὲν φυλάττεσθαι, τὰ δὲ ἐλέσθαι παιδεύοντα, καὶ τὰ ἐπερχόμενα διακρούεσθαι κακὰ, καὶ τὰ παρόντα διαλύσαι, καὶ ἰσχὺν κεκτημένα καὶ τέχνας ἐπιστάμεθα, τὰ δὲ παιδία τοῦτων ἔρη-
 15 μα πάντων, ὡς ἀπροσιάτευτα· ἀλλὰ διὰ πάντων ἔχει τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, ἧς εἰ μὴ συνεχῶς ἀτήλων, πάντα ἂν ἀπολώλει. Καὶ γὰρ καὶ ὄφεις ἂν ἠφάνισεν ἐν σαργάνοις εἰ ὄν τὸ παιδίον, καὶ κατοικίδιος ὄρνις, καὶ πολλὰ τῶν ἐρπόντων ἕτερα τῶν κατὰ τὰς οἰκίας. Οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ οὔτε τροφός, οὔτε μήτηρ, οὔτε ἕτερος οὐδεὶς ἀληρησιμένην ἐπιδείκνυσθαι
 15 περὶ αὐτὰ πρόνοιαν, ἂν μὴ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύη τροφῆς. Τινὲς δὲ φασὶ καὶ περὶ τῶν ἐμβρύων καὶ μήπω τῆς γαστροῦ ἐξελη-
 θόντων τοῦτων εἰρηῆσθαι τὸν λόγον.

«Ἐταπεινώθη, καὶ ἔσωσέ με». Οὐκ εἶπεν, ὅτι εἴασεν εἰς κινδύνους ἐμπεσεῖν, ἀλλὰ, μετὰ τὸ ἐμπεσεῖν διέσωσεν. Ἐ-
 20 πειδὴ γὰρ εἶπε τὴν καθόλου αὐτοῦ πρόνοιαν, καὶ ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου προσάγει τὸν λόγον, ὅπερ ἔθος αὐτῷ ἀπὸ τῶν καθολικῶν, ἀπὸ τῶν μερικῶν ταῦτα συνιστᾷν. Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ ζῆτει τὸν ἀδείας γέμοντα θίον, οὐ γὰρ ἐστὶ σοὶ λυσιτελέες. Εἰ γὰρ τοῖς προφήταις οὐκ ἦν συμφέρον, πολλῶν
 25 μᾶλλον σοί. Ὅτι γὰρ οὐκ ἦν συμφέρον, ἄκουσον τί φησιν· «Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου». Αἰπλῆ ἢ εὐχαριστία ἐπιπύθα, ὅτι εἴασεν ἐμπεσεῖν εἰς κινδύνους, καὶ ὅτι ἐμπεσόντα σὺ κατέλιπεν. Ἀμφοτέρω δὲ πως εὐεργεσίας εἶδος, καὶ τοῦ δευτέρου τὸ πρότερον οὐκ

«Ὁ Κύριος προφυλάσσει τὰ νήπια ταπεινώθηκα καὶ με ἔσωσε». Ἐδῶ κάμνει λόγο γιὰ ἓνα πάρα πολὺ μεγάλο εἶδος τῆς πρόνοιᾶς του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, ὅτι «εἶναι ἐλεήμων καὶ δίκαιος καὶ εὐσπλαχνικός», δείχνει τὸ ἔργο τῆς πιὸ μεγάλης φιλανθρωπίας του. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ ἔργο τῶν νηπίων. Διότι ἐμεῖς καὶ λογικὸ ἔχουμε, ὥστε ἀπὸ ἄλλα μὲν νὰ προφυλαγόμεσθε, ἄλλα δὲ πού διδάσκουν νὰ τὰ προτιμοῦμε, γιὰ ν' ἀποκρούουμε καὶ τὰ κακὰ πού μᾶς ἔρχονται καὶ νὰ διαλύουμε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δύναμη ἔχουμε καὶ τέχνες γνωρίζουμε, ἐνῶ τὰ παιδιὰ εἶναι γυμνὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ, ὥστε νὰ εἶναι ἀπροστάτευτα· ἀλλ' ὅμως παντοῦ ἔχουν τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία ἂν δὲν ἀπολάμβαναν, ὅλα θὰ χάνονταν. Καθόσον καὶ φίδι θὰ μπορούσε νὰ ἐξαφανίσει τὸ παιδιὲνῶ ἀκόμα βρίσκεται στὰ σπάργανα, καὶ ἡ κατοικίδια ὄρνια, καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα ἔρπετὰ τῶν οἰκιῶν. Οὔτε βέβαια ἐπαρκεῖ ἡ τροφός, οὔτε ἡ μητέρα, οὔτε κανεὶς ἄλλος νὰ φροντίσει ὅπως πρέπει αὐτὰ, ἂν δὲν ἀπολαμβάνουν τὴν οὐράνια βοήθεια. Μερικοὶ γὰρ λέγουν ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια λέχθησαν καὶ γιὰ τὰ ἔμβρυα πού δὲν βγῆκαν ἀκόμη ἀπὸ τὴν κοιλιά.

«Ταπεινώθηκα καὶ με ἔσωσε». Δὲν εἶπε, «δὲν μ' ἄφησε νὰ πέσω σὲ κινδύνους», ἀλλὰ με ἔσωσε, ἀφοῦ ἔπεσα σὲ κινδύνους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μίλησε γιὰ τὴν γενικὴ πρόνοιάν του, ὁδηγεῖ τὸ λόγο στὸν ἑαυτό του, πράγμα πού συνηθίζει νὰ κάμνει καὶ νὰ διδάσκει καὶ ἀπὸ τὰ γενικά καὶ ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους. Μὴ λοιπὸν ἐπιδιώκεις καὶ σὺ τὴν ἄνετη ζωὴ καθόσον δὲν εἶναι πρὸς ὄφελός σου. Διότι ἂν δὲν ἦταν συμφέρουσα στοὺς προφῆτες, πολὺ περισσότερο σέ σένα. Τὸ ὅτι βέβαια δὲν ἦταν συμφέρουσα, ἄκουσε τί λέγει· «Πολὺ καλὸ ἦταν γιὰ μένα τὸ ὅτι με ταπείνωσες, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ γνωρίσω τίς ἐντολές σου»^ε. Ἐδῶ εἶναι διπλὴ ἢ εὐχαριστία, καὶ διότι τὸν ἄφησε νὰ πέσει στοὺς κινδύνους, καὶ διότι δὲν τὸν ἐγκατέλειψε ὅταν ἔπεσε. Καὶ τὰ δύο εἶναι μιὰ κάποια μορφὴ εὐεργεσίας, καὶ τὸ πρῶτο δὲν

ἐλατιον, ἀλλ', εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, καὶ μεῖζον. Τὸ μὲν γὰρ κινδύνους διέλυσε, τὸ δὲ τὴν ψυχὴν φιλοσοφωτέραν εἰργάσατο.

«Ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, διὲν Κύ-
 5 ριος εὐηργέτησέ σε». «Ὅτι ἐρρύσατο τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ θανάτου, τοὺς ὄφθαλμούς μου ἀπὸ δακρῶν, καὶ τοὺς πόδας μου ἀπὸ ὀλισθήματος. Ἐνάρεσθήσω ἐνώπιον Κυρίου ἐν χώρᾳ ζώντων». «Ὁ μὲν τῆς ἱστορίας λόγος δεινὴν ἀπαλλαγὴν φησι καὶ ἄνεσίν τινα καὶ ἐλευθερίαν, εἰ δέ τις κατὰ ἀναγωγὴν αὐ-
 10 τὸν ἐκλάβοι, δυνήσεται τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν λύτρωσιν λέγειν, καὶ ἀνάπαυσιν ταύτην καλεῖν. Ἀπαλλαγὴ γὰρ ἐστὶ πάντων τῶν ἀδοκίμων δεινῶν, καὶ οὐκ ἔτι τῇ ἀδηλίᾳ λοιπὸν ὑπόκειται, ἐν ἀσφαλείᾳ γεγενησῶς, ὁ μετὰ χρησιτῆς καταλύσας ἐλπίδος. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰσηγήρεται,
 15 ἀλλ' ὅμως εἰς εὐεργεσίαν ἡμῶν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐχρήσατο. Διὰ δὴ τοῦτο οὐκ αὐτῷ μόνον ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ τὸν βίον ἐπίμοχθον ἐποίησεν, ἵνα μάθῃς, διὲν οὐδὲ τὸ πρότερον συνεχώρησεν ἄν, εἰ μὴ σφόδρα χρήσιμον ἦν παρὰ τὴν αὐτοῦ σοφίαν τοῦτο γινόμενον. Διὰ δὴ τοῦτο εἰπὼν, «Ἢ ἂν ἡμέρα φάγη, θανάτω ἀποθανῆ», οὐκ ἠρκέσθη τῷ ἐπιτίμῳ· τὸ γὰρ ἐπιτίμιον τοῦτο ἦν, «Γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ»· νῦν δὲ καὶ ἕτερον δείκνυσσι λέγων· «Ἐν ἰδοῶμι τοῦ προσώπου σου φάγη τὸν ἄρτον σου. Ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι ἐν λύπαις φάγη αὐτήν. Καὶ τῇ γυναικὶ εἶπε· Πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύ-
 25 πας σου, καὶ τὸν στεναγμὸν σου. Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα». Οὐ γὰρ ἱκανὸν ἦν ἐκεῖνο αὐτοὺς σοφροσύνην.

Πολλοὺς γοῦν ὁρῶμεν ταύτῃ μάλιστα γινομένους θελήτους. Ὁ γὰρ θάνατος ἀναισθησίᾳ παραδίδωσιν, ἐπειδὴν ἐπέλ-

7. Γεν. 2, 17.

8. Γεν. 3, 19.

9. Γεν. 16, 19.

είναι κατώτερο από το δεύτερο, ἀλλ', ἂν πρέπει νὰ ποῦμε καὶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, εἶναι καὶ σπουδαιότερο. Διότι τὸ μὲν δεύτερο διέλυσε τοὺς κινδύνους, ἐνῶ τὸ πρῶτο ἔκανε τὴν ψυχὴ πιὸ εὐσεβή.

«Γύρισε, ψυχὴ μου, στὴν ἀνάπαυσή σου, διότι ὁ Κύριος οὐκ εὐεργέτησε. Διότι ἔσωσε τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ τοῦ θανάτου, τὰ μάτια μου ἀπὸ τὰ δάκρυα, καὶ τὰ πόδια μου ἀπὸ τὸ γλιστρημα. Γι' αὐτὸ θὰ ζῶ εὐχάριστα κοντὰ στὸν Κύριο στὴ χώρα τῶν ζώντων». Ἡ μὲν ἱστορικὴ διήγηση ὁμιλεῖ γιὰ μιὰ πολὺ μεγάλη ἀπαλλαγὴ, γιὰ μιὰ κάποια ἄνεση καὶ ἐλευθερία, ἂν ὅμως ἐξετάσει κανεὶς αὐτὴν ἀλληγορικά, θὰ μπορέσει νὰ ὀνομάσει τὴν ἀναχώρησιν ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ λύτρωσιν καὶ ἀνάπαυσιν. Καθόσον ἀποτελεῖ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀπροσδόκητα κακά, καὶ δὲν ζεῖ πλέον στὴν ἀβεβαιότητα, ἐκεῖνος ποὺ τερμάτισε τὴ ζωὴ του μὲ καλὴ ἐλπίδα, ἀλλ' εἶναι ἀσφαλής. Διότι ἂν καὶ ὁ θάνατος εἰσῆλθε στὸν κόσμον ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ὅμως χρησιμοποίησε ὁ Θεὸς αὐτὸν πρὸς εὐεργεσίαν μας. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν ἀρκέσθηκε μόνον α' αὐτό, ἀλλ' ἔκαμε καὶ τὴ ζωὴ κοπιαστικὴ, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι οὔτε αὐτὸ θὰ ἦταν δυνατό νὰ ἐπιτρέψει στὴν ἀρχή, ἂν δὲν ἦταν πάρα πολὺ χρήσιμος καὶ ποὺ εἶχε γίνει μὲ τὴ σοφία του. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἀφοῦ εἶπε, «Τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην ποὺ θὰ φάγεις, θὰ πεθάνεις σωματικά»⁷, δὲν ἀρκέσθηκε στὸ ἐπιτίμιο, διότι τὸ ἐπιτίμιο ἦταν αὐτό, «χῶμα εἶσαι καὶ στὸ χῶμα θὰ ἐπιστρέψεις»⁸. τῶρα ὅμως προσθέτει καὶ ἄλλο ἐπιτίμιο, λέγοντας· «Μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου σου θὰ φάγεις τὸ ψωμί σου. Ἄγκάθια καὶ τριβόλια θὰ σοῦ φυτρῶναι· μὲ λύπη θὰ βρῖσκεις τὴν τροφή σου. Καὶ στὴ γυναῖκα εἶπε· Θὰ αὐξήσω πάρα πολὺ τὶς λύπες σου καὶ τοὺς στεναγμούς σου. Μὲ λύπες θὰ γεννᾷς τὰ τέκνα σου»⁹. Ἄλλ' ὅμως δὲν ἦταν ἱκανὸ ἐκεῖνο νὰ τοὺς σωφρονίσαι.

Βέβαια πολλοὺς βλέπουμε νὰ γίνονται ἔτσι καλύτεροι. Διότι ὁ θάνατος, ὅταν ἔλθει, παραδίνει στὴν ἀναισθησίαν

θη ταῦτα δὲ ζῶντας βελτίους ἐργάζεται. Εἰ δὲ φοβερὸν τὸ
 πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ, παρὰ τὴν ἀσθενείαν τῶν οὕτω διακειμέ-
 νων. Ὅτι γὰρ τῆς ἀσθενείας ἦν ὁ φόβος ἄκουσον Παύλου καὶ
 5 καὶ οὖν Χριστοῦ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρείττιον· καὶ πάλιν,
 «Χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρε-
 τε καὶ συγχαίρετέ μου· ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοις ἀλγοῦντος»· «Οὐ
 μόνον γὰρ, φησί, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐν ἐανοῖσι στενάζομεν, υἱο-
 θεοῖαν ἐκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν»·
 10 καὶ πάλιν, «Οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήρει τούτῳ, στενάζομεν βαρού-
 μενον».

3. Εἶδες πόσον ἐστὶ φιλοσοφία καλόν; Ἡ τοῖς ἄλλοις
 ἄξια δακρύων εἶναι δοκεῖ, ταῦτα τούτῳ εὐχῆς· καὶ ἂ τοῖς
 ἄλλοις ἄξια εὐφροσύνης καὶ ἠδονῆς, ταῦτα τούτῳ στεναγμῶν.
 15 Ἡ οὐκ ἄξια στεναγμῶν τὸ ἐπ' ἀλλοτριᾶς εἶναι, καὶ πρόρω-
 θεν τῆς ἡμετέρας ἀπωκίσθαι παιρῖδος; Ἡ οὐκ ἄξιον εὐ-
 φροσύνης τὸ ταχέως καταδραμεῖν ἐπὶ τὸν εὐδίων λιμένα καὶ
 ἀπολαθεῖν τὴν ἄνω πόλιν, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ
 στεναγμός; Καὶ τί πρὸς ἐμέ, φησί, τὸν ἁμαριωλόν; Ὅρθως
 20 οὐτὸν οὐκ ὁ θάνατός ἐστιν ὁ ποιῶν τὴν λύπη, ἀλλὰ τὸ πονηρὸν
 συνείδός; Παῦσαι οὖν τοῦ εἶναι ἁμαριωλός, καὶ ἔσαι σοι
 ποθεινὸς ὁ θάνατος.

«Τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπὸ δακρύων». Εἰκότως οὕτως
 εἶπεν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν εἰ λύπη, οὐδὲ ἀθυμία, οὐδὲ θρηῆνος.
 25 «Καὶ τοὺς πόδας μου ἀπὸ ὀλισθήματος». Τοῦτο τοῦ προτέρου
 μετίζον. Πῶς Ὅτι οὐ μόνον λύπης ἐσομέν ἀπηλλαγμένοι, ἀλλὰ

10. Φιλ. 1, 23.

11. Φιλ. 2, 17-18.

12. Ρωμ. 8, 23.

13. Β' Κορ. 5, 4.

ὅμως αὐτὰ κάμνουν τοὺς ἀνθρώπους πού βρίσκονται ἀπὴ ζωῆ καλύτερους. Ἐὰν δὲ τὸ πρᾶγμα θεωρεῖται φοβερό, ὀφείλεται στὴν ἀδυναμία ἐκείνων πού τὸ ἀντιμετωπίζουν ἔτσι. Διότι τὸ ὅτι εἶναι ὁ φόβος ἀποτέλεσμα ἀδυναμίας, ἀκουσε τὸν Παῦλο, πού καὶ εὐχεται νὰ τοῦ συμβεῖ αὐτὸ καὶ χαίρεται, ὅπως ὅταν λέγει· «Τὸ νὰ πεθάνω καὶ νὰ εἶμαι μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ εἶναι πολὺ πιὸ καλύτερο»¹⁰· καὶ πάλι· «Χαίρομαι καὶ μετέχω στὴ χαρὰ ὅλων σας καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ νὰ χαίρεσθε καὶ σεῖς καὶ νὰ μετέχετε στὴ δική μου χαρὰ»¹¹· γιὰ τὰ ἀντίθετα ὅμως λυπεῖται· διότι λέγει· «Ὅχι μόνο ἡ κτίσις, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι στενάζουμε μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μας, περιμένοντας τὴν υἱοθεσία, τὴν ἀπολύτρωση τοῦ σώματός μας»¹²· καὶ πάλι· «Ἐμεῖς, πού θρισκόμαστε μέσα σ' αὐτὸ τὸ σῶμα, ατενάζουμε, πιεζόμενοι σὰν ἀπὸ κάποιο φορτίο»¹³.

3. Εἶδες πόσο καλὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς μὲ τέτοια φιλοσοφικότητα; Ἐκεῖνα πού θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἄξια γιὰ δάκρυα, αὐτὰ γι' αὐτὸν εἶναι ἄξια προσευχῆς, καὶ ἐκεῖνα πού θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἄξια εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς, αὐτὰ γι' αὐτὸν εἶναι ἄξια γιὰ στεναγμούς. Ἡ δὲν εἶναι ἄξια γιὰ στεναγμούς, τὸ νὰ ζοῦμε σὲ ξένη πατρίδα καὶ νὰ κατοικοῦμε μακριὰ ἀπὸ τὴ δική μας; Ἡ δὲν εἶναι ἄξια χαρᾶς τὸ νὰ μεταβοῦμε γρήγορα στὸ γαλήνιο λιμάνι καὶ ν' ἀπολαύσουμε τὴν οὐράνια πόλη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔφυγε ὁ πόνος, ἡ λύπη καὶ ὁ στεναγμός; Καὶ ποιά σχέση, λέγει, ἔχουν αὐτὰ μὲ ἐμένα τὸν ἁμαρτωλό; Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι ὁ θάνατος ἐκεῖνος πού δημιουργεῖ τὴ λύπη, ἀλλ' ἡ πονηρὴ συνείδηση; Σταμάτησε λοιπὸν νὰ εἶσαι ἁμαρτωλός, καὶ θὰ σοῦ γίνῃι ποθητός ὁ θάνατος.

«Τὰ μάτια μου ἀπὸ τὰ δάκρυα». Πολὺ καλὰ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια· Διότι δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ λύπη, οὔτε στενοχώρια, οὔτε θρῆνος. «Καὶ τὰ πόδια μου ἀπὸ τὸ γλίστρημα». Αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Πῶς; Διότι

καὶ τοῦ ἐποσκελίζεσθαι καὶ ἐπιβουλεύεσθαι. Ἐπὶ τῆς πέ-
 τρας ἔστηκε γὰρ ὁ ἀπελθὼν μετὰ κατορθωμάτων τοῦ λιμέ-
 νος ἐπείληπται πάντα ἀνήρηται τὰ κωλύματα λοιπὸν οὐδαμοῦ
 θόρυβος, οὐδὲ ταραχή, ἀλλ' ἐν εὐδοκιμήσει διηνεκεῖ μένει
 5 ὁ οὕτως ἐντεῦθεν ἀναχωρήσας.

«Εὐαρεστήσω ἐνώπιον Κυρίου ἐν χώρα ζώντιω». Ἐ-
 τερος, «Ἐμπροσθεν Κυρίου». Ἄλλος, «Ἐμπεριπατήσω». Τοῦ-
 το καὶ ὁ Παῦλος δεικνύσει λέγων «Καὶ ἡμεῖς ἀρπαγησόμεθα
 ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα, καὶ οὕτω
 10 πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα». Καὶ καλῶς εἶπεν, «Ἐν χώρα
 ζώντιω». Ἐκεῖνη γὰρ ὄντως ζωὴ, ἀπηλλαγμένη θανάτου, ἀ-
 μιγῆ τὰ ἀγαθὰ ἔχουσα. «Ὅταν καταργήσῃ», φησί, «πᾶσαν ἀρ-
 χὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, ἕσχατος ἐχθρὸς καταρ-
 γεῖται ὁ θάνατος». Τούτων δὲ καταργηθέντων, οὐδὲν τῶν
 15 λυπηρῶν μένει, οὐ φροντίς, οὐ πόνος· ὥστε πάντα χαρά, πάν-
 τα εἰρήνη, πάντα ἀγάπη, πάντα εὐθυμία, καὶ πάντα εὐφρο-
 σύνη, πάντα ἀληθῆ καὶ εὐκρινῆ καὶ πεπηγότα· οὐδὲν γὰρ ἐ-
 στίει ἐκεῖ τῶν τοιούτων ὀλισθημάτων, οὐ θυμὸς, οὐ λύπη, οὐ
 χορημάτων ἔρως, οὐ σωματίων πόθος, οὐ πενία, οὐ πλοῦτος, οὐκ
 20 ἀτιμία, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν.

Ταύτης τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν τῆς ζωῆς, καὶ πάν-
 τια πρὸς τοῦτο πράττομεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐν τῇ εὐχῇ κε-
 λευόμεθα λέγειν, «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου», ἵνα ἀεὶ πρὸς ἐ-
 κείνην βλέπωμεν τὴν ἡμέραν. Ὁ γὰρ ἐκείνω τῷ ἔρωτι κα-
 25 τεχόμενος καὶ ταῖς ἐλπίσι τῶν ἀγαθῶν τρεφόμενος ἐκείνων,
 οὐδενὶ τῶν παρόντων βαπίζεται δεινῶν, ὑπ' οὐδενὸς τῶν

14. Α' Θεσ. 4, 17.

15. Α' Κορ. 15, 24· 26.

16. Ματθ. 6, 10.

ὄχι μόνο εἶμαστε ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ λύπη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πτώση καὶ τὴν ἐπιβουλή. Διότι ἐκεῖνος ποῦ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ μὲ καλὰ ἔργα, στάθηκε ἐπάνω στὴν πέτρα, ἔχει φθάσει στὸ λιμάνι καὶ ἐξαφανίσθηκαν πλέον ὅλα τὰ ἐμπόδια· πουθενὰ οὔτε θόρυβος οὔτε ταραχὴ, ἀλλὰ παραμένει σὲ αἰώνια εὐτυχία ἐκεῖνος ποῦ ἀναχώρησε ἔτσι ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ.

«Γι' αὐτὸ θὰ ζῶ εὐχάριστα κοντὰ στὸν Κύριο στὴ χώρα τῶν ζώντων». Ἄλλος, «Μπροστὰ στὸν Κύριο». Ἄλλος, «Θὰ περπατῶ μαζί του». Αὐτὸ φανερώνει καὶ ὁ Παῦλος, λέγοντας· «Καὶ ἐμεῖς θ' ἀρπαχθοῦμε μέσα σὲ νεφέλες γιὰ νὰ συναντήσουμε τὸν Κύριο στὸν ἀέρα, καὶ ἔτσι θὰ εἶμαστε πάντοτε μαζί μὲ τὸν Κύριο»¹⁴. Καὶ καλὰ εἶπε, «Στὴ χώρα τῶν ζώντων». Διότι ἐκείνη εἶναι ἡ πραγματικὴ ζωὴ, ποῦ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸ θάνατο, καὶ ἔχει καθαρὰ τὰ ἀγαθὰ. Διότι λέγει, «Ὅταν θὰ καταργήσει κάθε ἀρχὴ καὶ κάθε ἐξουσία καὶ δύναμη, σὺν τελευταῖος ἐχθρὸς θὰ καταργηθεῖ ὁ θάνατος»¹⁵. Ὅταν δὲ αὐτὰ καταργηθοῦν, δὲν μένει κανένα ἀπὸ τὰ λυπηρά, οὔτε φροντίδα, οὔτε πόνος· ὥστε ὅλα ἐκεῖνα εἶναι γεμάτα ἀπὸ χαρὰ, ὅλα γεμάτα ἀπὸ εἰρήνη, ὅλα γεμάτα ἀπὸ ἀγάπη, ὅλα γεμάτα ἀπὸ εὐθυμία, ὅλα γεμάτα ἀπὸ εὐφροσύνη, ὅλα ἀληθινὰ καὶ εἰλικρινὰ καὶ σταθερά· διότι ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα, οὔτε θυμὸς, οὔτε λύπη, οὔτε ἔρωτας χρημάτων, οὔτε πόθος σωμάτων, οὔτε φτώχεια, οὔτε πλοῦτος, οὔτε ἀτιμία, οὔτε κανένα ἄλλο παρόμοιο.

Αὐτὴ λοιπὸν τὴ ζωὴ καὶ ἐμεῖς ὡς ἐπιθυμοῦμε καὶ ὅλα νὰ τὰ κάμνουμε μὲ αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Διότι γι' αὐτὸ καὶ στὴν προσευχὴ προτρεπόμαστε νὰ λέμε. «Ἄς ἔλθει ἡ βασιλεία σου»¹⁶, γιὰ νὰ ἔχουμε στραμμένη τὴν προσοχὴ μας πάντοτε πρὸς ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Διότι ἐκεῖνος ποῦ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ ἐκεῖνο τὸν ἔρωτα καὶ τρέφεται ἀπὸ τίς ἐλπίδες ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, δὲν καταποντίζεται σὲ κανένα ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς παρούσας ζωῆς, δὲν παρασύρεται ἀπὸ

ἐπιαῦθα καθέλκεται λυπηρῶν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ πρὸς πόλιν θη-
 σιλικὴν ὀδεύοντες οὐδενὶ τῶν παρὰ τὴν ὁδὸν κατέχονται, οὐ-
 τε λειμῶσιν, οὔτε παραδείσους, οὔτε φάραγγιν, οὔτε ἐρημί-
 ας, ἀλλ' ἐκαιτέρων ἀλογοῦντες πρὸς ἓν μόνον ὁρῶσι τὴν ἐκ-
 5 δεξομένην αὐτοὺς παιδίδα, οὕτω καὶ ὁ καθ' ἐκάστην τὴν ἡ-
 μέραν ἐκείνην ἀναπλάττων ἑαυτῷ τὴν πόλιν, καὶ τὸν πόθον
 αὐτῆς τρέφων, οὐδὲν τῶν δεινῶν ἠγγήσεται δεινόν, οὐδὲ τῶν
 φαιδρῶν καὶ περιφανῶν φαιδρὸν καὶ περιφανές. Τί λέγω,
 οὐχ ἠγγήσεται; Ἄλλ' οὐδὲ ὄφεται ταῦτα, ἑτέρους κτώμενος
 10 ὀφθαλμούς· τοιοῦτους, οἷους ὁ Παῦλος ἐκέλευε, λέγων· «Μὴ
 σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ
 γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. Εἶ-
 δες τὴν ὁδὸν πῶς ἑτέροα λέξει παρεστήσεν;

Ἐκείνων τοίνυν ἀντεχώμεθα, ἵνα αὐτῶν ἐπιτύχωμεν, καὶ
 15 τῆς ἀκηράτου ζωῆς ἀπολαύσωμεν ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπι-
 τυχεῖν, χάριτι καὶ κλεανθοσπλαί τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κανένα δυσάρεστο τῆς ἐδῶ ζωῆς, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνοι πού βαδίζουν πρὸς βασιλικὴ πόλη, δὲν ἀποσπᾶται ἢ προσοχὴ τους ἀπὸ κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα πού βρίσκονται κοντὰ στὸ δρόμο, οὔτε ἀπὸ λειβάδια, οὔτε ἀπὸ κήπους, οὔτε ἀπὸ φαράγγια, οὔτε ἀπὸ ἐρημιές, ἀλλ' ἀδιαφορώντας γιὰ ὅλα αὐτά, πρὸς ἓνα μόνο ἀποβλέπουν, τὴν πατρίδα πού θὰ τοὺς ὑποδεχθεῖ, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού σκέπτεται καθημερινὰ ἐκείνη τὴν πόλη, καὶ τρέφει τὸν πόθο του γιὰ ἐκείνη, δὲν θὰ θεωρήσει σὰν κακὸ κανένα ἀπὸ τὰ κακά, οὔτε σὰν χαρπὸ καὶ περήφανο κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα πού θεωροῦνται χαρπῶ καὶ περίφημα. Καὶ γιατί λέγω δὲν θὰ θεωρήσει; Ἄλλ' οὔτε κἂν θὰ προσέξει αὐτά, διότι θ' ἀποκτήσει ἄλλα μάτια, τέτοια, πού εἶναι ὅμοια μὲ ἐκεῖνα πού συμβούλευε ὁ Παῦλος, λέγοντας: «Θέτοντας σὰν σκοπὸ, ὄχι ἐκεῖνα πού βλέπονται, ἀλλ' ἐκεῖνα πού δὲν βλέπονται· διότι ἐκεῖνα πού βλέπονται εἶναι πρόσκαιρα, ἐνῶ ἐκεῖνα πού δὲν βλέπονται εἶναι αἰώνια»¹⁷. Εἶδες πῶς παρουσίασε τὸ δρόμο μὲ ἄλλη λέξη;

Ἄς προσηλωνόμαστε λοιπὸν σ' ἐκεῖνα, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε αὐτά καὶ ν' ἀπολαύσουμε τὴν καθαρὴ ἐκείνη ζωὴ, τὴν ὁποία εὐχομαι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΙΕ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Επίστευσα διὸ ἐλάλησα· ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα».

1. Ταύτης μνησθεὶς τῆς ρήσεως καὶ ὁ μακάριος Παῦλος,
5 οὔτω πὼς φησὶν· «Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως
κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Επίστευσα, διὸ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς
πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν». Ἀναγκαῖον τοίνυν προῦτον
εἰπεῖν πὼς ὁ ἀπόστολος αὐτῇ ἐχορήσαιο, καὶ περὶ τίνος ὁ
λόγος ἦν αὐτῷ. Οὔτω γὰρ ἀπὸ τούτου καὶ τὸ προφητικὸν ἔ-
10 σται δῆλον ἡμῖν. Ἄλλως δὲ καὶ διδασκαλία αὕτη ἀρίστη, μὴ
τὴν συνάφειαν περικόπτειν τοῦ λόγου, μηδὲ μέρος λαθόντας
προσκαθῆσθαι ἐκεῖνω, ἀλλ’ ἰσώθην τοῦ διηγήματος ποιεῖσθαι
τὴν ἀρχήν.

Περὶ τίνος τοίνυν διαλεγόμενος ὁ Παῦλος ταύτης ἐμνή-
15 σθη τῆς προφητικῆς φωνῆς; Περὶ ἀνασιτάσεως, καὶ τῆς τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν ἀπολαύσεως, ἃ καὶ λόγον ὑπερβαίνει πάν-
τα, καὶ τοῦν καὶ διάνοιαν. Ἐπεὶ οὖν λόγον ὑπερέβαινε πάν-
τα, καὶ ἐσημενηθῆναι ταῦτα οὐχ οἷόν τε ἦν, πίστεως δὲ πρὸς
τὸ παραδέχεσθαι χρεῖα· ἵνα μὴ ταράττηται ὁ Ἰουδαῖος, μηδὲ
20 ἀπαυᾶσθαι νομίζῃ, ὡς ψυχραῖς φροσόμενος ἐλπίσι, προφη-
τικῇ ρήσει τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτοῦ διορθοῦται μονονυχὶ λέ-
γων, ὅτι σὺ καινὸν τι προᾶγμα ἐπιζητῶ, πίστιν, ἀλλὰ παλαιὸν
ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλος οὔτως· ὁ δὲ προφήτης μέλλων καὶ
αὐτὸς περὶ τινῶν ἀγαθῶν ἐν τῷ παρόντι προφητεύειν τοῖς
25 Ἰουδαίοις συμβησομένων καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολουθίαν

1. Στις στροφές τοῦ ψαλμοῦ αὐτοῦ διατυπώνονται ζωηρὰ τὸ συναίσθημα εὐγνωμοσύνης τοῦ ψαλμωδοῦ πρὸς τὸν Κύριο καὶ παρέχονται οἱ ὑποσχέσεις του ὅτι θὰ ἐκτελέσει τίς εὐχὰς πού ἔκαμε κατὰ τίς ὥρες τῶν κινδύνων.

2. Β΄ Κορ. 4. 13.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΙΕ΄ ΨΑΛΜΟ΄

«Πίστευσα καὶ γι' αὐτὸ μίλησα· ἐγὼ δὲ ταπεινώθηκα πάρα πολὺ».

1. Ὄταν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος θυμήθηκε αὐτὰ τὰ λόγια, εἶπε τὰ ἐξῆς· «Ἐπειδὴ ἔχουμε τὸ ἴδιο Πνεῦμα πίστεως σύμφωνα μ' αὐτὸ ποῦ ἔχει γραφεῖ· πίστευσα καὶ γι' αὐτὸ μίλησα· καὶ ἐμεῖς πιστεύουμε καὶ γι' αὐτὸ μιλοῦμε»². Ἀνάγκη λοιπὸν πρῶτα νὰ ποῦμε πῶς ὁ ἀπόστολος χρησιμοποίησε αὐτὴ τὴ ρῆση, καὶ γιὰ ποῖο πρᾶγμα μίλησε. Διότι ἔτσι ἀπ' αὐτὸ θὰ γίνεи φανερὸ καὶ γιὰ ποῖο πρᾶγμα μίλησε καὶ ὁ προφήτης. Ἄλλωστε δὲ καὶ ἄριστη διδασκαλία αὐτὸ εἶναι, τὸ νὰ μὴ διακόπτουμε τὴ συνέχεια τοῦ λόγου, οὔτε παίρνοντας ἓνα μέρος νὰ ἐπιμένουμε σ' ἐκεῖνο, ἀλλὰ ν' ἀρχίζουμε τὴ διήγηση ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Γιὰ ποῖο πρᾶγμα λοιπὸν μιλώντας ὁ Παῦλος θυμήθηκε αὐτὰ τὰ προφητικὰ λόγια; Γιὰ τὴν ἀνάσταση καὶ τὴν ἀπόλαυση τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ποῦ ὑπερβαίνουν καὶ κάθε λόγο, καὶ νοῦ καὶ σκέψη. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὰ ὑπερέβαιναν κάθε ἀνθρώπινο λόγο καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἐρμηνευθοῦν, χρειάζοταν πίστη γιὰ νὰ γίνουν παραδεκτά· γιὰ νὰ μὴ ταράσσειται ὁ Ἰουδαῖος, οὔτε νὰ νομίζει ὅτι ἐξαπατᾶται, ἐπειδὴ ὑπερηφανευόταν γιὰ ἐλπίδες χωρὶς νόημα, διορθώνει τὴν ἀγνωμοσύνη του μὲ τὰ προφητικὰ λόγια, καὶ εἶναι σὰν νὰ τοῦ λέγει· δὲν ζητῶ κάποιο καινούριο πρᾶγμα, δηλαδὴ τὴν πίστη, ἀλλὰ παλιὸ ἀγαθό. Καὶ ὁ μὲν Παῦλος λοιπὸν μὲ αὐτὸ τὸ νόημα μίλησε, ὁ προφήτης ὁμως θέλοντας τὴ στιγμὴ ἐκείνη νὰ προφητεύσει στοὺς Ἰουδαίους ὀρισμένα ἀγαθὰ ποῦ θὰ συμβοῦν καὶ ποῦ ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρώπινη λογική, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς

ὑπερβαινότων, ἵνα μηδεὶς ἀπιστεῖν ἔχη, οὕτως ἀλήροξαιτο τοῦ ψαλμοῦ λέγων «Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα».

- Ἐπειδὴ γάρ ἀπολώλει τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἐρείπιον ὁ ναὸς ἐργεῖται, καὶ πάντες αἰχμάλωτοι γενόμενοι καὶ δεδέν-
- 5 τες εἰς τὴν ἀλλοτριὰν ἀπήχθησαν, βάρβαροι δὲ τὴν ἐκείνων γῆν ἀπὸ ἐκείνων κατέσχον, καὶ ἐκελεύσθησαν ἀμπέλους φυτεῦσαι, καὶ οἰκίας οἰκοδομεῖν, καὶ γάμους ἐπιτελέσαι, ταῦτα εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς Ἰουδαίους ἐπέβαλε, καὶ λοιπὸν ἐλογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς, ὅτι εἰ πόλιν ἔχοντες, καὶ ὄπλα, καὶ πύργους,
- 10 καὶ χρημάτων περιουσίαν ἰσοσύντην, καὶ ναόν, καὶ θωμόν, καὶ ἀγριότητα, καὶ λατρείαν, καὶ τὴν ἄλλην ἄπασαν πολιτείαν, παρεδόθημεν, ἐργετούμεθα αἰχμάλωτοι, εἰς δουλείαν ἀπαγόμεθα ἢν ἐν ἀλλοτριᾷ ὄντες καὶ πάντων ἡρημωμένοι, γυμνοὶ τε καὶ δοῦλοι γενόμενοι, πῶς δυνησόμεθα τὴν οἰκίαν
- 15 ἀπολαβεῖν; Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῶν ἀσθενεσιτέρων ταῦτα ἀναλογιζόμενοι ἐθορυβοῦντο καὶ ἐταράσσοντο, καὶ τοῖς προφήταις οὐ προσεῖχον τὴν ἐπίταξιν λέγονσαι διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, δεικνὺς πῶσιν ἐπιτεῦθεν, ὅτι πίστεως χρεῖα εἰς τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα.
- 20 Διαλέγονται μὲν οὖν αὐτοῖς καὶ ἑτέρως ἕτεροι, οἷον ὁ Ἡσαίας οὕτω λέγων «Ἐμβλέψατε εἰς τὴν σιεραὴν πέτραν, ἐξ ἧς ἐλατομύθητε, καὶ εἰς τὸν βόθρον τοῦ λάκκου, ἐξ οὗ ὠρνήθητε». Καὶ πάλιν «Ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς, διὸ εἰς ἦν,
- 25 καὶ ἐγάλωσα αὐτὸν καὶ ἡγίασα καὶ ἐπλήθυνα αὐτόν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐχὶ βάρβαρος ἦν ὁ Ἀβραάμ; οὐχὶ ἄγονος καὶ τῆ ἡλικίας προσεδηκώς; οὐχὶ γυναῖκα εἶχε καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὴν γῆν πρὸς παιδογονίαν ἄχρηστον; οὐ παρταχόθεν ἀλέγνωστο τὰ κατ' αὐτόν; Τί οὖν; οὐχὶ
- 30 ἀπ' ἐκείνου τοῦ ἐνός, τοῦ ἀγόνου, τοῦ γενηρακότιος τὴν οἰ-

3. Ἡσ. 51, 1.

4. Ἡσ. 51, 2.

ν' ἀπιστήσῃ, ἔτσι ἄρχισε τὸν ψαλμό, λέγοντας: «Πίστεισαι καὶ γι' αὐτὸ μίλησα».

Ὅταν δηλαδὴ καταστράφηκαν τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ εἶχε γίνει ἐρείπια ὁ ναὸς καὶ ὅλοι αἰχμαλωτίσθηκαν καί, ἀφοῦ δέθηκαν, ὀδηγήθηκαν στὴν Ξένη χώρα, βάρβαροι δὲ καὶ ὄχι ἐκεῖνοι κατεῖχαν τὴ γῆ τους, καὶ διατάχθηκαν νὰ φυτεῦσουν ἀμπέλια, νὰ οἰκοδομήσουν οἰκίες καὶ νὰ κάμουν γάμους, αὐτὰ ὀδήγησαν σὲ ἀπόγνωση τοῦς Ἰουδαίους καὶ σκέπτονταν πλέον μέσα τους καὶ ἔλεγαν, ὅτι ἂν καὶ εἶχαμε πόλη καὶ ὄπλα καὶ πύργους καὶ πάρα πολὺ μεγάλη ἀφθονία χρημάτων καὶ ναὸ καὶ βωμὸ καὶ ἱεροτελεστίες καὶ λατρεία καὶ ὅλους τοῦς ἄλλους τρόπους ζωῆς, ὅμως παραδοθήκαμε, γίναμε αἰχμάλωτοι καὶ ὀδηγηθήκαμε στὴ δουλεία· τώρα ὅμως ζώντας σὲ Ξένη χώρα καὶ στερημένοι ὅλα, καὶ ἐνῶ εἴμαστε γυμνοὶ καὶ δοῦλοι, πῶς θὰ μπορέσουμε ν' ἀποκτήσουμε ξανά τὴ χώρα μας; Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοῦς πνευματικὰ κατωτέρους, σκεπτόμενοι αὐτὰ θορυβοῦνταν καὶ ταράσσονταν, καὶ δὲν πρόσεχαν τοῦς προφήτες ποὺ προφήτευαν τὴν ἐπιστροφή, γι' αὐτὸ μίλησε ἔτσι, γιὰ νὰ δείξει μ' αὐτὰ σ' ὅλους, ὅτι χρειάζεται πίστη στὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Ὅμιλοῦν βέβαια πρὸς αὐτοὺς καὶ ἄλλοι μὲ ἄλλο τρόπο, ὅπως ὁ Ἡσσίας ποὺ λέγει τὰ ἐξῆς· «Προσέξτε τὴ στερεὰ πέτρα, ἀπὸ τὴν ὁποία κοπήκατε, καὶ τὴν κοιλότητα τοῦ λάκκου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο βγήκατε»³. Καὶ πάλι· «Ἐξετάστε τὸν Ἀβραάμ τὸν πατέρα σας καὶ τὴ Σάρρα ποὺ σὰς γέννησε, ὅτι αὐτὸς ἦταν ἓνας καὶ τὸν κάλεσα ἐδῶ καὶ τὸν ἀγίασα καὶ πλήθυνα τοῦς ἀπογόνους του»⁴. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· δὲν ἦταν βάρβαρος ὁ Ἀβραάμ; δὲν ἦταν ἄτεκνος καὶ προχωρημένης ἡλικίας; δὲν εἶχε γυναῖκα ποὺ ἦταν ἄχρηστη γιὰ παιδοποιΐα καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας καὶ ἐξ αἰτίας τῆς φύσεώς της; δὲν ἦταν ἀπὸ παντοῦ κομμένες οἱ ἐλπίδες του; Τί λοιπὸν; δὲν γέμισα ὅλη τὴν οἰκουμένη ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἓνα, τὸν ἄτεκνο, τὸν

κουμένην ἐπλήρωσα πάσαν; Τί τοίνυν θορυβεῖοθε; Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ἐνὸς δυνατὸς ἐγενόμην τὴν οἰκουμένην πληρῶσαι, πολλῶ μᾶλλον ἐξ ὑμῶν τῶν ὀλίγων τὰ Ἱεροσόλυμα πληρῶσω. Διὰ τοῦτο φησιν· «Ἐμβλέψατε εἰς τὴν σιερεάν πέτραν, ἐξ ἧς ἐλατομήθητε», τὸν Ἀβραάμ οὕτω καλῶν, «καὶ τὸν θόθυνον τοῦ λάκκου, ἐξ οὗ ὠρύχθητε», τὴν Σάρραν οὕτως ὀνομάζων. Καθίπερ γὰρ ὁ λάκκος οἰκοθεν οὐκ ἔχει θρῦον ὕδωρ, ἀλλ' ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑετῶν δέχεται, οὕτω καὶ ἐκεῖνη αὐτὴ ἔρημος οὖσα δυνάμεως γεννητικῆς, ἄνωθεν τὴν ἐπιτηδειότητα ταύ-
 10 τὴν ἔλαβε· καὶ ὡσπερ ἡ πέτρα καρπὸν οὐκ ἤνεργέ ποιε, οὕτως οὔτε ὁ Ἀβραάμ οἶός τε ἦν, ἀλλ' ἐγὼ ὑμᾶς ἐκεῖθεν ἐξεκόλαψα, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἰσοαΐας ἐπέπλησα χώρας. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἰεζεκιὴλ εἰς τὸ πεδῖον ἐξάγει, καὶ δείκνυσιν αὐτῷ σορὸν ὀσιῶν, καὶ προφητεύων ἀνίστησι, τὰ ὀσιᾶ δει-
 15 κνῆς αὐτοῖς, καὶ λέγων, ὅτι «Εἰ τοὺς νεκροὺς ἐγεῖραι δύναμαι, πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς τοὺς ζῶντας ἀναγαγεῖν».

Ἐκεῖνοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ προφήτης οὕτως πῶς; «Ἐπίσπειρα διὸ ἐλάλησα». Τουτέστι πίστεως χρεῖα πρὸς τὰ ἐπαγγελλλόμενα καὶ γὰρ ἐγὼ ταῦτα ἐννοῶν καὶ ἀναλογιζόμε-
 20 νος καὶ τὴν πίστιν εἰσαγαγών, πάντα θόρυβον ἐξήγαγον. Ὁ τοίνυν Παῦλος τοῦτο φησιν, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὁρωμένοις ἀγαθοῖς πίστεως χρεῖα. Εἰ δὲ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς νοεροῖς. Εἰ γὰρ ἵνα καταδέξωνται, ὅτι τὴν πόλιν ἀπολήφονται τὴν αὐτῶν, πίστε-
 25 ως αὐτοῖς ἐδέησε· πολλῶ μᾶλλον ἡμῖν τοῖς τὸν οὐρανὸν ἀναμένουσι. Ὅταν γὰρ μέγα τι ἦ καὶ τὴν διάνοιαν ὑπερβαῖνον καὶ λογισμῶν ἀνώτερον, ταύτην δεῖ παραλαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀκολουθίᾳ τὰ πράγματα ἐξειάζειν. Ἡ γὰρ τοῦ

γέρο; Τί λοιπόν ἀνησυχεῖτε; Διότι, ἂν ἀπό τόν ἕνα εἶχα τή δύναμη νά γεμίσω τήν οἰκουμένη μέ ἀνθρώπους, πολύ περισσότερο μπορῶ ἀπό σᾶς τοὺς ὀλίγους νά γεμίσω τὰ Ἱεροσόλυμα. Γι' αὐτό λέγει «Προσέξτε τή στερεά πέτρα, ἀπό τήν ὁποία κοπήκατε», ὀνομάζοντας ἔτσι τόν Ἀβραάμ, «Καί τήν κοιλότητα τοῦ λάκκου, ἀπό τόν ὁποῖο θγήκατε», ὀνομάζοντας ἔτσι τή Σάρρα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ λάκκος δέν ἔχει ἀπό μόνος του νερό ν' ἀναβλύζει, ἀλλά δέχεται αὐτό ἀπό τίς οὐράνιες βροχές, ἔτσι καί ἐκείνη, ἐνῶ ἦταν ἡ ἴδια στερημένη γεννητικῆς δυνάμεως, ἔλαβε τήν ἰκανότητα αὐτή ἀπό τόν οὐρανόν· καί ὅπως ἀκριβῶς ἡ πέτρα δέν καρποφόρησε ποτέ, ἔτσι οὔτε ὁ Ἀβραάμ ἦταν ἰκανός, ἀλλ' ἐγώ σᾶς ἐκόλαψα ἀπό ἐκεῖνον καί ἀπό τόν ἕνα γέμισα τόσες πολλές χῶρες. Γι' αὐτό καί τόν Ἰεζεκιήλ τόν ὡδηγεῖ στήν πεδιάδα καί τοῦ δείχνει τό σωρὸ τῶν ὀστέων καί προφητεύοντας τὰ ἀναστάνει, δείχνοντας σ' αὐτοὺς τά ὀστα καί λέγοντας, «Ἄν ἔχω τή δύναμη ν' ἀναστήσω τοὺς νεκρούς, πολύ περισσότερο μπορῶ ν' ἀνεβάσω πρὸς τὰ ὕψη ἐσᾶς τοὺς ζωντανούς»³.

Καί ἐκεῖνοι μὲν μίλησαν ἔτσι, ἐνῶ αὐτὸς ὁ προφήτης πῶς; «Πίστευσα καί γι' αὐτό μίλησα». Δηλαδή, χρειάζεται πίστη στίς ὑποσχέσεις· καθόσον ἐγώ, σκεπτόμενος καί ἀναλογιζόμενος αὐτὰ καί εἰσάγοντας καί τήν πίστη, ἀπομάκρυνα κάθε ἀνησυχία. Καί ὁ Παῦλος βέβαια αὐτό λέγει, ὅτι καί στὰ δικά μας αἰσθητὰ καί ὀρατὰ ἀγαθὰ χρειάζεται πίστη. Ἄν δὲ στὰ αἰσθητὰ, πολύ περισσότερο στὰ πνευματικά. Διότι, ἂν γιὰ ν' ἀποδεχθοῦν ὅτι θὰ ξαναποκτήσουν τήν πόλη τους, χρειάσθηκαν πίστη, πολύ περισσότερο χρειάζομαστε ἐμεῖς πού ἀναμένουμε ν' ἀποκτήσουμε τόν οὐρανόν. Ὄταν λοιπόν ὑπάρχει κάτι τὸ σπουδαῖο, πού υπερβαίνει τήν ἀνθρώπινη διάνοια καί εἶναι ἀνώτερο ἀπό τίς ἀνθρώπινες σκέψεις, πρέπει αὐτήν νά μεταχειρίζομαστε, καί νά μὴ ἐξετάζουμε τά πράγματα μέ τήν ἀνθρώπινη λογική. Διότι ἡ θαυματουργία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνώτερη ἀπό

Θεοῦ θαυματουργία πάντων τούτων ἀποπέρα. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο ἐπιστοιμίζοντες τοὺς λογισμοὺς πρὸς τὴν πίστιν ἀραιροῦν δεῖ καὶ δοξάζειν τὸν Θεόν. Ὁ γὰρ λογισμοῖς φιλορικῶν τὰ ἐκείνου εὐρίσκειν, οὐ δοξάζει αὐτόν, τῇ τῶν οἰκείων
 5 λογισμῶν υπειρόδητι τὰς ἀγάτους οἰκονομίας αὐτοῦ ὑποβαλεῖν βουλόμενος.

2. Διὸ περὶ τοῦ Ἀβραάμ διαλεγόμενος ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ μὴ τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπιτιμήσας τοῖς λογισμοῖς, πρὸς τὴν δύραμιν εἶδε τοῦ ἐπαγγελιαμένου, ὅτι τοῦτο μάλιστα ἐδόξασε
 10 τὸν Θεόν, λέγει «Εἰς γὰρ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστία, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι ὁ ἐπαγγείλατο, δυνατὸς ἐστι καὶ ποιῆσαι». Τί δέ ἐστιν, «Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον «Ἐπίστευσα, διὸ ἐλά-
 15 λησα καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν»; Μέγα τι μυστήριον ἡμῶν ἐνταῦθα ἀποκαλύπτει. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἡ Καινὴ καὶ ἡ Παλαιά, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, τὸ ἐν ἐκείνῃ φθεγγόμενον, καὶ ἐνταῦθα ἐλάλησε, καὶ ὅτι ἡ πίστις πάντων ἐστὶ διδάσκαλος, καὶ ταύτης ἄνευ οὐδὲ λα-
 20 λῆσαι τι δυνάμεθα. «Καὶ ἡμεῖς» γὰρ, φησί, «πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν». Ἄν γὰρ ταύτην ἀνέλκῃς, οὐδὲ διανοῦξαι τὸ σιόμα δυνατὸν. Καὶ διὰ τί μὴ εἶπεν, Ἔχοντες δὲ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἀλλ', «Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως»; Ταῦτά τε τὰ εἰρημένα δηλῶν, καὶ δεικνύς, ὅτι τῆς τοῦ Πνεύ-
 25 μαιος χρεία χορηγίας εἰς τὸ ἀναβῆναι πρὸς τὸ ἕψος τῆς πίστεως καὶ τῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν ἀτιμάσαι. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς φησιν· «Ἐκάστῳ δὲ ἡ φανέρωσις δίδοται τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. Ὡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύ-

6. Ρωμ. 4, 20 - 21.

7. Β' Κορ. 4, 13.

ὄλα αὐτά. Ὡστε καὶ γι' αὐτὸ πρέπει, ὅταν ἀποκλείονται οἱ σκέψεις, νὰ ἀνατρέχουμε πρὸς τὴν πίστη καὶ νὰ δοξάζουμε τὸ Θεό. Διότι ἐκεῖνος πού λογομαχεῖ μὲ συλλογισμοὺς γιὰ νὰ βρεῖ τὰ σχετικὰ μὲ ἐκεῖνον, δὲν δοξάζει αὐτόν, θέλοντας νὰ θέσει κάτω ἀπὸ τὴν ταπεινότητα τῶν συλλογισμῶν του τοὺς ἀπερίγραφτους τρόπους τῆς οἰκονομίας του.

2. Γι' αὐτὸ μιλώντας ὁ Παῦλος γιὰ τὸν Ἀβραάμ, ἐπειδὴ δὲν τὸ ἔκαμε αὐτό, ἀλλ', ἀφοῦ κατέκρινε τὰς σκέψεις, ἔστρεψε τὴν προσοχὴ του πρὸς τὴ δύναμη ἐκείνου πού ἔδωσε τίς ὑποσχέσεις, διότι αὐτὸ πρὸ πάντων δόξασε τὸ Θεό, λέγει: «Στὴν ὑπόσχεση βέβαια τοῦ Θεοῦ δὲν ταλαντεύθηκε ἀπὸ ἀπελπισία, ἀλλὰ δυναμώθηκε ἀπὸ τὴν πίστη, δίνοντας δόξα στὸ Θεό, καὶ ἦταν ἀπόλυτα βέβαιος, ὅτι ἐκεῖνο πού εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ Θεός, ἔχει τὴ δύναμη καὶ νὰ τὸ ἐκτελέσει»⁶. Τί σημαίνει δέ, «Ἔχοντας δέ τὸ ἴδιο Πνεῦμα τῆς πίστεως σύμφωνα μ' αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ Πίστευσα, γι' αὐτὸ δέ καὶ μίλησα καὶ ἐμεῖς πιστεύουμε, γι' αὐτὸ καὶ ὁμιλοῦμε»⁷; Ἐδῶ μᾶς φανερώνει κάποιο μεγάλο μυστήριον. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι τοῦ ἰδίου Πνεύματος εἶναι ἡ Καινὴ καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, καὶ τὸ ἴδιο Πνεῦμα, πού μίλησε σ' ἐκεῖνη, μίλησε καὶ ἐδῶ, καὶ ὅτι ἡ πίστη εἶναι διδάσκαλος ὅλων, καὶ χωρὶς αὐτὴν δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε τίποτε. Καθόσον, λέγει, «καὶ ἐμεῖς πιστεύουμε, γι' αὐτὸ καὶ ὁμιλοῦμε». Διότι, ἂν ἀφαιρέσεις αὐτὴν, δὲν εἶναι δυνατό οὔτε τὸ στόμα σου ν' ἀνοίξεις. Καὶ γιατί δὲν εἶπε, ἔχοντας τὴν ἴδια πίστη⁸, ἀλλ' εἶπε, «Ἔχοντας δέ τὸ ἴδιο Πνεῦμα τῆς πίστεως»; Γιὰ νὰ δηλώσει καὶ αὐτὰ πού ἔχουν λεχθεῖ καὶ νὰ δείξει, ὅτι χρειάζεται ἡ χορήγηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος γιὰ ν' ἀνεβῆ κανεὶς πρὸς τὸ ὕψος τῆς πίστεως καὶ νὰ περιφρονῆσει τὴν ἀδυναμία τῶν ἀνθρωπίνων σκέψεων. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ ὁ ἴδιος λέγει: «Στὸν καθένα δέ δίνεται ἡ φανέρωση τοῦ Πνεύματος πρὸς κάποια ὠφέλεια. Σ' ἄλλον μὲν δίνεται

ματος δίδοται λόγος σοφίας, ἐτέρω δὲ λόγος γνώσεως, ἄλλω δὲ πίστις, ἄλλω χαρίσματα ἰαμάτων».

Ἄλλ' ἴσως εἶποι τις ἄν, ὅπερ σὺν καὶ ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἐτέρα· πίστιν φησί, δι' ἧς θαύματα ἐγίνετο. Οἶδα καὶ ἐγώ, 5 ὅτι ἐτέρα ἐκείνη, περὶ ἧς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον «Πρόσθετε ἡμῖν πίστιν», ἐτέρα δὲ αὕτη, καθ' ἣν πάντες ἐσμὲν πιστοί, σημεῖα μὲν οὐ ποιοῦντες, τὴν δὲ γνώσιν ἔχοντες τῆς εὐσεβείας· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τῆς τοῦ Πνεύματος χρεία βοηθείας. Καὶ γὰρ περὶ τινος ὁ Λουκᾶς γράφει, ὅτι «Διήνοιξε τὴν καρ- 10 δίαν αὐτῆς, τοῦ προσέχειν τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου». Καὶ ὁ Χριστός «Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς με, εἰ μὴ ὁ Πατήρ ἐλκύσῃ αὐτόν». Οὐκοῦν εἰ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τοῦτο, τί ἁμαριάνουσιν οἱ ἀπιστοῦντες, μήτε τοῦ Πνεύματος βοηθοῦντος, μήτε τοῦ Πατρὸς ἔλκοντος, μήτε τοῦ Υἱοῦ ὀδηγοῦντος; Καὶ γὰρ 15 περὶ ἑαυτοῦ φησὶν «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός». Τοῦτο δὲ λέγει δεικνύς, ὅτι αὐτοῦ χρεία εἰς τὸ προσαχθῆναι τῷ Πατρί. Εἰ τοίνυν ὁ Πατήρ ἔλκει, ὁ Υἱὸς χειραγωγεῖ, τὸ Πνεῦμα φωτίζει. τί ἁμαριάνουσιν οἱ μήτε ἐλκνοθέντες, μήτε χειραγωγηθέντες, μήτε φωτιοθέντες; Ὅτι μὴ παρέχονοιν ἀξίους ἑαυτοῦς τοῦ 20 ταύτην δέξασθαι τὴν ἔλλαμψιν.

Ἔορα γοῦν ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου τοῦτο συμβάν· οὐ γὰρ οἴκοθεν ἐκεῖνος τοῦτο εὔρεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ προλαβὼν, ἑαυτὸν ἀξίον παρεσκεύασε. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος περὶ πίστεως διαλεγόμενος ἔλεγε· «Καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ 25 ὑμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον». Οὐ μὴν ἔρημόν σε καταλιμπάνει κειτορθωμάτων. Εἰ γὰρ αὐτοῦ ἐστὶ τὸ ἐλκύσαι καὶ ἐπαγαγέσθαι, ἀλλ' ὅμως καὶ ψυχὴν εὐπειθῆ ἐλιζητεῖ, καὶ τότε τὴν παρ' ἑαυτοῦ συμμαχίαν εἰσάγει. Διὸ καὶ ἀλλαγοῦ φησι Παῦλος·

8. Α' Κορ. 12, 7-9.

9. Λουκᾶ 17, 5.

10. Πράξ. 16, 14.

11. Ἰω. 6, 44.

12. Ἰω. 14, 6.

13. Ἐφ. 2, 8.

μέ τὸ Πνεῦμα λόγος σοφίας, σ' ἄλλον δὲ λόγος γνώσεως, σ' ἄλλον πίστη, σ' ἄλλον χαρίσματα θεραπειῶν»⁸.

Ἄλλ' ἴσως θὰ μπορούσε νὰ πεί κάποιος, πράγμα βέβαια πού εἶναι καί ἀληθινό, ὅτι ἐννοεῖ ἄλλη πίστη, μέ τήν ὁποία γίνονταν θαύματα. Γνωρίζω καί ἐγώ, ὅτι ἄλλη ἦταν ἐκείνη, γιά τήν ὁποία καί οἱ ἀπόστολοι ἔλεγαν, «Πρόσθεσε σ' ἐμᾶς πίστη»⁹, καί ἄλλη αὐτή, κατὰ τήν ὁποία ὅλοι εἴμαστε πιστοί, θαύματα μέν μὴ κάμνοντας, ἔχοντας ὁμως τή γνώση τῆς εὐσέβειας· ἀλλά καί ἐδῶ χρειαζόμαστε τή βοήθεια τοῦ Πνεύματος. Καθόσον ὁ Λουκᾶς γράφει γιά κάποια, ὅτι «Ἄνοιξε τήν καρδιά της, γιά νὰ προσέχει στὰ λεγόμενα τοῦ Παύλου»¹⁰. Καί ὁ Χριστός· «Κανείς δέν ἔρχεται πρὸς ἐμένα, ἂν ὁ Πατέρας δέν τόν προσελκύσει»¹¹. Λοιπόν, ἂν αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Θεό, γιατί ἁμαρτάνουν ἐκεῖνοι πού δέν πιστεύουν καί λέγουν ὅτι οὔτε τὸ Πνεῦμα βοηθεῖ, οὔτε ὁ Πατέρας προσελκύει, οὔτε ὁ Υἱός ὁδηγεῖ; Καθόσον γιά τόν ἑαυτό του λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ὁδός»¹². Αὐτὸ τὸ λέγει γιά νὰ δείξει, ὅτι χρειαζόμαστε αὐτὸν γιά νὰ ὁδηγηθοῦμε στὸν Πατέρα. Ἄν λοιπόν ὁ Πατέρας προσελκύει, ὁ Υἱός καθοδηγεῖ, καί τὸ Πνεῦμα φωτίζει, γιατί ἁμαρτάνουν ἐκεῖνοι πού οὔτε προσελκύνθησαν, οὔτε καθοδηγήθηκαν, οὔτε φωτίσθηκαν; Διότι δέν καθιστοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἀξίους γιά νὰ δεχθοῦν αὐτὸν τὸν θεῖο φωτισμό.

Πρόσεχε λοιπόν αὐτὸ νὰ συμβαίνει στήν περίπτωση τοῦ Κορνηλίου· διότι ἐκεῖνος δέν τὸ βρῆκε αὐτὸ ἀπὸ μόνος του, ἀλλ' ὁ Θεός τὸν κάλεσε, ἐπειδὴ πρόλαβε καί ἐτοίμασε τὸν ἑαυτό του ἄξιο. Γί' αὐτὸ λοιπόν καί ὁ Παῦλος μιλώντας γιά πίστη, ἔλεγε· «Καί αὐτὸ δέν προέρχεται ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλ' εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ»¹³. Ἄλλ' ὁμως δέν σ' ἀφήνει γυμνὸ ἀπὸ κατορθώματα. Διότι, ἂν καί εἶναι ἔργο αὐτοῦ τὸ νὰ προσελκύσει κάποιον καί νὰ τὸν καθοδηγήσει, ἀλλ' ὁμως ἐπιζητεῖ καί ψυχὴ ὑπάκουη καί τότε παρέχει καί τή δική του βοήθεια. Γί' αὐτὸ καί ἄλλοῦ λέγει ὁ

«Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν». Οὐ γὰρ δὴ ἠγαγκάσθη τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Ἄλλ' εἰ καὶ τὸ πλεον αὐτοῦ ἐστι, σχεδὸν δὲ καὶ τὸ πᾶν, ὅμως ἀφῆκέ τι καὶ ἡμῖν μικρόν, ὥστε καὶ εὐπρόσωπον γενέσθαι τῶν σιφάνων τὴν
 5 πρόφασιν. Διὰ δὲ τοῦτο Παῦλος εἰπών, «Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως», τουτέστι, τὸ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ λαλήσαν, ἐπήγαγε· «Καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν». Πολλῶ γὰρ μᾶλλον ἐνταῦθα πίστεως χρεῖα, ἢ ἐκεῖ, διὰ τε τὴν φύσιν τῶν ἐπαγγελιῶν ἀόρατόν τε οὖσαν καὶ νοε-
 10 ράν, διὰ τε τὴν τάξιν τῶν καιρῶν. Οὐ γὰρ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι ἦν τὰ ἐπαθῖα. Μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν παρόντων πίστεως χρεῖα· καὶ γὰρ αὐτὰ τὰ διδόμενα πίστεως χρεῖα· καὶ γὰρ αὐτὰ τὰ διδόμενα πίστεως ἔδειτο καὶ ἐν τῷ δίδοσθαι, ἢ τε τῶν μυστηρίων κοινωνία, τοῦ τε βα-
 15 πτίσματος ἢ δωρεά. Οὕτω πάντα λόγον ὑπερέβαινε τῶν ἀγαθῶν ἢ δύναμεις. Εἴ τοίνυν ἐν τοῖς παχυτάτοις ἐκείνοις καὶ αἰσθητοῖς πίστεως ἔδει, πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα.

Ἄλλ' ἡ μὲν ἀποστολικὴ λέξις τὴν προσήκουσαν ἐρμηνείαν εἴληγεν· ὧρα λοιπὸν πάλιν καὶ ἐπὶ τὴν προφητικὴν ἐλ-
 20 θεῖν, καὶ εἰπεῖν τί φησιν ὁ μακάριος οἶτος. Τί οὖν φησιν; «Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα». Καίτοι οὐδὲν ἐλάλησεν οὐδέποι, ἀλλὰ τὸ ἤδη λαληθὲν λέγει κατὰ διάνοιαν αὐτῶ. Τί ἐστι τὸ ἤδη λαληθὲν; Ἐννοήσας, φησί, τὴν συμφορὰν, καὶ τὴν τραγῳδίαν τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ τὴν πανωλεθρίαν ἐκείνην, καὶ
 25 τὴν εἰς τέλος ἐρήμωσιν, οὐκ ἀπέγνων τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῆς, ἀλλὰ καὶ ἠλπίσα ταύτην, καὶ ἀπήγγειλα αὐτήν, καὶ ἐλάλησα. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ψαλμοῖς πολλὰ περὶ αὐτῆς διελέχθη· ἐλάλησα δὲ καὶ ἀπήγγειλα ἀπὸ τῆς πίστεως παιδευόμενος.

30 3. Ἐτερος γοῖν σὺ σφόδρα ταύτην πεπαιδευμένος δρα

14. Ρωμ. 8, 28.

15. Β' Κορ. 4, 13α.

16. Β' Κορ. 4, 13β.

Παῦλος· «Γιὰ ἐκείνους πού κλήθηκαν σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ»¹⁴. Διότι πράγματι δὲν ἐξαναγκάσθηκε νὰ προσφέρει τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ σωτηρίας μας. Ἄλλ' ἂν καὶ τὸ περισσότερο ἀνήκει σ' αὐτόν, σχεδὸν δὲ καὶ τὸ πᾶν, ὅμως ἄφησε κάτι μικρὸ καὶ σέ ἐμᾶς, ὥστε νὰ εἶναι πιστευτὴ ἡ δικαιολογία τῆς χορηγίας τῶν στεφάνων. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Παῦλος, ἀφοῦ εἶπε, «Ἔχοντας δὲ τὸ ἴδιο Πνεῦμα τῆς πίστεως»¹⁵, δηλαδὴ αὐτὸ πού μίλησε καὶ στὴν παλαιὰ Διαθήκη, πρόσθεσε· «Καὶ ἐμεῖς πιστεύομε γι' αὐτὸ καὶ ὁμιλοῦμε»¹⁶. Διότι πολὺ περισσότερη πίστη χρειάζεται ἐδῶ, παρὰ ἐκεῖ, καὶ ἐπειδὴ ἡ φύση τῶν ὑποσχέσεων εἶναι ἀόρατη καὶ πνευματικὴ, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς καταστάσεως τῶν καιρῶν. Διότι τὰ ἔπαθλα δὲν εἶναι γιὰ τὴν παρούσα ζωὴ, ἀλλὰ γιὰ τὴ μέλλουσα. Μᾶλλον δὲ καὶ γιὰ τὰ παρόντα χρειάζεται πίστη· καθόσον καὶ αὐτὰ πού δίνονται χρειάζονται πίστη καὶ ὅταν δίνονται, καὶ ἡ συμμετοχὴ στὰ μυστήρια καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἔτσι ὑπερέβαινε κάθε λόγο ἡ δύναμη τῶν ἀγαθῶν. Ἄν λοιπὸν χρειάζοταν πίστη στὰ ὑλικότερα ἐκεῖνα καὶ αἰσθητά, πολὺ περισσότερο χρειάζεται ἐδῶ.

Ἄλλ' ἡ μὲν ἀποστολικὴ λέξη ἔλαβε τὴν πρέπουσα ἐρμηνεία· καιρὸς λοιπὸν πάλι νὰ ἔλθουμε στὴν προφητικὴ λέξη καὶ νὰ ποῦμε τί ἐννοεῖ αὐτὸς ὁ μακάριος. Τί λοιπὸν ἐννοεῖ; «Πίστευσα, γι' αὐτὸ καὶ λάλησα». Μολονότι βέβαια δὲ εἶπε ποτὲ κάτι, ἀλλὰ λέγει μέσα στὴ σκέψη του ἐκεῖνο πού ἤδη λέχθηκε. Ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο πού ἤδη λέχθηκε; Ἄφοῦ ἔφερα στὴ σκέψη μου, λέγει, τὴ συμφορὰ, τὴν ἰουδαϊκὴ τραγωδίαν, τὴν πανωλεθρίαν ἐκείνην καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐρήμωση, δὲν ἔχασα τὴν ἐλπίδα μου γιὰ τὴ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλῦτερο, ἀλλὰ καὶ ἔλπισα σ' αὐτὴν καὶ διακήρυξα αὐτὴν καὶ μίλησα γι' αὐτὴν. Καθόσον στοὺς προηγουμένους ψαλμοὺς πολλὰ εἶπε γι' αὐτὴν· μίλησα καὶ διακήρυξα αὐτὴν διδασκόμενος ἀπὸ τὴν πίστη.

3. Ἄλλος βέβαια πού δὲν ἔχει ἀσκηθεῖ πάρα πολὺ

πῶς χωλεύει καὶ θορυβεῖται. Εἰ γὰρ Δαυὶδ λέγει τὸν ψαλμὸν
 ἐκεῖνον, ἀλλ' οὐκ ἐξ οἰκείου προσώπου, ἀλλὰ τῶν χωλευόντων
 τὰ πάθη διηγούμενος οὕτως ἔλεγεν· «Ὡς ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τῷ
 Ἰσραὴλ τοῖς ἐνθάδε τῇ καρδίᾳ. Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐστ-
5 λεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου»·
 οὐ περὶ ποδῶν λέγων καὶ διαθημάτων, ἀλλὰ περὶ λογισμῶν
 χωλευόντων. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει, λέγων· «Ὅτι ἐζήλωσα
 ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις», τοιῦστι, τοὺς βαρβάρους εὐδοκιμοῦντας
 ὁρῶν, τὰ δὲ Ἰουδαίων τειταπεινωμένα. Καὶ τί τῆς χωλείας
10 λέγει τὸ εἶδος; Καὶ εἶπον ἄρα μαιαίως ἐδικαίωσα τὴν καρ-
 διάν μου, καὶ ἐνηράμην ἐν ἀνθρώποις τὰς χεῖράς μου». Καὶ
 πόθεν τοιαῦτα προήχθη εἰπεῖν, λέγει· «Ὅτι ἴδον οὗτοι οἱ ἁ-
 μαρτωλοὶ καὶ εὐθνηροῦντες εἰς τὸν αἰῶνα κατέσχον πλοῦτον».
 Εἶτα ὅρα πῶς ἐαντὸν ἀνακιᾶται. «Εἰ ἔλεγον, διηγῆσομαι οὐ-
15 τω τοῦτο κόπος», φησὶν, «ἐστὶν ἐνώπιόν μου, ἕως οὗ εἰσέλθω
 εἰς τὸ ἁγιοστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῶ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν».
 Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ἐκοπούμην, ἐταλαιπωρούμην ἐν
 τοῖς λογισμοῖς. Τοιοῦτον γὰρ ὁ λογισμὸς. Εἶτα ἐλογιζόμην,
 ὅτι πρᾶγμα ἐπίπονον ποιῶ. Ταῦτα ἀναζητῶν, οὐδὲν δυνήσο-
20 μαι σαφῶς εἰδέναί, ἕως ἂν ἀπολάβω παιρίδα.

Ὅρα ὅσον κακὸν ἐστὶ λογισμοῖς ἐπιτρέπειν τὰ πράγμα-
 τὰ τῆς πίστεως, καὶ μὴ τῇ πίστει; Εἰ γὰρ ἐκεῖνος ἦν πεπη-
 γῶς ἐν τῇ πίστει, οὐκ ἂν ταῦτα ἐφθόγγετο, οὐκ ἂν ἐθορυβήθη,
 οὐκ ἂν ἐταράχθη, οὐκ ἂν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, οὐκ
25 ἂν παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματα αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐχ ὁ

17. Ψαλμ. 72, 1 - 2.

18. Ψαλμ. 72, 3.

19. Ψαλμ. 72, 13.

20. Ψαλμ. 72, 12.

21. Ψαλμ. 72, 15 - 17.

μ' αὐτήν, πρόσεχε πῶς χωλαίνει καὶ ἀνησυχεῖ. "Ἄν καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει ἐκεῖνον τὸν ψαλμό, ὅμως τὸν λέγει ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ διηγούμενος τὰ πάθη ἐκείνων ποὺ εἶναι ἀτελεῖς στὴν πίστη ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Πόσο ἀγαθὸς εἶναι ὁ Θεὸς στοὺς Ἰσραηλίτες καὶ ἰδίως σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν καθαρὴ καρδιά. Σχετικὰ μὲ ἐμένα σχεδὸν κλονίσθη-
καν τὰ πόδια μου, καὶ παρ' ὀλίγο νὰ ἐκτραποῦν τὰ βήματά μου»¹⁷. δὲν ὁμιλεῖ βέβαια γιὰ πόδια καὶ βήματα, ἀλλὰ γιὰ σκέψεις ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν ἀτελὴ πίστη. Προσθέτει δὲ καὶ τὴν αἰτία, λέγοντας· «Διότι κυριεύθηκα ἀπὸ Ζήλεια ἐξ αἰτίας τῶν παρανόμων»¹⁸, δηλαδὴ βλέποντας τοὺς βαρβάρους νὰ εὐημεροῦν, ἐνῶ τοὺς Ἰουδαίους νὰ ταπεινώνον-
ται. Καὶ ποῖο εἶναι, λέγει, τὸ εἶδος τῆς ἀτελείας; «Καὶ εἶπα· Ἄρα ἄδικα φύλαξα δίκαια τὴν καρδιά μου καὶ ἔνιψα μαζί μὲ τοὺς ἀθῶους τὰ χέρια μου»¹⁹. Καὶ γιὰ νὰ δείξει ἀπὸ ποῦ ὁδηγήθηκε στὸ νὰ πεῖ αὐτά, λέγει· «Διότι νά, αὐ-
τοὶ ἄν καὶ εἶναι ἀμαρτωλοί, ὅμως εὐημεροῦν καὶ ὁ πλοῦ-
τος τοὺς αὐξάνει συνέχεια καὶ ἀσταμάτητα»²⁰. Ἐπειτα πρόσεχε πῶς ξαναβρίσκει τὸν ἑαυτό του. «Ἄν ἔλεγα·
Θὰ τὰ πῶ αὐτά, ποὺ συμβαίνουν, στοὺς ἄλλους, ἀλλ' ὅμως αὐτό», λέγει, «εἶναι κόπος μάταιος γιὰ μένα, μέχρι ποὺ εἰσηλθα στὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀντιλήφθηκα μὲ τὸ φωτισμό του τὸ τέλος τους»²¹. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· Κόπιαζα καὶ ταλαιπωροῦμαι μὲ τίς σκέψεις μου αὐτές. Διότι τέτοιος εἶναι ὁ λογισμὸς. Ἐπειτα σκεπτό-
μουν, ὅτι αὐτὸ ποὺ κάμνω εἶναι πράγμα πολὺ κοπιαστικό. Ἀναζητώντας αὐτά, δὲν θὰ μπορέσω τίποτε νὰ γνωρίσω μὲ ἀκρίβεια, μέχρι ποὺ ν' ἀποκτήσω τὴν πατρίδα μου.

Βλέπεις πόσο κακὸ πρᾶγμα εἶναι νὰ ἐμπιστευόμαστε τὰ πράγματα τῆς πίστεως στοὺς λογισμοὺς καὶ ὄχι στὴν πίστη; Διότι, ἂν ἐκεῖνος ἦταν σταθερὸς στὴν πίστη, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ πεῖ αὐτά, δὲν θὰ ἀνησυχοῦσε, δὲν θὰ ταρασσόταν, δὲν θὰ κλονίζονταν τὰ πόδια του, δὲν θὰ ἐξέκλιναν παρ' ὀλίγο τὰ βήματά του. Ὅμως δὲν συνέβη-

προφήτης οὕτως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πέτρας ἐσσηκῶς οὐκ ἐθροῦθει-
 το, οὐκ ἐταράττειτο, ἀλλ' ὁρῶν τὰ μὲν τῶν Ἰουδαίων οὕτω
 διακείμενα, τὰ δὲ τῶν θαυμάτων ἐναντίως, καὶ περὶ τῆς ἐ-
 παγόδου λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ πεπληροφορημένῃ διανοίᾳ ἐ-
 5 κήρυττε συνεχῶς καὶ ἐν πολλοῖς τοῖς ψαλμοῖς, καὶ σφόδρα
 ἐθάραξε, οὔτε τῇ δυνάμει τῶν θαυμάτων προσέχων, οὔτε τῇ
 εὐτελείᾳ τῇ Ἰουδαϊκῇ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ ταῦτα ἐπαγγειλα-
 μένου Θεοῦ. Διό φησιν «Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα ἐγὼ δὲ
 ἐταπεινώθη ἡ σφόδρα». Ἔτερός φησιν, «Ἐγὼ μένοι ἐκα-
 10 κώθη ἡ σφόδρα».

«Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκσιάσει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύ-
 σις». Ἔτερος, «Καὶ εἶπον ἀδημονῶν, πᾶς ἄνθρωπος δια-
 ψεύδειται». Ἐπιεῦθεν πάλιν τὰ τῆς πίστεως λαμπρὰ δείκνυ-
 ται, ὅτι οὐδὲ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς εἰς ἀπόγνωσιν αὐτὸν
 15 ἐτέβαλε. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις· ἰερὰ τίς ἐστὶν ἄγκυρα, πάν-
 τοθεν ἀνέχουσα τὴν ἔχουσαν αὐτὴν διάνοιαν, καὶ τότε μάλι-
 στα διευδύνεται, ὅταν ἐκ τῶν ἀπόρων ἀναπειθῇ τὸν ἔχοντα
 αὐτὴν χρησιᾶς ἀναμένειν ἐλπίδας, τῶν λογισμῶν ἐκβάλλου-
 σα τὸν θόρον. Ὅπου καὶ αὐτὸς δηλῶν ἔλεγεν «Ἐγὼ δὲ
 20 ἐκακώθη ἡ σφόδρα», ἡσίοι τοιτέστιν, ἐκακώθη, ἀλλ' οὐκ ἀ-
 λέγησιν, οὐδὲ ἀπέπεσον. Εἶτα δεικνύς, ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἐκα-
 κώθη, καὶ τὴν ἐπίτασιν προσετίθη λέγων «Ἐγὼ δὲ εἶπον
 ἐν τῇ ἐκσιάσει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης». Τί ἐστὶν, «Ἐν
 τῇ ἐκσιάσει μου»; Ἐν τῇ ἐπεροβῇ τῆς συμφορᾶς, φησὶν,
 25 ἐν τῷ μεγέθει τῶν κακῶν. Τοσοῦτος γὰρ ἐπήλθεν ἡμῖν πει-
 ρασμός, ὡς καὶ ἔκσιασιν καὶ κάρον ἐνθεῖναι. Ἐκσιασιν γὰρ
 ἐνταῦθα τὴν ἀναισθησίαν τὴν ἐκ τῶν κακῶν γινομένην λέγει.

κε τὸ ἴδιο μὲ τὸν προφήτη, ἀλλὰ παραμένοντας ἀκλόνητος ἐπάνω στὴν πέτρα, δὲν ἀνησυχῶσε, δὲν ταρασσόταν, ἀλλὰ βλέποντας τὰ μὲν ἰουδαϊκὰ πράγματα νὰ βρίσκονται σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, τῶν δὲ βαρβάρων στὴν ἀντίθετη, καὶ μὲ λαμπρὴ φωνὴ καὶ ἀπόλυτα πεπεισμένη διάνοια κήρυττε συνέχεια τὴν ἐπιστροφή τους καὶ μάλιστα σὲ πολλοὺς ψαλμοὺς, καὶ εἶχε πάρα πολὺ μεγάλη πεποίθηση στὸ Θεό, μὴ προσέχοντας οὔτε στὴ δύναμη τῶν βαρβάρων, οὔτε στὴν ἰουδαϊκὴ ἐλεεινότητα, ἀλλὰ στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑποσχέθηκε αὐτά. Γι' αὐτὸ λέγει: «Πίστευσα καὶ γι' αὐτὸ μίλησα· ἐγὼ ὅμως ταπεινώθηκα πάρα πολὺ». Ἄλλος λέγει. «Ἐγὼ ὅμως περιῆλθα σὲ πολὺ ἄθλια κατάσταση».

«Ἐγὼ ὅμως εἶπα μέσα στὴν ἔκστασή μου· κάθε ἄνθρωπος πλανιέται». Ἄλλος: «Καὶ εἶπα λυπημένος, κάθε ἄνθρωπος πλανιέται». Ἀπὸ ἐδῶ πάλι δείχνει τὰ λαμπρὰ τῆς πίστεως, ὅτι δηλαδὴ οὔτε τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς τὸν ἔκανε ν' ἀπελπισθεῖ. Διότι τέτοια εἶναι ἡ πίστις· εἶναι σὰν κάποια ἱερὴ ἄγκυρα, ποὺ συγκρατεῖ ἀπὸ παντοῦ τὴ διάνοια ποὺ τὴν ἔχει, καὶ τότε πρὸ πάντων γίνεται φανερὴ ἡ δύναμή της, ὅταν πείθει ἐκείνον ποὺ τὴν ἔχει νὰ περιμένει, μέσα ἀπὸ τίς ἀντιξοότητες, καλὰς ἐλπίδες, ἀπομακρύνοντας τὴν ἀνησυχία τῶν σκέψεων. Πράγμα ποὺ γιὰ νὰ δείξει καὶ αὐτός, ἔλεγε: «Ἐγὼ ὅμως», λέγει, «περιῆλθα σὲ πάρα πολὺ ἄθλια κατάσταση»· δηλαδὴ περιῆλθα σὲ ἄθλια κατάσταση, ἀλλὰ δὲν ἀπελπίσθηκα οὔτε ἔχασα τὸ θάρρος μου. Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν περιῆλθε ἀπλῶς σὲ ἄθλια κατάσταση, προσθέτει καὶ τὴν ἔνταση τῆς ἀθλιότητάς του· «Ἐγὼ δὲ εἶπα μέσα στὴν ἔκστασή μου, κάθε ἄνθρωπος πλανιέται». Τί σημαίνει, «Ἐν τῇ ἐκστάσει μου»; Μέσα στὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς μου, λέγει, μέσα στὸ μέγεθος τῶν κακῶν. Διότι τόσο μεγάλη ἦταν ἡ δοκιμασία ποὺ μὲ κυρίευσε, ὥστε νὰ μοῦ προκαλέσει καὶ ἀναισθησία καὶ νάρκωση. Καθόσον ἔκταση ἐδῶ ὀνομάζει

Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ, ὅταν λέγῃ, ὅτι ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν ἔκστασιν, ἀναισθησίαν τινὰ λέγει. Καὶ γὰρ ἔκστασις λέγεται τὸ ἔξω αὐτοῦ γενέσθαι. Ἐπεβέβλητο δὲ αὐτῷ τότε, ὥστε μὴ αἰσθάνεσθαι τῆς πλευρᾶς ἀφαιρουμένης, μηδὲ ἀλγῆσαι τῷ
 5 γενομένῳ. Οὕτω κλέπτων ὁ Θεὸς τῆς ὀδύνης τὴν αἰσθησιν, ἵνα μὴ μισήσῃ τὸ ἐξ αὐτοῦ γινόμενον, ἅτε ἀλγῆσας, ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν ἔκστασιν. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «Ἐπεσεν ἐπ' αὐτοὺς ἔκστασις», φησί. Κάρον τινὰ καὶ ἐκεῖ δηλοῖ, καὶ τὸ ἔξω αἰσθήσεως γενέσθαι. Καὶ παρταχοῦ ἡ ἔκστασις τοῦτο ἐμφαίνει.
 10 Γίνεται δὲ ἢ τοῦ Θεοῦ ἐργαζομένον, ἢ τῆς ὑπερβολῆς τῶν κακῶν κάρον ἐμπιούσης. Οἶδε γὰρ καὶ συμφορὰ ποιεῖν ἔκστασιν καὶ κάρον. Ἐπιαῦθα οὖν ἔκστασιν λέγει, τὸ μέγεθος τῶν κακῶν τῶν κατελιγφόντων.

Τί δέ ἐσιν ὁ φησι, «Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης»; Οὐδεὶς
 15 οὖν ἀληθής; Πῶς οὖν ὁ Ἰὼβ ἀναγέγραπται «Ἄνθρωπος ἀληθινός, δίκαιος, θεοσεβής»; Τί δὲ καὶ περὶ τῶν προφητῶν ἐροῦμεν; Εἰ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι ψεῦσται, καὶ ἐφρεύσαντο ἃ εἰρήκασι, πάντα οἴχεται. Τί δὲ ὁ Ἀβραάμ; τί δὲ οἱ δίκαιοι πάντες; Ὅσας ὅσον ἐστὶ κακὸν τὴν λέξιν ἀπλῶς ἐκδέχεσθαι,
 20 καὶ μὴ τὰ νοήματα περιοκοπεῖν; Τί οὖν ἐστὶν ὁ φησι, «Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης»; Ὁ ἀλλαχοῦ φησιν, «Ἄνθρωπος ματαιότητι ὁμοιωθήν». Ὁ καὶ ἕτερος προφήτης εἶπε, «Πᾶσα σὰρξ ἡρότις, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόροισιν» τοιτέ-
 25 τι, εἰκόνη τινί.

4. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐχ ἀπλῶς εἰκάζων ταῦτα λέγω, ἕτερος ἐρομηρευτῆς εἶπε, «Αἰάρευσιμα», καὶ ἄλλος, «Αἰαρευ-

22. Γέν. 2, 21.

23. Πράξ. 10, 10.

24. Ἰὼβ 1, 1.

25. Ψαλμ. 143, 4.

26. Ἦσ. 40, 6.

τὴν ἀναισθησία πού τοῦ δημιουργήθηκε ἀπὸ τίς συμφορές. Διότι καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἀδάμ, ὅταν λέγει, ὅτι ἐπέβαλε σ' αὐτὸν ἔκσταση, ἐννοεῖ κάποια ἀναισθησία. Καθόσον ἔκσταση ὀνομάζεται τὸ νὰ περιέλθει κανεὶς ἐκτός ἐαυτοῦ. Τοῦ δημιουργήθηκε τότε αὐτὴ ἡ κατάσταση, ὥστε νὰ μὴ αἰσθανθεῖ τὴν ἀφαίρεση τῆς πλευρᾶς, οὔτε νὰ πονέσει μὲ ἐκεῖνο πού τοῦ γινόταν²². Ἔτσι κλέπτοντας ὁ Θεὸς τὴν αἴσθηση τοῦ πόνου, γιὰ νὰ μὴ μισήσει αὐτὸ πού γινόταν ἀπ' αὐτόν, ἐπειδὴ θὰ πονοῦσε, δημιούργησε σ' αὐτόν ἀναισθησίς. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει «Περιέπεσαν σέ ἔκσταση»²³. Κάποια νάρκωση καὶ ἐκεῖ ἐννοεῖ καὶ ὅτι περιήλθαν σέ ἀναισθησία. Καὶ παντοῦ ἡ ἔκσταση αὐτὸ δηλώνει. Συμβαίνει δὲ ἢ μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῶν κακῶν δημιουργεῖ τὴ νάρκωση. Διότι βέβαια καὶ ἡ συμφορὰ προκαλεῖ ἔκσταση καὶ νάρκωση. Ἐδῶ λοιπὸν ἔκσταση ὀνομάζει τὸ μέγεθος τῶν κακῶν πού τὸν κυρίευσαν.

Τί σημαίνει δὲ αὐτὸ πού λέγει, «Κάθε ἄνθρωπος εἶναι ψεύστης; Κανένας λοιπὸν δὲν εἶναι ἀληθινός; Πῶς λοιπὸν ἔχει γραφεῖ ὅτι ὁ Ἰώβ ἦταν «Ἄνθρωπος ἀληθινός, δίκαιος, θεοσεβής»²⁴; Τί δὲ θὰ ποῦμε γιὰ τοὺς προφήτες; Διότι, ἂν καὶ ἐκεῖνος ἦταν ψεύστης καὶ ἦταν ψέματα ἐκεῖνα πού ἔχουν πεῖ, ὅλα χάθηκαν. Τί δὲ ὁ Ἀβραάμ; τί δὲ ὅλοι οἱ δίκαιοι; Βλέπεις πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ δεχόμαστε ἔτσι ἀπλὰ τὴ λέξη καὶ νὰ μὴ ἐξετάζουμε τὰ νοήματα πού περιέχει; Τί λοιπὸν σημαίνει αὐτὸ πού λέγει, «Ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι ψεύστης»; Αὐτὸ πού λέγει σὲ ἄλλο μέρος, «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅμοιος μὲ τὴ ματαιότητα»²⁵. Πράγμα πού καὶ ἄλλος προφήτης εἶπε, «Κάθε σάρσα εἶναι χόρτο καὶ κάθε δόξα ἀνθρώπου εἶναι σάν τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου»²⁶ δηλαδή, εἶναι πάρα πολὺ εὐτελές πρᾶγμα, πού φεύγει καὶ χάνεται, μοιάζει μὲ σκιά, μὲ ὄνειρο, μὲ κάποια εἰκόνα.

4. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ λέγω ἀπλῶς συμπεραίνοντας, ἄλλος ἐρμηνευτὴς εἶπε «Διάψευσμα»,

- δεται», καὶ ἕτερος, «Ἐκλείπει». Πολλὸν δὲ τοῦτο ἐκείνου διό-
 σιηκε. Τὸ μὲν γὰρ ψεύδουσαι κακίας ἐστὶ τῆς κατὰ ψυχὴν,
 τὸ δὲ ἐκλείπειν καὶ διαρροεῖν, καὶ παραρροεῖν, καὶ ὄναρ εἶναι
 καὶ ἄνθος καὶ σκιάν, τῆς κατὰ φύσιν εὐτελείας. Ταῦτόν γὰρ
 5 λέγει, ὡς ὅταν εἴπῃ «Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός»· καὶ πά-
 λιν, «Τί ἔπερησανεύεται γῆ καὶ σποδός;»· καὶ πάλιν ὡς ὅ-
 ταν λέγῃ οὗτος ὁ προφήτης, «Τί ἐσιν ἄνθρωπος, ὅτι ἐμνή-
 σθης αὐτοῦ», πανταχοῦ τῆς φύσεως τὸ εὐτελὲς δηλῶν, τὸ οὐ-
 δαμινόν. Καὶ γὰρ ἐπὶ λήτων λέγομεν τὰ λήματα διεψεύσαστο,
 10 τοιτέσιν οὐδὲν ἐκόμισεν ἄξιον τῆς ἐλπίδος· καὶ ὁ ἐνιαυτὸς
 διεψεύσαστο, ταῦτό δὲ πάλιν δηλοῦντες. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ ἄν-
 θρωπος προᾶγμα οὐδαμινόν καὶ εὐτελές, μάλιστα δὲ καὶ ἐπὶ
 τῆς συμφροδῆς τὰ τοιαῦτα φιλοσοφεῖν εἰώθαμεν, καὶ τῆς φρό-
 σεως τὴν ἀσθένειαν ἐπισκέπτεσθαι, διὰ δὴ τοῦτο καὶ οὗτος ἐν
 15 ἀθυμίᾳ γενόμενος καὶ τὴν φύσιν δοῦν ἐλεγχομένην, καὶ τὴν
 εὐτέλειαν καὶ οὐδένειαν αὐτῆς πανταχοθεν διαδεικνυμένην,
 «Πῶς ἄνθρωπος ψεύσεως», φησὶ τοιτέσιν, οὐδὲν ἄνθρωπος.
 Αὐτὸ καὶ ἀλλαγῶ ἔλεγε «Μέντοι γε ἐν εἰκότι διαπορεύεται
 ἄνθρωπος».
- 20 «Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέ-
 δωκέ μοι;». Ὅρα πῶς δείκνυσσι τὴν εὐσεβείαν μεγάλην οὐκ
 ἀπὸ τῶν γεγενημένων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ εἰς τοιοῦτον γεγε-
 νῆσθαι, ἐτέρως μὲν ῥήμασι, τοῖς δὲ αὐτοῖς νοήμασι τὰ ἐν
 τῷ ψαλμῷ διηγούμενος. Καθάπερ γὰρ καὶ ἐκεῖ ἔλεγε, «Τί
 25 ἐσιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμηθήσῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι
 ἐπισκέπη αὐτόν;» οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Τότε διπλᾶ τὰ τῆς εὐ-

27. Γέν. 18, 27.

28. Σοφ. Σειρ. 10, 9.

29. Ψολμ. 8, 5.

30. Ψαλμ. 38, 7.

31. Ψαλμ. 8, 5.

ἄλλος, «Διαψεύδεται», καὶ ἄλλος «Ἐκλείπει». Πολὺ δὲ αὐτὸ διαφέρει ἀπὸ ἐκεῖνο. Διότι τὸ νὰ λέγει κανεὶς ψέματα εἶναι γνώρισμα τῆς κακίας τῆς ψυχῆς, ἐνῶ τὸ ὅτι χάνεται, τὸ ὅτι ἐξαφανίζεται, τὸ ὅτι παρέρχεται, τὸ ὅτι εἶναι ὄνειρο καὶ ἄνθος καὶ σκιά, εἶναι γνώρισμα τῆς φυσικῆς εὐτέλειάς του. Καθόσον τὸ ἴδιο ἐννοεῖ καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει· «Ἐγὼ δὲ εἶμαι χῶμα καὶ στάχτη»²⁷· καὶ πάλι, «Γιατὶ ὑπερηφανεύεται τὸ χῶμα καὶ ἡ στάχτη;»²⁸· καὶ πάλι ὅπως ὅταν λέγει αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ προφήτης, «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ τὸν θυμᾶσαι;»²⁹, παντοῦ δηλώνοντας τὴν εὐτέλεια τῆς φύσεως καὶ τὴν μηδαμινότητα. Διότι καὶ στὴν περίπτωσι τῶν σπαρτῶν λέμε· ἴτα σπαρτὰ μᾶς διέψευσαν, δηλαδὴ δὲν μᾶς ἔδωσαν τίποτε ἀντάξιο τῆς ἐλπίδας μας· καὶ ὁ χρόνος μᾶς διέψευσε, δηλώνοντας πάλι βέβαια τὸ ἴδιο. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, εἶναι πράγμα μηδαμινὸ καὶ εὐτελές καὶ συνηθίζομε πρὸ πάντων στὶς ὥρες τῆς συμφορᾶς νὰ κάμνουμε παρόμοιες φιλοσοφικὰς σκέψεις καὶ νὰ σκεπτόμαστε τὴν ἀδυναμία τῆς φύσεώς μας, γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ κυριεύθηκε ἀπὸ λύπη καὶ βλέποντας τὴν ἀνθρώπινη φύσιν νὰ δοκιμάζεται καὶ τὴν εὐτέλεια καὶ μηδαμινότητά της νὰ γίνεται φανερὴ ἀπὸ παντοῦ, λέγει, «Ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι ψεύστης»· δηλαδὴ τίποτε δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ ἔλεγε· «Πράγματι ὁ ἄνθρωπος βαδίζει μέσα ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμον σάν φάντασμα»³⁰.

«Τί ν' ἀνταποδώσω στὸν Κύριον γιὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ μοῦ ἔδωσε;». Πρόσεχε πῶς δεῖχνει τὴν εὐεργεσία μεγάλη ὄχι ἀπὸ τὸ ὅτι ἔχουν συμβεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι συνέβηκαν σ' ἓναν ἄνθρωπον σάν καὶ αὐτόν, περιγράφοντας μὲ ἄλλα μὲν λόγια, μὲ τὰ ἴδια ὅμως νοήματα τὰ ὅσα λέγει σ' ἐκεῖνον τὸν ψαλμὸ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖ ἔλεγε· «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ τὸν θυμᾶσαι, ἢ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ φροντίζεις γι' αὐτόν;»³¹, ἔτσι

εργεσίας δείκνυται, ὅταν καὶ φύσει μεγάλα ἦ, καὶ εἰς οὐδαμινόν τινα γίνηται, ὅπερ εὐεργεσίας καὶ χάριτος ἐπίτασις. Τοῦτο οὖν ἀπὸ βουλόμενος παρασιῆσαι, φησί, «Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ;» δηλῶν ὅτι τὸν ἄνθρωπον, τὸν ὄντα διά-

5 φρεσμα, τὸν οὐδαμινόν, τὸν εὐτελεῖ τισαύτης ἤξιωσε δωρεᾶς. «Περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μου». Τοῦτο εὐχαρίστοιον γνώμης τὸ περιέροχεσθαι καὶ ζητεῖν, ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθεν ἀποδοῦναι τι τῷ εὐεργέτῃ, καὶ τὸ πάντα καταβαλόντα μηδὲν ἄξιον νομίζειν διδόναι. Ὅπερ ἐκ προσομίῳν τῆς ἀντιδόσεως αἰνιζάμε-

10 ρος, καταθήσειν προῖόν ἐπαγγέλλεται. Διπλῆν γὰρ τὴν εὐχαριστίαν ἐνδείκνυται, τῷ τε δοῦναι ἅπερ οἶός τε ἦν, καὶ τῷ ταῦτα διδοῦς μηδὲν ἄξιον νομίζειν διδόναι.

Τί οὖν ἐστίν, ὅπερ μέλλει διδόναι; Ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· ἐπάγει γάρ· «Ποιήριον σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα Κυ-

15 ρίου ἐπιχαλέσομαι». Οἱ μὲν οὖν κατὰ ἀναγωγὴν τὸ εἰρημέρον ἐκλαμβάνοντες, τῶν μυστηρίῳν τὴν κοινωνίαν φασίν. Ἡμεῖς δὲ τῆς ἰστορίας τέως ἐχόμενοι, σπονδὰς αὐτὸν λέγειν ἐνταῦθα, καὶ θυσίας καὶ εὐχαριστηρίους ὕμνους λέγομεν. Καὶ γὰρ διάφοροι τὸ παλαιὸν ἦσαν θυσίαι· θυσία γὰρ αἰρέσεως

20 ἦν, ἔπερ ἁμαρτημάτων, καὶ ὀλοκαυτώματα, ὑπὲρ σωτηρίας, καὶ εἰρηνικαί, καὶ ἕτεροι πλείους. Ὁ οὖν λέγει τοῦτό ἐστιν· οὐκ ἔχω μὲν ἄξιόν τι καταθεῖναι, ὃ δὲ ἔχω τίθημι. Θυσίαν γὰρ εὐχαριστήριον τῷ Θεῷ προσοίσω, καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτὸν ἀνυμνήσω.

25 «Τὰς εὐχὰς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἐναντίον παντός τοῦ λαοῦ αὐτοῦ». Ἐνταῦθα τὰς ἐπαγγελίας, εὐχὰς λέγει, τὰς

καί ἐδῶ. Τότε ἀποδεικνύονται διπλὰ τὰ τῆς εὐεργεσίας, ὅταν καί ἐκ φύσεως εἶναι μεγάλα καί συμβαίνουν σέ κάποιον ἀσήμαντο, πράγμα πού αὐξάνει τήν εὐεργεσία καί τή χάρη. Αὐτό ἀκριβῶς λοιπόν θέλοντας νά παραστήσει, λέγει, «Τί ν' ἀνταποδώσω στόν Κύριο;», δηλώνοντας ὅτι τόν ἄνθρωπο, πού εἶναι ἀσήμαντο, μηδαμινός καί εὐτελής, τόν ἀξίωσε μέ τόσο μεγάλη δωρεά· «Γιά ὅλα ἐκεῖνα πού μοῦ ἔδωσε». Αὐτό εἶναι δείγμα διαθέσεως γεμάτης ἀπό εὐγνωμοσύνη, τὸ νά περιφέρεται καί νά θέλει ν' ἀποδώσει στόν εὐεργέτη κάτι γιά τίς εὐεργεσίες πού ἔλαβε, καί νά νομίζει, ἂν καί τίς ξεπλήρωσε ὅλες, ὅτι δέν ἔδωσε τίποτε τὸ ἀντάξιο. Αὐτό ἀκριβῶς, ἀφοῦ τὸ ὑπαινίχθηκε ἀπό τήν ἀρχή ὅτι θά τὸ ἀνταποδώσει, ὑπόσχεται στή συνέχεια ὅτι θά τὸ προσφέρει. Παρουσιάζει λοιπόν διπλή τήν εὐχαριστία, καί μέ τὸ ὅτι ἔδωσε αὐτά πού μπορούσε, καί μέ τὸ ὅτι, ἂν καί ἔδωσε αὐτά, ὅμως νομίζει ὅτι δέν δίνει τίποτε τὸ ἀντάξιο.

Ποιό λοιπόν εἶναι ἐκεῖνο πού πρόκειται νά δώσει; Ἦ Ἄκουε αὐτόν πού λέγει· διότι προσθέτει· «Θά λάβω τό ποτήρι τῆς σωτηρίας καί θά ἐπικαλεσθῶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Ἐκεῖνοι λοιπόν πού ἐξηγοῦν τὰ λόγια αὐτά ἀλληγορικά, λέγουν ὅτι ἐννοεῖ τήν κοινωνία τῶν μυστηρίων, ἐμεῖς ὅμως ἐξετάζοντας πρῶτα τήν ἱστορία, λέγομε, ὅτι αὐτός ἐδῶ ἐννοεῖ τίς σπονδές, τίς θυσίες καί τοὺς εὐχαριστήριους ὕμνους. Καθόσον τήν παλιά ἐποχή ὑπῆρχαν διαφορές θυσίες· ὑπῆρχε θυσία αἰνέσεως γιά τὰ ἀμαρτήματα, ὑπῆρχαν ὀλοκαυτώματα γιά τή σωτηρία, ὑπῆρχαν εἰρηνικές θυσίες καί ἄλλες πολλές. Αὐτό πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· δέν ἔχω μέν κάτι τὸ ἀντάξιο νά προσφέρω, ἐκεῖνο ὅμως πού ἔχω τὸ προσφέρω. Θά προσφέρω δηλαδή θυσία εὐχαριστήρια στὸ Θεό καί θά τόν δοξολογήσω γιά τή σωτηρία μου.

«Τίς ὑποσχέσεις πού ἔδωσα στόν Κύριο μέ τίς προσευχές μου θά τίς ἐκπληρώσω μπροστά σ' ὅλο τὸ λαό σου».

ὑποσχέσεις. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς δεινοῖς τούτοις ἐπὶ τὸν Θεὸν
 κατέφευγε, καὶ ὀφειλέτην ἑαυτὸν καθίστη ἑπαγγελόμενος, εἰ
 διαφύγοι τὰ δεινά, ταύτας καταβαλεῖν τὰς ψυχάς. Ἐπεὶ οὖν
 λέλυται, φησὶν, ἡ συμφορὰ, «Τὰς εὐχάς μου τῷ Κυρίῳ ἀπο-
 5 δώσω ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Τίμιος ἐναντίον Κυ-
 ρίου ὁ θάνατος τῶν ὁπίων αὐτοῦ. Ἔτερος, ἄ᾿ ἔντιμος». Καὶ
 ποία αὕτη ἀκολουθία; τί δὲ τοῖς ἔμπροσθεν ἔχει συνωδόν;
 Ἐἴ τις μετὰ ἀκριβείας ἐξετάσῃ, πολὺ τοῦτο εὐρήσῃ. Ἐπει-
 δὴ γὰρ εἶπε, «Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν
 10 ἀνταπέδωκέ μοι;» δεικνὺς αὐτοῦ τὰς εὐεργεσίας, φησὶν, δι-
 οὔχ ἡ ζωὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος τῶν ὁπίων τῷ Θεῷ
 περισπούδατος, οὔχ ἀπλῶς νόμῳ φύσεως παραγινόμενος, ἀλ-
 λὰ καὶ κατὰ γνώμην αὐτοῦ πολλαχοῦ γινόμενος. Ἡ οὐκ ἀ-
 κούεις Παύλον λέγοντος, «Τὸ δὴ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγ-
 15 καιότερον δι' ἑμαῖς, καὶ τούτῳ πεποινθὸς οἶδα διὰ μενῶ καὶ
 συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν»; Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ καὶ ὁ θά-
 νατος, ὅπου οὔτε ἡ γέννησις ἐνίων νόμῳ φύσεως γίνεται,
 ὡς ἡ τοῦ Ἰσαάκ, ὡς ἡ τοῦ Σαμουήλ; Αἰότερ οὐδὲ τέκνα σαρκὸς
 αὐτοῦ καλεῖ, ἀλλὰ τέκνα ἐπαγγελίας. Οὔτις καὶ Μωϋ-
 20 σῆς οὔχ ἀπλῶς ἀπέθνησκεν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ προστάξαντος·
 οὐδὲ Ἰωάννης, ἀλλ' αὐτοῦ συγχωρήσαντος. Καίτοι γε μισθὸς
 ἐγένετο λόφνης, ἀλλὰ καὶ οὔτις τίμιος γέγονε. Τὸ γὰρ δὴ
 θαυμασιὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι καὶ οὔτις τελευτήσας ἔντιμος ἦν·
 Ἐπεὶ γὰρ ἀληθείας κατέλυσε τὸν θάνατον, καὶ οὕτως ἦν ἔντι-

Ἐδῶ εὐχῆς ὀνομάζει τις ἐπαγγελίες, τις ὑποσχέσεις. Καθόσον μέσα σ' αὐτές τις συμφορές κατέφευγε στο Θεό καί καταστοῦσε ὀφειλέτη τὸν ἑαυτό του, ὑποσχόμενος, ἂν ἤθελε διαφύγει τις συμφορές, νὰ προσφέρει αὐτές τις θυσίες. Ἐπειδὴ λοιπόν, λέγει, διαλύθηκε ἡ συμφορά, «Θὰ ἐκπληρώσω τις ὑποσχέσεις πού ἔδωσα στὸν Κύριο μὲ τις προσευχῆς μου μπροστά σ' ὄλο τὸ λαό του. Μεγάλης ἀξίας εἶναι γιὰ τὸν Κύριο ὁ θάνατος τῶν ὁσίων του». Ἄλλος λέγει, «Ἐντιμος». Καί ποιά συμφωνία ὑπάρχει ἐδῶ; ποιά ἀρμονικὴ σχέση ἔχει μὲ τὰ προηγούμενα; Ἄν κανεὶς ἤθελε ἐξετάσει αὐτὸ μὲ πρωτοχή, θὰ βρεῖ νὰ ἔχει μεγάλη συμφωνία. Διότι, ἐπειδὴ εἶπε, «Τί ν' ἀνταποδώσω στὸν Κύριο γιὰ ὅλα ἐκεῖνα πού μοῦ πρόσφερε», καί ἔδειξε τις εὐεργεσίες του, λέγει, ὅτι ὄχι μόνο ἡ Ζωή, ἀλλὰ καί ὁ θάνατος τῶν ἀγίων εἶναι πάρα πολὺ ποθητὸς ἀπὸ τὸ Θεό, καί ὄχι ἀπλῶς ἐκεῖνος πού συμβαίνει μὲ φυσικὸ τρόπο, ἀλλὰ πολλές φορές καί ἐκεῖνος πού συμβαίνει σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του. Ἡ δὲ ἀκούεις τὸν Παῦλο πού λέγει, «Τὸ νὰ παρσμένω ὅμως ἀπὸ σῶμα εἶναι ἀναγκαϊότερο γιὰ σᾶς, καί, ἐπειδὴ ἔχω ἀπόλυτη πεποίθησι σ' αὐτό, γνωρίζω πολὺ καλὰ ὅτι θὰ μείνω στὴ Ζωή καί θὰ εἶμαι μαζί μὲ ὅλους σας»³²; Καί γιατί θαυμάζεις ἂν καί ὁ θάνατος συμβαίνει ἔτσι, τὴ στιγμὴ πού οὔτε ἡ γέννησι μερικῶν γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ὅπως ἡ γέννησι τοῦ Ἰσαάκ, ὅπως τοῦ Σαμουήλ; Καί γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν τοὺς ὀνομάζει αὐτοὺς τέκνα τῆς σάρκα, ἀλλὰ τέκνα ἐπαγγελίας. Ἐτσι καί ὁ Μωϋσῆς δὲν πέθαινε μὲ φυσικὸ τρόπο, ἀλλὰ μὲ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ οὔτε ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ἀλλὰ κατόπιν παραχωρήσεως τοῦ Θεοῦ. Μολονότι βέβαια ἔγινε ἀμοιβὴ πόρνης, ἀλλὰ καί ἔτσι ὑπῆρξε τίμιος. Καί τὸ ἀξιοθαύμαστο βέβαια αὐτὸ εἶναι ὅτι, ἂν καί πέθανε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἦταν ἐντιμος ὁ θάνατός του· διότι τερμάτισε τὴ Ζωή του γιὰ τὴν ἀλήθεια, καί ἦταν τόσο πολὺ ἐντιμος ὁ θάνατός του ὥστε φοβό-

μος, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ φονεύσας ἐδεδοίκει αὐτόν. «Οὐ δὲ ἐδεδοίκει αὐτόν, ἄκουε τοῦ εὐαγγελιστοῦ τί φησι περὶ τοῦ Ἰησοῦ»· «Ἐλεγε» γάρ, «ὅτι αὐτὸς ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ».

5 Ἰ. «Ὅρα πῶς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ ἰμίος ἦν ὁ ἀθάνατος. Πρὸς Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με». Σκόπει καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, πῶς μετὰ τελευτὴν ἄγγελοι αὐτοῦ προηγοῦντο. Σκόπει καὶ πρὸς τῶν μαρτύρων τοὺς τάφους τὰς πόλεις συνιρεχούσας, τοὺς δήμους ἀναπιεμένους τῷ πόθῳ. Τοῦτο οὖν ἐστίν, ὃ φησιν, ὅτι πολλὸς λόγος, καὶ πολλὴ σπουδὴ τῷ Θεῷ καὶ ἐπὶ τῇ τελευτῇ τῶν ὁσίων. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔιυχε τελευτῶσιν, ἀλλ' ὅταν αὐτὸς συγχωρήσῃ οικονομικῶς. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «Ἐναντίον Κυρίου», τοῦτο ἐμφῆναι βουλόμενος.

15 «ὦ Κύριε, ἐγὼ δοῦλος σός, ἐγὼ δοῦλος σός καὶ υἱὸς τῆς παιδείας σου». Οὐ τὴν κοινὴν λέγει δουλείαν, ἀλλὰ τὴν κατὰ πολλὴν διάθεσιν καὶ σιτοργήν, διαθερμαινόμενος τῷ πόθῳ, ὅπερ ἐστὶ μέγιστος στέφανος, καὶ διαδήματος παντὸς λαμπρότερον. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς ἀντὶ μεγίστης εὐφημίας τίθησι, λέ-
20 γων· «Μοῦσῆς ὁ θεράπων μου τετελεύτηκε». «Καὶ υἱὸς τῆς παιδείας σου». Τουτέστιν, ἄνωθεν καὶ ἐκ προγότων ἀνακείμενά σου τῇ δουλείᾳ. Ὅπερ αὐτὸ ἀντὶ μεγίστου τέθεικε κόσμον καὶ ὁ Παῦλος ἐπὶ τοῦ Τιμοθέου, λέγων· «Υπόμνησιν ἔχων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως, ἣν ἐνώκησε πρῶ-
25 τον ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωΐδι, καὶ τῇ μητέρι σου Εὐνεΐκῃ. Πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοὶ, καὶ ὅτι ἀπὸ θερμούς τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας». Καὶ πάλιν περὶ ἑαυτοῦ· «Ἐβραῖος ἐξ Ἐβραίων».

33. Μάρκ. 6, 14.

34. Γεν. 4, 9' 10.

35. Ἰησ. Ναυῆ 1, 2.

36. Β' Τιμ. 1, 5 καὶ 3, 15.

37. Φιλ. 3, 5

ταν αὐτόν καί αὐτός ὁ ἴδιος πού τόν φόνευσε. Τό ὅτι δέ τόν φοβόταν, ἄκουε τόν εὐαγγελιστή τί λέγει γιά τόν Ἑρώδη· διότι «ἔλεγε, ὅτι αὐτός ἀναστήθηκε ἀπό τούς νεκρούς καί γι' αὐτό ἐνεργοῦν οἱ δυνάμεις σ' αὐτόν»³³.

5. Πρόσεχε πῶς καί στήν περίπτωση τοῦ Ἄβελ ἦταν τίμιος ὁ θάνατός του. «Ποῦ εἶναι ὁ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; Ἡ φωνή τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου φωνάζει πρὸς ἐμένα»³⁴. Πρόσεχε δέ καί στήν περίπτωση τοῦ Λαζάρου, πῶς μετὰ τὸ θάνατό του προηγοῦνταν μπροστά ἀπ' αὐτόν ἄγγελοι. Πρόσεχε καί τούς ἀνθρώπους τῶν πόλεων πού τρέχουν πρὸς τούς τάφους τῶν μαρτύρων, τὰ πλήθη τῶν λαῶν πού καταφλέγονται ἀπὸ τὸν πόθο. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο πού λέγει, ὅτι ἐπαινεῖ πολὺ καί φροντίζει πάρα πολὺ ὁ Θεὸς γιά τὸ θάνατο τῶν ἀγίων. Διότι δὲν πεθαίνουν ἔτσι ἀπλά, οὔτε στήν τύχη, ἀλλ' ὅταν κατ' οἰκονομία τὸ ἐπιτρέψει ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «Ἐνώπιον τοῦ Κυρίου», θέλοντας νὰ φανερώσει αὐτό.

«Κύριε, ἐγὼ εἶμαι δοῦλος σου, ἐγὼ εἶμαι δοῦλος σου καί υἱὸς τῆς δούλης σου». Δὲν ἐννοεῖ τὴν κοινὴ δουλεία, ἀλλ' ἐκείνην πού γίνεται μὲ πολλὰ διάθεση καί ἀγάπη, καί πού καταφλεγόμενος ἀπὸ τὸ πόθο του γι' αὐτόν, πράγμα πού εἶναι μέγιστος στέφανος καί λαμπρότερο ἀπὸ ὅποια-δήποτε βασιλικὸ στέμμα. Γι' αὐτὸ καί ὁ Θεὸς θέλει αὐτόν ἀντὶ τῆς πιὸ μεγάλης εὐφημίας, λέγοντας, «Ὁ Μωυσῆς ὁ δοῦλος μου ἔχει πεθάνει»³⁵. «Καί υἱὸς τῆς δούλης σου». Δηλαδή, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καί ἀπὸ τούς προγόνους εἴμαστε κάτω ἀπὸ τὴ δουλεία σου. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶχε θέσει καί ὁ Παῦλος σὰν τὸ πιὸ μεγάλο κόσμημα γιά τὸν Τιμόθεο, λέγοντας· «Φέρνω στὴ μνήμη μου τὴν χωρὶς ὑποκρισία πίστη σου, πού κατοίκησε πρῶτα στὴ γιαγιά σου Λωΐδα καί στὴ μητέρα σου Εὐνείκη. Εἶμαι δὲ ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι κατοίκησε καί σένα, καί ὅτι ἀπὸ τὴ βρεφικὴ ἡλικία γνωρίζεις τὰ ἱερά γράμματα»³⁶. Καί πάλι γιά τὸν ἑαυτό του· «Εἶμαι ἑβραῖος ἀπὸ γονεῖς ἑβραίους»³⁷. Καί πάλι

Καὶ πάλιν «Ἐβραῖοί εἰσι; καὶ γὰρ ἡ Ἰσραηλιταὶ εἰσι; καὶ γὰρ ἡ». Εἶ-
 χον γὰρ τι πλέον τῶν προσηλύτων οἱ ἐκ προγόνων καὶ ἄ-
 νωθεν τοῦτο ὄντιες. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτός φησι, «Καὶ υἱὸς
 τῆς παιδείας σου».

- 5 «Διέροηξας τοὺς δεσμούς μου». Οὐκ εἶπεν, ἐσάλειψας,
 ἀλλ', «ἔροηξας», δηλῶν ὅτι οὕτως, ὡς καὶ ἀχρήστους γενέ-
 σθαι. Ἐνιαῦθα δεσμούς τὰς θλίψεις φησί, τοὺς πειρασμούς,
 τοὺς κινδύνους. Ἔστι γὰρ καὶ δεσμὸς καλός, ὃν ἐπισηφίγγε-
 σθαι βέλτιον, ὡς ὅταν λέγῃ «Ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγά-
 10 πης», καί, «Ἦτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος». Ἔστι
 καὶ ἀπειραντίας τοῦτου σύνδεσμος, ὡς διὰ λέγῃ «Σειραῖς
 τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ ἕκαστος σφίγγεται». Τοῦτο καὶ ὁ Χρι-
 στός αἰνιτιζόμενος, «Ἀβραὰμ θυγατέρα οὖσαν», ἔλεγε, «αὐ-
 τὴν οὕτως ὑπὸ τοῦ σατανᾶ δεδεμένην οὐκ ἔδει λυθῆναι;».
- 15 Καὶ ὁ Ἡσαΐας περὶ τοῦ Χριστοῦ, «Λέδωκά σε εἰς διαθήκην
 ἐθνῶν, λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθειτε. Τούτους τοῖνυν
 διέροηξε τοὺς δεσμούς, οὐκ ἔλυσεν πλέον γὰρ τοῦτου ἐκεῖνο.
 Εἰ δέ τις καὶ κατὰ ἀναγωγὴν βούλοιο ἐκλαβεῖν, τοὺς τῶν
 ἁμαρτιῶν δεσμούς τοῦτους λέγων, οὐχ ἁμαρτήσεται τοῦ προ-
 20 σήκοτος, καὶ πάντα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. Ἔστι καὶ ἕ-
 τερος δεσμὸς κάλλισις, ὃν αἰεὶ ὁ Παῦλος περιφέρων ἔλε-
 γε· «Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ πάλιν, «ὑπὲρ
 οὗ καὶ δέδεμαι ἐν ἀλύσει».

- «Σοὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως». Ὅρα πῶς ἄνω, καὶ κά-
 25 ιο· καὶ πανταχοῦ αὐτὴν ἰδέσθαι τὴν ἀντίδοσιν τῷ Θεῷ ἄ-
 νω λέγων, «Ποιτήριον σωτηρίου λήρωμαι, καὶ τὸ ὄνομα Κυ-
 ρίου ἐπικαλέσομαι», ἐνιαῦθα, «Σοὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως»,
 τουτέστιν, εὐχαριστήσω, ὑμνήσω. «Καὶ ἐν ὀνόματι Κυρίου

38. Β' Κορ. 11, 22.

39. Ἐφ. 4, 3.

40. Κολ. 3, 14.

41. Παροιμ. 5, 22.

42. Λουκᾶ 13, 16.

43. Ἦσ. 49' 8' 9.

44. Ἐφ. 3, 1.

45. Ἐφ. 6, 20.

«έβραῖοι εἶναι ἐκεῖνοι; Καὶ ἐγὼ εἶμαι έβραῖος. Ἰσραηλίτες εἶναι ἐκεῖνοι; Ἰσραηλίτης εἶμαι καὶ ἐγώ»³⁶. Διότι εἶχαν κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς προσηλύτους ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν τέτοιοι ἀπὸ τοὺς προγόνους τους καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς λέγει, «Καὶ υἱὸς τῆς δούλης σου».

«Διέσπασες τὰ δεσμὰ μου». Δὲν εἶπε 'ε῰σάλευσες', ἀλλά, «διέσπασες», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἔτσι τὰ έσπασε, ὥστε νὰ γίνουν ἄχρηστα. Ἐδῶ δεσμὰ ὀνομάζει τις θλίψεις, τις δοκιμασίες, τοὺς κινδύνους. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ καλὰ δεσμὰ, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι προτιμότερο νὰ περισφίγγεται κανεὶς, ὅπως ὅταν λέγει «Μὲ τὸν σύνδεσμο τῆς ἀγάπης»³⁷, καί, «Ἡ ὁποῖα εἶναι σύνδεσμος τῆς τελειότητος»⁴⁰. Ὑπάρχουν καὶ δεσμὰ ἀντίθετα ἀπ' αὐτά, ὅπως ὅταν λέγει «Ὁ καθένας περισφίγγεται μὲ τὰ σχοινιατῶν ἁμαρτιῶν του»⁴¹. Αὐτὸ ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Χριστός, ἔλεγε: «Αὐτὴ ποὺ εἶναι θυγατέρα τοῦ Ἀβραάμ, αὐτὴ ποὺ εἶχε δοθεῖ ἔτσι ἀπὸ τὸ σατανά, δὲν ἔπρεπε νὰ λυθεῖ;»⁴². Καὶ ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε γιὰ τὸ Χριστό, «Σ' ἔδωσα σὰν νέα διαθήκη μὲ τὰ ἔθνη, γιὰ νὰ λέγεις σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι κάτω ἀπὸ τὰ δεσμὰ, ἐξέλθετε»⁴³. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ δεσμὰ τὰ διέσπασε καὶ ὄχι ἀπλῶς τὰ ἔλυσε· διότι ἐκεῖνο εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό. Ἄλλ' ἂν κανεὶς ἤθελε ἐκλάβει αὐτὸ καὶ ἀληγορικά, ὀνομάζοντας αὐτὰ τὰ δεσμὰ δεσμὰ τῶν ἁμαρτιῶν, καθὼς καὶ ὄλον τὸ παλιὸ ἄνθρωπο, δὲν θὰ σφάλει καὶ δὲν θ' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ ὄρθό. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα δεσμὰ, τὰ πιὸ ὑπέροχα, ποὺ φέροντάς τα πάντοτε ὁ Παῦλος, ἔλεγε: «Παῦλος ὁ δέομιος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁴⁴. Καὶ πάλι, «Γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου εἶμαι δεμένος μὲ ἄλυσίδες»⁴⁵.

«Σὲ σένα θὰ προσφέρω θυσία εὐχαριστήρια». Πρόσσεχε πῶς συνέχεια καὶ παντοῦ ἀναφέρει αὐτὴν τὴν ἀνταπόδοση στό Θεό· προηγουμένως λέγοντας «Θὰ λάβω τὸ ποτήρι τῆς σωτηρίας καὶ θὰ ἐπικαλεσθῶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου», ἐνῶ ἐδῶ, «Σὲ σένα θὰ προσφέρω θυσία αἰνέσεως», δηλαδή, θὰ σὲ εὐχαριστήσω, θὰ σὲ ἐξυμνήσω. «Καὶ θὰ

ἐπικαλέσομαι). Εἶδες πῶς ἐστὶ θυσία αἰνέσεως; «Τὰς εὐ-
 χάς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐ-
 τοῦ, ἐν αὐλαῖς οἴκον Κυρίου, ἐν μέσῳ σου, Ἰερουσαλήμ».
 Τοῦτο δὲ ἐποίει, οὐκ ἐπίδειξιν ποιούμενος, οὐδὲ πρὸς φιλο-
 5 τιμίαν βλέπων, ἀλλὰ πάντας εἰς τὸν οἰκεῖον ἄγων ζῆλον,
 καὶ κοιωνοὺς λαβεῖν τῆς εὐχαριστίας θουλόμενος. Ὁ δὴ
 πάντες οἱ ἅγιοι ποιῶσιν, οὐ τοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ
 καὶ τὴν γῆν αὐτὴν ἅπασαν, ἡνίκα ἂν τι πάθωσι χρησιόν,
 πρὸς τὴν κοιωνίαν τῆς εὐφημίας καλοῦντες. Οὐδὲν γὰρ οὐ-
 10 τω τῷ Θεῷ περισπούδαστον, ὡς τὸ εὐχαρίστους εἶναι, καὶ
 μὴ μόνον ἐν ταῖς εὐημερίαις, ἀλλὰ καὶ τῶν πραγμάτων ἐ-
 ναντίως διακειμένων. Τοῦτο μάλιστα θυσία, τοῦτο μεγίστη
 προσφορά. Οὕτως ὁ Ἰωβ ἀνεκρηρύτιετο, οὕτως ὁ Παῦλος,
 οὕτως ὁ Ἰακώβ, οὕτως ἕκαστος τῶν δικαίων τὴν εὐγνωμο-
 15 σύνην αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐχαριστίαν ἐν τῇ δυσκολίᾳ
 τῶν καιρῶν μάλιστα ἐπιδεικνύμενος.

Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, καὶ διαπαντὸς μένωμεν
 εὐχαριστοῦντες, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,
 ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
 20 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος,
 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐπικαλεσθῶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Εἶδες πῶς εἶναι θυσία εὐχαριστήρια; «Τὰ ὅσα ὑποσχέθηκα στὸν Κύριο μὲ τις προσευχές μου θὰ τὰ ἀνταποδώσω παρουσία ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ του, προσφέροντας τις θυσίες στις αὐλές τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου, στό μέσο σου, Ἱερουσαλήμ». Αὐτὸ δὲ τὸ ἔκαμνε, ὄχι γιὰ νὰ ἐπιδειχθεῖ, οὔτε ἀποβλέποντας σὲ φιλοδοξία, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὀδηγήσει ὅλους στό δικό του ζῆλο καὶ ἐπειδὴ θέλει νὰ λάβουν μέρος στὴν εὐχαριστήρια θυσία του. Αὐτὸ ἀκριβῶς κάμνουν ὅλοι οἱ ἅγιοι, ὅταν τοὺς συμβεῖ κάτι τὸ καλὸ, προσκαλώντας νὰ λάβουν μέρος στὴν ἐξύμνηση, ὄχι μόνο τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρη τὴν κτίση τὴν ἴδια. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι τόσο πολὺ ἐπιθυμητὸ ἀπὸ τὸ Θεό, ὅσο τὸ νὰ εἴμαστε εὐγνώμονες, καὶ ὄχι μόνο κατὰ τὸν καιρὸ τῆς εὐημερίας, ἀλλὰ καὶ ὅταν τὰ πράγματα εἶναι ἀντίθετα. Αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι θυσία, αὐτὸ εἶναι ἡ πιὸ μεγαλύτερη προσφορά. Ἔτσι ἀναγνωρίζοταν ἀπὸ τὸ Θεὸ ὁ Ἰώβ, ἔτσι ὁ Παῦλος, ἔτσι ὁ Ἰακώβ, ἔτσι ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς δικαίους, δείχνοντας τὴν εὐγνωμοσύνη του καὶ τὴν εὐχαριστία του πρὸς τὸ Θεὸ πρὸ πάντων στις δύσκολες περιστάσεις.

Αὐτὸ λοιπὸν ἄς κάμνουμε καὶ ἐμεῖς, καὶ πάντοτε ἄς εὐχαριστοῦμε αὐτόν, ὥστε νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΙΣ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Αἰνεῖτε τὸν Κύριον πάντα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί. Ὅτι ἐκραταιώθη τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ’ ἡμᾶς καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα».

5 Παντί που δῆλον, ὅτι ἡ προφητεία ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστευόντων τὰ εἰρημένα, καὶ τοῦ κηρύγματος προαναφώρησις τοῦ τὴν οἰκοιμένην κατειληφότος ἅπασαν. Οὐ γὰρ ἐν καὶ δύο καὶ τρία μόνον ἔθνη, ἀλλὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἅ-
10 πασαν ὁ ψαλμὸς καλεῖ. Ὅπερ δὴ γέγονεν, διε ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία ἐπέλαμψεν. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν φησὶ τῆς σωτηρίας, διε οὐκ ἐξ οἰκειῶν κατορθωμάτων, οὔτε ἀπὸ θίου καὶ παρη-
15 σίας, ἀλλ’ ἀπὸ φιλανθρωπίας μόνης ἐσώθησαν. «Ἐκραταιώθη» γὰρ, φησὶ, «τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ’ ἡμᾶς»· τουτέστιν, ἐπάγη, ἰσχυρὸν γέγονε πέτρας σιερρότερον. Καὶ γὰρ καθ’ ἐκάστην ἐπιδίδωσι τὴν ἡμέραν. «Καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Τότε γὰρ μάλιστα τὰ τῆς ἀληθείας ἔλαμψε. Διὸ καὶ οὕτως εἶπεν, ἐπειδὴ τὰ τῆς Παλαιᾶς τύπος ἦν καὶ σκιά. Τοῦ-
20 σέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐ-
γένητο».

1. Εἶναι ὁ πῶς μικρὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ψαλμοὺς. Ἀπευθύνεται πρὸς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ καλεῖ αὐτὰ νὰ ὑμνήσουν τὸν Κύριον γιὰ τὰ ἐλέη του καὶ τὴν φιλανθρωπία του. Εἶναι προφητικὸς ψαλμὸς, προλέγει τὴν κλήση καὶ ἐπιτροφή ὄλων τῶν λαῶν στὸ Θεό. Ὁ συγγραφέας τοῦ ψαλμοῦ εἶναι ἀγνωστος.

2. Ἰω. 1, 17.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΣΤΟΝ ΡΙΣ΄ ΨΑΛΜΟ΄

«Αινείτε τὸν Κύριο ὅλα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτὸν ὅλοι οἱ λαοί. Διότι ἡ εὐσπλαχνία του πρὸς ἡμᾶς ἀποδείχθηκε πολὺ μεγάλη καὶ ἰσχυρὴ καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ Κυρίου μένει στὸν αἰῶνα».

1. Στὸν καθένα βέβαια εἶναι φανερό, ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι προφητεία γιὰ τὴν ἐκκλησία τῶν πιστῶν καὶ προδιακήρυξη τοῦ κηρύγματος ποὺ κατέλαβε ὅλη τὴν οἰκουμένη. Διότι ὁ ψαλμὸς δὲν προσκαλεῖ μόνο ἓνα, δύο ἢ τρία ἔθνη, ἀλλ' ὅλη τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα. Πράγμα βέβαια ποὺ συνέβηκε, ὅταν διέλαμψε ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα ἀναφέρει καὶ τὴν αἰτία τῆς σωτηρίας, ὅτι δηλαδὴ δὲν σώθηκαν ἀπὸ τὰ δικά τους κατορθώματα, οὔτε μὲ τὸν τρόπο ζωῆς τους καὶ μὲ τὴν παρρησία τους, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Διότι λέγει, «Ἡ εὐσπλαχνία του ἀποδείχθηκε γιὰ ἡμᾶς πολὺ μεγάλη καὶ ἰσχυρὴ»· δηλαδὴ, ἔγινε στερεά, ἰσχυρὴ καὶ πιὸ στερεά ἀπὸ τὴν πέτρα. Καθόσον καθημερινὴ εἶναι ἡ προσφορά της. «Καὶ ἡ ἀλήθειά του μένει στὸν αἰῶνα». Διότι τότε πρὸ πάντων διέλαμψαν τὰ τῆς ἀληθείας. Γι' αὐτὸ καὶ μίλησε ἔτσι, ἐπειδὴ τὰ πράγματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἦταν τύπος καὶ σκιά. Αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσει καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἔλεγε· «Ὁ νόμος δόθηκε μὲ τὸν Μωυσῆ, ἐνῶ ἡ χάρη καὶ ἡ ἀλήθεια δόθηκαν μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό»¹.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΙΖ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰ-
ῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ».

- 5 1. Ἡ μὲν ρῆσις τοῦ ψαλμοῦ, ἣν ὑποβάλλειν ὁ λαὸς εἶωθε, τοιαύτη τίς ἐστίν, «Αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ», καὶ πολλοὺς διανίστησι, καὶ κατὰ τὴν πανήγυριν ἐκείνην τὴν πνευματικὴν καὶ κατὰ τὴν οὐράνιον ἑορτὴν μάλιστα τοῦτο ὑπηγεῖν ὁ λαὸς
- 10 εἶωθεν. Ἡμεῖς δέ, εἰ βούλεσθε, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἅπαντα ἐπέλωμεν τὸν ψαλμόν, οὐκ ἀπὸ τοῦ στίχου τῆς ὑπηγήσεως, ἀλλὰ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ προοιμίου τὴν ἐξήγησιν ποιούμενοι. Τὸν μὲν γὰρ στίχον οἱ πατέρες, ἅτε ἤχον ὄντια καὶ τι ὑψηλὸν εχοντα δόγμα, τὸ πλῆθος ὑπηγεῖν ἐνομοθέτησαν, ἐπειδὴ τὸν
- 15 ἅπαντα ἠγνόουν ψαλμόν, ἵνα κἄν ἐντεῖθεν ἀπηρτισμένην λαβῶσι διδασκαλίαν. Ἡμεῖς δὲ ἅπαντα αὐτὸν ἐπελθεῖν ἀνάγκη, εἰ καὶ τὰ μύσα αὐτοῦ πολλὴν ἔχει τὴν προφητείαν. Ἐνταῦθα γὰρ εἴρηται «Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, σῶτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας». Ὁπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐ-
- 20 λεγε τοῖς Ἰουδαίοις, αἰνιγματωδέστερον μὲν (ἔτι γὰρ ἔξεν τῷ θνητῷ καὶ οὐκ ἐβούλει αὐτὸν ἀνάγειν «Κάλαμον γὰρ συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίθον ὑψόμενον οὐ σθέσει»), εἶπε δ' οὖν ὅμως. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν προοιμίων ἡμεῖς ἀρπώμεθα τοῦ ψαλμοῦ, καθάπερ ἔφθημεν εἰπόντες.

1. Εἶναι ποίημα ἀγνώστου συγγραφέα, λειτουργικὸ καὶ καλοῦνται οἱ Ἰσραηλίτες νὰ ὑμνήσουν καὶ δοξολογήσουν τὸν Κύριον πού τοὺς λύτρωσε ἀπὸ τοὺς μεγάλους κινδύνους. Περιέχει καὶ πολλὰ μεσαισάκηματα. Τοὺς στίχους 25 καὶ 26 ἐψάλλε ὁ λαὸς κατὰ τὴν θριαμβεὺν. κὴ εἴασδο τοῦ Ἰησοῦ στοῦ Ἱεροσόλυμα.

2. Ψαλμ. 117, 24.

3. Ψαλμ. 117, 22.

4. Ἦσ. 42, 3.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΙΖ΄ ΨΑΛΜΟ΄

«Δοξολογεῖτε τὸν Κύριο, διότι εἶναι ἀγαθός καὶ διότι ἡ εὐσπλαχνία του εἶναι αἰώνια».

1. Ὁ μὲν στίχος τοῦ ψαλμοῦ, πού συνήθιζε ὁ λαὸς νὰ ψάλλει χαμηλόφωνα, εἶναι αὐτός, «Αὐτὴ εἶναι ἡ ἡμέρα πού τὴν ἔκαμε ὁ Κύριος· ἄς χαροῦμε καὶ ἄς εὐφρανθοῦμε τὴν ἡμέρα αὐτή»², ὁ ὁποῖος καὶ ἀνυψώνει πολλοὺς πνευματικὰ καὶ συνήθιζε ὁ λαὸς νὰ ψάλλει χαμηλόφωνα αὐτὸν πρὸ πάντων κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὴν πνευματικὴ καὶ οὐράνιο, ἐμεῖς ὅμως, ἂν θέλετε, ἄς ἐξετάσουμε ὅλο τὸν ψαλμό ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὄχι ἀπὸ τὸν στίχο πού ἔψαλλαν χαμηλόφωνα, ἀλλ' ἄς προχωρήσουμε στὴν ἐξήγηση ἀπὸ αὐτὸ τὸ προοίμιο. Διότι, τὸν μὲν στίχο οἱ πατέρες, ἐπειδὴ ὑπηχεῖ ὅλο τὸ περιεχόμενον τοῦ ψαλμοῦ καὶ ἔχει κάποια ὑψηλὴ ἀλήθεια, ἔδωσαν ἐντολὴ νὰ ψάλλει χαμηλόφωνα τὸ πλῆθος, ἐπειδὴ ἀγνοοῦσαν ὀλοκληρὸ τὸν ψαλμό, ὥστε ἔστω καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἔχει μιὰ ὀλοκληρωμένη διδασκαλία, ἐμεῖς ὅμως πρέπει νὰ ἐξετάσουμε ὅλον αὐτὸν τὸν ψαλμό, ἂν καὶ στὰ μέσα αὐτοῦ περιέχει πολλὰς προφητεῖες. Διότι ἐδῶ ἔχει λεχθεῖ· «Λίθο πού τὸν ἀπέρριψαν οἱ οἰκοδομοῦντες, αὐτὸς ἔγινε ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος»³. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ ὁ Χριστὸς στοὺς Ἰουδαίους, πρὸ αἰνιγματικὰ μὲν (διότι ἀκόμα ἔβραζαν ἀπὸ τὸ θυμὸ καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀνάψει· διότι «Καλάμι σπασμένο δὲν θὰ τὸ συντρίψει, καὶ λινάρι πού καπνίζει δὲν θὰ τὸ σβήσει») ⁴, ὁποσοδήποτε ὅμως τὸ εἶπε⁵. Ἄλλ' ἐμεῖς ἄς ἐπιχειρήσουμε τὴν ἐξέταση τοῦ ψαλμοῦ ἀπὸ τὸ προοίμιο, ὅπως προαναφέραμε. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ προοίμιο;

5. Ματθ. 21, 42.

6. Ματθ. 15, 24.

Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ προσίμιον; Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ,
 ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Ἐννοήσας
 γὰρ τὴν εὐεργεσίαν τῆς οἰκουμένης ὁ προφήτης, καὶ τὴν
 φιλανθρωπίαν τὴν διαρκῆ, ἣν διὰ πάντων ἐπεδείξατο, πάν-
 5 τας εἰς τὴν κοινωρίαν τῆς εὐχαριστίας καλεῖ, τὸ μέγιστον κε-
 φάλαιον τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ προτιθεὶς εἰς μέσον. «Εἰπάτω δὴ
 οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ».
 Τί λέγεις; Οἶκος Ἰσραὴλ, ὁ μυρίας αἰχμαλωσίας ὑπομείνας,
 ὁ ἐν Αἰγύπτῳ δουλεύσας, ὁ πρὸς τὰς ἐσχατίας τῆς οἰκουμένης
 10 ἀπαχθεὶς, ὁ ἐν Παλαιστίνῃ μυρία ταλαιπωρησας; Ναί, φη-
 σίν. Οὗτοι γὰρ μάλιστα μάρτυρές εἰσι τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ,
 καὶ πλειόνων ἀπήλασαν, ἢ ἕτεροι. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅπερ
 ἔπαθον πολλῆς εὐεργεσίας τεκμήριον. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξε-
 15 τιάσειε, καὶ ὑπὲρ τῆς παρουσίας αὐτῆς τοῦ Χριστοῦ μάλιστα
 αὐτοὺς εὐχαριστεῖν. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ἐναντία ὑπέμειναν, ἀλλ'
 οὐ παρὰ τὸν παραγενόμενον, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀγνω-
 μωσύνην. Αὐτὸς μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖτο καὶ συνε-
 χῶς ἔλεγεν «Οὐκ ἀπεισιάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπο-
 λωλότα οἶκον Ἰσραὴλ· καὶ τοῖς μαθηταῖς· «Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν»
 20 μὴ ἀπέλθῃτε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπο-
 λωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· καὶ πρὸς τὴν Χαναταίαν· «Οὐκ ἔστι
 καλὸν λαβεῖν τὸν ἄριον τῶν τέκνων καὶ δοῦναι αὐτὸν τοῖς κυ-
 ναρίοις». Καὶ γὰρ πάντα ἐποίει καὶ ἐπραγματεύετο ὑπὲρ τῆς
 ἐκείνων σωτηρίας. Εἰ δὲ ἀνάξιοι τῆς εὐεργεσίας ἐφάνησαν,
 25 ταῖς ἐαυτῶν λογιζέσθωσαν παρανομίαις καὶ τῇ τῆς ἀγνωμο-
 σύνης ὑπερβολῇ.

«Εἰπάτω δὴ οἶκος Ἀαρῶν, ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα
 τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Ἐνταῦθα κεχωρισμένως τοὺς ἱερέας εἰς ἴ-

7. Ματθ. 10, 5 - 6.

8. Ματθ. 15, 26.

«Δοξολογεῖτε τὸν Κύριον, διότι εἶναι ἀγαθὸς καὶ διότι ἡ εὐσπλαχνία του μένει αἰώνια». Διότι, σκεπτόμενος ὁ προφήτης τὴν εὐεργεσία τῆς οἰκουμένης καὶ τὴν συνεχή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου, τὴν ὁποία ἔδειξε μὲ κάθε τρόπο, καλεῖ ὅλους νὰ πάρουν μέρος στὴν εὐχαριστία, ἀναφέροντας τὸ πιὸ μεγάλο καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν τοῦ Κυρίου. «Ἄς πεῖ λοιπὸν ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἀγαθός, ὅτι ἡ εὐσπλαχνία του εἶναι αἰώνια». Τί λέγεις; Ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, ποῦ ὑπέμεινε ἀμέτρητες αἰχμαλωσίαι, ποῦ ἔζησε σὰν δοῦλος στὴν Αἴγυπτο, ποῦ ὁδηγήθηκε πρὸς τὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα μέρη τῆς οἰκουμένης, ποῦ ταλαιπωρήθηκε ἀφάνταστα στὴν Παλαιστίνη; Ναί, λέγει. Διότι αὐτοὶ πρὸ πάντων εἶναι μάρτυρες τῶν ἀγαθῶν του, καὶ αὐτοὶ ἀπόλαυσαν περισσότερο, παρὰ οἱ ἄλλοι. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ποῦ ἔπαθαν, εἶναι ἀπόδειξη μεγάλης εὐεργεσίας. Ἄν δὲ κανεὶς ἤθελε ἐξετάσει μὲ ἀκρίβεια, πρέπει αὐτοῦς πρὸ πάντων νὰ εὐχαριστεῖ καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμα τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἂν καὶ ὑπέμειναν τὰ ἀντίθετα, αὐτὸ συνέβηκε ὄχι ἐξ αἰτίας ἐκείνου ποῦ ἤλθε, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς τους ἀγνωμοσύνης. Καθόσον αὐτὸς μὲν ἐπισκεπτόταν αὐτοῦς καὶ συνέχεια ἔλεγε· «Δὲν στάλθηκα στὸν κόσμον γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ γιὰ νὰ σώσω τὰ χαμένα πρόβατα τοῦ οἴκου Ἰσραήλ»⁶· καὶ στοὺς μαθητές του· «Μὴ βαδίζετε σὲ δρόμο ποῦ ὁδηγεῖ πρὸς τοὺς ἐθνικούς· πηγαίνετε μᾶλλον πρὸς τὰ χαμένα πρόβατα τοῦ οἴκου Ἰσραήλ»⁷· καὶ πρὸς τὴ Χαναναία· «Δὲν εἶναι ὀρθὸ νὰ πάρει κανεὶς τὸν ἄρτο τῶν τέκνων καὶ νὰ τὸν δώσει σὰ σκυλάκια»⁸. Καὶ πράγματι ἔκαμνε τὰ πάντα καὶ μεταχειριζόταν μὲ σκοπὸ τῆ σωτηρία ἐκείνων. Ἄν δὲ φάνηκαν ἀνάξιοι τῆς εὐεργεσίας, ἃς σκέπτονται ὅτι αἰτία ὑπῆρξαν οἱ παρανομίες τους καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἀγνωμοσύνη τους.

«Ἄς διακηρύξει λοιπὸν ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι εἶναι ἀγαθὸς ὁ Κύριος καὶ ὅτι ἡ εὐσπλαχνία του εἶναι αἰώνια».

- μωφδιαν καλεῖ, δεικνὺς ὅση τίς ἐστὶν ὑπερέχουσα ἢ ἱερωσύνη. Καὶ γὰρ ὅσῳ μείζους ἦσαν οὗτοι τῶν ἄλλων, τοσοῦτω καὶ πλείονος ἀπήλانون τῆς τιμῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον κατὰ τὸν τῆς ἱερωσύνης λόγον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πάντα.
- 5 Καὶ γὰρ ἡρίκα πῶρ κατηρέχθη, δι' αὐτοὺς κατηρέχθη, καὶ γῆ ἠνοίχθη, καὶ γάβδος ἐδλάσθησε, καὶ μωρία ἔτιερα γέγονε δι' αὐτούς, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ αὐτῶν θαύματα. «Εἰπάτωσαν δὴ πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅτι ἀγαθός, ζῆτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Μάλιστα γὰρ οὗτοί εἰσιν οἱ δυνάμενοι
- 10 τὴν φιλανθρωπίαν ἰδεῖν τὴν αὐτοῦ, καὶ διὰ πάντων τὴν ἀγαθότητα καταμανθάνειν. Τί δὲ ἐστὶν, «Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ»; Αἰτηκέες, φησί, οὐ διακοπιόμενον, ἀλλὰ διὰ πάντων λάμπει καὶ διαδεικνύμενον. Εἰ δὲ μὴ πολλοὶ βλέπουσι, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν οἰκείων οὐ βλέπουσι λογισμῶν.
- 15 Ἐπεὶ καὶ τὸν ἥλιον οἱ τὰς ὕψεις νοσοῦντες διὰ τοῦτο μάλιστα οὐχ ὁρῶσιν ὥσπερ οὐδὲ οἱ ὑγιαίνοντες ἀεὶ δύνανται πρὸς αὐτὸν ἀπειλεῖν, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος· οὕτως οὐδὲ τοῦ Θεοῦ μαθεῖν δυνατὸν πᾶσαν μετὰ ἀκριθείας τὴν προνοίαν, διὰ τὸ σφόδρα ὑπερβαίνειν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν
- 20 τὸ μέγεθος τῆς συνέσεως αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας.
- Ἔστι δὲ καὶ πάθη τὰ πολλὰ τοῖς ἀνοήτοις ἐπισκοποῦντα πρὸς τὸ μηδ' ὄλως αὐτὴν ἰδεῖν. Πρῶτον μὲν τὸ φιλήδονον· διόπερ καὶ τὰ πᾶσι σαφῆ πικρατρέχουσι. Μετὰ τούτων δευτέρον ἢ ἄνοια καὶ τὸ δισοιραμμένον τῆς γνώμης. Πῶς γὰρ
- 25 οὐκ ἄτιον πατέρα μὲν ὁρῶντα τύπτοντα παιδίον ἀποδέχεσθαι καὶ ἐπαιεῖν καὶ ταύτη μάλιστα πατέρα νομίζειν, πρὸς δὲ τὸν Θεόν, εἰ βουλήθῃ δίκην ἀπαιτῆσαι τῶν πεπραγμένων, δυο-

9. Λευιτ. 10, 2.

10. Ἀριθμ. 16, 32.

11. Ἀριθμ. 17, 23.

Ἐδῶ ξεχωριστὰ προσκαλεῖ τοὺς ἱερεῖς γιὰ ἐξύμνηση, γιὰ νὰ δείξει πόσο ὑπερέχει ἡ ἱερωσύνη. Καθόσον ὅσο ἀνώτεροι ἦταν αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τόσο περισσότερο καὶ μεγαλύτερη τιμὴ ἀπολάμβαναν ἀπὸ τὸ Θεό, ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ πράγματι, ὅταν κατέβηκε φωνὴ ἀπὸ τὸν οὐρανό, γι' αὐτοὺς κατέβηκε⁹, καὶ γῆ ἄνοιξε¹⁰, καὶ ράβδος βλάστησε¹¹, καὶ πάρα πολλὰ ἄλλα ἔγιναν γι' αὐτούς, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ αὐτῶν. «Ἄς διακηρύξουν ἐπίσης καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι πού φοβοῦνται τὸ Θεό, ὅτι εἶναι ἀγαθός καὶ ὅτι εἶναι αἰῶνιο τὸ ἔλεός του. Διότι αὐτοὶ πρὸ πάντων εἶναι ἐκεῖνοι πούμπορουν νὰ δοῦν τὴ φιλανθρωπία αὐτοῦ καὶ νὰ διαπιστώσουν ἀπὸ ὅλα τὴν ἀγαθότητά του. Τί σημαίνει ὅμως, «Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ»; Εἶναι συνεχόμενο, λέγει, δὲν διακόπτεται, ἀλλὰ λάμπει καὶ ἀποδεικνύεται ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλα. Ἄν δὲ δὲν τὸ βλέπουν πολλοὶ δὲν τὸ βλέπουν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς σκέψεώς τους. Διότι καὶ τὸν ἥλιο γι' αὐτὸ φυσικὰ δὲν τὸν βλέπουν ἐκεῖνοι πού ἔχουν ἀσθενικὴ ὄραση ὅπως ἀκριβῶς θέβαια οὔτε αὐτοὶ πού ἔχουν ὑγιή ὄραση μποροῦν νὰ βλέπουν πρὸς αὐτὸν συνέχεια, ἐξ αἰτίας τῆς υπερβολικῆς λαμπρότητας ἔτσι οὔτε ὅλη τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίσουμε μὲ ἀκρίβεια, ἐπειδὴ ὑπερβαίνει πάρα πολὺ τίς ἀνθρώπινες σκέψεις ἢ σύνεση αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία.

Ἐπάρχουν δὲ καὶ πολλὰ πάθη πού ἐπισκοτίζουν τοὺς ἀνοήτους, ὥστε νὰ μὴ βλέπουν αὐτὴν καθόλου. Καὶ πρῶτο πάθος εἶναι ἡ φιληδονία γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ παραβλέπουν ἐκεῖνα πού εἶναι ξεκάθαρα σ' ὅλους. Μαζὶ μὲ αὐτὸ δεύτερο πάθος εἶναι ἡ μωρία καὶ ἡ διεστραμμένη σκέψη. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογο, βλέποντας κανεὶς κάποιο πατέρα νὰ χτυπᾷ τὸ παιδί του, νὰ ἀποδέχεται αὐτὸ καὶ νὰ τὸ ἐπαινεῖ, καὶ νὰ τὸν θεωρεῖ γι' αὐτὸ πρὸ πάντων πατέρα, πρὸς δὲ τὸ Θεό, ἂν συμβεῖ νὰ θελήσει νὰ τιμωρήσει τίς πράξεις, νὰ δυσανασχετεῖ καὶ νὰ στενο-

χειραίνειν καὶ ἀλύειν; Τί δὲ τῆς διαστροφῆς ταύτης χειρὸν
 γένοιτ' ἄν, οἳ καὶ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις δυσχειραίνουσι, νῦν μὲν
 ἀλύοντες, ὅτι μὴ ἐπεξέροχεται, νῦν δὲ ὅτι ἐπεξέροχεται; "Ὅταν
 μὲν γὰρ ἴδωσιν ἀρπάζοντας καὶ πλεονεκιοῦντας τινας, θού-
 5 λονται δίκας αὐτοὺς διδόναι, ὅταν δὲ ἑαυτοὺς ἀμαρτάνοντας,
 οὐδ' ὅλως, ὅπερ ἐστὶ διεφθαρμένης γνώμης. Τρίτον πρὸς
 τούτοις, τὸ μηδὲ εἰδέναι αὐτούς, τί ποτε καλόν, καὶ τί ποτε
 κακόν, ἀλλ' ἐσφάλλαι περὶ τῆν τῶν πραγμάτων κρίσιν, διὰ
 τὸ φιλοπότηρον, καὶ πρὸς κακίαν ἐπιρροπές. Τέταρτον, τὸ
 10 μηδὲ λογίζεσθαι τὰ οἰκεία ἀμαρτήματα. Πέμπτον, τὸ ἄφατον
 εἶναι καὶ πολὺ τὸ μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἑκτον, τὸ μὴ
 βούλεσθαι τὸν Θεὸν ἅπαντα ἀπανταχοῦ ἐπιδείκνυσθαι, ὡς ἀρ-
 κούντων καὶ τῶν ἐκ μέρους γινομένων. Δεῖ τοίνυν ἐν ἅπασιν
 μὲν μὴ φιλοκεικεῖν μαρτάνειν τοῦ Θεοῦ τὴν διοίκησιν (ἀμη-
 15 χάνοις γὰρ φιλοκεικοῦμεν πράγμασι καὶ σφόδρα ὑπερβαίνου-
 σι πᾶσαν γῆσιν κτιστήν), τοὺς δὲ μέλλοντας ἐκ μέρους αὐτὴν
 εἰδέναι, τῶν παθῶν ἀπηλλάχθαι χωρὶ τῶν προειρημένων, καὶ
 ἡλίου φανοτέρην αὐτὴν ὄψονται, εἰ καὶ μὴ πᾶσαν, καὶ μαθόν-
 τες ἀπὸ τοῦ μέρους, καὶ ἐπὲρ ἀπάσης εὐχαριστήσουσιν.
 20 2. «Ἐκ θλίψεως ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον, καὶ ἐπήκουσέ
 μου εἰς πλαινομόν». Εἶδες ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν;
 Οὐκ εἶπεν, ἴδι ἄξιός ἤμην, οὐκ εἶπεν, ὅτι κατορθώματα
 ἐπεδειξάμην, ἀλλ' ὅτι, «Ἐπεκαλεσάμην», μόνον, καὶ ἤρκεσεν
 ἢ εὐχὴ λῦσαι τὴν συμφορὰν, ὅπερ καὶ ἐπ' Αἰγυπτίων φησὶν
 25 Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου καὶ κατέβην τοῦ ἐξε-
 λέσθαι αὐτούς». Οὐκ εἶπεν, ὅτι εἶδον τὴν ἀρετὴν τοῦ λαοῦ μου,

χωρείται. Τί δέ θά μπορούσε νά υπάρξει χειρότερο ἀπό αὐτή τή διαστροφή ὅταν, ἐκεῖνοι πού δυσανασχετοῦν γιά τὰ ἀντίθετα, ἄλλοτε μὲν στενοχωροῦνται ἐπειδὴ δέν τιμωρεῖ, ἄλλοτε δέ ἐπειδὴ τιμωρεῖ; Διότι, ὅταν δοῦν μερικοὺς ν' ἀρπάζουν καὶ νά εἶναι πλεονέκτες, θέλουν νά τιμωροῦνται αὐτοί, ὅταν δέ οἱ ἴδιοι ἀμαρτάνουν, δέν τὸ θέλουν καθόλου, πράγμα πού εἶναι δεῖγμα διεστραμμένης σκέψεως. Τρίτο πάθος, μαζί μέ αὐτά, εἶναι, τὸ ὅτι δέν γνωρίζουν αὐτοί, τί τέλος πάντων εἶναι καλὸ καὶ τί εἶναι κακὸ, ἀλλ' εἶναι ἐσφαλμένη ἡ γνώμη τους στὴ διάκριση τῶν πραγμάτων, ἐξ αἰτίας τῆς φιλοπονηρίας τους καὶ τῆς ροπῆς τους πρὸς τὴν κακία. Τέταρτο, τὸ ὅτι δέν σκέπτονται τὰ ἀμαρτήματά τους. Πέμπτο, τὸ ὅτι εἶναι ἀπερίγραπτη καὶ μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἔκτο, τὸ ὅτι δέν θέλει ὁ Θεὸς ὅλα νά τὰ παρουσιάζει παντοῦ, ἐπειδὴ εἶναι ἀρκετὰ καὶ τὰ ἐπὶ μέρους γινόμενα. Πρέπει λοιπὸν νά μὴ φιλονεικοῦμε μὲν σ' ὅλα γιὰ νά μαθαίνουμε τὸν τρόπο διακυβερνήσεως τοῦ Θεοῦ (διότι φιλονεικοῦμε γιὰ πράγματα ἀδύνατα καὶ πού ὑπερβαίνουν πάρα πολὺ κάθε κτιστὴ φύση), ἐνῶ ἐκεῖνοι πού θέλουν νά γνωρίσουν αὐτὰ ἐπὶ μέρους, πρέπει νά ἔχουν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα πάθη, καὶ θά τὴν δοῦν λαμπρότερη καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἂν καὶ ὄχι ὅλη, καὶ ἀφοῦ γνωρίσουν αὐτὴν ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους, ἄς τὸν εὐχαριστήσουν καὶ γιὰ ὅλη.

2. «Μέσα στὴ θλίψη μου κάλεσα σὲ βοήθεια τὸν Κύριο καὶ ἄκουσε τὴν προσευχή μου καὶ μ' ἀνακούφισε σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό». Εἶδες ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπία; Δέν εἶπε, 'ὅτι ἤμουν ἄξιος', δέν εἶπε, 'ὅτι ἐπέδειξα κατορθώματα', ἀλλὰ μόνο ὅτι «ἐπικαλέσθηκα τὴ βοήθειά του», καὶ ἦταν ἀρκετὴ ἡ προσευχή νά σταματήσει τὴ συμφορά, πράγμα πού λέγει καὶ στὴν περίπτωση τῶν Αἰγυπτίων 'Γνώρισα πολὺ καλά τὰ κακοπαθήματα τοῦ λαοῦ μου καὶ κατέβηκα νά τοὺς ἐλευθερώσω»¹². Δέν εἶπε, ὅτι εἶδα τὴν

οὔτε τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολήν, ἀλλὰ, τὴν θλίψιν, καὶ τῆς κραυγῆς αὐτῶν ἤκουσα. Ὁρᾷς πατέρα εὐσπλαγχνον ἀπὸ τῶν συμφορῶν βοηθοῦντα μόνον; Καὶ μὴν οὐχ ἅπας ὁ ἐν θλίψει καὶ σὴν εἶναι ἄξιος οὐδὲ παρὰ ἀνθρώποις. Πολλοὺς
 5 γοῶν τῶν οἰκειῶν μαστιζομένους ὁρῶντες καὶ ὀδυνωμένους, οὐκ ἀνίεμεν, τὸ τῶν ἁμαρτημάτων μέγεθος ἐννοοῦντες, ὁ δὲ Θεὸς ἀπὸ τῆς θλίψεως μόνον ἀνῆκεν· οὐ τῆς θλίψεως δὲ μόνον ἀνῆκεν, ἀλλὰ καὶ ἀδείας πολλῆς μετέδοκεν. «Ἐπήκουσε γὰρ μου», φησί, «εἰς πλατυσμόν». Καὶ ἡ θλίψις δὲ διὰ τοῦτο
 10 συνεχωρήθη, ὥστε ἀκριβεστέρους ποιῆσαι τοὺς θλιβομένους καὶ φιλοσοφωτέρους.

Ὁ Κύριος ἐμοὶ βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος». Εἶδες ὑψωμα διανοίας; εἶδες φρόνημα οὕτως ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην ἀναβαῖνον ἀσθένειαν, ὡς ἀπάσης
 15 ὑπεριδεῖν τῆς γέσεως; Ταῦτα μὴ μόνον ὑποβάλλωμεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδειξώμεθα. Οὐκ εἶπεν, «οὐδὲν πείσομαι, ἀλλ’», «Ὁὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος». Τοντέστι, κἂν πάθω, οὐ δέδοικα ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος φησιν· «Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ’ ἡμῶν;». Καὶ μὴν μωροὶ ἦσαν
 20 οἱ κατ’ αὐτῶν· ἀλλ’ οὐδὲν αὐτοὺς ἠδίδκει. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτης ἂν ἢ μικροφυχίας τὸν Δεσπότην ἔχοντι εὐμενῆ δεδοικέναι τοὺς συνδούλους; Ἀλλ’ οὐχ οὗτος τοιοῦτος, ἀλλ’ ἀνώτερος καὶ ὑψηλότερος πάντη τῶν τοιούτων φόβων. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, μηδὲ ἀποστειρῶμεν τῆς τοῦ Δεσπότην συμμαχίας
 25 ἑαυτοὺς τῷ δεδοικέναι τὰ ἀνθρώπινα. Τοῦτο γὰρ ὑβριζόν-

ἀρετὴ τοῦ λαοῦ μου, οὔτε τὴ μεταβολὴ τους πρὸς τὸ καλύτερο, ἀλλὰ τὴ θλίψη τους, καὶ ἄκουσα τὴν κραυγὴ τους. Βλέπεις πατέρα εὐσπλαχνικό, πού βοηθεῖ μόνο ἀπὸ τις συμφορὲς πού βλέπει; Καὶ ὅμως δὲν θεωρεῖται ἄξιος νὰ σωθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὁ καθένας πού βρίσκεται μέσα στὴ θλίψη. Βλέποντας λοιπὸν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς δούλους νὰ μαστιγώνονται καὶ νὰ ὑποφέρουν, δὲν τοὺς ἀφήνουμε ἐλευθέρους, σκεπτόμενοι τὸ μέγεθος τῶν σφαλμάτων τους, ὁ Θεὸς ὅμως τοὺς ἐλευθέρωσε καὶ μόνο βλέποντάς τους νὰ εἶναι μέσα στὴ θλίψη· καὶ δὲν τοὺς ἀπάλλαξε μόνο ἀπὸ τὴ θλίψη, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρόσφερε καὶ μεγάλη ἀσφάλεια. Διότι λέγει «Εἰσάκουσε τὴν προσευχὴ μου καὶ μὲ ἀνακούφισε σὲ μεγάλο βαθμό». Καὶ ἡ θλίψη δὲ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἐπιτράπηκε, γιὰ νὰ κάνει τοὺς θλιβομένους πιὸ προσεκτικούς καὶ πιὸ εὐσεβεῖς.

«Ὁ Κύριος εἶναι βοηθός μου καὶ δὲν θὰ φοβηθῶ ὅ,τι καὶ ἂν μοῦ κάνει ὁ ἄνθρωπος». Εἶδες ὕψος διανοίας; εἶδες φρόνημα πού ἀνεβαίνει τόσο ψηλά πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, ὥστε νὰ παραβλέπει ὀλόκληρη τὴ φύση; Αὐτὰ ἄς μὴ τὰ ψάλλουμε μόνο χαμηλόφωνα, ἀλλὰ ἄς τὰ δείξουμε καὶ μὲ τὰ ἔργα μας. Δὲν εἶπε, ἔδεν θὰ πάθω τίποτε, ἀλλὰ, «Δὲν θὰ φοβηθῶ ὅ,τι καὶ ἂν μοῦ κάνει ὁ ἄνθρωπος». Δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμα κακοπαθῆσω, δὲν φοβᾶμαι, πράγμα πού λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ἄν ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας, ποῖος μπορεῖ νὰ εἶναι ἐναντίον μας;»¹⁸. Καὶ πράγματι ἀμέτρητοι ἦταν ἐκεῖνοι πού ἦταν ἐναντίον τους, ἀλλ' ὅμως σὲ τίποτε δὲν τοὺς ἔβλαπτε αὐτό. Διότι πῶς δὲν θὰ ἦταν ἡ πιὸ μεγαλύτερη μικροψυχία τὸ νὰ ἔχουν τὸν Κύριο μὲ τὸ μέρος τους καὶ νὰ φοβοῦνται τοὺς συνδούλους τους; Ἄλλ' αὐτὸς δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ βρισκόταν ἐξ ὀλοκλήρου πάνω καὶ ψηλότερα ἀπὸ τέτοιους φόβους. Αὐτὸ λοιπὸν ἄς κάμνουμε καὶ ἐμεῖς καὶ ἄς μὴ στεροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ φοβόμαστε τὰ ἀνθρώπινα. Διότι αὐ-

των ἔσιν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν. Διὸ λέγεται καὶ ὁ Ἐζε-
κίας παιθεῖν, ἅπερ ἔπαυεν, ἐπειδὴ τοῦ ἡλίου ἀναποδίσαντος,
καὶ πάλιν ἀναθάτος οὓς κατέβη ἀναβαθμούς, καὶ σημείου
γενομένου ἱκανοῦ πάντας ἐκπλήξαι ἐλθόντας τοὺς ταῦτα μα-
5 θεῖν βουλομένους, οὐκ ἀπὸ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ συμβάντων,
ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων καταπλήξαι ἐβούλειο, δεδοικὼς αὐ-
τῶν τὴν ἔφοδον διὸ καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῖς ἐδείκνυεν,
ἐν τοῖς θησαυροῖς τὰς ἐλπίδας ἔχων. Διὸ δὴ καὶ ὁ Θεὸς παρο-
ξυνθεῖς γῆσι, «*Λήγονται ταῦτα πάντα*» τουτέστι, παρ' οἷς
10 ἡλίπιας, οἷς θαρρεῖς. Τοῦτο καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐγκαλεῖται, διὸ δὴ
χορήμοι ἐθάρον καὶ ἵπποις. Διὸ καὶ παρήγει αὐτοῖς ὁ προ-
φήτης, τοῖς ἐναντίοις ἐξιλεοῦσθαι τὸν Θεόν, καὶ λέγειν «*Ἐγὼ*
ἵπποις οὐκ ἀναθησόμεθα». Ὁ Θεὸς σε τιμᾷ, καὶ σὺ σαυτὸν ἀ-
τιμάζεις; ὁ Θεὸς σε τιμᾷ, τὴν παρ' αὐτοῦ συμμαχίαν ὑπισχνού-
15 μενος, καὶ σὺ πρὸς ἀνθρωπίνας καταφεύγεις ἐλπίδας, καὶ ἀ-
φύχῳ ὕλη τοῖς χορήμασι τὴν ἐλπίδα σου τῆς σωτηρίας πιστεύ-
εις; Οὐ γὰρ δὴ σῶσαι ζητεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐντίμως τοῦτο
ποιῆσαι. Σφόδρα σε φιλεῖ καὶ διὰ τοῦτό σε πάντων ἀπάγων,
ἐναντῶ προσηλοῖ, καὶ πάντα περικόπτων, πρὸς ἑαυτὸν ἄγει,
20 μονορουχὶ τοῦτο λέγων δι' ὧν ποιεῖ, ἐν ἐμοὶ τὰς ἐλπίδας ἔχε,
καὶ ἐμοὶ πρόσεχε διηγεκῶς.

«*Κύριος ἐμοὶ βοηθός, κἀγὼ ἐπόφουμαι τοὺς ἐχθρούς μου*».
Ὅρας οὐκ αὐτὸν ἀμυνόμενον, οὐδὲ ἐπεξελθόντα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ
ἀμύνασθαι παραχωροῦντα τοὺς ἐχθρούς; «*Ἀγαθὸν πεποιθέναί*
25 *ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέναί ἐπ' ἄνθρωπον*. Ἄγαθὸν ἐλπίζειν ἐ-

14. Δ' Βασ. 20, 1 - 16.

15. Δ' Βασ. 20, 17.

16. Ὁσηέ 14, 4

τὸ ἀποτελεῖ περιφρόνηση τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λέγεται, ὅτι καὶ ὁ Ἐζεκίας ἔπαθε ἐκεῖνα ποῦ ἔπαθε, ἐπειδὴ, ἐνῶ ὁ ἥλιος γύρισε πίσω καὶ πάλι ἀνέβηκε τὸ ὕψος ποῦ κατέβηκε, καὶ τὸ θαῦμα ποῦ ἐγίνε ἦταν ἱκανὸ νὰ καταπλήξει ὅλους ἐκείνους ποῦ ἦλθαν καὶ ἤθελαν νὰ μάθουν αὐτά, αὐτὸς ἤθελε νὰ τοὺς καταπλήξει ὄχι ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ συνέβαιναν ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, φοβούμενος τὴν ἔφοδο αὐτῶν¹⁴· γι' αὐτὸ καὶ τοὺς θησαυροὺς του τοὺς ἔδειχνε, στηρίζοντας τὴν ἐλπίδα του στοὺς θησαυροὺς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Θεός, ἐπειδὴ ὀργίσθηκε, λέγει, «Ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ πάρουν»¹⁵. δηλαδὴ αὐτὰ σὰ ὅποια στήριξες τὴν ἐλπίδα σου, σὰ ὅποια ἐμπιστεύεσαι τῇ σωτηρίᾳ σου. Γι' αὐτὸ κατηγορεῖται καὶ ὁ Ἰσραὴλ, διότι δηλαδὴ ἔδειχναν ἐμπιστοσύνη σὰ χρήματα καὶ τοὺς ἵππους. Γι' αὐτὸ καὶ προέτρεπε αὐτοὺς ὁ προφήτης, νὰ ἐξευμενίζουν τὸ Θεὸ μὲ τὰ ἀντίθετα καὶ λέγει· «Ἐπάνω σὲ ἵππους δὲν θ' ἀνεβοῦμε»¹⁶. Ὁ Θεὸς σὲ τιμᾶ, καὶ σὺ ἀτιμάζεις τὸν ἑαυτὸ σου; ὁ Θεὸς σὲ τιμᾶ, ὑποσχόμενος τῇ βοήθειά του, καὶ σὺ καταφεύγεις σὲ ἀνθρώπινες ἐλπίδες, καὶ ἐμπιστεύεσαι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας σου σὲ ἄψυχη ὕλη καὶ σὰ χρήματα; Διότι δὲν θέλει θέβαια μόνο νὰ σὲ σώσει, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ κάνει μὲ τρόπο ἔντιμο. Σὲ ἀγαπᾶ πάρα πολὺ καὶ γι' αὐτὸ, ἀπομακρύνοντάς σε ἀπὸ ὅλα, σὲ προσκολλᾶ στὸν ἑαυτὸ του, καί, ἀφαιρώντας ὅλα ἀπὸ γύρω σου, σὲ ὀδηγεῖ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, καὶ εἶναι, μὲ ὅλα αὐτὰ ποῦ κάμνει, σὰν νὰ σοῦ λέγει, 'σὲ μένα στήριζε τίς ἐλπίδες σου καὶ σὲ μένα πρόσεχε διαρκῶς'.

«Ὁ Κύριος εἶναι βοηθός μου καὶ ἐγὼ θὰ δῶ τοὺς ἐχθροὺς μου μπροστά μου κατανικημένους». Βλέπεις ὅτι δὲν ὑπερασπίζεται μόνος τὸν ἑαυτὸ του, οὔτε ἐπιτίθεται ὁ ἴδιος, ἀλλὰ παραχωρεῖ στὸ Θεὸ τὴν ἄμυνά του πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του; «Εἶναι προτιμότερο νὰ στηρίζεις τὴν ἐμπιστοσύνη σου στὸν Κύριο, παρὰ νὰ δείχνεις ἐμπιστοσύνη στοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι προτιμότερο νὰ ἐλπίζεις

πὶ Κύριον, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἄρχουσιν». Οὐ κατὰ σύγκρισιν ταῦτα προάγει, ἀλλ' ἔθος τῆ Γραφῆ τοῦτω κεχορηθῆναι τῷ τρόπῳ καὶ ἐπὶ τῶν ἀσυγκρίτων διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν τότε ἀκούοντων. Οὐκ ἄρα συγκρίνων τοῦτο φησιν, ἀλλὰ συγκαταβαίνων

5 ἐκείνοις. Αἰὰ δὴ τοῦτο καὶ ἕτερος προφήτης ἔλεγεν· «Ἐπικαιάροισ πάς ὁ ἐλπίζων ἐπ' ἄνθρωπον»· οὐδὲν γὰρ ταύτης εὐτελεστέρον τῆς ἐλπίδος· καὶ γὰρ καὶ αὐτῆς τῆς ἀράχνης εὐτελεστέρα ἐσὶ μᾶλλον δὲ οὐκ ἀσθενῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπισημῆς. Καὶ ἴσασιν ὅσοι πολλάκις ἐπ' ἀνθρώποις θαροῦσαντες, αὐτοῖς ἐκείνοις συγκαιτηρέχθησαν. Ἡ δὲ εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίς οὐκ ἰσχυρὰ μόνον ἐστί, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλῆς, οὐκ ἔχουσα ἵνα μεταβολῆν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν «Ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει». Ἐτερος δέ τις σοφός, «Ἐμβλέψατε», φησὶν, «εἰς ἀρχαίας γενεάς, καὶ ἴδετε, τίς ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον, καὶ

15 κατησχύνθη;». Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν, ἤλπισα, καὶ κατησχύνθη. Εὐφήμει, ἄνθρωπε, μὴ ἀντιθέγγον τῆ θείᾳ Γραφῆ, εἰ καὶ κατησχύνθης, ἐκ τοῦ μὴ ὡς ἐχοῦν ἐλπίσαι ἐκ τοῦ ἐνδοῦναι, ἐκ τοῦ μὴ ἀγαμεῖναι τὸ τέλος, ἐκ τοῦ μικροσηχῆσαι. Ἄλλὰ μὴ τοῦτο ποιεῖν ἀλλ' ὅταν ἴδῃς τὰ δεσινὰ ἐπικείμενα, μὴ κα-

20 ταπέσης. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶν ἐλπίσαι, τὸ ἐν μέσῳ ἐμβεβηκότα τοῖς χαλεποῖς ὀρθοῦσθαι.

3. Τί τῶν βαρβάρων ἐκείνων τῶν, Νινευιτῶν λέγω, ἀθλιώτερον ἦν; Ἄλλ' ὅμως ἐν αὐτῇ ἐσιῶτες τῆ παγίδι καὶ προσδοκῶντες, ὅτι πεσεῖται ἡ πόλις, οὐδὲ οὕτως ἀπέγνωσαν,

25 ἀλλὰ μετάνοιαν ἐπεδείξαντο τὴν ἀκριβῆ· διὸ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόφασιν εἰς τὸ πάλιν ὑποστρέφαι παρεσκευάσαν. Εἶδες πόση

17. Ἱερ. 17, 5.

18. Ρωμ. 5, 5.

19. Σοφ. Σειράχ 2, 10.

στον Κύριο παρά νά ἐλπίζεις στούς ἄρχοντες». Δέν παρουσιάζει αὐτά κάμνοντας σύγκριση, ἀλλά συνηθίζει ἡ Γραφή νά χρησιμοποιεῖ αὐτὸν τὸν τρόπο καί σ' ἐκεῖνα πού δέν συγκρίνονται, ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν τότε ἀκροατῶν. Ἐπομένως δέν τὸ λέγει αὐτὸ κάμνοντας σύγκριση, ἀλλὰ δείχνοντας συγκατάβαση πρὸς ἐκεῖνους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἄλλος προφήτης ἔλεγε· «Καταραμμένος νά εἶναι ὁ καθένας πού στηρίζει τις ἐλπίδες του σὲ ἄνθρωπος»¹⁷. διότι δέν ὑπάρχει τίποτε εὐτελέστερο ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα· καθόσον εἶναι εὐτελέστερη καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀράχνη· μᾶλλον δὲ δέν εἶναι μόνο ἀνίσχυρη, ἀλλὰ καὶ ἀβέβαια. Καὶ τὸ γνωρίζουν αὐτὸ ὅσοι πολλές φορές στήριξαν τις ἐλπίδες τους στούς ἀνθρώπους, πού κατέπεσαν μαζὶ μὲ ἐκεῖνους τοὺς ἴδιους. Ἐνῶ ἡ ἐλπίδα στό Θεό δέν εἶναι μόνο ἰσχυρή, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλής, χωρίς νά παρουσιάζει καμιά μεταβολή. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἡ δὲ ἐλπίδα δέν ἐντροπιάζει»¹⁸. Κάποιος ἄλλος δὲ σοφὸς λέγει· «Προσέξτε τις ἀρχαῖες γενεές καὶ μάθετε, ποῖος στήριξε τις ἐλπίδες του στόν Κύριο καὶ κατεντροπιάσθηκε;»¹⁹. Ἄλλ' ἐγώ, λέγει, ἔλπισα καὶ κατεντροπιάσθηκα. Σιώπα, ἄνθρωπε, καὶ μὴ ἀντιλέγεις στή θεία Γραφή· καὶ ἂν ἀκόμα κατεντροπιάσθηκες, αὐτὸ συνέβηκε ἐπειδὴ δέν ἔλπισες ὅπως ἔπρεπε, ἐπειδὴ ὑποχώρησες, ἐπειδὴ δέν περίμενες τὸ τέλος, ἐπειδὴ ἔδειξες ὀλιγοψυχία. Μὴ κάμνεις λοιπὸν αὐτό, ἀλλ' ὅταν δεῖς τις συμφορές μπροστά σου, μὴ χάσεις τὸ θάρρος σου. Διότι αὐτὸ πρὸ πάντων ἀποτελεῖ ἐλπίδα, τὸ νά παραμένεις ὄρθιος, ἐνῶ βρίσκεσαι μέσα στίς συμφορές.

3. Τί ὑπῆρξε ἀθλιώτερο ἀπὸ ἐκεῖνους τοὺς θαρβάρους, ἐννοῶ τοὺς Νινευίτες; Ἄλλ' ὅμως, ἐνῶ βρίσκονταν μέσα στήν παγίδα καὶ περίμεναν ὅτι θὰ πέσει ἡ πόλη, οὔτε ἔτσι ἀπογοητεύθηκαν, ἀλλ' ἔδειξαν τὴν κατάλληλη μετάνοια· γι' αὐτὸ καὶ ἔκαμαν τὸ Θεό νά μεταβάλει τὴν ἀπόφασή του. Εἶδες πάση εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐλπίδας;

τῆς ἐλπίδος ἢ ἰσχύς; Τί δὲ αὐτὸς ὁ προφήτης; οὐκ ἐν τῇ κοι-
 λία τοῦ κήτους ὦν, τοῦ ναοῦ καὶ τῆς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπα-
 νόδου ἐμέμητο; Καὶ οὐ τοίνυν, καὶ εἰς αὐτὸν ἐμβῆς τὸν
 θάνατον, καὶ ἰοσοῦτω ἐπικρεμασθῆ κινδύνων μέγεθος, μὴ ἀ-
 5 πογνῶς. Δυνατὸν γὰρ τῷ Θεῷ καὶ ἐξ ἀπόρων πόρον εὑρεῖν.
 Διὸ καὶ τις σοφὸς ἔλεγεν «Ἀπὸ προῦ ἕως ἄρτι μεταβολαὶ
 πολλαί, καὶ πάντα ταχινὰ ἐνώπιον αὐτοῦ». Οὐκ εἶδες τὸν
 περιστάτην ἐν ἀφθονίᾳ λιμώτιοντα; οὐκ εἶδες τὴν χήραν λι-
 μῷ εὐθνηομένην; Ὅταν εἰς ἀπορίαν τὰ πράγματα ἐμπέσῃ,
 10 τότε μάλιστα ἔλιπζε. Τότε γὰρ μάλιστα ὁ Θεὸς ἐπιδείκνυται
 τὴν ἐαυτοῦ δύναμιν, οὐκ ἐκ προοιμίων, ἀλλ' διατὰ τὰ παρὰ
 τῶν ἀνθρώπων ἀπογνωσθῆ. Οὗτος γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας
 ὁ καιρὸς. Διὰ δὴ τοῦτο οὐτε τοὺς παῖδας ἐκ προοιμίων ἤρπι-
 σεν, ἀλλὰ μετὰ τὴν κάμινον οὐτε τὸν Δανιὴλ πρὶν ἢ ἐμπεσεῖν,
 15 ἀλλὰ μετὰ τὰς ἐπιὰ ἡμέρας.

Μὴ δὴ πρόσεχε τῇ φύσει τῶν πραγμάτων εἰς ἀπόγνωσιν
 ἐμβαλλόντων, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ τῇ τὰ ἀπεγνωσμένα
 εἰς ἐλπίδας ἀγούσῃ χρησιάζ. Τοῦτο δὴ καὶ ὁ ψαλμωδὸς δει-
 κνύς, καὶ τὸ εὐπορον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως παρασιῆσαι θέ-
 20 λων, ὅτι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ δεινὰ ἐμπεσόντας καὶ καταποθέντας
 ἀντιμῆσασθαι δύναται, οὐκ ἐκ προοιμίων μόνον, ἄκουσον τί
 ἐπήγαγε: «Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με». Εἶδες ἄφρευκτον
 κίνδυνον; Οὐ γὰρ ἐκ παρατάξεως ἦν ἡ μάχη, οὐδὲ ἐξ εὐθεί-
 ας ἐσιώτων, ἀλλ' ἔνδοξον ἀπειλήπιον, καὶ ὡς σαγήνη τιμὴν περι-
 25 βέβλητο, καὶ ὥσπερ ἐπὶ δικτύων συνείχετο, οὐχ ὑφ' ἑνός,

20. Σοφ. Σειράχ 18, 26.

21. Δαν. 3, 26 (Προσευχὴ Ἀζορίου καὶ ὕμνος τριῶν παιδῶν).

22. Δαν. 12, 42 (Βῆλ καὶ δράκων).

Τί δὲ ὁ ἴδιος ὁ προφήτης; δὲν ἔφερνε στή σκέψη του, ἂν καὶ βρισκόταν μέσα στήν κοιλιά τοῦ κήτους, τὸ ναὸ καὶ τὴν ἐπάνοδο στὰ Ἱεροσόλυμα; Καὶ σὺ λοιπὸν, καὶ ἂν ἀκόμα ἀπειληθεῖς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ θάνατο καὶ παρουσιασθεῖ μπροστά σου τόσο μέγεθος κινδύνων, μὴ ἀπελπισθεῖς. Διότι μπορεῖ ὁ Θεὸς νὰ βρεῖ διέξοδο καὶ ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει διέξοδος. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς ἔλεγε: «Ἀπὸ τὸ πρωὶ μέχρι τὸ βράδυ συμβαίνουν πολλές μεταβολές καὶ ὅλα περνοῦν ἀπὸ μπροστά του πολὺ γρήγορα»²⁰. Δὲν εἶδες αὐτὸν πού ζεῖ μέσα στήν ἀφθονία τοῦ πλούτου καὶ τῆς χλιδῆς νὰ πεινᾷ; δὲν εἶδες τὴ χήρα νὰ εὐτυχεῖ μέσα στὴ φτώχεια της; Ὅταν τὰ πράγματα περιέλθουν σὲ ἀδιέξοδο, τότε πρὸ πάντων ἔλπιζε. Διότι τότε πρὸ πάντων ὁ Θεὸς δείχνει τὴ δύναμή του, ὄχι ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλ' ὅταν τὰ τῶν ἀνθρώπων φθάσουν στήν ἀπελπίσια. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ καιρὸς τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ βέβαια οὔτε τὰ παιδιά τὰ ἄρπαξε ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ μὲ τὸ ἄναμμα τῆς καμίνου²¹ οὔτε τὸν Δανιὴλ πρὶν ριφθεῖ στό λάκκο, ἀλλὰ μετὰ τίς ἑπτὰ ἡμέρες²².

Μὴ λοιπὸν προσέχεις πρὸς τὰ φυσικὰ πράγματα, πού ὀδηγοῦν σὲ ἀπόγνωση, ἀλλὰ ἔχε στραμμένη τὴν προσοχή σου πρὸς τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, πού ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς ἀπογνώσεως σὲ καλὲς ἐλπίδες. Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δείξει καὶ ὁ ψαλμωδὸς καὶ θέλοντας νὰ παρουσιάσει τὴν ἀφθονία τῆς δυνάμεώς του, τὸ ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ περιέπεσαν σ' αὐτὲς τίς συμφορὲς καὶ καταστράφηκαν, μπορεῖ νὰ τοὺς ἀνασύρει μέσα ἀπ' αὐτὲς, ὄχι μόνο στήν ἀρχή, ἀλλ' ἄκουσε καὶ τί πρόσθεσε: «Ὅλα τὰ ἔθνη μὲ περικύκλωσαν». Εἶδες κίνδυνο ἀναπόφευκτο; Διότι ἡ μάχη δὲν γινόταν μὲ τὸν ἐχθρὸ παραταγμένο μπροστά του, οὔτε στεκόταν αὐτὸς σὲ εὐθεία γραμμὴ μπροστά του, ἀλλ' εἶχε ἀποκλεισθεῖ μέσα καὶ εἶχε περιζωσθεῖ σὰν μὲ κάποια σαγήνη καὶ συγκρατιόταν σὰν μὲ δίχτυα, ὄχι

καὶ δύο, καὶ τριῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ἀλλ' ὅμως πάντα διεροήγηντο ἰὰ δεσμὰ ταῦτα τῇ εἰς Θεὸν ἐλπίδι.

«Καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἡμνάμην αὐτούς. Κυκλώσαντες ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἡμνάμην αὐτούς. Ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον, καὶ ἐξεκαύθησαν ὡς πῦρ ἐν ἀκάνθαις, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἡμνάμην αὐτούς». Εἶδες πῶς διαγράφει τῶν δεινῶν τὸ μέγεθος; Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, Ἐκύκλωσαν, ἀλλ' «Ὡσεὶ μέλισσαι, καὶ ὡς πῦρ ἐν ἀκάνθαις» διὰ μὲν τῶν μελισσῶν τὸ σφοδρὸν τῆς προθυμίας, διὰ δὲ τῶν ἀκανθῶν τὸ ἀφόρητον τοῦ θυμοῦ καὶ τὸ ἄσθεσιον τῆς ὀργῆς αἰνιτιόμενος. Τίς γὰρ ὑφέξει πῦρ ἀκάνθαις ἐμπεσόν; Ἄλλ' ὅμως, φησὶν, οὕτω σφοδρῶς, οὕτω ταχέως ἀνασθέντας καὶ ἐν μέσῳ περιλαβόντας οὐ μόνον διέφυγον, ἀλλὰ καὶ ἡμνάμην. Τοῦτο ὄρα καὶ ἐπὶ τῆς ὕλης αὐτῆς γινόμενον. Καὶ γὰρ πῦρ θάτιον ἔκαιε, καὶ οὔτε ἡ θάτιος ἔκαίετο, οὔτε ἐκεῖνο ἐσθέννυτο, ἀλλ' ἀμφοτέρωτα ἔμεινεν ὁμιλοῦντα ἀλλήλοις, καὶ οὐκ ἀναλισκόμενα. Καίτοι τί σαθρότερον θάτιον; τί δὲ πυρὸς κεραικώτερον; Ἄλλ' ὅμως ἡ θανατοουργὸς τοῦ Θεοῦ δύναμις παροδοξοποιῶσα ἀμφοτέρωτα εἴασε μένειν. Τριοῦτον δὲ τι παρὰδοξον καὶ τότε συνέβαινε. Ὡς πῦρ γὰρ ἐπέδραμον, ὡς μέλισσαι μετὰ προθυμίας ἐπέθεντο, ἔνδον εἶχον ἀπειλημένον, καὶ οὐδὲν ποιῆσαι ἴσχυσαν. Τὸ γὰρ ὄπιον τὸ ἀχείρωτον, ἢ συμμαχία ἢ ἀκαταμάχητος, τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα πάντας αὐτοὺς ἀπῆλασεν.

«Ὡσθεὶς ἀντιγράψην τοῦ πεσεῖν, καὶ ὁ Κύριος ἀντιελάβειό μου». Εἶπε τὸ μέγεθος τῶν δεινῶν, ἀπὸ τοῦ πλήθους, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἀπὸ τῆς προθυμίας, ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῶν ἐπιόν-

ἀπό ἓνα ἢ δύο ἢ τρία, ἀλλ' ἀπό ὅλα τὰ ἔθνη· ἀλλ' ὁμως ὅλα αὐτά τὰ δεσμά ἔσπαζαν μέ τὴν ἐλπίδα στοῦ Θεοῦ.

«Καί μέ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἀμύνθηκα ἐναντίον τους. Μέ περικύκλωσαν κατὰ τρόπο ἀσφυκτικό καί τοὺς ἀντιμετώπισα ἀφοῦ ἐπικαλέσθηκα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Μέ περικύκλωσαν ὅπως ἀκριβῶς οἱ μέλισσες τὴν κηρήθρα καί ὅπως κατακαίει ἡ φωτιά τὰ ἀγκάθια, καί ἐγὼ τοὺς ἀντιμετώπισα ἀφοῦ ἐπικαλέσθηκα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Εἶδες πῶς παρουσιάζει τὸ μέγεθος τῶν συμφορῶν; Διότι δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'Μέ κύκλωσαν', ἀλλ' «Ὅπως οἱ μέλισσες καί ὅπως ἡ φωτιά στ' ἀγκάθια», ὑπαινισσόμενος μέ τίς μὲν μέλισσες τὴν ὑπερβολικὴ προθυμία, μέ τὰ δὲ ἀγκάθια τὸ ἀνυπόφορο τοῦ θυμοῦ καί τὸ ἄσβεστο τῆς ὀργῆς. Διότι ποιός θὰ ὑποφέρει τὴ φωτιά πού ἔπεσε στ' ἀγκάθια; Ἄλλ' ὁμως, λέγει, ἂν καί ἀναψαν μέ τόση σφοδρότητα καί τόση ταχύτητα καί μέ περικύκλωσαν ὄχι μόνο διέφυγα, ἀλλὰ καί τοὺς ἀντιμετώπισα νικηφόρα. Αὐτὸ πρόσεχε νὰ γίνεται καί μέ τὴν ἴδια τὴν ὕλη. Καθόσον φωτιά ἔκαιε τὴ βάτο, καί οὔτε ἡ βάτος ἐκαιόταν, οὔτε ἡ φωτιά ἔσβηνε, ἀλλὰ καί τὰ δυὸ παρέμειναν σὲ ἐπικοινωνία μεταξύ τους καί δὲν ἐξαφανίζονταν²³. Ἄν καί βέβαια τί ὑπάρχει σαθρότερο ἀπὸ τὴ βάτο; τί πιό καυστικώτερο ἀπὸ τὴ φωτιά; Ἄλλ' ὁμως ἡ θαυματουργὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ἐνεργώντας κατὰ τρόπο θαυμαστό, ἄφησε καί τὰ δυὸ νὰ μένουν ἀναλλοίωτα. Κάποιο παρόμοιο παράδοξο συνέβαινε καί τότε. Καθόσον σὰν φωτιά ὄρμησαν ἐναντίον του, σὰν μέλισσες ἐπιτέθηκαν μέ ὄρμή, τὸν εἶχαν περικυκλωμένο, καί δὲν μπόρεσαν νὰ τὸν βλάψουν σὲ τίποτε. Διότι τὸ ὄπλο τὸ ἀκατάβλητο, ἡ συμμαχία ἡ ἀκαταμάχητη, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀπεμάκρυνε.

«Μέ ἔσπρωξαν καί παρὰ λίγο ν' ἀνατραπῶ καί νὰ πέσω, καί ὁ Κύριος μέ βοήθησε». Περιέγραψε τὸ μέγεθος τῶν συμφορῶν, ἀπὸ τὸ πλῆθος καί τὴ μορφή, ἀπὸ τὴν ὄρμη καί ἀπὸ τὴν ὀργὴ τῶν ἐπιτεθέντων, ἀναφέρει δὲ καί

των λέγει καὶ ἀφ' ὧν αὐτὸς ἔπαθεν. Οὕτω μου ἐπεκράτησε τὰ δεινὰ, φησὶν, ὡς καὶ μικροῦ ἐγγὺς γενέσθαι τοῦ πεσεῖν καὶ κατενεχθῆναι. Οὕτω γὰρ ἀνειράπην ὡσθεὶς, ὡς μέλλειν καταπίπτειν· ἀλλ' ὅτε λοιπὸν ἔμελλον ἐπὶ γόνυ φέρεσθαι καὶ
 5 κατακλίνεσθαι, καὶ πάντα ἐπέγνωσιν τὰ ἀνθρώπινα, τότε τὴν ἑαυτοῦ συμμαχίαν ἐπεδείξατο. Ποιεῖ δὲ τοῦτο ὁ Θεός, ἵνα μηδεὶς τὴν ἑαυτοῦ δόξαν νοσορρίζηται. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Κριτῶν ἐπὶ τοῦ Γεδεὼν ἐποίησε. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐζεκιου, πικρὸς οὔσης, τὸ τρόπαιον ἔστησεν. Εἰ γὰρ καὶ μη-
 10 δὲν οὐντελέσας εἰς τὴν νίκην ἐκεῖνος καὶ τὸν πόλεμον, ὅμως ἀπενόηθη· εἰ παρέσθη μόνον τῇ παρατάξει, εἰ πίπτοντας εἶδε τοὺς ἀναιρουμένους, οὐκ ἂν μειζόνως τοῦτο ἔπαθεν; Ὅταν τοίνυν ἀπογνωσθῇ ἐξ ἀθρωπίνης ἐλπίδος τὰ πράγματα, τότε ἐπάγει τὴν παρ' ἑαυτοῦ συμμαχίαν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Γολιάθ
 15 ἐποίησε· τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἄλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιδότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς».

«Ἰσχύς μου, καὶ ὕμνησίς μου ὁ Κύριος, καὶ ἐγένετό μοι
 20 εἰς σωτηρίαν». Ὡσεὶ ἔλεγε, δύναμίς μου αὐτὸς ἐγένετο καὶ βοήθεια. Τί δὲ ἐστὶν ὃ φησιν. «Ὑμνησίς σου»; Ἡ δόξα μου, ὁ αἶνός μου, ὁ κόσμος μου, ἡ περιφάνειά μου. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀπαλλάττει τῶν κινδύνων, ἀλλὰ καὶ λαμπροὺς ποιεῖ καὶ περιφανεῖς· καὶ πανταχοῦ τοῦτό ἐστιν ἰδεῖν, μετὰ δόξης τὴν
 25 σωτηρίαν διδομένην. Καὶ ἕτερον δὲ τι διὰ τοῦτου αἰνίττεται. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ὅτι τοῦτό μοι, φησὶ, διηνεκῆς ᾧδή, τοῦτό μοι διηνεκῆς φωνή, ὁ ὕμνος ὁ εἰς αὐτόν, τοῦτό μοι ἔργον, διηνεκῶς αὐτὸν ἀνυμνεῖν. Ἀκούετωσαν οἱ ταῖς σατανικαῖς

24. Κριτ. κεφ. 7.

25. Δ' Βασ. 19, 35.

26. Α' Βασ. κεφ. 17.

27. Β' Κορ. 1, 9.

ἀπὸ ποιούς τὰ ἔπαθε. "Ἔτσι, λέγει, μὲ κατακυρίευσαν οἱ συμφορές, ὥστε παρὰ λίγο νὰ πέσω καὶ νὰ κατασυντριβῶ. Διότι τέτοια ἀνατροπὴ δέχθηκα ἀπὸ τὸ σπρώξιμο, ὥστε νὰ φανεῖ ὅτι καταπίπτω· ἀλλ' ὅταν πλέον ἐπρόκειτο νὰ συρθῶ στὰ γόνατα καὶ νὰ ξαπλωθῶ κάτω καὶ χάθηκαν ὅλες οἱ ἀνθρώπινες ἐλπίδες, τότε φανέρωσε τὴ συμμαχία του. Αὐτὸ δὲ τὸ κάμνει ὁ Θεὸς γιὰ νὰ μὴ σφετερίζεται κανένας τὴ δόξα του. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ μὲ τὸ Γεδεὼν ποῦ ἀναφέρεται στὴν ἱστορία τῶν Κριτῶν²⁴. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἐζεκία, ἐνῶ ἦταν νύχτα, ἔστησε τὸ τρόπαιον²⁵. Διότι, ἂν καὶ ἐκεῖνος δὲν συνέβαλε καθόλου στὸν πόλεμο ἐκεῖνο καὶ τὴ νίκη, ὅμως περιῆλθε σὲ ἀπόγνωση· ἂν παραβρισκόταν μόνο στὴν παράταξη, ἂν ἔβλεπε τοὺς φονευομένους νὰ πέφτουν, δὲν θὰ τὸ πάθαινε αὐτὸ πολὺ περισσότερο; "Ὅταν λοιπὸν τὰ πράγματα φθάσουν, ἀπὸ ἀποψη ἀνθρώπινης ἐλπίδας, σὲ ἀπόγνωση, τότε παρέχει τὴ βοήθειά του. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Γολιάθ²⁶, αὐτὸ καὶ στὴν περίπτωση τῶν ἀποστόλων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἄλλ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νοιώθουμε ὅτι καταδικασθήκαμε σὲ θάνατο, γιὰ νὰ μὴ στηρίζουμε τὴν πεποίθησή μας στὸν ἑαυτὸ μας, ἀλλὰ στὸ Θεὸ ποῦ ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς»²⁷.

«Ὁ Κύριος εἶναι ἡ δύναμή μου καὶ ἡ ἐξύμνησή μου καὶ αὐτὸς ὑπῆρξε ἡ σωτηρία μου». Σὰν νὰ ἔλεγε, αὐτὸς ὑπῆρξε ἡ δύναμή μου καὶ ἡ βοήθειά μου. Τί σημαίνει δὲ ἡ φράση «Ἕμνησίς μου»; Ἡ δόξα μου, τὸ καύχημά μου, τὸ κόσμημά μου, ἡ περιφάνειά μου. Διότι, ὄχι μόνο μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ καὶ μᾶς κάμνει λαμπρούς καὶ ἐνδόξους· καὶ παντοῦ αὐτὸ μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς, νὰ δίνει δηλαδὴ τὴ σωτηρία μαζί μὲ δόξα. Καὶ κάποιον ἄλλο δὲ ὑπαινίσσεται μὲ αὐτό. Ποιὸ δὲ εἶναι αὐτό; "Ὅτι αὐτό, λέγει, εἶναι τὸ διαρκὲς ἄσμα μου, αὐτὸ εἶναι ἡ διαρκῆς φωνή μου, ὁ ὕμνος μου πρὸς αὐτόν, αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργον μου, τὸ νὰ ἀνυμνῶ αὐτόν διαρκῶς. "Ἄς ἀκούουν ἐκεῖ-

ᾠδαῖς κατασηπόμενοι, οἷαν ὑπομένουσι θλάθην, ποίας δ' ἂν καὶ ἰσχύειν συγγνώμης, τούτου διηνεκῶς τὸν σωτήρα ἀνιμωῦντος, ἐξεῖνοι διηνεκῶς ἐν ταῖς τῶν δαιμόνων ᾠδαῖς ἐγκαλινδούμενοι.

- 5 4. «Φωνὴ ἀγαλλιάσεως καὶ σωτηρίας ἐν σκηναῖς δικαίων». Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς κατορθώσῃ τὸ πᾶν, οἱ τῆς νίκης ἀπολαύοντες χαίρουσι, σκιριῶσι, διπλῆ γαννύμενοι, καὶ τῷ σωθῆναι, καὶ τῷ διὰ Θεοῦ σωθῆναι. Τοῦτο ποιεῖται ἐνφροσύνην, ὁ τὸ τρέπαιον στήσας. Εἶτα δεικνὺς καὶ τῆς συμμαχίας τῆς τριαύ-
- 10 τῆς τῆν ἀφορμῆν, ἐπήγαγεν, «Ἐν σκηναῖς δικαίων». Οὐκ εἶπεν, ἔν οἰκίαις, ἀλλ', «Ἐν σκηναῖς», τὸ ἐσχεδιασμένον τῆς οἰκίσεως αὐτῶν παρασιῆσαι βουλόμενος. Τοιαύτη ἦν ἡ σκηρὴ τοῦ Ἀβραάμ, ὅτε ἐπανῆλθε, τῶν βαρβάρων περιγενόμενος. λαμπρὸς ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων γεγωνός. Τοιαύτη ἦν ἡ σκη-
- 15 ρὴ τοῦ Παύλου, ὅτε ἐπανῆει τῶν δαιμόνων περιγενόμενος, καὶ τὴν πλάνην καταλύων, καὶ τὰ κατορθώματα διηγουόμενος. «Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμι», δεξιὰ Κυρίου ἕψωσέ με». Ὅρα τῆς ἀγαλλιάσεως τὴν ὑπόθεσιν. Τοῦτο γὰρ καὶ νῦν λέγει, ὅπερ ἔμπροσθεν ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι ὁ Θεὸς ταῦτα κα-
- 20 τώρθωσεν. Ὅρῳς οὐκ ἐν ἀπαλλαγῇ μόνον τῶν δεινῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν κτήσει περιφανείας γινομένην αὐτοῦ τὴν εὐεργεσίαν; Εἰπὼν γάρ. «Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμι», ἐπήγαγε, «Δεξιὰ Κυρίου ἕψωσέ με», ἵνα τὴν αὐτῷ γενομένην δόξαν δηλώσῃ. Τὸ γάρ, «Ἐψωσέ με», ἀντὶ τοῦ ἐδόξασέν ἐστιν. Οὐ
- 25 γὰρ μόνον δυνατοὺς ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἐνδόξους.

«Οὐκ ἀποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσομαι, καὶ διηγῆσομαι τὰ ἐξο-

νοι πού κατασαπίζουν μέ τὰ σατανικά ἄσματα, ποιὰ θλάβη δέχονται, ποιὰ συγγνώμη θά μπορούσαν νά ἔχουν, τή στιγμή πού αὐτός ἀνυμνεῖ διαρκῶς τόν Σωτήρα, ἐνῶ ἐκεῖνοι περνοῦν τόν καιρό τους μέσα στά δαιμονικά ἄσματα.

4. «Φωνή ἀγαλλιάσεως καί σωτηρίας ἐπικρατεῖ στίς σκηνές τῶν δικαίων». Ὅταν δηλαδή ὁ Θεός κατορθώσει τό πᾶν, χαίρονται ἐκεῖνοι πού ἀπολαμβάνουν τή νίκη, χοροπηδοῦν, καί λάμπουν ἀπό χαρὰ γιά δυò λόγους, καί ἐπειδὴ σώθηκαν, καί ἐπειδὴ σώθηκαν μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Αὐτό δημιουργεῖ εὐφροσύνη, αὐτός πού ἔστησε τό τρόπαιο τῆς νίκης. Ἔπειτα γιά νά δείξει καί τήν αἰτία αὐτῆς τῆς συμμαχίας, πρόσθεσε: «Στίς σκηνές τῶν δικαίων». Δέν εἶπε, ἴστίς οἰκίεσ΄, ἀλλά «Στίς σκηνές», θέλοντας νά παρουσιάσει τήν προχειρότητα τῆς κατοικίας τους. Τέτοια ἦταν ἡ σκηνή τοῦ Ἀβραάμ, ὅταν ἐπέστρεψε μετά τή νίκη του πρός τοὺς βαρβάρους, καί εἶχε γίνει λαμπρός ἀπό τὰ κατορθώματά του. Τέτοια ἦταν ἡ σκηνή τοῦ Παύλου, ὅταν ἐπέστρεψε, ἀφοῦ κατατρόπωσε τοὺς δαίμονες, διέλυσε τήν πλάνη καί διηγούνταν τὰ κατορθώματα.

«Ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου ἐπέτυχε ἔργα θαυμαστά, ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου μέ ἀνύψωσε». Πρόσεχε τήν αἰτία τῆς χαρᾶς. Διότι αὐτό λέγει καί τώρα, αὐτό ἀκριβῶς πού ἔλεγε καί προηγουμένως, γιά νά δείξει ὅτι ὁ Θεός τὰ κατόρθωσε αὐτά. Βλέπεις ὅτι ἡ εὐεργεσία του ἐκδηλώνεται ὄχι μόνο στήν ἀπαλλαγὴ ἀπό τίς συμφορές, ἀλλά καί στήν ἀπόκτηση τῆς δόξας; Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου ἐπέτυχε ἔργα θαυμαστά», πρόσθεσε, «Ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου μέ ἐξύψωσε», γιά νά δείξει τή δόξα πού δόθηκε σ΄ αὐτόν. Διότι τό «Ἰψωσέ με», λέγεται ἀντὶ τοῦ ἴμε δόξασε. Δέν τοὺς ἔκαμε δηλαδή μόνο δυνατούς, ἀλλά καί ἐνδόξους.

«Δέν θά πεθάνω, ἀλλά θά ζήσω καί θά διηγῶμαι τὰ

γα Κυρίου». Οί μὲν κίνδυνοι, φησί, θάνατον ἠπειλοῦν, ἐγὼ δὲ «Οὐκ ἀποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσομαι». Τουτέστι, τοιαύτη ἡ τοῦ Δεσπότου παραδοξοποιία, διτι καὶ ἐξ αὐτῶν ἤρπασε τῶν θανάτων, καὶ πρὸ τῆς Καινῆς ἐν τοῖς παραδόξοις κινδύνοις
 5 τῆς ἀνασιάσεως τὴν εἰκόνα προδιαγράφει. Ἔδωκε γὰρ ἡμῖν καὶ ἐξ ἀρχῆς αἰνίγματα, ὅτι τὸν Ἐνώχ μειέτισεν. Εἰ γὰρ ἀπιστεῖς, διτι οὐ δυνατὸν διανασιῆσθαι σώματα, ἀπὸ τοῦτου πίστευε. Πῶς γὰρ ἤρκεσεν εἰς χρόνον τοσοῦτον τὸ σῶμα ἐκεῖνο; Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον οἰκίαν διεφθαρμένην ἀνασιῆσαι,
 10 καὶ τὴν σαθρὰν καὶ παλαιὰν οὔσαν διακραιῆσαι ἐπὶ χρόνον τοσοῦτον. Οὐκ ἐγνωεῖς διτι οὐκ ὄντα ἐποίησεν; Οὐκοῦν πολλῶ μᾶλλον ἀνασιῆσαι δύναται. Ἔχεις καὶ ἑτέραν εἰκόνα τῆς ἀνασιάσεως· λέγω τὴν Ἥλιου ἀρπαγῆν, δις οὐδέπω καὶ τήμερον ἐτελεύτησε. Πάντα ράδια καὶ εὐκόλα τῷ Θεῷ. «Οὐκ
 15 ἀδυνατήσῃ», φησί, «πυρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ρῆμα». Καὶ ὁ προφήτης, «Πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν». Οὐχ ὁρᾷς διτι καὶ σοὶ δύσκολα τὰ τοῦ τέκτονος ἔργα; Ἄλλ' ὁμοως παραχωρεῖς τῇ τέχνῃ. Εἶτα τῇ μὲν συνδούλου τέχνῃ παραχωρεῖς, τοῦ δὲ Δεσπότου τὴν σοφίαν εὐθύνας ἀπαιτεῖς, καὶ οὐ καταδέχῃ τῇ
 20 πίστει τὸ γινόμενον; Καὶ πόσης ταῦτα ἄξια ἀνοίας;

«Οὐκ ἀποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσομαι». Εἴ τις καὶ κατὰ ἀναγωγὴν ἐκλάβοι τὸ εἰρημένον, οὐχ ἀμαρτήσεται. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τῆς ἀνασιάσεως τοῦτο εἴρηται (τὸ γὰρ, «Οὐκ ἀποθανοῦμαι»), δηλοῦντιός ἐστιν, ὅτι οὐδὲ ὁ θάνατος θάνατος), ἀλλ' ὁμοως καὶ καθ' ἕτερον τρόπον νοεῖται. Οὐ ἀποθανοῦμαι γὰρ,
 25 φησί, τὸν ἕτερον θάνατον, ὃν καὶ ὁ Χριστὸς αἰνιτιζόμενος ἐλέγεν· «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται καὶ πᾶς

28. Γεν. 5, 24.

29. Δ' Βασ. 2, 11.

30. Λουκᾶ 1, 37.

31. Ψαλμ. 113, 11.

ἔργα τοῦ Κυρίου». Οἱ μὲν κίνδυνοι, λέγει μὲ ἀπειλοῦσαν μέ θάνατο, ἐγὼ ὅμως «Δὲν θά πεθάνω, ἀλλὰ θά Ζήσω». Δηλαδῆ τέτοια εἶναι ἡ θαυμαστή δύναμη τοῦ Κυρίου, καθόσον τόν ἄρπαξε καί μέσα ἀπό τόν ἴδιο τό θάνατο, περιγράφοντας τήν εἰκόνα τῆς ἀναστάσεως μέσα ἀπό τοὺς παραδόξους κινδύνους καί πρὶν ἀπό τὴν Καινὴ Διαθήκη. Διότι μᾶς ἔδωσε καί ἀπό τὴν ἀρχὴν πράγματα ὑπονοούμενα, ὅπως ὅταν μετατόπισε τόν Ἐνώχ²⁸. "Ἄν βέβαια δὲν πιστεύεις, ὅτι μπορεῖ ν' ἀναστήσει σώματα, πίστευε ἀπ' αὐτό. Διότι πῶς ἄντεξε τό σῶμα ἐκεῖνο τόσο πολὺ χρόνο; Καθόσον δὲν εἶναι τό ἴδιο πράγμα νὰ ξαναχτίσει κανεὶς καταστραμμένη οἰκία, καί νὰ διατηρήσει τόσο πολὺ χρόνο τὴ χαλασμένη καί παλιὰ οἰκία. Δὲν σκέπτεσαι ὅτι τὰ δημιουργήσε χωρὶς νὰ ὑπάρχουν; Μπορεῖ λοιπὸν πολὺ περισσότερο νὰ τὰ ἀναστήσει. Ἔχεις καί ἄλλη εἰκόνα τῆς ἀναστάσεως ἐννοῶ τὴν ἄρπαγὴ τοῦ Ἠλία²⁹, ὁ ὁποῖος δὲν πέθανε ἀκόμα καί μέχρι σήμερα. Ὅλα εἶναι κατορθωτὰ καί εὐκόλα στό Θεό. Διότι λέγει, «Δὲν εἶναι ἀδύνατο νὰ πραγματοποιηθεῖ κανένας λόγος τοῦ Θεοῦ»³⁰. Καί ὁ προφήτης λέγει· «Ὅλα, ὅσα θέλησε, τὰ δημιουργήσε»³¹. Δὲν βλέπεις ὅτι καί γιὰ σένα εἶναι δύσκολα τὰ ἔργα τοῦ Ξυλουργοῦ; Ἄλλ' ὅμως τὰ ἐμπιστεύεσαι στήν τέχνη. Ὑστερα, στή μὲν τέχνῃ τοῦ συνδούλου σου ἔχεις ἐμπιστοσύνη, ἀπό δὲ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ ζητεῖς νὰ λογοδοτήσῃ καί δὲν ἀποδέχεσαι μὲ τὴν πίστη αὐτό πού γίνεται; Καί πόσης ἀνοησίας δὲν εἶναι αὐτὰ ἄξια;

«Δὲν θά πεθάνω, ἀλλὰ θά Ζήσω» Δὲν θά σφάλει κανεὶς, ἂν δεχθεῖ τὰ λόγια αὐτὰ καί μὲ ἔννοια ἀλληγορικὴ. Διότι, ἂν καί αὐτό λέχθηκε καί γιὰ τὴν ἀνάστασι (καθόσον τό «Δὲν θά πεθάνω», φανερώνει, ὅτι οὔτε ὁ θάνατος εἶναι θάνατος), ἀλλ' ὅμως ἔχει καί ἄλλη ἔννοια. Διότι, λέγει, δὲν θά ὑποστῶ τόν ἄλλο θάνατο, γιὰ τόν ὁποῖο ὁ Χριστὸς ἔλεγε μὲ ὑπαινιγμό· «Ἐκεῖνος πού πιστεύει σ' ἐμένα καί ἂν ἀκόμα πεθάνει, θά Ζήσει καί ὁ καθένας

- ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ». «Καὶ διηγῆσομαι τὰ ἔργα Κυρίου». Τοῦτο μάλιστα ζωή, τὸ καὶ αὐτὸν αἰνεῖν, καὶ εἰς ἅπαντας ἐξαγγέλλειν τὰ θαύματα αὐτοῦ. Ποῖα ἔργα; εἶπέ μοι. Ταῦτα ἃ μέλλει διηγεῖσθαι, ἐπάγων, «**5** Παιδεύων ἐπαίδευσέ με ὁ Κύριος, καὶ τῷ θανάτῳ οὐ παρέδωκέ με». Εἶδες τὴν παραδοξοποιίαν; εἶδες τὸ χροῖσιμον; Οὐ γὰρ δὴ μόνον ὅτι ἀπηλλάγη εὐχαριστιεῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐνέπεσε χάριν οἶδε μεγίστην, καὶ λέγει τὸ κέρδος τοῦ πειρασμοῦ. Ποῖον δὴ τοῦτο; «**Παιδεύων ἐπαίδευσέ με ὁ Κύριος**», φησί. Τοῦτο **10** τῶν κινδύνων τὸ χροῖσιμον, ὅτι βελτίονα εἰργάσαι. Εἶδες ἐκατέρωθεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν κηδεμονίαν, καὶ τὸ ἀφείναι ἐναποληφθῆναι τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ πάλιν ἀπαλλάξαι; Τῷ γὰρ θανάτῳ, φησί, οὐ παρέδωκέ με. Καὶ καλῶς εἶπεν ἕτερος ἐρημηρευτής, «**Τῷ δὲ θανάτῳ οὐκ ἔδωκε με**», **15** ἵνα δηλώσῃ ὅτι ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ τὸ πᾶν ἔκειτο. Ὅσπερ διπλῆν ἐκέκτανε σωτηρίαν, τὴν τε τῶν δεινῶν, τὴν τε τῆς κακίας ἀπαλλαγῆν. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε Ἑβραίοις γραφῶν «**Εἰ δὲ ἐκτός ἐστε παιδείας, ἄρα νόθοι ἐστέ, καὶ οὐχ υἱοί**».
- 20** ὁ. Ἐνοιξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης· εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ». Τοῖς παιδευομένοις αἱ πύλαι ἀνοίγονται, τοῖς ἀποπιθεμένοις τὰ ἁμαρτήματα. Ὁ παιδευθεὶς μετὰ παρησίας δύναται λέγειν, «**Ἀνοιξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης**». Καὶ γὰρ καὶ κατὰ ἀναγωγὴν ἐκκλησιέων τὸ εἰρημέ-
- 25** ρον, καὶ πύλας τὰς τῶν σῶρακῶν νοητέον, αἱ τοῖς πονηροῖς εἰσι κεκλεισμέναι, πρὸς ἃς δεῖ χροῦειν διὰ τῆς ἀρετῆς, δι'

32. Ἰω. 11, 28.

33. Ἐβρ. 12. 8.

πού ζεῖ καί πιστεύει σ' ἔμένα, δὲν θὰ πεθάνει»³². «Καὶ θὰ διηγοῦμαι τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου». Αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι ζωὴ, καὶ αὐτὸν νὰ ὑμνεῖ κανεὶς καὶ νὰ διακηρύττει σ' ὅλους τὰ θαυμαστά ἔργα αὐτοῦ. Πές μου ποιὰ ἔργα; Αὐτὰ πού πρόκειται νὰ διηγηθεῖ, προσθέτοντας, «Μὲ ἄπειρες δοκιμασίες μὲ παιδαγώγησε ὁ Κύριος, ἀλλ' ὅμως δὲν μὲ παρέδωσε στὸ θάνατο». Εἶδες παράδοξα πράγματα; εἶδες τὴ χρησιμότητα; Διότι εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ ὄχι μόνο πού ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴ δοκιμασία, ἀλλὰ καὶ ἐκφράζει εὐγνωμοσύνη μεγάλη καὶ γιὰ τὸ ὅτι περιέπεσε σὲ δοκιμασία καὶ λέγει καὶ τὸ κέρδος ἀπ' αὐτὴν. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι; «Μὲ ἄπειρες δοκιμασίες μὲ παιδαγώγησε ὁ Κύριος», λέγει. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τοὺς κινδύνους, τὸ ὅτι τὸν ἔκαμε καλύτερο. Εἶδες τὴ δύναμη καὶ τὴ φροντίδα αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη, καὶ μὲ τὸ ὅτι τὸν περιέκλεισε μέσα στὶς συμφορὰς καὶ μὲ τὸ ὅτι τὸν ἀπάλλαξε πάλι; Διότι, λέγει, δὲν μὲ παρέδωσε στὸ θάνατο. Καὶ καλὰ εἶπε ἄλλος ἑρμηνευτὴς, «Στὸ θάνατο δὲ δὲν μὲ ἔδωσε», γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὸ πᾶν ἦταν στὴν ἐξουσία του. Ὡστε κέρδισε διπλὴ σωτηρία, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν κακία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε γράφοντας στοὺς Ἑβραίους: «Ἄν ὅμως δὲν λάβατε μέσα παιδαγωγίας, τότε εἴστε νόθα καὶ ὄχι γνήσια τέκνα»³³.

5. «Ἀνοίξτε μου τίς πύλες τῆς δικαιοσύνης ἀφοῦ εἰσέλθω ἀπ' αὐτές θὰ ὑμνήσω καὶ θὰ εὐχαριστήσω τὸν Κύριο». Σ' ἐκείνους πού δέχονται δοκιμασίες παιδαγωγικὲς ἀνοίγουν οἱ πύλες, ἐνῶ σ' ἐκείνους πού ἀπομακρύνονται, παρουσιάζονται τὰ ἁμαρτήματα. Ἐκεῖνος πού ἀσκήθηκε μὲ δοκιμασίες μπορεῖ μὲ θάρρος νὰ λέγει, «Ἀνοίξτε μου τίς πύλες τῆς δικαιοσύνης». Καθόσον πρέπει νὰ ἐκλάβουμε τὰ λόγια αὐτὰ καὶ μὲ ἀλληγορικὴ ἔννοια, καὶ νὰ ἐννοήσουμε σὰν πύλες τίς πύλες τῶν οὐρανῶν, πού εἶναι κλεισμένες γιὰ τοὺς κακοὺς, πρὸς τίς ὁποῖες

ἐλεημοσύνης, διὰ δικαιοσύνης. «Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου· δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ». Εἰσὶ πύλαι θανάτου, εἰσὶ πύλαι ἀπολείας, εἰσὶ πύλαι ζωῆς, εἰσὶ πύλαι σιναὶ καὶ τεθλιμμένα. Διὰ δὴ τοῦτο ἐπειδὴ πολλαί, λέγει τὸ παράσημον τῆς
 5 τοῦ Κυρίου πύλης, ἐλάγων, «Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου». Ἐκεῖναι γὰρ οὐχὶ τοῦ Κυρίου. Καὶ τὸ παράσημον ποῖον αὐτῆς; Τὸ δι' αὐτῆς τοὺς παιδευομένους εἰοῦναι, τοὺς θλιβομένους. Στενὴ γὰρ ἐστὶ, καὶ τεθλιμμένη· εἰ δὲ τεθλιμμένη, οἱ θλιβόμενοι δι' αὐτῆς βαδιοῦνται ὡσερ ἢ πρὸς ἀπώλειαν
 10 πλαιτεῖα καὶ εὐρύχωρος. «Ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι ἐπήκουσάς μου, καὶ ἐγένου μου εἰς σωτηρίῳ». Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «Ἐπήκουσας», ἀλλὰ πρότερον παιδεύσας, καὶ θελίτω ποιήσας. Διὸ καὶ εὐχαριστεῖ, οὐχ ὑπὲρ ὧν ἠκούσθη, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἐπαιδεύθη. Διὰ γὰρ τοῦτο ἠκούσθη, καὶ πανταχοῦ πολὺ τοῦτο
 15 παρ' αὐτῷ τὸ τῆς εὐχαριστίας εἶδος. "Ὅπερ γὰρ εἶπον καὶ λέγων οὐ παύσομαι, τοῦτο μάλιστα θυσία καὶ προσφορά.

«Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας». "Ὅτι μὲν εἰς Χριστὸν τὸ εἰρημένον, παντί που δῆλον. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ταύτην
 20 παράγει τὴν προφητείαν λέγων Οὐδέποτε ἀνέγνωτε, «Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας;». Εἰ δὲ μὴ δοκεῖ ἐξ αὐτῆς ἠρτῆσθαι τῆς ἱστορίας τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ μέσην τὴν ἀκολουθίαν διακόψασα ἢ προφητεία ἐπεισηλθε, θαυμασιὸν οὐδέν, οὐδὲ καιρόν· οὕτω

πρέπει νά χτυποῦμε μὲ τὴν ἀρετὴ, μὲ τὴν ἐλεημοσύνη καὶ τὴ δικαιοσύνη. «Αὐτὴ εἶναι ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, καὶ μόνο οἱ δίκαιοι θὰ εἰσέλθουν ἀπ’ αὐτὴ». Ὑπάρχουν πύλες θανάτου, ὑπάρχουν πύλες πού ὀδηγοῦν στὴν ἀπώλεια καὶ ὑπάρχουν πύλες ζωῆς, ὑπάρχουν πύλες στενές καὶ γεμάτες ἀπὸ θλίψη. Γι’ αὐτὸ λοιπόν, ἐπειδὴ ὑπάρχουν πολλές, ἀναφέρει τὸ διακριτικὸ γνώρισμα τῆς πύλης τοῦ Κυρίου, προσθέτοντας, «Αὐτὴ εἶναι ἡ πύλη τοῦ Κυρίου». Διότι ἐκεῖνες δὲν εἶναι τοῦ Κυρίου. Καὶ τὸ διακριτικὸ γνώρισμα αὐτῆς ποῖο εἶναι; Τὸ ὅτι ἀπ’ αὐτὴ εἰσέρχονται ἐκεῖνοι πού ἀσκοῦνται μὲ δοκιμασίες, ἐκεῖνοι πού θλίβονται. Διότι εἶναι στενὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ θλίψεις· ἂν δὲ εἶναι γεμάτη ἀπὸ θλίψεις, αὐτοὶ πού ὑπομένουν τίς θλίψεις θὰ βαδίσουν μέσω αὐτῆς ὅπως εἶναι πλατιά καὶ εὐρύχωρη ἐκείνη πού ὀδηγεῖ στὴν ἀπώλεια. «Θὰ σὲ δοξολογήσω, διότι ἄκουσες τὴν προσευχὴ μου καὶ μοῦ χάρισες τὴ σωτηρία». Δὲν εἶπε ἀπλῶς, «εἰσακούσες τὴν προσευχὴ μου», ἀλλὰ προηγουμένως ἀφοῦ μὲ ἄσκησες μὲ δοκιμασίες καὶ μὲ ἔκαμες καλύτερο. Γι’ αὐτὸ καὶ εὐχαριστεῖ, ὄχι γιὰ ἐκεῖνα πού εἰσακούσθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ γιὰ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα παιδεύθηκε. Γι’ αὐτὸ βέβαια εἰσακούσθηκε καὶ παντοῦ προβάλλεται ἀπ’ αὐτὸν σὲ μεγάλο βαθμὸ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς εὐχαριστίας. Αὐτὸ δηλαδὴ πού εἶπα καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω, αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι θυσία καὶ προσφορά.

«Λίθο πού τὸν ἀπέρριψαν οἱ οἰκοδομοῦντες, αὐτὸς ἔγινε ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος». Τὸ ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ ἀναφέρονται στὸ Χριστό, εἶναι φανερὸ βέβαια στὸν καθένα. Καθόσον αὐτὸς στὰ εὐαγγέλια ἀναφέρει αὐτὴν τὴν προφητεία, λέγοντας «Ποτὲ δὲν διαβάσατε ὅτι λίθο πού τὸν ἀπέρριψαν οἱ οἰκοδομοῦντες, αὐτὸς ἔγινε ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος;»³⁴. Ἄν δὲ φαίνονται αὐτὰ τὰ λόγια νὰ μὴ συνδέονται μὲ αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἀλλ’ εἰσῆλθε στὴ μέση ἢ προφητεία καὶ διέκοψε τὴ συνέχεια, δὲν εἶναι καθόλου ἄξιο

γὰρ αἱ πλείους τῶν προφητειῶν ἐξεφωνήθησαν ἐν τῇ Παλαιᾷ, διὰ τὸ δεῖν αὐτὰς οὐσικιάζεσθαι τέως, ὥστε μὴ καὶ τὰ βιβλία αὐτὰ ἐξαλειφθῆναι. Ἐπεὶ καὶ ἡ περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ προφητεία δοκεῖ μὲν ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἠρησθαι, οὐδὲν
 5 δὲ κοινὸν ἔχει πρὸς ἐκείνην, οἶον τό, «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήφεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός».

«Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες». Οἰκοδομοῦν-
 10 τας λέγει τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς νομοδιδασκάλους, τοὺς γραμματεῖς, τοὺς Φαρισαίους, οἱ ἀπεδοκίμαζον αὐτὸν λέγοντες· «Σαμαρείτης εἶ σύ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις»· καὶ πάλιν, «Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον». Ἄλλ' ὅμως οὗτος ὁ ἀποδοκιμασθεὶς, οὕτως ἐφάνη δόκιμος, ὡς γενέσθαι
 15 κεφαλὴν γωνίας. Οὐ γὰρ ἅπας λίθος εἰς γωνίαν ἐπιτήδειος, ἀλλ' ὁ δοκιμώτατος, καὶ ἐξ ἑκατέρας πλευρᾶς τοὺς τοίχους συνδῆσαι δυνάμενος. Ὁ τοῖτον ὁ προφήτης λέγει, τοῦτό ἐστιν, ὅτι ὁ ἀποδοκιμασθεὶς παρὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐξουθενηθεὶς, οὕτως ἐφάνη θαυμαστός, ὥστε μὴ μόνον οἰκοδομὴν ὑψῆ-
 20 ναι, ἀλλὰ καὶ δύο συνδῆσαι τοίχους. Ποίας δὴ τοίχους; Τοὺς ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πιστεύοντας· καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμψότερα ἓν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔ-
 25 καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον». Καὶ πάλιν· «Ἐποικοδομηθέντες τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστολῶν καὶ προφητῶν, ὅστις ἀκρογωνιαίον λίθον Ἰησοῦ Χριστοῦ».

35. Ἦσ. 7, 14. Ματθ. 1, 23.

36. Ἰω. 8, 48.

37. Ἰω. 7, 12.

38. Ἐφ. 2, 14-15.

θαυμασμοῦ αὐτό, διότι μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο λέχθησαν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς προφητείες, ἐπειδὴ ἔπρεπε αὐτές γιὰ ὀρισμένο χρόνο νὰ εἶναι συσκιασμένες, ὥστε νὰ μὴ ἐξαφανισθοῦν καὶ τὰ ἴδια τὰ βιβλία. Πράγματι καὶ ἡ προφητεία γιὰ τὴ γέννηση αὐτοῦ φαίνεται μὲν νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἱστορία, ὅμως δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ ἐκείνη, ἐπὶ παραδείγματι τὸ «Νὰ ἡ παρθένος θὰ συλλάβει στὴν κοιλιὰ της καὶ θὰ γεννήσει υἱὸ καὶ θὰ τὸν ὀνομάσουν Ἐμμανουήλ, πού σημαίνει ἐρμηνευόμενον, ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας»³⁵.

«Λίθο πού τὸν ἀπέρριψαν οἱ οἰκοδομοῦντες». Οἰκοδομοῦντες ὀνομάζει τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς νομοδιδασκάλους, τοὺς γραμματεῖς, τοὺς Φαρισαίους, διότι ἀποδοκίμαζαν αὐτόν, λέγοντας· «Σαμαρείτης εἶσαι σὺ καὶ ἔχεις δαιμόνιο»³⁶· καὶ πάλι, «Αὐτὸς δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλ' ἐξαπατᾷ τὸ λαό»³⁷. Ἄλλ' ὅμως αὐτός πού ἀποδοκιμάσθηκε ἔτσι, φάνηκε ἐξαιρετός, ὥστε νὰ γίνεи ἀκρογωνιαίος. Διότι δὲν εἶναι ὁ κάθε λίθος κατάλληλος γιὰ ἀκρογωνιαίος, ἀλλ' ὁ πιὸ ἐξαιρετός καὶ ἐκείνος πού μπορεῖ νὰ συνδέσει τοὺς τίχους καὶ ἀπὸ τίς δυὸ πλευρές. Αὐτὸ λοιπὸν πού λέγει ὁ προφήτης, σημαίνει τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ ἐκείνος πού ἀποδοκιμάσθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ περιφρονήθηκε, φάνηκε τόσο πολὺ θαυμαστός, ὥστε ὄχι μόνο νὰ κατασκευάσει οἰκοδομή, ἀλλὰ καὶ νὰ συνδέσει δυὸ τοίχους. Ποιὸς λοιπὸν τοίχους; Ἐκείνους πού πίστευσαν σ' αὐτόν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἕλληνες, ὅπως ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Διότι αὐτός εἶναι ἡ εἰρήνη μας, αὐτός πού ἔνωσε τὰ δυὸ σ' ἓνα καὶ γκρέμισε τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ, δηλαδὴ τὴν ἔχθρα, καταργώντας μὲ τὴν σάρκα του τὸ νόμο τῶν ἐντολῶν πού εἶχε δοθεῖ ὑπὸ μορφὴ προσταγμάτων, γιὰ νὰ δημιουργήσει μὲ τοὺς δυὸ ἓνα καινούριο ἄνθρωπο»³⁸. Καὶ πάλι· «Ποῦ οἰκοδομηθήκατε ἐπάνω στὸ θεμέλιο τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν, τοῦ ὁποῦ ἀκρογωνιαίος λίθος εἶναι ὁ Ἰησοῦς

Τὸ δὲ εἰρημένον πολλὴ κατηγορία τῶν Ἰουδαίων, οὗτοι οἰκοδομοῦντες τὸν ἐπιτήδειον λίθον οὐκ ἔκριναν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀδόκιμον ἔρριψαν, τοιαύτην δυνάμενον οἰκοδομὴν ὑφήγαι. Εἰ δὲ θούλει τοὺς δύο τοίχους μαθεῖν, ἄκουσον καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Καὶ ἄλλα πρόβιατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς ἀλλῆς ταύτης, κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν καὶ γενήσεται μία πόλις, εἷς ποιμήν». Τοῦτο καὶ ἄνωθεν ὡς ἐν τύπῳ γέγονεν. Ὁ γὰρ Ἀβραὰμ γέγονεν ἑκατέρων πατριάρχης, τῶν τε ἐν ἀκροβυστίᾳ, τῶν τε ἐν περιτομῇ· ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ὡς ἐν 10 τύπῳ, τοῦτο δὲ ἐν ἀληθείᾳ. Οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· τοιτέστι, συνέδησεν ἑκάτερα τὰ ἔθνη.

«Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη». Τί ἐστι, «Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη»; Οὐκ ἦν ἀνθρώπινον, φησί, τὸ γενόμενον, οὐκ ἦν ἐνός τῶν πολλῶν, οὐκ ἦν ἀγγέλων, οὐκ ἦν ἀρχαγγέλων 15 τὸ τοιαύτην πλέξαι γωνίαν. Οὐδεὶς γοῦ ἴσχυσεν, οὐ δίκαιος, οὐ προσηγής, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὸ κατορθῶμα μόνον καὶ γὰρ τοῦτο ἰδικῶς αὐτοῦ τὸ ἔργον. Ἔτερος δὲ ἐρμηνευτής, «Παρὰ Κυρίου ἐγένετο τοῦτο», φησὶ τοιτέστι, τὸ ἔργον τὸ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, τὸ τῆς γωνίας. «Καὶ ἐστὶ θαυμαστή ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν». Τίς δὲ ἐστὶ θαυμαστή; Ἡ γωνία, ἡ σύνοδος τῶν δύο ἐθνῶν, ἡ εἰς τὴν εὐσέθειαν. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν Ἰουδαίων πολλαὶ μυριάδες ἐπίστειψαν καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ ἐξ Ἰουδαίων. Καλῶς δὲ εἶπεν, «Ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν»· οὐ γὰρ πᾶσιν ἐστὶ τὸ θαῦμα κατὰ δι- 25 λον. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκπλαγείη, τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν, ὅτι ἔνθα ἐστιασθῆ Χριστός, ἐκεῖ προσκυρεῖται Χριστός, καὶ οἱ

39. Ἐφ. 2, 20.

40. Ἰω. 10, 16.

Χριστός»³⁹. Τὰ λόγια αὐτὰ ἀποτελοῦν μεγάλη κατηγορία γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, διότι οἰκοδομώντας δὲν διέκριναν τὸν κατάλληλο λίθο, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπέρριψαν σὰν ἀκατάλληλο, ἐνῶ μπορούσε νὰ κατασκευάσει τέτοια οἰκοδομή. Ἐὰν δὲ θέλεις νὰ μάθεις τοὺς δυὸ τοίχους, ἄκουσε καὶ τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ πού λέγει· «Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, πού δὲν εἶναι ἀπὸ αὐτὴ τὴ μάνδρα, πού πρέπει καὶ ἐκεῖνα νὰ τὰ φέρω μέσα σ' αὐτὴν καὶ θὰ γίνει μιὰ ποιμνὴ καὶ ἓνας ποιμένας»⁴⁰. Αὐτὸ συνέβηκε καὶ στὴν ἀρχὴ ὑπὸ μορφὴ προτυπώσεως. Διότι ὁ Ἄβραὰμ ὑπῆρξε γενάρχης καὶ τῶν δύο, καὶ ἐκείνων πού ἐφάρμοζαν τὴν ἀκροβυστία καὶ ἐκείνων πού περιτέμνονταν, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἀποτελοῦσε προτύπωση, ἐνῶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Αὐτὸς ἔγινε ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος· δηλαδὴ συνένωσε καὶ τὰ δυὸ ἔθνη.

«Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη». Τί σημαίνει «Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη»; Αὐτὸ πού συνέβηκε, λέγει, δὲν ἦταν ἀνθρώπινο, δὲν ἦταν ἔργο κάποιου ἀπὸ τοὺς πολλούς, δὲν ἦταν ἔργο τῶν ἀγγέλων, δὲν μπορούσαν οἱ ἀρχάγγελοι νὰ κατασκευάσουν μιὰ τέτοια γωνία. Πράγματι κανένας δὲν μπόρεσε, οὔτε δίκαιος, οὔτε προφήτης, οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, ἀλλ' ἦταν τὸ κατόρθωμα μόνο τοῦ Θεοῦ· αὐτὸ δηλαδὴ ἰδικὰ ἦταν ἔργο αὐτοῦ. Ἄλλος δὲ ἐρμηνευτὴς λέγει, «Ἀπὸ τὸν Κύριο συνέβηκε αὐτὸ»· δηλαδὴ τὸ ἀξιοθαύμαστο καὶ παράδοξο ἔργο, τὸ ἔργο τῆς γωνίας. «Καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστη μπροστὰ στὰ μάτια μας». Ποιὰ δὲ εἶναι ἀξιοθαύμαστη; Ἡ γωνία, ἡ συγκέντρωση τῶν δύο ἐθνῶν στὴν ἄσκηση τῆς εὐσεβείας. Καθόσον ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους πολλὰς μυριάδες πίστευσαν· καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους προέρχονταν. Καλὰ δὲ εἶπε, «Μπροστὰ στὰ μάτια μας». Καθόσον δὲν εἶναι τὸ θαῦμα φανερὸ σ' ὅλους. Διότι ποιὸς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ ἐκπλαγεῖ, ποιὸς νὰ μὴ θαυμάσει, διότι ἐκεῖ πού σταυρώθηκε ὁ Χριστός, ἐκεῖ προσκυνεῖται ὁ Χριστός, καὶ ἐκεῖνοι μὲν πού τὸν σταύρωσαν βρίσκονται σὲ

μὲν στανρώσαντες ἐν αἰμιᾷ, οἱ δὲ προσκνυῶντες ἐν δόξῃ;
 Καὶ γὰρ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέδραμεν ὁ λόγος, συνάπτων
 ἢ ἀληθεία ἅπαντας. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῖς ὀπωσοῦν ἐξε-
 5 τάζουσι θανασσιή, πολλῶ δὲ ἀκριθέστερον καὶ σαφέστερον
 τοῖς πιστεύουσι. Διὰ τοῦτο εἶπεν, «Ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν».

6. «Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἀγαλλιασώμεθα,
 καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ». Ἡμέραν ἐπιαῦθα οὐχὶ τὸν δρό-
 μον λέγει τὸν ἡλιακόν, ἀλλὰ τὰ κατορθώματα τὰ ἐν αὐτῇ γε-
 νόμενα. Ὡσπερ γὰρ ἡμέραν πονηρὰν λέγων, οὐ τὸν δρόμον
 10 λέγει τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτῇ κακά, οὕτω καὶ ἡμέραν
 ἀγαθὴν, τὰ ἐν αὐτῇ κατορθώματα. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι
 τὰ τοῦ Θεοῦ κατορθώματα, τὰ ἐν αὐτῇ γενόμενα, ὁ Θεὸς ἐ-
 ποίησε· τῆς γὰρ χειρὸς ἐκείνης μόνῃς ἦν τὸ τελέσαι τὰ γε-
 γεννημένα. Τί τοίνυν τῆς ἡμέρας ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν, ἐν
 15 ἢ καταλλαγῇ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐγένετο, καὶ χρόνιος κα-
 τελύθη πόλεμος, καὶ οὐρανὸς ἀπεδείχθη ἡ γῆ, καὶ οἱ τῆς γῆς
 ἀνάξιοι ἄνθρωποι τῆς βασιλείας ἐφάνησαν ἄξιοι, καὶ ἡ ἀ-
 παροχὴ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἀνη-
 νέχθη, καὶ παράδεισος ἠροίγη, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀπελάβομεν
 20 ταιριίδα, καὶ κατάρα ἠφανίσθη, καὶ ἁμαρτία ἐλύθη, καὶ οἱ
 διὰ τοῦ νόμου κολασθέντες χωρὶς τοῦ νόμου σωτηρίας ἐπέ-
 τευγον, καὶ πᾶσα ἡ γῆ καὶ θάλασσα τὸν Δεσπότην ἐπέγνω τὸν
 ἐαυτῆς, καὶ μυρία ἕτερα γέγονεν, ἅπερ οὐκ ἔστι νῦν ἐπελ-
 θεῖν τῷ λόγῳ; Διὰ δὲ τοῦτο ὁ προφήτης ἅπαντα ταῦτα ἐν-
 25 τοίσεας, τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνατίθησι, δηλῶν, διὰ τοῦ Θεοῦ ἔρ-
 γα ἐστὶ τὰ γεγεννημένα. «Αγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν
 ἐν αὐτῇ». Εὐφροσύνην ἐπιαῦθα λέγει τὴν πνευματικὴν, τὴν
 νοερὰν, τὴν τῆς διανοίας. «Αγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶ-
 μεν ἐν αὐτῇ», ὅτι τοσοῦτον ἐπετύχομεν ἀγαθῶν. Καὶ γὰρ καὶ

περιφρόνηση, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού τόν προσκυνοῦν εἶναι ἐνδοξοί; Καθόσον ὅλη τήν οἰκουμένη διέτρεξε ὁ λόγος, συνενώνοντας ὅλους μέ τήν ἀλήθεια. Εἶναι βέβαια ἀξιόθαύμαστη καί σ' ἐκεῖνους πού τήν ἐξετάζουν κατά κάποιο τρόπο, πολύ πιό ἀκριβέστερα ὅμως καί σαφέστερα σ' ἐκεῖνους πού πιστεύουν. Γι' αὐτό εἶπε, «Μπροστά στά μάτια μας».

6. Αὐτή ἡ ἡμέρα εἶναι ἡ ἡμέρα πού τήν ἔκαμε ὁ Κύριος ἄς χαροῦμε καί ἄς εὐφρανθοῦμε αὐτή τήν ἡμέρα». Ἡμέρα ἐδῶ ὀνομάζει ὄχι τήν πορεία τοῦ ἡλίου, ἀλλά τὰ κατορθώματα πού συνέβηκαν αὐτή τήν ἡμέρα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς λέγοντας πονηρή ἡμέρα δέν ὀνομάζει τήν πορεία τοῦ ἡλίου, ἀλλά τὰ κακά πού συμβαίνουν κατ' αὐτήν, ἔτσι καί ἡμέρα ἀγαθή ὀνομάζει τὰ κατορθώματα πού συμβαίνουν κατ' αὐτήν. Αὐτό δέ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· τὰ κατορθώματα τοῦ Θεοῦ, πού συνέβηκαν κατ' αὐτήν, τὰ ἔκαμε ὁ Θεός· διότι μόνο ἐκεῖνο τὸ χέρι μπορούσε νά κάμει ἐκεῖνα πού συνέβηκαν. Τί δηλαδή θὰ μπορούσε νά ἐξισωθεῖ μέ τήν ἡμέρα αὐτή, κατὰ τήν ὁποία συνέβηκε ἡ συμφιλίωση τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο, τερματίσθηκε ὁ μακροχρόνιος πόλεμος, ἡ γῆ ἔγινε οὐρανός, οἱ ἀνάξιοι ἄνθρωποι τῆς γῆς φάνηκαν ἄξιοι τῆς οὐράνιας βασιλείας, τὸ κάλλιστο μέρος τῆς φύσεώς μας μεταφέρθηκε πιό πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ παράδεισος ἄνοιξε, ἀποκτήσαμε καί πάλι τήν ἀρχαία πατρίδα, ἡ κατάρρα ἐξαφανίσθηκε, ἡ ἁμαρτία καταλύθηκε, ἐκεῖνοι πού τιμωρήθηκαν ἀπὸ τὸ νόμο ἐπέτυχαν τῆ σωτηρία τους χωρὶς τὸ νόμο, ὅλη ἡ γῆ καί ἡ θάλασσα γνώρισε τὸν Κύριό της, καί συνέβηκαν ἄπειρα ἄλλα, πού δέν μπορούμε τώρα νά τὰ παρουσιάσουμε μέ τὸ λόγο; Γι' αὐτὸ λοιπὸν καί ὁ προφήτης, ἐπειδὴ τὰ ἔφερε στὴ σκέψη του ὅλα αὐτά, ἀναθέτει στὸ Θεὸ τὸ πᾶν, δηλώνοντας, ὅτι τὰ ὅσα συνέβηκαν εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ. «Ἄς χαροῦμε καί ἄς εὐφρανθοῦμε κατ' αὐτήν», διότι ἐπιτύχαμε τόσα μεγάλα ἀγαθά.

τοῦτο οὐ μικρὸν καιρόρθωμα, τὸ χαίρειν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς, τὸ σκιριᾶν, τὸ εὐφραίνεσθαι, τὸ μετὰ ἡδονῆς δέχεσθαι τοῦ Θεοῦ τὰς εὐεργεσίας.

«ὦ Κύριε, σῶσον δὴ ὦ Κύριε, εὐόδωσον δὴ».

- 5 Ἐπειδὴ εἶδε τῆς οἰκουμένης τὴν εὐημερίαν, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολήν, καὶ τὴν πρὸς τὸ θέλιον μεταστροφῶν, συγχαίρων τοῖς ἀπολαύουσιν εἶπεν· «ὦ Κύριε, σῶσον δὴ ὦ Κύριε, εὐόδωσον δὴ». Τουτέστι, διάσωσον δὴ τοὺς ἀπολαύοντας, ὥστε καὶ ἐμπληροθῆναι, καὶ καρποὺς ἀξίους ἐπιδειξάσθαι τῆς χάριτος· ῥαδίαν αὐτοῖς ποιήσον τὴν ὁδόν, ὥστε μετὰ τὸ τυχεῖν μὴ ἐκπεσεῖν τῶν τοιούτων καλῶν. «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Οὐ γὰρ δὴ μέγχοι τῶν γεγενημένων ἴσταιται τὰ ἡμέτερα, ἀλλ' ἐφ' ἕτερα πρό-
 10 εἰσι μείζονα, τὴν ἀνάστασιν, τὴν βασιλείαν, τὴν μετὰ Χριστοῦ λῆξιν, ἅπερ ἅπαντα παρασιτῆσαι βουλόμενος, ἐπήγαγεν· «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς Ἰουδαίους ἔλεγεν· «Ἀμήν, ἀμήν» λέγω ὑμῖν οὐ μὴ με ἴδητε, ἕως ἂν εἴπητε, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο αὐτὸ
 20 προσεβάλλετο, ὅτι οὐκ ἔστι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀντίθεός ἐστι, λέγει αὐτοῖς· ὑμεῖς μοι μαρτυρήσατε, ὅτι οὐκ ἀντίθεός ἐγώ, διὰ τὴν ἴδην ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἐρχόμενος, καὶ ταύτην ἀφῆτε τὴν φωνὴν λέγοντες, «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου», ἐν εὐφημίας ῥήμασι τῆς ἀπολογίας ἑαυτοῦς ἐκθά-
 25 λοντες. Ἡ γὰρ ἐπιφάνεια τῶν γινομένων τότε ταύτην παρασκευάσει τὴν φωνὴν ἀφείναι, ὁμοῦ μὲν εὐφημοῦντας, ὁμοῦ δὲ τὴν κατηγορίαν πικροτέραν ποιούσας τὴν καθ' ἑαυτῶν.

Καθόσον καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὸ κατόρθωμα, τὸ νὰ χαιρόμαστε γιὰ τὰ ἀγαθὰ, τὸ νὰ σκιρτᾶμε ἀπὸ χαρὰ, τὸ νὰ εὐφραινόμαστε, τὸ νὰ δεχόμαστε μὲ εὐχαρίστηση τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ.

«Κύριε, σῶσε με τώρα· Κύριε, ὀδήγησέ με τώρα σὲ αἴσιο τέρμα». Ἐπειδὴ εἶδε τὴν εὐημερία τῆς οἰκουμένης, τὴ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων καὶ τὴ μεταφορὰ πρὸς τὸ καλύτερο, νοιώθοντας χαρὰ μαζὶ μὲ ἐκείνους ποὺ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ, εἶπε· «Κύριε, σῶσε με τώρα· Κύριε, ὀδήγησέ με σὲ αἴσιο τέρμα». Δηλαδὴ σῶσε τώρα αὐτοὺς ποὺ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ, ὥστε καὶ νὰ χορτάσουν ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ παρουσιάσουν καρποὺς ἀνταξίους τῆς χάριτος· κάμε αὐτοὶ νὰ μὴ ἐκπέσουν ἀπὸ τὰ τέτοιου εἴδους καλά. «Ἄς εἶναι εὐλογημένος ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Δὲν σταματοῦν δηλαδὴ τὰ δικά μας στὰ ὅσα μόνο συνέβηκαν, ἀλλὰ προχωρεῖ σ' ἄλλα μεγαλύτερα, τὴν ἀνάσταση, τὴ βασιλεία, τὸ τέλος μαζὶ μὲ τὸ Χριστό, καὶ θέλοντας νὰ παρουσιάσει ὅλα αὐτά, πρόσθεσε· «Ἄς εἶναι εὐλογημένος ποὺ ἔρχεται στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε στοὺς Ἰουδαίους· «Ἀλήθεια, ἀλήθεια σὰς λέγω· δὲν θὰ μὲ δεῖτε μέχρι ποὺ νὰ πεῖτε, Εὐλογημένος ἅς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»⁴¹. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὸ συνέχεια πρόβαλλαν, ὅτι δὲν εἶναι φθαρμένος ἀπὸ τὸ Θεό, ὅτι εἶναι ἀντίθεος, λέγει σ' αὐτοὺς· Σεῖς θὰ τὸ ἐπιβεβαιώσετε, ὅτι δὲν εἶμαι ἀντίθεος, ὅταν θὰ μὲ δεῖτε νὰ ἔρχομαι ἐπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα καὶ θ' ἀφήσετε ν' ἀκουσθεῖ αὐτὴ ἡ φωνὴ λέγοντας, «Εὐλογημένος ἅς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔρχεται στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου», διατυπώνοντας τὴν ἀπολογία σας μὲ λόγια ἐπαινετικά. Διότι ἡ λαμπρότητα τῶν ὄσων θὰ συμβαίνουν τότε, θὰ κάμει τότε ἐκεῖνοι ν' ἀφήσουν ν' ἀκουσθοῦν αὐτὰ τὰ λόγια, καὶ ἐγκωμιάζοντας αὐτὸν συγχρόνως καὶ κάμνοντας τὴν κατηγορία ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τους πικρότερη.

«Εὐλογήκαμεν ὑμᾶς ἐξ οἴκου Κυρίου· Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν». Τὸν δῆμον ἅπαντα λέγει τὸν πιστόν, τὸν εὐλογίας ἀπολαύοντα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ πανταχοῦ φαίνονται οἱ προφηταὶ μακαρίζοντες τοὺς μέλλοντας πιστεύειν. Τίνος ἔνεκεν εὐλογήσατε, καὶ πόθεν ὁ μακαρισμός; Ὅτι ὁ Θεὸς ἐπέφανεν ἡμῖν. «Ἐπεφάνη» γὰρ, φησὶν, «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κισμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν, ἀπεκδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐπιφάνειαν τοίνυν ὁ προφήτης τὴν σάρκωσιν θαυμάζει, ὅτι Θεὸς ὢν καὶ Κύριος καὶ τῆς οὐσίας ἐκείνης, κατηξίωσεν ἐπιφάνειαν. Ἐπιφάνειαν δὲ εἶπε τὴν οἰκονομίαν, τὸ εἰς μήτραν ἐλθεῖν παρθενικῆν, τὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναριστραφῆναι. Διὰ δὲ τοῦτο, «Εὐλογήκαμεν ὑμᾶς», φησὶν, ὅτι τοιαύτης ἀπηλαύσατε δωρεᾶς. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς αἰνιτιζόμενος ἔλεγε «Πολλοὶ προφηταὶ καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ εἶδαι, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι, ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν».

20 «Συσιτήσαθε ἑορτὴν ἐν τοῖς πικάζουσιν, ἕως τῶν κερμάτων τοῦ θυσιαστηρίου». Ἐτερος ἐρημηγευτὴς φησὶ «Συνδήσατε ἐν πανηγύρει πικάζουσαι». Ἄλλος, «Δήσατε ἑορτὴν ἐν λιμελέοισιν». Ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἐξέβη πάλιν ἀπὸ τῆς προφητείας. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν ἑορτάσατε, πανηγυρίσατε.

25 *τε*. Τί δέ ἐστι, «Συσιτήσαθε ἑορτὴν ἐν τοῖς πικάζουσιν»; Κατὰ μὲν τὸν ἕνα ἐρημηγευτὴν, Ἔύσατε θυσίας λιπαράς, κατὰ δὲ τὸν ἕτερον, Ἐτερανώματα καὶ κλάδους ἀνάρατε τῷ ναῷ. Τὸ δὲ Ἑβραϊκὸν τοῦτο οὕτως εἶπεν, «Ἐσορὸν ἄγ θαὰδ ὀθθίμ». Ἄν τε οὖν τοῦτο, ἄν τε ἐκεῖνο ἢ, ἑορτὴν δηλοῖ, καὶ φαιδρᾶν

42. Τίτ. 2, 11 - 13.

43. Ματθ. 13, 17.

«Σᾶς εὐλογήσαμε ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Κυρίου. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ Κύριός μας καὶ φανερώθηκε σ' ἐμᾶς». Ἐννοεῖ ὅλο τὸν πιστὸ λαό, ποὺ ἀπολαμβάνει εὐλογίες ἀπὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ. Καθόσον παντοῦ φαίνονται οἱ προφῆτες νὰ μακαρίζουν ἐκείνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πιστεύσουν. Ἀπὸ ποιά αἰτία μᾶς εὐλογήσατε καὶ ἀπὸ ποιά παίρνει ἀφορμὴ γιὰ τὸ μακαρισμό; Διότι ὁ Θεὸς φανερώθηκε σ' ἐμᾶς. Διότι λέγει, «Φανερώθηκε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήρια, διδάσκοντας ἐμᾶς ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ἀσέβεια καὶ τίς κοσμικὲς ἐπιθυμίες, καὶ νὰ ζήσουμε μὲ σωφροσύνη, δικαιοσύνη καὶ εὐσέβεια, περιμένοντας τὴν ἐκπλήρωση τῆς μακαρίας ἐλπίδας καὶ τὴ φανέρωση τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁴². Ἐδῶ λοιπὸν ὁ προφήτης θαυμάζει τὴ σάρκωση, διότι, ἐνῶ εἶναι Θεὸς καὶ Κύριος καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια ἐκείνη θεία οὐσία, καταδέχθηκε νὰ φανερωθεῖ στὸν κόσμο. Ἐπιφάνεια δὲ ὀνόμασε τὸ ἔργο τῆς οἰκονομίας, τὸ ὅτι εἰσῆλθε στὴν παρθενικὴ μήτρα, τὸ ὅτι ἐγίνε ἀνθρώπος καὶ συναναστράφηκε τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν λέγει, «Σᾶς εὐλογήσαμε», διότι ἀπολαύσατε τέτοιου εἴδους δωρεᾶς. Αὐτὸ ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Χριστὸς, ἔλεγε· «Πολλοὶ προφῆτες καὶ δίκαιοι ἐπιθύμησαν νὰ δοῦν, αὐτὰ ποὺ εἶδατε σεις, καὶ δὲν τὰ εἶδαν, καὶ ν' ἀκούσουν, αὐτὰ ποὺ ἀκοῦτε σεις, καὶ δὲν τὰ ἄκουσαν»⁴³.

«Ὁργανῶστε ἑορτὴ μὲ πυκνά κλαδιὰ φοινίκων μέχρι τὰ ἄκρα τοῦ θυσιαστηρίου». Ἄλλος ἐρμηνευτὴς λέγει· «Σχηματίστε στὴν πανηγυρὴ διακοσμῆματα». Ἄλλος λέγει, «Ὁργανῶστε ἑορτὴ μὲ παχιά ζῶα». Ἀπὸ τὴν προφητεία μεταφέρθηκε πάλι στὴν ἱστορία. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἑορτάστε, πανηγυρίστε. Τί σημαίνει δέ, «Συστήσασθε ἑορτὴν ἐν τοῖς πυκάζουσι»; Κατὰ μὲν τὸν ἓνα ἐρμηνευτὴ σημαίνει, ἠπροσφέρετε θυσίαις λιπαρές, κατὰ δὲ τὸν ἄλλο, ἠκρεμάστε στὸ ναὸ στεφάνια καὶ κλαδιὰ. Τὸ δὲ ἑβραϊκὸ αὐτὰ τὰ λόγια τὰ λέγει ὡς ἐξῆς· «Ἐσροῦ ἄγ βαὰδ ὀθθίμ». Εἴτε λοιπὸν αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία,

ἡμέραν, καὶ πανήγυριν. Ἀπὸ γὰρ τῶν νοητῶν ἐπὶ τὰ αἰσθη-
τὰ μετήγαγε πάλιν τὸν λόγον, καὶ τῆς ἐπανόδου τούτων ἐ-
μνημόνευσε.

«Θεός μου εἶ σὺ, καὶ ἔξομολογήσομαί σοι Θεός μου εἶ
5 σὺ, καὶ ὑψώσω σε. Ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι ἐπήκουσάς μου,
καὶ ἐγένεον μοι εἰς σωτηρίαν». Ἐνταῦθα δείκνυσιν, ὅτι καὶ
χωρὶς τῶν εὐεργεσιῶν δεῖ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦ-
το δοξάζειν αὐτόν, διὰ τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ, διὰ τὴν ἀπόρ-
ρητον δόξαν. Τοῦτο γὰρ αἰνίττειται μετὰ τὸ εἰπεῖν ἰὼς εὐεργ-
10 γεσίας, ἃς εὐηργετήθη, οὕτως ἐπαγαγών. Λέγει γὰρ καὶ
χωρὶς τούτων καὶ εὐχαριστήσω, καὶ ἔξομολογήσομαι, διτι τοι-
οῦτον ἔχω Δεσπότην, οὕτως ἰψηλόν, οὕτω μέγαν, οὕτως ἀό-
ρατον, οὕτως ἀκατάληπτον· τὸ γὰρ, «ὑψώσω», δοξάσω ἐστίν.
«Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα
15 τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Οὐκ αὐτὸς ταύτην ἀναφέρειν τὴν θυσίαν μό-
νον ἀρκεῖται, ἀλλὰ καὶ κοινωνοὺς πολλοὺς καλεῖ τῆς εὐφημίας
καὶ τῆς εὐχαριστίας, καὶ τὴν Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἀνακηρύτ-
τει, παρταχοῦ τὸ διαρκὲς αὐτῆς ὑμῶν καὶ τὸ μέγεθος.

Ταῦτα δὴ οὖν καὶ ἡμεῖς εἰδότες, μένωμεν διαπαρτὸς εὐ-
20 χαριστοῦντες τῷ φιλανθρωπῷ Θεῷ, καὶ ταύτην ἀναφέρωμεν
τὴν θυσίαν, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν, χά-
ριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'
οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἶπε ἐκείνη, ἑορτὴ δηλώνει, χαρούμενη ἡμέρα καὶ πανήγυρη. Διότι ἀπὸ τὰ πνευματικὰ μετέφερε τὸ λόγο πάλι πρὸς τὰ αἰσθητὰ καὶ μίλησε γιὰ τὴν ἐπάνοδο αὐτῶν.

«Εἶσαι ὁ Θεός μου καὶ θὰ σέ εὐχαριστήσω μὲ ὕμνους· εἶσαι ὁ Θεός μου καὶ θὰ διακηρύξω τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖο σου. Θὰ σέ εὐχαριστήσω, διότι εἰσάκουσες τὴν προσευχὴ μου καὶ μοῦ χάρισες τὴ σωτηρία μου». Ἐδῶ δείχνει, ὅτι καὶ χωρὶς τίς εὐεργεσίες πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό, καὶ νὰ δοξολογοῦμε αὐτὸν καὶ γιὰ τὴ μεγαλωσύνη του καὶ γιὰ τὴν ἀπερίγραπτη δόξα του. Διότι αὐτὸ ὑπαινίσσεται μετὰ τίς εὐεργεσίες ποῦ ἀνέφερε, μὲ τίς ὁποῖες εὐεργετήθηκε, προσθέτοντας αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι λέγει· καὶ χωρὶς αὐτὰ καὶ θὰ σέ εὐχαριστήσω καὶ θὰ σέ δοξολογήσω, διότι ἔχω τέτοιον Κύριο, τόσο ὑψηλό, τόσο μέγα, τόσο ἀόρατο, τόσο ἀκατανόητο· διότι τὸ «Ὑψώσω», σημαίνει θὰ τὸν δοξάσω. «Εὐχαριστεῖτε τὸν Κύριο, διότι εἶναι ἀγαθός, διότι τὸ ἔλεός του εἶναι αἰώνιο». Δέν ἀρκεῖται ὁ ἴδιος μόνο νὰ προσφέρει αὐτὴ τὴ θυσία, ἀλλὰ προσκαλεῖ καὶ πολλοὺς ἄλλους νὰ λάβουν μέρος στὴ δοξολογία καὶ στὴν εὐχαριστία, καὶ διακηρύσσει τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, παντοῦ ὑμνῶντας τὸ μέγεθος καὶ τὴ διάρκειά της.

Γνωρίζοντας λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτὰ, ἄς ἐπιμένουμε νὰ εὐχαριστοῦμε διαρκῶς τὸ φιλάνθρωπο Θεὸ καὶ νὰ προσφέρουμε αὐτὴ τὴ θυσία, ὥστε καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ ν' ἀπολαύσουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, συγχρόνως δὲ καὶ στο ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΙΘ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Ὡ δὴ τῶν ἀναβαθμῶν». Ἔτερος ἐρμηνευ-
τῆς λέγει, Ὡ δὴ τῶν ἀναβάσεων.

5 «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα, καὶ εἰ-
σήκουσέ μου».

1. Τῶν μὲν ἄλλων ψαλμῶν ἐκάστῳ ἰδίᾳ τίς ἐστιν ἐπι-
γραφή, ἐνταῦθα δὲ ὁμοῦ πολλοὶ συνελθόντες μίαν ἔλαβον
προσηγορίαν, «Ὡδὴ τῶν ἀναβαθμῶν», ἢ ὡς ἕτερος εἶπεν
10 ἐρμηνευτῆς, «Τῶν ἀναβάσεων». Τινὲς δὲ αὐτοὺς καὶ ἀνα-
βαθμοὺς καλοῦσι. Καὶ τίτος, φησί, ἔνεκεν οὕτως εἰσὶν εἰρη-
μένοι; Κατὰ μὲν τὴν ἰστορίαν, ὅτι δὴ περὶ τῆς ἀνόδου διαλέ-
γονται τῆς ἐκ Βαβυλῶνος, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας μνημονεύ-
ουσι τῆς ἐκεῖσε, κατὰ δὲ τὴν ἀναγωγὴν, ὅτι εἰς τὴν κατ' ἄρε-
15 τὴν ὁδὸν χειροαγωγοῦσι τινὲς γὰρ οὕτως αὐτοὺς ἐξέλαβον.
Καὶ γὰρ ἡ ἐκεῖ φέρουσα ὁδὸς ἀναβαθμοῖς ἔοικε, κατὰ μικρὸν
ἀνάγουσα τὸν ἐνάρετον καὶ φιλόσοφον ἄνδρα, καὶ πρὸς τὸν
οὐρανὸν αὐτὸν ἰσιῶσα τοῦτον. Ἄλλοι δὲ τὴν τοῦ Ἰακώβ κλί-
μακα διὰ τούτων αἰνίτισθαί φασι, τὴν ἀπὸ γῆς ἐστηρικμένην
20 πρὸς οὐρανὸν δειχθεῖσαν αὐτῷ. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ ἄβαια τῶν
χωρίων καὶ δηλωτέρα, βατὰ γίνεται, βάθρων καὶ κλιμάκων
ἑπιτεθειμένων ἡμῖν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τοὺς ἀνελθόντας, ἐπειδὴν εἰς ὕψος ἀνενε-
χθῶσιν, ἀνάγκη ἰλιγγιᾶν, διὰ τοῦτο οὐχὶ ἀναβαίνοντας μό-
25 ρον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἄκρον γινομένους ἀσφαλίζεσθαι
χορῇ. Μία δὲ ἀσφάλεια, ὅταν μὴ ὅσον ἀνέβημεν ἴδωμεν, καὶ
ἀπονοηθῶμεν, ἀλλ' ὅσον ἀναβῆναι λείπει κατοπιεύσωμεν, καὶ

1. Ὁ ψαλμὸς αὐτὸς καὶ οἱ 14 ἀπὸ συνέχια ψαλμοὶ φέρουν τὴν ἐπιγραφήν «Ὡδὴ τῶν ἀναβαθμῶν», στὴν ὁποία ἐπιγραφή δόθηκαν διάφορες ἐρμηνεῖες. (Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τοὺς ψαλμοὺς, ψαλμ. 119). Στὴν ὡδὴ αὕτη ἐκφράζεται ὁ στεναγμὸς ἐκεῖνου πού βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ πόθος νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν πολυπόθητη πατρίδα του.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΙΘ΄ ΨΑΛΜΟ

«Ὡ δ ἦ τ ῶ ν ἀ ν α β α θ μ ῶ ν». Ἕνας ἄλλος ἐρμηνευτής λέγει, «Ὡ δ ἦ τ ῶ ν ἀ ν α β ἄ σ ε ω ν»

«Ὅταν βρισκόμουν μέσα στις θλίψεις φώναξα δυνατὰ πρὸς τὸν Κύριο καὶ μὲ ἄκουσε».

1. Στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ψαλμοὺς ὑπάρχει κάποια ἰδιαίτερη ἐπιγραφή, ἐδῶ ὅμως ἀφοῦ ἐνώθηκαν πολλοὶ μαζί ἔλαβαν μιὰ ὀνομασία, «Ὡδῆ τῶν ἀναβαθμῶν», ἢ ὅπως ἄλλος ἐρμηνευτής εἶπε, «Τῶν ἀναβάσεων». Μερικοὶ δὲ ὀνομάζουν αὐτοὺς καὶ ἀναβαθμοὺς. Καὶ γιὰ ποῖο λόγο, λέγει, ὀνομάσθηκαν ἔτσι; Σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορία, διότι ὀμιλοῦν γιὰ τὴν ἐπιστροφή ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα καὶ μνημονεύουν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐκεῖ αἰχμαλωσία, ἀλληγορικὰ δέ, διότι ὀδηγοῦν στὴν ὁδὸ τῆς ἀρετῆς· διότι μερικοὶ μὲ αὐτὴ τὴ σημασία τοὺς ἐξέλαβαν. Καθόσον ἡ ὁδὸς πού ὀδηγεῖ ἐκεῖ ὁμοιάζει μὲ ἀναβαθμοὺς, πού σιγὰ σιγὰ ὀδηγεῖ ψηλά τὸν ἐνάρετο καὶ εὐσεβῆ ἄνθρωπο καὶ τὸν φέρει καὶ τὸν ἐγκαθιστᾷ στὸν οὐρανό. Ἕτεροι δὲ λέγουν ὅτι ὑπαινάσσεται μὲ αὐτοὺς τοὺς ἀναβαθμοὺς τὴν κλίμακα τοῦ Ἰακώβ, πού παρουσιάσθηκε σ' αὐτὸν καὶ πού στηριζόταν στὴ γῆ καὶ ὀδηγοῦσε πρὸς τὸν οὐρανό. Ἕτεροι λοιπὸν καὶ οἱ ἀδιάβατοι καὶ ὑψηλότεροι τόποι γίνονται διαβατοὶ μὲ τὴν τοποθέτηση γιὰ μᾶς ὑπόβαθρων καὶ κλιμάκων.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι πού ἀνέβηκαν, ὅταν φθάσουν ψηλά, κατ' ἀνάγκη κυριεύονται ἀπὸ ζᾶλη, γι' αὐτὸ πρέπει ὄχι μόνον ὅταν ἀνεβαίνουν, ἀλλὰ καὶ ὅταν φθάσουν στὴν κορυφή, νὰ παίρνουν μέτρα ἀσφαλείας. Μιὰ δὲ ἀσφάλεια ὑπάρχει, τὸ νὰ μὴ βλέπουμε τὸ πόσο ἀνεβήκαμε καὶ κυριευθοῦμε ἀπὸ ἀπόγνωση, ἀλλὰ νὰ παρατηροῦμε πόσο ὑπο-

πρὸς ἐκεῖνο τεινώμεθα. Ὁ καὶ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε· «Τῶν
 ὀπιθοῦν ἐπιλανθανόμενοι, πρὸς δὲ τὰ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμε-
 5 τῶν». Ἄλλ' ὁ μὲν τῆς ἀναγωγῆς λόγος οὗτος, ἡμεῖς δὲ
 λοιπόν. εἰ δοκεῖ, ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν, καὶ ἴδωμεν τοὺς
 10 τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντας. Πῶς οὖν ἀπηλλάγησαν τῆς
 αἰχμαλωσίας; Τῷ πόθῳ τῶν Ἱεροσολύμων ὡς οἱ γε μὴ τοῦ-
 τον κατορθώσαντες, οὐδὲν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐκέρ-
 δανον, ἀλλ' ἐναπέμεινον τῇ δουλείᾳ καὶ ἐναπέθανον, οὓς καὶ
 ἡμεῖς ἂν ζηλώσωμεν, τὸ αὐτὸ πεισόμεθα. Ἄν γὰρ μὴ τῷ
 15 τῶν οὐρανίων ἔρωτι κατασχεθῶμεν, καὶ τῷ πόθῳ τῆς ἄνω
 Ἱεροσαλήμ, ἀλλὰ τῷ παρόντι βίῳ προσηλωθῶμεν διαπαντός,
 ἐγκαλινδούμενοι τῷ πληθῶ τῶν βιωτικῶν φροντίδων, οὐ δυ-
 νησόμεθα τῆ; παιρίδα ἀπολαβεῖν.

«Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα, καὶ εἰσή-
 15 κούσαί μου». Εἶδες τῆς θλίψεως τὸ κέρδος; εἶδες τῆς φιλαν-
 θρωπίας τὸ ἔτοιμον; Τῆς θλίψεως τὸ κέρδος, διὸ πρὸς εὐ-
 χὴν αὐτοὺς ἤγαγε καθαρὰν, τῆς φιλανθρωπίας τὸ πρόχειρον,
 οὗ καλοῦσιν εὐθέως ἐπένευσεν· ὃ καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ ἐ-
 ποίησε πρότερον. Διὸ καὶ λέγει· «Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν
 20 τοῦ λαοῦ μου καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα καὶ κατέβην
 τοῦ ἐξελεῖσθαι αὐτούς». Καὶ σὺ τοῖνον, ἀγαπητέ, ἐν θλίψει
 γινόμενος, μὴ ἀπογίνωσκε, μηδὲ ράθυμος γίνου, ἀλλὰ τότε
 μάλιστα διανάσθητι· ἐπειδὴ καὶ τότε καθαρώτεραι αἱ εὐχαί,
 καὶ πλείων ἢ εὐνοια ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πάντα τὸν βίον
 25 οὕτω ζῆθι, ὡς ἐπίπονον εἶναί σοι τὴν ζωὴν, εἰδὼς ὅτι «Πάν-

2. Φιλ. 3, 14.

3. ἜΕ. 3. 7-8.

λείπεται για ν' ανεβοῡμε καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ νὰ ἔχουμε στραμμένο τὸ βλέμμα. Αὐτὸ ἀκριβῶς για νὰ δηλώσει καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγε· «Λησμονώντας ἐκεῖνα ποὺ ἀφήσαμε πίσω μας καὶ προχωρώντας πρὸς ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται μπροστά μας»². Ἄλλ' ἢ μὲν ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία εἶναι αὐτή, ἐμεῖς ὅμως πλέον, ἂν νομίζετε, ὡς ἔλθουμε στὴν ἱστορία καὶ ὡς δοῦμε ἐκείνους ποὺ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία. Πῶς λοιπὸν ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία; Μὲ τὸν πόθο τους για τὰ Ἱεροσόλυμα· ὅπως πάλι βέβαια ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔδειξαν αὐτὸν τὸν πόθο, δὲν κέρδισαν τίποτε ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ παρέμειναν στὴ δουλεία καὶ πέθαναν ἐκεῖ, καὶ ἂν καὶ ἐμεῖς μιμηθοῦμε αὐτούς, θὰ πάθουμε τὸ ἴδιο. Διότι, ἂν δὲν κυριευθοῦμε ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν οὐρανίων πραγμάτων καὶ ἀπὸ τὸν πόθο για τὴν οὐράνια Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ προσηλωθοῦμε για πάντα στὴν παρούσα ζωὴ, κυλιόμενοι μέσα στὸ βοῦρκο τῶν κοσμικῶν φροντίδων, δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ κερδίσουμε τὴν πατρίδα μας.

«Ὅταν θρῖσκοῦμε μέσα στὶς θλίψεις φώναξα δυνατό πρὸς τὸν Κύριο καὶ μὲ ἄκουσε». Εἶδες τὸ κέρδος τῆς θλίψεως; εἶδες τὴν ἐτοιμότητα τῆς φιλανθρωπίας; Τὸ κέρδος τῆς θλίψεως εἶναι ὅτι ὁδήγησε αὐτούς σὲ καθαρὴ προσευχὴ, τῆς φιλανθρωπίας δὲ ἡ ἐτοιμότητα, διότι ἔδειξε ἀμέσως τὴ συγκατάθεσή του στὴν παράκλησή τους, πράγμα ποὺ ἔκαμε προηγουμένως καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ἦταν στὴν Αἴγυπτο. Γι' αὐτὸ λέγει· «Πρόσεξα καὶ εἶδα τὰ κακοπαθήματα τοῦ λαοῦ μου καὶ ἄκουσα τοὺς στεναγμούς τους καὶ κατέβηκα νὰ λυτρώσω αὐτούς»³. Καὶ σὺ λοιπὸν, ἀγαπητέ, ὅταν βρεθεῖς μέσα σὲ θλίψη, μὴ ἀπελπίζεσαι, οὔτε νὰ δείχνεις ραθυμία, ἀλλὰ τότε πρὸ πάντων ὕψωσε τὸ βλέμμα σου πρὸς τὰ ἐπάνω· ἐπειδὴ τότε καὶ οἱ προσευχὲς εἶναι καθαρώτερες καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι μεγαλύτερη· καὶ σ' ὅλη τὴ ζωὴ σου ζῆσε ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι κοπιαστικὴ ἡ ζωὴ σου γνωρίζοντας ὅτι «Ὅλοι ὅσοι

- τες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται· Καὶ οὗτοι «Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Μὴ τοίνυν τὸν ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον ἀγαπήσης βίον, μηδὲ τὴν εὐρύχωρον θελήσης βαδίζειν
- 5 (οὐ γὰρ φέρει αὐτὴ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἢ ὁδὸς), ἀλλὰ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην. Εἰ δὲ θούλει περὶ τὰς ἄνω διατριβὰς καταπιῆσαι, φεῦγε τὰς ἡδονάς, καταπάτει τὴν φαντασίαν τοῦ βίου, πλοῦτον καὶ δόξαν καὶ δυναστείαν ἀτίμαζε, πενίαν δὲ καὶ συντριβὴν διανοίας καὶ ἐξομολόγησιν καὶ δακρῶν πηγὰς
- 10 κηῖσαι, καὶ πάντα τὰ σωτηρίαν δυνάμενα προξενεῖν μέλειθε. Ταῦτα γὰρ καὶ ἀσφαλέστερον τὸν κεκτημένον καθίστησι, καὶ τὰς εὐχὰς ὑψηλοτέρας ἐργάζεται. Ἄν οὕτω σεαντὸν κατασκευάσης, καὶ μετὰ τοιαύτης διανοίας καλέση καὶ οὐ τὸν Θεόν, πάντως ἀκούσεταιί σου.
- 15 Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης εἶπεν, ὅτι «Ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα, καὶ εἰσήκουσέ μου», ἵνα μάθης ἀναβαίνειν κατὰ μικρὸν, καὶ τὰς εὐχὰς ἐπιτερωμένας ἐργάζεσθαι, ἵνα μὴ δυσχεραίνης, μηδὲ ἀλύης ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλὰ δρέπη τὸ ἀπ' αὐτῶν κέρδος. Εἰ γὰρ ὁ προφήτης Ἑλισσαῖος ἄνθρωπος ὢν,
- 20 προσιοῦσαν τὴν γυναῖκα οὐκ ἀφήσει τὸν μαθητὴν ἀπόσασθαι, «Ἄφες», λέγων, «αὐτήν, οὗτοι κατωδύνος ἐσιν ἡ ψυχὴ αὐτῆς», οὐδὲν ἕτερον ἐμπαίνων ἐκ τούτου, ἢ ὅτι ἀπολογία ἔχει μεγάλην, καὶ συνηγορίαν τὴν θλίψιν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεὸς οὐ διακρούσεται σε μετὰ κατωδύνου ψυχῆς προσιόντα. Διὰ
- 25 τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς μακαρίζει τοὺς πενθοῦντας, καὶ τοὺς γελῶντας ταλανίζει. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν μακαρισμῶν ἀρχόμενος, ἐντεῦθεν τὸ προσέμιον ἐποίησας, λέγων, «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες. Εἰ τοίνυν θούλει τοὺς ἀνασταντοὺς ἀναβαίνειν

4. Β' Τιμ. 3, 12

5. Πρ. 14, 22.

6. Δ' Βασ. 4, 27.

7. Λουκᾶ 6, 25.

8. Ματθ. 5, 4.

θέλουν νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θὰ διωχθοῦν»⁴. Καὶ ὅτι «Πρέπει μέσα ἀπὸ πολλές θλίψεις νὰ εἰσέλθουμε στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»⁵. Μὴ λοιπὸν ἀγαπήσεις τὴ φιλήδονη καὶ καταστρεπτικὴ ζωὴ, οὔτε νὰ θελήσεις νὰ βαδίζεις τὴν εὐρύχωρη ὁδὸ (διότι αὐτὴ ἢ ὁδὸς δὲν ὀδηγεῖ πρὸς τὸν οὐρανὸ), ἀλλὰ τὴ στενὴ καὶ γαμάτη ἀπὸ θλίψεις. Ἐὰν δὲ θέλεις νὰ φθάσεις στοὺς οὐράνιους τόπους διαμονῆς, φεῦγε τίς ἡδονές, περιφρόνα τὴν ἀπατηλὴ ζωὴ, δείχνει ἀδιαφορία γιὰ τὸν πλοῦτο, τὴ δόξα καὶ τὴν ἐξουσία, κάμε δὲ κτῆμα σου τὴ φτώχεια, τὴ συντριβὴ καρδίας, τὴν ἐξομολόγησι, τίς πηγές τῶν δακρύων καὶ ἐπιδίωκε ν' ἀσκεῖς ὅλα ἐκεῖνα ποὺμποροῦν νὰ σοῦ χαρίσουν τὴ σωτηρία. Διότι αὐτὰ καὶ κάμνουν ἀσφαλέςτερο ἐκεῖνον ποὺ τὰ ἀποκτᾷ καὶ τίς προσευχὲς κάμνουν πνευματικώτερες. Ἐὰν ἔτσι ἀσκήσεις τὸν ἑαυτὸ σου καὶ μὲ τέτοια διάνοια καλέσεις καὶ σὺ τὸ Θεό, ὅπως εἶπεν ὁ Θεὸς θὰ σὲ ἀκούσει.

Πράγματι γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης εἶπε, «Ὅταν θρῆσκόμενοι μέσα στὶς θλίψεις φώναξα δυνατὰ καὶ μὲ ἀκουσες», γιὰ νὰ μάθεις ν' ἀνεβαίνεις σιγὰ - σιγὰ καὶ νὰ κάμνεις τίς προσευχὲς ψηλότερες πνευματικὰ, ὥστε νὰ μὴ δυσανασχετεῖς οὔτε νὰ στενοχωρεῖσαι ἀπὸ τίς θλίψεις, ἀλλὰ ν' ἀποκομίζεις τὸ κέρδος ἀπ' αὐτές. Διότι, ἂν ὁ προφήτης Ἐλισσαῖος, ἐνῶ ἦταν ἄνθρωπος, δὲν ἄφησε τὸ μαθητὴ του ν' ἀπομακρύνει τὴ γυναῖκα ποὺ προσῆλθε, λέγοντας «Ἐὰν ἀφήσῃς τὴν, διότι ἡ ψυχὴ της εἶναι καταλυημένη»⁶, φανερώνοντας μὲ αὐτὸ τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι ἔχει μεγάλο ὑπερασπιστὴ καὶ συνήγορο τὴ θλίψη, πολὺ περισσότερο ὁ Θεὸς δὲν θὰ σὲ ἀπομακρύνει πλησιάζοντάς τον μὲ ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ λύπη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς μακαρίζει ἐκείνους ποὺ πενθοῦν καὶ ταλανίζει ἐκείνους ποὺ γελοῦν»⁷. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχίζοντας τοὺς μακαρισμοὺς, μὲ αὐτὸ ἔκαμε τὴν ἀρχή, λέγοντας, «Μακάριοι ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν»⁸. Ἐὰν λοιπὸν θέλεις ν' ἀνεβαίνεις αὐτὰ τὰ σκα-

- τούτους, περίκοπον τὸ διαλελυμένον καὶ χαῦνον τοῦ θίου, σύ-
σφιγξον σεντὸν τῷ ἐπιπόνῳ τῆς πολιείας, ἀπόσθησον τῶν
γῆνων πραγμάτων. Αὕτη πρώτη ἀνάβασις. Οὐ γὰρ ἔστιν,
οὐκ ἔστιν, ὁμοῦ καὶ κλίμακα ἀναβαίνειν καὶ τῆς γῆς ἔχεσθαι.
- 5 Ὁρᾶς πόσον τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ· οἶσθα τοῦ χρόνου τὴν βρα-
χύτητα· οἶσθα τὸ ἄδηλον τοῦ θανάτου. Μὴ τοίνυν μέλλε, μηδὲ
ἀναβάλλου, ἀλλὰ πολλῇ τῇ σφοδρότητι ταύτης ἄραι τῆς ἀπο-
δημίας, ἵνα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ δέκα καὶ
εἴκοσι ἀναβαίης ἀναβαθμούς.
- 10 2. «Κύριε, ρῦσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων
καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας». Ὁρα ἐνταῦθα τὸ εὐαγγελικὸν ἐ-
κεῖνο παράγγελμα διαλάμπον· «Ἐὔχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πει-
ρασμόν». Τούτου γὰρ τοῦ πειρασμοῦ οὐδὲν ἴσον, ἀγαπητέ, τοῦ
δολερῶ περιπεσεῖν ἀνθρώπῳ· ὁ τοιοῦτος καὶ θηρίου χαλεπώ-
15 ιeros. Τὸ μὲν γὰρ ὅπερ ἐστὶ φαίνεται οὗτος δὲ παραπειάσμα-
τι πολλάκις ἐπεικείας τὸν ἴον ἀπέκρουεν, ὡς καὶ δυσφώρα-
τον γενέσθαι τὴν ἐνέδραν, καὶ θαράδρῳ περιπεσεῖν ἀφυλά-
κτως τὸν ἐμπόσιον. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω τοῦ-
το παρακαλεῖ τὸν Θεόν, τῶν τοιούτων ἐπιβούλων ἀπαλλάττε-
20 σθαι. Εἰ δὲ τοὺς δολεροὺς δεῖ φεύγειν καὶ ὑπούλους, πολλῶ
μᾶλλον τοὺς ἀπαιεῖνας καὶ πονηρὰ δόγματα ἐνιέντας. Μά-
λιστα δὲ ἄδικα εἶποι τις ἂν χεῖλη ἐκεῖνα, τὰ περὶ τὴν ἀρε-
τὴν βλάβιοντα, τὰ πρὸς κακίαν ἀπάγοντα. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ
ὁ προφήτης οὗτος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀξιοῖ ρουθῆναι· ἐκεῖ γὰρ
25 ἐνίησι τὰ θέλη.

«Τί δοθεῖ σοι, καὶ τί προστεθεῖ σοι πρὸς γλῶσσαν δο-
λίαν;». Ἐτερος ἐρμηνευτὴς φησὶ· «Τί παρέξει σοι, ἢ τί

λοπάτια, κατάργησε τὴν καταστρεπτικὴ καὶ ἀποχαυνωμένη ζωὴ, σύσφιξε τὸν ἑαυτὸ σου μὲ τὸν κοπιαστικὸ τρόπο ζωῆς, ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὰ γήινα πράγματα. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἀνάβαση. Διότι δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό, συγχρόνως καὶ κλίμακα ν' ἀνεβαίνεις καὶ νὰ εἶσαι προσκολλημένος στὴ γῆ. Βλέπεις πόσο τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ γνωρίζεις τὴ συντομία τοῦ χρόνου· γνωρίζεις τὸ ἄγνωστο τοῦ θανάτου. Μὴ λοιπὸν χρονοτριβεῖς, μὴ ἀναβάλλεις, ἀλλὰ μὲ μεγάλη ὀρμὴ καὶ ταχύτητα ἄρχισε αὐτὴ τὴν ἀποδημία, ὥστε σὲ μιὰ ἡμέρα ν' ἀνεβαίνεις δυό, τρεῖς, δέκα, καὶ εἴκοσι ἀναβαθμούς.

2. «Κύριε, λύτρωσε τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ χεῖλη ἄδικα καὶ ἀπὸ γλώσσα γεμάτη ἀπὸ δόλο». Πρόσεχε ἐδῶ πού διαλάμπει ἐκεῖνο τὸ εὐαγγελικὸ παράγγελμα· «Νὰ προσεύχεσθε νὰ μὴ ὑποπέσετε σὲ πειρασμό»⁹. Διότι, ἀγαπητέ, τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὸν τὸν πειρασμό, τὸ νὰ πέσεις δηλαδὴ σὲ ἄνθρωπο δολερό· διότι ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι φοβερώτερος ἀπὸ θηρίο. Διότι τὸ μὲν θηρίο φαίνεται αὐτὸ πού εἶναι, ἐνῶ αὐτὸς πολλές φορές ἀπέκρυψε τὸ δηλητήριο μὲ τὸ προκάλυμμα τῆς καλωσύνης, ὥστε νὰ γίνεται δύσκολο τὸ στήσιμο τῆς ἐνέδρας, γιὰ νὰ πέσει ἔτσι στὸ βάραθρο τελείως ἀφύλακτα ἐκεῖνος πού πέφτει μέσα. Γι' αὐτὸ συνέχεια καὶ σὲ κάθε περίπτωση αὐτὸ παρακαλεῖ τὸ Θεό, νὰ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τοὺς τέτοιου εἴδους ἐπιβούλους. "Ἄν δέ πρέπει ν' ἀποφεύγει κανεὶς τοὺς γεμάτους ἀπὸ δόλο καὶ ὑπουλία, πολὺ περισσότερο πρέπει ν' ἀποφεύγει τοὺς ἀπατεῶνες καὶ ἐκείνους πού κηρύττουν πονηρὲς διδασκαλίες. Θὰ μπορούσε δὲ κανεὶς νὰ ὀνομάσει ἄδικα χεῖλη πρὸ πάντων ἐκεῖνα, πού βλάπτουν στὴν ἄσκηση τῆς ἀρετῆς καὶ ὀδηγοῦν πρὸς τὴν κακία. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης Ζητεῖ νὰ σωθεῖ ἡ ψυχὴ του, διότι ἐκεῖ ρίχνει τὰ βέλη.

«Τί θὰ μπορούσε νὰ σοῦ δοθεῖ καὶ τί νὰ σοῦ προστεθεῖ γιό τῆ γεμάτη ἀπὸ δολιότητα γλώσσα σου;». "Ἄλλο

προσθήσει γλώσσα δολία;». Ὁ δὲ ἕτερος «Τί δόξη σοι, ἢ τί προσθεῖη σοι γλώσσα καὶ ἐπιθέσεως;». Οὐδὲν οὖν ἕτερον παρίσταισι τὸ εἰρημένον, ἢ ὅτι μεγάλη αὕτη ἢ πονηρία, καὶ χαλεπὸν τῆς κακίας τὸ εἶδος. Διὰ δὲ τοῦτο ὁρᾷς καὶ 5 τὸν προφήτην θυμούμενον, ὀργιζόμενον, καὶ λέγοντα «Τί δοθεῖη σοι, καὶ τί προστεθεῖη σοι πρὸς γλώσσαν δολίαν;». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν ποία ἂν εὐρεθεῖη τῆς κακίας ταύτης ἀξία τιμωρία; Ὅπως καὶ Ἰουδαίους Ἡσαίας ἔλεγε «Τί ἔτι πληγῆτε προστιθέντες ἀνομίαν;» τοῦτο δὲ καὶ αὐτός· «Τί 10 δοθεῖη σοι, καὶ τί προστεθεῖη σοι πρὸς γλώσσαν δολίαν;». Ἡ τοῦτο τοίνυν φησίν, ἢ ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο τιμωρία, καὶ πρὸ τῆς δίκης σαντὸν ἀπαιτεῖς δίκην, οἴκοθεν τὴν κακίαν τίττω. Μεγίστη γὰρ ψυχῆς τιμωρία κακία, καὶ πρὸ τῆς δίκης. Τίς οὖν ἂν γένοιτο ἀξία τῷ τοιούτῳ δίκην; Ἐνταῦθα 15 μὲν οὐδεμία, ἢ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ πληγῆ. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ οὐκ ἂν καὶ ἀξίαν ἀμύνατο, ὑπερβαίνει γὰρ πᾶσα τιμωρίαν ἢ πονηρία, ὁ Θεὸς δὲ ἐπάξει τὴν πληγὴν. Διὸ καὶ ἐμγαίρων τοῦτο, ταχέως ἐπήγαγε λέγων «Τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα σὺν τοῖς ἀνδραξι τοῖς ἐρημικοῖς».

20 Ἰάλιν βέλη ἐνταῦθα τὰς τιμωρίας καλεῖ. Ὁ δὲ ἕτερος ἐρημνευτής, «Τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκόνηται», εἶπε, «μετὰ ἀνθρώπων ἐσποισασμένων». Καὶ ἕτερος δέ, «Σὺν ἀνδρακίαις ἀρχυθίναις», τῇ μεταφορᾷ τῶν ὀνομάτων αὖξιν τῆς τιμωρίας τὸν φόβον. Τό τε γὰρ, «Ἐσποισασμένων», τό τε,

ἐρμηνευτῆς λέγει· «Τί θὰ σοῦ δώσει ἢ τί θὰ σοῦ προσθέσει ἢ δολία γλῶσσα;». Ἄλλος δὲ λέγει· «Τί θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ σοῦ δώσει ἢ νὰ σοῦ προσθέτει γλῶσσα ἐπιθετικῆ;». Τίποτε ἄλλο λοιπὸν δὲν φανερώνουν τὰ λόγια αὐτά, παρὰ ὅτι εἶναι μεγάλη αὐτὴ ἡ πονηρία καὶ ὅτι εἶναι φοβερὸ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς κακίας. Γι' αὐτὸ λοιπὸν βλέπεις καὶ τὸν προφήτη, νὰ θυμώνει, νὰ ὀργίζεται καὶ νὰ λέγει· «Τί θὰ μπορούσε νὰ σοῦ δοθεῖ καὶ τί νὰ σοῦ προστεθεῖ γιὰ τὴ γεμάτη ἀπὸ δολιότητα γλῶσσα σου;». Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· ποιά τιμωρία θὰ μπορούσε νὰ βρεθεῖ ἀντάξια αὐτῆς τῆς κακίας; Αὐτὸ ἀκριβῶς πού ἔλεγε καὶ ὁ Ἡσαΐας στοὺς Ἰουδαίους, «Γιατί ἐξακολουθεῖτε νὰ πληγώνεσθε προσθέτοντας ἀνομία;»¹⁰ αὐτὸ λοιπὸν λέγει καὶ αὐτός· «Τί θὰ μπορούσε νὰ σοῦ δοθεῖ καὶ τί νὰ σοῦ προστεθεῖ γιὰ τὴ δολία γλῶσσα σου;». Ἡ αὐτὸ λοιπὸν ἐννοεῖ, ἢ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο ἀποτελεῖ τιμωρία, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ μέλλουσα δίκη τιμωρεῖς τὸν ἑαυτὸ σου, γεννώντας μέσα σου τὴν κακία. Διότι ἡ πιὸ μεγαλύτερη τιμωρία τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ κακία καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ μέλλουσα δίκη. Ποιά λοιπὸν ἐπάξια καταδικαστικὴ ἀπόφαση θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει γιὰ τὸν ἄνθρωπο αὐτοῦ τοῦ εἶδους; Ἐδῶ μὲν καμιά, ἐνῶ ἡ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι πληγμὰ φοβερό. Διότι ὁ μὲν ἄνθρωπος δὲν θὰ μπορούσε ἐπάξια νὰ προφυλάξει τὸν ἑαυτὸ του, καθόσον ἡ κακία ὑπερβαίνει κάθε τιμωρία. Κι' ἔτσι ὁ Θεὸς θὰ δώσει τὸ φοβερὸ πληγμὰ. Γι' αὐτὸ, θέλοντας νὰ δηλώσει αὐτὸ, πρόσθεσε ἀμέσως τὰ λόγια· «Τὰ ἀκονισμένα βέλη τοῦ ἰσχυροῦ μαζί μὲ τὰ καταστρεπτικὰ ἀναμμένα κάρβουνα».

Πάλι ἐδῶ βέλη ὀνομάζει τὶς τιμωρίες. Ὁ δὲ ἄλλος ἐρμηνευτῆς ἐρμήνευσε, «Τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἔχουν ἀκονισθεῖ μαζί μὲ τὰ στοιβαγμένα κάρβουνα». Καὶ ἄλλος δὲ ἐρμήνευσε, «Μὲ κάρβουνα κέδρινα», αὐξάνοντας μὲ τὴ μεταφορικὴ σημασίαν τῶν λέξεων τὸ φόβο τῆς τιμωρίας. Διότι καὶ τὸ «Στοιβαγμένα» καὶ τὸ «κέδρινα» ἔχουν τὴν

«*Αρκευθίναις*», τὴν αὐτὴν ἔχει ἔνκοιαν. Ἐκεῖ μὲν τὸ πλῆθος παρίστησι, ἐνταῦθα δὲ τὴν ποιότητα καὶ τὴν σφοδρότητα τῆς τιμωρίας. Ὅπερ οὖν καὶ οἱ ἐβδομήκοντα δηλοῦντες, «*Σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς*», ἐξέδωκαν, τουτέστιν, ἐρημο-
5 εἰς τὴν ζωὴν». Καὶ γὰρ τοῦτο ἀρίστη διδασκαλία μάλιστα καὶ μὴν φοβερῶν ὑλῶν καὶ τοῦ Θεοῦ τὰς τιμωρίας σχηματίζουσι αἱ *Γραφαί*, θέλη καὶ πῶρ αὐτὰς καλοῦσαι. Ἐνταῦθα δέ μοι τοὺς θαρβάρους αἰνίττεσθαι δοκεῖ. Διό, καὶ τοῦτο δη-
10 ποιοῖς, δαπανῶσι, καταναλίσκουσι. Ἀπὸ γὰρ τῶν παρ' ἡ-οἱ δόλοι καὶ αἱ ἐπιβουλαί, πλάνης γέμοντα ἅπαντα καὶ πολ-
 τῆς τῆς κακίας.

«*Οἴμοι ὅτι ἡ παροιμία μου ἐμακρύνθη, κατεσκήνωσα με-
 τὰ τῶν σκηνοματίων Κηδάω*». Ἐτερος ἐρμηνευτὴς φησὶν
15 χεῖλους ψευδοῦς. Τοιαῦτα γὰρ αὐτῶν τὰ ρήματα, τοιοῦτοι
 λύτευσα ἐν μακροσμοῶ». Ταῦτα μὲν οὖν οὔτοι θρηνοῦσιν ὑπὲρ
 τῆς αἰχμαλωσίας τῆς ἐν Βαβυλῶνι, ὁ δὲ Παῦλος ὑπὲρ τῆς
 ἐνταῦθα διαιρηθῆς λέγων «*Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει
 τοῦτω, στενάζομεν θαροῦμενοι*». Καί, «*Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ*
20 «*Οἴμοι ὅτι παροιμῶν παρείλκυσα*». Ἄλλος, «*ὦ ἐμοί, προση-
 ἐαντοῖς στενάζομεν*». Καὶ γὰρ παροιμία ὁ παρῶν βίος. Καὶ
 τί λέγω παροιμίαν, ὅπου γε καὶ τῆς παροιμίας ἐστὶν εὐτελέ-
 στερον προᾶγμα; Ὅθεν αὐτὴν καὶ ὁδὸν ἐκόλεσεν ὁ Χριστός,
 λέγων «*Στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἐπάγουσα*
25 καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ ἐν
 ἡ πρώτη, τὸ εἶδέναι ὅτι παροιμῶν ἐσμεν κατὰ τὸν παρόντα βί-

11. Β' Κορ. 5, 4.

12. Ρωμ. 8, 23.

13. Ματθ. 7, 14.

ἴδια σημασία. Στὴν πρώτη μὲν περίπτωση παριστάνουν τὸ πλῆθος, ἐνῶ στὴ δεύτερη τὴν ποιότητα καὶ τὴν σφοδρότητα τῆς τιμωρίας. Αὐτὸ ἀκριβῶς γιὰ νὰ δηλώσουν οἱ ἐβδομήκοντα μετέφρασαν «Μαζὶ μὲ τὰ ἐρημικὰ κάρβουνα», δηλαδή μὲ τὰ κάρβουνα ποὺ ἐρημώνουν, κατατρῶγουν καὶ καταστρέφουν τὰ πάντα. Διότι οἱ Γραφεὲς παριστάνουν τίς τιμωρίες τοῦ Θεοῦ μὲ τίς φοβερὲς ὕλες ποὺ χρησιμοποιοῦμε ἐμεῖς, ὀνομάζοντας αὐτὲς βέλη καὶ φωτιά. Ἐδῶ δὲ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπονοεῖ τοὺς βαρβάρους. Γι' αὐτὸ, γιὰ νὰ δηλώσει καὶ αὐτὸ ἄλλος ἐρμηνευτὴς, ἔλεγε· «Σῶσε τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ χεῖλη ποὺ εἶναι γεμάτα ἀπὸ ψεῦδος». Διότι τέτοια εἶναι τὰ λόγια αὐτῶν, τέτοιοι οἱ δόλοι καὶ οἱ ἐπιβουλές, ὅλα εἶναι γεμάτα ἀπὸ πλάνη καὶ πολλὴ κακία.

«Ἀλλοίμονο, διότι τὸ Ξενίτευμά μου παρατάθηκε, καὶ ἔστησα τὴ σκηνὴ μου μαζὶ μὲ τίς σκηνές τῶν Κηδαρινῶν». Ἄλλος ἐρμηνευτὴς λέγει· «Ἀλλοίμονο, διότι μακρύνθηκε τὸ Ξενίτευμά μου». Ἄλλος, «Ἀλλοίμονό μου, κατοίκησα στὴν Ξενιτεῖά ἐπὶ μακρὸ χρόνο». Αὐτοὺς βέβαια ταὺς θρήνους τοὺς κάμνουν αὐτοὶ γιὰ τὴν αἰχμαλωσία τους στὴ Βαβυλώνα, ὁ Παῦλος ὁμως τὸ λέγει αὐτὸ γιὰ τὴ ζωὴ μας σ' αὐτὸν τὸν κόσμο. «Διότι ἐμεῖς ποὺ βρισκόμαστε μέσα σ' αὐτὸ τὸ σῶμα, στενάζουμε πιεζόμενοι ἀπὸ τὸ βάρος του»¹¹. Καὶ «Ἦχι μόνο ἡ κτίση, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ποὺ λάβαμε τίς ἀρχικὲς δωρεές τοῦ Πνεύματος, στενάζουμε μέσα μας»¹². Καθόσον ἡ παρούσα ζωὴ εἶναι προσωρινή. Καὶ γιατί λέγω προσωρινή, τὴ στιγμὴ ποὺ εἶναι πιὸ εὐτελὲς πρᾶγμα καὶ ἀπὸ τὴ προσωρινὴ διαμονὴ κάπου; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ὀνόμασε αὐτὴν ὁδὸ, λέγοντας· «Εἶναι στενὴ ἡ πύλη καὶ γεμάτη ἀπὸ θλίψεις ἡ ὁδὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὴ ζωὴ»¹³. Καθόσον αὐτὸ πρό πάντων εἶναι ἡ ἄριστη καὶ πρώτη διδασκαλία, τὸ νὰ γνωρίζουμε ὅτι εἶναι προσωρινὴ ἡ διαμονὴ μας στὴν παρούσα ζωὴ. Γι' αὐτὸ

ον. Αὐτὸ καὶ οἱ παλαιοὶ τοῦτο ὠμολόγουν, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἐθανυμάθησαν.

Τοῦτο καὶ Παῦλος δηλῶν, ἔλεγε γράφων· «Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν οὐκ ἐπαιοχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς αὐτῶν κα-
 5 λείσθαι». Ποίαν αἰτίαν; εἰπέ μοι. "Οὐ ὠμολόγησαν ξένοι καὶ παρεπίδημοι εἶναι. Τοῦτο ἀρετῆς ἀπάσης ρίζα καὶ ὑπόθεσις. Ὁ γὰρ ἐπιτῆθα ξένος τῶν ἄνω πολιτῆς ἔσται. Ὁ τῶν ἐνιαῦ-
 θα ξένος οὐκ ἐμφιλοχωρήσει τοῖς παροῦσιν· οὐκ οἰκίας ἐπι-
 μελήσεται, οὐ χρημάτων, οὐ τροφῆς, οὐκ ἄλλου τῶν τοιούτων
 10 σὺδενός· ἀλλ' ὅσπερ οἱ ἐν ἀλλοτριᾷ διατριβόντες, πάντα ποι-
 οῦσι καὶ πραγματεύονται πρὸς τὴν ἐπὶ τῇ πατρίδι ἀποκατά-
 στασιν, καὶ καθ' ἑκάστην ἐπείγονται τὴν ἡμέραν τὴν ἐνεγκοῦ-
 σαι ἰδεῖν, οὕτω καὶ ὁ τῶν μελλόντων ἐρῶν, οὔτε τοῖς λυπη-
 ροῖς ταπεινωθήσεται παροῦσιν, οὔτε τοῖς χρησιοῖς ἐπαρθή-
 15 σεται, ἀλλ' ἑκάτερα παραδραμεῖται, καθάπερ ὁδὸν βαδίζων. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐν τῇ προσευχῇ κελευόμεθα λέγειν, «Ἐλ-
 θέτω ἡ βασιλεία σου», ἵνα τὸν πόθον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς
 ἡμέρας ἐκείνης σιρέφοντες, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτῆν ἔχον-
 τες, μηδὲ ὀρῶμεν τὰ παρόντα. Εἰ γὰρ Ἰουδαῖοι τῶν Ἱερο-
 20 σολύμων ἐπιθυμοῦντες θρηνοῦσι τὰ παρελθόντα καὶ μετὰ τὸ
 ἀπαλλαγῆναι, τίνα ἂν σχοίημεν ἡμεῖς συγγνώμην, ποίαν δὲ
 ἀπολογία, μὴ σποδοῦν κατεχόμενοι τῷ πόθῳ τῆς ἄνω Ἱε-
 ρουσαλήμ;

3. "Ορα γοῦν πῶς δὲ οὔτιοι θρηνοῦσι τὴν μετ' ἐκείνων
 25 διατριβήν, «Κατεσκήνωσα», λέγοντες, «μετὰ τῶν σκηνομά-
 των Κηθάρ· πολλὰ παρώκησεν ἡ ψυχὴ μου». Ἐνιαῦθα γὰρ
 οὐ τὴν ἐν ἀλλοτριᾷ διατριβήν θρηνοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν
 μετὰ βασθέων διαγωγήν. Ὁ δὴ καὶ ἄλλοι προφηταὶ ἐποίουν

14. Ἐβρ. 11, 16.

15. Ματθ. 6, 10.

16. Ματθ. 6, 10.

καὶ οἱ παλαιοὶ τὴν ἀναγνώριζαν αὐτὴν τὴν ἀλήθεια καὶ γι' αὐτὸ πρὸ πάντων ἔγιναν θαυμαστοί.

Αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσει καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγε γράφοντας: «Γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς νὰ ὀνομάζεται Θεὸς τους»⁴⁴. Γιὰ ποῖο λόγο; πές μου. Διότι πίστεψαν ὅτι εἶναι ξένοι καὶ περαστικοί. Αὐτὸ εἶναι ἡ ρίζα καὶ ἡ βάση ὅλης τῆς ἀρετῆς. Διότι ἐκεῖνος πού εἶναι ξένος σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, θὰ εἶναι πολίτης τῆς οὐράνιας ζωῆς. Ἐκεῖνος πού εἶναι ξένος σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ δὲν θὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ παρόντα πράγματα· δὲν θὰ φροντίσει γιὰ οἰκία, οὔτε γιὰ χρήματα, οὔτε γιὰ τροφή, οὔτε γιὰ τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού ζοῦν σὲ ξένη χώρα, κάμνουν τὰ πάντα καὶ φροντίζουν γιὰ τὴν ἐπιστροφή στὴν πατρίδα τους, καὶ καθημερινὰ ἀνυπομονοῦν νὰ δοῦν τὴν ἡμέρα πού θὰ τοὺς ὀδηγήσει ἐκεῖ, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού ἐπιθυμεῖ τὰ μελλοντικὰ πράγματα, οὔτε ἀπὸ τὰ δυσάρεστα τῆς παρούσας ζωῆς θὰ ταπεινωθεῖ, οὔτε ἀπὸ τὰ εὐχάριστα θὰ γίνεῖ ὑπερήφανος, ἀλλὰ καὶ τὰ δυὸ θὰ τὰ παραβλέψει, σάν νὰ βαδίζει σὲ ὁδὸ. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν προσευχὴ προτρεπόμαστε νὰ λέμε, «Ἄς ἔλθει ἡ βασιλεία σου»⁴⁵, ὥστε αὐξάνοντας μέσα μας τὸν πόθο καὶ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ἔχοντας μπροστὰ στὰ μάτια μας αὐτὴν, οὔτε κἂν νὰ βλέπουμε τὰ παρόντα. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι, πού ἐπιθυμοῦσαν τὰ Ἱεροσόλυμα, θρηνοῦν γιὰ τὰ περασμένα, καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπαλλαγὴ τους, ποιά συγγνώμη θὰ μπορούσαμε ἐμεῖς νὰ ἔχουμε, ποιά ἀπολογία, πού δὲν διακατεχόμαστε ἀπὸ σφοδρὸ πόθο γιὰ τὴν οὐράνια Ἱερουσαλήμ;

3. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς αὐτοὶ θρηνοῦν τὴ ζωὴ τους μαζί μὲ ἐκείνους, λέγοντας, «Ἔστησα τίς σκηνές μαζί μὲ τίς σκηνές τῶν Κηδαρινῶν· πολὺ χρόνο ἔμεινε ἡ ψυχὴ μου στὴν Ξενιτεία». Ἐδῶ βέβαια δὲν θρηνοῦν μόνο τὴ διαμονὴ τους στὴν ξένη χώρα, ἀλλὰ καὶ τὴ συναναστροφή τους μὲ τοὺς βαρβάρους. Πράγμα δηλαδὴ πού ἔκαμναν

ὑπὲρ τοῦ παρόντος βίου θρηνοῦντες, καὶ λέγοντες, «Οἴμοι
 ὅτι ἀπόλωλεν ἀπὸ τῆς γῆς εὐλαβής, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀν-
 θρώποις οὐκ ἔστι, καὶ αὐτὸς δὲ οὗτος, λέγων, «Σῶσόν με,
 Κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος». Οὐ γὰρ ταύτη μόνον ἐπίπο-
 5 ρος ὁ βίος, ὅτι πολλὴν ἔχει τὴν ματαιότητα καὶ ἀκαίρους
 φροντίδας, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὴ τῶν πονηρῶν ἡ φορὰ. Οὐδὲν
 δὲ ἐπαχθέστερον καὶ δυοκολώτερον τῆς πρὸς τοὺς τοιοῦτους
 ὀμίλιας. Οὐ γὰρ οὕτω καπνὸς καὶ ἀρχμὸς βαρύνει τοὺς ὀ-
 φθαλμοὺς εἴωθεν, ὡς ἡ τῶν πονηρῶν ὀμίλια τὰς ψυχὰς ἀ-
 10 λύνει παρασκευάζει. Οὐχ ὁρᾶς καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστὸν τὸ δυσχερὲς ἐνδεικνύμενον τῆς τοιαύτης διαγωγῆς;
 Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, «Ἔως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἔως πότε
 ἀνέξομαι ὑμῶν;» τοῦτο αἰνιτιζόμενος λέγει, «Κατεσκήνωσα
 μετὰ τῶν σκηνωμάτων Κηδάρ». Βάρβαρον τοῦτο τὸ γένος
 15 ἐστί, θηριοδέστερον πρὸς τοὺς κεκρατημένους διακεῖσθαι,
 σκηναῖς καὶ καλύβαις κεκρημένων καὶ πρὸς τὴν τῶν θηρίων
 ἀγριότητα ἐκλεπιωκότων. Ἄλλὰ τούτων πολλῶ χαλεπώτεροι
 οἱ ἄρπαγες, οἱ πλεονέκται, οἱ ἐν ἀσελγείαις, οἱ ἐν τρυφαῖς
 ζῶντες.

20 «Πολλὰ παρώκησεν ἡ ψυχὴ μου». Καὶ μὴν οὐ πολλά ἐ-
 βδομήκοντα γὰρ ἔτη μόνον ἦν· ἀλλ' οὐ τῷ πλήθει αὐτὰ πολ-
 λὰ καλεῖ, ἀλλὰ τῇ δυσκολίᾳ τῶν πραγμάτων. Καὶ γὰρ ὀλίγα
 ἦ, πολλὰ τοῖς θλιβομένοις φαίνεται. Οὕτω καὶ ἡμᾶς διακεῖ-
 σθαι χρὴ, καὶ ὀλίγα ἔτη ζήσωμεν ἐνταῦθα, πολλὰ νομίζειν
 25 αὐτὰ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν μελλόντων. Ταῦτα λέγων οὐ τῆς πα-
 ρούσης ζωῆς κατηγοροῦ, μὴ γένοιτο, καὶ γὰρ τοῦτο ἔργον

17. Μιχ. 7, 2.

16. Ψαλμ. 11, 2.

19. Ματθ. 17, 17.

καὶ ἄλλοι προφῆτες, θρηνώντας γιὰ τὴν παρούσα ζωὴ καὶ λέγοντας, «Ἀλλοίμονο, διότι χάθηκε ὁ εὐσεβὴς ἀπὸ τῆ γῆ καὶ δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους κάποιος ποὺ νὰ πράττει καλὰ ἔργα»¹⁷, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲ λέγοντας, «Σῶσε με Κύριε, διότι χάθηκε ὁ εὐσεβὴς»¹⁸. Διότι ἡ ζωὴ εἶναι κοπιαστικὴ ὄχι μόνο γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἐπειδὴ ἔχει πολλὴ ματαιότητα καὶ ἀνυπόφορες φροντίδες, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι μεγάλο τὸ πλῆθος τῶν κακῶν ἀνθρώπων. Δὲν ὑπάρχει δὲ τίποτε πιὸ ἀβάσταχτο καὶ πιὸ δύσκολο ἀπὸ τὴ συναναστροφή μὲ ἀνθρώπους τέτοιου εἴδους. Διότι συνήθως δὲν ἐνοχλεῖ τόσο πολὺ τὰ μάτια ὁ καπνὸς καὶ ἡ ἀκαθαρσία, ὅσο στενοχωρεῖ τίς ψυχὲς ἢ συναναστροφή τῶν κακῶν ἀνθρώπων. Δὲν βλέπεις καὶ τὸν Κύριό μας τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ παρουσιάζει τὴ δυσαρέσκεία του ἀπὸ τὴν τέτοιου εἴδους συναναστροφή; Καθόσον, ὅταν λέγει, «Μέχρι πότε θὰ εἶμαι μαζί σας; μέχρι πότε θὰ σᾶς ἀνέχομαι;»¹⁹, τὸ λέγει ὑπονοώντας αὐτό, «Ἔστησα τὴ σκηνή μου μαζί μὲ τίς σκηνές τῶν Κιδαρινῶν». Αὐτὸ τὸ ἔθνος εἶναι βάρβαρο, συμπεριφέρεται μὲ μεγαλύτερη ἀγριότητα πρὸς ἐκείνους ποὺ ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσία του, χρησιμοποιοῖ σκηνές καὶ καλύβες καὶ παρεκτράπηκε πρὸς τὴν ἀγριότητα τῶν θηρίων. Ἄλλ' εἶναι φοβερῶτεροι ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ἄρπαγες, οἱ πλεονέκτες, αὐτοὶ ποὺ ζοῦν μέσα στὴν ἀκολασία καὶ τίς ἀπολαύσεις.

«Πολὺ χρόνο ἔμεινε ἡ ψυχὴ μου στὴν ξενιτειά». Καὶ ὅμως δὲν ἦταν πολλὰ χρόνια· διότι ἑβδομήντα χρόνια μόνο ἦταν· ὅμως ὀνομάζει αὐτὰ πολλὰ ὄχι ὡς πρὸς τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴ δυσκολία τῶν πραγμάτων. Διότι καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι λίγα, φαίνονται πολλὰ σ' ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στίς θλίψεις. Ἔτσι πρέπει νὰ ἐνεργοῦμε καὶ ἐμεῖς, καὶ ἂν ἀκόμα ζήσουμε λίγα χρόνια ἐδῶ στὸν κόσμο, νὰ τὰ θεωροῦμε πολλὰ, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιθυμίας τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν. Λέγοντας αὐτὰ δὲν κατηγοροῦ τὴν παρούσα ζωὴ, μὴ γένοιτο, καθόσον αὕτη εἶναι ἔργο τοῦ

Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔρωτα τῶν μελλόντων ἡμᾶς ἀλείφω, καὶ ὥστε μὴ ἐμψιλοχωρεῖν τοῖς παροῦσι, μηδὲ προσηλῶσθαι τῷ σώματι, μηδὲ κατὰ τοὺς μικροψύχους τῶν πολλῶν διακεῖσθαι, οἳ κὰν μορία ζήτωσιν ἔτη, ὀλίγα ταῦτα εἶναί φασιν. Ὡν
5 τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; τί δὲ παχύτερον, εἰ οὐρανοῦ προκειμένου καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθῶν, « Ἄ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσεν », πρὸς τὰς σκιὰς κεχίρασι καὶ τὸν εὖριπον τοῦ παρόντος διαπερᾶν βούλονται θίου, κύμασι διηνεκέσι καὶ χειμῶνι καὶ ναυαγίοις ἐγκαλινδούμενοι; Ἄλλ'
10 οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως, ἀλλ' ἔσπευδε καὶ ἠπείγετο, καὶ ἐν αὐτὸν μόνον κατεῖχεν, ἢ τῶν ἀνθρώπων σωτηρία.

Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός· διὰν ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐπολέμου με δωρεάν». Εἶδες πῶς δείκνυσι τὸ φορτικὸν τῆς ἐκεῖ διατριβῆς; Οὐ γὰρ εἶπε, «μετὰ τῶν
15 οὐκ ἐχόντων εἰρήνην», ἀλλὰ, «Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός». Εἶδες τῆς θλίψεως τὸ κέρδος; εἶδες τῆς αἰχμαλωσίας τὸν καρπὸν; Ἄλλὰ νῦν, τίς ἡμῶν δυηόσεται τοῦτο εἰπεῖν; Ἀγαπητὸν γὰρ μετὰ τῶν εἰρηνικῶν εἰρηνικὸν εἶναι, οὗτος δὲ καὶ μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην
20 ἦν εἰρηκός. Πῶς οὖν τοῦτο καὶ ἡμεῖς κατορθώσομεν; Ἄν ὡς πάροικοι διατριβώμεν (πάλιν γὰρ ἐπὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἄγω τὸν λόγον) ἂν ὡς ξένοι, ἂν μηδενὶ τῶν παρόντων ὄμεν κατεχόμενοι. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ μάχην καὶ πόλεμον, ὡς ὁ τῶν παρόντων ἔρωσ, ὡς ἢ δόξης, ἢ χρημά-
25 των, ἢ τροφῆς ἐπιθυμία. Ὅταν δὲ καὶ πάντα διακόψῃς τὰ σχοινία ταῦτα, καὶ μηδενὶ τούτων περιίδῃς τὴν ψυχὴν κατε-

20. Α' Κορ. 2, 9.

21. Φιλ. 1, 23-25.

22. Μοθ. 10. 16.

Θεοῦ, ἀλλὰ σᾶς ἀσκῶ στό ν΄ ἀγαπήσετε τὰ μελλοντικά πράγματα καί νά μὴ ἀσχολεῖστε μὲ τὰ παρόντα, οὔτε νά προσηλώνεστε στό σῶμα, οὔτε νά συμπεριφέρεσθε ὅπως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὀλιγόψυχους, οἱ ὁποῖοι, καί ἂν ἀκόμα ζήσουν ἀμέτρητα χρόνια, λένε ὅτι αὐτὰ εἶναι λίγα. Τί θὰ μποροῦσε νά ὑπάρξει πιὸ ἀνόητο ἀπ΄ αὐτούς, τί δὲ πιὸ ἀναίσθητο, ὅταν, ἐνῶ ὁ οὐρανός βρίσκεται μπροστά τους, καθὼς καί τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, «Τὰ ὁποῖα οὔτε μάτι ἀνθρώπου τὰ εἶδε, οὔτε αὐτί τὰ ἄκουσε»²⁰, αὐτοὶ ἔχουν ἀποχαυνωθεῖ ἀπὸ τίς σκιές καί θέλουν νά διασχίζουν τὴν γεμάτη ἀπὸ ἀσάθεια παρούσα ζωὴ, περιφερόμενοι μέσα στὰ συνεχῆ κύματα, τὴν κακοκαιρία καί τὰ ναυάγια; Ὁμως δὲν ἦταν τέτοιος ὁ Παῦλος, ἀλλ΄ ἀγωνιζόταν καί βιαζόταν καί ἓνα πράγμα μόνο τὸν ἐνδιέφερε, ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων²¹.

«Μὲ ἐκείνους ποὺ μισοῦν τὴν εἰρήνη ἡμουν εἰρηνικός· ὅταν μιλοῦσα μ΄ αὐτούς, ἐκείνοι μὲ πολεμοῦσαν χωρὶς λόγο». Εἶδες πῶς δείχνει τὸ ἀνυπόφορο τῆς ἐκεῖ ζωῆς; Διότι δὲν εἶπε Ἐκείνους, ποὺ δὲν ἔχουν εἰρήνη, ἀλλὰ, «Μὲ ἐκείνους ποὺ μισοῦν τὴν εἰρήνη ἡμουν εἰρηνικός». Εἶδες τὸ κέρδος ἀπὸ τὴ θλίψη; εἶδες τὸν καρπὸ τῆς αἰχμαλωσίας; Ἄλλὰ τώρα ποιὸς θὰ μπορέσει νά τὸ πεῖ αὐτό; Βέβαια ἀγαπᾶ κανεὶς νά εἶναι εἰρηνικός μὲ τοὺς εἰρηνικούς, αὐτὸς ὅμως καί μὲ ἐκείνους ποὺ μισοῦν τὴν εἰρήνη ἦταν εἰρηνικός. Πῶς λοιπὸν θὰ τὸ κατορθώσουμε καί ἐμεῖς αὐτό; Ἄν ζοῦμε σὰν περαστικοὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ (διότι πάλι φέρω τὸ λόγο στό ἴδιο θέμα), ἂν σὰν ξένοι, ἂν δὲν εἶμαστε προσκολλημένοι σὲ κανένα ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς. Διότι τίποτε δὲν προξενεῖ τόσο πολὺ μάχη καί πόλεμο, ὅσο ὁ πόθος γιὰ τὰ παρόντα πράγματα, ὅσο ἡ ἐπιθυμία γιὰ δόξα, χρήματα καί ἀπολαύσεις. Ὅταν ὅμως κόψεις ὅλα αὐτὰ τὰ σχοινιά, καί δὲν ἀνεχθεῖς νά εἶναι κυριευμένη ἡ ψυχὴ μὲ κανένα ἀπὸ αὐτά,

χομέτην, τότε ὄψει πόθεν ὁ πόλεμος ἔχει τὴν ἀρχήν, πόθεν ἢ ἀρειτὴ ὑπόθεσιν λήφεται.

Διὰ τοῦτο μεταξὺ λύκων πρόβατα εἶναι κελεύει, ἵνα μη λέγῃς, τὰ καὶ τὰ ἔπαθον, καὶ διὰ τοῦτο ἠγριώθη. Κἂν μὲν
5 ρία, φησί, πάθῃς, μένε πρόβατον ὄν, καὶ οὕτω περιέσῃ τῶν λύκων. Πονηρός ἐστιν ὁ δεῖνα καὶ διεφθαρμένος, ἀλλ' ἔχεις ἰσαύτην δύναμιν, ὡς καὶ πονηρῶν περιγενέσθαι. Τί προβάτιον ἡμερώτερον; τί δὲ λύκον ἀγριώτερον; Ἄλλ' ὅμως τοῦτο ἐκείνου περιέσται· καὶ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων ἐδεί-
10 χθη. Οὐδὲν γὰρ πραότιος δυνατώτερον, οὐδὲν μακροθυμίας εὐτονώτερον. Διὰ τοι τοῦτο ὁ Χριστὸς κελεύει πρόβατα εἶναι μεταξὺ λύκων. Εἶτα οὕτως εἰπὼν, ὥσπερ οὐκ ἀρκούσης τῆς ἡμερότητας ταύτης, τῆς τοῦ προβάτου· λέγω, ὃν θούλειαι μαθητὴν δεῖξαι, καὶ ἕτερόν τι προστίθῃσιν, «Ἔσεσθε ἀκέραιοι
15 ὡς αἱ περισσότεραὶ δύο ζώων ἡμέρων καὶ ἀφελῶς διακειμένων μίξας πραότητα ἰσαύτην ἡμᾶς ἀπαιτεῖ τὴν ἐπιείκειαν, ὅταν μεταξὺ ἀγρίων ὦμεν. Καὶ μὴ μοι λέγε, πονηρός ἐστι καὶ οὐ δύναμαι φέρειν. Τότε γὰρ μάλιστα ἐπιδείκνυσθαι χρὴ τὴν πραότητα, ὅταν πρὸς ἀγρίους ἔχωμεν, ὅταν πρὸς ἀνη-
20 μέρους· τότε αὐτῆς ἢ ἰσχὺς δείκνυται, τότε αὐτῆς τὸ ἔργον καὶ τὸ κατόρθωμα καὶ ὁ καρπὸς διαλάμπει.

«Ὅταν ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐπολέμου με δωρεάν». Ἄλλος δὲ ἐρμηνευτὴς φησὶ, «Καὶ διτε ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐπολέμου»· ἢ τοῦτο αἰνιτιτόμενος, «Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἢ
25 μὴν εἰρηνικός», ἢ ὅτι, «ἐπεὶ ἐλάλουν αὐτοῖς, αὐτοὶ ἐπολέμου». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς διαλέξεως, διτε μάλιστα τὴν ἀγάπην ἐνεδεικνύμεν, φησὶν, διτε μά-

τότε θ' αντιληφθεῖς ἀπὸ ποῦ ἔχει τὴν ἀρχή του ὁ πόλεμος, ἀπὸ ποῦ ἢ ἀρετὴ θὰ λάβει τὴν ἀρχή της.

Γι' αὐτὸ μᾶς παραγγέλλει νὰ ζοῦμε σὰν πρόβατα ἀνάμεσα σὲ λύκους, γιὰ νὰ μὴ λέγεις, αὐτὰ καὶ αὐτὰ ἔπαθα καὶ γι' αὐτὸ ἐξαγριώθηκα. Καὶ ἂν ἀκόμα, λέγει, πάθεις ἀμέτρητα κακά, ἐξακολουθῶ νὰ εἶσαι πρόβατο, καὶ ἔτσι θὰ ὑπερισχύσεις τῶν λύκων. Ὁ τάδε εἶναι κακὸς καὶ διεφθαρμένος, ἀλλ' ἔχεις τόσο μεγάλη δύναμη, ὥστε καὶ τοὺς κακοὺς νὰ νικήσεις. Τί ὑπάρχει πιὸ ἥμερο ἀπὸ τὸ πρόβατο; τί δὲ πιὸ ἄγριο ἀπὸ τὸ λύκο; Ἄλλ, ὅμως τὸ πρόβατο θὰ ὑπερισχύσει τοῦ λύκου· καὶ αὐτὸ ἀποδείχθηκε μὲ τοὺς ἀποστόλους. Διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει δυνατότερο ἀπὸ τὴν πραότητα, τίποτε ἰσχυρότερο ἀπὸ τὴ μακροθυμία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς παραγγέλλει νὰ ζοῦμε σὰν πρόβατα ἀνάμεσα σὲ λύκους. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ εἶπε αὐτά, σὰν νὰ μὴ ἦταν ἀρκετὴ αὐτὴ ἡ ἡμερότητα, ἐννοῶ τοῦ προβάτου, γιὰ ἐκείνον ποῦ θέλει νὰ τὸν παρουσιάσει γιὰ μαθητὴ του, προσθέτει καὶ κάτι ἄλλο, «νὰ εἶστε ἄκακοι ὅπως τὰ περιατέρια»,²⁷ ἀναμειγνύοντας τὴν ἡμερότητα δύο ἡμερῶν καὶ ἄκακων ζώων· τόσο μεγάλη ζητεῖ νὰ εἶναι ἡ ἡμερότητά μας ὅταν ζοῦμε ἀνάμεσα σὲ ἀγρίους. Καὶ μὴ μοῦ λέγεις, κακὸς εἶναι καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὸν ὑποφέρω. Διότι τότε πρὸ πάντων πρέπει νὰ δίχνουμε τὴν πραότητά μας, ὅταν συναναστρεφόμεστε ἀγρίους, ὅταν ζοῦμε μὲ ἀνήμερους· τότε γίνεται φανερὴ ἡ δύναμη τῆς πραότητας, τότε διαλάμπει τὸ ἔργο, τὸ κατόρθωμα καὶ ὁ καρπὸς αὐτῆς.

«Ὅταν μιλοῦσα μὲ αὐτοὺς, μὲ πολεμοῦσαν χωρὶς νὰ ὑπάρχει λόγος». Ἄλλος δὲ ἐρμηνευτὴς λέγει, «Καὶ ὅταν μιλοῦσα μὲ αὐτοὺς, μὲ πολεμοῦσαν»· ἢ ὑπαινίσσεται αὐτό, ὅτι «Μὲ ἐκείνους ποῦ μισοῦν τὴν εἰρήνην ἡμῶν εἰρηνικός», ἢ ὅτι «Ὅταν μιλοῦσα μὲ αὐτοὺς, αὐτοὶ μὲ πολεμοῦσαν». Αὐτὸ δὲ ποῦ λέγει, σημαίνει τὸ ἔξης· Κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνομιλίας μου μαζί τους, ὅταν, λέγει, τότε πρὸ πάντων ἔδειχνα τὴν ἀγάπην μου, ὅταν καὶ λόγια φιλικὰ

λίσια καὶ ῥήματα φιλικὰ ἰέμεν, τότε ἡγροῖαινον, ἴοιε δόλους
 ἔρραπιον, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἐκράτει· ἀλλ' ὅμως ἐγὼ τὴν οἰ-
 κείαν ἐπεδεικνύμεν ἀρετὴν, καὶ ἐκείνων ταύτη διακειμένων.

Οὕτω καὶ ἡμᾶς διακεῖσθαι χρὴ, κἂν θάλλωσι, κἂν παίω-
 5 σι φιλοῦντας, κἂν ἐπιβουλεύωσι, τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπιδείκνυ-
 σθαι, ἐκείνης τῆς παραβολῆς μεμνημένους τῆς κελευούσης,
 ὡς πρόβατα καὶ περισσερὰς εἶναι ἐν μέσῳ λύκων, ἵν' ἐκεί-
 νους τε θελτίους ἐργασώμεθα, καὶ αὐτοὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς
 ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν,
 10 χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

τούς ἀπηύθυνα, τότε ἀγρίευσαν, τότε μηχανεύονταν δολιότητες, καὶ τίποτε δὲν τοὺς συγκρατοῦσε· ἀλλ' ὅμως ἐγὼ φανέρωνα τὴν ἀρετὴ μου, ἔστω καὶ ἂν ἐκεῖνοι συμπεριφέρονταν ἔτσι.

Ἔτσι πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ συμπεριφερόμαστε, καὶ ἂν ἀκόμα μᾶς πληγώνουν, καὶ ἂν ἀκόμα μᾶς χτυποῦν, ἐνῶ ἐμεῖς τοὺς ἀγαποῦμε, καὶ ἂν ἀκόμα σκέπτονται κακὰ ἐναντίον μας, νὰ κάμνουμε ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς, ἐνθουμούμενοι ἐκείνη τὴν παραβολὴ πού παραγγέλλει νὰ εἶμαστε σὰν πρόβατα καὶ σὰν περιστέρια ἀνάμεσα στοὺς λύκους, γιὰ νὰ κάμνουμε καὶ ἐκεῖνους καλυτέρους καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ν' ἀπολαύσουμε τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαί ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΚ΄ ΨΑΛΜΟΝ

ὦ Ω δ ἡ τ ῶ ν ἀ ν α θ α θ μ ῶ ν». Ἄλλος, «Ἄ σ μ α
εἰς τὰς ἀ ν α θ ἄ σ ε ις».

5 «Ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὰ ὄρη, ὅθεν ἤξει ἡ
βοήθειά μου». Ἔτερος, «Αἶρω ὀφθαλμούς μου εἰς τὰ
ὄρη, ὅθεν ἤξει ἡ βοήθειά μου».

1. Ὅρα ψυχὴν ἀπορομένην καὶ ἀμηχανοῦσαν, ὡς ἐν
τοῖς κακοῖς οὔσαν, καὶ βουλομένην τυχεῖν παραμυθίας πρὸς
10 τὸν Θεὸν ἀφορῶσαν. Τοῦτο πάλιν κατόρθωμα τῶν πειρασμῶν,
καὶ κέρδος περσοῦν αὐτήν καὶ διεγείρον, καὶ τὴν ἄνωθεν ποι-
οῦν ἐπιζητεῖν ροπήν, καὶ τῶν βιωτικῶν ἀποτεμνον ἀπάντων.
Εἰ γὰρ Ἰουδαῖοι, οἱ παχεῖς καὶ τῇ γῇ προσηλωμένοι, ἀπὸ
τῆς ἐν αἰχμαλωσίᾳ ταλαιπωρίας οὕτως ἐγίνοντο σπουδαῖοι,
15 καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἔβλεπον, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς δίκαιοι
ἂν εἴημεν τοῦτο ποιεῖν ἐν ταῖς περιστάσεσι, καὶ πρὸς τὸν Θε-
ὸν καταφεύγειν, οἱ πλείονα ἐκείνων ἀκριβεία ἀπαιτούμενοι.
Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι τότε ἐν μέσοις ἦσαν ἀπειλημένοι τοῖς
πολεμίοις, καὶ οὐ πόλις αὐτοῖς ἦν, οὐ τεῖχος, οὐ πύργος, οὐχ
20 ὄπλα, οὐ συμμαχία ἀνθρωπίνη, οὐ χρημάτων περιουσία, οὐκ
ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλ' αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι μετα-
ξὺ δεσποτῶν ὁμοῦ καὶ πολεμίων ἀνεσιτρέφοντο, τῶ μεγέθει
δὲ τῶν συμφορῶν πιεζόμενοι πρὸς τὴν ἄμαχον κατέφυγον
χεῖρα, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐρημωθέντες, ἀπὸ τῆς ἐρημίας
25 ταύτης ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἤρχοντο. Διὸ καὶ ἔλεγον «Ἦρα

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟΝ ΡΚ΄ ΨΑΛΜΟ

«Ὁ δὴ τῶν ἀναβαθμῶν». Ἄλλος, «Ἔασμά
στις ἀναβάσεις».

«Σήκωσα τὰ μάτια μου πρὸς τὰ ὄρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα
θα ἔλθει ἡ βοήθειά μου». Ἄλλος λέγει, «Σηκώνω
τὰ μάτια μου πρὸς τὰ ὄρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θα
ἔλθει ἡ βοήθειά μου.

1. Πρόσεχε ψυχὴ πού βρίσκεται σὲ ἀδιέξοδο καὶ ἀμηχανία, διότι ζεῖ μέσα στὰ κακὰ καὶ ἔχει στραμμένο τὸ βλέμμα της πρὸς τὸ Θεό, θέλοντας νὰ τύχει παρηγορίας. Αὐτὸ πάλι εἶναι κατόρθωμα τῶν δοκιμασιῶν καὶ κέρδος πού ἀναπτερώνει καὶ διεγείρει αὐτὴ καὶ τὴν κάμνει νὰ ἐπιζητεῖ τὴν οὐράνια βοήθεια καὶ τὴν ἀπομακρύνει ἀπὸ ὅλα τὰ κοσμικὰ πράγματα. Διότι, ἂν οἱ Ἰουδαῖοι, πού ἦταν χαμηλῆς πνευματικότητας καὶ προσκολλημένοι στὴ γῆ, ἔγιναν τόσο ἀνώτεροι πνευματικά, ἐξ αἰτίας τῆς ταλαιπωρίας τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ εἶχαν στραμμένο τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸν οὐρανὸ, πολὺ περισσότερο ὀρθὸ θὰ ἦταν νὰ τὸ κάμνουμε ἐμεῖς στὶς δύσκολες περιστάσεις καὶ νὰ καταφεύγουμε πρὸς τὸ Θεό, ἐμεῖς πού μᾶς ζητεῖται περισσότερη πνευματικὴ τελειότητα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι τότε ἦταν κυριευμένοι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ δὲν εἶχαν οὔτε πόλη, οὔτε τεῖχος, οὔτε πύργο, οὔτε ὄπλα, οὔτε ἀνθρώπινη βοήθεια, οὔτε ἀφθονία χρημάτων, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλ' ἦταν αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι καὶ ζούσαν ἀνάμεσα σὲ κυρίους καὶ σὲ ἐχθροὺς, καταπιεζόμενοι δὲ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν συμφορῶν κατέφυγαν πρὸς τὴν ἀκατανίκητη βοήθεια, καὶ ἐπειδὴ ἀπομονώθηκαν τελείως ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη αὐτὴ ὀδηγοῦνταν στὴν εὐσεβῆ Ζωή. Γι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Σήκωσα τὰ μάτια

τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὰ ὄρη, ὅθεν ἤξει ἡ βοήθειά μου. Τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων πάντα ἐγκαταλέλειπται, πάντα φροῦδα, πάντα ἐκποδῶν μία λοιπὸν ὑπολέλειπται σωτηρία, φησίν, ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ.

- 5 «Ἡ βοήθειά μου παρὰ Κυρίου τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Εἶδες τὸν Θεὸν πανταχοῦ ἐπιζητιούντας; ἀπὸ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ τῶν ὄρων, ἀπὸ τῆς ἐρημίας, πανταχοῦ αὐτὸν φανταζομένους; εἶδες αὐτῶν τὴν διάλειψαν ὑψηλοτέρα γινομένην, καὶ τὴν πανταχοῦ πρόνοιαν αὐτοῦ ἐκτεταμένην ἀνακηρύττοντας; Οὐ γὰρ ἀπλῶς προσέθηκε «Τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», ἀλλὰ σπλολιζόμενος αἰνιγματωδῶς τοῦτο καὶ λέγων· εἰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐποίησε, δύναται καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ βοηθῆσαι, καὶ πανταχοῦ, καὶ ἐν βαρβάρῳ χεῖρα ὀρέξαι, καὶ τῆς παιρίδος ἐκπεσόνας διασοῦσαι. Εἰ γὰρ τὰ στοιχεῖα ταῦτα λόγῳ μόνῃ παρήγαγε, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τῶν βαρβάρων ἀπαλλάξει δυρήσεται. Ὅρα πῶς φιλοσοφοῦσιν οἱ λίθων ὄντες ἀναισθητότεροι, ἐπὶ τῆς ἀλλοτριᾶς διατρίβοντες; Οὐκέτι γὰρ τοῦ μεμνηται, ἀλλ' οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ὅρα πῶς καὶ τὴν δημιουργίαν ἀνακηρύττουσι καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν πρόνοιαν. Οἱ γὰρ πρὸ τούτου τῷ ξύλῳ λέγοντες, «Θεός μου εἰ σὺ», καὶ τῷ λίθῳ, «Σὺ με ἐγέννησας», νῦν τὸν δημιουργὸν τῆς οἰκουμένης ἐπιγινώσκουσι.

- «Ἡ βοήθειά μου παρὰ Κυρίου», οὐ παρὰ ἀνθρώπων, οὐδὲ 25 παρὰ ἱππων, οὐ παρὰ χρημάτων, οὐ παρὰ συμμάχων, οὐδὲ παρὰ περιβόλων. «Ἡ βοήθεια ἡμῶν παρὰ Κυρίου». Αὕτη ἀγέροτος ἢ συμμαχία, αὕτη ἄμαχος ἢ βοήθεια· οὐκ ἄμαχος δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ ραδία καὶ εὐκόλος. Οὐ γὰρ ὁδὸν μακρὰν βαδίσαι δεῖ, εὐ θυρωροὺς κατακεῖναι, οὐ χρήματα δαπανῆσαι, οὐ πρε-

μου πρὸς τὰ ὄρη ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἔλθει ἡ βοήθειά μου». Ὅλες οἱ ἐλπίδες ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων χάθηκαν, ὅλα ἐξαφανίσθηκαν, ὅλα ἀπομακρύνθηκαν· μιὰ πλέον σωτηρία, λέγει, ἔχει ἀπομείνει, ἡ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ.

«Ἡ βοήθειά μου θὰ ἔλθει ἀπὸ τὸν Κύριο πού δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ». Εἶδες πού ἀπὸ παντοῦ ἐπιζητοῦν τὸ Θεὸ; ἀπὸ τὴ γῆ, ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἀπὸ τὰ ὄρη, ἀπὸ τὴν ἐρημιὰ καὶ πού φαντάζονται ὅτι βρίσκεται παντοῦ; Εἶδες τὴ σκέψη τους νὰ γίνεται ὑψηλότερη καὶ νὰ διακηρύσσουν τὴν πρόνοια αὐτοῦ πού ἀπλώνεται παντοῦ; Διότι δὲν πρόσθεσε στὴν τύχη «Ὁ ὁποῖος δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ», ἀλλὰ σκεπτόμενος αἰνιγματικὰ αὐτὸ καὶ λέγοντας· ἂν δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσει καὶ στὴν ξένη χώρα καὶ παντοῦ, καὶ νὰ ἀπλώσει τὸ χέρι του καὶ ἐνῶ βρισκόμαστε στὴ βάρβαρη χώρα καὶ νὰ σώσει ἐμᾶς πού χάσαμε τὴν πατρίδα μας. Διότι, ἂν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὰ δημιούργησε μὲ μόνο τὸ λόγο του, πολὺ περισσότερο θὰ μπορέσει ν' ἀπαλλάξει ἐμᾶς ἀπὸ τοὺς βερβάρους. Βλέπεις πῶς φιλοσοφοῦν ἐκεῖνοι πού εἶναι πιὸ ἀναίσθητοι καὶ ἀπὸ τοὺς λίθους, ζώντας στὴν ξένη χώρα; Διότι δὲν ἐνθυμοῦνται πλέον τὸ ναὸ, ἀλλὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ. Πρόσεχε πῶς διακηρύσσουν καὶ τὴ δημιουργία καὶ τὴ σοφία καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐκεῖνοι πού πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἔλεγαν στὸ ξύλο, «Σὺ εἶσαι Θεὸς μου», καὶ στὸ λίθο, «Σὺ μὲ γέννησες»¹, τώρα ἀναγνωρίζουν τὸ δημιουργὸ τῆς οἰκουμένης.

«Ἡ βοήθειά μου θὰ ἔλθει ἀπὸ τὸν Κύριο», ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε ἀπὸ ἵππους, οὔτε ἀπὸ χρήματα, οὔτε ἀπὸ συμμάχους, οὔτε ἀπὸ ὀχυρώματα. «Ἡ βοήθειά μου θὰ ἔλθει ἀπὸ τὸν Κύριο». Αὐτὴ ἡ συμμαχία εἶναι ἀκατανίκητη, αὐτὴ ἡ βοήθεια εἶναι ἀκαταμάχητη· ὄχι μόνο δὲ ἀκαταμάχητη, ἀλλὰ καὶ εὐκολὴ καὶ εὐκολοκατόρθωτη. Διότι δὲν χρειάζεται κανένας νὰ βαδίσει μακρὸ δρόμο, οὔτε νὰ κολακεύσει θυρωροὺς, οὔτε χρήματα νὰ ξεδέψει, οὔτε ἀντι-

- οθείαν στείλασθαι, ἀλλ' οἴκοι μένοντα δυνατὸν ταύτην ἐπισπά-
 πασθαι τὴν ροπήν, μόνον ἂν ἀποστήσας τις ἑαυτὸν τῶν ἀν-
 θρωπίνων, ἐκείνης ἐξέχηται τῆς ἐλπίδος, καὶ δευδερεκὲς ἔρη
 τὸ ὄμμα, καὶ ὑψηλὰ βλέπη. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μόνω τῷ ζῳῶν
 5 **τούτῳ τὴν διάπλασιν ὄρθιον ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ τοὺς ὀφθαλ-**
μοὺς ἐν ὕψει κατέθετο τῆς σαρκὸς διδάσκων καὶ ἀπὸ τῶν αἰ-
σθητιῶν, ὅτι δεῖ πρὸς τὸ ὕψος ὄραῖν. Μόνον γὰρ τοῦτο τὸ ζῳῶν
ἔστιν διαπεπλασμένον, τὰ δὲ ἄλλα πάντα κάτω βλέπει, καὶ
πρὸς γῆν νένευκεν. Οὗτος δὲ πρὸς τὸν οὐρανὸν τέταται, ἵνα
 10 **τὰ ἐκεῖ περιοκοπῇ, καὶ ἐν ἐκείνοις φιλοσοφῇ, καὶ ἐκεῖνα φαν-**
τάζηται, καὶ ὀξυδερεκὲς ἔχη τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς. Διὰ δὴ τοῦτο
καὶ τις σοφὸς ἔλεγε, «Τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ κεφαλῇ
αὐτοῦ», τοιτέσι, τῶν κάτω πάντων ἀπήλλακται, καὶ οὐρανο-
πολεῖ, καὶ μετέωρα φανιάζεται.
- 15 **Μὴ δώης εἰς σάλον τὸν πόδα σου, μηδὲ νυστάξει ὁ φυλάσ-**
σων σε». Ὁρθᾶς πόσῃν ἀπαιεῖ παρ' ἡμῶν σπουδῇ» ὁ λόγος;
Ἐπειδὴ γὰρ βοηθείας ἐμνήσθησαν καὶ τὴν ἄνωθεν ροπήν κα-
λοῦσι, παραινεῖ καὶ συμβουλεύει, μονονουχὶ τοῦτο λέγων· εἰ
θούλει ταύτης ἀπολαῦσαι, τὰ παρὰ σαντοῦ εἰσένεγκε. Τί δὲ ἐ-
 20 **στιν ὁ παραινεῖ; Ἄκουε· «Μὴ δώης εἰς σάλον τὸν πόδα σου»·**
τοιτέσι, μὴ περιτραπῆς, μὴ σκανδαλιότης, καὶ τότε ἔξεις τὸν
Θεὸν χεῖρα ὀρέγοντα, οὐκ ἐγκαταλιμπάνοντα, οὐκ ἀφιέντα.
«Ὡστε παρ' ἡμῖν αἱ ἀρχαί, καὶ τοῦτου ἡμεῖς κύριοι. Ἐπειδὴ
δὲ κύριοι, διὰν βουλώμεθά τινος ἐπιτωγγάνειν, δεῖ καὶ ἡμᾶς
 25 **τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρειν (οὔτω γὰρ καὶ ὁ Θεὸς βούλειαι),**
μικρὰ μὲν ὄντα καὶ εὐτελεῆ, δεῖ δὲ ὅμως εἰσφέρειν, οὐκ ἀρ-
γούνητας, καὶ οπουδάζοντας διασώσειν. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τὴν

προσώπους να στείλει, αλλά μπορεί ν' αποσπάσει αυτή τή βοήθεια παραμένοντας στην οικία, αρκεί μόνο ἄν κανείς, ἀπομακρύνοντας τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, στηρίζεται σ' ἐκείνη τὴν ἐλπίδα, ἔχει εὐκίνητο τὸ βλέμμα του καὶ βλέπει πρὸς τὸν οὐρανὸ. Διότι γι' αὐτὸ μόνο σ' αὐτὸ τὸ ζῶο ὁ Θεὸς ἔκαμε τὴ διάπλασὴ του ὄρθια καὶ τοποθέτησε τὰ μάτια στὴν κορυφὴ τοῦ σώματος, διδάσκοντας καὶ ἀπὸ τὰ αἰσθητά, ὅτι πρέπει πρὸς τὸν οὐρανὸ νὰ βλέπει. Διότι μόνο αὐτὸ τὸ ζῶο εἶναι ἔτσι διαπλασμένο, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα βλέπουν κάτω καὶ σκύβουν πρὸς τὴ γῆ. Αὐτὸς δὲ κατασκευάσθηκε μὲ τὸ βλέμμα του στραμμένο πρὸς τὸν οὐρανὸ, γιὰ νὰ παρατηρεῖ τὰ ὅσα ὑπάρχουν ἐκεῖ, νὰ φιλοσοφεῖ καὶ νὰ φαντάζεται ἐκεῖνα καὶ νὰ ἔχει εὐκίνητο τὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ κάποιος σοφὸς ἔλεγε, «Τοῦ σοφοῦ τὰ μάτια βρίσκονται στὴν κεφαλὴ»², δηλαδή ἔχει ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ κάτω, βλέπει πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ φαντάζεται τὰ οὐράνια.

«Μὴ ἀφήσεις νὰ σαλευθεῖ τὸ πόδι σου, οὔτε νὰ νυστάξει ἐκεῖνος πού σε φυλάσσει». Βλέπεις ὁ λόγος πόση προσπάθεια ζητεῖ ἀπὸ ἐμᾶς; Ἐπειδὴ δηλαδή θυμῆθηκαν τὴ βοήθεια καὶ ζητοῦν τὴν οὐράνια βοήθεια, προχωρεῖ σέ προτροπές καὶ συμβουλές καὶ εἶναι σὰν νὰ λέγει τὸ ἑξῆς: ἄν θέλεις ν' ἀπολαύσεις αὐτὴ, πρόσφερε καὶ σὺ ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα. Ποιὰ δὲ εἶναι ἡ προτροπὴ; "Ἄκουε· «Μὴ ἀφήσεις τὸ πόδι σου νὰ σαλευθεῖ»· δηλαδή, μὴ ἐκτραπεῖς, μὴ σκανδαλισθεῖς, καὶ τότε θὰ ἔχεις τὸ Θεὸ βοηθό σου, χωρὶς νὰ σε ἐγκαταλείπει, οὔτε νὰ σε ἀφήνει. Ὡστε σὲ ἐμᾶς βρίσκεται ἡ ἀρχὴ καὶ ἐμεῖς εἴμαστε κύριοι αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἴμαστε κύριοι ὅταν θέλουμε κάτι νὰ ἐπιτύχουμε, πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ προσφέρουμε ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς (διότι αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ), πού ἴσως εἶναι μικρὸ μὲν καὶ ἀσήμαντο, πρέπει ὅμως νὰ τὸ προσφέρουμε, χωρὶς νὰ χρονοτριβοῦμε, οὔτε νὰ κοιμώμαστε καὶ νὰ ροχαλίζουμε, οὔτε νὰ χάνουμε τὸ θάρρος μας, ἀλλὰ νὰ ἐνεργοῦμε καὶ νὰ φροντίζουμε γιὰ νὰ σωθοῦμε.

ἐνδεκάτην ὥραν ἐμισθώσατο. Καίτοι τί τοιοῦτον ἔμελλον ποι-
εῖν περὶ ἐνδεκάτην ὥραν; Ἄλλ' ἵνα ἀφορμὴν ἔχη τὴν ἐργα-
σίαν, ἵνα πρόγμασι τῶν σιεράνων. Διό φησι «Μὴ δώης εἰς
σάalon τὸν πόδα σου, καὶ οὐ νουιάξει ὁ φυλάσσω σε». Ἐὰν
5 τὰ παρὰ σοῦ παρόσχης, καὶ τὰ ἐκείνον ἔγεται. Ἐκ τούτου καὶ
τοιοῦτό τι δείκνυται, ὅτι καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἂν εἰσφέρωμεν,
ὅμως καὶ οὕτω τῆς παρ' αὐτοῦ δεόμεθα ροπῆς, ἵν' ἐν ἀσφαλεα
ῶμεν, ἵνα ἀπερίτρητοι μένομεν.

2. Τίς δὲ δίδωσιν εἰς σάalon τὸν πόδα; Ὁ πράγμασιν ἐπι-
10 θαίνων ὀλισηροῖς καὶ οὐκ ἔχουσι ἰσχυρὰν θάσιν, οἷός ἐστιν
ὁ τῶν χρημάτων ἔρως, οἷς ὁ τῶν βιωτικῶν πόθος. Διὰ τοῦτο
συνεχῶς περιτρέπονται καὶ καταλίπνουσι, καὶ τὸν περὶ τῶν
ἐσχάτων ἐλικρομῶσιν ἑαυτοῖς κίνδυνον. Οὐ γάρ ἐστιν ἐκείνά
ποτε ἀσάλευτα, οὐδέποτε ἐστιν ἀκίνητα, ἀλλ' αἰεὶ μεταβάλλεται
15 καὶ μεθίσταται καὶ τῶν κυμάτων μᾶλλον ταράττεται, καὶ τῶν
ποταμίων ρευμάτων ταχύτερον διαθαίνει, καὶ ψάμμον πάσης
ἐστὶν ἀσθενέστερα καὶ διαρρεῖ.

«Ἴδὸν οὐ νουιάξει, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσω τὸν Ἰσρα-
ήλ». Ἄν οὕτω διακείμενος ἦς, φησὶν, «Οὐ νουιάξει, οὐδὲ ὑ-
20 πνώσει», τουτέστιν, οὐκ ἐγκαταλείψει, οὐ προήσεται, οὐκ ἀφή-
σει γυμνὸν καὶ ἔρημον. Τοῦτο αἰνίξασθαι θέλων, ἀλλ' οὐχ ἰ-
πλῶς, τέθεικεν, «Ὁ φυλάσσω τὸν Ἰσραήλ». Ὁ δὲ λέγει,
τοῦτό ἐστιν εἰ τοῦτο ἔργον αὐτοῦ διηνεκές, τὸ ἄνωθεν καὶ ἐκ
προγόνων τῶν σῶν ἐν ἀσφαλείᾳ σε καθιστᾶν, οὐ προήσεται τὸ
25 ἔργον τὸ αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀνήγηδες αὐτῷ πράττειν οὐκ ἐγκαταλεί-
πει, εἰ μὴ οὐ δώης εἰς σάalon τὸν πόδα σου. Καὶ οὐ μόνον οὐκ

Γι' αυτό και μίσθωσε εκείνους πού βρήκε τὴν ἑνδεκάτη ὥρα². Ἄν και βέβαια τί τό σπουδαῖο ἐπρόκειτο νά κάνουν ἀπό τὴν ἑνδεκάτη ὥρα και μετά; Ἄλλὰ γιά νά ἔχει σάν ἀφορμὴ τὴν ἐργασία, γιά νά ἔχει δικαιολογία γιά τοὺς στεφάνους. Γι' αὐτό λέγει «Μὴ ἀφήσεις νά σαλευθεῖ τὸ πόδι σου και ὅς μὴ νυστάξει ἐκεῖνος πού σέ φυλάσσει». Ἄν δώσεις αὐτά πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ σένα, θ' ἀκολουθήσουν και τὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ αὐτό γίνεται φανερό και τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ και ἂν ἀκόμη προσφέρουμε αὐτά πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἐμᾶς, ὅμως και ἔτσι χρειαζόμαστε τὴ βοήθεια αὐτοῦ, γιά νά εἴμαστε ἀσφαλεῖς και γιά νά μένουμε ἀμετάτρεπτοι.

2. Ποιός ὅμως ἀφήνει τὸ πόδι του νά σαλευθεῖ; Ἐκεῖνος πού βαδίζει ἐπάνω σὲ ὀλισθηρὰ πράγματα και πού δὲν ἔχουν ἰσχυρὴ βάση, ὅπως, γιά παράδειγμα, εἶναι ὁ ἔρωτας τῶν χρημάτων. ὅπως εἶναι ὁ πόθος τῶν κοσμικῶν πραγμάτων. Γι' αὐτό συνεχῆς ἀνατρέπονται και πέφτουν και γίνονται πρόξενοι γιά τὸν ἑαυτὸ τους τοῦ πιὸ φοβερῶτερου κινδύνου. Διότι ἐκεῖνα δὲν εἶναι ποτέ ἀσάλευτα, ποτέ δὲν εἶναι ἀμετακίνητα, ἀλλὰ πάντοτε μεταβάλλονται και μετατίθενται, ἀναταράσσονται περισσότερο και ἀπὸ τὰ κύματα, περνοῦν και χάνονται γρηγορώτερα και ἀπὸ τὰ ρεύματα τῶν ποταμῶν και εἶναι ἀσθενέστερα ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄμμο και ἐξαφανίζονται.

«Νὰ δὲν θὰ νυστάξει, οὔτε θὰ κοιμηθεῖ ἐκεῖνος πού φυλάσσει τὸν Ἰσραήλ». Ἄν ἔτσι, λέγει, Ζεῖς, «Δὲν θὰ νυστάξει, οὔτε θὰ κοιμηθεῖ», δηλαδὴ δὲν θὰ σέ ἐγκαταλείψει, δὲν θὰ σέ ἀπορρίψει, δὲν θὰ σέ ἀφήσει γυμνὸ και ἔρημο. Αὐτὸ ἤθελε νά ὑπαινηθεῖ και δὲν ἀνέφερε τυχαῖα τὸ «Ἐκεῖνος πού φυλάσσει τὸν Ἰσραήλ». Αὐτὸ πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς Ἄν αὐτὸ εἶναι συνεχῆς ἔργο αὐτοῦ, τὸ νά σέ θέτει σὲ ἀσφάλεια ἀπὸ τὴν ἀρχὴ και ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν προγόνων σου, δὲν θὰ παρατήσει τὸ ἔργο του, και δὲν θὰ ἐγκαταλείψει αὐτὸ πού συνηθίζει νά πράττει, ἂν σὺ δὲν ἀφήσεις τὸ πόδι σου νά σαλευθεῖ. Καὶ ὄχι μόνο

ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ καὶ προσιήσεται μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφα-
 λείας. Διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· «Κύριος φυλάξει σε· Κύριος
 σκέπη σου ἐπὶ χεῖρα δεξιάν σου». Ἔτερος, «Παρὰ τὴν χεῖρα
 τὴν δεξιάν σου». Παρασιότης, φησὶν, ἔσται σου, σύμμαχος,
 5 βοηθός. Ὁρθῶς πῶς καὶ ἐνταῦθα θούλειάι σε ἐνεργὸν εἶναι;
 Ἀπὸ μεταφορῶς δὲ τῶν ἐν παραιάξει ἐσιώτων, παρὰ τὴν χεῖ-
 ρά σου σιήσεται τὴν δεξιάν, ὥστε ἀχείρωτον εἶναι, ὥστε ἐνεργ-
 γόν, ὥστε ἰσχυρόν, ὥστε δυνάστην, ὥστε ἰσόπαιον ἰσιῶν, ὥσ-
 τε τὴν νίκην αἴρεσθαι, ἐπειδὴ μάλιστα αὕτη ἐστί, δι' ἧς ἅ-
 10 παντα ἐνεργοῦμεν. Οὐκ ἔσται δέ σοι παρασιότης μόνον, οὐδὲ
 σύμμαχος, ἀλλὰ καὶ σκέπη. Πάλιν λέγω, διὰ τῶν παρ' ἡμῖν
 πραγμάτων τοῦ Θεοῦ τὰς βοηθείας χαρακτηρῶζει, τὴν ὀλόκλη-
 ρον αὐτοῦ φυλακὴν καὶ τὴν ἐγγυιότηταν συμμαχίαν διὰ τῆς δε-
 ξιάς καὶ τῆς σκέπης παρίστησιν.

15 «Ἡμέρας ὁ ἥλιος οὐ συγκαύσει σε, οὐδὲ ἡ σελήνη τὴν
 νύκτια». Καὶ τοῦτο γέγονεν ἡνίκα ἐξ Αἰγύπτου ἐπανήεσαν, καὶ
 ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβον. Ἐνταῦθα δὲ τὴν πολλὴν ἄδειαν λέγει.
 Εἰκὸς δὲ καὶ τότε ἐπανιόντας τοιαύτης τιμῆς ἀπολαῦσαι παρα-
 δοξοποιίας ἐτέρῳ ἢ τὴν ἰσότητά. Ἐκ περιουσίας τοίνυν αὐτοῦ
 20 τὴν πρόνοιαν δεῖξαι θουλόμενος, ὅτι οὐ μόνον τῶν δεινῶν
 ἀπαλλάττει, ἀλλ' οὐδὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀφήσιν σε παθεῖν,
 τοῦτο ἐπήγαγε. Δαυιδὸς γὰρ αὐτοῦ τῆς βοηθείας ἢ χορηγία,
 ἄφατος ἢ φιλανθρωπία, οὐ πρὸς τὸ μέτρον τῆς χρείας τῆς ἡ-
 μειέρας παρέχουσα τὴν παρ' ἑαυτοῦ βοήθειαν, ἀλλ' ὑπερβαί-
 25 νουσα ταῖς ἀντιδόδοσι καὶ τὰς αἰτήσεις ἡμῶν.

«Κύριος φυλάξει σε ἀπὸ παντὸς κακοῦ· φυλάξει τὴν ψυ-
 χήν σου ὁ Κύριος». Ὁ γὰρ μηδὲ τὰ μικρὰ ταῦτα λυπῆσαι σε
 συγχωρῶν, ἀλλὰ μέχρι τοσοῦτον τὴν πρόνοιαν ἐκτείνων τὴν
 ἑαυτοῦ καὶ τὴν κηδεμονίαν, πολλῶ μᾶλλον ἢ τῶν ἐτέρων ἀχείρω-

δὲν θὰ σὲ ἐγκαταλείψει, ἀλλὰ καὶ θὰ σὲ προστατεύσει χαρίζοντάς σου μεγάλη ἀσφάλεια. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε τὰ ἐξῆς· «Ὁ Κύριος θὰ σὲ φυλάξει ὁ Κύριος θὰ εἶναι ἡ σκέπη σου καὶ θὰ βαδίζει δίπλα στὸ δεξιὸ σου χέρι». Ἄλλος λέγει, «Δίπλα στὸ δεξιὸ σου χέρι». Θὰ εἶναι λέγει συμπαραστάτης σου, σύμμαχος σου καὶ βοηθός σου. Βλέπεις πῶς καὶ ἐδῶ θέλει νὰ καταβάλλεις καὶ σὺ προσπάθεια; Μεταφέροντας τὴν εἰκόνα ἐκείνων πού στέκονται στὴν παράταξη μάχης, λέγει ὅτι θὰ σταθεῖ δίπλα στὸ δεξιὸ σου χέρι, ὥστε νὰ εἶσαι ἀκατανίκητος, δραστικός, ἰσχυρός, κυρίαρχος, νὰ στήνεις τρόπαια, νὰ κερδίζεις τὴ νίκη, ἀφοῦ αὐτὴ πρὸ πάντων εἶναι ἐκείνη γιὰ τὴν ὁποία κάμνουμε τὰ πάντα. Δὲν θὰ εἶναι δὲ μόνο προστάτης σου, οὔτε σύμμαχος σου, ἀλλὰ καὶ σκέπη σου. Καὶ πάλι λέγω, ὅτι χαρακτηρίζει τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, παριστάνοντας ὁλόκληρη τὴ φρούρησή του καὶ τὴ συμμαχία πού βρίσκεται τόσο κοντά του μὲ τὸ δεξιὸ χέρι καὶ τὴ σκέπη.

«Ὁ ἥλιος τῆς ἡμέρας δὲν θὰ σὲ καύσει, οὔτε ἡ σελήνη τὴ νύχτα». Καὶ αὐτὸ συνέβηκε ὅταν ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ διέμεναν στὴν ἔρημο. Ἐδῶ δὲ ὁμιλεῖ γιὰ τὴ μεγάλη ἀσφάλεια. Φυσικὸ δὲ εἶναι καὶ τότε ἐπιστρέφοντας νὰ ἀπήλαυσαν κάποια παρόμοια θαυματουργικὴ ἐνέργεια μὲ κάποιο ἄλλο τρόπο. Θέλοντας λοιπὸν νὰ δείξει τὴν πλοῦσια πρόνοιά του, τὸ ὅτι δηλαδὴ σὲ ἀπαλλάσσει ὄχι μόνο ἀπὸ τίς συμφορές, ἀλλ' δὲν σ' ἀφήνει νὰ πάθεις οὔτε αὐτὰ πού παθαίνουν οἱ ἄνθρωποι, πρόσθεσε αὐτὸ. Διότι εἶναι πλοῦσια ἡ χορηγία τῆς βοήθειάς του, ἀπερίγραπτη ἡ φιλανθρωπία του, παρέχοντας τὴ βοήθειά του ὄχι ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη μας, ἀλλ' αὐτὰ πού χορηγεῖ ὑπερβαίνουν ἐκεῖνα πού ζητοῦμε.

«Ὁ Κύριος θὰ σὲ προφυλάξει ἀπὸ ὁποιοδήποτε κακό ὁ Κύριος θὰ φυλάξει τὴν ψυχὴ σου». Διότι ἐκεῖνος πού δὲν ἀφήνει οὔτε αὐτὰ τὰ μικρὰ νὰ σὲ λυπήσουν, ἀλλ' ἐπεκτείνει τὴν πρόνοια καὶ τὴ φροντίδα του μέχρι σὲ τέτοιο

τόν σε καταστήσει. Ἐκαστον μὲν τῶν ἐπιόντων λυπηρῶν εἶκει
καὶ παραχωρεῖ τῷ νεύματι τοῦ Θεοῦ, ἅπερ ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ
ἔστι. Ἄλλ' εἰ καὶ τούτου πολλάκις ἀπήλλαξε τοῦ κακοῦ, ἑτέρον
οὐκ ἠδυνήθη ἢ ἠδυνήθη μὲν, οὐκ ἠβουλήθη δέ· ἀλλ' ἢ τοῦ Θεοῦ
5 παρτοδύναμος καὶ κραταῖα χεῖρ, καὶ ὅτι οὖν ἐπέλθη, λῦσαι δι-
νήσεται καὶ ἀπαλλάξαι πάντων, καὶ ἐλεύθερον ἀποκαταστήσει.

«Κύριος φυλάξει τὴν εἴσοδόν σου καὶ τὴν ἐξοδόν σου».
Ἔτερος ἐρημηγευτῆς γησι, «Τὴν προσέλευσίν σου». Εἶδες διη-
νεκῆ συμμαχίαν παρταχοῦ παροῦσαν, εἰσιόντι, ἐξιόντι; Τί ταύ-
10 τῆς ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς ἀγάπης; τί τῆς φιλανθρωπίας; Ἐν-
ταῦθα μέντοι τὸν βίον ἅπαντα αἰνίττεται ἐν τούτοις γὰρ ὁ βίος
ἅπας, ἐν εἰσόδοις καὶ ἐξόδοις. Καὶ τοῦτο σαφέστερον δηλῶν,
ἐπήγαγεν· «Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος». Οὐ πρὸς μίαν
ἡμέραν· ἡμεῖς, οὐδὲ πρὸς δύο, καὶ τρεῖς, καὶ δέκα, καὶ εἴκοσι,
15 καὶ ἑκατόν, ἀλλὰ διηνεκῶς, ὅπερ ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἔστι ἀλλὰ
πολλὰ αἱ μεταβολαί, συνεχεῖς αἱ μεταπτώσεις, ἀνθρώποι αἱ με-
ταστάσεις· ὁ σήμερον φίλος, αὔριον ἐχθρός· ὁ σήμερον βοηθός,
αὔριον ἐγκαταλιμπάνει. Πολλάκις δὲ οὐκ ἐγκαταλιμπάνει μό-
νον, ἀλλὰ καὶ πολεμεῖ, καὶ ἐπιβουλεύει πολεμίου παντὸς χαλι-
20 πώτερον· ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ ἀκίνητα, διηνεκῆ, ἀθάνατα, μόνι-
μα, πέρας οὐκ ἔχοντα.

Ἴνα οὖν αὐτῶν ἐπιτυγχάνωμεν, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσ-
φέρωμεν, ὥστε πολλῆς ἀπολαῦσαι τῆς ἀσφαλείας, καὶ τῶν μελ-
λόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν,
25 ᾧ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βαθμό, πολύ περισσότερο θὰ σέ καταστήσει ἀκατάβλητο ἀπὸ ἄλλα δυσάρεστα. Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ἐπερχόμενα λυπηρὰ ὑποχωρεῖ καὶ παραμερίζει μπροστὰ στὸ νεῦμα τοῦ Θεοῦ, πράγμα πού δὲν εἶναι δυνατό νὰ συμβεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐνῶ καὶ πολλές φορές κάποιος σ' ἀπάλλαξε ἀπὸ αὐτὸ τὸ κακό, ἀπὸ ἄλλο δὲν μπόρεσε, ἢ μπόρεσε μὲν, ὅμως δὲν θέλησε, ἀλλὰ τὸ παντοδύναμο καὶ πανίσχυρο χέρι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν ἀκόμα συμβεῖ ὅ,τιδήποτε, θὰ μπορέσει νὰ σέ σώσει καὶ νὰ σέ ἀπαλλάξει ἀπὸ ὅλα καὶ νὰ σοῦ χαρίσει τὴν ἐλευθερία.

«Ὁ Κύριος θὰ φυλάξει τὴν εἴσοδο καὶ τὴν ἔξοδο σου». Ἄλλος ἐρμηνευτὴς λέγει, «τὴν προσέλευσή σου». Εἶδες συνεχὴ συμμαχία πού εἶναι παντοῦ παρούσα, καὶ κατὰ τὴν εἴσοδό σου καὶ κατὰ τὴν ἔξοδό σου; Τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὴ τὴν ἀγάπη; τί μὲ τὴ φιλανθρωπία; Ἐδῶ βέβαια ὑπαινίσσεται ὅλη τὴ ζωὴ, διότι ἀπ' αὐτὰ συνίσταται ὅλη ἡ ζωὴ, ἀπὸ εἰσόδους καὶ ἐξόδους. Καὶ γιὰ νὰ δείξει αὐτὸ πιὸ καθαρά, πρόσθεσε, «Ἀπὸ τῶρα καὶ στὸν αἰῶνα». Ὅχι γιὰ μιὰ ἡμέρα, λέγει, οὔτε γιὰ δυὸ καὶ τρεῖς καὶ δέκα καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατό, ἀλλὰ συνέχεια, πράγμα πού δὲν εἶναι δυνατό νὰ συμβεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἶναι πολλές οἱ μεταβολές, συνεχεῖς οἱ μεταπτώσεις, ἀδιάκοπες οἱ μετατοπίσεις· ἐκεῖνος πού σήμερα εἶναι φίλος, αὔριο εἶναι ἐχθρός· ἐκεῖνος πού σήμερα εἶναι βοηθός, αὔριο σέ ἐγκαταλείπει. Πολλές φορές δὲ ὄχι μόνο σέ ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ καὶ σέ πολεμεῖ καὶ σέ ἐπιβουλεύεται χειρότερα ἀπ' ὅποιονδήποτε ἐχθρό, ἐνῶ τὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμετακίνητα, διαρκή, ἀθάνατα, μόνιμα, χωρὶς νὰ ἔχουν τέλος.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε λοιπὸν αὐτὰ ὡς προσφέρουμε καὶ αὐτὰ πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἐμᾶς, ὥστε ν' ἀπολαύσουμε μεγάλη ἀσφάλεια καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΚΑ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόοι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου πορευσάμεθα».

- 5 1. Ἄλλὰ νῦν πολλοὶ καὶ δυοχεραίνουσιν ἐπὶ τῷ ῥήματι
καὶ μὲν τις εἰς ἵπποδρομίας, ἢ εἰς θέατρα παρανομίας ἀναβαί-
νων καλέσῃ, πολλοὶ οἱ συντρέχοντες, ἂν δὲ ἐπὶ τὸν εὐκτήριον
οἶκον, ὀλίγοι οἱ μὴ ὀκνοῦντες. Ἄλλ' οὐχ οἱ Ἰουδαῖοι οὕτως
οὐ τί γένοιτ' ἂν χαλεπώτερον, ὅταν καὶ ἐκείνων φαίνονται
10 ραθυμότεροι οἱ Χριστιανοί; Πόθεν δὲ οὗτοι οὕτως; Πάλιν λέ-
γω ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐγένοντο βελτίους. Ἐντεῦθεν οἱ πρὸ
τούτου ναυτιῶντες, καὶ τὸν μὲν ναὸν ἀφέντες, καὶ τὴν ἀκρόα-
σιν τῶν θείων λογίων, ὄρεσι δὲ καὶ νάπαις καὶ θουνοῖς ἐαν-
τούς διδόντες καὶ πολλῇ τῇ ἀσθεῖα, τὴν ἐπιθυμίαν ἔστησαν
15 τῆς λαιρείας ἐκείνης, καὶ πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν αὐτὴν διαθερ-
μαίνονται, καὶ ὀρθοῦνται καὶ ἴστανται καὶ γάννυνται τῇ δια-
νοίᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν λιμῷ κατέστησαν καὶ δίψει, οὐ λιμῷ ἄρ-
του, καὶ δίψει ὕδατος, ἀλλὰ τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου, κολα-
σθέντες τῇ τιμωρίᾳ ταύτῃ μετὰ πλείονος τῆς ἐπιθυμίας ταῦτα
20 ἐπιζητοῦσιν, ὡς πρόωγ ἐξέλεσον. Οὕτω καὶ τὸ ἔδαφος αὐτὸ
περιέπλεκον λέγοντες, ὅτι «Ἐὐδόκησαν οἱ δοῦλοι σου τοὺς λί-
θους αὐτῆς, καὶ τὸν χοῦν αὐτῆς οἰκτειρήσουσι καὶ πάλιν, «Πό-
τε ἦξω καὶ ὀφθῆσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ;» καὶ πάλιν,
«Μνησθήσομαί σου ἐκ γῆς Ἰορδάνου καὶ Ἐρμιονεῖμ, ἀπὸ ὄρους
25 μικροῦ» καὶ πάλιν «Ταῦτα ἐμνήσθη, καὶ ἐξέχεα ἐπ' ἐμὲ τὴν

1. Ἄμωσ 8, 11.

2. Ψαλμ. 101, 15.

3. Ψαλμ. 41, 3.

4. Ψαλμ. 41, 7.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΚΑ΄ ΨΑΛΜΟ

«Γέμισε ἡ καρδιά μου ἀπὸ εὐφροσύνη ὅταν μοῦ εἶπαν ὅτι θὰ μεταβοῦμε στὸν οἶκο τοῦ Κυρίου».

1. Καὶ ὅμως τώρα πολλοὶ δυσανασχετοῦν μὲ τὰ λόγια αὐτά· καὶ ἂν μὲν κάποιος πηγαίνοντας σὲ ἵπποδρομίες ἢ σὲ θέατρα παρανομίας προσκαλέσει καὶ ἄλλους, πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πού τρέχουν μαζί του, ἂν ὅμως στὸν οἶκο προσευχῆς, λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού θὰ δείξουν προθυμία. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἔπραξαν ἔτσι, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μπορούσε νὰ υπάρξει φοβερώτερο, ὅταν οἱ χριστιανοὶ φαίνονται πιὸ ἀδιάφοροι καὶ ἀπὸ ἐκείνους; Ἀπὸ ποῦ δὲ αὐτοὶ ἔγιναν τέτοιοι; Πάλι λέγω· ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία ἔγιναν καλύτεροι. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς, ἐκεῖνοι πού πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἔνοιωθαν ἀποστροφή, καί, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὸ ναὸ καὶ τὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων, παρέδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς στὰ ὄρη καὶ στὰ φαράγγια καὶ στὰ βουνά καὶ στὴ μεγάλη ἀσέβεια, ὕψωσαν τὴν ἐπιθυμία τῆς λατρείας ἐκείνης καὶ διαθερμαίνονται ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση αὐτῆ, καὶ ὑψώνονται πνευματικὰ καὶ στέκονται ψηλὰ καὶ ἀκτινοβολοῦν ἀπὸ χαρὰ. Ἐπειδὴ ἔνοιωσαν πείνα καὶ δίψα, ὄχι πείνα ἄρτου καὶ δίψα νεροῦ, ἀλλὰ ν' ἀκούσουν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου¹, ἀφοῦ τιμωρήθηκαν μὲ αὐτὴ τὴν τιμωρία, μὲ πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἐπιθυμία ἐπιζητοῦν αὐτά, τὰ ὁποῖα ἀτερήθηκαν προηγουμένως. "Ἐτσι καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἔδαφος ἀγκάλιαζαν, λέγοντας, ὅτι «Ἐπόθησαν οἱ δοῦλοι σου ἀκόμα καὶ τοὺς λίθους αὐτῆς καὶ θὰ νοιώσουν συμπάθεια καὶ γιὰ τὸ χῶμα τῆς»² καὶ πάλι, «Πότε θὰ ἔλθω καὶ θὰ παρουσιασθῶ μπροστὰ στὸ Θεό;»³ καὶ πάλι, «Θὰ σὲ θυμηθῶ ἀπὸ τῆ γῆ τοῦ Ἰορδάνη καὶ τοῦ Ἑρμών καὶ ἀπὸ τὸ ὄρος τὸ μικρὸ»⁴ καὶ πάλι, «Ἐφερα αὐτά στὴ μνή-

φυχήν μου». Τί ἐμνήσθης, εἰπέ μοι; «Ὅτι διελεύσομαι ἐν τό-
 πῳ σκηνῆς θαυμασιῆς ἕως τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ». Τουτέστιν,
 ὅτι διηρχόμην τὰς χορείας, τὰς πανηγύρεις, τὴν λατρείαν ἐ-
 κείνην.

- 10 «Ἐοσιῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν ἐν ταῖς ἀύλαις σου, Ἱε-
 ρουσαλήμ». Ἔτερος, «Ἐὐφράνθη ἐιπόντων μοι, εἰς τὸν οἶκον
 Κυρίου ἦλθομεν». Ἔστησαν οἱ πόδες ἡμῶν ἐν ταῖς ἀύλαις σου,
 Ἱερουσαλήμ. Εἶδες ἡδονῆς ὑπερβολήν; Ὡς τῶν πραγμάτων
 ἀπολαύοντες αὐτῶν, καὶ πρὸς τὰ ῥήματα αὐτὰ ἔχαιρον, πολ-
 10 λῶ τῷ πόθῳ περιπλεκόμενοι τὸν ἐνκτίριον οἶκον καὶ τὴν πό-
 λιν. Οὕτως ὁ Θεὸς αἰεὶ ποιεῖν εἴωθεν. Ὅταν γὰρ ἔχοντες τὰ
 ἀγαθὰ μὴ αἰσθανώμεθα, ἐκβάλλει αὐτὰ τῶν χειρῶν τῶν ἡμε-
 τέρων, ἵν' ὕπερ οὐκ ἐποίησεν ἢ ἀπόλαυσίς, τοῦτο ποιήσῃ ἢ στέ-
 ρησις, ὅπερ οὖν καὶ αὐτοὶ πεπόνθασιν, ἀντεχόμενοι τῆς πό-
 15 λεως. ἀντεχόμενοι τοῦ γαοῦ, εἰδότες ἀντιῶ χάριν πολλὴν ὑπὲρ
 ὧν τὴν πατρίδα ἀπέλαβον.

- Ἱερουσαλήμ, οἰκοδομουμένη ὡς πόλις». Ἔτερος, «Τὴν
 ᾠκοδομημένην ὡς πόλιν». Ἡ τοίνυν κατὰ τοὺς ἐβδομήκοντα
 τοῦτο ἐστίν, ὅτι οἰκοδομηθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ ὡς πόλις, τὸν
 20 πρὸ τοῦ οἰκοδομηθῆναι χρόνον δηλοῦντος τοῦ λόγου, ἢ, κατὰ
 τὸν ἕτερον ἐρμηνευτήν, ἀπελάβομεν τὴν Ἱερουσαλήμ, «Τὴν ᾠ-
 κοδομημένην ὡς πόλιν», τὰ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν γενόμενα
 ἐμφάνοντα. Ἐπειδὴ γὰρ τότε ἐρημία πολλὴ πανταχοῦ τῆς πό-
 λεως ἦν καὶ ἐρείπια, τῶν πύργων καταβεβλημένων, τῶν τει-
 25 χῶν ἐρημιζόντων, καὶ λείψανα μόνον ἔμενε τῆς ἀρχαίας πατρί-
 δος, ἐπανεληθόντες καὶ ἰδόντες τὴν ἐρημίαν, ἀνακαλοῦνται τὴν
 παλαιὰν ἐκείνην εὐημερίαν, καὶ τὰ ἐγκώμια αὐτῆς διηγοῦν-
 ται, λέγοντες, ὅτι ἡ λαμπρὰ καὶ περιφανής, καὶ ἔχουσα ἐκ-
 κλησίαν, καὶ ἄρχοντας, καὶ βασιλεῖς, καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ πολ-

μη μου καὶ ἔνοιωσε ἡ ψυχὴ μου ἀνακούφιση»⁵. Πές μου, τί θυμήθηκες; «Ὅτι θὰ διέρχομαι καὶ πάλι ὀνάμεσα ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς θαυμαστῆς σκηνῆς μέχρι τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ». Δηλαδή, ὅτι ἀπολάμβανα τοὺς χοροὺς ἐκείνους καὶ τὰ πανηγύρια καὶ τὴ λατρεία.

«Τὰ πόδια μας στέκονταν στὶς αὐλές σου, Ἱερουσαλήμ». Ἄλλος λέγει, «Χάρηκα ὅταν μοῦ εἶπαν ὅτι ἦλθαμε στὸν οἶκο τοῦ Κυρίου. Τὰ πόδια μας στέκονται στὶς αὐλές σου, Ἱερουσαλήμ». Εἶδες ὑπερβολικὴ εὐχαρίστηση; Ἐπειδὴ ἀπολάμβαναν αὐτὰ τὰ πράγματα, χαίρονταν καὶ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια, ἀγκαλιάζοντας μὲ μεγάλο πόθο τὸν οἶκο τῆς προσευχῆς καὶ τὴν πόλη. Ἔτσι συνηθίζει νὰ ἐνεργεῖ πάντοτε ὁ Θεός. Ὅταν δηλαδή ἔχουμε τὰ ἀγαθὰ καὶ δὲν μᾶς συγκινοῦν, τὰ παίρνει ἀπὸ τὰ χέρια μας, ὥστε, ἐκείνο πού δὲν ἔκαμε ἢ ἀπόλαυση, νὰ τὸ κάμει ἢ στέρξη, πράγμα λοιπὸν πού ἔπαθαν καὶ αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἀγκαλιάζουν τὴν πόλη, ἀγκαλιάζουν τὸ ναό, καὶ εὐγνωμονοῦν τὸ Θεὸ γιὰ ὅλα ἐκείνα πού ἔκαμε ὥστε ν' ἀποκτήσουν τὴν πατρίδα τους.

«Ἱερουσαλήμ, πού οἰκοδομεῖσαι σὰν πόλη». Ἄλλος λέγει, «πού οἰκοδομήθηκες σὰν πόλη». Ἡ λοιπὸν κατὰ τοὺς ἐβδομήκοντα σημαίνει αὐτό, ὅτι θὰ οἰκοδομηθεῖ ἡ Ἱερουσαλήμ σὰν πόλη, καὶ ὁ λόγος αὐτὸς δηλώνει τὸ χρόνο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοικοδόμηση, ἢ, σύμφωνα μὲ τὸν ἄλλο ἐρμηνευτὴ, ἀποκτήσαμε τὴν Ἱερουσαλήμ, «πού οἰκοδομήθηκε σὰν πόλη», δηλώνοντας ὁ λόγος τὰ ὅσα συνέβηκαν μετὰ τὴν αἰχμαλωσία. Διότι, ἐπειδὴ τότε ὑπῆρχε μεγάλῃ ἐρημία σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως καὶ ὅλα ἦταν ἐρείπια, ἀφοῦ οἱ πύργοι ἦταν γκρεμισμένοι, τὰ τεῖχη καταστραμμένα, καὶ ὑπῆρχαν μόνο λείψανα τῆς ἀρχαίας πατρίδας, μόλις ἐπέστρεψαν καὶ εἶδαν τὴν ἐρημίαν, φέρουν στὴ σκέψη τους τὴν παλιὰ ἐκείνη εὐημερία καὶ διηγοῦνται τὰ ἐγκώμια αὐτῆς, λέγοντας, ὅτι ἡ λαμπρὴ καὶ ἔνδοξη ἐκείνη πόλη, πού εἶχε ἐκκλησία καὶ ἄρχοντες καὶ βασιλεῖς

λῶ κομῶσα τῷ κόσμῳ, τὸ καιηφές τοῦτο σχῆμα περιβέβληται
 νῦν. Καὶ δι τοῦτο ἔστιν, ἄκουσον τῶν ἐξῆς· «Ἱερουσαλήμ, οὐ-
 κοδομουμένη ὡς πόλις». Τάτιε γὰρ οὕτω πόλις ἦν. Δῆλον καὶ
 ἐξ οὗ ἐπάγει, λέγων· «⁷ Ἡς ἡ μειοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό». Τὸ
 5 γὰρ συγκεκρισημένον αὐτῆς λέγει τῶν οἰκοδομῶν, καὶ τὸ ἀ-
 σφαλές· καὶ τὸ πεπυκνωμένον, καὶ δι οὐδὲν ἔρημον εἶχε κα-
 τὰ τὸ μέσον, ἀλλὰ πάντοθεν ἦν πεπυκνωμένη, ἀπηρτισμένη, συγ-
 κροτημένη, συνεχῆς τις οὖσα καὶ σνηυμένη οὕτω πρὸ τῆς
 αἰχμαλωσίας. Διὸ καὶ τις ἐρμηνευτὴς φησι, τοῦτο δηλῶν.
 10 «Συνάφειαν ἔχουσα».

2. Εἶτα μετὰ τοῦτο καὶ ἕτερον ἐγκώμιον αὐτῆς φησιν· «Ἐκεῖ
 γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαί, φυλαί Κυρίου, μαρτύριον τοῦ Ἰσραὴλ,
 τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματι Κυρίου». Τούτῳ γὰρ μάλι-
 στα ἐκοσμεῖτο ἡ πόλις· οὐχ οὕτω τῷ μεγέθει καὶ τοῖς οἰκοδο-
 15 μῆμασιν, ὡς τῷ πάντας ἐκεῖ συλλέγεσθαι, εἴτε βουλὴ τις, εἴ-
 τε ἐκκλησία ἐγίνετο, εἴτε περὶ τινῶν ἦν προκειμένη. Ἐπειδὴ
 γὰρ ὁ ναὸς αὐτόθι ἦν, καὶ ἡ ἁγιασμία πᾶσα ἐπετελεῖτο, καὶ ἱε-
 ρεῖς, καὶ Δευῖται, καὶ τὸ ἀνάκτορον, καὶ τὰ ἄδεια, καὶ τὰ προ-
 πύλαια, καὶ θυοῖαι, καὶ βομὸς, καὶ ἐορταί, καὶ πανηγύρεις,
 20 καὶ εὐχαί, καὶ ἀκροάσεις, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν τῆς πολιτείας τὸ
 σχῆμα ἐκεῖ συγκεκρισημένον ἦν, ἔδει τὰς φυλάς ἐκεῖ συλλέ-
 γεσθαι μάλιστα τρίτον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν ταῖς ἐπισήμοις καὶ δη-
 μοτελέσιν ἐορταῖς, ἐν τῷ πάσχα, ἐν τῇ πεπηκοσιῇ, ἐν τῇ σκη-
 νοπηγίᾳ. Οὐ γὰρ ἐξῆν ἀλλαχοῦ.

25 Δέγων τοίνυν αὐτῆς τὸ ἐγκώμιόν φησιν· «Ἐκεῖ ἀνέβησαν
 αἱ φυλαί». Καὶ ἕτερος, «Ἐκεῖ ἀνέβησαν σκηπτιρα». Καὶ οὐχ

καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ὑπερηφανευόταν γιὰ τὸ μεγάλο ἐξωραϊσμό της, τώρα περιβάλλεται μὲ αὐτὴ τὴ σκυθρωπὴ μορφή. Καὶ ὅτι αὐτὸ σημαίνει, ἄκουσε τὰ ἐξῆς· «Ἱερουσαλήμ, πού οἰκοδομεῖσαι σὰν πόλη». Διότι τότε δὲν ἦταν ἀκόμα πόλη. Γίνεται φανερό καὶ ἀπ' αὐτὸ πού προσθέτει, λέγοντας, «Τῆς ὁποίας ἡ συνοχὴ εἶναι ἀδιάσπαστη». Ὁμιλεῖ δηλαδὴ γιὰ τὴν καλὴ συγκρότηση τῶν οἰκοδομῶν της, τὴν ἀσφάλειά της, τὴν πυκνοκατοίκησή της, καὶ ὅτι δὲν εἶχε στὸ κέντρο της τίποτε τὸ ἔρημο, ἀλλὰ παντοῦ ἦταν πρὶν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν πυκνοκατοικημένη, ὀλοκληρωμένη, σχηματισμένη, συνεχόμενη καὶ στενὰ συνδεδεμένη. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος ἐρμηνευτὴς γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὸ λέγει, «Ἡ ὁποία εἶχε συνάφεια».

2. Ἐπειτα, μετὰ ἀπ' αὐτὸ, ἀναφέρει καὶ ἄλλο ἐγκώμιο αὐτῆς· «Διότι ἐκεῖ ἀνέβηκαν οἱ φυλές, οἱ φυλές τοῦ Κυρίου, τὸ μαρτύριο γιὰ τὸν Ἰσραήλ, γιὰ νὰ δοξολογήσουν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Διότι μὲ αὐτὸ πρὸ πάντων στολιζόταν ἡ πόλη· ὄχι τόσο μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὰ οἰκοδομήματά της, ὅσο μὲ τὸ ὅτι συγκεντρώνονταν ὅλοι ἐκεῖ, εἴτε γινόταν κάποια συνέλευση τῶν ἀρχόντων, εἴτε συγκέντρωση τοῦ λαοῦ, εἴτε εἶχε ἀποφασισθεῖ σύσκεψη γιὰ ὀρισμένα θέματα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ναὸς ἦταν ἐκεῖ καὶ ὅλη ἡ ἱεροτελεστία γινόταν ἐκεῖ, καὶ ἐκεῖ ἦταν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Λευῖτες καὶ τὸ ἀνάκτορο καὶ τὰ ἄδυνα καὶ τὰ προπύλαια καὶ οἱ θυσίαι καὶ ὁ βωμὸς καὶ ἐκεῖ γίνονταν οἱ ἐορτὲς καὶ οἱ πανηγύρεις καὶ οἱ προσευχὲς καὶ οἱ ἀκροάσεις καὶ γενικὰ ἐκεῖ ἦταν συγκροτημένη ἡ μορφή τῆς πολιτείας, ἔπρεπε οἱ φυλές ἐκεῖ πρὸ πάντων νὰ συγκεντρώνονται τρεῖς φορές τὸ χρόνο κατὰ τίς ἐπίσημες ἐορτὲς πού ἐορτάζονταν μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸ Πάσχα δηλαδὴ, τὴν Πεντηκοστὴ καὶ τὴ Σκηνοπηγία. Διότι δὲν ἐπιτρεπόταν ἄλλοῦ.

Ἐγκωμιάζοντας λοιπὸν αὐτήν, λέγει· «Ἐκεῖ ἀνέβηκαν οἱ φυλές». Καὶ ἄλλος λέγει, «Ἐκεῖ ἀνέβηκαν σκῆ-

ἀπλῶς, «Φυλαί», ἀλλά, «Φυλαί Κυρίου». Πᾶσαι αἱ φυλαὶ ἦσαν Κυρίου, ἀλλ' οὐκ ἐξῆν αὐταῖς οὐδὲ οὕτως ἐν τῇ οἰκείᾳ παιρῖδι ταῦτα ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τοῦτω τειλίμητο ἢ μητροπόλις, πάντας συνάγουσα καὶ ἔλκουσα πρὸς ἑαυτήν. Τοῦτο δὲ ἐγίνετο
5 εἰς θεογονίας ὑπόθεσιν, ἵνα μὴ παρταχοῦ πλανώμενοι ἀφορμὰς ἔχωσι καὶ ἐξόδους ἐπὶ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ ὑθέσθαι, ἐκεῖ εὐχεσθαι, ἐκεῖ πανήγυριν ἔχειν ἐκέλευσε, τῇ σιεροχωρίᾳ τοῦ τόπου τὴν πεπλανημένην αὐτῶν διάνοιαν ἀποτειγίζων, ἀναστέλλων τε καὶ ἀναχαιτίζων ἐπὶ τὴν ἀ-
10 σέβειαν γερομένην. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς δηλῶν ἔλεγε «Φυλαὶ Κυρίου, μαρτύριον τῷ Ἰσραήλ».

Τί ἐστὶ, «Μαρτύριον τῷ Ἰσραήλ;». Μαρτυρία μεγίστη, ἔλεγχος, ἀπόδειξις τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, τὸ μηδεμίαν αὐτοῖς καταλιμπάνεσθαι ἀπολογίαν ἀποσιζιτῶσιν, ἀποπηδῶσι, καὶ
15 πρὸς τὰ εἶδωλα αὐτομολοῦσι. Τῆς γὰρ αὐτοῦ προνοίας, τῆς δυνάμεως, τῆς σοφίας τοῦτο μέγιστον τεκμήριον ἦν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ ὁ νόμος ἀνεγινώσκειτο, τῶν παλαιῶν κατορθωμάτων διηγήματα καὶ ἰστορίας ἔχων. Ἐκεῖ καὶ εἰς ἀγάπην συνεσφίγγοντο ἀλλήλοις ἐπιμιγνύμενοι. Καὶ γὰρ τῶν ἑοσιῶν αἱ ὑπο-
20 θέσεις τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας ἀφορμὴ καὶ ὑπόθεσις αὐτοῖς ἐγίνοντο καὶ πλείων ὁ φόβος, καὶ ἀκμάζουσα ἢ εὐλάβεια, καὶ μυστὰ κατεσσενάζετο καλὰ ἐκ τοῦ συνεῖναι εἰς τὴν πόλιν αὐτούς. «Τοῦ ἐξεσμολογήσεσθαι τῷ ὀνόματι Κυρίου». Τουτέστι, τοῦ εὐχαριστῆσαι, τοῦ λατρεῦσθαι, τοῦ εὐξασθαι, τοῦ προσενεγ-
25 κεῖν, τοῦ θῦσαι, ἅπερ αὐτοὺς εἰς εὐλάβειαν ἐνήγε, καὶ τὴν τῆς πολιτείας ἀκριβείαν ἀσφαλεσίτερον καθίστη.

«Ὅτι ἐκεῖ ἐκάθισαν θρόνοι εἰς κολίσιν, θρόνοι ἐπὶ οἶκον

πρα». Καί ὄχι ἀπλῶς, «Φυλές», ἀλλά, «Φυλές τοῦ Κυρίου». Ὅλες οἱ φυλές ἦταν τοῦ Κυρίου, ὅμως δὲν ἐπιτρεπόταν σ' αὐτές οὔτε καί ἔτσι νά ἐπιτελοῦν αὐτά στήν πατρίδα τους, ἀλλά μέ αὐτό τὸ προνόμιο εἶχε τιμηθεῖ μόνα ἡ μητρόπολη, συγκεντρώνοντας καί προσελκύνοντας κοντά της ὅλους. Αὐτὸ δὲ γινόταν ἀφορμὴ νά γνωρίσουν τὸ Θεό, ὥστε, περιπλανώμενοι παντοῦ, νά μὴ ἔχουν ἀφορμὲς καί ἐξόδους γιὰ τὴ λατρεία τῶν εἰδώλων. Γι' αὐτὸ ἔδωσε ἐντολὴ ἐκεῖ νά θυσιάζουν, ἐκεῖ νά προσεύχονται, ἐκεῖ νά πανηγυρίζουν, κατοχυρώνοντας ἔτσι, μέ τὸν περιορισμένο αὐτὸ τόπο, τὴν κυριευμένη ἀπὸ τὴν πλάνη διάνοιά τους καί ἐμποδίζοντάς τὴν καί ἀναχαιτίζοντάς τὴν ἀπὸ τὸ νά ὀδηγεῖται πρὸς τὴν ἀσέβεια. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν γιὰ νά δηλώσει καί αὐτός, ἔλεγε· «Φυλές τοῦ Κυρίου, μαρτύριο γιὰ τὸν Ἰσραήλ».

Τί σημαίνει, «Μαρτύριον τῶ Ἰσραήλ»; Σημαίνει ἡ πιὸ μεγαλύτερη μαρτυρία, ὁ ἔλεγχος καί ἡ ἀπόδειξη τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι δὲν θὰ ἔχουν καμιὰ δικαιολογία ὅταν θὰ ἀποσκίρτοῦν, θ' ἀπομακρύνονται καί θὰ καταφεύγουν πρὸς τὰ εἰδωλα. Διότι αὐτὸ ἦταν ἡ πιὸ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς προνοίας, τῆς δυνάμεως καί τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Καθόσον ἐκεῖ γινόταν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ νόμου, πού περιεῖχε διηγήσεις καί ἱστορίες τῶν παλαιῶν κατορθωμάτων. Ἐκεῖ συσφίγγονταν καί ἡ ἀγάπη τους ἐρχόμενοι σὲ σαρκικὴ ἐπιμιξία. Καθόσον οἱ ὑποθέσεις τῶν ἐορτῶν γίνονταν ἀφορμὴ καί αἰτία τῆς ἀναμεταξύ τους σαρκικῆς ἐπιμιξίας καί αὐξανόταν ὁ φόβος καί μεγάλωνε ἡ εὐλάβεια καί ἀμέτρητα καλὰ προέρχονταν ἀπὸ τὴ συνεύρεσή τους στήν πόλη. «Γιὰ νά δοξολογήσουν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Δηλαδή γιὰ νά τὸν εὐχαριστήσουν, γιὰ νά τὸν λατρεύσουν, γιὰ νά προσευχηθοῦν, γιὰ νά προσφέρουν δῶρα, γιὰ νά θυσιάσουν, πράγματα πού τοὺς ὀδηγοῦσαν σὲ εὐλάβεια καί καταστοῦσαν πιὸ ἀσφαλὴ τὸ πρέποντα τρόπο ζωῆς.

«Διότι ἐκεῖ στήθηκαν θρόνοι δικαστικοί, θρόνοι γιὰ

Δαυίδ». Ἴδου καὶ ἕτερον λέγει τῆς πόλεως προτέρημα. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι αὐτόθι τὰ βασίλεια. Τοῦτο γάρ ἐστιν, «Ὅτι ἐκεῖ ἐκάθισαν θρόνοι εἰς κρίσιν, θρόνοι ἐπὶ οἶκον Δαυίδ». Ἔτερος, «Τοῦ οἴκου Δαυίδ». Ἡ γὰρ διπλῆ ἀρχή, ἣ τε τῶν 5 ἱερέων, ἣ τε τῶν βασιλέων, ἐκεῖ τὸ ἐν ζευγμα εἶχεν, ὥσπερ διπλῶ τινι στεφάνῳ καὶ διαδήματι τῆς πόλεως καλλωπιζομένης διὰ τούτων ἀπάντων. Αὐτόθι οἱ κριταί, ἐφ' οὓς καὶ τὰ ὑπερβαίοντα τοὺς πολλοὺς ἀνεφέρετο. Εἰ γὰρ τις ἐγένετο ψῆφος ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἀπορίαν τινὰ ἔχουσα, ὥσπερ 10 ἐν ταῖς ἐφέσεσιν, ἐπὶ τὴν τῶν κριτῶν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις γινῶσιν τὴν ψῆφον ἀνέφερον, κάκειῦθεν ἡ λύσις ἐγίνετο. Ἀλλὰ τὰ μὲν παλαιὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ νῦν πολλῶ τούτων ἀμαρότερα. Καὶ γὰρ ἐρημία παντελής, καὶ κατασκαφή, καὶ πυρπόλησις, ὀλίγα λείψανα τῶν οἰκοδομημάτων ὄντα, κατηφές τὸ 15 σχῆμα, καὶ ὑπόμνημα μόνον ἔχον τῆς προτέρας εὐημερίας καὶ αἰνιγμα. Διὰ δὴ τοῦτο οὐ κατακλείει εἰς τὰ σκυθρωπὰ τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἐλπίδα τῶν φαιδρωτέρων ἐπανάγει λέγων «Ἐρωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρήνην τὴν Ἱεροσολήμων».

Τί ἐστιν, «Ἐρωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρήνην τὴν Ἱεροσολήμων»; Ἀπὸ τοῦ, ἀξιῶσατε, παρακαλέσατε. Ἔτερος δέ φησι, «Ἀσπάσασθε τὴν Ἱεροσολήμων». Τουτέστι, δεήθητε, ὥστε αὐτὴν εἰς τὴν προτέραν ἐπανελθεῖν εὐημερίαν, ὥστε ἀπαλλαγῆναι τῶν πυκνῶν πολέμων, ὥστε ἀδείας ἀπολαῦσαι λοιπόν. Ἡ τοῦτο τοῖνον λέγει, ἢ προφητεύει. «Ἐρωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρήνην τὴν Ἱεροσολήμων». Τουτέστιν, εἰρήνη αὐτὴν καταλήγεται. 25 «Καὶ εὐθηνία τοῖς ἀγαπῶσί σε». Ἔτερος, «Ἡρεμήσουσιν». Ἄλλος, «Ἐὐπαθήσαιεν ἀγαπῶντές σε». Ἐνιαῦθα πολλή ἡ περιουσία τῆς εὐπραγίας, διὰ μὴ μέχρις αὐτῆς ἴσχηται τὰ ἀ-

τὸν οἶκο τοῦ Δαυίδ». Νὰ καὶ ἄλλο προτέρημα τῆς πόλεως ἀναφέρει. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; "Ὅτι ἐδῶ ἦταν τὰ ἀνάκτορα. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Ἐκεῖ στήθηκαν οἱ δικαστικοὶ θρόνοι, οἱ θρόνοι γιὰ τὸν οἶκο τοῦ Δαυίδ». "Ἄλλος λέγει, «Τοῦ οἴκου τοῦ Δαυίδ». Διότι ἡ διπλὴ ἐξουσία, καὶ ἡ τῶν ἱερέων καὶ ἡ τῶν βασιλέων, ἐκεῖ συνενώθηκαν, καὶ ἔτσι, σὰν μὲ κάποιο διπλὸ στεφάνι καὶ διάδημα, ἦταν στολισμένη ἡ πόλη μὲ ὅλα αὐτά. Ἐκεῖ ἦταν οἱ κριτές, στοὺς ὁποίους παραπέμπονταν ὅσα ὑπέρβαιναν τὴν ἀρμοδιότητα τῶν πολλῶν. Διότι ἂν γινόταν κάποια ψηφοφορία στὶς ἄλλες πόλεις, γιὰ τὴν ὁποία ὑπῆρχε κάποια ἀμφιβολία, ὅπως ἀκριβῶς κατὰ τὶς ἐφέσεις, μεταβίβαζαν τὴν ψηφοφορία ὥστε νὰ τὴν ἀνακρίνουν οἱ κριτές τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ δινόταν ἡ λύση. Ἄλλὰ τὰ μὲν παλιὰ ἦταν τέτοια, ἐνῶ τὰ τωρινὰ εἶναι πολὺ πιὸ δυσάρεστα. Καθόσον ἐπικρατεῖ τελεία ἐρήμωση, τὰ πάντα εἶναι κατασκαμμένα καὶ πυρπολημένα, ὑπάρχουν μόνο λίγα λείψανα τῶν οἰκοδομημάτων, εἶναι σκυθρωπὴ ἡ ὄψη της, καὶ μόνο ὑπενθυμίζει καὶ ὑψισίσσεται τὴν προηγούμενη εὐημερία της. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν τελειώνει τὸ λόγο στὰ δυσάρεστα, ἀλλ' ἐπαναφέρει αὐτὸν στὴν ἐλπίδα τῶν φαιδροτέρων, λέγοντας· «Εὐχρηθῆτε λοιπὸν εἰρήνη γιὰ τὴν Ἱερουσαλήμ».

Τί σημαίνει «Ἐρωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρήνην τὴν Ἱερουσαλήμ»; Λέγετε στὴ θέση τοῦ Ἱζητήσατε, παρακαλέσατε'. "Ἄλλος δὲ λέγει, «Ἀσπάσασθε τὴν Ἱερουσαλήμ». Δηλαδή, προσευχηθῆτε, ὥστε νὰ ἐπανεέλθει στὴν προηγούμενη εὐημερία της, ὥστε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς πολέμους, ὥστε ν' ἀπολαύσει πλέον ἀσφαλείας. "Ἡ αὐτὸ λοιπὸν ἐννοεῖ ἢ προφητεύει. «Ἐρωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρήνην τὴν Ἱερουσαλήμ». Δηλαδή, εἰρήνη θὰ ἐπικρατήσῃ σ' αὐτήν. «Καὶ ἀφθονία ἀγαθῶν σ' ἐκείνους ποὺ σὲ ἀγαποῦν». "Ἄλλος λέγει, «Θὰ ἡρεμήσουν». "Ἄλλος λέγει, «Θὰ καλοτυχήσουν ἐκεῖνοι ποὺ σὲ ἀγαποῦν». Ἐδῶ προβάλλεται μεγάλη ἡ ἀφθονία τῆς εὐημερίας, ὅταν τὰ ἀγα-

γαυιά, ἀλλὰ καὶ οἱ φιλοῦντες αὐτὴν τούτων ἀπολαύωσιν ὅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις τὸ ἐναντίον ἐγίνετο. Οἱ γὰρ μισοῦντες αὐτὴν καὶ πολεμοῦντες, οὗτοι μάλιστα ἴσχυον, καὶ δυνατώτεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, καὶ λαμπρότεροι, καὶ μετ' εὐκολίας τὰ τροπαια ἴστων. Ἄλλ' οἱ φιλοῦντές σε νῦν, ἐν πολλῇ ἔσονται τῇ ἀδείᾳ. «Οἱ συμπεφραγμένοι σου». Τούτους δὲ ἢ τοὺς μέλλοντας συμπράττειν λέγει, ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς πολίτας.

«Γενέσθω δὲ εἰρήνη ἐν τῇ δυνάμει σου». Ἔτερος, «Ἐν τῷ προτειχίσματί σου». Ἄλλος, «Ἐν τῷ περιβόλῳ σου». Τί ἐστιν, «Ἐν τῇ δυνάμει σου»; Ἐν τῇ ὑποσίᾳσει σου, ἐν τοῖς οἰκοῦσί σε, ἐν τῇ εὐθηνίᾳ σου. Ἐπειδὴ γὰρ φθοροποιὸν ὁ πόλεμος, καὶ τοῦτο αὐτὴν ἀπώλεσεν, ἐπεύχεται αὐτῇ εἰρήνην. «Καὶ εὐθηνία ἐν ταῖς προγοβάρεσί σου». Ἔτερος, «Ἐν τοῖς βασιλείοις σοι». Ἄλλος, «Εὐπιάθεια». Ἄλλος, «Ἡρεμία». Οὐ γὰρ δὴ μόνον αὐτοῖς ἀπαλλαγὴν κακῶν προφητεύει, ἀλλὰ καὶ προσθήκην μυσίων ἀγαθῶν, εἰρήνην, εὐπορίαν, εὐειρηλίαν. Τί γὰρ ὄφελος εἰρήνης, ὅταν περίᾳ, καὶ πτωχεία, καὶ λιμῶν συζῶσι; τί δὲ ὄφελος εὐθηνίας, ὅταν πόλεμος ἐπίκειται; Διὰ δὴ τοῦτο ἀμφότερα αὐτοῖς ταῦτα προφητεύει τὰ καλά, ὡς καὶ ἐν εὐθηνίᾳ εἶναι, καὶ ταύτην ἔχειν ἐν ἀσφαλείᾳ διὰ τῆς εἰρήνης.

«Ἐνεκα τῶν ἀδελφῶν μου, καὶ τῶν πλησίων μου». Ἡ τοὺς ἐκ γειτόνων φησί, τοὺς ἐρηθθέντας αὐτοῖς ἐπταικῶσι, καὶ εὐχεται γενέσθαι εἰρήνην, ὥστε ἀκαίρους ταπεινωθῆναι καὶ γινῶναι τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν, ἢ ἀδελφούς τοὺς τὴν πόλιν οἰκοῦντας καλεῖ. Ἐνεκα τούτων τῶν ἀδελφῶν μου καὶ τῶν πλησίων μου γενέσθω εἰρήνη, ὥστε ὄφρ' ἂν ποτε ἀναπνεύσαι, ὕελίους ἀπὸ τῶν συμφορῶν γενομένους. «Ἐλάλουν δὲ εἰρήνην περὶ σοῦ. Ἐνεκα τοῦ οἴκου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξε-

θὰ δὲν σταματοῦν μόνο σ' αὐτήν, ἀλλ' ἀπολαμβάνουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ἀγαποῦν, πράγμα ποὺ δὲν συνέβαινε στὰ προηγούμενα χρόνια. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ τὴν μισοῦσαν καὶ τὴν πολεμοῦσαν, αὐτοὶ πρὸ πάντων ὑπερίσχυαν καὶ ἦταν δυνατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ λαμπρότεροι καὶ μὲ εὐκολία ἔστηναν τὰ τρόπαια νίκης. Ἄλλὰ τώρα ἐκεῖνοι ποὺ σὲ ἀγαποῦν, θὰ ἔχουν μεγάλη ἀσφάλεια. «Οἱ συμπεφραγμένοι σου». Ἔτσι ὀνομάζει ἢ ἐκεῖνους ποὺ πρόκειται νὰ συμπράξουν ἢ τοὺς ἴδιους τοὺς πολῖτες.

«Ἄς ἐπικρατήσῃ εἰρήνη στὴ δύναμή σου». Ἄλλος λέγει «Στὸ ὀχύρωμά σου». Ἄλλος, «Στὸν περίβολό σου». Τί σημαίνει «Ἐν τῇ δυνάμει σου»; Στὸ στρατόπεδό σου, στοὺς κατοίκους σου, στὰ ὑπάρχοντά σου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ πόλεμος εἶναι καταστρεπτικός καὶ αὐτὸς τὴν κατέστρεψε, εὐχεται γι' αὐτὴν εἰρήνη. «Καὶ ἀφθονία ἀγαθῶν στοὺς πύργους σου». Ἄλλος λέγει, «Στὰ ἀνάκτορά σου». Ἄλλος, «Εὐημερία». Ἄλλος, «Ἡρεμία». Δὲν προφητεύει δηλαδὴ γι' αὐτοὺς μόνο ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ προσθήκη ἀμετρήτων ἀγαθῶν, εἰρήνη, εὐημερία, εὐφορία. Διότι τί ὠφελεῖ ἢ εἰρήνη, ὅταν ζοῦν μὲ τὴ στέρση, τὴ φτώχεια καὶ τὴν πείνα; ποιὸ δὲ τὸ ὄφελος τῆς εὐημερίας ὅταν ὁ πόλεμος θρῖσκεται μπροστά τους; Γι' αὐτὸ λοιπὸν προφητεύει γι' αὐτοὺς καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ καλά, ὥστε καὶ νὰ ἔχουν εὐημερία, καὶ αὐτὴν νὰ τὴν ἔχουν μὲ ἀσφάλεια, ἔχοντας εἰρήνη.

«Γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν πλησίον μου». Ἡ ἔννοεῖ τοὺς γείτονές τους ποὺ τοὺς εὐσπλαχνίσθηκαν ἂν καὶ τοὺς ἔβλαψαν, καὶ εὐχεται νὰ ἐπικρατήσῃ εἰρήνη, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι νὰ ταπεινωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἢ ἀδελφούς ὀνομάζει τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως. Γιὰ χάρη λοιπὸν τῶν ἀδελφῶν μου καὶ τῶν πλησίον μου ἂς ἐπικρατήσῃ εἰρήνη, ὥστε ἔστω καὶ ἀργὰ κάποτε ν' ἀναπνεύσουν καὶ νὰ γίνουν καλύτεροι, ἐξ αἰτίας τῶν συμφορῶν ποὺ δοκίμασαν. «Εὐχόμεον εἰρήνη γιὰ χάρη σου.

- ζήτησα ἀγαθά σου». Ἄλλος, «Λαλήσω εἰρήνην ἐν σοί». Ἐπειδὴ εἶπεν, «Ἐνεκεν τῶν ἀδελφῶν μου καὶ τῶν πλησίων μου», δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ τὴν ἀξίαν τὴν ἐκείνων, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς μᾶλλον εὐεργετήσῃ τοῦτο εὐχεται, ἐπήγαγεν «Ἐνεκα τοῦ οἴκου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν». Τουτέστι, διὰ τὴν δόξαν τὴν αὐτοῦ εὐχόμεαι τὴν εἰρήνην, ὥστε πάλιν αὐτοῦ τὴν λατρείαν ἐπανελθεῖν, καὶ πλείονα γενέσθαι διδασκαλίαν. Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐτέχθησαν, οἱ δὲ μάρτυρες καὶ τῆς καθόδου καὶ τῆς ἐπανόδου γεγόνασι. Καὶ τῆς λατρείας ἐπιτελουμένης, ἅπαντα ταῦτα παρὰ τῶν προεστυτέρων ἐμάνθανον, τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν, τὴν εὐημερίαν, ὅτι ἐν τούτοις ὄντες ἐξέπεσον. Ὁρῶς πῶς αὐτῶν κατασιέλλει τὴν ἀπόνοιαν, ἵνα μὴ ὡς ἀξίαν δεδωκότες δίκην, ρομίζωσιν ἀπειληφέναι τὰ ἀγαθά, ἀλλὰ μάθωσιν, ὅτι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπανήλθον παιρίδα, καὶ μαθόντες μένωσι μετὰ ἀσφαλείας πολλῆς, καὶ μὴ ἁμαρτάνοντες πάλιν τῶν αὐτῶν λάθωσι πεῖραν;
- Ταῦτ' οὖν εἰδότες καὶ ἡμεῖς μάλιστα μὲν μὴ πταίωμεν· εἰ δ' ἄρα ποτὲ περιπέσωμεν ἁμαρτήμασι, σπουδάζωμεν ἀνίστασθαι ταχέως, καὶ μὴ παλινδρομεῖν εἰς τὰ πρότερα, ἵνα μὴ τὰ τοῦ παραλύτου ἀκούσωμεν «Ἴδε ὑγιῆς γεγονόςας, μηκέτι ἁμάρτανε ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται». Διὰ γὰρ τοῦτο οὕτως εἶπε, τοὺς τε ἐν ἀρετῇ ὄντας παιδεύων διατηρεῖν αὐτὴν μετὰ ἀσφαλείας, τοὺς τε ἁμαρτημάτων ἀπαλλαιτομένους πρὸς τὴν ἀρίστην μένειν μεταβολήν, ὥστε κοινῇ πάντας τῶν ἐπουρανίων τυχεῖν ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπολαῦσαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Γιὰ χάρη τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ μας Ζήτησα ἀγαθὰ γιὰ σένα». Ἄλλος λέγει, «Θὰ εὐχηθῶ εἰρήνη γιὰ σένα». Ἐπειδὴ εἶπε, «Γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου καὶ τῶν πλησίον μου», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ὄχι ἔξ αιτίας τῆς ἀξίας τους, ἀλλ' εὐχεται αὐτό γιὰ νὰ εὐεργετήσῃ μᾶλλον αὐτούς, πρόσθεσε, «Γιὰ χάρη τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ μας». Δηλαδή εὐχομαι τὴν εἰρήνην γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ ἐπιστρέφῃ πάλι ἡ λατρεία του σ' αὐτούς, καὶ νὰ γίνῃ περισσότερη διδασκαλία. Διότι ἄλλοι μὲν γεννήθηκαν ἐνῶ ἦταν αἰχμάλωτοι, ἄλλοι δὲ ὑπῆρξαν μάρτυρες καὶ τῆς καθόδου στὴν αἰχμαλωσία καὶ τῆς ἐπιστροφῆς ἀπ' αὐτήν. Καὶ ἐνῶ τελοῦνταν ἡ λατρεία, ὅλα αὐτὰ τὰ μάθαιναν ἀπὸ τοὺς πιὸ γέρους, τὴν παλιὰ δηλαδή εὐτυχία καὶ εὐημερία, καὶ ὅτι, ἐνῶ ζοῦσαν μέσα σ' αὐτὰ τὰ καλά, τὰ ἔχασαν. Βλέπεις πῶς συγκρατεῖ τὴν ἀνοησία τους, γιὰ νὰ μὴ νομίζουν ὅτι ἔλαβαν τὰ ἀγαθὰ, ἀφοῦ τιμωρήθηκαν ἐπάξια, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθουν, ὅτι ἐπανῆλθαν στὴν πατρίδα τους γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, καί, ἀφοῦ τὸ μάθουν, νὰ μένουν ἐκεῖ μὲ ἀσφάλεια, καὶ νὰ μὴ δοκιμάσουν τὰ ἴδια, ἂν ἀμαρτήσουν καὶ πάλι;

Γνωρίζοντες λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτὰ ὅσο εἶναι δυνατό νὰ μὴ ἀμαρτάνουμε, ἂν ὅμως κάποτε περιπέσουμε σὲ ἀμαρτήματα, νὰ φροντίζουμε ν' ἀπαλλαγοῦμε γρήγορα ἀπ' αὐτὰ, καὶ νὰ μὴ ἐπιστρέφουμε στὰ προηγούμενα, γιὰ νὰ μὴ ἀκούσουμε τὰ λόγια ποὺ ἄκουσε ὁ παράλυτος· «Νὰ ἔγινες ὑγιής· μὴ ἀμαρτάνεις πλέον, γιὰ νὰ μὴ σοῦ συμβεῖ τίποτε τὸ χειρότερο»*. Διότι γι' αὐτό εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ, γιὰ νὰ διδάξῃ καὶ ἐκείνους ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴ νὰ τὴν διατηροῦν μὲ ἀσφάλεια, καὶ ἐκείνους ποὺ ἀπαλλάσσονται ἀπὸ ἀμαρτήματα νὰ παραμένουν στὸ μέρος τῆς ἀριστῆς μεταβολῆς, ὥστε ὅλοι μαζί νὰ ἐπιτύχουν τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας ν' ἀπολαύσουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΚΒ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Πρὸς οὐ ἤρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, τὸν κατοικοῦντα
ἐν τῷ οὐρανῷ».

5 1. Ὁρᾶς πανταχοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τὸ κέρδος διαλάμπων.
Οἱ γὰρ τοῖς βιωτικοῖς ἀεὶ προσηλωμένοι, καὶ Ἀσουρίοις καὶ
Αἰγυπτιοῖς θαροῦντες, καὶ περιβολῇ τειχῶν καὶ πλήθει χρη-
μάτων, πάντων ἐκείνων ἀπορορήξαντες ἑαυτούς, ἐπὶ τὴν ἄμα-
χον καταγεύουσι χεῖρα, καὶ τῆς ἐλπίδος ἐκεῖνης ἐκκρέμαν-
10 ται, καὶ ἐψηλὴν κίτῳται διάνοιαν, καὶ τῆς γῆς ἀπαλλαγέν-
τες, καὶ τοῦ περὶ ναὸν ἠσυχολῆσθαι, ἐπειδὴ κατέστρεψαν αὐ-
τῶν τὸν ναόν, ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καλοῦσι λοιπὸν τὸν Θεόν. Οἴ-
κειν δὲ ἐν οὐρανῷ λέγεται, οὐχ ὡς τόπων περικλειόμενος, ἄπα-
γε, πάντα γὰρ αὐτὸς πληροῖ, ἀλλ' ὡς ταῖς ἐκεῖ δυνάμεσιν
15 ἐπαναλαμβάνεται μᾶλλον ἐπεὶ καὶ ἐν ἀνθρώποις ἐνοικεῖν λέ-
γεται «Ἐνοικήσω γὰρ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω». Γεγνό-
μενοι τοίγην ἐν τῇ βαρβάρῳ χώρᾳ, οὐ μικρὰ δόγματα ἐπαι-
δεύθησαν ἵό τε πάντων κερωρίσθαι τῶν βιωτικῶν, ἵό τε
εἰδέναι σαφῶς, ὅτι πανταχοῦ καλούμενος ὁ Θεὸς ἐπινεύει
20 ραδίως. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε τῆς καινῆς λοιπὸν πολιτείας ἡ
ἀκτὶς ἀνίσχειν, ἄρχεται τὰ μέλλοντα προανακηροῦσθαι ὁ προ-
φήτης, τὴν τῶν ἰσπῶν παρατήρησιν παραλύων ἠρόεμα πως καὶ
δι' αἰνιγμάτων.

«Ἴδον ὡς ὀφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐ-
25 τῶν, ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς,
οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἕως

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΚΒ΄ ΨΑΛΜΟ

«Πρὸς ἐσένα ὕψωσα τὰ μάτια μου, ποῦ κατοικεῖς
στὸν οὐρανό».

1. Βλέπεις ὅτι παντοῦ διαλάμπει τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία. Διότι ἐκεῖνοι ποῦ ἦταν πάντοτε προσκολλημένοι στὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ στήριζαν τὴν ἐμπιστοσύνη τους στοὺς Ἀσσυρίους καὶ Αἰγυπτίους, στὰ περιφράγματα τῶν τειχῶν καὶ στὸ πλῆθος τῶν χρημάτων, ἀφοῦ ἀπομάκρυναν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα, καταφεύγουν στὸ ἀκατανίκητο χέρι, στηρίζονται σ' ἐκείνη τὴν ἐλπίδα, ἀποκτοῦν ὑψηλό φρόνημα, καί, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴ γῆ τους καὶ ἀπὸ τὸ ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ναό, ἐπειδὴ κατάστρεψαν τὸ ναό τους, καλοῦν πλέον τὸ Θεὸ ἀπὸ τὸν οὐρανό. Λέγεται δὲ ὅτι κατοικεῖ στὸν οὐρανό, ὄχι ὅτι περικλείεται σ' ἓνα τόπο, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, διότι αὐτὸς πληροῖ τὰ πάντα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειδὴ ἐπαναπαύεται στίς δυνάμεις ποῦ βρίσκονται ἐκεῖ καθόσον λέγεται ὅτι καὶ στοὺς ἀνθρώπους κατοικεῖ· διότι λέγει «Θὰ κατοικήσω μέσα τους καὶ θὰ περπατήσω ἀνάμεσά τους»¹. Ὅταν λοιπὸν βρέθηκαν στὴ χώρα τῶν βαρβάρων, διδάχθηκαν μεγάλες ἀλήθειες· καὶ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ γνώρισαν ξεκάθαρα, ὅτι παντοῦ καλούμενος ὁ Θεὸς μὲ εὐκολία δίνει τὴ συγκατάθεσή του. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο ν' ἀνατείλει πλέον ἢ ἀκτίνα τοῦ νέου τρόπου ζωῆς, ἀρχίζει ὁ προφήτης τὸ προανάκρουσμα γιὰ τὰ μελλοντικὰ πράγματα, μειώνοντας σιγὰ - σιγὰ καὶ μὲ ὑπαινιγμούς τὴ διάκριση τῶν τόπων.

«Νά, ὅπως τὰ μάτια τῶν δούλων εἶναι προσηλωμένα στὰ χέρια τῶν κυρίων τους, ὅπως τὰ μάτια τῆς δούλης στὰ χέρια τῆς κυρίας της, ἔτσι τὰ μάτια μας εἶναι προση-

οὐ οἰκτιρήσαι ἡμᾶς». Ὅρα ἐπίτασιν εὐλαβείας ἐνιαῦθα πάλιν οὐ γὰρ πρὸς θραχὺ μόνον ἐλπίζουσιν, ἀλλὰ διηνεκῶς προσηλωμένοι καὶ κεχηρότες. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὸ παράδειγμα εἰς μέσον ἤγαγον, τοῦτό τε αὐτὸ αἰνιτιζόμενοι, **5** ὅθεν αὐτοῖς ἄλλοθεν ἐλπίς βοηθείας, οὐδὲ συμμαχίας, οὐδὲ πρὸς οὐδὲν ἕτερον βλέπουσιν, ἐπεὶ καὶ ἡ παιδίσκη καὶ ὁ οἰκέτης μίαν ταύτην ἀφορμὴν ἔχουσι καὶ διατροφῆς καὶ ἐνδυμάτων, καὶ τῆς ἄλλης διαγωγῆς, τὸ πρὸς τοὺς κυρίους βλέπειν, καὶ οὐκ ἀφίσταται, ἀλλ' ἕως ἂν λάβῃ παραμένει, **κἂν** **10** λάβῃ, χάριτι οἶδε· καὶ διηνεκῶς τοῦτο ἔργον αὐτοῖς. Τοῦτο τοίνυν θέλων δηλῶσαι, ὅτι καὶ πρὸς αὐτὸν ὀρῶσι, καὶ διηνεκῶς τοῦτο ποιοῦσι, καὶ οὐδεμίαν ἔχουσι ἑτέραν ἐλπίδα, καὶ ὅτι προσήλωνται τῇ προσδοκίᾳ τῇ ἀπὸ τῆς συμμαχίας ἐκείνης, καὶ ὅτι τὰ αὐτῶν πάντα αὐτοῦ, τῆς παιδίσκης καὶ τῶν **15** δούλων ἐμνημόνευσεν.

Ὅρα πῶς οἱ πρότερον παρακαλούμενοι πρὸς Θεὸν τρέχειν, καὶ ναυτιῶντες καὶ ἀνανίπτοντες, οἷοι νῦν οὕτως ἐγένοντο τῇ συμφορᾷ βελτίους, ὡς μὴ θούλειται ἀποστῆναι αὐτοῦ, ἀλλὰ παραμένειν καὶ δουλεύειν, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ ζη- **20** τεῖν, «Ἐως οἰκτιρήσαι ἡμᾶς». Οὐκ εἶπεν, ἕως ἂν ἀποδῶ τὸν μισθόν', οὐδέ, ἕως ἂν ἀποδῶ τὴν ἀμοιβήν', ἀλλ', ἕως ἂν ἐλεήσῃ. Καὶ σὺ τοίνυν παράμενε διηνεκῶς, ἄνθρωπε, ἂν τε λάβῃς, ἂν τε μὴ λάβῃς· κἂν μὴ λάβῃς, μὴ ἀποστῆς, καὶ πάντως λήψῃ. Εἰ γὰρ τὸν ἄρχοντα ἐκεῖνον τὸν ὠμὸν προσε- **25** δρεῖα χήρας ἐπέκαμψε, τίνα ἂν ἔχῃς συγγνώμην οὐ οὔτω

λωμένα πρὸς τὸν Κύριο τὸ Θεὸ μας, μέχρι πού νὰ μᾶς εὐσπλαχνισθεῖ». Πρόσεχε πάλι ἐδῶ τὴν αὐξησὴ τῆς εὐλάβειας· διότι ἡ ἐλπίδα τοὺς πρὸς τὸ Θεὸ δὲν περιορίζεται σὲ σύντομο μόνο χρόνο, ἀλλ' ἔχουν συνέχεια προσηλωμένο καὶ καρφωμένο τὸ βλέμμα τοὺς σ' αὐτόν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἀνέφεραν αὐτὸ τὸ παράδειγμα, ὑπονοώντας αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ πουθενά ἄλλου δὲν ὑπάρχει γι' αὐτοὺς ἐλπίδα βοηθείας, οὔτε συμμαχίας, καὶ πρὸς κανένα ἄλλο δὲν βλέπουν, καθόσον καὶ ἡ δούλη καὶ ὁ δούλος μιὰ μόνο ἀφορμὴ ἔχουν τῆς διατροφῆς, τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῆς ἄλλης συμπεριφορᾶς τοὺς, τὸ νὰ βλέπουν πρὸς τοὺς κυρίους τοὺς, καὶ δὲν ἀπομακρύνονται, ἀλλὰ παραμένουν μέχρι νὰ λάβουν κάτι, καὶ ἂν λάβουν, ἐκφράζουν τὴν εὐγνωμοσύνη τοὺς, καὶ αὐτὸ εἶναι συνέχεια τὸ ἔργο τοὺς. Αὐτὸ λοιπὸν θέλοντας νὰ δηλώσει, ὅτι δηλαδὴ καὶ πρὸς αὐτὸν βλέπουν καὶ αὐτὸ τὸ κάμνουν συνέχεια, καὶ καμιά ἄλλη ἐλπίδα δὲν ἔχουν, καὶ ὅτι εἶναι προσηλωμένοι στὸ νὰ περιμένουν τὴ συμμαχία ἐκείνη, καὶ ὅτι ὅλα τὰ δικά τοὺς εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἀνέφερε τὸ παράδειγμα τῆς δούλης καὶ τῶν δούλων.

Πρόσεχε πῶς ἐκεῖνοι, πού παλαιότερα προτρέπονταν γιὰ νὰ τρέχουν πρὸς τὸ Θεὸ, καὶ ἀδιαφοροῦσαν καὶ δὲν εἶχαν τὴ δύναμη νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ, αὐτοὶ τώρα τόσο καλύτεροι ἔγιναν ἐξ αἰτίας τῆς συμφορᾶς, ὥστε νὰ μὴ θέλουν ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ νὰ μένουν κοντά του, νὰ τὸν ὑπηρετοῦν καὶ νὰ ζητοῦν τὴ βοήθειά του, λέγοντας, «Μέχρι πού νὰ μᾶς εὐσπλαχνισθεῖ». Δὲν εἶπε, 'μέχρι πού νὰ τοὺς δώσει τὸ μισθὸ τοὺς', οὔτε, 'μέχρι πού νὰ τοὺς δώσει τὴν ἀμοιβή τοὺς', ἀλλὰ, μέχρι πού νὰ τοὺς ἐλεήσει. Καὶ σὺ λοιπὸν, ἄνθρωπε, μένε κοντά του συνέχεια, εἴτε λάβεις, εἴτε δὲν λάβεις αὐτὸ πού ζητᾶς· καὶ ἂν ἀκόμα δὲν λάβεις, μὴ ἀπομακρυνθεῖς, καὶ ὅπωςδήποτε θὰ λάβεις. Διότι ἂν τὸν ἄρχοντα ἐκεῖνον τὸν σκληρὸ τὸν λύγισε ἡ ἐπιμονὴ τῆς χήρας², ποιά συγγνώμη θὰ ἦταν δυνατό νὰ ἔχεις σὺ πού τόσο γρήγορα σταματᾶς τὴν προσπάθειά σου, ἀδιαφορεῖς καὶ γίνεσαι ἀναίσθητος;

ταχέως ἀποπηδῶν, καὶ ἀκηδιῶν, καὶ ναρκῶν; Οὐχ ὁρᾷς πῶς αἱ παιδίσκαὶ τῶν κυρίων ἐκκρέμονται, οὐ διάνοιαν, οὐκ ὄμμα ἀφιεῖσαι ἔξω πλανᾶσθαι; Οὕτω καὶ σὺ ποιεῖ· ἔπου τῷ Θεῷ μόνον, καὶ πάντα ἀφείς τὰ ἄλλα, τῶν ἐκείνου γένου, καὶ λή-
5 ψη πάντως ἄπερ ἂν αἰτῆς συμφερόντως.

2. «Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, ὅτι ἐπιπολὺ ἐ-
πλήσθημεν ἐξουδενώσεως. Ἐπιπλεῖον ἐπλήσθη ἡ ψυχὴ ἡ-
μῶν». Εἶδες συντριμμμένην διάνοιαν; Ἐπὶ ἐλέους σωθῆ-
ναι ἀξιοῦσι καὶ οὐδὲ ἀπὸ ἐλέους, κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλ' ὅτι
10 πολλὴν ἔδωσαν δίκην, καθάπερ καὶ ὁ Λαυιὴλ φησὶν· «Ὅτι ἐ-
σομικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη ἐπὶ τῆς γῆς» τοῦτο δὴ
καὶ οὗτοι λέγοντες δι' ὧν ἰκετεύουσι. Τὴν ἐσχάτην ὑπομείνα-
μεν τραγωδίαν· παιρίδος ἐξεπέσομεν, ἐλευθερίας· βαρβάρων
ἐγενόμεθα δοῦλοι, ὄνειδιζόμενοι διετελέσαμεν, λιμῶ καὶ τα-
15 λαιπωρίᾳ καὶ δέγῃ κατειργάσθημεν, διαπνύμενοι, καταπα-
τούμενοι πάντα τὸν χρόνον ἀνηλώσαμεν διὰ δὴ ταῦτα ἄνες
ἡμῖν καὶ ἐλέησον. Τί δέ ἐστιν, «Ἐπιπλεῖον ἐπλήσθη ἡ ψυχὴ
ἡμῶν»; Καὶ αὐτὴ, φησὶν, ἐξελύθη ἡμῶν ἡ ψυχὴ, ἐταριχεύθη
τῷ μεγέθει τῶν κακῶν. Ἔστι γὰρ πολλοὺς πάσχειν μὲν δει-
20 ρά, φέρειν δὲ γενναίως, ἀλλ' ἡμεῖς, φησί, καὶ τοῦτο ἀπω-
λέσαμεν· ἀλύομεν ταιλαιπωρούμενοι, κοπιόμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ
δεόντως ταῖς τιμαῖς οὐκ ἐχρήσαντο, τοῖς ἐναντιοῖς αὐτοῦς ὁ
Θεὸς διορθοῦται, καὶ τοῦτο αὐτὸν πανταχοῦ ἐστὶ ποιοῦντα ἰ-
δεῖν. Οὕτω καὶ τὸν Ἀδάμ, ἐπειδὴ τῇ οἰκῆσει τοῦ παραδείσου
25 οὐκ ἐχρήσατο πρὸς τὸ συμφέρον, τῇ ἐκβολῇ αὐτὸν διώρθωσε·
καὶ τὴν γυναῖκα τῇ ὁμοιμίᾳ γενομένην φαυλοτέρα, τῇ δου-
λείᾳ καὶ τῇ ὑποταγῇ θελίῳ κατέσκησε. Καὶ τούτους δὲ αὐ-
τοῦς τοῦς Ἰουδαίους τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τῇ ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀ-
δεῖα χεῖρους γεγεννημένους, καὶ ἀποσκιοτήσαντας, καὶ ἐκδι-
30 αιτηθέντας, τοῖς ἐναντιοῖς διορθοῦται.

Δὲν βλέπεις πῶς οἱ ὑπηρέτριες ἔχουν καρφωμένο τὸ βλέμμα τους στοὺς κυρίους τους, μὴ ἀφήνοντας νὰ φύγει ἀπ' αὐτοὺς οὔτε ἡ σκέψη τους οὔτε τὰ μάτια τους; Ἔτσι καὶ σὺ κάμνε· ἀκολούθα μόνο τὸ Θεὸ, καί, ἀφήνον-
τας ὅλα τὰ ἄλλα, ἀφοσιώσου σ' ἐκεῖνον, καὶ ὅπωςδήποτε
θα λάβεις ἐκεῖνα ποὺ ζητᾶς καὶ ποὺ σοῦ συμφέρουν.

2. «Ἐλέησέ μας, Κύριε, ἐλέησέ μας, διότι γιὰ πολὺ χρόνο χορτάσαμε ἀπὸ περιφρόνηση. Γέμισε ὑπερβολικὰ ἡ ψυχὴ μας ἀπ' αὐτήν». Εἶδες ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ συντριβή. Ἄπὸ τὴν εὐσπλαχνία του ζητοῦν νὰ σωθοῦν· καὶ ὄχι νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν εὐσπλαχνία του ἐπειδὴ τὸ ἀξίζου, ἀλλὰ διότι τιμωρήθηκαν πάρα πολὺ, ὅπως ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ Δανιήλ: «Διότι γίναμε μικρότεροι ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς»³· αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτοὶ λέγουν ἰκετεύοντάς τον. Ὑποφέραμε τὴν πιὸ φοβερῶτερη τραγωδία· χάσαμε τὴν πατρίδα μας καὶ τὴν ἐλευθερία μας· γίναμε δοῦλοι τῶν βαρβάρων, ζήσαμε περιφρονημένοι, ὑποφέραμε ἀπὸ πεί-
να, ταλαιπωρία καὶ δίψα, περάσαμε ὅλο τὸ χρόνο μας κάτω ἀπὸ τὸν ἐξευτελισμὸ καὶ τὴν καταφρόνηση· γι' αὐ-
τὸ λοιπὸν συγχώρησέ μας καὶ ἐλέησέ μας. Τί σημαίνει δὲ «Ἐπιπλεῖον ἐπλήσθη ἡ ψυχὴ ἡμῶν»; Καὶ αὐτὴ, λέγει, ἡ ψυχὴ μας παρέλυσε καὶ σάπισε ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν κα-
κῶν. Ὑπάρχουν βέβαια πολλοὶ ποὺ ὑποφέρουν μὲν ἀπὸ κακά, ἀλλὰ τὰ ἀντιμετωπίζουν μὲ γενναιότητα, ἀλλ' ἐ-
μεῖς, λέγει, καὶ αὐτὸ τὸ χάσαμε, ζοῦμε μέσα στὴ στενο-
χώρια, τὴν ταλαιπωρία καὶ τὰ κλάματα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ
δὲν χρησιμοποίησαν τίς τιμές ὅπως ἔπρεπε, τοὺς διορθώ-
νει ὁ Θεὸς μὲ τὰ ἀντίθετα, καὶ αὐτὸ μπορούμε νὰ δοῦμε
νὰ κάμνει αὐτὸς παντοῦ. Ἔτσι καὶ τὸν Ἀδάμ, ἐπειδὴ τὴ
διαμονὴ του στὸν παράδεισο δὲν τὴν χρησιμοποίησε γιὰ τὸ
συμφέρον του, τὸν διόρθωσε διώχνοντάς τον ἀπὸ ἐκεῖ
καὶ τὴ γυναῖκα ποὺ ἔγινε χειρότερη μὲ τὴν ἰσοτιμία, τὴν
ἔκαμε καλύτερη μὲ τὴ δουλεία καὶ τὴν ὑποταγή. Καὶ τοὺς
ἴδιους δὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ μὲ τὴν ἐλευθερία καὶ
τὴν ἀσφάλειά τους εἶχαν γίνει χειρότεροι, καὶ ἀπομακρύν-
θηκαν ἀπὸ κοντὰ του καὶ ἀπαρνήθηκαν τὴν πίστη καὶ τίς
ἐντολές του. τοὺς διορθώνει μὲ τὰ ἀντίθετα.

Οἷτοι καὶ ἐλέους τυχεῖν ἰκτετεύοντες, πρὸς τὸν Θεὸν λέ-
 γουσι· «Ἐπιπλεῖον ἐπλήσθη ἡ ψυχὴ ἡμῶν. Τὸ ὄνειδος τοῖς
 εὐθηροῦσι, καὶ ἡ ἐξουδένωσις τοῖς ὑπερηφάνοις». Ἔτερος,
 «Πολλὸν ἐχοριάσθη ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἐπιλαλοῦντων τῶν εὐθη-
 5 ρούντων, ἐξευτελιζόντων τῶν ὑπερηφάνων». Ἄλλος, «Τοῦ
 μυκτηρισμοῦ τῶν ὑπερφερῶν». Ἄλλος, «Ἐξουδενώσεως αὐ-
 τῶν εὐθηροούντων». Οἷτοι μὲν οὖν τοῦ αὐτοῦ ἔχονται νοήμα-
 τος· τραγωδοῦσι γὰρ τὴν ἰαλαιπωρίαν διὰ τοῦ λέγειν, ὅτι
 «Ἐχοριάσθη ἡ ψυχὴ ἡμῶν τῶν ἐξευτελιζόντων» οἱ δὲ ἐβδο-
 10 μήκοντα ἕτερόν φασιν, ὅτι μετασταίη ταῦτα εἰς ἐκείνους, καὶ
 τῶν αὐτῶν ἀπολαύσαιεν ὧν ἐποίησαν, καὶ καταχθεῖη τὸ φύ-
 σσημα αὐτῶν καὶ ἡ φλεγμονή. Ὁ δὲ καὶ γινόμενον πολλάκις
 ἴδοι τις ἂν καὶ γὰρ συνεχῶς αὐτὸ ποιεῖν ὁ Θεὸς εἶωθε,
 τοὺς μεγάλα φουσῶντας κατασιέλλων, καὶ τοὺς φλεγμαίνοντας
 15 ταπεινῶν, ὥστε αὐτοὺς ἀπαλλαγῆναι τῆς ἐπὶ τὴν κακίαν φε-
 ρούσης ὁδοῦ. Οὐδὲν γὰρ ὑπερηφανίας χεῖρον. Διὰ τοῦτο πει-
 ρασμοὶ καὶ θλίψεις, καὶ σῶμα θνητόν, καὶ αἱ πολλὰ τῶν
 πραγμάτων περιστάσεις· διὰ τοῦτο πάθη καὶ νοσήματα, ἵνα
 μυρῖοι χαλινοὶ περικλείονται τῇ ψυχῇ ραδίως ἐπαιρομένη, καὶ
 20 πρὸς ὄγκον ὑψουμένη.

Μὴ τοίνυν θορυβοῦ πειραζόμενος, ἀγαπητέ, ἀλλ' ἀναμνη-
 σθεὶς τοῦ προφήτου τοῦ λέγοντος, «Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπει-
 νώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου», πρὸς φάρμα-
 κον δέχου τὴν συμφορὰν, καὶ εἰς δέον κέχρησο τῷ πειρασμῷ,
 25 καὶ δυνήσῃ πλείονος τυχεῖν ἀνέσεως ἢς γένοιτο πάντας ἡμᾶς
 ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

Ἄλλ' αὐτοὶ παρακαλοῦν τὸ Θεὸ νὰ τύχουν τῆς εὐσπλαχνίας του καὶ λέγουν· «Ὑπεργέμισε ἡ ψυχὴ μας ἀπὸ τὴν καταφρόνηση. Ἄς περιέλθει ὁ ἐξευτελισμὸς σ' ἐκείνους ποὺ εὐημεροῦν καὶ ἐξουδένωση στοὺς ὑπερηφάνους». Ἄλλος λέγει, «Χόρτασε πάρα πολὺ ἡ ψυχὴ μας ἀπὸ τίς κατηγορίες ἐκείνων ποὺ εὐημεροῦν καὶ ἀπὸ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τῶν ὑπερηφάνων». Ἄλλος λέγει, «Τὸ ἀντικείμενο χλευασμοῦ τῶν ὑπερεχόντων». Ἄλλος, «Γίναμε ἐξουδένωμα ἐκείνων ποὺ εὐημεροῦν». Αὐτοὶ μὲν ἔχουν στίς ἐρμηνεῖες τους τὸ ἴδιο νόημα· διότι διατραγωδοῦν τὴν ταλαιπωρία τους μὲ αὐτὸ ποὺ λέγουν, ὅτι «Χόρτασε ἡ ψυχὴ μας ἀπὸ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τους»· οἱ ἐβδομήκοντα ὁμως ἄλλο λέγουν, νὰ μεταφερθοῦν δηλαδὴ αὐτὰ σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς τὰ ἔκαναν καὶ νὰ καταπέσει ἡ ἀλαζονεὶα καὶ ἡ ὑπερηφάνειά τους. Αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ νὰ συμβαίνει πολλὰς φορές· καθόσον ὁ Θεὸς αὐτὸ συνηθίζει νὰ κάμνει συνέχεια, νὰ καταστέλλει δηλαδὴ τὸ φρόνημα τῶν πάρα πολὺ ἀλαζόνων καὶ νὰ ταπεινώνει τοὺς ὑπερηφάνους, ὥστε ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ὁδὸ ποὺ ὀδηγεῖ στὴν κακία. Διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια. Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν δοκιμασίαι, θλίψεις, σῶμα θνητὸ καὶ οἱ πολλὰς καταστάσεις τῶν πραγμάτων, γι' αὐτὸ ὑπάρχουν πάθη καὶ ἀσθένειαι, γιὰ νὰ συγκρατοῦν ἄπειρα χαλινάρια τὴν ψυχὴ ποὺ εὐκολα κυριεύεται ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν ὑπεροψία.

Μὴ λοιπὸν κυριεύεσαι, ἀγαπητέ, ἀπὸ ταραχὴ, ὅταν δέχεσαι δοκιμασίαι, ἀλλ' ἐνθυμούμενος τὰ λόγια τοῦ προφήτη, «Ὑπῆρξε μεγάλη εὐεργεσία γιὰ μένα τὸ ὅτι μὲ ταπεινώσες, γιὰ νὰ γνωρίσω ἔτσι τίς ἐντολές σου»⁴, νὰ δέχεσαι σὰν φάρμακο τὴ συμφορὰ καὶ νὰ χρησιμοποιεῖς ὅπως πρέπει τὴ δοκιμασία, καὶ θὰ μπορέσεις ἔτσι νὰ ἐπιτύχεις μεγαλύτερη ἀνάπαυση ἀπ' αὐτὴν, τὴν ὁποία εὐχομαι ὅλοι μας ν' ἀξιοθοῦμε μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΚΓ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν».

1. Ὁ πολλάκις εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν λέγω, καὶ λέγων
5 οὐ παύσομαι, ὅτι μέγας ὁ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας καρπός, καὶ
ικανὸς πρὸς φιλοσοφίαν ἐναγαγεῖν τοὺς προσέχοντας. Ἴδε
γάρ, οἱ πρὸς εἰδωλα τρέχοντες καὶ τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦν-
τες καὶ πρὸς ἀσέβειαν ἐξοκείλαντες, τί λέγουσι νῦν μετὰ τὴν
αἰχμαλωσίαν, καὶ πῶς τὴν ἐαυτῶν σωτηρίαν ἀνατιθέασι ἰῶ
10 Θεῷ; Καὶ ὁ προφήτης δὲ καθάπερ χοροσιάτης ἄριστος τὰ
αὐτὰ συνεχῶς αὐτοῖς παρακελεύεται λέγειν. Μετὰ γοῦν τὸ
πρῶτος εἰπεῖν, καὶ ἐκείνοις παρεγγυᾷ ὡσερ μαθηταῖς διδά-
σκαλος λέγειν· «Εἰπάτω δὴ Ἰσραήλ, εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἦν ἐν
ἡμῖν, ἐν ἰῶ ἐπανασιῆσαι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς, ἄρα ζῶντας
15 ἂν κατέλιον ἡμᾶς». Καὶ γὰρ ἦσαν ἄοπλοι καὶ γυμνοί, καὶ
αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι, καὶ ἄρτι τῶν κακῶν ἀπηλλαγμένοι,
καὶ πόλιν ἀτείχιστον ἔχοντες, μᾶλλον δὲ οὐδὲ πόλιν, καὶ πᾶ-
σι μετὰ τὴν ἐπάνοδον προέκειντο θήρα εἰσιμις, ἀλλ' ἀπὸ τει-
χους καὶ πύργου ὁ Θεὸς αὐτοῖς γέγονε.
- 20 Τοῦτο καὶ ἡμεῖς νῦν λέγομεν· «Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἦν ἐν
ἡμῖν, ζῶντας ἂν κατέλιον ἡμᾶς». Τί γὰρ ἂν οὐκ ἐποίησεν ὁ
ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος, εἰ μὴ Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν; Ἄκουσον
ἰῶ Σίμωνι τί φησιν ὁ Χριστός· «Σίμων, Σίμων, ποσάκις ἠ-
τήσατο ὁ σατανᾶς συνιάσαι σε ὡς τὸν σίτον, καὶ ἐγὼ ἐδεήθην

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤΟΝ ΡΚΓ΄ ΨΑΛΜΟ

«"Αν ὁ Κύριος δὲν ἦταν μαζί μας».

1. Αὐτὸ πού εἶπα πολλές φορές, αὐτὸ καὶ τώρα λέγω, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω, ὅτι ἦταν μεγάλο τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία καὶ ἱκανὸ νὰ ὀδηγήσει στὴν εὐσέβεια ἐκείνους πού προσέχουν. Διότι πρόσεχε, ἐκεῖνοι πού ἔτρεχαν στὰ εἴδωλα καὶ περιφρονοῦσαν τὸ Θεὸ καὶ εἶχαν ἐκτραπεῖ πρὸς τὴν ἀσέβεια, τί λέγουν τώρα μετὰ τὴν αἰχμαλωσία καὶ πῶς ἀναθέτουν τὴ σωτηρία τους στὸ Θεό; Καὶ ὁ προφήτης δὲ σὰν ἄριτος ἀκριβῶς χοροστάτης προτρέπει αὐτοὺς συνέχεια νὰ λέγουν τὰ ἴδια. Ἄφοῦ λοιπὸν πρῶτος εἶπε αὐτό, παροτρύνει καὶ ἐκείνους ὅπως ἀκριβῶς ὁ δάσκαλος τοὺς μαθητές, νὰ λέγουν· «"Ας τὸ ὁμολογήσει καὶ ὁ Ἰσραὴλ, ἂν δὲν ἦταν ὁ Κύριος μαζί μας, ὅταν ξεσηκώθηκαν οἱ ἄνθρωποι ἐναντίον μας, θὰ μᾶς κατέπιναν ὅπωςδῆποτε ζωντανούς». Καθόσον ἦταν ἄοπλοι καὶ γυμνοί, αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι, καὶ μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχαν ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τὰ κακά, καὶ ἡ πόλη τους ἦταν ἀτείχιστη, μᾶλλον δὲ οὔτε πόλη εἶχαν, καὶ ἦταν, μετὰ τὴν ἐπιστροφή τους, ἔτοιμο θῆρα-μα γιὰ ὄλους, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔγινε γι' αὐτοὺς τεῖχος καὶ πύργος.

Αὐτὸ καὶ ἐμεῖς ἄς λέμε τώρα· «"Αν δὲ ἦσαν ὁ Κύριος μαζί μας, ὅπωςδῆποτε θὰ μᾶς κατέπιναν ζωντανούς». Διότι τί θὰ ἦταν δυνατό νὰ μὴ μᾶς κάνει ὁ ἐχθρὸς μας ὁ διάβολος, ἂν ὁ Κύριος δὲν ἦταν μαζί μας; Ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστὸς στὸν Σίμωνα· «Σίμων, Σίμων, πόσες φορές ζήτησε ὁ σατανᾶς νὰ σᾶς ταραξει, ὅπως ὅταν κοσκινίζεται τὸ σιτάρι, καὶ ἐγὼ προσευχήθηκα γιὰ σένα,

περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπη ἡ πίστις σου;». Πονηρὸν γὰρ τὸ
 θηρίον καὶ ἀκόρεστον, καὶ εἰ μὴ συνεχῶς ἐχαλινοῦτο, πάντα
 ἂν ἀνέτριφε καὶ συνέχεεν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰωβ
 μικρὰν τινα λαθὼν ἐπιτροπήν, πρόρουζον αὐτοῦ τὴν οἰκίαν
 5 ἀνέσπασε, τὸ σῶμα αὐτοῦ διελωθήσατο, τοσαύτην τραγωδίαν
 εἰργάσατο, τὴν οὐσίαν διέφθειρε, τοὺς παῖδας κατέχωσε, τὴν
 σάρκα σκώληκας ἐπιζέσαι ἐποίησε, τὴν γυναῖκα ἐπέσησε.
 τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθρούς, τοὺς οἰκέτας τοιαῦτα εἰπεῖν παρε-
 σκεύασεν, εἰ μὴ μωροῖς κατείχεται χαλινοῖς, πῶς οὐκ ἂν ἅ-
 10 πακτας ἐλυμήνατο;

Διὰ τοῦτο καὶ οὗτος λέγει «Εἰ μὴ δι Κύριος ἦν ἐν ἡ-
 μῖν». Καὶ γὰρ καὶ σφόδρα ὀλίγοι ἦσαν, καὶ εὐτελεῖς, καὶ πολ-
 λοὶ αὐτοῖς ἐνεπέθεντο ἐπανελθοῦσι. Κὰν τοῦτω δὲ τοῦ Θεοῦ
 ἡ σοφία ἐδείκνυτο, τῷ μὴ ἀθροῦν αὐτοῖς δοῦναι τὴν ἀσφάλει-
 15 αν, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν. Τοῦτο δὲ ἐποίει τηρῶν αὐ-
 τοὺς ἐν τῇ θεογνωσίᾳ, καὶ τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας προσγι-
 νομένην αὐτοῖς διόρθωσιν οὐκ ἀφεις διαρρηῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ
 εἴωθεν ἡ τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴ ραθυμοτέρους ποιεῖν, καὶ
 ἐν αὐτῇ τῇ δόσει τῶν ἀγαθῶν ἀφήσιν αὐτοὺς συνεχῶς πει-
 20 ράζεσθαι, ἵν' ἔχωσι διηνεκῇ γυμνασίαν φιλοσοφίας τοὺς πει-
 ρασμούς. Διὰ τοι τοῦτο οὕτε ἐν συμφοραῖς ἀφήσιν ἀεὶ τοὺς
 ἀνθρώπους, ἵνα μὴ ἀποκάμωσιν, οὕτε ἐν ἀνέσει, ἵνα μὴ ρα-
 θυμότεροι γένωνται, ἀλλὰ ταῖς ἐναλλαγαῖς ποικίλλει τὴν σω-
 τηρίαν αὐτῶν.

25 Ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς». Εἶδες πῶς παρίσθηοι
 τὸ θηριῶδες τῶν ἐπιόντων; Καὶ γὰρ εἰσιν καὶ ἄνθρωποι τοι-
 οῦτοι, θηρίων ὠμότητα ἐπιδεικνύμενοι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκεί-

νά μή ἐκλείψει ἡ πίστη σου;»¹. Διότι εἶναι κακό καὶ ἀχόρταγο θηρίο, καὶ ἂν δέν χαλιναγωγοῦνταν συνέχεια, ὅλα θὰ τὰ ἀνέτρεπε καὶ θὰ τὰ γέμιζε ἀπὸ σύγχυση. Ἐὰν δηλαδὴ στὴν περίπτωση τοῦ Ἰώβ, ἀφοῦ ἔλαβε καὶ κάποια ἐξουσιοδότηση, κατέστρεψε τὴν οἰκία του ἀπὸ τὰ θεμέλια, τὸ σῶμα του καταβασάνισε, τόσο μεγάλη τραγωδία τοῦ προξένησε, τὴν περιουσία του τὴν κατέστρεψε, τὰ παιδιὰ του τὰ ὀδήγησε στὸν τάφο, τὸ σῶμα του ἔκαμε νὰ γεμίσει ἀπὸ σκωλήκια, τὴ γυναίκα του ἔφερε ἀντιμέτωπό του, τοὺς φίλους του, τοὺς ἐχθροὺς του, τοὺς ὑπηρέτες του τοὺς ὀδήγησε νὰ ποῦν τέτοια λόγια, ἂν δέν συγκρατιοῦνταν μὲ ἀμέτρητα χαλινάρια, πῶς θὰ ἦταν δυνατό νὰ μὴ καταστρέψει ἔλους;

Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς λέγει, «Ἐὰν δέν ἦταν μαζί μας ὁ Κύριος». Καθόσον ἦταν πάρα πολὺ λίγοι καὶ ἀσήμαντοι καὶ πολλοὶ ἐπιτίθενταν ἐναντίον τους ὅταν ἐπέστρεψαν. Ἄλλὰ καὶ ἔτσι φανερωνόταν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ νὰ μὴ δώσει δηλαδὴ σ' αὐτοὺς διὰ μιᾶς τὴν ἀσφάλειά τους, ἀλλὰ ἤρσμα καὶ σιγὰ σιγὰ. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔκαμνε γιὰ νὰ διατηρεῖ μέσα τους τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ νὰ μὴ ἀφήσει νὰ ἐξαφανισθεῖ ἡ διόρθωση πού ἔγινε σ' αὐτοὺς μὲ τὴν αἰχμαλωσία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ συνήθως ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους πιὸ ὀκνηροὺς, καὶ μὲ τὴ χορηγία τῶν ἀγαθῶν ἐπιτρέπει αὐτοὺς νὰ δοκιμάζονται συνέχεια, γιὰ νὰ ἔχουν τίς δοκιμασίες σὰν συνεχὴ ἄσκηση τῆς ἀρετῆς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οὔτε στίς συμφορὰς ἀφήνει πάντοτε τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ μὴ ἀποκάμουν, οὔτε στὴν ἄνεση, γιὰ νὰ μὴ γίνουν πιὸ ἀδιάφοροι, ἀλλὰ μὲ τίς ἐναλλαγὰς τῶν καταστάσεων ποικίλει τὴ σωτηρία τους.

«Ὅπωςδήποτε θὰ μᾶς κατέπινε Ζωντανούς». Εἶδες πῶς παρουσιάζει τὴ θηριωδία ἐκείνων πού ἐπιτέθηκαν ἐναντίον τους; Καθόσον ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι τέτοιοι, πού δείχνουν σκληρότητα ὅμοια μὲ τῶν θηρίων, μᾶλλον δὲ μεταχειρίζονται τοὺς συνανθρώπους τους φοβερώτερα

νων χαλεπώτερον τοῖς ὁμοφύλοις κεχρημένοι. Τὸ μὲν γὰρ θη-
 ριον ἅπαξ ἐμπεσὼν τὸν θυμὸν ἀφῆκε, καὶ ἀνεχώρησεν, ἢ δια-
 κρουσθὲν οὐκ ἔτι ἐπῆλθεν, ἄνθρωποι δὲ πολλάκις ἀποτυχόν-
 τες, πολλάκις ἐπιτίθενται, αὐτῶν ἐπιθυμοῦντες ἀπογεύσασθαι
5 τῶν σαρκῶν. Τοιοῦτον ὁ θυμὸς, λογισμὸν οὐκ ἔχων· οὕτω ζεῖ
 τὸ πάθος καὶ ἀνακαχλάζει. Πῶς οὖν ἂν σθεσθεῖη τὸ νόσημα;
 Ἄν τὰ καθ' ἑαυτοὺς λογισώμεθα, εἰ θάνατον ἐννοήσωμεν καὶ
 τοὺς καθ' ἑκάστην ἀπίοντας ἡμέραν, εἰ τὴν φύσιν αὐτὴν δια-
 σκευώμεθα, οὐ γῆ καὶ σποδὸς ἐσμεν. Εἰ δὲ τὸ κάλλος τῆς
10 ὄψεως ἔτι ἀπαιτᾷ σου τὴν διάνοιαν, βάδισον πρὸς τὰ μνήματα
 καὶ τὰς θήκας τῶν πατέρων, καὶ ἴδε τοὺς κειμένους, πῶς
 εἰσιν εἰς χοῦν διαλελυμένοι, καὶ πολλὴν ἐκ τῆς ὄψεως ἀφορ-
 μὴν εἰς τὸ συσιέλλεσθαι δέξῃ.

Ἄλλὰ μὴ καταγνώως βαρύτητα τοῦ λόγου. Καθάπερ γὰρ
15 οἱ πυρέτιοντες, ἐπειδὴν ἀπαλλαγῶσι τῶν νοσημάτων, ἀέρος
 δέονται καθαροῦ, οὕτω δὴ καὶ οἱ μαινόμενοι τοῖς πάθεσιν,
 ἂν εἰς τὰ μνήματα παραγένωνται, ὥσπερ ὑγιεινοῦ τινος χω-
 ρίου ἐπιλαθόμενοι, πολλὰ τῶν νοσημάτων ἐξορίζουσι. Καὶ
 γὰρ ἀρκεῖ τῆς λάσπρακος ἢ ὄψις καὶ τὸν σφόδρα ἀπονενομημέ-
20 νον κατενεργεῖν. Ἀπὸ τούτων παράπεμψον τὴν διάνοιαν εἰς
 τὴν μέλλουσαν ἡμέραν τὴν φοβεράν, εἰς τὰ βασανιστήρια ἐ-
 κεῖνα καὶ τὰς εὐθύνας, εἰς τὰς κολάσεις τὰς οὐκ ἐχούσας πα-
 ραμυθίαν, ἔνθα οὐδεὶς σοι παραστήσεται· τούτοις πᾶσι κατέ-
 παδε τὰ πάθη. Σκόπει δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἐν τῷ πα-
25 ρόντι βίῳ ἀπὸ πλοῦτου πρὸς πενίαν μειαλίπτοντας, ἀπὸ δό-
 ξης εἰς αἰμιάν· καὶ εἰ βούλει ὀργίζεσθαι, μὴ τῷ συγγενεῖ,
 ἀλλὰ τῷ πονηρῷ δαίμονι· ἔχεις ἔνθα ἀναλώσεις τὸ πάθος·
 ἐκεῖνῳ μηδέποτε καταλλαγῆς, ἐκεῖνῳ ἀνάλωσον τὴν ὀργὴν

καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα. Διότι τὸ μὲν θηρίο ἄπαξ καὶ ὄρμησε, ἄφησε τὸ θυμὸ του καὶ ἔφυγε, ἢ ἀποκρούσθηκε καὶ δὲν ἐπιτέθηκε ξανά, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἂν ἀκόμα ἀποτύχουν πολλές φορές, ἐπιτίθενται πολλές φορές, ἐπιθυμώντας νὰ φᾶνε τίς σάρκες τους. Τέτοιος εἶναι ὁ θυμός, ἐπειδὴ δὲν ἔχει λογικὸ ἔτσι διαθερμαίνει τὸ πάθος καὶ τὸ κάμνει νὰ βράζει. Πῶς λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ σβήσει τὸ νόσημα; "Ἄν ἀναλογισθοῦμε τὰ ἀνθρώπινα, ἂν σκεφθοῦμε τὸ θάνατο καὶ ἐκείνους ποὺ καθημερινὰ φεύγουν ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, ἂν σκεφθοῦμε κατὰ βάθος τὴ φύση μας, ὅτι εἴμαστε χῶμα καὶ σκὼν. "Ἄν ὅμως ἐξαπατᾷ ἀκόμα τὴ διάνοιά σου τὸ κάλλος τοῦ προσώπου, πῆγαινε πρὸς τὰ μνήματα καὶ τίς νεκροθῆκες τῶν πατέρων καὶ κοίταξε τοὺς πεθαμένους, πῶς εἶναι διαλυμένοι σὲ χῶμα, καὶ θὰ λάβεις μεγάλη ἀφορμὴ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θὰ δεῖς νὰ γίνεις πιὸ συνεσταλμένος.

Ἄλλὰ μὴ καταλογίζεις βαρύτητα στὸ λόγο. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πυρετό, ὅταν ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ νοσήματα, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ καθαρὸ αἶρα, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ τὰ πάθη, ἂν μεταβοῦν στὰ μνήματα, σὰν νὰ διῆλθαν ἀπὸ κάποιο ὑγιεινὸ μέρος, ξερριζώνουν πολλὰ ἀπὸ τὰ νοσήματα. Καθόσον ἀρκεῖ ἡ ὄψη τῆς λάρνακας νὰ ταπεινώσει καὶ τὸν πάρα πολὺ ὑπερήφανο. Ἄπὸ αὐτὰ μετάφερε τὴ σκέψη σου στὴ μέλλουσα ἡμέρα τὴ φοβερή, στὰ βασανιστήρια ἐκεῖνα καὶ τίς εὐθύνες, στίς τιμωρίες ποὺ δὲν ἔχουν παρηγοριά, ὅπου κανένας δὲν θὰ σέ συμπαρασταθεῖ μὲ ὅλα αὐτὰ ἀπομάκρυνε τὰ πάθη. Σκέψου δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ποὺ στὴν παρούσα ζωὴ μεταπίπτουν ἀπὸ τὸν πλοῦτο στὴ φτώχεια, ἀπὸ τὴ δόξα στὴν περιφρόνηση· καὶ ἂν θέλεις νὰ ὀργίζεσαι, μὴ ἐναντίον τοῦ συγγενῆ σου, ἀλλὰ ἐναντίον τοῦ πονηροῦ δαίμονα· ἔχεις ποὺ νὰ διαθέσεις τὸ πάθος σου· μὲ ἐκεῖνον ποτὲ μὴ συμφιλιωθεῖς, σ' ἐκεῖνον διέθεσε καὶ ἄδειασε τὴν ὀργή

καὶ δαπάνησον, ἐκείνω σιῆσον παγίδα, μηδέποτε ἐμπλησθῆς αὐτῶ πολεμῶν.

«Ἐν τῷ ὄργισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ἡμᾶς, ἄρα τὸ ὕδωρ ἂν κατεπόντισεν ἡμᾶς. Χείμαρρον διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἄρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον». Χείμαρρον ἐνταῦθα καὶ ὕδωρ τὴν ἄφαιτον ὄργην τῶν πολεμίων λέγει ὕδωρ γὰρ ἐστὶν ἀτάκτως φερόμενον, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης καὶ τῆς βίας παρασύρον τὸ προσωγχάνον. Οὐ τὴν φορὰν δέ φησὶν ἐνταῦθα τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν **10** πάροδον. Μὴ τοίνυν καταλέσωμεν, ὅταν ἐπιῆ δεινά. Χείμαρρος ἐστὶν οἷα ἂν ἦ, νέφος ἐστὶ παρατρέχον. Ὅπερ ἂν εἴπης λυπηρόν, ἔχει τέλος· ὅπερ ἂν εἴπης δεινόν, πρὸς πέρας ἀπαντᾷ. Εἰ γὰρ μὴ τέλος εἶχεν, οὐκ ἂν ἤρκεσεν ἡ φύσις. Ἀλλὰ πολλοὺς παρασύρει, φησί. Ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ῥύμην, **15** ἀλλὰ παρὰ τοὺς ραθύμους, καὶ ραδίως ὑποσκελιζομένους. Ἴνα οὖν μὴ παρασυρῶμεν, καὶ πρὸς τὰ βαθυτέρα αὐτοῦ βαδίζομεν, διασκεπώμεθα τοὺς τόπους αὐτοῦ, ἐπιλαβώμεθα τῆς ἱεραῆς ἀγκύρας, ὥστε μηδὲν ὑπομείναι γαυάγιον. Καὶ γὰρ ὁ χειμάρρους μέχρι καιροῦ φοβερός ἐστί, καὶ πάλιν ἀμέτρως **20** ταπεινοῦται.

«Ἄρα τὸ ὕδωρ ἂν κατεπόντισεν ἡμᾶς». Ἐτερος ἐρμηνευτὴς φησὶ, «Τότε ἂν τὰ ὕδατα παρέκλυσεν ἡμᾶς, ὡς φάραγξ παρελθόντια κατὰ τῆς ψυχῆς ἡμῶν». «Ἄρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον». Ἐτερός φησὶ, «Τότε παρῆλ- **25** θον ὑπὲρ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὡς τὰ ὕδατα ὑπερήφανον». Εἶδες πόση τοῦ Θεοῦ ἡ συμμαχία; πῶς ἐν τοσοῦτοις κακοῖς οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς ὑποθρυχίους γενέσθαι; Διὰ γὰρ τοῦτο ἀφήσιν αὔξεσθαι τὰ δεινά, οὐχ ἵνα ἡμᾶς καταδύσῃ, ἀλλ' ἵνα δοκιμωτέρους ἐργάσῃται, καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως μείζονα παράσχῃ-

σου, σ' ἐκείνον στῆσε παγίδα, μὴ χορτάσεις ποτὲ νὰ πολεμεῖς αὐτόν.

«Ὅταν ἄναψε ἂ θυμός τους ἐναντίον μας, βέβαιο ἦταν ὅτι θὰ μᾶς καταπόντιζε ὁ θυμός τους σὰν νερό· ἢ ψυχὴ μας διῆλθε ἀπὸ χεῖμαρρο· ὅπωςδῆποτε διῆλθε ἢ ψυχὴ μας τὸ νερὸ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει πυθμένα». Χεῖμαρρο ἐδῶ καὶ νερὸ ὀνομάζει τὴν ἀπερίγραπτη ὀργὴ τῶν ἐχθρῶν· διότι εἶναι νερὸ ποὺ προχωρεῖ ἄτακτα καὶ μὲ πολλὴ ὀρμὴ καὶ βία παρασύρει ὅ,τι συναντᾷ. Δὲν ἐννοεῖ δὲ ἐδῶ μόνο τὴν ὀρμὴ τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ πέρασμά τους. Ἄς μὴ χάνουμε λοιπὸν τὸ θάρρος μας ὅταν μᾶς βρίσκουν οἱ συμφορές. Ὅποιες καὶ νὰ εἶναι, εἶναι χεῖμαρρος καὶ σύννεφο ποὺ περνᾷ γρήγορα. Ὅποιο δυσάρεστο καὶ ἂν ἀναφέρεις, ἔχει τέλος· ὅποιο κακὸ καὶ ἂν ἀναφέρεις, προχωρεῖ καὶ τελειώνει. Διότι ἂν δὲν εἶχε τέλος, δὲν θὰ τὸ ἄντεχε ἢ φύση μας. Ἀλλὰ, λέγει, παρασύρει πολλούς. Ὅχι ὅμως μὲ τὴ δική του ὀρμὴ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας πολλῶν ποὺ εὐκόλα παρασύρονται. Γιὰ νὰ μὴ παρασυρθοῦμε λοιπὸν καὶ νὰ μὴ ὀδηγηθοῦμε πρὸς τὰ βαθύτερα αὐτοῦ, ἅς προσέξουμε καλὰ τοὺς τόπους του, ἅς κρατηθοῦμε καλὰ ἀπὸ τὴν ἱερὴ ἄγκυρα, ὥστε νὰ μὴ ὑποστοῦμε κανένα ναυάγιο. Καθόσον ὁ χεῖμαρρος εἶναι φοβερὸς γιὰ ὀρισμένο χρόνο καὶ ὕστερα πάλι χαμηλώνει ὑπερβολικὰ ἢ ὀρμὴ του.

«Ὅπωςδῆποτε θὰ μᾶς καταπόντιζε τὸ νερό». Ἄλλος ἐρμηνευτὴς λέγει, «Τότε τὰ νερά θὰ μᾶς διέλυαν, διότι σὰν ἀπὸ βαθιὰ χαράδρα ἔπεσαν ἐπάνω στὴν ψυχὴ μας». Ὅπωςδῆποτε ἢ ψυχὴ μας πέρασε ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ δὲν εἶχε πυθμένα». Ἄλλος λέγει, «Τότε πέρασαν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας ὑπερήφανοι σὰν τὰ νερά». Εἶδες πόση εἶναι ἢ συμμαχία τοῦ Θεοῦ; πῶς δὲν τοὺς ἄφησε νὰ καταποντισθοῦν μέσα στὰ τόσα κακά: Διότι γι' αὐτὸ ἐπιτρέπει ν' αὐξηθοῦν τὰ κακά, ὄχι γιὰ νὰ μᾶς καταποντίσει μέσα σ' αὐτά, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς κάνει πιὸ ἀξιόλογους, καὶ νὰ μᾶς

ται τὴν ἀπόδειξιν. Ὑπερηγάτους δὲ ἐνταῦθα τοὺς πολεμίους φησὶν, οἳ παιπὸς χειμάρρου σφοδρότερον καὶ παιπὸς ὕδατος ἀφορήτου προσβάλλοντες, οὐδὲν αὐτοῖς παρέβλαψαν. Τὸ δὲ αἴτιον ἢ τοῦ Θεοῦ συμμαχία, ἢ ἄνωθεν ῥοπή, ἢ ἀχείρωτος
 5 βοήθεια. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς εἰπὼν τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν κακῶν, λέγει καὶ τὸν τὴν ἀπαλλαγὴν παρεσχηκότα, καὶ μετὰ εὐφημίας.

2. «Εὐλόγητός Κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θήραν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν. Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐρρῦσθη
 10 ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων». Εἶδες πῶς καὶ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν παρίστησι, καὶ τὴν ἐκείνων ἰσχύν; Οἱ μὲν γὰρ ὡς θηρία καὶ λέοντες ἐπήεσαν, αὐτῶν ἔτοιμοι τῶν σαρκῶν ἀπογεύσασθαι, καὶ τῇ δυνάμει καὶ τῷ θυμῷ καθωπλισμένοι, οἱ δὲ στρουθίου παιπὸς ἀσθενέστερον διέκειντο. Τότε γὰρ
 15 μάλιστα διαδείκνυται τοῦ Θεοῦ τὰ θαύματα, ὅτε οἱ ἀσθενεῖς τῶν δυνατῶν κρατοῦσιν. Οὐ ταύτη δὲ μόνον ἀφόρητος ἦν ἡ ἐπιβουλή, ὅτι οἱ μὲν δυνατοὶ καὶ φοβεροί, καὶ θυμοῦ πολλοῦ γέμοντες, καὶ παρεσκευασμένοι τῶν σαρκῶν ἀπογεύσασθαι, οἱ δὲ ἀσθενεῖς, καὶ ὀλίγοι, καὶ εὐεπιχείρητοι· ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν
 20 μέσοις ἀπειλημένοι τοῖς δεινοῖς, εἰς αὐτὰ ἐμβεθηκότις τὰ δυσχερῆ, πάντοθεν πολέμους ἔχοντες περικειμένους, ἀλλ' ὁ εὐπορος καὶ πανταχόθεν δυνάμενος διασώζειν, καὶ μετὰ τὸ ἐμπεσεῖν εἰς τὰ δεινά, μετὰ πολλῆς ἡμᾶς, φησὶν, ἀπήλλαξε τῆς εὐκολίας. Ὅπερ οὖν παρασιῆσαι βουλόμενος, οὕτως εἶ-
 25 πεν· «Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐρρῦσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων. Ἡ παγὶς συνειριθῆ, καὶ ἡμεῖς ἐρρῦσθημεν». Εἶτα δεικνὺς καὶ πῶς, ἐπήγαγεν· «Ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι Κυρίου, τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».

δώσει μεγαλύτερη απόδειξη τῆς δυνάμεώς του. Ὑπερφάνους δὲ ἐδῶ ὀνομάζει τοὺς ἐχθρούς, οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ τοὺς ἐπιτέθηκαν πρὸ ὀρμητικὰ ἀπὸ ὁποιοδήποτε χεῖμαρρο καὶ ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀνυπόφορο νερὸ, δὲν τοὺς ἐβλαψαν καθόλου. Ἡ δὲ αἰτία ἦταν ἡ συμμαχία τοῦ Θεοῦ, ἡ οὐράνια δύναμη, ἡ ἀκατανίκητη βοήθεια. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτός, ἀφοῦ ἀνέφερε τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν κακῶν, ἀναφέρει καὶ ἐκεῖνον ποῦ πρόσφερε τὴν ἀπαλλαγὴ καὶ μὲ λόγια ἐγκωμιαστικά.

2. «Ἄς εἶναι εὐλογημένος ὁ Κύριος, ποῦ δὲν μᾶς παρέδωσε σάν θήραμα στὰ δόντια αὐτῶν. Ἡ ψυχὴ μας σάν σπουργίτης ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὴν παγίδα τῶν κυνηγῶν». Εἶδες πῶς καὶ τῆ δική τους ἀδυναμία παρουσιάζει καὶ τῆ δύναμη ἐκείνων; Διότι ἐκεῖνοι μὲν ὄρμησαν σάν θηρία καὶ λεοντάρια, ἔτοιμοι νὰ καταφάγουν τίς σάρκες τους καὶ ὀπλισμένοι μὲ τῆ δύναμη καὶ τὴν ὀργή, ἐνῶ αὐτοὶ ἦταν πρὸ ἀνίσχυροι ἀπὸ ὁποιοδήποτε σπουργίτη. Διότι τότε πρὸ πάντων φανερώνονται τὰ ἄξια θαυμασμοῦ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὅταν οἱ ἀνίσχυροι ὑπερισχύουν τῶν ἰσχυρῶν. Ὅχι μόνον ὡς πρὸς αὐτὸ ἦταν ἀνυπόφορη ἡ ἐπιβουλή, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνοι μὲν ἦταν δυνατοὶ καὶ φοβεροὶ καὶ γεμάτοι ἀπὸ ὀργή καὶ ἔτοιμοι νὰ καταφάγουν τίς σάρκες τους, ἐνῶ αὐτοὶ ἦταν ἀδύναμοι, λίγοι καὶ εὐκολονίκητοι· καὶ ὅμως, ἂν καὶ εἶχαν περικυκλωθεῖ ἀπὸ τίς συμφορὰς καὶ καταπιέζονταν ἀπὸ τίς δυσκολίες καὶ ἦταν ἀπὸ παντοῦ περικυκλωμένοι ἀπὸ πολέμους, ἀλλ' ὅμως ὁ πανίσχυρος καὶ ποῦ ἔχει τῆ δύναμη νὰ σώζει ἀπὸ παντοῦ, καὶ ὅταν περιπέσαμε στὶς συμφορὰς, μᾶς ἀπάλλαξε, λέγει, μὲ μεγάλη εὐκολία. Θέλοντας λοιπὸν αὐτὸ νὰ δηλώσει, εἶπε αὐτὸ· «Ἡ ψυχὴ μας ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὴν παγίδα τῶν κυνηγῶν. Ἡ παγίδα συντρίφθηκε καὶ ἐμεῖς ἐλευθερωθήκαμε». Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει καὶ πῶς, πρόσθεσε· «Ἡ βοήθειά μας ἐπιτεύχθηκε μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου, ποῦ δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τῆ γῆ».

Είδες τὴν δύναμιν τοῦ προσιάτου; εἶδες τὴν ἰσχύν; Καὶ αὐτὰς τὰς ἀγορμὰς τῆς ἐπιβουλῆς ἀνεῖλε. Τοῦτό τις καὶ κατὰ ἀναγωγὴν ἂν ἐκλάβοι ἐπὶ τοῦ διαβόλου, καὶ τοῦ γένους τοῦ τῶν ἀνθρώπων. Λείψυσι γὰρ πῶς ἐξήρπασε, πῶς ἐξέλυ-
 5 σεν αὐτοῦ τὰς ἐπιβουλάς· τοῦτο γὰρ γέγονεν ἄφ' οὗ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε· «Πατεῖτε ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ». Οὐκ ἔτι γὰρ ἐξ εὐθείας ἢ μάχῃ, οὐδὲ ἐξίσης ἢ παρατάξις, ἀλλ' ὁ μὲν κεῖται προηῆς καταπεπιωκός, σὺ δὲ ἔσιηκας ὄρθιος, ἄνωθεν θάλλων ὁ μὲν
 10 ἐκνευρωσιμέτος, σὺ δὲ ἰσχυρός. Πόθεν οὖν νικᾷ πολλὰς; Ἐκ τῆς καθεύδειας τῆς ἡμετέρας, ἀπὸ τῆς ραθυμίας τῶν καθευδόντων. Ὅσπερ εἰ βουλῆθείης ἐναντίον σιῆσαι, οὐ τολμᾷ παρατάξασθαι. Εἰ δὲ καθεύδοντις περιγίνεται, τοῦτο οὐ τῆς ἐκείνου δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς σῆς ὀλιγωρίας. Τίς γὰρ οὐκ
 15 ἂν κρατήσῃ τοῦ καθεύδοντιος, κἂν ἀπάντων ἀσθενέστερος ᾖ;
 Ἐδέθη ὁ ἰσχυρός, τὰ σκεύη αὐτοῦ διηρπάγη, ἡ δύναμις αὐτοῦ κατελύθη, τὸ καταγώγιον ἀνεροράγη, αἱ ρομφαῖαι αὐτοῦ ἐξέλιπον. Τὴν πλέον τοῦτων θούλει; τίνος ἔνεκεν αὐτὸν φοβῆ; τίμος ἔνεκεν δέδοικας; Πατεῖν ἐκελεύσθης τὸν ἐκνευρωσιμένον· πόθεν τρέμεις; εἶπέ μοι πόθεν ἀγωνιᾷς; Οὐκ ἐννοεῖς οἷον ἔχεις βοηθόν; Οὐδὲ γὰρ μόνον ὁ ἐχθρὸς γέγονεν ἀσθενέστερος, ἀλλὰ καὶ ἡ βοήθειά σου μείζων. Τῆς σαρκὸς τὰ σκιωτήματα κατεσιάλη, τῆς ἁμαρτίας τὸ φορτίον ἠφανίσθη, Πνεύματος ἔλαβες χάριν, ἀλείμματις δύναμιν. «Τὸ
 25 γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας,

Είδες τὴ δύναμη τοῦ προστάτη; εἶδες τὴν ἰσχύ του; Ἐπομάκρυνε καὶ τις ἴδιες τις ἀφορμὲς τῆς ἐπιβουλῆς. Αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς ἀλληγορικῶς νὰ τὸ δεῖ πραγματοποιούμενο στὴν περίπτωση τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Διότι δείχνει πῶς ἄρπαξε τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' αὐτόν, πῶς διέλυσε τὰ ἐπίβουλα σχέδια αὐτοῦ· αὐτὸ δὲ συνέβηκε ἀφοῦ εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὲς του· «Πατᾶτε ἐπάνω στὰ φίδια καὶ τοὺς σκορπιούς καὶ ἐπάνω σ' ὅλη τὴ δύναμη τοῦ ἐχθροῦ»*. Διότι δὲν γίνεται ἡ μάχη κατὰ φυσικὸ τρόπο, οὔτε οἱ ἀντίπαλοι εἶναι ἴσοι, ἀλλ' ὁ μὲν διάβολος εἶναι κάτω πεσμένος ὑπίτιος, ἐνῶ σὺ στέκεσαι ὄρθιος, πολεμώντας τον ἀπὸ ἐπάνω· ἐκεῖνος μὲν εἶναι ἀποδυναμωμένος, ἐνῶ σὺ ἰσχυρὸς. Πῶς λοιπὸν νικᾷ πολλές φορές; Ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς μας ὀκνηρίας καὶ ραθυμίας ἐκείνων πού κοιμῶνται. Ὡστε ἂν θελήσεις νὰ σταθεῖς ἀντιμέτωπός του, δὲν τολμᾷ νὰ σέ ἀντιμετωπίσει. Ἄν δὲ σέ νικᾷ ἐνῶ κοιμᾶσαι, αὐτὸ ὀφείλεται ὄχι στὴ δύναμή του, ἀλλὰ στὴ δική σου ἀδιαφορία. Διότι ποιὸς θὰ ἦταν δυνατό νὰ μὴ νικήσει ἐκεῖνον πού κοιμᾶται, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀσθενέστερος ἀπὸ ὄλους;

Δέθηκε ὁ ἰσχυρὸς, τὰ ὄπλα του ἀρπάχθηκαν, ἡ δύναμή του διαλύθηκε, τὸ κατάλυμά του καταγκρεμίσθηκε, οἱ ρομφαῖες του ἐξαφανίσθηκαν. Τί περισσότερο θέλεις ἀπ' αὐτά; γιὰ ποιὸ λόγο τὸν φοβᾶσαι; γιὰ ποιὸ λόγο τὸν τρέμεις; Ἐλαβες ἐντολὴ νὰ πατᾶς τὸν ἀνίσχυρο· Πές μου, γιατί τρέμεις; γιατί ἀγωνιᾶς; Δὲν σκέπτεσαι ποιὸν ἔχεις βοηθό; Διότι ὄχι μόνο ὁ ἐχθρὸς ἐγίνε ἀσθενέστερος, ἀλλὰ καὶ ἡ βοήθειά σου μεγαλύτερη. Τῆς σάρκας τὰ σκιρτήματα ὑποτάχθηκαν, τῆς ἀμαρτίας τὸ βάρος ἐξαφανίσθηκε, ἔλαβες τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, τὴ δύναμη τοῦ χρίσματος. «Ἐπειδὴ ὁ νόμος δὲν μπορούσε νὰ σώσει τὸν ἄνθρωπο, ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς σάρκας, ὁ Θεὸς, ἀφοῦ ἔστειλε τὸν Υἱὸ του μὲ σάρκα ὅμοια μὲ τὴ δική μας τὴν ἀμαρτωλή, καὶ γιὰ προσφορά στὴν ἀμαρτία, καταδί-

καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι». Τὴν σάρκα εὐήμιον ἐποίησεν, ὅπλα σοι ἐχαρί-
 5 ας, ἀσπίδα πίστεως, μάχαιραν Πνεύματος, ἀραβῶνα δέδω-
 κε, τῷ σώματι αὐτοῦ τρέφει σε, τῷ αἵματι αὐτοῦ ποτίζει σε, στανθόν σοι ἐνεχείρισεν ὡς δόρυ, δόρυ μηδέποτε καμπύμε-
 10 νον ἐκείνον ἔδησε, χαμαὶ ἔρριπεν. Ὡστε ἀναπολόγητός σου λοιπὸν ἢ ἥτια, καὶ συγγνώμη οὐκ ἔχεις βαλλόμενος. Μυρί-
 15 ας γὰρ ἔχεις πρὸς τὸ νικᾶν ἀφορμὰς. «Ἡ παγὶς συνειρέθθη, καὶ ἡμεῖς ἐρρῦσθημεν. Ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ὅραξ οἶον ἔχεις σιραιηγόν; οἶον βασιλέα; τὸν τοῦδε τοῦ παντός δημιουργόν; τὸν λόγῳ ἰσαῦτα σώματα παρενέγκαντα, ἰσοῦτιον ὄγκον, ἰσοῦτιον μέγεθος; Μὴ καιαπέσης, σιῆθι γενναίως· οὐδὲν κω-
 λύει τὸ τρόπαιόν σου σιῆσαι λαμπρόν.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀγαπητοί, νήφωμεν, ἀγωνιζόμεθα, μὴ καθεύδωμεν, ἀλλὰ τὰ ὅπλα ἀποσμήξαντες, καὶ τὴν προθυμί-
 20 αν νευρώσαντες, βάλλωμεν διηνεκῶς τὸν πολέμιον, ἵνα λαμ-
 πρᾶν τὴν νίκη ἀράμενοι, μετὰ πολλῆς τῆς δόξης ἀπολαύσω-
 μεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἧς γένοιτο πάμπας ἡμᾶς ἐ-
 πιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ-
 ῶνων. Ἀμήν.

3. Ρωμ. 8, 3-4.

4. Πρβλ. ἐφ. 6, 14-17.

κασε τὴν ἁμαρτία μὲ τὴ σάρκα του, ὥστε αὐτὸ ποὺ ζητοῦσε ὁ νόμος νὰ ἐκπληρωθεῖ σ' ἐμᾶς ποὺ δὲν ζοῦμε σύμφωνα μὲ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας»³. Τὴ σάρκα τὴν ἔκαμε ὑπάκουη, ὄπλα σου χάρισε, θώρακα δικαιοσύνης, ζώνη ἀληθείας, κράνος σωτηρίας, ἀσπίδα πίστεως, μάχαιρα Πνεύματος⁴, σου ἔδωσε ἄρραβώνα, σὲ τρέφει μὲ τὸ σῶμα του, σὲ ποτίζει μὲ τὸ αἷμα του, τοποθέτησε στὸ χέρι σου σὰν δόρυ τὸ σταυρὸ, δόρυ ποὺ ποτὲ δὲν λυγίζει, ἐκείνον τὸν ἔδεσε καὶ τὸν ἔρριψε κάτω. "Ὡστε εἶναι ἀδικαιολόγητη πλέον ἡ ἥττα σου καὶ δὲν ἔχεις συγγνώμη ἀν νικηθεῖς. «Ἡ παγίδα συντρίφθηκε καὶ ἐμεῖς ἐλευθερωθήκαμε. Ἡ βοήθειά μας ἔγινε μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ποὺ δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ». Βλέπεις ποιὸν ἔχει στρατηγὸ; ποιὸν βασιλέα; τὸν δημιουργὸ ὀλοκλήρου αὐτοῦ τοῦ σύμπαντος; αὐτὸν ποὺ μὲ τὸ λόγο του τόσα σώματα ἔφερε στὴν ὕπαρξη, τόσο μεγάλο ὄγκο καὶ τόσο μέγεθος; Μὴ χάσεις τὸ θάρρος σου, στάσου μὲ γενναιότητα· τίποτε δὲν σὲ ἐμποδίζει νὰ στήσεις τὸ τρόπαιό σου λαμπρό.

Γνωρίζοντας λοιπόν, ἀγαπητοί, αὐτά, ἄς ἐπαγρυπνοῦμε, ἄς ἀγωνιζόμαστε, ἄς μὴ κοιμώμαστε, ἀλλ', ἀφοῦ καθαρίσουμε τὰ ὄπλα καὶ ἐνδυναμώσουμε τὴν προθυμία, νὰ πολεμοῦμε συνέχεια τὸν ἐχθρό, ὥστε, ἀφοῦ ἐπιτύχουμε λαμπρὴ νίκη, ν' ἀπολαύσουμε μὲ πολλὴ δόξα τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία μακάρι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ*

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις			36	176
			39	7	214
1	26	198, 328	49	1	306
	27	198		3-4	306
	28	508		9	18
2	17	528		12	26
	21	550			
3	17	28		Ἑξοδος	
	19	162, 528			
4	9-10	560	3	2-3	584
	26	230		5	494
5	6-10	230		7-8	574, 610
	24	590	4	22	232
6	2	230	12	—	106
9	1	508	14	11	430
	3	330		22	388
	26	306	15	11	108
11	1	94	17	4	40
	7	328	20	13-15	412
12	1	512	22	8	230
13	15	430		28	230
14	18-20	326	32	—	328
15	16	410		13	514
16	19	528		32	40
18	27	554			
21	12	430		Λευιτικὸ	
27	28	306	7	26-27	256

* Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν διὰ μὲν τὰ χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς κατὰ σειρὰν εἰς τὸ κεφάλαιον, τὸν στίχον καὶ τὴν σελίδα. διὰ δὲ τὰ ὄνοματὰ καὶ πράγματα εἰς τὴν σελίδα ποῦ εὐρίσκονται.

10	2	572
24	15-16	230

Ἀριθμοὶ

11	6	428
	29	40
12	3	28
	13	40
16	15	40
	32	390, 572
17	23	572
25	—	328

Δευτερονόμιο

4	7	506
	35	328
6	4-13	328
	5	38
9	4-5	406
21	23	28
24	1 ἐ.	330
27	26	28
28	16	308

Ἰησοῦς Ναυῆ

1	2	560
2	—	150
6	20	408

Κριταὶ

7	—	586
---	---	-----

Βασιλειῶν Α'

2	25	270
3	13	310
15	35	182

17	—	40, 586
	29	40
	49	408
24	11	38
26	7-12	38
49	14	258

Βασιλειῶν Β'

12	13	178
16	5 ἐ.	40
18	5	40

Βασιλειῶν Γ'

19	10	252
----	----	-----

Βασιλειῶν Δ'

2	11	590
	11	124
4	16 ἐ.	506
	27	612
19	—	142
	35	96, 586
20	1-16	578
	17	578

Ψαλμοὶ

2	1	22
	9	340
7	9	198
	13	32
8	5	200, 554
	6	198
11	2	622
18	1	410
	8-9	412
22	23	340
32	6	510

33	22	386	109	1	366
38	7	554		3	328
40	1	174		4	326
	10	176	110	10	424
41	3	642	113	7	34
	5	644		11	590
	7	642	115	15	386
43	15	168	117	22	568
44	8	328		24	568
48	13	202	118	1	662
49	23	462		7	662
57	5	202		71	526
67	2	34		103	426
	19	108	129	3	410
68	10	486	131	1	38
	26	304	134	4	512
	31 - 32	258, 462		6	34
71	5	366	139	4	202
	6	32, 238	140	4	552
	17	366	142	2	410
72	1 - 2	548	144	13	56
	3	548	147	9	506
	12	548	148	1 - 2	464
	13	548		8	388
	15 - 17	548			
77	2	172		1 ω 6	
81	1	230			
	6	230	1	1	552
89	2	366		21	258
91	6	114	3	23	384
96	2	56	14	3	200
97	8	104			
101	15	642			
102	1	504			
	20	94, 472	1	6	168, 170
103	19 - 20	388	3	12	398
	32	34	5	22	562
104	15	62	6	6 ε.	202
105	35	500		6 · 8	394
108	8	304	17	30	278
				2	216

Παροιμια Σολομώντος

18	17	270	3	1	18
20	9	270		2	62
Ἐκκλησιαστικῆς			Μιχαίᾳς		
2	14	634	4	2	140
5	3	280	5	1	79
9	16	164	6	2	234
11	3	202	6	4	396
			7	2	622
Σοφία Σολομώντος			Ἰωνᾶς		
5	18	32			
16	28	364	2	—	390
Σοφία Σειράχ			Σοφονίας		
2	10	580	2	11	468
10	9	554	3	3	202
11	3	394			
15	9	462	Ἀγγαῖος		
16	1-3	508			
18	26	582	2	3	154
Ὡσηέ			Ζαχαρίας		
6	5	58	7	3	482
14	4	578		11	250
Ἀμώς			Μαλαχίας		
4	9	396	1	10-11	468
	11	396	2	15	510
6	4	64	Ἡσαΐας		
7	13	252			
8	11	642	1	2	196
9	7	74		3	202
Ἰωήλ				5	616
				10	74
2	28	20	2	4	98

	28	440	8	3	116
6	22	390		22	514
7	9	56, 114, 336		29	112, 350
	9-10	240	9	9	400
	14	338		20	64
				32-34	42
	Μαρθαῖος			33	24
			10	5-6	570
1	1	50		16	342, 524, 624, 626
	23	54, 596			
2	1 ε.	248, 400		34	32
	11	248	11	30	428
	22	66	12	36	290
3	7	202	13	17	604
	15	236		24	170
	16	62		30	350
	17	26		43	192
4	3-6	236	14	26	126
	4	406	15	11	286
	21	24		13-14	286
5	4	612		24	568
	16	258, 462, 496		26	570
	17	412	16	18	66
	19	286		26	184
	34-35	110		9	238
	45	406	17	17	622
6	9	464, 466		27	288
	10	472, 620	16	15	270
	11-13	464		21	270
	13	86	19	12	508
	14	534	20	8	636
	17	104		26	42
	21	450		28	42
	26	394	21	42	568, 594
	28-29	394	22	42	366
	33	436		43-44	334
7	9-11	52		43-45	366
	14	618	23	37-38	42
	24-25	432		39	602
	25	446	24	26-27	240
	28-29	24		29	114

	35	414		25	218
	41	324	17	5	544
	1-13	180		10	260
25	9	218		7-10	260
	34	116	18	1-8	658
	41	116, 348		10	290
27	3	112	22	44	372
	19	112		46	614
	21	112	23	34	42
28	19	116, 340		40	400
	20	92, 122			
33	33	74			

Μάρκος

4	39	116
6	14	560
9	25	116
12	35	324

Λουκάς

1	33	338
	37	590
2	9 ε.	248
6	23	106
	26	284
7	33	52
	37	400
10	7	12
	13	306
	19	674
	20	508
12	41	324
13	49	32
	16	562
14	33	28
16	8	444
	9	180
	20	180
	24	216

Ίωάννης

	1	50
	5	112
	10	116
	14	50
	16	20, 62
	29	62
	33	18
2	19	80
3	29	66
	34	62, 64
5	14	654
	19	26
	21	26
	23	350
6	44	350, 544
	66-70	24
7	12	42, 596
	46	24
8	37	116
	39	310
	44	308
	48	596
10	11	486
	15	26
12	31	374
	32	374
	47	10, 416
14	2	362, 438

	6	350, 544
17	4	348
	10	60, 338
18	5	112
	22 - 23	42
	37	352
19	12	246
20	29	402

Πράξεις

1	10	124
	20	304
2	41	122
	45	342
3	12	120
4	4	122
	16	216
	32	128
	34	120, 436
5	13	122, 360
	15	360
8	36	182
10	10	552
14	22	612
16	14	544
	15	506
19	12	360

Πρωταίους

11	20	54, 242
	32	272
12	4	282
	8 - 9	244
	12	244
	13	266
	14	266, 412
	21 - 23	264
31	6	246
32	23 - 24	416

4	15	416
	19	426
	20 - 21	542
5	5	58
	12	384
8	7	384
	9	30, 184
	19	426, 428
7	22	412
8	3 - 4	670
	23	386, 530, 618
	28	546
	31	576
8	3	182
	6 - 8	124
	7	430
10	1	182
	17	168
11	26	304
	27	304
	33	114
12	1	258
15	3	486
	13	508
16	4	120
	20	508

Κορινθίους Α'

1	21	242
	23	286
2	8	624
	11	22
3	12	76
4	4	270
	21	122, 340
	31	208
6	14	60
	20	466
7	1	508
	7	508

	23	184
	28	78
	31	358
8	5	230, 232
	13	286
9	27	264
10	24	280
11	8-10	20
12	7-9	544
13	9	470
	11	470
	12	470
15	11	128
	23-25	336
	24	338, 348, 532
	25	338
	26	532
	31	386
	41-42	362
	55	108
16	3	284
Κορινθίους Β'		
1	8	440
	9	586
	9-10	440
	12	20
4	13	536, 542, 546
	18	534
5	4	386, 530, 618
	17	8
6	16	656
7	1	120
8	20	284
9	6	452
11	2	66
	22	562
12	9	518
	10	518

Γαλάτας		
3	8	430
	13	28
	27	68
4	15	120
5	22	62
	24	136

Έφεισίους		
1	2	36
	3	506
2	6	66
	8	544
	14-15	596
	20	598
	24	36
3	1	562
	20-21	506
4	3	562
6	14-17	676
	20	562

Φιλιππησίους		
1	23	530
	23-25	624
	24-25	558
2	17-18	388, 530
3	5	560
	14	610
	21	362

Κολοσσαεΐς		
1	24	430
2	14	126
	15	126
3	14	562

Θεσσαλονικεῖς Α'			Τίτον		
2	8	28	2	11-13	604
4	13	514		Ἑβραίους	
	15	516			
	16	240			
	17	532	1	7-8	336
			7	—	336
				3 ε.	370
			8	13	218
			11	13	496
				16	492, 494, 620
				17-19	170
				18	430
				37-38	184
			12	1	176
				7	398
				8	592
				22-23	340
				Ἰωάννου Α'	
			5	16	270

Τιμόθεον Α'

1	12-13	400
	16	400
5	17	12
6	18	434

Τιμόθεον Β'

1	5	560
2	12	200
3	12	612
	15	560

2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἀαρών 502. 504. 570.
 Ἀβειρών 40. 340.
 Ἀβελ 560
 Ἀβεσσαλώμ 40.
 Ἀβραάμ 62. 106. 132. 134.
 216. 218. 310. 328. 328.
 330. 402. 430. 492. 512.
 514. 538. 540. 542. 552.
 562. 586. 598.
 ἀγαθότης 150. 236. 290. 294.

404. 520. 572. 574.

ἀγαθωσύνη 150.
 ἀγαλλίασις 50. 60. 62. 78. 80.
 102. 106. 588.
 ἀγανάκτησις 120. 276.
 ἀγάπη 62. 120. 124. 156. 368.
 464. 532. 562. 628. 640.
 ἀγίασμα 480. 482. 484.
 ἀγιασμός 426.
 ἀγιαστία 484.
 ἀγιστεία 538.
 ἀγλάισμα 140.

- ἀγλαΐομος 62.
 ἀγνωμοσύνη 312. 328. 536. 570.
 ἀγωνία 146.
 Ἄδὰμ 28. 480. 552. 660.
 ἄδης 44. 66. 108. 112. 208.
 210. 218. 220. 514. 516.
 520.
 ἄδικία 308. 436.
 ἄδοξια 174.
 ἀηδίο 446.
 ἀθανασία 358.
 ἀθλιότης 458.
 ἀθυμία 530. 554.
 Αἴγυπτιος, -οι 108 110. 332.
 482. 512. 574. 656.
 Αἴγυπτος 18. 100. 106. 132.
 150. 214. 238. 328. 330.
 396. 402. 430. 480. 482.
 506. 570. 610. 638.
 αἶμα 64. 106. 110. 184. 224.
 252. 256. 290. 676.
 αἴψεις 258. 294. 296. 420.
 556. 522. 564.
 αἰρετικός, -οι 50. 78.
 αἰσχύνη 164. 194. 220. 320.
 αἰχμαλωσία 108. 136. 608. 610.
 618. 624. 630. 642. 644.
 646. 654. 656. 664. 666.
 ἀκαθαρσία 426. 428.
 ἀκαλασία 502.
 ἀκροβυστία 598.
 ἀλήθεια 38. 42. 44. 60. 66. 88.
 118. 140. 192. 234. 248.
 330. 350. 370. 408. 414.
 416. 498. 558. 556. 598.
 600. 676.
 ἀλλοίωσις 8.
 ἀλογία 164.
 ἀμάρτημα 58. 220. 232. 272.
 276. 290. 294. 354. 398.
 442. 514. 556. 574. 576.
 592. 654.
 ἄμαρτια 40. 126. 176. 180. 204.
 208. 220. 230. 232. 262.
 266. 270. 274. 292. 294.
 296. 298. 302. 354. 372.
 384. 410. 508. 528. 562.
 600. 674.
 ἄμαρτωλός 272. 386. 456. 458.
 462. 516. 530. 543.
 Ἄμωρραϊός, -οι 74. 410.
 ἀναισθησία 212. 500. 502. 550.
 552.
 ἀναισχυντία 196. 218.
 ἀναλγησία 280. 282.
 ἀνάληψις 236.
 ἀνάστασις 34. 44. 60. 188. 200.
 222. 236. 324. 356. 362.
 392. 514. 536. 590. 602.
 ἀνδραποδισμός 46.
 ἀνδράποδον, -οι 212.
 Ἄννα 258. 476.
 ἄνοια 34. 104. 174. 190. 192.
 196. 220. 382. 502. 590.
 ἀνομία 44. 50. 60. 72. 176. 290.
 302. 410. 426.
 ἀντίδοσις 260. 400. 442. 556.
 ἀνυπόστατος 22.
 ἀπανθρωπία 312. 502.
 ἀπάτη 176. 232.
 ἀπειλή 142. 250.
 ἀπέχθεια 414.
 ἀπιστία 542.
 ἀπόγνωσις 288. 524. 538. 550.
 582.
 ἀποδημία 432.
 ἀποκάλυψις 172. 198.
 Ἀπόλλων 404. 502.
 ἀπολογία 120. 426. 442.
 ἀπολύτρωσις 386. 530.
 ἀπόνοια 48. 160. 162. 374. 400.
 ἀπώλεια 210. 212. 306. 404.

594.
 ἀρά 298. 302. 304. 306. 308.
 312. 320. 502.
 Ἄραψ, -ες 106.
 Ἄραβία 202.
 Ἄρειος 334.
 ἀρετή 70. 76. 78. 84. 156. 178.
 186. 190. 194. 196. 198.
 206. 212. 216. 220. 226.
 230. 252. 258. 260. 264.
 266. 268. 272. 274. 322.
 344. 354. 356. 384. 394.
 414. 420. 426. 430. 432.
 436. 438. 448. 456. 458.
 466. 470. 472. 492. 496.
 502. 508. 510. 516. 546.
 574. 608. 614. 620. 626.

Ἄρμένιος, -οι 12.
 ἀρμονία 264.
 ἀρπαγή 386.
 ἀσέβεια 74. 304. 340. 344. 404.
 514. 604. 642. 648. 664.
 ἀσάλγεια 456. 502. 622.
 Ἀσία 18. 440.
 Ἀσούριος, -οι 656.
 ἀσφάλεια 284. 444. 450. 638.
 640. 652. 654. 664.
 ἀσχημοσύνη 502.
 ἄσωτία 74.
 ἀτιμία 112. 220. 266. 532. 600.
 668.
 ἄφροισις 36.

B

Βαθύλας 404.
 Βαβυλών 100. 312. 402. 468.
 514. 608. 618.
 βάπτισμα 20. 68. 70. 200. 546.
 Βαρούχ 132.
 βασιλεία 56. 58. 66. 94. 116.

130. 156. 170. 186. 200.
 266. 336. 338. 340. 348.
 352. 354. 426. 436. 442.
 454. 480. 508. 532. 600.
 602. 612. 620. 676.

βασκανία 378.

βδελυγμία 224.

Βηθλεὲμ 54.

Βηθσαϊδὰ 306.

βλάβη 228. 286. 318. 588.

βοήθεια 92. 94. 312. 320. 504.
 522. 578. 582. 630. 632.
 638. 672. 674.

Βοσόρ 48.

Γ

Γάλλος, -οι 18.

Γανυμήδης 502.

Γεδεών 586.

γένεσις 114. 178. 180. 396. 426.

γέλως 220.

γέννησις 364. 366. 558. 596.

γηγενής 158. 160.

γνώσις 18. 20. 38. 52. 100.
 138. 390. 418. 424.

Γολιάθ 40. 586.

Γομόρρα 74. 396.

Δ

Δαθάν 390.

δαιμόνιον 52. 116. 500. 596.

δαίμων, -ες 10. 36. 42. 44. 48.
 72. 98. 110. 112. 118. 126.
 134. 232. 254. 344. 350.
 354. 356. 372. 404. 418.
 424. 436. 452. 502. 504.
 524. 588. 668.

Δανιήλ 182. 218. 240. 336. 390.
 440. 660.

Δαυίδ 38. 40. 56. 176. 202.
 306. 326. 328. 334. 340.
 366. 418. 516. 548. 650.
 δεινόν, - ἄ 520. 524. 528. 534.
 558. 584. 588. 592. 660. 670
 διαβολή 218. 220.
 διάβολος 42. 74. 116. 126. 134.
 156. 236. 262. 280. 296.
 298. 348. 350. 356. 380.
 452. 664. 674.
 διαστραφή 574.
 διωγμός, - οἱ 58.
 διαφθορά 188. 318.
 δικαιοκρισία 408.
 δικαιοσύνη 32. 42. 44. 50. 60.
 66. 150. 152. 244. 250.
 398. 400. 406. 428. 436.
 438. 440. 442. 592. 594.
 676.
 δικαίωμα, - τα 264.
 δίκη 178. 316.
 δολιότης 272. 280.
 δόλος 280. 308. 618. 628.
 δόξα 36. 56. 68. 76. 80. 84.
 100. 110. 132. 134. 138.
 150. 154. 156. 188. 198.
 204. 218. 220. 222. 226.
 258. 262. 284. 288. 294.
 320. 360. 362. 378. 396.
 416. 428. 434. 436. 438.
 454. 458. 450. 462. 470.
 472. 474. 478. 486. 496.
 498. 506. 510. 516. 534.
 542. 552. 564. 586. 588.
 600. 606. 612. 624. 628.
 640. 654. 662. 668. 676.
 δοξολογία 256. 396. 418. 420.
 δουλεία 214. 216. 484. 486.
 538. 560. 610.
 δύναμις 34. 44. 46. 80. 86. 90.
 92. 94. 96. 100. 112. 114.

120. 126. 134. 154. 242.
 338. 340. 352. 354. 360.
 362. 364. 370. 372. 388.
 408. 448. 458. 474. 480.
 490. 496. 504. 518. 532.
 550. 582. 588. 592. 626.
 648. 674.

δυναστεία 166. 176. 180. 214.
 222. 414. 424. 510. 612.

δυσμένεια 204.

δυσημερία 262. 380. 396.

δυσωδία 224. 290.

Ε

Ἐβραῖος 6. 140. 144. 146. 148.
 158. 166. 1720. 190. 488.
 560. 562. 592.

ἐγκράτεια 508.

Ἐδῶμ 48.

Ἐζεκίας 144. 578. 586.

Εἰδωλολατρία 232.

εἰδωλον, - α, 232. 264. 500.
 502. 648. 664.

εἰρήνη 30. 32. 36. 54. 62. 158.
 400. 408. 532. 596. 626.
 650. 652. 654.

ἐκδίκησις 120

Ἐκκλησία 340. 342. 402. 430.
 468. 476. 566.

ἐκστασις 550. 552.

Ἐλισσαῖος 506. 612.

ἐλεημοσύνη 180. 182. 258. 436.
 438. 444. 446. 452. 594.

ἔλεος 56. 148. 150. 00. 312.
 314. 316. 318. 438. 498.
 514. 566. 568. 570. 572.
 606. 662.

ἐλευθερία 136. 214. 216. 220.
 252. 416. 454. 482. 528.
 660.

- Ἑλλάς 18. 358.
 Ἑλληνες 6. 232. 244. 254. 330.
 ἑλπίς 96. 138. 192. 210. 212.
 252. 262. 364. 398. 450.
 454. 508. 522. 526. 532.
 536. 550. 554. 584. 586.
 604. 656. 658.
 Ἐμμανουήλ 54. 248. 594.
 ἐνέργεια 34. 36. 340. 352. 488.
 ἐνέργημα - τα 20.
 ἐντροπή 320.
 Ἐνώς 230.
 Ἐνώχ 590.
 ἐξίλασμός 180.
 ἐξομολόγησις 380. 394. 396.
 612. ἐξουδένωσις 662.
 ἐξουσία 56. 116. 122. 124.
 126. 338. 346. 434. 532.
 ἐπαγγελία 236. 250. 308. 542.
 556.
 ἐπήρεια 176. 356. 450.
 ἐπιβουλή 224. 282. 300. 310.
 318. 356. 432. 450. 452.
 618. 582. 674.
 ἐπιείκεια 40. 250. 312. 614.
 626.
 ἐπιθυμία 138. 170. 206. 208.
 224. 280. 386. 392. 426.
 428. 454. 458. 604. 620.
 622. 624. 642.
 ἐπιμιξία 648.
 ἐπίπνοια 8.
 Ἐρμονιεῖμ 641.
 ἐρυγή 8. 10.
 ἔρωσ 532. 624.
 εὐγένεια 22. 162. 200. 272.
 334.
 εὐγνωμοσύνη 316. 322. 564.
 εὐεργεσία 92. 136. 152. 196.
 200. 236. 250. 262. 320.
 322. 372. 380. 396. 404.
 418. 482. 486. 506. 526.
 528. 554. 556. 558. 570.
 588. 602. 606.
 εὐετηρία 486.
 εὐημερία 80. 138. 222. 442.
 524. 564. 602. 650. 654
 εὐθυμία 142. 378. 382. 446.
 532.
 εὐλάβεια 312. 318. 22. 648.
 658.
 εὐλογία 26. 28. 46. 308. 314.
 326. 430. 452. 504. 506
 Εὐνεΐκη 560.
 εὐπρέπεια 152. 234. 360.
 Εὐρώπη 18.
 εὐσέβεια 18. 120. 140. 356. 360.
 644. 598.
 εὐτέλεια 212. 374. 476. 554.
 εὐφημία 102. 130. 142. 150.
 226. 258. 288. 396. 448.
 560.
 Εὐφράτης 18.
 εὐφροσύνη 62. 78. 140. 142.
 320. 490. 492. 530. 532.
 588.
 εὐχαριστία 110. 256. 262. 320.
 364. 380. 396. 420. 526.
 556. 564. 570. 594. 606
 εὐχή 260. 332. 464. 532. 556.
 584. 646.
 ἔχθρα 42. 288. 290. 596.
 ἑωσφόρος 42. 288. 290. 596.
 368.
- Z
- Ζαχαρίας 202. 482.
 Ζηλος 120. 228. 346.
 Ζηλοτυπία 378.
 Ζημία 450.
 Ζοροβάβελ 326. 328.

Η

ήδονή 8. 96. 104. 106. 142.
 154. 156. 208. 262. 272.
 278. 280. 378. 426. 428.
 430. 440. 490. 492. 494.
 530. 602. 612. 644.
 Ἡλεί 270. 310. 590.
 Ἡρώδης 560
 Ἡσαίας 18. 36. 50. 54. 70. 98.
 104. 168. 196. 234. 252.
 340. 352. 478. 538. 562.
 Ἡσαῦ 176.
 Ἡσυχία 102.

Θ

Θάνατος 32. 44. 46. 108. 112.
 118. 120. 126. 158. 178.
 186. 188. 210. 220. 222.
 228. 260. 262. 270. 298.
 302. 312. 354. 358. 384.
 386. 388. 396. 404. 436.
 438. 440. 448. 508. 520.
 524. 528. 530. 532. 558.
 560. 582. 586. 590. 594.
 668.
 Θαρσεῖς 144. 146.
 θαῦμα - τα 16. 70. 130. 138.
 148. 200. 382. 384. 388.
 402. 404. 412. 484. 486.
 490. 494. 572. 592. 672.
 θαυματουργία 402. 540.
 θειότης 242.
 θέλημα 388. 390. 470.
 θεογνωσία 140. 148. 154. 242.
 392. 490. 512. 648. 666.
 θεομάντις 10.
 θεότης 26. 28. 50. 52. 54. 60.
 62. 234. 288. 368. 374. 480.
 θλιψίς 76. 86. 68. 96. 262. 380.

430. 440. 518. 520. 562.
 574. 576. 610. 612. 624.
 662.

Θράξ - κες 18. 82.

θυμίαμα 468.

θυμός 38. 202. 216. 242. 298.
 300. 302. 370. 378. 432.
 448. 532. 568. 584. 668.
 670.

θυσία 108. 234. 244. 252. 254.
 256. 258. 292. 320. 380.
 388. 462. 468. 476. 484.
 556. 558. 562. 564. 594.
 604. 506. 646.

θυσιστήριον 342. 468. 604.

Ι

Ἰακώβ 14. 26. 94. 96. 100.
 122. 124. 176. 150. 304.
 306. 328. 402. 480. 482.
 492. 494. 512. 514. 564.
 608.

Ἰακωβος 24.

Ἰεζεκιήλ 98. 540.

ἰεράτευμα βασιλείον 244.

Ἰερεμίας 132. 162. 248. 252.

Ἰερσολήμ - Ἰεροσόλυμα 100.
 110. 140. 156. 234. 306.
 340. 402. 538. 540. 564.
 582. 610. 620. 644. 646.
 650.

ἰερωσύνη 306. 312. 326. 370.
 572.

Ἰεσσαί 340.

ἰκετηρία 30. 40.

Ἰνδός, - οι 82.

Ἰορδανης 488. 490. 492. 642.

Ἰουδαία 152. 466. 480. 482.
 484.

Ἰουδαίος, - οι 6. 40. 50. 74. 100.

108. 122. 130. 158. 170.
182. 196. 230. 232. 234.
242. 244. 246. 264. 286.
308. 324. 328. 332. 342.
350. 366. 388. 402. 406.
410. 416. 426. 430. 466.
468. 470. 506. 512. 538.
548. 550. 566. 596. 598.
602. 620. 630. 642. 660.

Ἰουδαισμός 476.

Ἰούδας (πατριάρχης) 54.

Ἰούδας (προδότης) 112. 304.
306. 308. 312.

Ἰουλιανός 404.

Ἰσαάκ 124. 328. 402. 430. 494.
514. 558.

Ἰσραήλ 24. 54. 124. 132. 202.
232. 250. 430. 480. 484.
502. 504. 514. 548. 570.
578. 636. 646. 648. 664.

Ἰαραηλίτης, - αι 562.

Ἰταλός, - οι 18.

Ἰωάννης βαπτιστής 236. 558.

Ἰωάννης (εὐαγγελιστής) 20. 24.
50. 52. 60. 62.

Ἰώβ 182. 200. 218. 258. 380.
384. 552. 564. 666.

Ἰωσήφ 214.

Κ

Καίσαρ 246.

κακία 42. 76. 84. 110. 126.
182. 190. 200. 202. 204.
206. 212. 244. 268. 272.
274. 280. 292. 316. 340.
384. 396. 426. 432. 448.
456. 456. 480. 496. 500.
574. 592. 614. 616. 618.

κάλλος 26. 30. 36. 70. 72. 76.
360. 668.

Καππαδόκης, - αι 18.

καρδία 6. 6. 10. 20. 30. 32.
46. 48. 126. 158. 166. 168.
268. 270. 312. 318. 380.
384. 450. 544.

Κάρμηλος 276.

κατάγνωσις 174. 290.

κοταδική 294. 298.

κατακλισμός 200. 398. 402.
416.

κατάκρισις 158. 442.

κοτάρα 28. 30. 46. 128. 314.
354. 430. 502.

καταφθορά 186.

καταφρόνησις 164.

κατήφεια 490.

κενοδοξία 42. 194. 204. 378.

κηδάρ 618. 620. 622.

κηδεμονία 56. 60. 72. 146. 150.
250. 384. 410. 416. 592.
636.

κίλιε, - κες 18.

κίνδυνος 88. 122. 142. 148.
174. 440. 484. 486. 520.
524. 526. 528. 562. 582.
586. 590. 592.

κληρονομία 122. 124. 406.

κολακεία 226. 228.

κόλασις 10. 34. 58. 114. 134.
174. 192. 204. 210. 220.
242. 250. 256. 262. 278.
320. 350. 400. 426. 444.
516. 524. 668.

Κορέ 6. 40. 86. 102. 136. 158.

Κορινθίος, - οι 120.

Κορνήλιος 544.

κρίσις 200. 370. 372. 410. 442.
444.

Λ

Λάζαρος 180. 560.

λατρεία 106. 234. 468. 470.
 484. 538. 642. 644. 654.
 ληστής 354. 400.
 Λιβύη 18.
 λιμός 56. 278. 396. 428. 430.
 518. 642. 652. 660.
 Λουκάς 50. 120. 124. 544.
 λύτρωσις 178. 184. 416. 528.
 Λωίδα 560.

M

μακαριότης 516.
 Μακκαβαῖος, -οι 402.
 μακροθυμία 312. 398. 500. 626.
 μαμωνᾶς 180. 182.
 μανία 58. 190. 204. 394. 500.
 502.
 Μανιχαῖος, -οι 324. 334.
 μάννα 428.
 μάντις 10. 354.
 Μαξιμίμος 402.
 Μαρία 334.
 Μῶρκος 50.
 Μαρκίων 324. 334.
 ματαιοπονία 190. 204.
 ματαιότης 552. 622.
 Ματθαῖος 50. 400.
 Μαῦρος, -οι 82.
 μεγαλοπρέπεια 36. 394.
 μεγαλωσύνη 36. 58. 136. 138.
 420. 478. 606.
 Μελχισεδέκ 326. 334. 336. 368.
 370. 372.
 μετάνοια 176. 266. 292. 350.
 398. 400. 500. 580.
 μητραγύρτης 356.
 μαιφονία 216. 254. 502.
 μικροψυχία 576.
 μῖσος 296. 310
 Μιχαῖος 52.

μοιχία 278. 412
 μοχός 302. 410
 μοκτηρισμός 662
 μυσταγωγία 106. 200. 418
 μυστήριον 200. 278. 370. 1000
 546. 556
 Μωυσῆς 38. 40. 182. 230. 320
 330. 332. 340. 380. 410
 490. 496. 512. 514. 558
 560. 566.

N

Ναυή 308.
 νηστεία 318.
 Νινευίτης, -αι 580.
 νομοθεσία 234. 292. 410.
 νόμος 130. 132. 140. 158. 234.
 244. 246. 250. 264. 268.
 270. 274. 286. 310. 340.
 346. 70. 410. 412. 414.
 416. 566. 596. 600.
 νυμφαγωγός 398.
 Νῶε 182. 218. 416.
 νωθεία 280. 674.

O

ὄδυνη 88. 186. 262. 264. 456.
 520. 530. 552.
 οἰκείωσις 38. 124. 130. 138.
 164. 260. 484.
 οἰκονομία 16. 18. 26. 50. 52.
 54. 62. 200. 236. 334. 366.
 372. 542. 604.
 ὀλιγωρία 674
 ὀλοκαύτωμα 256. 556.
 ὀλοκαύτωσις 234. 252.
 ὀμόνοια 464.
 ὄνειδισμός 168. 486.
 ὄνειδος 290. 318. 320. 662.
 ὀργή 146. 202. 242. 294. 304.

314. 372. 400. 416. 584.
668. 670.
ὄρκος 370.
Ούεσπαιανός 468.
οὐαία 22. 28. 36. 352. 354.

Π

πάθος 106. 202. 262. 370.
Παλαιατίνη 18. 100. 142. 150.
158. 248. 330. 402. 404.
408. 466. 480. 484. 312.
570.
Παλαισινός, -οι 82.
παλιγγενεσία 110.
πανωλεθρία 46. 220. 302. 350.
508. 546.
παραβολή 166. 168. 170. 172.
παραδοξοποιία 590. 592. 638.
παράδεισος 44. 46. 354. 396.
398. 660.
παραίνεις 70. 102. 294.
Παράκλητος 20.
παραμυθία 172. 262. 264. 270.
272. 220. 275. 440. 520.
630.
παρανομία 232. 570. 642.
παρθενία 508.
παρρησία 126. 316. 592.
παροιμία 618.
Πάσχα 646.
πατραλοίας 40.
Παῦλος 8. 12. 28. 36. 48. 56.
80. 68. 76. 86. 114. 120.
126. 128. 168. 170. 176.
182. 184. 200. 208. 230.
232. 240. 242. 246. 258.
264. 270. 272. 270. 284.
286. 304. 336. 338. 340.
344. 346. 348. 358. 360.
362. 370. 386. 398. 412.

426. 428. 430. 434. 436.
440. 452. 466. 470. 486.
492. 506. 508. 514. 516.
518. 530. 532. 534. 536.
540. 542. 544. 546. 558.
560. 562. 564. 576. 580.
586. 588. 592. 596. 610.
618. 620.
Παῦλος Σαρμοσατεύς 324. 334.
πειρασμός 380. 442. 442. 446.
464. 562. 592. 614. 630.
662.
πενία 162. 164. 174. 272. 300.
302. 356. 388. 458. 518.
524. 532. 612. 652.
Πεντηφρής 214.
Πεντηκοστή 646.
Ἱεριστομή 598.
περιφάνεια 154. 436. 516. 588.
Πέρσης, -αι 12. 82. 142. 150.
330.
Πέτρος 24. 182. 194. 270. 304.
360.
πῆρραις 362.
Πιλάτος 112.
πίστις 20. 68. 70. 168. 170.
220. 286. 360. 416. 432.
536. 540. 542. 544. 546.
550. 666. 676.
πλάνη 42. 48. 72. 100. 116.
126. 130. 174. 440. 498.
588. 618.
πλεονεξία 164. 190. 194. 386.
430. 622.
πλημμέλεια 214. 270. 274. 276.
278. 386.
πόθος 512. 532. 560.
πολυθεία 328.
πολυπαιδία 508.
πονηρία 228. 232. 308. 310.
314. 316. 400. 420. 450.

456. 458. 472. 500. 512.
514. 616.
πόνος 532.
πορνεία 278. 502.
πόρνη 66. 150. 400. 428. 456.
558.
πλούτος 156. 162. 180. 222.
226. 228. 406. 414. 424.
434. 436. 438. 448. 450.
532. 548. 612. 668.
πραότης 38. 42. 44. 60. 66.
122. 250. 312. 340. 480.
626.
προαιρέσις 274.
προθυμία 274. 380. 426. 428.
584. 676.
πρόνοια 56. 60. 92. 114. 124.
138. 142. 144. 148. 154.
410. 418. 504. 512. 526.
572. 632. 638. 648.
προσδοκία 138. 658.
προσεδρεία 522.
προσευχή 296. 298. 620.
προσκύνησις 58. 468. 480.
προφητεία 8. 12. 20. 22. 30. 82.
122. 304. 306. 312. 332.
468. 478. 566. 568.
πτωχεία 446. 652.
τύκασμα, - τα 604.
πάρωσις 292.

Ρ

ροθυμία 58. 170. 280. 310. 402.
426. 524. 668. 674.
Ρουβίμ 306.
Ρωμαίος, - οι 82.

Σ

Σαββ 252.
Σαββωθ 94.

Σαμουηλ 182. 550
Σαμψων 168
οστανας 508. 562
οάρε 18. 26. 28. 50. 52. 54.
56. 60. 62. 78. 124. 130.
248. 278. 308. 318. 304
366. 372. 374. 380. 302. 430
508. 552. 558. 590. 634
Σατανᾶς 508. 562. 664. 600
674.
Σεμεεί 38.
Σίμων 664.
Σιών 140. 152. 234. 304. 338.
340. 372.
σκάνδαλον 284. 286.
Σκύθης, - αι 82.
σκηνοπηγία 646.
σμήρνα 30. 62.
Σόδομα 74. 402. 416.
Σολομών 394. 396.
Σουφείρ 68.
σοφία 20. 40. 58. 120. 164.
166. 170. 196. 242. 366.
388. 394. 410. 418. 420.
480. 528. 544. 572. 590.
648. 666.
σταυρός 42. 106. 116. 126. 234
246. 340. 350. 356. 358.
676.
στενοχωρία 242. 440. 518. 648.
συγγνώμη 192. 276. 312. 350.
420. 426. 442. 494. 588.
620. 656. 676.
συγκατάβασις 28. 254. 256. 510.
512.
Συκοφαντία 432. 450.
συμφορά 38. 262. 174. 290.
298. 300. 312. 314. 318.
374. 386. 446. 486. 520.
522. 546. 550. 552. 554.
558. 574. 576. 630. 652.

658. 662.
 Συμμαχία 630.
 σύνειαι 6. 18. 164. 166. 296.
 336. 418. 420. 424. 572.
 συνήθεια 292.
 σωτηρία 52. 56. 58. 60. 100.
 114. 182. 236. 244. 286.
 294. 404. 410. 424. 448.
 486. 496. 524. 546. 566.
 570. 578. 586. 588. 592.
 594. 600. 606. 612. 624.
 632. 664. 666. 676.
 αωφρονισμός 416.
 αωφροσύνη 274. 392.

Τ

Ταβιθά 182.
 ταιλιπωρία 186. 474. 486. 506.
 630. 660. 662.
 ταπεινότης 112. 474. 478. 542.
 ταπεινοφροσύνη 316. 374.
 ταπεινώσις 112. 362.
 τελειότης 562.
 τελωνεία 400.
 τελώνης 16. 270. 290. 354.
 τερατουργία 390.
 τιμή 64. 68. 100. 116. 184. 194.
 198. 220. 222. 228. 232.
 244. 248. 252. 302. 328.
 342. 492.
 Τιμόθεος 560.
 τιμωρία 34. 114. 134. 178. 200.
 208. 210. 212. 218. 220.
 222. 232. 240. 244. 262.
 266. 278. 282. 298. 310.
 314. 316. 372. 396. 398.
 414. 458. 516. 616. 618.
 642.
 Τίτος 468.
 τρυφή 70. 156. 622. 624.

Τύριος 74.
 Τύρος 70. 74.
 τύφος 16. 48. 150. 160. 162.
 374. 378.

Υ

υιοθεσία 22. 386. 530.
 ύμνολογία 320.
 ύπακοή 72. 76. 388. 470.
 ύπερηφανία 662.
 ύπεροψία 394.
 ύπόκρισις 226. 228.
 ύπόνοια 290. 352.
 ύπόστασις 20. 22.

Φ

Φαραώ 110. 418.
 Φαρισαίος, -οι 24. 290. 596.
 φθόνος 224. 282. 378.
 φθορά 188. 204. 210.
 φιλανθρωπία 56. 58. 72. 96.
 148. 182. 232. 234. 236.
 250. 260. 280. 292. 294.
 298. 312. 384. 404. 410.
 438. 456. 460. 496. 498.
 516. 524. 526. 534. 564.
 566. 580. 572. 574. 606.
 610. 628. 638. 640. 654.
 φιλία 6. 256. 250.
 φιλοξενία 156.
 φιλοσοφία 86. 106. 154. 174.
 186. 224. 288. 312. 320.
 406. 414. 530. 664.
 φιλοστοργία 294.
 φιλοτιμία 182. 434. 456. 564
 φιλοχρηματία 204.
 φόβος 112. 142. 146. 174. 176.
 180. 226. 294. 306. 392.
 418. 420. 424. 426. 450.

508. 576. 616. 648.

φοινίκη 18.

φόνος 412.

φρίκη 44. 144.

φροντίς 384. 386. 434. 450.
532. 610.

φρόνησις 192.

φρόνημα 146. 162. 168. 232.
522. 576.

Χ

Χαναάν 306. 512.

χάρις 8. 10. 12. 14. 16. 18.

20. 24. 26. 36. 64. 68. 84.

102. 148. 158. 228. 236.

250. 276. 294. 354. 360.

380. 416. 460. 508. 516.

534. 556. 564. 566. 602.

604. 606. 610. 628. 654.

662. 676.

χάρισμα, -τα 22. 544.

χερουβιμ 462.

χηρεια 298.

χρήμα, -τα 166. 284. 406. 436.

444. 450. 632.

χρίσμα 64.

χρηστότης 522.

Χωραζιν 306.

Ψ

ψυχή 10. 20. 22. 24. 26. 42.

76. 82. 100. 104. 122. 128.

178. 180. 184. 198. 220.

222. 226. 242. 262. 276.

284. 292. 298. 312. 316.

318. 320. 346. 368. 378.

380. 390. 406. 412. 426.

428. 444. 446. 486. 504.

520. 522. 524. 528. 544.

612. 614. 618. 622. 634.

660. 662. 670. 672.

Ω

ώδις 146. 182. 356.

ώμοτης 218. 312. 502. 500.

ώραιότης 30. 36. 234. 236.